G

jacob Gettler

(H13 PPo.

v 2

כתבי קדש
עשרים וארבעה
נביאים ראשונים
שמואל א׳ וב׳

עם

פרש״י לרבינו שלמה יצחקי זצ״ל

ועם

מצודת ציון	מצודת דוד
באור המלות שרשן ומקורן, ודמיונן במקרא אחר	יבאר היטב תוכן הכתובים, והמשך דבריהם

נאספו ממפרשים קדמונים ע״י הרה״ג מו״ה

יחיאל הלל אלטשולר ז״ל

ובסוף כל ספר הצגנו

תולדות אהרן להרב הג׳ כו׳ מו״ה **אהרן** מפיסרו ז״ל.

והגהנו פרש״י ע״פ מקראות קהלת משה. והצגנו בו (בחצאי עגול) הגהות ותקונים מספר יסוד ושורש העבודה.

ווילנא

ברפוס והוצאות האלמנה והאחים ראם

שנת תר״נא לפ״ק

Дозволено цензурою. 19 Февраля 1890 г. Кіевъ.

КИСВЕЙ КОДЕШЪ,
т. е. Священное Писаніе.
Томъ I. Часть II.

ВИЛЬНА

Типографія Вдовы и братьевъ Роммъ.
Жмудскій переулокъ собств. домъ № 328.
1890.

א א וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִן־הָרָמָתַיִם צוֹפִים מֵהַר אֶפְרָיִם
וּשְׁמוֹ אֶלְקָנָה בֶּן־יְרֹחָם בֶּן־אֱלִיהוּא בֶּן־תֹּחוּ
בֶּן־צוּף אֶפְרָתִי׃ ב וְלוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים שֵׁם אַחַת חַנָּה וְשֵׁם
הַשֵּׁנִית פְּנִנָּה וַיְהִי לִפְנִנָּה יְלָדִים וּלְחַנָּה אֵין יְלָדִים׃
ג וְעָלָה הָאִישׁ הַהוּא מֵעִירוֹ מִיָּמִים יָמִימָה לְהִשְׁתַּחֲוֺת
וְלִזְבֹּחַ לַיהוָה צְבָאוֹת בְּשִׁלֹה וְשָׁם שְׁנֵי בְנֵי־עֵלִי חָפְנִי
וּפִנְחָס כֹּהֲנִים לַיהוָה׃ ד וַיְהִי הַיּוֹם וַיִּזְבַּח אֶלְקָנָה וְנָתַן
לִפְנִנָּה אִשְׁתּוֹ וּלְכָל־בָּנֶיהָ וּבְנוֹתֶיהָ מָנוֹת׃ ה וּלְחַנָּה יִתֵּן
מָנָה אַחַת אַפָּיִם כִּי אֶת־חַנָּה אָהֵב וַיהוָה סָגַר רַחְמָהּ׃

רש"י

א (א) ויהי איש אחד · הכל לפי הסדר משה מסר התורה ליהושע ויהושע לזקנים ושופט מסר לשופט עד שהגיע לעלי ומננו לשמואל כמו ששנינו וזקנים לנביאים : מן הרמתים צופים · שתי רמות היו שצופות ורואות זו את זו · וי"א צופים מתלמידי נביאים : אלקנה · לוי היה מבני אביאסף בן קרח כן נתייחס בדברי הימים : אפרתי · יונתן תירגם בסורא דבית אפרים · ומדרש אגדה אפרתי בן פלטין אבגינוס אדם חשוב כמו אפריון מטייה לר"ש לשון חן : (ג) ועלה האיש · לשון הוה הוא · עולה היה מזמן מועד למועד שילה · ומ"א בדרך שהיה עולה בשנה זו לא היה עולה בשנה אחרת כדי להשמיע ישראל ויעשו כמותו : (ד) ויהי היום · והוה יום מועדא : (ה) מנה אחת אפים · חולק חד בחיר הראוי להתקבל בסבר פנים יפות :

מצודת דוד

א (א) מן הרמתים צופים · הוא שם מקום ע"ש שהיו בה שתי גבעות רמות צופים ומקבילים זה מול זה : אפרתי · על צוף יאמר שהיה ם הוא מהר אפרים ולא מבני אפרים כי לוי היה ומבני קרח : (ג) ועלה האיש ההוא · מעולם היה מנהגו לעלות אל שילה בכל שנה ושנה להשתחות ולזבוח לה' : כהנים · ר"ל סגני הכהונה כי עלי אביהם שימש בכהונה גדולה : (ד) ויהי היום · ר"ל וכאשר בא היום של הבאת קרבנותיו היה אלקנה זובח שלמים והיה נותן לפנינה וכו' מנות מזבח השלמים : (ה) מנה אחת · ר"ל מיוחדת ביופי ולתוספת ביאור אמר אפים ר"ל לומר הראויה לקבל אותה בסבר פנים יפות : וה' סגר רחמה ·

מצודת ציון

א (ג) מימים ימימה · משנה לשנה וכן ימים תהיה גאולתו (ויקרא כ"ה) : (ד) מנות · ענין מתנה וחלק כמו למשה היה למנה (שם ח') : (ה) אפים · מלשון פנים :

ו וְכִעֲסַתָּה צָרָתָהּ גַּם־כַּעַס בַּעֲבוּר הַרְּעִמָהּ כִּי־סָגַר יְהוָה
בְּעַד רַחְמָהּ׃ ז וְכֵן יַעֲשֶׂה שָׁנָה בְשָׁנָה מִדֵּי עֲלֹתָהּ בְּבֵית
יְהוָה כֵּן תַּכְעִסֶנָּה וַתִּבְכֶּה וְלֹא תֹאכַל׃ ח וַיֹּאמֶר לָהּ
אֶלְקָנָה אִישָׁהּ חַנָּה לָמֶה תִבְכִּי וְלָמֶה לֹא תֹאכְלִי וְלָמֶה
יֵרַע לְבָבֵךְ הֲלוֹא אָנֹכִי טוֹב לָךְ מֵעֲשָׂרָה בָּנִים׃ ט וַתָּקָם
חַנָּה אַחֲרֵי אָכְלָה בְשִׁלֹה וְאַחֲרֵי שָׁתֹה וְעֵלִי הַכֹּהֵן יֹשֵׁב

רש"י הר׳ דגושה

(ו) צרתה · אשת בעלה פנינה : גם כעס · כעס אחר כעס תמיד לכך נאמר גם כעס היתה אומרת לה כלום קנית היום מעפורת לבנך גדול או חלוק לבנך קטן : בעבור הרעימה · שתתאונן · ורבותינו אמרו בעבור הרעימה שתתפלל ולשם שמים נתכוונה : בעד רחמה · כנגד רחמה וכן כל ל׳ בעד : (ז) וכן יעשה · אלקנה : שנה בשנה · נותן לה חלק מובחר להראותה שמחבבה וצרתה לפי חבה שבעלה מראה לה כן תרבה גם היא להכעיסה : (ח) אנכי טוב לך · מחבבך : מעשרה בנים · שילדה לי פנינה : (ט) אכלה בשילה · לא מפיק ה״א והאל״ף חטף קמ״ץ והוא כמו אחרי אכול בשילה ואחרי שתה והלשון נופל בין לזכר בין לנקבה : אחרי אכלה ל׳ פעול כמו נאכלה לשון לפעול : ועלי הכהן יושב על הכסא · אותו היום ישב על כסא

מצודת ציון

(ו) צרתה · שתי נשים מאיש אחד תקראנה צרות והוא מלשון צר ואויב כי ע״פ רוב שונאות זו לזו : הרעמה · ענין זעם וזעף כמו רעמו פנים (יחזקאל כ״ז) : (ז) מדי · מתי ר״ל בכל זמן וכן מדי עברו (ישעיה כ״ח) : (ח) ירע · ענין שבר כמו ירע כבירים

מצודת דוד

ולא ילדה והיתה עקרה ולזה הראה לה חיבה יתירה להפיג לערה : (ו) וכעסתה צרתה · פנינה צרתה היתה מכעסת אותה בדברים : גם כעס · רצה לומר וחוזרת ומכעסת פעמים רבות : בעבור הרעימה · בכדי שתהיה חנה זעופה וקצופה : כי ה׳ סגר רחמה · רצה לומר ובזה היה מקום לפנינה להכעיסה וכמ״ש רז״ל שאמרה לה בדרך לעג כלום קניה מעפורת לבנך הגדול או חלוק לבנך הקטן והיא גם היא נפשה מרה לה בעבור עקרותה ונוח הדבר להכעיסה : (ז) וכן יעשה · כן עשה אלקנה בכל שנה לתת לחנה מנה אחת אפים : כן תכעיסנה · כמו וכן תכעיסנה ור״ל הוא עשה את שלו להראות לה חיבה וכן פנינה עשתה את שלה : ותבכה · בכל עת בואה אל שילה בכתה מרוב התוגה ובעבור זה נמנע ממנה תאות האכילה : (ח) ולמה ירע לבבך · למה יהיה לבבך נשבר מתוגיון חסרון בנים : הלא אנכי · ת״י הלא רעותי ר״ל הלא רצוני אליך ואהבתי לך טובה היא לך מאילו ילדת עשרה בנים : (ט) ותקם חנה · ללכת אל בית ה׳ : אחרי אכלה ·

עַל־הַכִּסֵּא עַל־מְזוּזַת הֵיכַל יְהוָה׃ י וְהִיא מָרַת נָפֶשׁ
וַתִּתְפַּלֵּל עַל־יְהוָה וּבָכֹה תִבְכֶּה׃ יא וַתִּדֹּר נֶדֶר וַתֹּאמַר
יְהוָה צְבָאוֹת אִם־רָאֹה תִרְאֶה ׀ בָּעֳנִי אֲמָתֶךָ וּזְכַרְתַּנִי
וְלֹא־תִשְׁכַּח אֶת־אֲמָתֶךָ וְנָתַתָּה לַאֲמָתְךָ זֶרַע אֲנָשִׁים
וּנְתַתִּיו לַיהוָה כָּל־יְמֵי חַיָּיו וּמוֹרָה לֹא־יַעֲלֶה עַל־רֹאשׁוֹ׃
יב וְהָיָה כִּי הִרְבְּתָה לְהִתְפַּלֵּל לִפְנֵי יְהוָה וְעֵלִי שֹׁמֵר אֶת־
פִּיהָ׃ יג וְחַנָּה הִיא מְדַבֶּרֶת עַל־לִבָּהּ רַק שְׂפָתֶיהָ נָּעוֹת

רש"י

גדולה שנתמנה שופט על ישראל : על מזוזת · כמו אצל מזוזת : (יא) ה' צבאות · למה נתייחד שם זה כאן אמרה לפני רבונו של עולם שני צבאות בראת בעולמך העליונים לא פרים ולא רבים ולא מתים והתחתונים פרים ורבים ומתים אם אני מן התחתונים אהיה פרה ורבה ומתה ואם אני מן העליונים לא אמות זו מצאתי באגדה של ר' יוסי הגלילי · ורבותינו דרשו במסכת ברכות מה שדרשו עד הנה לא היה אדם שקראו להקב"ה צבאות אלא כך אמרה לפניו רבש"ע מכל צבאי צבאות שבראת בעולמך קשה בעיניך ליתן לי בן אחד : אם ראה תראה · רבותינו דרשו בו במסכת ברכות מה שדרשו : אמתך · האמור ג' פעמים במקרא כנגד שלשה דברים שהאשה מצווה עליהם : זרע אנשים · צדיקים כמה דאת אומר בשני אנשים צדיקים (מלכים א' ב') : אנשים · חשובים כמה דאת אומר אנשים חכמים וידועים (דברים א'): ונתתיו לה' · שיהא ראוי לתתו לה' : ומורה · תרגום יונתן ומרות אנש לא תהא עלוהי : (יב) שומר את פיה · מצפה מתי תפסיק כך תרגמו יונתן ועלי אוריך לה עד דתפסוק : שומר · לשון המתנה כמו שמר את הדבר

מצודת דוד

עם שנאמר למעלה ותבכה ולא תאכל מ"מ אכלה מעט להחיות את הנפש : (י) והיא מרת נפש · בבואה להתפלל היה נפשה מרה לה במאד : (יא) בעני · במה שאני מעונה בצער ותוגיון : וזכרתני ולא תשכח · כפל הדבר במ"ש לתוספת ביאור וכדרך המתפללים : זרע אנשים · ר"ל בנים זכרים : ונתתיו לה' · רצה לומר אקבל עלי בנדר שאתן אותו לה' כל ימי חייו ר"ל תמיד יתבודד בעבודת ה' : ומורה וגו' · יהיה נזיר עד עולם לבל יתגלח וכדין הנזיר : (יב) שומר את פיה · ר"ל היה מסתכל לשמור מוצא שפתיה לשמוע מה מדבריה : (יג) וחנה · אבל חנה היתה מדברת על לבה ר"ל בלחש

מצודת ציון

לא חקר (איוב ל"ד) : (ט) על מזוזת · אצל מזוזת : (י) על ה' · כמו אל ה' : (יא) אמתך · שפחתך : ומורה · תער · וכן בשמשון ומורה לא יעלה (שופטים י"ג) : (יב) הרבתה · מל' רבוי : (יג) על לבה · כמו אל לבה ;

וְקוֹלָהּ לֹא יִשָּׁמֵעַ וַיַּחְשְׁבֶהָ עֵלִי לְשִׁכֹּרָה׃ יד וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ
עֵלִי עַד־מָתַי תִּשְׁתַּכָּרִין הָסִירִי אֶת־יֵינֵךְ מֵעָלָיִךְ׃
טו וַתַּעַן חַנָּה וַתֹּאמֶר לֹא אֲדֹנִי אִשָּׁה קְשַׁת־רוּחַ אָנֹכִי
וְיַיִן וְשֵׁכָר לֹא שָׁתִיתִי וָאֶשְׁפֹּךְ אֶת־נַפְשִׁי לִפְנֵי יְהוָה׃
טז אַל־תִּתֵּן אֶת־אֲמָתְךָ לִפְנֵי בַּת־בְּלִיָּעַל כִּי־מֵרֹב שִׂיחִי
וְכַעְסִי דִּבַּרְתִּי עַד־הֵנָּה׃ יז וַיַּעַן עֵלִי וַיֹּאמֶר לְכִי לְשָׁלוֹם

רש"י

(בראשית ל"ז) · לא תשמור על חטאתי (איוב י"ד) : (יג) ויחשבה עלי לשכורה · שלא היו רגילין להתפלל בלחש : (טו) לא אדני · לא אדון אתה בדבר הזה גלית בעצמך שאין רוח הקודש שורה עליך שתדע שאיני שכורה יין : (טז) אל תתן את אמתך · כלפי שאמרה לו דבר קשה חזרה ופייסתו שלא יתכנס הפקר ובזיון לפני צרתה בת בליעל : כי מרוב שיחי · דברתי לפניך קושי : שיחי · יש מקומות שהוא לשון אנינות לב · ד"א מרוב שיחי וגו' כתרגומו ארי מסגי אקניותי וארגיזותי אורכית בצלו עד כען : וכעסי · שצרתי מכעסת אותי : אל תתן · לשון מסירה כמו אל תתנני בנפש צרי

מצודת ציון

נעות · מלשון נע ונד : ויחשבה · חשב אותה : (טו) ואשפוך את נפשי · ת"י ואמרית עולבן נפשי בצלו וכן ישפוך שיחו (תהלים ק"ב) : (טז) אל תתן · ענין האמירה על הדבר כמו ולי נתנו האלפים (לקמן י"ח) : לפני בת בליעל · כמו לבת בליעל ודוגמתו ואל תאמר לפני המלאך (קהלת ה') ומשפטו להמלאך : בליעל · בלי עול של מקום : שיחי · ענין ספור התלאות כמו ולפני ה' ישפוך שיחו (תהלים ק"ב) : עד הנה · עד הזמן

מצודת דוד

כאילו מדברת אל לבה ולא היה נשמע לעלי : ויחשבה עלי לשכורה · כי כן דרך השכור לנענע בשפתיו ואין אומר ואין דברים: (יד) תשתכרין · תראה בעצמך את השכרות זה זמן מרובה ועד מתי : הסירי את יינך · אם שתית יין הרבה עסוק להסיר שכרות היין בשינה וכדומה : (טו) לא אדני · רצה לומר אתה אדוני לא כן הדבר אבל אני אשה קשת רוח ר"ל מצרה ודאגה ומדעת באתי הנה להתפלל ולא מבלי דעת כשכורה כי יין ושכר לא שתיתי : ואשפוך וכו' · ר"ל ואני תתמה על מה זה שפתי נעות וקולי לא ישמע כי הלא לפני ה' אשפוך נפשי ומה לי להרים קול להשמיע לזולת : (טז) אל תתן · אל תחשבני לבת בליעל לבוא שכורה לבית ה' כלומר אם האמת כדבריך מה לי להאריך בתפלה כ"כ : כי מרוב שיחי וכעסי · כי בעבור רוב ספור התלאות והכעס אשר פנינה מכעסת אותי דברתי לפני ה' עד הנה היות רבים

וֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יִתֵּן אֶת־שֵׁלָתֵךְ אֲשֶׁר שָׁאַלְתְּ מֵעִמּוֹ׃
יח וַתֹּאמֶר תִּמְצָא שִׁפְחָתְךָ חֵן בְּעֵינֶיךָ וַתֵּלֶךְ הָאִשָּׁה
לְדַרְכָּהּ וַתֹּאכַל וּפָנֶיהָ לֹא־הָיוּ־לָהּ עוֹד׃ יט וַיַּשְׁכִּמוּ
בַבֹּקֶר וַיִּשְׁתַּחֲווּ לִפְנֵי יְהוָה וַיָּשֻׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־בֵּיתָם הָרָמָתָה
וַיֵּדַע אֶלְקָנָה אֶת־חַנָּה אִשְׁתּוֹ וַיִּזְכְּרֶהָ יְהוָה׃ כ וַיְהִי
לִתְקֻפוֹת הַיָּמִים וַתַּהַר חַנָּה וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ
שְׁמוּאֵל כִּי מֵיְהוָה שְׁאִלְתִּיו׃ כא וַיַּעַל הָאִישׁ אֶלְקָנָה
וְכָל־בֵּיתוֹ לִזְבֹּחַ לַיהוָה אֶת־זֶבַח הַיָּמִים וְאֶת־נִדְרוֹ׃
כב וְחַנָּה לֹא עָלָתָה כִּי־אָמְרָה לְאִישָׁהּ עַד־יִגָּמֵל הַנַּעַר

חסר א'

רש"י

(יז) את שלתך · חסר א' לדרוש בו לשון בנים כמו ובשליתה היוצאת וגו' (דברים כ"ח) : יתן את שלתך · בשרה שנתקבלה תפלתה : (יח) תמצא שפחתך חן · לבקש עליה רחמים : ופניה לא היו לה · פנים של זעם : (יט) ויבואו אל ביתם וידע אלקנה · מכאן לאכסנאי שאסור בתשמיש המטה : (כ) לתקופות הימים · מיעוט תקופות שתים מיעוט ימים שנים לששה חדשים ושני ימים מכאן היולדת לשבעה יולדת למקוטעים : שמואל · על שם אל ועל שם המעשה הוא נקרא כי ממנו שאלתיו : (כא) את זבח הימים · ית דבח מועדיא : ואת נדרו · נדרים שנדר בין רגל לרגל היה מקריב ברגל : (כב) עד יגמל · לסוף כ"ב חדשים' (ס"א כ"ד) שכר זמן

מצודת דוד

הם : (יז) יתן את שלתך · ימלא את בקשתך ובדרך תפלה אמר : (יח) תמצא · ר"ל הנה מצאתי חן בעיניך כי מה שבקשת עלי רחמים יחשב לי למציאות חן והחזיקה לו טובה בדברים : ותאכל · מעתה אכלה כל צרכה ולא היה לה עוד הזעם שהיה לה מאז כי בטחה בתפלת עלי : (יט) ויזכרה ה' · עלתה זכרונה לפניו לטובה : (כ) לתקופות הימים ותהר חנה · ר"ל לעת היקף תשלום ימי ההריון מעת אשר הרתה חנה : ותלד בן · בתשלום ההיקף : כי מה' שאלתיו · והוא לשון נופל על הלשון : (כא) ויעל · בשבא עת עליתו עלה לזבוח : את זבח הימים · מה שהיה רגיל לזבוח בכל שנה : ואת נדרו · מה שנדר כל השנה והוא בביתו הביאם לזבוח בעת עליתו : (כב) לא עלתה · בשנה ההיא : עד יגמל הנער · ר"ל

מצודת ציון

הזה : (יז) שלתך · כמו שאלתך בא"ף : (יח) ופניה · ענין זעם כמו לא אפיל פני בכם (ירמיה ג') : (יט) וידע · ענין המשכב כמו והמלך לא ידעה (מ"א א') : (כ) לתקופות · מלשון הקפה וסבוב : שאלתיו · מלשון שאלה ובקשה : (כב) יגמל ·

וַהֲבִיאֹתִיו וְנִרְאָה אֶת־פְּנֵי יְהוָה וְיָשַׁב שָׁם עַד־עוֹלָם׃
כג וַיֹּאמֶר לָהּ אֶלְקָנָה אִישָׁהּ עֲשִׂי הַטּוֹב בְּעֵינַיִךְ שְׁבִי עַד־
גָּמְלֵךְ אֹתוֹ אַךְ יָקֵם יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ וַתֵּשֶׁב הָאִשָּׁה
וַתֵּינֶק אֶת־בְּנָהּ עַד־גָמְלָהּ אֹתוֹ׃ כד וַתַּעֲלֵהוּ עִמָּהּ כַּאֲשֶׁר
גְּמָלַתּוּ בְּפָרִים שְׁלֹשָׁה וְאֵיפָה אַחַת קֶמַח וְנֵבֶל יַיִן

רש"י

תינוק לינק : וישב שם עד עולם · עולמו של לוים חמשים שנה שנאמר ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה (במדבר ה') וכן היו ימיו של שמואל חמשים ושתים שהרי עלי שפט את ישראל ארבעים שנה וביום תפלת חנה נתמנה שופט לא אותה שנה לעיבורו של שמואל נשתיירו ל"ט ושמואל פירנס את ישראל משמת עלי י"ג שנה שהרי יום שמת עלי גלה הארון וישב בשדה פלשתים ז' חדשים (כמש"ל י' א') משם בא לקרית יערים עד שהעלהו דוד משמלך שבע שנים בחברון על יהודה והמליכוהו כל ישראל עליהם וכתיב ויהי מיום שבת הארון בקרית יערים וירבו הימים ויהיו עשרים שנה (לקמן ז') צא מהן שבע שנים שמלך דוד בחברון נמצא משגלה הארון עד שמת שאול שלש עשרה שנה ושבעה חדשים ושמואל מת לפני שאול ארבעה חדשים : אך יקים ה' את דברו · את ששאלת ממנו זרע אנשים ועלי בירכך ברוח הקודש אלהי ישראל יתן את שלתך יקים ה' את דברו וזהו לפי פשוטו ומדרש אגדה רבי נחמיה בשם רבי שמואל בר רב יצחק אמר בכל יום ויום בת קול יוצאת ומפוצצת בעולם ואומרת עתיד צדיק א' לעמוד ושמו שמואל וכל אשה שהיתה יולדת בן היתה קוראה שמו שמואל כיון שהיו רואים את מעשיו היו אומרים אין זה שמואל וכיון שנולד זה וראו מעשיו אמרו דומה שזה הוא וזהו שאמר יקים ה' את דברו שיצא זה שמואל הצדיק : (כד) ואיפה אחת קמח · שמפתי

מצודת ציון

ענין גמר ההנקה וכן ביום הגמל (בראשית כ"א) : (כד) ואיפה · שם מדה בת שלש סאין : ונבל · נאד

מצודת דוד

לא אזוז מביתי עד יגמל הנער ואחרי הגמלו אביא גם אותו אל בית ה' ונראה את פני ה' להשתחות לפניו ולהודות לו על הנער היולד : וישב שם · הנער ישב שם עד עולם רצה לומר כל ימי עלי בכדי לשמש אותו : (כג) הטוב בעיניך · ר"ל כפי חפצך עשי ושבי עד גמלך אותו : אך יקים ה' את דברו · ר"ל מה שאמרת פה שתשב עד גמלך הנה הדבר הזה מסור בידך לעשות בעצמך כאשר תרצה אך אשר דברת על הנער שהוא ישב בבית ה' עד עולם הנה דבר זה אין בידך להדירו אך ה' יקים את הדבר אשר דברת על הנער והוא יתן בלבו לשבת בביתו עד עולם (ומלת דברו מוסב על הנער ר"ל דבר הנאמר בו ועליו) : ותשב האשה · בביתה ולא עלתה : (כד) בפרים שלשה · עם שלשה פרים לזבוח לה' והקמח למנחות והיי

וַתְּבִאֵהוּ בֵית־יְהוָה שִׁלוֹ וְהַנַּעַר נָעַר׃ כה וַיִּשְׁחֲטוּ אֶת־
הַפָּר וַיָּבִאוּ אֶת־הַנַּעַר אֶל־עֵלִי׃ כו וַתֹּאמֶר בִּי אֲדֹנִי חֵי
נַפְשְׁךָ אֲדֹנִי אֲנִי הָאִשָּׁה הַנִּצֶּבֶת עִמְּכָה בָּזֶה לְהִתְפַּלֵּל
אֶל־יְהוָה׃ כז אֶל־הַנַּעַר הַזֶּה הִתְפַּלָּלְתִּי וַיִּתֵּן יְהוָה לִי אֶת־
שְׁאֵלָתִי אֲשֶׁר שָׁאַלְתִּי מֵעִמּוֹ׃ כח וְגַם אָנֹכִי הִשְׁאִלְתִּהוּ
לַיהוָה כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר הָיָה הוּא שָׁאוּל לַיהוָה וַיִּשְׁתַּחוּ
שָׁם לַיהוָה׃ ב א וַתִּתְפַּלֵּל חַנָּה וַתֹּאמַר עָלַץ לִבִּי בַּיהוָה

רש"י

בשם רבינו יצחק הלוי איפה אחת קמח של שלש סאין להוציא ממנה שלשה עשרונים סלת הראוי לפר אחד כדתנן להם הפנים כ"ד עשרונים מכ"ד סאין עשרון סולת לסאה חטין : ונבל יין · לנסך : והנער נער · ורביא היה יניק : (כה) ויביאו את הנער אל עלי · לראות שנתקיימה נבואתו · ורבותינו דרשו מה שדרשו שהורה הלכה שאינו צריך כהן לשחיטת קדשים כדאיתא בברכות : (כו) בי אדני · לתת עיניך עליו שיהא תלמידך ולפי מדרש רבותינו שלא יענישהו מיתה : (כז) אל הנער הזה התפללתי · אל תאמר זה ימות ויתן לך אחר : (כח) וגם אנכי השאלתיהו לה' · כאדם המשאיל כלי לרבו או משאילו בנו לשמשו: הוא שאול·אקפרונטי"ר בלע"ז כלומר אין אתה רשאי לענשו הקב"ה נעשה עליו שואל כי השאלתיו לו ועליו להחזירו לי : וישתחו שם ·

מצודת דוד

נסכים : ותביאהו · את הנער : והנער נער · רצה לומר הנער היה עודנו נער קטן ורך ועל כל זה לא נמנעה מלהביאו כאשר גמלתו :
(כה) וישחטו וגו' · ר"ל כאשר שחטו הפר הראשון הביאו את הנער אל עלי להראותו שנתקבלה תפלתו : (כו) בי אדוני · בקשה מעלי והשביעתו בחיי נפשו לשום עינו על הנער : הנצבת · אשר עמדתי פה בהיותך גם אתה יושב פה כמ"ש למעלה ועלי הכהן יושב וגו' : (כז) אל הנער הזה התפללתי · ר"ל התפלה שהתפללתי אז היתה לשאלד בן והנה זהו אשר ילדתי : (כח) וגם וגו' · ר"ל גם בעת התפלה נדרתי אז להשאילו לה' להתבודד תמיד בעבודתו : אשר היה · כמו אשר יהיה ר"ל כל זמן אשר יהיה בזה העולם הוא שאול לה' : וישתחו שמואל · השתחוה להודות לה' אשר שם חלקו מעובדי ה' : ב (א) ותתפלל חנה · עלם התפלה היא בסוף אמרים ובתחלה סדרה שבחו של מקום ולזה נאמר ותאמר : עלץ לבי בה' · בתשועת

מצודת ציון

והוא כלי היין : (כו) בי · ענין בקשה : (כח) השאלתיהו · מלשון שאלה : ב (א) עליץ · ענין שמחה

רָמָה קַרְנִי בַּיהֹוָה רָחַב פִּי עַל־אוֹיְבַי כִּי שָׂמַחְתִּי בִּישׁוּעָתֶךָ:
ב אֵין־קָדוֹשׁ כַּיהֹוָה כִּי־אֵין בִּלְתֶּךָ וְאֵין צוּר כֵּאלֹהֵינוּ:
ג אַל־תַּרְבּוּ תְדַבְּרוּ גְּבֹהָה גְבֹהָה יֵצֵא עָתָק מִפִּיכֶם כִּי
אֵל דֵּעוֹת יְהֹוָה וְלֹא ולו קרי נִתְכְּנוּ עֲלִלוֹת: ד קֶשֶׁת
גִּבֹּרִים חַתִּים וְנִכְשָׁלִים אָזְרוּ חָיִל: ה שְׂבֵעִים בַּלֶּחֶם

רש"י

שמואל וי"א אלקנה: (א) רחב פי על אויבי · על פנינה: (ב) ואין צור כאלהינו · אין צייר כאלהינו הצר צורה בתוך צורה: (ג) אל תרבו תדברו · כל גסי הרוח אשר שעתם מצלחת ובשביל פנינה שהיתה מתגאה עליה היא מדברת לפי פשוטו ולפי מדרשו כתרגומו שתרגם יונתן: עתק · דבר חזק · ד"א ל' סרה כמו ויעתק משם ההרה יצא דבר סרה מפיכם: כי אל דעות ה' · יודע מה שבלבבכם: ולו נתכנו עלילות · כל מעשי האדם נמנין לפניו: נתכנו · ל' מנין כמו ותוכן לבנים תתנו (שמות ה'): (ד) קשת גבורים חתים וגו' · כך אומנתו של הקב"ה מתיש את הגבורים ומחזק את החלשים משביע את הרעבים ומרעיב את השבעים: (ה) שבעים

מצודת ציון

כמו בעלוץ צדיקים (משלי כ"ח): רמה · גבהה: (ב) בלתך · זולתך: צור · ענין חוזק והוא מלשון צור וסלע: (ג) עתק · דברי חזק כמו ידברו עתק (תהלים ע"ג): נתכנו · ענין מנין כמו ותוכן לבנים (שמות ה'): עלילות · מעשים כמו אשר עולל לי (איכה א'): (ד) חתים · ענין שבירה כמו ונדקתי לא תחת (ישעיה כ"א): ונכשלים · מל' מכשול והוא ענין רפוי הכח: אזרו חיל · חגרו כח וכן המאזרני חיל (תהלים י"ח):

מצודת דוד

ה' שמח לבי: רמה קרני · לנגח בו אויבי ועל פנינה ובניה אמרה והוא ענין מליצה לומר שמעתה לא יוכלו לצער אותה כמאז: רחב פי · כי עד הנה הייתי כשה נאלמה לא תפתח פיה ועתה רחב פי על אויבי להשיב אמרים: כי שמחתי בישועתך · שמחתי היא על אשר באה התשועה ממך ויש די בזה להשיב אמרים: (ב) כי אין בלתך · ר"ל אין בורא בלתך ומי מהנבראים אשר ידמה קדושתו לקדושת הבורא: (ג) אל תרבו וגו' · אמרה נגד פנינה ובניה אל תרבו לדבר דבר גבוה ר"ל גאוה ונסות וכפלה המלה להורות על גאוה גדולה והתמדתה: יצא עתק · אל שהאמרה משמשת במקום שנים כאילו אמרה אל יצא עתק מפיכם: כי אל דעות ה' · ה' הוא אל היודע הכל ולפניו נמנים מעשי הבריות: (ד) קשת · ר"ל ועל שהוא יודע הכל לזה משלם לאיש כמעשהו ופתאום ישברו קשת ותוזק הגבורים והנכשלים אזרו חיל: (ה) שבעים · אנשים שהיו שבעים נעשו רעבים עד שישכרו עצמם לעבודה בעבור הלחם:

ורעבים

נִשְׂכָּרוּ וּרְעֵבִים חָדֵלּוּ עַד־עֲקָרָה יָלְדָה שִׁבְעָה וְרַבַּת
בָּנִים אֻמְלָלָה׃ ו יְהֹוָה מֵמִית וּמְחַיֶּה מוֹרִיד שְׁאוֹל וַיָּעַל׃
ז יְהֹוָה מוֹרִישׁ וּמַעֲשִׁיר מַשְׁפִּיל אַף־מְרוֹמֵם׃ ח מֵקִים
מֵעָפָר דָּל מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֶבְיוֹן לְהוֹשִׁיב עִם־נְדִיבִים
וְכִסֵּא כָבוֹד יַנְחִלֵם כִּי לַיהֹוָה מְצֻקֵי אֶרֶץ וַיָּשֶׁת עֲלֵיהֶם

רש״י

בלחם · ולא צריכים להיות נשכרים לשום מלאכה מרעיבם ונשכרו בלחם פרנסתם · ורעבים שהיו טורחים ויגעים על מזונות : חדלו · מטרחם : עד עקרה ילדה שבעה ורבת בנים וגו׳ · ובעוד שהעקרה יולדת שבעה בנים רבת בנים אמללה וקוברת בניה · חנה ילדה שבעה שנאמר כי פקד ה׳ את חנה ותהר ותלד שלשה בנים ושתי בנות (לקמן ב׳ כ״א) וכשחנה יולדת אחד פנינה קוברת שנים ועשרה בנים היו לה שנאמר הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים (לעיל א׳ ח׳) של פנינה כשילדה חנה ארבעה קברה פנינה שמונה

מצודת דוד

ורעבים · ואשר היו משכירים עצמם בעבור הרעבון חדלו מלהשכיר עצמן כי מצאו די מחסורם : עד עקרה ילדה שבעה · ר״ל כ״כ רבה השגחתו עד אשר מי שהיתה עקרה ילדה שבעה בנים ומי שהיתה בת רבת בנים נכרתה באבדן כל בניה: (ו) ה׳ ממית ומחיה · ר״ל לא במקרה בא כ״א יד ה׳ עשתה זאת הוא ממית בני רבת הבנים והוא מחיה בני העקרה ולא תשכל מלידה ומבטן ומהריון : מוריד שאול · ובזה מוריד את בת רבת הבנים אל השאול רצה לומר בשפל המצב ועומק הצרה ואת העקרה מעלה מעומק שפל מצבה : (ז) ה׳ מוריש · את השבעים עד אשר בלחם נשכרו : ומעשיר · את הרעבים עד אשר חדלו : משפיל · בזה משפיל גאות השבעים ואף מרומם עליהם את הרעבים ולא די במה שחדלו מלהשכיר עצמם כי אף ישכרו את השבעים וירומו עוד עליהם : (ח) מקים מעפר דל · מי שהיה דל וכבזה שחה עד לעפר ה׳ מקימו מן העפר : מאשפות וכו׳ · כפל הדבר במ״ש : להושיב · מרימו מן האשפות ומגביהו עוד להושיב אותו עם נדיבים להיות דומה להם : ינחילם · ר״ל יכובדו בעיני הבריות כאילו היו מלומדים בכבוד ובאה להם מנחלת אבותם : כי לה׳ ·

מצודת ציון

(ה) חדלו · מנעו : אמללה · ענין כריתה כמו אומלל אני (שם ו׳) : (ו) מוריד · מל׳ ירידה : (ז) מוריש · ענין עניות כמו ולרש אין כל (ש״ב י״ב) : (ח) מאשפות · הוא מקום השלכת הזבל : ירים · ירומם : אביון · המתאוה לכל דבר כי אין לו מאומה : נדיבים · שרים וחשובים : מצוקי ארץ · מלכי ארץ ודוגמתו ויציקו את ארון (ש״ב ט״ו) ור״ל היסודות והעמודים שהם מלכי הארץ ומעמידים אותה : וישת · וישם :

תֵּבֵל: ט רַגְלֵי חֲסִידָו חסידיו קרי יִשְׁמֹר וּרְשָׁעִים בַּחֹשֶׁךְ
יִדָּמּוּ כִּי־לֹא בְכֹחַ יִגְבַּר־אִישׁ: י יְהוָה יֵחַתּוּ מְרִיבָו מריביו קרי
עָלָו עליו קרי בַּשָּׁמַיִם יַרְעֵם יְהוָה יָדִין אַפְסֵי־אָרֶץ וְיִתֶּן־
עֹז לְמַלְכּוֹ וְיָרֵם קֶרֶן מְשִׁיחוֹ: יא וַיֵּלֶךְ אֶלְקָנָה הָרָמָתָה
עַל־בֵּיתוֹ וְהַנַּעַר הָיָה מְשָׁרֵת אֶת־יְהוָה אֶת־פְּנֵי עֵלִי
הַכֹּהֵן: יב וּבְנֵי עֵלִי בְּנֵי בְלִיָּעַל לֹא יָדְעוּ אֶת־יְהוָה:

רש"י

וכשנתעברה וילדה ולד חמישי נשתטחה פנינה לרגליה ובקשה רחמים והיו ונקראו על שמה אלו דברי ר' נחמיה ר' יהודה אומר בני בנים הרי כן בנים ויש אומרים שבעה בגימט' כמנין שמואל: (ט) חסידו · חסידו כתיב חסידיו קרי בין יחיד בין רבים וכן יחתו מריביו מריבו בין יחיד בין רבים: (י) עליו בשמים ירעם · עלו כתיב אפי' עלו בשמים מרעים עליהם ומורידם: ידין אפסי ארץ · שופטן ומייסרן יושטיצי"א בלע"ז: (יא) היה משרת את ה' את פני עלי · מכאן למשמש פני תלמידי חכמים כמשמש פני השכינה:

מצודת ציון

תבל · מקום המיושב נקרא תבל: (ט) ידמו · יכרתו כמו אל תדמו בעונה (ירמיה נ"א): (י) יחתו · ישברו: ירעם · מלשון רעם ורעש: אפסי · קצות כי בקצות הארץ היא אפס וכלה: קרן · המלה הזאת הונחה על התגברות כי בע"ח בעלי הקרן יתחזקו בהם: (יא) על ביתו · אל ביתו:

מצודת דוד

וזה בעבור שיסודות הארץ שמה לה' ועל היסודות ההם עשה הוא את העולם לזה בידו לעשות בעולמו כרצונו: (ט) רגלי חסידיו ישמור · ר"ל אולם הכל במשפט כי רגלי חסידיו ישמור מלכד והרשעים יוכרתו בבוא חושך הפורעניות בעת נתמלא סאתם: כי לא בכח · אין התגברות האיש תלוי בכחו כ"א היא ביד ה' וע"פ כשרון מעשה האיש: (י) ה' יחתו מריביו · כהתימה לסדר שבחי המקום חזרה להתפלל על שמואל בנה ואמרה אתה ה' נא יחתו וישברו מריביו של בני ואנשי מלחמתו כי ראתה ברוה"ק שפלשתים נלחמו בו והתפללה שהמה יחתו: עליו בשמים ירעם · בעבור בני ירעם האל יתברך בשמים על פלשתים ונתקיימה תפלתה כמ"ש וירעם ה' בקול גדול וגו' על פלשתים (לקמן ז'): ה' ידין אפסי ארץ · ר"ל אתה ה' נא ידין בני אפסי ארץ להיות שופט בישראל ויסבב במקומות עריהם לשפטם וכן נתקיים כמ"ש והלך וגו' ושפט את ישראל (שם): ויתן עוז למלכו · ה' יתן עוז וגבורה להמלך אשר בני ימליך אותו והוא שאול: וירם קרן משיחו · על דוד אמרה כי שמואל בנה רק משחו למלך אבל לא המליכו בחיין כי שמואל מת ועודנו לא מלך עד לאח"ז והתפללה עליו הנה שירום קרן ממשלתו: (יא) את פני · ר"ל לפניו כי היה מלמדו איך ישרת את ה': (יב) לא ידעו את ה' ·

יג וּמִשְׁפַּט הַכֹּהֲנִים אֶת־הָעָם כָּל־אִישׁ זֹבֵחַ זֶבַח וּבָא
נַעַר הַכֹּהֵן כְּבַשֵּׁל הַבָּשָׂר וְהַמַּזְלֵג שְׁלֹשׁ הַשִּׁנַּיִם בְּיָדוֹ׃
יד וְהִכָּה בַכִּיּוֹר אוֹ בַדּוּד אוֹ בַקַּלַּחַת אוֹ בַפָּרוּר כֹּל אֲשֶׁר־
יַעֲלֶה הַמַּזְלֵג יִקַּח הַכֹּהֵן בּוֹ כָּכָה יַעֲשׂוּ לְכָל־יִשְׂרָאֵל
הַבָּאִים שָׁם בְּשִׁלֹה׃ טו גַּם בְּטֶרֶם יַקְטִרוּן אֶת־הַחֵלֶב
וּבָא ׀ נַעַר הַכֹּהֵן וְאָמַר לָאִישׁ הַזֹּבֵחַ תְּנָה בָשָׂר לִצְלוֹת
לַכֹּהֵן וְלֹא־יִקַּח מִמְּךָ בָּשָׂר מְבֻשָּׁל כִּי אִם־חָי׃ טז וַיֹּאמֶר
אֵלָיו הָאִישׁ קַטֵּר יַקְטִירוּן כַּיּוֹם הַחֵלֶב וְקַח לְךָ כַּאֲשֶׁר
תְּאַוֶּה נַפְשֶׁךָ וְאָמַר ׀ לוֹ לא קרי כִּי עַתָּה תִתֵּן וְאִם־לֹא
לָקַחְתִּי בְחָזְקָה׃ יז וַתְּהִי חַטַּאת הַנְּעָרִים גְּדוֹלָה מְאֹד
אֶת־פְּנֵי יְהוָה כִּי נִאֲצוּ הָאֲנָשִׁים אֵת מִנְחַת יְהוָה׃

רש"י

(יג) ומשפט הכהנים · הם קבעו להם חק זה ולהם לא היה לנחלה כי אם חזה ושוק של שלמים: (יד) בדוד · סיר: בקלחת · יורה: בפרור · מחבת: (יז) כי נאצו ·

מצודת דוד

ולחוסר הידיעה הרשיעו לעשות : (יג) ומשפט הכהנים · בני עלי עשו לעצמם מנהג קבוע עם העם הזובחים: כל איש · כאשר היה מי זובח שלמים בא אליו משרת הכהן ובידו מזלג בעל שלש השנים בכדי שירבה ליקח בו : (יד) והכה · בהמזלג ההוא הכה בכח בכיור וכו' בכדי לתחבו בבשר וכל אשר יעלה המזלג מן הבשר היה לוקח לעצמו : בו · עם המזלג : הבאים · לזבוח : (טו) גם בטרם · גם לפעמים בא קודם הקטרת האימורין בעוד שלא בשלו את הבשר ושאל בשר חי חלופי המבושל:(טז) קטר יקטירון · יקטירו את החלב בתחלה כמו בכל עת ואח"ז תקח לך כאשר תרצה או חי או מבושל : כי עתה · תן לי מיד ועם היא קודם הקטרה : (יז) הנערים · משרתי [illegible]בת : כי נאצו · כי בני עלי בזו מנחת ה' ומהם למדו הנערים לתעות

מצודת ציון

(יג) ומשפט · ומנהג כמו וכה משפטו (לקמן כ"ז) : את העם · עם העם : והמזלג · שם כלי בעלת שינים עשוי לתחוב בו בשר ולהוציא מהקדרה וכן את המזלגות (שמות ל"ח):(יד) כיור · דוד · קלחת · פרור · הם כלי בשול כיורה וקדרה וכדומה : (טו) חי · דבר שלא נתבשל קרוי חי:(טז) כיום · ר"ל כעת וכן כיום הכותי(במדבר ח'): בחזקה · בכח ובע"כ: (יז) נאצו · הוא ענין כעס כמו נאצות גדולות (נחמיה ט') והושאל אל הבזיון כי המבזה למי הוא מכעיסו : מנחת ·

יח וּשְׁמוּאֵל מְשָׁרֵת אֶת־פְּנֵי יְהוָה נַעַר חָגוּר אֵפוֹד בָּד׃
יט וּמְעִיל קָטֹן תַּעֲשֶׂה־לּוֹ אִמּוֹ וְהַעַלְתָה לוֹ מִיָּמִים ׀ יָמִימָה
בַּעֲלוֹתָהּ אֶת־אִישָׁהּ לִזְבֹּחַ אֶת־זֶבַח הַיָּמִים׃ כ וּבֵרַךְ עֵלִי
אֶת־אֶלְקָנָה וְאֶת־אִשְׁתּוֹ וְאָמַר יָשֵׂם יְהוָה לְךָ זֶרַע מִן־
הָאִשָּׁה הַזֹּאת תַּחַת הַשְּׁאֵלָה אֲשֶׁר שָׁאַל לַיהוָה וְהָלְכוּ
לִמְקֹמוֹ׃ כא כִּי־פָקַד יְהוָה אֶת־חַנָּה וַתַּהַר וַתֵּלֶד שְׁלֹשָׁה־
בָנִים וּשְׁתֵּי בָנוֹת וַיִּגְדַּל הַנַּעַר שְׁמוּאֵל עִם־יְהוָה׃
כב וְעֵלִי זָקֵן מְאֹד וְשָׁמַע אֵת כָּל־אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן בָּנָיו לְכָל־

רש"י

לשון בזיון : (יח) נער חגור אפוד בד · כרדוט דכון והוא לשון מעיל שהרי תרגם יונתן מעילים דכי כן תלבשנה הבתולות מעילים (שמואל ב' י"ג) כרדוטין : (יט) ומעיל קטן תעשה לו אמו · משנה לשנה : (כ) וברך עלי · ל' הוה הוא · מברכו היה בכל שנה : תחת השאלה אשר שאל · לו בן ואמר לו ישים ה' לך זרע וגו' יהי רצון שכל בנים שיהו לך יהו

מצודת ציון

שמלה שהיא כולל כל הקרבנות שהמה למנחה ולדורון : (יח) אפוד · מלבוש דומה קצת לאפוד של כה"ג ויחגרו בו עובדי ה' להשתנות משאר בני אדם וכן נאמר בדוד כשהלך לפני הארון ודוד חגור אפוד בד (ש"ב ו') : בד · פשתן : (יט) ומעיל · מלבוש דומה קצת להמעיל של כה"ג : (כא) פקד · ענין זכרון והשגחה :

מצודת דוד

עוד יותר בדבר בזיון הקדשים : (יח) ושמואל משרת וגו' · ולא למד ממעשיהם : את פני ה' · ולמעלה אמר את פני עלי להגיד שלאחר שגדל לא הוצרך עוד לעלי להורותו : נער · ר"ל עם שהיה עדיין נער היה חגור אפוד בד כדרך החשובים עובדי ה' : (יט) מימים ימימה · בכל שנה ושנה העלתה לו מעיל חדש לפי צורך גופו שגדל בכל שנה ושנה : זבח הימים · מה שרגיל לזבוח בכל שנה : (כ) וברך עלי · בראותו את שמואל הולך וגדל בעבודת ה' ברך את אלקנה ואת אשתו שישים ה' לו עוד זרע ממנה ויהיה כשמואל : תחת · בעבור זכות השאלה אשר כל אחד מכם שאלו לה' כמ"ש למעלה הוא שאול לה' בשכר זה יהיה לכם עוד זרע : והלכו למקומו · מיד אחר ברכת עלי ולא שהו שם עוד שלא לבטל מפו"ר כי אכסנאי אסור בתשמיש המטה ובטוחים היו בברכת עלי שיהיה להם עוד זרע : (כא) כי פקד ה' · ר"ל וכאשר ברך כן היה כי פקד ה' וכו' : ויגדל הנער שמואל · ר"ל אולם לבד שמואל היה הלוך וגדל עם ה' ובביתו ולא כן אחיו כי גדלו אבותם ולא הגיעו למעלת שמואל : (כב) ועלי זקן מאד · אמר זה להגדיל

יִשְׂרָאֵל וְאֵת אֲשֶׁר־יִשְׁכְּבֻן אֶת־הַנָּשִׁים הַצֹּבְאוֹת פֶּתַח
אֹהֶל מוֹעֵד׃ כג וַיֹּאמֶר לָהֶם לָמָּה תַעֲשׂוּן כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה
אֲשֶׁר אָנֹכִי שֹׁמֵעַ אֶת־דִּבְרֵיכֶם רָעִים מֵאֵת כָּל־הָעָם אֵלֶּה׃
כד אַל בָּנָי כִּי לוֹא־טוֹבָה הַשְּׁמֻעָה אֲשֶׁר אָנֹכִי שֹׁמֵעַ
מַעֲבִרִים עַם־יְהוָה׃ כה אִם־יֶחֱטָא אִישׁ לְאִישׁ וּפִלְלוֹ
אֱלֹהִים וְאִם לַיהוָה יֶחֱטָא־אִישׁ מִי יִתְפַּלֶּל־לוֹ וְלֹא יִשְׁמְעוּ
לְקוֹל אֲבִיהֶם כִּי־חָפֵץ יְהוָה לַהֲמִיתָם׃ כו וְהַנַּעַר שְׁמוּאֵל

רש"י

מן הפקדת הזו והרי זה מקרא מסורס: (כב) אשר ישכבן. כמשמעו ורבותינו אמרו מתוך ששהו את קיניהן והן היו ממתינות עד שתראינה קיניהן קריבין מעלה עליהם כאילו שכבום: (כד) אשר אנכי שומע מעברים עם ה'. שמועה שעם ה' מעבירים עליכם לשון ויעבירו קול במחנה (שמות ל"ו) מוציאים עליכם קול שמועה לא טובה: (כה) ופללו. ל' משפט כמו ונתן בפלילים (שם כ"א): אלהים. דיין: כי חפץ ה' להמיתם.

מצודת דוד

מטעם את עלי על מה שלא היה מייסר את בניו כי בעבור שהזקין ותש כחו לא היה יכול לייסרם מעתה: לכל ישראל. לקחת מבשר הזבח בחזקה: ואת אשר ישכבן וגו'. רצה לומר היו מתעצלים בהקרבת קיני היולדות והזבות הבאות בצבא רב אל אהל מועד והיו ממתינות על הקרבתן ולא חזרו לשמש את ביתם ושכבו במקום בואן א"כ הם היו משכיבין אותן במקום בואן ולחטא יחשב להם על שבטלו בעליהן מפ"ו: (כג) את דבריכם. מה שמדברים עליכם דברים רעים: מאת כל העם. מוסב למעלה לומר אשר אנכי שומע מאת כל העם אלה והם הבאים לזבוח: (כד) אל בני. אל תעשו מעתה כדברים האלה: כי לא טובה וגו'. השמועה שאני שומע מה שעם ה' מוציאים עליכם קול הנה לא טובה היא ולחטא יחשב ולזה מנעו עצמכם מלעשותם עוד. (כה) אם יחטא וגו'. ורצה לומר ומה כשהאדם חוטא לחבירו שקובל הוא לפני השופט ועושה משפט ולא היה א"כ נעשה בלא משפט ועכ"ז שופטו גם אלהים אם הטעה את השופט ויצא המשפט מעוקל: ואם לה'. רצה לומר ומכ"ש כשהאדם חוטא לה' וכי מי הוא אשר ישפוט את החוטא הלא בודאי הוא בעצמו שופט משפטו ואיך לא תיראו מפניו אם הוא הבעל דין והדיין: כי חפץ ה' להמיתם. על כי הרבו לפשוע ולזה

מצודת ציון

(כב) ישכבן. ר"ל משכיבין: הצובאות. מלשון צבא ור"ל הרבה כאחת: (כד) מעברים. ענין הוצאת קול כמו ויעבירו קול במחנה (שמות ל"ו): (כה) ופללו. יתפלל. ענין משפט כמו ונתן בפלילים (שם כ"א):

הֹלֵ֥ךְ וְגָדֵ֖ל וָט֑וֹב גַּ֚ם עִם־יְהוָ֔ה וְגַ֖ם עִם־אֲנָשִֽׁים׃ כז וַיָּבֹ֥א
אִישׁ־אֱלֹהִ֖ים אֶל־עֵלִ֑י וַיֹּ֣אמֶר אֵלָ֗יו כֹּ֚ה אָמַ֣ר יְהוָ֔ה הֲנִגְלֹ֤ה
נִגְלֵ֙יתִי֙ אֶל־בֵּ֣ית אָבִ֔יךָ בִּֽהְיוֹתָ֥ם בְּמִצְרַ֖יִם לְבֵ֥ית פַּרְעֹֽה׃
כח וּבָחֹ֣ר אֹ֠תוֹ מִכָּל־שִׁבְטֵ֨י יִשְׂרָאֵ֥ל לִי֙ לְכֹהֵ֔ן לַעֲל֣וֹת עַֽל־
מִזְבְּחִ֗י לְהַקְטִ֛יר קְטֹ֛רֶת לָשֵׂ֥את אֵפ֖וֹד לְפָנָ֑י וָֽאֶתְּנָה֙ לְבֵ֣ית
אָבִ֔יךָ אֶת־כָּל־אִשֵּׁ֖י בְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃ כט לָ֣מָּה תִבְעֲט֗וּ בְּזִבְחִי֙
וּבְמִנְחָתִ֔י אֲשֶׁ֥ר צִוִּ֖יתִי מָע֑וֹן וַתְּכַבֵּ֤ד אֶת־בָּנֶ֙יךָ֙ מִמֶּ֔נִּי
לְהַבְרִֽיאֲכֶ֗ם מֵרֵאשִׁ֛ית כָּל־מִנְחַ֥ת יִשְׂרָאֵ֖ל לְעַמִּֽי׃ ל לָכֵ֗ן

רש"י

שכבר נחתם גזר דין אבל קודם שנחתם גזר דין נאמר כי לא אחפוץ במות המת (יחזקאל י"ח) : (כז) ויבא איש אלהים · זה אלקנה : הנגלה נגליתי אל בית אביך · מכאן שנתנבא אהרן במצרים · ומה היא הנבואה הוא שנא' (יחזקאל כ') ואומר אליהם איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל תטמאו : הנגלה נגליתי · הידעתם כי הטובה הזאת והגדולה הזאת נתתי לאהרן : (כט) אשר צויתי מעון · אשר צויתי במעוני : להבריאכם מראשית וגו' · הרי זה מקרא מסורס ותכבד את בניך ממני לעמי לעיני עמי כבדת

מצודת ציון

(כז) הנגלה · היא בה"א השאלה : (כח) לעלות · להעלות : אשי · הם מתנות כהונה שהמה מותר מאש המזבח : (כט) תבעטו · הוא ענין בזיון והמשיל לבהמה הבועטת ברגליה וכן וישמן ישורון ויבעט (דברים ל"ב): מעון · במעון ר"ל במשכן מקום מדורי כמו אהבתי מעון ביתך (תהלים כ"ו): להבריאכם · ענין שומן כמו ועגלון

מצודת דוד

חיזק לבבם : (כו) הולך וגדל · בחכמה וביראת ה' : וגם עם אנשים · שהיתה דעתו מעורבת עם הבריות ומקובל להם וסמכו כאן לומר שהיה מקובל גם לבני עלי ולא חשדוהו שהוא הוא המביא דבתם רעה אל אביהם : (כז) איש אלהים · אז"ל הוא אלקנה אבי שמואל : הנגלה נגליתי · ר"ל אם האמת הוא אשר נגלה נגליתי וכו' ר"ל הלא ידוע הוא לכל : אל בית אביך · זה אהרן שניבא במצרים ואומר להם איש שקוצי עיניו וכו' ובגלולי מצרים וכו' (יחזקאל כ') : לבית פרעה · ת"י ומשעבדין לבית פרעה : (כח) ובחור אותו · עוד הטבתי עמו שבחרתיו לכהן לי: (כט) למה תבעטו · ר"ל ואם אמנם כל הטובות האלה עשיתי עם בית אביך למה תבעטו אתם בזבחי וכי זו היא הגמול: אשר צויתי מעון · להקריב במעוני וזהו המשכן: ותכבד · עשה כבוד לבניך יותר ממני : להבריאכם · להשמין אתכם מראשית וכו' ולא תמתינו עד יקטירון החלב כמ"ש למעלה : לעמי · אשר הובא לצורך

נְאֻם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר אָמַרְתִּי בֵּיתְךָ וּבֵית
אָבִיךָ יִתְהַלְּכוּ לְפָנַי עַד־עוֹלָם וְעַתָּה נְאֻם־יְהוָה חָלִילָה
לִּי כִּי־מְכַבְּדַי אֲכַבֵּד וּבֹזַי יֵקָלּוּ׃ לא הִנֵּה יָמִים בָּאִים
וְגָדַעְתִּי אֶת־זְרֹעֲךָ וְאֶת־זְרֹעַ בֵּית אָבִיךָ מִהְיוֹת זָקֵן

רש"י

את בניך ממני ומהו הכבוד להבריאכם מראשית כל מנחת ישראל קודם סעודתכם לסעודתי כמה שנאמר גם בטרם יקטירון את החלב וגו'· להבריאכם ל' סעודה כמו תבא נא תמר אחותי ותברני לחם (שמואל ב' י"ג): לעמי · מוסב על ותכבד את בניך ממני הראיתם לעמי שאתם נכבדים ממני ובמה הראיתם להבריאכם מראשית מנחתי: (ל) אמור אמרתי · שני פעמים פסקתי גדולה לבני איתמר בבני גרשון ובני מררי נאמר ביד איתמר בן אהרן (במדבר ד') ועלי מבני איתמר היה זו ראיתי במדרש שמואל · ולשון הגון מזה שמעתי · אמור אמרתי ביתך ובית אביך וגו' מתחלה נתתי כהונה גדולה לאלעזר הכהן שנא' והפשט את אהרן את בגדיו וגו' (במדבר כ') ובימי פלגש בגבעה שפקרו ישראל ברוב המצות ומי גרם להם פינחס וכיוצא בו שהיה להם לסבב מעיר אל עיר ולהוכיחם נטלתי הכהונה גדולה מהם ונתתים לך שמבני איתמר אתה ואמרתי יתהלכו לפני עד עולם כשפוסקין לו גדולה לאדם פוסקין לו ולדורותיו עד עולם: כי מכבדי אכבד · את בני פינחס שכבד אותי בשטים (במדבר כ"ה) וכן היתה בימי שלמה כשנבנה בית המקדש ויגרש שלמה את אביתר מהיות כהן לה' כדבר ה' אשר דבר אל בית עלי (מלכים א' ב') ונעשה צדוק כ"ג תחתיו שהיה מבני פינחס שכן נתייחסו בדברי הימים: ובוזי יקלו · מאליהם משאסתלק מהם: (לא) וגדעתי את זרועך · החוזק שיש לכם בביתי שאתם אומרים ואם לא לקחתי בחזקה:

מצודת דוד

עמי לרצות להם ולא להשמין אתכם (ועל שלא הוכיח את בניו כראוי כללו עמהם): (ל) ובית אביך · הם בני איתמר: יתהלכו לפני · ר"ל ישמשו בכהונה גדולה: כי מכבדי · מי שהיה מכבד אותי אכבדו גם אני ר"ל אחזיר שמוש כהונה הגדולה לבני פינחס בן אלעזר שכיבד אותי בשטים בקנאו את קנאתי: ובוזי · הם בני עלי שביזו את המקום יקל כבודם וכן היה בימי שלמה כי גירש את אביתר מכהן לה' שהיה מזרע עלי וכיהן צדוק תחתיו שהיה מזרע פינחס: (לא) וגדעתי · אכרית חוזק ממשלתך: מהיות זקן · ר"ל מושל ושר כי המושלים והשרים נקראו זקני העם:

מצודת ציון

איש בריא (שופטים ד'): (ל) חלילה · חולין וגנאי: יקלו · הוא הפוך הכבוד: (לא) וגדעתי · אכרית כמו ואשריהם תגדעון (דברים ז'): זרועך · ענין חוזק כי החוזק היא בזרוע:

והנפש

בְּבֵיתֶךָ׃ לב וְהִבַּטְתָּ צַר מָעוֹן בְּכֹל אֲשֶׁר־יֵיטִיב אֶת־
יִשְׂרָאֵל וְלֹא־יִהְיֶה זָקֵן בְּבֵיתְךָ כָּל־הַיָּמִים׃ לג וְאִישׁ
לֹא־אַכְרִית לְךָ מֵעִם מִזְבְּחִי לְכַלּוֹת אֶת־עֵינֶיךָ וְלַאֲדִיב
אֶת־נַפְשֶׁךָ וְכָל־מַרְבִּית בֵּיתְךָ יָמוּתוּ אֲנָשִׁים׃ לד וְזֶה־
לְּךָ הָאוֹת אֲשֶׁר יָבֹא אֶל־שְׁנֵי בָנֶיךָ אֶל־חָפְנִי וּפִינְחָס
בְּיוֹם אֶחָד יָמוּתוּ שְׁנֵיהֶם׃ לה וַהֲקִמֹתִי לִי כֹּהֵן נֶאֱמָן

רש״י

(לב) והבטת צר מעון · וראית צרתך בלבך בתוך מעוני כאשה שרואה צרתה עמה בבית : בכל אשר ייטיב את ישראל · כשיבנה בית עולמים בימי שלמה ותהא טובתם של ישראל שלימה כמה שנאמר שם לא נפל דבר אחד מכל דברו הטוב (מלכים א׳ ט׳) יהודה וישראל רבים כחול אשר על שפת הים וגו׳ וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו כל ימי שלמה (שם ד׳) : ולא יהיה זקן בביתך · מדה כנגד מדה אתם אכלתם קדשים לפני זמנן בטרם יקטירון את החלב אף אתם תמותון בלא זמן : (לג) ולאדיב · כמו ולדאיב : ימותו אנשים · בחורים אינו דומה אבלו של בחור לאבלו של תינוק : (לד) וזה לך האות · שיתקיים הדבר · ביום אחד ימותו שני בניך והיא תהיה לך אות שיתקיים כל הפורענות שנאמר לך והבטת צר מעון וכל מרבית ביתך ימותו אנשים : (לה) כהן נאמן · הוא צדוק :

מצודת ציון

(לב) והבטת · ענין ראיה והסתכלות : צר · כמו ששתי נשים לאיש אחד שקראנה צרות כ״כ יקראו שני כה״ג זה לזה בלשון צר : מעון · במעון : (לג) לכלות · המצפה לדבר ואינו בא קרוי כליון עינים בלשון מקרא : ולאדיב · הוא הפוך כמו ולדאיב והוא מענין צער ותוגה כמו ודאבון נפש (דברים כ״ח) : מרבית · ענין גדול כמו אשר טפחתי ורביתי (איכה ב׳) : (לה) נאמן · מתקיים כמו יתד במקום

מצודת דוד

(לב) והבטת צר מעון · ר״ל זרעך יראה צרתו במעון כי יהיה כה״ג אחר לא מהם (ובל׳ שאלה קראו צר עם כי לא יהיו בזמן אחד כי אין כה״ג כ״א א׳) : בכל אשר ייטיב · בכל הימים אשר ייטיב ה׳ לישראל להיות המקדש על מכונו ידיע צר במעון : (לג) ואיש לא אכרית · מכל וכל מבלי לעבוד מי מהם על המזבח אלא ישמשו במזבח וראו ברעתם להיות להם כליון עינים ודאבון נפש (ועם שאמר לפני בל׳ נוכח ויחידי על הזרע ידבר היות כי זרע האדם יחשב שהוא עצמו) : וכל מרבית · כל גדולי ביתך ימותו אנשים לא זקנים ולא קטנים כי אם בחורים שאבלותם מרובה : (לד) וזה לך האות · שיתקיים כל דברי הנבואה : אשר יבוא · האות הוא הדבר אשר יבוא אל שני בניך שימותו ביום אחד ובזה תדע שיתקיים הכל : (לה) כהן נאמן · זה צדוק והוא יעשה כאשר

כַּאֲשֶׁר בִּלְבָבִי וּבְנַפְשִׁי יַעֲשֶׂה וּבָנִיתִי לוֹ בַּיִת נֶאֱמָן
וְהִתְהַלֵּךְ לִפְנֵי־מְשִׁיחִי כָּל־הַיָּמִים׃ לו וְהָיָה כָּל־הַנּוֹתָר
בְּבֵיתְךָ יָבוֹא לְהִשְׁתַּחֲוֺת לוֹ לַאֲגוֹרַת כֶּסֶף וְכִכַּר־לָחֶם
וְאָמַר סְפָחֵנִי נָא אֶל־אַחַת הַכְּהֻנּוֹת לֶאֱכֹל פַּת־לָחֶם׃
ג א וְהַנַּעַר שְׁמוּאֵל מְשָׁרֵת אֶת־יְהוָה לִפְנֵי עֵלִי וּדְבַר
יְהוָה הָיָה יָקָר בַּיָּמִים הָהֵם אֵין חָזוֹן נִפְרָץ׃ ב וַיְהִי
בַּיּוֹם הַהוּא וְעֵלִי שֹׁכֵב בִּמְקֹמוֹ וְעֵינָו ועיניו קרי הֵחֵלּוּ
כֵהוֹת לֹא יוּכַל לִרְאוֹת׃ ג וְנֵר אֱלֹהִים טֶרֶם יִכְבֶּה וּשְׁמוּאֵל

רש"י

(לו) לאגורת כסף· בשביל להשתכר מעה כסף: לאגורת כסף· ממשקלות כמו עשרים גרה הוא (שמות ל'): ספחני· אספני: (א) היה יקר· היה מנוע וכן יקר רוח איש תבונה (משלי י"ז) מנוע דברים אדם מבין: אין חזון נפרץ· לית נבואה גליא· נפרץ ל' ופרצת ימה וקדמה (בראשית כ"ח): (ג) ושמואל

מצודת דוד

בלבבי כתורה וכמצוה: בית נאמן· בית קבוע לו ולזרעו אחריו: והתהלך· יטייל לפני המלך לשעשע עמו ועלת שלום תהיה ביניהם: (לו) להשתחוות לו· להכהן הגדול אשר יועמד מזרע צדוק: לאגורת כסף· בעבור אגורת כסף וככר לחם אשר יקבל ממנו במתנה: ואמר· הנותר בביתך יאמר לו בבקשה ממך אספני וחברני נא אל אחת ממשמרות הכהנים לאכול בזה פת לחם כי יהיה חסר לחם בזולת זה: ג (א) לפני עלי· ר"ל שהיה זריז בעבודת ה' לעשותה לפני עלי וקודם לו כי מתחלה הורהו עלי עבודת ה' ואח"ז נתחזק מאליו ולבסוף נתעלה יותר עד שזכה לנבואה: ודבר ה'· דבר הנבואה היה בימים ההם דבר יקר מאד יותר מבשאר הימים: אין חזון נפרץ· כאילו שנבואה גדורה לבל תצא ולא יפרץ גדרה: (ב) ביום ההוא· ביום בא איש האלהים אל עלי: במקומו· במקום שהכהנים שוכבים לפנים מן הלוים: החלו כהות· התחילו להיות כהות ומשוכות: לא יוכל לראות· כאשר מקודם וכפל הדבר לתוספת ביאור: (ג) טרם יכבה· עדיין לא כבה אף נר אחד מנרות המנורה: ושמואל שוכב·

מצודת ציון

נאמן (ישעיה כ"ב): והתהלך· ענין טיול כמו והתהלכתי בתוככם (ויקרא כ"ו): (לו) לאגורת· האל"ף נוספת כמו גרה שהיא מטבע של כסף והוא מעה: וככר· כך נקרא לחם פלס: ספחני· ענין הקבוץ והדבוק כמו ונספחו על בית יעקב (ישעיה י"ד): פת· הוא פרוסה כמו פתות אותם פתים (ויקרא ב'): ג (א) יקר· חשוב כמו יקרה נפשי (לקמן כ"ו): חזון· נבואה: נפרץ· מל' פרצה: (ב) החלו· התחילו: כהות· חשוכות

שֹׁכֵב בְּהֵיכַל יְהוָה אֲשֶׁר־שָׁם אֲרוֹן אֱלֹהִים׃ ד וַיִּקְרָא
יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי׃ ה וַיָּרָץ אֶל־עֵלִי וַיֹּאמֶר
הִנְנִי כִּי־קָרָאתָ לִּי וַיֹּאמֶר לֹא־קָרָאתִי שׁוּב שְׁכָב וַיֵּלֶךְ
וַיִּשְׁכָּב׃ ו וַיֹּסֶף יְהוָה קְרֹא עוֹד שְׁמוּאֵל וַיָּקָם שְׁמוּאֵל
וַיֵּלֶךְ אֶל־עֵלִי וַיֹּאמֶר הִנְנִי כִּי קָרָאתָ לִי וַיֹּאמֶר לֹא־
קָרָאתִי בְנִי שׁוּב שְׁכָב׃ ז וּשְׁמוּאֵל טֶרֶם יָדַע אֶת־יְהוָה
וְטֶרֶם יִגָּלֶה אֵלָיו דְּבַר יְהוָה׃ ח וַיֹּסֶף יְהוָה קְרֹא־שְׁמוּאֵל
בַּשְּׁלִישִׁת וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־עֵלִי וַיֹּאמֶר הִנְנִי כִּי קָרָאתָ לִי
וַיָּבֶן עֵלִי כִּי יְהוָה קֹרֵא לַנָּעַר׃ ט וַיֹּאמֶר עֵלִי לִשְׁמוּאֵל
לֵךְ שְׁכָב וְהָיָה אִם־יִקְרָא אֵלֶיךָ וְאָמַרְתָּ דַּבֵּר יְהוָה כִּי שֹׁמֵעַ
עַבְדֶּךָ וַיֵּלֶךְ שְׁמוּאֵל וַיִּשְׁכַּב בִּמְקוֹמוֹ׃ י וַיָּבֹא יְהוָה
וַיִּתְיַצַּב וַיִּקְרָא כְפַעַם־בְּפַעַם שְׁמוּאֵל ׀ שְׁמוּאֵל וַיֹּאמֶר

רש"י

שוכב במקומו · בעזרת הלוים השומרים בית המקדש וכן תרגם יונתן ושמואל שכיב בעזרת ליואה · בהיכל ה' אשר שם ארון אלהים : (ד) ויקרא ה' · וקול יצא מהיכל ה' מבית קדשי הקדשים שקרא שמואל · סוף המקרא העליון מחובר לראש המקרא התחתון זהו שאמר הכתוב ירעם אל בקולו נפלאות (איוב ל"ז) עלי היה כהן ושומר מבפנים ושמואל היה לוי ושוכב מבחוץ וקפץ הקול דרך עלי לשמואל במסכת תמיד : (ז) טרם ידע את ה' · עדיין לא היה מכיר ענין קול נבואה כל טרם שבמקרא לשון עדיין לא כתרגומו עד לא ואינו לשון לפני וזה יוכיח · ועוד כי טרם תיראון (שמות ט') מפורש ממנו וכן כל שיח השדה טרם יהיה בארץ (בראשית ב') : (י) ויאמר

מצודת ציון

כמו והנה כהה (ויקרא י"ג):(ד)הנני הנה אני : (ז) טרם · עדיין לא כמו הטרם תדע (שמות י') : (י) ויבן מלשון בינה : (י) בפעם בפעם · ר"ל כמו בפעמים הקודמי': שמואל שמואל·

מצודת דוד

במקום אשר הלוים שוכבים : בהיכל ה' · זה קה"ק כאשר מפרש אשר שם ארון אלהים ומוסב הוא למקרא שלאחריו לומר שקול הקריאה היה בהיכל ה' וכו' : (ה) כי קראת לי · כי חשב שעלי קראו : (ז) טרם ידע · עדיין לא ידע חכמת אלהות היותו עודנו נער כי אם ידע היה א"כ מכיר קול נבואה : וטרם יגלה · עד הנה עדיין לא נגלה אליו ה' לדבר בו : (ח) בשלישית · בפעם שלישית : (ט) אם יקרא · אם יוסיף לקרוא

שְׁמוּאֵל דַּבֵּר כִּי שֹׁמֵעַ עַבְדֶּךָ׃ יא וַיֹּאמֶר יְהֹוָה אֶל־
שְׁמוּאֵל הִנֵּה אָנֹכִי עֹשֶׂה דָבָר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר כָּל־שֹׁמְעוֹ
תְּצִלֶּינָה שְׁתֵּי אָזְנָיו׃ יב בַּיּוֹם הַהוּא אָקִים אֶל־עֵלִי אֵת
כָּל־אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־בֵּיתוֹ הָחֵל וְכַלֵּה׃ יג וְהִגַּדְתִּי לוֹ כִּי־
שֹׁפֵט אֲנִי אֶת־בֵּיתוֹ עַד־עוֹלָם בַּעֲוֹן אֲשֶׁר־יָדַע כִּי־מְקַלְלִים
לָהֶם בָּנָיו וְלֹא כִהָה בָּם׃ יד וְלָכֵן נִשְׁבַּעְתִּי לְבֵית עֵלִי אִם־
יִתְכַּפֵּר עֲוֹן בֵּית־עֵלִי בְּזֶבַח וּבְמִנְחָה עַד־עוֹלָם׃ טו וַיִּשְׁכַּב

רש"י

שמואל דבר · ולא הזכיר שם שמים כמו שציוהו עלי אמר שמא קול אחר הוא: (יא) עושה דבר · היא לקיחת הארון ביד פלשתים: תצלינה · לשון צלצלים טינטני"ר בלע"ז: (יב) החל וכלה · אותו היום אתחיל גזירתי על בית עלי שימותו חפני ופינחס ומכאן ואילך אכלה גזירתי ואשלימה עליהם מדור אל דור להמיתם אנשים בני שמנה עשרה שנה: החל וכלה · אקומיינצ"ט אאיפלויימנ"ט בלע"ז: (יג) כי מקללים להם בניו · מקללים לי היה לו לומר אלא שכנה הכתוב · מקללים מקילים וכן כל קללה לשון קלות ובזיון הוא: ולא כהם · לא הכהה פניהם להעבירם מגדולתן:

מצודת דוד

עוד: (י) דבר · ולא אמר דבר ה' כאשר הורהו עלי כי חשב פן עכ"ז לא ה' דבר בו: (יא) תצלינה שתי אזניו · ירעדו אזניו מגודל החרדה והכונה היא על לקיחת הארון: (יב) אקים · אתחיל לקיים דברי איש אלהים אשר דבר בשם ה': החל וכלה · אז בעת לקיחת את הארון יתחיל הפורעניות כי ימותו שני בניו במלחמה ההיא וכן אכלה לקיים כל דברי הנבואה: (יג) והגדתי לו · רצה לומר הלא מאז הגדתי לו על ידי איש אלהים שאשפוט את ביתו: בעון · בעבור העון אשר יודע הוא מה שבניו מקילים ובוזים כבודי ולא מיחה בהם כראוי ומלת להם היא תקון סופרים והרי הוא כאילו נאמר לי או ר"ל שאת עצמם מקללים ברוע מעשיהם כי ענוש יענשו והקללה תבא עליהם: ולא כהה בם · רצה לומר אף בשמוע דברי איש האלהים עכ"ז לא חש ולא גער בבניו להכהות מראות פניהם לביישם ברבים: (יד) בזבח ובמנחה · כי אין קטיגור נעשה סניגור על כי הטאם היה בדבר הקרבנות אולם בתשובה יכופר עון: עד עולם · העון הזה שמור להם

מצודת ציון

הכפל בא לזרז את הנקרא: (יא) תצלינה · ענין תנועה ורעדה כמו לקול צללו שפתי (חבקוק ג'): (יג) מקללים · ענין בזיון כמו קללה נמרצת (מ"א ב') או הוא מל' קללה ממש: כהה · ענין חושך:

שְׁמוּאֵל֙ עַד־הַבֹּ֔קֶר וַיִּפְתַּ֖ח אֶת־דַּלְת֣וֹת בֵּית־יְהוָ֑ה וּשְׁמוּאֵל֙
יָרֵ֔א מֵהַגִּ֥יד אֶת־הַמַּרְאָ֖ה אֶל־עֵלִֽי׃ טז וַיִּקְרָ֤א עֵלִי֙ אֶת־
שְׁמוּאֵ֔ל וַיֹּ֖אמֶר שְׁמוּאֵ֣ל בְּנִ֑י וַיֹּ֖אמֶר הִנֵּֽנִי׃ יז וַיֹּ֗אמֶר מָ֤ה
הַדָּבָר֙ אֲשֶׁ֣ר דִּבֶּ֣ר אֵלֶ֔יךָ אַל־נָ֖א תְכַחֵ֣ד מִמֶּ֑נִּי כֹּ֣ה יַעֲשֶׂה־
לְּךָ֤ אֱלֹהִים֙ וְכֹ֣ה יוֹסִ֔יף אִם־תְּכַחֵ֤ד מִמֶּ֙נִּי֙ דָּבָ֔ר מִכָּל־הַדָּבָ֖ר
אֲשֶׁר־דִּבֶּ֥ר אֵלֶֽיךָ׃ יח וַיַּגֶּד־ל֤וֹ שְׁמוּאֵל֙ אֶת־כָּל־הַדְּבָרִ֔ים
וְלֹ֥א כִחֵ֖ד מִמֶּ֑נּוּ וַיֹּאמַ֕ר יְהוָ֣ה ה֔וּא הַטּ֥וֹב בְּעֵינָ֖ו בעיניו קרי
יַעֲשֶֽׂה׃ יט וַיִּגְדַּ֖ל שְׁמוּאֵ֑ל וַֽיהוָה֙ הָיָ֣ה עִמּ֔וֹ וְלֹא־הִפִּ֥יל
מִכָּל־דְּבָרָ֖יו אָֽרְצָה׃ כ וַיֵּ֙דַע֙ כָּל־יִשְׂרָאֵ֔ל מִדָּ֖ן וְעַד־בְּאֵ֣ר
שָׁ֑בַע כִּ֤י נֶאֱמָן֙ שְׁמוּאֵ֔ל לְנָבִ֖יא לַיהוָֽה׃ כא וַיֹּ֥סֶף יְהוָ֖ה
לְהֵרָאֹ֣ה בְשִׁלֹ֑ה כִּֽי־נִגְלָ֨ה יְהוָ֧ה אֶל־שְׁמוּאֵ֛ל בְּשִׁל֖וֹ בִּדְבַ֥ר

רש"י

(יז) כה יעשה לך׳ כאותה קללה עצמה שלא יהיו לך בנים הגונים וכן עלתה בו ואע"פ שהגיד לו : (יח) ולא כחד · מכאן אמרו קללת חכם אפילו על תנאי היא באה : ה' הוא · אדון הוא והכל שלו : (כא) כי נגלה ה' אל שמואל ·

מצודת ציון

(טו) המראה · מראה הנבואה : (יז) תכחד-ענין מניעה והעלמה כמו לא נכחד מאדוני (בראשית מ"ז) : (ב) נאמן · מתקיים כמו בית

מצודת דוד

עד עולם לזרעם אחריהם לקיים בהם בכל דברי הנבואה : (טו) ויפתח · פתח הדלתות כמנהגו ולא הלך להגיד הנבואה לעלי כי פחד ממנו לבשר בשורה קשה : (יז) מה הדבר · ר"ל אין ספק שה' קרא לך עוד לזאת אשאלך מה דבר בך ואל תמנע מלהגיד לי : כה יעשה לך אלהים · גזם ולא אמר וכדומה לזה נמצא הרבה במקרא והרי הוא כאומר רעה כזאת וכזאת יעשה לך אלהים ועוד כזאת יוסיף לך רעה אם תכחד ממני אפי' דבר אחד מכל דברי ה' : (יח) ולא כחד · אפי' דבר אחד : ה' הוא · ר"ל הלא הוא ה' והכל שלו ויעשה הטוב בעיניו כי מי יוכל לומר לו מה תעשה : (יט) ויגדל · בחכמה ויראת ה' : ולא הפיל וגו' · ר"ל אפי' דבריו שאמר מעצמו לא בנבואה לא בטל אותם המקום להיות נופלים בארץ לבל יתקיימו (ואמר במשל מהזורק דבר ולא יתטיא לנפול בארץ) : (כ) כי נאמן שמואל · כי לפעמים אף אם באה הנבואה למי היא הוזרת ונפסקת אבל שמואל היה מוחזק לנביא המתקיים : (כא) ויוסף וגו' · ר"ל עם שלפני זה היה דבר ה' יקר אבל לאח"ז הוסיף ה' להראה בשלה גם לשאר הנביאים : כי נגלה · והסבה

יְהוָה׃ ד א וַיְהִי דְבַר־שְׁמוּאֵל לְכָל־יִשְׂרָאֵל וַיֵּצֵא יִשְׂרָאֵל
לִקְרַאת פְּלִשְׁתִּים לַמִּלְחָמָה וַיַּחֲנוּ עַל־הָאֶבֶן הָעֵזֶר וּפְלִשְׁתִּים
חָנוּ בַאֲפֵק׃ ב וַיַּעַרְכוּ פְלִשְׁתִּים לִקְרַאת יִשְׂרָאֵל וַתִּטֹּשׁ
הַמִּלְחָמָה וַיִּנָּגֶף יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי פְלִשְׁתִּים וַיַּכּוּ בַמַּעֲרָכָה
בַּשָּׂדֶה כְּאַרְבַּעַת אֲלָפִים אִישׁ׃ ג וַיָּבֹא הָעָם אֶל־הַמַּחֲנֶה
וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל לָמָּה נְגָפָנוּ יְהוָה הַיּוֹם לִפְנֵי פְלִשְׁתִּים
נִקְחָה אֵלֵינוּ מִשִּׁלֹה אֶת־אֲרוֹן בְּרִית יְהוָה וְיָבֹא בְקִרְבֵּנוּ
וְיֹשִׁעֵנוּ מִכַּף אֹיְבֵינוּ׃ ד וַיִּשְׁלַח הָעָם שִׁלֹה וַיִּשְׂאוּ מִשָּׁם
אֵת אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה צְבָאוֹת יֹשֵׁב הַכְּרֻבִים וְשָׁם שְׁנֵי

רש"י

לפי שאמר למעלה ודבר ה' היה יקר בימים ההם אמר כאן מעתה בשביל שמואל נגלה ושנה והרגיל להגלות : (א) ויהי דבר שמואל לכל ישראל · נהיה הדבר שנאמר לשמואל ובא לכל ישראל והיאך היה הפורענות ויצא ישראל לקראת פלשתים למלחמה : האבן העזר · עדיין לא היה כן שמה כי בימי שמואל נקראת כן וכאן קרא על שם סופה : (ב) ותטוש המלחמה ·

מצודת דוד

היתה על שנגלה ה' אל שמואל ובעבורו באה לעולם שפע הנבואה ותלה גם על יתר בני הנביאים : בדבר ה' · ר"ל לא שראה שום מראה כ"א נגלה אליו בדבריו וקולו אשר שמע : ד (א) ויהי דבר שמואל לכל ישראל · ר"ל שהיה ונתקיימה נבואת שמואל לכל ישראל והוא מה שנאמר לו הנה אנכי עושה דבר בישראל וכו' וחוזר ומפרש איך נתקיימה ואמר ויצא ישראל וכו' ואז לא משלו פלשתים על ישראל ועיין בקונטרס בחשבון הדורות : האבן העזר · הוא דברי כותב הספר כי שם האבן העזר לא נקראה עד אחר המלחמה האחרת שעשה שמואל וישראל נצחו אז : (ב) ותטוש המלחמה · אנשי המלחמה נתפשטו כדרך הנלחמים : (ג) אל המחנה · לאותן שלא הלכו במערכה : למה נגפנו · כי חשבו אשר המה מנוקים מעון : את ארון · כי אמרו כאשר ישגיח ה' בארון בריתו ישגיח גם בנו (ד) יושב הכרובים · אשר שוכן על הכרובים אשר על הכפורת : ושם וגו' · ורנה

מצודת ציון

נאמן (לעיל ג') : ד (ב) ויערכו · ענין סדור כמו וערך עליה העולה (ויקרא ו') ור"ל סדרו אנשי החיל לעמוד מול המלחמה : ותטוש · ענין פזור והתפשטות כמו ויטוש על המחנה (במדבר י"א) : ויגגף · ענין הכאה כמו פן תגוף באבן רגלך (תהלים צ"א) : במערכה · היא מקום המלחמה שעומדים שם

בְּנֵֽי־עֵלִ֔י עִם־אֲר֖וֹן בְּרִ֣ית הָאֱלֹהִ֑ים חָפְנִ֖י וּפִֽינְחָֽס׃ ה וַיְהִ֗י
כְּב֞וֹא אֲר֤וֹן בְּרִית־יְהוָה֙ אֶל־הַֽמַּחֲנֶ֔ה וַיָּרִ֥עוּ כָל־יִשְׂרָאֵ֖ל
תְּרוּעָ֣ה גְדוֹלָ֑ה וַתֵּהֹ֖ם הָאָֽרֶץ׃ ו וַיִּשְׁמְע֤וּ פְלִשְׁתִּים֙ אֶת־
ק֣וֹל הַתְּרוּעָ֔ה וַיֹּ֣אמְר֔וּ מֶ֠ה ק֣וֹל הַתְּרוּעָ֧ה הַגְּדוֹלָ֛ה הַזֹּ֖את
בְּמַחֲנֵ֣ה הָעִבְרִ֑ים וַיֵּ֣דְע֔וּ כִּ֚י אֲר֣וֹן יְהוָ֔ה בָּ֖א אֶל־הַֽמַּחֲנֶֽה׃
ז וַיִּרְאוּ֙ הַפְּלִשְׁתִּ֔ים כִּ֣י אָמְר֔וּ בָּ֥א אֱלֹהִ֖ים אֶל־הַֽמַּחֲנֶ֑ה
וַיֹּאמְרוּ֙ א֣וֹי לָ֔נוּ כִּ֣י לֹ֥א הָיְתָ֛ה כָּזֹ֖את אֶתְמ֥וֹל שִׁלְשֹֽׁם׃
ח א֣וֹי לָ֔נוּ מִ֣י יַצִּילֵ֔נוּ מִיַּ֛ד הָאֱלֹהִ֥ים הָאַדִּירִ֖ים הָאֵ֑לֶּה אֵ֣לֶּה
הֵ֤ם הָאֱלֹהִים֙ הַמַּכִּ֣ים אֶת־מִצְרַ֔יִם בְּכָל־מַכָּ֖ה בַּמִּדְבָּֽר׃
ט הִֽתְחַזְּק֞וּ וִהְי֤וּ לַאֲנָשִׁים֙ פְּלִשְׁתִּ֔ים פֶּ֚ן תַּעַבְד֣וּ לָעִבְרִ֔ים
כַּאֲשֶׁ֖ר עָבְד֣וּ לָכֶ֑ם וִהְיִיתֶ֥ם לַאֲנָשִׁ֖ים וְנִלְחַמְתֶּֽם׃ י וַיִּֽלָּחֲמ֣וּ
פְלִשְׁתִּ֗ים וַיִּנָּ֤גֶף יִשְׂרָאֵל֙ וַיָּנֻ֙סוּ֙ אִ֣ישׁ לְאֹהָלָ֔יו וַתְּהִ֥י

רש"י

ותתפשט המלחמה כמו והנה נטושים על פני הארץ (שמואל א' ל') וכן ויגטשו בלחי (שופטים ט"ו): (ח) בכל מכה במדבר · על ים סוף ויונתן תרגם ולעמיה עבד פרישן במדברא ובספרי שנינו שהפרשה הזו עירוב דברים מי שאמר זה לא אמר זה כשרים שבהם אמרו מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה והרשעים אמרו אלה הם האלהים המכים את מצרים בכל מכה כל

מצודת ציון

סדורים: (ה) ותהום · מל' המייה: (ו) העברים · בני ישראל נקראים עברים כי אברהם אביהם היה מעבר הנהר: (ז) שלשום · יום השלישי שלפני היום: (ח) האדירים האלה · בכל המקרא הזה אמר בל' רבים לפי שאמר האלהים שכתוב בכ"מ בל' רבים לזה אמר הכל בלשון רבים: (ט) לאנשים · ר"ל גבורים ואמיצי

מצודת דוד

לומר הם נשאו הארון: (ה) ויריעו · לכבוד ביאת הארון: ותהום הארץ · הוא מל' גוזמא והפלגה ורצה לומר קול התרועה נשמע למרחוק: (ו) ויאמרו · אלו לאלו: וידעו · אחר החקירה נודע להם שבא הארון אליהם: (ז) לא היתה כזאת · להביא הארון אל המלחמה: (ח) במדבר · על ים סוף שהוא במדבר: (ט) התחזקו · אמרו אלו לאלו אתם פלשתים התחזקו:

והיו לאנשים · רצה לומר לגבורים ואמיצי הלב: והייתם · ר"ל אבל אם תהיו לאנשים אזי תוכלו עכ"פ להלחם בהם לבלי היות מנוצחים לעבוד אותם

הַמַּכָּה גְּדוֹלָה מְאֹד וַיִּפֹּל מִיִּשְׂרָאֵל שְׁלֹשִׁים אֶלֶף רַגְלִי׃
יא וַאֲרוֹן אֱלֹהִים נִלְקָח וּשְׁנֵי בְנֵי־עֵלִי מֵתוּ חָפְנִי וּפִינְחָס׃
יב וַיָּרָץ אִישׁ־בִּנְיָמִן מֵהַמַּעֲרָכָה וַיָּבֹא שִׁלֹה בַּיּוֹם הַהוּא
וּמַדָּיו קְרֻעִים וַאֲדָמָה עַל־רֹאשׁוֹ׃ יג וַיָּבוֹא וְהִנֵּה עֵלִי
יֹשֵׁב עַל־הַכִּסֵּא יך יד קרי דֶּרֶךְ מְצַפֶּה כִּי־הָיָה לִבּוֹ חָרֵד
עַל אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וְהָאִישׁ בָּא לְהַגִּיד בָּעִיר וַתִּזְעַק כָּל
הָעִיר׃ יד וַיִּשְׁמַע עֵלִי אֶת־קוֹל הַצְּעָקָה וַיֹּאמֶר מֶה קוֹל
הֶהָמוֹן הַזֶּה וְהָאִישׁ מִהַר וַיָּבֹא וַיַּגֵּד לְעֵלִי׃ טו וְעֵלִי בֶּן־
תִּשְׁעִים וּשְׁמֹנֶה שָׁנָה וְעֵינָיו קָמָה וְלֹא יָכוֹל לִרְאוֹת׃
טז וַיֹּאמֶר הָאִישׁ אֶל־עֵלִי אָנֹכִי הַבָּא מִן־הַמַּעֲרָכָה וַאֲנִי
מִן־הַמַּעֲרָכָה נַסְתִּי הַיּוֹם וַיֹּאמֶר מֶה־הָיָה הַדָּבָר בְּנִי׃
יז וַיַּעַן הַמְבַשֵּׂר וַיֹּאמֶר נָס יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי פְלִשְׁתִּים וְגַם
מַגֵּפָה גְדוֹלָה הָיְתָה בָעָם וְגַם־שְׁנֵי בָנֶיךָ מֵתוּ חָפְנִי
וּפִינְחָס וַאֲרוֹן הָאֱלֹהִים נִלְקָחָה׃ יח וַיְהִי כְּהַזְכִּירוֹ ׀ אֶת־

ר ש"י

מכות שהיו לו על המצרים הביאם אין לו עוד מכה מעתה : (יב) איש בנימין · זה היה שאול שחטף את הלוחות מיד גלית וברח לו : (יג) יד דרך

מצודת דוד

ותהיו עכ"פ דומה להם כדבר הנלחון : (יב) ומדיו קרועים · דרך צער ואבלות : (יג) ויבא · ר"ל בעת בואו לשילה ישב עלי על הכסא וכו' : יד דרך מצפה · אצל מקום דרך ההולך למקום המלחמה והיה מצפה ומיחל לשמוע מה מהמלחמה כי היה לבו חרד על הליכת הארון : והאיש בא · מדרך אחר בא להגיד בהעיר: ותזעק · זעקת שבר ויללה : (טז) מה היה הדבר · מה נעשה בהמלחמה : (יז) וגם מגפה · כי הפלשתים רדפו

מצודת ציון

לב : (י) רגלי · הולכי רגל לא רוכבי סוסים : (יב) ומדיו · ומלבושיו כמו וילבש וכו' מדיו (לקמן י"ז): ואדמה · עפר : (יג) יד · מקום : מצפה · ענין תוחלת ותקוה כמו ואני בה' אצפה (מיכה ז') : (יד) ההמון · העם הרב : (טו) קמה · ר"ל כל אחת קמה כי בעת הראות דרך העין להתנענע ושל עלי קמה ועמדה כי לא ראה עוד : (טז) נסתי · ברחתי : (יז) המבשר · כל המספר חדשות בין טוב בין רע נקרא מבשר :

אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיִּפֹּל מֵעַל־הַכִּסֵּא אֲחֹרַנִּית בְּעַד ׀ יַד
הַשַּׁעַר וַתִּשָּׁבֵר מַפְרַקְתּוֹ וַיָּמֹת כִּי־זָקֵן הָאִישׁ וְכָבֵד וְהוּא
שָׁפַט אֶת־יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה׃ יט וְכַלָּתוֹ אֵשֶׁת־פִּינְחָס
הָרָה לָלַת וַתִּשְׁמַע אֶת־הַשְּׁמֻעָה אֶל־הִלָּקַח אֲרוֹן הָאֱלֹהִים
וּמֵת חָמִיהָ וְאִישָׁהּ וַתִּכְרַע וַתֵּלֶד כִּי־נֶהֶפְכוּ עָלֶיהָ צִרֶיהָ׃
כ וּכְעֵת מוּתָהּ וַתְּדַבֵּרְנָה הַנִּצָּבוֹת עָלֶיהָ אַל־תִּירְאִי כִּי־
בֵן יָלָדְתְּ וְלֹא עָנְתָה וְלֹא־שָׁתָה לִבָּהּ׃ כא וַתִּקְרָא לַנַּעַר
אִי כָבוֹד לֵאמֹר גָּלָה כָבוֹד מִיִּשְׂרָאֵל אֶל־הִלָּקַח אֲרוֹן

רש"י

מצפה · אצל יד הדרך היה מצפה: (יח) מפרקתו · פרקותיה עצם הצואר: (יט) ללת · על כרחו ללדת פירושו ואין לו דמיון ומנחם חברו בחלק יללה לפי שחבלי לידתה ביללה באו לה ויסוד יללה אין אות ביסודה אלא למ"ד לבדו: נהפכו · נשתנו מכדרכן לכך מתה: צריה · צירי דלתי בטנה קרדוני"ל בלע"ז: (כא) אי כבוד · אין כבוד וכן (איוב כ"ב) ימלט אי נקי אין נקי: אל הלקח · כמו על הלקח ואין צריך לזוזו מלשון אל למי שיודע

מצודת ציון

(יח) אחורנית · לאחוריו: בעד · נגד: מפרקתו · הוא עצם הצואר ע"ש שעשוי פרקים: (יט) ללת · ר"ל ללדת ובא בחסרון הדל"ת לפי שילדה ביללה: ותכרע · נפלה על ברכיה: נהפכו · ענין סבוב וגלגול על כי בעת הגלגול מתהפך הדבר מצד אל צד וכן מתהפך במחנה מדין (שופטים ז'): צריה · הם חבלי הלידה הבאים מהשמטת קשרי הרחם התקועים זה בזה והוא מושאל מן צירי הדלתות וכן צירים וחבלים יאחזון (ישעיה י"ג): (כ) ענתה · השיבה: שתה · שמה כמו למען שיתי (שמות י'): (כא) אי כבוד · כמו אין כבוד ותחסר

מצודת דוד

אחריהם והכוס: (יח) בעד יד השער · נגד מקום השער: כי זקן האיש וכבד · ר"ל לפי שהיה זקן וכחו תש והיה בעל בשר לזה לא היה יכול להתחזק בעת נפלו להטות עצמו על צדו: (יט) הרה ללת · רצה לומר נשלם ימי הריונה ללדת: כי נהפכו · מחרדת השמועה נהפכו ונתגלגלו עליה פתאום חבלי הלידה: (כ) וכעת מותה · וכאשר בא עת מותה ע"י הלידה הפתאומית: אל תיראי · היות חשבו שמתפחדת שלא תמות גם היא בעבור רוע המזל וכמ"ש רז"ל אחד מן המשפחה שמת ידאגו וכו' ולזה אמרו לה דע כי בן ילדת ושוב אין לך לפחד כי אם נולד בן זכר נתרפאת כל המשפחה וכמ"ש רז"ל: ולא שתה לבה · אל דבריהן: (כא) לאמר ·

ר"ל

הָאֱלֹהִים וְאֶל־חָמִיהָ וְאִישָׁהּ׃ כב וַתֹּאמֶר גָּלָה כָבוֹד
מִיִּשְׂרָאֵל כִּי נִלְקַח אֲרוֹן הָאֱלֹהִים׃ ה א וּפְלִשְׁתִּים
לָקְחוּ אֵת אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיְבִאֻהוּ מֵאֶבֶן הָעֵזֶר אַשְׁדּוֹדָה׃
ב וַיִּקְחוּ פְלִשְׁתִּים אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיָּבִאוּ אֹתוֹ בֵּית
דָּגוֹן וַיַּצִּיגוּ אֹתוֹ אֵצֶל דָּגוֹן׃ ג וַיַּשְׁכִּמוּ אַשְׁדּוֹדִים מִמָּחֳרָת
וְהִנֵּה דָגוֹן נֹפֵל לְפָנָיו אַרְצָה לִפְנֵי אֲרוֹן יְהוָה וַיִּקְחוּ אֶת־
דָּגוֹן וַיָּשִׁבוּ אֹתוֹ לִמְקוֹמוֹ׃ ד וַיַּשְׁכִּמוּ בַבֹּקֶר מִמָּחֳרָת וְהִנֵּה
דָגוֹן נֹפֵל לְפָנָיו אַרְצָה לִפְנֵי אֲרוֹן יְהוָה וְרֹאשׁ דָּגוֹן וּשְׁתֵּי ׀
כַּפּוֹת יָדָיו כְּרֻתוֹת אֶל־הַמִּפְתָּן רַק דָּגוֹן נִשְׁאַר עָלָיו׃
ה עַל־כֵּן לֹא־יִדְרְכוּ כֹהֲנֵי דָגוֹן וְכָל־הַבָּאִים בֵּית־דָּגוֹן עַל־
מִפְתַּן דָּגוֹן בְּאַשְׁדּוֹד עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ ו וַתִּכְבַּד יַד־יְהוָה
אֶל־הָאַשְׁדּוֹדִים וַיְשִׁמֵּם וַיַּךְ אֹתָם בַּעְפֹלִים בטחרים קרי אֶת־

רש"י ע׳ דגושה

נסבין דברו · אל הלקח איטיוייר"ש לאיסטריפו"ש בלע"ז: ואל חמיה · ואל הרעה זאת שמת חמיה ואישה: (ב) אצל דגון · דמות עשוי כדמות דג: (ד) המפתן · אסקופה: (ו) וישמם · לשון שממה: בטחורים · אלהולס

מצודת דוד

ר"ל השם יורה אשר בעת שנולד גלה כבוד מישראל וכו׳: (כב) ותאמר · וחזרה ואמרה עיקר גלות הכבוד הוא בעבור כי נלקח הארון: ה (ג) לפניו ארצה · על פניו נפל לארץ לפני הארון: וישיבו · כי חשבו שבמקרה נפל: (ד) כרותות אל המפתן · היו כרותות ומונחות על המפתן: רק דגון · גוף העבודת כוכבים העשוי בדמות דג: (ה) על כן · על שמצאו על המפתן ראשו וכפות ידיו החזיקו המפתן למקום קדוש ולא דרכו עליו: וכל הבאים · מיתר העם: מפתן דגון · מפתן בית דגון: (ו) וישמם · במה שהכה אותם בעפולים והיו

מצודת ציון

הנו"ן כמו ימלט אי נקי (איוב כ"ב) והיא בחירק ודוגמתו ואין יש פה (לקמן כ"א) שהיא בחירק: ה (ב) דגון · שם עבודת כוכבים: ויציגו · העמידו: (ד) כרותות · חתוכות: המפתן · האסקופה וכן מתחת מפתן הבית (יחזקאל מ"ז): (ה) ידרכו · ענין לעדה והוא מל׳ דרך: כהני · כומרים יודעי חוק עבודת כוכבים: (ו) וישמם · מל׳ שממה: בעפולים · כך שם המכה ולפי שהם בחלחולת במקום מכוסה נקראו עפולים מל׳ אופל וכן ויבוא אל העופל (מ"ב ה׳) והוא כמו אל האופל באל"ף והקרי בטחורים והוא שם ערן מה והיו דומים לשם :

אַשְׁדּוֹד וְאֶת־גְּבוּלֶיהָ׃ ז וַיִּרְאוּ אַנְשֵׁי־אַשְׁדּוֹד כִּי־כֵן
וְאָמְרוּ לֹא־יֵשֵׁב אֲרוֹן אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עִמָּנוּ כִּי־קָשְׁתָה יָדוֹ
עָלֵינוּ וְעַל דָּגוֹן אֱלֹהֵינוּ׃ ח וַיִּשְׁלְחוּ וַיַּאַסְפוּ אֶת־כָּל־
סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים אֲלֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ מַה־נַּעֲשֶׂה לַאֲרוֹן אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ גַּת יִסֹּב אֲרוֹן אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּסֵּבּוּ אֶת־
אֲרוֹן אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ ט וַיְהִי אַחֲרֵי ׀ הֵסַבּוּ אֹתוֹ וַתְּהִי יַד־
יְהוָה בָּעִיר מְהוּמָה גְּדוֹלָה מְאֹד וַיַּךְ אֶת־אַנְשֵׁי הָעִיר
מִקָּטֹן וְעַד־גָּדוֹל וַיִּשָּׂתְרוּ לָהֶם עפלים טחרים קרי׃ י וַיְשַׁלְּחוּ
אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים עֶקְרוֹן וַיְהִי כְּבוֹא אֲרוֹן הָאֱלֹהִים עֶקְרוֹן
וַיִּזְעֲקוּ הָעֶקְרֹנִים לֵאמֹר הֵסַבּוּ אֵלַי אֶת־אֲרוֹן אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל לַהֲמִיתֵנִי וְאֶת־עַמִּי׃ יא וַיִּשְׁלְחוּ וַיַּאַסְפוּ אֶת־
כָּל־סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים וַיֹּאמְרוּ שַׁלְּחוּ אֶת־אֲרוֹן אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
וְיָשֹׁב לִמְקֹמוֹ וְלֹא־יָמִית אֹתִי וְאֶת־עַמִּי כִּי־הָיְתָה
מְהוּמַת־מָוֶת בְּכָל־הָעִיר כָּבְדָה מְאֹד יַד הָאֱלֹהִים שָׁם׃
יב וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר לֹא־מֵתוּ הֻכּוּ בעפלים בטחרים קרי וַתַּעַל
שַׁוְעַת הָעִיר הַשָּׁמָיִם׃ ו א וַיְהִי אֲרוֹן־יְהוָה בִּשְׂדֵה

רש"י ע' דגושה

כרכשא מכת הנקב עכברים נכנסין בנקביהם ושומטין בני מעיהם ויולאין : (ט) וישתרו · כמו ויסתרו שהרי-סוא במסורה כתובים שי"ן ומפורשים בלשון סמ"ך מכת בית הסתרים : (יא) מהומת מות · כל מהומות על ידי רעם וזה אכיהן וירעם ה' בקול גדול על פלשתים ויהומם (שמואל א' ז') כך מפורש באגדה שלשים ושתים מדות דרבי אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי :

מצודת ציון מצודת דוד

(ז) קשתה · מל' קשה : (ח) יסוב · בלורת טמורים : (ז) כי כן · אשר
ר"ל יוכל : (ט) וישתרו : כמו הארון עשה בהם שפטים ובאלהיהם :
ויסתרו בסמ"ך : (יב) שועת · (ט) יד ה' בעיר · מכת יד ה' בעיר
לעקת : ו (א) בשדה פלשתים · כמו גת : וישתרו · העפולים היו בהם
נסתרים הרבה מבפנים היותר מבאיבי':
(י) ואת עמי · כי פרי העם היו הזועקים : (יא) מהומת מות · מלבד
מכת העפולים היתה בהם מגפת ה': (יב) אשר לא מתו · בהמגפה: השמים·

פְּלִשְׁתִּים שִׁבְעָה חֳדָשִׁים : ב וַיִּקְרְאוּ פְלִשְׁתִּים לַכֹּהֲנִים
וְלַקֹּסְמִים לֵאמֹר מַה־נַּעֲשֶׂה לַאֲרוֹן יְהוָה הוֹדִעֻנוּ בַּמֶּה
נְשַׁלְּחֶנּוּ לִמְקוֹמוֹ : ג וַיֹּאמְרוּ אִם־מְשַׁלְּחִים אֶת־אֲרוֹן אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל אַל־תְּשַׁלְּחוּ אֹתוֹ רֵיקָם כִּי־הָשֵׁב תָּשִׁיבוּ לוֹ אָשָׁם
אָז תֵּרָפְאוּ וְנוֹדַע לָכֶם לָמָּה לֹא־תָסוּר יָדוֹ מִכֶּם : ד וַיֹּאמְרוּ
מָה הָאָשָׁם אֲשֶׁר נָשִׁיב לוֹ וַיֹּאמְרוּ מִסְפַּר סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים
חֲמִשָּׁה עְפלֵי טחרי קרי זָהָב וַחֲמִשָּׁה עַכְבְּרֵי זָהָב כִּי־מַגֵּפָה
אַחַת לְכֻלָּם וּלְסַרְנֵיכֶם : ה וַעֲשִׂיתֶם צַלְמֵי עְפלֵיכֶם
טחריכם קרי וְצַלְמֵי עַכְבְּרֵיכֶם הַמַּשְׁחִיתִם אֶת־הָאָרֶץ וּנְתַתֶּם
לֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כָּבוֹד אוּלַי יָקֵל אֶת־יָדוֹ מֵעֲלֵיכֶם וּמֵעַל

רש"י

(ב) במה נשלחנו · באיזה ענין נשלחנו שלא יחרה אפו וישוב חרונו ממנו : (ג) אשם · היכר דבר שאתם מודים שמעלתם בו : אז תרפאו ונודע לכם · שהוא עשה כי למה לא תסור ידו אז מכם : סרני פלשתים · חמשה הם כמה שנאמר (ביהושע י"ג) העזתי והאשדודי האשקלוני הגתי והעקרוני :

מצודת דוד

הוא מדרך גוזמא ור"ל גדלה מאד עד למעלה : (ב) מה נעשה · אם נשלחו למקומו : הודיענו · ר"ל ואם יהיה מההכרח לשלחו הודיענו במה נשלחנו אם להניחו בעגלה ולמשכו בבהמות אם לשאתו בכתף : (ג) אם משלחים · ר"ל אם יצא הדבר לשלחו למקומו אל תשלחנו ריקם מבלי מנחה ותשורה : תשיבו לו אשם · תשיבו לה' קרבן אשם כדין המועל בהקדש : אז תרפאו · ר"ל כשתרפאו אז יהיה נודע לכם בבירור למה לא תסור ידו קודם ההשבה ר"ל אז תדעו שיד ה' עשתה זאת : (ד) מספר · כפי מספר סרני פלשתים שהם חמשה ככה תשיבו חמשה עפולים עשויים מזהב : וחמשה עכברי · כי העפולים היו דומים בצד מה לדמות עכברים ולז"א להשיב גם חמשת עכברי זהב לכפר על העם חמשת האומות שבארץ פלשתים : לכולם · לכל העם ולהסרנים וכולם צריכים כפרה : (ה) צלמי וגו' המשחיתים וגו' · ר"ל עשו צלמי דמות העפולים והעכברים אשר הם משחיתים וכו' : ונתתם וגו' כבוד · ר"ל לא שהוא צריך לזה אלא תנו לכבודו : אולי יקל · בעבור הכבוד אשר תעשו לו : מעליכם · על הסרנים

מצודת ציון

בארץ פלשתים : (ב) ולקוסמים · ולמכשפים : (ד) עכברי · שם מין שרץ : מגפה · ענין מכה : (ה) את

אֱלֹהֵיכֶם וּמֵעַל אַרְצְכֶם׃ ו וְלָמָּה תְכַבְּדוּ אֶת־לְבַבְכֶם
כַּאֲשֶׁר כִּבְּדוּ מִצְרַיִם וּפַרְעֹה אֶת־לִבָּם הֲלוֹא כַּאֲשֶׁר
הִתְעַלֵּל בָּהֶם וַיְשַׁלְּחוּם וַיֵּלֵכוּ׃ ז וְעַתָּה קְחוּ וַעֲשׂוּ עֲגָלָה
חֲדָשָׁה אֶחָת וּשְׁתֵּי פָרוֹת עָלוֹת אֲשֶׁר לֹא־עָלָה עֲלֵיהֶם
עֹל וַאֲסַרְתֶּם אֶת־הַפָּרוֹת בָּעֲגָלָה וַהֲשֵׁיבֹתֶם בְּנֵיהֶם
מֵאַחֲרֵיהֶם הַבָּיְתָה׃ ח וּלְקַחְתֶּם אֶת־אֲרוֹן יְהוָֹה וּנְתַתֶּם
אֹתוֹ אֶל־הָעֲגָלָה וְאֵת ׀ כְּלֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר הֲשֵׁבֹתֶם לוֹ
אָשָׁם תָּשִׂימוּ בָאַרְגַּז מִצִּדּוֹ וְשִׁלַּחְתֶּם אֹתוֹ וְהָלָךְ׃
ט וּרְאִיתֶם אִם־דֶּרֶךְ גְּבוּלוֹ יַעֲלֶה בֵּית שֶׁמֶשׁ הוּא עָשָׂה
לָנוּ אֶת־הָרָעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת וְאִם־לֹא וְיָדַעְנוּ כִּי לֹא
יָדוֹ נָגְעָה בָּנוּ מִקְרֶה הוּא הָיָה לָנוּ׃ י וַיַּעֲשׂוּ הָאֲנָשִׁים

רש"י

(ז) עלות · מיניקות: אשר לא עלה עליהם עול · כל זה לנסיון שאין אלו ראויות למשוך ועוד שגועות אחר בניהם ואם ילך כן בארון שיוליכו אותו מאליהם נדע שהוא עשה לנו: (ח) בארגז · שקריני"ו בלע"ז:

מצודת ציון

הארץ· את אנשי הארץ: (ו) התעלל · ענין שחוק והתול כמו אשר התעללתי במצרים (שמות י'): (ז) עלות · מיניקות כמו והצאן והבקר עלות עלי (בראשית ל"ג): עול · היא מה שהפרה מושכת בה: ואסרתם · ענין קשירה: הביתה · לכלאם בבית: (ח) בארגז · כעין תיבה:

מצודת דוד

יאמר: ומעל ארצכם · מעל יושבי ארצכם מיתר העם: (ו) ולמה תכבדו · על שאלו מה נעשה לארון כאילו היו מסופקים אם לשלחו אם להחזיקו· לזה אמרו ולמה תכבדו וכו': הלא כאשר התעלל בהם · רצה לומר הלא סוף הדבר יהיה כאשר היה במצרים שהיה משחק ומהתל בהם ואח"ז בע"כ שלחו את בני ישראל והלכו להם וכ"כ יהיה סופכם: (ז) ועתה קחו · רצה לומר קחו עצים ועשו עגלה חדשה לכבוד הארון: ושתי פרות עלות · רצה לומר בחנו הדבר לדעת שהאמת אתנו וזאת עשו קחו פרות מיניקות אשר לא משכו מעולם בעול ואסרו אותן בעגלה וקחו את בניהן מהן והנה מדרך הנהוג לא יזוזו ממקומן ללכת מבניהן ומכ"ש שגם לא הורגלו במשיכת העול: (ח) והלך · ר"ל הניחו ללכת מעצמו לבל ינהג מי את הפרות: (ט) וראיתם ·

ואז

כֵּן וַיִּקְחוּ שְׁתֵּי פָרוֹת עָלוֹת וַיַּאַסְרוּם בָּעֲגָלָה וְאֶת־בְּנֵיהֶם
כָּלוּ בַבָּיִת׃ יא וַיָּשִׂמוּ אֶת־אֲרוֹן יְהוָה אֶל־הָעֲגָלָה וְאֵת
הָאַרְגַּז וְאֵת עַכְבְּרֵי הַזָּהָב וְאֵת צַלְמֵי טְחֹרֵיהֶם׃ יב וַיִּשַּׁרְנָה
הַפָּרוֹת בַּדֶּרֶךְ עַל־דֶּרֶךְ בֵּית שֶׁמֶשׁ בִּמְסִלָּה אַחַת הָלְכוּ
הָלֹךְ וְגָעוֹ וְלֹא־סָרוּ יָמִין וּשְׂמֹאול וְסַרְנֵי פְלִשְׁתִּים הֹלְכִים
אַחֲרֵיהֶם עַד־גְּבוּל בֵּית שָׁמֶשׁ׃ יג וּבֵית שֶׁמֶשׁ קֹצְרִים
קְצִיר־חִטִּים בָּעֵמֶק וַיִּשְׂאוּ אֶת־עֵינֵיהֶם וַיִּרְאוּ אֶת־הָאָרוֹן
וַיִּשְׂמְחוּ לִרְאוֹת׃ יד וְהָעֲגָלָה בָּאָה אֶל־שְׂדֵה יְהוֹשֻׁעַ בֵּית־
הַשִּׁמְשִׁי וַתַּעֲמֹד שָׁם וְשָׁם אֶבֶן גְּדוֹלָה וַיְבַקְּעוּ אֶת־עֲצֵי
הָעֲגָלָה וְאֶת־הַפָּרוֹת הֶעֱלוּ עֹלָה לַיהוָה׃ טו וְהַלְוִיִּם
הוֹרִידוּ ׀ אֶת־אֲרוֹן יְהוָה וְאֶת־הָאַרְגַּז אֲשֶׁר־אִתּוֹ אֲשֶׁר־בּוֹ
כְלֵי־זָהָב וַיָּשִׂמוּ אֶל־הָאֶבֶן הַגְּדוֹלָה וְאַנְשֵׁי בֵית־שֶׁמֶשׁ
הֶעֱלוּ עֹלוֹת וַיִּזְבְּחוּ זְבָחִים בַּיּוֹם הַהוּא לַיהוָה׃ טז וַחֲמִשָּׁה

רש"י

(י) כלו בבית · לשון כלא : (יב) וישרנה · הרי תיבה זו אנדרוגינוס מלמד שאף הוולדות היו אומרים שירה רוני השיטה התנופפי וכו' כדאיתא במסכת עבודת כוכבים · ולפי פשוטו וישרנה לשון ישר דרך ישר היו הולכות: הלך וגעו · לשון געיית בקר געייה: בית שמש · ישראל היו שם : (יג) וישמחו לראות · היו מסתכלין היאך הוא בא לבדו ומשמחתם נהגו בו

מצודת דוד

ואז תראו אם מעצמו יעלה הארון דרך גבול ארצו אל בית שמש אז בודאי בעבורו באה הרעה ואם לא יעלה מעצמו דרך גבולו אז נדע שבמקרה באה הרעה : (יא) טחוריהם · הם העפולים שהיו דומים בצד מה לטחורים : (יב) וישרנה הפרות · הלכו בדרך הישר לדרך העולה בית שמש : במסלה אחת · ולא הטו ימין ושמאל : הלוך וגעו · ר"ל עם כי הלכו ולעקו בעבור חסרון בניהן מ"מ לא סרו ימין ושמאל : (יג) וישמחו לראות · לפי שאח"ז התאבלו בשבת הארון אמר עתה בעת ראותם שמחו : (טו) העלו עולות · לבד הפרות האמור

מצודת ציון

(י) כלו · כמו כלאו והוא ענין תפיסה: (יב) וישרנה · מל' ישרה : במסלה · בדרך הכבושה : וגעו · צעקת הפרה תקרא געה כמו אם יגעה שור (איוב ו) : (יד) בית השמשי · מבית השמש והוא שם העיר: (טו) אל האבן ·

סַרְנֵי־פְלִשְׁתִּים רָאוּ וַיָּשֻׁבוּ עֶקְרוֹן בַּיּוֹם הַהוּא׃ יז וְאֵלֶּה
טְחֹרֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר הֵשִׁיבוּ פְלִשְׁתִּים אָשָׁם לַיהוָה לְאַשְׁדּוֹד
אֶחָד לְעַזָּה אֶחָד לְאַשְׁקְלוֹן אֶחָד לְגַת אֶחָד לְעֶקְרוֹן אֶחָד׃
יח וְעַכְבְּרֵי הַזָּהָב מִסְפַּר כָּל־עָרֵי פְלִשְׁתִּים לַחֲמֵשֶׁת
הַסְּרָנִים מֵעִיר מִבְצָר וְעַד כֹּפֶר הַפְּרָזִי וְעַד ׀ אָבֵל הַגְּדוֹלָה
אֲשֶׁר הִנִּיחוּ עָלֶיהָ אֵת אֲרוֹן יְהוָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה בִּשְׂדֵה
יְהוֹשֻׁעַ בֵּית־הַשִּׁמְשִׁי׃ יט וַיַּךְ בְּאַנְשֵׁי בֵית־שֶׁמֶשׁ כִּי רָאוּ
בַּאֲרוֹן יְהוָה וַיַּךְ בָּעָם שִׁבְעִים אִישׁ חֲמִשִּׁים אֶלֶף אִישׁ
וַיִּתְאַבְּלוּ הָעָם כִּי־הִכָּה יְהוָה בָּעָם מַכָּה גְדוֹלָה׃ כ וַיֹּאמְרוּ
אַנְשֵׁי בֵית־שֶׁמֶשׁ מִי יוּכַל לַעֲמֹד לִפְנֵי יְהוָה הָאֱלֹהִים

רש"י

קלות ראש שלא היו מסתכלין בו באימה ודרך כבוד : (יח) כפר הפרזי · כפר שאין לו חומה : אבל הגדולה · היא האבן הגדולה האמורה למעלה שהלמ"ד באה במקום נו"ן וכן נשכה במקום לשכה בספר נחמיה ומפני שאירע להם אבלות בדבר קראה אבל : (יט) שבעים איש חמשים אלף איש · תרגם יונתן וקטל בסבי עמא שבעין גברא ובקהלא חמשין אלפי גברא · ורבותינו אמרו שבעים איש שכל אחד היה שקול כחמשים אלף או חמשים אלף איש

מצודת דוד　　מצודת ציון

על האבן : (יח) ועד · ענינו כמו למעלה : (טז) ראו · שנכתן הדבר
ואפי' וכן לא מת ממקנה ישראל ונמצא כן : (יז) ואלה טחורי · ר"ל
עד אחד (שמות ט') ור"ל אפילו אחד : באלו · לא הוסיפו על מה שאמרו
הקוסמים והכהנים : לאשדוד אחד ·
ר"ל בעבור שר אשדוד אחד וכן כולם : (יח) ועכברי וגו' · אבל על עכברי הזהב הוסיפו והביאו אחד מול כל עיר ולא חמשה לבד כדברי הקוסמים : לחמשת · אשר הם לחמשת הסרנים ותחת ממשלתם : מעיר מבצר · בין מול עיר מבצר בין מול כפר פרוז מבלי חומה סביב : ועד אבל הגדולה · היא האבן הגדולה האמור למעלה וקראו אבל לפי שהעם התאבלו שם על אשר הכה ה' בהם כמ"ש למטה ור"ל אין זה סוף הדבר אשר נכר ונודע עד היום הזה שדה יהושע כי אפי' האבן הגדולה וכו' נכר הוא עד היום הזה בשדה יהושע בית השמשי : (יט) ויך · ה' הכה בהם על שפתחו הארון וראו בו בפנים ולזה הכה בעם שבעים איש מגדולי העיר והיו שקולים כחמשים אלף איש : (ח) מי יוכל לעמוד וגו' · רצה לומר כלא הגדולים

שבנו

הַקָּדוֹשׁ הַזֶּה וְאֶל־מִי יַעֲלֶה מֵעָלֵינוּ׃ כא וַיִּשְׁלְחוּ מַלְאָכִים
אֶל־יוֹשְׁבֵי קִרְיַת־יְעָרִים לֵאמֹר הֵשִׁבוּ פְלִשְׁתִּים אֶת־אֲרוֹן
יְהוָה רְדוּ הַעֲלוּ אֹתוֹ אֲלֵיכֶם׃ ז א וַיָּבֹאוּ אַנְשֵׁי קִרְיַת
יְעָרִים וַיַּעֲלוּ אֶת־אֲרוֹן יְהוָה וַיָּבִאוּ אֹתוֹ אֶל־בֵּית אֲבִינָדָב
בַּגִּבְעָה וְאֶת־אֶלְעָזָר בְּנוֹ קִדְּשׁוּ לִשְׁמֹר אֶת־אֲרוֹן יְהוָה׃
ב וַיְהִי מִיּוֹם שֶׁבֶת הָאָרוֹן בְּקִרְיַת יְעָרִים וַיִּרְבּוּ הַיָּמִים
וַיִּהְיוּ עֶשְׂרִים שָׁנָה וַיִּנָּהוּ כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי יְהוָה׃
ג וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִם־בְּכָל־
לְבַבְכֶם אַתֶּם שָׁבִים אֶל־יְהוָה הָסִירוּ אֶת־אֱלֹהֵי הַנֵּכָר
מִתּוֹכְכֶם וְהָעַשְׁתָּרוֹת וְהָכִינוּ לְבַבְכֶם אֶל־יְהוָה וְעִבְדֻהוּ
לְבַדּוֹ וְיַצֵּל אֶתְכֶם מִיַּד פְּלִשְׁתִּים׃ ד וַיָּסִירוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
אֶת־הַבְּעָלִים וְאֶת־הָעַשְׁתָּרֹת וַיַּעַבְדוּ אֶת־יְהוָה לְבַדּוֹ׃

רש"י

שכל אחד שקול כשבעים סנהדרין : (א) קדשו · זמינו : (ב) מיום שבת הארון בקרית יערים · ורלו הפורענות שבא עליהם בעון בית עלי ואת הגבורה שעשה הקב"ה בפלשתים : וינהו וגו' אחרי ה' · על ידי שמואל שהיה מחזר מעיר לעיר ושופטם ומוכיחם · וינהו לשון המשכה הוא ולשון ארמי הוא תתנהון לפולחני וכן (יחזקאל ז' י"א) ולא נה בהם אין בהם תועלת למושכם אל הטוב · ומנחם חברו וינהו לשון יללה כמו נהי נהיה וכן ולא נה בהם ופירוש וינהו אחרי ה' שהתאבלו על מעשיהם הרעים ושבו אחרי ה' · נ"א וינהו כמו ויתאספו ונקוו אליה כל הגוים (ירמיה ג' י"ז) מתרגמינן

מצודת דוד

שכנו מתו ומי הוא הנשאר אשר יוכל לעמוד לפני ארון ה' לשמרו ולהזכר בקדושתו : (כא) רדו העלו · רדו אלינו והעלו אליכם : ז (א) בגבעה · אשר בגבעה והוא שם מקום בקרית יערים : קדשו · הזמינו לשמור את הארון לבל יבוא מי לראותו ולכבד ולרכן לפניו : (ב) מיום · ר"ל מהתחלת שבת הארון וכל הימים הרבים שהיו במספר עשרים שנה אשר ישב שם בכל הזמן ההוא נהו ויללו ישראל להתחרט על מעשיהם אשר לא טובים ושבו ללכת אחרי ה' : (ג) הסירו · מכל וכל : (ד) לבדו · בלא שתוף ·

מצודת ציון

ז (א) קדשו · הזמינו כמו קדשו עליה מלחמה (ירמיה ו'): (ב) שבת · ענין עכבה : וינהו · מלשון נהי

ה וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל קִבְצוּ אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵל הַמִּצְפָּתָה וְאֶתְפַּלֵּל
בַּעַדְכֶם אֶל־יְהוָה: ו וַיִּקָּבְצוּ הַמִּצְפָּתָה וַיִּשְׁאֲבוּ־מַיִם
וַיִּשְׁפְּכוּ ׀ לִפְנֵי יְהוָה וַיָּצוּמוּ בַּיּוֹם הַהוּא וַיֹּאמְרוּ שָׁם
חָטָאנוּ לַיהוָה וַיִּשְׁפֹּט שְׁמוּאֵל אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּמִּצְפָּה:
ז וַיִּשְׁמְעוּ פְלִשְׁתִּים כִּי־הִתְקַבְּצוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל הַמִּצְפָּתָה
וַיַּעֲלוּ סַרְנֵי־פְלִשְׁתִּים אֶל־יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁמְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וַיִּרְאוּ מִפְּנֵי פְּלִשְׁתִּים: ח וַיֹּאמְרוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־שְׁמוּאֵל
אַל־תַּחֲרֵשׁ מִמֶּנּוּ מִזְּעֹק אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְיֹשִׁעֵנוּ מִיַּד
פְּלִשְׁתִּים: ט וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל טְלֵה חָלָב אֶחָד וַיַּעֲלֶה
ויעלהו קרי עוֹלָה כָּלִיל לַיהוָה וַיִּזְעַק שְׁמוּאֵל אֶל־יְהוָה
בְּעַד יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲנֵהוּ יְהוָה: י וַיְהִי שְׁמוּאֵל מַעֲלֶה הָעוֹלָה
וּפְלִשְׁתִּים נִגְּשׁוּ לַמִּלְחָמָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיַּרְעֵם יְהוָה ׀ בְּקוֹל־
גָּדוֹל בַּיּוֹם הַהוּא עַל־פְּלִשְׁתִּים וַיְהֻמֵּם וַיִּנָּגְפוּ לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל:

רש"י

ויתנהון למפלח בה כל עממיא ויהיה מזה הענין ג"כ ולא נה בהם כענין שאמר לא מהם ולא מהמונם ולא מנה שבהם כלומר ולא מקבוץ שלהם (סא"א) : (ו) וישאבו מים וישפכו · תרגם יונתן ושפיכו לבהון בתיובתא כמיא קדם ה׳ · ולפי משמעו אינו אלא סימן הכנעה הרי אנו לפניך כמים הללו הנשפכין : וישפט שמואל · בין איש לרעהו על עסקי ממון שביניהם או על עסקי עבירה שעברו : (ט) ויעלהו עולה · ויעלה כתיב נקבה היתה

מצודת ציון

ויללה : (ח) תחרש · תשתוק וכן והחריש יעקב (בראשית ל"ד) : (ט) כליל · מל׳ כל ר"ל העולה כל בשר העולה כמשפט האמור בה :

מצודת דוד

(ו) וישאבו מים · ר"ל התעוררו לשאוב ולהזיל מי דמע ושפכו בתפלה לפני ה׳ : וישפוט · בדברים שבין אדם לחבירו : (ז) ויעלו · להלחם בם כי חשבו שנתקבצו ישראל לצאת למלחמה : (ח) אל תחרש ממנו · אל תשתוק מהדבר אשר היא טובה לנו והוא מזעוק אל ה׳ להושיענו : (ט) טלה חלב · רצה לומר עודו יונק החלב : ויענהו ה׳ · רצה לומר ראה שנתקבלה ברצון כי ירדה האש ושרפה את העולה והיה באות בתשועה : (י) וירעם ה׳ · הביא עליהם רעם

בקול

יא וַיֵּצְאוּ אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל מִן־הַמִּצְפָּה וַיִּרְדְּפוּ אֶת־פְּלִשְׁתִּים
וַיַּכּוּם עַד־מִתַּחַת לְבֵית כָּר׃ יב וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל אֶבֶן אַחַת
וַיָּשֶׂם בֵּין־הַמִּצְפָּה וּבֵין הַשֵּׁן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמָהּ אֶבֶן הָעָזֶר
וַיֹּאמַר עַד־הֵנָּה עֲזָרָנוּ יְהוָה׃ יג וַיִּכָּנְעוּ הַפְּלִשְׁתִּים וְלֹא־
יָסְפוּ עוֹד לָבוֹא בִּגְבוּל יִשְׂרָאֵל וַתְּהִי יַד־יְהוָה בַּפְּלִשְׁתִּים
כֹּל יְמֵי שְׁמוּאֵל׃ יד וַתָּשֹׁבְנָה הֶעָרִים אֲשֶׁר לָקְחוּ־פְלִשְׁתִּים
מֵאֵת יִשְׂרָאֵל ׀ לְיִשְׂרָאֵל מֵעֶקְרוֹן וְעַד־גַּת וְאֶת־גְּבוּלָן
הִצִּיל יִשְׂרָאֵל מִיַּד פְּלִשְׁתִּים וַיְהִי שָׁלוֹם בֵּין יִשְׂרָאֵל וּבֵין
הָאֱמֹרִי׃ טו וַיִּשְׁפֹּט שְׁמוּאֵל אֶת־יִשְׂרָאֵל כֹּל יְמֵי חַיָּיו׃
טז וְהָלַךְ מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה וְסָבַב בֵּית־אֵל וְהַגִּלְגָּל וְהַמִּצְפָּה
וְשָׁפַט אֶת־יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־הַמְּקוֹמוֹת הָאֵלֶּה׃ יז וּתְשֻׁבָתוֹ
הָרָמָתָה כִּי־שָׁם בֵּיתוֹ וְשָׁם שָׁפָט אֶת־יִשְׂרָאֵל וַיִּבֶן־שָׁם

רש"י טלו קטן

מכאן למדו רבותינו עגלה נקבה כשרה בבמת יחיד במסכת עבודת כוכבים :
(יא) מתחת לבית כר · מלרע לבית כרון : (יב) ובין השן · שן הסלע :

מצודת דוד | מצודת ציון

מקול גדול ויהם אותם ועי"ז נגפו (יב) ובין השן · שן הסלע היה שם
לפני בני ישראל למלחמה:(יא) ויצאו · ונקרא המקום על שמו : (טז) מדי ·
אחר זה יצאו מן המצפה ורדפו
אחריהם : עד מתחת · הכום בכל הדרך אשר רדפום עד בואם מתחת
לבית כר : (יב) בין המצפה וגו' · שם עמדו מערכות פלשתים : עד
הנה עזרנו ה' · ר"ל עד המקום הזה עזרנו ה' במה שהממם בקול רעם
ולא שלטה בהם יד ישראל עדיין כי משם והלאה רדפו ישראל אחריהן
ושלטה בהם ידם : (יג) ולא יספו · בימים שהנהיג שמואל עד לא נזדקן
לא הוסיפו לבוא בגבול ישראל : ותהי יד ה' בפלשתים · כאשר הלכו ישראל
ללחום עמו בגבולו : (יד) לישראל · הערים ההם הוחזרו לישראל : ואת
גבולן · הגילו גבול עצמן לבלי תת לפלשתים לבוא לרשת עוד מה מגבולן :
ויהי שלום · כי בעוד משלו פלשתים בישראל נלחמו עמהם האמורי הנשאר
בא"י אבל כאשר חזקה יד ישראל היה שלום ביניהם : (טו) כל ימי חייו ·
מעת שהועמד לשופט עד שמת ואף לאחר שמלך שאול שפט הוא : (טז) והלך ·
בכל שנה הלך מביתו וסבב לבית אל וכו' ושם שפטם : (יז) ותשובתו ·
אחר הבוכו שב לרמה כי שם היה ביתו : ושם שפטם וגו' · הבאים ממרחק :

מִזְבֵּחַ לַיהוָה : ח א וַיְהִי כַּאֲשֶׁר זָקֵן שְׁמוּאֵל וַיָּשֶׂם אֶת־
בָּנָיו שֹׁפְטִים לְיִשְׂרָאֵל : ב וַיְהִי שֶׁם־בְּנוֹ הַבְּכוֹר יוֹאֵל
וְשֵׁם מִשְׁנֵהוּ אֲבִיָּה שֹׁפְטִים בִּבְאֵר שָׁבַע : ג וְלֹא־הָלְכוּ
בָנָיו בִּדְרָכָו בדרכיו קרי וַיִּטּוּ אַחֲרֵי הַבָּצַע וַיִּקְחוּ־שֹׁחַד
וַיַּטּוּ מִשְׁפָּט : ד וַיִּתְקַבְּצוּ כֹּל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיָּבֹאוּ אֶל־
שְׁמוּאֵל הָרָמָתָה : ה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הִנֵּה אַתָּה זָקַנְתָּ וּבָנֶיךָ
לֹא הָלְכוּ בִּדְרָכֶיךָ עַתָּה שִׂימָה־לָּנוּ מֶלֶךְ לְשָׁפְטֵנוּ כְּכָל־
הַגּוֹיִם : ו וַיֵּרַע הַדָּבָר בְּעֵינֵי שְׁמוּאֵל כַּאֲשֶׁר אָמְרוּ תְּנָה־
לָּנוּ מֶלֶךְ לְשָׁפְטֵנוּ וַיִּתְפַּלֵּל שְׁמוּאֵל אֶל־יְהוָה : ז וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל שְׁמַע בְּקוֹל הָעָם לְכֹל אֲשֶׁר־יֹאמְרוּ
אֵלֶיךָ כִּי לֹא אֹתְךָ מָאָסוּ כִּי־אֹתִי מָאֲסוּ מִמְּלֹךְ עֲלֵיהֶם :
ח כְּכָל־הַמַּעֲשִׂים אֲשֶׁר־עָשׂוּ מִיּוֹם הַעֲלֹתִי אֹתָם מִמִּצְרַיִם
וְעַד־הַיּוֹם הַזֶּה וַיַּעַזְבֻנִי וַיַּעַבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים כֵּן הֵמָּה

רש"י

(ג) ויטו · הם עצמם : ויטו · דבר אחר דהיינו המשפט · ורבותינו אמרו לא חטאו בני שמואל אלא לא הלכו בדרכי אביהן שהיה מחזר בכל מקומות ישראל ושופטן בעריהן והם לא עשו כן כדי להרבות שכר לחזניהם ולסופריהם : (ו) וירע הדבר · לפי שאמרו לשפטנו ככל הגוים :

מצודת ציון

ח (ב) משנהו · השני לו : (ג) הבצע · חמדת הממון כמו שונאי בצע

מצודת דוד

מתי ר"ל בכל שנה ושנה : ח (ב) שופטים בבאר שבע · הועמדו לשופטים וישבו בבאר שבע : (ג) ויטו · הטו עצמן לחשוק בממון ובעבור זה לקחו שוחד והטו המשפט : (ה) אתה זקנת · ואין כחך לשפוט עוד : ככל הגוים · שמלכם שופטם : (ו) כאשר אמרו וגו' לשפטנו · כי המשפט מסור הוא לשופטים לדון ע"פ התורה ולא למלך לדון ע"פ דעתו : ויתפלל · שיבוא אליו הדבור לדעת מה ישיב להם : (ז) לכל אשר וגו' · ואף להיות המשפט מסור ביד המלך : כי לא אותך מאסו · ר"ל ופן תאמר איך אזדקק עוד להם אם מאסו בי כי הנה לא אותך מאסו כי הלא לא עשו דבר בלתך אבל בי מאסו ולא חפצו במשפטי התורה : (ח) ככל המעשים · ר"ל אין זה דבר חדש אצלם כי כמו

עֲשִׂים גַּם־לָךְ׃ ט וְעַתָּה שְׁמַע בְּקוֹלָם אַךְ כִּי־הָעֵד תָּעִיד
בָּהֶם וְהִגַּדְתָּ לָהֶם מִשְׁפַּט הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר יִמְלֹךְ עֲלֵיהֶם׃
י וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֵת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה אֶל־הָעָם הַשֹּׁאֲלִים
מֵאִתּוֹ מֶלֶךְ׃ יא וַיֹּאמֶר זֶה יִהְיֶה מִשְׁפַּט הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר
יִמְלֹךְ עֲלֵיכֶם אֶת־בְּנֵיכֶם יִקָּח וְשָׂם לוֹ בְּמֶרְכַּבְתּוֹ וּבְפָרָשָׁיו
וְרָצוּ לִפְנֵי מֶרְכַּבְתּוֹ׃ יב וְלָשׂוּם לוֹ שָׂרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי
חֲמִשִּׁים וְלַחֲרֹשׁ חֲרִישׁוֹ וְלִקְצֹר קְצִירוֹ וְלַעֲשׂוֹת כְּלֵי־מִלְחַמְתּוֹ
וּכְלֵי רִכְבּוֹ׃ יג וְאֶת־בְּנוֹתֵיכֶם יִקָּח לְרַקָּחוֹת וּלְטַבָּחוֹת
וּלְאֹפוֹת׃ יד וְאֶת־שְׂדוֹתֵיכֶם וְאֶת־כַּרְמֵיכֶם וְזֵיתֵיכֶם
הַטּוֹבִים יִקָּח וְנָתַן לַעֲבָדָיו׃ טו וְזַרְעֵיכֶם וְכַרְמֵיכֶם
יַעְשֹׂר וְנָתַן לְסָרִיסָיו וְלַעֲבָדָיו׃ טז וְאֶת־עַבְדֵיכֶם וְאֶת־

קמץ ברביע

רש"י

(ט) העד תעיד בהם· התרה בהם שתהא אימת מלכם עליהם: (יב) ולעשות כלי מלחמתו· לעשות אותם אומנים ונפחים ונגרים: (יג) ולרקחות· מתקנות

מצודת דוד

כל המעשים וכו׳ ומאסו בי ובחרו בעבודת כוכבים כן המה עושים עתה גם במה שאמרו לך שימה לנו מלך לשפטנו למאס במשפט התורה ולבחור במשפט המלך: (ט) ועתה· הואיל ולא כן מאסו הזדקק להם ושמע בקולם: אך כי העד· אמור להם בהתראה שלא טוב להם שלא יהיה המלך נכנע למשפט התורה: והגדת להם· הגבא ואמור להם משפט המלך העולה על רוחו מה היא וידעו שהוא קשה להם: (יא) משפט המלך· העולה על רוחו מבלי פנות אל משפט התורה: יקח ושם לו· יקח אותם בחזקה וישימם במוליכי מרכבתו וברוכבי הסוסים ולרוץ רגלי לפני מרכבתו: (יב) ולשום לו וגו׳· והנה רבים ימאסו לשום עליהם עול משא הנהגת העם: ולחרוש חרישו· של המלך: (טו) יעשור· יקח מהם המעשר:

מצודת ציון

בלע (שמות י"ח): (ט) העד תעיד· ענין התראה ע"ש שדרך להתרות בפני עדים למען לא יכחש לאח"ז כמו העד העיד בנו (בראשית מ"ג): משפט· ר"ל הנהגה ועם היא שלא כדין וכן ומשפט הכהנים (לעיל ב׳):(יא)ורצו· ענין מהירת ההליכה: (יג) לרקחות· לעשות מעשה הבשמים כמו מעשה רוקח (שמות ל׳): ולטבחות·מבשלות כי הנה טובחות מה שמבשלות מן הבשר: ולאופות· מלשון אפיית הפת: (יד) וזיתיכם· פרדסי הזית: (טו) וזרעיכם· מל׳ זריעה:לסריסיו·

שִׁפְחוֹתֵיכֶם וְאֶת־בַּחוּרֵיכֶם הַטּוֹבִים וְאֶת־חֲמוֹרֵיכֶם יִקָּח
וְעָשָׂה לִמְלַאכְתּוֹ׃ יז צֹאנְכֶם יַעְשֹׂר וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לוֹ
לַעֲבָדִים׃ יח וּזְעַקְתֶּם בַּיּוֹם הַהוּא מִלִּפְנֵי מַלְכְּכֶם אֲשֶׁר
בְּחַרְתֶּם לָכֶם וְלֹא־יַעֲנֶה יְהוָה אֶתְכֶם בַּיּוֹם הַהוּא׃ יט וַיְמָאֲנוּ
הָעָם לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל שְׁמוּאֵל וַיֹּאמְרוּ לֹּא כִּי אִם־מֶלֶךְ
יִהְיֶה עָלֵינוּ׃ כ וְהָיִינוּ גַם־אֲנַחְנוּ כְּכָל־הַגּוֹיִם וּשְׁפָטָנוּ
מַלְכֵּנוּ וְיָצָא לְפָנֵינוּ וְנִלְחַם אֶת־מִלְחֲמֹתֵנוּ׃ כא וַיִּשְׁמַע
שְׁמוּאֵל אֵת כָּל־דִּבְרֵי הָעָם וַיְדַבְּרֵם בְּאָזְנֵי יְהוָה׃ כב וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל שְׁמַע בְּקוֹלָם וְהִמְלַכְתָּ לָהֶם מֶלֶךְ וַיֹּאמֶר
שְׁמוּאֵל אֶל־אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל לְכוּ אִישׁ לְעִירוֹ׃ ט א וַיְהִי־
אִישׁ מִבִּן־יָמִין מבנימין קרי וּשְׁמוֹ קִישׁ בֶּן־אֲבִיאֵל בֶּן־צְרוֹר
בֶּן־בְּכוֹרַת בֶּן־אֲפִיחַ בֶּן־אִישׁ יְמִינִי גִּבּוֹר חָיִל׃ ב וְלוֹ־
הָיָה בֵן וּשְׁמוֹ שָׁאוּל בָּחוּר וָטוֹב וְאֵין אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל
טוֹב מִמֶּנּוּ מִשִּׁכְמוֹ וָמַעְלָה גָּבֹהַּ מִכָּל־הָעָם׃ ג וַתֹּאבַדְנָה
הָאֲתֹנוֹת לְקִישׁ אֲבִי שָׁאוּל וַיֹּאמֶר קִישׁ אֶל־שָׁאוּל בְּנוֹ

מצודת ציון · הל' דגושה · מצודת דוד

לשריו ומשרתיו : (טז) הטובים · ר"ל במראה : (יט) וימאנו · לא רצו : ט (א) חיל · ענין כח ואומץ : (ב) משכמו · מכתפו :

(טז) ועשה · יעשה עמהם את הצריך לו למלאכתו : (יז) ואתם · אף אתם עצמכם לא תהיו בני חורין מלעבוד עבודתו : (יח) וזעקתם · בעבור קושי השעבוד מן המלכים תזעקו לה' ולא יענה אתכם כי כבר התרה בכם ועכ"ז הפצתם במלך : (יט) בקול שמואל · ואשר היה ממאס להם דבר המלך השופט לפי דעתו : ויאמרו לא · ר"ל לא נשמע אליך : (כ) והיינו וגו' · ר"ל ואם נהיה נעשקים מן המלך נהיה א"כ ככל הגוים לא נופלים מהם : ושפטנו · ר"ל עם העושק יבוא גם התועלת כי ישפוט בינינו וילחם מלחמותינו : (כב) לכו איש לעירו · אתם לכו עתה איש אל עירו ואנכי אעשה כדבריכם : ט (א) בן איש ימיני · ר"ל בן אדם גדול מבני בנימין : (ב) בחור וטוב · נבחר במעשיו ויפה מראה : גבוה · והיה גבוה מכל העם מן כתפו ולמעלה :

קח־נא אתך את־אחד מהנערים וקום לך בקש את־
האתנת: ד ויעבר בהר־אפרים ויעבר בארץ־שלשה
ולא מצאו ויעברו בארץ־שעלים ואין ויעבר בארץ־
ימיני ולא מצאו: ה המה באו בארץ צוף ושאול אמר
לנערו אשר־עמו לכה ונשובה פן־יחדל אבי מן־האתנות
ודאג לנו: ו ויאמר לו הנה־נא איש־אלהים בעיר הזאת
והאיש נכבד כל אשר־ידבר בוא יבוא עתה נלכה שם
אולי יגיד לנו את־דרכנו אשר־הלכנו עליה: ז ויאמר
שאול לנערו והנה נלך ומה־נביא לאיש כי הלחם אזל
מכלינו ותשורה אין־להביא לאיש האלהים מה אתנו:
ח ויסף הנער לענות את־שאול ויאמר הנה נמצא בידי
רבע שקל כסף ונתתי לאיש האלהים והגיד לנו את־

רש"י

מרקחים ובשמים לתמרוקי נשים: (ה) בארץ צוף · בארעא דבה נביא · צוף כמו צופה: פן יחדל אבי מן האתונות · שתגדל דאגה שלנו עליו עד שישכח את האתונות · ודאג · איטוביטאר"ה בלע"ז: (ו) את דרכנו · מעשה האתונות מה נהיתה בם שבשבילם הלכנו את כל הדרך הזה: (ז) ומה נביא לאיש · ת"י אם מקבל ממון מה נעיל לגברא לא היה שאול מכיר במעשיו של שמואל וסבר שיטול שכר: ותשורה · ת"י ומדעם דכשר לשון יושר · ומנחם פירש תשורה לשון תקרובת ראית פני מלך ואדם חשוב כ' אשורנו (במדבר כ"ד י"ז) ונראין דבריו: (ח) רבע שקל · זוזא חדא דכספא:

מצודת דוד

(ה) פן יחדל · ר"ל פן מעתה לא ישים עוד לב לדאגת אבדן האתונות בעבור דאגתו עלינו כי יחשוב שאנחנו נבוכים בארץ: (ו) בעיר הזאת · אשר לפנינו: והאיש נכבד · גדול הוא בדבר הנבואה וכל אשר יאמר יתקיים: את דרכנו · את דבר דרכנו אשר הלכנו בעבורה: (ז) והנה נלך · ר"ל והנה אם נלך מה נביא לו למנחה כי חשש שמקבל מתנות כי לא ידעוהו מאז: כי הלחם אזל · כ"א עודנו היה היינו מביאים לו לחם למנחה וזולת הלחם אין לנו תשורה להביא כי מה אתנו בלעדו: (ח) נמצא בידי · ר"ל

מצודת ציון

(ד) ואין · לא מצאו בה: (ה) יחדל · ימנע: (ז) נביא · מל' הבאה: אזל · הלך כמו אזלו מים מני ים (איוב י"ד): ותשורה · דורון כמו ותשורי למלך

אצלי

דַּרְכֵּנוּ׃ ט לְפָנִים ׀ בְּיִשְׂרָאֵל כֹּה־אָמַר הָאִישׁ בְּלֶכְתּוֹ
לִדְרוֹשׁ אֱלֹהִים לְכוּ וְנֵלְכָה עַד־הָרֹאֶה כִּי לַנָּבִיא הַיּוֹם
יִקָּרֵא לְפָנִים הָרֹאֶה׃ י וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לְנַעֲרוֹ טוֹב דְּבָרְךָ
לְכָה ׀ נֵלֵכָה וַיֵּלְכוּ אֶל־הָעִיר אֲשֶׁר־שָׁם אִישׁ הָאֱלֹהִים׃
יא הֵמָּה עֹלִים בְּמַעֲלֵה הָעִיר וְהֵמָּה מָצְאוּ נְעָרוֹת יֹצְאוֹת
לִשְׁאֹב מָיִם וַיֹּאמְרוּ לָהֶן הֲיֵשׁ בָּזֶה הָרֹאֶה׃ יב וַתַּעֲנֶינָה
אוֹתָם וַתֹּאמַרְנָה יֵשׁ הִנֵּה לְפָנֶיךָ מַהֵר ׀ עַתָּה כִּי הַיּוֹם
בָּא לָעִיר כִּי זֶבַח הַיּוֹם לָעָם בַּבָּמָה׃ יג כְּבֹאֲכֶם הָעִיר
כֵּן תִּמְצְאוּן אֹתוֹ בְּטֶרֶם יַעֲלֶה הַבָּמָתָה לֶאֱכֹל כִּי לֹא־
יֹאכַל הָעָם עַד־בֹּאוֹ כִּי־הוּא יְבָרֵךְ הַזֶּבַח אַחֲרֵי־כֵן יֹאכְלוּ

רש"י

(ט) לפנים בישראל · הסופר כתב זאת ואין זה מדברי נער שאול : כי לנביא היום · למי שקורים אותו נביא היום היו קורים לפנים רואה : (יג) כבואכם העיר כן וגו' · מאריכות היו בדברים כדי להסתכל ביופיו של שאול : הבמתה · ת"י לבית אסחרותא משחרבה שילה הותרו הבמות והיו מקריבין שלמים בבמה ואוכלים יחד : כי הוא יברך הזבח · ת"י ארי הוא פריס מזונא בוצע על המזון על השלמים מברכין באכילתם ברוך אתה ה'

מצודת ציון

בשמן (ישעיה כ"ז) : (יא) לשאוב · כן יקרא לקיחת המים כמו ושאבתם מים (שם י"ב) : (יג) הקרואים · המתמנים להסעודה וזהו מלשון

מצודת דוד

משלי: (ט) לפנים בישראל · אלה דברי כותב הספר שאמר בימים הקדמונים היה מנהג הל' בישראל כשהלכו מי לדרוש דבר ה' מן הנביא היה אומר נלך עד הרואה : כי לנביא היום · מה שהיום נקרא נביא היה נקרא לפנים רואה : (יא) במעלה העיר · בהמסלה העולה אל העיר : היש בזה · בה"א השאלה ורצה לומר האם יש פה הרואה : (יב) הנה לפניך · הראו לו מקום ביתו שהיה לפניו וממולו : זבח היום · זבח הקבוע ליום זה : (יג) כן תמצאון · ר"ל עדיין יהיה בביתו ולא עלה הבמה ותמצאון אותו בביתו : כי לא יאכל העם · ר"ל לזה מהר ולך כי לא הרבה יתעכב בביתו כי לא יאכל העם עד בואו וימהר לבוא שמה שלא יתאחרו הקרואים בעבורו : יברך הזבח · יברך על [illegible] הברכה הראויה לה והיא אקב"ו לאכול הזבח :

תִּקְרָאִים וְעַתָּה עֲלוּ כִּי־אֹתוֹ כְהַיּוֹם תִּמְצְאוּן אֹתוֹ׃
יד וַיַּעֲלוּ הָעִיר הֵמָּה בָּאִים בְּתוֹךְ הָעִיר וְהִנֵּה שְׁמוּאֵל
יֹצֵא לִקְרָאתָם לַעֲלוֹת הַבָּמָה׃ טו וַיהוָה גָּלָה אֶת־אֹזֶן
שְׁמוּאֵל יוֹם אֶחָד לִפְנֵי בוֹא־שָׁאוּל לֵאמֹר׃ טז כָּעֵת ׀
מָחָר אֶשְׁלַח אֵלֶיךָ אִישׁ מֵאֶרֶץ בִּנְיָמִן וּמְשַׁחְתּוֹ לְנָגִיד עַל־
עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְהוֹשִׁיעַ אֶת־עַמִּי מִיַּד פְּלִשְׁתִּים כִּי רָאִיתִי
אֶת־עַמִּי כִּי בָּאָה צַעֲקָתוֹ אֵלָי׃ יז וּשְׁמוּאֵל רָאָה אֶת־
שָׁאוּל וַיהוָה עָנָהוּ הִנֵּה הָאִישׁ אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֵלֶיךָ זֶה
יַעְצֹר בְּעַמִּי׃ יח וַיִּגַּשׁ שָׁאוּל אֶת־שְׁמוּאֵל בְּתוֹךְ הַשָּׁעַר
וַיֹּאמֶר הַגִּידָה־נָּא לִי אֵי־זֶה בֵּית הָרֹאֶה׃ יט וַיַּעַן שְׁמוּאֵל
אֶת־שָׁאוּל וַיֹּאמֶר אָנֹכִי הָרֹאֶה עֲלֵה לְפָנַי הַבָּמָה וַאֲכַלְתֶּם
עִמִּי הַיּוֹם וְשִׁלַּחְתִּיךָ בַבֹּקֶר וְכֹל אֲשֶׁר בִּלְבָבְךָ אַגִּיד לָךְ׃
כ וְלָאֲתֹנוֹת הָאֹבְדוֹת לְךָ הַיּוֹם שְׁלֹשֶׁת הַיָּמִים אַל־תָּשֶׂם

רש"י

אלהינו מלך העולם הקב"ו לאכול את הזבח : כהיום · כאשר היום קיים : (יז) יעצר בעמי · ימשול (סא"א) כמו עצור ועזוב (דברים ל"ב ל"ו) כן דרך המושל לעצור העם במלחמה שלא יתפזרו ולא יתפשטו זה מזה ולעצור בכל אחד מעשות רעה בלשוננו הורין מעצור קורשטני"ר בלע"ז : (יח) ויגש ·

מצודת דוד

בהיום · כהעת הזאת תמצאון אותו ואמרז"ל שהנערות האריכו בדבריהן להסתכל ביפיו של שאול : (טז) כעת מחר · כעת הזאת ביום מחר : כי ראיתי את עמי · משגית אני בצרות עמי : צעקתו · על מה שפלשתים עושים להם (אחר שנזדקן שמואל) : (יח) ויגש · נתקרב אל שמואל ושאלו על בית הרואה : (יט) וכל אשר בלבבך · כל אשר תחפוץ לדעת אגיד לך : (כ) אל תשם את לבך · לדאוג

עליהם

מצודת ציון

קריאה : כהיום · כהעת הזאת כי יום יאמר גם על ענין עת וכן ביום הכותי (במדבר ח') והכ"ף באה לאמתת הדבר : (טז) לנגיד · למושל ושר : (יז) ענהו · ענין אמירה כמו מענה לשון (משלי ט"ז) : יעצור · ימשול ע"ש שעוצר ומעכב בעמו מלעשות דבר שלא ברשות : (יח) את שמואל · אל שמואל : אי זה · אין זה : (יט) ושלחתיך · לפי שאין דרך ללכת בלא נטילת רשות אמר ושלחתיך :

אֶת־לִבְּךָ לָהֶם כִּי נִמְצָאוּ וּלְמִי כָּל־חֶמְדַּת יִשְׂרָאֵל הֲלוֹא
לְךָ וּלְכֹל בֵּית אָבִיךָ׃ כא וַיַּעַן שָׁאוּל וַיֹּאמֶר הֲלוֹא בֶן־
יְמִינִי אָנֹכִי מִקַּטַנֵּי שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל וּמִשְׁפַּחְתִּי הַצְּעִרָה
מִכָּל־מִשְׁפְּחוֹת שִׁבְטֵי בִנְיָמִן וְלָמָּה דִּבַּרְתָּ אֵלַי כַּדָּבָר
הַזֶּה׃ כב וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל אֶת־שָׁאוּל וְאֶת־נַעֲרוֹ וַיְבִיאֵם
לִשְׁכָּתָה וַיִּתֵּן לָהֶם מָקוֹם בְּרֹאשׁ הַקְּרוּאִים וְהֵמָּה כִּשְׁלֹשִׁים
אִישׁ׃ כג וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל לַטַּבָּח תְּנָה אֶת־הַמָּנָה אֲשֶׁר
נָתַתִּי לָךְ אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֵלֶיךָ שִׂים אֹתָהּ עִמָּךְ׃ כד וַיָּרֶם
הַטַּבָּח אֶת־הַשּׁוֹק וְהֶעָלֶיהָ וַיָּשֶׂם לִפְנֵי שָׁאוּל וַיֹּאמֶר
הִנֵּה הַנִּשְׁאָר שִׂים־לְפָנֶיךָ אֱכֹל כִּי לַמּוֹעֵד שָׁמוּר־לְךָ לֵאמֹר

רש״י

ת״י ותרע : (כ) ולמי כל חמדת ישראל · כאן בא לרמוז לו דבר המלוכה : (כב) בראש הקרואים · במקום מסיבת הגדולים כי בדרך מסיבתן היה ניכר איזה מקום מיסב הגדול : (כג) אשר אמרתי אליך · לפי שידע שמואל שיבא שאול לזה לתת לו מנה יפה לכבדו : (כד) את השוק והעליה · את השוק והירך שעליה : הנה הנשאר · מן המנות של הקרואים והוא כבד לכבדך : שים לפניך אכול · בפרק אחרון דזבחים קיימא לן חזה ושוק בבמה גדולה ואין חזה ושוק בבמה קטנה לפיכך הותר לאכול לשאול : כי למועד שמור · כי למועד שהאכילה היה

מצודת ציון

(כא) בן ימיני · מבנימין : הצעירה · הקטנה כמו קרן אחת מצעירה (דניאל ח׳): (כב) לשכתה · ענין חדר מה: (כג) לטבח · המבשל הטובח מה שמבשל : המנה · ענין מנחה וחלק כמו והיה לך למנה (שמות כ״ט) : שים · מל׳ שימה : (כד) והעליה · ר״ל ואשר עליה והוא הירך שעל השוק : למועד · לזמן :

מצודת דוד

עליהם : ולמי כל חמדת ישראל · כאומר ועוד מה יש לך לדאוג על האתונות הלא למי כל חמדת ישראל וכו׳ ובזה רמז לו המלוכה : (כא) מקטני · מהקטן שבין השבטים ומשפחתי הלא היא הצעירה וכו׳ : ולמה דברת וגו׳ · כאומר אין אני ראוי למלוכה : (כב) לשכתה · אל הלשכה מקום אשר יאכלו שם ונתן להם מקום לשבת בראש כולם במקום המעולה : והמה · הקרואים: (כג) אשר אמרתי · אז אמרתי לך הצנע אותה : (כד) וירם הטבח · הביא בהרמת הידים כאשר הדרך להביא לפני החשובים : הנה הנשאר · ר״ל לא תחשוב שזהו חלקי הנשאר למאכלי וכדברו עמו הראה לו שנשאר במאכלו ואמר הנה זה שנשאר למאכלך: שים לפניך · לזה שים את המנה

הָעָם קָרָאתִי וַיֹּאכַל שָׁאוּל עִם־שְׁמוּאֵל בַּיּוֹם הַהוּא׃
כה וַיֵּרְדוּ מֵהַבָּמָה הָעִיר וַיְדַבֵּר עִם־שָׁאוּל עַל־הַגָּג׃
כו וַיַּשְׁכִּמוּ וַיְהִי כַּעֲלוֹת הַשַּׁחַר וַיִּקְרָא שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל
הַגָּג הגגה קרי לֵאמֹר קוּמָה וַאֲשַׁלְּחֶךָּ וַיָּקָם שָׁאוּל וַיֵּצְאוּ
שְׁנֵיהֶם הוּא וּשְׁמוּאֵל הַחוּצָה׃ כז הֵמָּה יוֹרְדִים בִּקְצֵה
הָעִיר וּשְׁמוּאֵל אָמַר אֶל־שָׁאוּל אֱמֹר לַנַּעַר וְיַעֲבֹר לְפָנֵינוּ
וַיַּעֲבֹר וְאַתָּה עֲמֹד כַּיּוֹם וְאַשְׁמִיעֲךָ אֶת־דְּבַר אֱלֹהִים׃
י א וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל אֶת־פַּךְ הַשֶּׁמֶן וַיִּצֹק עַל־רֹאשׁוֹ וַיִּשָּׁקֵהוּ
וַיֹּאמֶר הֲלוֹא כִּי־מְשָׁחֲךָ יְהוָה עַל־נַחֲלָתוֹ לְנָגִיד׃ ב בְּלֶכְתְּךָ
הַיּוֹם מֵעִמָּדִי וּמָצָאתָ שְׁנֵי אֲנָשִׁים עִם־קְבֻרַת רָחֵל

רש"י

הפסוק הזה סמוך לצרכך: לאמר העם קראתי · אמירתי היתה לטבח העם קראתי לסעודה ויודע אני מספרם והזהר במנותם ונתתי לו המנות למספרם וזו שמורה לצרכך: (כה) וידבר עם שאול על הגג · מוכיחו ומלמדו ליראה את הקב"ה: (כז) ויעבר לפנינו · וילך ברחוק ממנו ולא ישמע את דברינו: ויעבר· הנער לפניהם לשאול אמר ואתה עמוד עמדי: (ב) עם קבורת

מצודת דוד

היא לפניך ואכול: כי למועד · כי המנה היא שמורה לך על מועד ביאתך: לאמר · כי אמר המזמן את הקרואים והוא שמואל: העם קראתי · הלא אני קראתי את העם על הזבח ועלי ליתן לכל אחד מנה הראויה לו לזאת שמור המנה היא לשאול כי היא ראויה לו: (כה) על הגג · שעל ביתו או בעיר: (כז) ויעבור לפנינו · יתרחק מאתנו ללכת לפנינו שלא ישמע מה אדבר בך: ויעבור · כשמוע הנער דברי שמואל עבר מעצמו לפניהם: ואתה עמוד · זהו גמר דברי שמואל שאמר לו אמור לנער ויעבור ואתה עמוד כעת הזאת ולפי שהנער עבר לפניהם מיד כשומעו תחלת דבריו הפסיק בו: י (א) הלא · באמת הדבר אשר משחך ה' על ידי: (ב) בלכתך · לאמת בלבבו דבר המלוכה אמר לו אותות האחת היא שאמר לו בלכתך וכו': עם קבורת רחל · ר"ל אשר הם עתה סמוך לקבורת

מצודת ציון

(כו) השחר · הוא האור הנוצץ טרם תצא השמש: ואשלחך · אלוה אותך כי ואברהם הולך עמם לשלחם (בראשית י"ח) ת"א לאלוויותהון: (כז) כיום · כעת: י (א) פך · שם כלי מה: ויצוק · ושפך: וישקהו · נשק לו: (ב) עם קבורת רחל · סמוך לקבורתה:

רחל

בִּגְבוּל בִּנְיָמִן בְּצֶלְצַח וְאָמְרוּ אֵלֶיךָ נִמְצְאוּ הָאֲתֹנוֹת אֲשֶׁר
הָלַכְתָּ לְבַקֵּשׁ וְהִנֵּה נָטַשׁ אָבִיךָ אֶת־דִּבְרֵי הָאֲתֹנוֹת וְדָאַג
לָכֶם לֵאמֹר מָה אֶעֱשֶׂה לִבְנִי׃ ג וְחָלַפְתָּ מִשָּׁם וָהָלְאָה
וּבָאתָ עַד־אֵלוֹן תָּבוֹר וּמְצָאוּךָ שָּׁם שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים עֹלִים
אֶל־הָאֱלֹהִים בֵּית־אֵל אֶחָד נֹשֵׂא ׀ שְׁלֹשָׁה גְדָיִים וְאֶחָד
נֹשֵׂא שְׁלֹשֶׁת כִּכְּרוֹת לֶחֶם וְאֶחָד נֹשֵׂא נֵבֶל־יָיִן׃ ד וְשָׁאֲלוּ
לְךָ לְשָׁלוֹם וְנָתְנוּ לְךָ שְׁתֵּי־לֶחֶם וְלָקַחְתָּ מִיָּדָם׃ ה אַחַר
כֵּן תָּבוֹא גִּבְעַת הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־שָׁם נְצִבֵי פְלִשְׁתִּים וִיהִי
כְבֹאֲךָ שָׁם הָעִיר וּפָגַעְתָּ חֶבֶל נְבִאִים יֹרְדִים מֵהַבָּמָה
וְלִפְנֵיהֶם נֵבֶל וְתֹף וְחָלִיל וְכִנּוֹר וְהֵמָּה מִתְנַבְּאִים׃

רש"י

רחל בגבול בנימין · והלא קבורת רחל בגבול יהודה בבית לחם היא עכשיו הם בקבורת רחל וכשתפגע בהם תמצאם בגבול בנימין בצלצח כך שנויה בתוספתא דסוטה צלצח צל צח של הקב"ה שהוא צח ואדום והיא ירושלים: ודאג לכם · יראה עליכם כל לשון דאגה לשון יראה דושטי"ר בלע"ז: (ג) אלון תבור · מישר תבור: (ה) גבעת האלהים · גבעת קרית יערים אשר עכשיו ארון האלהים שם: נציבי פלשתים · סרדיוטות שמינו על ישראל שהיו רודין בהם ומושיבים נציבים בערי ישראל: חבל נביאים · פי' סיעת ספריא · חבל סיעה · וכן חבלי שאול סבוני (שמואל ב' כ"ב ו') משרית רשיעיא אקפוני: מהבמה · ת"י מבית אסחרותא:

מצודת ציון

נטש · עזב: (ג) וחלפת · ענין העברה כמו חלף הלך לו (ש"ה ב'): נבל · נאד: (ה) נציבי · פקידי פלשתים מה שהציבו: ופגעת · ענין פגישה: חבל · סיעה כמו חבלי רשעים (תהלים קי"ט): נבל ותוף וגו' ·

מצודת דוד

רחל ואתה הולך והם באים ותמצאם בגבול בנימין בצלצח: והנה נטש · כאומר הנה בהמצאם עזב דאגה קטנה בא לו על ידה דאגה גדולה ואומר מה אעשה למצוא את בני: (ג) וחלפת · והאות השני הוא אשר תעבור משם והלאה וכו': בית אל · זה שילה שעמד בה בית אלהים: (ה) אחר כן · והאות השלישי אשר תבוא אל גבעת האלהים והיא קרית יערים שעמד הארון שם בגבעה כמ"ש למעלה: נבל וגו' · בכדי לשמחם להשרות הנבואה עליהם כי אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה וכן נאמר באלישע והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה'

ו וְצָלְחָה עָלֶיךָ רוּחַ יְהוָה וְהִתְנַבִּיתָ עִמָּם וְנֶהְפַּכְתָּ לְאִישׁ
אַחֵר׃ ז וְהָיָה כִּי תָבֹאינָה יתיר י׳ הָאֹתוֹת הָאֵלֶּה לָךְ
עֲשֵׂה לְךָ אֲשֶׁר־תִּמְצָא יָדֶךָ כִּי הָאֱלֹהִים עִמָּךְ׃ ח וְיָרַדְתָּ
לְפָנַי הַגִּלְגָּל וְהִנֵּה אָנֹכִי יֹרֵד אֵלֶיךָ לְהַעֲלוֹת עֹלוֹת לִזְבֹּחַ
זִבְחֵי שְׁלָמִים שִׁבְעַת יָמִים תּוֹחֵל עַד־בּוֹאִי אֵלֶיךָ וְהוֹדַעְתִּי
לְךָ אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה׃ ט וְהָיָה כְּהַפְנֹתוֹ שִׁכְמוֹ לָלֶכֶת
מֵעִם שְׁמוּאֵל וַיַּהֲפָךְ־לוֹ אֱלֹהִים לֵב אַחֵר וַיָּבֹאוּ כָּל־הָאֹתוֹת
הָאֵלֶּה בַּיּוֹם הַהוּא׃ י וַיָּבֹאוּ שָׁם הַגִּבְעָתָה וְהִנֵּה חֶבֶל־
נְבִאִים לִקְרָאתוֹ וַתִּצְלַח עָלָיו רוּחַ אֱלֹהִים וַיִּתְנַבֵּא בְּתוֹכָם׃
יא וַיְהִי כָּל־יוֹדְעוֹ מֵאִתְּמוֹל שִׁלְשֹׁם וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה עִם־נְבִאִים
נִבָּא וַיֹּאמֶר הָעָם אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ מַה־זֶּה הָיָה לְבֶן־קִישׁ
הֲגַם שָׁאוּל בַּנְּבִיאִם׃ יב וַיַּעַן אִישׁ מִשָּׁם וַיֹּאמֶר וּמִי

רש״י

(ז) כי תבאנה האותות האלה לך · ותדע כי דברי אמת וכשם שבאו לך אותות הללו כן יתקיים דבר המלוכה: עשה לך אשר תמצא ידך · אתקין לך מאני מלכותא והכן לך טכסיסי המלוכה כמו שתוכל: (ח) וירדת לפני הגלגל · ולאחר שתמלוך תרד הגלגל לפני קודם שארד אני: והנה אנכי ירד אליך · לסוף שבעת ימים שתרד אתה: תוחל · תמתין: (ט) לב אחר · רוח גבורת

מצודת דוד

(מ״כ ג׳): (ו) וצלחה · תעבור עליך רוח ה׳ ותנבא עמם ותהיה נהפך לאיש אחר כי עתה אינך נביא: (ז) עשה לך · התקן לך כלי מלכות כפי יכלתך כי האלהים עמך ומלוך תמלוך: (ח) וירדת לפני הגלגל · הזכירו ואמר לו לאחר שתמלוך כאשר תרד הגלגל בעת המלחמה עם פלשתים והנה תרד שם קודם שארד אני ותמתין אז שבעת ימים עד בואי כי אני אעלה העולות לה׳ ושם אודיע לך את אשר תעשה בדבר המלוכה (ולפי שלא המתין כעס עליו ולא אמר לו גם אז): (ט) לב אחר · ר״ל גודל לבב כאשר ראוי למלך: (יא) מה זה היה · ר״ל מה זה הסיבה לבן קיש להתנבאותו וכי אביו נביא להתנבאות גם הוא וכי גם שאול יהיה בין הנביאים ודומה להם אבי מאין באה לו הנבואה: (יב) משם · מן הגבעה: ומי

מצודת ציון

שמות מיני כלי זמר: (ו) וצלחה · ועברה כמו וצלחו הירדן (ש״ב י״ט): (ח) תוחל · תמתין כמו ויחל עוד (בראשית ח׳): (ט) כהפנותו · כאשר פנה: שכמו · כתפו: (יא) שלשום ·

אֲבִיהֶ֑ם עַל־כֵּן֙ הָיְתָ֣ה לְמָשָׁ֔ל הֲגַ֥ם שָׁא֖וּל בַּנְּבִאִֽים׃
יג וַיְכַל֙ מֵֽהִתְנַבּ֔וֹת וַיָּבֹ֖א הַבָּמָֽה׃ יד וַיֹּאמֶר֩ דּ֨וֹד שָׁא֥וּל
אֵלָ֛יו וְאֶל־נַעֲר֖וֹ אָ֣ן הֲלַכְתֶּ֑ם וַיֹּ֙אמֶר֙ לְבַקֵּ֣שׁ אֶת־הָאֲתֹנ֔וֹת
וַנִּרְאֶ֥ה כִי־אַ֖יִן וַנָּב֥וֹא אֶל־שְׁמוּאֵֽל׃ טו וַיֹּ֖אמֶר דּ֣וֹד שָׁא֑וּל
הַגִּֽידָה־נָּ֣א לִ֔י מָֽה־אָמַ֥ר לָכֶ֖ם שְׁמוּאֵֽל׃ טז וַיֹּ֤אמֶר שָׁאוּל֙
אֶל־דּוֹד֔וֹ הַגֵּ֤ד הִגִּיד֙ לָ֔נוּ כִּ֥י נִמְצְא֖וּ הָאֲתֹנ֑וֹת וְאֶת־דְּבַ֣ר
הַמְּלוּכָ֗ה לֹֽא־הִגִּ֣יד ל֔וֹ אֲשֶׁ֖ר אָמַ֥ר שְׁמוּאֵֽל׃ יז וַיַּצְעֵ֤ק
שְׁמוּאֵל֙ אֶת־הָעָ֔ם אֶל־יְהֹוָ֖ה הַמִּצְפָּֽה׃ יח וַיֹּ֣אמֶר ׀ אֶל־
בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֗ל כֹּֽה־אָמַ֤ר יְהֹוָה֙ אֱלֹהֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל אָנֹכִ֛י הֶעֱלֵ֥יתִי
אֶת־יִשְׂרָאֵ֖ל מִמִּצְרָ֑יִם וָאַצִּ֤יל אֶתְכֶם֙ מִיַּ֣ד מִצְרַ֔יִם וּמִיַּד֙
כָּל־הַמַּמְלָכ֔וֹת הַלֹּחֲצִ֖ים אֶתְכֶֽם׃ יט וְאַתֶּ֨ם הַיּ֜וֹם מְאַסְתֶּ֣ם
אֶת־אֱלֹהֵיכֶ֗ם אֲשֶׁר־ה֨וּא מוֹשִׁ֣יעַ לָכֶם֮ מִכָּל־רָעוֹתֵיכֶ֣ם
וְצָרֹתֵיכֶם֒ וַתֹּ֣אמְרוּ ל֔וֹ כִּי־מֶ֖לֶךְ תָּשִׂ֣ים עָלֵ֑ינוּ וְעַתָּ֗ה הִֽתְיַצְּבוּ֙
לִפְנֵ֣י יְהֹוָ֔ה לְשִׁבְטֵיכֶ֖ם וּלְאַלְפֵיכֶֽם׃ כ וַיַּקְרֵ֣ב שְׁמוּאֵ֔ל אֵ֖ת
כָּל־שִׁבְטֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל וַיִּלָּכֵ֖ד שֵׁ֥בֶט בִּנְיָמִֽן׃ כא וַיַּקְרֵ֞ב אֶת־

רש"י

מלכות: (יב) ומי אביהם · מה תימה לך בדבר מי אביהם של נביאים וכי נבואה ירושה היא: (טז) ואת דבר המלוכה לא הגיד · דרך צניעות היתה

מצודת ציון

יום השלישי שלפני היום: (יג) ויכל· כלה: (יד) דוד · אחי אביו: אן · אנה ובאה בחסרון הה"א: (יז) ויצעק· ענין אסיפה על כי באה בצעקת המאסף: (יח) הלוחצים· הדוחקים:

מצודת דוד

אביהם· ר"ל מה תתמהו וכי מי אביהם של כל חבל הנביאים הלא גם אביהם של אלו לא נביאים היו: היתה למשל · נבוא אדם למעלה שלא הורגל בה אמרו עליו במשל הגם שאול בנביאים: (יד) ויאמר דוד שאול · בבואו אל הבמה מצאו דודו ושאל להם אן הלכתם: כי אין· לא מצאנו אותם ובאנו אל שמואל לשאלו עליהם: (יז) ויצעק· אסף את העם: אל ה'· במקום שנאספים רוב לבור שם השכינה שורה: (יט) לשבטיכם· כל שבט לבד להפיל הגורל מי ימלוך: ולאלפיכם· הם המשפחות החלוקות לאלפים: (כ) ויקרב· ר"ל הקריב אמות כל השבטים לפני האורים ותומים להטיל הגורל: וילכד · ר"ל

שֵׁבֶט בִּנְיָמִן לְמִשְׁפְּחֹתָו למשפחתיו קרי וַתִּלָּכֵד מִשְׁפַּחַת
הַמַּטְרִי וַיִּלָּכֵד שָׁאוּל בֶּן־קִישׁ וַיְבַקְשֻׁהוּ וְלֹא נִמְצָא׃
כב וַיִּשְׁאֲלוּ־עוֹד בַּיהוָה הֲבָא עוֹד הֲלֹם אִישׁ • וַיֹּאמֶר
יְהוָה הִנֵּה־הוּא נֶחְבָּא אֶל־הַכֵּלִים׃ כג וַיָּרֻצוּ וַיִּקָּחֻהוּ
מִשָּׁם וַיִּתְיַצֵּב בְּתוֹךְ הָעָם וַיִּגְבַּהּ מִכָּל־הָעָם מִשִּׁכְמוֹ
וָמָעְלָה׃ כד וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־כָּל־הָעָם הַרְּאִיתֶם אֲשֶׁר
בָּחַר־בּוֹ יְהוָה כִּי אֵין כָּמֹהוּ בְּכָל־הָעָם וַיָּרִעוּ כָל־הָעָם
וַיֹּאמְרוּ יְחִי הַמֶּלֶךְ׃ כה וַיְדַבֵּר שְׁמוּאֵל אֶל־הָעָם אֵת מִשְׁפַּט
הַמְּלֻכָה וַיִּכְתֹּב בַּסֵּפֶר וַיַּנַּח לִפְנֵי יְהוָה וַיְשַׁלַּח שְׁמוּאֵל
אֶת־כָּל־הָעָם אִישׁ לְבֵיתוֹ׃ כו וְגַם־שָׁאוּל הָלַךְ לְבֵיתוֹ
גִּבְעָתָה וַיֵּלְכוּ עִמּוֹ הַחַיִל אֲשֶׁר־נָגַע אֱלֹהִים בְּלִבָּם׃

פבא"פ ר ש" י הר' דגושה

כו: (כא) וילכד שאול • אע"פ שלא היה שם נפל הגורל עליו שהיו כותבין שמם באגרות ונותנין בקופסא והנביא מכניס ידו ונוטל אגרת אחת: (כב) נחבא אל הכלים • בבית שנתנו שם הבאין כליהן שהיה בורח מן הגדולה • ומדרש אגדה רבי תנחומא אל הכלים באורים ותומים אמר שמא איני ראוי לגדולה עד שישאלו באורים ותומים ושאל ועלה בידו: (כו) אשר נגע אלהים • גברין דחלי חטאה דאתיהב דחלא מן קדם ה' בלבהון:

מצודת דוד

עלה הגורל לבני בנימין ונלכד פתקו ביד המעלה מן הקלפי: (כא) וילכד שאול • אחר שהטילו הגורל על הגברים נלכד פתקו של שאול ביד המעלה: (כב) וישאלו עוד בה' • אחר שבקשוהו הוסיפו לשאול עוד באורים ותומים האם בא לפה עוד איש מלבד הנמצאים שם והידועים: נחבא • הסתיר עצמו בין כלי העם והיה לשם מקום מיוחד להעמיד שם כלי תשמישם והיה שאול מטמין עצמו שם כי היה בורח מן השררה: (כד) הראיתם • אם נותנים אתם לב לראות ולהתבונן במלך אשר בחר ה' כי אין כמוהו וכו' והגון הוא למלוכה: ויריעו • תרועת מלוכה: (כה) את משפט המלוכה • חק המלוכה הראוי ע"פ התורה והמלוכה שיהא מוראו על העם ולא ימרו פיו: לפני ה' • לפני הארון: (כו) אשר נגע אלהים • אשר נגע יראת אלהים בלבם

מצודת ציון

(כב) הלום • לפה: נחבא • מלשון מחבוא ומסתור: אל הכלים • כמו בכלים וכן ואל הארון תתן (שמות כ"ה) ומשפטו בהארון: (כד) הראיתם • בה"א השאלה: (כה) משפט • חק

כז וּבְנֵי בְלִיַּעַל אָמְרוּ מַה־יֹּשִׁעֵנוּ זֶה וַיִּבְזֻהוּ וְלֹא־הֵבִיאוּ
לוֹ מִנְחָה וַיְהִי כְּמַחֲרִישׁ׃ יא א וַיַּעַל נָחָשׁ הָעַמּוֹנִי וַיִּחַן
עַל־יָבֵישׁ גִּלְעָד וַיֹּאמְרוּ כָּל־אַנְשֵׁי יָבֵישׁ אֶל־נָחָשׁ כְּרָת־
לָנוּ בְרִית וְנַעַבְדֶךָּ׃ ב וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם נָחָשׁ הָעַמּוֹנִי בְּזֹאת
אֶכְרֹת לָכֶם בִּנְקוֹר לָכֶם כָּל־עֵין יָמִין וְשַׂמְתִּיהָ חֶרְפָּה עַל־
כָּל־יִשְׂרָאֵל׃ ג וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו זִקְנֵי יָבֵישׁ הֶרֶף לָנוּ שִׁבְעַת
יָמִים וְנִשְׁלְחָה מַלְאָכִים בְּכֹל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וְאִם־אֵין
מוֹשִׁיעַ אֹתָנוּ וְיָצָאנוּ אֵלֶיךָ׃ ד וַיָּבֹאוּ הַמַּלְאָכִים גִּבְעַת
שָׁאוּל וַיְדַבְּרוּ הַדְּבָרִים בְּאָזְנֵי הָעָם וַיִּשְׂאוּ כָל־הָעָם אֶת־
קוֹלָם וַיִּבְכּוּ׃ ה וְהִנֵּה שָׁאוּל בָּא אַחֲרֵי הַבָּקָר מִן־הַשָּׂדֶה
וַיֹּאמֶר שָׁאוּל מַה־לָּעָם כִּי יִבְכּוּ וַיְסַפְּרוּ־לוֹ אֶת־דִּבְרֵי
אַנְשֵׁי יָבֵישׁ׃ ו וַתִּצְלַח רוּחַ־אֱלֹהִים עַל־שָׁאוּל בְּשָׁמְעוֹ

רש"י

(ב) כל עין ימין · כמשמעו · ומ"א הביאו לי ספר תורתכם שנתנה מימין ואשרפה על שכתוב בו לא יבא עמוני ומואבי וגו' (דברים כ"ג) : חרפה · גדוף : (ה) אחרי הבקר · אחר זמן מועד ביאת הבקר מן השדה :

מצודת ציון

הראוי : (כז) ויבזוהו · מל' בזיון : כמחריש · יאמר על חרשות האוזן ועל השתיקה : יא (א) ויחן · מל' חניה : (ב) בנקור · ענין נקיבה כמו העיני האנשים ההם תנקר (במדבר י"ז) : (ג) הרף · מל' רפיון :

מצודת דוד

לכבד את המלך אשר נמשח ע"פ הדבור : (כז) מה יושיענו זה · על כי היות משפחתו הצעירה ומי א"כ יחזיק בידו : ולא הביאו לו מנחה · כאשר הדרך להביא למלך ביום ממלכתו: ויהי כמחריש · עשה עצמו כחרש לא ישמע או כאלם לא יפתח פיו :

יא (א) כרת לנו ברית · לבל תמית אותנו : (ב) בזאת · בזה התנאי והאופן שאנקר מכל איש עין ימינו : ושמתיה חרפה · הדבר הזה יהי חרפה לכל ישראל על שלא יוכלו להושיע אתכם מבזיון גדול כזה : (ג) הרף לנו · בחרפה מאתנו והמתן שבעת ימים ור"ל אם הכוונה בזה לחרף כל ישראל הנה ראוי להודיעם ואם לא יושיענו אז יחשב לחרפה : (ה) אחרי הבקר · על כי ראה שבזוהו לא נהג גם הוא עדיין בעצמו כבוד מלוכה והלך אחרי הבקר להנהיגם כדרך ההדיוט : (ו) ותצלח · עבר עליו רוח גדול

גבו

כשמעו קרי אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּחַר אַפּוֹ מְאֹד׃ ז וַיִּקַּח
צֶמֶד בָּקָר וַיְנַתְּחֵהוּ וַיְשַׁלַּח בְּכָל־גְּבוּל יִשְׂרָאֵל בְּיַד
הַמַּלְאָכִים ׀ לֵאמֹר אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ יֹצֵא אַחֲרֵי שָׁאוּל וְאַחַר
שְׁמוּאֵל כֹּה יֵעָשֶׂה לִבְקָרוֹ וַיִּפֹּל פַּחַד־יְהוָה עַל־הָעָם
וַיֵּצְאוּ כְּאִישׁ אֶחָד׃ ח וַיִּפְקְדֵם בְּבָזֶק וַיִּהְיוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וְאִישׁ יְהוּדָה שְׁלֹשִׁים אָלֶף׃ ט וַיֹּאמְרוּ
לַמַּלְאָכִים הַבָּאִים כֹּה תֹאמְרוּן לְאִישׁ יָבֵישׁ גִּלְעָד מָחָר
תִּהְיֶה־לָכֶם תְּשׁוּעָה בְּחֹם כחום קרי הַשָּׁמֶשׁ וַיָּבֹאוּ הַמַּלְאָכִים
וַיַּגִּידוּ לְאַנְשֵׁי יָבֵישׁ וַיִּשְׂמָחוּ׃ י וַיֹּאמְרוּ אַנְשֵׁי יָבֵישׁ
מָחָר נֵצֵא אֲלֵיכֶם וַעֲשִׂיתֶם לָּנוּ כְּכָל־הַטּוֹב בְּעֵינֵיכֶם׃
יא וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיָּשֶׂם שָׁאוּל אֶת־הָעָם שְׁלֹשָׁה רָאשִׁים
וַיָּבֹאוּ בְתוֹךְ־הַמַּחֲנֶה בְּאַשְׁמֹרֶת הַבֹּקֶר וַיַּכּוּ אֶת־עַמּוֹן

רש"י

(ז) לבקרו · לבהמותיו: (ח) ויפקדם בבזק · רבותינו אמרו בשברי חרסים (ס"א) · לשון אחר בבזק באבנים שנטל מכל אחד אבן ומנאם כמו ויפקדם בטלאים (שמואל א' ט"ו ד') שנטל מכל אחד טלה ומנאם בהם כמו שהיו מונים אותם בחצאי שקלים ותרגום כצרור אבן במרגמה (משלי כ"ו ח') היך בזקא דכיפא בקלעא · ובילמדנו ויפקדם בטלאים · כד אינון מסכינין באלין בזקיא כד אינון עתירים באלין אימריא · לשון אחר בבזק שם מקום הנזכר

מצודת דוד

לבב וגבורה מה' כשמעו וכו'. וחרה אפו על נחש העמוני: (ז) ביד המלאכים · אשר באו מיבש גלעד: לאמר · לומר להם מי שלא יצא למלחמה ינותח בקרו כזה: פחד ה' · לא פחד נתיחת הבקר כי אם פחדו מה' להמרות פי משיחו: כאיש אחד · ר"ל במהירות לב ובהסכמה אחת:

(י) ויאמרו אנשי יביש · אמרו לאנשי נחש העמוני מחר נצא וכו' ופי' כן כאשר תרצו ולהטעותם אמרו שלא יהיו נשארים: (יא) בתוך המחנה · של נחש העמוני: באשמורת הבקר · הוא המשמר השלישי הסמוך לבוקר:

מצודת ציון

(ז) צמד · זוג ע"ש שהלכם בלכת מצומדים ומחוברים: וינתחהו · חתכו לנתחים ר"ל לאברים: (ח) בבזק · שם מקום: (ט) לאיש · לכל איש: כחום השמש · כאשר יתחמם השמש בגבורתו והוא חצי היום: (יא) ראשים · חלקים: באשמורת · מלשון משמר:

ויפוצו

עַד־חֹם הַיּוֹם וַיְהִי הַנִּשְׁאָרִים וַיָּפֻצוּ וְלֹא נִשְׁאֲרוּ־בָם
שְׁנַיִם יָחַד׃ יב וַיֹּאמֶר הָעָם אֶל־שְׁמוּאֵל מִי הָאֹמֵר שָׁאוּל
יִמְלֹךְ עָלֵינוּ תְּנוּ הָאֲנָשִׁים וּנְמִיתֵם׃ יג וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לֹא־
יוּמַת אִישׁ בַּיּוֹם הַזֶּה כִּי הַיּוֹם עָשָׂה־יְהוָה תְּשׁוּעָה
בְּיִשְׂרָאֵל׃ יד וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־הָעָם לְכוּ וְנֵלְכָה הַגִּלְגָּל
וּנְחַדֵּשׁ שָׁם הַמְּלוּכָה׃ טו וַיֵּלְכוּ כָל־הָעָם הַגִּלְגָּל וַיַּמְלִכוּ
שָׁם אֶת־שָׁאוּל לִפְנֵי יְהוָה בַּגִּלְגָּל וַיִּזְבְּחוּ־שָׁם זְבָחִים
שְׁלָמִים לִפְנֵי יְהוָה וַיִּשְׂמַח שָׁם שָׁאוּל וְכָל־אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל
עַד־מְאֹד׃ יב א וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל הִנֵּה
שָׁמַעְתִּי בְקֹלְכֶם לְכֹל אֲשֶׁר־אֲמַרְתֶּם לִי וָאַמְלִיךְ עֲלֵיכֶם
מֶלֶךְ׃ ב וְעַתָּה הִנֵּה־הַמֶּלֶךְ מִתְהַלֵּךְ לִפְנֵיכֶם וַאֲנִי

רש״י

(בספר שופטים א׳) וימצאו את אדוני בזק בבזק: (יב) מי האומר. בלשון בזיון שאול ימלוך עלינו תנו אותם ונמיתם: ימלוך עלינו. בתמיה: (יד) ויאמר שמואל וגו׳ ונחדש שם המלוכה. לפי שבראשונה היו עוררים על הדבר ועתה נתרצו כולם: (ב) ואני זקנתי ושבתי. אמרו רבותינו

מצודת ציון

היום. השמש קרויה יום כמו לרוח היום (בראשית ג׳): ויפוצו. נתפזרו כמו ויפוצו אויביך (במדבר י׳):

מצודת דוד

ויפוצו. נתפזרו אלו מאלו: (יב) מי האומר. מי האיש האומר בלעג ובתמיה שאול ימלוך עלינו וכי הגון הוא למלוכה את האנשים האלה תנו בידינו ונמיתם ואמרו זה על כי ראו שה׳ עמו והתשועה באה ע״י: (יג) כי היום וגו׳. ואין ראוי להמית איש ביום תשועה: (יד) ונחדש שם המלוכה. על כי בראשונה לא קבלוהו כולם ברצון: (טו) וימליכו שם. המליכוהו שנית בהסכמת כולם וברצון טוב: לפני ה׳ וגו׳. השכינה שורה במקום שרוב צבור נאספים: יב (א) הנה שמעתי וגו׳. ר״ל עד לא המלכתי מלך לא יכולתי להוכיח אתכם כי פן תחשבו שתכלית דברי המה למנוע המלכת מלך ולזה שמעתי בתחלה לקולכם והמלכתי מלך: (ב) ועתה. אבל עתה הואיל והמלך מתהלך לפניכם והוחזק במלוכה וא״כ מי כוח אשר יערב לבו להעבירו ממלכותו וגם אני זקנתי וכחי תם להחזיק עוד בממשלה ובני הנה שמה אתכם נכונים לעבודת המלך ותשלים בו כמותכם וא״כ טוב

אין

זָקַנְתִּי וָשַׂבְתִּי וּבָנַי הִנָּם אִתְּכֶם וַאֲנִי הִתְהַלַּכְתִּי לִפְנֵיכֶם
מִנְּעֻרַי עַד־הַיּוֹם הַזֶּה׃ ג הִנְנִי עֲנוּ בִי נֶגֶד יְהוָה וְנֶגֶד
מְשִׁיחוֹ אֶת־שׁוֹר ׀ מִי לָקַחְתִּי וַחֲמוֹר מִי לָקַחְתִּי וְאֶת־
מִי עָשַׁקְתִּי אֶת־מִי רַצּוֹתִי וּמִיַּד־מִי לָקַחְתִּי כֹפֶר וְאַעְלִים
עֵינַי בּוֹ וְאָשִׁיב לָכֶם׃ ד וַיֹּאמְרוּ לֹא עֲשַׁקְתָּנוּ וְלֹא
רַצּוֹתָנוּ וְלֹא־לָקַחְתָּ מִיַּד־אִישׁ מְאוּמָה׃ ה וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם
עֵד יְהוָה בָּכֶם וְעֵד מְשִׁיחוֹ הַיּוֹם הַזֶּה כִּי לֹא מְצָאתֶם
בְּיָדִי מְאוּמָה וַיֹּאמֶר עֵד׃ ו וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־הָעָם

רש"י

זקנה קפצה עליו כדאיתא במס' תענית : (ג) את שור מי לקחתי · לעבודתי : וחמור מי לקחתי · כשהייתי הולך מעיר לעיר לשפוט אותם על עסקי צרכיהם הייתי הולך על החמור שלי והיה לי ליטול שלהם : את מי רצותי · כל לשון מרוצה הסמוך לעושק לשון עשוק ורצוץ הוא חומס דלים ורוצץ : ואעלים עיני בו · כדי להעלים עיני מן המשפט בשביל הממון : ואשיב לכם · כל מה שתאמרו : (ה) ויאמר עד · בת קול יוצאת ואומרת עד וזה אחד משלשה מקומות שהופיעה רוח הקודש בבית דין של מטה כדאיתא במס' מכות :

מצודת דוד

אין מקום לומר שרות אחרת אתי ולזה אדבר עתה דברי : ואני התהלכתי · רצה לומר ועוד הלא הייתי מתהלך לפניכם מעיר לעיר לשפוט אתכם ולא יום ולא יומים כי אם מנעורי עד היום הזה ואם כן כולכם מכירים ויודעים אותי אשר לא כן אנכי הולך בתחבולות וערמומית : (ג) הנני · רצה לומר בעוד שאני פה ענו בי נגד ה' ונגד המלך הנמשח מה' : לקחתי כופר · פדיון על פשעו : ואעלים עיני בו · ובעבור הכופר העלמתי עיני מבלי לענשו עונש הראוי : ואשיב לכם · רצה לומר וכאשר תענו בי דבר מה בעודי פה הנה אשיב לכם על דבריכם : (ד) מאומה · שום דבר מה : (ה) עד ה' · ה' יהיה לעד וגם משיחו יהיה לעד אשר לא מצאתם בידי שום דבר שאינו הגון : ויאמר עד · רצה לומר כי אם אמר כן הדבר · ה' יהיה עד · וכן משיחו יהיה עד או שאול לבד אמר אני אהיה עד : (ו) ויאמר שמואל · אחר שאמרו שלא מצאו בידו מאומה

מצודת ציון

יב (ב) ושבתי · השיבה הוא יותר מהזקנה : הנם · הנה הם : (ג) ענו · העידו כמו לא תענה (שמות כ') : שור מי · שור של מי : עשקתי · מלשון עושק וגזל : רצותי · ענין שבירת הגוף וכן עשוק ורצוץ (דברים כ"ח) : כופר ·

אמר

יְהוָה אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן וַאֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶת־
אֲבוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ ז וְעַתָּה הִתְיַצְּבוּ וְאִשָּׁפְטָה
אִתְּכֶם לִפְנֵי יְהוָה אֵת כָּל־צִדְקוֹת יְהוָה אֲשֶׁר־עָשָׂה אִתְּכֶם
וְאֶת־אֲבֹתֵיכֶם׃ ח כַּאֲשֶׁר־בָּא יַעֲקֹב מִצְרָיִם וַיִּזְעֲקוּ
אֲבֹתֵיכֶם אֶל־יְהוָה וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן
וַיּוֹצִיאוּ אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם מִמִּצְרַיִם וַיֹּשִׁבוּם בַּמָּקוֹם הַזֶּה׃
ט וַיִּשְׁכְּחוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיִּמְכֹּר אֹתָם בְּיַד סִיסְרָא
שַׂר־צְבָא חָצוֹר וּבְיַד־פְּלִשְׁתִּים וּבְיַד מֶלֶךְ מוֹאָב וַיִּלָּחֲמוּ
בָּם׃ י וַיִּזְעֲקוּ אֶל־יְהוָה וַיֹּאמֶר ויאמרו קרי חָטָאנוּ כִּי
עָזַבְנוּ אֶת־יְהוָה וַנַּעֲבֹד אֶת־הַבְּעָלִים וְאֶת־הָעַשְׁתָּרוֹת
וְעַתָּה הַצִּילֵנוּ מִיַּד אֹיְבֵינוּ וְנַעַבְדֶךָּ׃ יא וַיִּשְׁלַח יְהוָה
אֶת־יְרֻבַּעַל וְאֶת־בְּדָן וְאֶת־יִפְתָּח וְאֶת־שְׁמוּאֵל וַיַּצֵּל

רש"י

(ו) אשר עשה את משה ואת אהרן · להיות נכונים לשליחותו להוציא אבותיכם ממצרים: (ז) ואשפטה אתכם · אתווכח עמכם: (יא) ירובעל · זה גדעון: בדן · זה שמשון שמשבט דן בא: ואת יפתח · הרי שלשה

מצודת ציון

פדיון: (ו) את משה · עם משה ר"ל על ידו: (ז) ואשפטה · אתוכח כמו התשפוט אותם (יחזקאל כ'): (ח) ויושיבום · מלשון ישיבה: (ט) וימכור · מסרם וכאלו מכרם: (יא) ירובעל · זה גדעון: בדן ·

מצודת דוד

חזר לדבר דבריו להוכיחם: ה' אשר עשה · ר"ל הלא כולכם ידעתם מעשה ה' אשר עשה עם משה ועם אהרן ר"ל הנפלאות שעשה ע"י ועמהם: ואשר העלה וגו' · ע"י הנפלאות ההם העלה ממצרים: (ז) ועתה · ר"ל הואיל וידעתם עמדו ואתוכח עמכם על כל צדקות ה' וגו' ר"ל נכון הויכוח יהיה עם הצדקות: (ח) כאשר בא · ר"ל וזה הויכוח שעם הצדקות שהנה כאשר בא יעקב למצרים היה סוף הדבר שזעקו אבותיכם אל ה' מקושי השעבוד ושלח את משה וכו' ולא היה להם אז מלך ללחום מלחמתם: (ט) וישכחו · ובבואם לארץ שכחו את ה' ומסרם ביד העובדי כוכבים: וילחמו בם · ר"ל כי מתחלה לחמו בישראל ולאח"ז מסרם ה' בידם: (י) ויזעקו · התפללו לה' אבל לא שאלו להם מלך ללחום מלחמתם: (יא) וישלח ה' את ירובעל וגו' · עם כי לא היו מלכים בישראל הציל

אֶתְכֶם מִיַּד אֹיְבֵיכֶם מִסָּבִיב וַתֵּשְׁבוּ בֶּטַח : יב וַתִּרְאוּ כִּי
נָחָשׁ מֶלֶךְ בְּנֵי־עַמּוֹן בָּא עֲלֵיכֶם וַתֹּאמְרוּ לִי לֹא כִּי־מֶלֶךְ
יִמְלֹךְ עָלֵינוּ וַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם מַלְכְּכֶם : יג וְעַתָּה הִנֵּה
הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בְּחַרְתֶּם אֲשֶׁר שְׁאֶלְתֶּם וְהִנֵּה נָתַן יְהוָה עֲלֵיכֶם
מֶלֶךְ : יד אִם־תִּירְאוּ אֶת־יְהוָה וַעֲבַדְתֶּם אֹתוֹ וּשְׁמַעְתֶּם
בְּקֹלוֹ וְלֹא תַמְרוּ אֶת־פִּי יְהוָה וִהְיִתֶם גַּם־אַתֶּם וְגַם־הַמֶּלֶךְ
אֲשֶׁר־מָלַךְ עֲלֵיכֶם אַחַר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם : טו וְאִם־לֹא
תִשְׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה וּמְרִיתֶם אֶת־פִּי יְהוָה וְהָיְתָה יַד־יְהוָה
בָּכֶם וּבַאֲבֹתֵיכֶם : טז גַּם־עַתָּה הִתְיַצְּבוּ וּרְאוּ אֶת־הַדָּבָר

רש"י

קלי עולם עם שלשה חמורי עולם משה ואהרן ושמואל לומר לך הקל בדורו כחמור בדורו כל בית דין המתמנה על הדור צריך לילך אחריו כאלו הוא אביר שבאבירים : (יד) והיתם גם אתם · ותתקיימו לאורך ימים גם אתם גם המלך : (טו) והיתה יד ה' בכם ובאבותיכם · כלומר והיתה בכם אחר שהיתה באבותיכם · ורבותינו אמרו בכם ובאבותיכם הטועי שבבי והיא מכת בזיון על המתים : (טז) התיצבו וראו וגו' · וכשם שעל ידי תפלתי

מצודת דוד

הציל ה' אתכם על ידיהם מיד אויביכם סובבים מסביב : (יב) ותראו · רצה לומר אבל אתם כאשר ראיתם שבא עליכם מלחמה אמרתם לי לא נהיה כאבותינו אשר היה השופט יוצא לפניהם במלחמה כ"א מלך ימלוך עלינו והוא יצא מלחמתנו : וה' וגו' · אבל ה' הוא מלככם והוא הלוחם מלחמותיכם עם השופט אשר יהיה וא"כ הסכלתם עשו בשאלת המלך כי הלא אמרתם שלא מלאתם בידי מאומה והלא ראיתם שאין מעצור לה' להושיע ביד השופט ומבלי מלך : (יג) ועתה הנה המלך · אבל עתה מה שעבר אין כי הלא המלך הנה הוא מולך ועומד : אשר בחרתם · ר"ל הלא זהו המלך אשר בעבור התשועה שעשה בחרתם בו אחר אשר שאלתם על המלך והקב"ה הסכים על ידכם והמליכו חזרתם ובחרתם בו מעצמכם וא"כ אחר כ"ז שוב אין להשיב ומלוך ימלוך : (יד) אם תיראו · רצה לומר אך אם תיראו את ה' וגו' אז כולכם תהיו אחר ה' כי הוא ילך לפניכם למלחמה ואתם תלכו אחריו : (טו) יד ה' · מכת יד ה' : ובאבותיכם · ובמלכיכם כי כל שר ומושל נקרא בל' אב וכן וישימני לאב לפרעה (בראשית מ"ה) : (טז) גם עתה · ר"ל ואם תשיבו לומר אם

מצודת ציון

בני דן זה שמשון מבני דן : (יד) תמרו · מלשון מרי ומרד :

הַגָּדוֹל הַזֶּה אֲשֶׁר יְהוָה עֹשֶׂה לְעֵינֵיכֶם׃ יז הֲלוֹא קְצִיר־
חִטִּים הַיּוֹם אֶקְרָא אֶל־יְהוָה וְיִתֵּן קֹלוֹת וּמָטָר וּדְעוּ וּרְאוּ
כִּי־רָעַתְכֶם רַבָּה אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם בְּעֵינֵי יְהוָה לִשְׁאוֹל לָכֶם
מֶלֶךְ׃ יח וַיִּקְרָא שְׁמוּאֵל אֶל־יְהוָה וַיִּתֵּן יְהוָה קֹלֹת
וּמָטָר בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּירָא כָל־הָעָם מְאֹד אֶת־יְהוָה וְאֶת־
שְׁמוּאֵל׃ יט וַיֹּאמְרוּ כָל־הָעָם אֶל־שְׁמוּאֵל הִתְפַּלֵּל בְּעַד־
עֲבָדֶיךָ אֶל־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְאַל־נָמוּת כִּי־יָסַפְנוּ עַל־כָּל־
חַטֹּאתֵינוּ רָעָה לִשְׁאֹל לָנוּ מֶלֶךְ׃ כ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־
הָעָם אַל־תִּירָאוּ אַתֶּם עֲשִׂיתֶם אֵת כָּל־הָרָעָה הַזֹּאת אַךְ
אַל־תָּסוּרוּ מֵאַחֲרֵי יְהוָה וַעֲבַדְתֶּם אֶת־יְהוָה בְּכָל־לְבַבְכֶם׃

ר ש" י

אני יכול לשנות את העתים כך אם פגעה בכם מלחמה היה כח בתפלתי לעמוד על האויב ולא הייתם צריכים לשאול מלך בחיי ואע"פ שאני זקן : (יז) הלא קציר חטים היום · והגשמים סימן קללה וקשה בעיני הקב"ה להביא פורענות תנם אע"פ כן יש בי כח ואקרא אל ה' ויתן קולות ומטר : ודעו וראו · כי לא הייתם צריכים לשאול מלך ולזולל בי :

מצודת ציון

(יז) רבה · גדולה :

מצודת דוד

שאלת המלך רעה היתה בעיני ה' למה הסכים על ידינו ע"ז אשיב לכם גם עתה אחר שהסכים התיצבו וראו וגו' ומזה תשכילו לדעת דרכי ה' אשר ימלא שאלת השואל אף אם היא רעה בעיני ה' וגם אם לשואלה לא לטובה יחשב : (יז) הלוא קציר חטים היום · וא"כ עתה המטר לקללה תחשב ואף רעה היא בעיני ה' להביא הקללה בעולם על לא דבר : אקרא וגו' · ועכ"ז כאשר אקרא אל ה' על המטר ישמע קולי ויתן קולות רעמים ומטר כי כן ימלא שאלת המבקש הטובה היא אם רעה : ודעו · ובזה דעו שרבה רעתכם וכאשר אמרתי ואף שהסכים המקום עמכם כי כן מעשה ה' אבל האמת הוא שעשיתם הרע לעצמכם וגם רעה בעיני ה' : (יח) ויקרא שמואל · על המטר כאשר אמר : את ה' · בעבור חטא שאלת המלך : ואת שמואל · על שהמליכו מלך בחייו וכאילו מאסו בו : (יט) על כל חטאתינו · על החטאים אשר עשינו מאז הוספנו עוד לעשות הרע בשאלת המלך : (כ) אתם עשיתם · ר"ל הלא אתם כבר עשיתם ואין להשיב אך אל

תסורו

כא וְלֹא תָּסוּרוּ כִּי ׀ אַחֲרֵי הַתֹּהוּ אֲשֶׁר לֹא־יוֹעִילוּ וְלֹא
יַצִּילוּ כִּי־תֹהוּ הֵמָּה׃ כב כִּי לֹא־יִטֹּשׁ יְהוָה אֶת־עַמּוֹ
בַּעֲבוּר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל כִּי הוֹאִיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת אֶתְכֶם לוֹ
לְעָם׃ כג גַּם אָנֹכִי חָלִילָה לִּי מֵחֲטֹא לַיהוָה מֵחֲדֹל
לְהִתְפַּלֵּל בַּעַדְכֶם וְהוֹרֵיתִי אֶתְכֶם בְּדֶרֶךְ הַטּוֹבָה וְהַיְשָׁרָה׃
כד אַךְ ׀ יְראוּ אֶת־יְהוָה וַעֲבַדְתֶּם אֹתוֹ בֶּאֱמֶת בְּכָל־לְבַבְכֶם
כִּי רְאוּ אֵת אֲשֶׁר־הִגְדִּל עִמָּכֶם׃ כה וְאִם־הָרֵעַ תָּרֵעוּ גַּם־
אַתֶּם גַּם־מַלְכְּכֶם תִּסָּפוּ׃ יג א בֶּן־שָׁנָה שָׁאוּל בְּמָלְכוֹ
וּשְׁתֵּי שָׁנִים מָלַךְ עַל־יִשְׂרָאֵל׃ ב וַיִּבְחַר־לוֹ שָׁאוּל שְׁלֹשֶׁת

רש"י

(כב) בעבור שמו הגדול· אשר יצא שמו עליכם שהוא מושיעכם ולמענו יתמעט שם גדלו: הואיל ה'· נשבע כמו ויואל שאול את העם (שמואל א' י"ד כ"ה): (כג) גם אנכי חלילה לי· מאחר שתעשו אתם את שלכם לשוב אל ה' גם אנכי חלילה לי מחדול מהתפלל בעדכם: (א) בן שנה שאול במלכו· אמרו רבותינו ז"ל כבן שנה שלא טעם טעם חטא ויש לפתור בן שנה שאול במלכו

מצודת דוד

תסורו מה' ויכופר העון: (כא) ולא תסורו וגו'· לא תסורו מה' ללכת אחרי עבודת כוכבים כי ההליכה ההיא היא ההליכה אחרי התוהו וגו' שאין בהם ממש: (כב) כי לא יטוש ה'· נתן טעם למה לא ייראו ממה שעשו ואמר כי לא יטוש ה' את עמו בעבור שמו הגדול שלא יחולל: כי הואיל· כבר נשמע אשר רצה בכם להיות לו לעם סגולה ואם יטוש אתכם אף כשתטיבו דרככם] מהיום והלאה יאמרו אז מבלי יכולת עזבם: (כג) גם אנכי· ר"ל כמו שהמקום יכפר העון הזה כן גם אנכי אמחול על עלבוני כי חלילה לי מחטוא לה' להיות אכזרי מלמחול ולחדול מלהתפלל בעדכם כי באמת אתפלל כאשר אמרתם אף אלמד אתכם בדרך הטובה: (כד) אך יראו וגו'· כי אז תועיל תפלתי: אשר הגדיל עמכם· אשר הגדיל חסדו עמכם למחול העון הזה: (כה) גם אתם וגו'· ר"ל לא תועיל תפלתי והמלך לא יושיעכם ואתם לא תעזרוהו וכולכם תספו: יג (א) בן שנה· ר"ל כשהמלך כלתה שנה מזמן משיחתו או מוסב למקרא שלאחריו

מצודת ציון

(כא) התוהו· הוא דבר שאין בו ממש כמו והארץ היתה תהו (בראשית א): יועילו· מל' תועלת: (כב) יטוש· יעזוב: הואיל· רצה כמו ויואל משה (שמות ב'): (כג) חלילה· חולין וגנאי: והוריתי· אלמד כמו יורה דעה (ישעיה כ"ח): (כה) תספו· ענין כליון כמו אסף אסיפם

אֲלָפִים מִיִּשְׂרָאֵל וַיִּהְיוּ עִם־שָׁאוּל אַלְפַּיִם בְּמִכְמָשׂ
וּבְהַר בֵּית־אֵל וְאֶלֶף הָיוּ עִם־יוֹנָתָן בְּגִבְעַת בִּנְיָמִן
וְיֶתֶר הָעָם שִׁלַּח אִישׁ לְאֹהָלָיו׃ ג וַיַּךְ יוֹנָתָן אֵת
נְצִיב פְּלִשְׁתִּים אֲשֶׁר בְּגֶבַע וַיִּשְׁמְעוּ פְּלִשְׁתִּים וְשָׁאוּל
תָּקַע בַּשּׁוֹפָר בְּכָל־הָאָרֶץ לֵאמֹר יִשְׁמְעוּ הָעִבְרִים׃
ד וְכָל־יִשְׂרָאֵל שָׁמְעוּ לֵאמֹר הִכָּה שָׁאוּל אֶת־נְצִיב
פְּלִשְׁתִּים וְגַם־נִבְאַשׁ יִשְׂרָאֵל בַּפְּלִשְׁתִּים וַיִּצָּעֲקוּ הָעָם
אַחֲרֵי שָׁאוּל הַגִּלְגָּל׃ ה וּפְלִשְׁתִּים נֶאֶסְפוּ ׀ לְהִלָּחֵם עִם־
יִשְׂרָאֵל שְׁלֹשִׁים אֶלֶף רֶכֶב וְשֵׁשֶׁת אֲלָפִים פָּרָשִׁים וְעָם
כַּחוֹל אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת־הַיָּם לָרֹב וַיַּעֲלוּ וַיַּחֲנוּ בְמִכְמָשׂ
קִדְמַת בֵּית אָוֶן׃ ו וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל רָאוּ כִּי צַר־לוֹ כִּי
נִגַּשׂ הָעָם וַיִּתְחַבְּאוּ הָעָם בַּמְּעָרוֹת וּבַחֲוָחִים וּבַסְּלָעִים

רש"י

בשנה ראשונה שהומלך כו והוא מלך שתי שנים על ישראל ובשנה ראשונה מיד ויבחר לו שאול שלשת אלפים: (ג) את נציב פלשתים · סרדיוט שהיה להם על ישראל והושיבוהו בגבעת בנימין: ישמעו העברים · שמרדנו בפלשתים וישמרו מהם: (ד) וגם נבאש ישראל · נבאש ריחם בפלשתים ל׳ שנאה: אחרי שאול הגלגל · הוא שאמר לו שמואל וירדת לפני הגלגל (שמואל א׳ י״ח): (ה) קדמת בית און · במזרח בית און: (ו) ובחוחים · מקום קבוצם

מצודת ציון

(ירמיה ח׳): יג (ב) ויתר העם · מותר העם: (ג) נציב · ממונה העומד על ישראל לגבות המס: (ד) ויצעקו · ענין אסיפה הבאה בצעקת המאסף: (ו) צר · מלשון צרה: נגש · נדחק ונלחץ כמו נגש והוא נענה (ישעיה נ״ג): ובחוחים ·

מצודת דוד

לומר בשנה הראשונה בחר לו שלשת אלפים וגו׳: (ב) ויהיו עם שאול · להיות נכונים לשמשו בעת הצורך: במכמש וגו׳ · מהם ישבו במכמש ומהם בהר בית אל: (ג) ישמעו העברים · ר״ל בכדי שישאלו מה זה קול השופר ידעו עי״ז להיות נשמרים מן הפלשתים: (ד) הכה שאול · אף שיונתן הכה יחשב נשאול כי הוא המלך וכל דבר יקרא על שמו: נבאש ישראל · נמאס ישראל בעיני פלשתים כדרך שממאסין בדבר הנבאש: ויצעקו · נאספו אחרי שאול ללכת הגלגל: (ה) קדמת · למזרחה של בית און: (ו) כי נגש העם · נלחצו מפלשתים: ויתחבאו · שהחביאו את עצמן:

וּבַצְּרִחִים וּבַבֹּרוֹת׃ ז וְעִבְרִים עָבְרוּ אֶת־הַיַּרְדֵּן אֶרֶץ גָּד
וְגִלְעָד וְשָׁאוּל עוֹדֶנּוּ בַגִּלְגָּל וְכָל־הָעָם חָרְדוּ אַחֲרָיו׃
ח וַיִּיחֶל ויוחל קרי שִׁבְעַת יָמִים לַמּוֹעֵד אֲשֶׁר שְׁמוּאֵל
וְלֹא־בָא שְׁמוּאֵל הַגִּלְגָּל וַיָּפֶץ הָעָם מֵעָלָיו׃ ט וַיֹּאמֶר
שָׁאוּל הַגִּשׁוּ אֵלַי הָעֹלָה וְהַשְּׁלָמִים וַיַּעַל הָעֹלָה׃ י וַיְהִי
כְּכַלֹּתוֹ לְהַעֲלוֹת הָעֹלָה וְהִנֵּה שְׁמוּאֵל בָּא וַיֵּצֵא שָׁאוּל
לִקְרָאתוֹ לְבָרְכוֹ׃ יא וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל מֶה עָשִׂיתָ וַיֹּאמֶר
שָׁאוּל כִּי־רָאִיתִי כִי־נָפַץ הָעָם מֵעָלַי וְאַתָּה לֹא־בָאתָ
לְמוֹעֵד הַיָּמִים וּפְלִשְׁתִּים נֶאֱסָפִים מִכְמָשׂ׃ יב וָאֹמַר

רש"י

אוחים שפנ"י בלע"ז: ובצריחים · פלייסי"ן בלע"ז: ובבורות · גומות: (ז) עברו את הירדן ארץ גד · לברוח מפני פלשתים שהפלשתים היו בארץ כנען בעבר הירדן ימה: חרדו אחריו · מהרו ללכת אחריו: (ח) ויוחל · המתין: למועד אשר שמואל · הרי זה מקרא חסר תיבה אחת למועד אשר שם שמואל או למועד אשר לשמואל ודוגמא לו ושני אנשים שרי גדודים היו בן שאול (שמואל ב' ד') היה לו לכתוב לבן שאול אף כאן אשר לשמואל שאמר לו ז' ימים תוחל עד בואי אליך: (ט) הגישו אלי העולה · זר מותר להקריב בבמה: (יא) ומה עשית · הלא אמרתי לך הנני יורד אליך להעלות העולה אני אעלה אותה ולא אתה: למועד הימים ·

מצודת דוד

(ז) ועברים עברו · אמר בלשון הנופל על הלשון והוא מדרך צחות ורצה לומר קצתם מישראל עברו הירדן וברחו לארץ גד וגלעד: עודנו בגלגל · ולא ירד עדיין לקראת המלחמה: וכל העם · אשר לא נתחבאו ולא ברחו חרדו ללכת אחריו למלחמה: (ח) ויוחל · המתין שבעת ימים מעת בואו אל הגלגל: למועד אשר שמואל · כמו למועד אשר אמר שמואל ר"ל להזמן שקבע לו שמואל מאז משחו למלך כמ"ש למעלה: ויפץ העם · נתפזרו והלכו ממנו: (י) לברכו · לתת לו שלום כן ת"י: (יא) מה עשית · כי הלא אמרתי לך שתוחיל עד בואי ואני אעלה העולה: למועד הימים · לזמן הימים

מצודת ציון

בין הקוצים כמו כשושנה בין החוחים (ש"ה ב'): ובצריחים · מגדלים גבוהים וכן צריח בית אל (שופטים ט'): (ז) עודנו · מלשון עוד: חרדו · מהרו בחרדה כמו ויחרדו זקני העיר לקראתו (לק' י"ו): (ח) ויוחל · ענין המתנה כמו ויחל עוד (בראשית ח'):

עַתָּה יֵרְדוּ פְלִשְׁתִּים אֵלַי הַגִּלְגָּל וּפְנֵי יְהוָה לֹא חִלִּיתִי
וָאֶתְאַפַּק וָאַעֲלֶה הָעֹלָה׃ יג וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל
נִסְכָּלְתָּ לֹא שָׁמַרְתָּ אֶת־מִצְוַת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר צִוָּךְ
כִּי עַתָּה הֵכִין יְהוָה אֶת־מַמְלַכְתְּךָ אֶל־יִשְׂרָאֵל עַד־עוֹלָם׃
יד וְעַתָּה מַמְלַכְתְּךָ לֹא־תָקוּם בִּקֵּשׁ יְהוָה לוֹ אִישׁ כִּלְבָבוֹ
וַיְצַוֵּהוּ יְהוָה לְנָגִיד עַל־עַמּוֹ כִּי לֹא שָׁמַרְתָּ אֵת אֲשֶׁר־
צִוְּךָ יְהוָה׃ טו וַיָּקָם שְׁמוּאֵל וַיַּעַל מִן־הַגִּלְגָּל גִּבְעַת
בִּנְיָמִן וַיִּפְקֹד שָׁאוּל אֶת־הָעָם הַנִּמְצְאִים עִמּוֹ כְּשֵׁשׁ
מֵאוֹת אִישׁ׃ טז וְשָׁאוּל וְיוֹנָתָן בְּנוֹ וְהָעָם הַנִּמְצָא עִמָּם
יֹשְׁבִים בְּגֶבַע בִּנְיָמִן וּפְלִשְׁתִּים חָנוּ בְמִכְמָשׂ׃ יז וַיֵּצֵא

רש"י

בתחלת היום: (יב) ואתאפק · נתחזקתי על רצוני שהיה לבי אומר להמתין לך על כרחי העמדתי את לבי והעלה העולה: (יג) כי עתה · לפני עשותך זאת: הכין ה' ממלכתך עד עולם · שכשפוסקין לו גדולה לאדם פוסקין לו ולדורותיו: (יד) ועתה ממלכתך לא תקום · שכן אמר משה בתורה לבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל למען יאריך ימים וגו' (דברים ע"ז כ') הא אם סר לא יאריך ימים ואם תאמר לא על מצות נביא נאמר אלא על מצות התורה הרי כבר נאמר לשמור את כל דברי התורה הזאת ואחר כך לבלתי רום לבבו ולבלתי סור מן המצוה אפילו ממצות נביא: (טו) הנמצאים

מצודת ציון

(יב) חליתי · התפללתי כמו ויחל משה (שמות ל"ב): ואתאפק · ואתחזק כמו ולא יכול יוסף להתאפק (בראשית מ"ה): (יג) נסכלת ·

מצודת דוד

הימים שקבעת: (יב) עתה ירדו · הואיל ונאספו בודאי ירדו ובע"כ אלחם עמהם עד לא חליתי פני ה' בעת הבאת הקרבן: ואתאפק · לזה התחזקתי לעבור על רצוני ולבל המתן עוד והעלה העולה לחלות את פני ה' בעת העלותי עד לא ירדו פלשתים: (יג) נסכלת· עשית סכלות במה שלא המתנת כל היום עד בואי: את מצות ה'· כי דבר ה' היא ולא מאלי אמרתי: כי עתה· אם תשמר היית מצות ה' אז עתה בזה הזכות היה מכין מלכותך עד עולם:(יד)ועתה·הואיל ולא שמרת לא תתקיים ממלכתך: בקש ה' לו · בעשותך זאת בקש ה' לו איש העושה כלבבו ושומר מצותיו: ויצוהו ה'· גזר עליו שהוא יהיה לנגיד: (טו) ויקם שמואל · ושאול היה נמשך אחריו: הנמצאים עמו· מאותן שלא נפוצו מעליו: (טז) יושבים ·

היו

הַמַּשְׁחִית מִמַּחֲנֵה פְלִשְׁתִּים שְׁלֹשָׁה רָאשִׁים הָרֹאשׁ אֶחָד
יִפְנֶה אֶל־דֶּרֶךְ עָפְרָה אֶל־אֶרֶץ שׁוּעָל׃ יח וְהָרֹאשׁ אֶחָד
יִפְנֶה דֶּרֶךְ בֵּית חֹרוֹן וְהָרֹאשׁ אֶחָד יִפְנֶה דֶּרֶךְ הַגְּבוּל
הַנִּשְׁקָף עַל־גֵּי הַצְּבֹעִים הַמִּדְבָּרָה׃ יט וְחָרָשׁ לֹא יִמָּצֵא
בְּכֹל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כִּי־אָמְרוּ אמרו קרי פְּלִשְׁתִּים פֶּן יַעֲשׂוּ
הָעִבְרִים חֶרֶב אוֹ חֲנִית׃ כ וַיֵּרְדוּ כָל־יִשְׂרָאֵל הַפְּלִשְׁתִּים
לִלְטוֹשׁ אִישׁ אֶת־מַחֲרַשְׁתּוֹ וְאֶת־אֵתוֹ וְאֶת־קַרְדֻּמּוֹ וְאֵת
מַחֲרֵשָׁתוֹ׃ כא וְהָיְתָה הַפְּצִירָה פִים לַמַּחֲרֵשֹׁת וְלָאֵתִים

רש"י

עמו · כי העם נפוצו מעליו ואלו נשתיירו : (יח) גי הצבועים · שמצויין בו הצבועים הוא שנינו ר' מאיר אומר אף הצבוע ותרגם יונתן אפעיא וכן פירשו רבותינו ז"ל צבוע זה אפעה מין שרץ רע ומזיק : (יט) וחרש לא ימצא · לא היה מצוי בתחלת מלכות שאול כי הפלשתים המושלים בישראל העבירו כל חרשי ברזל מישראל פן יעשו כלי זיין להלחם : (כ) וירדו כל ישראל הפלשתים · וכשהיו ישראל צריכין לחרשי ברזל ללטוש אתים וקרדומות ומחרישות היו זקוקים לירד אל ארץ פלשתים : מחרשתו · שו"ק בלע"ז : אתו · קולטר"א בלע"ז : קרדומו · בשגו"ר בלע"ז . מחרשתו · פיפווייר"א בלע"ז : (כא) והיתה הפצירה פים למחרשות :

מצודת דוד

היו מתעכבים בגבע : (יז) המשחית · הם אחוזי חרב מלומדי מלחמה המשחיתים בעם : (יח) הנשקף · גבול ההוא היה נראה להעומד על גי הצבועים : המדברה · מוסב על הדרך לומר שהדרך יפנה המדברה : (יט) פן יעשו וכו' · ולזה לא הניחו להיות בהם חרש ברזל : (כ) וירדו · ר"ל ומאז כשהיו צריכים ללטוש דבר מה היו יורדים אל ארץ פלשתים ללטוש שם אצל החרש : (כא) והיתה וגו' ·

מצודת ציון

מלשון סכלות וטפשות : (יז) ראשים · חלקים : (יח) הנשקף · ענין הבטה כמו בעד החלון נשקפה (שופטים ה'): גי · עמק : הצבועים · כה היו צבועים ואמרז"ל שהוא אפעה והוא בעל גוונים מתחלפים כמנין ימות החמה ולזה קרוי צבוע : (יט) וחרש · אומן ברזל : (כ) ללטוש · לחדד כמו לוטש כל חורש (בראשית ד') : מחרשתו · כלי המחרישה : אתו · שם כלי עשוים לחפור בו כמו וכתתו חרבותם לאתים (ישעיה ב') ובדרז"ל קרויה מרא (ערובין ס"ו) : קרדומו · גרזן כמו את הקרדומות (שופטים ט') : מחרשת · כלי אומנות כמו חרש עצים (ישעיה מ"ד) : (כא) הפצירה · ענין כבוי כמו ויפצר בם (בראשית י"ט) שהוא מרבים דברי פתוי : פים ·

וְלִשְׁלֹשׁ קִלְּשׁוֹן וּלְהַקַּרְדֻּמִּים וּלְהַצִּיב הַדָּרְבָן׃ כב וְהָיָה
בְּיוֹם מִלְחֶמֶת וְלֹא נִמְצָא חֶרֶב וַחֲנִית בְּיַד כָּל־הָעָם אֲשֶׁר
אֶת־שָׁאוּל וְאֶת־יוֹנָתָן וַתִּמָּצֵא לְשָׁאוּל וּלְיוֹנָתָן בְּנוֹ׃
כג וַיֵּצֵא מַצַּב פְּלִשְׁתִּים אֶל־מַעֲבַר מִכְמָשׂ׃ יד א וַיְהִי
הַיּוֹם וַיֹּאמֶר יוֹנָתָן בֶּן־שָׁאוּל אֶל־הַנַּעַר נֹשֵׂא כֵלָיו לְכָה
וְנַעְבְּרָה אֶל־מַצַּב פְּלִשְׁתִּים אֲשֶׁר מֵעֵבֶר הַלָּז וּלְאָבִיו

רש"י

והיתה להם לאותם שהיה להם טורח לרדת אל הפלשתים ללטוש · היתה הפצירה פים לימ"א בלע"ז שיש לה הפלר פיות כלומר פיות ותידודים הרבה היתה להם לחדד המחרשות והאתים : ולשלש קלשון · מזלג עשוי כמין עתר שקורין פורק"א ולו שלש שינים : ולהציב הדרבן · לחדדו בראשו לגועלו ולהציבו בתוך המרדע : (כב) ותמצא לשאול · על ידי נס : (כג) מצב פלשתים · דרך אנשי צבא לעשות מהם מצב ומשחית הם ספוטטים ורצים אחר השלל אל העיר שקורין לנבי"ל בלע"ז : מצב · הם נציבים לשמור שלא יצאו מן העיר משהיתים בהם : אל מעבר מכמש · הפלשתים היו חונים במכמש ומכמש בהר וישראל בעיר ששמה גבע · וגבע היתה בראש ההר ושני הרים היו זה כנגד זה והגיא ביניהם כמו שאמור בענין ומצב פלשתים נגש אל עבר מכמש שאצל גבע אל הגיא שביניהם : (א) מעבר הלז · כל הלז ולזה שבמקרא אינו לשון הזה אלא לשון דבר שכנגדו והוא מראהו באצבע ובלע"ז אינו ל' ליפ"ט בלע"ז אלא ציי"ל בלע"ז : מעבר

מצודת ציון

פיות ור"ל חריצים וחדודים : למחרשות · הם כלי אומנות : ולשלש קלשון · שם כלי ברזל עשויה לסלק בה הזבל והיא בעלת שלש שינים וכאילו אמרו קלשון בעלת שלש : ולהציב הדרבן · ר"ל לחדד הדרבן להציבו ביושר בתוך מלמד הבקר והוא המקל שמלמד בו הבקר לחרישה והמחט שבראשו קרוי דרבן וכן דברי חכמים כדרבונות (קהלת י"ב) : (כג) מצב · ת"י אסטרטיג כ"כ תרגם על נציב פלשתים והוא ענין פקידות ושלטנות : אל מעבר · אל נד : יד (א) הלז · הזה

מצודת דוד

ר"ל ומי שלא רצה לרדת לפלשתים היה לוטש בעצמו את המחרשות וכו' עם הכלי הקרויה פצירה פים העשויה בהרבה פיות וחריצים ונוח ללטוש בה : (כב) והיה ביום מלחמת · בעת שנלחמו עם פלשתים לא נמצא חרב · כי לא היה בישראל חרש ברזל לעשותם : ותמצא · אבל לשאול וליונתן להם לבדם נמצא חרב וחנית : (כג) אל מעבר מכמש · מהעבר מזה להתקרב אל הגבעה מקום שאול ויונתן : יד (א) נושא כליו · כלי מלחמתו : ונעברה · נתקרב אל המצב

בעומד

לֹא הִגִּיד׃ ב וְשָׁאוּל יוֹשֵׁב בִּקְצֵה הַגִּבְעָה תַּחַת הָרִמּוֹן
אֲשֶׁר בְּמִגְרוֹן וְהָעָם אֲשֶׁר עִמּוֹ כְּשֵׁשׁ מֵאוֹת אִישׁ׃
ג וַאֲחִיָּה בֶן־אֲחִטוּב אֲחִי אִיכָבוֹד בֶּן־פִּינְחָס בֶּן־עֵלִי
כֹּהֵן יְהוָה בְּשִׁלֹה נֹשֵׂא אֵפוֹד וְהָעָם לֹא יָדַע כִּי הָלַךְ
יוֹנָתָן׃ ד וּבֵין הַמַּעְבְּרוֹת אֲשֶׁר בִּקֵּשׁ יוֹנָתָן לַעֲבֹר עַל־
מַצַּב פְּלִשְׁתִּים שֵׁן־הַסֶּלַע מֵהָעֵבֶר מִזֶּה וְשֵׁן־הַסֶּלַע
מֵהָעֵבֶר מִזֶּה וְשֵׁם הָאֶחָד בּוֹצֵץ וְשֵׁם הָאֶחָד סֶנֶּה׃
ה הַשֵּׁן הָאֶחָד מָצוּק מִצָּפוֹן מוּל מִכְמָשׂ וְהָאֶחָד מִנֶּגֶב
מוּל גָּבַע׃ ו וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן אֶל־הַנַּעַר נֹשֵׂא כֵלָיו לְכָה
וְנַעְבְּרָה אֶל־מַצַּב הָעֲרֵלִים הָאֵלֶּה אוּלַי יַעֲשֶׂה יְהוָה לָנוּ

רש"י

הלז. גי שני ההרים: (ב) בקצה הגבעה. בסוף הגבעה: (ג) נשא אפוד. אורים ותומים: (ד) ובין המעברות אשר בקש יונתן לעבור. כן היה עשוי שן הסלע היה מעבר מזה לבין המעברות מזה ושן הסלע לבין המעברות מזה. הגיא הוא קרוי בין המעברות והיה לו סלע מכאן וסלע מכאן זה בעברו מזה וזה בעברו מזה והגיא בין שני העברים אותו הגיא בקש יונתן לעבור: שן הסלע. שם שן האחד בוצץ ושם השני סנה: (ה) מצוק מצפון. משופע ועולה מצד צפון אל מכמש: מול גבע. שממנה יצא יהונתן:

מצודת דוד

העומד בהעבר הפונה אלינו:(ב)אשר במגרון. שם מקום בקצה הגבעה: והעם. ר"ל העם אשר היו כשש מאות איש גם המה שמה ישבו עמו:(ג)אחיה. אחיטוב היה אחי איכבוד: כהן ה' בשלה. חוזר על עלי שהיה כה"ג בהיות שם המשכן: נושא אפוד. הוא כולל גם לחושן עם האורים ותומים ועל אחיה חוזר: (ד) ובין המעברות. כי פלשתים חנו במכמש בהר וישראל חנו למולם בגבעה והגי שביניהם קרוי בין המעברות שהוא בין מעבר וצד מחנה פלשתים ובין מעבר מחנה ישראל ואמר ובין המעברות ר"ל הגיא אשר בקש יונתן לעבור בו להתקרב למחנה פלשתים היה בו שן הסלע מעבר גבעה ושן הסלע מעבר וצד מכמש: (ה) מצוק מצפון. מקום מצבו היה מצפון הגיא מול מכמש: מנגב. מקום מצבו מנגב: (ו) ויאמר וגו'. היא האמירה הנאמר למעלה ולפי שהפסיק הענין נאמר שוב כאומר נחזור לענין הראשון: אולי יעשה וגו'. קל

מצודת ציון

הזה. כמו מה הגליון הלז (מ"ב כ"ג): (ד) המעברות. מלשון עבר וצד: על מצב. אל מצב: שן הסלע. בולט היה כשן: (ה) מצוק. מוצב וכן ויציקו את ארון (ש"ב ט"ו): מול.

כִּ֣י אֵ֤ין לַֽיהוָה֙ מַעְצ֔וֹר לְהוֹשִׁ֔יעַ בְּרַ֖ב א֥וֹ בִמְעָֽט׃ ז וַיֹּ֤אמֶר
לוֹ֙ נֹשֵׂ֣א כֵלָ֔יו עֲשֵׂ֖ה כָּל־אֲשֶׁ֣ר בִּלְבָבֶ֑ךָ נְטֵ֣ה לָּ֔ךְ הִנְנִ֥י עִמְּךָ֖
כִּלְבָבֶֽךָ׃ ח וַיֹּ֙אמֶר֙ יְה֣וֹנָתָ֔ן הִנֵּ֛ה אֲנַ֥חְנוּ עֹבְרִ֖ים אֶל־
הָאֲנָשִׁ֑ים וְנִגְלִ֖ינוּ אֲלֵיהֶֽם׃ ט אִם־כֹּ֤ה יֹֽאמְרוּ֙ אֵלֵ֔ינוּ דֹּ֕מּוּ
עַד־הַגִּיעֵ֖נוּ אֲלֵיכֶ֑ם וְעָמַ֣דְנוּ תַחְתֵּ֔ינוּ וְלֹ֥א נַעֲלֶ֖ה אֲלֵיהֶֽם׃
י וְאִם־כֹּ֞ה יֹאמְר֨וּ עֲל֤וּ עָלֵ֙ינוּ֙ וְעָלִ֔ינוּ כִּֽי־נְתָנָ֥ם יְהוָ֖ה בְּיָדֵ֑נוּ
וְזֶה־לָּ֖נוּ הָאֽוֹת׃ יא וַיִּגָּל֣וּ שְׁנֵיהֶ֔ם אֶל־מַצַּ֖ב פְּלִשְׁתִּ֑ים
וַיֹּאמְר֣וּ פְלִשְׁתִּ֗ים הִנֵּ֤ה עִבְרִים֙ יֹֽצְאִ֔ים מִן־הַחֹרִ֖ים אֲשֶׁ֥ר
הִתְחַבְּאוּ־שָֽׁם׃ יב וַיַּעֲנ֣וּ אַנְשֵׁ֣י הַמַּצָּבָ֡ה אֶת־יוֹנָתָ֣ן ׀ וְאֶת־
נֹשֵׂ֨א כֵלָ֜יו וַיֹּאמְר֗וּ עֲל֥וּ אֵלֵ֛ינוּ וְנוֹדִ֥יעָה אֶתְכֶ֖ם דָּבָ֑ר וַיֹּ֨אמֶר
יוֹנָתָ֜ן אֶל־נֹשֵׂ֤א כֵלָיו֙ עֲלֵ֣ה אַחֲרַ֔י כִּֽי־נְתָנָ֥ם יְהוָ֖ה בְּיַ֥ד
יִשְׂרָאֵֽל׃ יג וַיַּ֨עַל יוֹנָתָ֜ן עַל־יָדָ֣יו וְעַל־רַגְלָ֗יו וְנֹשֵׂ֥א כֵלָ֖יו

ר ש " י

(ט) דמו · המתינו כמו שמש בגבעון דום (יהושע י' י"ב) וכן דום לה' (תהלים ל"ז ז') אם כה יאמרו דומו ונעלה אליכם שעתה מלחמת ולבם רם עליהם : (י) ואם כה יאמרו עלו עלינו · פחד הקב"ה בלבם ויראים לזוז ממקומם : (יב) ויענו · לשון הרמת קול : (יג) על ידיו ועל

מצודת ציון

נגד : (ו) מעצור · ענין מניעה כמו עצרני ה' מלדת (בראשית ט"ז) : (ח) ונגלינו · מל' גלוי : (ט) כה · כן : דומו · המתינו כמו שמש בגבעון דום (יהושע י') : הגיענו · מל' הגעה : תחתינו · במקומנו : (יא) החורים · מלשון חור ונקב: (יב) ויענו · ענין אמירה:

מצודת דוד

ולא אמר מה הדבר אשר יעשה ומאליו יובן שר"ל דבר הצריך והיא התשועה: ברב · הן ברב עם הן במעט כי הכל שוה אצלו : (ז) נטה לך · לעבור אליהם : הנני עמך · מוכן אני ללכת עמך כרצונך : (ח) ונגלינו · נגלה א"ע אליהם ואז נעשה בחינה : (ט) דומו · המתינו במקומכם עד נבוא אליכם : ועמדנו · אז נעמוד במקומנו ולא נעלה להלחם : (י) עלו עלינו · שהלשון הזה מורה שיש לנו עליה והתגברות : ועלינו · אז נעלה להלחם כי בודאי נתנם ה' בידינו ופיהם הכשילם לדבר כן : (יא) מן החורים · כי חשבו שהמה מן הנחבאים במערות : (יב) אנשי המצבה · אנשי מושב המצב : ונודיעה אתכם דבר · אמרו בדרך לעג והלצה כדרך שהבריות אומרים : (יג) על ידיו .

אַחֲרָיו וַיִּפְּלוּ לִפְנֵי יוֹנָתָן וְנֹשֵׂא כֵלָיו מְמוֹתֵת אַחֲרָיו׃
יד וַתְּהִי הַמַּכָּה הָרִאשֹׁנָה אֲשֶׁר הִכָּה יוֹנָתָן וְנֹשֵׂא כֵלָיו
כְּעֶשְׂרִים אִישׁ כְּבַחֲצִי מַעֲנָה צֶמֶד שָׂדֶה׃ טו וַתְּהִי
חֲרָדָה בַמַּחֲנֶה בַשָּׂדֶה וּבְכָל־הָעָם הַמַּצָּב וְהַמַּשְׁחִית חָרְדוּ
גַּם־הֵמָּה וַתִּרְגַּז הָאָרֶץ וַתְּהִי לְחֶרְדַּת אֱלֹהִים׃ טז וַיִּרְאוּ
הַצֹּפִים לְשָׁאוּל בְּגִבְעַת בִּנְיָמִן וְהִנֵּה הֶהָמוֹן נָמוֹג וַיֵּלֶךְ
וַהֲלֹם׃ יז וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ פִּקְדוּ־נָא וּרְאוּ

רש"י

רגליו · כלומר בכל כח ומרוצה: (יד) כבחצי מענה צמד שדה · בתוך שיעור מדת קרקע מלא חצי מענה של מחרישת צמד בקר החורשת בשדה: מענה · הוא תלם המחרישה שקורין רייא"ה בלע"ז וגבורה גדולה היא זו שהיו קרובים זה לזה ונכונים לעזור זה את זה: (טז) הצופים לשאול · הצופים אשר היו לשאול בגבעת בנימין צופים אישקאלגיט"ש בלע"ז: והנה ההמון · של פלשתים נמוג ממקומו וילך וקרב הלום לצד ישראל: נמוג · כמו נד ונע: (יז) פקדו · לשון פקידה כמו ותפקדנו לבקרים (איוב ז' י"ח):

מצודת דוד

על כי המקום היה משופע לזה החזיק עצמו בידיו: ויפלו · אנשי המצבה נפלו חללים ולא מתו עד כי נושא כליו השלים מיתתן: (יד) המכה הראשונה · כי לאח"ז כאשר רדפו ישראל אחריהם הוסיפו עוד להכות בהם: כבחצי מענה וגו' · ר"ל עם שהעשרים האלו היו קרובים זה לזה כי עמדו בשיעור מרחק חצי מענה אשר יחרוש האדם בצמד בקר בהשדה עכ"ז לא עזרו אלו לאלו: (טו) המצב והמשחית · המושל ואנשי המשחית גם המה חרדו עם כי מדרכם להיות אמיצי לבב: ותרגז הארץ · אמר בלשון גוזמא והפלגה: ותהי לחרדת אלהים · המחנה היתה לחרדה גדולה כי כאשר ירצה להגדיל דבר מה סומכו למלת אל כמו וענפיה ארזי אל (תהלים פ'): (טז) הצופים לשאול · הצופים שהיו לשאול בגבעת בנימין: ההמון · של פלשתים המה נמוגים והולכים ומוכים בכל פעם יותר: (יז) פקדו · ראו בהשגחה

מצודת ציון

(יד) מענה · הוא הקו הישר שיחרוש החורש כשיעור הראוי וחוזר וחורש אצלו כמדתו עד כלותו כל השדה כמו האריכו למעניתם (תהלים קכ"ט): צמד · זוג: (טו) ותרגז · ענין רעדה: (טז) הצופים · העומדים במקום גבוה ומשם צופים למרחוק לראות מה נעשה במלחמה: ההמון · העם הרב: נמוג · ענין המסה ור"ל מוכה ומנוגע: והלום · ענין הכאה כמו והלמה סיסרא (שופטים ה'): (יז) פקדו · ענין השגחה כמו

מִי הָלַךְ מֵעִמָּנוּ וַיִּפְקְדוּ וְהִנֵּה אֵין יוֹנָתָן וְנֹשֵׂא כֵלָיו׃
יח וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לַאֲחִיָּה הַגִּישָׁה אֲרוֹן הָאֱלֹהִים כִּי־הָיָה
אֲרוֹן הָאֱלֹהִים בַּיּוֹם הַהוּא וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ יט וַיְהִי עַד
דִּבֶּר שָׁאוּל אֶל־הַכֹּהֵן וְהֶהָמוֹן אֲשֶׁר בְּמַחֲנֵה פְלִשְׁתִּים
וַיֵּלֶךְ הָלוֹךְ וָרָב ׀ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־הַכֹּהֵן אֱסֹף יָדֶךָ׃
כ וַיִּזָּעֵק שָׁאוּל וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיָּבֹאוּ עַד־הַמִּלְחָמָה
וְהִנֵּה הָיְתָה חֶרֶב אִישׁ בְּרֵעֵהוּ מְהוּמָה גְּדוֹלָה מְאֹד׃
כא וְהָעִבְרִים הָיוּ לַפְּלִשְׁתִּים כְּאֶתְמוֹל שִׁלְשׁוֹם אֲשֶׁר
עָלוּ עִמָּם בַּמַּחֲנֶה סָבִיב וְגַם־הֵמָּה לִהְיוֹת עִם־יִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר עִם־שָׁאוּל וְיוֹנָתָן׃ כב וְכֹל אִישׁ יִשְׂרָאֵל הַמִּתְחַבְּאִים
בְּהַר־אֶפְרַיִם שָׁמְעוּ כִּי־נָסוּ פְּלִשְׁתִּים וַיַּדְבְּקוּ גַם־הֵמָּה
אַחֲרֵיהֶם בַּמִּלְחָמָה׃ כג וַיּוֹשַׁע יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־

פבא"פ

רש"י

(יח) הגישה ארון האלהים · אורים ותומים : כי היה ארון האלהים ביום ההוא · המקרא חסר תיבה אחת כי היה ארון האלהים שם ביום ההוא : (כא) והעברים היו לפלשתים · בעזרתם מתמת יראה מתמול שלשום והיום

מצודת ציון

זכרני ופקדני (ירמיה ט"ו) : (יח) הגישה · הקריבה : ובני ישראל · הוי"ו היא במקום עם וכן ויוסף היה במצרים (שמות א') ור"ל עם יוסף : (יט) אסוף · ענין הכנסה כמו ויאסוף רגליו (בראשית מ"ט) : (כ) ויזעק · ענין אסיפה : (כב) וידבקו · ר"ל רדפו להתקרב

מצודת דוד

בהשגחה: (יח) הגישה ארון האלהים · לשאול לפניו באורים ותומים אם נעלה עליהם : ובני ישראל · ר"ל הארון היה עם בני ישראל ובתוכם : (יט) עד דבר · בעוד שדבר אל הכהן לשאול באורים ותומים היה ההמון הולך ומתרבה בדבר הנמיגה והההכאה : אסוף ידך · הכנס ידך אל עצמך להמנע מלפתוח האורים ותומים כי אין עוד זמן לשאול בהם: (כא) והעברים וגו' · כי רבים מישראל גרו בארץ פלשתים והיו משועבדים להם ועלו עמהם בע"כ להלחם בישראל ואמר העברים אשר היו לעזרת פלשתים בעת אתמול שלשום אשר עלו במחנה פלשתים גם המה חזרו להיות עם ישראל בראותם שיד ה' היפה בהם: (כב) המתחבאים · מפחד הפלשתים כמ"ש למעלה : וידבקו · יצאו ממקום מחבואם וידבקו

יִשְׂרָאֵל וְהַמִּלְחָמָה עָבְרָה אֶת־בֵּית אָוֶן׃ כד וְאִישׁ־יִשְׂרָאֵל
נִגַּשׂ בַּיּוֹם הַהוּא וַיֹּאֶל שָׁאוּל אֶת־הָעָם לֵאמֹר אָרוּר
הָאִישׁ אֲשֶׁר־יֹאכַל לֶחֶם עַד־הָעֶרֶב וְנִקַּמְתִּי מֵאֹיְבַי וְלֹא־
טָעַם כָּל־הָעָם לָחֶם׃ כה וְכָל־הָאָרֶץ בָּאוּ בַיָּעַר וַיְהִי דְבַשׁ
עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה׃ כו וַיָּבֹא הָעָם אֶל־הַיַּעַר וְהִנֵּה הֵלֶךְ
דְּבָשׁ וְאֵין־מַשִּׂיג יָדוֹ אֶל־פִּיו כִּי־יָרֵא הָעָם אֶת־הַשְּׁבֻעָה׃
כז וְיוֹנָתָן לֹא־שָׁמַע בְּהַשְׁבִּיעַ אָבִיו אֶת־הָעָם וַיִּשְׁלַח אֶת־
קְצֵה הַמַּטֶּה אֲשֶׁר בְּיָדוֹ וַיִּטְבֹּל אוֹתָהּ בְּיַעְרַת הַדְּבָשׁ
וַיָּשֶׁב יָדוֹ אֶל־פִּיו וַתָּרֹאנָה ותארנה קרי עֵינָיו׃ כח וַיַּעַן
אִישׁ מֵהָעָם וַיֹּאמֶר הַשְׁבֵּעַ הִשְׁבִּיעַ אָבִיךָ אֶת־הָעָם
לֵאמֹר אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר־יֹאכַל לֶחֶם הַיּוֹם וַיָּעַף הָעָם׃

רש"י

נספחו גם המה עם חבריהם להיות בעזרת אחיהם: (כד) נגש ביום ההוא · היו אלים ונוגשים להלחם בפלשתים: ויואל · לשון אלה: אשר יאכל לחם · כל מאכל במשמע כמו נשחיתה עץ בלחמו (ירמיה י"א י"ט): (כה) ויהי דבש · דבש קנים גדל בארץ ישראל: (כו) והנה הלך דבש · שהיה נוטף מן הקנים: (כז) ביערת הדבש · בקנה הדבש כמו ותשם בסוף (שמות ב' ג') דמתרגמינן ושויתיה ביערא וסוף הם קנים של אגם וכן אכלתי יערי עם דבשי (שיר השירים ה' א') ובלשון ישמעאל קורין לאותו

מצודת דוד

וידבקו וכו': (כג) והמלחמה · עם המלחמה עברו מבית און והלאה לרדוף אחרי פלשתים: (כד) נגש ביום ההוא · עם כי מתחלה נחבאו עתה קרבו להלחם בהם: ויואל · השביע את העם לבל יאכלו מאומה עד הערב למען לא יהיו טרודים במאכלם להנקם מפלשתים: לחם · הוא כולל כל דבר מאכל: (כה) וכל הארץ · וכל אנשי הארץ הם בני ישראל: ויהי דבש · הקנים אשר הדבש גדל בהם: (כו) הלך דבש · הדבש היה זב מהקנים: ואין משיג ידו · עם הדבש: (כז) וישב ידו · עם המטה: ותארנה עיניו · כי הסכו בעבור הרעבון: (כח) ויעף העם · ר"ל והנה בעבור זה נעשה העם עיף ויגע:

מצודת ציון

אליהם: (כד) נגש · קרב: ויואל · מלשון אלה ושבועה: טעם · הלוקח אל פיו מעט מן המאכל ואין בה לרדת חדרי בטן יקרא טעימה: (כה) ביער · הקנים שגדל בהם הדבש יקראו יער כמו אכלתי יערי עם דבשי (ש"ה ה'): (כו) הלך · מל' הליכה ור"ל זב: (כז) ותארנה ·

כט וַיֹּאמֶר יוֹנָתָן עָכַר אָבִי אֶת־הָאָרֶץ רְאוּ־נָא כִּי־אֹרוּ
עֵינַי כִּי טָעַמְתִּי מְעַט דְּבַשׁ הַזֶּה׃ ל אַף כִּי לוּא אָכֹל
אָכַל הַיּוֹם הָעָם מִשְּׁלַל אֹיְבָיו אֲשֶׁר מָצָא כִּי עַתָּה לֹא־
רָבְתָה מַכָּה בַּפְּלִשְׁתִּים׃ לא וַיַּכּוּ בַּיּוֹם הַהוּא בַּפְּלִשְׁתִּים
מִמִּכְמָשׂ אַיָּלֹנָה וַיָּעַף הָעָם מְאֹד׃ לב וַיַּעַשׂ ויעט קרי הָעָם
אֶל־שָׁלָל השלל קרי וַיִּקְחוּ צֹאן וּבָקָר וּבְנֵי בָקָר וַיִּשְׁחֲטוּ
אָרְצָה וַיֹּאכַל הָעָם עַל־הַדָּם׃ לג וַיַּגִּידוּ לְשָׁאוּל לֵאמֹר
הִנֵּה הָעָם חֹטְאִים לַיהוָה לֶאֱכֹל עַל־הַדָּם וַיֹּאמֶר בְּגַדְתֶּם
גֹּלּוּ אֵלַי הַיּוֹם אֶבֶן גְּדוֹלָה׃ לד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל פֻּצוּ בָעָם

רש"י

דבש סוקר"א בלע"ז מפי ר' נתן הישמעאלי: (כט) עכר אבי את הארץ. בלבל את דעתם ואת ישועתם כמים עכורים: (ל) כי עתה לא רבתה מכה בתמים: (לב) ויעש העם. כמו ויעט העם לשון עיט (בראשית ט"ו י"א): צאן ובקר ובני בקר. אומר אני זה ואותו ואת בנו לא תשחטו ולכך קראם חוטאים ורבותינו אמרו בשחיטת קדשים שהיו מקדישים אותם שלמים ואוכלים לפני זריקת דם הוא שאמר ויאכל העם על הדם אוכלים קדשים ועדיין הדם במזרק: (לג) גלו אלי. לשון גללו: היום. מבעוד יום ולמטה נאמר ויגישו איש שורו בידו הלילה רבותינו נחלקו בדבר בסוף מסכת זבחים יש מהן פירשו כאן בחולין כאן בקדשים. ויש מהן פירשו כאן בקדשים שהוקדשו ליקרב בבמת נוב הגדולה כאן בקדשים שהוקדשו ליקרב בבמה קטנה למד על עולת יחיד שכשירה ליפסל בלילה: אבן גדולה. עשאה במה לזרוק עליה דם והקטר החלבים: (לד) פוצו בעם. הכריזו

מצודת ציון

מלשון אורה: (כט) עכר. ענין השחתה ובלבול כמו עכרתם אותי (בראשית ל"ד): אורו. מלשון אור: (ל) לוא. כמו אם: משלל. מבזה: רבתה. מלשון רבוי: (לב) ויעט. ענין פריחה כמו ויעט בהם (לקמן כ"ה) ור"ל במהירות רב: (לג) בגדתם. פשעתם: גלו. גלגלו: (לד) פוצו. התפזרו

מצודת דוד

(ל) אף כי. ר"ל ומה מטעימה לבד אורו עיני כל שכן אם אכלו אכילה גמורה וכי עתה לא רבתה מכה בפלשתים כי הלא ע"י האכילה היה עוד כחם מתחזק: (לא) ממכמש. ממקום מעמד פלשתים רדפום עד אילון והכו בהם: (לב) על הדם. אחז"ל שהקדישו שלמים ואכלו הבשר קודם זריקת הדם והתורה אסרתה שנאמר לא תאכלו על הדם (ויקרא י"ט):

(לג) אבן גדולה. לעשותה במה לזרוק עליה את הדם: (לד) פוצו.

וַאֲמַרְתֶּם לָהֶם הַגִּישׁוּ אֵלַי אִישׁ שׁוֹרוֹ וְאִישׁ שֵׂיֵהוּ וּשְׁחַטְתֶּם
בָּזֶה וַאֲכַלְתֶּם וְלֹא־תֶחֶטְאוּ לַיהוָה לֶאֱכֹל אֶל־הַדָּם וַיַּגִּשׁוּ
כָל־הָעָם אִישׁ שׁוֹרוֹ בְיָדוֹ הַלַּיְלָה וַיִּשְׁחֲטוּ־שָׁם׃ לה וַיִּבֶן
שָׁאוּל מִזְבֵּחַ לַיהוָה אֹתוֹ הֵחֵל לִבְנוֹת מִזְבֵּחַ לַיהוָה׃
לו וַיֹּאמֶר שָׁאוּל נֵרְדָה אַחֲרֵי פְלִשְׁתִּים לַיְלָה וְנָבֹזָה בָהֶם ׀
עַד־אוֹר הַבֹּקֶר וְלֹא־נַשְׁאֵר בָּהֶם אִישׁ וַיֹּאמְרוּ כָּל־הַטּוֹב
בְּעֵינֶיךָ עֲשֵׂה • וַיֹּאמֶר הַכֹּהֵן נִקְרְבָה הֲלֹם אֶל־הָאֱלֹהִים׃
לז וַיִּשְׁאַל שָׁאוּל בֵּאלֹהִים הַאֵרֵד אַחֲרֵי פְלִשְׁתִּים הֲתִתְּנֵם
בְּיַד יִשְׂרָאֵל וְלֹא עָנָהוּ בַּיּוֹם הַהוּא׃ לח וַיֹּאמֶר שָׁאוּל
גֹּשׁוּ הֲלֹם כֹּל פִּנּוֹת הָעָם וּדְעוּ וּרְאוּ בַּמָּה הָיְתָה הַחַטָּאת
הַזֹּאת הַיּוֹם׃ לט כִּי חַי־יְהוָה הַמּוֹשִׁיעַ אֶת־יִשְׂרָאֵל כִּי
אִם־יֶשְׁנוֹ בְּיוֹנָתָן בְּנִי כִּי־מוֹת יָמוּת וְאֵין עֹנֵהוּ מִכָּל־הָעָם׃
מ וַיֹּאמֶר אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל אַתֶּם תִּהְיוּ לְעֵבֶר אֶחָד וַאֲנִי

פבא"פ

רש"י

במקומות הרבה ויהיו המכריזים נפוצים בעם: ושחטתם בזה · כאן במקום שחיטה · דבר אחר סכין בדק להם: הלילה · בהמות של חולין נשחטות בלילה כך מפורש בזבחים: (לה) אותו החל · אותו המזבח ראשון למזבחות שבנה שאול: (לח) פנות העם · שרי העם אבן הפנה היא החשובה: (מ) לעבר

מצודת דוד

התפזרו בין העם: הגישו אלי · אל מקום הבמה בכדי לזרוק את הדם מיד על הבמה ואחר תאכלו: (לה) אותו החל · רצה לומר עם האבן האמור למעלה התחיל בנין המזבח וגמרה בשאר האבנים: (לח) כל פנות העם · כי כל שבט עמד בפנה בפני עצמו ואמר שכולם מכל הפנות יגשו הלום בכדי שכולכם תראו ותדעו בדבר מה היתה החטאת הזאת אשר בעבורה לא ענני ה': היום · ר"ל בודאי זה מקרוב נעשתה כי הלא היום הצליחו במלחמה: (לט) כי חי ה' · הריני נשבע חי ה' וכו': אם ישנו · החטא ההוא: (מ) לעבר אחד · ר"ל נחלק את עצמנו לב' חלקים אתם כולכם לצד

מצודת ציון

כמו ויפן העם (שמות ה'): שיהו · שה שלו: בזה · במקום הזה: (לה) אותו · עמו: (לו) ונבוזה · מלשון בזה ושלל: הלום · לפה כמו אל תקרב הלום (שם ג'): (לח) פנות · מלשון פנה וזוית: (לט) ישנו · מלשון יש: (מ) לעבר · לצד ·

וְיוֹנָתָן בְּנִי נִהְיֶה לְעֵבֶר אֶחָד וַיֹּאמְרוּ הָעָם אֶל־שָׁאוּל
הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עֲשֵׂה׃ מא וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל הָבָה תָמִים וַיִּלָּכֵד יוֹנָתָן וְשָׁאוּל וְהָעָם יָצָאוּ׃
מב וַיֹּאמֶר שָׁאוּל הַפִּילוּ בֵּינִי וּבֵין יוֹנָתָן בְּנִי וַיִּלָּכֵד
יוֹנָתָן׃ מג וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־יוֹנָתָן הַגִּידָה לִּי מֶה עָשִׂיתָה
וַיַּגֶּד־לוֹ יוֹנָתָן וַיֹּאמֶר טָעֹם טָעַמְתִּי בִּקְצֵה הַמַּטֶּה אֲשֶׁר־
בְּיָדִי מְעַט דְּבַשׁ הִנְנִי אָמוּת׃ מד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל כֹּה־יַעֲשֶׂה
אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִף כִּי־מוֹת תָּמוּת יוֹנָתָן׃ מה וַיֹּאמֶר הָעָם
אֶל־שָׁאוּל הֲיוֹנָתָן יָמוּת אֲשֶׁר עָשָׂה הַיְשׁוּעָה הַגְּדוֹלָה
הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל חָלִילָה חַי־יְהוָה אִם־יִפֹּל מִשַּׂעֲרַת רֹאשׁוֹ
אַרְצָה כִּי־עִם־אֱלֹהִים עָשָׂה הַיּוֹם הַזֶּה וַיִּפְדּוּ הָעָם אֶת־
יוֹנָתָן וְלֹא־מֵת׃ מו וַיַּעַל שָׁאוּל מֵאַחֲרֵי פְּלִשְׁתִּים
וּפְלִשְׁתִּים הָלְכוּ לִמְקוֹמָם׃ מז וְשָׁאוּל לָכַד הַמְּלוּכָה עַל־

רש"י

אחד · להפיל גורל בין כולכם ובינינו : (מא) הבה תמים · תן גורל אמת : והעם יצאו · נקיים מן הגורל : (מה) ויפדו העם ·

מצודת ציון / מצודת דוד

(מא) הבה · תנה כמו הבה את אחד ואני ובני וכו' ונפיל הגורל בין אחתי (בראשית כ"ט) : תמים · מל' תם שני החלקים : (מא) הבה תמים · סיפול הגורל בהשגחה ולא במקרה :

(מג) מה עשית · מה העון שעשית : הנני אמות · מוכן אני למות ולא אתרעם : (מד) כה יעשה אלהים · הוא ענין שבועה וגזם ולא פירש והרי הוא כאילו אמר כזאת וכזאת רעה יעשה לי אלהים וכו' : (מה) היונתן ימות · וכי מן הראוי שימות יונתן אשר באה על ידו תשועה גדולה : חלילה · חולין וגנאי הוא להמיתו : אם יפול משערת וגו' · הוא ענין גוזמא ומליצה כדרך שהבריות אומרים. ורצה לומר שלא יעשה לו מאומה רע : כי עם אלהים · רצה לומר היום הזה עשה טובה עם אלהים להושיע לעמו בסכנת נפשו ואיך א"כ יהיה עובר על השבועה במזיד בשאט בנפש ובודאי שוגג היה ולא ידע מהשבועה : ויפדו העם · בהדברים האלה פדאוהו מן המיתה ולא הומת : (מו) מאחרי פלשתים · שב למקומו ולא רדפם עוד : (מז) לכד המלוכה · ר"ל התחזק גם לסיות בידו מבלי פקפוק כי נלחם באויביו והצליח

יִשְׂרָאֵל וַיִּלָּחֶם סָבִיב ׀ בְּכָל־אֹיְבָיו בְּמוֹאָב ׀ וּבִבְנֵי־עַמּוֹן
וּבֶאֱדוֹם וּבְמַלְכֵי צוֹבָה וּבַפְּלִשְׁתִּים וּבְכֹל אֲשֶׁר־יִפְנֶה
יַרְשִׁיעַ׃ מח וַיַּעַשׂ חַיִל וַיַּךְ אֶת־עֲמָלֵק וַיַּצֵּל אֶת־
יִשְׂרָאֵל מִיַּד שֹׁסֵהוּ׃ מט וַיִּהְיוּ בְּנֵי שָׁאוּל יוֹנָתָן וְיִשְׁוִי
וּמַלְכִּישׁוּעַ וְשֵׁם שְׁתֵּי בְנֹתָיו שֵׁם הַבְּכִירָה מֵרַב וְשֵׁם
הַקְּטַנָּה מִיכַל׃ נ וְשֵׁם אֵשֶׁת שָׁאוּל אֲחִינֹעַם בַּת־אֲחִימָעַץ
וְשֵׁם שַׂר־צְבָאוֹ אֲבִינֵר בֶּן־נֵר דּוֹד שָׁאוּל׃ נא וְקִישׁ אֲבִי־
שָׁאוּל וְנֵר אֲבִי־אַבְנֵר בֶּן־אֲבִיאֵל׃ נב וַתְּהִי הַמִּלְחָמָה
חֲזָקָה עַל־פְּלִשְׁתִּים כֹּל יְמֵי שָׁאוּל וְרָאָה שָׁאוּל כָּל־אִישׁ
גִּבּוֹר וְכָל־בֶּן־חַיִל וַיַּאַסְפֵהוּ אֵלָיו׃ טו א וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל
אֶל־שָׁאוּל אֹתִי שָׁלַח יְהוָה לִמְשָׁחֳךָ לְמֶלֶךְ עַל־עַמּוֹ עַל־
יִשְׂרָאֵל וְעַתָּה שְׁמַע לְקוֹל דִּבְרֵי יְהוָה׃ ב כֹּה אָמַר יְהוָה

רש"י

התירו לו לשאול על שבועתו: (מח) ויעש חיל· ויאסוף חיל: (נ) אבינר בן נר· ונר היה דוד שאול אחיו של קיש ושניהם בני אביאל וגם אביאל נקרא נר בדברי הימים שהיה מדליק נרות לרבים במבואות האפלים: (נב) וראה שאול· לשון הוה וכשהיה שאול רואה איש גבור חיל היה אוספו אליו: (א) ועתה שמע לקול דברי ה'· פעם אחת נסכלת עתה הזהר בעצמך:

מצודת דוד

והחריד האויב: (מח) ויצל וגו'· רק את ישראל הציל מידו אבל לא החרימו עד שאמר לו שמואל דבר ה' להחרימו: (מט) וישוי· הוא איש בושת כי בד"ה לא זכר ישוי וזכר במקומו אשבעל והוא איש בושת וכן ירובעל נקרא גם ירובשת (ש"ב י"א) ואף בעת נהרגו בני שאול במלחמה לא חשב ישוי וזהו כי הוא איש בושת ונשאר חי ומלך ומה שלא זכר פה את אבינדב הנחשב בבני שאול אשר מתו במלחמה וגם בד"ה ואולי לא נולד עדיין בעת ההיא: (נ) דוד שאול· נר היה דוד שאול: (נא) בן אביאל· קיש ונר כל אחד מהם היה בן אביאל: (נב) וראה· כאשר ראה שאול איש גבור וכו' היה מאספו אליו: **טו** (א) אותי שלח וגו'· ר"ל והנך רואה שנתקיים הדבר והדבר ה' כפי

מצודת ציון

ר"ל דבר שלם ואמת: (מח) שוסהו· ענין דריכה ורמיסה כמו שוסים וישוסו (שופטים ב'): (נב) בן חיל· הוא היודע תחבולות המלחמה: ויאספהו· הכניסו אליו:

צְבָאוֹת פָּקַדְתִּי אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה עֲמָלֵק לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־
שָׂם לוֹ בַּדֶּרֶךְ בַּעֲלֹתוֹ מִמִּצְרָיִם׃ ג עַתָּה לֵךְ וְהִכִּיתָה
אֶת־עֲמָלֵק וְהַחֲרַמְתֶּם אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ וְלֹא תַחְמֹל עָלָיו
וְהֵמַתָּה מֵאִישׁ עַד־אִשָּׁה מֵעוֹלֵל וְעַד־יוֹנֵק מִשּׁוֹר וְעַד־
שֶׂה מִגָּמָל וְעַד־חֲמוֹר׃ ד וַיְשַׁמַּע שָׁאוּל אֶת־הָעָם וַיִּפְקְדֵם
בַּטְּלָאִים מָאתַיִם אֶלֶף רַגְלִי וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אֶת־אִישׁ
יְהוּדָה׃ ה וַיָּבֹא שָׁאוּל עַד־עִיר עֲמָלֵק וַיָּרֶב בַּנָּחַל׃
ו וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־הַקֵּינִי לְכוּ סֻּרוּ רְדוּ מִתּוֹךְ עֲמָלֵקִי

רש"י

(ג) משור ועד שה. שהיו בעלי כשפים ומשנין עצמן ודומין לבהמה : (ד) וישמע שאול. לשון הכרזה כמו ויזעק שאול : ויפקדם בטלאים. אמר לכל אחד ואחד שיקח טלה מצאנו של מלך ואחר כך מנה את הטלאים לפי שאסור למנות את ישראל שנאמר גם לא יספר מרוב (בראשית ל"ב י"ב) : (ה) וירב בנחל. וילחם בנחל ורבותינו אמרו על עסקי נחל רב ודן את עצמו ומה בשביל נפש אחת אמרה תורה ערוף עגלה בנחל בשביל כל הנפשות האלו לא כ"ש אם אדם חטא בהמה מה חטאת : (ו) אל הקיני. בני יתרו שהיו יושבין במדבר יהודה בנגב ערד שהלכו אצל יעבץ ללמוד תורה וערד הוא עמלק. הכנעני מלך ערד עמלק היה שנאמר יושב הנגב (במדבר כ"א א')

מצודת ציון

טו (ב) פקדתי. ענין זכרון : שם. מל' שימה : (ג) והחרמתם. ענין כליון וכריתה : מעולל. הוא הקטן בשנים כמו עול ימים (ישעיה ס"ה) והוא גדול מן היונק : (ד) וישמע. ענין אסיפה השמיעת (בשמיעת) קול המאסף וכן השמיעו אל בבל רבים (ירמיה נ') : ויפקדם. ענין מנין ומספר : בטלאים. שם מקום כמו זיף וטלם ובעלות (יהושע ט"ו). ורז"ל אמרו בטלאים ממש (יומא כ"ב) לפי שאסור למנות את ישראל לגלגולת ומנאם בטלאים וכ"א לקח טלה מעדר שאול והחזירו למקום מיוחד ומנה הטלאים וידעו מספר בני ישראל : רגלי. הולכי רגל לא רוכבים : (ה) וירב. מלשון מריבה ומלחמה : (ו) הקיני.

מצודת דוד

אמת ולזה שמע לקול דברי ה' אשר אומר לך ולא תפקפק בדברי על היותו דבר זר להחרים את כל הנמצא לעמלק : (ב) פקדתי. זוכר אני את אשר עשה עמלק לישראל : אשר שם לו. כפל הדבר במ"ש לתוספת ביאור : (ג) עתה וגו'. ר"ל מאז הכיתם ולא החרמתם עתה לך והחרימם מכל וכל : (ו) לכו סורו. הפרדו מעם עמלק כי פן אוסיפך עמו בעת אחרימם היום

מעמם

פֶּן־אֹסִפְךָ עִמּוֹ וְאַתָּה עָשִׂיתָה חֶסֶד עִם־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
בַּעֲלוֹתָם מִמִּצְרָיִם וַיָּסַר קֵינִי מִתּוֹךְ עֲמָלֵק׃ ז וַיַּךְ שָׁאוּל
אֶת־עֲמָלֵק מֵחֲוִילָה בּוֹאֲךָ שׁוּר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי מִצְרָיִם׃
ח וַיִּתְפֹּשׂ אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ־עֲמָלֵק חָי וְאֶת־כָּל־הָעָם הֶחֱרִים
לְפִי־חָרֶב׃ ט וַיַּחְמֹל שָׁאוּל וְהָעָם עַל־אֲגָג וְעַל־מֵיטַב
הַצֹּאן וְהַבָּקָר וְהַמִּשְׁנִים וְעַל־הַכָּרִים וְעַל־כָּל־הַטּוֹב וְלֹא
אָבוּ הַחֲרִימָם וְכָל־הַמְּלָאכָה נְמִבְזָה וְנָמֵס אֹתָהּ הֶחֱרִימוּ׃
י וַיְהִי דְּבַר יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל לֵאמֹר׃ יא נִחַמְתִּי כִּי־
הִמְלַכְתִּי אֶת־שָׁאוּל לְמֶלֶךְ כִּי־שָׁב מֵאַחֲרַי וְאֶת־דְּבָרַי
לֹא הֵקִים וַיִּחַר לִשְׁמוּאֵל וַיִּזְעַק אֶל־יְהוָה כָּל־הַלָּיְלָה׃

רש"י

ועמלק יושב בארץ הנגב (שם י"ג כ"ט): עם כל בני ישראל · שנהנו מסעודתו משה ואהרן וכל זקני ישראל והרי מעלה עליו כאילו עשה חסד עם כל בני ישראל: (ט) והמשנים · אין לו דמיון והם הבריאים והאומר אני לשון משנים כמו כסף משנה על שם שהוא כפול בבשר ובשומן וכן ופר השני שבע שנים (שופטים ו' כ"ה): נמבזה ונמס · כמו נבזה והמ"ם טפילה בו: (יא) נחמתי · מחשבה אחרת בלבי על מלכות שאול שהמלכתיו:

מצודת דוד

בעת בואם א"א להבחין ולהזהר: עשית חסד · על יתרו יאמר והחסד הוא מה שיעץ להעמיד שופטים שהיה טובה לכל ישראל להקל עליהם מלעמוד על משה מבקר עד ערב: (ז) בואך · עד אשר תבוא לשור וכאילו מדבר מול האדם המכיר האנקוס: (ט) ויחמול · חסים היו על אגג ועל מבחר הצאן וגו' ועל כל דבר טוב שמצאו שם ולא רצו להחרימם ולא החרימו כ"א המקנה הבזויה: (יא) כי שב מאחרי · את דברי לא הקים · כפל הדבר במ"ש: ויחר לשמואל · דרך הדואג לכעוס

מצודת ציון

משפחת הקיני מבני חובב חותן משה: אוסיפך · ענין כליון: (ח) ויתפש · ענין אחיזה: (ט) והמשנים · מלשון שנים ר"ל כפולים בבשר ושמנים ודוגמתו כפורי זהב משנים (עזרא ח') ור"ל כפולים: הכרים · הכבשים השמנים: ולא אבו · ולא רצו: וכל המלאכה · המקנה נקראת מלאכה לפי שבו עבודת האדם בעל המקנה ובו יעסוק כמו לרגל המלאכה (בראשית ל"ג): נמבזה · בזויה: ונמס · ר"ל דבר הנמסת: (יא) נחמתי · ענין הפוך מחשבה:

יב וַיַּשְׁכֵּם שְׁמוּאֵל לִקְרַאת שָׁאוּל בַּבֹּקֶר וַיֻּגַּד לִשְׁמוּאֵל
לֵאמֹר בָּא־שָׁאוּל הַכַּרְמֶלָה וְהִנֵּה מַצִּיב לוֹ יָד וַיִּסֹּב וַיַּעֲבֹר
וַיֵּרֶד הַגִּלְגָּל׃ יג וַיָּבֹא שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל וַיֹּאמֶר לוֹ שָׁאוּל
בָּרוּךְ אַתָּה לַיהוָה הֲקִימֹתִי אֶת־דְּבַר יְהוָה׃ יד וַיֹּאמֶר
שְׁמוּאֵל וּמֶה קוֹל־הַצֹּאן הַזֶּה בְּאָזְנָי וְקוֹל הַבָּקָר אֲשֶׁר
אָנֹכִי שֹׁמֵעַ׃ טו וַיֹּאמֶר שָׁאוּל מֵעֲמָלֵקִי הֱבִיאוּם אֲשֶׁר
חָמַל הָעָם עַל־מֵיטַב הַצֹּאן וְהַבָּקָר לְמַעַן זְבֹחַ לַיהוָה
אֱלֹהֶיךָ וְאֶת־הַיּוֹתֵר הֶחֱרַמְנוּ׃ טז וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־
שָׁאוּל הֶרֶף וְאַגִּידָה לְּךָ אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֵלַי הַלָּיְלָה
וַיֹּאמְרוּ ויאמר קרי לוֹ דַּבֵּר׃ יז וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל הֲלוֹא אִם־
קָטֹן אַתָּה בְּעֵינֶיךָ רֹאשׁ שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אָתָּה וַיִּמְשָׁחֲךָ

רש"י

(יב) מציב לו יד · בונה לו מזבח הוא המזבח שנאמר באליהו וירפא את מזבח ה' ההרוס (מלכים א' י"ח ל') ויונתן תרגם והא מתקן ליה תמן אתר לפלגא ביה ביזתא : (טו) הרף · כתרגומו אוריך פי' המתן : (יז) ראש שבטי ישראל אתה · תרגם יונתן שבטא דבנימין עבר בימא ברים כל עמא

מצודת ציון

(יב) מציב · ענינו עשייה והעמדה : ויזעק · להתפלל : יד · מקום : (טז) הרף · מל' רפיון :

מצודת דוד

לכעוס על עצמו : על שאול : (יב) לקראת שאול · ללכת לקראת שאול : בבקר · מוסב על וישכם : מציב לו יד · עושה שם לעצמו מקום לחלק הבזה ומשם יסוב וירד הגלגל ר"ל כל זה סוגד לשמואל : (יג) אל שאול · כשבא שאול אל הגלגל : ברוך אתה לה' וגו' · ר"ל ה' יברך אותך לפי שקיימתי דבר ה' אשר צויתני והזכות הזה באה על ידך : (יד) ומה קול · ר"ל ואם קיימת דבר ה' מה הוא קול הצאן וכו' האם המה מעמלק : (טו) מעמלקי הביאום · ר"ל הן אמת מעמלק הובאו ועכ"ז אין רע כי מה שחסו על מבחר הצאן היה למען יזבחום לה' ולא להחזיק לעצמן ולזה לא יכולתי למחות בידם כי אמרו שעוד למצוה יחשב : ואת היותר · הדברים שאינם ראוים לזבוח החרמנו : (טז) הרף · ר"ל עזוב דבריך וחדל מהם ואגידה לך וכו' : (יז) אם קטן אתה בעיניך · אף אם בעיני עצמך נחשב אתה לקטן מ"מ הלא אתה הראש המולך על כל שבטי ישראל ולא זו בלבד שהם המליכו אותך אלא שגם

ה'

יְהוָה לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל׃ יח וַיִּשְׁלָחֲךָ יְהוָה בְּדָרֶךְ וַיֹּאמֶר
לֵךְ וְהַחֲרַמְתָּה אֶת־הַחַטָּאִים אֶת־עֲמָלֵק וְנִלְחַמְתָּ בוֹ עַד־
כַּלּוֹתָם אֹתָם׃ יט וְלָמָּה לֹא־שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה וַתַּעַט
אֶל־הַשָּׁלָל וַתַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה׃ כ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל
אֶל־שְׁמוּאֵל אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל יְהוָה וָאֵלֵךְ בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־
שְׁלָחַנִי יְהוָה וָאָבִיא אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ עֲמָלֵק וְאֶת־עֲמָלֵק
הֶחֱרַמְתִּי׃ כא וַיִּקַּח הָעָם מֵהַשָּׁלָל צֹאן וּבָקָר רֵאשִׁית
הַחֵרֶם לִזְבֹּחַ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּגִּלְגָּל׃ כב וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל
הַחֵפֶץ לַיהוָה בְּעֹלוֹת וּזְבָחִים כִּשְׁמֹעַ בְּקוֹל יְהוָה הִנֵּה
שְׁמֹעַ מִזֶּבַח טוֹב לְהַקְשִׁיב מֵחֵלֶב אֵילִים׃ כג כִּי חַטַּאת־

פתח בס"פ

רש"י

כמה שנאמר בנימין לעיר רודם (תהלים ס"ח כ"ח): (יח) עד כלותם אותם · העם אשר אתך יכלו אותם: (יט) ותעט · כמו ותעף לשון עיט (בראשית ט"ו י"א): (כא) ראשית החרם · מיטב החרם וכן ראשית דגנך (דברים י"ח ד') כמה שנאמר בהרימכם את חלבו ממנו (במדבר י"ח ל') ויונתן תרגם קדם דיתרמון: (כב) הנה שמוע · בקולו טוב מזבח: להקשיב מחלב אילים · זה מוסב על הנה שמוע מזבח טוב ולהקשיב מחלב אילים: (כג) כי

מצודת דוד

ה' משחך למלך וא"כ ידך תקיפה עליהם ומדוע א"כ לא מחית בידם: (יח) וישלחך · הלא ה' שלחך בדרך הזה וצוך להחרימם: (יט) ולמה לא שמעת · להחרימם מכל וכל ור"ל סיתכן בעבור דברי העם לא שמעת בקול ה': ותעט אל השלל · כי על שלא עמית בהעם הרי הוא כאילו אתה בעצמך מהרת לקחת השלל וכו': (כ) אשר שמעתי · ר"ל לא כאשר תאמר אתה כי אשר שמעתי בקול וגו': ואביא · ר"ל עם שלא הרגתיו מ"מ לא שלחתיו לנפשו רק הביאותיו והנה בידי להרגו בכל עת: (כא) ויקח העם · ואף מהשלל לא לקחתי אני מאומה כי אם העם לקחו וזה לכוונה טובה לזבוח לה': (כב) החפץ לה' · וכי רצון ה' בעולות דומה היא כרצונו לשמוע בקולו הלא לא כן הדבר כי הנה לשמוע בקולו טוב בעיניו יותר מזבח ולהקשיב דברו טובה לפניו מחלב אילים וכפל הדבר במ"ש: (כג) כי חטאת קסם מרי · התפס

מצודת ציון

(יט) ותעט · ענין פריחה כמו ויעט בהם (לקמן כ"ה) ור"ל מהירת ההליכה: (כא) ראשית החרם · מיטב מדבר הנחרם כמו וראשית שמנים ימשחו (עמוס ו'): (כב) החפץ · ענין רצוי: להקשיב · לשמוע:

קֶסֶם מֶרִי וְאָוֶן וּתְרָפִים הַפְצַר יַעַן מָאַסְתָּ אֶת־דְּבַר יְהוָה
וַיִּמְאָסְךָ מִמֶּלֶךְ׃ כד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־שְׁמוּאֵל חָטָאתִי
כִּי־עָבַרְתִּי אֶת־פִּי־יְהוָה וְאֶת־דְּבָרֶיךָ כִּי יָרֵאתִי אֶת־הָעָם
וָאֶשְׁמַע בְּקוֹלָם׃ כה וְעַתָּה שָׂא נָא אֶת־חַטָּאתִי וְשׁוּב
עִמִּי וְאֶשְׁתַּחֲוֶה לַיהוָה׃ כו וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל
לֹא אָשׁוּב עִמָּךְ כִּי מָאַסְתָּה אֶת־דְּבַר יְהוָה וַיִּמְאָסְךָ יְהוָה
מִהְיוֹת מֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל׃ כז וַיִּסֹּב שְׁמוּאֵל לָלֶכֶת וַיַּחֲזֵק
בִּכְנַף־מְעִילוֹ וַיִּקָּרַע׃ כח וַיֹּאמֶר אֵלָיו שְׁמוּאֵל קָרַע יְהוָה

רש"י

חטאת קסם מרי ואון ותרפים הפצר · וכעונש של און ותרפים כן עונש הפצר ויונתן תרגם ארי כחוב גבריא וכו' וכחובי עמא דטעו בתר טעותא כן חובת כל אנש דפצר ומוסיף וגו': הפצר · לשון תוספת וכן ויפצר בו (בראשית ל"ג י"א) הרבה עליו דברים: (כד) יראתי את העם · דואג האדומי שהיה השוב בכולם: (כז) ויחזק בכנף מעילו · לפי פשוטו משמע שבשפ:ס

מצודת ציון

(כג) ואון · ענין דבר תוהו ושקר כמו התרפים דברו און (זכריה י'): ותרפים · הוי"ו יתירה כמו נרדם ורכב (תהלים ע"ו): הפצר · ענין רבוי הדברים כמו ויפצר בם (בראשית י"ט): יען · בעבור: (כה) שא · ענין מחילה: (כז) בבנף ·

מצודת דוד

פיס · במעשה הקסם הוא החטא בעצמו פיס בהממרה בדברי ה' כי כמו השואל בקסם הסיר בטחונו מה' כן הממרה בדברו בעבור הסתת או יראת אדם מסיר בזה בטחונו מה': ואון ותרפים הפצר · ר"ל דבר התוהו והשקר שיש בתרפים דבר התוהו ההיא בעצמה יש בהמרבה דברים כי כמו שאף הרבה מן התרפים תוהו המה ואת כולם ישא הרוח כן מרבית דברים לא נודקים לתוהו נחשבו עם רבוים ולפי שנאמר בשאול שהסיר את האובות ואת הידעונים א"ל הנה נכשלת בדומה לקוסם ולעושה התרפים כי המרי בדבר ה' מיראת העם ידמה לקוסם וההפצר בדברים לא יועיל גם ידמה לעושה התרפים: יען · לזאת · יען מאסת וגו': (כד) ואת דבריך · במה שאני מרבה דברים לסתור מאמריך ולומר אשר שמעת וגו': כי יראתי · ועי"ז הטאתי להמרות פי ה' ונמשך מזה לסתור גם דבריך: (כה) ועתה · הואיל ואני מודה שחטאתי גם לך לזה מחול חטאתי ושוב עמי וגו': (כו) וימאסך ה' · ואם ה' מאם בך איך אשוב עמך: (כז) ללכת · מעם שאול: ויחזק · שאול אחז בכנף מעיל שמואל למנעו מללכת מעמו ובהאחזו בו נקרע הכנף: (כח) קרע ה' · הקריעה

אֶת־מַמְלְכוּת יִשְׂרָאֵל מֵעָלֶיךָ הַיּוֹם וּנְתָנָהּ לְרֵעֲךָ הַטּוֹב
מִמֶּךָּ׃ כט וְגַם נֵצַח יִשְׂרָאֵל לֹא יְשַׁקֵּר וְלֹא יִנָּחֵם כִּי לֹא
אָדָם הוּא לְהִנָּחֵם׃ ל וַיֹּאמֶר חָטָאתִי עַתָּה כַּבְּדֵנִי נָא
נֶגֶד־זִקְנֵי עַמִּי וְנֶגֶד יִשְׂרָאֵל וְשׁוּב עִמִּי וְהִשְׁתַּחֲוֵיתִי לַיהוָה
אֱלֹהֶיךָ׃ לא וַיָּשָׁב שְׁמוּאֵל אַחֲרֵי שָׁאוּל וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁאוּל
לַיהוָה׃ לב וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל הַגִּישׁוּ אֵלַי אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ
עֲמָלֵק וַיֵּלֶךְ אֵלָיו אֲגַג מַעֲדַנֹּת וַיֹּאמֶר אֲגָג אָכֵן סָר מַר־
הַמָּוֶת׃ לג וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל כַּאֲשֶׁר שִׁכְּלָה נָשִׁים חַרְבֶּךָ

רש"י

שמואל ללכת מאחרי שאול אחז שאול בכנף של שמואל לפי שהיה שאול מבקש ממנו שישוב עד שישתחוה בגלגל שהיה שם אהל מועד · ומדרש אגדה חלוקים אמוראים יש אומרים מעילו של שמואל קרע שאול ויש אומרים מעילו של שאול קרע שמואל ומסר לו סימן זה מי שיכרות כנף מעילו הוא ימלוך תחתיו · והוא שאמר לו שאול לדוד ביום שכרת את המעיל ידעתי כי מלוך תמלוך (לקמן כ"ד כ"א) : (כט) וגם נלח ישראל לא ישקר · ואם תאמר אשוב מעוני לפניו לא יועיל עוד ליטול את המלוכה ממי שנתנה לו כי הקב"ה שהוא נלחונו של ישראל לא ישקר מליתן הטובה לזה שאמר ליתן : (לב) אגג מעדנות · יונתן תירגם אגג מפנקא : אכן סר מר המות · באמת ידעתי כי סר וקרב עלי מרירות המות : (לג) כאשר שכלה נשים חרבך · להושיבם

מצודת דוד

הסיא היא לסימן שכבר קרע ה' וגו': לרעך · זהו דוד : (כט) וגם נלח ישראל · רלה לומר כבר אבדת המלוכה כי כבר נתנה לאחר וגם לא ישקר בהבטחתו וגם לא ינחם לאח"ז כי לא אדם הוא להנחם (ורלה לומר מפאת עלמו אין בו שינוי להנחם אבל השינוי בא מפאת המקבל ולזה נאמר בשאול נחמתי כי המלכתי וגו') : (ל) ויאמר חטאתי · ר"ל אף כי חטאתי עכ"ז מבקשני הוא שעתה בשובך פה תכבדני נגד וגו' : (לב) מעדנות · קשור בשלשלאות : אכן · באמת סר אלי מרירות המות : (לג) כאשר שכלה · כשהרגת האנשים עם בניהם היו הנשים שכולות מבעליהן ומבניהן :

מצודת ציון

בקלה שפולי המעיל כמו ויכרות את כנף המעיל (לק' כ"ד) : (כט) נצח · ענין חוזק והתגברות כמו אבד נלחי (איכה ג') ועל המקום יאמר שהוא חוזקן של ישראל : ינחם · ענין הפוך מחשבה : (לב) מעדנות · ענין קשור כמו התקשר מעדנות כימה (איוב ל"ח):אכן·באמת:(לג) שכלה· מי שבניו מתים קרוי שכול כמו למס

כֵּן־תִּשְׁכַּל מִנָּשִׁים אִמֶּךָ וַיְשַׁסֵּף שְׁמוּאֵל אֶת־אֲגָג לִפְנֵי
יְהוָה בַּגִּלְגָּל׃ לד וַיֵּלֶךְ שְׁמוּאֵל הָרָמָתָה וְשָׁאוּל עָלָה
אֶל־בֵּיתוֹ גִּבְעַת שָׁאוּל׃ לה וְלֹא־יָסַף שְׁמוּאֵל לִרְאוֹת
אֶת־שָׁאוּל עַד־יוֹם מוֹתוֹ כִּי־הִתְאַבֵּל שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל
וַיהוָה נִחָם כִּי־הִמְלִיךְ אֶת־שָׁאוּל עַל־יִשְׂרָאֵל׃ טז א וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל עַד־מָתַי אַתָּה מִתְאַבֵּל אֶל־שָׁאוּל וַאֲנִי
מְאַסְתִּיו מִמְּלֹךְ עַל־יִשְׂרָאֵל מַלֵּא קַרְנְךָ שֶׁמֶן וְלֵךְ אֶשְׁלָחֲךָ
אֶל־יִשַׁי בֵּית־הַלַּחְמִי כִּי־רָאִיתִי בְּבָנָיו לִי מֶלֶךְ׃ ב וַיֹּאמֶר
שְׁמוּאֵל אֵיךְ אֵלֵךְ וְשָׁמַע שָׁאוּל וַהֲרָגָנִי וַיֹּאמֶר יְהוָה
עֶגְלַת בָּקָר תִּקַּח בְּיָדֶךָ וְאָמַרְתָּ לִזְבֹּחַ לַיהוָה בָּאתִי׃
ג וְקָרָאתָ לְיִשַׁי בַּזָּבַח וְאָנֹכִי אוֹדִיעֲךָ אֵת אֲשֶׁר־תַּעֲשֶׂה
וּמָשַׁחְתָּ לִי אֵת אֲשֶׁר־אֹמַר אֵלֶיךָ׃ ד וַיַּעַשׂ שְׁמוּאֵל אֵת
אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה וַיָּבֹא בֵּית לָחֶם וַיֶּחֶרְדוּ זִקְנֵי הָעִיר

רש"י

אלמנות מבעליהם שהייתם חותכים זכרי בחורי ישראל: וישסף · חתכו לארבעה ואין לתיבה זו דמיון ותרגום ויפסק ופסח ובגמרא שלנו יש הוס מפסח ויהיב לן אלותא כלומר בוקע: (א) בית הלחמי · בבית לחם וכן דרך כל דבר ששמו בשתי תיבות כמו בית לחם בית שמש בית אל קרית ארבע אם בא להטיל בו ה"א מטיל בין שתי התיבות כגון קרית הארבע בית האלי בית הלחמי: (ד) ויחרדו · מהרו לצאת לקראתו:

מצודת ציון

אשכל (בראשית כ"ז): וישסף · תרגומו ופסח והוא הבקיעה לשנים כמו ויפשחני (איכה ג') ובדרז"ל מאן דפסח דקלא (ב"ב כ"ד): (לה) יסף · מל' הוספה: טז (א) קרנך · כלי מה עשויה דמות קרן: בית הלחמי · בית לחם: (ג) בזבח · באכילת בשר הזבח: (ד) ויחרדו · מהרו בחרדה:

מצודת דוד

מנשים · מעין הנשים הסן ודומה לכן תהיה אמך שכול ממך: (לה) כי התאבל · ר"ל לפי שעה שהיה מתאבל על שאול עכ"ז גרם ה' וכו' ולא חש על אבלותו לזה נעצב מאוד ולא בא עוד לפני שאול (אבל שאול בא לפני שמואל כמ"ש לקמן י"ט): טז (א) ואני מאסתיו · ואין מהראוי להתאבל עליו זמן מרובה: לי מלך · ר"ל שהוא יהיה מלך לי לשמור מצותי: (ב) ואמרת · לבני העיר:

לִקְרָאתוֹ וַיֹּאמֶר שָׁלֹם בּוֹאֶךָ׃ ה וַיֹּאמֶר ׀ שָׁלוֹם לִזְבֹּחַ
לַיהוָה בָּאתִי הִתְקַדְּשׁוּ וּבָאתֶם אִתִּי בַּזָּבַח וַיְקַדֵּשׁ אֶת־
יִשַׁי וְאֶת־בָּנָיו וַיִּקְרָא לָהֶם לַזָּבַח׃ ו וַיְהִי בְּבוֹאָם וַיַּרְא
אֶת־אֱלִיאָב וַיֹּאמֶר אַךְ נֶגֶד יְהוָה מְשִׁיחוֹ׃ ז וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־שְׁמוּאֵל אַל־תַּבֵּט אֶל־מַרְאֵהוּ וְאֶל־גְּבֹהַּ קוֹמָתוֹ כִּי
מְאַסְתִּיהוּ כִּי ׀ לֹא אֲשֶׁר יִרְאֶה הָאָדָם כִּי הָאָדָם יִרְאֶה
לַעֵינַיִם וַיהוָה יִרְאֶה לַלֵּבָב׃ ח וַיִּקְרָא יִשַׁי אֶל־אֲבִינָדָב
וַיַּעֲבִרֵהוּ לִפְנֵי שְׁמוּאֵל וַיֹּאמֶר גַּם־בָּזֶה לֹא־בָחַר יְהוָה׃
ט וַיַּעֲבֵר יִשַׁי שַׁמָּה וַיֹּאמֶר גַּם־בָּזֶה לֹא־בָחַר יְהוָה׃
י וַיַּעֲבֵר יִשַׁי שִׁבְעַת בָּנָיו לִפְנֵי שְׁמוּאֵל וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל

רש"י

(ו) ויאמר אך נגד ה' משיחו · ויאמר בלבו אך אמת הוא זה שהגון למלכות: (ז) אל תבט אל מראהו · אל יופי תארו: כי מאסתיהו · לפי שכעסן הוא כמה שנאמר ויחר אף אליאב בדוד (לקמן י"ז כ"ט): כי לא אשר יראה האדם · אע"פ שקראת לעצמך רואה שאמרת לשאול אנכי הרואה (לעיל ט' י"ח) כאן אני מודיעך שאינך רואה: (ט) ויעבר ישי שמה ·

מצודת דוד

(ד) ויאמר· הגדול שבהם אמר לו אם בואו הוא בהיות עמו השלום או הוא בעבור העדר השלום:(ה)ויאמר שלום· הנה בשלום עמי ואין רע ובאתי הנה לזבוח לה' וכו': (ו) אך נגד ה' · ר"ל למלכות הוא הגון אך שיהיה משיחו נגד ה' ר"ל שיהיה ה' עמו: (ז) כי לא · רצה לומר איני רואה לתלות בדבר אשר רואה האדם: יראה לעינים · אם הנראה הוא יפה עינים שהוא הדבר אשר יראה האדם ואין לתלות המלוכה בדבר זה: וה' · אבל ה' יראה ללבב הטובה היא ובזה הדבר תלוי: (י) שבעת בניו · בד"ה לא חשב כ"א שבעה עם דוד שנאמר דוד השביעי (ד"ה א' ב') ובמדרש יש שהיה לישי עוד בן ושמו אליהו המוזכר בין הנגידים שנאמר ליהודה אליהו מאחי דוד (שם כ"ז) וכן נאמר ולו שמנה בנים (לק' י"ז) (ומה שלא חשבו בד"ה יראה שהיה מאשה אחרת וצרויה ואביגיל היו אחיות לשבעת האחים רק מן האם ולא מן האב וכמ"ש אשר באה אל אביגיל בת נחש (ש"ב י"ז) ומזה יראה שהיתה בת נחש ולא בת ישי ובהיות כן לא היו אחיות לאליהו לא

מצודת ציון

(ה) התקדשו · ענין הזמנה כמו קדשו עליה מלחמה (ירמיה ו') :
(ט) שמה · הוא שמעא :

אֶל־יִשַׁי לֹא־בָחַר יְהוָה בָּאֵלֶּה׃ יא וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־
יִשַׁי הֲתַמּוּ הַנְּעָרִים וַיֹּאמֶר עוֹד שָׁאַר הַקָּטָן וְהִנֵּה רֹעֶה
בַּצֹּאן וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־יִשַׁי שִׁלְחָה וְקָחֶנּוּ כִּי־לֹא נָסֹב
עַד־בֹּאוֹ פֹה׃ יב וַיִּשְׁלַח וַיְבִיאֵהוּ וְהוּא אַדְמוֹנִי עִם־יְפֵה
עֵינַיִם וְטוֹב רֹאִי וַיֹּאמֶר יְהוָה קוּם מְשָׁחֵהוּ כִּי־זֶה הוּא׃
יג וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל אֶת־קֶרֶן הַשֶּׁמֶן וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ בְּקֶרֶב אֶחָיו
וַתִּצְלַח רוּחַ־יְהוָה אֶל־דָּוִד מֵהַיּוֹם הַהוּא וָמָעְלָה וַיָּקָם
שְׁמוּאֵל וַיֵּלֶךְ הָרָמָתָה׃ יד וְרוּחַ יְהוָה סָרָה מֵעִם שָׁאוּל
וּבִעֲתַתּוּ רוּחַ־רָעָה מֵאֵת יְהוָה׃ טו וַיֹּאמְרוּ עַבְדֵי־שָׁאוּל
אֵלָיו הִנֵּה־נָא רוּחַ־אֱלֹהִים רָעָה מְבַעִתֶּךָ׃ טז יֹאמַר־נָא
אֲדֹנֵנוּ עֲבָדֶיךָ לְפָנֶיךָ יְבַקְשׁוּ אִישׁ יֹדֵעַ מְנַגֵּן בַּכִּנּוֹר וְהָיָה

רש"י

טוב שמעה: (יא) שאר הקטן. נשאר הקטן: לא נסוב. לא נשב לאכול כל מושב סעודה קרויה הסבה: (יג) ותצלח רוח ה'. רוח גבורה: (טז) עבדיך לפניך. הנה עבדיך לפניך אשר יעשו מצותיך:

מצודת ציון

(יא) התמו. מל' תם והשלמה: שאר. נשאר: נסוב. הישיבה לאכילה קרויה מסיבה כי דרכם היה לשבת מסובים: (יב) אדמוני. מראהו אדום: עם יפה עינים. ר"ל ויפה עינים וכן עם בני סוסיהם (עמוס ד'): רואי. מראה: קום. הוא ענין זרוז: (יג) ותצלח. ועבר כמו ותצלח עליו רוח אלהים (לעיל י'): רוח ה'. רוח גבורה מה': (יד) ובעתתו. מל' בעתה וחרדה: רוח רעה. רוח מחריד ומרעיד:

מצודת דוד

מן האב ולא מן האם והנה בד"ה נאמר ואחיותיהם צרויה ואביגיל ולזה לא חשב אותם עמהם כי לאחיהן לא היו אחיות כאמור. אולם חז"ל לא קבלו כן כי אמרו שנחש הוא ישי): (יא) התמו. האם נשלמו: הנערים. בניך: כי לא נסוב. על השלחן לאכול עד בואו פה: (יב) כי זה הוא. אשר בחרתי בו: (יד) מאת ה'. ולא באה לו במקרה: (טו) רוח אלהים. ר"ל רוח גדול וחזק כי כשרוצה להגדיל דבר מה סומכו למלת אלהים וכן ושתי לחרדת אלהים (לעיל י"ד). או ר"ל רוח רעה הבאה מהאלהים: (טז) עבדיך לפניך. ר"ל אתה תצוה והלא עבדיך המה לפניך ונכונים המה לעשות אשר תצוה ואמור להם אשר יבקשו איש יודע

חכמת

בִּהְיוֹת עָלֶיךָ רוּחַ־אֱלֹהִים רָעָה וְנִגֵּן בְּיָדוֹ וְטוֹב לָךְ׃
יז וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־עֲבָדָיו רְאוּ־נָא לִי אִישׁ מֵיטִיב
לְנַגֵּן וַהֲבִיאוֹתֶם אֵלָי׃ יח וַיַּעַן אֶחָד מֵהַנְּעָרִים וַיֹּאמֶר
הִנֵּה רָאִיתִי בֵּן לְיִשַׁי בֵּית הַלַּחְמִי יֹדֵעַ נַגֵּן וְגִבּוֹר חַיִל
וְאִישׁ מִלְחָמָה וּנְבוֹן דָּבָר וְאִישׁ תֹּאַר וַיהוָה עִמּוֹ׃
יט וַיִּשְׁלַח שָׁאוּל מַלְאָכִים אֶל־יִשָׁי וַיֹּאמֶר שִׁלְחָה אֵלַי אֶת־
דָּוִד בִּנְךָ אֲשֶׁר בַּצֹּאן׃ כ וַיִּקַּח יִשַׁי חֲמוֹר לֶחֶם וְנֹאד יַיִן
וּגְדִי עִזִּים אֶחָד וַיִּשְׁלַח בְּיַד־דָּוִד בְּנוֹ אֶל־שָׁאוּל׃ כא וַיָּבֹא
דָוִד אֶל־שָׁאוּל וַיַּעֲמֹד לְפָנָיו וַיֶּאֱהָבֵהוּ מְאֹד וַיְהִי־לוֹ
נֹשֵׂא כֵלִים׃ כב וַיִּשְׁלַח שָׁאוּל אֶל־יִשַׁי לֵאמֹר יַעֲמָד־נָא
דָוִד לְפָנַי כִּי־מָצָא חֵן בְּעֵינָי׃ כג וְהָיָה בִּהְיוֹת רוּחַ־
אֱלֹהִים אֶל־שָׁאוּל וְלָקַח דָּוִד אֶת־הַכִּנּוֹר וְנִגֵּן בְּיָדוֹ
וְרָוַח לְשָׁאוּל וְטוֹב לוֹ וְסָרָה מֵעָלָיו רוּחַ הָרָעָה׃ יז א וַיַּאַסְפוּ
פְלִשְׁתִּים אֶת־מַחֲנֵיהֶם לַמִּלְחָמָה וַיֵּאָסְפוּ שֹׂכֹה אֲשֶׁר
לִיהוּדָה וַיַּחֲנוּ בֵּין־שׂוֹכֹה וּבֵין־עֲזֵקָה בְּאֶפֶס דַּמִּים׃
ב וְשָׁאוּל וְאִישׁ־יִשְׂרָאֵל נֶאֶסְפוּ וַיַּחֲנוּ בְּעֵמֶק הָאֵלָה וַיַּעַרְכוּ
מִלְחָמָה לִקְרַאת פְּלִשְׁתִּים׃ ג וּפְלִשְׁתִּים עֹמְדִים אֶל־הָהָר

רש״י

(יח) אחד מהנערים · מיוחד שבהם דואג האדומי: יודע נגן · כל עצמו נתכוין להכניס עין רעה של שאול בדוד שיתקנא בו : (א) באפס דמים · כך שם

מצודת דוד

חכמת המנגן ומנגן בכנור : וטוב לך · כי בעבור שמחת קול הזמר תלך הרעה : (יז) מיטיב לנגן · מנגן טוב ויפה : (יח) וגבור חיל וגו׳ · המה הדברים הראוים לעומד בהיכל מלך : וה׳ עמו · שהוא איש מוצלח ובהצלחתו יועיל לך : (יט) אשר בצאן · אשר רועה בצאן : (כ) חמור לחם · חמור אחד טעון לחם : (כא) נושא כלים · כלי מלחמתו : (כג) ורוח לשאול · באה לו הרוחה

מצודת ציון

(יח) ונבון דבר · מבין כל דבר חכמה : יז (א) באפס דמים · שם מקום : הבנים · מל׳ בין : וזרת · ר״ל השעור מן האגודל עד האצבע

מִזֶּה וְיִשְׂרָאֵל עֹמְדִים אֶל־הָהָר מִזֶּה וְהַגַּיְא בֵּינֵיהֶם׃
ד וַיֵּצֵא אִישׁ־הַבֵּנַיִם מִמַּחֲנוֹת פְּלִשְׁתִּים גָּלְיָת שְׁמוֹ מִגַּת
גָּבְהוֹ שֵׁשׁ אַמּוֹת וָזָרֶת׃ ה וְכוֹבַע נְחֹשֶׁת עַל־רֹאשׁוֹ
וְשִׁרְיוֹן קַשְׂקַשִּׂים הוּא לָבוּשׁ וּמִשְׁקַל הַשִּׁרְיוֹן חֲמֵשֶׁת־
אֲלָפִים שְׁקָלִים נְחֹשֶׁת׃ ו וּמִצְחַת נְחֹשֶׁת עַל־רַגְלָיו וְכִידוֹן
נְחֹשֶׁת בֵּין כְּתֵפָיו׃ ז וְחֵץ ועץ קרי חֲנִיתוֹ כִּמְנוֹר אֹרְגִים
וְלַהֶבֶת חֲנִיתוֹ שֵׁשׁ־מֵאוֹת שְׁקָלִים בַּרְזֶל וְנֹשֵׂא הַצִּנָּה

רש"י

המקום: (ד) איש הבנים · גבור יוצא ממערכתו לעמוד בין שתי המערכות: (ד) ושריון קשקשים · כמין קשקשת דגים עשוין מברזל נופלים על גב השריון (ס"א נקבי השריון) קשקשת לכל נקב: (ו) ומצחת נחשת · כמין יד ברזל היוצא מן הכובע כנגד החוטם שקורין נס"ל בלע"ז והיתה מגעת לו עד רגליו: וכידון נחושת · ת"י ומסחפא דנחשא נפיק מן קולסא ומטל בין כתפוהי · פי' כמין חנית נחשת בולטת מן הכובע ונמשכת בין כתפיו להגין על צוארו מן החרב: (ז) כמנור אורגים · ת"י כאכסן דגרדאין אינשובל"א בלע"ז: שש מאות שקלים · כל השקלים האמורים בנביאים מנים:

מצודת ציון

הקטנה הקרויה זרת וכן זרת ארכו (שמות כ"ח): (ה) וכובע · כובע בכ"ף וקובע בקו"ף הוא אחד והוא כלי מגין על הראש כמו צנה ומגן וקובע (יחזקאל כ"ג): ושריון קשקשים · מין מלבוש להגן ממכת חרב עשויה טבעות טבעות מברזל ולסתום נקבי הטבעות עשוי עליהם כעין קשקשים של דג כמו וילבש צדקה כשרין (ישעיה כ"ט): (ו) ומצחת · שם עשוי כעין מה שנושאות הנערות על מצחן הקרוי מצחה: וכידון · הוא כעין רומח: (ז) כמנור אורגים · הוא עץ עב ועגול שהאורג כורך עליו חוטי השתי ובמשנה קרוים כובד (שבת ק"ג) ותרגומו כאכסן דגרדאין וכ"כ תרגם על היתד הארג (שופטים ט"ז) אכסן דגרדאין: ולהבת · כן יקרא ברזל החנית ע"ש שמבהיק כלהב כשהוא מלוטש וכן להב חנית (איוב ל"ט): הצנה · הוא

מצודת דוד

וסרה ממנו החרדה: יז (ד) איש הבנים · על שערב לבו לגשת בין שתי המערכות קראו איש הבנים מל' בין: (ה) שקלים נחשת · כמו שקלי נחושת ואינם דומים לשאר שקלים: (ו) ומצחת · הוא מכלי מלחמה ונעשה לכסות בו הרגלים: וכידון · מן הכובע יצא למטה כעין כידון להגין על צוארו ממכת חרב: (ז) ועץ חניתו · הוא הבית יד שהיתה עבה כמנור אורגים: ולהבת · ברזל החנית היה משקלו שש מאות שקלי ברזל ומשונה

כעין

הֹלֵךְ לְפָנָיו׃ ח וַיַּעֲמֹד וַיִּקְרָא אֶל־מַעַרְכֹת יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר
לָהֶם לָמָּה תֵצְאוּ לַעֲרֹךְ מִלְחָמָה הֲלוֹא אָנֹכִי הַפְּלִשְׁתִּי
וְאַתֶּם עֲבָדִים לְשָׁאוּל בְּרוּ־לָכֶם אִישׁ וְיֵרֵד אֵלָי׃ ט אִם־
יוּכַל לְהִלָּחֵם אִתִּי וְהִכָּנִי וְהָיִינוּ לָכֶם לַעֲבָדִים וְאִם־אֲנִי
אוּכַל־לוֹ וְהִכִּיתִיו וִהְיִיתֶם לָנוּ לַעֲבָדִים וַעֲבַדְתֶּם אֹתָנוּ׃
י וַיֹּאמֶר הַפְּלִשְׁתִּי אֲנִי חֵרַפְתִּי אֶת־מַעַרְכוֹת יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם
הַזֶּה תְּנוּ־לִי אִישׁ וְנִלָּחֲמָה יָחַד׃ יא וַיִּשְׁמַע שָׁאוּל וְכָל־
יִשְׂרָאֵל אֶת־דִּבְרֵי הַפְּלִשְׁתִּי הָאֵלֶּה וַיֵּחַתּוּ וַיִּרְאוּ מְאֹד׃
יב וְדָוִד בֶּן־אִישׁ אֶפְרָתִי הַזֶּה מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה וּשְׁמוֹ
יִשַׁי וְלוֹ שְׁמֹנָה בָנִים וְהָאִישׁ בִּימֵי שָׁאוּל זָקֵן בָּא

קמץ בז"ק

רש"י

(ח) למה תצאו·כולכם לערוך מלחמה ילחם אחד, כנגדי בשביל כולכם ובתנאי שהוא מפורש אם יוכל להלחם אתי וגו': הלא אנכי הפלשתי· איני לא שר מאה ולא שר אלף אלא פלשתי כאחד מן האחרים ואעפ"י שנלחמתי להם כמה מלחמות אני הרגתי חפני ופינחס ושביתי את הארון ואתם נעשיתם עבדים לשאול ולא הושיע אתכם מימיו בגבורתו : ברו לכם · בררו לכם : איש · את שאול וירד אלי : (יב) אפרתי · בית לחם יושבת בארץ אפרת : ולו שמונה בנים · ומה שכתוב (בדברי הימים א' ב' ט"ו) אוצם הששי דוד השביעי

מצודת דוד

סוא משקלו נחושת: הולך לפניו · להגין בו עליו ממכת חרב וחנית : (ח) אל מערכות · אל החיל המסודר למלחמה: למה תצאו · ר"ל למה תצאו כולכם למלחמה: הלא אנכי הפלשתי·

מצודת ציון

כעין מגן וכן מאתים צנה (מ"א י'): (ח) מערכות · מלשון עריכה וסדור: ברו · בררו ובחרו : (ט) יוכל · מל' יכולת והתחזקות : (יא) ויחתו· ענין

ר"ל אנכי הוא המיוחד שבהם אחד מהשרים ואתם הלא עבדים ועם שאין מהלך אשר שר וגדול ילחם מול עבד נקלה עכ"ז ברו לכם איש וילחם בי : (ט) להלחם אתי · ר"ל להתגבר בהלחמו אתי : והיינו · כולנו נהיה לכם לעבדים בעבור הנלחון האחד לאחד : ועבדתם אותנו · כאומר הלא אתם עבדים לשאול וכשאנצח תהיו עבדים לנו ואין לכם בזה נ"מ גדולה כ"כ : (י) אני חרפתי · כאומר איך לא תבושו הלא אני מחרף את ישראל לומר שאין עמכם גבורה ואתם תחרישון ועד מתי תנו לי איש וכו' : (יב) אפרתי · בית לחם יושבת בארץ אפרת : הזה · ר"ל הניכר והידוע

בָּאֲנָשִׁים׃ יג וַיֵּלְכוּ שְׁלֹשֶׁת בְּנֵי־יִשַׁי הַגְּדֹלִים הָלְכוּ אַחֲרֵי־
שָׁאוּל לַמִּלְחָמָה וְשֵׁם ׀ שְׁלֹשֶׁת בָּנָיו אֲשֶׁר הָלְכוּ בַּמִּלְחָמָה
אֱלִיאָב הַבְּכוֹר וּמִשְׁנֵהוּ אֲבִינָדָב וְהַשְּׁלִשִׁי שַׁמָּה׃ יד וְדָוִד
הוּא הַקָּטָן וּשְׁלֹשָׁה הַגְּדֹלִים הָלְכוּ אַחֲרֵי שָׁאוּל׃ טו וְדָוִד
הֹלֵךְ וָשָׁב מֵעַל שָׁאוּל לִרְעוֹת אֶת־צֹאן אָבִיו בֵּית־לָחֶם׃
טז וַיִּגַּשׁ הַפְּלִשְׁתִּי הַשְׁכֵּם וְהַעֲרֵב וַיִּתְיַצֵּב אַרְבָּעִים יוֹם׃
יז וַיֹּאמֶר יִשַׁי לְדָוִד בְּנוֹ קַח־נָא לְאַחֶיךָ אֵיפַת הַקָּלִיא הַזֶּה
וַעֲשָׂרָה לֶחֶם הַזֶּה וְהָרֵץ הַמַּחֲנֶה לְאַחֶיךָ׃ יח וְאֵת עֲשֶׂרֶת
חֲרִיצֵי הֶחָלָב הָאֵלֶּה תָּבִיא לְשַׂר הָאָלֶף וְאֶת־אַחֶיךָ תִּפְקֹד

רש"י

ולא כתב יותר י"ל שאחד מת בלא בנים ולפיכך לא כתבו שם : באנשים · נמנה בכנסיות החשובים : (יד) ודוד הוא הקטן · שהיה בבית שאול מקודם לכן לנגן לפניו : (טו) ודוד הולך · היה הולך ושב תמיד מאצל שאול לבית אביו : (טז) השכם והערב · אמרו רבותינו כדי לבטלם מקריאת שמע : (יח) חריצי החלב · גובנין דחלבא : לשר האלף · אני אומר לשר של אותו אלף שאחי ממנו שלכל השבטים היו שרי אלפים לפי אלפיהם · ואני שמעתי לשר האלף זה יהונתן שאמר עליו ואלף היו עם יונתן בגבעת בנימין :

מצודת ציון

אחד ושבר : (יג) ומשנהו · השני לו : (יז) איפת · שם מדה איפה : הקליא · קמח הקליות כמו ולחם וקלי (ויקרא כ"ג) והוא קמח משבלים צלוים : והרץ · לך במרוצה ומהר : (יח) חריצי החלב · ת"י גובנין דחלבא ואולי יקראו כן על שדרך הגבינה לחתכו במדה בעת עשותו והוא מלשון אם חרוצים ימיו (איוב י"ד) : תפקוד · ענין השגחה כמו פקדו נא וראו

מצודת דוד

לכל : בא באנשים · לרוב זקנתו לא בא בעצמו במלחמה רק בא בשלחו במקומו אנשים · ורז"ל אמרו שהיה בא במחברת אנשים אשר הלכו אחריו לגודל חשיבותו : (יג) הלכו אחרי שאול · לרוב חשיבותם הלכו ליד המלך : (יד) ודוד הוא הקטן · ולזה לא הלך הוא והגדולים הלכו : (טו) הולך ושב · לא ישב בקבע בבית שאול כ"א היה הולך ושב וכו' : (טז) ויתיצב · עמד בין המערכות ודבר דבריו בבוקר ובערב עד נשלמו ארבעים יום טרם בוא דוד : (יח) לשר האלף · מה שאחיו היו ממונים בו : תפקוד לשלום · תשגיח לדעת שלומם :

ואת

לְשָׁלוֹם וְאֶת־עֲרֻבָּתָם תִּקָּח׃ יט וְשָׁאוּל וְהֵמָּה וְכָל־אִישׁ
יִשְׂרָאֵל בְּעֵמֶק הָאֵלָה נִלְחָמִים עִם־פְּלִשְׁתִּים׃ כ וַיַּשְׁכֵּם
דָּוִד בַּבֹּקֶר וַיִּטֹּשׁ אֶת־הַצֹּאן עַל־שֹׁמֵר וַיִּשָּׂא וַיֵּלֶךְ כַּאֲשֶׁר
צִוָּהוּ יִשָׁי וַיָּבֹא הַמַּעְגָּלָה וְהַחַיִל הַיֹּצֵא אֶל־הַמַּעֲרָכָה
וְהֵרֵעוּ בַּמִּלְחָמָה׃ כא וַתַּעֲרֹךְ יִשְׂרָאֵל וּפְלִשְׁתִּים מַעֲרָכָה
לִקְרַאת מַעֲרָכָה׃ כב וַיִּטֹּשׁ דָּוִד אֶת־הַכֵּלִים מֵעָלָיו
עַל־יַד שׁוֹמֵר הַכֵּלִים וַיָּרָץ הַמַּעֲרָכָה וַיָּבֹא וַיִּשְׁאַל לְאֶחָיו
לְשָׁלוֹם׃ כג וְהוּא ׀ מְדַבֵּר עִמָּם וְהִנֵּה אִישׁ הַבֵּנַיִם
עוֹלֶה גָּלְיָת הַפְּלִשְׁתִּי שְׁמוֹ מִגַּת מִמַּעֲרוֹת ממערכות קרי
פְּלִשְׁתִּים וַיְדַבֵּר כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּשְׁמַע דָּוִד׃ כד וְכֹל
אִישׁ יִשְׂרָאֵל בִּרְאוֹתָם אֶת־הָאִישׁ וַיָּנֻסוּ מִפָּנָיו וַיִּירְאוּ

רש"י

ואת ערובתם תקח· ואת ערובת הצלתם ושלומם תקח באזניך ובלבבך ותגיד לי וכן תרגם יונתן וית טיבהון תייתי : ערובתם · לשון הצלה כמו ערוב עבדך לטוב (תהלים קי"ט קכ"ב) גרנטי"ש בלע"ז ורבותינו אמרו גט כריתות יקח מאתם ויביא לנשותיהם להפריד עירוב שבינו לבינה : (כ) המעגלה · סביבות המחנה עושים מעגל והיוצא חוץ לפנים או לאחור מתחייב · לפנים שמא ירוצו עליו בני מערכות האויבים· לאחור מבקש הוא לנוס: (כא) ותערוך ישראל· מערכת ישראל : (כב) שומר הכלים · של בני הצבא : (כג) ממערות פלשתים · כתיב · רבותינו דרשו מאה בני אדם הערו בערפה אמו כשפירשה

מצודת ציון מצודת דוד

ואת ערובתם · את משכונם אשר (לעיל י"ד) : ערובתם · ענין משכון משכנו לצורך פרנסתם תפדם מיד כמו מה הערבון (בראשית ל"ח) : הממשכן ותקחם עמך : (יט) והמה ·
שלשת בני ישי : נלחמים · מוכנים המה להלחם : (כ) ויטוש · עזב הצאן על שומר אחד לשמרם עד בואו : וישא · את איפת הקליא וכו' : במעגלה · היא המחנה שדרכה לחנות בעגול כי טוב הוא להיות נשמר מהאויב מסביב : והחיל היוצא · ואז החיל היה יוצא אל המערכה הוא מקום המלחמה ובעת יצאם הריעו : (כא) ותערוך · סדרו וערכו מערכתם ישראל ופלשתים זה מול זה : (כב) ויטוש · עזב והניח הכלים אשר עמו ביד שומר הכלים של הבאים למלחמה : וירץ המערכה · אל אחיו שהלכו כבר אל המערכה : (כג) ממערבות פלשתים · תוזר על

מְאֹד׃ כה וַיֹּאמֶר ׀ אִישׁ יִשְׂרָאֵל הַרְּאִיתֶם הָאִישׁ הָעֹלֶה
הַזֶּה כִּי לְחָרֵף אֶת־יִשְׂרָאֵל עֹלֶה וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר־יַכֶּנּוּ
יַעְשְׁרֶנּוּ ׀ הַמֶּלֶךְ ׀ עֹשֶׁר גָּדוֹל וְאֶת־בִּתּוֹ יִתֶּן־לוֹ וְאֵת בֵּית
אָבִיו יַעֲשֶׂה חָפְשִׁי בְּיִשְׂרָאֵל׃ כו וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־הָאֲנָשִׁים
הָעֹמְדִים עִמּוֹ לֵאמֹר מַה־יֵּעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר יַכֶּה אֶת־
הַפְּלִשְׁתִּי הַלָּז וְהֵסִיר חֶרְפָּה מֵעַל יִשְׂרָאֵל כִּי מִי הַפְּלִשְׁתִּי
הֶעָרֵל הַזֶּה כִּי חֵרֵף מַעַרְכוֹת אֱלֹהִים חַיִּים׃ כז וַיֹּאמֶר לוֹ
הָעָם כַּדָּבָר הַזֶּה לֵאמֹר כֹּה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר יַכֶּנּוּ׃
כח וַיִּשְׁמַע אֱלִיאָב אָחִיו הַגָּדוֹל בְּדַבְּרוֹ אֶל־הָאֲנָשִׁים וַיִּחַר־
אַף אֱלִיאָב בְּדָוִד וַיֹּאמֶר ׀ לָמָּה־זֶּה יָרַדְתָּ וְעַל־מִי
נָטַשְׁתָּ מְעַט הַצֹּאן הָהֵנָּה בַּמִּדְבָּר אֲנִי יָדַעְתִּי אֶת־זְדֹנְךָ
וְאֵת רֹעַ לְבָבֶךָ כִּי לְמַעַן רְאוֹת הַמִּלְחָמָה יָרָדְתָּ׃ כט וַיֹּאמֶר
דָּוִד מֶה עָשִׂיתִי עָתָּה הֲלוֹא דָּבָר הוּא׃ ל וַיִּסֹּב מֵאֶצְלוֹ
אֶל־מוּל אַחֵר וַיֹּאמֶר כַּדָּבָר הַזֶּה וַיְשִׁבֻהוּ הָעָם דָּבָר
כַּדָּבָר הָרִאשׁוֹן׃ לא וַיִּשָּׁמְעוּ הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר דָּוִד

ר' דגושה

רש"י

מאחרי רות ונעמי אמותה: (כה) יעשה חפשי · מדברים האמורים במשפטי

מצודת ציון

(כה) הראיתם · בה"א השאלה: חפשי · בני חורין: (כו) הלז · הזה: (כח) נטשת · עזבת: במדבר · מקום המרעה היה סמוך אל המדבר:

מצודת דוד

מלת עולה: (כה) הראיתם · ברואתם עולה אמרו אלו לאלו בל' שאלה האם אתם נותנים לב להתבונן מעשה האיש העולה הזה כי עולה לחרף וכו': יעשה חפשי · מבלי לעבוד עבודת המלך: (כו) מה יעשה לאיש · אף שכבר שמע הדבר ואמר להכניס בדברים ולומר שהוא ילך: כי מי · במה נחשב הוא לחרף מערכות עם ה': (כז) כדבר הזה · האמור למעלה: (כח) למה זה ירדת · עדיין לא הגיד לו שאביו שלחו הנה: במדבר · במקום גדודי חיות ולסטים: למען ראות · להתענג בראיית המלחמה: (כט) מה עשיתי עתה · כאומר אם דרכך לכעוס עלי בעשותי דבר רע בעיניך מה זה כעסת עתה הלא עתה לא עשיתי מאומה ורק דברים בעלמא דברתי: (ל) כדבר הזה · מה יעשה לאיש וכו': (לא) אשר

וַיַּגִּדוּ לִפְנֵי־שָׁאוּל וַיִּקָּחֵהוּ׃ לב וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־שָׁאוּל אַל־
יִפֹּל לֵב־אָדָם עָלָיו עַבְדְּךָ יֵלֵךְ וְנִלְחַם עִם־הַפְּלִשְׁתִּי
הַזֶּה׃ לג וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־דָּוִד לֹא תוּכַל לָלֶכֶת אֶל־
הַפְּלִשְׁתִּי הַזֶּה לְהִלָּחֵם עִמּוֹ כִּי־נַעַר אַתָּה וְהוּא אִישׁ
מִלְחָמָה מִנְּעֻרָיו׃ לד וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־שָׁאוּל רֹעֶה הָיָה
עַבְדְּךָ לְאָבִיו בַּצֹּאן וּבָא הָאֲרִי וְאֶת־הַדּוֹב וְנָשָׂא שֶׂה
מֵהָעֵדֶר׃ לה וְיָצָאתִי אַחֲרָיו וְהִכִּתִיו וְהִצַּלְתִּי מִפִּיו וַיָּקָם
עָלַי וְהֶחֱזַקְתִּי בִּזְקָנוֹ וְהִכִּתִיו וַהֲמִיתִּיו׃ לו גַּם אֶת־הָאֲרִי
גַּם־הַדּוֹב הִכָּה עַבְדֶּךָ וְהָיָה הַפְּלִשְׁתִּי הֶעָרֵל הַזֶּה כְּאַחַד
מֵהֶם כִּי חֵרֵף מַעַרְכֹת אֱלֹהִים חַיִּים׃ לז וַיֹּאמֶר דָּוִד
יְהוָה אֲשֶׁר הִצִּלַנִי מִיַּד הָאֲרִי וּמִיַּד הַדֹּב הוּא יַצִּילֵנִי
מִיַּד הַפְּלִשְׁתִּי הַזֶּה ◦ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־דָּוִד לֵךְ וַיהוָה
יִהְיֶה עִמָּךְ׃ לח וַיַּלְבֵּשׁ שָׁאוּל אֶת־דָּוִד מַדָּיו וְנָתַן קוֹבַע

רש"י התי"ו בדגש · פבא"פ

במלוכה : (לד) ובא הארי ואת הדוב · ואתא אריא ואף דובא : (לו) גם את הארי גם הדוב · הרי אלו רבוין ארי ושני גורין ודוב ושני ילדיו : (לז) ה' אשר הצילני מיד הארי · יודע אני שלא לחנם נזדמן לי הדבר ההוא אלא שעתיד אני בא לידי כיוצא בה לתשועת ישראל ולסמוך עליה ואלא וזה אחד משני צדיקים שנתן להם רמז וחשו להשכיל לדבר דוד ומרדכי שנאמר ובכל יום ויום מרדכי מתהלך לפני חצר וגו' (אסתר ב' י"א) אמר לא לחנם עלתה בצדקת זו שנתפסה במשכב הערל הזה אלא שעתידה היא לעמוד לישראל ביום צרה : (לח) את דוד מדיו · נכספו להיות כמדת דוד משנמשח

מצודת דוד

דבר דוד · לבזות גבורת הפלשתי באמרו מי הפלשתי וכו' והרי הוא כאומר שהוא ילחם בו : (לב) אל יפול · לא יחרד לב אדם בעבור הפלשתי : (לג) כי נער אתה · ועדיין אינך יודע טכסיסי מלחמה והוא רגיל במלחמה מנעוריו : (לד) ואת הדוב · ועם הדוב שניהם יחד : (לו) גם הדוב · הכה עם הארי : והיה הפלשתי · כאומר אבטח בה' שיהיה סוף הפלשתי כאחד מהם על אשר חרף וכו' : (לז) הוא יצילני ·

מצודת ציון

(לד) ואת הדוב · ועם הדוב : (לה) והחזקתי · ואחזתי : (לח) מדיו · מלבושיו כמו ומדיו קרופים (לעיל ד'):

נְחֹשֶׁת עַל־רֹאשׁוֹ וַיַּלְבֵּשׁ אֹתוֹ שִׁרְיוֹן׃ לט וַיַּחְגֹּר דָּוִד
אֶת־חַרְבּוֹ מֵעַל לְמַדָּיו וַיֹּאֶל לָלֶכֶת כִּי לֹא־נִסָּה וַיֹּאמֶר
דָּוִד אֶל־שָׁאוּל לֹא־אוּכַל לָלֶכֶת בָּאֵלֶּה כִּי לֹא נִסִּיתִי וַיְסִרֵם
דָּוִד מֵעָלָיו׃ מ וַיִּקַּח מַקְלוֹ בְּיָדוֹ וַיִּבְחַר־לוֹ חֲמִשָּׁה חַלֻּקֵי
אֲבָנִים ׀ מִן־הַנַּחַל וַיָּשֶׂם אֹתָם בִּכְלִי הָרֹעִים אֲשֶׁר־לוֹ
וּבַיַּלְקוּט וְקַלְעוֹ בְיָדוֹ וַיִּגַּשׁ אֶל־הַפְּלִשְׁתִּי׃ מא וַיֵּלֶךְ
הַפְּלִשְׁתִּי הֹלֵךְ וְקָרֵב אֶל־דָּוִד וְהָאִישׁ נֹשֵׂא הַצִּנָּה לְפָנָיו׃
מב וַיַּבֵּט הַפְּלִשְׁתִּי וַיִּרְאֶה אֶת־דָּוִד וַיִּבְזֵהוּ כִּי־הָיָה נַעַר
וְאַדְמֹנִי עִם־יְפֵה מַרְאֶה׃ מג וַיֹּאמֶר הַפְּלִשְׁתִּי אֶל־דָּוִד
הֲכֶלֶב אָנֹכִי כִּי־אַתָּה בָא־אֵלַי בַּמַּקְלוֹת וַיְקַלֵּל הַפְּלִשְׁתִּי
אֶת־דָּוִד בֵּאלֹהָיו׃ מד וַיֹּאמֶר הַפְּלִשְׁתִּי אֶל־דָּוִד לְכָה

רש"י

כשמן המשחה אף שהיו של שאול שגבוה מכל העם משכמו ומעלה וכיון שראה שאול כן הכניס בו עין הרע והרגיש דוד בדבר: (לט) ויואל ללכת. ת"י ולא אבה למיזל יש תיבות משמשות לשון וחילופו כמו מסעף פארה (ישעיה י' ל"ג) ושרשך מארץ חיים (תהלים נ"ב ז'): כי לא נסה. ארי לא אליף: כי לא נסיתי. ארי לית בהון ניסא אין שבחו של יש בכך. לשון אחר ויואל ללכת רצה ללכת ולנסות וכאשר ראה שהיו כבדים עליו הסירם: (מ) חלוקי אבנים. אבנים דקות וחלקות: ובילקוט. ובתרמילו:

מצודת ציון

(לט) ויואל. ורצה כמו ויואל משה (שמות ב'): כי לא נסה. אלא לא נסה והוא מלשון נסיון ובחינה: (מ) חלוקי אבנים. אבנים החלקים הניח לקלעם ולזרקם: ובילקוט. הוא כעין שק עשוי מעור ישים בו הרועה הפליו ומה שלוקט בדרך מהלכו ולזה יקרא ילקוט: וקלעו. הוא הדבר אשר יזרוק בו האבן: (מב) עם יפה מראה. כמו ויפה מראה:

מצודת דוד

אם לא אוכל להמית אותו: (לט) ויואל ללכת. רצה ללכת בכלי מלחמה: כי לא נסה. אלא שלא נסה ר"ל לא בחן מעולם ללכת בכלי מלחמה ולזה אמר לא אוכל וגו': (מ) ויקח מקלו. להטעות את הפלשתי לחשוב שיגש אליו להכותו עם המקל ולא יהיה נשמר מן הקלע: ויבחר לו. הטובים והנאותים לקלעם: ובילקוט. הכלי שם בהילקוט למען לא ירגיש באבנים: (מב) כי היה נער וגו'. המורה אשר לא נסה במלחמה לפי מעט השנים ומהתענג: (מג) הכלב אנכי. וכי כלב אנכי: באלהיו. באמרו אלהי פלשתים יכרנו וכדומה:

אֵלַי וְאֶתְּנָה אֶת־בְּשָׂרְךָ לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הַשָּׂדֶה׃
מה וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־הַפְּלִשְׁתִּי אַתָּה בָּא אֵלַי בְּחֶרֶב וּבַחֲנִית
וּבְכִידוֹן וְאָנֹכִי בָא־אֵלֶיךָ בְּשֵׁם יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי
מַעַרְכוֹת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר חֵרַפְתָּ׃ מו הַיּוֹם הַזֶּה יְסַגֶּרְךָ יְהוָה
בְּיָדִי וְהִכִּיתִךָ וַהֲסִרֹתִי אֶת־רֹאשְׁךָ מֵעָלֶיךָ וְנָתַתִּי פֶּגֶר
מַחֲנֵה פְלִשְׁתִּים הַיּוֹם הַזֶּה לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְחַיַּת הָאָרֶץ
וְיֵדְעוּ כָּל־הָאָרֶץ כִּי יֵשׁ אֱלֹהִים לְיִשְׂרָאֵל׃ מז וְיֵדְעוּ כָּל־
הַקָּהָל הַזֶּה כִּי־לֹא בְּחֶרֶב וּבַחֲנִית יְהוֹשִׁיעַ יְהוָה כִּי
לַיהוָה הַמִּלְחָמָה וְנָתַן אֶתְכֶם בְּיָדֵנוּ׃ מח וְהָיָה כִּי־קָם
הַפְּלִשְׁתִּי וַיֵּלֶךְ וַיִּקְרַב לִקְרַאת דָּוִד וַיְמַהֵר דָּוִד וַיָּרָץ
הַמַּעֲרָכָה לִקְרַאת הַפְּלִשְׁתִּי׃ מט וַיִּשְׁלַח דָּוִד אֶת־יָדוֹ
אֶל־הַכֶּלִי וַיִּקַּח מִשָּׁם אֶבֶן וַיְקַלַּע וַיַּךְ אֶת־הַפְּלִשְׁתִּי
אֶל־מִצְחוֹ וַתִּטְבַּע הָאֶבֶן בְּמִצְחוֹ וַיִּפֹּל עַל־פָּנָיו אָרְצָה׃
נ וַיֶּחֱזַק דָּוִד מִן־הַפְּלִשְׁתִּי בַּקֶּלַע וּבָאֶבֶן וַיַּךְ אֶת־

פתח בס"פ

רש"י

(מד) ולבהמת השדה · אין דרך לבהמות לאכול אדם אמר דוד כבר נטרפה דעתו של זה שלי הוא בא דוד ואמר לו ונתתי פגר מחנה פלשתים וגו' ולחית הארץ : (מט) ויפל על פניו · לא היה לו ליפול אלא לאחוריו

מצודת דוד

(מה) בא אלי בחרב · ר"ל כל בטחונך בחרב וכו' : בשם ה' · במבטח שם ה' : אשר חרפת · חוזר הוא על מערכות ישראל : (מו) ונתתי פגר · כי כשאמיתך ינוסו כולם ויפלו חללים : (מז) כי לא בחרב · כי הלא אינם בידי : כי לה' במלחמה · על ה' להלחם על שחרפת עמו ובידו לתת אתכם בידנו מבלי חרב : (מח) וירץ המערכה · כלפי מערכת פלשתים : (מט) אל הכלי · כלי הרועים אשר שם האבנים בה : במצחו · נכנסה בכובע הנחושת ונקבה ונטבעה במצחו : (נ) ויחזק · נתגבר על הפלשתי

מצודת ציון

(מו) יסגרך · ענין מסירה כמו להסגיר לאדום (עמוס א') : פגר · כן יקרא גוף המת : (מז) יהושיע · מל' תשועה : (מט) ויקלע · זרק האבן בכלי הקלע : ותטבע · מלשון

במזוין

הַפְּלִשְׁתִּי וַיְמִתֵהוּ וְחֶרֶב אֵין בְּיַד־דָּוִד׃ נא וַיָּרָץ דָּוִד
וַיַּעֲמֹד אֶל־הַפְּלִשְׁתִּי וַיִּקַּח אֶת־חַרְבּוֹ וַיִּשְׁלְפָהּ מִתַּעְרָהּ
וַיְמֹתְתֵהוּ וַיִּכְרָת־בָּהּ אֶת־רֹאשׁוֹ וַיִּרְאוּ הַפְּלִשְׁתִּים כִּי־
מֵת גִּבּוֹרָם וַיָּנֻסוּ׃ נב וַיָּקֻמוּ אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה
וַיָּרִעוּ וַיִּרְדְּפוּ אֶת־הַפְּלִשְׁתִּים עַד־בּוֹאֲךָ גַיְא וְעַד שַׁעֲרֵי
עֶקְרוֹן וַיִּפְּלוּ חַלְלֵי פְלִשְׁתִּים בְּדֶרֶךְ שַׁעֲרַיִם וְעַד־גַּת וְעַד־
עֶקְרוֹן׃ נג וַיָּשֻׁבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִדְּלֹק אַחֲרֵי פְלִשְׁתִּים
וַיָּשֹׁסּוּ אֶת־מַחֲנֵיהֶם׃ נד וַיִּקַּח דָּוִד אֶת־רֹאשׁ הַפְּלִשְׁתִּי
וַיְבִאֵהוּ יְרוּשָׁלִָם וְאֶת־כֵּלָיו שָׂם בְּאָהֳלוֹ׃ נה וְכִרְאוֹת
שָׁאוּל אֶת־דָּוִד יֹצֵא לִקְרַאת הַפְּלִשְׁתִּי אָמַר אֶל־אַבְנֵר
שַׂר הַצָּבָא בֶּן־מִי־זֶה הַנַּעַר אַבְנֵר וַיֹּאמֶר אַבְנֵר חֵי־נַפְשְׁךָ

רש"י

שהרי על מצחו הוכה אלא כדי שלא יצטער דוד לילך ולחתוך את ראשו שנשתכר דוד עכשיו שנים עשר אמות וזרתים שקומתו שש אמות וזרת נשתכר מלא קומה לאחוריו ומלא קומה לפניו במדרש תהלים : (נג) מדלוק · מרדוף כמו דלקת אחרי (בראשית ל"א ל"ו) : (נה) בן מי זה הנער · אמרו רבותינו וכי לא היה מכירו והלא כתיב ויאהבהו מאד ויהי לו נושא כלים (לעיל ט"ז כ"א) אלא ראהו מתנהג בטכסיסי מלכות אמר שאול אם בא ממשפחת פרץ

מצודת ציון

שכיפה : (נא) וישלפה · הוציאה כמו ולא שלף הנער חרבו (שופטים ח') : מתערה · הוא תיק החרב כמו השב אל תערה (יחזקאל כ"א) : (נב) ויריעו · מל' תרועה : עד בואך גיא · עד אשר תבוא לגיא וכאילו מדבר עם מי שמכיר המקום : (נג) מדלוק · מרדוף כמו כי דלקת אחרי (בראשית ל"א) : וישסו ·

מצודת דוד

שמזוין ולא היה בידו כ"א הקלע והאבן : וחרב אין ביד דוד · לכרות בה ראש הפלשתי : (נא) אל הפלשתי · סמוך לו כי בעת קלעו באבן עמד ממרחק : את חרבו · של הפלשתי : וימותתהו · וכבר המיתו בהקלע ועתה כרת ראשו בחרבו : (נב) ויריעו · תרועת שמחה ונצחון : (נג) וישסו · רמסו ובזזו כל אשר היה במקום שעמדה שם מחנה פלשתים : (נד) ויביאהו ירושלים · לבשר את העם : (נה) וכראות שאול · מאז בא להלחם עם הפלשתי : בן מי זה הנער · מפני הרוח רעה שכח שם אביו : חי נפשך · הריני נשבע בחיי

נפשך

מֶּלֶךְ אִם־יָדָעְתִּי׃ נו וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ שְׁאַל אַתָּה בֶּן־מִי־
ה הָעָלֶם׃ נז וּכְשׁוּב דָּוִד מֵהַכּוֹת אֶת־הַפְּלִשְׁתִּי וַיִּקַּח
אֹתוֹ אַבְנֵר וַיְבִאֵהוּ לִפְנֵי שָׁאוּל וְרֹאשׁ הַפְּלִשְׁתִּי בְּיָדוֹ׃
נח וַיֹּאמֶר אֵלָיו שָׁאוּל בֶּן־מִי אַתָּה הַנָּעַר וַיֹּאמֶר דָּוִד בֶּן־
עַבְדְּךָ יִשַׁי בֵּית הַלַּחְמִי׃ יח א וַיְהִי כְּכַלֹּתוֹ לְדַבֵּר אֶל־
שָׁאוּל וְנֶפֶשׁ יְהוֹנָתָן נִקְשְׁרָה בְּנֶפֶשׁ דָּוִד וַיֶּאֱהָבוֹ ויאהבהו קרי
הוֹנָתָן כְּנַפְשׁוֹ׃ ב וַיִּקָּחֵהוּ שָׁאוּל בַּיּוֹם הַהוּא וְלֹא נְתָנוֹ
שׁוּב בֵּית אָבִיו׃ ג וַיִּכְרֹת יְהוֹנָתָן וְדָוִד בְּרִית בְּאַהֲבָתוֹ
אֹתוֹ כְּנַפְשׁוֹ׃ ד וַיִּתְפַּשֵּׁט יְהוֹנָתָן אֶת־הַמְּעִיל אֲשֶׁר עָלָיו
יִּתְּנֵהוּ לְדָוִד וּמַדָּיו וְעַד־חַרְבּוֹ וְעַד־קַשְׁתּוֹ וְעַד־חֲגֹרוֹ׃
ה וַיֵּצֵא דָּוִד בְּכֹל אֲשֶׁר יִשְׁלָחֶנּוּ שָׁאוּל יַשְׂכִּיל וַיְשִׂמֵהוּ

ר ש " י

אלך יהיה שהמלך פורץ גדר לעשות לו דרך ואין ממחין בידו אם ממשפחת זרח בא חשוב יהיה אמר לו דואג עד שאתה שואל אם בא ממשפחה שיהא הוא הגון למלכות אם לאו שאל אם ראוי לבא בקהל אם לאו שהרי מרות המואביה בא אמר לו אבנר שנינו עמוני ולא עמונית אמר לו דואג אם כן ממזר ולא ממזרת אמר לו כאן נאמר על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים (דברים כ"ג ה') ואין דרך אשה בכך א"ל היה להם לקדם אנשים לקראת אנשים ונשים לקראת נשים נשתתק אבנר : (נו) ויאמר המלך שאל אתה בן מי זה העלם · למעלה כתיב הנער וכאן

מצודת דוד

נפשך אם ידעתי : יח (א) לדבר · הוא הדבר שאמר שהוא בן ישי : ונפש · ר"ל ואז בשמוע יהונתן שגם הוא בן אדם גדול נקשרה נפשו בנפש דוד : (ב) ולא נתנו לשוב · כאשר היה דרכו מאז שהיה הולך ושב : (ג) באהבתו · בעבור שהיה אוהב אותו כנפשו : (ה) ויצא דוד · מאז

מצודת ציון

רמסו' או בזוו : (נו) העלם · הנער כמו ואם כה אומר לעלם (לקמן כ') : יח (א) נקשרה · מרוב האהבה כאילו נפשו קשורה בנפשו ונתחברה בה והוא מלשון מליצה וכן ונפשו קשורה בנפשו (בראשית מ"ד) : (ב) נתנו · ענין עזיבה כמו ולא נתן סיחון (במדבר כ"א) : (ד) ויתפשט · ענין הסרת המלבוש : המעיל · שם מלבוש חשוב : ומדיו · יתר המלבושים : ועד חרבו · ואפי' חרבו : (ה) ישכיל ·

יצלים

שָׁאוּל עַל אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה וַיִּיטַב בְּעֵינֵי כָל־הָעָם וְגַם
בְּעֵינֵי עַבְדֵי שָׁאוּל׃ ו וַיְהִי בְּבוֹאָם בְּשׁוּב דָּוִד מֵהַכּוֹת
אֶת־הַפְּלִשְׁתִּי וַתֵּצֶאנָה הַנָּשִׁים מִכָּל־עָרֵי יִשְׂרָאֵל לָשׁוּר
לשיר קרי וְהַמְּחֹלוֹת לִקְרַאת שָׁאוּל הַמֶּלֶךְ בְּתֻפִּים בְּשִׂמְחָה
וּבְשָׁלִשִׁים׃ ז וַתַּעֲנֶינָה הַנָּשִׁים הַמְשַׂחֲקוֹת וַתֹּאמַרְןָ הִכָּה
שָׁאוּל בַּאֲלָפָו באלפיו קרי וְדָוִד בְּרִבְבֹתָיו׃ ח וַיִּחַר לְשָׁאוּל
מְאֹד וַיֵּרַע בְּעֵינָיו הַדָּבָר הַזֶּה וַיֹּאמֶר נָתְנוּ לְדָוִד רְבָבוֹת
וְלִי נָתְנוּ הָאֲלָפִים וְעוֹד לוֹ אַךְ הַמְּלוּכָה׃ ט וַיְהִי שָׁאוּל
עָוֵן עוין קרי אֶת־דָּוִד מֵהַיּוֹם הַהוּא וָהָלְאָה׃ י וַיְהִי
מִמָּחֳרָת וַתִּצְלַח רוּחַ אֱלֹהִים ׀ רָעָה ׀ אֶל־שָׁאוּל וַיִּתְנַבֵּא
בְתוֹךְ־הַבַּיִת וְדָוִד מְנַגֵּן בְּיָדוֹ כְּיוֹם ׀ בְּיוֹם וְהַחֲנִית בְּיַד־

רש"י

כתיב הטלם אמר לו הלכה זו נתעלמה ממך צא ושאל בבית המדרש כדאיתא ביבמות: (ו) ובשלשים · תרגם יונתן ובצלצלין מין כלי זמר: (ח) ועוד לו · ועוד לו מה הוא נחסר שצריך להוסיף לו: אך המלוכה · אינו צריך עוד אלא למלכות: (ט) עוין · עין רעה: (י) ויתנבא · ואשתטי · נביא

מצודת ציון

יצלית כי המצלית נראה הוא כעושה בהשכל: (ו) לשיר · לשורר: והמחולות · שם כלי שיר כמו בתופים ובמחולות (שופטים י"א): ובשלישים · כלי שיר בעלת שלשת יתרים: (ז) ותענינה · ענין הרמת קול כמו וענו הלוים וגו' קול רם (דברים כ"ז): המשחקות · משמחות: ברבבתיו · ורבבה הוא עשרה אלפים: (ח) נתנו · ענינו האמירה על הדבר וכן אל תתן את אמתך (לעיל א'): (ט) עוין · מלשון עין ומלשון עיון ור"ל תמיד היה מעיין ומחשב בו בעין רעה: (י) ותצלח · עברה: ויתנבא ·

מצודת דוד

והלאה יצא במלחמה: על אנשי המלחמה · לראש ולשר על אנשי המלחמה: עבדי שאול · הם שרי המלחמה ועם שהיו מאומנותם לא נתקנאו בו: (ו) בבואם · כשבאו אנשי המלחמה אל ארצם: והמחולות · ר"ל והמחולות בידם: בתופים · כמו ובתופים: (ז) באלפיו · בהרגה אלפים של פלשתים: (ח) נתנו לדוד · ר"ל בהשיר אמרו על דוד שהכה רבבות וכו' ועוד מה נשאר לתת לו ואך המלוכה לבדה נשארה כאומר הנה ע"פ הדברים האלה קרוב הוא למלוך: (י) כיום ביום · כמו שרגיל בכל יום ויום

שאול׃ יא ויטל שאול את־החנית ויאמר אכה בדוד
ובקיר ויסב דוד מפניו פעמים׃ יב ויירא שאול מלפני
דוד כי־היה יהוה עמו ומעם שאול סר׃ יג ויסרהו
שאול מעמו וישמהו לו שר־אלף ויצא ויבא לפני
העם׃ יד ויהי דוד לכל־דרכו דרכיו קרי משכיל ויהוה
עמו׃ טו וירא שאול אשר־הוא משכיל מאד ויגר
מפניו׃ טז וכל־ישראל ויהודה אהב את־דוד כי־הוא
יוצא ובא לפניהם׃ יז ויאמר שאול אל־דוד הנה בתי
הגדולה מרב אתה אתן־לך לאשה אך היה־לי לבן־חיל
והלחם מלחמות יהוה ושאול אמר אל־תהי ידי בו
ותהי־בו יד־פלשתים׃ יח ויאמר דוד אל־שאול מי אנכי
ומי חיי משפחת אבי בישראל כי־אהיה חתן למלך׃

רש"י

ושוטה מדברים דברי רמזים שאינם ניכרים : (יא) אכה בדוד ובקיר · מכה אחת אכה שיכנס החנית בדוד ובקיר : (יד) משכיל · מצליח : (יז) ושאול אמר · בלבו : אל תהי ידי בו · פן אענש : ותהי בו יד פלשתים · ולכך

מצודת דוד

ויום כאשר באה עליו רוח רעה : (יא) אכה בדוד ובקיר · ר"ל הכאה חזקה עד אשר תחליף גוף דוד ותכנס עוד בקיר : פעמים · ב' פעמים הטיל החנית ונזדמן הדבר שהיה דוד מסבב ונוטה מפניו ולא הכהו : (יב) כי היה ה' עמו · שהסב מפניו פעמים מבלי כוונה : (יג) שר אלף · למען יתמיד במלחמה ואולי יהרג : ויצא ויבא · ר"ל הוא היה מנהיגם : (יז) ושאול אמר וגו' · ר"ל לא לאהבתו אמר לתת לו בתו רק חשב שעי"ז יפול ביד פלשתים וידו לא תהי בו : (יח) מי אנכי · כאומר הלא אני שפל אנשים : ומי חיי · ר"ל מה חיי הם חשובים כי הנכבד חייו חשובים ויקרים אבל הנבזה אין חייו חשובים כלום : משפחת · ומי שאמר עומדת במקום שנים וכאילו אמר ומי משפחת אבי הלא היא דלה וצעירה : כי אהיה ·

מצודת ציון

ת"י ואשתטי ר"ל היה מדבר דברי שטות ואמר לשון נבואה כי הנביא והשוטה מדברים דברי כמזים זה לנבואתו וזה לשטותו : (יא) ויטל · השליכמו ויטילו את הכלים (יונה א') : ובקיר · בכותל : (יד) לכל דרכיו · בכל דרכיו הלמ"ד במקום בי"ת כמו לפניכם לחרב (ויקרא כ"ו) : משכיל · מצליח : (טו) ויגר · פחד כמו ויגר

יט וַיְהִי בְּעֵת תֵּת אֶת־מֵרַב בַּת־שָׁאוּל לְדָוִד וְהִיא נִתְּנָה
לְעַדְרִיאֵל הַמְּחֹלָתִי לְאִשָּׁה׃ כ וַתֶּאֱהַב מִיכַל בַּת־שָׁאוּל
אֶת־דָּוִד וַיַּגִּדוּ לְשָׁאוּל וַיִּשַׁר הַדָּבָר בְּעֵינָיו׃ כא וַיֹּאמֶר
שָׁאוּל אֶתְּנֶנָּה לּוֹ וּתְהִי־לוֹ לְמוֹקֵשׁ וּתְהִי־בוֹ יַד־פְּלִשְׁתִּים
וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־דָּוִד בִּשְׁתַּיִם תִּתְחַתֵּן בִּי הַיּוֹם׃ כב וַיְצַו
שָׁאוּל אֶת־עֲבָדָו עבדיו קרי דַּבְּרוּ אֶל־דָּוִד בַּלָּט לֵאמֹר
הִנֵּה חָפֵץ בְּךָ הַמֶּלֶךְ וְכָל־עֲבָדָיו אֲהֵבוּךָ וְעַתָּה הִתְחַתֵּן
בַּמֶּלֶךְ׃ כג וַיְדַבְּרוּ עַבְדֵי שָׁאוּל בְּאָזְנֵי דָוִד אֶת־הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה וַיֹּאמֶר דָּוִד הֲנְקַלָּה בְעֵינֵיכֶם הִתְחַתֵּן בַּמֶּלֶךְ וְאָנֹכִי

רש"י

אמר לו והלחם מלחמות ה': (יט) בעת תת · כשהגיע זמן שקבע לתתה לו ובעוד שהיו מתעסקים לתת לו נתגלגל הדבר ונתנה לעדריאל: (כא) בשתים תתחתן בי·שתי בנות יש לי באחת מהן תתחתן בי וכן תרגם יונתן בחדא מתרין · כיונא בו שלש אנכי נוטל עליך (שמואל ב' כ"ד י"ב)

מצודת ציון

מוקש (במדבר כ"ב): (כב) בלט · בחשאי כמו ותבא אליו בלאט (שופטים ד'): (כג) הנקלה · מלשון

מצודת דוד

שאהיה ראוי והגון להיות חתן המלך וכאומר הלא בוודאי דבר גדול הוא אלי וכל אשר תאמר אעשה בעבור זה:

(יט) ויהי בעת תת · כאשר הגיעה העת שקבע לתת את מרב לדוד והיא נתנה ע"י עצמה לעדריאל וקבלה ממנו קדושין בלא דעת אביה: (כ) וישר הדבר בעיניו · בחשבו שעי"ז תהי בו יד פלשתים: (כא) ויאמר שאול וגו' · כן אמר בלבו: ותהי לו למוקש · כי ע"י כן ילחם בפלשתים: בשתים תתחתן בי · ר"ל באחת משתי בנותי או אתן לך את מרב בעל כרחה או את מיכל ברצונה: (כב) דברו אל דוד · על כי דוד לא ענהו בחשבו כי מהתל בו כאשר התל בו עם מרב בחשבו שמדעת אביה קבלה קדושין מאחר ולזה צוה שאול את עבדיו לדבר בו: הנה המלך חפץ בך · ר"ל במה שמרב נשאת לאחר לא תחשוב שהיה מדעת המלך לא כן הוא כי הוא חפץ בך אף לא תחשוב שעבדי המלך מתקנאים בך והם אשר מאסו אותך בעיני מרב ותחוש פן ימאסוך גם בעיני מיכל גם זה לא הוא כי כל עבדי המלך אהבוך ומרב מאסה בך מעצמה הבל הואיל ומיכל אוהבת אותך התחתן במלך: (כג) הנקלה · וכי דבר קל הוא בעיניכם להתחתן במלך הלא אין להתחתן בו כ"א אחד מנכבדי העם ובהרבות מוהר אבל אנכי איש רש ואין כל ואף נקלה ולא

אִישׁ־רָשׁ וְנִקְלֶה׃ כד וַיַּגִּדוּ עַבְדֵי שָׁאוּל לוֹ לֵאמֹר כַּדְּבָרִים
הָאֵלֶּה דִּבֶּר דָּוִד׃ כה וַיֹּאמֶר שָׁאוּל כֹּה־תֹאמְרוּ לְדָוִד אֵין־
חֵפֶץ לַמֶּלֶךְ בְּמֹהַר כִּי בְּמֵאָה עָרְלוֹת פְּלִשְׁתִּים לְהִנָּקֵם
בְּאֹיְבֵי הַמֶּלֶךְ וְשָׁאוּל חָשַׁב לְהַפִּיל אֶת־דָּוִד בְּיַד־פְּלִשְׁתִּים׃
כו וַיַּגִּדוּ עֲבָדָיו לְדָוִד אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּשַׁר הַדָּבָר
בְּעֵינֵי דָוִד לְהִתְחַתֵּן בַּמֶּלֶךְ וְלֹא מָלְאוּ הַיָּמִים׃ כז וַיָּקָם
דָּוִד וַיֵּלֶךְ הוּא וַאֲנָשָׁיו וַיַּךְ בַּפְּלִשְׁתִּים מָאתַיִם אִישׁ
וַיָּבֵא דָוִד אֶת־עָרְלֹתֵיהֶם וַיְמַלְאוּם לַמֶּלֶךְ לְהִתְחַתֵּן בַּמֶּלֶךְ
וַיִּתֶּן־לוֹ שָׁאוּל אֶת־מִיכַל בִּתּוֹ לְאִשָּׁה׃ כח וַיַּרְא שָׁאוּל
וַיֵּדַע כִּי יְהוָה עִם־דָּוִד וּמִיכַל בַּת־שָׁאוּל אֲהֵבַתְהוּ׃
כט וַיֹּאסֶף שָׁאוּל לֵרֹא מִפְּנֵי דָוִד עוֹד וַיְהִי שָׁאוּל אֹיֵב
אֶת־דָּוִד כָּל־הַיָּמִים׃ ל וַיֵּצְאוּ שָׂרֵי פְלִשְׁתִּים וַיְהִי ׀ מִדֵּי

אל"ף במקום וא"ו

רש"י

אחת משלש כמו שמפורש שם באר לך אחת מהם: (כו) ולא מלאו הימים· לא המתין עד מלאת הימים שקבע לו להביא את מאה הערלות: (כז) ויקם דוד וילך הוא ואנשיו וגו' וימלאום· פריבנטי"ר בלע"ז: (כט) לרא· ליראה: ויצאו שרי פלשתים· לצאת בגדודים לשלול שלל בישראל:

מצודת דוד

מכובד ומלוע יתפון בי שמלך אין זאת: (כה) במאה ערלות· חפלו במאה ערלות פלשתים לבזותם להנקם מאויביו: ושאול חשב· ר"ל אבל האמת לבבו לא כן יחשוב כ"א חשב להפילו ביד פלשתים: (כו) וישר הדבר· להביא הערלות ולהתחתן במלך: ולא מלאו הימים· היות נתן לו זמן להביאם ודוד מיהר להביאם עד לא נשלם הימים: (כז) וימלאום· השלים את כל המאתים עם שלא אמר כ"א מאה: (כח) וירא שאול· טוב הצלחתו: אהבתהו· ותגלה אליו מטעמת אביה לו ויהיה נשמר: (כט) ויאסף· ובעבור זה הוסיף לפחוד מפני דוד: (ל) ויצאו· לפשוט בא"י לשלול שלל ובכל עת לאתם הצליח דוד להכות בהם יותר מכל

מצודת ציון

קל: רש· עני: ונקלה· הוא היפך המכובד: (כה) במוהר· מתן הבתולות תקרא מוהר כמו כמוהר הבתולות (שמות כ"ב): (כו) מלאו· נשלמו: (כט) ויאסף· כמו ויוסף בוי"ו: לרא· מלשון מורא ופחד: (ל) מדי· בכל זמן וכן מדי עלותה (לעיל א'):

עבדי

צֵאתָם שָׂכַל דָּוִד מִכֹּל עַבְדֵי שָׁאוּל וַיִּיקַר שְׁמוֹ מְאֹד׃
יט א וַיְדַבֵּר שָׁאוּל אֶל־יוֹנָתָן בְּנוֹ וְאֶל־כָּל־עֲבָדָיו לְהָמִית
אֶת־דָּוִד וִיהוֹנָתָן בֶּן־שָׁאוּל חָפֵץ בְּדָוִד מְאֹד׃ ב וַיַּגֵּד
יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵאמֹר מְבַקֵּשׁ שָׁאוּל אָבִי לַהֲמִיתֶךָ וְעַתָּה
הִשָּׁמֶר־נָא בַבֹּקֶר וְיָשַׁבְתָּ בַסֵּתֶר וְנַחְבֵּאתָ׃ ג וַאֲנִי אֵצֵא
וְעָמַדְתִּי לְיַד־אָבִי בַּשָּׂדֶה אֲשֶׁר אַתָּה שָׁם וַאֲנִי אֲדַבֵּר בְּךָ
אֶל־אָבִי וְרָאִיתִי מָה וְהִגַּדְתִּי לָךְ׃ ד וַיְדַבֵּר יְהוֹנָתָן בְּדָוִד
טוֹב אֶל־שָׁאוּל אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַל־יֶחֱטָא הַמֶּלֶךְ
בְּעַבְדּוֹ בְדָוִד כִּי לוֹא חָטָא לָךְ וְכִי מַעֲשָׂיו טוֹב־לְךָ מְאֹד׃
ה וַיָּשֶׂם אֶת־נַפְשׁוֹ בְכַפּוֹ וַיַּךְ אֶת־הַפְּלִשְׁתִּי וַיַּעַשׂ יְהוָה
תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה לְכָל־יִשְׂרָאֵל רָאִיתָ וַתִּשְׂמָח וְלָמָּה תֶחֱטָא
בְּדָם נָקִי לְהָמִית אֶת־דָּוִד חִנָּם׃ ו וַיִּשְׁמַע שָׁאוּל בְּקוֹל
יְהוֹנָתָן וַיִּשָּׁבַע שָׁאוּל חַי־יְהוָה אִם־יוּמָת׃ ז וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן
לְדָוִד וַיַּגֶּד־לוֹ יְהוֹנָתָן אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיָּבֵא יְהוֹנָתָן
אֶת־דָּוִד אֶל־שָׁאוּל וַיְהִי לְפָנָיו כְּאֶתְמוֹל שִׁלְשׁוֹם׃ ח וַתּוֹסֶף

ר ש" י

(ג) ליד אבי · סמוך לאבי · אינשיי"ש אייניסי"ש בלע"ז :

מצודת ציון
מצודת דוד

שכל · הצליח : וייקר · מלשון יקר עבדי שאול ונעשה בזה מכובד בעיני
ומכובד : יט (ב) ונחבאת · תשב כל : יט (א) להמית את דוד ·
בערמה ובשגגה היוצאת מבלי דעת
שכדבר המלך נעשה : חפץ בדוד · בהצלחתו ובטובתו : (ב) השמר נא
בבקר · ר"ל זכור אמרי למחר בבקר ותשב בסתר ותחביא עצמך : (ג) ליד
אבי · למקום אבי בסמוך לו : בשדה וגו' · היות דרכו היה לטייל בבקר
בהשדה ההיא אשר צוה יונתן את דוד להחביא עצמו שם : בך · בעבורך :
וראיתי מה · ר"ל מה ישיב לי ואגיד לך מיד בהיותך קרוב אלי נחבא
בהשדה ההיא : (ד) בדוד טוב · בעבור דוד דבר טוב ללמד עליו זכות :
אל יחטא · במיתת דוד : וכי מעשיו · לא די שלא חטא לך כי אפילו מעשיו
טוב לך : (ה) בכפו · סוף ענין משל ור"ל כמו המשים דבר מה בכפו קרוב
לאבדו

הַמִּלְחָמָה לִהְיוֹת וַיֵּצֵא דָוִד וַיִּלָּחֶם בַּפְּלִשְׁתִּים וַיַּךְ בָּהֶם
מַכָּה גְדוֹלָה וַיָּנֻסוּ מִפָּנָיו: ט וַתְּהִי רוּחַ יְהוָה ׀ רָעָה אֶל־
שָׁאוּל וְהוּא בְּבֵיתוֹ יוֹשֵׁב וַחֲנִיתוֹ בְּיָדוֹ וְדָוִד מְנַגֵּן בְּיָד:
י וַיְבַקֵּשׁ שָׁאוּל לְהַכּוֹת בַּחֲנִית בְּדָוִד וּבַקִּיר וַיִּפְטַר מִפְּנֵי
שָׁאוּל וַיַּךְ אֶת־הַחֲנִית בַּקִּיר וְדָוִד נָס וַיִּמָּלֵט בַּלַּיְלָה
הוּא: יא וַיִּשְׁלַח שָׁאוּל מַלְאָכִים אֶל־בֵּית דָּוִד לְשָׁמְרוֹ
וְלַהֲמִיתוֹ בַּבֹּקֶר וַתַּגֵּד לְדָוִד מִיכַל אִשְׁתּוֹ לֵאמֹר אִם־אֵינְךָ
מְמַלֵּט אֶת־נַפְשְׁךָ הַלַּיְלָה מָחָר אַתָּה מוּמָת: יב וַתֹּרֶד מִיכַל
אֶת־דָּוִד בְּעַד הַחַלּוֹן וַיֵּלֶךְ וַיִּבְרַח וַיִּמָּלֵט: יג וַתִּקַּח מִיכַל
אֶת־הַתְּרָפִים וַתָּשֶׂם אֶל־הַמִּטָּה וְאֵת כְּבִיר הָעִזִּים שָׂמָה
מְרַאֲשֹׁתָיו וַתְּכַס בַּבָּגֶד: יד וַיִּשְׁלַח שָׁאוּל מַלְאָכִים לָקַחַת

רש"י

(יג) ותקח מיכל· כדי שלא יבינו שברח וירדפו אחריו: את התרפים· עשוים כדמות גוף אדם: כביר העזים· עור מופשט שלם כהמת פלוצי"ל בלע"ז: שמה

מצודת דוד

נאבדו מיד בפתות הכף כן הוא נפשו להיות קרוב להאבד ועל ידו עשה ה' תשועה לישראל: (י) בדוד ובקיר· זרק החנית בכח עד אשר תחליף גוף דוד ותנעץ עוד בקיר וכשנפטר מפניו נעלם החנית בהקיר כי נפטר מפניו אחר שיצאה החנית מתחת יד שאול: בלילה הוא· לא גם מיד מבית המלך רק חזר לביתו וגם מהם בלילה קודם הבוקר: (יא) לשמרו· לבל יברח בלילה ולהביאו אליו בבוקר לעמוד לפניו כמאז בכדי להמיתו בתחבולה בהטלת חנית וכדומה כי היה בוש בדבר להמיתו לעיני העם על לא חמס בכפו ולזה פרוש יערים כאילו עושה שלא מדעת: (יב) בעד החלון· והשומרים שמרו בהפתח שמצד האחר: (יג) שמה מראשותיו· עם כי כסתה הראש חששה פן ימששו ממעל וידעו כי התרפים הם כי אין בהם שער ולזה שמה מראשותיו נאד מעור העזים והשער ממעל להטעות את הבאים למשש (ועשתה עוד התחבולות ההם למען לא ירדפו אחריו ובהתמהמהם יתרחק למ׳ט נפשו): ותכס· כסתה

מצודת ציון

במחבואה: (י) ויפטר· ענין הסלוק ממקומו וכן כי לא פטר יהוידע (דה"ב כ"ג): (יב) בעד החלון· דרך החלון: (יג) התרפים· הם העשויים בצורת אדם מהם לעבודת כוכבים ומהם לצורת אדם ידוע והנשים היו עושות על צורת בעליהן להסתכל בתארו מרוב האהבה: כביר העזים· ת"י נודא דעיזא: מראשותיו·

אֶת־דָּוִד וַתֹּאמֶר חֹלֶה הוּא׃ טו וַיִּשְׁלַח שָׁאוּל אֶת־הַמַּלְאָכִים
לִרְאוֹת אֶת־דָּוִד לֵאמֹר הַעֲלוּ אֹתוֹ בַמִּטָּה אֵלַי לַהֲמִתוֹ׃
טז וַיָּבֹאוּ הַמַּלְאָכִים וְהִנֵּה הַתְּרָפִים אֶל־הַמִּטָּה וּכְבִיר
הָעִזִּים מְרַאֲשֹׁתָיו׃ יז וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־מִיכַל לָמָּה כָּכָה
רִמִּיתִנִי וַתְּשַׁלְּחִי אֶת־אֹיְבִי וַיִּמָּלֵט וַתֹּאמֶר מִיכַל אֶל־
שָׁאוּל הוּא־אָמַר אֵלַי שַׁלְּחִנִי לָמָה אֲמִיתֵךְ׃ יח וְדָוִד בָּרַח
וַיִּמָּלֵט וַיָּבֹא אֶל־שְׁמוּאֵל הָרָמָתָה וַיַּגֶּד־לוֹ אֵת כָּל־אֲשֶׁר
עָשָׂה־לוֹ שָׁאוּל וַיֵּלֶךְ הוּא וּשְׁמוּאֵל וַיֵּשְׁבוּ בְּנָוֹית בניות קרי׃
יט וַיֻּגַּד לְשָׁאוּל לֵאמֹר הִנֵּה דָוִד בְּנָוֹית בניות קרי בָּרָמָה׃
כ וַיִּשְׁלַח שָׁאוּל מַלְאָכִים לָקַחַת אֶת־דָּוִד וַיַּרְא אֶת־
לַהֲקַת הַנְּבִיאִים נִבְּאִים וּשְׁמוּאֵל עֹמֵד נִצָּב עֲלֵיהֶם

רש״י

מראשותיו: לפי שאין לתרפים שער וזה דומה לשער אדם: (יז) הוא אמר אלי וגו׳ · אתה מסרתני ביד לסטים אחד שלף חרבו עלי עד ששלחתיו: (יט) בניות · בבית אולפנא: (כ) להקת · סיעת:

מצודת ציון

מלשון ראש: (טו) לראות · ר״ל לבקרו וכן תרגומו למסער וכ״כ תרגם על לראות את יורם וגו׳ כי חולה הוא (מ״ב ח׳) אבל בכ״מ מתרגם למחזי: (טז) אל המטה · כמו על המטה וכן אל ההרים לא אכל (יחזקאל י״ח ו׳): (כ) להקת · קבוצת והוא הפוך מגזרת קהלת וכמו כנס כנש: נצב עליהם · ר״ל ממונה

מצודת דוד

את הראש ממעל כאילו עשתה לשמרו מן הצנה וכדומה ולמען לא יראו שתרפים הוא: (יד) וישלח · בבקר שלח אחריו לעמוד לפניו כמאז: (טו) לראות את דוד לאמר · ר״ל שיאמרו שהולכים לבקרו ולראותו כי שאול חשב שעושה עצמו כחולה לבל יבוא אליו ולזה אמר העלו וגו׳ כאומר הלא תראו שאיננו חולה ולזה העלו אותו להמיתו לעיני העם כי מעתה הוא חייב מיתה על שהתל בי: (יז) למה ככה רמיתני · וחוזר ומפרש כי שלחת את אויבי ואמרת חולה הוא למען ימלט בעוד התמהמהנו. ולמה הרבית לרמות אותי כ״כ: הוא אמר אלי · ולא מעצמי שלחתיו כי הוא אמר אלי שלחני למה אמיתך בעבור זה והייתי א״כ אנוסה בדבר ובכדי שלא יחרה לך אמרתי חולה הוא להסתיר הדבר ובהאריך הזמן תנוח החמה: (יח) בניות · שם מקום ברמה הוכן למושב בני הנביאים: (כ) וירא · כ״א מן המלאכים: ושמואל

וַתְּהִי עַל־־מַלְאֲכֵי שָׁאוּל רוּחַ אֱלֹהִים וַיִּתְנַבְּאוּ גַּם־הֵמָּה :
כא וַיַּגִּדוּ לְשָׁאוּל וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֲחֵרִים וַיִּתְנַבְּאוּ גַּם־הֵמָּה
וַיֹּסֶף שָׁאוּל וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים שְׁלִשִׁים וַיִּתְנַבְּאוּ גַּם־הֵמָּה :
כב וַיֵּלֶךְ גַּם־־הוּא הָרָמָתָה וַיָּבֹא עַד־־בּוֹר הַגָּדוֹל אֲשֶׁר
בַּשֶּׂכוּ וַיִּשְׁאַל וַיֹּאמֶר אֵיפֹה שְׁמוּאֵל וְדָוִד וַיֹּאמֶר הִנֵּה
בְּנָוֺית בניות קרי בָּרָמָה : כג וַיֵּלֶךְ שָׁם אֶל־־נָוֺית ניות קרי
בָּרָמָה וַתְּהִי עָלָיו גַּם־הוּא רוּחַ אֱלֹהִים וַיֵּלֶךְ הָלוֹךְ
וַיִּתְנַבֵּא עַד־בֹּאוֹ בְּנָוֺית בניות קרי בָּרָמָה : כד וַיִּפְשַׁט גַּם־
הוּא בְּגָדָיו וַיִּתְנַבֵּא גַם־הוּא לִפְנֵי שְׁמוּאֵל וַיִּפֹּל עָרֹם כָּל־
הַיּוֹם הַהוּא וְכָל־הַלָּיְלָה עַל־כֵּן יֹאמְרוּ הֲגַם שָׁאוּל בַּנְּבִיאִים:
כ א וַיִּבְרַח דָּוִד מִנָּוֺית מניות קרי בָּרָמָה וַיָּבֹא וַיֹּאמֶר׀ לִפְנֵי
יְהוֹנָתָן מֶה עָשִׂיתִי מֶה־עֲוֺנִי וּמֶה־־חַטָּאתִי לִפְנֵי אָבִיךָ
כִּי מְבַקֵּשׁ אֶת־נַפְשִׁי : ב וַיֹּאמֶר לוֹ חָלִילָה לֹא־תָמוּת
הִנֵּה לוֹ־לא קרי יַעֲשֶׂה יעשה קרי אָבִי דָּבָר גָּדוֹל אוֹ דָּבָר

רש"י

(כד) ויפשט גם הוא בגדיו · בגדי מלכות ללבוש בגדי התלמידים : ויפול ערום · ונפל ברשן ת"י · (נ"א) ונפל ערטילאי · ובשם רבי מנחם

מצודת דוד

עומד · ובאה עליהם שפע הנבואה באמצעית שמואל : ותהי · באמצעית הנביאים כולם באה שפע הנבואה גם על המלאכים ולא חששו מעתה לדברי שאול : (כג) ותהי עליו · עודו בדרך : (כד) ויפשט · פשט בגדי מלכות להתדמות להנביאים במלבושיהם לבל יתגאה עליהם : ויפול · נפל על פניו ארצה וכמ"ש בדניאל ואני הייתי נרדם על פני ופני ארצה (דניאל י') : ערום · ר"ל מן בגדי מלכות : על כן יאמרו וגו' · כי בפעם הראשון שניבא בעת המלכו לא נתחזק עדיין המשל בפי הבריות לומר הגם שאול בנביאים וכשניבא שנית אז התחזק המשל לומר על כל הבא למעלה שלא הורגל בו הנה שאול בנביאים : כ (א) ויברח · בעוד שאול מתנבא ברח ובא לביתו : (ב) חלילה · חולין הוא לאבי לעבור על השבועה אשר

מצודת ציון

עליהם להורותם דרכי הנבואה כמו הנצב על הקוצרים (רות ב') : (כב) איפה · כמו איה פה :

קָטֹן וְלֹא יִגְלֶה אֶת־אָזְנִי וּמַדּוּעַ יַסְתִּיר אָבִי מִמֶּנִּי אֶת־
הַדָּבָר הַזֶּה אֵין זֹאת׃ ג וַיִּשָּׁבַע עוֹד דָּוִד וַיֹּאמֶר יָדֹעַ
יָדַע אָבִיךָ כִּי־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וַיֹּאמֶר אַל־יֵדַע־זֹאת
יְהוֹנָתָן פֶּן־יֵעָצֵב וְאוּלָם חַי־יְהוָה וְחֵי נַפְשֶׁךָ כִּי כְפֶשַׂע
בֵּינִי וּבֵין הַמָּוֶת׃ ד וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן אֶל־דָּוִד מַה־תֹּאמַר
נַפְשְׁךָ וְאֶעֱשֶׂה־לָּךְ׃ ה וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־יְהוֹנָתָן הִנֵּה־חֹדֶשׁ
מָחָר וְאָנֹכִי יָשֹׁב־אֵשֵׁב עִם־הַמֶּלֶךְ לֶאֱכוֹל וְשִׁלַּחְתַּנִי
וְנִסְתַּרְתִּי בַשָּׂדֶה עַד הָעֶרֶב הַשְּׁלִשִׁית׃ ו אִם־פָּקֹד יִפְקְדֵנִי

רש"י

ששמע מפי ערבי אחד ברשן בלשון ערבי משוגע : (ג) כפשע · כפסיעה אחת נפטרתי מפניו והכה בחנית בקיר באותה פסיעה נצלתי מן המות : (ה) הנה חדש מחר · חידוש הלבנה וכל אוכלי שולחן המלך אין נמנע איש מלבא ביום טוב אל הלחם : ואנכי ישב אשב עם המלך לאכול · לשון הווה הוא ואנכי רגיל לישב עם המלך תמיד לאכול כמוך לו : ושלחתני · מעתה ונסתרתי עד הערב של יום שלישי ולא אהיה עם

מצודת ציון

ב (ג) ואולם · ואבל : כפשע · מלשון פסיעה וצעדה : (ו) פקוד · ענין זכרון והשגחה כמו וה' פקד את שרה (בראשית כ"א) :

מצודת דוד

נשבע לבל ימיתך וחשב יהונתן שכל מה שעשה אביו לא היתה מדעת שלימה כ"א מרוח רעה הבאה עליו : ומדוע יסתיר · אם דרכו לגלות לפני מצפון לבו מדוע יסתיר הדבר הזה א"כ בוודאי אין זאת אמת : (ג) וישבע עוד דוד ויאמר · ר"ל מתחלה אמר הנה מה שלא גלה לך הוא בעבור שיודע הוא אשר מצאתי חן בעיניך ולזה מסתיר ממך לבל תעצב וחזר ונשבע ואולם חי ה' וכו' כי כשיעור פסיעה אחת היה ביני ובין המות כי לולא נטיתי מפניו בעת שהטיל החנית היה ממית אותי וכאומר יהיה איך שיהיה אם בדעת אם מבלי דעת מכל מקום אני תמיד בסכנה : (ד) מה תאמר נפשך · לפי שהחכמה נתונה בנפש המשכלת אמר לו מה תאמר נפשך : (ה) חדש מחר · ר"ל ראש חודש והיה מדרך כל אוכלי שלחן המלך לבוא בו אל השולחן ולא יעדרו אבל בשאר הימים היה מי מהם לפעמים נמנע מלבוא : ואנכי וגו' · דרכי לשבת עם המלך לאכול על שלחנו : ושלחתני · ר"ל לזאת העצה היעוצה שהיום תשלחני להסתר היום ומחר ומחרתו עד הערב עד עת תוכל להודיעני אחר הסעודה : (ו) אם פקוד · אם יזכור כי נשאוג

אבי

אָבִיךָ וְאָמַרְתָּ נִשְׁאֹל נִשְׁאַל מִמֶּנִּי דָוִד לָרוּץ בֵּית־לֶחֶם
עִירוֹ כִּי זֶבַח הַיָּמִים שָׁם לְכָל־הַמִּשְׁפָּחָה׃ ז אִם־כֹּה יֹאמַר
טוֹב שָׁלוֹם לְעַבְדֶּךָ וְאִם־חָרֹה יֶחֱרֶה לוֹ דַּע כִּי־כָלְתָה
הָרָעָה מֵעִמּוֹ׃ ח וְעָשִׂיתָ חֶסֶד עַל־עַבְדֶּךָ כִּי בִּבְרִית יְהוָֹה
הֵבֵאתָ אֶת־עַבְדְּךָ עִמָּךְ וְאִם־יֶשׁ־בִּי עָוֺן הֲמִיתֵנִי אַתָּה
וְעַד־אָבִיךָ לָמָּה־זֶּה תְבִיאֵנִי׃ ט וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן חָלִילָה
לָּךְ כִּי ׀ אִם־יָדֹעַ אֵדַע כִּי־כָלְתָה הָרָעָה מֵעִם אָבִי לָבוֹא
עָלֶיךָ וְלֹא אֹתָהּ אַגִּיד לָךְ׃ י וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־יְהוֹנָתָן מִי
יַגִּיד לִי אוֹ מַה־יַּעַנְךָ אָבִיךָ קָשָׁה׃ יא וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן אֶל־

רש"י

האוכלים ויפקד מושבי ויתמה המלך עלי או מחר או למחרתו: **(ו) נשאול** נשאל. רשות שאל ממני: זבח הימים. משנה לשנה בזמן הזה: **(ז) אם** כה יאמר טוב. שלא יחרה לו: שלום לעבדך. אין בלבו להרגני: ואם חרה יחרה. זהו שאתה מצוי לו להרגני: כלתה הרעה מעמו. סוף דבר מחשבה רעה לו עלי: **(ח) ועשית חסד**. לשלחני: **(ט) חלילה לך**. כזאת לחשדני שאדע בו שכלתה מעמו הרעה ולא אגיד לך: **(י) מי יגיד**

מצודת דוד

עלי או תשיב לומר שנשאל ממני ללכת לעירו על הזבח הקבוע לבני משפחתו בכל שנה ויחשב כי בזולת ר"ח לא ישאל עליו כי אין הדבר קבע לבוא בכל יום ואף בר"ח לבד לא ישאל בחשבו שמקרה היא וכאשר היה באמת שאדל לשאול בר"ח אולם כשלא יבוא בר"ח וגם ביום שלאחריו אז קרוב הדבר שישאל עליו: (ז) טוב. ר"ל טוב עשית מה שנתת לו רשות ללכת: **שלום לעבדך**. אז תדע כי שלום לי ואינו רוצה להמיתני: דע כי כלתה. ר"ל סוף דעתו להמיתני ולזה חרה לו על מה שלא אהיה מצוי אצלו לשלוח בי יד: **(ח) ועשית חסד**. לגלות אזני מה נהיה: כי בברית. לזאת מהראוי שתעשה עמדי חסד: **ואם יש בי עון**. ר"ל ואם לאח"ז מצאת בי עון ובעבורו תפר הברית: **תביאני**. ר"ל לא תגלה אזני אבוא שוב לפני אביך ותהיה אתה הגורם: **(ט) חלילה לך**. חולין היא לך מלהיות נמצא בך עון שבעבורו יופר הברית עד אשר אם אדע וכו' ר"ל לא נמצא בך עון שבעבורה אעלים ממך דברי אבי: (י) מי יגיד לי. ר"ל ע"י מי תגיד לי: **או מה**. ר"ל **מה יענך טוב או**

מצודת ציון

בשאול. מל' שאלה ובקשה: **לרוץ**. לילך במרוצה ומהר: הימים. השנה כמו ימים תהיה גאולתו (ויקרא כ"ה): **(ז) כה**. כן: **כלתה**. ענין סוף וגמר: **(י) יענך**. ישיבך: **קשה**. תשובה

דָּוִד לְכָה וְנֵצֵא הַשָּׂדֶה וַיֵּצְאוּ שְׁנֵיהֶם הַשָּׂדֶה : יב וַיֹּאמֶר
יְהוֹנָתָן אֶל־דָּוִד יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כִּי־אֶחְקֹר אֶת־אָבִי
כָּעֵת מָחָר הַשְּׁלִשִׁית וְהִנֵּה־טוֹב אֶל־דָּוִד וְלֹא־אָז אֶשְׁלַח
אֵלֶיךָ וְגָלִיתִי אֶת־אָזְנֶךָ : יג כֹּה־יַעֲשֶׂה יְהוָה לִיהוֹנָתָן
וְכֹה יֹסִיף כִּי־יֵיטִב אֶל־אָבִי אֶת־הָרָעָה עָלֶיךָ וְגָלִיתִי
אֶת־אָזְנֶךָ וְשִׁלַּחְתִּיךָ וְהָלַכְתָּ לְשָׁלוֹם וִיהִי יְהוָה עִמָּךְ כַּאֲשֶׁר
הָיָה עִם־אָבִי : יד וְלֹא אִם־עוֹדֶנִּי חָי וְלֹא־תַעֲשֶׂה עִמָּדִי
חֶסֶד יְהוָה וְלֹא אָמוּת : טו וְלֹא־תַכְרִית אֶת־חַסְדְּךָ מֵעִם

רש"י

לי · במקום שאסתר שם : (יב) ה' אלהי ישראל · לשון שבועה · כה יעשה לי הקב"ה כי אחקור את אבי ואמצא שהוא טוב אליך אם לא אשלח על ידי שליח וגליתי אזנך כי הטובה אני יכול לגלות ואם ייטיב אל אבי להרע לך אותה לא אגלה פן יודע לאבי מקום שאתה שם וגליתי אני בעצמי את אזנך : השלשית · בימי מחר זהו יום שלישי כשעה של עכשיו כי מחר חדש ושמא לא יתמה מחר אבי אבל יתמה ביום השלישי : (יד) ולא אם עודני חי · לשון בקשה הוא כמו ולא יתן נא לעבדך (מלכים ב' ה' י"ז) והיינו זו ממשמעו ולא תעשה לי טובה בעודני חי שתעשה עמי חסד ה' בטרם אמות

מצודת ציון

קשה : (יב) אחקור · מלשון חקירה ודרישה : (טו) ולא תכרית · ר"ל חסרון כריתו :

מצודת דוד

מה יענך קשה ומסוף המקרא למדנו : (יא) השדה · כי אין להמתיק סוד כ"א בשדה בכדי שלא יהיה נשמע למי : (יב) ה' אלהי ישראל · ר"ל הריני נשבע בה' וכו' : בעת מחר · כעת הזאת ביום מחר השלישית והוא יום שאחר ר"ח : והנה טוב · כשתהיה ההודעה טובה : ולא אז וגו' · וכי לא אז אשלח אליך לבשרך טובה בתמיה : (יג) כה יעשה וגו' · הוא ענין שבועה וגזם ולא אמר והרי הוא כאילו אמר טובה כזאת יעשה לי וכן יוסיף וכו' : כי ייטיב · כאשר יהיה ישר וטוב בעיני אבי להרע לך עם כי יקשה בעיני לבשרך רעה עכ"ז אגלה אזנך כי ההליכה מפה לטובה תחשב כי תלך בשלום מבלי פחד וסוף הדבר יהיה כי מלוך תמלוך וזהו ויהי ה' עמך וכו' : (יד) ולא אם עודני חי · ר"ל לא אשאל ממך דבר אם אהיה עדיין חי כשתמלוך ולתוספת ביאור אמר ולא תעשה וכו' ור"ל ולא אשאל אשר תעשה עמדי חסד בעבור ברית ה' אשר בינינו בעוד שלא אמות והרי הוא כאומר מובטחני שתקיים הברית מבלי שאלה ובקשה : (טו) ולא תכרית ·

בֵּיתִי עַד־עוֹלָם וְלֹא בְּהַכְרִת יְהוָה אֶת־אֹיְבֵי דָוִד אִישׁ
מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ טז וַיִּכְרֹת יְהוֹנָתָן עִם־בֵּית דָּוִד וּבִקֵּשׁ
יְהוָה מִיַּד אֹיְבֵי דָוִד׃ יז וַיּוֹסֶף יְהוֹנָתָן לְהַשְׁבִּיעַ אֶת־
דָּוִד בְּאַהֲבָתוֹ אֹתוֹ כִּי־אַהֲבַת נַפְשׁוֹ אֲהֵבוֹ׃ יח וַיֹּאמֶר־
לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ׃
יט וְשִׁלַּשְׁתָּ תֵּרֵד מְאֹד וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־נִסְתַּרְתָּ

רש"י

ומהו החסד שלא תכרית את חסדך מעם ביתי בזאת תכרות לי ברית בחיי : (טו) ולא בהכרית ה' · וגם לא תסיר חסדך מהם כי אף בבא הפורענות על בית אבי שידעתי שיכרית המקום את אויביך : (טו) ובקש ה' · את הברית הזאת : מיד אויבי דוד · כנה הכתוב ופירושו בקש הקב"ה את העון מיד דוד כשעבר על הברית ואמר למפיבושת אתה וציבא תחלקו את השדה (שמואל ב' י"ט ל') יצתה בת קול ואמרה רחבעם וירבעם יחלקו את המלכות · וכן תרגם יונתן ואתפרע ליה ה' מיד סנאי דוד : (יח) מחר חדש · ודרך כל אוכלי שולחן המלך לבא ביום מועד על השולחן : ונפקדת · אבי יפקדך וישאל היכן אתה : כי יפקד מושבך · שיהיה מושבך חסר שאתה יושב בו וכן תרגם יונתן ותתבעי ארי יהי מרוח בית אסחרותך : ונפקדת · לשון זכרון : כי יפקד · לשון חסרון : (יט) ושלשת · שלשת ימים ואז תרד מאד כלומר לכשתגיע ביום השלישי תרד במקום סתר

מצודת דוד

אף לא אשאל שלא תכרית למנוע לבטל חסדך מעם ביתי : ולא בהכרית · אף לא אשאל שתשמור הברית בעת יכרית ה' את אויביו והם בית שאול שיוכרתו כלם בסבת הגבעונים ואמר גם לא אשאל בפרט שתחמול אז על זרעי כי הברית כולל הכל וידעתי כי שמור תשמור : (טז) עם בית דוד · לעשות חסד עם ביתו בעוד היותו נרדף משאול : ובקש · זה מדברי יונתן שאמר ה' יבקש מאויבי דוד לשלם גמול ואף ממני אם אהיה לו לאויב למנוע החסד מביתו : (יז) באהבתו אותו · ר"ל לא הוסיף להשביע בעבור כי חשש פן לא יקיים דוד את הברית שמאז אולם מה שהוסיף להשביעו הוא על כי אהב אותו כנפשו והיה מתענג בהזכיר כי מלוך ימלוך ויהיה לאל ידו לעשות חסד : (יח) ויאמר לו יהונתן · עתה חזר להשיב על מה ששאלו דוד מי יגיד לו ואמר לו מחר ר"ח ותהיה נזכר כאשר יחסר מקום מושבך מקום אשר יושב בה ור"ל ע"י שמחר ר"ח תהיה בודאי נזכר אם למחר אם למחרתו וכמ"ש למעלה : (יט) ושלשת · כל

מצודת ציון

לא תמנע : (יח) ונפקדת · ענין זכרון : יפקד · ענינו חסרון כמו ולא נפקד ממנו איש (במדבר ל"א) :

שָׁם בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה וְיָשַׁבְתָּ אֵצֶל הָאֶבֶן הָאָזֶל׃ כ וַאֲנִי
שְׁלֹשֶׁת הַחִצִּים צִדָּה אוֹרֶה לְשַׁלַּח־לִי לְמַטָּרָה׃ כא וְהִנֵּה
אֶשְׁלַח אֶת־הַנַּעַר לֵךְ מְצָא אֶת־הַחִצִּים אִם־אָמֹר אֹמַר
לַנַּעַר הִנֵּה הַחִצִּים ׀ מִמְּךָ וָהֵנָּה קָחֶנּוּ וָבֹאָה כִּי־שָׁלוֹם לְךָ
וְאֵין דָּבָר חַי־יְהוָה׃ כב וְאִם־כֹּה אֹמַר לָעֶלֶם הִנֵּה הַחִצִּים

רש"י

ותתחבא הרבה כי אז יבקשוך ובאת אל המקום הסתר הזה אשר אתה נסתר בו ביום שהוא יום מעשה מלאכה וכן תרגם יונתן ביומא דחולא באותו היום נסתר כמה שנאמר ויסתר דוד בשדה מיד ויהי החדש מחר: האבן האזל. אבן שהיתה אות להולכי דרכים: האזל. הולכי הדרך וכן תרגם יונתן אבן אתא אבן האות: (כ) צדה אורה. לא מפיק ה"א ופתרון לצד כמו לצד כל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה ה"א בסופה בצד אותה אבן אורה חצים למטרה כדי שלא יבין הנער וזה סימן יהיה לך לנחש אם אתה צריך לברוח: (כא) והנה אשלח וגו'. ודרך המבקש חץ הירוי הולך עד מקום שרואה שהחץ הולך ואינו יכול לכוין יפה פעמים שהוא מחפש והחץ להלן ממנו ופעמים שהוא הולך להלן מן החץ ומחפש והניחוש הזה יהיה לך: אם אמור אומר לנער וגו' קחנו ובואה. לא אתה בעצמך ממקום מחבואך וקחנו ובוא אלי כי אין לך ליראה: כי שלום לך. הקב"ה חפץ שתהא כאן ולא תירא ואפילו שמעתי מחשבת רעה: (כב) ואם כה אומר וגו' לך כי

מצודת ציון

(יט) האזל. ענין הלוך כמו אזלו מים מני ים (איוב י"ד) ור"ל סימן להולכי אורח: (כ) צדה. מלשון צד: אורה. אשליך כמו ירה בים (שמות ט"ו): למטרה. הוא הדבר אשר המורים מכוונים להשליך בו כמו כמטרא לחץ (איכה ג'): (כא) והנה. להצד הזה: (כב) לעלם. לנער

מצודת דוד

שלשת הימים והם היום ומחר ומחרתו תרד מאד להיות נסתר בהעמק במקום שנסתרת שם ביום המעשה והוא היום שהיה בו מעשה השבועה אשר נשבע שאול ליהונתן לבל המית את דוד כי גם אז היה נסתר במקום ההוא: (כ) שלשת החצים. האחד לירות ראשון והשני אחריו אם להרחיקו אם להקריבו כפי הסימן האמור בענין ואולי לא יכוין בהשני לקח עוד אחד ובו יכוין לפי הסימן הנרצה: צדה אורה. אשליך לצד האבן ההיא כאילו אני מורה למטרה: (כא) והנה אשלח. לאח"ז אשלח הנער אשר עמד למצוא החצים: אם אמור אומר. ר"ל הסימן הזה יהיה בידך אם אומר לנער הנה החצים ממך והנה ר"ל קרובים אלי ממך ועברת מהם ולהלאה כי כשירצה לעשות זה הסימן יזרוק שוב אך להיות קרוב אליו מן הנער. קחנו. אז אתה קח החץ ובוא: חי ה'.

שבע

מִמְּךָ וָהָלְאָה לֵךְ כִּי שִׁלַּחֲךָ יְהוָה: כג וְהַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ
אֲנִי וָאָתָּה הִנֵּה יְהוָה בֵּינִי וּבֵינְךָ עַד־עוֹלָם: כד וַיִּסָּתֵר
דָּוִד בַּשָּׂדֶה וַיְהִי הַחֹדֶשׁ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־אל קרי הַלֶּחֶם
לֶאֱכוֹל: כה וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־מוֹשָׁבוֹ כְּפַעַם ׀ בְּפַעַם אֶל־
מוֹשַׁב הַקִּיר וַיָּקָם יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב אַבְנֵר מִצַּד שָׁאוּל וַיִּפָּקֵד
מְקוֹם דָּוִד: כו וְלֹא־דִבֶּר שָׁאוּל מְאוּמָה בַּיּוֹם הַהוּא כִּי

רש"י

שלחך · הקב"ה אומר לך לברוח ולהמלט : (כג) והדבר אשר דברנו · ברית שכרתנו יחד : הנה ה' ביני ובינך · עד על אותו דבר : (כד) אל מושב הקיר · בראש המטה אצל הקיר : ויקם יהונתן · עמד ממקומו לפי שאין דרך הבן להיות מיסב אצל אביו שדרכן היה לאכול מסובין על המטות והיה דוד מיסב בין יהונתן ובין שאול עכשיו שלא בא דוד לא היסב יהונתן עד שיסב אבנר מצד שאול ואח"כ ישב יהונתן מצד אבנר וא"ת לא ישב כלל הרי

מצודת דוד

נשבע לו שבאם יאמר כזאת בוודאי שלום לו ואין דבר רע ועכ"ז לא רצה לקרות לו שלא יודע שבעלתו נסתר: (כב) ממך והלאה · להלן ממקום עמדך כי כשירצה לעשות זה הסימן יזרוק טוב חן להיות רחוק מהראשון וכאשר עשה באמת: לך · אז לך לדרכך וברח לך: כי שלחך ה' · ר"ל ההליכה תהיה לך לטובה ומה' היא: (כג) והדבר · כאומר ואם תלך לך זכור תזכור הדבר אשר דברנו והוא דברי הברית שכרתנו: הנה ה' · ר"ל אין בינינו עד ואך הנה העד יהיה ה' וכו': (כה) על מושבו · על המקום המיוחד לו לשבת בה והוא במקום המושב שאצל הקיר: ויקם יהונתן · כי סדר הישיבה היה אשר ישב דוד סמוך להמלך ואחריו יהונתן ואחריו אבנר וישב עתה המלך במקומו ויהונתן במקומו ואבנר במקומו וכשלא בא דוד נשאר יהונתן יושב סמוך לאביו מבלי אמצעי ואין מדרך הבן להסב אצל אביו לזה קם יהונתן ממקומו לשבת במקום אבנר והוא ישב במקום יהונתן מצד שאול להיות הוא אמצעי בין שאול ליהונתן בנו (ולא ישב אבנר במקום דוד ולהשאר יונתן במקומו כי חשב פן יבוא עוד דוד וישב במקומו ואף כי יהונתן ידע שלא יבוא מ"מ עשה עצמו בתחלה כלא יודע עם שאמר בסוף שנשאל ממנו וגו' ומטעם זה ישב מתחלה במקומו כאלו לא ידע) : ויפקד · נחסר היה המקום מן היושב : (כו) ולא דבר · לא שאל מדוע לא בא דוד כי חשב מקרה קרה לו שלא

מצודת ציון

כמו בן מי זה העלם (לעיל י"ז) : (כה) ויפקד · מענין חסרון : (כו) מאומה · כלל לא :

אָמַר מִקְרֶה הוּא בִּלְתִּי טָהוֹר הוּא כִּי־לֹא טָהוֹר׃ כז וַיְהִי
מִמָּחֳרַת הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל
אֶל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ מַדּוּעַ לֹא־בָא בֶן־יִשַׁי גַּם־תְּמוֹל גַּם־הַיּוֹם
אֶל־הַלָּחֶם׃ כח וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל נִשְׁאֹל נִשְׁאַל דָּוִד
מֵעִמָּדִי עַד־בֵּית לָחֶם׃ כט וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי נָא כִּי זֶבַח
מִשְׁפָּחָה לָנוּ בָּעִיר וְהוּא צִוָּה־לִי אָחִי וְעַתָּה אִם־מָצָאתִי
חֵן בְּעֵינֶיךָ אִמָּלְטָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־אֶחָי עַל־כֵּן לֹא־בָא
אֶל־שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ׃ ל וַיִּחַר־אַף שָׁאוּל בִּיהוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לוֹ
בֶּן־נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת הֲלוֹא יָדַעְתִּי כִּי־בֹחֵר אַתָּה לְבֶן־יִשַׁי

רש"י

הוא אומר ויקם יהונתן מעל השלחן מכלל שישב: (כו) מקרה הוא · קרי ראה: בלתי טהור הוא · ועדיין לא טבל לקריו שאילו טבל לקריו אין צריך הערב שמש לחולין: כי לא טהור · זו היא נתינת טעם לדבר לפי שאינו טהור לפיכך לא בא שלא יטמא את הסעודה: (כז) ממחרת החדש · ממחרת חידוש הלבנה: השני · ביום שני לחודש: (כט) והוא צוה לי אחי · גדול הבית צוה לי שאהיה שם והוא אחי אליאב: אמלטה · אשקמוצי"ר בלע"ז אלך יום אחד ואבוא: (ל) נעות המרדות · לשון נע

מצודת ציון

בלתי · ענינו כמו בל ולא: (כט) אמלטה · ענין הצלה והשמטה מדבר מה: (ל) נעות · מל' עון ופשע: המרדות · מלשון מרד: לבן ישי ·

מצודת דוד

בא ואותו מקרה בלתי טהור הוא ר"ל שראה קרי ולזה לא בא כי לא טהור הוא עדיין כי לא טבל לקריו ואין מהראוי לאכול בשולחן המלך הטמא והטהור יחדו: (כז) ממחרת החודש השני · ר"ל ממחרת ר"ח שהוא שני לחודש: גם תמול · כי חשב אם היה מקרה היה לו לבוא היום חלופו עם שאין הדבר קבוע בכל יום מימות החול: (כח) נשאול נשאל · ממני שאל רשות ללכת עד בית לחם: (כט) שלחני · תן לי רשות ללכת: זבח משפחה · אותו היום היו בני משפחתו זובחים בעירו זבחי שלמים: והוא צוה לי · לבוא על הזבח וחוזר ומפרש מי היה המצוה ואמר אחי אליאב הבכור הוא היה המצוה: אמלטה נא · מעבודת המלך ואראה את אחי בשמחת הזבח: על כן לא בא · כי נתתי לו רשות ללכת והלך לו: (ל) בן נעות המרדות · ר"ל כאשר אמך היא נפשעת בדבר המרידה למרוד בי כן אתה בנה דומה לה לפשוע בדבר המרד: הלא ידעתי ·

מאז

לְבָשְׁתְּךָ וּלְבֹשֶׁת עֶרְוַת אִמֶּךָ׃ לא כִּי כָל־הַיָּמִים אֲשֶׁר
בֶּן־יִשַׁי חַי עַל־הָאֲדָמָה לֹא תִכּוֹן אַתָּה וּמַלְכוּתֶךָ וְעַתָּה
שְׁלַח וְקַח אֹתוֹ אֵלַי כִּי בֶן־מָוֶת הוּא׃ לב וַיַּעַן יְהוֹנָתָן
אֶת־שָׁאוּל אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָמָּה יוּמַת מֶה עָשָׂה׃
לג וַיָּטֶל שָׁאוּל אֶת־הַחֲנִית עָלָיו לְהַכֹּתוֹ וַיֵּדַע יְהוֹנָתָן
כִּי־כָלָה הִיא מֵעִם אָבִיו לְהָמִית אֶת־דָּוִד׃ לד וַיָּקָם
יְהוֹנָתָן מֵעִם הַשֻּׁלְחָן בָּחֳרִי־אָף וְלֹא־אָכַל בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ
הַשֵּׁנִי לֶחֶם כִּי נֶעְצַב אֶל־דָּוִד כִּי הִכְלִמוֹ אָבִיו׃ לה וַיְהִי
בַבֹּקֶר וַיֵּצֵא יְהוֹנָתָן הַשָּׂדֶה לְמוֹעֵד דָּוִד וְנַעַר קָטֹן עִמּוֹ׃

רש"י

אשה נעה ונדה ישאנית כאשר תאמר זעוה מן זע כן תאמר נעוה מן נע והת"ו מן הדיבוק שהוא דבוק למרדות: המרדות · שהיא ראויה לרדות ולייסר · ד"א כשחטפו בני בנימין מבנות שילה שיצאו לחול בכרמים היה שאול בייסן ולא רצה לחטוף עד שבאה היא עצמה והעיזה פניה ורדפה אחריו: נעות · על שם הכרמים והיא גת כמו נעוה ארתחו (עבודת כוכבים דף ע"ד) יעופון נעוותי תמר (תרגום פ' ויחי פסוק חכלילי עינים) ולא מן השם: (לד) נעצב אל דוד · בשביל דוד: כי הכלימו אביו · בשביל דוד: (לה) למועד

מצודת דוד

מאז ידעתי שאתה בוחר בבן ישי להיות מולך וזה לבשתך ולבושת הגלות דופי אמך כי הלא יאמרו הבריות אין זה כ"א זנתה אמו והוא אינו בן שאול ולזה יאהב לשונאי שאול: (לא) כי כל הימים · ר"ל כ"א לא בחרת בו שימלוך הוא לא היית מצילו מידי כי כל ימי חייו לא תתקיים לא אתה, ולא המלכות: ועתה שלח · הואיל ואתה נתת לו רשות ללכת עליך להשיבו כי הוא בן מות ואמיתנו: (לב) מה עשה · אם ה' המליכו מה עשה הוא: (לג) כי כלה היא · ר"ל סוף גמר דעת אביו הוא להמיתו: (לד) ביום החדש השני · ר"ל ביום השני להחדש: אל דוד · בראותו כי כלתה אליו הרעה: כי הכלימו · ובעבור כי הכלימו אביו שקראו בן נעות המרדות והטיל עליו החנית: (לה) ויהי בבקר · ביום השלישי מהחדש ולא ביום השני כאשר קבעו כי חשב פן ירגיש מי בדבר ולזה הלך בבוקר שאז הדרך לעשות עיול וליכות בתלים ובע"כ ישב שם דוד עד בואו: למועד דוד · אל

מצודת ציון

כמו בבן ישי וכא הלמ"ד במקום הבי"ת וכן ישבת לכסא (תהלים ט') ומשפטו בכסא: ערות · ענינו הגלות הדופי כמו ערות דבר (דברים כ"ד): (לא) תכון · מלשון הכנה וקיום: בן מות · איש מות: (לג) ויטל · השליך: (לה) למועד · מקום המיועד

לו וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ רֻץ מְצָא־נָא אֶת־הַחִצִּים אֲשֶׁר אָנֹכִי
מוֹרֶה הַנַּעַר רָץ וְהוּא־יָרָה הַחֵצִי לְהַעֲבִרוֹ׃ לז וַיָּבֹא
הַנַּעַר עַד־מְקוֹם הַחֵצִי אֲשֶׁר יָרָה יְהוֹנָתָן וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן
אַחֲרֵי הַנַּעַר וַיֹּאמֶר הֲלוֹא הַחֵצִי מִמְּךָ וָהָלְאָה׃ לח וַיִּקְרָא
יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר מְהֵרָה חוּשָׁה אַל־תַּעֲמֹד וַיְלַקֵּט נַעַר
יְהוֹנָתָן אֶת־הַחִצִּי* החצים קרי וַיָּבֹא אֶל־אֲדֹנָיו׃ לט וְהַנַּעַר
לֹא־יָדַע מְאוּמָה אַךְ יְהוֹנָתָן וְדָוִד יָדְעוּ אֶת־הַדָּבָר׃
מ וַיִּתֵּן יְהוֹנָתָן אֶת־כֵּלָיו אֶל־הַנַּעַר אֲשֶׁר־לוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ
לֵךְ הָבֵיא הָעִיר׃ מא הַנַּעַר בָּא וְדָוִד קָם מֵאֵצֶל הַנֶּגֶב
וַיִּפֹּל לְאַפָּיו אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וַיִּשְּׁקוּ ׀ אִישׁ
אֶת־רֵעֵהוּ וַיִּבְכּוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ עַד־דָּוִד הִגְדִּיל׃ מב וַיֹּאמֶר

רש"י

דוד · למועד אשר קבע לו דוד: (לו) להעבירו · החצי עבר את הנער: (מא) מאצל הנגב · מסטר אבן אתא דלקביל דרומא: עד דוד הגדיל ·

מצודת ציון

וקבוע וכאשר יאמר על זמן קבוע כ"כ יאמר על מקום קבוע וכן ובית מועד לכל חי (איוב ל'): (לו) מורה · מל' יריה והשלכה: (לז) אחרי הנער · ר"ל אל הנער כשהוא אחריו: (לח) חושה · גם הוא ענין מהירות כמו חושה לעזרתי (תהלים ל"ח) וכפל הדבר במלות שונות: (מא) הגדיל ·

מצודת דוד

המקום המיועד אשר דוד נועד להסתר בה: (לו) הנער רץ · אחר שירה החץ הראשון רץ הנער אחריו ובעודו רץ ירה השני להעביר אותו להלאה מהחץ הראשון: (לז) עד מקום החצי · אשר ירה בראשונה: הלא החצי · אשר יריתי באחרונה הלא היא ממך והלאה: (לח) מהרה חושה · רוץ מהר אחר השניה ולא תעמוד במקום הראשונה: את החצים · הראשונה והשניה: (לט) לא ידע מאומה · מהסימן הנעשה ביריית אלו החצים: (מ) את כליו · הקשת והחצים: (מא) הנער בא · ר"ל הלך לבוא העירה: ודוד קם · היות מתחלה היו שם אנשים ולא היה יכול לדבר עם דוד פא"פ וכאשר חשש מזה מאז ולכן עשה הסימן עם החצים וכאשר גמר הסימן הלכו להם האנשים ושלח גם הוא את הנער וכאשר שמע דוד בשלחו את הנער הבין בדבר שאינם איש וקם ממקומו והלך אליו: מאצל הנגב · מצד הדרומי של אבן האזל ויהונתן ירה החצים מול צד הצפוני: לאפיו · על פניו: את רעהו · עם רעהו על כי היה קשה להם הפרידה: עד דוד הגדיל ·

יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵךְ לְשָׁלוֹם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ
בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה יִהְיֶה ׀ בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעִי וּבֵין
זַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם׃ כא א וַיָּקָם וַיֵּלַךְ וִיהוֹנָתָן בָּא הָעִיר׃
ב וַיָּבֹא דָוִד נֹבֶה אֶל־אֲחִימֶלֶךְ הַכֹּהֵן וַיֶּחֱרַד אֲחִימֶלֶךְ
לִקְרַאת דָּוִד וַיֹּאמֶר לוֹ מַדּוּעַ אַתָּה לְבַדֶּךָ וְאִישׁ אֵין
אִתָּךְ׃ ג וַיֹּאמֶר דָּוִד לַאֲחִימֶלֶךְ הַכֹּהֵן הַמֶּלֶךְ צִוַּנִי דָבָר
וַיֹּאמֶר אֵלַי אִישׁ אַל־יֵדַע מְאוּמָה אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר־אָנֹכִי
שֹׁלֵחֲךָ וַאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ וְאֶת־הַנְּעָרִים יוֹדַעְתִּי אֶל־מְקוֹם
פְּלֹנִי אַלְמֹנִי׃ ד וְעַתָּה מַה־יֵּשׁ תַּחַת־יָדְךָ חֲמִשָּׁה־לֶחֶם
תְּנָה בְיָדִי אוֹ הַנִּמְצָא׃ ה וַיַּעַן הַכֹּהֵן אֶת־דָּוִד וַיֹּאמֶר

ר ש " י

הרבה לבכות : (מב) לך לשלום · והשבועה אשר נשבענו ה' יהיה עד עליה עד עולם : (ג) ואת הנערים יודעתי · לשון ועדת הנערים אשר יבאו עמי הועדתים לבא לפני אל מקום פלוני אלמוני : יודעתי · כמו ויודע בהם את אנשי סוכות (שופטים ח' ט"ז) : פלוני אלמוני · אלמון מאין שם שאיני חפץ להזכיר כי דבר סתר הוא : פלוני · כמו כי יפלא (דברים י"ז ח') יתכסה : (ד) או הנמצא אם אין חמשה תן לי מה

מצודת דוד

הרבה לבכות יותר מיהונתן : (מב) אשר נשבענו · כאומר זכור תזכור אשר נשבענו ואמרנו ה' יהיה לעד ביני ובינך וגו' : כא (א) ויקם וילך · על דוד יאמר : (ב) ויחרד · מיהר בחרדה ללכת לקראתו : מדוע אתה לבדך · שאין מהראוי לשר וגדול ללכת יחידי : (ג) אשר וגו' · ר"ל לא מה שהמלך שלחני ולא מדבר השליחות אשר צוני ולזה באתי הנה יחידי : ואת הנערים · המשרתים אשר הודעתי אותם ללכת אל מקום פלוני אלמוני ר"ל הנסתר והמכוסה ואין לגלותו ושמה ימתינו עד בואי : (ד) ועתה · הואיל ומהלכי הוא בסוד אין להמציא לי לחם מזולת לזאת מה יש מהלחם תחת ידך אם חמשה תנה בידי : או הנמצא · ר"ל ואם אין חמשה בידך תן הנמצא ואם פחות מחמשה

מצודת ציון

מלשון גדול ורבוי : כא (ב) נבה · היא נוב וה"א בסופה במקום למ"ד בתחלתה : (ג) יודעתי · כמו הודעתי : פלני · מל' פלא ומכוסה : אלמוני · מל' אלם ור"ל אין לגלות המקום ולאומרה כאלם לא יפתח פיו וכן אל מקום פלוני אלמוני תחנותי (מ"ב ו') : (ד) תחת ידך · ר"ל ברשותך :

אֵין־לֶחֶם חֹל אֶל־תַּחַת יָדִי כִּי־אִם־לֶחֶם קֹדֶשׁ יֵשׁ אִם־
נִשְׁמְרוּ הַנְּעָרִים אַךְ מֵאִשָּׁה׃ ו וַיַּעַן דָּוִד אֶת־הַכֹּהֵן
וַיֹּאמֶר לוֹ כִּי אִם־אִשָּׁה עֲצֻרָה־לָנוּ כִּתְמוֹל שִׁלְשֹׁם בְּצֵאתִי
וַיִּהְיוּ כְלֵי־הַנְּעָרִים קֹדֶשׁ וְהוּא דֶּרֶךְ חֹל וְאַף כִּי־הַיּוֹם
יִקְדַּשׁ בַּכֶּלִי׃ ז וַיִּתֶּן־לוֹ הַכֹּהֵן קֹדֶשׁ כִּי לֹא־הָיָה שָׁם
לֶחֶם כִּי־אִם־לֶחֶם הַפָּנִים הַמּוּסָרִים מִלִּפְנֵי יְהוָה לָשׂוּם
לֶחֶם חֹם בְּיוֹם הִלָּקְחוֹ׃ ח וְשָׁם אִישׁ מֵעַבְדֵי שָׁאוּל בַּיּוֹם

רש"י

שנמצא בידך : (ה) אך מאשה · בקושי אני מאכילן לזרים אך זה אי אפשר שיאכילנו לטמאים : (ו) עצורה לנו · עצורה ממנו : ויהיו כלי הנערים קדש · טהורים : והוא דרך חול · והלחם משנסתלק מעל השולחן והקטירו הבזיכין קרוב הוא להיות חולין שיצא מידי מעילה משהיה לו שעת היתר לכהנים : ואף כי היום יקדש בכלי · ואפילו אם היום היתה תחת קדושתו על השולחן היית זקוק ליטלו משם ולהאכילני שאחזו בולמוס ומסוכן הוא כך מפורש במנחות : (ז) לשום לחם חם · אחר ביום הלקח זה ורבותינו אמרו

מצודת ציון

(ה) חול · חולין : (ו) עצורה · מנועה כמו ועצר את השמים (דברים י"א) : לנו · ר"ל מעמנו : כתמול שלשם · ר"ל כתמול השלישי שלפני היום : דרך חול · ר"ל ענין חולין : (ז) המוסרים · מלשון הסרה:

מצודת דוד

מחמשה : (ה) לחם קדש · לחם הפנים היו וכבר נסתלקו מהשולחן והוקטרו הבזיכין : אם נשמרו הנערים · הם הנערים שאמר דוד שנלחם אל מקום פלוני אלמוני וחשב שהאמת אתו ולהם יביא הלחם : אך מאשה · כאילו אמר אך אם נשמרו הנערים מאשה ר"ל מטומאת קרי ואף שהלחם ההוא אסור לזרים מ"מ רצה להאכילם מחמת גודל הרעבון אולם דוקא לטהורים : (ו) כי אם אשה עצורה לנו · ר"ל לא כמו שתחשוב אתה שאין אנו נשמרים מאשה לא כן הוא כי אם אשה מנועה מאתנו מן כעת תמול השלישי בזמן צאתי מביתי ואף בגדי הנערים המה טהורים וראוים לקודש כי שמרו אותם : והוא דרך חל · והלחם ההוא משנסתלק מעל השולחן וקרבו הבזיכין קרוב הוא להיות חולין כי יצא מידי מעילה משיש בו היתר לכהנים : ואף כי היום וגו' · ר"ל ואפילו אם היום היתה תחלת קדושתו על השולחן ועדיין יש בו מעילה עכ"ז מותר לי לאכלם כי אחזו בולמוס והוא חולי הרעבון והכל מותר משום פקוח נפש כן פירשו רז"ל במנחות : (ז) ויתן וגו' קודש וגו' · נתן לו לחם הפנים כי לא היה לו לחם אחר כ"א אלו : המוסרים · אשר נסתלקו מן השולחן לשום במקומם לחם חום בעת הלקחו

הַהוּא נֶעְצָר֙ לִפְנֵ֣י יְהוָ֔ה וּשְׁמ֖וֹ דֹּאֵ֣ג הָאֲדֹמִ֑י אַבִּ֥יר הָרֹעִ֖ים
אֲשֶׁ֥ר לְשָׁאֽוּל׃ ט וַיֹּ֤אמֶר דָּוִד֙ לַאֲחִימֶ֔לֶךְ וְאִ֛ין יֶשׁ־פֹּ֥ה תַֽחַת־
יָדְךָ֖ חֲנִ֣ית אוֹ־חָ֑רֶב כִּ֣י גַם־חַרְבִּ֞י וְגַם־כֵּלַ֗י לֹא־לָקַ֤חְתִּי בְיָדִי֙
כִּֽי־הָיָ֥ה דְבַר־הַמֶּ֖לֶךְ נָחֽוּץ׃ י וַיֹּ֣אמֶר הַכֹּהֵ֗ן חֶרֶב֩ גָּלְיָ֨ת
הַפְּלִשְׁתִּ֜י אֲשֶׁר־הִכִּ֣יתָ ׀ בְּעֵ֣מֶק הָאֵלָ֗ה הִנֵּה־הִ֞יא לוּטָ֣ה
בַשִּׂמְלָה֮ אַחֲרֵ֣י הָאֵפוֹד֒ אִם־אֹתָ֤הּ תִּֽקַּֽח־לְךָ֙ קָ֔ח כִּ֣י אֵ֥ין
אַחֶ֛רֶת זוּלָתָ֖הּ בָּזֶ֑ה וַיֹּ֧אמֶר דָּוִ֛ד אֵ֥ין כָּמֹ֖הָ תְּנֶ֥נָּה לִּֽי׃
יא וַיָּ֣קָם דָּוִ֔ד וַיִּבְרַ֥ח בַּיּוֹם־הַה֖וּא מִפְּנֵ֣י שָׁא֑וּל וַיָּבֹ֕א אֶל־
אָכִ֖ישׁ מֶ֥לֶךְ גַּֽת׃ יב וַיֹּ֨אמְר֜וּ עַבְדֵ֤י אָכִישׁ֙ אֵלָ֔יו הֲלוֹא־זֶ֥ה

קמץ בז״ק פבא״פ פתח בס״פ

רש״י

אם ביום הלקחו · גם ביום הלוקח אם כיום סדורו : (ח) נעצר לפני ה׳ · עוצר עצמו לפני אהל מועד לעסוק בתורה : אביר הרועים · אב בית דין : (ט) ואין יש פה · ואם יש פה : נחוץ · בבהילו : (י) לוטה · כרוכה וכן וילט פניו באדרתו (מלכים א׳ י״ט י״ד) : אחרי האפוד · אחר ששאלו באורים ותומים אמר לו כן וכן תרגם יונתן בתר דשאיל ליה באפודא : (יב) הלא זה דוד מלך הארץ · אמרו לו לאכיש תנאי היה בינינו אם יוכל

מצודת דוד

את אלו שהיו מונחים על השלחן כל השבוע (ואף שהלחם המסודר בשבת היה נאפה מע״ש מ״מ היה מונח במקום שישמור חומו) : (ח) נעצר · מעוכב שם להתבודד בעבודת ה׳ : אביר הרועים · גדול וממונה על רועי מקנה המלך : (ט) ואין · בלשון שאלה אמר לו האם אין יש פה חרב לתתה לי : כי היה וגו׳ נחוץ · ובעבור המהירות לא לקחתי מה עמדי : (י) אחרי האפוד · מונחת אחרי האפוד · וי״ת בתר דשאיל ליה באפודא ר״ל מתחלה שאל לו באורים ותומים ואח״ז אמר לו הדברים האלה : אם אותה · אם תרצה לקחתה קח אותה : אין כמוה · ר״ל טובה היא לי מכל החרבות : (יא) ביום ההוא · כי בעוד היותו בא״י עדיין

מצודת ציון

(ח) נעצר · מעוכב כמו נעצרה נא אותך (שופטים י״ג) : האדומי · שהיה גר בארום אבל היה ישראל מלידה : אביר · ענין חוזק כמו אביר יעקב (בראשית מ״ט) ור״ל גדול וחשוב : (ט) ואין · בחיר״ק כמו באיר״י וכן אי כבוד (לעיל ד׳) : פה · כאן : כלי · ת״י זייני : נחוץ · ענין מהירות רב כת״י בבהילו : (י) לוטה · מכורך ומעוטף כמו וילט פניו באדרתו (מ״א י״ט) : בשמלה · בבגד : האפוד · הוא שם כולל גם לחושן : זולתה · חוץ ממנה : בזה · במקום

הים

דָּוִד מֶלֶךְ הָאָרֶץ הֲלוֹא לָזֶה יַעֲנוּ בַמְּחֹלוֹת לֵאמֹר הִכָּה
שָׁאוּל בַּאֲלָפָו באלפיו קרי וְדָוִד בְּרִבְבֹתָו ברבבותיו קרי :
יג וַיָּשֶׂם דָּוִד אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בִּלְבָבוֹ וַיִּרָא מְאֹד מִפְּנֵי
אָכִישׁ מֶלֶךְ־גַּת : יד וַיְשַׁנּוֹ אֶת־טַעְמוֹ בְּעֵינֵיהֶם וַיִּתְהֹלֵל
בְּיָדָם וַיְתָו עַל־דַּלְתוֹת הַשַּׁעַר וַיּוֹרֶד רִירוֹ אֶל־זְקָנוֹ :
טו וַיֹּאמֶר אָכִישׁ אֶל־עֲבָדָיו הִנֵּה תִרְאוּ אִישׁ מִשְׁתַּגֵּעַ
לָמָּה תָּבִיאוּ אֹתוֹ אֵלָי : טז חֲסַר מְשֻׁגָּעִים אָנִי כִּי־הֲבֵאתֶם
אֶת־זֶה לְהִשְׁתַּגֵּעַ עָלָי הֲזֶה יָבוֹא אֶל־בֵּיתִי : כב א וַיֵּלֶךְ
דָּוִד מִשָּׁם וַיִּמָּלֵט אֶל־מְעָרַת עֲדֻלָּם וַיִּשְׁמְעוּ אֶחָיו וְכָל־

פתח בס"פ

רש"י

נהלחם אתי והכני והיינו לכם לעבדים אין לך אלא שתרד מכסאך ויהיה מלך הארץ הזאת : (יד) את טעמו · את דבריו : ויתהולל · נשטה : ויתו · ויכתוב : רירו · רוקו דבר הנוטף קרוי ריר וכן בריר חלמות (איוב ו' ז') וכן רר בשרו (ויקרא ט"ו ג') : (טז) הזה יבא אל ביתי ·

מצודת ציון

טה : (יב) יענו · ענין הרמת קול כמו וענו הלוים וגו' קול רם (דברים כ"ז) : במחולות · שם כלי זמר : (יד) וישנו · מלשון השתנות וחלוף : טעמו · ענין דבור החכמה כמו וטעם זקנים יקח (איוב י"ב) : ויתהולל · ענין סכלות כמו ושופטים יהולל (שם) : ויתו · ענין רושם ושריטה כמו והתוית תו (יחזקאל ט'): רירו · רוקו כמו בריר חלמות (איוב ו'): (טו) משתגע · מראה בעצמו ענין

מצודת דוד

היה ברשות שאול והאלו לא ברח : (יב) מלך הארץ · ר"ל חשוב כמלך על היותו יוצא ובא במלחמה לפני העם : הלא לזה יענו · ר"ל הלא עליו היה השבח לזמר במחולות לומר הכה וגו' ודוד ברבבותיו : (ד) וישנו את טעמו · שינה את דבריו לפניהם ועשה מעשה סכלות בהיותו בידם ועשה סימנים ושריטות על הדלתות והוריד וכו' וכ"ז עשה למען יחשבו שאין זה דוד : (טו) הנה תראו · הלא ראיתם שהוא איש משוגע ודוד הלא הוא משכיל א"כ אין זה דוד ולמה תביאון אלי : (טז) חסר משוגעים · אמרו במדרש שהיתה אשתו ובתו משוגעות ולזה אמר וכי חסר וגו' ר"ל וכי אין די לי במשוגעות אשר בביתי עד שהבאתם גם את זה להשתגע אצלי : הזה וגו' · ועוד האם זה שהוא בתכלית השגעון וכי ראוי הוא לבא אל ביתי עם כי לפעמים יתענגו השרים בשמוע דברי משוגע אולם לא בדברי מי שהוא בתכלית השגעון : כב (א) וישמעו אחיו ·

בֵּית אָבִיו וַיֵּרְדוּ אֵלָיו שָׁמָּה׃ ב וַיִּתְקַבְּצוּ אֵלָיו כָּל־אִישׁ
מָצוֹק וְכָל־אִישׁ אֲשֶׁר־לוֹ נֹשֶׁא וְכָל־אִישׁ מַר־נֶפֶשׁ וַיְהִי
עֲלֵיהֶם לְשָׂר וַיִּהְיוּ עִמּוֹ כְּאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ׃ ג וַיֵּלֶךְ
דָּוִד מִשָּׁם מִצְפֵּה מוֹאָב וַיֹּאמֶר ׀ אֶל־מֶלֶךְ מוֹאָב יֵצֵא־נָא
אָבִי וְאִמִּי אִתְּכֶם עַד אֲשֶׁר אֵדַע מַה־יַּעֲשֶׂה־לִּי אֱלֹהִים׃
ד וַיַּנְחֵם אֶת־פְּנֵי מֶלֶךְ מוֹאָב וַיֵּשְׁבוּ עִמּוֹ כָּל־יְמֵי הֱיוֹת־
דָּוִד בַּמְּצוּדָה׃ ה וַיֹּאמֶר גָּד הַנָּבִיא אֶל־דָּוִד לֹא תֵשֵׁב
בַּמְּצוּדָה לֵךְ וּבָאתָ־לְּךָ אֶרֶץ יְהוּדָה וַיֵּלֶךְ דָּוִד וַיָּבֹא יַעַר
חָרֶת׃ ו וַיִּשְׁמַע שָׁאוּל כִּי נוֹדַע דָּוִד וַאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אִתּוֹ
וְשָׁאוּל יוֹשֵׁב בַּגִּבְעָה תַּחַת־הָאֶשֶׁל בָּרָמָה וַחֲנִיתוֹ בְיָדוֹ
וְכָל־עֲבָדָיו נִצָּבִים עָלָיו׃ ז וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לַעֲבָדָיו הַנִּצָּבִים

רש״י

לשון תמיהה ולכך נקוד חטף פתח ורפי: (ד) וישבו עמו כל ימי היות דוד במצודה · סמוך למואב וכשיצא דוד משם ליער חרת הרג מלך מואב את אביו ואת אמו ואחיו חוץ מאחד שנשאר שהחיהו נחש העמוני והוא החסד שאמר דוד כאשר עשה אביו עמדי חסד כדאיתא במדרש רבי תנחומא (ו) כי נודע דוד · כי התבונן להשמר ממנו: תחת האשל ברמה · האחת

מצודת דוד

כי ברח דוד פחדו לנפשם פן יתנקם בהם שאול ולזה ירדו אל דוד: (ב) כל איש מצוק וגו׳ · ולא היה יכול לשבת בארצו ובמקומו: (ג) יצא נא · מן המערה לשבת אתכם: מה יעשה לי אלהים · באיזה מקום אמצא מנוח כי אז ישבו עמדי: (ד) וינחם · דוד לפני המלך: במצודה · שהיה סמוך אל מואב: (ו) כי נודע דוד · כי עד הנה היה נחבא ולא ראהו איש: תחת האשל ברמה · מקום גבוה היה בגבעה ובה עמד אשל:

מצודת ציון

שגעון: **כב** (א) מצוק · ענין צרה כמו צר ומצוק מצאוני (תהלים קי״ט) ור״ל מי שיש לו מצוקה מאויביו: (ב) נושא · ענין הלואה כמו ינקש נושה (שם ק״ט) ור״ל מי שיש אצלו הלואה מאחרים: מר נפש · עני ורש כמ״ש ויין למרי נפש ישתה וישכח רישו (משלי ל״א): (ד) וינחם · וינהגם כמו ולא נחם אלהים (שמות י״ג): במצודה · ענין מקום משומר או מגדל או סלע או מערה כמו יביאוהו במצודות (יחזקאל י״ט): (ו) האשל · האילן כמו ויטע אשל

עָלָיו שִׁמְעוּ־נָא בְּנֵי יְמִינִי גַּם־לְכֻלְּכֶם יִתֵּן בֶּן־יִשַׁי שָׂדוֹת
וּכְרָמִים לְכֻלְּכֶם יָשִׂים שָׂרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי מֵאוֹת׃ ח כִּי
קְשַׁרְתֶּם כֻּלְּכֶם עָלַי וְאֵין־גֹּלֶה אֶת־אָזְנִי בִּכְרָת־בְּנִי עִם־
בֶּן־יִשַׁי וְאֵין־חֹלֶה מִכֶּם עָלַי וְגֹלֶה אֶת־אָזְנִי כִּי הֵקִים
בְּנִי אֶת־עַבְדִּי עָלַי לְאֹרֵב כַּיּוֹם הַזֶּה׃ ט וַיַּעַן דֹּאֵג הָאֲדֹמִי
וְהוּא נִצָּב עַל־עַבְדֵי־שָׁאוּל וַיֹּאמַר רָאִיתִי אֶת־בֶּן־יִשַׁי
בָּא נֹבֶה אֶל־אֲחִימֶלֶךְ בֶּן־אֲחִטוּב׃ י וַיִּשְׁאַל־לוֹ בַּיהוָה
וְצֵידָה נָתַן לוֹ וְאֵת חֶרֶב גָּלְיַת הַפְּלִשְׁתִּי נָתַן לוֹ׃ יא וַיִּשְׁלַח
הַמֶּלֶךְ לִקְרֹא אֶת־אֲחִימֶלֶךְ בֶּן־אֲחִיטוּב הַכֹּהֵן וְאֵת כָּל־
בֵּית אָבִיו הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר בְּנֹב וַיָּבֹאוּ כֻלָּם אֶל־הַמֶּלֶךְ׃
יב וַיֹּאמֶר שָׁאוּל שְׁמַע־נָא בֶּן־אֲחִיטוּב וַיֹּאמֶר הִנְנִי אֲדֹנִי׃
יג וַיֹּאמֶר אֵלָו אליו קרי שָׁאוּל לָמָּה קְשַׁרְתֶּם עָלַי אַתָּה
וּבֶן־יִשָׁי בְּתִתְּךָ לוֹ לֶחֶם וְחֶרֶב וְשָׁאוֹל לוֹ בֵּאלֹהִים לָקוּם

רש"י

שהיתה בגבול בנימין · רבותינו אמרו היא היתה רמה של שמואל ושני מקומות הן וכן מדרשו ושאול יושב בגבעה בזכות האשל הגדול אשר ברמה שהיה מתפלל עליו : (יג) ושאול לו באלהים · עשיתו מלך שאין נשאלין

מצודת ציון

(בראשית כ"א) : (ח) קשרתם · ענין אגודת אנשים בחבור עצה מרד : (י) וצידה · מזון :

מצודת דוד

(ז) בני ימיני · כי רוב עבדיו היו מבני שבטו : גם לכולכם · ר"ל וכי אפשר שיתן שדות לכולכם וכי אין לו כל כך שדות ומאין לו רבוי עם כ"כ שיעשה את כולכם לשרים : (ח) כי קשרתם · כולכם פשיתם עלי קשר כאילו הבטיח טובה לכולכם : בכרת בני · בעת שכרת בני ברית עמו כי אם גליתם אזני מאז הייתי נשמר שלא יבוא לכל זה : ואין חולה · אין אחד מכם שיחלה ויכאב לבו בעבורי : וגלה · כפל דבריו וכדרך המדבר מכאב לב : כי הקים · ר"ל על ידי שלא גליתם אזני נגמר הדבר והקימו לאורב : כיום הזה · שנראה עתה בחוש שאורב עלי ומאסף אליו אנשים : (ט) והוא נצב · עמד סמוך לעבדי שאול בעת שאמר להם הדברים האלה : (י) בה' · באורים ותומים : (יג) בתתך · במה שנתת

אֵלַי לְאֹרֵב כַּיּוֹם הַזֶּה׃ יד וַיַּעַן אֲחִימֶלֶךְ אֶת־הַמֶּלֶךְ
וַיֹּאמַר וּמִי בְכָל־עֲבָדֶיךָ כְּדָוִד נֶאֱמָן וַחֲתַן הַמֶּלֶךְ וְסָר אֶל־
מִשְׁמַעְתֶּךָ וְנִכְבָּד בְּבֵיתֶךָ׃ טו הַיּוֹם הַחִלֹּתִי לִשְׁאָול־יתירו׳
לוֹ בֵאלֹהִים חָלִילָה לִּי אַל־יָשֵׂם הַמֶּלֶךְ בְּעַבְדּוֹ דָבָר בְּכָל־
בֵּית אָבִי כִּי לֹא־יָדַע עַבְדְּךָ בְּכָל־זֹאת דָּבָר קָטֹן אוֹ
גָדוֹל׃ טז וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מוֹת תָּמוּת אֲחִימֶלֶךְ אַתָּה וְכָל־
בֵּית אָבִיךָ׃ יז וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לָרָצִים הַנִּצָּבִים עָלָיו סֹבּוּ
וְהָמִיתוּ ׀ כֹּהֲנֵי יְהוָה כִּי גַם־יָדָם עִם־דָּוִד וְכִי יָדְעוּ כִּי־
בֹרֵחַ הוּא וְלֹא גָלוּ אֶת־אָזְנוֹ אזני קרי וְלֹא־אָבוּ עַבְדֵי
הַמֶּלֶךְ לִשְׁלֹחַ אֶת־יָדָם לִפְגֹעַ בְּכֹהֲנֵי יְהוָה׃ יח וַיֹּאמֶר
הַמֶּלֶךְ לְדוֹיֵג לדואג קרי סֹב אַתָּה וּפְגַע בַּכֹּהֲנִים וַיִּסֹּב
דּוֹיֵג דואג קרי הָאֲדֹמִי וַיִּפְגַּע הוּא בַּכֹּהֲנִים וַיָּמֶת ׀ בַּיּוֹם

ר ש ״ י

באורים ותומים להדיוט: (יד) וסר אל משמעתך· כמו ויסורו אליו (בראשית י״ט ו׳) וקרבו לשמועתך ואל שמע דברך וכי היה לי להבין שאינו הולך בשליחותך: (טו) היום החלותי לשאול לו· בתמיה זה ימים רבים שצורך הצבור בו שמינוהו מוציא ומביא את ישראל ומאז אני שואל לו באלהים: חלילה לי· מעשות דבר זה למרד ולמעל: (יז) לרצים הנצבים עליו· אבנר ועמשא היו: ולא אבו· דרשו אכין ורקין כל איש אשר ימרה את פיך וגו׳ (יהושע א׳ י״ח) יכול אפילו לדבר עבירה ת״ל רק: (יח) לדויג· נשתנה שמו אמר לו נתפסת כדג אתה הלשנת עליהם אתה הרוג אותם:

מצודת דוד

לו לחם וגו׳ נראה שקשרתם עלי להקימו לאורב: (יד) ומי בכל עבדיך· ר״ל לא במרד עשיתי זאת כי אמרתי שהולך הוא בדבר המלך כי מי מכל עבדיך עבד נאמן כדוד: וסר· ומאז היה סר להיות נשמע לך לכל אשר תצונו: (טו) היום החלותי· וכי היום היה התחלה לשאל לו באלהים הלא מאז שאלתי לו בהיות כי הוא היה המוציא והמביא: חלילה לי· לעשות זאת במרד ובמעל: דבר· ר״ל דבר אשמה: בכל· כמו ובכל בית אבי: בבכל זאת· במה שמרד דוד בך: (יז) גם ידם· ר״ל גם עמהם:

מצודת ציון

(יז) לרצים· הרצים רגלי לפני מרכבתו: עליו· אצלו לשמשו: סבו· סובו מפה ללכת להמיתם: ולא אבו· ולא רצו: לפגוע· ענין מכת מות כמו גש פגע

הַהוּא שְׁמֹנִים וַחֲמִשָּׁה אִישׁ נֹשֵׂא אֵפוֹד בָּד׃ יט וְאֵת
נֹב עִיר־הַכֹּהֲנִים הִכָּה לְפִי־חֶרֶב מֵאִישׁ וְעַד־אִשָּׁה מֵעוֹלֵל
וְעַד־יוֹנֵק וְשׁוֹר וַחֲמוֹר וָשֶׂה לְפִי־חָרֶב׃ כ וַיִּמָּלֵט בֵּן־אֶחָד
לַאֲחִימֶלֶךְ בֶּן־אֲחִטוּב וּשְׁמוֹ אֶבְיָתָר וַיִּבְרַח אַחֲרֵי דָוִד׃
כא וַיַּגֵּד אֶבְיָתָר לְדָוִד כִּי הָרַג שָׁאוּל אֵת כֹּהֲנֵי יְהוָה׃
כב וַיֹּאמֶר דָּוִד לְאֶבְיָתָר יָדַעְתִּי בַּיּוֹם הַהוּא כִּי־שָׁם
דֹּויֵג דואג קרי הָאֲדֹמִי כִּי־הַגֵּד יַגִּיד לְשָׁאוּל אָנֹכִי סַבֹּתִי
בְּכָל־נֶפֶשׁ בֵּית אָבִיךָ׃ כג שְׁבָה אִתִּי אַל־תִּירָא כִּי אֲשֶׁר־
יְבַקֵּשׁ אֶת־נַפְשִׁי יְבַקֵּשׁ אֶת־נַפְשֶׁךָ כִּי־מִשְׁמֶרֶת אַתָּה
עִמָּדִי׃ כג א וַיַּגִּדוּ לְדָוִד לֵאמֹר הִנֵּה פְלִשְׁתִּים נִלְחָמִים
בִּקְעִילָה וְהֵמָּה שֹׁסִים אֶת־הַגֳּרָנוֹת׃ ב וַיִּשְׁאַל דָּוִד
בַּיהוָה לֵאמֹר הַאֵלֵךְ וְהִכֵּיתִי בַּפְּלִשְׁתִּים הָאֵלֶּה ◦ וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־דָּוִד לֵךְ וְהִכִּיתָ בַפְּלִשְׁתִּים וְהוֹשַׁעְתָּ אֶת־קְעִילָה׃
ג וַיֹּאמְרוּ אַנְשֵׁי דָוִד אֵלָיו הִנֵּה אֲנַחְנוּ פֹה בִּיהוּדָה יְרֵאִים

רש"י

פבא"פ

(כב) אנכי סבותי · סבבתי דבר עד שבא לידי כך : (כג) כי אשר יבקש את נפשי · אדם אחד רודף שנינו במקום שאמלט שם אני תמלט אתה כי במשמרתי תהיה תמיד כך תרגם יונתן ארי מאן דבעי למקטלי בעי למקטלך · ויש עוד לפרש כי אשר יאהבני יאהבך ואשר ישמור את נפשי ישמור את נפשך ויש דוגמא במקרא אנשי דמים ישנאו תם וישרים יבקשו נפשו (משלי

מצודת ציון

בו (ש"ב א'): כג (א) שוסים · בוזזים כמו ומשסיהו שסו למו

מצודת דוד

(יח) נושא אפוד · כ"א מהמה היה נושא אפוד והוא מלבוש מכובד ילבשו אותו עובדי ה' וכמ"ש בשמואל נער חגור אפוד בד (לעיל ב') : (כב) ביום ההוא · בהיותי בנוב ידעתי אז שדואג שם והוא יגיד לשאול : אנכי סבותי · היה מתאונן ואומר אני סבבתי המיתה לכולם וע"י באה התקלה : (כג) כי אשר יבקש · הלא שאול המבקש נפשי לספותה הוא מבקש נפשך לזה אל תפרד מעלי ותהיה שומר עמדי : כג (ג) ביהודה · עם שאנו בין אנשי שבטנו אנו מתפחדים

וְאַף כִּי־נֵלֵךְ קְעִלָה אֶל־מַעַרְכוֹת פְּלִשְׁתִּים׃ ד וַיּוֹסֶף עוֹד
דָּוִד לִשְׁאוֹל בַּיהוָה וַיַּעֲנֵהוּ יְהוָה וַיֹּאמֶר קוּם רֵד קְעִילָה
כִּי־אֲנִי נֹתֵן אֶת־פְּלִשְׁתִּים בְּיָדֶךָ׃ ה וַיֵּלֶךְ דָּוִד וַאֲנָשָׁו
ואנשיו קרי קְעִילָה וַיִּלָּחֶם בַּפְּלִשְׁתִּים וַיִּנְהַג אֶת־מִקְנֵיהֶם
וַיַּךְ בָּהֶם מַכָּה גְדוֹלָה וַיֹּשַׁע דָּוִד אֵת יֹשְׁבֵי קְעִילָה׃
ו וַיְהִי בִּבְרֹחַ אֶבְיָתָר בֶּן־אֲחִימֶלֶךְ אֶל־דָּוִד קְעִילָה אֵפוֹד
יָרַד בְּיָדוֹ׃ ז וַיֻּגַּד לְשָׁאוּל כִּי־בָא דָוִד קְעִילָה וַיֹּאמֶר
שָׁאוּל נִכַּר אֹתוֹ אֱלֹהִים בְּיָדִי כִּי נִסְגַּר לָבוֹא בְּעִיר דְּלָתַיִם
וּבְרִיחַ׃ ח וַיְשַׁמַּע שָׁאוּל אֶת־כָּל־הָעָם לַמִּלְחָמָה לָרֶדֶת
קְעִילָה לָצוּר אֶל־דָּוִד וְאֶל־אֲנָשָׁיו׃ ט וַיֵּדַע דָּוִד כִּי עָלָיו
שָׁאוּל מַחֲרִישׁ הָרָעָה וַיֹּאמֶר אֶל־אֶבְיָתָר הַכֹּהֵן הַגִּישָׁה

ר ש " י

כ"ט י') הרי כאן בקשת נפש לטובה : (ז) נכר אותו בידי · הסגיר וכן אל תרא ביום אחיך ביום נכרו (עובדיה א' י"ב) וממשקל החזקים הוא כמו אבד ושבר בריחים (איכה ב' ט') ואם בקש לדבר במשקולת הרפים היה נקוד נכר : נסגר לבוא בעיר דלתים ובריח · ויבטח בכך ולא יחוש לברוח ממני : (ט) מחריש הרעה · כמין ית ביפתא :

מצודת דוד

ומכ"ש כאשר נלך קעילה : (ד) ויוסף וגו' · בכדי לאמץ לב אנשיו שאל שוב : (ה) וינהג · כדי לעצמו להיות לו לשלל : (ו) קעילה · כשבא אל דוד היה בגבול קעילה : אפוד ירד · לפי שנאמר למעלה וישאל דוד בה' לזה אמר שאביתר הביא עמו האפוד ובו שאל : (ז) נכר · מסר אותו אלהים בידי אחרי שסגר בעדו לשבת בעיר דלתים ובריח ובוטח הוא בחוזק העיר ולא יתחבא עוד ואני אצור על העיר עד רדתה : (ט) וידע דוד · הבין

מצודת ציון

(תהלים מ"ד) : (ג) ואף כי · הוא ענין כל שכן וק"ו כמו אף כי אש אכלתהו (יחזקאל ט"ו) : מערכות · אנשי המלחמה יקראו כן כשהם ערוכים וסדורים להלחם : (ו) אפוד · זה יאמר על האפוד והחושן עם האורים ותומים וכן אפוד ותרפים (הושע ג'): (ז) נכר · מסר וכן כי צורם מכרם (דברים ל"ב) : ובריח · הוא כעין מטה עשוי לסגור בו הדלתות מבפנים: (ח) וישמע · ענין אסיפה הבאה משמיעת קול המאסף כמו השמיעו עליה ממלכות (ירמיה נ"א) : לצור · ענינו הסבוב על העיר לצור לה ולכבשה : (ט) מחריש · ענין מחשבה

הָאֵפוֹד׃ י וַיֹּאמֶר דָּוִד יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שָׁמֹעַ שָׁמַע
עַבְדְּךָ כִּי־מְבַקֵּשׁ שָׁאוּל לָבוֹא אֶל־קְעִילָה לְשַׁחֵת לָעִיר
בַּעֲבוּרִי׃ יא הֲיַסְגִּרֻנִי בַעֲלֵי קְעִילָה בְיָדוֹ הֲיֵרֵד שָׁאוּל
כַּאֲשֶׁר שָׁמַע עַבְדְּךָ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הַגֶּד־נָא לְעַבְדֶּךָ
וַיֹּאמֶר יְהוָה יֵרֵד׃ יב וַיֹּאמֶר דָּוִד הֲיַסְגִּרוּ בַּעֲלֵי קְעִילָה
אֹתִי וְאֶת־אֲנָשַׁי בְּיַד שָׁאוּל וַיֹּאמֶר יְהוָה יַסְגִּירוּ׃ יג וַיָּקָם
דָּוִד וַאֲנָשָׁיו כְּשֵׁשׁ־מֵאוֹת אִישׁ וַיֵּצְאוּ מִקְּעִלָה וַיִּתְהַלְּכוּ
בַּאֲשֶׁר יִתְהַלָּכוּ וּלְשָׁאוּל הֻגַּד כִּי־נִמְלַט דָּוִד מִקְּעִילָה
וַיֶּחְדַּל לָצֵאת׃ יד וַיֵּשֶׁב דָּוִד בַּמִּדְבָּר בַּמְּצָדוֹת וַיֵּשֶׁב בָּהָר
בְּמִדְבַּר־זִיף וַיְבַקְשֵׁהוּ שָׁאוּל כָּל־הַיָּמִים וְלֹא־נְתָנוֹ אֱלֹהִים
בְּיָדוֹ׃ טו וַיַּרְא דָוִד כִּי־יָצָא שָׁאוּל לְבַקֵּשׁ אֶת־נַפְשׁוֹ
וְדָוִד בְּמִדְבַּר־זִיף בַּחֹרְשָׁה׃ טז וַיָּקָם יְהוֹנָתָן בֶּן־שָׁאוּל

ר ש " י

(יא) היסגירוני בעלי קעילה וגו' · למדנו מכאן ששואל שני דברים אין משיבין לו אלא אחד ואין משיבין לו אלא ראשון וכאן דוד שאל שלא כסדר שהיה לו לשאול תחלה הירד שאול היסגירוני בידו והשיבוהו כסדר:
(יג) באשר יתהלכו · באתר דכשר לאהלכא במקום הצלתם:

מצודת ציון

כמו אל תחרוש על רעך רעה (משלי ג'): (יא) היסגירוני · ענין מסירה כמו להסגיר לאדום (עמוס א'): בעלי · האדוני כמו אם בעליו עמו (שמות כ"ב): (יג) ויחדל · ומנע: (יד) במצדות · במקומות משומרים: (טו) בחורשה · ביער כמו חורש מצל (יחזקאל ל"א) ור"ל סעיף:

מצודת דוד

מדעתו שעליו לבד מחריש הרעה ולזה פחד פן ימסרוהו בידו: (י) בעבורי · בכדי לתפוש אותי: (יא) היסגירוני · האם דעתם למסור אותי בידו: הירד · האם דעתו לרדת הנה: ירד · דעתו לרדת ועל כי אין אורים ותומים משיבים על שני דברים כאחד לזה השיבו לו על דבר שהיה מהראוי לשאול ראשון עליו כי הירידה היא ראשונה בזמן: (יב) יסגירו · דעתם להסגיר אותך בידו: (יג) באשר יתהלכו · ר"ל לא הלכו אל המקום אשר חשבו מתחלה לילך אליו וכדרך כל הארץ כי המה לא חשבו מתחלה ללכת אל מקום ידוע כ"א כאשר יזדמן: (יד) וישב וגו' · פעם ישב במצדות פעם בהר וכו': (טו) וירא דוד · כשראה

אשר

וַיֵּלֶךְ אֶל־דָּוִד חֹרְשָׁה וַיְחַזֵּק אֶת־יָדוֹ בֵּאלֹהִים׃ יז וַיֹּאמֶר
אֵלָיו אַל־תִּירָא כִּי לֹא תִמְצָאֲךָ יַד־שָׁאוּל אָבִי וְאַתָּה
תִּמְלֹךְ עַל־יִשְׂרָאֵל וְאָנֹכִי אֶהְיֶה־לְּךָ לְמִשְׁנֶה וְגַם־שָׁאוּל
אָבִי יֹדֵעַ כֵּן׃ יח וַיִּכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם בְּרִית לִפְנֵי יְהוָה וַיֵּשֶׁב
דָּוִד בַּחֹרְשָׁה וִיהוֹנָתָן הָלַךְ לְבֵיתוֹ׃ יט וַיַּעֲלוּ זִפִים אֶל־
שָׁאוּל הַגִּבְעָתָה לֵאמֹר הֲלוֹא דָוִד מִסְתַּתֵּר עִמָּנוּ בַמְּצָדוֹת
בַּחֹרְשָׁה בְּגִבְעַת הַחֲכִילָה אֲשֶׁר מִימִין הַיְשִׁימוֹן׃ כ וְעַתָּה
לְכָל־אַוַּת נַפְשְׁךָ הַמֶּלֶךְ לָרֶדֶת רֵד וְלָנוּ הַסְגִּירוֹ בְּיַד הַמֶּלֶךְ׃
כא וַיֹּאמֶר שָׁאוּל בְּרוּכִים אַתֶּם לַיהוָה כִּי חֲמַלְתֶּם עָלָי׃
כב לְכוּ־נָא הָכִינוּ עוֹד וּדְעוּ וּרְאוּ אֶת־מְקוֹמוֹ אֲשֶׁר תִּהְיֶה
רַגְלוֹ מִי רָאָהוּ שָׁם כִּי אָמַר אֵלַי עָרוֹם יַעְרִם הוּא׃ כג וּרְאוּ
וּדְעוּ מִכֹּל הַמַּחֲבֹאִים אֲשֶׁר יִתְחַבֵּא שָׁם וְשַׁבְתֶּם אֵלַי

רש"י

(טז) ויחזק את ידו · חידש ברית שביניהם : (כ) ולנו הסגירו · ועלינו להסגירו : (כב) כי אמר אלי · מי שאמר : ערום יערים הוא · מתנהג הוא בערמה היום כאן ולמחר במקום אחר כדי שלא יודע

מצודת דוד

אשר שאול יוצא לבקשו אז ישב במדבר זיף במקום שיוכל להמלט: (טז) ויחזק· חזק כחו ואמץ לבבו במשענת אלהים באמרו אלהים עמך מה יעשה בשר לך : (יח) לפני ה' · לפני האורים והתומים כי בברית שמאז לא היו לפניהם : (יט) מסתתר · מתחבא אצלנו בהמצדות העומדות בחורשה שהיא בגבעת החכילה אשר היא מימין הישימון : (כ) לכל אות וגו' · ר"ל באיזה אופן שתרצה לרדת אלינו רד ועלינו למסרו בידך : (כא) ברוכים · ה' יברך אתכם בעבור ההודעה : (כב) הכינו עוד · היו נכונים לראות מקום הלכו כי מי ראהו שם הלא דבריכם מאומד ומשמועה : כי אמר אלי · עודו סר למשמעתי אמר לי שבערמה ובתחבולות יעשה מלחמה ולזאת מאד מהצורך לחקור ולחפש אחריו :

מצודת ציון

(יז) למשנה · שני למלכות: (כ) אות · ענין רצון ותשוקה כמו אוה למושב לו (תהלים קל"ב) : (כב) הכינו · מל' הכנה : ערום יערים · מל' ערמה : (כג) המחבואים · מלשון מחבואה

אֶל־נָכוֹן וְהָלַכְתִּי אִתְּכֶם וְהָיָה אִם־יֶשְׁנוֹ בָאָרֶץ וְחִפַּשְׂתִּי
אֹתוֹ בְּכֹל אַלְפֵי יְהוּדָה׃ כד וַיָּקוּמוּ וַיֵּלְכוּ זִיפָה לִפְנֵי
שָׁאוּל וְדָוִד וַאֲנָשָׁיו בְּמִדְבַּר מָעוֹן בָּעֲרָבָה אֶל יְמִין
הַיְשִׁימוֹן׃ כה וַיֵּלֶךְ שָׁאוּל וַאֲנָשָׁיו לְבַקֵּשׁ וַיַּגִּדוּ לְדָוִד
וַיֵּרֶד הַסֶּלַע וַיֵּשֶׁב בְּמִדְבַּר מָעוֹן וַיִּשְׁמַע שָׁאוּל וַיִּרְדֹּף
אַחֲרֵי־דָוִד מִדְבַּר מָעוֹן׃ כו וַיֵּלֶךְ שָׁאוּל מִצַּד הָהָר מִזֶּה
וְדָוִד וַאֲנָשָׁיו מִצַּד הָהָר מִזֶּה וַיְהִי דָוִד נֶחְפָּז לָלֶכֶת מִפְּנֵי
שָׁאוּל וְשָׁאוּל וַאֲנָשָׁיו עֹטְרִים אֶל־דָּוִד וְאֶל־אֲנָשָׁיו לְתָפְשָׂם׃
כז וּמַלְאָךְ בָּא אֶל־שָׁאוּל לֵאמֹר מַהֲרָה וְלֵכָה כִּי־פָשְׁטוּ
פְלִשְׁתִּים עַל־הָאָרֶץ׃ כח וַיָּשָׁב שָׁאוּל מִרְדֹף אַחֲרֵי דָוִד
וַיֵּלֶךְ לִקְרַאת פְּלִשְׁתִּים עַל־כֵּן קָרְאוּ לַמָּקוֹם הַהוּא סֶלַע

רש״י

מקומו: (כג) אל נכון · על דבר מכוון ואמת: (כד) לפני שאול · שהיה שאול עתיד לילך אחריהם והם הלכו לפניו לחפש אל נכון: (כו) עוטרים · מקיפים וסובבים מצד אל צד כעטרה המקפת את הראש: (כז) ומלאך בא אל שאול · מלאך ממש כדי להציל את דוד: (כח) סלע המחלקות · שהיה

מצודת ציון

ומסתור: אל נכון · כמו בנכון · וכן ואל הארון (שמות כ״ה) ומשפטו ובהארון ונכון ר״ל דבר ברור ומכוון: ישנו · מלשון יש: וחפשתי · ענין החקירה: (כד) בערבה · ת״י במישרא: (כו) נחפז · מלשון חפזון ומהירות: עוטרים · מסבבים כעטרה המסבבת את הראש: לתפשם · ענין האחיזה בחזקה: (כז) פשטו · התפזרו כדרך

מצודת דוד

(כג) אם ישנו בארץ · כאשר לא נמצא אותו בכל מחבואיו א״כ ודאי יהיה בארץ בין אנשי שבטו ואז אחפש אותו בכל אלפי יהודה רצה לומר אכרית את כל שרי אלפי יהודה שכ״א יתפש אחריו בין אנשיו: (כד) ויקומו וילכו · לחקור ולהפש טרם בוא שאול: בערבה · במישור אשר מימין הישימון: (כה) וילך שאול · אחר שחזרו הזיפים והגידו לו מכל מחבואיו: וירד הסלע · ירד מהסלע אשר ישב בה לשבת במדבר מקום נוח להשמט אנה ואנה: (כו) נחפז ללכת · היה ממהר לברוח ושאול ואנשיו סבבום לתפשם: (כז) ומלאך בא · ועד שלא תפשם גם שליח שלוח אליו ללכת מול פלשתים: (כח) סלע המחלקות ·

הַמַּחְלְקוֹת׃ כד א וַיַּעַל דָּוִד מִשָּׁם וַיֵּשֶׁב בִּמְצָדוֹת עֵין־
גֶּדִי׃ ב וַיְהִי כַּאֲשֶׁר שָׁב שָׁאוּל מֵאַחֲרֵי פְלִשְׁתִּים וַיַּגִּדוּ
לוֹ לֵאמֹר הִנֵּה דָוִד בְּמִדְבַּר עֵין גֶּדִי׃ ג וַיִּקַּח שָׁאוּל
שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים אִישׁ בָּחוּר מִכָּל־יִשְׂרָאֵל וַיֵּלֶךְ לְבַקֵּשׁ אֶת־
דָּוִד וַאֲנָשָׁיו עַל־פְּנֵי צוּרֵי הַיְּעֵלִים׃ ד וַיָּבֹא אֶל־גִּדְרוֹת
הַצֹּאן עַל־הַדֶּרֶךְ וְשָׁם מְעָרָה וַיָּבֹא שָׁאוּל לְהָסֵךְ אֶת־
רַגְלָיו וְדָוִד וַאֲנָשָׁיו בְּיַרְכְּתֵי הַמְּעָרָה יֹשְׁבִים׃ ה וַיֹּאמְרוּ
אַנְשֵׁי דָוִד אֵלָיו הִנֵּה הַיּוֹם אֲשֶׁר־אָמַר יְהוָה אֵלֶיךָ הִנֵּה
אָנֹכִי נֹתֵן אֶת־אֹיִבְךָ יתיר י׳ בְּיָדֶךָ וְעָשִׂיתָ לּוֹ כַּאֲשֶׁר
יִטַב בְּעֵינֶיךָ וַיָּקָם דָּוִד וַיִּכְרֹת אֶת־כְּנַף־הַמְּעִיל אֲשֶׁר־
לְשָׁאוּל בַּלָּט׃ ו וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן וַיַּךְ לֵב־דָּוִד אֹתוֹ עַל
אֲשֶׁר כָּרַת אֶת־כָּנָף אֲשֶׁר לְשָׁאוּל׃ ז וַיֹּאמֶר לַאֲנָשָׁיו

רש"י

לכן של שאול חלוק לשתי דעות אם לשוב להציל את ארצו מיד פלשתים או לרדוף ולתפוס את דוד כן תרגמו יונתן: (ג) צורי היעלים · סלעי היעלים: (ד) להסך את רגליו · להפנות לנקבים גדולים: (ו) ויהי אחרי כן וגו׳ · (ז) ויאמר דוד לאנשיו חלילה · שני מקראות הללו כתובין שלא כסדרן אלא

מצודת דוד

ע"ש כי בהסלע ההוא (הוא ההר הנלחמים וכן אל פשטתם היום שהלך שאול מצד ההר מזה וכו׳ האמור למעלה) נחלקו ונפרדו שאול ואנשיו מעם דוד ואנשיו: כד (ג) צורי היעלים · סלעים גבוהים אשר היעלים מקננים בהן וכן נאמר הידעת עת לדת יעלי סלע (איוב ל"ט): (ה) הנה היום · אולי נאמר לו ע"י נביא שימסור ה׳ אויביו בידו וחשבו אנשים שעל היום הזה נאמר ולזה אמרו הנה זהו היום וגו׳ ולזה לך ועשית לו וגו׳: (ו) ויך וגו׳ · לבו היתה מתנענעת ומכה בקרבו כדרך החרד ומצטער וזה בחשבו שלא עשה בטוב והוא כמריס יד במשיח ה׳: (ז) ויאמר לאנשיו · האומרים אליו

מצודת ציון

(לקמן כ"ז) כד (ב) בחור · כ"א היה נבחר: (ד) גדרות הצאן · דיר שהצאן רובצים בה: להסך את רגליו · לעשות צרכיו בנקבים כי דרך הצנועים לסכך ולכסות הרגלים וכן אך מסיך הוא את רגליו (שופטים ג׳): בירכתי · בסוף וכן ולירכתי המשכן ימה (שמות כ"ו): (ה) כנף המעיל · שפולי המעיל: בלט · בהשאי כמו דברו אל דוד בלט (לעיל י"ח):

חָלִילָה לִּי מֵיְהוָה אִם־אֶעֱשֶׂה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה לַאדֹנִי
לִמְשִׁיחַ יְהוָה לִשְׁלֹחַ יָדִי בּוֹ כִּי־מְשִׁיחַ יְהוָה הוּא׃ ח וַיְשַׁסַּע
דָּוִד אֶת־אֲנָשָׁיו בַּדְּבָרִים וְלֹא נְתָנָם לָקוּם אֶל־שָׁאוּל
וְשָׁאוּל קָם מֵהַמְּעָרָה וַיֵּלֶךְ בַּדָּרֶךְ׃ ט וַיָּקָם דָּוִד אַחֲרֵי־
כֵן וַיֵּצֵא מִן־הַמְּעָרָה מהמערה קרי וַיִּקְרָא אַחֲרֵי־שָׁאוּל
לֵאמֹר אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ וַיַּבֵּט שָׁאוּל אַחֲרָיו וַיִּקֹּד דָּוִד אַפַּיִם
אַרְצָה וַיִּשְׁתָּחוּ׃ י וַיֹּאמֶר דָּוִד לְשָׁאוּל לָמָּה תִשְׁמַע אֶת־
דִּבְרֵי אָדָם לֵאמֹר הִנֵּה דָוִד מְבַקֵּשׁ רָעָתֶךָ׃ יא הִנֵּה
הַיּוֹם הַזֶּה רָאוּ עֵינֶיךָ אֵת אֲשֶׁר־נְתָנְךָ יְהוָה הַיּוֹם בְּיָדִי
בַּמְּעָרָה וְאָמַר לַהֲרָגְךָ וַתָּחָס עָלֶיךָ וָאֹמַר לֹא־אֶשְׁלַח יָדִי
בַּאדֹנִי כִּי־מְשִׁיחַ יְהוָה הוּא׃ יב וְאָבִי רְאֵה גַּם רְאֵה אֶת־
כְּנַף מְעִילְךָ בְּיָדִי כִּי בְּכָרְתִי אֶת־כְּנַף מְעִילְךָ וְלֹא הֲרַגְתִּיךָ

רש"י

כיון שהתחיל לדבר בכריתת המעיל כלה כל דבריו ואמר שאף בכריתת המעיל נתחרט ואחר כך חוזר לדברו הראשון ואומר על שאמרו לו אנשיו הנה היום וגו' השיב להם חלילה לי וגו': (ח) וישסע · הבדיל ודחה אותם בדברים: (י) למה תשמע · למה תקבל עלי לשון הרע של דואג: (יא) ואמר להרגך ותחס עליך · הרי כאן חסרים ב' תיבות ואמר האומר שאהרגך ותחס נפשי עליך כמו ותכל דוד לצאת אל אבשלום (ש"ב י"ד ב') ותכל נפש דוד: (יב) ואבי ראה · כלומר תן לבך על הדבר וגם ראה

מצודת ציון

(ח) וישסע · ענין בקיעה וסדיקה כמו וישסעהו כשסע הגדי (שופטים י"ד): (ט) ויקוד · כפף הקדקוד: אפים · מל' פנים: (יב) ואבי · ענין גדול ושר כמו האב על בנו או לפי שהיה

מצודת דוד

להרוג את שאול: חלילה לי מה' · הדבר הזה הוא תולין לי מחמת מלות ה' וחוזר ומפרש הדבר ואמר אם אעשה וכו' לשלוח ידי בו: כי משיח · והתורה הזהירה עליו: (ח) וישסע דוד · כי אנשיו עשו אגודה אחת להמית את שאול ובא דוד ובקש להבדיל את האגודה באמרי פיו: (י) את דברי אדם · המדבר רכיל: מבקש רעתך · מבקש להרע לך: (יא) ואמר להרגך · כל אחד מאנשי אמר להרגך וחסה נפשי עליך והוא מקרא קצר: (יב) ראה גם ראה · רצה לומר ראה בראיה ברורה ומוחשת אשר כנף מעילך בידי ומזה תראה שהאמת אתי: כי בכרתי · נפש

דַּע וּרְאֵה כִּי אֵין בְּיָדִי רָעָה וָפֶשַׁע וְלֹא־חָטָאתִי לָךְ וְאַתָּה
צֹדֶה אֶת־נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ׃ יג יִשְׁפֹּט יְהוָה בֵּינִי וּבֵינֶךָ
וּנְקָמַנִי יְהוָה מִמֶּךָּ וְיָדִי לֹא תִהְיֶה־בָּךְ׃ יד כַּאֲשֶׁר יֹאמַר
מְשַׁל הַקַּדְמֹנִי מֵרְשָׁעִים יֵצֵא רֶשַׁע וְיָדִי לֹא תִהְיֶה־בָּךְ׃
טו אַחֲרֵי מִי יָצָא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי מִי אַתָּה רֹדֵף אַחֲרֵי
כֶּלֶב מֵת אַחֲרֵי פַּרְעֹשׁ אֶחָד׃ טז וְהָיָה יְהוָה לְדַיָּן וְשָׁפַט
בֵּינִי וּבֵינֶךָ וְיֵרֶא וְיָרֵב אֶת־רִיבִי וְיִשְׁפְּטֵנִי מִיָּדֶךָ׃
יז וַיְהִי ׀ כְּכַלּוֹת דָּוִד לְדַבֵּר אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־שָׁאוּל
וַיֹּאמֶר שָׁאוּל הֲקֹלְךָ זֶה בְּנִי דָוִד וַיִּשָּׂא שָׁאוּל קֹלוֹ וַיֵּבְךְּ׃
יח וַיֹּאמֶר אֶל־דָּוִד צַדִּיק אַתָּה מִמֶּנִּי כִּי אַתָּה גְּמַלְתַּנִי
הַטּוֹבָה וַאֲנִי גְּמַלְתִּיךָ הָרָעָה׃ יט וְאַתְּ° ואתה קרי הִגַּדְתָּ
הַיּוֹם אֵת אֲשֶׁר־עָשִׂיתָה אִתִּי טוֹבָה אֵת אֲשֶׁר סִגְּרַנִי יְהוָה
בְּיָדְךָ וְלֹא הֲרַגְתָּנִי׃ כ וְכִי־יִמְצָא אִישׁ אֶת־אֹיְבוֹ וְשִׁלְּחוֹ

רש"י

העדות אשר כנף מעילך בידי והייתי יכול להרגך : (יד) כאשר יאמר משל הקדמוני · משל קדמונו של עולם התורה שהיא משלו של הקב"ה : מרשעים יצא רשע · הקב"ה מזמן לרשע שנופל ביד רשע כיוצא בו · והיכן אמרה

מצודת דוד

שכרתי כנף המעיל שהיא לראיה שהיית בידי ועכ"ז לא הרגתיך מזה דע וראה כי מעולם לא חטאתי לך לבקש רעתך : (יג) ונקמני ה' · ינקום נקמתי ממך: (יד) כאשר יאמר · ר"ל יקוים בך דברי המשל הקדום אשר יאמר מרשעים יצא רשע ר"ל כל דבר תקלה ורשע בא ע"י רשעים וכן תמות אתה ביד רשעים וידי לא תהיה בך : (טו) אחרי מי · ר"ל וכי לא די לך בשלוח אחרי מלאכים מחבלים עד שבעצמך תרדוף אחרי הלא אין זה כבודך שמלך ישראל ירדוף אחר ההדיוט שנחשב למלך ככלב מת וכפרעוש הקופץ ממקום למקום : (יט) הגדת · ר"ל הראית לכל בראיה ברורה . (כ) וכי ימצא · ר"ל וכי

מצודת ציון

חותנו חשבו כאב: צודה · אורב כמו ואשר לא צדה (שמות כ"א) : (יד) הקדמוני · ר"ל האמור בימים הקדמונים : (טו) פרעוש · היא כינה שחורה הקופצת ממקום למקום : (טז) וירב · מלשון מריבה : (יז) בני · ר"ל חמלת עלי כבן על האב · או לפי שהיה חתנו חשבו כבן : (יח) גמלתני · ענין תשלומי המעשה : (יט) סגרני ·

בַּדֶּרֶךְ טוֹבָה וַיהוָה יְשַׁלֶּמְךָ טוֹבָה תַּחַת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר
עָשִׂיתָה לִי׃ כא וְעַתָּה הִנֵּה יָדַעְתִּי כִּי מָלֹךְ תִּמְלוֹךְ וְקָמָה
בְּיָדְךָ מַמְלֶכֶת יִשְׂרָאֵל׃ כב וְעַתָּה הִשָּׁבְעָה לִּי בַּיהוָה אִם־
תַּכְרִית אֶת־זַרְעִי אַחֲרָי וְאִם־תַּשְׁמִיד אֶת־שְׁמִי מִבֵּית
אָבִי׃ כג וַיִּשָּׁבַע דָּוִד לְשָׁאוּל וַיֵּלֶךְ שָׁאוּל אֶל־בֵּיתוֹ וְדָוִד
וַאֲנָשָׁיו עָלוּ עַל־הַמְּצוּדָה׃ כה א וַיָּמָת שְׁמוּאֵל וַיִּקָּבְצוּ
כָל־יִשְׂרָאֵל וַיִּסְפְּדוּ־לוֹ וַיִּקְבְּרֻהוּ בְּבֵיתוֹ בָּרָמָה וַיָּקָם דָּוִד
וַיֵּרֶד אֶל־מִדְבַּר פָּארָן׃ ב וְאִישׁ בְּמָעוֹן וּמַעֲשֵׂהוּ בַכַּרְמֶל
וְהָאִישׁ גָּדוֹל מְאֹד וְלוֹ צֹאן שְׁלֹשֶׁת־אֲלָפִים וְאֶלֶף עִזִּים
וַיְהִי בִּגְזֹז אֶת־צֹאנוֹ בַּכַּרְמֶל׃ ג וְשֵׁם הָאִישׁ נָבָל וְשֵׁם
אִשְׁתּוֹ אֲבִגָיִל וְהָאִשָּׁה טוֹבַת־שֶׂכֶל וִיפַת תֹּאַר וְהָאִישׁ

רש"י

תורה והאלהים אנה לידו (שמות כ"א י"ג) כדאיתא במס' מכות: (כא) ידעתי כי מלוך תמלוך · שרואה אני שהקב"ה מצילך מידי · ומדרש אגדה סימן זה מסר לו שמואל שהקורע מעילו ימלוך תחתיו: (ב) ואיש במעון · שם העיר: ומעשהו · מקנהו וקנינו: גדול · עשיר: ויהי בגזוז את צאנו בכרמל · ויהי יום אחד כהגיע עת גזוז צאנו בכרמל ודרכו היה לעשות משתה ויום

מצודת ציון

מסרני: (כא) וקמה · מל' קיום: (כב) תשמיד · ענין כליון: כה (ב) במעון · בכרמל · מנחלת יהודה היה כמ"ש מעון כרמל וזיף

מצודת דוד

נעשה מעולם כזאת שימצא איש אויבו וכו': וה' · אבל ה' ישלם לך גמול ולא לאנס עשית מה שעשית: (כא) הנה ידעתי · בראותי הצלחתך: וקמה בידך · בעבור כשרון מעשיך: (כב) אם תכרית וגו' · אז יהיה עליך עונש שבועה: ואם תשמיד · כפל הדבר במ"ש כ"א יוכרת זרעו א"כ ממילא יושכח שמו: כה (א) בביתו ברמה · בהבית שהיה לו ברמה: וירד וגו' · אולי דרך מדבר עין גדי היו האנשים הולכים ושבים לספוד את שמואל ופחד פן ימצאוהו מי מאנשי שאול ולזה הלך משם למדבר פארן ולכך סמכו למיתת שמואל: (ב) ומעשהו · מקנהו וכמו כן יקרא מלאכה וכמ"ש לרגל המלאכה (בראשית ל"ג) ע"ש שהעוסק במקנה כל מלאכתו ומעשהו בהם וכן יען בטחך במעשיך (ירמיה מ"ח): גדול מאד בעושר רב: בגזוז · בעת גזוז צאנו היה בכרמל: (ג) טובת שכל ·

בעלה

קָשֶׁה וְרַע מַעֲלָלִים וְהוּא כָלִבּוֹ כלבי ק׳: ד וַיִּשְׁמַע דָּוִד בַּמִּדְבָּר
כִּי־גֹזֵז נָבָל אֶת־צֹאנוֹ: ה וַיִּשְׁלַח דָּוִד עֲשָׂרָה נְעָרִים
וַיֹּאמֶר דָּוִד לַנְּעָרִים עֲלוּ כַרְמֶלָה וּבָאתֶם אֶל־נָבָל וּשְׁאֶלְתֶּם־
לוֹ בִשְׁמִי לְשָׁלוֹם: ו וַאֲמַרְתֶּם כֹּה לֶחָי וְאַתָּה שָׁלוֹם וּבֵיתְךָ
שָׁלוֹם וְכֹל אֲשֶׁר־לְךָ שָׁלוֹם: ז וְעַתָּה שָׁמַעְתִּי כִּי גֹזְזִים
לָךְ עַתָּה הָרֹעִים אֲשֶׁר־לְךָ הָיוּ עִמָּנוּ לֹא הֶכְלַמְנוּם וְלֹא־
נִפְקַד לָהֶם מְאוּמָה כָּל־יְמֵי הֱיוֹתָם בַּכַּרְמֶל: ח שְׁאַל אֶת־
נְעָרֶיךָ וְיַגִּידוּ לָךְ וְיִמְצְאוּ הַנְּעָרִים חֵן בְּעֵינֶיךָ כִּי־עַל־
יוֹם טוֹב בָּנוּ חסר א׳ תְּנָה־נָּא אֵת אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדְךָ לַעֲבָדֶיךָ

רש"י

טוב לגוזזי הצאן: (ג) והוא כלבי · מבית כלב: (ו) כה לחי · כה יהיה לשנה הבאה גוזז: (כה לחי · כה יהיה לשנה הבאה מזל חי וקיים) (נ"א כה לחי · אמרו על עבהו ונסכו שתראו כן ראוי לאיש חי לאיש זריז והשוב כמו בן איש חי רב פעלים חי ומזורז בעל מעשים · ע"כ): לחי · טוב וקיים: ואתה שלום וגו׳ · כן תהיה לאורך ימים: (ז) לא הכלמנום · אם נצרכו לנו לשום דבר לא השיבונום ריקם: ולא נפקד להם · מאחנו כי שומרים היינו: (ח) וימצאו הנערים · שלי חן בעיניך בטובה שיגידו לך עבדיך מהם עליהם: כי על יום טוב באנו · על סמך משתה ויום טוב שיש לך באנו עתה לשאול · דבר אחר ערב ראש השנה היה וצריכין אנו לסעודת

מצודת דוד | מצודת ציון

בעלת שכל טוב: קשה ורע מעללים · (יהושע ט"ו): (ז) נפקד · נחסר
אמין לב ופועל רע: כלבי · מבני כלב: מאומה · כלל לא: (ח) בנו ·
כלב בן יפונה והיה קרוב לדוד:

(ו) כה לחי · ר"ל כן יהיה לזמן חייך ואתה תהיה בשלום וגם ביתך וכו׳: (ז) עתה וגו׳ · ר"ל עתה אודיע לך שרועיך אשר היו עמנו לא הכלמנו אותם בדברי ריב ומלה אף לא נחסר להם מאומה כי לא שלחנו יד בכל אשר להם: (ח) ויגידו לך · שאמת הדבר: וימצאו הנערים · על עצמם אמרו בעבור דוד שימצאו חן לקבלם בסבר פנים יפות: כי על יום טוב · דרכם היה לעשות י"ט ומשתה ושמחה בעת גזיזת הצאן וכן נאמר באבשלום ויהיו גוזזים וגו׳ ויקרא וגו׳ (ש"ב י"ג) ולזה דוד לאמר לו הנה על י"ט באנו ונהראוי לקבל אז את כל הבא בסבר פנים יפות: תנה נא · עתה תנה את אשר תמצא ידך אם מעט ואם הרבה: לעבדיך · על
עצמם

וּלְבִנְךָ לְדָוִד׃ ט וַיָּבֹאוּ נַעֲרֵי דָוִד וַיְדַבְּרוּ אֶל־נָבָל כְּכָל־
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּשֵׁם דָּוִד וַיָּנוּחוּ׃ י וַיַּעַן נָבָל אֶת־עַבְדֵי
דָוִד וַיֹּאמֶר מִי דָוִד וּמִי בֶן־יִשָׁי הַיּוֹם רַבּוּ עֲבָדִים
הַמִּתְפָּרְצִים אִישׁ מִפְּנֵי אֲדֹנָיו׃ יא וְלָקַחְתִּי אֶת־לַחְמִי
וְאֶת־מֵימַי וְאֵת טִבְחָתִי אֲשֶׁר טָבַחְתִּי לְגֹזְזָי וְנָתַתִּי
לַאֲנָשִׁים אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתִּי אֵי מִזֶּה הֵמָּה׃ יב וַיַּהַפְכוּ
נַעֲרֵי־דָוִד לְדַרְכָּם וַיָּשֻׁבוּ וַיָּבֹאוּ וַיַּגִּדוּ לוֹ כְּכֹל הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה׃ יג וַיֹּאמֶר דָּוִד לַאֲנָשָׁיו חִגְרוּ ׀ אִישׁ אֶת־חַרְבּוֹ
וַיַּחְגְּרוּ אִישׁ אֶת־חַרְבּוֹ וַיַּחְגֹּר גַּם־דָּוִד אֶת־חַרְבּוֹ וַיַּעֲלוּ ׀
אַחֲרֵי דָוִד כְּאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ וּמָאתַיִם יָשְׁבוּ עַל־הַכֵּלִים׃
יד וְלַאֲבִיגַיִל אֵשֶׁת נָבָל הִגִּיד נַעַר־אֶחָד מֵהַנְּעָרִים לֵאמֹר
הִנֵּה שָׁלַח דָּוִד מַלְאָכִים ׀ מֵהַמִּדְבָּר לְבָרֵךְ אֶת־אֲדֹנֵינוּ

רש"י

יום טוב: (ט) וידברו אל נבל ככל הדברים האלה בשם דוד וינוחו · יגיעים היו מטורח הדרך ונזדרזו למצות דוד ולא נחו עד שדברו אליו ואחר כך וינוחו וי"ת ופסקו כלומר פסקו מלדבר עוד עד שישמעו תשובתו: (י) מי דוד · מה הוא חשוב שאתן לו את שלי הלא מרות המואביה בא: (יג) ויחגור גם דוד את חרבו · מכאן שמתחילין בדיני נפשות מן הקטנים כדין תחלה: על הכלים · לשמור אהליהם וכליהם: (יד) אחד מהנערים ·

מצודת ציון

כמו באנו ותחסר האל"ף: (ט) וינוחו · מל' מנוחה ר"ל נחו מדבריהם: המתפרצים · ענין התחזקות כמו מה פרצת עליך פרץ (בראשית ל"ח): (יא) טבחתי · זבחתי: לגוזזי ·

מצודת דוד

עצמם אמרו: (ט) וינוחו · שכתו ונחו מדבריהם ולא דברו עוד מאומה: (י) מי דוד · ר"ל וכי חשוב הוא כ"כ ליתן לו מתן: היום רבו · בעת הזאת נתרבו עבדים המתחזקים כל איש מול פני אדוניו לומר לאדונו אני גדול ממך וכן דוד חושב עצמו לגדול ממני עד שאתן מתן: (יא) ולקחתי וגו' · ועל מה ששאלו לעצמם אמר וכי אתן לאנשים אשר לא ידעתי איה המקום אשר מזה המה וא"כ כ"ש הוא שלא אתן לכם מאומה: (יג) על הכלים · אצל הכלים לשמרם:

וַיָּ֥עַט בָּהֶֽם׃ טו וְהָ֣אֲנָשִׁ֔ים טֹבִ֥ים לָ֖נוּ מְאֹ֑ד וְלֹ֤א הָכְלַ֙מְנוּ֙
וְלֹֽא־פָקַ֣דְנוּ מְא֔וּמָה כָּל־יְמֵי֙ הִתְהַלַּ֣כְנוּ אִתָּ֔ם בִּֽהְיוֹתֵ֖נוּ
בַּשָּׂדֶֽה׃ טז חוֹמָה֙ הָי֣וּ עָלֵ֔ינוּ גַּם־לַ֖יְלָה גַּם־יוֹמָ֑ם כָּל־יְמֵ֛י
הֱיוֹתֵ֥נוּ עִמָּ֖ם רֹעִ֥ים הַצֹּֽאן׃ יז וְעַתָּ֗ה דְּעִ֤י וּרְאִי֙ מַֽה־תַּעֲשִׂ֔י
כִּֽי־כָלְתָ֧ה הָרָעָ֛ה אֶל־אֲדֹנֵ֖ינוּ וְעַל־כָּל־בֵּית֑וֹ וְהוּא֙ בֶּן־בְּלִיַּ֔עַל
מִדַּבֵּ֖ר אֵלָֽיו׃ יח וַתְּמַהֵ֣ר אֲבוּגַ֡יִל אביגיל קרי וַתִּקַּח֩ מָאתַ֨יִם
לֶ֜חֶם וּשְׁנַ֣יִם נִבְלֵי־יַ֗יִן וְחָמֵ֣שׁ צֹאן֩ עֲשׂוּוֹת֨ עשויות קרי וְחָמֵ֤שׁ
סְאִים֙ קָלִ֔י וּמֵאָ֥ה צִמֻּקִ֖ים וּמָאתַ֣יִם דְּבֵלִ֑ים וַתָּ֖שֶׂם עַל־
הַחֲמֹרִֽים׃ יט וַתֹּ֤אמֶר לִנְעָרֶ֙יהָ֙ עִבְר֣וּ לְפָנַ֔י הִנְנִ֖י אַחֲרֵיכֶ֣ם

רש"י

שלה : ויעט בהם · אפרתיכון במלין לשון עיט (בראשית ט"ו י"א) : (טו) ולא הכלמנו · לא נכלמנו : כי כלתה הרעה · מאת דוד אליו : והוא בן בליעל מדבר אליו · ואדונינו בן בליעל מהיות דובר אליו מה שאני אומר אליך כי יקלוף עלינו : (יח) עשויות · תרגם יונתן תכברא ממולאות בשר דק וביצים פשטי"ד בלע"ז כמו ששנינו בפסחים (ע"ד · ע"ש היטב ברש"י ד"ה ר' ישמעאל קורהו וכו' ומלוה לייסב) ונותן את הכרעים ובני מעים לתוכו רבי טרפון קורהו תכברא מה שבתוכו לברו כרבי עקיבא דאמר תולין חוצה לו כך היא שנויה בתוספתא ורבי קלונימוס ז"ל מן רומי פרשה לנו כן : צמוקים · ענבים יבשים : דבלים · עגולי דבלה תאנים דרוסות וכבושות בכלי :

מצודת דוד

(יד) ויעט בהם · בגערה הפריחם ללכת לדרכם : (טו) והאנשים · אנשי דוד היו טובים לנו מאד : ולא הכלמנו · לא היינו נכלמים על ידיהם ולא חסרנו מאומה וכו': (טז) חומה · עוד היו שומרים אותנו מאחרים כחומה הזה : (יז) מה תעשי · לתקן הדבר ולפייס את דוד : כי כלתה הרעה · נגמרה הרעה לבוא עליו : והוא · ונבל עצמו הוא בן בליעל מלדבר אליו ולהוכיחו על פניו כי יצער בו : (יט) לנעריה · מוליכי

המנחה

מצודת ציון

להאנשים הגוזזים לאני : (יד) ויעט · ענין הפרחה כמו ותעט אל השלל (לעיל ט"ו) : (טו) הכלמנו · מלשון כלימה : פקדנו · ענין חסרון : (יז) בן בליעל · איש רשע בלי עול מקום: (יח) נבלי · נאדות: עשויות · מתוקנות ומבושלות כמו וימהר לעשות אותו (בראשית י"ח) : קלי · קמח משבלים קלויות כמו ולחם וקלי (ויקרא כ"ג) : ומאה צמוקים · אשכלות ענבים יבשים וכן דבלים וצמוקים (ד"ה א' י"ב) : ומאתים

דבלים

בָּאָה וּלְאִישָׁהּ נָבָל לֹא הִגִּידָה׃ כ וְהָיָה הִיא רֹכֶבֶת עַל־
הַחֲמוֹר וְיֹרֶדֶת בְּסֵתֶר הָהָר וְהִנֵּה דָוִד וַאֲנָשָׁיו יֹרְדִים
לִקְרָאתָהּ וַתִּפְגֹּשׁ אֹתָם׃ כא וְדָוִד אָמַר אַךְ לַשֶּׁקֶר שָׁמַרְתִּי
אֶת־כָּל־אֲשֶׁר לָזֶה בַּמִּדְבָּר וְלֹא־נִפְקַד מִכָּל־אֲשֶׁר־לוֹ מְאוּמָה
וַיָּשֶׁב־לִי רָעָה תַּחַת טוֹבָה׃ כב כֹּה־יַעֲשֶׂה אֱלֹהִים לְאֹיְבֵי
דָוִד וְכֹה יֹסִיף אִם־אַשְׁאִיר מִכָּל־אֲשֶׁר־לוֹ עַד־אוֹר הַבֹּקֶר
מַשְׁתִּין בְּקִיר׃ כג וַתֵּרֶא אֲבִיגַיִל אֶת־דָּוִד וַתְּמַהֵר וַתֵּרֶד
מֵעַל הַחֲמוֹר וַתִּפֹּל לְאַפֵּי דָוִד עַל־פָּנֶיהָ וַתִּשְׁתַּחוּ אָרֶץ׃
כד וַתִּפֹּל עַל־רַגְלָיו וַתֹּאמֶר בִּי־אֲנִי אֲדֹנִי הֶעָוֺן וּתְדַבֶּר־
נָא אֲמָתְךָ בְּאָזְנֶיךָ וּשְׁמַע אֵת דִּבְרֵי אֲמָתֶךָ׃ כה אַל־נָא
יָשִׂים אֲדֹנִי אֶת־לִבּוֹ אֶל־אִישׁ הַבְּלִיַּעַל הַזֶּה עַל־נָבָל כִּי

רש"י

(כ) יורדים לקראתה · גיא היה בין שני ההרים היא יורדת מהר זה והם
יורדים מהר זה שכנגדו : (כא) ודוד אמר · בלבו כשאמרו לו נעריו גדופי
נבל אך לשקר שמרתי וגו' : (כב) משתין · י"א ידע מדע · אשית קירות
לבו · דבר אחר אפילו כלב שדרכו להשתין בקיר : (כד) בי אני אדני
העון · מתחלה אמרה כך כדי שיטה אוזן לדבריה ולסוף אמרה לו האמת אני

מצודת ציון

דבלים · מאתים ככר . והם תאנים
מקובצות דרוסות יחד עד שנעשים
גוף אחד כעין ככר לחם: (כ) ותפגוש ·
פגעה : (כא) לשקר · ר"ל על
חנם : ולא נפקד · לא נחסר :

מצודת דוד

המנחה : (כ) בסתר ההר · בעמק
שבין שני ההרים : (כא) ודוד אמר ·
בעת שפגשה בו אמר דוד לאנשיו אך
לחנם שמרתי וכו' : רעה · במה
שחרפו לומר מי דוד וכו' : (כב) כה
יעשה · הוא ענין שבועה וגזם ולא
אמר ואילו אמר כהרעה הזאת יעשה לי המקום אם אשאיר וכו' ולפי
שבסוף חזר בו לזה כינה הכתוב ואמר לאויבי דוד : משתין בקיר ·
כן יקרא הזכר כי עושה קלוח למרחוק ויוכל להשתין בקיר : (כג) לאפי
דוד · לפני דוד : (כד) בי אני וגו' · כי דוד לא היה מכירה ולזה אמרה
מה שמעתי אשר אדוני מדבר אל עבדיו בדבר מה שקרה לו דע אדוני
העון הזה הוא בי ר"ל בביתי נעשה הדבר : ותדבר · ולזה תדבר אמתך
לבקש ולהתחנן על הדבר : (כה) אל איש · רצה לומר אל דברי חירופו :

נבלה

כִשְׁמוֹ כֶּן־הוּא נָבָל שְׁמוֹ וּנְבָלָה עִמּוֹ וַאֲנִי אֲמָתְךָ לֹא־
רָאִיתִי אֶת־נַעֲרֵי אֲדֹנִי אֲשֶׁר שָׁלָחְתָּ׃ כו וְעַתָּה אֲדֹנִי
חַי־יְהֹוָה וְחֵי־נַפְשְׁךָ אֲשֶׁר מְנָעֲךָ יְהֹוָה מִבּוֹא בְדָמִים
וְהוֹשֵׁעַ יָדְךָ לָךְ וְעַתָּה יִהְיוּ כְנָבָל אֹיְבֶיךָ וְהַמְבַקְשִׁים
אֶל־אֲדֹנִי רָעָה׃ כז וְעַתָּה הַבְּרָכָה הַזֹּאת אֲשֶׁר־הֵבִיא
שִׁפְחָתְךָ לַאדֹנִי וְנִתְּנָה לַנְּעָרִים הַמִּתְהַלְּכִים בְּרַגְלֵי אֲדֹנִי׃
כח שָׂא נָא לְפֶשַׁע אֲמָתֶךָ כִּי עָשֹׂה־יַעֲשֶׂה יְהֹוָה לַאדֹנִי
בַּיִת נֶאֱמָן כִּי־מִלְחֲמוֹת יְהֹוָה אֲדֹנִי נִלְחָם וְרָעָה לֹא־

רש"י

אמתך לא ראיתי את נערי אדוני: (כו) אשר מנעך · ששלחני לקראתך למנעך משפיכות דמים: והושע ידך לך · מלנקום אתה בעצמך את נקמתך ותענש: יהיו כנבל אויביך · נתנבאה ברוה"ק שלא יאריך ימים: (כז) ונתנה לנערים · ותנתן לנערים המתהלכים וגו' נתנה לשון עבר ונתנה לי להבא: (כח) כי עשה יעשה ה' לאדני בית נאמן · להיות מלך על ישראל לפיכך ורעה לא

מצודת דוד

ונבלה עמו · מחזיק בנבלה לדבר קשות וחירופים: לא ראיתי · בכדי לתקן הדבר ולפייסם: (כו) חי ה' וגו' · נשבעה בה' ובנפשו ואמרה הנה רצון ה' למנעך מבוא בעון שפיכות דם שידך יושיע לך לריב ריבך כ"א היה רצון המקום שידך יושיע לך לנקום נקמתך ולשפוך דם לא היה הדבר נגלה אלי ללכת לפייסך ואף המהירה והפגישה והשמיעה בדבריך לאנשיך הכל מה' בהשגחה: ועתה · הואיל וה' מנעך מבוא בדמים בודאי הוא יריב ריבך ויומת בידי שמים וכל אויביך יהיו כנבל שיומתו בידי שמים וכאשר אמר דוד בעצמו אל שאול ישפוט ה' וגו' וידי לא תהיה בך: (כז) ועתה הברכה · התפיים נא בעבור הברכה הזאת וכו': ונתנה וגו' · מפני הכבוד לא אמרה ונתנה לך כי למעלתו למעט יחשב ואמרה ונתנה להנערים וגו': (כח) שא נא וגו' · הקדימה לשאול מחילה אם תכשל בלשונה לדבר מה מול כבודו: כי עשה יעשה · זה ראשית אמריה תאמר הן ידעתי שה' יעשה לאדוני בית נאמן ומתקיים ועד עולם לא תוסר המלוכה מביתו לא כשאול שתוסר המלוכה מזרעו: כי מלחמות ה' ·

מצודת ציון

(כה) ונבלה · ענין דברי גנאי וכעור כמו נבל נבלה ידבר (ישעיה ל"ב): (כז) הברכה · מתנה ומנחה כמו קח נא את ברכתי (בראשית ל"ג): ברגלי אדוני · ר"ל עם ההולכים אחריו כמו לעם אשר ברגלי (שופטים ח'): (כח) שא · ענין מחילה: נאמן · מתקיים כמו יתד במקום נאמן (ישעיה כ"ב):

תמצא בך מימיך׃ כט ויקם אדם לרדפך ולבקש
את־נפשך והיתה נפש אדני צרורה ׀ בצרור החיים
את יהוה אלהיך ואת נפש איביך יקלענה בתוך כף
הקלע׃ ל והיה כי־יעשה יהוה לאדני ככל אשר־דבר
את־הטובה עליך וצוך לנגיד על־ישראל׃ לא ולא־
תהיה זאת ׀ לך לפוקה ולמכשול לב לאדני ולשפך־

רש"י

תמצא בך לכך לא נאה לך לעשות שלא כדין להוציא לעז על מלכותך: (כט) כף הקלע. חתיכת עור רחבה עשויה כמין כף באמצע הקלע שנותן בה האבן: (ל) והיה כי יעשה ה' וגו'. ותמלוך: (לא) ולא תהיה וגו' לפוקה. לכשלון כמו ופיק ברכים (נחום ב' י"א) שאם היית עושה זאת לא

מצודת ציון

(כט) צרורה. ענין קשירה כמו צרור כספו (בראשית מ"ב): יקלענה. ענינו השלכה בכלי העשוי כעין כף ובו יניחו האבן הנזרק ולזה קרוי כף הקלע: (לא) לפוקה. אף הוא ענין מכשול כמו ופיק ברכים (נחום ב'):

מצודת דוד

כל מלחמתך המה מלחמות ה' לעשות נקמה בעובדי כוכבים אבל לא תמצא בך רעה מימיך לנחום ולהרוג אנשים מישראל כאשר עשה שאול שהרג כהני נוב ולזה סרה משאול ולא תוסר ממך: (כט) ויקם אדם. ר"ל עם שקם שאול לרדפך וכו' ויכול היית להרגו במקרה עכ"ז לא שלחת בו יד ורעה לא נמצא בך מימיך: והיתה נפש אדוני. ובעבור זה תהיה נפש אדוני צרורה בצרור החיים הנצחיים הרוחניים אחר הפרדה מן הגוף: את ה'. להיות חוזרת למקור אשר ממנה חוצבה: יקלענה. תהיה מטוטלת נעה ונדה כהאבן הקלוע בכף הקלע ואמרה זאת להחניפו ולבל ישפוך דמי ישראל כמו שאול: (ל) את הטובה וגו'. ותוזכרת ומפרשת וצוך לנגיד וכו': (לא) ולא תהיה זאת לך לפוקה. ר"ל כשתמלוך לא יזיק לך כלל דברי חרפת נבל להיות מבוזה בעבור זה בעיני העם ואפילו למכשול לב אדוני לא יהיה כי לא תחוש אז לדברי נבל כזה וכאשר לא תמיתהו תוסר מן הקלון כי לא יאמר אז עליך שדרכך לשפוך דם חנם ולהושיע לעצמך בכח זרועך וכאילו אמרה הן עתה עוד היותך נרדף בהרים מפני שאול חושש אתה לחרפת נבל אבל לא תחוש במה שיאמרו שאתה שופך דם הנם ומושיע לעצמך בכח זרועך היות עכשיו אין מעלתך גדולה כ"כ לחוש לדברים כאלה אבל לאחר שתמלוך נהפך הוא והנה באמת בהבנת הדברים האלה אליה וקוץ בהקטין עתה מעלתו ולזה שאלה בראשית אמריה שא נא לפשע

אמתך

דָּ֥ם חִנָּ֛ם וּלְהוֹשִֽׁיעַ אֲדֹנִ֖י ל֑וֹ וְהֵיטִ֤ב יְהוָה֙ לַֽאדֹנִ֔י וְזָכַרְתָּ֖
אֶת־אֲמָתֶֽךָ׃ לב וַיֹּ֥אמֶר דָּוִ֖ד לַאֲבִיגַ֑ל בָּר֤וּךְ יְהוָה֙ אֱלֹהֵ֣י
יִשְׂרָאֵ֔ל אֲשֶׁ֨ר שְׁלָחֵ֛ךְ הַיּ֥וֹם הַזֶּ֖ה לִקְרָאתִֽי׃ לג וּבָר֥וּךְ
טַעְמֵ֖ךְ וּבְרוּכָ֣ה אָ֑תְּ אֲשֶׁ֨ר כְּלִתִ֜נִי הַיּ֤וֹם הַזֶּה֙ מִבּ֣וֹא בְדָמִ֔ים
וְהֹשֵׁ֥עַ יָדִ֖י לִֽי׃ לד וְאוּלָ֗ם חַי־יְהוָה֙ אֱלֹהֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל אֲשֶׁ֣ר
מְנָעַ֔נִי מֵהָרַ֖ע אֹתָ֑ךְ כִּ֣י ׀ לוּלֵ֣י מִהַ֗רְתְּ וַתָּבֹ֙אתִי֙ ותבאת קרי
לִקְרָאתִ֔י כִּ֣י אִם־נוֹתַ֧ר לְנָבָ֛ל עַד־א֥וֹר הַבֹּ֖קֶר מַשְׁתִּ֥ין בְּקִֽיר׃
לה וַיִּקַּ֤ח דָּוִד֙ מִיָּדָ֔הּ אֵ֥ת אֲשֶׁר־הֵבִ֖יאָה ל֑וֹ וְלָ֣הּ אָמַ֗ר עֲלִ֤י
לְשָׁלוֹם֙ לְבֵיתֵ֔ךְ רְאִי֙ שָׁמַ֣עְתִּי בְקוֹלֵ֔ךְ וָאֶשָּׂ֖א פָּנָֽיִךְ׃
לו וַתָּבֹ֣א אֲבִיגַ֣יִל ׀ אֶל־נָבָ֡ל וְהִנֵּה־ל֣וֹ מִשְׁתֶּה֩ בְּבֵית֨וֹ כְּמִשְׁתֵּ֜ה
הַמֶּ֗לֶךְ וְלֵ֤ב נָבָל֙ ט֣וֹב עָלָ֔יו וְה֥וּא שִׁכֹּ֖ר עַד־מְאֹ֑ד וְלֹֽא־
הִגִּ֣ידָה לּ֗וֹ דָּבָ֛ר קָטֹ֥ן וְגָד֖וֹל עַד־א֥וֹר הַבֹּֽקֶר׃ לז וַיְהִ֣י
בַבֹּ֗קֶר בְּצֵ֤את הַיַּ֙יִן֙ מִנָּבָ֔ל וַתַּגֶּד־ל֣וֹ אִשְׁתּ֔וֹ אֶת־הַדְּבָרִ֖ים

רש״י נצ״ל מ״ש

יהיה לך פתחון פה לרדות אדם לדורות הבאים על שפיכות דמים : ולהושיע אדני לו · שתנקום אתה את נקמתך : (לג) כלתני · מנעת אותי כמו לא תכלא רחמיך (תהלים מ׳ י״ג) לא יכלא ממך (בראשית כ״ג ו׳) : והושע ידי לי · מוסב על מבוא בדמים מ״ם של מבוא מתוכרת על והושע כמו מבוא בדמים ומהושע ידי לי : (לז) בצאת היין מנבל · כד פג חמרא

מצודת דוד

אמתך : והיטב ה׳ לאדוני · ר״ל הן ידעתי כאשר ייטיב ה׳ לאדוני וימלוך כאות נפשו זכור תזכור את אמתך להחזיק לי טובה על העצה היעוצה מנעך מבוא בדמים : (לג) מבוא בדמים · מבוא בעון שפיכת דם ובתשועת ידי לעצמי : (לד) חי ה׳ · הריני נשבע חי ה׳ וכו׳ שמנע אותי מהרע לך ר״ל לביתך ולכל אשר לך : כי אם נותר וגו׳ · אז יחול עלי ענש שבועה : (לז) בצאת היין ·

מצודת ציון

(לג) טעמך · דבורך ועצתך כמו וטעם זקנים יקח (איוב י״ב) : כליתני · מנעת אותי : (לד) ואולם · אבל באמת : לולי · אם לא : (לה) ואשא פניך · ענין הדור פנים למלאות השאלה : (לו) טוב עליו · ר״ל שמח :

ר״ל

הָאֵלֶּה וַיָּמָת לִבּוֹ בְּקִרְבּוֹ וְהוּא הָיָה לְאָבֶן׃ לח וַיְהִי
כַּעֲשֶׂרֶת הַיָּמִים וַיִּגֹּף יְהוָה אֶת־נָבָל וַיָּמֹת׃ לט וַיִּשְׁמַע
דָּוִד כִּי מֵת נָבָל וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה אֲשֶׁר רָב אֶת־רִיב
חֶרְפָּתִי מִיַּד נָבָל וְאֶת־עַבְדּוֹ חָשַׂךְ מֵרָעָה וְאֵת רָעַת
נָבָל הֵשִׁיב יְהוָה בְּרֹאשׁוֹ וַיִּשְׁלַח דָּוִד וַיְדַבֵּר בַּאֲבִיגַיִל
לְקַחְתָּהּ לוֹ לְאִשָּׁה׃ מ וַיָּבֹאוּ עַבְדֵי דָוִד אֶל־אֲבִיגַיִל
הַכַּרְמֶלָה וַיְדַבְּרוּ אֵלֶיהָ לֵאמֹר דָּוִד שְׁלָחָנוּ אֵלַיִךְ לְקַחְתֵּךְ
לוֹ לְאִשָּׁה׃ מא וַתָּקָם וַתִּשְׁתַּחוּ אַפַּיִם אָרְצָה וַתֹּאמֶר
הִנֵּה אֲמָתְךָ לְשִׁפְחָה לִרְחֹץ רַגְלֵי עַבְדֵי אֲדֹנִי׃ מב וַתְּמַהֵר
וַתָּקָם אֲבִיגַיִל וַתִּרְכַּב עַל־הַחֲמוֹר וְחָמֵשׁ נַעֲרֹתֶיהָ
הַהֹלְכוֹת לְרַגְלָהּ וַתֵּלֶךְ אַחֲרֵי מַלְאֲכֵי דָוִד וַתְּהִי־לוֹ לְאִשָּׁה׃
מג וְאֶת־אֲחִינֹעַם לָקַח דָּוִד מִיִּזְרְעֶאל וַתִּהְיֶיןָ גַּם־
שְׁתֵּיהֶן לוֹ לְנָשִׁים׃ מד וְשָׁאוּל נָתַן אֶת־מִיכַל בִּתּוֹ אֵשֶׁת

רש"י

מנבל : וימת לבו · שנצטער על המנחה שהובאת לדוד : (לח) כעשרת הימים · שבעת ימי אבלו של שמואל תלה לו הקב"ה שלא יתערב אבל רשע באבלו ואח"כ תלה ג' ימים ומת כענין שנאמר ויגוף ה' את נבל ואמר מר תלה שלשה ימים ומת זו היא מיתת מגפה ורבותינו אמרו אלו עשרת ימי תשובה שהמתין לו הקב"ה שיחזור בתשובה ויש אומרים כנגד עשר לגימות שנתן נבל לעבדי דוד ששלח לו דוד עשרה נערים והאכילן : (לט) את ריב חרפתי · גדופי שחרפני היום רבו עבדים המתפרצים : ואת עבדו חשך

מצודת ציון

(לט) חשך · מנע כמו ולא חשכת (בראשית כ"ב) : (מא) אפים · על פניה : (מב) לרגלה · עם מהלכה

מצודת דוד

ר"ל בעת סרה השכרות : וימת לבו · אמר על דרך גוזמא והפלגה על גודל החרדה מפחד דוד כי חשב פן עכ"ז יבוא עליו : והוא היה לאבן · שבטלו הרגשותיו מרוב החרדה : (לט) חשך מרעה · לבל המיתו בידי : ואת רעת · את גמול רעת : (מא) לשפחה וגו' · כאילו אמרה אינני ראויה לו לאשה כ"א לשפחה לרחוץ רגלי עבדיו:(מב) וחמש נערותיה·היא רכבה וגם חמש נערותיה וגו' : (מג) גם שתיהן · נוסף על מיכל בת שאול שקדשה מאז : (מד) נתן את מיכל בתו · כי חשב דקדושי דוד קדושי טעות ורז"ל נחלקו בו :

דָּוִד לְפַלְטִי בֶן־לַיִשׁ אֲשֶׁר מִגַּלִּים׃ **כו** א וַיָּבֹאוּ הַזִּפִים
אֶל־שָׁאוּל הַגִּבְעָתָה לֵאמֹר הֲלוֹא דָוִד מִסְתַּתֵּר בְּגִבְעַת
הַחֲכִילָה עַל פְּנֵי הַיְשִׁימֹן׃ ב וַיָּקָם שָׁאוּל וַיֵּרֶד אֶל־
מִדְבַּר־זִיף וְאִתּוֹ שְׁלֹשֶׁת־אֲלָפִים אִישׁ בְּחוּרֵי יִשְׂרָאֵל
לְבַקֵּשׁ אֶת־דָּוִד בְּמִדְבַּר־זִיף׃ ג וַיִּחַן שָׁאוּל בְּגִבְעַת
הַחֲכִילָה אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הַיְשִׁימֹן עַל־הַדָּרֶךְ וְדָוִד יֹשֵׁב
בַּמִּדְבָּר וַיַּרְא כִּי בָא שָׁאוּל אַחֲרָיו הַמִּדְבָּרָה׃ ד וַיִּשְׁלַח
דָּוִד מְרַגְּלִים וַיֵּדַע כִּי־בָא שָׁאוּל אֶל־נָכוֹן׃ ה וַיָּקָם
דָּוִד וַיָּבֹא אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר חָנָה־שָׁם שָׁאוּל וַיַּרְא דָּוִד
אֶת־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר שָׁכַב־שָׁם שָׁאוּל וְאַבְנֵר בֶּן־נֵר שַׂר־
צְבָאוֹ וְשָׁאוּל שֹׁכֵב בַּמַּעְגָּל וְהָעָם חֹנִים סְבִיבֹתָו סביבתיו ק׳׃
ו וַיַּעַן דָּוִד וַיֹּאמֶר ׀ אֶל־אֲחִימֶלֶךְ הַחִתִּי וְאֶל־אֲבִישַׁי בֶּן־
צְרוּיָה אֲחִי יוֹאָב לֵאמֹר מִי־יֵרֵד אִתִּי אֶל־שָׁאוּל אֶל־
הַמַּחֲנֶה וַיֹּאמֶר אֲבִישַׁי אֲנִי אֵרֵד עִמָּךְ׃ ז וַיָּבֹא דָוִד
וַאֲבִישַׁי ׀ אֶל־הָעָם לַיְלָה וְהִנֵּה שָׁאוּל שֹׁכֵב יָשֵׁן בַּמַּעְגָּל
וַחֲנִיתוֹ מְעוּכָה־בָאָרֶץ מְרַאֲשֹׁתָו מראשתיו קרי וְאַבְנֵר
וְהָעָם שֹׁכְבִים סְבִיבֹתָו סביבתיו קרי׃ ח וַיֹּאמֶר אֲבִישַׁי אֶל־
דָּוִד סִגַּר אֱלֹהִים הַיּוֹם אֶת־אוֹיִבְךָ בְּיָדְךָ וְעַתָּה אַכֶּנּוּ נָא

רש"י

מרעס · שלא הרגתיו : (ז) מעוכה · נעוצה :

מצודת דוד

כו (א) ויבאו הזפים · באו עוד הפעם: (ב) אל מדבר זיף · ובמדבר הסוא היתה גבעת החכילה: (ג) וירא · היה נראה לו שבא ולא ידע עדיין בבירור : (ד) אל נכון · כמו בנכון · ר"ל ידע בבירור: (ה) ויבא · בתחלה הלך לרגל : סביבותיו · סביבות שאול : (ו) ויען

מצודת ציון

ואחריה : **כו** (ה) במעגל · דרך המחנה לחנות בעגול למען יראו מסביב כל הבא עליהם : (ז) מעוכה · נעוצה וקבוצה הוא מל׳ ומעוך וכתות (ויקרא כ"ב) : מראשותיו · סמוך לראשו : (ח) סגר · ענין מסירה כמו להסגיר לאדום (עמוס א׳) :

בַּחֲנִית וּבָאָרֶץ פַּעַם אַחַת וְלֹא אֶשְׁנֶה לוֹ׃ ט וַיֹּאמֶר דָּוִד
אֶל־אֲבִישַׁי אַל־תַּשְׁחִיתֵהוּ כִּי מִי שָׁלַח יָדוֹ בִּמְשִׁיחַ יְהוָה
וְנִקָּה׃ י וַיֹּאמֶר דָּוִד חַי־יְהוָה כִּי אִם־יְהוָה יִגָּפֶנּוּ אוֹ־
יוֹמוֹ יָבוֹא וָמֵת אוֹ בַמִּלְחָמָה יֵרֵד וְנִסְפָּה׃ יא חָלִילָה לִּי
מֵיְהוָה מִשְּׁלֹחַ יָדִי בִּמְשִׁיחַ יְהוָה וְעַתָּה קַח־נָא אֶת־הַחֲנִית
אֲשֶׁר מְרַאֲשֹׁתָו מראשתיו קרי וְאֶת־צַפַּחַת הַמַּיִם וְנֵלְכָה
לָּנוּ׃ יב וַיִּקַּח דָּוִד אֶת־הַחֲנִית וְאֶת־צַפַּחַת הַמַּיִם
מֵרַאֲשֹׁתֵי שָׁאוּל וַיֵּלְכוּ לָהֶם וְאֵין רֹאֶה וְאֵין יוֹדֵעַ וְאֵין
מֵקִיץ כִּי כֻלָּם יְשֵׁנִים כִּי תַּרְדֵּמַת יְהוָה נָפְלָה עֲלֵיהֶם׃
יג וַיַּעֲבֹר דָּוִד הָעֵבֶר וַיַּעֲמֹד עַל־רֹאשׁ־הָהָר מֵרָחֹק רַב
הַמָּקוֹם בֵּינֵיהֶם׃ יד וַיִּקְרָא דָוִד אֶל־הָעָם וְאֶל־אַבְנֵר בֶּן־

רש"י

(י) חי ה' · יש אומרים ליצרו נשבע ויש אומרים לאבישי נשבע אם תהרוג את הצדיק אני אערב דמך בדמו : כי אם ה' יגפנו · יקרב מיתתו : או יומו יבא · יום שזמן מיתתו בו : (יא) צפחת · צלוחית :

מצודת ציון

אשנה · מל' שנים : (י) ונספה · ענין כליון כמו עתה אספה (לקמן כ"ז) : (יא) צפחת · צלוחית כמו וצפחת השמן (מ"א י"ז) : (יג) מקיץ · ענין הערה מהשינה : תרדמת · שינה :

מצודת דוד

דוד אחרי שובו אליהם : (ח) ובארץ · עד שתתקע החנית גם בארץ : פעם אחת · את זה אעשה בפעם אחת ולא אצטרך לשכותו מכה שניה : (ט) ונקה · ויהיה נקי מעונש בתמיה : (י) חי ה' · חזר ונשבע ואמר חי ה' שלא יאריך עוד ימים רבים כי או ה' יגפנו בלא יומו או מהר יבוא יומו וימות במיתה טבעית או ימות במלחמה : (יא) חלילה לי · עם שגם אני משיח ה' כמותו מ"מ חלילה גם לי מחמת מצות ה' משלוח ידי וכו' : (יב) ויקח דוד · חזר דוד לקחתו בעצמו כי לא האמין לאבישי פן יכה עמו נפש שאול : ואין רואה וגו' · בעבור השינה לא היה מי רואה אותם ואף לא ידעו בהרגשת השמע מקול ההלוך והדבור ולא היה מי מהם מקיץ מן השינה במשך הזמן ההוא כי מה' נפלה עליהם תרדמה ולא היה בדבר בדרך הטבע : (יג) העבר · מעבר המים שהיה שם : על ראש ההר · להשמיע קולו למרחוק : רב המקום · כי פחד לנפשו שלא יתפשוהו :

שאול

נר לאמר הלוא תענה אבנר ויען אבנר ויאמר מי
אתה קראת אל־המלך: טו ויאמר דוד אל־אבנר הלוא־
איש אתה ומי כמוך בישראל ולמה לא שמרת אל־אדניך
המלך כי־בא אחד העם להשחית את־המלך אדניך:
טז לא־טוב הדבר הזה אשר עשית חי־יהוה כי בני־מות
אתם אשר לא־שמרתם על־אדניכם על־משיח יהוה
ועתה ׀ ראה אי־חנית המלך ואת־צפחת המים אשר
מראשתו מראשותיו קרי: יז ויכר שאול את־קול דוד
ויאמר הקולך זה בני דוד ויאמר דוד קולי אדני המלך:
יח ויאמר למה זה אדני רדף אחרי עבדו כי מה עשיתי
ומה־בידי רעה: יט ועתה ישמע־נא אדני המלך את דברי
עבדו אם־יהוה הסיתך בי ירח מנחה ואם ׀ בני האדם

רש"י

(יט) הסיתך בי. לשנאותי כל הסתה לשון שומה אמיטמינ"ט בלע"ז: ירח

מצודת דוד

(יד) הלוא תענה אבנר. ר"ל עליך להשיב על דברי: מי אתה. ר"ל איך מלאך לבך לקרוא בקול על המלך להקיצו משנתו: (טו) הלוא איש אתה. ר"ל הלא אתה גדול וחשוב ומי כמוך בחשיבות ולפי גודל המעלה תגדל האשמה: כי בא. פן יבוא ולאשר באמת בא אבישי ורצה להמיתו: (טז) כי בני מות אתם. בעבור כבוד אבנר חזר לדבר את כולם ונפסוק עליהם המיתה: ראה אי חנית. ר"ל ואם תאמר שמרתם איה החנית מי לקחו: אשר מראשותיו. אשר היו מראשותיו: (יט) אם ה' וגו'. אם הדבר מה' ומגד העונש אקריב מנחה לה' ויהי רצון שיקבל לריח ניחוח וירף ממני: ואם בני האדם. הם הסיתו אותך עלי כי הבחירה חפשית באדם באין מעצור:

מצודת ציון

עמוקה וכן מה לך נרדם (יונה א'): (יד) אל המלך. כמו על המלך: (טו) איש. ר"ל גדול וחשוב כמו כולם אנשים (במדבר י"ג): אל אדוניך. על אדוניך: (טז) בני מות. אנשי מות ר"ל חייבי מיתה: אי חנית. איה החנית: ואת צפחת. ועם צפחת: (יט) הסיתך. מל' הסתה ופתוי: ירח. מלשון ריח: מנחה. ר"ל תשורה וקרבן:

אֲרוּרִים הֵם לִפְנֵי יְהוָה כִּי־גֵרְשׁוּנִי הַיּוֹם מֵהִסְתַּפֵּחַ בְּנַחֲלַת
יְהוָה לֵאמֹר לֵךְ עֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים׃ כ וְעַתָּה אַל־יִפֹּל
דָּמִי אַרְצָה מִנֶּגֶד פְּנֵי יְהוָה כִּי־יָצָא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לְבַקֵּשׁ
אֶת־פַּרְעֹשׁ אֶחָד כַּאֲשֶׁר יִרְדֹּף הַקֹּרֵא בֶּהָרִים׃ כא וַיֹּאמֶר
שָׁאוּל חָטָאתִי שׁוּב בְּנִי־דָוִד כִּי לֹא־אָרַע לְךָ עוֹד תַּחַת
אֲשֶׁר יָקְרָה נַפְשִׁי בְּעֵינֶיךָ הַיּוֹם הַזֶּה הִנֵּה הִסְכַּלְתִּי
וָאֶשְׁגֶּה הַרְבֵּה מְאֹד׃ כב וַיַּעַן דָּוִד וַיֹּאמֶר הִנֵּה הַחֲנִית
חנית קרי הַמֶּלֶךְ וְיַעֲבֹר אֶחָד מֵהַנְּעָרִים וְיִקָּחֶהָ׃ כג וַיהוָה

ר ש"י

מנחה · יקבל ברחמים תפלתי להשיב חמתך ממני: כי גרשוני · מארץ ישראל: לך עבד אלהים אחרים · היוצא מארץ ישראל לחוץ לארץ כאילו עובד עבודת כוכבים · ויונתן תרגם אזיל דוד ביני עממיא פלחי טעותא: (כ) הקורא · עוף ששמו קורא ובלע"ז פרדי"ן וכן קורא דגר ולא ילד (ירמיה י"ז י"א) ומרדף אחר קני שאר עופות

מצודת ציון

מהסתפח · ענין הקבוץ והדבוק ואסיפת דבר אל דבר כמו ספחני נא (לעיל ב'): (כ) פרעש · היא כינה שתורה: הקורא · שם עוף כמו קורא דגר (ירמיה י"ז): (כא) יקרה · ענין חשיבות: הסכלתי · מלשון סכלות וטפשות: ואשגה · מלשון

מצודת דוד

ארורים הם · ב"א האלו: מהסתפח · מלהיות מאוסף בא"י היות עד הנה השבתי כאשר ראה המלך שנמסר בידי במערה ולא הרגתיו יחדול עוד מדלוק אחרי אבל עתה שעכ"ז רודף אחרי בע"כ ארחיק נדוד מא"י: לאמר · כאילו יאמרו אלי לך עבוד וכו' כי גורשים אותו מבין ישראל ללכת בין עובדי כוכבים · וי"ת אזיל דוד ביני עממיא פלחי טעותא: (כ) אל יפל דמי · ר"ל מה שאני תמיד בסכנה וכאילו דמי נשפך הדם ההוא לא יפול ארצה מנגד פני ה' כנגדו תעמוד לבקש נקם: כאשר ירדוף · ר"ל המלך מתמיד ומתענג לבקש פרעוש הקופץ ממקום למקום כאשר מלך מהמלכים מתענג לרדוף בהרים אחר הקורא והוא שם עוף אשר יתענגו המלכים לרדוף אחריו וללודו ור"ל רודף הוא אחר הדיוט כאילו אחר שר גדול והשוב: (כא) שוב · תזור לביתי כי לא אעשה לך עוד רעה בעבור כי חשובה ויקרה נפשי בעיניך: הנה הסכלתי · במה שאני רודפך עשיתי סכלות על כי ראיתי שה' עמך ואף הרביתי לשגות לרדפך על לא דבר: (כב) ויעבר · כי עכ"ז לא האמין לשאול ולהשיב בעצמו:

ישיב לאיש את־צדקתו ואת־אמנתו אשר נתנך יהוה ׀
היום ביד ולא אביתי לשלח ידי במשיח יהוה: כד והנה
כאשר גדלה נפשך היום הזה בעיני כן־תגדל נפשי
בעיני יהוה ויצלני מכל־צרה: כה ויאמר שאול אל־דוד
ברוך אתה בני דוד גם עשה תעשה וגם יכל תוכל וילך
דוד לדרכו ושאול שב למקומו: כז א ויאמר דוד אל־
לבו עתה אספה יום־אחד ביד־שאול אין־לי טוב כי
המלט אמלט ׀ אל־ארץ פלשתים ונואש ממני שאול
לבקשני עוד בכל־גבול ישראל ונמלטתי מידו: ב ויקם
דוד ויעבר הוא ושש־מאות איש אשר עמו אל־אכיש
בן־מעוך מלך גת: ג וישב דוד עם־אכיש בגת הוא
ואנשיו איש וביתו דוד ושתי נשיו אחינעם היזרעאלית
ואביגיל אשת־נבל הכרמלית: ד ויגד לשאול כי־ברח
דוד גת ולא־יוסף יסף קרי עוד לבקשו: ה ויאמר דוד
אל־אכיש אם־נא מצאתי חן בעיניך יתנו־לי מקום

פתח בס"פ · פתח באתנח

רש"י

ויושב על כיליהם: (כג) ישיב לאיש · לכל צדיק וצדיק: (א) עתה אספה

מצודת דוד

(כג) איש · לכל איש ישיב צדקתו וכלל עצמו בתפלתו עם הרבים: (כד) גדלה נפשך · יקרה נפשך: (כה) ברוך אתה · ר"ל רואה אני שאתה ברוך וגם עשה תעשה מעשים נפלאים וגם תצליח בהם: כז (א) עתה אספה · כי אמר שכרת כנף המעיל חשב שלא יוסיף עוד לרדוף אחריו כאשר בתחלה אבל אחר שראה שעכ"ז רודפו וחשש עוד כי פן בעבור שרואה טוב הצלחתו ישכיל עוד לבוא פתאום ויהיה נספה ביום אחד ר"ל מבלי דעת טרם בואו: לבקשני עוד · כאשר בקשני עד הנה בכל גבול ישראל: (ב) אל אכיש · אף שמבראשונה פחד ממנו והתהולל בידם ונמלט אבל כאשר

מצודת ציון

משגה ושגגה: (כג) ביד · ר"ל בידי: ולא אביתי · ולא רציתי: (כה) יכול תוכל · מל' יכולת: כז (א) אספה · ענין כליון: ונואש · מלשון יאוש כמו לא אמרת נואש (ישעיה נ"ז):

בְּאַחַת עָרֵי הַשָּׂדֶה וְאֵשְׁבָה שָּׁם וְלָמָּה יֵשֵׁב עַבְדְּךָ בְּעִיר
הַמַּמְלָכָה עִמָּךְ: ו וַיִּתֶּן־לוֹ אָכִישׁ בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־צִקְלָג
לָכֵן הָיְתָה צִקְלַג לְמַלְכֵי יְהוּדָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה: ז וַיְהִי
מִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר־יָשַׁב דָּוִד בִּשְׂדֵה פְלִשְׁתִּים יָמִים
וְאַרְבָּעָה חֳדָשִׁים: ח וַיַּעַל דָּוִד וַאֲנָשָׁיו וַיִּפְשְׁטוּ אֶל־
הַגְּשׁוּרִי וְהַגִּרְזִי והגזרי קרי וְהָעֲמָלֵקִי כִּי הֵנָּה יֹשְׁבוֹת הָאָרֶץ
אֲשֶׁר מֵעוֹלָם בּוֹאֲךָ שׁוּרָה וְעַד־אֶרֶץ מִצְרָיִם: ט וְהִכָּה
דָוִד אֶת־הָאָרֶץ וְלֹא יְחַיֶּה אִישׁ וְאִשָּׁה וְלָקַח צֹאן וּבָקָר
וַחֲמֹרִים וּגְמַלִּים וּבְגָדִים וַיָּשָׁב וַיָּבֹא אֶל־אָכִישׁ: י וַיֹּאמֶר

רש"י

יום אחד · שמא יארוב ויבוא עלי פתאום: (ה) למה ישב עבדך וגו' · ואהיה לך למשא: (ז) ימים וארבעה חדשים · מיעוט ימים שנים · וא"א לפרש ימים זה שנה שהרי לא הלך דוד אל אכיש עד שמת שמואל ושאול לא מלך אחר מיתת שמואל אלא ארבעה חדשים כמו ששנינו בסדר עולם וגם ממנין שנותיו של עלי ועשרים שנה שהיה הארון בקרית יערים הרי שתים שנה לא מהם חמשים ושתים של שמואל ושנה אחת לשיבורו עם ארבעה חדשים הללו ושבע שנים שמלך דוד בחברון קודם שהביא את הארון מקרית יערים נמצא שלא מלך שאול אחר מיתת שמואל יותר מארבעה חדשים: (ח) ויעל דוד · לשון הוה הוא תמיד היה רגיל בכך: בואך שורה ·

מצודת ציון / מצודת דוד

(ז) ימים · שנה: (ח) ויפשטו · כאשר בא ושש מאות איש עמו ואף התפזרו כדרך הנלחמים: בואך כודע שנבאת בשאול השלים עמו אכיש שורה · עד אשר תבוא לשור וכאילו לשבת אצלו ולהיות סר למשמעתו: (ה) ערי השדה · מבלי חומה סביב

כי חשב פן לא יאמין בו אכיש לתת לו עיר בצורה כי פן ישגב בחוזק העיר וימרוד בו: בעיר הממלכה עמך · כי אהיה למשא לך כי יתייקרו המזונות בעבור אנשי: (ו) ויתן לו וגו' את צקלג · אף שבספר יהושע נאמר שהיתה מנחלת יהודה אולי לא"ז לקחוה הפלשתים מידם: למלכי יהודה · כי אכיש נתנה לדוד ולא החזירה לכל בני השבט: (ח) כי הנה וגו' · ר"ל לפי שהיו מעולם מיושבי הארץ ההיא ולא באה עליהם מלחמה נטרדם ממנה לזה לא היו נשמרים ועשה בהם דוד כרצונו: (י) ויאמר אכיש · וכשהיה אומר לו וכי לא פשטתם היום ולא עשיתם מאומה מלחמה

אָכִישׁ אַל־פְּשַׁטְתֶּם הַיּוֹם וַיֹּאמֶר דָּוִד עַל־נֶגֶב יְהוּדָה
וְעַל־נֶגֶב הַיְּרַחְמְאֵלִי וְאֶל־נֶגֶב הַקֵּינִי׃ יא וְאִישׁ וְאִשָּׁה
לֹא־יְחַיֶּה דָוִד לְהָבִיא גַת לֵאמֹר פֶּן־יַגִּדוּ עָלֵינוּ לֵאמֹר כֹּה־
עָשָׂה דָוִד וְכֹה מִשְׁפָּטוֹ כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר יָשַׁב בִּשְׂדֵה
פְלִשְׁתִּים׃ יב וַיַּאֲמֵן אָכִישׁ בְּדָוִד לֵאמֹר הַבְאֵשׁ
הִבְאִישׁ בְּעַמּוֹ בְיִשְׂרָאֵל וְהָיָה לִי לְעֶבֶד עוֹלָם׃
כח א וַיְהִי בַּיָּמִים הָהֵם וַיִּקְבְּצוּ פְלִשְׁתִּים אֶת־מַחֲנֵיהֶם
לַצָּבָא לְהִלָּחֵם בְּיִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אָכִישׁ אֶל־דָּוִד יָדֹעַ תֵּדַע
כִּי אִתִּי תֵּצֵא בַמַּחֲנֶה אַתָּה וַאֲנָשֶׁיךָ׃ ב וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־
אָכִישׁ לָכֵן אַתָּה תֵדַע אֵת אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה עַבְדֶּךָ וַיֹּאמֶר
אָכִישׁ אֶל־דָּוִד לָכֵן שֹׁמֵר לְרֹאשִׁי אֲשִׂימְךָ כָּל־הַיָּמִים׃
ג וּשְׁמוּאֵל מֵת וַיִּסְפְּדוּ־לוֹ כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיִּקְבְּרֻהוּ בָרָמָה

רש"י

מן מעלות דהגרא: (י) אל פשטתם · למ"ד מתחלפת בנו"ן כמו ויעש לו נשכה בספר עזרא (נחמיה י"ג ז') כמו לשכה: (ג) ושמואל מת · הרי כבר נאמר וימת שמואל אלא לפי שבא לדבר בשאול שהולך לדרוש בבעלת אוב

מצודת דוד

מלחמה: ויאמר דוד · והיה דוד משיב כן פשטנו גם היום פעם אמר לו על נגב יהודה ופעם אמר לו על נגב הירחמאלי וכו' למען יחשוב שהבאיש בעמו: (יא) ואיש וגו' · מאנשי הגשורי וגו': לאמר · כי אמר פן יגידו לאמר שעליהם פושטים לא על בני עמו: (יב) ויאמן · חשב שהאמת עם דוד שהבאיש בעמו: כח (ב) לכן · הואיל והאמנת כי תדע מהגבורות אשר אעשה: לכן · בעבור הגבורות אשר תעשה אשימך שומר לראשי ולכבוד יחשב הדבר:

מצודת ציון

ידבר עם מי שמכיר המקום: (י) אל · ענינו לא: פשטתם · נתפזרתם להלחם ולשלול שלל: נגב יהודה · בדרומה של יהודה: הירחמאלי · שם משפחה מבני יהודה: הקיני · מבני חובב חותן משה שהיו מתחברים לישראל וגרו בנחלת יהודה: (יא) משפטו · מנהגו כמו ומשפט הכהנים (לעיל ב'): (יב) הבאיש · ר"ל מאס בהם כדבר הנבאש כמו נבאש ישראל בפלשתים (לעיל י"ג): כח (א) לצבא · ענין קבוץ חיל:

(ג) ושמואל מת · לפי שבא לומר בענין שבקש שאול בעלת אוב לזה אמר ושמואל

וּבְעִירוֹ וְשָׁאוּל הֵסִיר הָאֹבוֹת וְאֶת־הַיִּדְּעֹנִים מֵהָאָרֶץ׃
ד וַיִּקָּבְצוּ פְלִשְׁתִּים וַיָּבֹאוּ וַיַּחֲנוּ בְשׁוּנֵם וַיִּקְבֹּץ שָׁאוּל
אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲנוּ בַּגִּלְבֹּעַ׃ ה וַיַּרְא שָׁאוּל אֶת־
מַחֲנֵה פְלִשְׁתִּים וַיִּרָא וַיֶּחֱרַד לִבּוֹ מְאֹד׃ ו וַיִּשְׁאַל שָׁאוּל
בַּיהוָה וְלֹא עָנָהוּ יְהוָה גַּם בַּחֲלֹמוֹת גַּם בָּאוּרִים גַּם
בַּנְּבִיאִם׃ ז וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לַעֲבָדָיו בַּקְּשׁוּ־לִי אֵשֶׁת
בַּעֲלַת־אוֹב וְאֵלְכָה אֵלֶיהָ וְאֶדְרְשָׁה־בָּהּ וַיֹּאמְרוּ עֲבָדָיו
אֵלָיו הִנֵּה אֵשֶׁת בַּעֲלַת־אוֹב בְּעֵין דּוֹר׃ ח וַיִּתְחַפֵּשׂ
שָׁאוּל וַיִּלְבַּשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים וַיֵּלֶךְ הוּא וּשְׁנֵי אֲנָשִׁים
עִמּוֹ וַיָּבֹאוּ אֶל־הָאִשָּׁה לָיְלָה וַיֹּאמֶר קָסֳומִי־יתיר ו׳ נָא לִי

רש״י

פתח ואמר ושמואל מת שאילו היה קיים · ממנו היה שאול דורש ושאול הסיר האובות והולך לבקש אשה בעלת אוב : ויספדו לו כל ישראל ויקברוהו ברמה ובעירו · וספדו עלוהי כל ישראל וקברוהי ברמתא וספדו עלוהי אנש בקרתיה · ובעירו מוסב על ויספדו לו ספדוהו כשקברוהו ברמה ספדוהו איש בעירו : (ו) גם באורים · לפי שהרג נוב עיר הכהנים לא נענה : (ח) ויתחפש שאול · שינה בגדיו וכן התחפש ובא במלחמה (מלכים א׳ כ״ב ל׳) וכן ברב כח יתחפש לבושי (איוב ל׳ י״ח) וכן ת״י ואשתני שאול : ויבאו אל האשה לילה · יום היה אלא מתוך צרתם היה דומה להם לילה

מצודת ציון

(ג) האובות · הידעונים · שמות מיני קסם : (ח) ויתחפש · ענינו חליפות והשתנות הכסות באחר כמו התחפש ובוא במלחמה (מ״א כ״ב) : קסמי · הוא שם כולל לכל מיני הקסם :

מצודת דוד

ושמואל מת · כ״א היה חי היה שואל בו : ובעירו · בתוך העיר ולא חוצה לה וכמ״ש למעלה בביתו ברמה : ושאול הסיר · כ״א לא הסיר לא היה צריך לחפש אחר בעלת אוב כי רבות היו : (ה) וירא ויחרד · לפי שהיו פלשתים עם רב : (ו) בנב׳ · ר״ל בנביאים ואורים ותומים וביודעים שאלת חלום : ולא ענהו · בכל מה ששאל גם בחלומות גם באורים וכו׳ ואף שהאורים היו (עם אביתר שהלך עם דוד אפשר לומר שאלת אליו אנשים לשאול בו) : (ז) אשת בעלת אוב · לפי שמצויים יותר בנשים וכן נאמר בתורה מכשפה לא תחיה (שמות כ״ב) : (ח) קסמי נא לי · עשה בעבורי קסם במעשה אוב והוא העליית המת ונשאלין בו :

[illegible]

בָּאוֹב וְהַעֲלִי לִי אֵת אֲשֶׁר־אֹמַר אֵלָיִךְ׃ ט וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה
אֵלָיו הִנֵּה אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה שָׁאוּל אֲשֶׁר הִכְרִית
אֶת־הָאֹבוֹת וְאֶת־הַיִּדְּעֹנִי מִן־הָאָרֶץ וְלָמָה אַתָּה מִתְנַקֵּשׁ
בְּנַפְשִׁי לַהֲמִיתֵנִי׃ י וַיִּשָּׁבַע לָהּ שָׁאוּל בַּיהוָה לֵאמֹר חַי־
יְהוָה אִם־יִקְּרֵךְ עָוֹן בַּדָּבָר הַזֶּה׃ יא וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶת־
מִי אַעֲלֶה־לָּךְ וַיֹּאמֶר אֶת־שְׁמוּאֵל הַעֲלִי־לִי׃ יב וַתֵּרֶא
הָאִשָּׁה אֶת־שְׁמוּאֵל וַתִּזְעַק בְּקוֹל גָּדוֹל וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה
אֶל־שָׁאוּל לֵאמֹר לָמָּה רִמִּיתָנִי וְאַתָּה שָׁאוּל׃ יג וַיֹּאמֶר
לָהּ הַמֶּלֶךְ אַל־תִּירְאִי כִּי מָה רָאִית וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל־
שָׁאוּל אֱלֹהִים רָאִיתִי עֹלִים מִן־הָאָרֶץ׃ יד וַיֹּאמֶר לָהּ מַה־

ר ש " י

כן דרש רבי תנחומא : (ט) מתנקש · מבקש תקלה : (יב) ותזעק בקול גדול · שראתהו עולה שלא כדרך העולים שהמעלה בזכורו עולים רגליהם למעלה וזה עולה ראשו למעלה בשביל כבודו של שאול : (יג) אלהים ראיתי עולים מן הארץ · מלאכים שנים משה ושמואל שירא שמואל שמא אני מתבקש בדין והעלה משה עמו כדאיתא [בחגיגה ד' :] (בתענית) : (יד) מה תארו · ג' דברים נאמרו באוב המעלה אותו רואהו ואינו שומע קולו והנשאל לו שומעו ואינו רואהו ולפיכך שאל מה תארו ואחר לא רואהו ולא

מצודת דוד

(ט) מתנקש בנפשי · להיות מתה ע"י שאול : (י) חי ה' · הריני נשבע חי ה' אם יקרה לך עונש בדבר זה : (יב) ותרא האשה · אז"ל המעלה רואהו ואין שומע קולו והנשאל שומע קולו ואינו רואהו : למה רמיתני · מבלי הגיד לי שאתה שאול ובעבור כי דרך העולים לעלות ברגליהם כלפי מעלה וזה עלה בראשו כלפי מעלה ידעה בזה שהוא שאול ובעבור כבוד המלכות עלה בראשו כלפי מעלה : (יג) אל תיראי · מ"מ אל תיראי ועם אני שאול : כי מה ראית · כי אם אמרי מה ראית : אלהים · ר"ל אדם גדול וכן אלהים לא תקלל (שמות כ"ב) : עולים · לפי שאמרה אלהים בל' רבים כי כן יאמר בדרך לשון כבוד על ענין אדנות לזה אמרה גם עולים בלשון רבים וכן האלהים האדירים האלה וכו' המכים (לעיל ד') : (יד) מה תארו

מצודת ציון

(ט) מתנקש · ר"ל מסיר המוקש והצרה שעליך להשאיר בי : (י) יקרך · מל' מקרה : עון · ענין עונש וכן ואנחנו עונותיהם סבלנו (איכה ה') :

תָּאֳרוֹ וַתֹּאמֶר אִישׁ זָקֵן עֹלֶה וְהוּא עֹטֶה מְעִיל וַיֵּדַע
שָׁאוּל כִּי־שְׁמוּאֵל הוּא וַיִּקֹּד אַפַּיִם אַרְצָה וַיִּשְׁתָּחוּ׃
טו וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל לָמָּה הִרְגַּזְתַּנִי לְהַעֲלוֹת אֹתִי
וַיֹּאמֶר שָׁאוּל צַר־לִי מְאֹד וּפְלִשְׁתִּים ׀ נִלְחָמִים בִּי וֵאלֹהִים
סָר מֵעָלַי וְלֹא־עָנָנִי עוֹד גַּם בְּיַד־הַנְּבִאִים גַּם־בַּחֲלֹמוֹת
וָאֶקְרָאֶה לְךָ לְהוֹדִיעֵנִי מָה אֶעֱשֶׂה׃ טז וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל
וְלָמָּה תִּשְׁאָלֵנִי וַיהוָה סָר מֵעָלֶיךָ וַיְהִי עָרֶךָ׃ יז וַיַּעַשׂ
יְהוָה לוֹ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיָדִי וַיִּקְרַע יְהוָה אֶת־הַמַּמְלָכָה
מִיָּדֶךָ וַיִּתְּנָהּ לְרֵעֲךָ לְדָוִד׃ יח כַּאֲשֶׁר לֹא־שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל

רש"י

שומעו : והוא עוטה מעיל · שהיה רגיל ללבוש מעיל שנאמר ומעיל קטן תעשה לו אמו (שמואל א' ב' י"ט) ובמעילו נקבר וכן עלה וכן לעתיד לבא יעמדו בלבושיהם : (טו) הרגזתני · החרדתני : גם ביד הנביאים גם בחלומות · אבל באורים ותומים לא אמר לו ואע"פ ששאל בהם כמו שאמור למעלה שהיה בוש ממנו על שהרג נוב עיר הכהנים : ואקראה לך · לשון ואזעק אליך כמו נקרא נקריתי בהר הגלבוע (שמואל ב' א' ו') וכמו ושם נקרא איש בליעל (שמואל ב' כ' א') הוצרכתי להיות נקרא אליך שתודיעני מה אעשה : (טז) ולמה תשאלני · הרי שאלת מן הנביאים החיים : ויהי ערך · והוה בסעדיה דגברא דאת בעיל דבביה · ערך ל' שונא · וכמה יש במקרא ומלאו פני תבל ערים (ישעיה י"ד כ"א) והשמדתי עריך (מיכה ה' י"ג) חלמא לשנאך ופשריה לעדך (דניאל ג' מ"ט) : (יז) לרעך לדוד · ובחייו לא הזכיר לו שמו אלא ונתנה לרעך הטוב ממך (לעיל ט"ו כ"ח) לפי

מצודת ציון

(יד) עוטה · מעוטף כמו עוטה אור כשלמה (תהלים ק"ד) : ויקוד · כפף הקדקוד : אפים · על פניו : (טו) הרגזתני · ענין תנועת החרדה ממקום המנוחה כמו המרגיז ארץ ממקומה (איוב ט') : (טז) ערך ·

מצודת דוד

תארו · לשתדע אשר הוא אדם גדול : והוא עוטה מעיל · והוא מלבוש המיוחד לאדם גדול וחשוב : (טו) הרגזתני · החרדתני ממקום מנוחתי להעלות אותי פה . גם ביד הנביאים · הרז"ל שלא אמר גם באורים לפי שנתבייש להזכיר האורים לפני שמואל על שהרג כהני נוב השואלים באורים : (טז) ולמה תשאלני וגו' · ר"ל מה היא השאלה בלא בעלמך תאמר שה' סר ממך : ויהי ערך · ומעתה הוא בעזר שונאך והוא דוד : (יז) לו · נערך שזכר והוא דוד : (יח) כאשר וגו' · ר"ל

באמר

יְהוָה וְלֹא־עָשִׂיתָ חֲרוֹן־אַפּוֹ בַּעֲמָלֵק עַל־כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה
עָשָׂה־לְךָ יְהוָה הַיּוֹם הַזֶּה׃ יט וְיִתֵּן יְהוָה גַּם אֶת־יִשְׂרָאֵל
עִמְּךָ בְּיַד־פְּלִשְׁתִּים וּמָחָר אַתָּה וּבָנֶיךָ עִמִּי גַּם אֶת־מַחֲנֵה
יִשְׂרָאֵל יִתֵּן יְהוָה בְּיַד פְּלִשְׁתִּים׃ כ וַיְמַהֵר שָׁאוּל וַיִּפֹּל
מְלֹא־קוֹמָתוֹ אַרְצָה וַיִּרָא מְאֹד מִדִּבְרֵי שְׁמוּאֵל גַּם־כֹּחַ לֹא־
הָיָה בוֹ כִּי לֹא אָכַל לֶחֶם כָּל־הַיּוֹם וְכָל־הַלָּיְלָה׃
כא וַתָּבוֹא הָאִשָּׁה אֶל־שָׁאוּל וַתֵּרֶא כִּי־נִבְהַל מְאֹד וַתֹּאמֶר
אֵלָיו הִנֵּה שָׁמְעָה שִׁפְחָתְךָ בְּקוֹלֶךָ וָאָשִׂים נַפְשִׁי בְּכַפִּי
וָאֶשְׁמַע אֶת־דְּבָרֶיךָ אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלָי׃ כב וְעַתָּה שְׁמַע־
נָא גַם־אַתָּה בְּקוֹל שִׁפְחָתֶךָ וְאָשִׂמָה לְפָנֶיךָ פַּת־לֶחֶם
וֶאֱכוֹל וִיהִי בְךָ כֹּחַ כִּי תֵלֵךְ בַּדָּרֶךְ׃ כג וַיְמָאֵן וַיֹּאמֶר לֹא
אֹכַל וַיִּפְרְצוּ־בוֹ עֲבָדָיו וְגַם־הָאִשָּׁה וַיִּשְׁמַע לְקֹלָם וַיָּקָם
מֵהָאָרֶץ וַיֵּשֶׁב אֶל־הַמִּטָּה׃ ∘ כד וְלָאִשָּׁה עֵגֶל־מַרְבֵּק

חצי הספר

ר ש " י

שהיה ירא ממנו שלא יהרגנו לפי שמשחו למלכות : (יט) אתה ובניך עמי · במחיצתי : (כד) עגל מרבק · עגל פטים :

מצודת דוד

כאשר עשית אתה לבלי שמוע בקול ה' על כן וכו' עשה לך ה' וכו' : הדבר הזה · שבאו עליך פלשתים וה' לא ענך : (יט) עמי · בקבר כמוני ורז"ל אמרו עמי במחיצתי : מחנה ישראל · ר"ל ערי תחנותם כמ"ש בענין שעזבו את הערים ובאו פלשתים וישבו בהן : (כ) ויפול וגו' · להשתחות לשמואל : גם כח · מלבד מה שהיה מתבהל מדברי שמואל עוד הלך ממנו כחו גם בעבור מניעת האכילה : (כא) הנה שמעה וגו' · לקסום באוב : ואשים נפשי בכפי · ר"ל כמו האוחז דבר מה בכפו נוהה היא לפול כאשר יפתח כפו כן הפקרתי נפשי וסכנתי בעצמי לעבור אזהרת המלך כי בעת שקסם לא ידעה עדיין שהוא שאול : (כב) כי תלך בדרך · א"כ מהלורך

מצודת ציון

אויבך כמו נשוא לשוא עריך (תהלים קל"ט) : (כ) מלא קומתו · ר"ל כל קומתו : (כג) ויפרצו · הוא הפוך מן ויפצר בם (בראשית י"ט) וענינו רבוי הדברים : (כד) מרבק · מפוטם במרבק והוא המקום יפטמו בו עגלים כמו ועגלים מתוך מרבק (עמוס ו') :

לשגור

בַּבַּ֫יִת וַתְּמַהֵ֫ר וַתִּזְבָּחֵ֫הוּ וַתִּקַּח־קֶ֫מַח וַתָּ֫לָשׁ וַתֹּפֵ֫הוּ מַצּ֫וֹת׃
כה וַתַּגֵּ֫שׁ לִפְנֵי־שָׁא֫וּל וְלִפְנֵי עֲבָדָ֫יו וַיֹּאכֵ֫לוּ וַיָּקֻ֫מוּ
וַיֵּלְכ֫וּ בַּלַּ֫יְלָה הַה֫וּא׃ כט א וַיִּקְבְּצ֫וּ פְלִשְׁתִּ֫ים אֶת־כָּל־
מַחֲנֵיהֶ֫ם אֲפֵ֫קָה וְיִשְׂרָאֵל֫ חֹנִ֫ים בַּעַ֫יִן אֲשֶׁ֫ר בְּיִזְרְעֶ֫אל׃
ב וְסַרְנֵ֫י פְלִשְׁתִּים֫ עֹבְרִ֫ים לְמֵא֫וֹת וְלַאֲלָפִ֫ים וְדָוִ֫ד וַאֲנָשָׁ֫יו
עֹבְרִ֫ים בָּאַחֲרֹנָ֫ה עִם־אָכִ֫ישׁ׃ ג וַיֹּאמְרוּ֫ שָׂרֵ֫י פְלִשְׁתִּ֫ים
מָ֫ה הָעִבְרִ֫ים הָאֵ֫לֶּה וַיֹּ֫אמֶר אָכִ֫ישׁ אֶל־שָׂרֵ֫י פְלִשְׁתִּ֫ים
הֲלוֹא־זֶ֫ה דָוִ֫ד עֶ֫בֶד ׀ שָׁא֫וּל מֶֽלֶךְ־יִשְׂרָאֵ֫ל אֲשֶׁ֫ר הָיָ֫ה
אִתִּי֫ זֶ֫ה יָמִים֫ אוֹ־זֶ֫ה שָׁנִ֫ים וְלֹא־מָצָ֫אתִי בוֹ֫ מְא֫וּמָה
מִיּ֫וֹם נָפְל֫וֹ עַד־הַיּ֫וֹם הַזֶּ֫ה׃ ד וַיִּקְצְפוּ֫ עָלָ֫יו שָׂרֵ֫י פְלִשְׁתִּ֫ים
וַיֹּ֫אמְרוּ ל֫וֹ שָׂרֵ֫י פְלִשְׁתִּ֫ים הָשֵׁ֫ב אֶת־הָאִ֫ישׁ וְיָשֹׁב֫ אֶל־
מְקוֹמוֹ֫ אֲשֶׁ֫ר הִפְקַדְתּ֫וֹ שָׁ֫ם וְלֹא־יֵרֵ֫ד עִמָּ֫נוּ בַּמִּלְחָמָ֫ה
וְלֹא־יִֽהְיֶה־לָּ֫נוּ לְשָׂטָ֫ן בַּמִּלְחָמָ֫ה וּבַמֶּ֫ה יִתְרַצֶּ֫ה זֶ֫ה אֶל־

ר ש " י

(ג) מיום נפלו · מיום חנייתו עלי :

מצודת ציון

ותלש · מל׳ לישה : ותפהו · מלשון אפיה : (כה) ותגש · והקריבה : כט (א) בעין · בעין המים והוא מעין : (ב) וסרני · ענין שררה : (ג) העברים · כן קרויים ישראל כי בעבר הנהר ישבו אבותיהם : נפלו · שכנו כמו על פני כל אחיו נפל (בראשית כ״ה) : (ד) הפקדתו · מלשון פקדון והנחה : לשטן · לעשות איבה ושטנה ודומה לו ויקם ה׳ שטן לשלמה (מ״א י״א): יתרצה ·

מצודת דוד

לחזור אחר הכת : (כד) ותפהו מצות · לפי שלא יתעכב עד החימוץ : כט (ב) וסרני וגו׳ · הסרנים עם מחניהם מאה מאה לבד עד תשלום האלף וכן כל אלף בפ״ע : (ג) מה העברים האלה · ר״ל מה המה עושים פה : זה ימים · שישב עמי בגת : או זה שנים · שישב בערי השדה : ולא מצאתי וגו׳ · רצה לומר מיום שבאו אצלנו הן בהיותו בגת הן בהיותו בערי השדה לא מצאתי בו מאומה רע: (ד) עליו·על אכיש : אשר הפקדתו · אשר הנחתו לשבת שם : ולא יהיה וגו׳ · כי פן יהיה נוסף על שונאינו ונלחם בנו : ובמה · ר״ל וכי באיזה דבר יכול הוא לרצות עצמו לאדוניו שאול

אֲדֹנָיו הֲלוֹא בְּרָאשֵׁי הָאֲנָשִׁים הָהֵם : ה הֲלוֹא־זֶה דָוִד
אֲשֶׁר יַעֲנוּ־לוֹ בַּמְּחֹלוֹת לֵאמֹר הִכָּה שָׁאוּל בַּאֲלָפָו באלפיו קרי
וְדָוִד בְּרִבְבֹתָו ברבבותיו קרי : ו וַיִּקְרָא אָכִישׁ אֶל־דָּוִד
וַיֹּאמֶר אֵלָיו חַי־יְהוָה כִּי־יָשָׁר אַתָּה וְטוֹב בְּעֵינַי צֵאתְךָ
וּבֹאֲךָ אִתִּי בַּמַּחֲנֶה כִּי לֹא־מָצָאתִי בְךָ רָעָה מִיּוֹם בֹּאֲךָ
אֵלַי עַד־הַיּוֹם הַזֶּה וּבְעֵינֵי הַסְּרָנִים לֹא־טוֹב אָתָּה :
ז וְעַתָּה שׁוּב וְלֵךְ בְּשָׁלוֹם וְלֹא־תַעֲשֶׂה רָע בְּעֵינֵי סַרְנֵי
פְלִשְׁתִּים : ח וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־אָכִישׁ כִּי מֶה עָשִׂיתִי
וּמַה־מָּצָאתָ בְעַבְדְּךָ מִיּוֹם אֲשֶׁר הָיִיתִי לְפָנֶיךָ עַד הַיּוֹם
הַזֶּה כִּי לֹא אָבוֹא וְנִלְחַמְתִּי בְּאֹיְבֵי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ : ט וַיַּעַן
אָכִישׁ וַיֹּאמֶר אֶל־דָּוִד יָדַעְתִּי כִּי טוֹב אַתָּה בְּעֵינַי
כְּמַלְאַךְ אֱלֹהִים אַךְ שָׂרֵי פְלִשְׁתִּים אָמְרוּ לֹא־יַעֲלֶה עִמָּנוּ
בַּמִּלְחָמָה : י וְעַתָּה הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וְעַבְדֵי אֲדֹנֶיךָ אֲשֶׁר־
בָּאוּ אִתָּךְ וְהִשְׁכַּמְתֶּם בַּבֹּקֶר וְאוֹר לָכֶם וָלֵכוּ : יא וַיַּשְׁכֵּם
דָּוִד הוּא וַאֲנָשָׁיו לָלֶכֶת בַּבֹּקֶר לָשׁוּב אֶל־אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים
וּפְלִשְׁתִּים עָלוּ יִזְרְעֶאל : ל א וַיְהִי בְּבֹא דָוִד וַאֲנָשָׁיו צִקְלַג

מצודת דוד

שאול למחול לו על מה שמרד בו הלא בהבאת ראשינו אליו יתרצה אליו ועל הכוונה היה הולך אתנו : (ה) אשר יענו לו · אשר הרימו קול בעבורו על המחולות לאמר הכה וגו' וא"כ מעולם הוא שונא לפלשתים ומכה בהם ואין לבטוח בו : (ו) כי ישר אתה וגו' · אני מחזיק אותך לאיש ישר ונאמן וטוב בעיני בואך עמי במלחמה : ובעיני · אבל בעיני וכו' : (ז) ולא תעשה רע · דבר הרע בעיני הסרנים : (ח) כי מה · מדוע אשוב כי מה עשיתי דבר רע : (ט) ידעתי · כן ידעתי שלא נמצא בך רעה כי טוב וכו' : (י) ועבדי אדוניך · ר"ל אנשיך שהיו מאז עבדי שאול אדוניך והבאישו בו כמוך וכאומר בעבור זה נחשדים גם המה בעיני הסרנים כמוך ולזה ישובו עמך : ואור לכם · כשיאיר לכם

מצודת ציון

מלשון רצוי : (ה) יענו · ענין הרמת קול : במחולות · שם כלי

בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַעֲמָלֵקִי פָשְׁטוּ אֶל־נֶגֶב וְאֶל־צִקְלַג וַיַּכּוּ
אֶת־צִקְלַג וַיִּשְׂרְפוּ אֹתָהּ בָּאֵשׁ : ב וַיִּשְׁבּוּ אֶת־הַנָּשִׁים
אֲשֶׁר־בָּהּ מִקָּטֹן וְעַד־גָּדוֹל לֹא הֵמִיתוּ אִישׁ וַיִּנְהֲגוּ וַיֵּלְכוּ
לְדַרְכָּם : ג וַיָּבֹא דָוִד וַאֲנָשָׁיו אֶל־הָעִיר וְהִנֵּה שְׂרוּפָה
בָּאֵשׁ וּנְשֵׁיהֶם וּבְנֵיהֶם וּבְנֹתֵיהֶם נִשְׁבּוּ : ד וַיִּשָּׂא דָוִד
וְהָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ אֶת־קוֹלָם וַיִּבְכּוּ עַד אֲשֶׁר אֵין־בָּהֶם כֹּחַ
לִבְכּוֹת : ה וּשְׁתֵּי נְשֵׁי־דָוִד נִשְׁבּוּ אֲחִינֹעַם הַיִּזְרְעֵלִית
וַאֲבִיגַיִל אֵשֶׁת נָבָל הַכַּרְמְלִי : ו וַתֵּצֶר לְדָוִד מְאֹד כִּי־אָמְרוּ
הָעָם לְסָקְלוֹ כִּי־מָרָה נֶפֶשׁ כָּל־הָעָם אִישׁ עַל־בָּנָו בניו קרי
וְעַל־בְּנֹתָיו וַיִּתְחַזֵּק דָּוִד בַּיהוָה אֱלֹהָיו : ז וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־
אֶבְיָתָר הַכֹּהֵן בֶּן־אֲחִימֶלֶךְ הַגִּישָׁה־נָּא לִי הָאֵפֹד וַיַּגֵּשׁ
אֶבְיָתָר אֶת־הָאֵפֹד אֶל־דָּוִד : ח וַיִּשְׁאַל דָּוִד בַּיהוָה לֵאמֹר
אֶרְדֹּף אַחֲרֵי הַגְּדוּד־הַזֶּה הַאַשִּׂגֶנּוּ וַיֹּאמֶר לוֹ רְדֹף כִּי־
הַשֵּׂג תַּשִּׂיג וְהַצֵּל תַּצִּיל : ט וַיֵּלֶךְ דָּוִד הוּא וְשֵׁשׁ־מֵאוֹת
אִישׁ אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיָּבֹאוּ עַד־נַחַל הַבְּשׂוֹר וְהַנּוֹתָרִים עָמָדוּ :

רש"י

(ט) ויבואו עד נחל הבשור · שש מאות איש : והנותרים עמדו ·

מצודת ציון

ומר : ל (א) פשטו · התפזרו לשלול שלל : (ב) וישבו · מלשון שבים : (ו) לסקלו · לרגמו באבנים: (ח) ארדוף · תחסר ה"א השאלה ומשפטו האארדוף ודוגמתו אף כי אמר אלהים (בראשית ג') ומשפטו האף

מצודת דוד

להם היום לכו לדרככם: ל (א) ביום השלישי · מעת הלכם מצקלג עם אכיש למלחמה : אל נגב · בו יוכלל נגב כלב ונגב הכרתי האמורים בענין: ויכו · ר"ל הרסו העיר : ותצר לדוד מאד · ר"ל מלבד הצרה שנשבו נשיו כי עוד אמרו העם לסקלו באבנים על שהיה מסבב לרדת למלחמה עם אכיש והיה זה סיבה לשיבות עמלק ועשו מה שעשו : ויתחזק · עכ"ז היה דוד מתחזק עצמו להשען בה' : (ט) והנותרים עמדו · ר"ל הנותרים מאותם שש מאות עצמם יהם שתי המאות האמור במקרא שלאחריו שנותרו ולא רדפו הם עמדו

אצל

י וַיִּרְדֹּף דָּוִד הוּא וְאַרְבַּע־מֵאוֹת אִישׁ וַיַּעַמְדוּ מָאתַיִם
אִישׁ אֲשֶׁר פִּגְּרוּ מֵעֲבֹר אֶת־נַחַל הַבְּשׂוֹר: יא וַיִּמְצְאוּ
אִישׁ־מִצְרִי בַּשָּׂדֶה וַיִּקְחוּ אֹתוֹ אֶל־דָּוִד וַיִּתְּנוּ־לוֹ לֶחֶם
וַיֹּאכַל וַיַּשְׁקֻהוּ מָיִם: יב וַיִּתְּנוּ־לוֹ פֶלַח דְּבֵלָה וּשְׁנֵי
צִמֻּקִים וַיֹּאכַל וַתָּשָׁב רוּחוֹ אֵלָיו כִּי לֹא־אָכַל לֶחֶם וְלֹא־
שָׁתָה מַיִם שְׁלֹשָׁה יָמִים וּשְׁלֹשָׁה לֵילוֹת: יג וַיֹּאמֶר לוֹ
דָוִד לְמִי־אַתָּה וְאֵי מִזֶּה אָתָּה וַיֹּאמֶר נַעַר מִצְרִי אָנֹכִי
עֶבֶד לְאִישׁ עֲמָלֵקִי וַיַּעַזְבֵנִי אֲדֹנִי כִּי חָלִיתִי הַיּוֹם שְׁלֹשָׁה:
יד אֲנַחְנוּ פָּשַׁטְנוּ נֶגֶב הַכְּרֵתִי וְעַל־אֲשֶׁר לִיהוּדָה וְעַל־נֶגֶב
כָּלֵב וְאֶת־צִקְלַג שָׂרַפְנוּ בָאֵשׁ: טו וַיֹּאמֶר אֵלָיו דָּוִד
הֲתוֹרִדֵנִי אֶל־הַגְּדוּד הַזֶּה וַיֹּאמֶר הִשָּׁבְעָה לִּי בֵאלֹהִים

רש"י

כשהגיעו לנחל הבשור היו בהם עייפים ונותרו שם מקצתן: (י) אשר פגרו · אשר נמנעו ואומר אני לשון ארמי הוא תרגום של נהרסו: (יד) נגב הכרתי · לדרום של פלשתים ומצינו במקום אחר פלשתים נקראים גוי

מצודת דוד

אצל הנחל מהעבר הזה ולא חזרו למקומם: (י) אשר פגרו · מאתים האיש אשר נתעצלו מלעבור את הנחל עמדו ולא רדפו: (יא) איש מצרי · ע"ש סופו אמר כי בעת המצאו לא ידעו שהוא מצרי: (יב) ושני צמוקים · שני אשכלות צמוקים: ותשב רוחו אליו · אמר דרך הפלגה וגוזמא כאילו יצאה רוחו מחולשת הרעבון ושבה אליו כשהאכילו: (יג) למי אתה · עבד של מי אתה ומאיזה עם אתה: כי חליתי · ולא יכולתי לילך בשוה לו ולזה עזב אותי בדרך: היום שלשה · היום מלאו שלשה ימים: (יד) ועל אשר ליהודה · הנגב אשר ליהודה כי כרתי היתה משל פלשתים כמ"ש גוי כרתים (צפניה ב'): ועל נגב כלב · עם שגם היא היתה מיהודה מ"מ היה להם שם ידוע לבד: (טו) התורידני ·

מצודת ציון

בה"א השאלה: (י) פגרו · נתעצלו ובדרז"ל יומא דמפגרי ביה רבנן (שבת קכ"ט): (יב) פלח · חתיכה כמו כפלח הרמון (ש"ה ד'): דבלה · תאנים דרוסות יחד עד שנעשים גוף אחד וכן ומאתים דבלים (לעיל כ"ה): צמוקים · ענבים יבשים והוא מל' ושדים צומקים (הושע ט'): (יג) ואי מזה · איה הפעם שתאמר מזה אתה: (טו) הגדוד · החיל:

[illegible]

אִם־תְּמִיתֵנִי וְאִם־תַּסְגִּרֵנִי בְּיַד־אֲדֹנִי וְאוֹרִדְךָ אֶל־הַגְּדוּד
הַזֶּה׃ טז וַיֹּרִדֵהוּ וְהִנֵּה נְטֻשִׁים עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ אֹכְלִים
וְשֹׁתִים וְחֹגְגִים בְּכֹל הַשָּׁלָל הַגָּדוֹל אֲשֶׁר לָקְחוּ מֵאֶרֶץ
פְּלִשְׁתִּים וּמֵאֶרֶץ יְהוּדָה׃ יז וַיַּכֵּם דָּוִד מֵהַנֶּשֶׁף וְעַד־
הָעֶרֶב לְמָחֳרָתָם וְלֹא־נִמְלַט מֵהֶם אִישׁ כִּי אִם־אַרְבַּע
מֵאוֹת אִישׁ־נַעַר אֲשֶׁר־רָכְבוּ עַל־הַגְּמַלִּים וַיָּנֻסוּ׃ יח וַיַּצֵּל
דָּוִד אֵת כָּל־אֲשֶׁר לָקְחוּ עֲמָלֵק וְאֶת־שְׁתֵּי נָשָׁיו הִצִּיל
דָּוִד׃ יט וְלֹא נֶעְדַּר־לָהֶם מִן־הַקָּטֹן וְעַד־הַגָּדוֹל וְעַד־בָּנִים
וּבָנוֹת וּמִשָּׁלָל וְעַד כָּל־אֲשֶׁר לָקְחוּ לָהֶם הַכֹּל הֵשִׁיב דָּוִד׃
כ וַיִּקַּח דָּוִד אֶת־כָּל־הַצֹּאן וְהַבָּקָר נָהֲגוּ לִפְנֵי הַמִּקְנֶה
הַהוּא וַיֹּאמְרוּ זֶה שְׁלַל דָּוִד׃ כא וַיָּבֹא דָוִד אֶל־מָאתַיִם

רש"י

כרתים יושבי חבל הים גוי כרתים (צפניה ב' ה'): (יז) למחרתם · למודים הם עמלקים ללקות ביום מחר כמו שנאמר מחר אנכי נצב וגו' לכך נאמר למחרתם:(כ)את כל הצאן והבקר·שהם הגדול מנגב יהודה ומנגב כלב: נהגו·

מצודת ציון

תסגרני · תמסור אותי כמו להסגיר לאדום (עמוס א'): (טז) נטושים · מפוזרים כמו ויטוש על המחנה(במדבר י"א):וחוגגים·ענין רקידה וכרכור כמו יחוגו וינועו כשכור (תהלים ק"ז): (יז) מהנשף · מהערב כמו נשף חשקי (ישעיה כ"א): (יט) ולא נעדר · ולא נחסר כמו איש לא נעדר

מצודת דוד

להראות דרך מהלכם: ואם תסגרני · או אם תסגרני וכו' יהיה עליך עונש שבועת שקר: (טז) כל הארץ · אשר הם עליה: בכל השלל · ר"ל שמחתם היתה בעבור כל השלל הגדול אשר לקחו: (יז) מהנשף · רצה לומר מנשף יום זה עד ערב יום השני וכל אותו הערב עד הבוקר אשר הוא למחרתם של שני הנשפים שעברו ומלא ועד עומדת במקום שתים כאילו אמר ועד הערב ועד למחרתם: לא נמלט מהם איש · מאנשי רגלי: (יט) ועד כל אשר לקחו · אפילו מה שלקחו מפלשתים ומנגב יהודה וכלב הכל השיב דוד לעצמו: (כ) ויקח דוד · לקח לעצמו כל הצאן והבקר ואף מאשר שללו עמלק מבני פלשתים ויהודה: נהגו לפני המקנה · ר"ל מנהיגים לפנות הדרך הלכו לפני המקנה ההוא בבוא מי מפלשתים ומיהודה לקחת מקנהו אמרו זה שלל דוד ר"ל אין לכם חלק בזה כי דוד לעצמו שללו ולא בעבור להחזיר לבעליו: (כא) אל מאתים

הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־פִּגְּרוּ ׀ מִלֶּכֶת ׀ אַחֲרֵי דָוִד וַיֹּשִׁיבֻם בְּנַחַל
הַבְּשׂוֹר וַיֵּצְאוּ לִקְרַאת דָּוִד וְלִקְרַאת הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ
וַיִּגַּשׁ דָּוִד אֶת־הָעָם וַיִּשְׁאַל לָהֶם לְשָׁלוֹם׃ כב וַיַּעַן כָּל־
אִישׁ־רָע וּבְלִיַּעַל מֵהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָלְכוּ עִם־דָּוִד וַיֹּאמְרוּ
יַעַן אֲשֶׁר לֹא־הָלְכוּ עִמִּי לֹא־נִתֵּן לָהֶם מֵהַשָּׁלָל אֲשֶׁר
הִצַּלְנוּ כִּי אִם־אִישׁ אֶת־אִשְׁתּוֹ וְאֶת־בָּנָיו וְיִנְהֲגוּ וְיֵלֵכוּ׃
כג וַיֹּאמֶר דָּוִד לֹא־תַעֲשׂוּ כֵן אֶחָי אֵת אֲשֶׁר־נָתַן יְהוָה
לָנוּ וַיִּשְׁמֹר אֹתָנוּ וַיִּתֵּן אֶת־הַגְּדוּד הַבָּא עָלֵינוּ בְּיָדֵנוּ׃
כד וּמִי יִשְׁמַע לָכֶם לַדָּבָר הַזֶּה כִּי כְּחֵלֶק ׀ הַיֹּרֵד היורד קרי
בַּמִּלְחָמָה וּכְחֵלֶק הַיֹּשֵׁב עַל־הַכֵּלִים יַחְדָּו יַחֲלֹקוּ׃ כה וַיְהִי
מֵהַיּוֹם הַהוּא וָמָעְלָה וַיְשִׂמֶהָ לְחֹק וּלְמִשְׁפָּט לְיִשְׂרָאֵל עַד

רש"י

אנשים מנהיגים והולכים לפני המקנה ההוא להתכבד ולהתהלל זה שלל דוד: (כה) מהיום ההוא ומעלה · לא נאמר והלאה אלא ומעלה כבר הנהיג אברהם בחוק זה בלעדי רק אשר אכלו הנערים וגו' (בראשית י"ד כ"ד) הם היושבים על הכלים וחלק האנשים ההולכים במלחמה בבראשית

מצודת דוד

מאתים וכו' · רצה לומר סמוך להם: ויושיבום · ודוד הושיבם בעבר נחל הבשור לשמור הכלים: ויצאו · ממקום מושבם: (כב) איש וגו' · לכל איש את אשתו ובניו וינהגו לעצמם וילכו להם אבל לא יחלקו עמנו בשלל אף של עצמם לא יקחו: (כג) את אשר נתן · ר"ל וכי בכח ידינו לקחנו הלא הוא את אשר נתן ה' לנו ושמר אותנו כי לא נפקד ממנו איש והוא מסר את הגדוד בידינו ואם מהו נעשית הלא כולנו עם ה' המה:(כד) ומי ישמע·ר"ל ואף אם נעשתה בעולם ידינו מ"מ מי ישמע לכם לדבר הזה כי הלא עכ"פ ישבו לשמור הכלים א"כ מהראוי לחלוק עמהם טוב בטוב כי כן הוא הנהוג מאז שיהיה כחלק היורד וכו' ויחדו יחלוקו מבלי קדימה כלל ליורדי המלחמה כ"א לא ישמרו הם הכלים לא היה מהאפשר להלוחמים להלחם: (כה) ויהי וגו' · ר"ל כן הנהיג דוד לעולם ועשה הדבר הזה לחוק ומשפט לישראל: עד היום

מצודת ציון

(שם מ'): (כא) פגרו · נחלשו: (כב) יען · בעבור: (כד) כחלק וגו' וכחלק · ר"ל כחלק זה כן חלק זה: (כד) לחוק · לדבר קבוע: ולמשפט · למנהג וכפל הדבר במ"ש:

הַיּוֹם הַזֶּה׃ כו וַיָּבֹא דָוִד אֶל־צִקְלַג וַיְשַׁלַּח מֵהַשָּׁלָל לְזִקְנֵי
יְהוּדָה לְרֵעֵהוּ לֵאמֹר הִנֵּה לָכֶם בְּרָכָה מִשְּׁלַל אֹיְבֵי יְהוָה׃
כז לַאֲשֶׁר בְּבֵית־אֵל וְלַאֲשֶׁר בְּרָמוֹת־נֶגֶב וְלַאֲשֶׁר בְּיַתִּר׃
כח וְלַאֲשֶׁר בַּעֲרֹעֵר וְלַאֲשֶׁר בְּשִׂפְמוֹת וְלַאֲשֶׁר בְּאֶשְׁתְּמֹעַ׃
כט וְלַאֲשֶׁר בְּרָכָל וְלַאֲשֶׁר בְּעָרֵי הַיְּרַחְמְאֵלִי וְלַאֲשֶׁר בְּעָרֵי
הַקֵּינִי׃ ל וְלַאֲשֶׁר בְּחָרְמָה וְלַאֲשֶׁר בְּבוֹר־עָשָׁן וְלַאֲשֶׁר
בַּעֲתָךְ׃ לא וְלַאֲשֶׁר בְּחֶבְרוֹן וּלְכָל־הַמְּקֹמוֹת אֲשֶׁר־הִתְהַלֶּךְ־
שָׁם דָּוִד הוּא וַאֲנָשָׁיו׃ לא א וּפְלִשְׁתִּים נִלְחָמִים בְּיִשְׂרָאֵל
וַיָּנֻסוּ אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי פְלִשְׁתִּים וַיִּפְּלוּ חֲלָלִים בְּהַר
הַגִּלְבֹּעַ׃ ב וַיַּדְבְּקוּ פְלִשְׁתִּים אֶת־שָׁאוּל וְאֶת־בָּנָיו וַיַּכּוּ
פְלִשְׁתִּים אֶת־יְהוֹנָתָן וְאֶת־אֲבִינָדָב וְאֶת־מַלְכִּי־שׁוּעַ בְּנֵי
שָׁאוּל׃ ג וַתִּכְבַּד הַמִּלְחָמָה אֶל־שָׁאוּל וַיִּמְצָאֻהוּ הַמּוֹרִים
אֲנָשִׁים בַּקֶּשֶׁת וַיָּחֶל מְאֹד מֵהַמּוֹרִים׃ ד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל
לְנֹשֵׂא כֵלָיו שְׁלֹף חַרְבְּךָ וְדָקְרֵנִי בָהּ פֶּן־יָבוֹאוּ הָעֲרֵלִים

רש"י

רכה : (כו) לרעהו · לאוהביו : (לא) אשר התהלך שם דוד · שהיו מחבאים אותו מפני שאול : (א) ופלשתים נלחמים בישראל · כאדם האומר

מצודת ציון

(כו) לרעהו · לכל רעה ורעה וכן בהתפללו בעד רעהו (איוב מ"ב) : ברכה · מנחה ומתנה כמו ועתה הברכה (לעיל כ"ה) : לא (ב) וידבקו · השיגום עד שהיו דבוקים להם : (ג) המורים · הזורקים בחצים כמו אשר אנכי מורה (לעיל כ') : ויחל · מלשון חלחלה ופחד : (ד) שלוף · ענין הוצאת החרב מתערה כמו וישלפה מתערה (לעיל י"ז) : ודקרני ·

מצודת דוד

הזה · ר"ל עד הזמן שגלו ישראל ולא נתעסקו עוד במלחמה : (כו) לאשר וגו' · לזקני יהודה רעיו אשר הם בבית אל וכו' : (לא) אשר התהלך שם · בעת ברחו מפני שאול : לא (א) ופלשתים נלחמים · כאומר נחזור לענין הראשון : (ג) אל שאול · כי בניו כבר נהרגו והיתה כל פני המלחמה אליו לבד : המורים אנשים בקשת · כמו אנשים המורים בקשת ור"ל שמצאו מקומו אשר נטמן בו ופחד מפחד שלא יתעללו בו : (ד) ודקרני בה · ר"ל דקירת מות :

ודקרוני

הָאֵלֶּה וּדְקָרֻנִי וְהִתְעַלְּלוּ־בִי וְלֹא אָבָה נֹשֵׂא כֵלָיו כִּי יָרֵא
מְאֹד וַיִּקַּח שָׁאוּל אֶת־הַחֶרֶב וַיִּפֹּל עָלֶיהָ׃ ה וַיַּרְא נֹשֵׂא־
כֵלָיו כִּי־מֵת שָׁאוּל וַיִּפֹּל גַּם־הוּא עַל־חַרְבּוֹ וַיָּמָת עִמּוֹ׃
ו וַיָּמָת שָׁאוּל וּשְׁלֹשֶׁת בָּנָיו וְנֹשֵׂא כֵלָיו גַּם כָּל־אֲנָשָׁיו
בַּיּוֹם הַהוּא יַחְדָּו׃ ז וַיִּרְאוּ אַנְשֵׁי־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־בְּעֵבֶר
הָעֵמֶק וַאֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן כִּי־נָסוּ אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל וְכִי־
מֵתוּ שָׁאוּל וּבָנָיו וַיַּעַזְבוּ אֶת־הֶעָרִים וַיָּנֻסוּ וַיָּבֹאוּ פְלִשְׁתִּים
וַיֵּשְׁבוּ בָּהֶן׃ ח וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיָּבֹאוּ פְלִשְׁתִּים לְפַשֵּׁט אֶת־
הַחֲלָלִים וַיִּמְצְאוּ אֶת־שָׁאוּל וְאֶת־שְׁלֹשֶׁת בָּנָיו נֹפְלִים בְּהַר
הַגִּלְבֹּעַ׃ ט וַיִּכְרְתוּ אֶת־רֹאשׁוֹ וַיַּפְשִׁטוּ אֶת־כֵּלָיו וַיְשַׁלְּחוּ
בְאֶרֶץ־פְּלִשְׁתִּים סָבִיב לְבַשֵּׂר בֵּית עֲצַבֵּיהֶם וְאֶת־הָעָם׃
י וַיָּשִׂמוּ אֶת־כֵּלָיו בֵּית עַשְׁתָּרוֹת וְאֶת־גְּוִיָּתוֹ תָּקְעוּ בְּחוֹמַת
בֵּית שָׁן׃ יא וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו יֹשְׁבֵי יָבֵישׁ גִּלְעָד אֶת־אֲשֶׁר־

רש"י

כחזור לענין ראשון: (יא) וישמעו אליו · כמו עליו על שאול:

מצודת דוד

ודקרוני והתעללו בי · ר"ל דקירות מכאיבות ולהשאר חי ויתעללו בי: כי ירא · פחד מה' לשלוח יד במשיחו: ויפול עליה · להמית את עצמו: (ה) כי מת · ר"ל קרוב למות כי בן איש גר העמלקי השלים מיתתו כמ"ש בש"ב: (ו) אנשיו · עבדיו עושי רצונו: (ז) בעבר העמק · הוא עמק יזרעאל שהיה סמוך למקום המלחמה: (יא) וישמעו אליו · כמו עליו וחוזר ומפרש את אשר עשו פלשתים לשאול לתקוע גויתו בחומה:

מצודת ציון

ענין נעיצה כמו אשר דקרו (זכריה י"ב): והתעללו · ענין לעג ושחוק ובזיון כמו התעללת בי (במדבר כ"ב): ולא אבה · ולא רצה: (ח) לפשט · להסיר בגדיהם כמו ופשט את בגדיו (ויקרא ו'): נופלים · ר"ל נופלים בארץ פגרים מתים: (ט) כליו · בגדיו וכלי זיינו: וישלחו · את שלוחיהם: בית עצביהם · אנשי בית עבודת כוכבים הקרוים עצבים כי מעציבים לב עובדיהם וצועקים אליהם ואינם עונים: (י) עשתרות · שם עבודת כוכבים ומזלות הם: גויתו · גופו כמו וגויתו כתרשיש (דניאל י'): תקעו ·

עָשׂוּ פְלִשְׁתִּים לְשָׁאוּל: יב וַיָּקוּמוּ כָּל־אִישׁ חַיִל וַיֵּלְכוּ
כָל־הַלַּיְלָה וַיִּקְחוּ אֶת־גְּוִיַּת שָׁאוּל וְאֵת גְּוִיֹּת בָּנָיו מֵחוֹמַת
בֵּית שָׁן וַיָּבֹאוּ יָבֵשָׁה וַיִּשְׂרְפוּ אֹתָם שָׁם: יג וַיִּקְחוּ
אֶת־עַצְמֹתֵיהֶם וַיִּקְבְּרוּ תַחַת־הָאֶשֶׁל בְּיָבֵשָׁה וַיָּצֻמוּ
שִׁבְעַת יָמִים:

ר ש" י

(יב) וישרפו אותם שם · וקלו עליהן כמא דקלן על מלכיא תמן · כדתנן שורפין על המלכים ולא מדרכי האמורי :

מצודת ציון

תלאו כמו והוקע אותם לה' (במדבר כ"ה) : (יג) האשל · שם אילן מה : ויצומו · התענו :

מצודת דוד

(יב) וישרפו · על הבשר יאמר על כי נסרחו ורמה עלתה בהם לזה שרפו אותם · או על כלי תשמישו יאמר כי כן הדרך לשרוף כלי תשמישי המלך לבל ישתמש בהם אחר וכן אז"ל שורפין על המלכים : (יג) ויצומו · מחמת צער ואבל על כי עזרם במלחמה מול בני עמון כמ"ש למעלה :

א א וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת שָׁאוּל וְדָוִד שָׁב מֵהַכּוֹת אֶת־הָעֲמָלֵק
וַיֵּשֶׁב דָּוִד בְּצִקְלָג יָמִים שְׁנָיִם׃ ב וַיְהִי ׀ בַּיּוֹם
הַשְּׁלִישִׁי וְהִנֵּה אִישׁ בָּא מִן־הַמַּחֲנֶה מֵעִם שָׁאוּל וּבְגָדָיו
קְרֻעִים וַאֲדָמָה עַל־רֹאשׁוֹ וַיְהִי בְּבֹאוֹ אֶל־דָּוִד וַיִּפֹּל אַרְצָה
וַיִּשְׁתָּחוּ׃ ג וַיֹּאמֶר לוֹ דָּוִד אֵי מִזֶּה תָּבוֹא וַיֹּאמֶר אֵלָיו
מִמַּחֲנֵה יִשְׂרָאֵל נִמְלָטְתִּי׃ ד וַיֹּאמֶר אֵלָיו דָּוִד מֶה־הָיָה
הַדָּבָר הַגֶּד־נָא לִי וַיֹּאמֶר אֲשֶׁר־נָס הָעָם מִן־הַמִּלְחָמָה
וְגַם־הַרְבֵּה נָפַל מִן־הָעָם וַיָּמֻתוּ וְגַם שָׁאוּל וִיהוֹנָתָן בְּנוֹ
מֵתוּ׃ ה וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־הַנַּעַר הַמַּגִּיד לוֹ אֵיךְ יָדַעְתָּ כִּי־
מֵת שָׁאוּל וִיהוֹנָתָן בְּנוֹ׃ ו וַיֹּאמֶר הַנַּעַר ׀ הַמַּגִּיד לוֹ
נִקְרֹא נִקְרֵיתִי בְּהַר הַגִּלְבֹּעַ וְהִנֵּה שָׁאוּל נִשְׁעָן עַל־חֲנִיתוֹ
וְהִנֵּה הָרֶכֶב וּבַעֲלֵי הַפָּרָשִׁים הִדְבִּקֻהוּ׃ ז וַיִּפֶן אַחֲרָיו
וַיִּרְאֵנִי וַיִּקְרָא אֵלָי וָאֹמַר הִנֵּנִי׃ ח וַיֹּאמֶר לִי מִי־אָתָּה
וָיֹאמַר ואמר קרי אֵלָיו עֲמָלֵקִי אָנֹכִי׃ ט וַיֹּאמֶר אֵלַי עֲמָד־
נָא עָלַי וּמֹתְתֵנִי כִּי אֲחָזַנִי הַשָּׁבָץ כִּי־כָל־עוֹד נַפְשִׁי בִּי׃

רש״י

א (ב) והנה איש בא מן המחנה · יש בפסיקתא שזה דואג ואינו מיושב על לבי : (ט) אחזני השבץ · אחדני רתיתא · ומדרש אגדה משום עון הכהנים שהרג וכתוב כהן כתנת תשבץ : כי כל עוד נפשי בי · ננסר ומותתני טוב לי שתמותתני אתה ואל יהרגוני אלה ויתעללו בי :

מצודת דוד

א (ה) איך ידעת · שמת מאומד או מפי השמועה: (ו) נקרא נקריתי · במקרה באתי להר הגלבוע : נשען · על כי הפיל עצמו על חרבו וכמ"ש בס"א נחלה מן המכה והיה נשען על חניתו ואנשי הרכב באו קרוב אליו : (ח) מי אתה · מאיזה עם : (ט) כי כל עוד · ר"ל כל

מצודת ציון

א (ב) ואדמה · עפר : (ג) אי מזה · איה המקום שתאמר מזה אני בא : נמלטתי · ענין השמטה והצלה : (ו) נקרא נקריתי · מלשון מקרה : נשען · נסמך : ובעלי הפרשים · הם הרגילים הרכבה ברכיבה : הדביקוהו · ר"ל באו קרוב לו : (ט) השבץ · חולי הרתת כת"

י וָאֶעֱמֹד עָלָיו וַאֲמֹתְתֵהוּ כִּי יָדַעְתִּי כִּי לֹא יִחְיֶה אַחֲרֵי
נִפְלוֹ וָאֶקַּח הַנֵּזֶר ׀ אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁוֹ וְאֶצְעָדָה אֲשֶׁר עַל־
זְרֹעוֹ וָאֲבִיאֵם אֶל־אֲדֹנִי הֵנָּה: יא וַיַּחֲזֵק דָּוִד בִּבְגָדָו
בבגדיו קרי וַיִּקְרָעֵם וְגַם כָּל־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אִתּוֹ: יב וַיִּסְפְּדוּ
וַיִּבְכּוּ וַיָּצֻמוּ עַד־הָעָרֶב עַל־שָׁאוּל וְעַל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ וְעַל־
עַם יְהוָה וְעַל־בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי נָפְלוּ בֶּחָרֶב: יג וַיֹּאמֶר
דָּוִד אֶל־הַנַּעַר הַמַּגִּיד לוֹ אֵי מִזֶּה אָתָּה וַיֹּאמֶר בֶּן־אִישׁ
גֵּר עֲמָלֵקִי אָנֹכִי: יד וַיֹּאמֶר אֵלָיו דָּוִד אֵיךְ לֹא יָרֵאתָ
לִשְׁלֹחַ יָדְךָ לְשַׁחֵת אֶת־מְשִׁיחַ יְהוָה: טו וַיִּקְרָא דָוִד
לְאַחַד מֵהַנְּעָרִים וַיֹּאמֶר גַּשׁ פְּגַע־בּוֹ וַיַּכֵּהוּ וַיָּמֹת: טז וַיֹּאמֶר
אֵלָיו דָּוִד דָּמְךָ יתיר י' עַל־רֹאשֶׁךָ כִּי פִיךָ עָנָה בְךָ לֵאמֹר
אָנֹכִי מֹתַתִּי אֶת־מְשִׁיחַ יְהוָה: יז וַיְקֹנֵן דָּוִד אֶת־

פתח בוי"ו

רש"י

(י) ואצעדה אשר על זרועו · וטוטפתא דעל דרעיה: (טז) דמך על ראשך ·

מצודת ציון

(י) הנזר · העטרה: ואצעדה · שם העדי שעל הזרוע וכן אצעדה וצמיד (במדבר ל"א): (טו) פגע · ענין מכת מות כמו ופגע בכהנים (ש"א כ"ב): ענה · העיד כמו לא

מצודת דוד

הנשאר כי עוד הוא רק אשר עדיין נפשי בי ולא יותר כי כבר הלכו ממני ההרגשות כולם ואם כן בוודאי אמות ולזה השלם המיתה לבל יתעללו בי הערלים טרם אמות: (י) כי לא יחיה · א"א לו להשאר חי אחרי הנפילה שנפל על חרבו: (יב) ועל עם ה' · אלו הגדולים שבהם: ועל בית ישראל · הם יתר העם: (יג) אי מזה אתה · מאיזה מקום אתה אם עודך עדיין יושב בארץ עמלק או אתה גר בא"י ר"ל אם נתגיירת: בן איש גר עמלקי · עוד אבי בא לגור בא"י והוא נתגייר: (יד) איך לא יראת · ר"ל הואיל ואתה ישראל מלידה איך לא יראת מה' לשלוח יד במשיחו עם כי צוה לך והיה קרוב למות מכל מקום חטאת לה': (טז) דמך על ראשך · ר"ל עון מיתתך על עצמך כי אתה בעצמך העדת בך שאתה הרגתו ואף אם אין האמת אתך וכל דבריך הפה בחשבך שבזה תמצא חן בעיני על ספים

הַקִּינָה הַזֹּאת עַל־שָׁאוּל וְעַל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ : יח וַיֹּאמֶר
לְלַמֵּד בְּנֵי־יְהוּדָה קָשֶׁת הִנֵּה כְתוּבָה עַל־סֵפֶר הַיָּשָׁר :
יט הַצְּבִי יִשְׂרָאֵל עַל־בָּמוֹתֶיךָ חָלָל אֵיךְ נָפְלוּ גִבּוֹרִים :
כ אַל־תַּגִּידוּ בְגַת אַל־תְּבַשְּׂרוּ בְּחוּצֹת אַשְׁקְלוֹן פֶּן־
תִּשְׂמַחְנָה בְּנוֹת פְּלִשְׁתִּים פֶּן־תַּעֲלֹזְנָה בְּנוֹת הָעֲרֵלִים :

רש"י

חובת קטולך תהי בריסך אין עונש במיתתך אלא לעצמך : (יח) ויאמר ללמד בני יהודה קשת · ויאמר דוד מעתה שנפלו גבורי ישראל צריכין בני יהודה ללמדם מלחמה ולמשוך בקשת : הנה כתובה על ספר הישר · הלא היא כתובה על ספר בראשית שהוא ספר ישרים אברהם יצחק ויעקב והיכן רמוזה ידך בעורף אויביך (בראשית מ"ט ח') איזו היא מלחמה שמכוין בה ידו כנגד פדחתו שהוא מול ערפו הוי אומר זה קשת : (יט) הצבי ישראל על במותיך חלל · מצבן של ישראל על תוקף מעוזכם נפלתם חללים כך ת"י :

מצודת דוד

שהיה מעולם לי לאויב מ"מ פיך ענה בך ודמך על ראשך : (יח) ויאמר · טרם התחיל לקונן ראה לאמץ לבית אנשיו לבל ירך לבבם להתייאש מלהרים ראש מול פלשתים ואמר להם הנה באה העת ללמד את בני יהודה קשת מלחמה לשהם יתגברו על פלשתים : הנה כתובה · הלא הדבר הזה הנה כתובה על ספר הישר והיא התורה שנאמר בה יהודה אתה יודוך אחיך ידך בעורף אויביך וכו' (בראשית מ"ט) ונאמר ידיו רב לו ועזר מצריו תהיה (דברים ל"ג) וכן היה כי דוד הכניעם וגם מלכי יהודה אחריו : (יט) הצבי ישראל · כאומר אולם עתה עת לקונן במר נפש לומר הצבי ישראל ר"ל אתה א"י החמודה וכי ראוי שיהיה חלל על במותיך הם הרי גלבוע ואיך נפלו שם גבורים ור"ל הלא אף החלשים יתחזקו בעמדם על ההר ועל במותיך נפלו אף הגבורים : (כ) אל תגידו בגת · ממיתת שאול ויהונתן ועם כי בודאי ידעו בגת הם אמר כן למליצת הקינה וכן בגת אל תגידו (מיכה א') :

מצודת ציון

תענה (שמות כ') : (יט) הצבי · א"י קרויה ארץ צבי כמ"ש צבי היא לכל הארצות (יחזקאל כ') והוא ענין פאר וחמוד כמו לעטרת צבי (ישעיה כ"ח) והה"א של הצבי היא ה"א הקריאה כמו הדור אתם ראו (ירמיה ב') : במותיך · ענינו מקומות גבוהים והרים כמו ירכיבהו על במתי ארץ (דברים ל"ב) : (כ) תעלוזנה · אף הוא ענין שמחה כמו יעלוז שדי (תהלים צ"ו) וכפל הדבר במ"ש כדרך

כא הרי בגלבע אל-טל ואל--מטר עליכם ושדי תרומת
כי שם נגעל מגן גבורים מגן שאול בלי משיח בשמן :
כב מדם חללים מחלב גבורים קשת יהונתן לא נשוג
אחור וחרב שאול לא תשוב ריקם : כג שאול ויהונתן
הנאהבים והנעימם בחייהם ובמותם לא נפרדו מנשרים
קלו מאריות גברו : כד בנות ישראל אל-שאול בכינה

רש"י

(כא) בגלבוע · ההרים שבגלבוע : ושדי תרומות · לא תהי בכון עללא כמיסת דיתעבדון מניה חלתא : כי שם נגעל מגן גבורים · מגני עור היו להם וכשיוצאין למלחמה מושחין אותן בשמן כדי שיהא כלי זיין המכה עליו מחליק כמה דאת אמר קומו השרים משחו מגן (ישעיה כ"ה ה') וכאן כך היה מקונן הקינה שם נגעל מגן גבורים שלא שומנו ולא נדבק בו ונעשה כאילו לא נמשח בשמן · כל הגעלה לשון דבר הפולט מה שנותנין בו כמו שורו עבר ולא יגעיל (איוב כ"א י') : (כב) לא נשוג אחור · לא היה רגיל להיות נסוג אחור : (כג) מנשרים קלו · לעשות רצון בוראם :

מצודת ציון

המקונן : (כא) הרי בגלבוע · כמו הרים בגלבוע : נגעל · ענין מאוס ותעוב כמו וגעלה נפשי (ויקרא כ"ו): מגן · הוא כעין מלבוש עשוי מעור חלק ומשוח בשמן להחליק מעליו מכת חרב וחנית ולובשים אותו במלחמה להגן: נשוג · כמו נסוג בסמ"ך וענינו החזרה לאחור כמו ונסוג מאחר אלהינו (ישעיה נ"ט) : (כג) והנעימים · ענין אהוב וחביב וערב כמו ודעת לנפשך ינעם (משלי ב') . נפרדו · מלשון פרוד ופרישה : (כד) אל שאול ·

מצודת דוד

(כא) ושדי תרומות · מלת ואל שאמר משמשת בשתים כאילו נאמר ואל מטר עליכם ואל שדי תרומות וכאילו קלל ההרים שלא ירד עליהם טל ומטר ולא יהיה בהם שדה לתת ממנה תרומה לה' שלא יצמח בהן דבר מה להיות מהן חלק לגבוה יען וביען עליהם באה התקלה כי שם נגעל ונמאס מגן גבורים ונעשה שם מגן של שאול כאילו היה בלי משוח בשמן להחליק מעליו מכת החרב : (כב) לא נשוג אחור · חזר קשתו לאחור מבלי לרוות חציו מדם וחלב שונאיו : לא תשוב ריקם · אל נדנה מבלי להרוג הרג רב : (כג) בחייהם · עודם בחיים היו נאהבים ונעימים לכל בני אדם ר"ל מאד היו מקובלים על הבריות וחביבים בעיני כולם : ובמותם לא נפרדו · אף אחר מותם לא נפרדו מן האהבה והנעימה כי עד עולם לא תשכח כי רבה היא על כי היו קלים מנשרים וגבורים

הַמַּלְבִּשְׁכֶם שָׁנִי עִם־עֲדָנִים הַמַּעֲלֶה עֲדִי זָהָב עַל
לְבוּשְׁכֶן׃ כה אֵיךְ נָפְלוּ גִבֹּרִים בְּתוֹךְ הַמִּלְחָמָה יְהוֹנָתָן
עַל־בָּמוֹתֶיךָ חָלָל׃ כו צַר־לִי עָלֶיךָ אָחִי יְהוֹנָתָן נָעַמְתָּ
לִּי מְאֹד נִפְלְאַתָה אַהֲבָתְךָ לִי מֵאַהֲבַת נָשִׁים׃ כז אֵיךְ
נָפְלוּ גִבּוֹרִים וַיֹּאבְדוּ כְּלֵי מִלְחָמָה׃ ב א וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן
וַיִּשְׁאַל דָּוִד בַּיהוָה ׀ לֵאמֹר הַאֶעֱלֶה בְּאַחַת עָרֵי יְהוּדָה
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו עֲלֵה וַיֹּאמֶר דָּוִד אָנָה אֶעֱלֶה וַיֹּאמֶר
חֶבְרֹנָה׃ ב וַיַּעַל שָׁם דָּוִד וְגַם שְׁתֵּי נָשָׁיו אֲחִינֹעַם
הַיִּזְרְעֵלִית וַאֲבִיגַיִל אֵשֶׁת נָבָל הַכַּרְמְלִי׃ ג וַאֲנָשָׁיו
אֲשֶׁר־עִמּוֹ הֶעֱלָה דָוִד אִישׁ וּבֵיתוֹ וַיֵּשְׁבוּ בְּעָרֵי חֶבְרוֹן׃

רש"י

(כד) המלבשכם שני עם עדנים · דהוה מלביש לכון לבושי לבעונין ומוכיל לכון תפנוקין : (כה) על במותיך חלל · על בית תוקפך אתקטלתא : (כז) כלי מלחמה · שאול ויהונתן שהיו כלי זיין של ישראל :

מצודת דוד

וגבורים אחריות ללחום מלחמות ה׳: (כד) המלבשכם שני · כי התגבר במלחמה וחלק שלל האויב לאנשיו להלביש איש אשתו ובנותיו וכאילו הוא המלביש : עם עדנים · ר"ל שאר מלבושי פאר המעדן גוף הלובשן : על לבושכן · כי כן הדרך להעלות עדי הזהב ממעל על הלבוש להיות נראה : (כה) איך נפלו גבורים · כפל הדבר פעמים ושלש כדרך המקונן : יהונתן על במותיך חלל · אתה יהונתן גבור שכמותך תהיה חלל על במותיך הלא אף החלש יחשב לגבור כשעומד בהר ומכ"ש גבור כמותך ובהר שעוד אתה רגיל בו לדעת מובאיו ומוצאיו וכאומר הנה הצרה ההיא נפלאה הפלא ופלא : (כו) צר לי עליך · מאד אני מיצר בעבורך כי נעמת לי מאד : נפלאתה · האהבה שאהבתיך היא אהבה נפלאה והיא יותר מאהבת הנשים אשר המה נאהבות אהבה רבה למי שחושק עליהן : (כז) ויאבדו כלי מלחמה · כי המה כאילו היו כלי מלחמתן של ישראל : ב (ג) בערי

מצודת ציון

בכינה · מלשון בכי : שני · תולעת שני והוא צמר צבוע אדום : עדנים · כל דבר המפנק בין מאכלים טובים בין מלבושי פאר וכדומה יקראו עדן וכן ויתן מעדנים לנפשך (משלי כ"ט): עדי · ענין קשוט כמו תעדי עדי זהב (ירמיה ד׳) : (כו) צר · מלשון צרה ודאגה: אחי · חביב כאח: נפלאתה · ענינו דבר אשר תקשה השגתו ותמוה כמו עשה פלא (שמות ט"ו) : ב (א) אנה · לאיזה מקום כמו אנה

ד וַיָּבֹאוּ אַנְשֵׁי יְהוּדָה וַיִּמְשְׁחוּ־שָׁם אֶת־דָּוִד לְמֶלֶךְ עַל־
בֵּית יְהוּדָה וַיַּגִּדוּ לְדָוִד לֵאמֹר אַנְשֵׁי יָבֵישׁ גִּלְעָד אֲשֶׁר
קָבְרוּ אֶת־־שָׁאוּל : ה וַיִּשְׁלַח דָּוִד מַלְאָכִים אֶל־־אַנְשֵׁי
יָבֵישׁ גִּלְעָד וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם בְּרֻכִים אַתֶּם לַיהוָה אֲשֶׁר
עֲשִׂיתֶם הַחֶסֶד הַזֶּה עִם־־אֲדֹנֵיכֶם עִם־־שָׁאוּל וַתִּקְבְּרוּ
אֹתוֹ : ו וְעַתָּה יַעַשׂ־־יְהוָה עִמָּכֶם חֶסֶד וֶאֱמֶת וְגַם
אָנֹכִי אֶעֱשֶׂה אִתְּכֶם הַטּוֹבָה הַזֹּאת אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם הַדָּבָר
הַזֶּה : ז וְעַתָּה ׀ תֶּחֱזַקְנָה יְדֵיכֶם וִהְיוּ לִבְנֵי־־חַיִל כִּי־
מֵת אֲדֹנֵיכֶם שָׁאוּל וְגַם אֹתִי מָשְׁחוּ בֵית־־יְהוּדָה לְמֶלֶךְ
עֲלֵיהֶם : ח וְאַבְנֵר בֶּן־־נֵר שַׂר־־צָבָא אֲשֶׁר לְשָׁאוּל לָקַח
אֶת־־אִישׁ־בֹּשֶׁת בֶּן־שָׁאוּל וַיַּעֲבִרֵהוּ מַחֲנָיִם : ט וַיַּמְלִכֵהוּ
אֶל־־הַגִּלְעָד וְאֶל־־הָאֲשׁוּרִי וְאֶל־יִזְרְעֶאל וְעַל־־אֶפְרַיִם
וְעַל־בִּנְיָמִן וְעַל־יִשְׂרָאֵל כֻּלֹּה : י בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה אִישׁ־
בֹּשֶׁת בֶּן־שָׁאוּל בְּמָלְכוֹ עַל־יִשְׂרָאֵל וּשְׁתַּיִם שָׁנִים מָלָךְ

ר ש " י

(ח) לקח את איש בושת · מקרא היה דורש שעתידין שני מלכים לעמוד מבנימן. שאמר לו הקב"ה ליעקב ומלכים מחלציך יצאו (בראשית ל"ה י"ב) וכבר נולדו כל בניו חוץ מבנימן :

מצודת ציון

אנחנו עולים (דברים א'): (ו) ואמת · ענינו כמו חסד וכן והסד וכו' חסד

מצודת דוד

חברון · בהערים הסמוכים לחברון : (ד) אנשי וכו' אשר קברו · סוף ספור וכמו אשר אנשי יבש גלעד קברו את שאול : (ו) הטובה הזאת · גמול הטובה הזאת : (ז) תחזקנה ידיכם · ר"ל התחזקו בעצמכם והיו לבני חיל ללחום מלהמתכם : כי מת אדוניכם שאול · שהיה לכם מאז לעזר ללחום בעבורכם : וגם אותי משחו · כאומר לא נופל אנכי ממנו והסיה גם אני לכם לעזר : (ח) ויעבירהו מחנים · שם היה מקום מוכשר להמליכו : (ט) ועל ישראל כלה · ר"ל בתחלה המליכו על אלו המקומות שזכר אחת לאחת עד שבאחרונה המליכו על כל ישראל זולת יהודה : (י) על ישראל · ר"ל על כל ישראל ומלך על כולם שתי שנים ותמשת השנים ושבת החדשים הקודמים לא מלך עדיין על כל ישראל

אַךְ בֵּית יְהוּדָה הָיוּ אַחֲרֵי דָוִד : יא וַיְהִי מִסְפַּר הַיָּמִים
אֲשֶׁר הָיָה דָוִד מֶלֶךְ בְּחֶבְרוֹן עַל־בֵּית יְהוּדָה שֶׁבַע
שָׁנִים וְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים : יב וַיֵּצֵא אַבְנֵר בֶּן־נֵר וְעַבְדֵי
אִישׁ־בֹּשֶׁת בֶּן־שָׁאוּל מִמַּחֲנַיִם גִּבְעוֹנָה : יג וְיוֹאָב בֶּן־
צְרוּיָה וְעַבְדֵי דָוִד יָצְאוּ וַיִּפְגְּשׁוּם עַל־בְּרֵכַת גִּבְעוֹן יַחְדָּו
וַיֵּשְׁבוּ אֵלֶּה עַל־הַבְּרֵכָה מִזֶּה וְאֵלֶּה עַל־הַבְּרֵכָה מִזֶּה :
יד וַיֹּאמֶר אַבְנֵר אֶל־יוֹאָב יָקוּמוּ נָא הַנְּעָרִים וִישַׂחֲקוּ
לְפָנֵינוּ וַיֹּאמֶר יוֹאָב יָקֻמוּ : טו וַיָּקֻמוּ וַיַּעַבְרוּ בְמִסְפָּר
שְׁנֵים עָשָׂר לְבִנְיָמִן וּלְאִישׁ־בֹּשֶׁת בֶּן־שָׁאוּל וּשְׁנֵים עָשָׂר
מֵעַבְדֵי דָוִד : טז וַיַּחֲזִקוּ אִישׁ ׀ בְּרֹאשׁ רֵעֵהוּ וְחַרְבּוֹ בְּצַד
רֵעֵהוּ וַיִּפְּלוּ יַחְדָּו וַיִּקְרָא לַמָּקוֹם הַהוּא חֶלְקַת הַצֻּרִים
אֲשֶׁר בְּגִבְעוֹן : יז וַתְּהִי הַמִּלְחָמָה קָשָׁה עַד־מְאֹד בַּיּוֹם
הַהוּא וַיִּנָּגֶף אַבְנֵר וְאַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי עַבְדֵי דָוִד :

רש"י

(טז) חלקת הצורים · אחסנת קטיליא ע"ש החרבות כמה דאת אמר אף תשיב צור חרבו (תהלים פ"ט) :

מצודת דוד

כי אם על המקומות שזכר למעלה ועד אחת לאחת על מה מהמקומות וכל ימי משך מלכותו היה כחשבון שמלך דוד בחברון : (יג) ויפגשום · פגעו אלו באלו סמוך לברכת גבעון : (יד) וישחקו לפנינו · ר"ל יתגרו מלחמה אלה באלה דרך שחוק לראות מי מהם יותר מלומד מלחמה : (טו) ויעברו · את ברכת המים כי היו אלה מזה ואלה מזה : לבנימן ·

מצודת ציון

ואמת (לקמן ט"ו) : (יג) ויפגשום · פגעו אלה באלה : ברכת · הוא מקום הבנוי באבנים ובסיד ושם מתכנסים המים וכן הברכה העליונה (ישעיה ל"ז) : (טז) ויחזיקו · אחזו בה : חלקת הצורים · ר"ל מישור שנלחמו בה בחדודי חרב כי חלקת הוא ענין מישור כמו חלקת השדה (בראשית ל"ג) והצורים הוא ענין חדוד כמו אף תשיב

מבני בנימין עבדי איש בושת : (טז) רעהו · הבא לנגוס למולו :
והרבו · להכותו בפה : ויפלו יחדו · כי הרגו זא"ז : (יז) ותהי המלחמה
קשה · עם כי מתחלה קמו מתי מספר להלחם דרך שחוק סוף הדבר היה אשר
נלחמו

יח וַיִּהְיוּ־שָׁם שְׁלֹשָׁה בְּנֵי צְרוּיָה יוֹאָב וַאֲבִישַׁי וַעֲשָׂהאֵל
וַעֲשָׂהאֵל קַל בְּרַגְלָיו כְּאַחַד הַצְּבָיִם אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה׃
יט וַיִּרְדֹּף עֲשָׂהאֵל אַחֲרֵי אַבְנֵר וְלֹא־נָטָה לָלֶכֶת עַל־
הַיָּמִין וְעַל־הַשְּׂמֹאול מֵאַחֲרֵי אַבְנֵר׃ כ וַיִּפֶן אַבְנֵר אַחֲרָיו
וַיֹּאמֶר הַאַתָּה זֶה עֲשָׂהאֵל וַיֹּאמֶר אָנֹכִי׃ כא וַיֹּאמֶר לוֹ
אַבְנֵר נְטֵה לְךָ עַל־יְמִינְךָ אוֹ עַל־שְׂמֹאלֶךָ וֶאֱחֹז לְךָ אֶחָד
מֵהַנְּעָרִים וְקַח־לְךָ אֶת־חֲלִצָתוֹ וְלֹא־אָבָה עֲשָׂהאֵל
לָסוּר מֵאַחֲרָיו׃ כב וַיֹּסֶף עוֹד אַבְנֵר לֵאמֹר אֶל־עֲשָׂהאֵל
סוּר לְךָ מֵאַחֲרָי לָמָּה אַכֶּכָּה אַרְצָה וְאֵיךְ אֶשָּׂא פָנַי אֶל־
יוֹאָב אָחִיךָ׃ כג וַיְמָאֵן לָסוּר וַיַּכֵּהוּ אַבְנֵר בְּאַחֲרֵי הַחֲנִית
אֶל־הַחֹמֶשׁ וַתֵּצֵא הַחֲנִית מֵאַחֲרָיו וַיִּפָּל־שָׁם וַיָּמָת
תַּחְתָּו תחתיו קרי וַיְהִי כָּל־הַבָּא אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־נָפַל

רש"י

(כג) אל החומש · כמו דופן חמישית מקום שהמרה והכבד תלוין שם ויונתן תרגם אל החומש בסטר ירכיה : וימת תחתיו · ומית באתריה :

מצודת ציון

צור חרבו, (תהלים פ"ט): (יח) הצבים · מלשון צבי לשון רבים: (כא) חליצתו · כן יקרא המלבוש וכן ויקח את חליצותם (שופטים י"ד) : ולא אבה · ולא רצה : (כג) תחתיו · במקומו :

מצודת דוד

נלחמו כולם בחזקה : (יט) ולא נטה · לא נטה מאחרי אבנר ללכת וכו' : (כא) נטה לך · כי הרודף אחר מי ושב מאחריו הנה לקלון יחשב ולזה אמר לו אבנר אם מפני הכבוד לא תרצה לשוב מאחרי עשה זאת נטה על ימינך וכו' ואלוסיות נראה שלא אחרי רדפת כי אם אחר נער אחד ואחוז באמת א' מן הנערים ולא תכנו נפש כי אם קח חליצתו ויחשבו הכל כי אחריו רדפת והשגתו : (כב) ארצה · לשתפול מת בארץ : ואיך אשא פני · להסתכל בו כי הלא אבוש מפניו : (כג) באחרי החנית · בהברזל המחודד אשר בו העשוי לתקוע בארץ : אל החומש · אל צלע החמישית שהיא על הלב ורז"ל אמרו מול מקום שהכבד והמרה תלוין בו : מאחריו · כי חלפה גופו מעבר אל עבר : כל הבא · מאנשי דוד : ויעמודו · עמדו מתבהלים וחדלו

שָׁם עֲשָׂהאֵל וַיָּמֹת וַיַּעֲמֹדוּ׃ כד וַיִּרְדְּפוּ יוֹאָב וַאֲבִישַׁי
אַחֲרֵי אַבְנֵר וְהַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה וְהֵמָּה בָּאוּ עַד־גִּבְעַת אַמָּה
אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי־גִיחַ דֶּרֶךְ מִדְבַּר גִּבְעוֹן׃ כה וַיִּתְקַבְּצוּ בְנֵי־
בִנְיָמִן אַחֲרֵי אַבְנֵר וַיִּהְיוּ לַאֲגֻדָּה אֶחָת וַיַּעַמְדוּ עַל־
רֹאשׁ גִּבְעָה אֶחָת׃ כו וַיִּקְרָא אַבְנֵר אֶל־יוֹאָב וַיֹּאמֶר
הֲלָנֶצַח תֹּאכַל חֶרֶב הֲלוֹא יָדַעְתָּה כִּי־מָרָה תִהְיֶה
בָּאַחֲרוֹנָה וְעַד־מָתַי לֹא־תֹאמַר לָעָם לָשׁוּב מֵאַחֲרֵי
אֲחֵיהֶם׃ כז וַיֹּאמֶר יוֹאָב חַי הָאֱלֹהִים כִּי לוּלֵא דִּבַּרְתָּ כִּי
אָז מֵהַבֹּקֶר נַעֲלָה הָעָם אִישׁ מֵאַחֲרֵי אָחִיו׃ כח וַיִּתְקַע
יוֹאָב בַּשּׁוֹפָר וַיַּעַמְדוּ כָּל־הָעָם וְלֹא־יִרְדְּפוּ עוֹד אַחֲרֵי
יִשְׂרָאֵל וְלֹא־יָסְפוּ עוֹד לְהִלָּחֵם׃ כט וְאַבְנֵר וַאֲנָשָׁיו
הָלְכוּ בָּעֲרָבָה כֹּל הַלַּיְלָה הַהוּא וַיַּעַבְרוּ אֶת־הַיַּרְדֵּן
וַיֵּלְכוּ כָּל־הַבִּתְרוֹן וַיָּבֹאוּ מַחֲנָיִם׃ ל וְיוֹאָב שָׁב מֵאַחֲרֵי

פתח באתנח

רש"י

(כז) לולא דברת · אם דברת כן לולא כמו לו ועוד יש לפותרו כמשמעו לולא דברת מה שאמרת יקומו נא הנערים וישחקו : (כט) הבתרון · שם מחוז : (ל) תשעה עשר איש ועשהאל · והלא עשהאל בכלל עבדי

מצודת דוד

מלרדוף : (כד) וירדפו · אבל יואב ואבישי רדפו עוד : דרך · רדפו דרך מדבר גבעון ובאו לגבעת אמה : (כה) אחרי אבנר · להצילו מיואב ואבישי : (כו) הלנצח · וכי לעולם תהרוג החרב מאתנו איש לאחיו : הלא ידעתה · והלא תשכיל לדעת שמרה תהיה באחרונה שאמות אני או אתה : (כז) לולא דברת · אם לא דברת מתחלה יקומו הנערים כו' : כי אז מהבקר · מעת פגשנו היינו נפרדים אלה מאלה כ"א לדרכו כי לא היה מאז דעתי להלחם עמך : (כח) ויתקע · לרמז שיעמדו ולא ירדפו עוד ושמעו אליו ולא יספו עוד להלחם : (כט) כל הלילה · כי פחד

מצודת ציון

(כד) באה · שקעה כמו כי בא השמש (בראשית כ"ח): (כה) לאגודה אחת · ר"ל לקבוצה אחת כמו ואגודתו על ארץ יסדה (עמוס ט'): גבעה · הר : (כו) הלנצח · הלעולם : ועד מתי · עד איזה זמן : (כז) לולא · אם לא : נעלה · ענין סלוק כמו ונעלה הענן (במדבר ט') : (כט) בערבה · במישור : הבתרון · שם מחוז :

אַבְנֵר וַיִּקְבֹּץ אֶת־כָּל־הָעָם וַיִּפָּקְדוּ מֵעַבְדֵי דָוִד תִּשְׁעָה־
עָשָׂר אִישׁ וַעֲשָׂהאֵל׃ לא וַעַבְדֵי דָוִד הִכּוּ מִבִּנְיָמִן
וּבְאַנְשֵׁי אַבְנֵר שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים אִישׁ מֵתוּ׃ לב וַיִּשְׂאוּ
אֶת־עֲשָׂהאֵל וַיִּקְבְּרֻהוּ בְּקֶבֶר אָבִיו אֲשֶׁר בֵּית לָחֶם
וַיֵּלְכוּ כָל־הַלַּיְלָה יוֹאָב וַאֲנָשָׁיו וַיֵּאֹר לָהֶם בְּחֶבְרוֹן׃
ג א וַתְּהִי הַמִּלְחָמָה אֲרֻכָּה בֵּין בֵּית שָׁאוּל וּבֵין בֵּית
דָּוִד וְדָוִד הֹלֵךְ וְחָזֵק וּבֵית שָׁאוּל הֹלְכִים וְדַלִּים׃
ב וילדו ויולדו קרי לְדָוִד בָּנִים בְּחֶבְרוֹן וַיְהִי בְכוֹרוֹ אַמְנוֹן
לַאֲחִינֹעַם הַיִּזְרְעֵאלִת׃ ג וּמִשְׁנֵהוּ כִלְאָב לַאֲבִיגַל לאביגיל ק׳
אֵשֶׁת נָבָל הַכַּרְמְלִי וְהַשְּׁלִשִׁי אַבְשָׁלוֹם בֶּן־מַעֲכָה בַּת־
תַּלְמַי מֶלֶךְ גְּשׁוּר׃ ד וְהָרְבִיעִי אֲדֹנִיָּה בֶן־חַגִּית וְהַחֲמִישִׁי
שְׁפַטְיָה בֶן־אֲבִיטָל׃ ה וְהַשִּׁשִּׁי יִתְרְעָם לְעֶגְלָה אֵשֶׁת

ר ש״ י

דוד ולמה יצא שהיה שקול כנגד כולם וכן לכו ראו את הארץ ואת יריחו (יהושע ב׳ א׳) וכן והמלך שלמה אהב נשים נכריות רבות ואת בת פרעה (מלכים א׳ י״א א׳): (ג) ומשנהו כלאב · ובמקום אחר הוא קורא אותו ומשנהו דניאל ולמה נקרא שמו כלאב אמר רבי יצחק שהיו ליצני הדור אומרים מנבל היתה אביגיל מעוברת נהפך קלסתרו ונדמה לאביו · ורבותינו אמרו שהיה מכלים פני מפיבושת בהלכה : (ה) לעגלה · זו מיכל שהיתה

מצודת ציון

(ל) ויפקדו · נחסרו כמו ולא נפקד ממנו איש (שם ל״א) : (לא) מתו · כמו ומתו ומוסב על הכו וכו׳ לומר הכו מבנימין וכו׳ ומתו : (לב) בית לחם · בבית לחם : ויאור · מלשון אור : ג (א) ודלים · חלושים כמו דלות ורעות (בראשית מ״א) : (ג) ומשנהו · מל׳ שנים :

מצודת דוד

מיוחש שלא יפול עליו פתאום : (ל) ועשהאל · לפי שהיה חשוב מכולם לא כללו עמהם : (לא) מבנימין · ויוזר ומפרש ובמי מבנימין באנשי אבנר : (לב) וילכו כל הלילה · כי גם הוא פחד מאבנר פן ירגוהו להסיר מעליו הפחד שלא יגאל דם אחיו : ויאור · כשבאו אל חברון האיר להם הבוקר : ג (א) ארוכה · זמן ארוך : הולך וחזק · בכל עת התחזק יותר : ודלים · שפלים וחלשים : (ג) בן מעכה · יפת תואר היתה ולקחה במלחמה : (ה) אשת דוד ·

דָּוִד אֵלֶּה יֻלְּדוּ לְדָוִד בְּחֶבְרוֹן׃ ו וַיְהִי בִּהְיוֹת הַמִּלְחָמָה
בֵּין בֵּית שָׁאוּל וּבֵין בֵּית דָּוִד וְאַבְנֵר הָיָה מִתְחַזֵּק בְּבֵית
שָׁאוּל׃ ז וּלְשָׁאוּל פִּלֶגֶשׁ וּשְׁמָהּ רִצְפָּה בַת־אַיָּה וַיֹּאמֶר אֶל־אַבְנֵר
מַדּוּעַ בָּאתָה אֶל־פִּילֶגֶשׁ אָבִי׃ ח וַיִּחַר לְאַבְנֵר מְאֹד עַל־
דִּבְרֵי אִישׁ־בֹּשֶׁת וַיֹּאמֶר הֲרֹאשׁ כֶּלֶב אָנֹכִי אֲשֶׁר לִיהוּדָה
הַיּוֹם אֶעֱשֶׂה־חֶסֶד עִם־בֵּית ׀ שָׁאוּל אָבִיךָ אֶל־אֶחָיו וְאֶל־
מֵרֵעֵהוּ וְלֹא הִמְצִיתִךָ בְּיַד דָּוִד וַתִּפְקֹד עָלַי עֲוֹן הָאִשָּׁה
הַיּוֹם׃ ט כֹּה־יַעֲשֶׂה אֱלֹהִים לְאַבְנֵר וְכֹה יֹסִיף לוֹ כִּי
כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לְדָוִד כִּי־כֵן אֶעֱשֶׂה־לּוֹ׃ י לְהַעֲבִיר

ר ש"י

הכיבה עליו וכן הוא אומר לולא חרשתם בעגלתי (שופטים י"ד י"ח) והכתיב ולמיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה (שמואל ב' ו' כ"ג) עד יום מותה לא הוי לה מאותו מעשה ואילך קודם אותו מעשה הוי לה : (ו) היה מתחזק · בכל כח על בית שאול להעמיד מלכותו : (ח) הראש כלב אנכי אשר ליהודה · כלום אני חשוב אפילו כראש שומר הכלבים אשר לדוד אף לפי הניקוד שהטעם תחת הרא"ש וכלב אנכי מוקף במקף כך פירושו הרא"ש וכי אהפוך להיות ראש בביתך טוב לי להיות כלב והדיוט בבית דוד וכן ת"י : היום אעשה חסד · מעתה נאה לי לעשות חסד עם בית שאול ועם כל אוהביו כאשר עשיתי עד הנה ולא המציתיך ביד דוד :

מצודת דוד

הוזר על כולן לומר כל אחת היתה אשת דוד ולא פילגש: (ו) בבית שאול · להעמיד המלוכה ביד איש בושת בנו : (ז) ויאמר · סתם ולא פירש מי האומר ומעצמו יובן שהאומר היה איש בושת שאמר אל פילגש אבי : מדוע באתה וגו' · כי אלמנתו של מלך אסורה להדיוט : (ח) הראש כלב וגו' · ר"ל מדוע בזיתני וכי הייתי שר וממונה על אנשי מלכותך וכי אני פחות וממונה על הכלבים במלכות יהודה אנשי מלחמתך אשר שאת כלומר לא יאות לבזות כי אם לשונא ונפל האנשים ולא לאיש כמוני שאין כי אתה מהם : היום אעשה חסד · ר"ל הלא מהיום ראוי לי שאעשה חסד וכו' : ולא המציתיך · ר"ל אחר שעד הנה לא המציתיך ביד דוד ואתה גמלתני הרע כי תפקוד עלי עון הפילגש : (ט) כה יעשה · הוא ענין שבועה וכמוהו הרבה במקרא : כאשר נשבע ה' · כשאנוכי אם כל יהיה · אעשה לו · לדוד לסייע על

מצודת ציון

(ז) באתה · מלשון ביאה ובעילה :
(ח) אחיו · קרוביו : מרעהו · אוהביו :
המציתיך · ענין הזמנה ומסירה כמו ואת הפעולה המציאו אליו (ויקרא ט'):
ותפקוד · ענין זכרון :

הַמַּמְלָכָה מִבֵּית שָׁאוּל וּלְהָקִים אֶת־כִּסֵּא דָוִד עַל־יִשְׂרָאֵל
וְעַל־יְהוּדָה מִדָּן וְעַד־בְּאֵר שָׁבַע׃ יא וְלֹא־יָכֹל עוֹד לְהָשִׁיב
אֶת־אַבְנֵר דָּבָר מִיִּרְאָתוֹ אֹתוֹ׃ יב וַיִּשְׁלַח אַבְנֵר מַלְאָכִים ׀
אֶל־דָּוִד תַּחְתָּו תחתיו קרי לֵאמֹר לְמִי־אָרֶץ לֵאמֹר כָּרְתָה
בְרִיתְךָ אִתִּי וְהִנֵּה יָדִי עִמָּךְ לְהָסֵב אֵלֶיךָ אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵל׃
יג וַיֹּאמֶר טוֹב אֲנִי אֶכְרֹת אִתְּךָ בְּרִית אַךְ דָּבָר אֶחָד אָנֹכִי
שֹׁאֵל מֵאִתְּךָ לֵאמֹר לֹא־תִרְאֶה אֶת־פָּנַי כִּי ׀ אִם־לִפְנֵי
הֱבִיאֲךָ אֵת מִיכַל בַּת־שָׁאוּל בְּבֹאֲךָ לִרְאוֹת אֶת־פָּנָי׃
יד וַיִּשְׁלַח דָּוִד מַלְאָכִים אֶל־אִישׁ־בֹּשֶׁת בֶּן־שָׁאוּל לֵאמֹר
תְּנָה אֶת־אִשְׁתִּי אֶת־מִיכַל אֲשֶׁר אֵרַשְׂתִּי לִי בְּמֵאָה עָרְלוֹת
פְּלִשְׁתִּים׃ טו וַיִּשְׁלַח אִישׁ בֹּשֶׁת וַיִּקָּחֶהָ מֵעִם אִישׁ מֵעִם

רש״י

(יב) תחתיו לאמר· מאתריה למימר מקיימנא במאן דעבד ארעא: למי ארץ· לשון שבועה במי שהארץ שלו· ד״א תחתיו· שמו הזכיר תחלה באגרת ואח״כ הזכיר שם דוד ולכך נענש· כתב ממני אבנר שר צבא ישראל לדוד מלך ישראל שלום: למי ארץ· מי שהמלכות הגון לו אני שולח לו לאמר כרתה בריתך וגו׳: (יג) לפני הביאך· לפני ראייתך פני הביאך את מיכל: (טו) מעם איש· תרגם יונתן מלות בעלה: הלוך ובכה· על מצוה ההולכת ממנו שכל אותן השנים נעץ חרב בינו לבינה במטה ולא נכשל בה:

מצודת ציון

(י) ולהקים· להעמיד: (יב) תחתיו· במקומו: להסב· לסבב: (יד) ארשתי· מלשון ארוסה וכן אשר ארש אשה (דברים כ׳):

מצודת דוד

דבר המלוכה: (יא) ולא יכול· על איש בושת יאמר: (יב) תחתיו לאמר· ר״ל שלח מלאכים ממקומו שיאמרו בשבועה למי ארץ ר״ל נשבעים אנו במי שהארץ שלו כי לה׳ הארץ ודבר השבועה היתה אשר בגב ידבר לאמר כרתה ברית עמי להיות לי לאוהב ויהיה את ידי עמך וכו׳: (יג) כי אם לפני· ר״ל רק קודם כל דבר יהיה הביאך את מיכל וכו׳ בעת בואך אלי: (יד) וישלח דוד· על כי היה עתה בטוח אשר אבנר ימלא את דברו: במאה ערלות· ולקדושין תחשב או ר״ל הנה מאז שמתי עצמי בסכנה בעבורה וכאומר שגם עתה יוסיף ידו להלחם בעבורה (ואף שנתן מאתים ערלות מ״מ התנאי לא היה כי אם אמאה): (טו) מעם איש ותוזר ונפרם שהות פלטי והוא פלטי האמור

פַּלְטִיאֵל בֶּן־־לָוִשׁ ליש קרי׃ טז וַיֵּלֶךְ אִתָּהּ אִישָׁהּ הָלוֹךְ
וּבָכֹה אַחֲרֶיהָ עַד־־בַּחֻרִים וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְנֵר לֵךְ שׁוּב
וַיָּשֹׁב׃ יז וּדְבַר־־אַבְנֵר הָיָה עִם־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר גַּם־
תְּמוֹל גַּם־שִׁלְשֹׁם הֱיִיתֶם מְבַקְשִׁים אֶת־דָּוִד לְמֶלֶךְ עֲלֵיכֶם׃
יח וְעַתָּה עֲשׂוּ כִּי יְהוָה אָמַר אֶל־דָּוִד לֵאמֹר בְּיַד ׀ דָּוִד
עַבְדִּי הוֹשִׁיעַ אֶת־־עַמִּי יִשְׂרָאֵל מִיַּד פְּלִשְׁתִּים וּמִיַּד כָּל־
אֹיְבֵיהֶם׃ יט וַיְדַבֵּר גַּם־אַבְנֵר בְּאָזְנֵי בִנְיָמִין וַיֵּלֶךְ גַּם־אַבְנֵר
לְדַבֵּר בְּאָזְנֵי דָוִד בְּחֶבְרוֹן אֵת כָּל־אֲשֶׁר־טוֹב בְּעֵינֵי יִשְׂרָאֵל
וּבְעֵינֵי כָּל־־בֵּית בִּנְיָמִן׃ כ וַיָּבֹא אַבְנֵר אֶל־־דָּוִד חֶבְרוֹן
וְאִתּוֹ עֶשְׂרִים אֲנָשִׁים וַיַּעַשׂ דָּוִד לְאַבְנֵר וְלַאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־
אִתּוֹ מִשְׁתֶּה׃ כא וַיֹּאמֶר אַבְנֵר אֶל־דָּוִד אָקוּמָה ׀ וְאֵלֵכָה
וְאֶקְבְּצָה אֶל־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵל וְיִכְרְתוּ אִתְּךָ
בְּרִית וּמָלַכְתָּ בְּכֹל אֲשֶׁר־תְּאַוֶּה נַפְשֶׁךָ וַיְשַׁלַּח דָּוִד אֶת־
אַבְנֵר וַיֵּלֶךְ בְּשָׁלוֹם׃ כב וְהִנֵּה עַבְדֵי דָוִד וְיוֹאָב בָּא

רש"י

(יז) ודבר אבנר היה · קודם לכן : (יח) אמר אל דוד · על דוד ואינו זז ממשמעות אל :

מצודת דוד

למעלה:(טז) וילך · ללותה: (יז) ודבר אבנר · ר"ל וכה היה דבר אבנר עם זקני ישראל שאמר הנה הלא מאז הייתם אתם מבקשים את דוד שימלוך הוא אך אני לבדי הייתי מתחזק בבית שאול : (יח) ועתה עשו · ר"ל הואיל ובת שאול נשואה לו גם הוא נחשב מבית שאול לזאת עשו כאשר בקשתם מאז כי ה' אמר וכו' ולזאת גם ידי עמו וחפץ אני בו מבין כל בית שאול : (יט) גם אבנר וגו' · כמו וידבר אבנר גם באזני בנימין עם שהיו מבני שבטו של איש בושת : את כל אשר טוב · אשר ישר הדבר בעיני כולם שימלוך הוא : (כא) ויכרתו · להיות לך לעבדים : בכל אשר וגו' · רלה לומר תהיה שליט ומושל בכל דבר

מצודת ציון

(יח) הושיע · כמו אושיע ה"א במקום אל"ף כמו ואתכם הוציא (יחזקאל י"א) ומשפטו אוציא : (כ) משתה · כל סעודה קרויה ע"ש המשתה כמו אל בית משתה היין (אסתר ה') : (כא) תאוה · ענין

מֵהַגְּדוּד וְשָׁלָל רָב עִמָּם הֵבִיאוּ וְאַבְנֵר אֵינֶנּוּ עִם־דָּוִד
בְּחֶבְרוֹן כִּי שִׁלְּחוֹ וַיֵּלֶךְ בְּשָׁלוֹם׃ כג וְיוֹאָב וְכָל־הַצָּבָא
אֲשֶׁר־אִתּוֹ בָּאוּ וַיַּגִּדוּ לְיוֹאָב לֵאמֹר בָּא־אַבְנֵר בֶּן־נֵר אֶל־
הַמֶּלֶךְ וַיְשַׁלְּחֵהוּ וַיֵּלֶךְ בְּשָׁלוֹם׃ כד וַיָּבֹא יוֹאָב אֶל־הַמֶּלֶךְ
וַיֹּאמֶר מֶה עָשִׂיתָה הִנֵּה־בָא אַבְנֵר אֵלֶיךָ לָמָּה־זֶּה שִׁלַּחְתּוֹ
וַיֵּלֶךְ הָלוֹךְ׃ כה יָדַעְתָּ אֶת־אַבְנֵר בֶּן־נֵר כִּי לְפַתֹּתְךָ בָּא
וְלָדַעַת אֶת־מוֹצָאֲךָ וְאֶת־מִבוֹאֶךָ מובאך קרי וְלָדַעַת אֵת
כָּל־אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה׃ כו וַיֵּצֵא יוֹאָב מֵעִם דָּוִד וַיִּשְׁלַח
מַלְאָכִים אַחֲרֵי אַבְנֵר וַיָּשִׁבוּ אֹתוֹ מִבּוֹר הַסִּרָה וְדָוִד לֹא
יָדָע׃ כז וַיָּשָׁב אַבְנֵר חֶבְרוֹן וַיַּטֵּהוּ יוֹאָב אֶל־תּוֹךְ הַשַּׁעַר
לְדַבֵּר אִתּוֹ בַּשֶּׁלִי וַיַּכֵּהוּ שָׁם הַחֹמֶשׁ וַיָּמָת בְּדַם עֲשָׂהאֵל

ר ש " י

(כב) מהגדוד · פשטו בגדוד לשלול על האויב : (כו) מבור הסרה · שם מקום · ורבותינו אמרו בור וסירה גרמו לו לאבנר שיהרג על שלא החזיק דברי דוד כצפחת המים אשר לקח מראשותיו של שאול וגם על כנף המעיל של שאול אמר שמא אחד מן הסירים נאחז בו וקרעו : (כז) אל תוך השער · לפני הסנהדרין להשפט על דם עשהאל אחיו : בשלי · בשגגה שלא הבין אבנר שבלבו להרגו והרס המקרא ויטהו יואב בשלי אל תוך השער

מצודת ציון

חפץ ורצון : (כו) הסרה · מין קוצים כמו כקול הסירים (קהלת ז׳) : (כז) בשלי · ענין שגגה ושכחה

מצודת דוד

(כב) מהגדוד · אשר נלחם בהם : (כג) וכל הצבא · ולא נפקד מהם איש ובא לומר שבעבור זה ובעבור רוב השלל שהביא מלאו לבו להכל מעשה המלך ואפשר יאמר : (כה) ידעת · הלא ידעת את אבנר אשר הוא שונא לך ולא בא כ״א לפתותך אחר דעתו : ולדעת וגו׳ · ובכדי לדעת את כל מוצאך ר״ל מה אתה עושה בעניני המלחמות ומה אתה עושה בבית : (כו) וישלח · לקראו בשם המלך כאלו הוא שלח מה נדברו עמו : מבור הסרה · מן הבור העומד במקום הסירים כי שם מצאוהו מלאכי יואב : (כז) ויטהו · הטה אותו מן הדרך אל תוך חלל השער : בשלי · בדבר השכחה אשר שכח המלך לדבר עמו : ויכהו שם · בעת דברו עמו ולא היה [ד]בר אז הכהו בתוך השער ההוא : אל החומש · אל דופן החמישית מקום [ה]כבד ומרה תלוין : בדם עשהאל · בעבור ששפך דם עשהאל אחיו :

אָחִיו׃ כח וַיִּשְׁמַע דָּוִד מֵאַחֲרֵי כֵן וַיֹּאמֶר נָקִי אָנֹכִי וּמַמְלַכְתִּי
מֵעִם יְהוָה עַד־עוֹלָם מִדְּמֵי אַבְנֵר בֶּן־נֵר׃ כט יָחֻלוּ עַל־
רֹאשׁ יוֹאָב וְאֶל כָּל־בֵּית אָבִיו וְאַל־יִכָּרֵת מִבֵּית יוֹאָב זָב
וּמְצֹרָע וּמַחֲזִיק בַּפֶּלֶךְ וְנֹפֵל בַּחֶרֶב וַחֲסַר־לָחֶם׃ ל וְיוֹאָב
וַאֲבִישַׁי אָחִיו הָרְגוּ לְאַבְנֵר עַל אֲשֶׁר הֵמִית אֶת־עֲשָׂהאֵל
אֲחִיהֶם בְּגִבְעוֹן בַּמִּלְחָמָה׃ לא וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־יוֹאָב וְאֶל־
כָּל־הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ קִרְעוּ בִגְדֵיכֶם וְחִגְרוּ שַׂקִּים וְסִפְדוּ לִפְנֵי
אַבְנֵר וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד הֹלֵךְ אַחֲרֵי הַמִּטָּה׃ לב וַיִּקְבְּרוּ אֶת־
אַבְנֵר בְּחֶבְרוֹן וַיִּשָּׂא הַמֶּלֶךְ אֶת־קוֹלוֹ וַיֵּבְךְּ אֶל־קֶבֶר אַבְנֵר
וַיִּבְכּוּ כָּל־הָעָם׃ לג וַיְקֹנֵן הַמֶּלֶךְ אֶל־אַבְנֵר וַיֹּאמַר הַכְּמוֹת

רש"י

לדבר אתו: (כט) יחולו · ינוחו יחולו דמי אבנר על מקרא שלפניו הוא מוסב שאמר נקי אני וממלכתי מדמי אבנר יחולו דמיו על ראש יואב דמי הנזכרים במקרא שלפניו: ומחזיק בפלך · נשען על מקלו מחמת חולי הרגלים: (ל) הרגו לאבנר · כמו את אבנר ודומה לו עשקה לי ערבני (ישעיה ל"ח י"ד) עשקה אותי וכן רפא נא לה (במדבר יב יג) רפא אותה וכמוהו שלח לשריו לבן חיל לעובדיה וגו' ללמד בערי יהודה (ד"ה ב' י"ז ב') ופתרונו שלח את שריו ואת בן חיל: (לג) הכמות נבל · הכמות רשע

מצודת דוד

(כח) נקי אנכי · ר"ל לא מדעתי נעשתה ואהיה נקי מהעונש הן עונש בגוף הן בדבר המלכות: (כט) יחולו · עונשי דמי אבנר יחולו על ראש יואב: ואל כל וגו' · הואיל ובעצתם נעשתה: ואל יכרת · ר"ל לא יופסק להיות אלה: ומחזיק בפלך · אוחז במשענ' מחמ' חולי הרגלים: (ל) ואבישי · לפי שנכנס עם יואב לתוך השער להיות לו לעזר מעלה עליו הכתוב כאילו גם הוא הרגו: במלחמה · כאילו יאמר הנה לא כן עשו כי אבנר הרג את עשהאל במלחמה והם הרגו לאבנר בשלום: (לא) אל יואב · להיות גם הוא כדואג על מיתתו ומתחרט על מה שהרגו: הולך · היה הולך אחר המטה למען דעת הכל שלא נעשתה בעצתו: (לג) הכמות נבל · וכי

מצודת ציון

כמו על השל (לקמן ו') וכן גם של תשלו (רות ב'): (כט) יחולו · יהיו וישכנו כמו על ראש רשעים יחול (ירמיה ל'): זב · חולי שנוטף מאמתו כעין זרע: בפלך · ענין משענת ומטה ודומה לו וכפיה תמכו פלך (משלי ל"א) והוא המטה שטוות בו הנשים: (ל) לאבנר · את אבנר כמו לכל כליו (שמות כ"ז) ומשפטו את כל כליו: (לב) אל קבר · כמו על קבר: (לג) נבל · אדם פחות

נָבָל יָמוּת אַבְנֵר: לד יָדֶךָ לֹא־אֲסֻרוֹת וְרַגְלֶיךָ לֹא־לִנְחֻשְׁתַּיִם
הֻגָּשׁוּ כִּנְפוֹל לִפְנֵי בְנֵי־עַוְלָה נָפָלְתָּ וַיֹּסִפוּ כָל־הָעָם לִבְכּוֹת
עָלָיו: לה וַיָּבֹא כָל־הָעָם לְהַבְרוֹת אֶת־דָּוִד לֶחֶם בְּעוֹד הַיּוֹם
וַיִּשָּׁבַע דָּוִד לֵאמֹר כֹּה יַעֲשֶׂה־לִּי אֱלֹהִים וְכֹה יֹסִיף כִּי אִם־
לִפְנֵי בוֹא־הַשֶּׁמֶשׁ אֶטְעַם־לֶחֶם אוֹ כָל־מְאוּמָה: לו וְכָל־
הָעָם הִכִּירוּ וַיִּיטַב בְּעֵינֵיהֶם כְּכֹל אֲשֶׁר עָשָׂה הַמֶּלֶךְ בְּעֵינֵי
כָל־הָעָם טוֹב: לז וַיֵּדְעוּ כָל־הָעָם וְכָל־יִשְׂרָאֵל בַּיּוֹם הַהוּא
כִּי לֹא הָיְתָה מֵהַמֶּלֶךְ לְהָמִית אֶת־אַבְנֵר בֶּן־נֵר: לח וַיֹּאמֶר
הַמֶּלֶךְ אֶל־עֲבָדָיו הֲלוֹא תֵדְעוּ כִּי־שַׂר וְגָדוֹל נָפַל הַיּוֹם
הַזֶּה בְּיִשְׂרָאֵל: לט וְאָנֹכִי הַיּוֹם רַךְ וּמָשׁוּחַ מֶלֶךְ וְהָאֲנָשִׁים

רש"י

בחרב: (לד) ידך לא אסורות · היו ואיך נפל גבור כמותך לפני בני עולה: (לה) להברות · לשון סעודה: (לט) ואנכי היום רך · ואנא

מצודת ציון

המעלה: (לד) אסורות · קשורות: לנחשתים · שלשלאות נחושת אוסרים בהם רגלי השבוים: (לה) להברות · להאכילו סעודה מועטת כמו ואברה מידה (לקמן י"ג): מאומה · שום דבר: (לט) רך · ר"ל רך הלבב

מצודת דוד

מהראוי הוא שימות אבנר בחרב בזולת מלחמה כמות איש נבל: (לד) ידך לא אסורות · היות רבות פעמים יקרה יקחו בשבי שר וגדול ויאסרו ידיו ורגליו ויהרגוהו בסוף בחרב בזולת מלחמה לזה אמר הלא ידיך לא היו אסורות וכו' כי לא נלקחת בשבי ומדוע אם כן הרגוך בחרב בזולת מלחמה: כנפול וגו' · כאומר עם היות כי מעולם לא נעשתה כדבר הזה להמית שר וגדול בחרב זולת מלחמה הנה לפעמים נעשתה ע"י בני עולה וכמו כן נפלת גם אתה כאשר יפול הנופל לפני בני עולה כי גם בני נרויה לבני עולה יחשבו: (לה) בעוד היום · כשהיה עוד יום: כה יעשה וגו' · הוא ענין שבועה ורבים כמוהו ימצא במקרא: כי אם לפני וגו' · כאשר אם לפני בוא השמש אטעם לחם וכו' אז יחול השבועה להתקיים בי: (לו) הכירו · שלא מדעת דוד נעשתה: בכל אשר עשה · הוטב בעיניהם כל אשר עשה והם ההליכה אחר המטה והבכי והקינה: (לח) תדעו · כי דוד חשב אשר עבדיו יתפלאו על גודל האבל עם שלא הרג אותו לזה אמר הלא מעצמכם תדעו כי שר וגדול נפל וכו' ומהראוי א"כ להרבות האבל: (לט) ואנכי היום · ר"ל ואם תתמהו מה זה לא [...]יתי נקם הנה אנכי אף היום שנמשחתי למלך על כל ישראל ומלכותי

הָאֵלֶּה בְּנֵי צְרוּיָה קָשִׁים מִמֶּנִּי יְשַׁלֵּם יְהוָה לְעֹשֵׂה הָרָעָה
כְּרָעָתוֹ׃ ד א וַיִּשְׁמַע בֶּן־שָׁאוּל כִּי מֵת אַבְנֵר בְּחֶבְרוֹן
וַיִּרְפּוּ יָדָיו וְכָל־יִשְׂרָאֵל נִבְהָלוּ׃ ב וּשְׁנֵי אֲנָשִׁים שָׂרֵי־
גְדוּדִים הָיוּ בֶן־שָׁאוּל שֵׁם הָאֶחָד בַּעֲנָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִי רֵכָב
בְּנֵי רִמּוֹן הַבְּאֵרֹתִי מִבְּנֵי בִנְיָמִן כִּי גַּם־בְּאֵרוֹת תֵּחָשֵׁב עַל־
בִּנְיָמִן׃ ג וַיִּבְרְחוּ הַבְּאֵרֹתִים גִּתָּיְמָה וַיִּהְיוּ־שָׁם גָּרִים עַד
הַיּוֹם הַזֶּה׃ ד וְלִיהוֹנָתָן בֶּן־שָׁאוּל בֵּן נְכֵה רַגְלָיִם בֶּן־
חָמֵשׁ שָׁנִים הָיָה בְּבֹא שְׁמֻעַת שָׁאוּל וִיהוֹנָתָן מִיִּזְרְעֶאל

רש"י

יומא דין הדיוט ומרבי למלכא: (ב) היו בן שאול · היו לבן שאול כמו למועד אשר שמואל (שמואל א' י"ג ח') אשר לשמואל: (ג) ויברחו הבארתים · כשמת שאול שעזבו בני ישראל הערים שסביבות פלשתים כמו שאמור למעלה אז ברחו הבארותים: (ד) וליהונתן בן שאול · מונה והולך איך נשבת מלכות מבית שאול הוא ובניו נהרגו וזה הנשאר הרגוהו על משכבו

מצודת דוד

בכל מעלה עכ"ז אני רך הלבב מול בני צרויה כי המה קשים ממני ולא אוכל להתגרות עמהם ולפי שמן הדין אין ליואב משפט מות שלא היו שם עדים והתראה אולם ניתן רשות למלך לענוש לצורך השעה ביכלתו המוחלט ולזה שמט ידו ממנו כי לא היה יכול להם ומסר דינו לשמים: ד (א) בן שאול · לפי שכשמת אבנר לא נשאר מי להתחזק עמו במלכותו ועוד לא נשאר בו כח מלכות רק מצד היותו בן שאול המלך לזה לא הזכירו בשמו: נבהלו · היות ידעו שלבב אבנר היה שלם עם דוד וחשבו שעכ"ז נהרג בעצתו ופחדו לנפשם שלא ינקום בכולם ובעבור זה לא המליכוהו עד שנהרג איש בושת ועשה דוד שפטים בההורגים ובזה ידעו למפרע שהיה דוד נקי מדמי אבנר ואז באו כולם להמליכו: (ב) שרי גדודים · שרים על אנשי החיל היו לבן שאול: כי גם בארות וגו' · אולי עמדה מחוץ לגבולם ולא היה ידוע לכל אשר היא מבנימין: (ג) ויברחו · ברחו מאז ולא הוזכר למה: עד היום הזה · אשר הרגו לאיש בושת כי אז נהרגו גם הם בידי דוד כמו שכתוב בענין: (ד) מיזרעאל · אשר נהרגו במלחמה בהר
ושם

מצודת ציון

מלהתגרות עם מי: קשים · היא הפך הרך: ד (א) וירפו · מלשון רפיון והוא ענין יאוש: (ב) בן שאול · כמו לבן שאול ותחסר הלמ"ד: (ד) נכה רגלים · שבור רגלים כמו פרעה נכה (מ"ב כ"ג): אמנתו · המגדלת אותו כמו ויהי אומן את הדסה (אסתר ב'):

וַתִּשָּׂאֵהוּ אֹמַנְתּוֹ וַתָּנֹס וַיְהִי בְּחָפְזָהּ לָנוּס וַיִּפֹּל וַיִּפָּסֵחַ
וּשְׁמוֹ מְפִיבֹשֶׁת׃ ה וַיֵּלְכוּ בְּנֵי־רִמּוֹן הַבְּאֵרֹתִי רֵכָב וּבַעֲנָה
וַיָּבֹאוּ כְּחֹם הַיּוֹם אֶל־בֵּית אִישׁ בֹּשֶׁת וְהוּא שֹׁכֵב אֵת
מִשְׁכַּב הַצָּהֳרָיִם׃ ו וְהֵנָּה בָּאוּ עַד־תּוֹךְ הַבַּיִת לֹקְחֵי חִטִּים
וַיַּכֻּהוּ אֶל־הַחֹמֶשׁ וְרֵכָב וּבַעֲנָה אָחִיו נִמְלָטוּ׃ ז וַיָּבֹאוּ
הַבַּיִת וְהוּא־שֹׁכֵב עַל־מִטָּתוֹ בַּחֲדַר מִשְׁכָּבוֹ וַיַּכֻּהוּ וַיְמִתֻהוּ
וַיְסִרוּ אֶת־רֹאשׁוֹ וַיִּקְחוּ אֶת־רֹאשׁוֹ וַיֵּלְכוּ דֶּרֶךְ הָעֲרָבָה כָּל־
הַלָּיְלָה׃ ח וַיָּבִאוּ אֶת־רֹאשׁ אִישׁ־בֹּשֶׁת אֶל־דָּוִד חֶבְרוֹן
וַיֹּאמְרוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ הִנֵּה־רֹאשׁ אִישׁ־בֹּשֶׁת בֶּן־שָׁאוּל אֹיִבְךָ
אֲשֶׁר בִּקֵּשׁ אֶת־נַפְשֶׁךָ וַיִּתֵּן יְהוָה לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ נְקָמוֹת
הַיּוֹם הַזֶּה מִשָּׁאוּל וּמִזַּרְעוֹ׃ ט וַיַּעַן דָּוִד אֶת־רֵכָב ׀ וְאֶת־
בַּעֲנָה אָחִיו בְּנֵי רִמּוֹן הַבְּאֵרֹתִי וַיֹּאמֶר לָהֶם חַי־יְהוָה אֲשֶׁר־
פָּדָה אֶת־נַפְשִׁי מִכָּל־צָרָה׃ י כִּי הַמַּגִּיד לִי לֵאמֹר הִנֵּה־

רש"י

ובנו של יהונתן נפל ויפסח : נכה רגלים · שבור רגלים : (ו) והנה באו

מצודת ציון

ותנס · וברחה : בחפזה · ענין מהירות כמו ויהי דוד נחפז ללכת (ש"א כ"ג) : ויפסח · נעשה חגר : (ה) כחם היום · כאשר נתחמם השמש והוא בחצות היום : הצהרים · עת התחזק אור היום והוא מלשון צוהר תעשה לתבה (בראשית ו'): (ו) והנה ·

מצודת דוד

ותנס · מפחד פלשתים שלא יבואו אל בית המלך לשלול שלל : ויפל · הבן ההוא נפל מידה ונעשה אז פסח (וכתבו כאן לומר שכוונת הבארותים היה בהריגת איש בושת בכדי להמליך את דוד היות כי לא נשאר מי מזרע שאול להמליכו אחריו כי חשבו שמפיבשת לא הגון למלוכה על כי הוא פסח ברגליו) :

(ה) וילכו · שבו מגת והתנכרו והלכו לבית איש בושת : (ו) והנה באו · חזר לספר איך באו ולא הרגישו בהם ואמר שבאו תוך הבית ועשו עצמם כלוקחי חטים מאת איש בושת ואחר שהכוהו בדופן החמישית מול הכבד והמרה נמלטו משם : (ז) ויבאו הבית · עתה חזר לספר אופן ההכאה ואמר בתחלה המיתו אותו ואחר זה כרתו ראשו : (ח) ויתן ה' · ר"ל [illegible]ה נתן ה' וכו' : (י) כי המגיד · מוסב על המקרא שלפניו שאמר חי ה'

[...]ת שָׁאוּל וְהוּא־הָיָה כִמְבַשֵּׂר בְּעֵינָיו וָאֹחֲזָה בוֹ וָאֶהְרְגֵהוּ
בְּצִקְלָג אֲשֶׁר לְתִתִּי־לוֹ בְּשֹׂרָה׃ יא אַף כִּי־אֲנָשִׁים רְשָׁעִים
הָרְגוּ אֶת־אִישׁ־צַדִּיק בְּבֵיתוֹ עַל־מִשְׁכָּבוֹ וְעַתָּה הֲלוֹא
אֲבַקֵּשׁ אֶת־דָּמוֹ מִיֶּדְכֶם וּבִעַרְתִּי אֶתְכֶם מִן־הָאָרֶץ׃
יב וַיְצַו דָּוִד אֶת־הַנְּעָרִים וַיַּהַרְגוּם וַיְקַצְּצוּ אֶת־יְדֵיהֶם
וְאֶת־רַגְלֵיהֶם וַיִּתְלוּ עַל־הַבְּרֵכָה בְּחֶבְרוֹן וְאֵת רֹאשׁ אִישׁ־
בֹּשֶׁת לָקָחוּ וַיִּקְבְּרוּ בְקֶבֶר־אַבְנֵר בְּחֶבְרוֹן׃ ה א וַיָּבֹאוּ
כָּל־שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־דָּוִד חֶבְרוֹנָה וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר הִנְנוּ
עַצְמְךָ וּבְשָׂרְךָ אֲנָחְנוּ׃ ב גַּם־אֶתְמוֹל גַּם־שִׁלְשׁוֹם בִּהְיוֹת
שָׁאוּל מֶלֶךְ עָלֵינוּ אַתָּה הָיִיתָה מוֹצִיא היית המוציא ק׳ וְהַמֵּבִי
והמביא קרי אֶת־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר יְהוָה לְךָ אַתָּה תִרְעֶה אֶת־
עַמִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל וְאַתָּה תִּהְיֶה לְנָגִיד עַל־יִשְׂרָאֵל׃ ג וַיָּבֹאוּ

רש"י

עד תוך הבית · עם תגרים לוקחי חטים : (י) לתתי לו בשורה · אשר

מצודת דוד

ה' וכו' אשר אמת הדבר כי המגיד לי לאמר שמת שאול על ידו : כמבשר בעיניו · בעיני עצמו היה כמבשר לי טוב : ואחזה בו · כי מה שלוה לנערו להרגו הרי הוא כאילו בעצמו הרגו : אשר לתתי · אשר חשב שאתן לו מתן בשורה: (יא) אף כי · ר"ל וכ"ש שאהרוג אתכם כי הרעותם לעשות יותר ממנו כי ההורג את שאול הנה במלחמה הרגו על פי שאלתו וידע כי לא יחיה עוד אחר אשר היה כבר מוכה בחרב ואף הפלשתים הדביקוהו כמ"ש למעלה אבל אתם הלא הרגתם אותו בביתו על משכבו ומכ"ש שאבקש דמו וכו' : ה (א) עצמך ובשרך · אנו קרובים לך כמו כל בית יהודה כי כולנו בני איש אחד נחנו : (ג) אתה היית · ר"ל לא יוגדל בעיניך אהבת בני יהודה על כי מלכת עליהם ראשונה כי הלא גם עלינו מלכת מאז עוד מלוך שאול כי היית המוציא והמביא את ישראל א"כ עליך לרעות את כל ישראל כולם אנו כאלו בשוה וכ[...]

מצודת ציון

כמו והמה : (יא) ובערתי · ענין הפנוי והסרה כמו בערתי הקדש (דברים כ"ו) : (יב) ויקצצו · כרתו כמו וקצץ חנית (תהלים מ"ו) : על הברכה · אצל מקום כניסת המים כמו ברכת גבעון (לעיל ב') : ה (א) עצמך · מלשון עצם : (ב) לך · עליך :

כָּל־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־הַמֶּלֶךְ חֶבְרוֹנָה וַיִּכְרֹת לָהֶם הַמֶּלֶךְ
דָּוִד בְּרִית בְּחֶבְרוֹן לִפְנֵי יְהוָה וַיִּמְשְׁחוּ אֶת־דָּוִד לְמֶלֶךְ עַל־
יִשְׂרָאֵל: ד בֶּן־שְׁלֹשִׁים שָׁנָה דָּוִד בְּמָלְכוֹ אַרְבָּעִים שָׁנָה
מָלָךְ: ה בְּחֶבְרוֹן מָלַךְ עַל־יְהוּדָה שֶׁבַע שָׁנִים וְשִׁשָּׁה
חֳדָשִׁים וּבִירוּשָׁלִַם מָלַךְ שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה עַל כָּל־
יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה: ו וַיֵּלֶךְ הַמֶּלֶךְ וַאֲנָשָׁיו יְרוּשָׁלִַם אֶל־הַיְבֻסִי
יוֹשֵׁב הָאָרֶץ וַיֹּאמֶר לְדָוִד לֵאמֹר לֹא־תָבוֹא הֵנָּה כִּי אִם־
הֱסִירְךָ הַעִוְרִים וְהַפִּסְחִים לֵאמֹר לֹא־יָבוֹא דָוִד הֵנָּה:
ז וַיִּלְכֹּד דָּוִד אֵת מְצֻדַת צִיּוֹן הִיא עִיר דָּוִד: ח וַיֹּאמֶר דָּוִד

ר ש " י

דומה לשמחני למען תתי לו שכר בשורתי: (ו) אל היבוסי. מצודת ציון נקראת יבוס ומזרעו של אבימלך היו והיו להם שני עבודות כוכבים אחד עור ואחד פסח שנשבעו על שם יצחק ויעקב וכפיהם השבועה שנשבע אברהם לאבימלך ולכך לא הורישום כשלכדו את ירושלים לא לכדו את המצודה כמו שנאמר ואת היבוסי יושב ירושלים לא יכלו יושבי יהודה להורישם (יהושע ט"ו ס"ג) ותניא אמר רבי יהושע בן לוי יכולין היו אלא שלא היו רשאין: ויאמר לדוד. מי שאמר: העורים והפסחים. הם עבודות כוכבים שלהם:

מצודת ציון

(ו) היבוסי. שם אומה ישבו במחוז בפ"ע בירושלים: הנה. להמקום הזה: (ז) מצודת. ענינו מבצר חזק כמו והמצדות נתפשה (ירמיה מ"ח):

מצודת דוד

עדרו: (ג) כל זקני ישראל. אשר כח בידם להמליכו: ויכרות וגו'. להיות להם לאוהב כאשר ליהודה: לפני ה'. לפני ארון ה' כי הביאוהו שמה לפי שעה: (ד) ארבעים שנה. גלא הם למנות ו' החדשים היתרים או לפי שמשך שש החדשים אשר ברח מפני אבשלום אין מהראוי להחשב לימי מלוכה: (ו) אל היבוסי. כי בני יהודה ובני בנימין לא הורישום מאז: ויאמר לדוד. עם היבוסי אמר לדוד לא תוכל לבוא הנה בעבור היותה בצורה וחזקה עד מאד: כי אם הסירך וגו'. אמר בדרך הפלגה וגוזמא לא תוכל לבוא הנה כי אם מקודם יהיה הסירך מפה כל אנשיה ואף העורים והפסחים כי אם ישאר מי מהם היכולת בידם לעכב ביאתך הנה בעבור גודל חוזק המקום: לאמר וגו'. ר"ל דברי ההפלגה ההוא היה לאמר לא יוכל דוד לבא הנה מרוב החוזק ומה שהפליגו לדבר על זה היתה הכוונה: (ז) מצודת ציון. שם חזק סמוך למקום יבוס: היא עיר דוד. לאחר זה הסבו שמה

בַּיּוֹם הַהוּא כָּל־מַכֵּה יְבֻסִי וְיִגַּע בַּצִּנּוֹר וְאֶת־הַפִּסְחִים וְאֶת־
הָעִוְרִים שְׂנֻאֵו שנואי קרי נֶפֶשׁ דָּוִד עַל־כֵּן יֹאמְרוּ עִוֵּר וּפִסֵּחַ
לֹא יָבוֹא אֶל־הַבָּיִת׃ ט וַיֵּשֶׁב דָּוִד בַּמְּצֻדָה וַיִּקְרָא־לָהּ עִיר
דָּוִד וַיִּבֶן דָּוִד סָבִיב מִן־הַמִּלּוֹא וָבָיְתָה׃ י וַיֵּלֶךְ דָּוִד הָלוֹךְ

רש"י

(ח) כל מכה יבוסי ויגע בצנור · כל דיקטל יבוסאה ויסרי למכבש כרכא: ואת הפסחים · ויכה גם את הפסחים ואת העורים שנואי נפש וגו': על כן יאמרו · על אשר אומרים: עור ופסח · בעוד שהעור והפסח יהיה בכאן לא יבא וגו': לא יבא · דוד הנה · הרי זה מקרא קצר שאמר כל מכה יבוסי ויגע בצנור ולא פירש מה יעשה לו ובד"ה פירש כל מכה יבוסי בראשונה יהיה לראש ולשר (ד"ה א' י"א ו') ודומה לזה לכן כל הורג קין (בראשית ד' י"ד) ולא פירש מה יעשה לו אבל מעצמו הוא נשמע ל' גערה וגזיפה: ויגע בצנור · לשון גובה המגדל כי שם היו נתונים עבודות כוכבים שלהם ובימי דוד כבר עברו הדורות שהוזכרו בשבועה: (ט) מן המלוא וביתה ·

מצודת דוד

וקראו עיר דוד: (ח) כל מכה יבוסי · מי אשר יעלה בראשונה ויכה את היבוסי ומתחלה יגע בצנור להפילו והוא המגדל החזק אשר תלו בו כל בטחונם ואח"ז יכה גם העורים והפסחים לבל ישאר שריד ופליט וכאומר לא כאשר אמרו הם שאין לכבשה כי אם יסיר בתחלה העורים והפסחים רק יפיל המגדל בעוד אנשים קיימים ואחר זה יכה גם הם: שנואי נפש דוד · של שנואי נפש דוד ועל אנשי היבוס יאמר שהיו שנואים לדוד עקב בזו אותו לאמר לא תבוא הנה כי אם הסירך וכו' והנה הם לא פירש מה יעשה לאשר יכה את היבוסי וכו' ובד"ה פירש ואמר יהיה לראש ולשר וכן בתורה נאמר לכן כל הורג קין (בראשית ד') ולא פירש מה יעשה לו והרי הוא כאילו אמר סופו יקבל גמול המעשה אם טוב ואם רע: על כן · ר"ל למען יהא הדבר לזכרון גזרו אומר לבל יבוא עור ופסח אל הבית מבתי היבוס לפי שאמרו היבוסים אשר אף המה יעכבו ביאת דוד להעיר לזה המה יעמדו חוצה ולא יבואו אל הבית ועי"ז יזכר הדבר · ורז"ל אמרו כי היבוסים היו מבני אבימלך שכרת ברית עם אברהם ויצחק באמרו אם תשקור לי ולניני ולנכדי (בראשית כ"א) ועשה צלמי נחושת וכתב עליהם ברית השבועה קראם עורים ופסחים כי עינים להם ולא יראו רגליהם ולא יהלכו ועם כי כבר כלתה זמן השבועה מ"מ רצו למנוע את דוד מלהלחם בם על כי היה השבועה בשום פעם ועודנו עומד הוא לזכרון וחשבו כי דוד לא יפנה אל האלילים ולהסירם ולזה אמר דוד לגעת בצנור ויסורו ממילא מבלי פנות אליהם להסתכל בהם וכו': (ט) מן המלוא וביתה · כי סמוך להחומה בנית מקום פנוי לסיות מוכן לבאסף

מצודת ציון

(ח) בצנור· שם המגדל:(ט) וביתה ·

וְגָדוֹל וַיהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת עִמּוֹ׃ יא וַיִּשְׁלַח חִירָם מֶלֶךְ־
צֹר מַלְאָכִים אֶל־דָּוִד וַעֲצֵי אֲרָזִים וְחָרָשֵׁי עֵץ וְחָרָשֵׁי אֶבֶן
קִיר וַיִּבְנוּ־בַיִת לְדָוִד׃ יב וַיֵּדַע דָּוִד כִּי־הֱכִינוֹ יְהוָה לְמֶלֶךְ
עַל־יִשְׂרָאֵל וְכִי נִשֵּׂא מַמְלַכְתּוֹ בַּעֲבוּר עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל׃
יג וַיִּקַּח דָּוִד עוֹד פִּלַגְשִׁים וְנָשִׁים מִירוּשָׁלִַם אַחֲרֵי בֹּאוֹ
מֵחֶבְרוֹן וַיִּוָּלְדוּ עוֹד לְדָוִד בָּנִים וּבָנוֹת׃ יד וְאֵלֶּה שְׁמוֹת
הַיִּלֹּדִים לוֹ בִּירוּשָׁלָיִם שַׁמּוּעַ וְשׁוֹבָב וְנָתָן וּשְׁלֹמֹה׃
טו וְיִבְחָר וֶאֱלִישׁוּעַ וְנֶפֶג וְיָפִיעַ׃ טז וֶאֱלִישָׁמָע וְאֶלְיָדָע
וֶאֱלִיפָלֶט׃ יז וַיִּשְׁמְעוּ פְלִשְׁתִּים כִּי־מָשְׁחוּ אֶת־דָּוִד לְמֶלֶךְ
עַל־יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ כָל־פְּלִשְׁתִּים לְבַקֵּשׁ אֶת־דָּוִד וַיִּשְׁמַע

רש"י

סוקף חומה נמוכה וממלאין אותה עפר וגובה התל באמצע ומשפע והולך לכל רוח סוף קרוי מלוא ועליו בנה דוד בתים ואותו המלוא היה סביב למצודה : (יב) וידע דוד · בראותו כל מעשיו מצליחין ומלכי העובדי כוכבים

מצודת ציון

מכפנים : (יא) וחרשי · אומנים כמו חרש וחושב (שמות ל"ה) : קיר · כותל : (יב) נשא · ענין הרמה :

מצודת דוד

שם מרבית אנשים וכן קראו מלאו (ירמיה ד') ומן המלוא ולפנים בנה בתים סביב : (י) הלוך וגדול · בכל עת נתגדל יותר ויותר : (יא) ועצי ארזים · ובידם עצי ארזים : וחרשי · אף חרשי של עץ ואבן היודעים לבנות קיר : (יב) וידע דוד · במה אשר גוי לא ידע יעבדוהו הכיר שה' הכינו למלך ואשר נשא ממלכתו היה בעבור ישראל ולא תלה הדבר בעצמו : (יד) שמוע · הוא שמעא הנזכר בד"ה ולא מנאם כסדר תולדותם כי שלמה היה הראשון באלו הארבעה שהיו בני בת שבע (כמ"ש בד"ה) : (טו) ואלישוע · הוא אלישמע הנזכר שם כי שם חשב שני בנים אשר שמם אלישמע ובמקום אחד בד"ה קורא גם כן להראשון אלישוע : (טז) ואלידע · ובד"ה קראו במקום אחר בעלידע : ואליפלט · ובד"ה נזכר עוד אליפלט אחר וכן הוזכר שם נוגה ולא הוזכרו כאן כי אולי מתו בקטנותם ולא נשאר זכר למו : (יז) כל פלשתים · על כי ידעו מגבורת דוד לזה נאספו כולם לבקשו להלחם בו : אל המצודה · אל מגדל עוז להתחזק בו בהרס ישאל

נכ'

דָּוִד וַיֵּרֶד אֶל־הַמְּצוּדָה׃ יח וּפְלִשְׁתִּים בָּאוּ וַיִּנָּטְשׁוּ בְּעֵמֶק
רְפָאִים׃ יט וַיִּשְׁאַל דָּוִד בַּיהוָה לֵאמֹר הַאֶעֱלֶה אֶל־
פְּלִשְׁתִּים הֲתִתְּנֵם בְּיָדִי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־דָּוִד עֲלֵה כִּי־נָתֹן
אֶתֵּן אֶת־הַפְּלִשְׁתִּים בְּיָדֶךָ׃ כ וַיָּבֹא דָוִד בְּבַעַל־פְּרָצִים
וַיַּכֵּם שָׁם דָּוִד וַיֹּאמֶר פָּרַץ יְהוָה אֶת־אֹיְבַי לְפָנַי כְּפֶרֶץ
מָיִם עַל־כֵּן קָרָא שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא בַּעַל פְּרָצִים׃ כא וַיַּעַזְבוּ־
שָׁם אֶת־עֲצַבֵּיהֶם וַיִּשָּׂאֵם דָּוִד וַאֲנָשָׁיו׃ כב וַיֹּסִפוּ עוֹד
פְּלִשְׁתִּים לַעֲלוֹת וַיִּנָּטְשׁוּ בְּעֵמֶק רְפָאִים׃ כג וַיִּשְׁאַל דָּוִד
בַּיהוָה וַיֹּאמֶר לֹא תַעֲלֶה הָסֵב אֶל־אַחֲרֵיהֶם וּבָאתָ לָהֶם
מִמּוּל בְּכָאִים׃ כד וִיהִי בְּשָׁמְעֲךָ כשמעך קרי אֶת־קוֹל צְעָדָה
בְּרָאשֵׁי הַבְּכָאִים אָז תֶּחֱרָץ כִּי אָז יָצָא יְהוָה לְפָנֶיךָ לְהַכּוֹת

רש"י

שולחין לו מנחה: (יח) וינטשו · ויתפשטו: (כ) בבעל פרצים · מישר פרצים: כפרץ מים · כמים הפורצים גדודי השפה: (כא) וישאם דוד · ואוקידינון דוד וגברוהי: (כב) בעמק רפאים · אצל ירושלים היא בספר יהושע (ט"ו ה'): (כג) ממול בכאים · מקביל אילניא: (כד) את קול צעדה בראשי הבכאים · הם מלאכים הצועדים בראשי האילנות אשר אני שולח לעזרתך: אז תחרץ ·

מצודת דוד

נה': (כ) בבעל פרצים · הוא עמק רפאים ואמר ע"ש סופו שקראו בעל פרצים: כפרץ מים · ר"ל פתאום כמים שוטפים פורצים הגדר: (כג) לא תעלה וגו' · לא תעלה עליהם מול פניהם אך הסב עצמך ללכת אל אחריהם ותבוא עליהם ממול אילני הבכאים אשר גדלו שם: (כד) בשמעך · כאשר תשמע קול צעדה וכו' אז תחרץ להלחם כי אז יצא ה' ר"ל אז שלח מלאכו להכות בהם (ועם שאין מעצור לה' להושיע מבלי תחבולות הסבוב מאחריהם

מצודת ציון

(יח) וינטשו · ויתפשטו כמו ויגטשו בלחי (שופטים ט"ו): (כ) בבעל · במישור כמו מבעל גד (יהושע י"ג): פרץ · מלשון פרצה ושבר: (כא) וישאם · ושרפם כמו ותשא הארץ מפניו (נחום א') ובמשנה משיאין משואות (ר"ה כ"ב): (כג) הסב · מלשון סבוב: בכאים · אילנות שגדלים בהם תותים וכן בעמק הבכא (תהלים פ"ד): (כד) צעדה · מלשון צעד ופסיעה: תחרץ · תנועע ממקומך להלחם כמו לא יחרץ כלב לשונו (שמות

בְּמַחֲנֵה פְלִשְׁתִּים׃ כה וַיַּעַשׂ דָּוִד כֵּן כַּאֲשֶׁר צִוָּהוּ יְהוָה
וַיַּךְ אֶת־פְּלִשְׁתִּים מִגֶּבַע עַד־בֹּאֲךָ גָזֶר׃ ו א וַיֹּסֶף עוֹד דָּוִד
אֶת־כָּל־בָּחוּר בְּיִשְׂרָאֵל שְׁלֹשִׁים אָלֶף׃ ב וַיָּקָם ׀ וַיֵּלֶךְ
דָּוִד וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ מִבַּעֲלֵי יְהוּדָה לְהַעֲלוֹת מִשָּׁם אֵת
אֲרוֹן הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־נִקְרָא שֵׁם שֵׁם יְהוָה צְבָאוֹת יֹשֵׁב
הַכְּרֻבִים עָלָיו׃ ג וַיַּרְכִּבוּ אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים אֶל־עֲגָלָה

ר ש " י

תרים קול מלחמה והכאת חרב גלפי"ד בלע"ז וכן לא יחרץ כלב לשונו (שמות י"א ז') : (א) ויוסף עוד דוד · לאסוף : את כל בחור בישראל שלשים אלף · לפי שנאספו עליו כשהמליכוהו בחברון וזו היתה אסיפה שניה לכך נאמר ויוסף עוד : (ב) מבעלי יהודה · היא קרית יערים כמו שנאמר ביהושע ותאר הגבול בעלה היא קרית יערים (יהושע ט"ו ט') וכן בדברי הימים ויעל דוד וכל ישראל בעלתה היא קרית יערים (ד"ה א' י"ג ו') גבעל לשון מישור : ויקם וילך דוד וגו' מבעלי יהודה · שנאספו שם להעלות משם את הארון וגו' : אשר נקרא שם שם · אשר נקרא לו לארון שם ומהו השם שהיה שם ה' צבאות עליו : (ג) אל עגלה חדשה · טעה בדבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעין אותו כי עבודת הקודש עליהם בכתף ישאו (במדבר ז"ט) ולפי שאמר זמירות היו לי חקיך בבית מגורי (תהלים קי"ט נ"ד) נענש לבא לידי כך ומת עוזא על ידו לפיכך כשהביאו מבית עובד אדום הביאו בכתף שנאמר (בדברי הימים א' ט"ו י"ב) ויאמר להם אתם ראשי האבות ללוים התקדשו אתם ואחיכם והעליתם את ארון וגו' כי למבראשונה לא אתם פרץ ה' אלהינו בנו כי לא דרשנוהו

מצודת ציון

(שמות י"א) ופירוש לא נעה לשונו לנבוח : ו (ב) מבעלי · היא קרית יערים וכמ"ש בעלה היא קרית יערים (יהושע ט"ו) : (ג) אל עגלה · על

מצודת דוד

מאחריהם ומבלי קביעת זמן מ"מ אמר כן לנסותו הישמור מצותיו בדבר המלחמה או יקל בעיניו כאשר הקל בהם שאול : (כה) מגבע · בדרך נוסה מגבע עד בואך גזר ר"ל עד אשר תבוא אל גזר כלומר עד המקום שבאים בה לגזר וכאילו ידבר עם מי שמכיר המקום וכמוהו הרבה במקרא : ו (א) ויוסף עוד · לפי שהיו רבים נאספים אליו מעת המלכו לזה אמר שהוסיף עוד לאסוף אליו את הנבחרים בישראל להעלות הארון : (ב) מבעלי יהודה להעלות וגו' · מקרא קצר הוא ור"ל שהלכו מבעלי יהודה אשר באו שמה להעלות משם וכו' : אשר נקרא שם · אשר נקרא עליו שם וחוזר ומפרש מהו השם ואמר שם ה' צבאות יושב הכרובים

חֲדָשָׁה וַיִּשָּׂאֻהוּ מִבֵּית אֲבִינָדָב אֲשֶׁר בַּגִּבְעָה וְעֻזָּא וְאַחְיוֹ
בְּנֵי אֲבִינָדָב נֹהֲגִים אֶת־הָעֲגָלָה חֲדָשָׁה׃ ד וַיִּשָּׂאֻהוּ מִבֵּית
אֲבִינָדָב אֲשֶׁר בַּגִּבְעָה עִם אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וְאַחְיוֹ הֹלֵךְ לִפְנֵי
הָאָרוֹן׃ ה וְדָוִד ׀ וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל מְשַׂחֲקִים לִפְנֵי יְהוָה
בְּכֹל עֲצֵי בְרוֹשִׁים וּבְכִנֹּרוֹת וּבִנְבָלִים וּבְתֻפִּים וּבִמְנַעַנְעִים
וּבְצֶלְצֶלִים׃ ו וַיָּבֹאוּ עַד־גֹּרֶן נָכוֹן וַיִּשְׁלַח עֻזָּא אֶל־אֲרוֹן
הָאֱלֹהִים וַיֹּאחֶז בּוֹ כִּי שָׁמְטוּ הַבָּקָר׃ ז וַיִּחַר־אַף יְהוָה
בְּעֻזָּה וַיַּכֵּהוּ שָׁם הָאֱלֹהִים עַל־הַשַּׁל וַיָּמָת שָׁם עִם אֲרוֹן

רש"י

כמשפט : (ד) עם ארון האלהים · הרי זה מקרא קצר והם באים עם ארון האלהים : (ה) בכל עצי ברושים · שמתקנים מהם כלי זמר : (ו) כי שמטו הבקר · כי שמטוהו הבקר ונענעוהו וכן תרגם יונתן ארי מרגושי תוריא כמו שמתרגם ונדחה ידו בגרזן (דברים י"ט ד') ותתמריג ידיה בפרזלא : (ז) על השל · על השגגה שהיה לו לדרוש ק"ו נושאיו נשא בירדן הוא

מצודת דוד

הכרובים הוא הנקרא עליו : (ג) וישאוהו · על ידי הבקר אשר משכו העגלה : את העגלה · ר"ל נהגו הבקר המושכים את העגלה : (ד) וישאוהו וגו' עם ארון · ר"ל הבקר נשאו העגלה עם הארון אשר עליו : לפני הארון · להנהיג את הבקר אבל עוזא הלך מצד הארון ולזה אמר וכתבו לומר שאחיו לבד הלך לפני הארון ולא עוזא ולזה הרגיש הוא אשר שמטו הבקר להארון ואחיו לא הרגיש : (ה) לפני ה' · לפני ארון ה' : בכל עצי ברושים · בכלי שיר העשוים מעצי ברושים:(ו) וישלח עוזא · הושיט את ידו : כי שמטו הבקר · נענעוהו ממקומו וחשב עוזא שיפול מן העגלה : (ז) ויחר · על מיעוט האמנתו בה' לחשוב שיפול ארונו לארץ : על השל · על המעשה שעשה בשגגה וכאילו שכח שארון ה'

מצודת ציון

עגלה : (ה) משחקים · שמחים : ובכנורות ובנבלים ובתופים · שמות כלי שיר : ובמנענעים · הוא מכלי הנגון יעורר האדם להניע גופו ולרקד : ובצלצלים · הם שני כלי נחושת ומקישין זה בזה ומשמיעים קול גדול ובמשנה הקיש בן ארזא בצלצל (תמיד פ"ז) וכן בצלצלי שמע (תהלים ק"נ): (ו) נכון · שם מקום ובד"ה אמר כידון והיא היא ובשתי השמות נקראה : שמטו · ענין הזזה מן המקום כמו ויאמר שמטוה (מ"ב ט') : (ז) השל · ענין שכחה ושגגה וכן להדבר אתו

הוא

הָאֱלֹהִים׃ ח וַיִּחַר לְדָוִד עַל אֲשֶׁר פָּרַץ יְהוָה פֶּרֶץ בְּעֻזָּה
וַיִּקְרָא לַמָּקוֹם הַהוּא פֶּרֶץ עֻזָּה עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ ט וַיִּרָא
דָוִד אֶת־יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא וַיֹּאמֶר אֵיךְ יָבוֹא אֵלַי אֲרוֹן
יְהוָה׃ י וְלֹא־אָבָה דָוִד לְהָסִיר אֵלָיו אֶת־אֲרוֹן יְהוָה עַל־
עִיר דָּוִד וַיַּטֵּהוּ דָוִד בֵּית עֹבֵד־אֱדֹם הַגִּתִּי׃ יא וַיֵּשֶׁב אֲרוֹן
יְהוָה בֵּית עֹבֵד אֱדֹם הַגִּתִּי שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים וַיְבָרֶךְ יְהוָה
אֶת־עֹבֵד אֱדֹם וְאֶת־כָּל־בֵּיתוֹ׃ יב וַיֻּגַּד לַמֶּלֶךְ דָּוִד לֵאמֹר
בֵּרַךְ יְהוָה אֶת־בֵּית עֹבֵד אֱדֹם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ בַּעֲבוּר
אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיֵּלֶךְ דָּוִד וַיַּעַל אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים מִבֵּית
עֹבֵד אֱדֹם עִיר דָּוִד בְּשִׂמְחָה׃ יג וַיְהִי כִּי צָעֲדוּ נֹשְׂאֵי
אֲרוֹן־יְהוָה שִׁשָּׁה צְעָדִים וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא׃ יד וְדָוִד
מְכַרְכֵּר בְּכָל־עֹז לִפְנֵי יְהוָה וְדָוִד חָגוּר אֵפוֹד בָּד׃ טו וְדָוִד

רש"י

עצמו לא כ"ש : (י) עובד אדום · לוי היה בדברי הימים ומן השוערים היה : (יא) ויברך ה' וגו' · אשתו ושמונה כלותיה ילדו ששה בנים בכרס אחד שנאמר ופעלתי השמיני ששים ושנים לעובד אדום (דברי הימים

מצודת ציון

כשלי (לעיל ג') : (ח) פרץ · ענין שבר : (י) על עיר דוד · אל עיר דוד : הגתי · היה מתגורר בגת אבל היה לוי ומן השוערים כמ"ש בד"ה : (יא) וישב · ענין עכבה : (יג) צעדו · פסעו והלכו : ומריא · שור פטם וכן צאן ובקר ומריא (מ"א א') : מכרכר · ענין רקידה של שמחה ודוגמתו בפרדי' ובכרכרות (ישעיה ס"ו) :

מצודת דוד

הוא : עם ארון · סמוך לארון : (ח) ויחר לדוד · על עצמו חרה כדרך המיצר ונבהל וכן ויחר לשמואל (ש"א ט"ו) : על אשר פרץ · בעבור דאגת הפרץ : (ט) את ה' · את ארון ה' כי חשב שא"א להיות נזהר בקדושתו : (י) ויטהו · הטה אותו מדרך עיר דוד אל בית עובד אדום : (יב) בעבור ארון האלהים · אשר יושב בביתו כי קודם לזה לא בא לכלל ברכה כזאת : עיר דוד · לעיר דוד והיא ציון : ויזבח · אחר כל שש הצעדים : (יד) אפוד בד · מלבוש עשוי כדמות האפוד של כה"ג והיתה מיוחדת להאנשים המתבודדים בעבודת ה' וכן בשמואל נאמר ושמואל וגו' חגור אפוד בד (ש"א ב') ודוד הלבישו

וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל מַעֲלִים אֶת־אֲרוֹן יְהוָה בִּתְרוּעָה וּבְקוֹל
שׁוֹפָר׃ טז וְהָיָה אֲרוֹן יְהוָה בָּא עִיר דָּוִד וּמִיכַל בַּת־
שָׁאוּל נִשְׁקְפָה ׀ בְּעַד הַחַלּוֹן וַתֵּרֶא אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּוִד מְפַזֵּז
וּמְכַרְכֵּר לִפְנֵי יְהוָה וַתִּבֶז לוֹ בְּלִבָּהּ׃ יז וַיָּבִאוּ אֶת־אֲרוֹן
יְהוָה וַיַּצִּגוּ אֹתוֹ בִּמְקוֹמוֹ בְּתוֹךְ הָאֹהֶל אֲשֶׁר נָטָה־לוֹ דָּוִד
וַיַּעַל דָּוִד עֹלוֹת לִפְנֵי יְהוָה וּשְׁלָמִים׃ יח וַיְכַל דָּוִד מֵהַעֲלוֹת
הָעוֹלָה וְהַשְּׁלָמִים וַיְבָרֶךְ אֶת־הָעָם בְּשֵׁם יְהוָה צְבָאוֹת׃
יט וַיְחַלֵּק לְכָל־הָעָם לְכָל־הֲמוֹן יִשְׂרָאֵל לְמֵאִישׁ וְעַד־אִשָּׁה
לְאִישׁ חַלַּת לֶחֶם אַחַת וְאֶשְׁפָּר אֶחָד וַאֲשִׁישָׁה אֶחָת וַיֵּלֶךְ
כָּל־הָעָם אִישׁ לְבֵיתוֹ׃ כ וַיָּשָׁב דָּוִד לְבָרֵךְ אֶת־בֵּיתוֹ°
וַתֵּצֵא מִיכַל בַּת־שָׁאוּל לִקְרַאת דָּוִד וַתֹּאמֶר מַה־נִּכְבַּד

ר ש" י

פבא"ם

אל' כ"ו ס') : (יד) מכרכר · מרקד : אפוד בד · מעיל בוץ פורלייג"ש בלע"ז · ויונתן תרגם כרדוט וכן תרגם יונתן טעילים דתמר אחת אבשלום כרדוטין (לקמן י"ג י"ח) : (יט) ואשפר · אחד מששה בפר : אשישה אחת · גרבא דחמרא : (כ) אחד הרקים · חד מן סריקיא :

מצודת דוד

בעת העלאת הארון : (טז) ותבז לו בלבה · בזתה אותו בלבה כי חשבה שאין זה מדרך המלך ואף לפני הארון : (יז) במקומו · במקום שהכין לו והוא בתוך האהל וגו' : (יט) לכל העם · הבאים עם הארון : לאיש · רצה לומר לכל אחד בין איש בין אשה: (כ) וישב דוד · לאחר שחלק לכל העם וגו' ואחר הברכה שברכם בשם ה' שב לברך גם אנשי ביתו : מה נכבד · מה מאד נעשית היום מכובד בעיני כל ובדרך לעג אמרה כן · כאילו אמרה מאד נעשית מבוזה בעיני כל : אשר נגלה היום · על אשר בהכרכור היה נגלה מה מבשר הגוף ואמהות עבדיו רואות וכדרך

מצודת ציון

בכל עוז · בכל כח : (טז) נשקפה · ענין הבטה כמו וישקף אבימלך (בראשית כ"ו) : בעד החלון · דרך החלון וכן בעד השבכה (מ"ב א') : מפזז · גם הוא ענין רקוד ומשונה ממנה קצת ויתכן שהוא ענין מהירות הרקוד ודוגמתו עמא פזיזא (שבת פ"ח): (יז) ויציגו · העמידו כמו ויצג את המקלות (בראשית ל') : אשר נטה · אשר פרש : (יט) המון · עם רב . חלת · לחם השלם תקרא חלה : ואשפר · ר"ל מנה יפה בשר והוא מל' הנותן אמרי שפר (בראשית מ"ט): ואשישה · שם כלי ישימו בה היין כמו סמכוני באשישות (ש"ה ב') ור"ל

הַיּוֹם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר נִגְלָה הַיּוֹם לְעֵינֵי אַמְהוֹת עֲבָדָיו
כְּהִגָּלוֹת נִגְלוֹת אַחַד הָרֵקִים׃ כא וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־מִיכַל
לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר בָּחַר־בִּי מֵאָבִיךְ וּמִכָּל־בֵּיתוֹ לְצַוֺּת אֹתִי
נָגִיד עַל־עַם יְהוָה עַל־יִשְׂרָאֵל וְשִׂחַקְתִּי לִפְנֵי יְהוָה׃
כב וּנְקַלֹּתִי עוֹד מִזֹּאת וְהָיִיתִי שָׁפָל בְּעֵינָי וְעִם־הָאֲמָהוֹת
אֲשֶׁר אָמַרְתְּ עִמָּם אִכָּבֵדָה׃ כג וּלְמִיכַל בַּת־שָׁאוּל לֹא־
הָיָה לָהּ יָלֶד עַד יוֹם מוֹתָהּ׃ ז א וַיְהִי כִּי־יָשַׁב הַמֶּלֶךְ
בְּבֵיתוֹ וַיהוָה הֵנִיחַ־לוֹ מִסָּבִיב מִכָּל־אֹיְבָיו׃ ב וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ
אֶל־נָתָן הַנָּבִיא רְאֵה נָא אָנֹכִי יוֹשֵׁב בְּבֵית אֲרָזִים וַאֲרוֹן
הָאֱלֹהִים יֹשֵׁב בְּתוֹךְ הַיְרִיעָה׃ ג וַיֹּאמֶר נָתָן אֶל־הַמֶּלֶךְ
כֹּל אֲשֶׁר בִּלְבָבְךָ לֵךְ עֲשֵׂה כִּי יְהוָה עִמָּךְ׃ ד וַיְהִי בַּלַּיְלָה

כצ"ל מ"ש

רש"י

(כב) ונקלותי עוד · לפניו יותר מזאת שהקלותי בעצמי עתה : עמם אכבדה · אינם מבזין אותי אלא חשוב אני בעיניהם על זאת : (כג) לא היה לה ילד · מאותו היום והלאה : (א) וה' הניח לו · אמר הרי נתקיים והניח לכם מכל אויביכם וגו' (דברים י"ב י') מה כתיב אחריו והיה המקום אשר יבחר וגו' מעתה עלינו לבנות בית הבחירה : (ב) ויהי בלילה ההוא ·

מצודת ציון

הבני עם היין : (כ) אמהות · שפחות : הרקים · אנשים הרקים מכל מעלה : (כא) נגיד · שליט ומושל : ושחקתי · ושמחתי : (כב) ונקלותי · מלשון קלות : ז (א) הניח · מלשון מנוחה : (ב) היריעה · וילון :

מצודת דוד

הרקים שאינם חוששים לכסות בשר גופם לבל יראה : (כא) לפני ה' · ר"ל הלא כרכורי היה לפני ה' וכו' וכבוד המלכים כאין נגדו : ושחקתי · ובעבור זה שחקתי לפניו : (כב) ונקלותי עוד מזאת · ואם הייתי עושה מעשה קלות עוד יותר ממה שעשיתי : והייתי · ואם הייתי שפל בעיני להקל מאד בכבודי ואפילו לפני האמהות אשר אמרת : עמם אכבדה · עם המעשים כאלה הייתי עוד מכובד ולא מבוזה הואיל ועשוים לכבוד הארון : (כג) לא היה לה ילד · בעון שבזתה את דוד על שהקל בכבודו לפני ארון האלהים : ז (א) בביתו · הראוי לו לפי מעלתו : (ב) בבית ארזים · כראוי לפי מעלתו : בתוך היריעה · הוא האוהל האמור למעלה ור"ל וכי זהו הבית הראוי לארון אלהים : (ג) כל אשר בלבבך · כאומר

הַהוּא ס וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־נָתָן לֵאמֹר׃ ה לֵךְ וְאָמַרְתָּ אֶל־
עַבְדִּי אֶל־דָּוִד כֹּה אָמַר יְהוָה הַאַתָּה תִּבְנֶה־לִּי בַיִת
לְשִׁבְתִּי׃ ו כִּי לֹא יָשַׁבְתִּי בְּבַיִת לְמִיּוֹם הַעֲלֹתִי אֶת־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה וָאֶהְיֶה מִתְהַלֵּךְ בְּאֹהֶל
וּבְמִשְׁכָּן׃ ז בְּכֹל אֲשֶׁר־הִתְהַלַּכְתִּי בְּכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֲדָבָר
דִּבַּרְתִּי אֶת־אַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר צִוִּיתִי לִרְעוֹת אֶת־
עַמִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר לָמָּה לֹא־בְנִיתֶם לִי בֵּית אֲרָזִים׃
ח וְעַתָּה כֹּה־תֹאמַר לְעַבְדִּי לְדָוִד כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
אֲנִי לְקַחְתִּיךָ מִן־הַנָּוֶה מֵאַחַר הַצֹּאן לִהְיוֹת נָגִיד עַל־עַמִּי
עַל־יִשְׂרָאֵל׃ ט וָאֶהְיֶה עִמְּךָ בְּכֹל אֲשֶׁר הָלַכְתָּ וָאַכְרִתָה

פבא"פ

רש"י

אמר רבי חנינא בר פפא אמר לו הקב"ה לנתן האדם הזה שאני מאלהך אצלו מהיר הוא שמא ישכור פועלים ומלאכתי נפסידו מהר ואמור לו לא אתה תבנה הבית · ר' סימון אומר האדם הזה שאני מאלחך אצלו נדרן הוא כענין שנאמר אשר נשבע לה' נדר לאביר יעקב אם אבא באהל ביתי (תהלים קל"ב ב') שמא יאמר איני אוכל ואיני שותה עד שאעשה כך ונמצאתי מפסידו : (ו) באהל ובמשכן · משכן שילה לא היתה בו תקרה אלא בית של אבנים מלמטן ויריעות מלמעלן : (ז) הדבר דברתי · לשון תמיה הוא לכן נקוד ה"א חטף פת"ח והדל"ת רפי : (ח) מן הנוה · דיר הרועים כמו

מצודת דוד

כלומר אם חפצך לבנות בית לה' עשה חפצך : (ה) האתה · וכי תבנה לי בית בתמיה ור"ל דייך בכל הטובות שעשיתי כבר לך וכאשר מסיים והולך במקראות שלאחריו : (ו) כי לא ישבתי · אשר לא ישבתי בבית למיום וכו' ר"ל הנה עד הנה לא ישבתי וכו' ואתה תבנה לי בתמיה : (ז) בכל אשר התהלכתי · בכל המקומות אשר התהלכתי וגו' וכי דברתי להמיוחד שבהם הוא השופט אשר הוקם לרעות את עמי וכי דברתי לו למה לא תבנו לי בית במקום הזה ולא אשב עוד באהל · וא"כ מזה דע לך שבנין הבית שמורה היא למי שיבננו ולא כל הרוצה לבנות יבוא ויבנה שאם היתה לכל מסורה הייתי מצוה עליה מאז : (ח) ועתה · ר"ל הואיל ודבר גדול הוא אמור לדוד עבדי הלא הרבה טובה עשיתי עמך כי לקחתיך מן הנוה

מצודת ציון

(ח) הנוה · גדרות הצאן כמו והיה השרון לנוה צאן (ישעיה ס"ה) :

את־כל־איביך מפניך ועשתי לך שם גדול כשם הגדלים
אשר בארץ׃ י ושמתי מקום לעמי לישראל ונטעתיו
ושכן תחתיו ולא ירגז עוד ולא־יסיפו בני־עולה לענותו
כאשר בראשונה׃ יא ולמן־היום אשר צויתי שפטים
על־עמי ישראל והניחתי לך מכל־איביך והגיד לך יהוה
כי־בית יעשה־לך יהוה׃ יב כי ׀ ימלאו ימיך ושכבת
את־אבתיך והקימתי את־זרעך אחריך אשר יצא ממעיך
והכינתי את־ממלכתו׃ יג הוא יבנה־בית לשמי וכננתי
את־כסא ממלכתו עד־עולם׃ יד אני אהיה־לו לאב והוא

רש"י

נות כרות רועים (צפניה ב׳ ז׳): (ט) כשם הגדולים· זהו שאומרים מגן דוד: ואכריתה את כל אויביך· ולכך עלה על לבך לבנות הבית כמה שכתוב בתורה: (י) ושמתי מקום· עוד אני הפך להשקיט שיהא שקט ושליו את עמי בימי בנך: (יא) ולמן היום אשר צויתי· מחובר על העליון ולא יוסיפו לענותו כאשר בראשונה קודם השופטים וכאשר עשו בימי השופטים עד כאן: והניחותי לך· יותר ויותר עד שתנוח מכל אויביך: והגיד לך ה׳· היום ע"י כי בית יעשה לך להושיב בנך על כסאך ויתקיים

מצודת ציון

(י) ירגז· ענין תנועה ממקום המונח וכן נאמר הרגזתני (ש"א כ"ח): לענותו· מל׳ עינוי:

מצודת דוד

וכו׳: (ט) שם גדול· להתפרסם בכל העולם ככל הגדולים אשר מעולם אנשי השם· ורז"ל אמרו שזהו מה שאומרים מגן דוד: (י) ושמתי מקום· בימיך שמתי מקום מנוח וקבוע לעמי ישראל ונטעתיו על אדמתו ושכן במקומו: ולא ירגז· לא יחרד עוד לנוע ממנה: כאשר בראשונה· ר"ל טרם הקמת השופטים: (יא) ולמן היום· מוסב למקרא שלמעלה לומר לא יענו עוד בימיך את ישראל כאשר ענו בראשונה עד לא הוקמו השופטים ובזמן השופטים: והניחותי לך· כי אניח לך מכל אויביך: והגיד לך ה׳· עוד זאת עשה עמך ה׳ שהגיד לך שיעשה לך בית ר"ל בית מלכות לך ולזרעך אחריך וכאשר אמרה אביגיל כי עשה וגו׳ בית נאמן (ש"א כ"ה) וא"כ מה מאד היטיב עמך ודי לך באלה אף אם לא תבנה הבית: (יב) כי ימלאו ימיך· אלא כאשר ימלאו ימיך וגו׳: (יג) הוא יבנה· כי אליו שמורה הגדלת השם [illegible] ביתי: עד עולם· לזרעו אחריו: (יד) לאב· כמו האב המייסר את בנו

יִהְיֶה־לִּי לְבֵן אֲשֶׁר בְּהַעֲוֺתוֹ וְהֹכַחְתִּיו בְּשֵׁבֶט אֲנָשִׁים
וּבְנִגְעֵי בְּנֵי אָדָם׃ טו וְחַסְדִּי לֹא־יָסוּר מִמֶּנּוּ כַּאֲשֶׁר הֲסִרֹתִי
מֵעִם שָׁאוּל אֲשֶׁר הֲסִרֹתִי מִלְּפָנֶיךָ׃ טז וְנֶאְמַן בֵּיתְךָ
וּמַמְלַכְתְּךָ עַד־עוֹלָם לְפָנֶיךָ כִּסְאֲךָ יִהְיֶה נָכוֹן עַד־עוֹלָם׃
יז כְּכֹל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וּכְכֹל הַחִזָּיוֹן הַזֶּה כֵּן דִּבֶּר נָתָן
אֶל־דָּוִד׃ יח וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֵּשֶׁב לִפְנֵי יְהוָה וַיֹּאמֶר מִי
אָנֹכִי אֲדֹנָי יֱהוִה וּמִי בֵיתִי כִּי הֲבִיאֹתַנִי עַד־הֲלֹם׃
יט וַתִּקְטַן עוֹד זֹאת בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנָי יֱהוִה וַתְּדַבֵּר גַּם אֶל־
בֵּית־עַבְדְּךָ לְמֵרָחוֹק וְזֹאת תּוֹרַת הָאָדָם אֲדֹנָי יֱהוִה׃

רש"י

לך בית המלכות והוא יבנה הבית:(יד) בשבט אנשים· זה הדד ורזון בן אלידע: ונגעי בני אדם· זה אשמדאי שדחהו ממלכותו והשדים בני אדם ה[illegible] הם שכל מאה ושלשים שנה שפירש אדם מאשתו במות הבל היו הרוחות מתייחמות ויולדות הימנו: (יח) וישב לפני ה'· לפני הארון: עד הלם· שהמלכתני: (יט) גם אל בית עבדך· להמליך את בני אחרי: וזאת תורת האדם· בתמיה

מצודת דוד

בשבט ולא המיתו· בל ישא נפשו: בהעותו· כשיחטא לפני איסרו בשבט ובנגעים שמיסרים להם בני אדם: (טו) וחסדי· אבל לא אסיר חסדי ממנו למאס בו כאשר הסירותי חסדי מעם שאול אשר בעונו הסירותיו מלפניך לשתירש אתה את מלכותו:(טז) ונאמן ביתך· וקיום ביתך וממלכתך תהיה עד עולם כמו שהוא היום לפניך כן יהי כסאך נכון עד עולם: (יז) כן דבר נתן· ר"ל עם שמתחלה הסכים על ידו ואמר לו כל אשר בלבבך לך עשה לא בוש לחזור ולמחות בו כדבר ה': (יח) לפני ה'· לפני הארון: ומי ביתי· כי הלא מרות המואביה אני בא: עד הלום· המעלה שאני בה עכשיו: (יט) ותקטן· החסד הזה עוד קטנה היא בעיניך עד שדברת על בית עבדך למרחוק ר"ל לדורות העתידים בתת המלכות לזרעי עד עולם:

מצודת ציון

(יד) בהעותו· מל' עון: והוכחתיו· ענין מוסר ההכאה כמו ולצור להוכיח יסדתו (חבקוק א'): בשבט· בשרביט: ובנגעי· ר"ל בהכאה וכפל הדבר במ"ש: (טו) ונאמן· ענין קיום כמו יתד במקום נאמן (ישעיה כ"ב): (יז) החזיון· ענין ראיה כמו ואתה תחזה (שמות י"ח) ור"ל ראיית הנבואה: (יח) הלם· הנה כמו אל תקרב הלום (שם ג'): (יט) תורת· ענין תואר ותכונה וכן אמר בזה בד"ה וראיתני כתור האדם המעלה (דה"א י"ז) וקרוב לענין זה נאוו

כ וּמַה־יּוֹסִיף דָּוִד עוֹד לְדַבֵּר אֵלֶיךָ וְאַתָּה יָדַעְתָּ אֶת־
עַבְדְּךָ אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ כא בַּעֲבוּר דְּבָרְךָ וּכְלִבְּךָ עָשִׂיתָ אֵת
כָּל־הַגְּדוּלָּה הַזֹּאת לְהוֹדִיעַ אֶת־עַבְדֶּךָ׃ כב עַל־כֵּן גָּדַלְתָּ
יְהוָה אֱלֹהִים כִּי־אֵין כָּמוֹךָ וְאֵין אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ בְּכֹל אֲשֶׁר־
שָׁמַעְנוּ בְּאָזְנֵינוּ׃ כג וּמִי כְעַמְּךָ כְּיִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ
אֲשֶׁר הָלְכוּ־אֱלֹהִים לִפְדּוֹת־לוֹ לְעָם וְלָשׂוּם לוֹ שֵׁם וְלַעֲשׂוֹת

ל׳ דגושה

רש״י

ראוי להתבשר כן לבשר ודם · ד"א עשית לי כמו שעשית לאדם הראשון שהראית לו דורות העתידים לצאת ממנו : (כ) ומה יוסיף דוד עוד לדבר אליך · מה אשאל עוד : אתה ידעת את עבדך · נתת לי כל צרכי כמו יודע צדיק נפש בהמתו (משלי י"ב י') : (כא) בעבור דברך · להקים מה שאמרת לשמואל להמליכני : וכלבך · רצונך הוא ולא שאני כדאי : להודיע את עבדך · הבשורה שבשרתני : (כג) אשר הלכו אלהים · משה ואהרן שנאמר נתתיך אלהים לפרעה (שמות ו' ז') וכן תרגם יונתן דאזלו שלוחין מן קדם ה' : לפדות לו לעם · כך אמרו השלוחים לישראל הקב"ה שלחנו

מצודת ציון

נאייך בתורים (ש"ה א') ור"ל הפנינים המסודרים בתואר ובתכונה יפה : האדם · ר"ל האדם המיוחד והמעולה : (כ) ידעת · ענין אהבה ורחמים כמו רק אתכם ידעתי (עמוס ג') : (כג) הלכו אלהים · לפי שבכ"מ

מצודת דוד

תורת האדם · מה שדברת עלי היא תכונת ותואר האדם הגדול במעלה המיוחד בבני אדם ולא תכונת אדם שפל ונבזה כמוני : (כ) ומה יוסיף · מעתה אין לי עוד דבר לשאול ממך לא עלי ולא על זרעי : ואתה · הואיל ואתה ידעת ורחמת את עבדך לעשות לי כזאת מבלי שאלה ובקשה : (כא) בעבור דברך · ר"ל הנה אינני ראוי לכל הגדולה הזאת אולם בעבור גזירתך ורצונך עשית לי הגדולה הזאת ואף להודיע לי את כל אלה כאילו באה לתשלום גמול על מעשי והיה מתמיה בעצמו לומר וכי לא די לי החסד עד שגם הודעתני מה שיהיה אחרי : (כב) על כן · ר"ל בעבור שלא נשיג לדעת עומק מחשבות חסדך על כן ידענו כי מאד גדלת ואין בינת אדם משגת תכלית מעשיך : כי אין כמוך · בכדי להעריך ממנו עומק מחשבותיך : ככל אשר שמענו · ככל הדברים הנפלאים אשר שמענו : (כג) ומי כעמך · ר"ל הואיל ואין זולתך א"כ מי ומי מעובדי כוכבים מאושר ומשובח כעמך ישראל אשר המה גוי מיוחד בארץ : לפדות לו לעם · לפדות ממצרים להיות לו לעם: ולשום שם · לפרסם את שמו בעולם : ולעשות לכם · לישראל ידבר בלשון

נוכח

לָכֶם הַגְּדוּלָּה וְנֹרָאוֹת לְאַרְצֶךָ מִפְּנֵי עַמְּךָ אֲשֶׁר פָּדִיתָ לְּךָ
מִמִּצְרַיִם גּוֹיִם וֵאלֹהָיו׃ כד וַתְּכוֹנֵן לְךָ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל ׀
לְךָ לְעָם עַד־עוֹלָם וְאַתָּה יְהוָה הָיִיתָ לָהֶם לֵאלֹהִים׃
כה וְעַתָּה יְהוָה אֱלֹהִים הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ עַל־עַבְדְּךָ וְעַל־
בֵּיתוֹ הָקֵם עַד־עוֹלָם וַעֲשֵׂה כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ׃ כו וְיִגְדַּל שִׁמְךָ
עַד־עוֹלָם לֵאמֹר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהִים עַל־יִשְׂרָאֵל וּבֵית
עַבְדְּךָ דָוִד יִהְיֶה נָכוֹן לְפָנֶיךָ׃ כז כִּי־אַתָּה יְהוָה צְבָאוֹת
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל גָּלִיתָה אֶת־אֹזֶן עַבְדְּךָ לֵאמֹר בַּיִת אֶבְנֶה־
לָּךְ עַל־כֵּן מָצָא עַבְדְּךָ אֶת־לִבּוֹ לְהִתְפַּלֵּל אֵלֶיךָ אֶת־
הַתְּפִלָּה הַזֹּאת׃ כח וְעַתָּה ׀ אֲדֹנָי יֱהֹוִה אַתָּה־הוּא הָאֱלֹהִים
וּדְבָרֶיךָ יִהְיוּ אֱמֶת וַתְּדַבֵּר אֶל־עַבְדְּךָ אֶת־הַטּוֹבָה הַזֹּאת׃

ל׳ דגושה · ב׳ טעמים   ר ש " י   פתח בס״פ

לפדות לו לעם ולשום לו שם ולעשות לכם הגדולה: ונוראות · עשית לארצך לאחר שילאו משם ומה הם הנוראות מפני עמך לגרש עמים ואלהיהם ומקרא זה חסר לגרש (ובדברי הימים א׳ י״ז כ״א) פירשו לגרש מפני עמך אשר פדית ממצרים גוים ואלהיו ואינו חסרון כי ממשמע שנאמר מפני עמך גוים אנו שומעין לשון טרודין וגירושין: (כח) אתה הוא האלהים ·

מצודת דוד

נוכח: ונוראות לארצך · לעשות נפלאות נוראות לארצך בעת הכיבוש לגרשם מפני עמך וכו׳ והוא מקרא קצר: גוים ואלהיו · מגוים והם אנשי מצרים ומאלהיו ולא יכלו להחזיק בהם לא הם ולא אלהיהם: (כד) עד עולם · כי לא יחליפם ולא ימיר אותם: (כה) הקם עד עולם · שיהיה עד עולם המלכות מזרעו: (כו) ויגדל שמך · ובזה יגדל שמך עד עולם כי יאמרו הכל שעד עולם הוא אלהי ישראל ואף בית דוד נכון לפניו למנוחה עד עולם ואין בו חלילה השתנות לחזור מדבריו: (כז) כי אתה וגו׳ גליתה · ר״ל הואיל והודעתני שתבנה לי בית מלכות לזה מצאתי את לבי להתפלל עליה ולולי זאת לא ערב לבי לגשת להתפלל על דבר גדול כזה: (כח) אתה הוא האלהים · א״כ בידך הכח למלאות דבריך: ודבריך יהיו אמת · גם ידעתי אשר תקיים דבריך: ותדבר וגו׳ · גם ידעתה

מצודת ציון

נאמר אלהים בלשון רבים אמר גם הלכו בלשון רבים לזווג המלות וכן האלהים האדירים האלה (ש״א ד׳) וכמוהו רבים: ממצרים גוים ואלהיו · המ״ם של ממצרים תשמש על גוים ועל ואלהיו וכאילו אמר ממצרים מגוים ומאלהיו: (כז) מצא · ענין הזמנה וכן ואת העולם המציאו

כט וְעַתָּה הוֹאֵל וּבָרֵךְ אֶת־בֵּית עַבְדְּךָ לִהְיוֹת לְעוֹלָם לְפָנֶיךָ
כִּי־אַתָּה אֲדֹנָי יֱהֹוִה דִּבַּרְתָּ וּמִבִּרְכָתְךָ יְבֹרַךְ בֵּית־עַבְדְּךָ
לְעוֹלָם׃ ח א וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן וַיַּךְ דָּוִד אֶת־פְּלִשְׁתִּים וַיַּכְנִיעֵם
וַיִּקַּח דָּוִד אֶת־מֶתֶג הָאַמָּה מִיַּד פְּלִשְׁתִּים׃ ב וַיַּךְ אֶת־
מוֹאָב וַיְמַדְּדֵם בַּחֶבֶל הַשְׁכֵּב אוֹתָם אַרְצָה וַיְמַדֵּד שְׁנֵי־
חֲבָלִים לְהָמִית וּמְלֹא הַחֶבֶל לְהַחֲיוֹת וַתְּהִי מוֹאָב לְדָוִד
לַעֲבָדִים נֹשְׂאֵי מִנְחָה׃ ג וַיַּךְ דָּוִד אֶת־הֲדַדְעֶזֶר בֶּן־רְחֹב
מֶלֶךְ צוֹבָה בְּלֶכְתּוֹ לְהָשִׁיב יָדוֹ בִּנְהַר־** ׃ ד וַיִּלְכֹּד דָּוִד

ר ש"י

** פרת קרי ולא כתיב

שליט ויש בידך יכולת לקיים : (כט) הואל · רצה : (א) מתג האמה · (ובדברי הימים א' י"ח א') כתיב ויקח דוד את גת מיד פלשתים והיא נקראת מתג האמה על שם שהיא מקל רודה בכל הפלשתים מטרפולין של מלכים שלא מצינו בכל סרני פלשתים בעזה ובאשדוד ובעקרון ובאשקלון שם מלכות אלא בגת מצינו אכיש מלך גת : מתג · אגוויל"ון בלע"ז : האמה · הוא המרדע של עץ : (ב) וימדד שני חבלים להמית · לפי שהרגו את אביו ואת אמו ואחיו שנאמר וינחם את פני מלך מואב (שמואל א' כ"ד ד') ולא מצינו שיצאו משם : (ג) בלכתו · כשהלך הדדעזר : להשיב ידו · כתרגומו

מצודת ציון

(ויקרא ט') : (כט) הואל · רצה וחפץ כמו ויואל משה (שמות ב') :
ח (א) מתג · הוא כעין רסן עשוי להנהיג בה הבהמה כמו מתג לחמור (משלי כ"ו) : האמה · אמת הזרוע וכן באמת איש (דברים ג') : (ב) ומלא החבל · מדת חבל שלם : (ג) להשיב · מל' השבה :

מצודת דוד

ה' דברת עלי הטובה הזאת כי דברי נתן הנביא דבר ה' המה : (כט) ועתה · ר"ל והואיל וכן הוא א"כ מעתה אתפלל עוד על הדבר אולם שאלתי היא הואל נא וברך וכו' להיות לעולם לפניך ר"ל ברכם במתנת לב טהור ללכת בתורתך בכדי שיהיו ראוים לקבל החסד הגדול הזה : כי אתה וגו' דברת · ולא ישוב ריקם ואך אשאל שבית עבדך יבורך מברכותיך לעולם להיות יראי ה' ותושבי שמו לבל תסור המלוכה בעולם :
ח (א) מתג האמה · ובד"ה נאמר גת ובנותיה ואולי מתג האמה הוא שם כולל לגת עם בנותיה ונקראה כן על היותה מטרפולין בארץ פלשתים ובכל חמשת עריהם הגדולים לא היה מלך כ"א בגת וכולם היו סרים למשמעתו נתונים בידו כמתג החמור הנתונה באמת ידי איש להוליכו לכל אשר ירצה : (ב) וימדדם בחבל · וחוזר ומפרש איך מדדם ואמר שהשכיבם בארץ וכו' : נושאי מנחה · היו מביאים לו מנחה שנה בשנה : (ג) בלכתו להשיב ידו ·

מִמֶּנּוּ אֶלֶף וּשְׁבַע־מֵאוֹת פָּרָשִׁים וְעֶשְׂרִים אֶלֶף אִישׁ רַגְלִי
וַיְעַקֵּר דָּוִד אֶת־כָּל־הָרֶכֶב וַיּוֹתֵר מִמֶּנּוּ מֵאָה רָכֶב׃
ה וַתָּבֹא אֲרַם דַּמֶּשֶׂק לַעְזֹר לַהֲדַדְעֶזֶר מֶלֶךְ צוֹבָה וַיַּךְ דָּוִד
בַּאֲרָם עֶשְׂרִים־וּשְׁנַיִם אֶלֶף אִישׁ׃ ו וַיָּשֶׂם דָּוִד נְצִבִים
בַּאֲרַם דַּמֶּשֶׂק וַתְּהִי אֲרָם לְדָוִד לַעֲבָדִים נוֹשְׂאֵי מִנְחָה
וַיֹּשַׁע יְהוָה אֶת־דָּוִד בְּכֹל אֲשֶׁר הָלָךְ׃ ז וַיִּקַּח דָּוִד אֵת
שִׁלְטֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר הָיוּ אֶל עַבְדֵי הֲדַדְעָזֶר וַיְבִיאֵם יְרוּשָׁלָםִ׃
ח וּמִבֶּטַח וּמִבֵּרֹתַי עָרֵי הֲדַדְעָזֶר לָקַח הַמֶּלֶךְ דָּוִד נְחֹשֶׁת
הַרְבֵּה מְאֹד׃ ט וַיִּשְׁמַע תֹּעִי מֶלֶךְ חֲמָת כִּי הִכָּה דָוִד אֵת
כָּל־חֵיל הֲדַדְעָזֶר׃ י וַיִּשְׁלַח תֹּעִי אֶת־יוֹרָם־בְּנוֹ אֶל־הַמֶּלֶךְ
דָּוִד לִשְׁאָל־לוֹ לְשָׁלוֹם וּלְבָרְכוֹ עַל אֲשֶׁר נִלְחַם בַּהֲדַדְעֶזֶר
וַיַּכֵּהוּ כִּי־אִישׁ מִלְחֲמוֹת תֹּעִי הָיָה הֲדַדְעָזֶר וּבְיָדוֹ הָיוּ
כְּלֵי־כֶסֶף וּכְלֵי־זָהָב וּכְלֵי נְחֹשֶׁת׃ יא גַּם־אֹתָם הִקְדִּישׁ

רש"י

נאשנאה תחומים שכבש מן הארץ חוץ לגבול ארצו והרחיב את גבולו: (ד) ויעקר דוד את כל הרכב · משום לא ירבה לו סוסים (דברים י"ז ד'): ויותר ממנו מאה רכב · שהיו צריכין לו לכדי מרכבתו והרכב ארבע סוסים כמו שנאמר מרכבה בשש מאות כסף וסוס בחמשים ומאה (דברי הימים ב' א' ט"ז) כאן למדנו שהרכב ארבעה סוסים: (ז) שלטי הזהב · הם אשפות שנותנים בהם החצים כמה דאת אמר הברו החצים מלאו השלטים (ירמיה נ"א י"א) · כל הפרשיות הללו סמכן אצל פרשה של בית המקד־

מצודת דוד

כשהלך להשיב מקומו לאחור להרחיב גבול ארצו: ויעקר · משום שנאמר ולא ירבה לו סוסים (דברים י"ז): (ו) נציבים · פקידים וממונים לגבות המס ולמשול בהם: (י) כי איש מלחמות · הדדעזר היה שונא ואיש מלחמה עם תועי: ובידו · ביד יורם בן תועי: (יא) גם אותם · אשר הביא לו למנחה הקדיש וגו' עם הכסף והזהב אשר הקדיש מכל הגוים אשר כבש האמור במקרא שלאחריו

מצודת ציון

ידו · מקומו: (ד) פרשים · הם רוכבי הסוסים הרגילים בזה: ויעקר · הסיר העיקר והם הרגלים שהם העיקר בבהמה וכן סוסיהם תעקר (יהושע י"א) רכב · הם מד' סוסים: (ו) נציבים · פקידים וממונים: (ז) שלטי ·

הַמֶּ֫לֶךְ דָּוִד לַיהוָה עִם־הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב אֲשֶׁר הִקְדִּישׁ מִכָּל־
הַגּוֹיִם אֲשֶׁר כִּבֵּשׁ׃ יב מֵאֲרָם וּמִמּוֹאָב וּמִבְּנֵי עַמּוֹן
וּמִפְּלִשְׁתִּים וּמֵעֲמָלֵק וּמִשְּׁלַל הֲדַדְעֶזֶר בֶּן־רְחֹב מֶלֶךְ צוֹבָה׃
יג וַיַּעַשׂ דָּוִד שֵׁם בְּשֻׁבוֹ מֵהַכּוֹתוֹ אֶת־אֲרָם בְּגֵיא־מֶלַח
שְׁמוֹנָה עָשָׂר אָלֶף׃ יד וַיָּשֶׂם בֶּאֱדוֹם נְצִבִים בְּכָל־אֱדוֹם
שָׂם נְצִבִים וַיְהִי כָל־אֱדוֹם עֲבָדִים לְדָוִד וַיּוֹשַׁע יְהוָה אֶת־
דָּוִד בְּכֹל אֲשֶׁר הָלָךְ׃ טו וַיִּמְלֹךְ דָּוִד עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיְהִי
דָוִד עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה לְכָל־עַמּוֹ׃ טז וְיוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה
עַל־הַצָּבָא וִיהוֹשָׁפָט בֶּן־אֲחִילוּד מַזְכִּיר׃ יז וְצָדוֹק בֶּן־
אֲחִיטוּב וַאֲחִימֶלֶךְ בֶּן־אֶבְיָתָר כֹּהֲנִים וּשְׂרָיָה סוֹפֵר׃

רש"י

לפי שמכל המלחמות הללו קיבץ הקדשות לצרכי הבית: (יג) ויעש דוד שם · שקבר את ההרוגים שהרג באדום והוא שם טוב לישראל שקוברין את אויביהם וכן הוא אומר במלחמת גוג ומגוג וקברו כל עם הארץ והיה להם לשם (יחזקאל ל"ט י"ג) ומנין שקברן דוד שנאמר בספר מלכים (א' י"א ט"ו) ויהי בהיות דוד את אדום בעלות יואב שר הצבא לקבר את החללים: שמונה עשר אלף · ובספר תהלים (ס' ב') הוא אומר שנים עשר אלף אמור מעתה שתי מלחמות היו: (יד) נציבים · פקידים לגבות מס: (טו) ויהי דוד עושה משפט וגו' ויואב על הצבא · דוד גרם ליואב להיות מצליח על הצבא לפי שעשה משפט וצדקה ויואב גרם לדוד לעשות משפט וצדקה לפי שהוא דן ויואב שוטר ורודה על ידו ועוד מתוך שיואב עסק במלחמות לא היה דוד טרוד בהן ולבו פתוח לשפוט צדק: (טז) מזכיר · מזכיר איזה דין

מצודת ציון

מגן: אל עבדי על עבדי: (יא) כבש · ענין לכידה: (יז) ושריה · ובד"ה קראו שושא ולמטה קראו שוא ובשלש

מצודת דוד

(יג) ויעש דוד שם · עשה גבורה גדולה וקנה שם: בשובו · ר"ל עם כי היה עיף ויגע ממלחמת ארם עכ"ז הכה בגיא מלח וגו' ובתהלים ובד"ס נאמר שאותן המוכים היו מבני אדום ולזה אמר במקרא שלאחריו ששם באדום נציבים: (יד) בכל אדום · ולא נשאר עיר אחת מבלי נציב: (טו) משפט · בין איש לאחיו: וצדקה · משלו להצריכים לקבל: (טז) על הצבא · היה שר על קבוצת החיל: מזכיר · היה ממונה על ספר הזכרונות: (יז) כהנים · ר"ל שרי הכהנים צדוק היה משוח מלחמה ואחימלך סגן ולא חשב את אביתר לכה"ג כי לא הועמד עתה כ"א מאז שמלך על יהודה אבל

יח וּבְנָיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָדָע וְהַכְּרֵתִי וְהַפְּלֵתִי וּבְנֵי דָוִד כֹּהֲנִים
הָיוּ׃ ט א וַיֹּאמֶר דָּוִד הֲכִי יֶשׁ־עוֹד אֲשֶׁר נוֹתַר לְבֵית
שָׁאוּל וְאֶעֱשֶׂה עִמּוֹ חֶסֶד בַּעֲבוּר יְהוֹנָתָן׃ ב וּלְבֵית שָׁאוּל
עֶבֶד וּשְׁמוֹ צִיבָא וַיִּקְרְאוּ־לוֹ אֶל־דָּוִד וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֵלָיו
הַאַתָּה צִיבָא וַיֹּאמֶר עַבְדֶּךָ׃ ג וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ הַאֶפֶס עוֹד
אִישׁ לְבֵית שָׁאוּל וְאֶעֱשֶׂה עִמּוֹ חֶסֶד אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר צִיבָא
אֶל־הַמֶּלֶךְ עוֹד בֵּן לִיהוֹנָתָן נְכֵה רַגְלָיִם׃ ד וַיֹּאמֶר־לוֹ
הַמֶּלֶךְ אֵיפֹה הוּא וַיֹּאמֶר צִיבָא אֶל־הַמֶּלֶךְ הִנֵּה־הוּא בֵּית

רש"י

בא לפניו ראשון לפוסקו ראשון : (יח) ובניהו בן יהוידע והכרתי והפלתי · תרגם יונתן ובניהו בר יהוידע ממנא על קשתיא ועל קלעיא ורבותינו אמרו כרתי ופלתי אורים ותומים : כהנים היו · רברבין הוו :

מצודת דוד

יואב עם שהיה שר הצבא מאז מ"מ הועמד עתה להיות שר על כל הצבא אף משל ישראל · או על שחזר דוד והעמיד את צדוק לכה"ג לזה לא חשב את אביתר כי לא היה דבר המתקיים : (יח) והכרתי והפלתי · ת"י קשתיא וקלעיא ור"ל ובניהו וגו' והכרתי והפלתי היו מתמידים לשבת יחד כי היה ממונה עליהם להורותם לירות בקשת ולקלע באבנים : כהנים היו · ר"ל היו ראשים ושרים ובד"ה נאמר ובני דוד הראשונים ליד המלך · או יאמר ובניהו וגו' והכרתי והפלתי ובני דוד כולם היו שרי המלך וסרים למשמעתו לכל אשר יצוה ולא היו להם הנהגות מיוחדות כמו אלו הנזכרים לפניהם : ט (א) הכי יש עוד · האם יש עוד : (ב) עבד · עבד כנעני היה : עבדך · ר"ל אני עבדך הוא ציבא : (ג) האפס עוד · וכי אין עוד איש לבית שאול בתמיה הלא בודאי יש עוד ואעשה עמו חסד גדול ומרובה כי כשרוצה להגדיל דבר מה סומכו למלת אלהים וכן ותהי לחרדת אלהים (ש"א י"ד) : עוד בן · עוד נשאר בן : נכה רגלים · שבור ברגלו ופסח :

מצודת ציון

השמות היה נקרא והוא כלל גדול בנביאים בכ"מ שנאמר פעם כן ופעם כן: (יח) כהנים · ר"ל ראשים ושרים: ט (א) הכי · כי משמש במקום אם : (ג) האפס · האין וכן אפס כסף (בראשית מ"ז) : נכה · ענין שבירה וכן פרעה נכה (מ"ב כ"ג) : (ד) איפה · איה פה : בית מכיר · בבית מכיר ותחסר בי"ת השמוש וכמוהו הרבה : בלו דבר · שם מקום לו דבר : (ט) נער · המשרת נקרא נער ע"ש שדרך הנער לשרת את הזקן : (יג) פסח · חגר :

בגם

מָכִיר בֶּן־עַמִּיאֵל בְּלוֹ דְבָר׃ ה וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיִּקָּחֵהוּ
מִבֵּית מָכִיר בֶּן־עַמִּיאֵל מִלּוֹ דְבָר׃ ו וַיָּבֹא מְפִיבֹשֶׁת בֶּן־
יְהוֹנָתָן בֶּן־שָׁאוּל אֶל־דָּוִד וַיִּפֹּל עַל־פָּנָיו וַיִּשְׁתָּחוּ וַיֹּאמֶר
דָּוִד מְפִיבֹשֶׁת וַיֹּאמֶר הִנֵּה עַבְדֶּךָ׃ ז וַיֹּאמֶר לוֹ דָוִד אַל־
תִּירָא כִּי עָשֹׂה אֶעֱשֶׂה עִמְּךָ חֶסֶד בַּעֲבוּר יְהוֹנָתָן אָבִיךָ
וַהֲשִׁבֹתִי לְךָ אֶת־כָּל־שְׂדֵה שָׁאוּל אָבִיךָ וְאַתָּה תֹּאכַל
לֶחֶם עַל־שֻׁלְחָנִי תָּמִיד׃ ח וַיִּשְׁתַּחוּ וַיֹּאמֶר מֶה עַבְדֶּךָ כִּי
פָנִיתָ אֶל־הַכֶּלֶב הַמֵּת אֲשֶׁר כָּמוֹנִי׃ ט וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ אֶל־
צִיבָא נַעַר שָׁאוּל וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּל אֲשֶׁר הָיָה לְשָׁאוּל
וּלְכָל־בֵּיתוֹ נָתַתִּי לְבֶן־אֲדֹנֶיךָ׃ י וְעָבַדְתָּ לּוֹ אֶת־הָאֲדָמָה
אַתָּה וּבָנֶיךָ וַעֲבָדֶיךָ וְהֵבֵאתָ וְהָיָה לְבֶן־אֲדֹנֶיךָ לֶּחֶם וַאֲכָלוֹ
וּמְפִיבֹשֶׁת בֶּן־אֲדֹנֶיךָ יֹאכַל תָּמִיד לֶחֶם עַל־שֻׁלְחָנִי וּלְצִיבָא
חֲמִשָּׁה עָשָׂר בָּנִים וְעֶשְׂרִים עֲבָדִים׃ יא וַיֹּאמֶר צִיבָא אֶל־
הַמֶּלֶךְ כְּכֹל אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אֶת־עַבְדּוֹ כֵּן יַעֲשֶׂה
עַבְדֶּךָ וּמְפִיבֹשֶׁת אֹכֵל עַל־שֻׁלְחָנִי כְּאַחַד מִבְּנֵי הַמֶּלֶךְ׃

רש"י

(ט) נתתי לבן אדניך · המלך רשאי להעביר נחלה שנאמר (שמואל א' ח' י"ד) במשפט המלוכה את שדותיכם ואת כרמיכם יקח ונתן לעבדיו: (יא) כן יעשה עבדך ומפיבשת אוכל על שלחני · ציבא אמר כן יעשה עבדך · ודוד השיב

מצודת דוד

(ו) הנה עבדך · כי חשב אשר קרא המלך לנקום בו בעבור שאול ולזה אמר הנה עבדך מוכן לקבל כל העונש אשר תגזור: (ז) אל תירא · ר"ל לא קראתיך לגמול עמך רעה כ"א לגמול עמך חסד בעבור אביך: והשיבותי לך · אולם לקחם דוד אחרי מות איש בושת בעבור אשתו יכל היורשת אותו בחשבו שלא נשאר מ[illegible] קרוב לנחל: (ח) מה עבדך · מה עי ה',

נחשב עבדך למאומה: (י) ועבדת לו · לצרכו תעבוד את האדמה בחרישה וקצירה: והבאת · את התבואה תביא אל הבית: לבן אדוניך · הוא מיכה האמור למטה שהוא בן מפיבושת אדוניו: בן אדוניך · בן יהונתן אדוניו: (יא) ומפיבושת · אף זה מדברי ציבא שאמר אני אעשה כדברך עם היות שעד עתה היה מפיבושת אוכל

ב וְלִמְפִיבֹשֶׁת בֵּן־קָטָן וּשְׁמוֹ מִיכָא וְכֹל מוֹשַׁב בֵּית־צִיבָא
עֲבָדִים לִמְפִיבֹשֶׁת׃ יג וּמְפִיבֹשֶׁת יֹשֵׁב בִּירוּשָׁלַ͏ִם כִּי עַל־
שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ תָּמִיד הוּא אֹכֵל וְהוּא פִּסֵּחַ שְׁתֵּי רַגְלָיו׃
י א וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן וַיָּמָת מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן וַיִּמְלֹךְ חָנוּן בְּנוֹ
תַּחְתָּיו׃ ב וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶעֱשֶׂה־חֶסֶד ׀ עִם־חָנוּן בֶּן־נָחָשׁ
כַּאֲשֶׁר עָשָׂה אָבִיו עִמָּדִי חֶסֶד וַיִּשְׁלַח דָּוִד לְנַחֲמוֹ בְּיַד
עֲבָדָיו אֶל־אָבִיו וַיָּבֹאוּ עַבְדֵי דָוִד אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן׃
ג וַיֹּאמְרוּ שָׂרֵי בְנֵי־עַמּוֹן אֶל־חָנוּן אֲדֹנֵיהֶם הַמְכַבֵּד דָּוִד
אֶת־אָבִיךָ בְּעֵינֶיךָ כִּי־שָׁלַח לְךָ מְנַחֲמִים הֲלוֹא בַּעֲבוּר
חֲקֹר אֶת־הָעִיר וּלְרַגְּלָהּ וּלְהָפְכָהּ שָׁלַח דָּוִד אֶת־עֲבָדָיו
אֵלֶיךָ׃ ד וַיִּקַּח חָנוּן אֶת־עַבְדֵי דָוִד וַיְגַלַּח אֶת־חֲצִי זְקָנָם
וַיִּכְרֹת אֶת־מַדְוֵיהֶם בַּחֵצִי עַד־שְׁתוֹתֵיהֶם וַיְשַׁלְּחֵם׃

רש"י

ומפיבושת אוכל על שלחני : (יב) מושב בית ציבא · בניו ועבדיו : (ב) כאשר עשה אביו עמדי חסד · ומהו החסד כשהיה דוד בורח מפני שאול באו אליו אביו ואמו ואחיו (שמואל א' כ"ב ד') ויכחס את פני מלך מואב ויאמר לו ישב נא אבי ואמי עמך והרגם חוץ מאחד מהם שברח שנמלט לארץ בני עמון אצל נחש במדרש רבי תנחומא בוירא אליו : (ג) המכבד דוד את אביך בעיניך · הנראה בעיניך שדוד מכבד את אביך הם מוזהרים לא תדרוש שלומם והוא ידרוש שלומך : (ד) מדויהם · אלוקיסם : שתותידם · העגבות :

מצודת דוד

על שלחני כאחד מבני המלך ולא יצטרך לכל דבר : (יב) וכל מושב · כל היושבים והשוכנים בבית ציבא היו עבדים וגו' : (ב) כאשר עשה וגו' · אמרו רז"ל שהחסד היה שהחיה את אחיו אשר ברח אליו מאת מלך מואב כשהמית את אביו וביתו אחר שהוליכם אליו מן מערת עדולם כמ"ש בש"א : (ג) המכבד דוד וגו' בעיניך · וכי סבור אתה שדוד מכבד את אביך בעיניך על כי שלח לך מנחמים: הלוא הנה לא שלח כ"א לרגל את הארץ : (ד) בחצי · במחצית ארכם והוא

מצודת ציון

י (ג) ולרגלה · מלשון מרגל ומחפש: ולהפכה · ת"י ולבדקה כי הבודק דבר מה מהפכה מצד אל צד: (ד) מדויהם · מלבושיהם כמו וילבש שאול וגו' מדיו (ש"א י"ז) : שתותידם · הם העגבות שהוא בחצי המלבוש ודוגמתו חשופי

ה וַיַּגִּדוּ לְדָוִד וַיִּשְׁלַח לִקְרָאתָם כִּי־הָיוּ הָאֲנָשִׁים נִכְלָמִים
מְאֹד וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ שְׁבוּ בִירֵחוֹ עַד־יְצַמַּח זְקַנְכֶם וְשַׁבְתֶּם׃
ו וַיִּרְאוּ בְּנֵי עַמּוֹן כִּי נִבְאֲשׁוּ בְּדָוִד וַיִּשְׁלְחוּ בְנֵי־עַמּוֹן
וַיִּשְׂכְּרוּ אֶת־אֲרַם בֵּית־רְחוֹב וְאֶת־אֲרַם צוֹבָא עֶשְׂרִים אֶלֶף
רַגְלִי וְאֶת־מֶלֶךְ מַעֲכָה אֶלֶף אִישׁ וְאִישׁ טוֹב שְׁנֵים־עָשָׂר
אֶלֶף אִישׁ׃ ז וַיִּשְׁמַע דָּוִד וַיִּשְׁלַח אֶת־יוֹאָב וְאֵת כָּל־
הַצָּבָא הַגִּבֹּרִים׃ ח וַיֵּצְאוּ בְּנֵי עַמּוֹן וַיַּעַרְכוּ מִלְחָמָה פֶּתַח
הַשָּׁעַר וַאֲרַם צוֹבָא וּרְחוֹב וְאִישׁ־טוֹב וּמַעֲכָה לְבַדָּם
בַּשָּׂדֶה׃ ט וַיַּרְא יוֹאָב כִּי־הָיְתָה אֵלָיו פְּנֵי הַמִּלְחָמָה מִפָּנִים
וּמֵאָחוֹר וַיִּבְחַר מִכֹּל בְּחוּרֵי בְּיִשְׂרָאֵל ישראל קרי וַיַּעֲרֹךְ
לִקְרַאת אֲרָם׃ י וְאֵת יֶתֶר הָעָם נָתַן בְּיַד אַבְשַׁי אָחִיו
וַיַּעֲרֹךְ לִקְרַאת בְּנֵי עַמּוֹן׃ יא וַיֹּאמֶר אִם־תֶּחֱזַק אֲרָם מִמֶּנִּי
וְהָיְתָה לִּי לִישׁוּעָה וְאִם־בְּנֵי עַמּוֹן יֶחֶזְקוּ מִמְּךָ וְהָלַכְתִּי
לְהוֹשִׁיעַ לָךְ׃ יב חֲזַק וְנִתְחַזַּק בְּעַד עַמֵּנוּ וּבְעַד עָרֵי
אֱלֹהֵינוּ וַיהוָה יַעֲשֶׂה הַטּוֹב בְּעֵינָיו׃ יג וַיִּגַּשׁ יוֹאָב וְהָעָם
אֲשֶׁר עִמּוֹ לַמִּלְחָמָה בַּאֲרָם וַיָּנֻסוּ מִפָּנָיו׃ יד וּבְנֵי עַמּוֹן
רָאוּ כִּי־נָס אֲרָם וַיָּנֻסוּ מִפְּנֵי אֲבִישַׁי וַיָּבֹאוּ הָעִיר וַיָּשָׁב

מצודת ציון

שת (ישעיה כ׳): (ה) יצמח · יגדל: (ו) נבאשו · נמאסו כדבר הנבאש: ואיש טוב · אנשי איש טוב והוא שם אדון הארץ וכן וישב בארץ טוב (שופטים י״א): (ז) הגבורים · כמו והגבורים:

מצודת דוד

עד שתותיהם: (ה) וישלח לקראתם · לאמר להם לשבת בירחו האמור בסוף המקרא והפסיק לומר הסבה למה לא באו למלך ואמר כי היו נכלמים ולכן שלח לקראתם: ושבתם · לביתכם: (ח) פתח השער · מול פתח שער עירם: (ט) פני המלחמה · פני אנשי מלחמה: (יב) חזק ונתחזק · חזק אתה והעם אשר עמך וגם אנו נתחזק: בעד עמנו · שלא ילכו בשבי: ובעד ערי וגו׳ · שלא יכבשם האויב: וה׳ הטוב וגו׳ · ר״ל ואם בכל התחזקות לא נועיל יעשה ה׳ הטוב בעיניו ונקבל באהבה.

יואב מעל בני עמון ויבא ירושלם : טו וירא ארם כי נגף
לפני ישראל ויאספו יחד : טז וישלח הדדעזר ויצא את־
ארם אשר מעבר הנהר ויבאו חילם ושובך שר־צבא
הדדעזר לפניהם : יז ויגד לדוד ויאסף את־כל־ישראל
ויעבר את־הירדן ויבא חלאמה יתיר א' ויערכו ארם
לקראת דוד וילחמו עמו : יח וינס ארם מפני ישראל ויהרג
דוד מארם שבע מאות רכב וארבעים אלף פרשים ואת
שובך שר־צבאו הכה וימת שם : יט ויראו כל־המלכים
עבדי הדדעזר כי נגפו לפני ישראל וישלמו את־ישראל
ויעבדום ויראו ארם להושיע עוד את־בני עמון :
יא א ויהי לתשובת השנה לעת צאת המלאכים יתיר א'
וישלח דוד את־יואב ואת־עבדיו עמו ואת־כל־ישראל
וישחתו את־בני עמון ויצרו על־רבה ודוד יושב
בירושלם : ב ויהי לעת הערב ויקם דוד מעל משכבו
ויתהלך על־גג בית־המלך וירא אשה רחצת מעל הגג
והאשה טובת מראה מאד : ג וישלח דוד וידרש לאשה

רש"י

(טז) ושובך שר צבא הדדעזר · על שם שהיה גבור ועריץ מאד הזכירו בשמו : (א) לעת צאת המלכים · יש עת בשנה שדרך התיילות לצאת כשהארץ מלאה קמות והסוסים מוצאים תבואה בשדה לאכול:(ד) מטומאתה:

מצודת דוד

(טו) ויאספו יחד · כחשבם שבהרבת עם ינצחו הם : (יט) עבדי הדדעזר · ר"ל השרים למשמעתו: יא (א) לתשובת השנה · ר"ל בעת תשובת השמש אל הנקודה ההיא בעצמה שהיתה בה בעת צאת המלכים בשנה העברה להלחם בישראל ולעזור לבני עמון כמ"ש למעלה : (ב) מעל הגג · ר"ל מעל הגג שהלך הוא בו ראה אשה רוחצת למטה : (ג) וידרש · שאל ודרש על האשה מי היא :

מצודת ציון

(טז) חילם · שם מקום: (יז) חלמה· לחילם : (יט) וישלימו · עשו שלום : יא (א) לתשובת · מלשון השבה : ויצורו · מל' מצור :

וַיֹּאמֶר הֲלוֹא־זֹאת בַּת־שֶׁבַע בַּת־אֱלִיעָם אֵשֶׁת אוּרִיָּה
הַחִתִּי׃ ד וַיִּשְׁלַח דָּוִד מַלְאָכִים וַיִּקָּחֶהָ וַתָּבוֹא אֵלָיו וַיִּשְׁכַּב
עִמָּהּ וְהִיא מִתְקַדֶּשֶׁת מִטֻּמְאָתָהּ וַתָּשָׁב אֶל־בֵּיתָהּ׃
ה וַתַּהַר הָאִשָּׁה וַתִּשְׁלַח וַתַּגֵּד לְדָוִד וַתֹּאמֶר הָרָה אָנֹכִי׃
ו וַיִּשְׁלַח דָּוִד אֶל־יוֹאָב שְׁלַח אֵלַי אֶת־אוּרִיָּה הַחִתִּי וַיִּשְׁלַח
יוֹאָב אֶת־אוּרִיָּה אֶל־דָּוִד׃ ז וַיָּבֹא אוּרִיָּה אֵלָיו וַיִּשְׁאַל דָּוִד
לִשְׁלוֹם יוֹאָב וְלִשְׁלוֹם הָעָם וְלִשְׁלוֹם הַמִּלְחָמָה׃ ח וַיֹּאמֶר
דָּוִד לְאוּרִיָּה רֵד לְבֵיתְךָ וּרְחַץ רַגְלֶיךָ וַיֵּצֵא אוּרִיָּה מִבֵּית
הַמֶּלֶךְ וַתֵּצֵא אַחֲרָיו מַשְׂאַת הַמֶּלֶךְ׃ ט וַיִּשְׁכַּב אוּרִיָּה פֶּתַח
בֵּית הַמֶּלֶךְ אֵת כָּל־עַבְדֵי אֲדֹנָיו וְלֹא יָרַד אֶל־בֵּיתוֹ׃
י וַיַּגִּדוּ לְדָוִד לֵאמֹר לֹא־יָרַד אוּרִיָּה אֶל־בֵּיתוֹ וַיֹּאמֶר דָּוִד
אֶל־אוּרִיָּה הֲלוֹא מִדֶּרֶךְ אַתָּה בָא מַדּוּעַ לֹא־יָרַדְתָּ אֶל־
בֵּיתֶךָ׃ יא וַיֹּאמֶר אוּרִיָּה אֶל־דָּוִד הָאָרוֹן וְיִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה
יֹשְׁבִים בַּסֻּכּוֹת וַאדֹנִי יוֹאָב וְעַבְדֵי אֲדֹנִי עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה

רש״י

מגלתה : (ו) שלח אלי את אוריה · שהיה מתכוין שישכב עם אשתו ויתלה סבור שממנו היא מעוברת : (ח) משאת המלך · סעודתא דמלכא :

מצודת ציון

(ד) מתקדשת · ר״ל מטהרת : (ח) משאת · מנת ארוחה וסעודה וכן וישא משאות מאת פניו (בראשית מ״ג) : (יב) בזה · במקום הזה :

מצודת דוד

(ד) מתקדשת · היתה טהורה מטומאת נדה כי טבלה עצמה : (ו) שלח אלי וגו׳ · כי עמו היה במלחמה : (ז) ולשלום המלחמה · לשלום אנשי המלחמה : (ח) ורחץ רגליך · הוא כינוי לתשמיש המטה וכוונתו היתה להעלים הדבר ויחשבו כי ממנו הרתה (ואף בכל היוצא למלחמת בית דוד היה כותב גט כריתות לאשתו מכל מקום היה הדבר מכוער כי הדרך היה לנשאה בבואו מן המלחמה והיתה שומרת עליו) : משאת המלך · למען ייטב לבו ויבוא על אשתו : (ט) פתח · ר״ל הפתח עם כל עבדי המלך : (י) הלא מדרך אתה בא · ור״ל אתה עיף ויגע : (יא) יושבים בסכות · במקום המלחמה : ועבדי אדוני · רצה לומר שאר עבדי המלך : חייך · הרי

נִים וַאֲנִי אָבוֹא אֶל־בֵּיתִי לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת וְלִשְׁכַּב עִם־
אִשְׁתִּי חַיֶּךָ וְחֵי נַפְשֶׁךָ אִם־אֶעֱשֶׂה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה׃
וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־אוּרִיָּה שֵׁב בָּזֶה גַּם־הַיּוֹם וּמָחָר אֲשַׁלְּחֶךָּ
וַיֵּשֶׁב אוּרִיָּה בִירוּשָׁלִַם בַּיּוֹם הַהוּא וּמִמָּחֳרָת׃ יג וַיִּקְרָא־
לוֹ דָוִד וַיֹּאכַל לְפָנָיו וַיֵּשְׁתְּ וַיְשַׁכְּרֵהוּ וַיֵּצֵא בָעֶרֶב לִשְׁכַּב
בְּמִשְׁכָּבוֹ עִם־עַבְדֵי אֲדֹנָיו וְאֶל־בֵּיתוֹ לֹא יָרָד׃ יד וַיְהִי
בַבֹּקֶר וַיִּכְתֹּב דָּוִד סֵפֶר אֶל־יוֹאָב וַיִּשְׁלַח בְּיַד אוּרִיָּה׃
טו וַיִּכְתֹּב בַּסֵּפֶר לֵאמֹר הָבוּ אֶת־אוּרִיָּה אֶל־מוּל פְּנֵי
הַמִּלְחָמָה הַחֲזָקָה וְשַׁבְתֶּם מֵאַחֲרָיו וְנִכָּה וָמֵת׃ טז וַיְהִי
בִּשְׁמוֹר יוֹאָב אֶל־הָעִיר וַיִּתֵּן אֶת־אוּרִיָּה אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר
יָדַע כִּי אַנְשֵׁי־חַיִל שָׁם׃ יז וַיֵּצְאוּ אַנְשֵׁי הָעִיר וַיִּלָּחֲמוּ אֶת־
יוֹאָב וַיִּפֹּל מִן־הָעָם מֵעַבְדֵי דָוִד וַיָּמָת גַּם אוּרִיָּה הַחִתִּי׃
יח וַיִּשְׁלַח יוֹאָב וַיַּגֵּד לְדָוִד אֶת כָּל־דִּבְרֵי הַמִּלְחָמָה׃
יט וַיְצַו אֶת־הַמַּלְאָךְ לֵאמֹר כְּכַלּוֹתְךָ אֵת כָּל־דִּבְרֵי הַמִּלְחָמָה
לְדַבֵּר אֶל־הַמֶּלֶךְ׃ כ וְהָיָה אִם־תַּעֲלֶה חֲמַת הַמֶּלֶךְ וְאָמַר
לְךָ מַדּוּעַ נִגַּשְׁתֶּם אֶל־הָעִיר לְהִלָּחֵם הֲלוֹא יְדַעְתֶּם אֵת

ר ש״י

(טו) ונכה ומת · כדי שתהא מגורשת למפרע ונמצא שלא בא על אשת א[יש] שכל היוצא למלחמה כותב גט לאשתו על תנאי אם ימות במלחמה :

מצודת דוד

שבע בחיי גופך וחיי נפשך:(יב) גם היום · כי חשב כאשר יאכל לפניו אז ייטיב לבו ביין וישכב עם אשתו : וממחרת · עד אשר שלחו :

(יג) במשכבו · במקום ששכב בה אתמול וזהו עם עבדי אדוניו : (טו) אל מול · לפני המקום שלוחמים בו בחזקה ובגבורה : ושבתם מאחריו · לבל יעזרוהו ויהיה נכה מבני עמון וימות וכוונתו היתה לישאנה את״ז למען יחשבו שהרתה אחר הנשואין : (טז) בשמור · בעת שמרו את העיר מסביב לבלי תת יוצא ובא : אנשי חיל · מבני עמון : (כ) אל העיר ·

מצודת ציון

(טו) הבו · הזמינו ותנו כמו הבי המטפחת(רות ג'):(טז) אל העיר·את העיר:(כ) יורו· ישליכו כמו ירה בים

אֲשֶׁר־יֹרוּ מֵעַל הַחוֹמָה׃ כא מִֽי־הִכָּה אֶת־אֲבִימֶלֶךְ בֶּן־
יְרֻבֶּשֶׁת הֲלוֹא אִשָּׁה הִשְׁלִיכָה עָלָיו פֶּלַח רֶכֶב מֵעַל הַחוֹמָה
וַיָּמָת בְּתֵבֵץ לָמָּה נִגַּשְׁתֶּם אֶל־הַחוֹמָה וְאָמַרְתָּ גַּם עַבְדְּךָ
אוּרִיָּה הַחִתִּי מֵת׃ כב וַיֵּלֶךְ הַמַּלְאָךְ וַיָּבֹא וַיַּגֵּד לְדָוִד אֵת
כָּל־אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ יוֹאָב׃ כג וַיֹּאמֶר הַמַּלְאָךְ אֶל־דָּוִד כִּֽי־
גָבְרוּ עָלֵינוּ הָאֲנָשִׁים וַיֵּצְאוּ אֵלֵינוּ הַשָּׂדֶה וַנִּהְיֶה עֲלֵיהֶם
עַד־פֶּתַח הַשָּׁעַר׃ כד וַיֹּרְאוּ יתיר א' הַמּוֹרְאִים יתיר א' אֶל־
עֲבָדֶיךָ מֵעַל הַחוֹמָה וַיָּמוּתוּ מֵעַבְדֵי הַמֶּלֶךְ וְגַם עַבְדְּךָ
אוּרִיָּה הַחִתִּי מֵת׃ כה וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־הַמַּלְאָךְ כֹּה־תֹאמַר
אֶל־יוֹאָב אַל־יֵרַע בְּעֵינֶיךָ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה כִּֽי־כָזֹה וְכָזֶה

ר ש " י

(כא) בן ירובשת · הוא גדעון שעשה מריבה עם הבושת הוא הבעל:

מצודת ציון

(שמות ט"ו): (כא) ירובשת · הוא ירובעל וכאשר בעל גם בושת המה כנויי עבודת כוכבים: פלח · כן נקרא אבן הרחים כמו כפלח תחתית (איוב מ"א): רכב · הוא האבן העליונה מהרחים כמו לא יחבול רחים ורכב (דברים כ"ד): בתבץ · שם מקום: (כג) המלאך · השליח: (כד) ויורו המורים · ענין השלכה: (כה) כזה · כמו זה המספר:

מצודת דוד

להתקרב מאד אל העיר: מעל החומה · ובקלות ימיתו את הנגשים אל השער: (כא) הלוא אשה וגו' · וא"כ נקל מאד להרוג את כל הקרב אל החומה: ואמרת · לשכך חמתו תאמר גם עבדך וגו' ור"ל עם שהיה איש מלחמה מנעוריו וידע בכל זה ועכ"ז לא שת לבו לזאת א"כ מהכרחה כי מן השמים נהיה הדבר וכונתו היתה להודיע שעשה מה שצוה לו בדבר אוריה ולהסתיר הדבר בפני השליח לא צוהו לאמרו מיד: (כג) כי גברו · כאשר גברו עלינו וגו' וסוף הדבר היה אשר נהיה אנחנו מתגברים עליהם לרדפם עד פתח השער: (כד) ויורו המורים · בעת קרבנו אל החומה: וגם עבדך וגו' · כי השליח חשב למה אמתין עד אשר תעלה חמת המלך ולומר לו אחר זה למיתת אוריה הלא טוב לומר לו מיד -לא תעלה חמתו (ואף יואב השכיל את זאת אשר השליח יגיד לו מיד בזה לא חשש פן לא תעלה חמת המלך ולא יודע לו ממיתת אוריה): (כה) אל בעיניך · להכנים מורך בלב בעבור זה: כי כזה וכזה · כי דרך ירע היא שאוכלת החרב וכהנה וכהנה וכאומר פלא מעטים מתו ודרך המלחמ המלחמה

תֹּאכַל הֶחָרֶב הַחֲזֵק מִלְחַמְתְּךָ אֶל־הָעִיר וְהָרְסָהּ וְחַזְּקֵהוּ׃
כו וַתִּשְׁמַע אֵשֶׁת אוּרִיָּה כִּי־מֵת אוּרִיָּה אִישָׁהּ וַתִּסְפֹּד עַל־
בַּעְלָהּ׃ כז וַיַּעֲבֹר הָאֵבֶל וַיִּשְׁלַח דָּוִד וַיַּאַסְפָהּ אֶל־בֵּיתוֹ
וַתְּהִי־לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ בֵּן וַיֵּרַע הַדָּבָר אֲשֶׁר־עָשָׂה
דָוִד בְּעֵינֵי יְהוָה׃ יב א וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת־נָתָן אֶל־דָּוִד
וַיָּבֹא אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ שְׁנֵי אֲנָשִׁים הָיוּ בְּעִיר אֶחָת אֶחָד
עָשִׁיר וְאֶחָד רָאשׁ יתיר א׳ ׃ ב לְעָשִׁיר הָיָה צֹאן וּבָקָר
הַרְבֵּה מְאֹד׃ ג וְלָרָשׁ אֵין־כֹּל כִּי אִם־כִּבְשָׂה אַחַת קְטַנָּה
אֲשֶׁר קָנָה וַיְחַיֶּהָ וַתִּגְדַּל עִמּוֹ וְעִם־בָּנָיו יַחְדָּו מִפִּתּוֹ
תֹאכַל וּמִכֹּסוֹ תִשְׁתֶּה וּבְחֵיקוֹ תִשְׁכָּב וַתְּהִי־לוֹ כְּבַת׃
ד וַיָּבֹא הֵלֶךְ לְאִישׁ הֶעָשִׁיר וַיַּחְמֹל לָקַחַת מִצֹּאנוֹ וּמִבְּקָרוֹ
לַעֲשׂוֹת לָאֹרֵחַ הַבָּא לוֹ וַיִּקַּח אֶת־כִּבְשַׂת הָאִישׁ

קמץ בז״ק

רש״י

(כה) החזק מלחמתך אל העיר והרסה · עד כאן דברי השליחות: וחזקהו · דוד אמר למלאך וחזקהו ליואב בדברי תנחומין שלא ירך לבו: (ד) ויבא הלך · דימה את יצר הרע תחלה להלך שעובר לדרכו ואחר כך לאורח

מצודת דוד

המלחמה היא שאף מן המנצחים נופלים הרבה: החזק מלחמתך · אמוז במלחמתך ואל ירך לבבך וידעתי כי תוכל לה והרסה: וחזקהו · להשליח אמר שהוא מעצמו יחזק את לב יואב:

יב (א) שני אנשים · על כי רצה שדוד בעצמו יפסוק הדין על עצמו לזה אמר לו כאילו שואל לפניו על העול הנעשה בעיר שהוא יעשה משפט וכשיפסוק הדין אז יאמר לו אתה האיש ואף כי הרבה בדברים שאין ענין להם עם דבר דוד אולם כוונתו היתה להעלים ביותר לבל ירגיש דוד וישמור פיו מלפסוק הדין: (ג) ויחיה · היה מפרנסה במזון והיתה חביבה עליו עד שגדלה עמו בחדרו

מצודת ציון

והרסה · ענין נתילה ושבירה: (כז) ויאספה · הכניסה כמו ואין איש מאסף אותם (שופטים י״ט): יב (א) ראש · עני ודל כמו ראש עושה כף רמיה (משלי י׳): (ג) אין כל · לא כלום: ויחיה · ענין הספקת הצורך כמו למחיה שלחני (בראשית מ״ה): (ד) הלך · ההולך בדרך: לאורח · הוא ההלך

הָרָאשׁ יתיר א׳ וַיַּעֲשֶׂהָ לָאִישׁ הַבָּא אֵלָיו׃ ה וַיִּחַר־אַף דָּוִד
בָּאִישׁ מְאֹד וַיֹּאמֶר אֶל־נָתָן חַי־יְהוָה כִּי בֶן־מָוֶת הָאִישׁ
הָעֹשֶׂה זֹאת׃ ו וְאֶת־הַכִּבְשָׂה יְשַׁלֵּם אַרְבַּעְתָּיִם עֵקֶב
אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְעַל אֲשֶׁר לֹא־חָמָל׃
ז וַיֹּאמֶר נָתָן אֶל־דָּוִד אַתָּה הָאִישׁ כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל אָנֹכִי מְשַׁחְתִּיךָ לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל וְאָנֹכִי הִצַּלְתִּיךָ
מִיַּד שָׁאוּל׃ ח וָאֶתְּנָה לְךָ אֶת־בֵּית אֲדֹנֶיךָ וְאֶת־נְשֵׁי
אֲדֹנֶיךָ בְּחֵיקֶךָ וָאֶתְּנָה לְךָ אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה וְאִם
מְעָט וְאֹסִפָה לְּךָ כָּהֵנָּה וְכָהֵנָּה׃ ט מַדּוּעַ בָּזִיתָ ׀ אֶת־
דְּבַר יְהוָה לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינוֹ בעיניו קרי אֵת אוּרִיָּה הַחִתִּי
הִכִּיתָ בַחֶרֶב וְאֶת־אִשְׁתּוֹ לָקַחְתָּ לְּךָ לְאִשָּׁה וְאֹתוֹ הָרַגְתָּ
בְּחֶרֶב בְּנֵי עַמּוֹן׃ י וְעַתָּה לֹא־תָסוּר חֶרֶב מִבֵּיתְךָ עַד־

קמץ בז"ק

רש"י

שנעשה אכסנאי ואח"כ לאיש שהוא בעל הבית : (ה) כי בן מות · הגוזל את העני כאילו נוטל את נפשו שנאמר את נפש בעליו יקח (משלי א׳ י"ט) : (ו) ישלם ארבעתים · כך אירע לו שלקה בארבעה בנים הילד ואמנון תמר ואבשלום : (ח) ואוסיפה · והייתי מוסיף לך : ואת נשי אדוניך ·

מצודת ציון

שאמר והוא האיש הבא אליו אשר יאמר וליופי המליצה אמר במלות שונות : (ו) עקב · בעבור כמו עקב תשמעון (דברים ז׳): (ח) כהנה·

מצודת דוד

במדרו והוא מדרך מליצה והפלגה : (ה) ויחר אפו · כי חשב שאמת הדבר נעשתה התועבה הזאת:(ו) ארבעתים· כמ"ש וארבע צאן תחת השה (שמות כ"א) : עקב וגו׳ · לזה ישלם כדין התורה : ועל אשר לא חמל · ר"ל ולזה הוא בן מות על אשר לא חמל על רוב עניו ולכן חייב מיתה בחק משפט המלך : (ז) אתה האיש · אשר עשה כזאת : (ח) נשי אדוניך · מיכל בת שאול ובמדרש יש שגם נשא רצפה בת איה פילגש שאול : ואם מעט · ואם עדיין הממשלה והגדולה היא מעט בעיניך שאל ממני ואוסיף לך כהנה וכהנה ר"ל פעמים כמו שיש לך : (ט) מדוע בזית · ר"ל הלא גמלתיך הטובה ומדוע בזית את דבר ה׳ : הכית · ר"ל צוית לסבב לו המיתה : בחרב בני עמון · וכפולה הטעתך מאינו הרגתו כחרבך : (י) לא תסור חרב וגו׳ · ורבים מזרעך ימותו

עוֹלָם עֵקֶב כִּי בְזִתָנִי וַתִּקַּח אֶת־אֵשֶׁת אוּרִיָּה הַחִתִּי
לִהְיוֹת לְךָ לְאִשָּׁה׃ יא כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה הִנְנִי מֵקִים עָלֶיךָ
רָעָה מִבֵּיתֶךָ וְלָקַחְתִּי אֶת־נָשֶׁיךָ לְעֵינֶיךָ וְנָתַתִּי לְרֵעֶיךָ
וְשָׁכַב עִם־נָשֶׁיךָ לְעֵינֵי הַשֶּׁמֶשׁ הַזֹּאת׃ יב כִּי אַתָּה
עָשִׂיתָ בַסָּתֶר וַאֲנִי אֶעֱשֶׂה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה נֶגֶד כָּל־
יִשְׂרָאֵל וְנֶגֶד הַשָּׁמֶשׁ׃ יג וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־נָתָן חָטָאתִי
לַיהוָה ס וַיֹּאמֶר נָתָן אֶל־דָּוִד גַּם־יְהוָה הֶעֱבִיר חַטָּאתְךָ
לֹא תָמוּת׃ יד אֶפֶס כִּי־נִאֵץ נִאַצְתָּ אֶת־אֹיְבֵי יְהוָה
בַּדָּבָר הַזֶּה גַּם הַבֵּן הַיִּלּוֹד לְךָ מוֹת יָמוּת׃ טו וַיֵּלֶךְ
נָתָן אֶל־בֵּיתוֹ וַיִּגֹּף יְהוָה אֶת־הַיֶּלֶד אֲשֶׁר יָלְדָה אֵשֶׁת־

רש"י

פבא"פ

מיכל בת שאול : (יד) כי נאץ נאצת את איבי · כנוי הוא זה דרך כבוד למעלה ויונתן תרגם אחרי מיפתת פתחתא פומא דסנאי עמא דה' :

מצודת דוד

בהרב : בזיתני · להתחלל שם שמים על ידך : (יא) מביתך · אחד מאנשי ביתך יעשה לך הרעה : לעיניך · על כי ידע מזה ולא היה לאל ידו למחות בדבר הרי היא כאילו נעשתה לעיניו : לרעיך · כי אבשלום היה אז מלך כמוהו ולרעהו יחשב : לעיני השמש · ר"ל בגלוי ובפרסום רב :
(יב) בסתר · והשבת שלא תגלה רעתך : ואני אעשה וגו' · אשלם הגמול בפרסום רב ובזה ידעו הכל מעשיך כי מהגמול ישכילו לדעת העון : (יג) חטאתי לה' · כאומר הנה על הריגת אוריה עונשו אמורה שלא תסור חרב מביתי אבל עון בת שבע הלא לה' חטאתי בזה והוא רחום יכפר עון : גם ה' · ר"ל לא תחשוב שגמול העונש האמור שזה הוא לעון הריגת אוריה לא כן הוא כי גמול הראוי הוא להיות נפש תחת נפש אך רק על מקלת העון שלם ישלם וגם העביר מה מחטאתך וכפר מהאי להיות לך נפשך לשלל ולא תמות : (יד) אפס וגו' · ר"ל אבל בדבר הזה דבת שבע חללת את השם וגרמת שאויבי ה' הרשעים ינאצו נאצות גדולות בלמדם ממך ולזה תקבל עליו גמול משלם וגם הבן הילוד ימות כי ראוי הוא

מצודת ציון

כמו שיש לך : (יא) מקים · מעמיד : (יג) העביר · הסיר ומחל : (יד) אפס · הוא ענין רק כמו אפס קצהו (במדבר כ"ג) : נאץ נאצת · ענין כעס ובזיון כמו ויעשו נאצות גדולות (נחמיה ט') : (טו) ויגוף · הוא מכת החולי : ויאנש · ענין כבדות החולי כמו

דוד

אוּרִיָּה לְדָוִד וַיֵּאָנַשׁ׃ טז וַיְבַקֵּשׁ דָּוִד אֶת־הָאֱלֹהִים בְּעַד
הַנָּעַר וַיָּצָם דָּוִד צוֹם וּבָא וְלָן וְשָׁכַב אָרְצָה׃ יז וַיָּקֻמוּ
זִקְנֵי בֵיתוֹ עָלָיו לַהֲקִימוֹ מִן־הָאָרֶץ וְלֹא אָבָה וְלֹא־בָרָה
אִתָּם לָחֶם׃ יח וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיָּמָת הַיָּלֶד וַיִּרְאוּ
עַבְדֵי דָוִד לְהַגִּיד־לוֹ ׀ כִּי־מֵת הַיֶּלֶד כִּי אָמְרוּ הִנֵּה בִהְיוֹת
הַיֶּלֶד חַי דִּבַּרְנוּ אֵלָיו וְלֹא־שָׁמַע בְּקוֹלֵנוּ וְאֵיךְ נֹאמַר
אֵלָיו מֵת הַיֶּלֶד וְעָשָׂה רָעָה׃ יט וַיַּרְא דָּוִד כִּי עֲבָדָיו
מִתְלַחֲשִׁים וַיָּבֶן דָּוִד כִּי מֵת הַיָּלֶד וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־
עֲבָדָיו הֲמֵת הַיֶּלֶד וַיֹּאמְרוּ מֵת׃ כ וַיָּקָם דָּוִד מֵהָאָרֶץ
וַיִּרְחַץ וַיָּסֶךְ וַיְחַלֵּף שִׂמְלֹתָו שמלתיו קרי וַיָּבֹא בֵית־יְהוָה
וַיִּשְׁתָּחוּ וַיָּבֹא אֶל־בֵּיתוֹ וַיִּשְׁאַל וַיָּשִׂימוּ לוֹ לֶחֶם וַיֹּאכַל׃
כא וַיֹּאמְרוּ עֲבָדָיו אֵלָיו מָה הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר עָשִׂיתָה
בַּעֲבוּר הַיֶּלֶד חַי צַמְתָּ וַתֵּבְךְּ וְכַאֲשֶׁר מֵת הַיֶּלֶד קַמְתָּ
וַתֹּאכַל לָחֶם׃ כב וַיֹּאמֶר בְּעוֹד הַיֶּלֶד חַי צַמְתִּי וָאֶבְכֶּה
כִּי אָמַרְתִּי מִי יוֹדֵעַ יְחַנַּנִי וחנני קרי יְהוָה וְחַי הַיָּלֶד׃

הנו"ן בפתח

רש"י

(טו) ויאנש · לשון חולי : (טז) ובא ולן ושכב ארצה · ובא הבית ולן בלילה שוכב לארץ : (יז) ולא ברה · לשון אכילה כמו ואברה

מצודת ציון

אנושה מכותיה (מיכה א'): (יז) ברה · היא אכילה מועטת כמו להברות את דוד (לעיל ג'): (יט) מתלחשים · מדברים בלאט ובחשאי : ויבן · מלשון הבנה : (כ) ויסך · משח בשמן : ויחלף · ענין תמורה :

מצודת דוד

לגמול המעשה : (טז) ובא ולן · בא מבית האלהים מאשר התפלל בה ולן כל הלילה מושכב בארץ: (יח) ביום השביעי · לימי החולי או לימי לידתו: כי מת · אשר מת : ולא שמע · בעבור גודל התוגה : ועשה רעה · ר"ל יחבל בעצמו : (כ) ויחלף שמלותיו כי שכב ארצה והיו מעופרים בעפר הארץ : וישתחו · לברך על הרעה כמשפט התורה : וישאל · שאל בעבור האוכל וישימו וגו' : (כא) בעבור הילד חי · ר"ל בעבור הילד כשהיה עדיין חי צמת וגו' : (כב) מי יודע · אם כבר נגזרה עליו המיתה ואולי עדיין לא

כג וְעַתָּה ׀ מֵת לָמָּה זֶּה אֲנִי צָם הַאוּכַל לַהֲשִׁיבוֹ עוֹד
אֲנִי הֹלֵךְ אֵלָיו וְהוּא לֹא־יָשׁוּב אֵלָי׃ כד וַיְנַחֵם דָּוִד אֵת
בַּת־שֶׁבַע אִשְׁתּוֹ וַיָּבֹא אֵלֶיהָ וַיִּשְׁכַּב עִמָּהּ וַתֵּלֶד בֵּן
וַיִּקְרָא ותקרא קרי אֶת־שְׁמוֹ שְׁלֹמֹה וַיהוָה אֲהֵבוֹ׃ כה וַיִּשְׁלַח
בְּיַד נָתָן הַנָּבִיא וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ יְדִידְיָהּ בַּעֲבוּר יְהוָה׃
כו וַיִּלָּחֶם יוֹאָב בְּרַבַּת בְּנֵי עַמּוֹן וַיִּלְכֹּד אֶת־עִיר הַמְּלוּכָה׃
כז וַיִּשְׁלַח יוֹאָב מַלְאָכִים אֶל־דָּוִד וַיֹּאמֶר נִלְחַמְתִּי בְרַבָּה
גַּם־לָכַדְתִּי אֶת־עִיר הַמָּיִם׃ כח וְעַתָּה אֱסֹף אֶת־יֶתֶר הָעָם
וַחֲנֵה עַל־הָעִיר וְלָכְדָהּ פֶּן־אֶלְכֹּד אֲנִי אֶת־הָעִיר וְנִקְרָא
שְׁמִי עָלֶיהָ׃ כט וַיֶּאֱסֹף דָּוִד אֶת־כָּל־הָעָם וַיֵּלֶךְ רַבָּתָה

רש"י

מידה (לקמן י"ג ו') : (כה) בעבור ה' · אשר אהבו : (כו) את עיר המלוכה · שני חיזוקי חומה היו בה חיצונה ופנימית עיר החיצונה עיר

מצודת דוד

ותחני ה' וחי הילד : (כג) אליו · ר"ל אל הקבר בעת אמות:(כד)וינחם· על מיתת הילד : שלמה וה' אהבו · ר"ל קראה אותו בשתי השמות שם שלמה להורות כי שלום יהיה בימיו וה' אהבו כמשמעו : (כה) וישלח · אבל ה' שלח ביד נתן ויקרא את שמו ידידיה בעבור ה' ור"ל מה שקראה היא שמו בעבור אהבת ה' וה' אהבו קרא הוא שמו בעבור אהבת ה' ידידיה: (כו) עיר המלוכה · מקום היכל מלך הסמוך לרבה ואליה תחשב : (כז) עיר המים · היא עיר המלוכה והיתה מספקת מים לבני רבה : (כח) על העיר · היא רבה : פן אלכוד אני · כי היה קרוב הדבר הואיל ולכד את עיר המים ור"ל כשאלכוד אני פן יקרא שמי עלי ודוגמתו ושבעת וגו' ורם לבבך וגו' (דברים ח') ומשפטו כשתאכל ו[...]פן תאכל רם לבבך : ונקרא שמי עליה · לאמר יואב כבשה ועוד בע[...]בעת פן יהיה שמתן יקרא עליה

מצודת ציון

(כג) האוכל · מלשון יכולת : (כה) ידידיה · ר"ל אהוב לה' כי ידיד הוא ענין אהבה : (כח) וחנה· מלשון חניה : (לא) במגרה · כלי מלאה פגימות עשויה לכרות העלים ועל כי דרכה לכרות בגרירה קרויה מגרה וכן מגוררות במגרה (מ"א ז'): ובחריצי הברזל · כלי ברזל מלאה חרילים עשויה לדוש בה כמ"ש כי לא בחרוץ יודש קלח (ישעיה כ"ח) : ובמגזרות · הם הגרזנים שמבקעים בהם העלים והוא מתהפך כמו כבש כשב : במלבן · מל' לבנים :

וַיִּלָּחֶם בָּהּ וַיִּלְכְּדָהּ׃ ל וַיִּקַּח אֶת־עֲטֶרֶת־מַלְכָּם מֵעַל
רֹאשׁוֹ וּמִשְׁקָלָהּ כִּכַּר זָהָב וְאֶבֶן יְקָרָה וַתְּהִי עַל־רֹאשׁ
דָּוִד וּשְׁלַל הָעִיר הוֹצִיא הַרְבֵּה מְאֹד׃ לא וְאֶת־הָעָם
אֲשֶׁר־בָּהּ הוֹצִיא וַיָּשֶׂם בַּמְּגֵרָה וּבַחֲרִצֵי הַבַּרְזֶל וּבְמַגְזְרֹת
הַבַּרְזֶל וְהֶעֱבִיר אוֹתָם בַּמַּלְכֵּן במלבן קרי וְכֵן יַעֲשֶׂה לְכֹל
עָרֵי בְנֵי־עַמּוֹן וַיָּשָׁב דָּוִד וְכָל־הָעָם יְרוּשָׁלִָם׃ יג א וַיְהִי
אַחֲרֵי־כֵן וּלְאַבְשָׁלוֹם בֶּן־דָּוִד אָחוֹת יָפָה וּשְׁמָהּ תָּמָר
וַיֶּאֱהָבֶהָ אַמְנוֹן בֶּן־דָּוִד׃ ב וַיֵּצֶר לְאַמְנוֹן לְהִתְחַלּוֹת
בַּעֲבוּר תָּמָר אֲחֹתוֹ כִּי בְתוּלָה הִיא וַיִּפָּלֵא בְּעֵינֵי אַמְנוֹן
לַעֲשׂוֹת לָהּ מְאוּמָה׃ ג וּלְאַמְנוֹן רֵעַ וּשְׁמוֹ יוֹנָדָב בֶּן־

רש"י

מלוכה והפנימית למבצר ולחוזק : (ל) את עטרת מלכם · תועבת בני עמון מלכם שמו לשון מולך : ותהי על ראש דוד · אתי הגתי בטלה : (לא) מגרה ואריאלים ומגזרות · (כמין פלירה פים שקורין לימ"א) מיני יסורים הם : מגרה · סכין פגום פגימות הרבה תכופות זו לזו : חריצים · הוא מורג חרוץ מלא אריאלים כמין פלירה פים שקורין לימ"א : במלבן · בטיט תולות וכן תרגם יונתן וגרר יתהון בשוקיא : (א) ולאבשלום אחות יפה · שהיתה בת אמו : (ב) להתחלות · עד שנחלה : כי בתולה היא · צנועה בבית ואינה יוצאת לחוץ לפיכך ויפלא בעיני אמנון וגו' נכסה ונעלם ממנו מה תואנה יכול לבקש וישכב עמה כמו כי יפלא ממך (דברים

מצודת ציון

יג (ב) ויצר · מל' צרה ודאגה : להתחלות · מל' חולי : ויפלא · ענין מכוסה ומניעה וכן כי יפלא ממך דבר (דברים י"ז) : מאומה · שום דבר : (ג) רע · חבר ואוהב :

מצודת דוד

עליה להיות לכבוד ולפאר : (ל) ואבן יקרה · וגם אבן יקרה : ותהי על ראש דוד · למעלה מראשו היתה תלויה כשהוא יושב על הכסא כי אין סבל על ראשו משא של ככר:(לא) וישם במגרה · שם משפטם לייסרם במגרה וגו' : והעביר · מהם העביר במלבן ר"ל בכבשן ששורפים בו הלבנים :
יג (א) אחות · מן האב ומן האם כי מעכה בת מלך גשור היתה יפת תואר [illegible]לקחה דוד במלחמה ובא עליה קודם שנתגיירה ונתעברה וילדה את תמר ואת [illegible]בשלום ילדה אחר שנתגיירה : (ב) ו יצר לאמנון · היה מיצר ודואג עד שהיה נר[illegible]לה כחולה מרוב חשקו בה : אחותו · מן האב : כי בתולה היא · ומדרך [illegible]בתולות לשבת בית ולזה היה מתמנעת בעיני אמנון לעשות

שִׁמְעָה אֲחִי דָוִד וְיוֹנָדָב אִישׁ חָכָם מְאֹד׃ ד וַיֹּאמֶר לוֹ
מַדּוּעַ אַתָּה כָּכָה דַּל בֶּן־הַמֶּלֶךְ בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר הֲלוֹא תַּגִּיד
לִי וַיֹּאמֶר לוֹ אַמְנוֹן אֶת־תָּמָר אֲחוֹת אַבְשָׁלֹם אָחִי
אֲנִי אֹהֵב׃ ה וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוֹנָדָב שְׁכַב עַל־מִשְׁכָּבְךָ וְהִתְחָל
וּבָא אָבִיךָ לִרְאוֹתֶךָ וְאָמַרְתָּ אֵלָיו תָּבֹא נָא תָמָר אֲחוֹתִי
וְתַבְרֵנִי לֶחֶם וְעָשְׂתָה לְעֵינַי אֶת־הַבִּרְיָה לְמַעַן אֲשֶׁר
אֶרְאֶה וְאָכַלְתִּי מִיָּדָהּ׃ ו וַיִּשְׁכַּב אַמְנוֹן וַיִּתְחָל וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ
לִרְאוֹתוֹ וַיֹּאמֶר אַמְנוֹן אֶל־הַמֶּלֶךְ תָּבוֹא־נָא תָמָר אֲחֹתִי
וּתְלַבֵּב לְעֵינַי שְׁתֵּי לְבִבוֹת וְאֶבְרֶה מִיָּדָהּ׃ ז וַיִּשְׁלַח דָּוִד
אֶל־תָּמָר הַבַּיְתָה לֵאמֹר לְכִי נָא בֵּית אַמְנוֹן אָחִיךְ וַעֲשִׂי־
לוֹ הַבִּרְיָה׃ ח וַתֵּלֶךְ תָּמָר בֵּית אַמְנוֹן אָחִיהָ וְהוּא שֹׁכֵב

רש"י

י"ז ח') אחרי יתכסי ממך: (ג) איש חכם · לרשעה: (ד) דל · כחוש כמו דלות ורעות תואר (בראשית מ"א י"ט): (ה) את הבריה · את הסעודה: (ו) ותלבב · ותחלוט · סולת מורבכת במים רותחין תחלה ואח"כ בשמן:

מצודת דוד

לה מאומה ולמלאות תאותו ולכן נעצב הרבה: (ג) איש חכם מאד · חכם להרע: (ד) בבקר בבקר · בכל בוקר נראה פניך דל וכחוש כאילו בלילה לא שכב לבך: אחות אבשלום · כאומר הלא היא לבד אחות אבשלום ומן האם אבל לא תחשב לאחות מן האב לא לי ולא לו על כי נתעברה אמה ממנה בגיותה ולא תחשב לאבי לבת ומותרת היא לי ואני אוהב אותה ובה אני חושב בלילה ונגזלם שנתי: (ה) והתחל · עשה עצמך כחולה: ותברני לחם · היא תא[illegible]חם · כי תעשה את המאכל לעיניו כשאראה בתקונו אהיה תאב לה[illegible] היתה: מידה וכאומר וכאשר תבוא לביתך עשה כאשר תמצא ידך [illegible] עמך · ר"ל החרישי ואל תבזם

מצודת ציון

(ד) דל · כחוש ורזה כמו דלות ורעות (בראשית מ"א): (ה) והתחל · מל' חולי: לראותך · לבקר אותך כמו לראות את דוד (ש"א י"ט): ותברני הבריה · ענין אכילה מועטת כמו ולא ברה אתם (לעיל י"ב): (ו) ותלבב לביבות · ת"י ותחלוט חליטתא בדרז"ל חלוט של בעלי בתים (פסחים ל"ו) והמה נקראים ע"ש המעשה שסולקין אותם ברותחין:

וַתִּקַּח אֶת־הַבָּצֵק וַתָּלָושׁ יתיר ו' וַתְּלַבֵּב לְעֵינָיו וַתְּבַשֵּׁל
אֶת־הַלְּבִבוֹת׃ ט וַתִּקַּח אֶת־הַמַּשְׂרֵת וַתִּצֹק לְפָנָיו וַיְמָאֵן
לֶאֱכוֹל וַיֹּאמֶר אַמְנוֹן הוֹצִיאוּ כָל־אִישׁ מֵעָלַי וַיֵּצְאוּ כָל־
אִישׁ מֵעָלָיו׃ י וַיֹּאמֶר אַמְנוֹן אֶל־תָּמָר הָבִיאִי הַבִּרְיָה
הַחֶדֶר וְאֶבְרֶה מִיָּדֵךְ וַתִּקַּח תָּמָר אֶת־הַלְּבִבוֹת אֲשֶׁר עָשָׂתָה
וַתָּבֵא לְאַמְנוֹן אָחִיהָ הֶחָדְרָה׃ יא וַתַּגֵּשׁ אֵלָיו לֶאֱכֹל וַיַּחֲזֶק־
בָּהּ וַיֹּאמֶר לָהּ בּוֹאִי שִׁכְבִי עִמִּי אֲחוֹתִי׃ יב וַתֹּאמֶר לוֹ אַל־
אָחִי אַל־תְּעַנֵּנִי כִּי לֹא־יֵעָשֶׂה כֵן בְּיִשְׂרָאֵל אַל־תַּעֲשֵׂה
אֶת־הַנְּבָלָה הַזֹּאת׃ יג וַאֲנִי אָנָה אוֹלִיךְ אֶת־חֶרְפָּתִי
וְאַתָּה תִּהְיֶה כְּאַחַד הַנְּבָלִים בְּיִשְׂרָאֵל וְעַתָּה דַּבֶּר־נָא
אֶל־הַמֶּלֶךְ כִּי לֹא יִמְנָעֵנִי מִמֶּךָּ׃ יד וְלֹא אָבָה לִשְׁמֹעַ

רש"י

(ט) את המשרת · תרגום של מחבת מסריתא : (יג) כי לא ימנעני ממך · ושמותרת אני לך לפי שנתעברה בי אמי כשהיא נכרית יפת תואר שלקחה דוד במלחמה ומי שיש לו בן או בת מן שפחה אינו בנו לכל דבר :

מצודת ציון

ואברה · ואוכל מעט : (ח) הבצק · העיסה ואמר כן ע"ש סופו כי אחר הלישה נקרא בצק וכן אפיתי על גחליו לחם (ישעיה מ"ד): ותלבב · ותלוש : (ט) המשרת · תרגום של מחבת הוא מסריתא : ותצוק · מל' יציקה : מעלי · מאצלי : (יב) תענני · מל' עינוי : הנבלה · דבר גנאי וכעור : (יג) אנה · להיכן : הנבלים · הפחותים ושפלים :

מצודת דוד

לעיניו · תעשה לפניו שתי לביבות : (ח) ותבשל · עוד פעם על המחבת בשמן : (ט) ותצק · יצקה את הקערה הלביבות עם השמן:(י)החדר· לחדר משכבו: ותבא · את הלביבות: (יא) ותגש · הגישה אליו את הלביבות לאכול : (יב) אל אחי · אל תעשה כזאת אתה אחי : אל תענני · אל תאנס אותי : כי לא יעשה וגו' · לאנס את הבתולות ולזה אל תעשה גם אתה את הנבלה הזאת : (יג) ואני וגו' · עם שיהיה באונס מ"מ לחרפה תחשב לי ואנה אוליכה [illegible] מבני אדם : ואתה · ואף אתה תהיה נחשב כאחד הנבלים : ועתה · [illegible] ותתפוץ כי דבר נא וגו' כי לא ימנעני מלהיות לך לאשה :

ויחזק

בְּקוֹלָהּ וַיֶּחֱזַק מִמֶּנָּה וַיְעַנֶּהָ וַיִּשְׁכַּב אֹתָהּ׃ טו וַיִּשְׂנָאֶהָ
אַמְנוֹן שִׂנְאָה גְּדוֹלָה מְאֹד כִּי גְדוֹלָה הַשִּׂנְאָה אֲשֶׁר
שְׂנֵאָהּ מֵאַהֲבָה אֲשֶׁר אֲהֵבָהּ וַיֹּאמֶר־לָהּ אַמְנוֹן קוּמִי לֵכִי׃
טז וַתֹּאמֶר לוֹ אַל־אוֹדֹת הָרָעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת מֵאַחֶרֶת
אֲשֶׁר־עָשִׂיתָ עִמִּי לְשַׁלְּחֵנִי וְלֹא אָבָה לִשְׁמֹעַ לָהּ׃
יז וַיִּקְרָא אֶת־נַעֲרוֹ מְשָׁרְתוֹ וַיֹּאמֶר שִׁלְחוּ־נָא אֶת־
זֹאת מֵעָלַי הַחוּצָה וּנְעֹל הַדֶּלֶת אַחֲרֶיהָ׃ יח וְעָלֶיהָ כְּתֹנֶת
פַּסִּים כִּי כֵן תִּלְבַּשְׁןָ בְנוֹת־הַמֶּלֶךְ הַבְּתוּלֹת מְעִילִים
וַיֹּצֵא אוֹתָהּ מְשָׁרְתוֹ הַחוּץ וְנָעַל הַדֶּלֶת אַחֲרֶיהָ׃ יט וַתִּקַּח
תָמָר אֵפֶר עַל־רֹאשָׁהּ וּכְתֹנֶת הַפַּסִּים אֲשֶׁר עָלֶיהָ קָרָעָה
וַתָּשֶׂם יָדָהּ עַל־רֹאשָׁהּ וַתֵּלֶךְ הָלוֹךְ וְזָעָקָה׃ כ וַיֹּאמֶר
אֵלֶיהָ אַבְשָׁלוֹם אָחִיהָ הַאֲמִינוֹן אָחִיךְ הָיָה עִמָּךְ וְעַתָּה

רש"י

(טו) וישנאה אמנון · אמרו רבותינו נימא נקשרה לו ועשאתו כרות שפכה :
(טז) אל אודות · אל יעשה אודות הרעה הזאת של שילות הגדולה מן

מצודת דוד

(יד) ויחזק · נתגבר עליה ואנסה : (טו) וישנאה · אולי גדפתו בדברים מה' סיתה זאת לגלות חרפתו בקהל רב : כי גדולה וגו' · השנאה היתה בערכה יותר גדולה מערך האהבה הקדומה : קומי לכי · ולא רצה שתשב עוד זמן מה בביתו : (טז) אל אודות הרעה וגו' · ר"ל אל תעשה עסק הרעה הגדולה הזאת אשר היא יותר גדולה מהאחרת : אשר עשית · ר"ל ומה היא הרעה הגדולה ואמרה אשר אתה עושה עמי לגרשני מביתך כי מעתה תפלה להנשא לו לכסות קלונה : (יח) כי כן תלבשן · כן היה מנהג מלבושיהן : מעילים · היא כתונת פסים ועניינם אחד : (יט) על ראשה · ר"ל וזרקה ממעל לראשה דרך צער ולהודיע לרבים שאנוסה היתה : ותשם ידה וגו' · כן הוא דרך המצטער : (כ) היה עמך · ר"ל אנס אותך ובלשון נקיה ד בר : ועתה · הואיל וכבר נעשה החרישי ואל תבוזם

מצודת ציון

(טז) אודות · עסק : (יז) ונעול · סגור במנעול : (יח) פסים · מרוקמת ברוחב פס יד וכן ועשה לו כתונת פסים (בראשית ל"ז): (כ) האמינון · דרך המדברים להוסיף אותיות להקטין הדבר וכן יצרנהו כאישון עינו (דברים ל"ב) הנקרא כן ע"ש האיש הקטן הנראה

אַחוֹתִי הַחֲרִישִׁי אָחִיךְ הוּא אַל־תָּשִׁיתִי אֶת־לִבֵּךְ לַדָּבָר
הַזֶּה וַתֵּשֶׁב תָּמָר וְשֹׁמֵמָה בֵּית אַבְשָׁלוֹם אָחִיהָ׃ כא וְהַמֶּלֶךְ
דָּוִד שָׁמַע אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּחַר לוֹ מְאֹד׃ כב וְלֹא־
דִבֶּר אַבְשָׁלוֹם עִם־אַמְנוֹן לְמֵרָע וְעַד־טוֹב כִּי־שָׂנֵא
אַבְשָׁלוֹם אֶת־אַמְנוֹן עַל־דְּבַר אֲשֶׁר עִנָּה אֵת תָּמָר אֲחֹתוֹ׃
כג וַיְהִי לִשְׁנָתַיִם יָמִים וַיִּהְיוּ גֹזְזִים לְאַבְשָׁלוֹם בְּבַעַל חָצוֹר
אֲשֶׁר עִם־אֶפְרָיִם וַיִּקְרָא אַבְשָׁלוֹם לְכָל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ׃
כד וַיָּבֹא אַבְשָׁלוֹם אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא גֹזְזִים
לְעַבְדֶּךָ יֵלֶךְ־נָא הַמֶּלֶךְ וַעֲבָדָיו עִם־עַבְדֶּךָ׃ כה וַיֹּאמֶר
הַמֶּלֶךְ אֶל־אַבְשָׁלוֹם אַל־בְּנִי אַל־נָא נֵלֵךְ כֻּלָּנוּ וְלֹא
נִכְבַּד עָלֶיךָ וַיִּפְרָץ־בּוֹ וְלֹא־אָבָה לָלֶכֶת וַיְבָרְכֵהוּ׃
כו וַיֹּאמֶר אַבְשָׁלוֹם וָלֹא יֵלֶךְ־נָא אִתָּנוּ אַמְנוֹן אָחִי

ר ש״י

האחרת שעשית עמי ועניתני ועוד תוסיף רעה מא נה לשלחני : (כג) ויהיו גוזזים · ודרכם היה לעשות משתה בגזוז צאנם : (כו) ולא ילך נא אתנו·

מצודת ציון

בעין : החרישי · ענין שתיקה : תשיתי · תשימי : ושוממה · הוי״ו יתירה וכן ורכב וסוס (תהלים ע״ו) : (כג) לשנתים ימים · לשתי שנים : גוזזים · את הצאן : עם אפרים · סמוך לנחלת אפרים כמו עם באר לחי ראי (בראשית כ״ה) : (כה) ויפרץ · ענין הפתוי ברבוי דברים והוא הפוך

מצודת דוד

אותו כי הלא אחיך הוא וראוי לך לחוס על כבודו : אל תשיתי וגו׳ · ר״ל אל תצטער בעבור זה: (כב) למרע· בין דבר רע בין דבר טוב : כי שנא וגו׳ · ושמר האיבה בלבו להנקם בו לעת מצוא ובכדי שלא ירגיש בדבר לא דבר עמו מאומה : (כג) ויהיו גוזזים · והיה מדרכם לעשות משתה ושמחה וכן בנבל נאמר על יום טוב באנו (ש״א כ״ה) : (כד) עם עבדך · על עצמו אמר : (כה) ולא נכבד עליך · כי כאשר נלך כלנו יהיה לך לעול כבד וטרחה מרובה : ויברכהו · [illegible]דבת לבו : (כו) ולא ילך · בשאלה אמר לו ואם לא ילך אמנון על [illegible]רת לכל בני המלך לא היה אמנון נכלל עמהם לפי שהיה הבכור (עם ש[illegible]

ועומד

וַיֹּ֤אמֶר לוֹ֙ הַמֶּ֔לֶךְ לָ֥מָּה יֵלֵ֖ךְ עִמָּֽךְ : כז וַיִּפְרָץ־בּ֖וֹ אַבְשָׁל֑וֹם
וַיִּשְׁלַ֤ח אִתּוֹ֙ אֶת־אַמְנ֔וֹן וְאֵ֖ת כָּל־בְּנֵ֥י הַמֶּֽלֶךְ : כח וַיְצַ֨ו
אַבְשָׁל֜וֹם אֶת־נְעָרָ֣יו לֵאמֹ֗ר רְא֣וּ נָ֠א כְּט֨וֹב לֵב־אַמְנ֤וֹן בַּיַּ֙יִן֙
וְאָמַרְתִּ֣י אֲלֵיכֶ֗ם הַכּ֛וּ אֶת־אַמְנ֖וֹן וַהֲמִתֶּ֣ם אֹת֑וֹ אַל־תִּירָ֔אוּ
הֲל֗וֹא כִּ֚י אָנֹכִי֙ צִוִּ֣יתִי אֶתְכֶ֔ם חִזְק֖וּ וִהְי֥וּ לִבְנֵי־חָֽיִל :
כט וַיַּעֲשׂ֞וּ נַעֲרֵ֤י אַבְשָׁלוֹם֙ לְאַמְנ֔וֹן כַּאֲשֶׁ֖ר צִוָּ֣ה אַבְשָׁל֑וֹם
וַיָּקֻ֣מוּ ׀ כָּל־בְּנֵ֣י הַמֶּ֗לֶךְ וַֽיִּרְכְּב֛וּ אִ֥ישׁ עַל־פִּרְדּ֖וֹ וַיָּנֻֽסוּ :
ל וַיְהִי֙ הֵ֣מָּה בַדֶּ֔רֶךְ וְהַשְּׁמֻעָ֣ה בָ֔אָה אֶל־דָּוִ֖ד לֵאמֹ֑ר הִכָּ֤ה
אַבְשָׁלוֹם֙ אֶת־כָּל־בְּנֵ֣י הַמֶּ֔לֶךְ וְלֹֽא־נוֹתַ֥ר מֵהֶ֖ם אֶחָֽד :
לא וַיָּ֧קָם הַמֶּ֛לֶךְ וַיִּקְרַ֥ע אֶת־בְּגָדָ֖יו וַיִּשְׁכַּ֣ב אָ֑רְצָה וְכָל־
עֲבָדָ֥יו נִצָּבִ֖ים קְרֻעֵ֥י בְגָדִֽים : לב וַיַּ֣עַן ׀ יוֹנָדָ֣ב ׀ בֶּן־שִׁמְעָ֣ה
אֲחִֽי־דָוִד֮ וַיֹּאמֶר֒ אַל־יֹאמַ֣ר אֲדֹנִ֗י אֵ֣ת כָּל־הַנְּעָרִ֤ים בְּנֵֽי־
הַמֶּ֙לֶךְ֙ הֵמִ֔יתוּ כִּֽי־אַמְנ֥וֹן לְבַדּ֖וֹ מֵ֑ת כִּֽי־עַל־פִּ֤י אַבְשָׁלוֹם֙
הָיְתָ֣ה שִׂימָ֔ה שומה קרי מִיּוֹם֙ עַנֹּת֔וֹ אֵ֖ת תָּמָ֥ר אֲחֹתֽוֹ :
לג וְעַתָּ֡ה אַל־יָשֵׂם֩ אֲדֹנִ֨י הַמֶּ֤לֶךְ אֶל־לִבּוֹ֙ דָּבָ֣ר לֵאמֹ֔ר כָּל־
בְּנֵ֥י הַמֶּ֖לֶךְ מֵ֑תוּ כִּֽי־אם כתיב ולא קרי אַמְנ֥וֹן לְבַדּ֖וֹ מֵֽת :
לד וַיִּבְרַ֖ח אַבְשָׁל֑וֹם וַיִּשָּׂ֞א הַנַּ֣עַר הַצֹּפֶה֩ אֶת־עֵינָ֨ו עיניו ק׳

רש״י

ואם לא יכול אתה ללכת ילך לא עמנו אמנון : (לב) על פי אבשלום היתה שומה · בלוויו של אבשלום היתה שומה זו נשומת על עבדיו להרוג

מצודת דוד / מצודת ציון

ועומד הוא במקום אביו המלך) : מן ויפצר בם (שם י״ט): (כט) פרדו·
למה ילך·כי יכבד עליך : (כח) כטוב הוא הבא מן הסוס והחמור :
וגו׳ · ואז לא יהיה נשמר : הלא (לד) הצופה · הוא העומד במקום
כי אנכי צויתי · ומידי יבוקש :
חזקו · אם אולי יעמוד על נפשו : (ל) בדרך · עד לא באו העירה :
והשמועה · קול שמועת שקר : (לב) אל יאמר· אל יחשוב : היתה
שומה · הצוואה ההיא הושמה על עבדיו מפי אבשלום מיום ענות אמנון
את תמר : (לג) דבר לאמר · השמועה האומרת כל בני וגו׳

וַיַּרְא וְהִנֵּה עַם־רַב הֹלְכִים מִדֶּרֶךְ אַחֲרָיו מִצַּד הָהָר׃
לה וַיֹּאמֶר יוֹנָדָב אֶל־הַמֶּלֶךְ הִנֵּה בְנֵי־הַמֶּלֶךְ בָּאוּ כִּדְבַר
עַבְדְּךָ כֵּן הָיָה׃ לו וַיְהִי ׀ כְּכַלֹּתוֹ לְדַבֵּר וְהִנֵּה בְנֵי־הַמֶּלֶךְ
בָּאוּ וַיִּשְׂאוּ קוֹלָם וַיִּבְכּוּ וְגַם־הַמֶּלֶךְ וְכָל־עֲבָדָיו בָּכוּ בְּכִי
גָּדוֹל מְאֹד׃ לז וְאַבְשָׁלוֹם בָּרַח וַיֵּלֶךְ אֶל־תַּלְמַי בֶּן־
עַמִּיחוּר עמיהוד קרי מֶלֶךְ גְּשׁוּר וַיִּתְאַבֵּל עַל־בְּנוֹ כָּל־
הַיָּמִים׃ לח וְאַבְשָׁלוֹם בָּרַח וַיֵּלֶךְ גְּשׁוּר וַיְהִי־שָׁם שָׁלֹשׁ
שָׁנִים׃ לט וַתְּכַל דָּוִד הַמֶּלֶךְ לָצֵאת אֶל־אַבְשָׁלוֹם כִּי־
נִחַם עַל־אַמְנוֹן כִּי־מֵת׃ יד א וַיֵּדַע יוֹאָב בֶּן־צְרֻיָה כִּי־
לֵב הַמֶּלֶךְ עַל־אַבְשָׁלוֹם׃ ב וַיִּשְׁלַח יוֹאָב תְּקוֹעָה וַיִּקַּח
מִשָּׁם אִשָּׁה חֲכָמָה וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ הִתְאַבְּלִי־נָא וְלִבְשִׁי־

רש״י

את אמנון: (לט) ותכל דוד · הרי זה מקרא קצר ותכל נפש דוד וכן תרגם יונתן ותמידת נפשא דדוד כמו נכספה וגם כלתה (תהלים פ״ד) לשון תאוה: כי נחם על אמנון · קבל תנחומין: (ב) וישלח יואב תקועה ·

מצודת ציון

גבוה להביט למרחוק: (לט) ותכל דוד · תחסר מלת נפש ולז״א בלשון נקבה שעל הנפש ידבר כאילו אמר ותכל נפש דוד:

מצודת דוד

(לד) מדרך אחריו · כי הצופה היה רואה אל מול הדרך שהלכו בה והמה באו בדרך עקלתון ובאו לעיר מדרך אחורי הצופה: (לה) הנה בני המלך · העם הבא בני המלך המה והיה א״כ כדבר עבדך שאמנון לבדו מת: (לז) אל תלמי · כי הוא היה אבי אמו: ויתאבל · המלך התאבל על אמנון בנו כל ימי חיין: (לח) ואבשלום ברח וגו׳ · מתחלה אמר שברח ממקומו ואח״ז אמר שהלך אל תלמי ועתה בא לומר ששהה שם שלש שנים: (לט) ותכל דוד · כלתה נפש דוד לצאת בעבור אבשלום והוא ענין תאוה וחשק אל הדבר כמו כלתה לתשועתך נפשי (תהלים קי״ט): כי נחם · אף שהתאבל עליו כל הימים מ״מ קבל עליו תנחומין מה כי מת הוא ונגזר לקבל תנחומין על המתים:
יד (א) וידע יואב · הכיר בהמלך אשר לבו טוב על אבשלום: (ב) וישלח יואב בעבור כי ראה שלב המלך טוב על אבשלום לזה חשב מחשבות לעורר לב[…] להשיבו אליו: תקועה · ארז״ל לפי שהיו רגילים שם בשמן זית לזה ה[…]תה מלויה ביניהם: התאבלי נא · עשי עצמך כאבלה:

נָא בִגְדֵי־אֵבֶל וְאַל־תָּסוּכִי שֶׁמֶן וְהָיִית כְּאִשָּׁה זֶה יָמִים
רַבִּים מִתְאַבֶּלֶת עַל־מֵת : ג וּבָאת אֶל־הַמֶּלֶךְ וְדִבַּרְתְּ
אֵלָיו כַּדָּבָר הַזֶּה וַיָּשֶׂם יוֹאָב אֶת־הַדְּבָרִים בְּפִיהָ :
ד וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הַתְּקֹעִית אֶל־הַמֶּלֶךְ וַתִּפֹּל עַל־אַפֶּיהָ
אַרְצָה וַתִּשְׁתָּחוּ וַתֹּאמֶר הוֹשִׁעָה הַמֶּלֶךְ : ה וַיֹּאמֶר־לָהּ
הַמֶּלֶךְ מַה־לָּךְ וַתֹּאמֶר אֲבָל אִשָּׁה־אַלְמָנָה אָנִי וַיָּמָת
אִישִׁי : ו וּלְשִׁפְחָתְךָ שְׁנֵי בָנִים וַיִּנָּצוּ שְׁנֵיהֶם בַּשָּׂדֶה
וְאֵין מַצִּיל בֵּינֵיהֶם וַיַּכּוּ הָאֶחָד אֶת־הָאֶחָד וַיָּמֶת אֹתוֹ :
ז וְהִנֵּה קָמָה כָל־הַמִּשְׁפָּחָה עַל־שִׁפְחָתֶךָ וַיֹּאמְרוּ תְּנִי ׀
אֶת־מַכֵּה אָחִיו וּנְמִתֵהוּ בְּנֶפֶשׁ אָחִיו אֲשֶׁר הָרָג וְנַשְׁמִידָה

קמץ בז"ק

רש"י

אמרו רבותינו כי שמן זית מצוי שם לכך חכמה מצויה שם : (ה) אבל אשה

מצודת דוד

והיית כאשה וגו' · ר"ל הוי מרבה בקינות ויללות ועשה עצמך כאשה אשר זה ימים רבים מתאבלת שלמדה לשונה לומר קינות וכונתו היתה למען יכמרו רחמי המלך עליה לצדקה במשפטה : (ג) כדבר הזה · אמרי אליו דבר דומה לדבר הזה ר"ל למקרה אבשלום עם אמנון ולשיתשוב המלך שאמת הדבר : את הדברים · את המשל האמור למטה שם בפיה ר"ל הוא אמר לה מלבו כל דברי המשל והיה בטוח עוד בחכמתה שאף היא תטיב אמריה בהשכל על כל דברי המלך וכאשר השיבה באמת : (ד) ותאמר האשה · בבואה לפני המלך אמרה בתחלה מה שראוי לומר להבאים לפני המלך כמו יחי המלך וכדומה ואח"ז נפלה על אפיה : (ה) אבל אשה אלמנה · כדרך דברי אלמנה זוכרת בעל נעורים דואגת על מיתתו וכאלו תאמר באמת רואה אנכי ומרגשת בדבר שאשה אלמנה אני כי אלמלי היה בעלי חי לא קרה לי כזאת : וימת אישי · גם זה מדרך אלמנה תקונן וכפל דברי יללתה : (ו) ואין מציל · לא היה ביניהם איש נכרי להציל המוכה מיד מכהו : (ז) בנפש · בעבור שהרג נפש אחיו ועם שלא היה בעדים התראה

מצודת ציון

יד (ב) תסוכי · תמשחי : (ה) אבל · באמת כמו אבל אשמים אנחנו (בראשית מ"ב) : (ו) וינצו · ענין מריבה כמו שני אנשים עברים נצים (שמות ב') :

גַּם אֶת־הַיּוֹרֵשׁ וְכִבּוּ אֶת־גַּחַלְתִּי אֲשֶׁר נִשְׁאָרָה לְבִלְתִּי
שׂוֹם־שים קרי לְאִישִׁי שֵׁם וּשְׁאֵרִית עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה׃
ח וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־הָאִשָּׁה לְכִי לְבֵיתֵךְ וַאֲנִי אֲצַוֶּה
עָלָיִךְ׃ ט וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הַתְּקוֹעִית אֶל־הַמֶּלֶךְ עָלַי אֲדֹנִי
הַמֶּלֶךְ הֶעָוֺן וְעַל־בֵּית אָבִי וְהַמֶּלֶךְ וְכִסְאוֹ נָקִי׃ י וַיֹּאמֶר
הַמֶּלֶךְ הַמְדַבֵּר אֵלַיִךְ וַהֲבֵאתוֹ אֵלַי וְלֹא־יֹסִיף עוֹד לָגַעַת
בָּךְ׃ יא וַתֹּאמֶר יִזְכָּר־נָא הַמֶּלֶךְ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
מֵהַרְבַּית מהרבת ק׳ גֹּאֵל הַדָּם לְשַׁחֵת וְלֹא יַשְׁמִידוּ אֶת־

רש״י

אלמנה אני · אבל · בקושטא : (ט) עלי אדני המלך העון · כנוי הוא לכבודו כלומר אתה מדחה אותי לאמר אני מצוה עליך ואני אלך לדרכי ואתה לא תצוה עלי ובני יהרג על מי העון הזה : (יא) יזכר נא המלך את ה׳ · שהקפיד על אורך הדרך להציל נפשות שנאמר והשיגו כי ירבה הדרך (דברים י״ט ו׳) וזהו מהרבת גואל הדם לשחת ואתה דוחה אותי :

מצודת ציון

(ט) וכסאו · ר״ל המלכות : (יא) מהרבת · ענין גדולה וחשיבות כמו על כל רב ביתו (אסתר א׳) : גואל הדם · קרוב הנהרג הרוצה לנקום נקמת דמו נקרא גואל הדם שהוא כאילו נחשב לדם לגאולה :

מצודת דוד

והתראה : גם את היורש · ר״ל כמו שהשמיד הוא את אחיו מורישו כן נשמיד גם אותו שהוא היורש את אחיו : וכבו את גחלתי · ובזה יכבו מעט האורה הנשארה לי כי אישי מת ואחיו איננו והוא לבדו נשאר ואם גם אותו ימיתו לא ישאר מאומה: לבלתי שים · ר״ל כוונת המשפחה היא לבל יושם לאישי שארית לשהם יירשו נחלת אישי: (ח) אצוה עליך · אצוה את מי מאנשי לדרוש ולחקור בדבר אם האמת אתך : (ט) עלי אדוני המלך העון וגו׳ · כאילו תאמר יאמין לי שהאמת אתי ומיד תזכהו ואם יודע לאחר זה שלא כן הוא אזי יהיה העון עלי על שהטעיתי את המלך אבל המלך וכסאו יהיה נקי מעון זה ר״ל לא יענש לא בגופו ולא בדבר המלוכה היות כי מהראוי להאמין בי בזה כי שניהם ילדי הם : (י) המדבר אליך · על כי ראה המלך אשר כנים אמריה חזר ואמר לה מי המדבר אליך מאז אשר תמסור לו בנך להמית אותו תביאהו אלי ואזהירו שלא יוסיף לגעת בך ולכופך למסור את בנך : (יא) יזכר נא המלך וגו׳ · כאילו חששה פן כאשר יבוא גואל הדם [illegible] לפני המלך ולפי רוב גדלו ישא לו המלך פנים ולא ירחם עוד על בנה ולזה [illegible] אמרה יזכר נא את ה׳ ולדבק במעשיו מה הוא רחום וכו׳ מבלי להגדיל [illegible] לישא פני גואל הדם הבא לשחת ולא ישמידו את בני :

ני וַיֹּאמֶר חַי־יְהוָה אִם־יִפֹּל מִשַּׂעֲרַת בִּנְךָ אָרְצָה׃
: וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה תְּדַבֶּר־נָא שִׁפְחָתְךָ אֶל־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ
בָר וַיֹּאמֶר דַּבֵּרִי׃ יג וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה וְלָמָּה חָשַׁבְתָּה
זֹאת עַל־עַם אֱלֹהִים וּמִדַּבֵּר הַמֶּלֶךְ הַדָּבָר הַזֶּה כְּאָשֵׁם
בִלְתִּי הָשִׁיב הַמֶּלֶךְ אֶת־נִדְּחוֹ׃ יד כִּי־מוֹת נָמוּת וְכַמַּיִם
הַנִּגָּרִים אַרְצָה אֲשֶׁר לֹא יֵאָסֵפוּ וְלֹא־יִשָּׂא אֱלֹהִים נֶפֶשׁ

ר ש״י

(יג) ולמה חשבתה כזאת · שחשדת לישראל שיבאו להרוג את השני בלא עדים והתראה : ומדבר המלך הדבר הזה כאשם · והדבר הזה שהראת לאחרים שאמרת י לא יפול משערת בנך ארצה עכשיו שאגלה לך שאין הדבר הזה אלא על עסקי בניך אל תתרעם לאמר דברתי זה כאשם והנני חוזר בי לבלתי השיב המלך את אבשלום בנו שנדחה מפנו וברח לו : ומדבר המלך · אוקיינו״ן פרלנטי״ש בלע״ז : (יד) כי מות נמות · ודיינו במותו עונש : ולא ישא אלהים נפש · איש מן המיתה

מצודת דוד

חי ה׳ · הריני נשבע שלא יעשה לו מאומה רע : (יב) תדבר נא · שאלה רשות לדבר דברים עם שאינם נוגעים אליה : (יג) ולמה חשבתה · ר״ל איך עלתה על דעתך להאמין דברי לחשוב על בני המשפחה עם ה׳ להתאכזר על בני להרגו מבלי עדים והתראה והיה לך להשכיל אמיתת הענין שלמשל נאמר ובנו אמריה הפליגה ברוע מעשה הריגת הרוצח מבלי עדים והתראה : ומדבר המלך · ר״ל עוד אתמה מה שדבר המלך הדבר הזה שלא יפול משערת וגו׳ אשר הוא כאשם וכשגגה היוצאת על בלתי משיב המלך את אבשלום אשר נדח בארץ נכריה כי הלא היא דומה בדומה כי גם לאבשלום לא התרו ועוד דברים כאלה שאין לו משפט מות ועל כי חששה פן יחזור המלך מדבריו ולומר כי באמת שגגה היא · לזה הקדימה אמריה ותאמר למה חשבתה כזאת וגו׳ לומר שהדין דין אמת ועם אבשלום נעשה השגגה ולחלוק כבוד למלכות תלתה השגגה בהאמירה ולא במעשה : (יד) כי מות נמות · חזרה להביא טענות לטובת אבשלום ואמרה הלא כולנו מות נמות וא״כ הכוונת קודם זמנו אין לו תרעומת רב כ״כ אחרי שסופו למות וא״כ אין להמית הרוצח בעבור זה הואיל ולא הייבה התורה כי בלא התראה נהיתה : וכמים וגו׳ · ר״ל ועוד בשלמא הגוזל ממון חבירו אז כשישיב הגזילה באה היא ליד בעליו אבל השופך דם אדם מה שעשה עשוי ולא תוחזר אליו הנפש עם שתות דם הרוצח ויהרג א״כ מת כשהיה והרי הוא כמים הנגרים ארצה וא״א לאספם להחזירם למקומם כי נבלעו בעפר הארץ : ולא ישא אלהים נפש · ר״ל

מצודת ציון

משערת בנך · אמר דרך הפלגה כדרך שאומרים הבריות : (יג) כאשם · ענין שגגה : (יד) הנגרים · ענין

וְחָשַׁב מַחֲשָׁבוֹת לְבִלְתִּי יִדַּח מִמֶּנּוּ נִדָּח׃ טו וְעַתָּה אֲשֶׁר
בָּאתִי לְדַבֵּר אֶל־הַמֶּלֶךְ אֲדֹנִי אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה כִּי יֵרְאֻנִי
הָעָם וַתֹּאמֶר שִׁפְחָתְךָ אֲדַבְּרָה־נָּא אֶל־הַמֶּלֶךְ אוּלַי יַעֲשֶׂה
הַמֶּלֶךְ אֶת־דְּבַר אֲמָתוֹ׃ טז כִּי יִשְׁמַע הַמֶּלֶךְ לְהַצִּיל אֶת־
אֲמָתוֹ מִכַּף הָאִישׁ לְהַשְׁמִיד אֹתִי וְאֶת־בְּנִי יַחַד מִנַּחֲלַת
אֱלֹהִים׃ יז וַתֹּאמֶר שִׁפְחָתְךָ יִהְיֶה־נָּא דְּבַר־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ
לִמְנֻחָה כִּי כְּמַלְאַךְ הָאֱלֹהִים כֵּן אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ לִשְׁמֹעַ הַטּוֹב

ר ש " י

לפיכך וחשב המלך מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח : (טו) ועתה אשר באתי לדבר אל המלך אדני את הדבר הזה · בכינוי עלי ועל בני : כי יראוני העם · הפחידוני מלבקש את אדני על בנו פן יכעוס עלי : ותאמר שפחתך אדברה נא · כענין זה אולי יעשה וגו' : (טז) כי ישמע המלך להציל את אמתו מכף האיש · הבא להרוג את בני ולהשמידנו יחד מנחלת אלהים : (יז) ותאמר שפחתך · מאחר שיצוה המלך עלי יהיה דברו למנוחה לבנו כי לא ישוב מדברו הטוב כי כמלאך ה' אדני המלך ולא יחזירנו

מצודת ציון

הזלה ונטיפה כמו כמים מוגרים

מצודת דוד

ועוד הלא אין אלהים נושא פנים לשום נפש ושלם ישלם לאיש כמפעלו ולמוטב האדם חושב מחשבות לשלם גמול בזה העולם לבל יהיה האדם הנדח במעשיו מוטרד ונדח ממנו יתברך כי בהצרף סיגיו יזכה לחזות בנועם ה' וא"כ בהשגחה היתה מיתת אמנון לכפר העון אשר חטא ואבשלום היה שלוח ההשגחה ואין להאשימו כ"כ בהיות כי לא התרו בו והתורה פטרתו : (טו) ועתה · ר"ל הואיל וכל דברי למשל נאמרו להמליץ טוב על אבשלום פן תאמר למה אתה ממשל משלים היה לך לדבר דבריך כאשר המה לזה אמרה ועתה מה שבאתי לדבר הדבר הזה להיות למשל כ"ז היה לפי שכל העם הפחידוני לומר שהמלך יגער בך כאשר תאל לדבר כי הליועץ למלך נתכון : ותאמר · לזה אמרתי אדבר דברי בדומה לו ואולי עי"ז ימלא שאלתי : (טז) כי ישמע · כאשר ישמע המלך להציל אותי מיד האיש הגואל הדם הרוצה להשמיד אותי להיות שכולה מבני יחד · כי במיתתו יושמד הוא ואני אהיה שכולה ממנו : מנחלת אלהים · מהנחלה הניתן לנו מן השמים לשיירשו הם : (יז) ותאמר · אז אמרה שפחתך יהיה דבר המלך למנוחה לבנו כמו שהציל את בני לפי מחשבתו שבאמת עשתה הדבר כ"כ ינוח לבנו על כי היותה בדומה לו : כי כמלאך · רצה לומר כן ידעתי שבל יתחלף מעשיך למאמריך ולא יחזירך הכעס והשנאה מדבר הטובים והישרים אשר דברת עד כה כי כמלאך האלהים

רָע וַיהוָה אֱלֹהֶיךָ יְהִי עִמָּךְ׃ יח וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר
אֶל־הָאִשָּׁה אַל־נָא תְכַחֲדִי מִמֶּנִּי דָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי
שֹׁאֵל אֹתָךְ וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה יְדַבֶּר־נָא אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ׃
יט וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ הֲיַד יוֹאָב אִתָּךְ בְּכָל־זֹאת וַתַּעַן הָאִשָּׁה
וַתֹּאמֶר חֵי נַפְשְׁךָ אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אִם־אִשׁ ׀ לְהֵמִין וּלְהַשְׂמִיל
מִכֹּל אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ כִּי־עַבְדְּךָ יוֹאָב הוּא צִוָּנִי
וְהוּא שָׂם בְּפִי שִׁפְחָתְךָ אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃
לְבַעֲבוּר סַבֵּב אֶת־פְּנֵי הַדָּבָר עָשָׂה עַבְדְּךָ יוֹאָב אֶת־
הַדָּבָר הַזֶּה וַאדֹנִי חָכָם כְּחָכְמַת מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים לָדַעַת
אֶת־כָּל־אֲשֶׁר בָּאָרֶץ׃ כא וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־יוֹאָב הִנֵּה־

רש״י

כעס ושנאה מדברו הטוב : (יט) אם אש · כמו אם יש כמו היש וכן עוד האש בית רשע (מיכה ו׳ י׳) כמו היש: (כ) לבעבור סבב · לגלגל עד שיצא דבר בנו של מלך לאור : ואדני חכם · והבנת כי מאת יואב יצאה :

מצודת דוד

שאין בו התחלפות מצד עצמו כן אדוני כי נפשו משכלת להבין מהו הטוב ומהו הרע וישכיל א״כ אשר התחלפות רעה היא ויחדל ממנה : וה׳ · כהתמה לדבר דבריה רצתה להפטר ממנו ואמרה לו וה׳ אלהיך יהיה עמך כדרך הנפטרים : (יח) אל נא תכחדי · אל תעלים ממני אמיתת הדבר אשר אשאל אותך : (יט) היד יואב · האם כח חכמת יואב עם כל דבריך: אם אש להמין · אם יש לנטות לימין או לשמאל מכל דברי אדוני אשר ידבר בכל עת כי מזה נראה גודל החכמה אשר בו : הוא צוני · ללכת אל אדוני : והוא שם וגו׳ · כל דברי המשל שם הוא בפי : (כ) לבעבור סבב · ר״ל ומה ששלח אותי ולא הלך בעצמו כי לבעבור סבב וגו׳ עשה הדבר הזה לשלחני במקומו כי אני הלא יכולה הייתי לדבר בדומה לו לסבב ממנו דבר הנרצה והוא פני הדבר ותחלת המחשבה אבל יואב עצמו לא היה לו מקום לסבב הדבר הנרצה בזה האופן ול[א] רצה גם הוא לדבר הדבר באר היטב : לדעת וגו׳ · כי השכלת לדעת מתי יצאו הדברים והנה בעבור רוב החכמה שבך אינך לנטות מדבריך ימין ושמאל :

מצודת ציון

במורד (מיכה א׳) : (יח) תכחדי · ענין העלמה כמו ואשמותי ממך לא נכחדו (תהלים ס״ט) : אש · הוא כמו יש וכן עוד האש בית רשע (מיכה ו׳) : להמין ולהשמיל · מלשון ימין ושמאל : (כ) פני הדבר · תחלת

נָא עָשִׂיתִי אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְלֵךְ הָשֵׁב אֶת־הַנַּעַר אֶת
אַבְשָׁלוֹם׃ כב וַיִּפֹּל יוֹאָב אֶל־פָּנָיו אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ וַיְבָרֶךְ
אֶת־הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר יוֹאָב הַיּוֹם יָדַע עַבְדְּךָ כִּי־מָצָאתִי
חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר־עָשָׂה הַמֶּלֶךְ אֶת־דְּבַר
עַבְדּוֹ עבדך ק' ׃ כג וַיָּקָם יוֹאָב וַיֵּלֶךְ גְּשׁוּרָה וַיָּבֵא
אֶת־אַבְשָׁלוֹם יְרוּשָׁלָם׃ כד וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ יִסֹּב אֶל־בֵּיתוֹ
וּפָנַי לֹא יִרְאֶה וַיִּסֹּב אַבְשָׁלוֹם אֶל־בֵּיתוֹ וּפְנֵי הַמֶּלֶךְ
לֹא רָאָה׃ כה וּכְאַבְשָׁלוֹם לֹא־הָיָה אִישׁ־יָפֶה בְּכָל־
יִשְׂרָאֵל לְהַלֵּל מְאֹד מִכַּף רַגְלוֹ וְעַד קָדְקֳדוֹ לֹא־הָיָה בוֹ
מוּם׃ כו וּבְגַלְּחוֹ אֶת־רֹאשׁוֹ וְהָיָה מִקֵּץ יָמִים ׀ לַיָּמִים
אֲשֶׁר יְגַלֵּחַ כִּי־כָבֵד עָלָיו וְגִלְּחוֹ וְשָׁקַל אֶת־שְׂעַר רֹאשׁוֹ
מָאתַיִם שְׁקָלִים בְּאֶבֶן הַמֶּלֶךְ׃ כז וַיִּוָּלְדוּ לְאַבְשָׁלוֹם שְׁלוֹשָׁה
בָנִים וּבַת אַחַת וּשְׁמָהּ תָּמָר הִיא הָיְתָה אִשָּׁה יְפַת
מַרְאֶה׃ כח וַיֵּשֶׁב אַבְשָׁלוֹם בִּירוּשָׁלַםִ שְׁנָתַיִם יָמִים וּפְנֵי
הַמֶּלֶךְ לֹא רָאָה׃ כט וַיִּשְׁלַח אַבְשָׁלוֹם אֶל־יוֹאָב לִשְׁלֹחַ
אֹתוֹ אֶל־הַמֶּלֶךְ וְלֹא אָבָה לָבוֹא אֵלָיו וַיִּשְׁלַח עוֹד שֵׁנִית
וְלֹא אָבָה לָבוֹא׃ ל וַיֹּאמֶר אֶל־עֲבָדָיו רְאוּ חֶלְקַת יוֹאָב
אֶל־יָדִי וְלוֹ־שָׁם שְׂעֹרִים לְכוּ וְהוֹצִיתוּהָ והציתוה קרי בָאֵשׁ

עי' מ"ש

רש"י

(ל) אל ידי · סמוך לרשותי במקום שאני יכול להזיק: אל ידי · אינמי"ש

מצודת ציון

הדבר: (כו) ימים · שנה: באבן המלך · במשקל המלך כמו לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן (דברים כ"ה) ע"ש שדרכם להיות מאבן: (ל) חלקת · אחוזת שדה כמו ויקן את חלקת השדה (בראשית ל"ג): אל ידי · אל מקומי: והציתוה · מל' הלהב והבערה:

מצודת דוד

(כא) עשית וגו' · לשלח את התקועית לזה לך והשיבו כי המתחיל בדבר עליו לגמרו: (כה) להלל מאד · הראוי להלל מאד: (כו) והיה · עת גלוחו היה מסוף שנה לסוף שנה: מאתים · היו במשקל מאתים שקלים: (ל) ראו · הסתכלו לדעת חלקת יואב

תוּ עַבְדֵי אַבְשָׁלוֹם אֶת־הַחֶלְקָה בָּאֵשׁ׃ לא וַיָּקָם יוֹאָב
א אֶל־אַבְשָׁלוֹם הַבָּיְתָה וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָמָּה הִצִּיתוּ
יךָ אֶת־הַחֶלְקָה אֲשֶׁר־לִי בָּאֵשׁ׃ לב וַיֹּאמֶר אַבְשָׁלוֹם
יוֹאָב הִנֵּה שָׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ ׀ לֵאמֹר בֹּא הֵנָּה וְאֶשְׁלְחָה
ךָ אֶל־הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר לָמָּה בָּאתִי מִגְּשׁוּר טוֹב לִי עֹד
־שָׁם וְעַתָּה אֶרְאֶה פְּנֵי הַמֶּלֶךְ וְאִם־יֶשׁ־בִּי עָוֺן
תָנִי׃ לג וַיָּבֹא יוֹאָב אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיַּגֶּד־לוֹ וַיִּקְרָא אֶל־
שָׁלוֹם וַיָּבֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁתַּחוּ לוֹ עַל־אַפָּיו אַרְצָה
י הַמֶּלֶךְ וַיִּשַּׁק הַמֶּלֶךְ לְאַבְשָׁלוֹם׃ טו א וַיְהִי מֵאַחֲרֵי
וַיַּעַשׂ לוֹ אַבְשָׁלוֹם מֶרְכָּבָה וְסֻסִים וַחֲמִשִּׁים אִישׁ
ם לְפָנָיו׃ ב וְהִשְׁכִּים אַבְשָׁלוֹם וְעָמַד עַל־יַד דֶּרֶךְ
עַר וַיְהִי כָּל־הָאִישׁ אֲשֶׁר־יִהְיֶה־לּוֹ רִיב לָבוֹא אֶל־
לֶךְ לַמִּשְׁפָּט וַיִּקְרָא אַבְשָׁלוֹם אֵלָיו וַיֹּאמֶר אֵי־מִזֶּה

ר ש " י

ט בלע"ז : (לב) והמיתני · ויהרוג אותי המלך : (א) וחמשים
וגו׳ · כולם נטולי טחול וחקוקי כפות רגלים : (ב) והשכים אבשלום ·

מצודת דוד

היא אל ידי סמוכה למקום
תי : (לב) בא הנה וגו׳ · ועל
באת לויתי להצית החלקה בכדי
ות הנה : למה באתי · מה
לת בביאתי אם אינני רואה פני
ך : טוב לי וגו׳ · כי שם הייתי רואה פני המלך אבי אמי : ואם יש
עון · ר"ל בראותי פניו אשיב אמרים על מה הרגתי את אמנון ואם
פ"כ ימצא בי עון כי לא יקבל אמרי אזי מקבל אני עלי המיתה
ני אמות : טו (א) מאחרי כן · אחר שמחל לו אביו על עונו : רצים ·
גלים : (ב) והשכים · כן היה דרכו בכל בוקר : על יד · על מקום
יה בדרך השער : לבוא · והלך לבוא אל המלך : אי מזה · הוא מקר
מינה

מצודת ציון

טו (א) ויעש · ענין אסיפה וקנין
כמו הנפש אשר עשו בחרן (שם י"ב) :
מרכבה· עגלה לרכוב בו: (ב) ריב ·
משפט : אי מזה · איה העיר שתאמר

עִיר אַתָּה וַיֹּאמֶר מֵאַחַד שִׁבְטֵי־־יִשְׂרָאֵל עַבְדֶּךָ׃ ג וַיֹּ
אֵלָיו אַבְשָׁלוֹם רְאֵה דְבָרֶיךָ טוֹבִים וּנְכֹחִים וְשֹׁמֵעַ
לְךָ מֵאֵת הַמֶּלֶךְ׃ ד וַיֹּאמֶר אַבְשָׁלוֹם מִי־־יְשִׂמֵנִי שֹׁ
בָּאָרֶץ וְעָלַי יָבוֹא כָּל־־אִישׁ אֲשֶׁר־יִהְיֶה־לּוֹ רִיב־וּמִשְׁ
וְהִצְדַּקְתִּיו׃ ה וְהָיָה בִּקְרָב־אִישׁ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לוֹ וְשָׁלַח אֶ
יָדוֹ וְהֶחֱזִיק לוֹ וְנָשַׁק לוֹ׃ ו וַיַּעַשׂ אַבְשָׁלוֹם כַּדָּבָר הַ
לְכָל־־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־־יָבֹאוּ לַמִּשְׁפָּט אֶל־־הַמֶּלֶךְ וַיְגַ
אַבְשָׁלוֹם אֶת־לֵב אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל׃ ז וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִ
שָׁנָה וַיֹּאמֶר אַבְשָׁלוֹם אֶל־הַמֶּלֶךְ אֵלְכָה נָּא וַאֲשַׁלֵּם אֶ
נִדְרִי אֲשֶׁר־נָדַרְתִּי לַיהוָה בְּחֶבְרוֹן׃ ח כִּי־נֵדֶר נָדַר עַבְ
בְּשִׁבְתִּי בִגְשׁוּר בַּאֲרָם לֵאמֹר אִם־־יָשִׁיב ישוב קרי יְשִׁיבֵ
יְהוָה יְרוּשָׁלַםִ וְעָבַדְתִּי אֶת־יְהוָה׃ ט וַיֹּאמֶר־לוֹ הַמֶּ

רש"י

בכל בוקר : מאחד שבטי ישראל עבדך · משבט פלוני : (ד) והצדקתיו ואדיננה בקושטא : (ז) מקץ ארבעים שנה · שנשאלו ישראל מלך נתגלגל דבר מרד והשפלה במלכות : אלכה נא · לחברון : ואשלם נדרי · אמרו רבותינו להביא כבשים מחברון כי שם היו כבשים שמנים

מצודת ציון

מזה אני : (ג) ונכוחים · צודקים שראוי להתוכח בהם כמו משיב דברים נכוחים (משלי כ"ד): (ד) ועלי · כמו

מצודת דוד

חיבה לשאול את האדם מקומו ועניינו מאחד שבטי · כל אחד היה מש כפי השבט שהיה ממנו אבל לא העי כי לא היו כל ערי ישראל ככרים לאבשלום ועם שאל גם על העיר זה היה להראות חיבה יתירה : (ג) ראו וגו׳ · כאשר ספר לו דבר המשפט אמר לו ראה בראיית הלב שטובים דבריך והדין עמך אבל לא הועמד מהמלך איש חכם לשמוע לך ר"ל להבין הדבר : (ד) והצדקתיו · ר"ל הייתי מצדיק את הדין לדונו בצדק כי הייתי נותן לב להבין דבר המשפט : (ה) בקרב · כאשר קרב מי להשתחות לו אחז בו ונשקו : (ו) ויגנוב · ר"ל בחלקלקות אמריו המשיך אליו לב ישראל : (ז) ארבעים שנה · ארז"ל שהיא מזמן אשר שאלו להם מלך ותלה בה כי תחת השאלה באה מרד במלכות ונהרגו מהם ובהם : בחברון · להקריב על הבמה העומדת בחברון : (ח) ועבדתי · עם הבאת קרבנות :

בְּשָׁלוֹם וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ חֶבְרוֹנָה׃ י וַיִּשְׁלַח אַבְשָׁלוֹם
לִים בְּכָל־שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר כְּשָׁמְעֲכֶם אֶת־קוֹל
פָר וַאֲמַרְתֶּם מָלַךְ אַבְשָׁלוֹם בְּחֶבְרוֹן׃ יא וְאֶת־אַבְשָׁלוֹם
וּ מָאתַיִם אִישׁ מִירוּשָׁלִַם קְרֻאִים וְהֹלְכִים לְתֻמָּם
א יָדְעוּ כָּל־דָּבָר׃ יב וַיִּשְׁלַח אַבְשָׁלוֹם אֶת־אֲחִיתֹפֶל
ילֹנִי יוֹעֵץ דָּוִד מֵעִירוֹ מִגִּלֹה בְּזָבְחוֹ אֶת־הַזְּבָחִים וַיְהִי
שֶׁר אַמִּץ וְהָעָם הוֹלֵךְ וָרָב אֶת־אַבְשָׁלוֹם׃ יג וַיָּבֹא
יד אֶל־דָּוִד לֵאמֹר הָיָה לֶב־אִישׁ יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי
שָׁלוֹם׃ יד וַיֹּאמֶר דָּוִד לְכָל־עֲבָדָיו אֲשֶׁר־אִתּוֹ בִירוּשָׁלִַם
וּ וְנִבְרָחָה כִּי לֹא־תִהְיֶה־לָּנוּ פְלֵיטָה מִפְּנֵי אַבְשָׁלֹם
רוּ לָלֶכֶת פֶּן־יְמַהֵר וְהִשִּׂגָנוּ וְהִדִּיחַ עָלֵינוּ אֶת־הָרָעָה
ה הָעִיר לְפִי־חָרֶב׃ טו וַיֹּאמְרוּ עַבְדֵי־הַמֶּלֶךְ אֶל־
לֶךְ כְּכֹל אֲשֶׁר־יִבְחַר אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ הִנֵּה עֲבָדֶיךָ׃
יֵּצֵא הַמֶּלֶךְ וְכָל־בֵּיתוֹ בְּרַגְלָיו וַיַּעֲזֹב הַמֶּלֶךְ אֵת עֶשֶׂר

ר ש " י

) קרואים והולכים לתמם · מפורש במסכת סוטה ירושלמית שבקש
ין שיכתוב לו שכל שני בני אדם שיבקש שילכו עמו ילכו והיה מראה

מצודת דוד

וישלח · טרם הלכו לחברון שלח
לים לחקור דעת העם ואמר להם
ר תשמעו קול השופר שיתקעו
לכתי תאמרו שמלך אבשלום
מעו מה בפיהם : (יא) קרואים·
קרואים מאבשלום על הזבח והלכו
ם לבבם ולא ידעו מכל זה :
) את אחיתופל · ר"ל להביא את
תופל מעירו : בזבחו · בעת זבחו וגו' : הולך ורב · בכל עת היו
פים ומתרבים : (יד) כי לא תהיה וגו' · כי רב העם אשר אתו וא"
ל מפניו במעוז העיר : והשגנו · עודנו בתוך העיר ובעבורנו ידים
נה על כל בני העיר ואת כולם יכה : (טו) הנה עבדיך · הנה א
ו עבדיך

מצודת ציון

ואלי : (יא) קרואים · מזומנים וכן
ואחרי כן יאכלו הקרואים (ש"א ט') :
(ב) הקשר · המרד ע"ש שבעלי
המרד יתקשרו באגודה אחת וכן כי
קשרתם כולכם (שם כ"ב):אמיץ· חזק :
(יד) פליטה · הצלה כמו ומפלטי לי
(לקמן כ"ב): והדיח · מלשון דחיה ·

נָשִׁים פִּלַגְשִׁים לִשְׁמֹר הַבָּיִת׃ יז וַיֵּצֵא הַמֶּלֶךְ וְכָל־הָ
בְּרַגְלָיו וַיַּעַמְדוּ בֵּית הַמֶּרְחָק׃ יח וְכָל־עֲבָדָיו עֹבְרִים עַ
יָדוֹ וְכָל־הַכְּרֵתִי וְכָל־הַפְּלֵתִי וְכָל־הַגִּתִּים שֵׁשׁ־מֵאוֹת אִ
אֲשֶׁר־בָּאוּ בְרַגְלוֹ מִגַּת עֹבְרִים עַל־פְּנֵי הַמֶּלֶךְ׃ יט וַיֹּא
הַמֶּלֶךְ אֶל־אִתַּי הַגִּתִּי לָמָּה תֵלֵךְ גַּם־אַתָּה אִתָּנוּ שׁ
וְשֵׁב עִם־הַמֶּלֶךְ כִּי־נָכְרִי אַתָּה וְגַם־גֹּלֶה אַתָּה לִמְקוֹמֶךָ
כ תְּמוֹל ׀ בּוֹאֶךָ וְהַיּוֹם אֲנוֹעֲךָ אניעך ק׳ עִמָּנוּ לָלֶכֶת וַאֲ
הוֹלֵךְ עַל אֲשֶׁר־אֲנִי הוֹלֵךְ שׁוּב וְהָשֵׁב אֶת־אַחֶיךָ עִמָּ

ר ש " י

אותו לשנים כאן ואח"כ לשנים אחרים וכן הרבה : (יז) בית המרחק
נאמר דרחיק : (יח) על ידו · אצלו הוא עומד והם עוברים : (יט) ע
המלך · עם אבשלום : כי נכרי אתה · ואנחנו בורחים מאין ל[illegible]דם ומז
ומתוך שאתה נכרי לא תמצא מרחמים : וגם גולה אתה למקומך · וגם א
גולה אתה מעם המלך שאינך רוצה להיות עמו למקומך תזור לך כי לא טו
לכתך עמי שהרי תמול באת : (כ) והיום אניעך עמנו · ואין לי מקו
שאוכל להושיבך שם ולהמלט כי אני הולך אל אשר יקרני המקרה ללכ
יום יום כשאשמע שהרודפים כאן אני בורח כאן וכן תרגם יונתן וגם גול

מצודת ציון

(טז) ברגליו · עם מהלכו ואחריו כמו לעם אשר ברגלי (שופטים ח׳): (יח) הכרתי הפלתי · ת"י קשתיא קלעיא: הגתים · האנשים שהתגוררו בגת בעוד שהיה דוד שם : ברגליו · עם מהלכו : על פני · לפני : (יט) גולה · ענין טלטול ונוע ואם הוא בלא שבי וכן ויגלום אל מנחת (דה"א ה׳): (כ) אחיך · רעיך

מצודת דוד

ואליך נשמע : (יז) בית המרחק · בהבית שהיה יותר רחוק מהבתים העומדים מחוץ להחומה : (יח) על ידו · סמוך למקום מעמדו : אשר באו ברגליו · אשר באו עמו מגת שישבו עמו שמה עוד היה נרדף משאול : (יט) עם המלך · על אבשלום יאמר שמלך עתה : כי נכרי אתה · הלא אתה מארץ נכריה ואינך מעבדי לשתירא מפני אבשלום : וגם גולה · ואפילו תרצה להיות גולה מעל פני אבשלום מבלי לשבת אתו אזי תזור למקומך לגת ותהיה גולה שמה לשבת בה כמאז : (כ) תמול בואך · זה מקרוב באת אלי מגת ומיד אניע אותך ללכת נע ונד : ואני הולך · ר"ל וכי הולך אני למקום ידוע שתלך גם אתה עמדי הלא אני הולך על אשר וכו׳ ר"ל אינני הולך אל המקום אשר אחשוב ללכת שמה כי אין מחשבותי ללכת

וֶאֱמֶת׃ כא וַיַּעַן אִתַּי אֶת־הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמַר חַי־יְהוָה
אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ כִּי אם כתיב ולא ק׳ בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יִהְיֶה־
אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אִם־לְמָוֶת אִם־לְחַיִּים כִּי־שָׁם יִהְיֶה עַבְדֶּךָ׃
אמֶר דָּוִד אֶל־אִתַּי לֵךְ וַעֲבֹר וַיַּעֲבֹר אִתַּי הַגִּתִּי וְכָל־
שָׁיו וְכָל־הַטַּף אֲשֶׁר אִתּוֹ׃ כג וְכָל־הָאָרֶץ בּוֹכִים קוֹל
וְכָל־הָעָם עֹבְרִים וְהַמֶּלֶךְ עֹבֵר בְּנַחַל קִדְרוֹן וְכָל־הָעָם
ים עַל־פְּנֵי־דֶרֶךְ אֶת־הַמִּדְבָּר׃ כד וְהִנֵּה גַם־צָדוֹק וְכָל־
ם אִתּוֹ נֹשְׂאִים אֶת־אֲרוֹן בְּרִית הָאֱלֹהִים וַיַּצִּקוּ אֶת־
ן הָאֱלֹהִים וַיַּעַל אֶבְיָתָר עַד־תֹּם כָּל־הָעָם לַעֲבוֹר מִן־
יר׃ כה וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְצָדוֹק הָשֵׁב אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים

רש״י

: למקומך ואף אם גלי את אזיל לך לאתרך : חסד ואמת · אני מחזיק
טובת חסד ואמת שעשית עמדי : (כב) לך ועבור · עם שאר העם אחר
איך רוצה להפרד ממני : (כג) וכל העם עוברים · מן המלך והלאה
שהוא עומד קורא אותם עוברים : (כד) ויציקו · כמו ויציגו ואקימו
ארונא העמידוהו לצד אחד והעם עוברים שהיה דוד רוצה לשאתו עמו :
ל אביתר עד תם וגו׳ · הרי זה מקרא מסורס ויציקו את ארון האלהים
תום כל העם לעבור · ויעל אביתר · אותו היום נסתלק מן הכהונה
אל באורים ותומים ולא נענה ונכנס צדוק תחתיו וכן שנינו בסדר עולם

מצודת דוד

ת למקום ידוע כ״א כאשר יזדמן :
ד ואמת · ר״ל והנה כוונתך
ובה חשובה בעיני לחסד ואמת :
א) אם למות · אם המקום תהיה
בה למות וכו׳ : (כב) לך ועבור ·
עבדי ויתר העם : (כג) וכל
רץ · אנשי הארץ אשר עבר בה דוד : וכל העם · אשר עם דוד : על פני
ך · לרוחב הדרך לשום פניהם אל המדבר : (כד) ויציקו · העמידו את
רון ואביתר עלה עמו לצד מיוחד עד שעברו כולם מן העיר · ורז״ל
מרו שאז נסתלק אביתר מכהונה גדולה כי שאל באורים ולא עלתה
צדוק עלתה ומנהו תחתיו ולא להיות מיד כה״ג כי הלא שלמה גרשו
אביתר מכהונה גדולה כמ״ש במ״א אלא שעתה סלקו מלשמש בימי שלמה
ומנסו

מצודת ציון

הבאים אתך : ואמת · הוא כענין
חסד : (כד) ויציקו · ענין העמדה
כמו כי לה׳ מצוקי ארץ (ש״א ב׳)
(ור״ל היסודות והעמודים שהארץ
עומדת עליהם והוא כמו ויצינו פי

הָעִיר אִם־אֶמְצָא חֵן בְּעֵינֵי יְהוָה וֶהֱשִׁבַנִי וְהִרְאַנִי אֹתוֹ
וְאֶת־נָוֵהוּ׃ כו וְאִם כֹּה יֹאמַר לֹא חָפַצְתִּי בָּךְ הִנְנִי
יַעֲשֶׂה־־לִּי כַּאֲשֶׁר טוֹב בְּעֵינָיו׃ כז וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־־
צָדוֹק הַכֹּהֵן הֲרוֹאֶה אַתָּה שֻׁבָה הָעִיר בְּשָׁלוֹם וַאֲחִימַעַץ
בִּנְךָ וִיהוֹנָתָן בֶּן־־אֶבְיָתָר שְׁנֵי בְנֵיכֶם אִתְּכֶם׃ כח רְאוּ
אָנֹכִי מִתְמַהְמֵהַּ בְּעַבְרוֹת בערבות קרי הַמִּדְבָּר עַד־־בּוֹא
דָבָר מֵעִמָּכֶם לְהַגִּיד לִי׃ כט וַיָּשֶׁב צָדוֹק וְאֶבְיָתָר אֶת־
אֲרוֹן הָאֱלֹהִים יְרוּשָׁלָםִ וַיֵּשְׁבוּ שָׁם׃ ל וְדָוִד עֹלֶה בְמַעֲלֵה
הַזֵּיתִים עֹלֶה׀ וּבוֹכֶה וְרֹאשׁ לוֹ חָפוּי וְהוּא הֹלֵךְ יָחֵף
וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ חָפוּ אִישׁ רֹאשׁוֹ וְעָלוּ עָלֹה וּבָכֹה׃
לא וְדָוִד הִגִּיד לֵאמֹר אֲחִיתֹפֶל בַּקֹּשְׁרִים עִם־־אַבְשָׁלוֹם
וַיֹּאמֶר דָּוִד סַכֶּל־נָא אֶת־עֲצַת אֲחִיתֹפֶל יְהוָה׃ לב וַיְהִי

רש"י

ובסדר יומא: (כז) הרואה אתה · אם רואה אתה שעלה נכונה היא שוב העיר וגו': שני בניכם אתכם · בידם תוכלו להודיעני מה שתשמעו מבית המלך ולפי מה שתודיעוני אמלט: (ל) במעלה הזיתים · בהר הזיתים:

מצודת ציון

גיכ"ק מתחלף: (כה) נוהו · מדורו: (כח) מתמהמה · מתעכב כמו חשתי ולא התמהמהתי (תהלים קי"ט): בערבות · מל' ערבה ומישור: (ל) חפוי · מכוסה: יחף · בלי מנעלים: (לא) בקושרים · בין אגודת המורדים: סכל · ענין

מצודת דוד

ומנהו לצדוק לשמש אז: (כה) והשיבני · אז ישיב אותי לירושלים והראה אותו ואת מקדשו: (כו) לא חפצתי בך · עוד מעתה: הנני · ר"ל הנה מוכן אני לקבל באהבה: (כז) הרואה אתה · אם עצתי נראה בעיניך אשר תשוב אל העיר (ועם שגם את אביתר לזה לשוב העירה היו דבריו לצדוק על כי מינהו לכה"ג מן הראוי היה ליחד אליו הדבור ולזה הקדימו מעתה לאביתר בכל דבריו): אתכם · יהיו מוכנים עמכם וע"י תודיעוני דבר: (כח) עד בוא · ע"י בניכם: דברי ר"ל ידיעה ברורה:(ל) במעלה הזיתים · במעלה הר הזיתים: חפוי · מכוסה בבגד והוא דרך צער: יחף · מבלי מנעלים וגם הוא דרך צער: (לא) ודוד הגיד · המגיד הגיד לדוד לאמר וגו': סכל נא וגו' · ר"ל אפס ס' סכל עצתו לבל ייעץ

וד בָּא עַד־הָרֹאשׁ אֲשֶׁר־יִשְׁתַּחֲוֶה שָׁם לֵאלֹהִים וְהִנֵּה
קְרָאתוֹ חוּשַׁי הָאַרְכִּי קָרוּעַ כֻּתָּנְתּוֹ וַאֲדָמָה עַל־רֹאשׁוֹ׃
ג וַיֹּאמֶר לוֹ דָּוִד אִם עָבַרְתָּ אִתִּי וְהָיִתָ עָלַי לְמַשָּׂא׃
ד וְאִם־הָעִיר תָּשׁוּב וְאָמַרְתָּ לְאַבְשָׁלוֹם עַבְדְּךָ אֲנִי
הַמֶּלֶךְ אֶהְיֶה עֶבֶד אָבִיךָ וַאֲנִי מֵאָז וְעַתָּה וַאֲנִי עַבְדֶּךָ
הֲפַרְתָּה לִי אֵת עֲצַת אֲחִיתֹפֶל׃ לה וַהֲלוֹא עִמְּךָ שָׁם
צָדוֹק וְאֶבְיָתָר הַכֹּהֲנִים וְהָיָה כָּל־הַדָּבָר אֲשֶׁר תִּשְׁמַע
מִבֵּית הַמֶּלֶךְ תַּגִּיד לְצָדוֹק וּלְאֶבְיָתָר הַכֹּהֲנִים׃ לו הִנֵּה־שָׁם
עִמָּם שְׁנֵי בְנֵיהֶם אֲחִימַעַץ לְצָדוֹק וִיהוֹנָתָן לְאֶבְיָתָר
שְׁלַחְתֶּם בְּיָדָם אֵלַי כָּל־דָּבָר אֲשֶׁר תִּשְׁמָעוּ׃ לז וַיָּבֹא
חוּשַׁי רֵעֶה דָוִד הָעִיר וְאַבְשָׁלוֹם יָבוֹא יְרוּשָׁלָםִ׃ טז א וְדָוִד

חסר יו"ד

ר ש" י

חפוי · מכוסך כדרך האבלים : חפו · כריכו : (לא) ודוד הגיד · ולדוד הגיד המגיד : סכל : קלקל · כמו הסכל ירבה דברים (קהלת י' י"ד) : (לב) בא עד הראש · עד ריש טוריא : אשר ישתחוה שם לאלהים · אשר היה רגיל להשתחות שם כשהיה בא לירושלים היה רואה משם את האהל שהארון בתוכו והיה משתחוה : (לד) עבד אביך ואני מאז · כמו ואני עבד אביך מאז ומקרא מסורס הוא : (לו) יבוא ירושלים · נתן לבו שיבא

מצודת דוד

בחכמה · או ר"ל שיתן בלב אבשלום לחשוב אשר עצת אחיתופל היא עצה סכלה : (ל ב) עד הראש · בגובה כר הזיתים אשר משם היה נראה מקום הארון והיה מדרך הבא שם להשתחות מול הארון : קרוע כתנתו · בעבור כי היה מיצר בצרת דוד : (לג) למשא · על היותו זקן וכחו תש ולמשא יחשב לההולך עמו : (לד) עבדך אני המלך אהיה · ר"ל מהיום אהיה עבדך כמו שמאז הייתי עבד אביך וכן עתה אהיה אני עבדך : והפרתה לי · ר"ל כשתשוב העיר ותאמר לאבשלום כדברים האלה יבוא לי תועלת רב כי אז תוכל להפר לטובתי את עצת אחיתופל כי ע"פ הדברים האלה יבטח בך ותהיה גם אתה מאנשי עצתו : (לז) יבוא ירושלים · באותה שעה שבא חושי

מצודת ציון

טפשות : (לב) הארכי · שם מקום : (לד) ואני · ואני · הווי"ן נוספות בשניהם : (לז) רעה · חבר ועל כי ישב עמו בתמידות קראו רעה :

עָבַר מְעַט מֵהָרֹאשׁ וְהִנֵּה צִיבָא נַעַר מְפִיבֹשֶׁת לִקְרָאתוֹ
וְצֶמֶד חֲמֹרִים חֲבֻשִׁים וַעֲלֵיהֶם מָאתַיִם לֶחֶם וּמֵאָה צִמּוּקִים
וּמֵאָה קַיִץ וְנֵבֶל יָיִן׃ ב וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־צִיבָא מָה־
אֵלֶּה לָּךְ וַיֹּאמֶר צִיבָא הַחֲמוֹרִים לְבֵית־הַמֶּלֶךְ לִרְכֹּב
וְלַהֶלֶחֶם והלחם קרי וְהַקַּיִץ לֶאֱכוֹל הַנְּעָרִים וְהַיַּיִן לִשְׁתּוֹת
הַיָּעֵף בַּמִּדְבָּר׃ ג וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ וְאַיֵּה בֶּן־אֲדֹנֶיךָ וַיֹּאמֶר
צִיבָא אֶל־הַמֶּלֶךְ הִנֵּה יוֹשֵׁב בִּירוּשָׁלַיִם כִּי אָמַר הַיּוֹם
יָשִׁיבוּ לִי בֵּית יִשְׂרָאֵל אֵת מַמְלְכוּת אָבִי׃ ד וַיֹּאמֶר
הַמֶּלֶךְ לְצִבָא הִנֵּה לְךָ כֹּל אֲשֶׁר לִמְפִיבֹשֶׁת וַיֹּאמֶר צִיבָא
הִשְׁתַּחֲוֵיתִי אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ׃ ה וּבָא
הַמֶּלֶךְ דָּוִד עַד־בַּחוּרִים וְהִנֵּה מִשָּׁם אִישׁ יוֹצֵא מִמִּשְׁפַּחַת
בֵּית־שָׁאוּל וּשְׁמוֹ שִׁמְעִי בֶן־גֵּרָא יֹצֵא יָצוֹא וּמְקַלֵּל׃
ו וַיְסַקֵּל בָּאֲבָנִים אֶת־דָּוִד וְאֶת־כָּל־עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ דָּוִד וְכָל־
הָעָם וְכָל־הַגִּבֹּרִים מִימִינוֹ וּמִשְּׂמֹאלוֹ׃ ז וְכֹה־אָמַר שִׁמְעִי
בְּקַלְלוֹ צֵא צֵא אִישׁ הַדָּמִים וְאִישׁ הַבְּלִיָּעַל׃ ח הֵשִׁיב עָלֶיךָ

רש"י

לירושלים: (א) ומאה קיץ · ומאה מנן דבילאה:

מצודת ציון

טז (א) וצמד · זוג ע"ש שהולכים צמודים וחבורים יחד והוא מלשון צמיד פתיל (במדבר י"ט): חבושים · חגורים באוכף לרכוב בהם כמו ויחבוש את חמורו (בראשית כ"ב): מאה צמוקים · מאה אשכלות ענבים יבשים: ומאה קיץ · מאה לטרין תאנים יבשים: ונבל · וכאד: (ה) ומקלל · ענין דברי קלון וחרפה וכן כי מקללים להם בניו (ש"א ג'):

מצודת דוד

בא גם הוא: טז (א) מהראש · של הר הזיתים: (ב) מה אלה לך · ר"ל למה הבאת כל אלה: לבית המלך · לנשיו וילדיו: היעף · מעמל הדרך: (ג) היום ישיבו לי · בראותם מהומות רבות בבני המלך האחד הרג את אחיו וקם על אביו מה שלא היה בבני שאול: (ה) עד בחורים · סמוך לעיר בחורים: (ו) ויסקל · זרק אבנים על דוד וגו': (ז) צא · ר"ל צא ממלכותך אתה האיש השופך דמים כאומר הנה בעונך נהרג אבנר ואיש בושת: (ח) השיב · ה' השיב

יְהֹוָ֗ה כֹּ֣ל ׀ דְּמֵ֣י בֵית־שָׁא֗וּל אֲשֶׁ֤ר מָלַ֙כְתָּ֙ תַּחְתָּ֔ו תחתיו קרי
וַיִּתֵּ֣ן יְהֹוָ֗ה אֶת־הַמְּלוּכָה֙ בְּיַ֖ד אַבְשָׁל֣וֹם בְּנֶ֑ךָ וְהִנְּךָ֙ בְּרָ֣עָתֶ֔ךָ
כִּ֛י אִ֥ישׁ דָּמִ֖ים אָֽתָּה׃ ט וַיֹּ֜אמֶר אֲבִישַׁ֤י בֶּן־צְרוּיָה֙ אֶל־
הַמֶּ֔לֶךְ לָ֣מָּה יְקַלֵּ֞ל הַכֶּ֤לֶב הַמֵּת֙ הַזֶּ֔ה אֶת־אֲדֹנִ֖י הַמֶּ֑לֶךְ
אֶעְבְּרָה־נָּ֖א וְאָסִ֥ירָה אֶת־רֹאשֽׁוֹ׃ י וַיֹּ֣אמֶר הַמֶּ֔לֶךְ מַה־לִּ֥י
וְלָכֶ֖ם בְּנֵ֣י צְרֻיָ֑ה כִּ֣י כה ק׳ יְקַלֵּ֗ל וּכִ֤י כי ק׳ יְהֹוָה֙ אָ֤מַר לוֹ֙
קַלֵּ֣ל אֶת־דָּוִ֔ד וּמִ֣י יֹאמַ֔ר מַדּ֖וּעַ עָשִׂ֥יתָה כֵּֽן׃ יא וַיֹּ֨אמֶר
דָּוִ֤ד אֶל־אֲבִישַׁי֙ וְאֶל־כָּל־עֲבָדָ֔יו הִנֵּ֥ה בְנִ֛י אֲשֶׁר־יָצָ֥א
מִמֵּעַ֖י מְבַקֵּ֣שׁ אֶת־נַפְשִׁ֑י וְאַף֙ כִּֽי־עַתָּ֣ה בֶּן־הַיְמִינִ֔י הַנִּ֤חוּ לוֹ֙
וִֽיקַלֵּ֔ל כִּ֥י אָֽמַר־ל֖וֹ יְהֹוָֽה׃ יב אוּלַ֛י יִרְאֶ֥ה יְהֹוָ֖ה בְּעֵונִ֑י בעיני ק׳
וְהֵשִׁ֨יב יְהֹוָ֥ה לִי֙ טוֹבָ֔ה תַּ֥חַת קִלְלָת֖וֹ הַיּ֥וֹם הַזֶּֽה׃ יג וַיֵּ֧לֶךְ
דָּוִ֛ד וַאֲנָשָׁ֖יו בַּדָּ֑רֶךְ ° וְשִׁמְעִ֡י הֹלֵךְ֩ בְּצֵ֨לַע הָהָ֜ר לְעֻמָּת֗וֹ

פבא"פ

רש"י

(י) כה יקלל · כן יקלל : ה' אמר לו · אפשר אדם כמותו שהוא ראש לסנהדרין יקלל את המלך אם לא שאמר לו מאת הקב"ה: (יב) יראה ה' בעיני · דמעת עיני : (יד) וינפש שם · בבחורים :

מצודת דוד

עליך גמול עון דמי בית שאול כי בעלתך נהרג איש בושת בנו לשתמלוך תחתיו : והנך ברעתך · הנה אתה בהרעה הראויה למעשיך : (ט) למה יקלל · כאומר וכי אתה הרגת לשאול ולבניו : (י) מה לי ולכם · ר"ל מה האיבה והשנאה אשר בינינו מה עשיתם לי ומה עשיתי לכם ולמה א"כ תעשו דברים אשר לא אחפוץ בהם : כה יקלל · הלא אשר יקלל כה הוא כי ה' אמר לו קלל והוא העיר רוחו לזה ומי יאמר לשמעי מדוע עשית כן הלא הוא שלוחו של מקום : (יא) הנה בני וגו' · ר"ל הלא בדרך הטבע שהבן חס על אביו והנכם רואים שהוא מבקש נפשי ומזה נראה שיד ה' עשתה זאת : ואף כי עתה · ומכ"ש עתה שאני בורח ומעונה ושמעי הוא מבני הימיני אשר המה לי לאויבים שיותר המה מוכנים לעשות בי גזירתו של מקום בראותם קושי מזלי נרדף מבן בטני ולזה הניחו לו כי ה' אמר לו : (יב) בעיני · בדמעת עיני הנוזלה מחרפת אנוש : והשיב · בעבור

מצודת ציון

(יב) אולי · הלואי כמו אולי ישמע (ישעיה ל"ז) : (יג) בצלע · בעבר וצד כמו צלע המשכן (שמות כ"ו) :

הָלוֹךְ וַיְקַלֵּל וַיְסַקֵּל בָּאֲבָנִים לְעֻמָּתוֹ וְעִפַּר בֶּעָפָר : יד וַיָּבֹא
הַמֶּלֶךְ וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ עֲיֵפִים וַיִּנָּפֵשׁ שָׁם : טו וְאַבְשָׁלוֹם
וְכָל־הָעָם אִישׁ יִשְׂרָאֵל בָּאוּ יְרוּשָׁלָם וַאֲחִיתֹפֶל אִתּוֹ :
טז וַיְהִי כַּאֲשֶׁר בָּא חוּשַׁי הָאַרְכִּי רֵעֶה דָוִד אֶל־אַבְשָׁלוֹם
וַיֹּאמֶר חוּשַׁי אֶל־אַבְשָׁלוֹם יְחִי הַמֶּלֶךְ יְחִי הַמֶּלֶךְ : יז וַיֹּאמֶר
אַבְשָׁלוֹם אֶל־חוּשַׁי זֶה חַסְדְּךָ אֶת־רֵעֶךָ לָמָּה לֹא־הָלַכְתָּ
אֶת־רֵעֶךָ : יח וַיֹּאמֶר חוּשַׁי אֶל־אַבְשָׁלֹם לֹא כִּי אֲשֶׁר בָּחַר
יְהוָֹה וְהָעָם הַזֶּה וְכָל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל לֹא לו קרי אֶהְיֶה וְאִתּוֹ
אֵשֵׁב : יט וְהַשֵּׁנִית לְמִי אֲנִי אֶעֱבֹד הֲלוֹא לִפְנֵי בְנוֹ
כַּאֲשֶׁר עָבַדְתִּי לִפְנֵי אָבִיךָ כֵּן אֶהְיֶה לְפָנֶיךָ : כ וַיֹּאמֶר
אַבְשָׁלוֹם אֶל־אֲחִיתֹפֶל הָבוּ לָכֶם עֵצָה מַה־נַּעֲשֶׂה :
כא וַיֹּאמֶר אֲחִיתֹפֶל אֶל־אַבְשָׁלֹם בּוֹא אֶל־פִּלַגְשֵׁי אָבִיךָ
אֲשֶׁר הִנִּיחַ לִשְׁמוֹר הַבָּיִת וְשָׁמַע כָּל־יִשְׂרָאֵל כִּי־נִבְאַשְׁתָּ

מצודת ציון

לעומתו · נגדו : ועפר · זרק עפר ולתוספת ביאור אמר בעפר וכן ותשרש שרשיה (תהלים פ') : (יד) וינפש · ענין מנוחה ומרגוע המשיב את הנפש כמו שבת וינפש (שמות ל"א) : (כ) הבו · הזמינו כמו הבה נרדה (בראשית י') : (כא) נבאשת · ענין תיעוב ומאוס

מצודת דוד

שעלבון הזה ישיב לי ה' טובה במקום הקללה : (יד) ויבא המלך · אל בחורים שזכר למעלה: (יז) זה חסדך · וכי זהו החסד שעשית לרעך לדוד לעזבו ביום צרתו למה לא הלכת עמו: (יח) לא · ר"ל לא היה מהראוי שאלך עם אביך כי אל המלך אשר בחר ה' והעם היושבים פה וכל איש ישראל אשר אינינו פה לו אהיה לעבד ועמו אשב וכאומר הנה אהבתי לאביך לא היתה מצד עצמו כ"א מצד המלוכה : (יט) והשנית · ר"ל ואף אם הייתי לו לאוהב מצד עצמו מ"מ אין זה בגידה בו כי למי אעבוד וכי למשפחות בית שאול אויביו הלא לפני בנו אעבוד ולזה כאשר עבדתי לפני אביך כן אהיה לפניך ולא יחשב לבגידה : (כ) הבו · אתה והזקנים שעמך התיעצו ביניכם מה נעשה :

וחזקו

אֶת־אָבִיךָ וְחָזְקוּ יְדֵי כָּל־אֲשֶׁר אִתָּךְ׃ כב וַיַּטּוּ לְאַבְשָׁלוֹם
הָאֹהֶל עַל־הַגָּג וַיָּבֹא אַבְשָׁלוֹם אֶל־פִּלַגְשֵׁי אָבִיו לְעֵינֵי
כָּל־יִשְׂרָאֵל׃ כג וַעֲצַת אֲחִיתֹפֶל אֲשֶׁר יָעַץ בַּיָּמִים הָהֵם
כַּאֲשֶׁר יִשְׁאַל־** איש ק' ולא כתיב בִּדְבַר הָאֱלֹהִים כֵּן כָּל־
עֲצַת אֲחִיתֹפֶל גַּם־לְדָוִד גַּם־לְאַבְשָׁלֹם׃ יז א וַיֹּאמֶר
אֲחִיתֹפֶל אֶל־אַבְשָׁלֹם אֶבְחֲרָה־נָּא שְׁנֵים־עָשָׂר אֶלֶף אִישׁ
וְאָקוּמָה וְאֶרְדְּפָה אַחֲרֵי־דָוִד הַלָּיְלָה׃ ב וְאָבוֹא עָלָיו וְהוּא
יָגֵעַ וּרְפֵה יָדַיִם וְהַחֲרַדְתִּי אֹתוֹ וְנָס כָּל־הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ
וְהִכֵּיתִי אֶת־הַמֶּלֶךְ לְבַדּוֹ׃ ג וְאָשִׁיבָה כָל־הָעָם אֵלֶיךָ
כְּשׁוּב הַכֹּל הָאִישׁ אֲשֶׁר־אַתָּה מְבַקֵּשׁ כָּל־הָעָם יִהְיֶה

רש"י

(כא) וחזקו ידי כל אשר אתך · כי עתה ידם רפה לעזור לך שאומרים בלבם שבן יתרצה אל אביו ואנו נהיה שנואים למלך : (ג) כשוב הכל · אליך : האיש אשר אתה מבקש · יעשה בו בקשתך ויהרג ואח"כ כל העם יהיה

מצודת דוד　　　　מצודת ציון

(כא) וחזקו · על כי עדיין נרפים כדבר הנבאש : יז (ב) ורפה ידים · הם בחששם פן ישלימו האב והבן

וינקמו מאתנו אבל בזה ידעו כי נבאשת את אביך ויתחזקו ידיהם להיות עמך : (כב) לעיני וגו' · כולם ראו שנכנס אל האהל והתיחדו עמהן : (כג) בימים ההם · אשר הועמד להיות יועץ : כאשר · כמו השואל מה בדבר אלהים בעות הוא שהתשובה היא נאמנה כן היתה עצת אחיתופל בטוחה להשיג על ידה הדבר הנרצה : גם לאבשלום · כי לפי מחשבתם הרעה היתה העצה בדבר הפלגשים עצה טובה ואף עצתו בדבר הרדיפה אחר דוד עצה נכונה היתה אבל ה' הפירם : יז (א) אבחרה וגו' · כי לקבץ את כל ישראל יתאחר זמן רב ובתוך כך ימלט דוד על נפשו : ואקומה · כי אם ילך אבשלום פן יחמול עליו כשיראה פניו : הלילה · בעודו עיף ויגע : (ב) ורפה ידים · כי זה היום נטרד מן המלוכה ועדיין לא לקח עצה מה לעשות : והחרדתי אותו · בהיות הדבר פתאום ובלילה : ונס כל העם · בעבור החרדה ינוסו זה בכה וזה בכה ולא ישארו עם המלך ללחום בעבורו ואז אוכל להכות אותו לבדו מבלי שאצטרך להמית מי מאנשיו הואיל ולא יעמדו למלחמה כי ינוסו ואינם : (ג) ואשיבה · ואז אשיב אליך כל העם אשר עם אביך : כשוב הכל · כמו ששבו אליך כל שמות ישראל וקבלו אותך למלך : האיש אשר וגו' · ר"ל לא יפקד מהם

שָׁלוֹם׃ ד וַיִּישַׁר הַדָּבָר בְּעֵינֵי אַבְשָׁלֹם וּבְעֵינֵי כָּל־זִקְנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ ה וַיֹּאמֶר אַבְשָׁלוֹם קְרָא נָא גַּם לְחוּשַׁי הָאַרְכִּי
וְנִשְׁמְעָה מַה־בְּפִיו גַּם־הוּא׃ ו וַיָּבֹא חוּשַׁי אֶל־אַבְשָׁלוֹם
וַיֹּאמֶר אַבְשָׁלוֹם אֵלָיו לֵאמֹר כַּדָּבָר הַזֶּה דִּבֶּר אֲחִיתֹפֶל
הֲנַעֲשֶׂה אֶת־דְּבָרוֹ אִם־אַיִן אַתָּה דַבֵּר׃ ז וַיֹּאמֶר חוּשַׁי
אֶל־אַבְשָׁלוֹם לֹא־טוֹבָה הָעֵצָה אֲשֶׁר־יָעַץ אֲחִיתֹפֶל
בַּפַּעַם הַזֹּאת׃ ח וַיֹּאמֶר חוּשַׁי אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת־אָבִיךָ
וְאֶת־אֲנָשָׁיו כִּי גִבֹּרִים הֵמָּה וּמָרֵי נֶפֶשׁ הֵמָּה כְּדֹב שַׁכּוּל
בַּשָּׂדֶה וְאָבִיךָ אִישׁ מִלְחָמָה וְלֹא יָלִין אֶת־הָעָם׃ ט הִנֵּה
עַתָּה הוּא־נֶחְבָּא בְּאַחַת הַפְּחָתִים אוֹ בְּאַחַד הַמְּקוֹמֹת וְהָיָה

רש"י

שלום וזה מקרא קצר : (ד) ובעיני כל זקני ישראל · זקני אשמאי :
(ח) ואביך איש מלחמה · ויודע עניני מלחמה וטכסיסיה וטיב מארב
ובטוח הוא שתרדוף הגולה לבא עליו לפיכך לא ילין עם שאר העם :
(ט) הנה עתה הוא נחבא · וכשתבא על מחנה העם אשר אתו הוא לא יהיה
שם שתהרגנו : והיה כנפול בהם בתחלה · אני אמרתי לך כי אנשיו גבורים

מצודת ציון

ענין מורך לב ויאוש : (ד) ויישר· מל' ישר ר"ל הוטב בעיניו : (ו) אם
אין · אם לאו : (ח) שכול · מי
שבניו אבודים קרוי שכול כמו כאשר
שכלתי שכלתי (שם מ"ג):(ט) הפחתים·
בורות ופירות כמו אל הפחת הגדול

מצודת דוד

כי אם האיש אשר אתה מבקש כי הוא
לבדו יומת אבל לכל העם שעמו יהיה
שלום ולא יפקד מהם איש : (ה) גם
הוא · עם שהוא ריע דוד וחשוד
בעיני עכ"ז יאמר גם הוא עצתו :
(ז) בפעם זאת · וכאילו אמר אבל
עצתו בדבר הפלגשים טובה היתה ועל
כי כבר עברה לכך שבחה בעיניו למען יאמין בו : (ח) כי גבורים
המה · ואינם חרדים מהמיית מלחמה עם שהוא פתאום ובלילה : ומרי נפש
המה · וכ"ש שהמה עתה מרי נפש דואגים על קושי זמנם ויפעלו גבורות
כדוב שכול מבניו בהיותו רודף בשדה לחפש אחריהם יטרוף במר נפשו כל
הקרב אליו : ואביך איש מלחמה · ר"ל יודע הוא טכסיסי המלחמה ויבין
מדעתו שרק עליו מחרים הרעה ופתאום יבואו להחריד את העם אשר
עמו ויואיל ויבין את זאת לא ילין הוא עם העם במקום אחד: (ט) הנה
עתה הוא נחבא · עתה בהיות לילה החביא עצמו במקום נבדל מהעם אשר
אתו וא"כ אף אם יחריד העם לא ימצא את המלך להכות אותו : והיה

כִּנְפֹל בָּהֶם בַּתְּחִלָּה וְשָׁמַע הַשֹּׁמֵעַ וְאָמַר הָיְתָה מַגֵּפָה
בָּעָם אֲשֶׁר אַחֲרֵי אַבְשָׁלֹם: י וְהוּא גַם־בֶּן־חַיִל אֲשֶׁר לִבּוֹ
כְּלֵב הָאַרְיֵה הִמֵּס יִמָּס כִּי־יֹדֵעַ כָּל־יִשְׂרָאֵל כִּי־גִבּוֹר אָבִיךָ
וּבְנֵי־חַיִל אֲשֶׁר אִתּוֹ: יא כִּי יָעַצְתִּי הֵאָסֹף יֵאָסֵף עָלֶיךָ
כָל־יִשְׂרָאֵל מִדָּן וְעַד־בְּאֵר שֶׁבַע כַּחוֹל אֲשֶׁר־עַל־הַיָּם
לָרֹב וּפָנֶיךָ הֹלְכִים בַּקְרָב: יב וּבָאנוּ אֵלָיו בְּאַחַת באחד קרי
הַמְּקוֹמֹת אֲשֶׁר נִמְצָא שָׁם וְנַחְנוּ עָלָיו כַּאֲשֶׁר יִפֹּל הַטַּל

רש"י

ומרי נפש ואם יהרגו בעמך תהיה גם מפלה במלחמה זו שהיא הראשונה ושמע השומע מכל ישראל הבאים להתחבר אליך ואמר היתה מגפה בעם של אבשלום : (י) והוא גם בן חיל · ואותו השומע אפילו הוא בן חיל ולבו כלב האריה המס ימס בפחד ורעדה ולא יתקשר עוד אליך כי יאמר כבר התחיל ליפול ונענש הוא על אביו ולא יצליח : (יא) כי יעצתי · כי זאת עצתי : ופניך הולכים בקרב · בראש · ואת תהי אזיל בריש כלנא : (יב) ונחנו עליו · ונכוה עליו לשון חנייה כמו וינח בכל גבול מצרים (שמות י' י"ד) נהה ארס

מצודת דוד

כנפול · כאומר לא די שלא יועיל אלא שעוד יזיק שהרי אמר שלא להכות בהעם וגם הלא יכו כרצונם וכאשר יפילו חללים מאנשיך בתחלת המלחמה ר"ל במלחמה הראשונה : ושמע השומע · וכאשר ישמע מי מהנפילה הזאת אז יאמר הן היתה מגפה בעם אבשלום ונראה א"כ שה' עזבם למקרה : (י) והוא גם בן חיל · ואף אם השומע יהיה בן חיל אשר לבו כלב האריה מ"מ ימס לבבו בקרבו על כי ידוע לכל שאביך הוא גבור מלחמה והעם אשר אתו המה בני חיל ואם הדבר נעזב למקרה בודאי יתגברו הם וירפו ידיהם ולא יאבו לרדת עוד למלחמה (ואף שאם לא יעשו לבד בזה בעצת אחיתופל אלא שגם אנשי אבשלום יכו באנשי דוד כמוהם לא יהיה א"כ מקום לחשש הזה מ"מ הרחיב הדבור לסכל עצתו להראות לכל כי לא בחכמה ידבר) : (יא) כי יעצתי · אלא כן אני מייעץ האסף וגו' ובעבור רבת העם נתגבר במלחמה : ופניך וגו' · כי אז כולם יפעלו גבורות למצוא חן בעיניך : (יב) ובאנו אליו · ר"ל בהיות העם רב בודאי נבוא באחד המקומות אשר החביא עצמו כי נהיה חונים עליו כמו הטל המכסה כל פני האדמה מבלי מקום ריק ממנו כן נתפזר בכל המקומות

מצודת ציון

(לקמן י"ח) : מגפה · ר"ל מכת חרב : (יא) ופניך · אתה בעצמך : בקרב · במלחמה כמו המלמד ידי

עַל־הָאֲדָמָה וְלֹא־נוֹתַר בּוֹ וּבְכָל־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־אִתּוֹ גַּם־
אֶחָד׃ יג וְאִם־אֶל־עִיר יֵאָסֵף וְהִשִּׂיאוּ כָל־יִשְׂרָאֵל אֶל־
הָעִיר הַהִיא חֲבָלִים וְסָחַבְנוּ אֹתוֹ עַד־הַנַּחַל עַד אֲשֶׁר־
לֹא־נִמְצָא שָׁם גַּם־צְרוֹר׃ יד וַיֹּאמֶר אַבְשָׁלוֹם וְכָל־אִישׁ
יִשְׂרָאֵל טוֹבָה עֲצַת חוּשַׁי הָאַרְכִּי מֵעֲצַת אֲחִיתֹפֶל ׀ וַיהוָה
צִוָּה לְהָפֵר אֶת־עֲצַת אֲחִיתֹפֶל הַטּוֹבָה לְבַעֲבוּר הָבִיא
יְהוָה אֶל־אַבְשָׁלוֹם אֶת־הָרָעָה׃ טו וַיֹּאמֶר חוּשַׁי אֶל־
צָדוֹק וְאֶל־אֶבְיָתָר הַכֹּהֲנִים כָּזֹאת וְכָזֹאת יָעַץ אֲחִיתֹפֶל
אֶת־אַבְשָׁלוֹם וְאֵת זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְכָזֹאת וְכָזֹאת יָעַצְתִּי

רש״י

פבא״פ

על אפרים (ישעיה ז׳ ב׳): (יג) חבלים · משריין כמו חבל נביאים (שמואל א׳ י׳ ה׳) חבלי רשעים (תהלים קי״ט ס״א): עד הנחל · חומת העיר

מצודת ציון

לקרב (תהלים קמ״ד): (יב) ונחנו · מלשון חניה: (יג) יאסף · יכנס: והשיאו · והגביהו: וסחבנו · ענין גרירה והמשכה כמו סחוב והשלך (ירמיה כ״ב): הנחל · העמק: צרור · חתיכת עפר גסה כמו ולא יפול צרור ארץ (עמוס ט׳):

מצודת דוד

המקומות לבקשו זה בכה וזה בכה ובוודאי נמצא אותו: ובכל האנשים · כי פן התנכר עצמו ללבוש כאחד מאנשיו לזה לא נותר מכולם איש ויומת גם הוא עם התנכרו: (יג) ואם אל עיר יאסף · כאומר ואם יש חשש פן בהתאחר הדבר עד נקבץ כל ישראל ימלט על נפשו בעיר מבצר עומדת בהר ויתחזק במעוז העיר ואמר הנה עכ״ז לא ימלט כי הלא ברוב העם אשר אתנו אף אם יאסף אל עיר הכח בנו לשאת חבלים על העיר לגררה מן ההר עד הנחל עד שלא ישאר אף צרור בהעיר ההיא ואמר בדרך גוזמא והפלגה לומר שאף בעיר מבצר לא יתחזק מול העם הרב אשר אתנו ולבל ירגיש בערמתו המתיק אמריו דרך נאות ובכל חלקי הסותר אולם עצם כוונתו היתה למען יתאחר הדבר עד שיתקבצו כולם ובתוך כך ישלח אמריו אליו להמלט על נפשו וכאשר עשה באמת: (יד) וה׳ צוה · ר״ל לא לפי שעצת חושי היתה באמת טובה מעצת אחיתופל ולזה ישרה עצתו בעיניהם כי באמת עצת אחיתופל היתה הדרך האמיתי להגעת תכלית הנרצה אולם מה׳ היתה זאת כי הוא גזר להפר עצת אחיתופל הטובה וכו׳: (טו) כזאת וכזאת וגו׳ · ר״ל אמר להם שתי העצות של אחיתופל

אָנִי׃ טו וְעַתָּה שִׁלְחוּ מְהֵרָה וְהַגִּידוּ לְדָוִד לֵאמֹר אַל־תָּלֶן
הַלַּיְלָה בְּעַרְבוֹת הַמִּדְבָּר וְגַם עָבוֹר תַּעֲבוֹר פֶּן יְבֻלַּע
לַמֶּלֶךְ וּלְכָל־הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ׃ יז וִיהוֹנָתָן וַאֲחִימַעַץ
עֹמְדִים בְּעֵין־רֹגֵל וְהָלְכָה הַשִּׁפְחָה וְהִגִּידָה לָהֶם וְהֵם
יֵלְכוּ וְהִגִּידוּ לַמֶּלֶךְ דָּוִד כִּי לֹא יוּכְלוּ לְהֵרָאוֹת לָבוֹא
הָעִירָה׃ יח וַיַּרְא אֹתָם נַעַר וַיַּגֵּד לְאַבְשָׁלֹם וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם
מְהֵרָה וַיָּבֹאוּ ׀ אֶל־בֵּית־אִישׁ בְּבַחֻרִים וְלוֹ בְאֵר בַּחֲצֵרוֹ
וַיֵּרְדוּ שָׁם׃ יט וַתִּקַּח הָאִשָּׁה וַתִּפְרֹשׂ אֶת־הַמָּסָךְ עַל־פְּנֵי
הַבְּאֵר וַתִּשְׁטַח עָלָיו הָרִפוֹת וְלֹא נוֹדַע דָּבָר׃ כ וַיָּבֹאוּ
עַבְדֵי אַבְשָׁלוֹם אֶל־הָאִשָּׁה הַבַּיְתָה וַיֹּאמְרוּ אַיֵּה אֲחִימַעַץ
וִיהוֹנָתָן וַתֹּאמֶר לָהֶם הָאִשָּׁה עָבְרוּ מִיכַל הַמָּיִם וַיְבַקְשׁוּ

רש"י

נסתוב אל הגיא: (טז) וגם עבור תעבור · את הירדן: פן יבולע למלך · שלא יעלתיו לטובה ויעשה כדברי אחיתופל: יבלע · יאמר לו בסתר ובבליעה: (יז) בעין רוגל · בעין קצרא כובסי בגדי לשון שחובטין אותם ע"ש שבועטים אותם ברגל: (יט) את המסך · וילון: הריפות · חיטין כתושות כמו בתוך הריפות: (כ) מיכל המים · איני יודע לו פתרון

מצודת דוד

אחיתופל ושלו: (טז) אל תלן · כי פן יעשה כעצת אחיתופל ובערמה אמרו שעצתי ישרה למען לא אודיע לדוד להמלט בלילה: וגם עבור תעבור · את הירדן: פן יבולע · פן ישחת מה לדוד ולעמו כאשר ירדפו אחריו בלילה: (יז) והם ילכו · בכדי שהם ילכו וגו': כי לא יוכלו · יהונתן ואחימעץ לא יכלו להראות עצמם לבוא העיר פן ירגישו בהם: (יח) וירא אותם · בעין רוגל: וילכו · כי הרגישו אשר הנער ראה אותם ולזה הלכו מעין רוגל אל מאהבם אשר בבחורים: (יט) האשה · אשת האיש: עליו · על המסך: ולא נודע דבר · לא היה ניכר מהבאר שמתחת להמסך: (כ) איה · כי הוגד להם שבאו הביתה: ויבקשו ·

מצודת ציון

(יד) להפר · לבטל: (טז) יבולע · ענין השחתה כמו למה תבלע נחלת ה' (לקמן כ'): (יט) המסך · וילון כמו ועשית מסך (שמות כ"ו): ותשטח · ופרשה כמו משטח חרמים (יחזקאל כ"ו): הרפות · הטיס כתושים ונקלפים כמו בתוך הרפות בעלי (משלי כ"ז) והוא מלשון רפיון כי נרפו ונקלפו מקליפותיהן: (כ) מיכל המים · ענינו פלג המים

וְלֹא מָצָאוּ וַיָּשֻׁבוּ יְרוּשָׁלָ͏ִם׃ כא וַיְהִי ׀ אַחֲרֵי לֶכְתָּם
וַיַּעֲלוּ מֵהַבְּאֵר וַיֵּלְכוּ וַיַּגִּדוּ לַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֹּאמְרוּ אֶל־דָּוִד
קוּמוּ וְעִבְרוּ מְהֵרָה אֶת־הַמַּיִם כִּי־כָכָה יָעַץ עֲלֵיכֶם
אֲחִיתֹפֶל׃ כב וַיָּקָם דָּוִד וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיַּעַבְרוּ
אֶת־הַיַּרְדֵּן עַד־אוֹר הַבֹּקֶר עַד־אַחַד לֹא נֶעְדָּר אֲשֶׁר לֹא־
עָבַר אֶת־הַיַּרְדֵּן׃ כג וַאֲחִיתֹפֶל רָאָה כִּי לֹא נֶעֶשְׂתָה
עֲצָתוֹ וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־הַחֲמוֹר וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־בֵּיתוֹ אֶל־
עִירוֹ וַיְצַו אֶל־בֵּיתוֹ וַיֵּחָנַק וַיָּמָת וַיִּקָּבֵר בְּקֶבֶר אָבִיו׃
כד וְדָוִד בָּא מַחֲנָיְמָה וְאַבְשָׁלֹם עָבַר אֶת־הַיַּרְדֵּן הוּא
וְכָל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ׃ כה וְאֶת־עֲמָשָׂא שָׂם אַבְשָׁלֹם תַּחַת
יוֹאָב עַל־הַצָּבָא וַעֲמָשָׂא בֶן־אִישׁ וּשְׁמוֹ יִתְרָא הַיִּשְׂרְאֵלִי
אֲשֶׁר־בָּא אֶל־אֲבִיגַל בַּת־נָחָשׁ אֲחוֹת צְרוּיָה אֵם יוֹאָב׃
כו וַיִּחַן יִשְׂרָאֵל וְאַבְשָׁלֹם אֶרֶץ הַגִּלְעָד׃ כז וַיְהִי כְּבוֹא
דָוִד מַחֲנָיְמָה וְשֹׁבִי בֶן־נָחָשׁ מֵרַבַּת בְּנֵי־עַמּוֹן וּמָכִיר בֶּן־

ר ש"י

קמץ בז"ק · פתח באתנח

במהברת כל ופתרונו לפי ענינו כמו שבולת הנהר: (כה) בת נחש הוא ישי אבי דוד רבותינו אמרו שמת בלא עון בעטיו של נחש: (כז) ושובי בן נחש · הוא

מצודת ציון

ואין לו חבר: (כב) נעדר · נחסר כמו איש לא נעדר (ישעיה מ'): (כג) ויחבוש · חגר האוכף:

מצודת דוד

בבית האשה · או עברו מיכל המים לנקבם: (כב) עד אחד וגו' · ר"ל כשבא אור הבוקר אפי' אחד לא היה נעדר אשר וגו': (כג) אל עירו · ר"ל אל ביתו אשר בעירו לא לבית מלונו אשר בירושלים: ויצו · עשה צוואה אל ביתו: ויחנק · חנק את עצמו כי האמין מעתה שדוד יחזור למלכותו ויהרגנו כמורד במלכות ויהיו עוד נכסיו למלך כדין מורד במלכות ולזה חנק עצמו להציל נכסיו ליורשיו: (כה) על הצבא · לשר על הצבא: בן איש · רצה לומר בן אדם הטוב ומעולה כמו הלא איש אתה (ש"א כ"ו): הישראלי · ובד"ה אמר הישמעאלי לפי שהתגורר בארץ ישמעאל: נחש · אז"ל הוא ישי ונקרא נחש על שמת בעטיו של נחש ומבלי עון (ויתכן לומר שנולדה מאשת ישי מבעלה הראשון ושמו נחש ולזה אמר אחות צרויה ולא אמר אחות דוד כי צרויה היתה אחותה גם מן האב וכאשר

עַמִּיאֵל מִלֹּא דְבָר וּבַרְזִלַּי הַגִּלְעָדִי מֵרֹגְלִים׃ כח מִשְׁכָּב
וְסַפּוֹת וּכְלִי יוֹצֵר וְחִטִּים וּשְׂעֹרִים וְקֶמַח וְקָלִי וּפוֹל
וַעֲדָשִׁים וְקָלִי׃ כט וּדְבַשׁ וְחֶמְאָה וְצֹאן וּשְׁפוֹת בָּקָר
הִגִּישׁוּ לְדָוִד וְלָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ לֶאֱכוֹל כִּי אָמְרוּ הָעָם
רָעֵב וְעָיֵף וְצָמֵא בַּמִּדְבָּר׃ יח א וַיִּפְקֹד דָּוִד אֶת־
הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיָּשֶׂם עֲלֵיהֶם שָׂרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי מֵאוֹת׃
ב וַיְשַׁלַּח דָּוִד אֶת־הָעָם הַשְּׁלִשִׁית בְּיַד־יוֹאָב וְהַשְּׁלִשִׁית
בְּיַד אֲבִישַׁי בֶּן־צְרוּיָה אֲחִי יוֹאָב וְהַשְּׁלִשִׁת בְּיַד אִתַּי
הַגִּתִּי ◦ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־הָעָם יָצֹא אֵצֵא גַּם־אֲנִי עִמָּכֶם׃
ג וַיֹּאמֶר הָעָם לֹא תֵצֵא כִּי אִם־נֹס נָנוּס לֹא־יָשִׂימוּ
אֵלֵינוּ לֵב וְאִם־יָמֻתוּ חֶצְיֵנוּ לֹא־יָשִׂימוּ אֵלֵינוּ לֵב כִּי־עַתָּה

פבא"פ רש"י

חנון בן נחש׃ (כח) משכב · מצעות׃ וספות · כלי תשמיש הם כמו ספות כסף (מלכים ב׳ י״ב י״ד)׃ וקלי · מיני קליות אמרו רבותינו שני מיני שתיתא הקריב ברזילי לדוד אחד של חטים ואחד של עדשים כענין האמור כאן קמח וקלי הוא של דגן ופול ועדשים וקלי ממינים של קטניות שמייבשין אותן בתנור כשהן לחין והם מתוקין לעולם וטוחנין אותן ועושין מהם מאכל שקורין שתיתא׃ ושפות בקר · וגובנין דחלב׃ (ג) לא ישימו אלינו לב · לא יהיה דבר חשוב בעיניהם להתגבר ולהתהלל מאחר שאין אתה במלחמה׃ כי עתה · בהיותך בכבודך חשוב אתה כמונו׃ עשרת

מצודת דוד

אמרנו בש״א ט״ז)׃ (כט) הגישו · שלשת האנשים ההם הגישו משכב וכו׳ דבש וכו׳׃ במדבר · בעבור שהלכו במדבר לא מצאו לא לאכול ולא לשתות ונתיגעו מטורח הדרך׃ יח (ג) אם נוס ננוס וגו׳ · ר״ל הן אם ננוס לא ישימו לב לרדוף אחרינו והן אם ימותו חצינו לא ישימו לב להתהלל בהנצחון כי הנפילה בידם והצלה נידם שוה בעיניהם׃ כי עתה · ר״ל במלחמה אשר אנחנו עתה פה אשר

מצודת ציון

(כח) משכב · מצעות לשכב עליהם׃ וספות · מזרקים כמו בדם אשר בסף (שמות י״ב)׃ וכלי יוצר · כלים מיוצר חרס׃ וקלי · קמח משבלים קלוים׃ ופול ועדשים · הם מיני קטניות׃ וקלי · הוא קמח מקטניות קלוים׃ (כט) ושפות בקר · גבינות העשויות מחלב הבקר ועל כי נעשית ע״י עשוי וכתישה נקראו שפות והוא מלשון ושופו עצמותיו (איוב ל״ג)׃ יח (א) ויפקוד · מנה אותם׃ (ג) נוס

כָּמֹנוּ עֲשָׂרָה אֲלָפִים וְעַתָּה טוֹב כִּי־תִהְיֶה־לָּנוּ מֵעִיר
לַעְזִיר לעזור קרי ׃ ד וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר־יִיטַב
בְּעֵינֵיכֶם אֶעֱשֶׂה וַיַּעֲמֹד הַמֶּלֶךְ אֶל־יַד הַשַּׁעַר וְכָל־הָעָם
יָצְאוּ לְמֵאוֹת וְלַאֲלָפִים ׃ ה וַיְצַו הַמֶּלֶךְ אֶת־יוֹאָב וְאֶת־
אֲבִישַׁי וְאֶת־אִתַּי לֵאמֹר לְאַט־לִי לַנַּעַר לְאַבְשָׁלוֹם · וְכָל־
הָעָם שָׁמְעוּ בְּצַוֺּת הַמֶּלֶךְ אֶת־כָּל־הַשָּׂרִים עַל־דְּבַר
אַבְשָׁלוֹם ׃ ו וַיֵּצֵא הָעָם הַשָּׂדֶה לִקְרַאת יִשְׂרָאֵל וַתְּהִי
הַמִּלְחָמָה בְּיַעַר אֶפְרָיִם ׃ ז וַיִּנָּגְפוּ שָׁם עַם יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי
עַבְדֵי דָוִד וַתְּהִי־שָׁם הַמַּגֵּפָה גְדוֹלָה בַּיּוֹם הַהוּא עֶשְׂרִים
אָלֶף ׃ ח וַתְּהִי־שָׁם הַמִּלְחָמָה נָפֹצֶת נפוצת קרי עַל־פְּנֵי כָל־
הָאָרֶץ וַיֶּרֶב הַיַּעַר לֶאֱכֹל בָּעָם מֵאֲשֶׁר אָכְלָה הַחֶרֶב

ר ש " י

אלפים · כעשרת אלפים איש כמונו : כי תהיה לנו מעיר לעזור · וכען טב הרי תלוי עלנא מן קרתא למסעד : (ה) לאט לי לנער · אם יקרא לפניכם במלחמה חמלו עליו : (ו) ביער אפרים · ומהיכן היה יער לאפרים בעבר הירדן מזרחה שלא נתן שם חלק אלא לבני גד ולבני ראובן ולמנשה אלא מתוך שהתנה יהושע שיהיו מרעין בחורשין והיה אותו היער סמוך לאפרים אלא שהירדן מפסיק היו מרעין שם בהמותיהם היה נקרא יער אפרים : (ח) וירב

מצודת ציון

כנוס נכרת : (ד) אל יד · אל מקום : (ה) לאט · ענין נחת כמו אתנהלה לאטי (בראשית ל"ג) : (ח) וירב · מלשון רבוי :

מצודת דוד

היא בעבור המלוכה אף אם ייהרג עשרה אלפים פעמים כמונו היום לא יחוש עליו כשאינך בינינו ולזה מוטב שלא תלך : ועתה · במלחמה כזאת טוב יותר לשבת אתה בעיר ומשם תעזור לנו בתפלה אל ה' ובעצתך עלינו : (ד) למאות · מאה מאה לבד : (ה) לאט לי וגו' · ר"ל למעני בואו עם אבשלום בנחת ולא תעשו לו מאומה רע : (ו) ביער אפרים · אף שנחלת אפרים היתה בעבר הירדן המערבי · כי אחז"ל שיהושע תקן שלא יקפידו השבטים זה על זה מבלי תת לרעות הבהמות בארץ לא לו ובני אפרים רעו את בהמתם ביער ההוא ונקרא על שמם : (ח) נפוצת · היתה מפוזרת על כל הארץ אשר הם עליה : וירב היער וגו' · יותר הכה בהם היער בהשלם

ביום ההוא: ט ויקרא אבשלום לפני עבדי דוד ואבשלום
רכב על־הפרד ויבא הפרד תחת שובך האלה הגדולה
ויחזק ראשו באלה ויתן בין השמים ובין הארץ והפרד
אשר־תחתיו עבר: י וירא איש אחד ויגד ליואב
ויאמר הנה ראיתי את־אבשלם תלוי באלה: יא ויאמר
יואב לאיש המגיד לו והנה ראית ומדוע לא־הכיתו
שם ארצה ועלי לתת לך עשרה כסף וחגרה אחת:
יב ויאמר האיש אל־יואב ולא ולו ק' אנכי שקל על־
כפי אלף כסף לא־אשלח ידי אל־בן־המלך כי באזנינו
צוה המלך אתך ואת־אבישי ואת־אתי לאמר שמרו־
מי בנער באבשלום: יג או־עשיתי בנפשו בנפשי ק' שקר

רש"י

היער לאכול בעם · חיות רעות שביער תרגום יונתן: (ט) ויקרא אבשלום · לשון מקרה ופגע: ויתן בין השמים ובין הארץ · אמרו רבותינו שלף חרבו לקוץ שערו וראה גיהנם פתוחה תחתיו: (יב) שמרו מי בנער · כל

מצודת דוד

בו מאשר הכו בהם אנשי דוד בחרב: (ט) ויקרא · המקרה נזדמן אבשלום וכו' · והיה רוכב על הפרד ובנוסו מפניהם בא עם הפרד תחת ענף האלה ונסתבך בה שער ראשו ונשאר תלוי באויר כי הפרד עבר מתחתיו: (יא) והנה ראית · כאומר מה לי בראיה מדוע לא הרגתו והיה א"כ עלי לתת לך וגו' ר"ל היה לך לדעת שאם הרגתו היית מקבל ממני מתן: (יב) ולו אנכי שוקל וגו' · אפילו אם אנכי הייתי שוקל וגו' ר"ל אפילו אם כבר שקלו אל כפי ואפילו אלף כסף לא אשלח ידי וגו': שמרו מי · מי שיבוא לידו שמרו בו לבוא עמו בנחת: (יג) או עשיתי · ר"ל ואף אם הייתי מעלים הדבר לבל יודע הלא אם עשיתי אותה הייתי עושה שקר בנפשי כי

מצודת ציון

(ט) ויקרא · מל' מקרה: שובך · כמו סובך בסמ"ך והוא ענין ענף כמו בסבך בקרניו (שם כ"ב) ויקרא כן ע"ש שנאחזים ומסובכים זה בזה: האלה · שם אילן מה: (יא) עשרה כסף · ת"י עסר סלעין דכסף: (יב) ולו אנכי · ואם אנכי · וכן לו החייתם אותם (שופטים ח'): (יג) או עשיתי · אם עשיתי:

וְכָל־דָּבָר לֹא־יִכָּחֵד מִן־הַמֶּלֶךְ וְאַתָּה תִּתְיַצֵּב מִנֶּגֶד׃
יד וַיֹּאמֶר יוֹאָב לֹא־כֵן אֹחִילָה לְפָנֶיךָ וַיִּקַּח שְׁלֹשָׁה שְׁבָטִים
בְּכַפּוֹ וַיִּתְקָעֵם בְּלֵב אַבְשָׁלוֹם עוֹדֶנּוּ חַי בְּלֵב הָאֵלָה׃
טו וַיָּסֹבּוּ עֲשָׂרָה נְעָרִים נֹשְׂאֵי כְּלֵי יוֹאָב וַיַּכּוּ אֶת־
אַבְשָׁלוֹם וַיְמִתֻהוּ׃ טז וַיִּתְקַע יוֹאָב בַּשֹּׁפָר וַיָּשָׁב הָעָם
מִרְדֹף אַחֲרֵי יִשְׂרָאֵל כִּי־חָשַׂךְ יוֹאָב אֶת־הָעָם׃ יז וַיִּקְחוּ
אֶת־אַבְשָׁלוֹם וַיַּשְׁלִכוּ אֹתוֹ בַיַּעַר אֶל־הַפַּחַת הַגָּדוֹל וַיַּצִּבוּ
עָלָיו גַּל־אֲבָנִים גָּדוֹל מְאֹד וְכָל־יִשְׂרָאֵל נָסוּ אִישׁ
לְאֹהָלָו לאהליו קרי׃ יח וְאַבְשָׁלֹם לָקַח וַיַּצֶּב־לוֹ בְחַיָּו בחייו ק'
אֶת־מַצֶּבֶת אֲשֶׁר בְּעֵמֶק־הַמֶּלֶךְ כִּי אָמַר אֵין־לִי בֵן

רש"י

עי שיבא לידו ישמרנו : (יד) לא כן אוחילה לפניך · לא אבקש עוד בקשה ממך כי אני אלך : (יח) כי אמר אין לי בן · ממלא מקומי ויהיה חשוב כמותי : בעבור הזכיר שמי · אקים לי מצבת אבן ובנין חשוב היה

מצודת ציון

יכחד · ענין העלמה : מנגד · מרחוק : (יד) כן · ענין טוב ונכון כמו ולא יכין לדבר כן (שופטים י"ב): אוחילה · אבקש כמו אחלי אדוני (מ"ב ה'): שבטים · שרביטים : ויתקעם · ותחבם : בלב האלה · באמצעית האלה ועל כי הלב הוא באמצע הגוף הושאל המלה הזאת לכל אמצע וכן עד לב השמים (דברים ד') : (טו) כלי יואב · כלי זייני : (טז) חשך · מנע כמו ולא חשכת (בראשית כ"ב) : (יז) הפחת · בור וחפירה: גל · תל גדול: (יח) מצבת· מל' מצבה ר"ל בנין גבוה : יד

מצודת דוד

כי אמרוד בדבר המלך ולשקר בו יחשב לעון נפש : וכל דבר · ר"ל אף הלא שום דבר לא יהיה נעלם מן המלך כי יחקור לדעת מי הרגו וכשיודע לו ידעתי שאתה תעמוד מנגד מבלי הציל אותי מידו : (יד) לא כן · לא טוב ונכון שאבקש עוד לפניך כי ידי רב לי : עודנו חי · עם שתקע בו שלשת השבטים היה עוד חי תלוי מול לב האלה : (טז) ויתקע וגו' · לסימן אשר יחדלו מלרדוף : כי חשך יואב · אבל לא חדלו מעצמם : (יז) וכל ישראל · אשר עם אבשלום : (יח) לקח · ר"ל לקח עצמו זאת העצה לזכרון שמו ודוגמתו ויקח קרח (במדבר ט ו) . אין לי בן · כי בניו הנזכרים למעלה כבר מתו : בעבור הזכיר שמי · אין לי בן שיוזכר שמי על ידו לזאת הציב מצבת וקראה על שמו

בַּעֲבוּר הַזְכִּיר שְׁמִי וַיִּקְרָא לַמַּצֶּבֶת עַל־שְׁמוֹ וַיִּקָּרֵא לָהּ
יַד אַבְשָׁלוֹם עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ יט וַאֲחִימַעַץ בֶּן־צָדוֹק אָמַר
אָרוּצָה נָּא וַאֲבַשְּׂרָה אֶת־הַמֶּלֶךְ כִּי־שְׁפָטוֹ יְהוָה מִיַּד
אֹיְבָיו׃ כ וַיֹּאמֶר לוֹ יוֹאָב לֹא אִישׁ בְּשֹׂרָה אַתָּה הַיּוֹם
הַזֶּה וּבִשַּׂרְתָּ בְּיוֹם אַחֵר וְהַיּוֹם הַזֶּה לֹא תְבַשֵּׂר כִּי
עַל־° כן קרי ולא כתיב בֶּן־הַמֶּלֶךְ מֵת׃ כא וַיֹּאמֶר יוֹאָב
לַכּוּשִׁי לֵךְ הַגֵּד לַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר רָאִיתָה וַיִּשְׁתַּחוּ כוּשִׁי לְיוֹאָב
וַיָּרֹץ׃ כב וַיֹּסֶף עוֹד אֲחִימַעַץ בֶּן־צָדוֹק וַיֹּאמֶר אֶל־יוֹאָב
וִיהִי מָה אָרֻצָה־נָּא גַם־אָנִי אַחֲרֵי הַכּוּשִׁי וַיֹּאמֶר יוֹאָב
לָמָּה זֶּה אַתָּה רָץ בְּנִי וּלְכָה אֵין־בְּשׂוֹרָה מֹצֵאת׃
כג וִיהִי־מָה אָרוּץ וַיֹּאמֶר לוֹ רוּץ וַיָּרָץ אֲחִימַעַץ דֶּרֶךְ הַכִּכָּר
וַיַּעֲבֹר אֶת־הַכּוּשִׁי׃ כד וְדָוִד יוֹשֵׁב בֵּין־שְׁנֵי הַשְּׁעָרִים

רש״י

(כ) ובשרת ביום אחר · בשורת תשועה אחרת : כי על כן · כי על אשר בן המלך מת לפיכך לא טובה לך הבשורה הזאת : (כב) ולכה אין בשורה מוצאת · אין מתת שכר בשורה מצויה היום : (כג) ויהי מה · כלומר ומה

מצודת דוד

לזכרון : (יט) כי שפטו ה׳ · עשה משפטו לנקום נקמתו מיד אויביו : (כ) לא איש בשורה · לא ראוי לך לבשר בשורה כזאת : ביום אחר · בעת יזדמן תשועה אחרת : כי על כן · כי הבשורה הזאת תהיה על אשר הומת בן המלך ולא תחשב לבשורה טובה : (כא) אשר ראיתה · בנצחון המלחמה וממיתת אבשלום: וישתחו · בחשבו שעשה עמו חסד לשלחו בבשורה : (כב) ויהי מה · ר״ל אף אם לא אשמחו במיתת אבשלום מ״מ בנצ[illegible] המלחמה הלא ישמח : למה זה · ר״ל למה תעמול לרוץ אליו הואיל ו[illegible] לא יהיה נמלא מתן בשורה כי אף אם יתן מתן הלא להכושי יתנ[illegible] ולך רק הוא ויבוא אליו ראשון : (כג) ויהי מה · חזר אחימעץ [illegible] כי כבר אקבל מתן עכ״ז ארוץ: דרך הככר · והוא הדרך היותר [illegible] ואם לא את הכושי והקדים לבוא : (כד) בין שני השערים · [illegible]קום ולזה עבר [illegible]י היה להעיר חומה

מצודת ציון

אבשלום·מקום אבשלום: (יט) ארוצה· ענין מהירות ההליכה : (כב) ויהי מה · ר״ל יהיה מה שיהיה ודוגמתו ויעבור עלי מה (איוב ו׳) ופי׳ יעבור מה שיעבור : (כג) הככר · המישור

וַיֵּלֶךְ הַצֹּפֶה אֶל־גַּג הַשַּׁעַר אֶל־הַחוֹמָה וַיִּשָּׂא אֶת־עֵינָיו
וַיַּרְא וְהִנֵּה־אִישׁ רָץ לְבַדּוֹ׃ כה וַיִּקְרָא הַצֹּפֶה וַיַּגֵּד לַמֶּלֶךְ
וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אִם־לְבַדּוֹ בְּשׂוֹרָה בְּפִיו וַיֵּלֶךְ הָלוֹךְ וְקָרֵב׃
כו וַיַּרְא הַצֹּפֶה אִישׁ־אַחֵר רָץ וַיִּקְרָא הַצֹּפֶה אֶל־הַשֹּׁעֵר
וַיֹּאמֶר הִנֵּה־אִישׁ רָץ לְבַדּוֹ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ גַּם־זֶה מְבַשֵּׂר׃
כז וַיֹּאמֶר הַצֹּפֶה אֲנִי רֹאֶה אֶת־מְרוּצַת הָרִאשׁוֹן כִּמְרֻצַת
אֲחִימַעַץ בֶּן־צָדוֹק וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אִישׁ־טוֹב זֶה וְאֶל־
בְּשׂוֹרָה טוֹבָה יָבוֹא׃ כח וַיִּקְרָא אֲחִימַעַץ וַיֹּאמֶר אֶל־
הַמֶּלֶךְ שָׁלוֹם וַיִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ לְאַפָּיו אָרְצָה וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר סִגַּר אֶת־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־נָשְׂאוּ אֶת־
יָדָם בַּאדֹנִי הַמֶּלֶךְ׃ כט וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ שָׁלוֹם לַנַּעַר
לְאַבְשָׁלוֹם וַיֹּאמֶר אֲחִימַעַץ רָאִיתִי הֶהָמוֹן הַגָּדוֹל לִשְׁלֹחַ

ר ש" י

בכך אם אין לי שכר: ויעבור. וקדים ית כושי: (כט) ראיתי ההמון הגדול. הומים ונעים במלחמה: לשלוח את עבד המלך יואב ואת עבדך. הרי זה מקרא מסורס לשלוח יואב את עבד המלך ואת עבדך לאחר ששלח

מצודת ציון

(כח) סגר. מסר כמו להסגיר לאדום (עמוס א'): (כט) ההמון. העם הרב:

מצודת דוד

והוא נגד הירדן: לפנים מחומה והשערים זה מול זה והיה יושב בין השערים: אל החומה. אשר ממעל להשער: (כה) אם לבדו. ואין כן דרך הנסים מן המלחמה: (כו) אל השוער. אל שומר השער: הנה איש. הנה עוד איש: ויאמר המלך. כשמוע דבר הצופה: גם זה מבשר. הואיל וגם הוא לבדו בא: (כז) את מרוצת הראשון. ר"ל הנהגת מרוצתו שהוא כמנהג מרוצת אחימעץ ובודאי הוא הוא: איש טוב זה וגו'. כי איש טוב [illegible] טבעו לחשוק לבשר טוב: (כח) אשר סגר. ביד יואב ואנשיו [illegible] אשר נשאו וגו'. למרוד במלך: (כט) שלום. כמו השלום ובל[illegible]ן שאלה אמר: ראיתי ההמון הגדול. ראיתי כי נתקבצו כל העם הרב [illegible] יואב ישלח את עבד המלך והוא הכושי וגם לשלוח אותי ולזה מהרתי אני [illegible] לרוץ להקדימו ולבשר ולא נמסר לי כל פרטי הדברים ולא ידעתי מה נעש[illegible] בכך אבל הכושי יודע הוא וכתב לו לפי שלא

אֶת־עֶבֶד הַמֶּלֶךְ יוֹאָב וְאֶת־עַבְדֶּךָ וְלֹא יָדַעְתִּי מָה׃
ל וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ סֹב הִתְיַצֵּב כֹּה וַיִּסֹּב וַיַּעֲמֹד׃ לא וְהִנֵּה
הַכּוּשִׁי בָּא וַיֹּאמֶר הַכּוּשִׁי יִתְבַּשֵּׂר אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ כִּי־שְׁפָטְךָ
יְהוָה הַיּוֹם מִיַּד כָּל־הַקָּמִים עָלֶיךָ׃ לב וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־
הַכּוּשִׁי הֲשָׁלוֹם לַנַּעַר לְאַבְשָׁלוֹם וַיֹּאמֶר הַכּוּשִׁי יִהְיוּ
כַנַּעַר אֹיְבֵי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ וְכֹל אֲשֶׁר־קָמוּ עָלֶיךָ לְרָעָה׃
יט א וַיִּרְגַּז הַמֶּלֶךְ וַיַּעַל עַל־עֲלִיַּת הַשַּׁעַר וַיֵּבְךְּ וְכֹה
אָמַר בְּלֶכְתּוֹ בְּנִי אַבְשָׁלוֹם בְּנִי בְנִי אַבְשָׁלוֹם מִי־יִתֵּן
מוּתִי אֲנִי תַחְתֶּיךָ אַבְשָׁלוֹם בְּנִי בְנִי׃ ב וַיֻּגַּד לְיוֹאָב
הִנֵּה הַמֶּלֶךְ בֹּכֶה וַיִּתְאַבֵּל עַל־אַבְשָׁלוֹם׃ ג וַתְּהִי
הַתְּשֻׁעָה בַּיּוֹם הַהוּא לְאֵבֶל לְכָל־הָעָם כִּי־שָׁמַע הָעָם
בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר נֶעֱצַב הַמֶּלֶךְ עַל־בְּנוֹ׃ ד וַיִּתְגַּנֵּב הָעָם
בַּיּוֹם הַהוּא לָבוֹא הָעִיר כַּאֲשֶׁר יִתְגַּנֵּב הָעָם הַנִּכְלָמִים

רש"י

את יואב עבד המלך זה הכן אחרי : ואת עבדך · על עצמו הוא אומר ולא ידעתי מה היה אחרי כן : (ל) סוב התיצב כה · פנה לצד אחר והתיצב כה ונשמע מה יאמר זה : בני בני · שמנה פעמים אמרו רבותינו שבעה דאסקיה משבעה מדורי גיהנם וחד דאייתיה לעלמא

מצודת דוד

רצה לבשרו הרעה : לשלוח את וגו׳ · הוא הפוך וכאילו יאמר לשלוח יואב את עבד המלך : (ל) התיצב כה · עד בוא הכושי ונשמע מה בפיו :
(לב) יהיו כנער וגו׳ · ר"ל הלואי כל אויביך והקמים עליך יהיו כנער היומתו כמוהו : יט (א) בני אבשלום וגו׳ · אחז"ל שאמר שמונה פעמים בני בני שבעה להעלותו משבעה מדורי גיהנם והשמיני להביאו לג"ע: ולפי פשוטו כן דרך המיללים לכפול דבריהם כמו מעי מעי אוחילה (ירמיה ד׳) : מי יתן וגו׳ · הלואי והייתי אני מת במקומך : (ג) לאבל · נהפך לאבל : (ד) ויתגנב · לא באו לעיר ביד רמה ובשמחה כדרך המנצחים כ"א בהסתר כגנב וכדרך ביאת הנסים מן המלחמה הנכלמים לבוא בפרסום

מצודת ציון

(ל) סוב · מל׳ סבוב והפנה : כה · הנה : יט (א) וירגז · ויחרד : עלית · מלשון עליה : וכה · וכן :

בְּנוּסָם בַּמִּלְחָמָה׃ ה וְהַמֶּלֶךְ לָאַט אֶת־פָּנָיו וַיִּזְעַק הַמֶּלֶךְ
קוֹל גָּדוֹל בְּנִי אַבְשָׁלוֹם אַבְשָׁלוֹם בְּנִי בְנִי׃ ו וַיָּבֹא יוֹאָב
אֶל־הַמֶּלֶךְ הַבָּיִת וַיֹּאמֶר הֹבַשְׁתָּ הַיּוֹם אֶת־פְּנֵי כָל־עֲבָדֶיךָ
הַמְמַלְּטִים אֶת־נַפְשְׁךָ הַיּוֹם וְאֵת נֶפֶשׁ בָּנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ וְנֶפֶשׁ
נָשֶׁיךָ וְנֶפֶשׁ פִּלַגְשֶׁיךָ׃ ז לְאַהֲבָה אֶת־שֹׂנְאֶיךָ וְלִשְׂנֹא אֶת־
אֹהֲבֶיךָ כִּי הִגַּדְתָּ הַיּוֹם כִּי אֵין לְךָ שָׂרִים וַעֲבָדִים כִּי
יָדַעְתִּי הַיּוֹם כִּי לֹא לו קרי אַבְשָׁלוֹם חַי וְכֻלָּנוּ הַיּוֹם מֵתִים
כִּי־אָז יָשָׁר בְּעֵינֶיךָ׃ ח וְעַתָּה קוּם צֵא וְדַבֵּר עַל־לֵב
עֲבָדֶיךָ כִּי בַיהוָה נִשְׁבַּעְתִּי כִּי־אֵינְךָ יוֹצֵא אִם־יָלִין אִישׁ
אִתְּךָ הַלַּיְלָה וְרָעָה לְךָ זֹאת מִכָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר־בָּאָה
עָלֶיךָ מִנְּעֻרֶיךָ עַד־עָתָּה׃ ט וַיָּקָם הַמֶּלֶךְ וַיֵּשֶׁב בַּשָּׁעַר

רש"י

דאתי : (ה) לאט את פניו · כריך ית אפוהי כמשפט האבלים לאט כמו וילט פניו באדרתו (מלכים א' י"ח י"ד) הנה היא לוטה בשמלה (שמואל א' כ"א י') : (ח) כי אינך יוצא · אם אינך יוצא : (ט) וישראל נס · אותם

מצודת ציון

(ה) לאט · עטף וכסה כמו וילט פניו באדרתו (מ"א י"ט): (ז) לו אבשלום · אם אבשלום כמו לו החייתם (שופטים ח') : (ט) ילין · מל' לינה :

מצודת דוד

בפרסום : (ה) לאט את פניו · דרך צער ואבל : (ו) הובשת היום · במעשיך ביישת את עבדיך אשר מלטו אותך ובניך וכו' והוא במה שהיה מתאבל על אבשלום : (ז) לאהבה · להיות אוהב את שונאיך להתאבל על מותו וממילא שנואים לך אוהביך הממלטים נפשך על כי רע בעיניך בריגתם אותו : כי הגדת היום · ר"ל באבלך זה כאילו תגיד שאין לך שרים ועבדים ר"ל שאינם חשובים לכלום כמו"ש כאין ואין לך ביום גדול מזה : כי ידעתי היום · באבלך זה יודע אני שהיה ישר בעיניך שאבשלום ישאר חי וכולנו נמות כי הלא א"א אשר שנינו נתגבר במלחמה כ"א האחד יפול והואיל ואתה מיצר בנפילת צדו יורה שהיה ישר בעיניך בהפכו ונראה מזה שאין אנו חשובים בעיניך לכלום ולכלימה תחשב לנו : (ח) על לב עבדיך · ר"ל דברים טובים המקובלים על הלב בעבור נצחון המלחמה : כי אינך · תחסר מלת אם ומשפטו כי אם אינך יוצא אזי נשבעתי אם ילין איש אתך הלילה ר"ל לא ילין מי אתך כי כולם ימאסו בך וילכו להם : ורעה לך · הדבר הזה

וּלְכָל־הָעָם הִגִּידוּ לֵאמֹר הִנֵּה הַמֶּלֶךְ יוֹשֵׁב בַּשַּׁעַר וַיָּבֹא
כָל־הָעָם לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְיִשְׂרָאֵל נָס אִישׁ לְאֹהָלָיו׃ י וַיְהִי
כָל־הָעָם נָדוֹן בְּכָל־שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הַמֶּלֶךְ הִצִּילָנוּ ׀
מִכַּף אֹיְבֵינוּ וְהוּא מִלְּטָנוּ מִכַּף פְּלִשְׁתִּים וְעַתָּה בָּרַח מִן־
הָאָרֶץ מֵעַל אַבְשָׁלוֹם׃ יא וְאַבְשָׁלוֹם אֲשֶׁר מָשַׁחְנוּ עָלֵינוּ
מֵת בַּמִּלְחָמָה וְעַתָּה לָמָה אַתֶּם מַחֲרִשִׁים לְהָשִׁיב אֶת־
הַמֶּלֶךְ׃ יב וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד שָׁלַח אֶל־צָדוֹק וְאֶל־אֶבְיָתָר
הַכֹּהֲנִים לֵאמֹר דַּבְּרוּ אֶל־זִקְנֵי יְהוּדָה לֵאמֹר לָמָּה תִהְיוּ
אַחֲרֹנִים לְהָשִׁיב אֶת־הַמֶּלֶךְ אֶל־בֵּיתוֹ וּדְבַר כָּל־יִשְׂרָאֵל
בָּא אֶל־הַמֶּלֶךְ אֶל־בֵּיתוֹ׃ יג אַחַי אַתֶּם עַצְמִי וּבְשָׂרִי
אַתֶּם וְלָמָּה תִהְיוּ אַחֲרֹנִים לְהָשִׁיב אֶת־הַמֶּלֶךְ׃ יד וְלַעֲמָשָׂא
תֹּמְרוּ הֲלוֹא עַצְמִי וּבְשָׂרִי אַתָּה כֹּה יַעֲשֶׂה־לִּי אֱלֹהִים

רש״י

שהיו עם אבשלום : (י) כל העם נדון · מתווכחים זה עם זה : (יב) ודבר כל ישראל בא אל המלך · כל זה מדברי שליחותו : (יד) ולעמשא · שהוא

מצודת דוד

יגרום לך רעה יותר מכל הרעה וכו׳ : (ט) הגידו · הרואים אותו יושב בשער : ויבא · כל העם בא לראות פניו : וישראל · אותם שהיו עם אבשלום : (י) כל העם נדון · היו מתוכחים זה עם זה ולתוספת ביאור אמר שהויכוח היה בכל שבטי ישראל : ועתה · ר״ל עם היות ידיו רב לו מול אויבינו עכ״ז ברח מעל אבשלום וזה יורה לשלמותו שלא נתן מקום לבנו לתעות נגדו ביותר : (יא) מת במלחמה · ומזה נראה שעדיין דוד בהצלחתו עומד : (יב) למה תהיו אחרונים · ר״ל הלא סוף הדבר יהיה שגם אתם תחזירו אותו וא״כ למה יקדימו ישראל ואתם אחריהם הלא דבר ישראל כבר בא אל המלך לשוב אל ביתו כמ״ש למעלה ויהי כל העם נדון וגו׳ ושלחו מיד אחריו ואף כי לא נזכר וכן נאמר למטה שאמרו ישראל ולא היה דברי ראשון וגו׳ : (יג) אחי אתם · [illegible] שהמה לו לאחים מבני שבט אחד ובהיות כן [illegible] מקום דוד יאמרו [illegible] להם להקדים ולא להתאחר : (יד) עצמי ובשרי · בן אביגיל אחו[illegible] : כה יעשה וגו׳ · הוא

מצודת ציון

(י) נדון · מלשון דין וויכוח : (יא) מחרישים · שותקים : (יד) תמרו · כמו תאמרו באל״ף :

וְכֹה יוֹסִיף אִם־לֹא שַׂר־צָבָא תִּהְיֶה לְפָנַי כָּל־הַיָּמִים תַּחַת
יוֹאָב׃ טו וַיַּט אֶת־לְבַב כָּל־אִישׁ־יְהוּדָה כְּאִישׁ אֶחָד
וַיִּשְׁלְחוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ שׁוּב אַתָּה וְכָל־עֲבָדֶיךָ׃ טז וַיָּשָׁב הַמֶּלֶךְ
וַיָּבֹא עַד־הַיַּרְדֵּן וִיהוּדָה בָּא הַגִּלְגָּלָה לָלֶכֶת לִקְרַאת הַמֶּלֶךְ
לְהַעֲבִיר אֶת־הַמֶּלֶךְ אֶת־הַיַּרְדֵּן׃ יז וַיְמַהֵר שִׁמְעִי בֶן־
גֵּרָא בֶּן־הַיְמִינִי אֲשֶׁר מִבַּחוּרִים וַיֵּרֶד עִם־אִישׁ יְהוּדָה
לִקְרַאת הַמֶּלֶךְ דָּוִד׃ יח וְאֶלֶף אִישׁ עִמּוֹ מִבִּנְיָמִן וְצִיבָא
נַעַר בֵּית שָׁאוּל וַחֲמֵשֶׁת עָשָׂר בָּנָיו וְעֶשְׂרִים עֲבָדָיו אִתּוֹ
וְצָלְחוּ הַיַּרְדֵּן לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃ יט וְעָבְרָה הָעֲבָרָה לַעֲבִיר
אֶת־בֵּית הַמֶּלֶךְ וְלַעֲשׂוֹת הַטּוֹב בְּעֵינָו בעיניו קרי וְשִׁמְעִי בֶן־
גֵּרָא נָפַל לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ בְּעָבְרוֹ בַּיַּרְדֵּן׃ כ וַיֹּאמֶר אֶל־הַמֶּלֶךְ
אַל־יַחֲשָׁב־לִי אֲדֹנִי עָוֹן וְאַל־תִּזְכֹּר אֵת אֲשֶׁר הֶעֱוָה עַבְדְּךָ

ר ש " י

שר לבא תאמרו הלא בן אחותי אתה : (יח) וצלחו הירדן · בקעוהו בתריסיהון : (יט) ועברה העברה · ספינת המעברה שעוברים בה את עבר

מצודת ציון

(יח) וצלחו · ועברו · ודוגמתו ותצלח עליו רוח ה' (שם י"ד) : (יט) העברה · ר"ל ספינה שעוברים בה רוחב המים : לעביר · כמו להעביר : (כ) העוה · מל' עון :

מצודת דוד

ענין שבועה וגזם ולא אמר וכמוהו רבים במקרא : תחת יואב · כי על שהרג. לאבשלום רצה להעבירו : (טו) ויט · בהדברים האלה הטה דוד את לבב כולם כאשר יטו בנקל לבב איש אחד : (טז) באה הגלגלה · התקבצו לגלגל והיא בעבר הירדן המערבי : (יז) וימהר שמעי · מיהר לבוא מכל בית יוסף : (יח) וצלחו הירדן · עברו הירדן לפניו כעבדים לפני האדון : (יט) ועברה העברה · ר"ל ועוד עשתה העדה ההיא שעברה בספינה להעביר פה את בית המלך ואת הנשים והטף וזהו לעשות הטוב בעיניו להתכיפו שימחול לשמעי את מעלו : בעברו בירדן · בעת עברו בירדן : (כ) אל יחשב לי אדוני עון · במה שהייתי בקושרים לנטות אחרי אבשלום וכו' אומר הלא כמעט כולם נטו אחריו ולמה יחשב לי לעון יותר מכולם : ואל תזכור · אף בדבר הקללה אשר העויתי אני לבדי שאלתי

נבל

בַּיּוֹם אֲשֶׁר־יָצָא נקוד על יצא אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ מִירוּשָׁלָםִ לָשׂוּם
הַמֶּלֶךְ אֶל־לִבּוֹ׃ כא כִּי יָדַע עַבְדְּךָ כִּי אֲנִי חָטָאתִי וְהִנֵּה־
בָאתִי הַיּוֹם רִאשׁוֹן לְכָל־בֵּית יוֹסֵף לָרֶדֶת לִקְרַאת אֲדֹנִי
הַמֶּלֶךְ׃ כב וַיַּעַן אֲבִישַׁי בֶּן־צְרוּיָה וַיֹּאמֶר הֲתַחַת זֹאת
לֹא יוּמַת שִׁמְעִי כִּי קִלֵּל אֶת־מְשִׁיחַ יְהוָה׃ כג וַיֹּאמֶר
דָּוִד מַה־לִּי וְלָכֶם בְּנֵי צְרוּיָה כִּי־תִהְיוּ־לִי הַיּוֹם לְשָׂטָן
הַיּוֹם יוּמַת אִישׁ בְּיִשְׂרָאֵל כִּי הֲלוֹא יָדַעְתִּי כִּי הַיּוֹם אֲנִי־
מֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל׃ כד וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־שִׁמְעִי לֹא תָמוּת
וַיִּשָּׁבַע לוֹ הַמֶּלֶךְ׃ כה וּמְפִבֹשֶׁת בֶּן־שָׁאוּל יָרַד לִקְרַאת
הַמֶּלֶךְ וְלֹא־עָשָׂה רַגְלָיו וְלֹא־עָשָׂה שְׂפָמוֹ וְאֶת־בְּגָדָיו לֹא

רש"י

רותב סנאל : (כא) ראשון לכל בית יוסף · כל ישראל חטאו לך ואני יותר מכולם והנני באתי לבקש מחילה אם תקבלני בטוחים כל ישראל שתקבלם ואם לאו יהיו יראים לשוב אליך עוד : (כג) היום יומת איש · בתמיה כי היום אני מלך עד עכשיו הייתי סבור לא זלזל בי אדם גדול כזה אלא א"כ נפסקה מלכותי מאת המקום והוא אמר לו קלל את דוד אבל עכשיו שהוא מתחרט ידעתי כי מלך אני : (כה) ולא עשה רגליו · לשון

מצודת דוד

לבל יזכרם לשומם על לבו : (כא) כי ידע · יודע אני בעצמי שחטאתי ומתחרט אני עליו : ראשון · להראות הכנעה גדולה : לכל בית יוסף · כל ישראל קרואים בית יוסף כמ"ש אולי יחנן וכו' שארית יוסף (עמוס ה') ועל שכלכלם במצרים נקראו על שמו : (כב) התחת זאת · וכי עבור הכנעה קטנה כזאת לא יומת על אשר קלל משיח ה' : (כג) מה לי ולכם · ר"ל האיבה אשר בינינו מה עשיתם לי ומה עשיתי לכם אשר תהיו לי היום לשטן ולמקטרג לאבד המלוכה עי"ז וכי מהראוי שהיום יומת איש בישראל הלא מכיר אני בדבר שהוא כאילו היום היתה התחלת מלכותי ואם אנקום בו הלא כולם יחשבו שאקח מהם נקם על אשר מרדו בי ותהיה סיבה שלא ימליכוני מעתה : (כד) לא תמות · בעבור העון הזה : (כה) ולא עשה רגליו · לא רחץ

מצודת ציון

(כב) התחת · האם במקום : קלל · מלשון קלות ובזיון : (כג) לשטן · למקטרג : (כה) בן שאול · אף בן הבן יקרא בן : עשה · תיקן וכן וימהר לעשות אותו (בראשית י"ח) : שפמו · שער של השפה וכן ועל

כְּבֵּס לְמִן־הַיּוֹם לֶכֶת הַמֶּלֶךְ עַד־הַיּוֹם אֲשֶׁר־בָּא בְשָׁלוֹם׃
כו וַיְהִי כִּי־בָא יְרוּשָׁלַםִ לִקְרַאת הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר לוֹ הַמֶּלֶךְ
לָמָּה לֹא־הָלַכְתָּ עִמִּי מְפִיבֹשֶׁת׃ כז וַיֹּאמַר אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ
עַבְדִּי רִמָּנִי כִּי־אָמַר עַבְדְּךָ אֶחְבְּשָׁה־לִּי הַחֲמוֹר וְאֶרְכַּב
עָלֶיהָ וְאֵלֵךְ אֶת־הַמֶּלֶךְ כִּי פִסֵּחַ עַבְדֶּךָ׃ כח וַיְרַגֵּל
בְּעַבְדְּךָ אֶל־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ וַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ כְּמַלְאַךְ הָאֱלֹהִים
וַעֲשֵׂה הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ׃ כט כִּי לֹא הָיָה כָּל־בֵּית אָבִי כִּי
אִם־אַנְשֵׁי־מָוֶת לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ וַתָּשֶׁת אֶת־עַבְדְּךָ בְּאֹכְלֵי
שֻׁלְחָנֶךָ וּמַה־יֶּשׁ־לִי עוֹד צְדָקָה וְלִזְעֹק עוֹד אֶל־הַמֶּלֶךְ׃
ל וַיֹּאמֶר לוֹ הַמֶּלֶךְ לָמָּה תְּדַבֵּר עוֹד דְּבָרֶיךָ אָמַרְתִּי אַתָּה
וְצִיבָא תַּחְלְקוּ אֶת־הַשָּׂדֶה׃ לא וַיֹּאמֶר מְפִיבֹשֶׁת אֶל־

ר ש " י

תקון הוא העברת שער שבין הרגלים · (שפמו גרנו"ן בלע"ז): למה לא הלכת עמי · לצאת מירושלים כשיצאתי: (כז) כי פסח עבדך · ואיני יכול

מצודת ציון

שפה יעטה (ויקרא י"ג): (כז) רמני · מל' רמאות: אחבשה · ענין תיקון האוכף: לי · לצרכי: פסח · חגר: (כח) וירגל · ענין רכילות ולה"ר כמו לא רגל על לשונו (תהלים ט"ו): (כט) אנשי מות · ר"ל חייבי מיתה: ותשת · ותשם: (ל) השדה · הוא כולל כל הנחלה:

מצודת דוד

רגליו ולא תקן השער שעל השפה וכו' כי נתעצב בצרת דוד: (כו) כי בא ירושלים · ר"ל כאשר בא דוד לירושלים יצא מפיבושת לקראת המלך: למה לא הלכת עמי · כאשר הלכו שאר אוהבי: (כז) רמני · רימה אותי כי אמרתי אחבשה החמור לרכוב בה כי פסח אני ולא אוכל ללכת ברגלי ובתוך כך הלך הוא לבדו ולא יכולתי ללכת יחידי: (כח) וירגל · והן ידעתי שאמר עלי דברי רכיל: כמלאך אלהים · לדעת האמת והשקר ולזה עשה כאשר טוב בעיניך כי ודאי לא תטה מן האמת: (כט) אנשי מות · על שאול בקש נפשך ועכ"ז עשית עמי צדקה להיות מאוכלי שלחנך בעבור צדקת אבי יהונתן: ומה יש לי · זולת זה מה יש לי עוד צדקה ולזעוק עוד בעבורה להיטיב עמי בדבר הנחלה: (ל) למה תדבר וגו' · למה תרבה דברים הן אמרתי וגזרתי

הַמֶּלֶךְ גַּם אֶת־הַכֹּל יִקָּח אַחֲרֵי אֲשֶׁר־בָּא אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ
בְּשָׁלוֹם אֶל־בֵּיתוֹ׃ לב וּבַרְזִלַּי הַגִּלְעָדִי יָרַד מֵרֹגְלִים וַיַּעֲבֹר
אֶת־הַמֶּלֶךְ הַיַּרְדֵּן לְשַׁלְּחוֹ אֶת־בַּיַּרְדֵּן הירדן קרי׃ לג וּבַרְזִלַּי
זָקֵן מְאֹד בֶּן־שְׁמֹנִים שָׁנָה וְהוּא־כִלְכַּל אֶת־הַמֶּלֶךְ
בְּשִׁיבָתוֹ בְמַחֲנַיִם כִּי־אִישׁ גָּדוֹל הוּא מְאֹד׃ לד וַיֹּאמֶר
הַמֶּלֶךְ אֶל־בַּרְזִלָּי אַתָּה עֲבֹר אִתִּי וְכִלְכַּלְתִּי אֹתְךָ עִמָּדִי
בִּירוּשָׁלָםִ׃ לה וַיֹּאמֶר בַּרְזִלַּי אֶל־הַמֶּלֶךְ כַּמָּה יְמֵי שְׁנֵי
חַיַּי כִּי־אֶעֱלֶה אֶת־הַמֶּלֶךְ יְרוּשָׁלָםִ׃ לו בֶּן־שְׁמֹנִים שָׁנָה
אָנֹכִי הַיּוֹם הַאֵדַע ׀ בֵּין־טוֹב לְרָע אִם־יִטְעַם עַבְדְּךָ אֶת־
אֲשֶׁר אֹכַל וְאֶת־אֲשֶׁר אֶשְׁתֶּה אִם־אֶשְׁמַע עוֹד בְּקוֹל
שָׁרִים וְשָׁרוֹת וְלָמָּה יִהְיֶה עַבְדְּךָ עוֹד לְמַשָּׂא אֶל־אֲדֹנִי

רש"י

לילך ברגלי : (לב) לשלחו · ללותו : (ג) כי איש גדול הוא · בעושר : (לה) כמה ימי שני חיי · אשר יש לי לחיות כי אעלה וגו' הלא מעט הם ומה הנייה יש לי בכלכולך : (לו) האדע בין טוב לרע · בין מאכל טוב

מצודת דוד

וגזרתי שיחולק בין שניכם : (לא) גם את הכל יקח · אף אם ליבא יקח הכל איני חושש אחרי שבא אדוני בשלום כי בזה אני שמח יותר מבנחלה : (לב) לשלחו · ללותו את הירדן : (לג) בשיבתו · בעת אשר ישב במחנים : איש גדול · בעושר רב : (לה) כמה ימי שני חיי · אשר יש לי לחיות עוד וכי רבים המה לאעלה עם המלך להתענג בהם : (לו) בן שמונים וגו' · וא"כ עוד מעט יש לי לחיות : האדע · ועוד זה תועלת שבתי עמו הם לחלוק לי כבוד להיות מאנשי עצתו וכי אדע בין טוב לרע לגודל זקנתי ואם להאכילני מעדנים וכי אטעם מטעם מאכל ומשקה להיות מתהנה במאכל ומשקה משובח ואם לשמח לבבי בקול שרים ושרות האם אשמע עוד הלא אזני כבדה משמוע מתשות הזקנה : עוד למשא · לא די שלא יתענג להתעלם בי כי עוד למשא אחשב לו :

מצודת ציון

(לא) אחרי · הוא כענין הואיל כמו ואחר אם אינכם שומעים (יחזקאל כ') : (לב) את המלך · עם המלך לשלחו · ענין לויה : (לג) כלכל · ענין ספוק המזון כמו וכלכלתי אותך (בראשית מ"ה) : (לה) כמה · מהו המספר : (לו) שרים ושרות ·

כמעט

הַמֶּֽלֶךְ׃ לז כִּמְעַט יַעֲבֹר עַבְדְּךָ אֶת־הַיַּרְדֵּן אֶת־הַמֶּלֶךְ
וְלָמָּה יִגְמְלֵנִי הַמֶּלֶךְ הַגְּמוּלָה הַזֹּֽאת׃ לח יָֽשָׁב־נָא עַבְדְּךָ
וְאָמֻת בְּעִירִי עִם קֶבֶר אָבִי וְאִמִּי וְהִנֵּה׀ עַבְדְּךָ כִמְהָם
יַעֲבֹר עִם־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ וַעֲשֵׂה־לוֹ אֵת אֲשֶׁר־טוֹב בְּעֵינֶֽיךָ׃
לט וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אִתִּי יַעֲבֹר כִּמְהָם וַאֲנִי אֶֽעֱשֶׂה־לּוֹ אֶת־
הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ וְכֹל אֲשֶׁר־תִּבְחַר עָלַי אֶֽעֱשֶׂה־לָּֽךְ׃
מ וַיַּעֲבֹר כָּל־הָעָם אֶת־הַיַּרְדֵּן וְהַמֶּלֶךְ עָבָר וַיִּשַּׁק הַמֶּלֶךְ
לְבַרְזִלַּי וַיְבָרְכֵהוּ וַיָּשָׁב לִמְקֹמֽוֹ׃ מא וַיַּעֲבֹר הַמֶּלֶךְ הַגִּלְגָּלָה
וְכִמְהָן עָבַר עִמּוֹ וְכָל־עַם יְהוּדָה וַיַּעֲבִירוּ העבירו ק׳ אֶת־
הַמֶּלֶךְ וְגַם חֲצִי עַם יִשְׂרָאֵֽל׃ מב וְהִנֵּה כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל
בָּאִים אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמְרוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ מַדּוּעַ גְּנָבוּךָ אַחֵינוּ

רש"י

למאכל רע ואמרו רז"ל שסוף בזמה היה לפיכך קפצה עליו זקנה : (לז) כמעט יעבר עבדך · הלויה מועטת יעבור עבדך ללותך אחר שתעבור את הירדן : הגמולה הזאת · שאינה טובה לי : (לח) עבדך כמהם · בנו היה : (מג) כי קרוב המלך אלי · משבטי הוא : אם נשאת · כמו משאת (בראשית

מצודת ציון | מצודת דוד

משוררים ומשוררות : (לז) יגמלני · (לז) כמעט · דרך מועט יעבור עבדך עמך מן הירדן ואילך ואח"ז אשוב לביתי : הגמולה הזאת · כאומר אם חפצו לגמול עמי חסד למה יעשה הגמולה הזאת שאינה טובה לי : (לח) ישב · לזאת אשוב ואמות בעירי ואקבר עם קבר אבי : והנה עבדך כמהם · בנו היה ואמר לו הלא כמהם עמנו ויעבור הוא עמך ובזה ישולם הגמול בעשות עמו החסד בתרלה : (לט) אתי יעבור כמהם · כאומר אף אם לא שאלת יעבור עמי מרצון עצמי ואף אעשה עמו הטוב בעיניך ועכ"ז לא יחשב לתשלום גמול כ"א כל אשר תבחר לצוות עלי אעשה לך : (מא) העבירו · את הירדן : חצי עם ישראל · ר"ל מקצת מעם ישראל שהרי נאמר אח"ז [illegible] איש ישראל באים וגו' כי לפעמים יאמר חצי על חלק הנחלק אם מעט וכ[illegible]רבה כמו ויחץ את הילדים (בראשית ל"ג) : (מב) באים · לגלגל : ואם [illegible] · ר"ל מדוע בני יהודה הביאוך בהסתר ובחשאי והעבירו את מדוע גנבו[illegible]מלך גם ביתו ואנשיו אשר עמו (ואף שדברו עם המלך אמרו הירדן גם את [illegible] וכל

אִישׁ יְהוּדָה וַיַּעֲבִרוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ וְאֶת־בֵּיתוֹ אֶת־הַיַּרְדֵּן
וְכָל־אַנְשֵׁי דָוִד עִמּוֹ: מג וַיַּעַן כָּל־אִישׁ יְהוּדָה עַל־אִישׁ
יִשְׂרָאֵל כִּי־קָרוֹב הַמֶּלֶךְ אֵלַי וְלָמָּה זֶּה חָרָה לְךָ עַל־הַדָּבָר
הַזֶּה הֶאָכוֹל אָכַלְנוּ מִן־הַמֶּלֶךְ אִם־נִשֵּׂאת נִשָּׂא לָנוּ:
מד וַיַּעַן אִישׁ־יִשְׂרָאֵל אֶת־אִישׁ יְהוּדָה וַיֹּאמֶר עֶשֶׂר־יָדוֹת
לִי בַמֶּלֶךְ וְגַם־בְּדָוִד אֲנִי מִמְּךָ וּמַדּוּעַ הֱקִלֹּתַנִי וְלֹא־הָיָה
דְבָרִי רִאשׁוֹן לִי לְהָשִׁיב אֶת־מַלְכִּי וַיִּקֶשׁ דְּבַר־אִישׁ
יְהוּדָה מִדְּבַר אִישׁ יִשְׂרָאֵל: כ א וְשָׁם נִקְרָא אִישׁ בְּלִיַּעַל

רש"י

מ"ג ל"ד) פרש מבית המלך : (מד) עשר ידות לי במלך · שאנו עשרה שבטים: וגם בדוד · אף על פי שהוא קרוב לכם אני משוך בו יותר ממך שאני עשר ידות: ומדוע הקלותני · להיות אתם קודם וכי לא היה דברי ראשון להשיב את מלכי וקודם לכן בא דברנו אליו להשיבו כמו שכתוב למעלה ודבר כל ישראל בא אל המלך : ויקש דבר איש יהודה · לשון התקוששו (צפניה ב' א') נראה והושוה דבר איש יהודה שהראה אגרת ששלח להם דוד למה תהיו אחרונים להשיב את המלך וגו' כך מפורש באגדה · ויש לפרש ויקש לשון קושי וחוזק וכן תרגם יונתן ותקיף : (א) ושם נקרא · נזדמן לשון הקדים קרואיו (צפניה א' ז') ויקרא אבשלום לכל בני המלך

מצודת דוד

וכל אנשי דוד ולא אמרו ואנשיך כי הסבו פניהם גם מול בני יהודה) : (מג) כי קרוב וגו' · כי הוא מבני שבט יהודה : ולמה זה חרה לך · ר"ל ועוד מה מזיקך שבאתי ראשון וכי אכלנו משל המלך וכי קבלנו ממנו תשורה ומתן לשתאמרו לא השארתם לנו מאומה : (מד) עשר ידות וגו' · הלא יש לי עשר חלקים במלך כי אנחנו עשרה שבטים (אבל מבנימין באו מקצתם והם האלף שעם שמעי ולא יוחשבו לא לאלה ולא לאלה) : וגם בדוד · אף שהוא מבני שבטך מ"מ רוצה אני בו יותר ממך : ומדוע הקלתני · בזית אותי כאילו אין ממש [illegible] בנו והכל ממך : ולא היה דברי ראשון · וכי לא בא אליו דברי בתחלה [illegible] שוב אל ביתו כמ"ש למעלה ודבר כל ישראל בא וכו' : לי להשיב · ר"ל א"כ [illegible] מהראוי לי להשיב את מלכי ולא לכם שאתם המעט ואחרתם עד [illegible] כה : ויקש · אנשי

מצודת ציון

ענין השבת הטובה : (מג) על איש ישראל · אל איש ישראל : נשאת נשא · ענין תשורה ומתן כמו ויתן משאת כיד המלך (אסתר ב') : (מד) ידות · חלקים : הקלתני · מלשון קלות ובזיון : ויקש · מלשון קשה : כ (א) נקרא · מלשון מקרה: בליעל · בלי עול שמים ר"ל רשע :

וּשְׁמוֹ שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי אִישׁ יְמִינִי וַיִּתְקַע בַּשֹּׁפָר וַיֹּאמֶר
אֵין־לָנוּ חֵלֶק בְּדָוִד וְלֹא נַחֲלָה־לָנוּ בְּבֶן־יִשַׁי אִישׁ לְאֹהָלָיו
יִשְׂרָאֵל׃ ב וַיַּעַל כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל מֵאַחֲרֵי דָוִד אַחֲרֵי
שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי וְאִישׁ יְהוּדָה דָּבְקוּ בְמַלְכָּם מִן־הַיַּרְדֵּן
וְעַד־יְרוּשָׁלִָם׃ ג וַיָּבֹא דָוִד אֶל־בֵּיתוֹ יְרוּשָׁלַ͏ִם וַיִּקַּח
הַמֶּלֶךְ אֵת עֶשֶׂר־נָשִׁים ׀ פִּלַגְשִׁים אֲשֶׁר הִנִּיחַ לִשְׁמֹר
הַבַּיִת וַיִּתְּנֵם בֵּית־מִשְׁמֶרֶת וַיְכַלְכְּלֵם וַאֲלֵיהֶם לֹא־בָא
וַתִּהְיֶינָה צְרֻרוֹת עַד־יוֹם מֻתָן אַלְמְנוּת חַיּוּת׃ ד וַיֹּאמֶר
הַמֶּלֶךְ אֶל־עֲמָשָׂא הַזְעֶק־לִי אֶת־אִישׁ־יְהוּדָה שְׁלֹשֶׁת יָמִים
וְאַתָּה פֹּה עֲמֹד׃ ה וַיֵּלֶךְ עֲמָשָׂא לְהַזְעִיק אֶת־יְהוּדָה

רש"י

(שמואל ב' י"ג כ"ג) לשון זימון : (ד) הזעק לי את איש יהודה · הינו כאן עד ג' ימים ואתה פה עמוד · לסוף שלשת ימים הוי זהיר להיות עומד כאן לפני כי חפץ היה לרדוף אחרי שבע בן בכרי : (ה) ויוחר מן המועד · אשכחינהו לרבנן דפתחו במסכת כדאיתא בסנהדרין : (ו) אתה קח את

מצודת ציון

נחלה · היא חלק וכפל הדבר במ"ש: (ב) ויעל · ענין סלוק כמו ונעלה הענן (במדבר ט') : (ג) ויכלכלם · הספיק מזונם : צרורות · קשורות כמו צרורות כספיהם (בראשית מ"ב): (ד) הזעק · אסוף בקול זעקה :

מצודת דוד

יהודה דברו קשות לישראל יותר מישראל ליהודה : כ (א) ויתקע · להיות סימן על המרד : אין לנו חלק · כלפי שהיו בני יהודה וישראל מתוכחים למי יש חלק יותר בדוד אמר הוא למה תריבו כולכם אנו אין לנו חלק כלל ולכו איש לאהליו : (ב) דבקו במלכם · הלכו עמו מהירדן עד בואו לירושלים: (ג) בית משמרת · במקום משומר לבל יבוא מי אליהן כי אסורות לכל אדם על היותן פילגשי המלך : ואליהם לא בא · רז"ל נחלקו בדבר מהם אמרו שהיה אסור בהן על שבא אבשלום עליהן ומהם אמרו שמעצמו מנע מהן לא בעבור איסור: צרורות · קשורות בלי היתר להנשא לאיש : עד יום מתן וגו' · כתרגומו ומתקרין עד יום מותהן ארמלן דבעליהן קיים : (ד) שלשת ימים · עד שלשת ימים : ואתה פה עמוד · שב עמהם לעמוד פה כי רצה להעמידו לשר הצבא תחת

יואב

יֹחֶר ויוחר ק' מִן־הַמּוֹעֵד אֲשֶׁר יְעָדוֹ׃ ו וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־
אֲבִישַׁי עַתָּה יֵרַע לָנוּ שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי מִן־אַבְשָׁלוֹם אַתָּה
קַח אֶת־עַבְדֵי אֲדֹנֶיךָ וּרְדֹף אַחֲרָיו פֶּן־מָצָא לוֹ עָרִים
בְּצֻרוֹת וְהִצִּיל עֵינֵנוּ חסר י' ׃ ז וַיֵּצְאוּ אַחֲרָיו אַנְשֵׁי יוֹאָב
וְהַכְּרֵתִי וְהַפְּלֵתִי וְכָל־הַגִּבֹּרִים וַיֵּצְאוּ מִירוּשָׁלִַם לִרְדֹּף
אַחֲרֵי שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי׃ ח הֵם עִם־הָאֶבֶן הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר
בְּגִבְעוֹן וַעֲמָשָׂא בָּא לִפְנֵיהֶם וְיוֹאָב חָגוּר ׀ מִדּוֹ לְבֻשׁוֹ
וְעָלָו ועליו קרי חֲגוֹר חֶרֶב מְצֻמֶּדֶת עַל־מָתְנָיו בְּתַעְרָהּ

רש"י

עבדי אדוניך · אחרי אשר איחר עמשא שר הצבא ולא הביא את צבא יהודה קח אתה מן הנמצאים סביבי ורדוף אחריו : והציל עיננו · והציל עצמו מעינינו והרי זה מקרא קצר : (ח) מצומדת על מתניו · סמוכה מאד לגופו לרוחב מתניו שלא כדרך חוגרי חרב כדי שתהא נוחה ליפול ולא יצטרך להוציא מתערה : והוא יצא · כנגד עמשא : ותפול · החרב מתערה לפי שהיתה חלקה ולטושה ואינה תלויה לצד ירכו אלא לרוחב מתניו וכמעט שמט עצמו

מצודת דוד

יואב : (ה) ויוחר · נתאחר יותר מהזמן שקבע לו : (ו) אל אבישי · לא רצה מעתה לצוות ליואב כי היה כועס עליו על הרגו את אבשלום : ירע לנו · יעשה לנו רעה יותר מן אבשלום : עבדי אדוניך · ר"ל עבדי המלך ולא אמר עבדי כי כן דרך המקרא וכן נשי למך (בראשית ד') עם כי למך עצמו אמר : פן מצא · כמו פן ימצא עבר במקום עתיד : והציל עינינו · יציל עצמו מעינינו · או יפריש עינינו ממנו : (ז) אנשי יואב · הגבורים אשר היו שרים למשמעתו והלכו עמו מאז אל המלחמה: (ח) הם עם האבן וגו' · כשבאו הם סמוך להאבן וכו' : ועליו · על הלבוש היה חגור חרב מצומדת על מתניו לרוחב לא תלויה על יריך כדרכה וכוונתו היתה שתפול מתערה בשחיה מועטת ולבל ירגישו בה עמשא : והוא יצא

מצודת ציון

(ה) ויוחר · מלשון איחור ועכוב : המועד · הזמן : יעדו · ענין קביעות כמו שמעו מטה ומי יעדה (מיכה ו') : (ו) והציל · מלשון הצלה · או הוא מענין הפרשה כמו אשר הציל אלהים (בראשית ל"א) : (ז) והכרתי והפלתי · ת"י קשתיא וקלעיא : (ח) עם האבן · סמוך להאבן : מדו לבושו · היא היא וכפל המלה במלות נרדפים כמו אדמת עפר (דניאל י"ב) : מצומדת · מחוברת כמו צמיד פתיל (במדבר י"ט) : בתערה · היא תיק החרב:

וְהוּא יָצָא וַתִּפֹּל׃ ט וַיֹּאמֶר יוֹאָב לַעֲמָשָׂא הֲשָׁלוֹם אַתָּה
אָחִי וַתֹּחֶז יַד־יְמִין יוֹאָב בִּזְקַן עֲמָשָׂא לִנְשָׁק־לוֹ׃
י וַעֲמָשָׂא לֹא־נִשְׁמַר בַּחֶרֶב אֲשֶׁר בְּיַד־יוֹאָב וַיַּכֵּהוּ בָהּ אֶל־
הַחֹמֶשׁ וַיִּשְׁפֹּךְ מֵעָיו אַרְצָה וְלֹא־שָׁנָה לוֹ וַיָּמֹת וְיוֹאָב
וַאֲבִישַׁי אָחִיו רָדַף אַחֲרֵי שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי׃ יא וְאִישׁ עָמַד
עָלָיו מִנַּעֲרֵי יוֹאָב וַיֹּאמֶר מִי אֲשֶׁר חָפֵץ בְּיוֹאָב וּמִי אֲשֶׁר־
לְדָוִד אַחֲרֵי יוֹאָב׃ יב וַעֲמָשָׂא מִתְגֹּלֵל בַּדָּם בְּתוֹךְ הַמְסִלָּה
וַיַּרְא הָאִישׁ כִּי־עָמַד כָּל־הָעָם וַיַּסֵּב אֶת־עֲמָשָׂא מִן־
הַמְסִלָּה הַשָּׂדֶה וַיַּשְׁלֵךְ עָלָיו בֶּגֶד כַּאֲשֶׁר רָאָה כָּל־הַבָּא
עָלָיו וְעָמָד׃ יג כַּאֲשֶׁר הֹגָה מִן־הַמְסִלָּה עָבַר כָּל־אִישׁ
אַחֲרֵי יוֹאָב לִרְדֹּף אַחֲרֵי שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי׃ יד וַיַּעֲבֹר

חסר א'

רש"י

לצד הארץ נפלה מתערה ואחזה בימינו ולא הכיר עמשא בדבר : (יב) כאשר ראה כל הבא עליו ועמד · כאשר ראה האיש שכל הבא עליו היה עומד : (יג) כאשר הוגה · כאשר הומשך כמו הגו סיגים מכסף (משלי כ"ה ד') וכמו הגו רשע לפני מלך (שם כ"ה ה') : (יד) ויעבור בכל שבטי ישראל ·

מצודת ציון

(ט) ותחז · מלשון אחיזה : (יב) המסלה · דרך הכבושה : (יג) הוגה · הוסר כמו הגה ברוחו

מצודת דוד

יצא · מהאבן הנזכר ונפלה מתערה בשחיה מועטת אשר שחה לתקן מנעלו כמ"ש במ"א ולקחה מהארץ בשמאלו: (י) לא נשמר · לא היה נשמר מחרב וכו' כי ראה אשר מעצמה נפלה מתערה ולקחה בשמאלו : אל החומש · אל צלע החמישית מקום שהכבד והמרה תלוין : מעיו · בני מעיו : ולא שנה לו · לא הוצרך להכות בו שנית כי בראשונה הומת : רדף · כ"א רודף : (יא) עליו · אצל החלל : אשר לדוד · אשר אוהב לדוד : אחרי יואב · ילך אחרי יואב ולא יעמוד פה על החלל : (יב) מתגולל · היה מתגלגל בדמו באמצע המסלה : וירא האיש · העומד על החלל ראה אשר כל שבא למקום החלל היה נשאר עומד ולא הועילה אזהרתו : השדה · גררו השדה מרוחק מהמסלה וכסהו בבגד בראותו שעמד עליו כל הבא : (יג) כאשר הוגה · אחר שהוסר מן המסלה עברו כולם אחרי יואב : (יד) ויעבור · יואב עבר בכל שבטי ישראל ללכת עמו אבלה ובית מעכה

והיא

בְּכָל־שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אָבֵלָה וּבֵית מַעֲכָה וְכָל־הַבֵּרִים
וַיִּקָּלֲהוּ ויקהלו קרי וַיָּבֹאוּ אַף־אַחֲרָיו׃ טו וַיָּבֹאוּ וַיָּצֻרוּ
עָלָיו בְּאָבֵלָה בֵּית הַמַּעֲכָה וַיִּשְׁפְּכוּ סֹלְלָה אֶל־הָעִיר
וַתַּעֲמֹד בַּחֵל וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר אֶת־יוֹאָב מַשְׁחִיתִם לְהַפִּיל
הַחוֹמָה׃ טז וַתִּקְרָא אִשָּׁה חֲכָמָה מִן־הָעִיר שִׁמְעוּ שִׁמְעוּ
אִמְרוּ־נָא אֶל־יוֹאָב קְרַב עַד־הֵנָּה וַאֲדַבְּרָה אֵלֶיךָ׃
יז וַיִּקְרַב אֵלֶיהָ וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הַאַתָּה יוֹאָב וַיֹּאמֶר אָנִי
וַתֹּאמֶר לוֹ שְׁמַע דִּבְרֵי אֲמָתֶךָ וַיֹּאמֶר שֹׁמֵעַ אָנֹכִי׃
יח וַתֹּאמֶר לֵאמֹר דַּבֵּר יְדַבְּרוּ בָרִאשֹׁנָה לֵאמֹר שָׁאוֹל

רש"י

שבע בן בכרי לפתוחם שימליכוהו עליהם : וכל הברים · לא ידעתי מהו : (טו) ותעמוד בחל · והקיפו מצריין ויש פותרים ותעמוד בחל לשון חל וחומה (איכה ב' ח') הפילו החומה החיצונה ונתחזקה לעמוד על ידי הפנימית: (יז) האתה יואב · שנאמר בך יושב בשבת תחכמוני (שמואל ב' כ"ג ח') : (יח) דבר ידברו בראשונה לאמר · היה לך לדבר לשלום בראשונה אם שלום יענוך ויפתחו לך לא היה לך להלחם עליהם : שאול ישאלו באבל · אם שאלו בני אילך בשלום העיר הזאת ששמה אבל : וכן התמו · מיד היו בני העיר

מצודת ציון / מצודת דוד

והיא אבלה ובית מעכה שנסגר בה הקשה (ישעיה כ"ז) : (טז) ויצורו·
שבע בן בכרי : וכל הברים · גם
עבר יואב כל הברים והיא שם מחוז ובה מקומות רבות ואנשיה מרובים :
ויקהלו · משבטי ישראל ואנשי הברים נקהלו ויבואו אחרי יואב : (טו) עליו·
על שבע בן בכרי : וישפכו סוללה · דרך כובשי עיר לשפוך עפר מול
החומה לעשות תל גבוה ועולים עליה להלחם עם העיר וע"ש שכובשים
אותה במקלות וברגלי בני אדם קרויה סוללה מלשון מסלה : ותעמוד בחל ·
אח"ז קרבה עדת המלחמה אל העיר ועמדה על החל והיא החומה הנמוכה
שאצל הגבוה כמו חל וחומה (איכה ב') : משחיתים · התחילו להשחית
החומה כי קרבו אליה לעמוד על החל : (טז) שמעו שמעו · כפלה
דבריה כדרך הצועק בבהלה וקראה לאנשי המלחמה שהם ישמעו לה אשר
אמריה תאמר אמרו ליואב שיקרב אלי ואדברה אליו : (יח) ותאמר
לאמר · ר"ל אמרה ושאלה להשיב על דבריה : דבר וגו' · ר"ל היה לכם
לדבר בראשונה לשלום לשמוע מה יאמרו הם כמ"ש בתורה וקראת אליה
לשלום (דברים כ') : שאול ישאלו באבל · ר"ל דע לך שאם ישאלו שאלת

יִשְׁאֲלוּ בְּאָבֵל וְכֵן הֵתַמּוּ׃ יט אָנֹכִי שְׁלֻמֵי אֱמוּנֵי יִשְׂרָאֵל
אַתָּה מְבַקֵּשׁ לְהָמִית עִיר וְאֵם בְּיִשְׂרָאֵל לָמָּה תְבַלַּע
נַחֲלַת יְהוָה׃ כ וַיַּעַן יוֹאָב וַיֹּאמַר חָלִילָה חָלִילָה לִּי אִם
אֲבַלַּע וְאִם־אַשְׁחִית׃ כא לֹא־כֵן הַדָּבָר כִּי אִישׁ מֵהַר
אֶפְרַיִם שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי שְׁמוֹ נָשָׂא יָדוֹ בַּמֶּלֶךְ בְּדָוִד תְּנוּ
אֹתוֹ לְבַדּוֹ וְאֵלְכָה מֵעַל הָעִיר וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל־יוֹאָב
הִנֵּה רֹאשׁוֹ מֻשְׁלָךְ אֵלֶיךָ בְּעַד הַחוֹמָה׃ כב וַתָּבוֹא
הָאִשָּׁה אֶל־כָּל־הָעָם בְּחָכְמָתָהּ וַיִּכְרְתוּ אֶת־רֹאשׁ שֶׁבַע בֶּן־

פתח בס"פ

רש"י

משלימים עמכם: (יט) אנכי שלומי אמוני ישראל · אני מבני העיר שהשלימו והאמינו לישראל ולמלך ומדרש אגדה סרח בת אשר היתה אני השלמתי נאמן לנאמן על ידי נגלה ארונו של יוסף למשה אני הגדתי ליעקב כי יוסף חי: (כ) חלילה חלילה לי · חלילה לי חלילה למלך: (כא) נשא ידו במלך בדוד: במלך אפילו אינו דוד חייב מיתה ובדוד שהוא ת"ח אפילו אינו מלך חייב מיתה וכל שכן במלך בדוד כך נדרש במדרש קהלת: (כב) ותבוא האשה אל כל העם בחכמתה · שנינו בתוספתא אמרה להם הואיל והוא נהרג והם נהרגין תנוהו להם אם היה יכול להנצל כגון שהוא מצפנים ואתם

מצודת ציון

מלשון מלור: (יח) התמו · מלשון תם והשלמה: (יט) תבלע · תשחית כמו ובלע בהר הזה (שם כ"ה): (כ) חלילה · חולין וגנאי וכפל המלה לרוב הזרות אצלו: (כב) ויפצו ·

מצודת דוד

מה באנשי אבל והיא אבלה: וכן התמו · ר"ל כאשר שאלו כן היו משלימים השאלה מבלי שנוי כלל: (יט) אנכי שלומי אמוני ישראל · אמרה בשם כל בני העיר הן אנכי מעולם מבעלי השלום והנאמנים שבישראל ולא נמצא בי מעולם מרד לשקר במלך: אתה מבקש · למה אתה מבקש להמית וגו' כי תמאן לשאול שאלתך הלא שאל ונתנה לך: ואם · ר"ל עיר גדולה אשר קטנות סביב לה וניזונות ממנה כי כמו שהעיירות הקטנות נקראות בנות הגדולה כמ"ש עקרון ובנותיה (יהושע ט"ו) כן נקראת הגדולה אם הקטנות: נחלת ה' · היא העיר שהנחיל להם המקום בנחלתם: (כ) אם אבלע וגו' · ר"ל גם העיר גם אנשיה: (כא) לא כן הדבר · שאני בוחר ומבקש להמית ולהשחית אלא פה נמצא איש וכו': נשא ידו · ר"ל מרד במלך: בעד החומה · דרך החומה ממעל לה: (כב) בחכמתה · באמרה אם יכבשו את העיר יהרגו את כולם בעבור המחזיק בידי המורד: ויכרתו · ולא מסרוהו חי כי פחדו שלא יגלה לדוד ואנשיו שגם הם היו

כְּרִי֙ וַיַּשְׁלִ֣כוּ אֶל־יוֹאָ֔ב וַיִּתְקַע֙ בַּשֹּׁפָ֔ר וַיָּפֻ֥צוּ מֵֽעַל־הָעִ֖יר
יש לְאֹהָלָ֑יו וְיוֹאָ֛ב שָׁ֥ב יְרוּשָׁלַ֖͏ִם אֶל־הַמֶּֽלֶךְ׃ כג וְיוֹאָ֕ב
כָּל־הַצָּבָ֖א יִשְׂרָאֵ֑ל וּבְנָיָה֙ בֶּן־יְה֣וֹיָדָ֔ע עַל־הַכְּרֵ֖י* הכרתי ק׳
ל־הַפְּלֵתִֽי׃ כד וַאֲדֹרָ֖ם עַל־הַמַּ֑ס וִיהוֹשָׁפָ֥ט בֶּן־אֲחִיל֖וּד
מַּזְכִּֽיר׃ כה וּשְׁיָ֖א ושוא קרי סֹפֵ֑ר וְצָד֥וֹק וְאֶבְיָתָ֖ר כֹּהֲנִֽים׃
וְגַ֗ם עִירָא֙ הַיָּ֣אִרִ֔י הָיָ֥ה כֹהֵ֖ן לְדָוִֽד׃ כא א וַיְהִ֣י רָעָ֞ב
יְמֵ֣י דָוִ֗ד שָׁלֹ֤שׁ שָׁנִים֙ שָׁנָ֣ה אַחֲרֵ֣י שָׁנָ֔ה וַיְבַקֵּ֥שׁ דָּוִ֖ד אֶת־
יְהוָ֑ה ס וַיֹּ֣אמֶר יְהוָ֗ה אֶל־שָׁאוּל֙ וְאֶל־בֵּ֣ית הַדָּמִ֔ים עַ֚ל

רש״י פתח באתנח פבא״פ

תוך ואתם בסכנה והוא יכול להמלט אין דוחין נפש מפני נפש להורגו ביל הלכתא אבל עכשיו שגם הוא יהרג עמכם הואיל ונכרסו החומות ואין להמלט מוטב ימות לבדו ואל תמותו עמו · רבי שמעון אומר כך אמרה ה המורד במלכות בית דוד חייב מיתה : (כג) ויואב אל כל הצבא · ״פ שאמר דוד אל עמשא כי שר צבא אשימך תחת יואב עכשיו שמת עמשא זז יואב ממקומו ועל ידי יואב הוזקק למות את חבריו : (כו) עירא ארי · ת״י עירא יאירהה דמן תקוע וכן הוא קרוי בספר הזה עירא עיקש התקועי ויאירי נקרא . על שם ששנינו במנחות תקוע אלפא לשמן מן זית מלוי לשם שממנו מדליקין הנרות : היה כהן לדוד · לו היה תן כל מתנות כהונה שלו כך אמרו רבותינו ופשוטו של מקרא שעשאו שר ופט : (א) אל שאול · על עון שאול שנקבר פתאום בהבהלה שגנבוהו שי יבש גלעד וקברוהו ולא נספד לפי כבודו : ואל בית הדמים · שהרג

מצודת דוד

שר המרד : ויתקע · לסימן שילכו העיר : (כג) אל כל הצבא · לפי ילה דוד להעמיד את עמשא תחתיו יות שר הצבא ולזה אמר כאשר מת עמשא נשאר יואב בשררותו על הצבא כמו שהיה : ובניה · אף בר חשבו למעלה חשבו כאן על כי זב שאר השרים : (כד) על המס · בות מס מישראל ועל שמרדו בו נלת אבשלום ראה להטיל עליהם מס : המזכיר · היה ממונה על שר הזכרונות : (כה) כהנים · ר״ל שרי הכהנים צדוק היה ממונה לכ״ג לשמש בימי שלמה ואביתר היה סגן במקום בנו אחימלך הנזכר למעלה : (כו) וגם עירא וגו׳ · גם הוא היה שר לדוד ובעל עצתו נוסף על האמורים למעלה כמו ובני דוד כהנים היו (לעיל ח׳) · או שהעמידו למשוח מלחמה במקום צדוק כששימש בכהונה גדולה בימי שלמה ובדרז״ל שהיה משגר לו מתנותיו : כא (א) ויבקש דוד וגו׳ · שאל באורים : אל שאול · ארז״ל על העון שנעשה בשאול שלא

אֲשֶׁר־הֵמִית אֶת־הַגִּבְעֹנִים׃ ב וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ לַגִּבְעֹנִים
וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם וְהַגִּבְעֹנִים לֹא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵמָּה כִּי אִם־
מִיֶּתֶר הָאֱמֹרִי וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נִשְׁבְּעוּ לָהֶם וַיְבַקֵּשׁ שָׁאוּל
לְהַכֹּתָם בְּקַנֹּאתוֹ לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה׃ ג וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־

ר ש״י

נוב עיר הכהנים : על אשר המית את הגבעונים · כשהרג נוב עיר הכהנים המית מהם ז׳ שני חוטבי עצים ושני שואבי מים ושמש וחזן וסופר כך מפורש בגמרא ירושלמית בסנהדרין · ורבותינו אמרו מתוך שהרג את הכהנים שהיו מספיקין להם מזון העלה עליו הכתוב כאילו המיתם ואל תתמה שהרי היה הקב״ה תובע כבודו ותובע סרחונו שכך כתיב אשר משפטו פעלו (צפניה ב׳ ג׳) באשר משפטו שם פעלו כך שנינו ביבמות : (ב) ויאמר אליהם · דברי ריצוי שיעברו על מדותיהם וימחלו לשאול ולביתו : והגבעונים לא מבני ישראל המה · כלומר והם הראו בעצמם מדת אכזריות שאינן מזרעו של אברהם אבינו ואינן ראוין לידבק בישראל ולכך גזר עליהם דוד שלא יבאו בקהל אמר שלשה סימנים יש באומה זו רחמנים וביישנים וגומלי חסדים מי שיש בו ג׳ סימנים הללו ראוי לידבק בו : נשבעו להם · בימי יהושע כשנתנום חוטבי עצים ושואבי מים למזבח : בקנאתו לבני ישראל · בתתו לב לנקות ולטהר את ישראל ולעשות צרכיהם בקש להרגם וקנאה זו לטובה כמו המקנא אתה לי (במדבר י״א כ״ט) וכן בקנאו לה׳ דיהוא זהו פשוטו · ולפי

מצודת ציון

ענין פזור : כא (ב) בקנאתו · ענין כעס · כמו הם קנאוני בלא אל :

מצודת דוד

נספד לפי כבודו שמהרו לקוברו בהחבא : ואל בית הדמים · ועל מה שהיו בית שאול בית הדמים כי דם שפך ולא מיתו בו ישראל וחוזר ומפרש מהו הדם ששפך ואמר על אשר המית את הגבעונים כי כשהרג בני נוב הרג אז גם הגבעונים שהיו בה חוטבי עצים ושואבי מים לבית ה׳ אבל מה שהמית כהני נוב לא יוכלו למחות בו באמרו שמרדו בו והיו בקושרים עם דוד : (ב) ויאמר אליהם · דברי רצוי למחול סדבר לבני ישראל ולברך אותם לא לקבול ולעורר דין עליהם : לא מבני ישראל המה · ר״ל לא תמלו עליהם על כי לא היו מבני ישראל כ״א מיתר האמורי ולאויבים המה לישראל : ובני ישראל נשבעו להם · ר״ל עם שהתורה אמרה על אנשי האמורי לא תחיה כל נשמה עכ״ז בע״כ החיו אותם כי בני ישראל נשבעו להם בימי יהושע : ויבקש שאול להכותם · בקש להרוג את כולם בעת אשר קנא לכעוס על ישראל ויהודה על מה שלא גלו אזנו בדבר מרידת דוד ומצא אז עילה עליהם לומר שגם הם ידעו ממרידת דוד בהיותו בעירם בנוב ולא

בקש

הַגִּבְעֹנִים מָה אֶעֱשֶׂה לָכֶם וּבַמָּה אֲכַפֵּר וּבָרְכוּ אֶת־נַחֲלַת
יְהוָה׃ ד וַיֹּאמְרוּ לוֹ הַגִּבְעֹנִים אֵין־לי לנו קרי כֶּסֶף וְזָהָב
עִם־שָׁאוּל וְעִם־בֵּיתוֹ וְאֵין־לָנוּ אִישׁ לְהָמִית בְּיִשְׂרָאֵל
וַיֹּאמֶר מָה־אַתֶּם אֹמְרִים אֶעֱשֶׂה לָכֶם׃ ה וַיֹּאמְרוּ אֶל־
הַמֶּלֶךְ הָאִישׁ אֲשֶׁר כִּלָּנוּ וַאֲשֶׁר דִּמָּה־לָנוּ נִשְׁמַדְנוּ מֵהִתְיַצֵּב
בְּכָל־גְּבֻל יִשְׂרָאֵל׃ ו ינתן־יֻתַּן קרי לָנוּ שִׁבְעָה אֲנָשִׁים
מִבָּנָיו וְהוֹקַעֲנוּם לַיהוָה בְּגִבְעַת שָׁאוּל בְּחִיר יְהוָה ס וַיֹּאמֶר

רש"י פבא"פ

נדרש לא אמר להרוג אלא את הכהנים וקנאה זו שאמורה כאן אינה לטובה כי אם לרעה שידע שלא תמשוך מלכותו מיום שלא שמר מצות הקב"ה בעמלק מאז נתקנא בהם : (ג) וברכו את נחלת ה' · התפללו עליהם : (ד) אין לנו כסף וזהב עם שאול · כי אם נפשות בקש לפייסם בממון ולא רצו אמר שמא הם מתביישין זה מזה הלך ופיים כל אחד ואחד לעצמו ולא נתפייסו לכך כתיב אין לנו כסף וזהב וגו' לשון יחיד זו ראיתי בירושלמי : ואין לנו איש להמית · בכל שאר בני ישראל שלא חטאו לנו : (ה) ואשר דמה לנו נשמדנו · אשר אמר בלבו שנשמדנו על ידו מהתיצב וגו' שחשב להשמידנו : דמה לנו · חשב עלינו להשמידנו : (ו) והוקענום · תלייה : לה' · לשמו של מקום להודיע משפטו : בחיר ה' · בת קול יצאה ואמרה בחיר ה' : (ז) ויחמול

מצודת דוד

בקש להכות את כולם ולא עלתה בידו הרג מקצתם והנשארים ברחו לנפשם : (ג) מה אעשה לכם · מהו המשפט אעשה בעבורכם ובמה אכפר לבטל מכם הכעס אם בלקיחת נקם אם בממון: וברכו · בכדי שתברכו ותתפללו על נחלת עם ה' אשר הארץ תתן יבולה : (ד) אין לנו כסף וגו' · ר"ל לא נקח מי מידינו כלום שנבקש כסף וזהב ואין לנו דבר עם ישראל להמית מהם איש : מה אתם אומרים · ר"ל ומה המשפט אתם חפצים אמרו נא ואעשה : (ה) האיש · משפט האיש אשר כלה אותנו מהארץ היא ותשב להכות אותנו ועי"ז נשמדנו מלהתיצב בכל גבול ישראל כי ע"כ יצאנו ממנה למלט את נפשותינו : (ו) יתן לנו · משפט הראוי הוא שיתן לנו שבעה אנשים מבניו נפש תחת נפש כי שבעה אנשים הרג שאול מהגבעונים כן אמרז"ל : לה' · בעבור ה' כי ישראל נשבעו בה' להחיותם ובא שאול ועבר על השבועה : בגבעת שאול · מקום עיר מלכותו למען ידעו הכל אשר בניו שמה : בחיר ה' · אמרז"ל

מצודת ציון

אל (דברים ל"ב) : (ג) אכפר · ענין בטול הרוגז כמו אכפרה פניו (בראשית ל"ב) : (ה) דמה · חשב כמו אותי דמו להרוג (שופטים כ') : נשמדנו · מלשון השמדה וכליון : (ו) והוקענום · ענין תליה כמו והוקע

הַמֶּלֶךְ אֲנִי אֶתֵּן׃ ז וַיַּחְמֹל הַמֶּלֶךְ עַל־מְפִיבֹשֶׁת בֶּן־יְהוֹנָתָן
בֶּן־שָׁאוּל עַל־שְׁבֻעַת יְהוָה אֲשֶׁר בֵּינֹתָם בֵּין דָּוִד וּבֵין
יְהוֹנָתָן בֶּן־שָׁאוּל׃ ח וַיִּקַּח הַמֶּלֶךְ אֶת־שְׁנֵי בְּנֵי רִצְפָּה
בַת־אַיָּה אֲשֶׁר יָלְדָה לְשָׁאוּל אֶת־אַרְמֹנִי וְאֶת־מְפִבֹשֶׁת
וְאֶת־חֲמֵשֶׁת בְּנֵי מִיכַל בַּת־שָׁאוּל אֲשֶׁר יָלְדָה לְעַדְרִיאֵל
בֶּן־בַּרְזִלַּי הַמְּחֹלָתִי׃ ט וַיִּתְּנֵם בְּיַד הַגִּבְעֹנִים וַיֹּקִיעֻם בָּהָר
לִפְנֵי יְהוָה וַיִּפְּלוּ שְׁבַעְתָּים יתיר י׳ יָחַד וְהֵם והמה קרי
הֻמְתוּ בִּימֵי קָצִיר בָּרִאשֹׁנִים תְּחִלַּת בתחלת קרי קְצִיר
שְׂעֹרִים׃ י וַתִּקַּח רִצְפָּה בַת־אַיָּה אֶת־הַשַּׂק וַתַּטֵּהוּ לָהּ

רש"י

המלך · בקש רחמים שלא יקלטנו ארון שהעבירום לפני הארון כל שהארון קולטו למיתה : (ח) בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל · וכי מיכל ילדה והלא מירב ילדה לו אלא מירב ילדה ומיכל גדלה לפיכך נקרא על שמה והמגדל יתום ויתומה בתוך ביתו כאילו ילדו ונקרא על שמו : (ט) בתחלת קציר · בימי ניסן : (י) עד נתך מים · בימות הגשמים בתשרי שלא נתנו לקבורה והלא כתיב לא תלין נבלתו (דברים כ"א כ"ב) אלא אמרו מוטב תעקר אות אחת מן התורה ויתקדש שם שמים בפרהסיא שהיו עוברין ושבין אומרים מה טיבן של אלו אומרים להם מבני מלכים הם ומה עשו פשטו ידם בגרים

מצודת ציון

אותם לה' (במדבר כ"ה) : (ז) בינותם · כמו ביניהם : (ט) ויוקיעום · ותלאום : שבעתם · מלשון שבע : (י) השק · יריעה עבה : הצור · הסלע : נתך · נשפך כמו ומטר לא נתך ארצה

מצודת דוד

הם אמרו בגבעת שאול ובת קול יצאה ואמרה בחיר ה' הוא : אני אתן · לא תבחרו אתם כ"א אני והיתה כונתו לחמול על מפיבושת : (ז) בן יהונתן · ר"ל בעבור שהיה בן יהונתן ראוי לחמול עליו כי לא היה מדעת יהונתן להרוג את הגבעונים בעבור דוד כי אוהב היה לדוד על כי היה שבועת ה' בינותם וחוזר ומפרש בין דוד וכו' : (ח) בני מיכל · הנה מיכל לא ילדה אף לא היתה נשאת לעדריאל כ"א מירב אחותה והיא ילדתם ומיכל אחותה גדלתם ובעבור זה נקראו על שמה : (ט) בהר · אשר בגבעת שאול : לפני ה' · ברשותו כי העבירום לפני הארון ונלכדו כן אמרו רז"ל : ויפלו · הומתו כאחד : בראשונים · בימים הראשונים מימי הקציר וחוזר ומפרש בתחלת קציר השעורים שהם נקצרים ראשון לכל קציר : (י) ותטהו

לה

אֶל־הַצּוּר מִתְּחִלַּת קָצִיר עַד נִתַּךְ־מַיִם עֲלֵיהֶם מִן־
הַשָּׁמָיִם וְלֹא־נָתְנָה עוֹף הַשָּׁמַיִם לָנוּחַ עֲלֵיהֶם יוֹמָם וְאֶת־
חַיַּת הַשָּׂדֶה לָיְלָה׃ יא וַיֻּגַּד לְדָוִד אֵת אֲשֶׁר־עָשְׂתָה
רִצְפָּה בַת־אַיָּה פִּלֶגֶשׁ שָׁאוּל׃ יב וַיֵּלֶךְ דָּוִד וַיִּקַּח
אֶת־עַצְמוֹת שָׁאוּל וְאֶת־עַצְמוֹת יְהוֹנָתָן בְּנוֹ מֵאֵת
בַּעֲלֵי יָבֵישׁ גִּלְעָד אֲשֶׁר גָּנְבוּ אֹתָם מֵרְחֹב בֵּית־שַׁן אֲשֶׁר
תְּלָ°וּם תלאום קרי שָׁ°ם שמה קרי הַפְּלִשְׁתִּים פלשתים ק' בְּיוֹם
הַכּוֹת פְּלִשְׁתִּים אֶת־שָׁאוּל בַּגִּלְבֹּעַ׃ יג וַיַּעַל מִשָּׁם אֶת־
עַצְמוֹת שָׁאוּל וְאֶת־עַצְמוֹת יְהוֹנָתָן בְּנוֹ וַיַּאַסְפוּ אֶת־
עַצְמוֹת הַמּוּקָעִים׃ יד וַיִּקְבְּרוּ אֶת־עַצְמוֹת־שָׁאוּל
וִיהוֹנָתָן בְּנוֹ בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִן בְּצֵלָע בְּקֶבֶר קִישׁ אָבִיו וַיַּעֲשׂוּ

רש"י

גרורים אומרים אין לך אומה ראויה לידבק בה כאומה זו : (יב) ויקח את עצמות שאול · שנאמר לו עליהם אל שאול שלא נספד כהלכה : (יג) ויאספו את עצמות · שבעה המוקעין : (יד) כל אשר צוה המלך · להספיד עליהם

מצודת דוד

לה · נטתה ופרשה לעצמה את השק לשבת תחתיו לשמור התלוים מן החיות והעופות : הצור · הוא הסר שנתלו בו : עד נתך מים · שמרה אותם מעת נתלו עד נתך המים עליהם כי אז הורידתם ובהשגחת המקום ירד גשם מעט למען יורידום ולמען דעת אשר בעון אביהם היתה עצירת הגשמים בראותם אשר לאחר שנעשה משפט התחילו הגשמים לרדת : ולא נתנה · בעוד שהיו תלוים : (יב) וילך דוד · כשמוע החסד שעשתה רצפה עם המתים ואשר עדיין קיימים הם ולא נאכלו מן החיות והעופות לזה התעורר אף הוא לעשות חסד עמהם לקברם עם עצמות שאול ויהונתן : ויקח את עצמות שאול · על כי נאמר לו אל שאול שלא נספד כראוי כי נקבר בהחבא לזאת לקח עצמותיו לקברו שנית בקבר אביו ולהספידו כראוי : מרחוב · ובסוף ש"א נאמר מחומת כי החומה פנתה להרחוב : (יג) ויעל משם · דוד העלה מיבש גלעד את עצמות וגו' : המוקעים · אשר נתלו בגבעת שאול : (יד) ויקברו את עצמות שאול · עצמות המוקעים

מצודת ציון

(שמות ט') : לנוח · ר"ל להתעכב : (יב) בעלי · אדוני : (יג) המוקעים · התלואים : (יד) בצלע · שם מקום :

קבר

כָּל אֲשֶׁר־צִוָּה הַמֶּלֶךְ וַיֵּעָתֵר אֱלֹהִים לָאָרֶץ אַחֲרֵי־כֵן׃
טו וַתְּהִי־עוֹד מִלְחָמָה לַפְּלִשְׁתִּים אֶת־יִשְׂרָאֵל וַיֵּרֶד דָּוִד
וַעֲבָדָיו עִמּוֹ וַיִּלָּחֲמוּ אֶת־פְּלִשְׁתִּים וַיָּעַף דָּוִד׃
טז וְיִשְׁבּוֹ וישבי קרי בְּנֹב אֲשֶׁר ׀ בִּילִידֵי הָרָפָה וּמִשְׁקַל קֵינוֹ
שְׁלֹשׁ מֵאוֹת מִשְׁקַל נְחֹשֶׁת וְהוּא חָגוּר חֲדָשָׁה וַיֹּאמֶר
לְהַכּוֹת אֶת־דָּוִד׃ יז וַיַּעֲזָר־לוֹ אֲבִישַׁי בֶּן־צְרוּיָה וַיַּךְ
אֶת־הַפְּלִשְׁתִּי וַיְמִתֵהוּ אָז נִשְׁבְּעוּ אַנְשֵׁי־דָוִד לוֹ לֵאמֹר לֹא־
תֵצֵא עוֹד אִתָּנוּ לַמִּלְחָמָה וְלֹא תְכַבֶּה אֶת־נֵר יִשְׂרָאֵל׃
יח וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן וַתְּהִי־עוֹד הַמִּלְחָמָה בְּגוֹב עִם־פְּלִשְׁתִּים

רש"י

בכל ערי ישראל: (טז) ומשקל קינו · הוא כמו תיק שבראש בית יד הרומח שקורין ארישטוי"ל בלע"ז ועשוי ככובע · ויש דוגמתו בזבחים רמוני המעיל למה הם דומין כמין קולסות שבראשי התינוקות קולסות הוימ"לש בלע"ז: והוא חגור · חגורה חדשה · ושמעתי שאותו היום נתחנך ללבוש כלי מלחמה ודרך המחונכים לעשות נצחון וגבורה ביום חינוכם לקנות שם לכך ויאמר להכות את דוד: (יז) ויעזר לו · שעזרו בתפלה · כדאיתא בחלק: (יח) ותהי עוד המלחמה · כבר קדמה זו לכו"ע ולא מנאה כאן אלא לצרף מיתת ארבעה

מצודת ציון

ויעתר · ענין רצוי כמו ויעתר לו ה' (בראשית כ"ה): (טז) וישבי בנוב · כן היה שמו: הרפה · הענקה כמו ויכו את רפאים (שם י"ד): קינו · שם כלי זיין ואין לו חבר: (יח) בגוב ·

מצודת דוד

קבר עם עצמות שאול וכו': כל אשר צוה · להספידו כראוי לפי כבודו ודוד עצמו הספידו מאז כמ"ש ויקונן דוד וכו' על שאול (לעיל א'): אחרי כן · אחר שעשה משפט הגבעונים ואחר אשר הספידו לשאול כראוי נתרצה להם המקום וירד הגשם די ספוקם: (טו) ותהי עוד וגו' · ר"ל לבד המלחמה שנזכר למעלה שנלחמו ישראל אלו באלו בדבר אבשלום היה עוד מלחמה לפלשתים עם ישראל: ויעף דוד · נתייגע ונחלש: (טז) אשר בילידי הרפה · אשר היה מילידי הענקה: משקל נחושת · שקל ששוקלין בו נחושת: והוא חגור חדשה · בהמלחמה הסיא חגר חרב חדשה ומדרך אנשי המלחמה הגבורים להתאמץ בכל עוז לעשות גבורות בעת יחגרו חרב חדשה: ויאמר · חשב בדעתו ועשה התפעלות להראות גבורה להכות את דוד בעבור כי ראה אותו עיף ויגע: (יז) לו · אל דוד נשבעו לבלי הניח אותו לצאת עוד במלחמה: את נר · כי המלך דומה

אָז הִכָּה סִבְּכַי הַחֻשָׁתִי אֶת־סַף אֲשֶׁר בִּילִדֵי הָרָפָה:
יט וַתְּהִי־עוֹד הַמִּלְחָמָה בְּגוֹב עִם־פְּלִשְׁתִּים וַיַּךְ אֶלְחָנָן בֶּן־
יַעְרֵי אֹרְגִים בֵּית הַלַּחְמִי אֵת גָּלְיַת הַגִּתִּי וְעֵץ חֲנִיתוֹ
כִּמְנוֹר אֹרְגִים: כ וַתְּהִי־עוֹד מִלְחָמָה בְּגַת וַיְהִי ׀ אִישׁ
מָדִין מדון קרי וְאֶצְבְּעֹת יָדָיו וְאֶצְבְּעוֹת רַגְלָיו שֵׁשׁ וָשֵׁשׁ
עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע מִסְפָּר וְגַם־הוּא יֻלַּד לְהָרָפָה: כא וַיְחָרֵף
אֶת־יִשְׂרָאֵל וַיַּכֵּהוּ יְהוֹנָתָן בֶּן־שִׁמְעָי שמעה ק׳ אֲחִי דָוִד:
כב אֶת־אַרְבַּעַת אֵלֶּה יֻלְּדוּ לְהָרָפָה בְּגַת וַיִּפְּלוּ בְיַד־דָּוִד

ר׳ זעירא · רש״י · פתח באתנח

בני ערפה: (יט) אלחנן. דוד: בן יערי אורגים. שהיו משפחתו אורגים פרוכת למקדש הקרוי יער: כמנור אורגים. כאכסן דגרדאין הקרוי איגשובל״א בלע״ז תבא אריגה ותעמוד כנגד אריגה: (כ) איש מדון. כתרגומו גבר דמשחן שאין עיקר התיבה אלא מ״ם ודלי״ת כמו משאון (תהלים ס״ה ח׳) שי״ן ואל״ף ומהמון (בראשית י״ז ד׳) ה״א ומ״ם (ובדברי הימים א׳ י״א כ״ג) כתיב איש מדה כלומר גבוה מאד שאומדין כמה מדתו: שש ושש וגו׳. פירשו רבותינו בבכורות שהוצרך לומר עשרים וארבע שלא תאמר אצבעות שתי ידיו אינן אלא שש ואצבעות רגליו אינן אלא שש לכך נאמר עשרים וארבע. ואם כתב עשרים וארבע ולא אמר שש ושש הייתי אומר שבעה באחת וחמשה באחת ומהו מספר שכוון היו נספרות בסדר האצבעות

מצודת דוד

הוא להכר המאיר ומשפיע לכל: (יט) ועץ חניתו. הוא בית יד של החנית: (כ) שש ושש. לכל אחת היו שש ולשלא נחשב שבשתי ידיו היו שש וכן בשתי רגליו שלש לכל אחת לזה חזר ופירש עשרים וארבע מספר: (כא) ויחרף. חרף את ישראל

מצודת ציון

הוא גזר האמור בד״ה: ספ. ובד״ה נאמר ספי והוא הוא: (יט) יערי אורגים. כן שם אביו ובד״ה נאמר בן יעור והוא הוא: בית הלחמי. ר״ל הכה את בית הלחמי והוא לחמי האמור בד״ה: את גלית. עם גלית ור״ל אף שהיה מלחמה עם גלית לא יוכל לעזור לו ובד״ה נאמר שהיה אחי גלית: כמנור אורגים. ת״י כאכסן דגרדאין וכ״כ תרגם על יתד הארג (שופטים ט״ז) והוא העץ העגול שלפני האורג יכרוך עליו חוטי השתי ובמשנה יקרא כובד (שבת ק״ג): (כ) מדון. מלשון מדה ור״ל בעל מדה גדולה וכן אנשי מדות (במדבר י״ג): (כא) ויחרף. ענין בזיון:

וּבְיַד עֲבָדָיו׃ כב א וַיְדַבֵּר דָּוִד לַיהוָה אֶת־דִּבְרֵי הַשִּׁירָה
הַזֹּאת בְּיוֹם הִצִּיל יְהוָה אֹתוֹ מִכַּף כָּל־אֹיְבָיו
וּמִכַּף שָׁאוּל׃ ב וַיֹּאמַר יְהוָה סַלְעִי וּמְצֻדָתִי וּמְפַלְטִי־לִי׃
ג אֱלֹהֵי צוּרִי אֶחֱסֶה־בּוֹ מָגִנִּי וְקֶרֶן יִשְׁעִי מִשְׂגַּבִּי וּמְנוּסִי
מֹשִׁעִי מֵחָמָס תֹּשִׁעֵנִי׃ ד מְהֻלָּל אֶקְרָא יְהוָה וּמֵאֹיְבַי
אִוָּשֵׁעַ׃ ה כִּי אֲפָפֻנִי מִשְׁבְּרֵי־מָוֶת נַחֲלֵי בְלִיַּעַל יְבַעֲתֻנִי׃

רש"י

בגב היד : (א) ביום הציל ה' אותו · לעת זקנתו לאחר שעברו עליו כל צרותיו וניצול מכולם : ומכף שאול · והלא שאול בכלל היה אלא שהיה אויבו ורודפו מכולם כיוצא בו תשעה עשר איש ועשהאל (שמואל ב' ב' ל') כיוצא בו לכו ראו את הארץ ואת יריחו (יהושע ב' א') וכיוצא בו והמלך שלמה אהב נשים נכריות ואת בת פרעה (מלכים א' י"א א') : (ב) סלעי ומצודתי · לשון חוזק הם · סלע כמשמעו · מצודה היא מצודת יערים שקורין פלייי"שאין בלע"ז ועל שם הנס שנעשה לו בסלע המחלקות והמצדות בחרשה (שמואל א' כ"ד כ"ה): ומפלטי לי· מפלטי עם צבא ישראל במלחמה ופעמים שהוא מפלט לי כשאני לבדי כגון מן ישבי בנוב : (ג) צורי · לשון סלע שהסלע מחסה לעוברי דרך מן המטר והרוחות אברי"אר בלע"ז : אחסה · לשון כיסוי שהייתי מתכסה לעזרה: משגבי· סומכני: ומנוסי · שהייתי נס אליו לעזרה: (ד) מהולל אקרא ה'· כתרגומו בקראי לו אהודנו לפי כי מאויבי אני בטוח שאושע ויתכן לפתור אקרא ואושע לי הוה: (ה) אפפוני · הקיפוני : משברי מות · כתרגומו כאתא דיתבא על מתברא כן שם מושב האבנים שהאשה יולדת שם : נחלי · גייסות

מצודת ציון

כב (א) מכף · מיד:(ב) ומצודתי· מגדל חזק : ומפלטי · מצילי ואמר לי לתוספת ביאור : (ג) צורי· מלשון צור וסלע וכפל דבריו במ"ש כדרך הפיר : ומנוסי · מלשון ניסה ובריחה: מחמס · הוא כענין גזל:(ה)אפפוני· סבבוני כמו כי אפפו עלי(תהלים מ'): משברי · מל' שבר : נחלה · מל' חולי כמו נחלה מכתך (נחום ג') : יבעתוני · מל' בעתה ותרדה :

מצודת דוד

בדברים : כב (א) ביום הציל · ר"ל לעת זקנותו שניצול מכל התלאות ועבדיו מנעוהו מלרדת עוד במלחמה כמ"ש למעלה אז אמר השירה הזאת · או ר"ל בכל עת שבא עליו צרה וניצול ממנה אז היה שר השירה הזאת : (ב) ה' סלעי · ה' מחסי כבנין הסלע וכמצודה : (ג) צורי · ה' הוא חזקי אשר אחסה בו : וקרן ישעי · הוא לי לישע ועזר כמו קרן לבעל הקרנים : ומנוסי · אנוס אליו מפחד האויב : מחמס · מאנשי חמס : (ד) מהולל · כאשר אני קורא אל ה' בהלל אז אני נושע : (ה) כי אפפוני · כאשר סבבו אותי משברי

ו חֶבְלֵי שְׁאוֹל סַבֻּנִי קִדְּמֻנִי מֹקְשֵׁי־מָוֶת׃ ז בַּצַּר־לִי אֶקְרָא
יְהוָה וְאֶל־אֱלֹהַי אֶקְרָא וַיִּשְׁמַע מֵהֵיכָלוֹ קוֹלִי וְשַׁוְעָתִי
בְּאָזְנָיו׃ ח וַיִּתְגָּעַשׁ ויתגעש ק׳ וַתִּרְעַשׁ הָאָרֶץ מוֹסְדוֹת הַשָּׁמַיִם
יִרְגָּזוּ וַיִּתְגָּעֲשׁוּ כִּי־חָרָה לוֹ׃ ט עָלָה עָשָׁן בְּאַפּוֹ וְאֵשׁ
מִפִּיו תֹּאכֵל גֶּחָלִים בָּעֲרוּ מִמֶּנּוּ׃ י וַיֵּט שָׁמַיִם וַיֵּרַד
וַעֲרָפֶל תַּחַת רַגְלָיו׃ יא וַיִּרְכַּב עַל־כְּרוּב וַיָּעֹף וַיֵּרָא עַל־

רש״י

שוספות כנת׳ : (ו) חבלי · כתרגומו משרית כמו חבל נביאים (שמואל א׳ י״ו) : קדמוני · באו לפני : (ז) בצר לי אקרא ה׳ וישמע וגו׳ · כך דרך לשון הווה מדבר לשון עבר ולשון עתיד בפעם אחת : (ח) ויתגעש ותרעש · לא על נסים שאירעוהו נאמר אלא על נסים שנעשו לישראל וראש המקרא מחובר על סופו : כי חרה לו · כי משמש כאן בלשון כאשר וכן פתרונו וכשחרה לו מפני מכעיסיו נתגעשה ונתרעשה הארץ ומוסדות השמים רגזו ורעשו : (ט) עלה עשן באפו · כן דרך הכועס יוצא עשן מנחיריו וכן עלה עשן באפו · וזהו כל לשון חרון אף שהאף נוחר ומעלה הבל : ואש מפיו תאכל · מגזרת דבר פיו תאכל את הרשעים : (י) ויט שמים · להנקם מאויביו ממצרים ומפרעה :

מצודת דוד

מות ר״ל כאבי מות וכאשר החיים הבאים מאנשי בליעל בעתו ותרדו אותי : (ו) חבלי · וכאשר כאבי שאול סבבוני ובאו לפני מוקשים המביאים את המיתה : (ז) בצר לי · כאשר היה צר לי בעבור הדברים האלה אז קראתי לה׳ ושמע קולי וצעקתי באה באזניו וכפל הדבר במ״ש וכדרך מליצת השירה : (ח) ויתגעש · נעו ונדו אויבי יושבי הארץ מרוב הפחד : מוסדות השמים · הוא משל על המלכים והשרים : כי חרה לו · כאשר חרה לו לקחת מהם נקמתי : (ט) עלה עשן באפו · הוא ענין כעס ואמר בלשון הגוף באדם שע״י חמום הכעס נראה כעין עשן יוצא מנחירי האף וכן יעשן אפך (תהלים ע״ד) : תאכל · את הקמים עלי : ממנו · ר״ל מעמו באו הגחלים ובערו לשרוף בשונאי : (י) ויט · נטה את השמים למטה לארץ וירד עליהם להתקרב אל שונאי להכות בהם והוא מדרך משל לומר שהיה ממהר ליפרע מהם : תחת רגליו · להיות מוכן להפרע מהם בהוכן של ערפל : (יא) וירכב · למהר לבוא : וירא

מצודת ציון

(ו) חבלי · מכאובי כמו חבלי יולדה (הושע י״ג) : קדמוני · באו לפני כמו במה אקדם ה׳ (מיכה ו׳) : (ח) ויתגעש · ענין התנודה והתנועה החזקה כמו וכנהרות יתגעשו מימיו (ירמיה מ״ו) : ירגזו · יחרדו : (י) וערפל · כעין עב הענן : (יא) כרוב · מלאך ורז״ל אמרו כרביא (חגיגה י״ג) והוא התרגום של נער כי דמות אדם לפנים : ויעף ·

בַּנְפֵי־רֽוּחַ׃ יב וַיָּשֶׁת חֹשֶׁךְ סְבִיבֹתָיו סֻכּוֹת חַשְׁרַת־מַיִם
עָבֵי שְׁחָקִים׃ יג מִנֹּגַהּ נֶגְדּוֹ בָּעֲרוּ גַּחֲלֵי־אֵשׁ׃ יד יַרְעֵם
מִן־שָׁמַיִם יְהוָה וְעֶלְיוֹן יִתֵּן קוֹלוֹ׃ טו וַיִּשְׁלַח חִצִּים
וַיְפִיצֵם בָּרָק וַיָּהֹמם ויהם קרי׃ טז וַיֵּרָאוּ אֲפִקֵי יָם יִגָּלוּ
מֹסְדוֹת תֵּבֵל בְּגַעֲרַת יְהוָה מִנִּשְׁמַת רוּחַ אַפּוֹ׃ יז יִשְׁלַח
מִמָּרוֹם יִקָּחֵנִי יַמְשֵׁנִי מִמַּיִם רַבִּים׃ יח יַצִּילֵנִי מֵאֹיְבִי עָז
מִשֹּׂנְאַי כִּי אָמְצוּ מִמֶּנִּי׃ יט יְקַדְּמֻנִי בְּיוֹם אֵידִי וַיְהִי יְהוָה

רש"י

(יב) וישת חשך סביבותיו · לסוכה כענין שנאמר ויהי הענן והחשך מפסיק בין מצרים לישראל : חשרת מים עבי שחקים · מאין היה החשך עבי שחקים היו שהן חושרין מים על הארץ : חשרת · לשון כברה הוא שהוא נופל על הארץ דק דק וכן הוא אומר בהגדות הרבה חושרין אותו בכברה ויש לפתור חשרה לשון קשר שמתקשרין השמים בעבים על ידי המים כמו וחשוריהם האמור באופני המכונה שהם זרועות העץ המהדקין וקושרין עיגולים יחד : (יג) מנגה נגדו · שלא תאמר בחשך הוא שרוי אלא הנוגה לפנים מן המחיצה ומאותו נוגה אשר לפניו בערו גחלי אש שנשתלחו חצים על מצרים : (טז) יגלו מוסדות תבל · שנבקע התהום כשנבקע ים סוף נבקעו כל מימות שבעולם : מנשמת · מכת נשיבת רוח אפו : (יח) כי אמצו · כאשר אמצו :

מצודת ציון

ענין פריחה : (יב) וישת · ענין שימה כמו שתו בשמים פיהם (תהלים ע"ג) : חשרת · ענין קשור כמו וחשוקיהם וחשוריהם (מ"א ז') : (יג) מנוגה · ענין הארה וזריחה : (טו) ויהם · מל' מהומה : (טז) אפיקי · כן יקראו המים הנגרים בחוזק ורודפים וכן כאפיק נחלים (איוב ו') : מנשמת · מל' נשימה ונשיבת הפה : (יז) ימשני · ענין הוצאה כמו מן המים משיתיהו (שמות ב') : (יח) אמצו · ענין חוזק : (יט) אידי · ענין מקרה רע

מצודת דוד

היה נראה בה על כנפי רוח ודימה נשיבת הרוח לעפיפת כנפי העוף : (יב) וישת חושך · שם החושך סביבות סוכתו להיות מוכן להחשיך להאויב : חשרת · החושך ההוא בא מחשכת רבוי המים הנקשרים בעבים הפרושים מתחת השחקים : (יג) מנוגה נגדו · מתמת האורה שלפניו אשר חפצו להאיר ולהושיע לי לזה בערו גחלי אש בהקמים עלי : (טז) ויראו · היו נראים קרקעית מי הים כי נבקעו המים : יגלו וגו' · כי נבקע הארץ : בגערת · בעבור גערת ה' בהקמים עלי : מנשמת · מנשיבת רוח אפו והכל הוא בדרך משל : (יז) ישלח ממרום · ישלח עזרתי ממרום ויקחני מיד האויב ויוציאני מיד הרבים הבאים עלי השוטפים כמים רבים : (יח) כי אמצו : כאשר התחזקו ממני

מִשְׁעָן לִי׃ כ וַיֹּצֵא לַמֶּרְחָב אֹתִי יְחַלְּצֵנִי כִּי־חָפֵץ בִּי׃
כא יִגְמְלֵנִי יְהוָה כְּצִדְקָתִי כְּבֹר יָדַי יָשִׁיב לִי׃ כב כִּי שָׁמַרְתִּי
דַּרְכֵי יְהוָה וְלֹא רָשַׁעְתִּי מֵאֱלֹהָי׃ כג כִּי כָל־מִשְׁפָּטָו משפטיו ק׳
לְנֶגְדִּי וְחֻקֹּתָיו לֹא־אָסוּר מִמֶּנָּה׃ כד וָאֶהְיֶה תָמִים לוֹ
וָאֶשְׁתַּמְּרָה מֵעֲוֺנִי׃ כה וַיָּשֶׁב יְהוָה לִי כְּצִדְקָתִי כְּבֹרִי לְנֶגֶד
עֵינָיו׃ כו עִם־חָסִיד תִּתְחַסָּד עִם־גִּבּוֹר תָּמִים תִּתַּמָּם׃
כז עִם־נָבָר תִּתָּבָר וְעִם־עִקֵּשׁ תִּתַּפָּל׃ כח וְאֶת־עַם עָנִי

רש"י

(כא) כצדקתי · כשילאו אחריו למדבר וסמכו על הבטחתו : (כו) עם חסיד תמים גבור · כנגד שלשה אבות שהלם הקב"ה גמול לדקתם לבניהם : (כו) ועם עקש · פרעה : תתפל · לשון נפתל ועקש ובספר (תהלים י"ח כ"ז) כתוב תתפתל · דבר אחר ישלח ממרום יקחני על עלמו אמר כשהיה נחפז ללכת מפני שאול בסלע המחלקות והיה קרוב להתפש ומלאך בא אל שאול לאמר מהרה ולכה כי פשטו פלשתים : וישב וגו׳ כלדקתי · שלא

מצודת דוד

אז ילילני מידם : (יט) יקדמוני · האויב היה מקדים לבוא עלי בעת יקרני מקרה רע בחשבו כאשר החלותי לנפול לא אוסיף לקום אבל ה׳ היה לי למשען ואף כי נפלתי הנה קמתי : (כ) למרחב · למקום רחב להנלל מיד : יחלצני · יוליאני מן המילר כי חפץ בי:(כא) בצדקתי· כפי לדקתי כי לא הרעותי את אחד מהם: כבור ידי · כפל הדבר במ"ש : (כב) מאלהי · ממלות אלהי : (כג) לנגדי · להתבונן בהם : וחקותיו · ואף חקותיהם הדברים שטעמיהם נעלמים : לא אסור · אפילו מאחת ממנה לא אסור את עלמי : (כה) וישב · ולכן וישב ה׳ לי וכו׳ : לנגד עיניו · אשר היה לנגד עיניו ולא נגד בני אדם ולהתיסר : (כו) עם חסיד וגו׳ · ר"ל כן דרכך להתנהג בחסד עם החסיד : (כו) עם נבר · עם איש ברור ונקי תתנהג בברירות ר"ל תשלם לאיש כמעשהו : (כח) עם עני · מוכ:ע

מצודת ציון

כמו הלא איד לעול (איוב ל"א) : משען · ענין סעד : (כ) יחלצני · ענין הוצאה ושליפה כמו בצרה קראתי ואחלצך (תהלים פ"א): (כא) יגמלני· מלשון גמול ותשלום שכר: כבור· מל׳ ברור ונקי : (כו) גבור · ענינו כמו גבר וכן נאמר בתהלים והוא תרגום של איש : (כז) נבר תתבר · מל׳ ברור ונקי : עקש תתפל · ענין שניהם עקמימות כמו דור עקש

כעני

תּוֹשִׁיעַ וְעֵינֶיךָ עַל־רָמִים תַּשְׁפִּיל׃ כט כִּי־אַתָּה נֵירִי יְהוָה
וַיהוָה יַגִּיהַּ חָשְׁכִּי׃ ל כִּי בְכָה אָרוּץ גְּדוּד בֵּאלֹהַי אֲדַלֶּג־
שׁוּר׃ לא הָאֵל תָּמִים דַּרְכּוֹ אִמְרַת יְהוָה צְרוּפָה מָגֵן הוּא
לְכֹל הַחֹסִים בּוֹ׃ לב כִּי מִי־אֵל מִבַּלְעֲדֵי יְהוָה וּמִי צוּר
מִבַּלְעֲדֵי אֱלֹהֵינוּ׃ לג הָאֵל מָעוּזִּי חָיִל וַיַּתֵּר תָּמִים
דַּרְכִּו דרכי ק׳׃ לד מְשַׁוֶּה רַגְלָו רגלי ק׳ כָּאַיָּלוֹת וְעַל־בָּמֹתַי
יַעֲמִדֵנִי׃ לה מְלַמֵּד יָדַי לַמִּלְחָמָה וְנִחַת קֶשֶׁת־נְחוּשָׁה

ר ש " י

הרגתיו בכרתי כנף מעילו : (לא) אמרת ה׳ צרופה · ברורה מבטיח ועושה: (לג) ויתר תמים דרכי · מכל מכשול ומכל חטא ומכל מסוכה עד כי היה שלם וכבוש : (לה) ונחת קשת נחושה זרעתי · ונדרכה קשת נחושה על זרועי היה כי כח לדרכה קשתות היו תלוים לדוד בביתו והיו מלכי העובדי כוכבים באין ורואין אותן ואומרים זה לזה אתה סבור שהוא יכול לדורכן אין זה אלא ליראנו ודוד שומע ונוטלן ומכתתן לפניהם · ודריכת קשת לשון חתת

מצודת ציון

ופתלתול (דברים ל"ב) והוא בדרך ההיפך : (כט) יגיה · מל׳ נוגה ואורה : חשכי · מל׳ חושך : (ל) גדוד · צבאות עם : אדלג · ענין קפיצה : שור · ענין חומה כמו בנות צעדה עלי שור (בראשית מ"ט) : (לא) צרופה · מל׳ צרוף וזקוק : (לב) מבלעדי · ענינו כמו זולת : צור · ענין חוזק : (לג) מעוזי · מחזקי : חיל · כח : ויתר · ענין דלוג וקפיצה כמו ראה ויתר גוים (חבקוק ג׳): (לד) משוה · משים כי ויהם ת"א שוי : במתי · ענין גבהות : (לה) ונחת · מל׳ חתת

מצודת דוד

כעני : ועיניך · תתן עיניך על המתגאים ותשפיל אותם: (כט) אתה נירי · אתה תאיר לי כנר : יגיה חשכי · ר"ל יוציאני מן הצרה : (ל) בכה · בעזרתך ארוץ אל גדודי העובדי כוכבים : אדלג שור · אקפוץ על החומה לכבוש עיירות:(לא) תמים דרכו · לגמול לאיש כמפעלו : צרופה· ככסף צרוף מבלי סיג כי אין באמרי הבטחתי דבור בטל : מגן · מחסה כמגן : (לב) כי מי אל · אשר יוכל לעמוד כנגדו ולמחות בידו מלקיים הבטחתו : (לג) מעוזי חיל · מחזק אותי בכח : ויתר תמים דרכי · מדלג אותי בדרכי להיות תמים מבלי מכשול:
(לד) משוה · משים רגלי קלות לרוץ מהר אחר האויב כאילה זו הרצה מהרה : ועל במותי · העמיד אותי על גבהי וגדולתי : (לה) למלחמה · להלחם בטוב וכו׳ טכסיסי המלחמה : ונחת · נחת כי כח לשבר קשת נחושה

זְרֹעֹתָי׃ לו וַתִּתֶּן־לִי מָגֵן יִשְׁעֶךָ וַעֲנֹתְךָ תַּרְבֵּנִי׃ לז תַּרְחִיב
צַעֲדִי תַּחְתֵּנִי וְלֹא מָעֲדוּ קַרְסֻלָּי׃ לח אֶרְדְּפָה אֹיְבַי וָאַשְׁמִידֵם
וְלֹא אָשׁוּב עַד־כַּלּוֹתָם׃ לט וָאֲכַלֵּם וָאֶמְחָצֵם וְלֹא יְקוּמוּן
וַיִּפְּלוּ תַּחַת רַגְלָי׃ מ וַתַּזְרֵנִי חַיִל לַמִּלְחָמָה תַּכְרִיעַ קָמַי
תַּחְתֵּנִי׃ מא וְאֹיְבַי תַּתָּה לִּי עֹרֶף מְשַׂנְאַי וָאַצְמִיתֵם׃
מב יִשְׁעוּ וְאֵין מֹשִׁיעַ אֶל־יְהוָה וְלֹא עָנָם׃ מג וְאֶשְׁחָקֵם

רש״י

היא וכן הניך נחתו בי: (ו) וענותך תרבני · הגדלת לי מדת ענותנותך: (לז) תרחיב צעדי · כשאדם מדבק רגליו זו בזו הוא נוח ליפול וכן הוא אומר בלכתך לא יצר צעדך (משלי ד׳ י״ב): קרסולי · עקבי: (מב) ישעו ואין מושיע וגו׳ · הרי זה מקרא מסורס ישעו אל ה׳ ולא ענם ואין מושיע כמו ישעה האדם אל עושהו (ישעיה י״ז ז׳) כמו יפנה ומנחם חברו עם וישע ה׳ אל הבל (בראשית ד׳ ד׳) ופתר בו לשון עתירה ונופל הלשון על המעתיר ועל הנעתר כמו ויעתר יצחק לה׳ ויעתר לו ה׳ (בראשית כ״ה כ״א) אף כאן ישעו ואין מושיע נופל על המתפלל וישע ה׳ נופל (על) הלשון על

מצודת דוד

נתושה בעת המתחו לירות: (לז) מגן ישעך: ישעך היה לי למגן: וענתך תרבני · הענוה שבך להשגיח בי עשה אותי כאילו הייתי עם רב אף כי היו אנשי מתי מספר נלחתי האויב כאילו היו רבים עמדי: (לז) תרחיב צעדי · הרחבת פסיעותי לבל ימעדו רגלי לנפול בארץ: (מ) ותזרני · אזרת אותי כח להלחם ואת שונאי הפיל לכרוע תחתי: (מא) תתה לי עורף · כי ינוסו ויהפכו לי עורף: משנאי · ר״ל וכן משנאי תתה לי עורף והוא כפל ענין במ״ש כדרך מליצת השיר: ואצמיתם · ר״ל עם כי ינוסו אשיגם ואצמיתם: (מב) ישעו · יפנו אל מלכי האדמה: אל ה׳ · ר״ל לאח״ז יפנו אל ה׳ להתפלל אליו אבל לא יענם:

מצודת ציון

ושבירה: (לו) וענתך · מל׳ ענוה: תרבני · מל׳ רבוי: (לז) צעדי · פסיעותי כמו ויהי כי צעדו (לעיל ו׳): מעדו · ענין החלקה והשמטה מן המקום כמו לא תמעד אשוריו (תהלים ל״ז): קרסולי · תרגום של כרעים הוא קרסולין: (לח) כלותם · מלשון כליון: (לט) ואמחצם · ענין הכאה ופציעה כמו מחץ ראש (שם ק״י): (מ) ותזרני · מלשון אזור וחגורה: תכריע · ענין הנפילה על הכרעים: קמי · האויבים הקמים עלי: (מא) תתה · נתת: עורף · הוא אחורי הפנים: ואצמיתם · ענין כריתה כמו אותו אצמית (שם ק״א): (מב) ישעו · ענין הפנה כמו ולא ישעה אל המזבחות (ישעיה י״ז): ענם · מל׳ עניה ותשובה: (מג) ואשחקם ·

כַּעֲפַר־אָרֶץ כְּטִיט־חוּצוֹת אֲדִקֵּם אֶרְקָעֵם׃ מד וַתְּפַלְּטֵנִי
מֵרִיבֵי עַמִּי תִּשְׁמְרֵנִי לְרֹאשׁ גּוֹיִם עַם לֹא־יָדַעְתִּי יַעַבְדֻנִי׃
מה בְּנֵי נֵכָר יִתְכַּחֲשׁוּ־לִי לִשְׁמוֹעַ אֹזֶן יִשָּׁמְעוּ לִי׃ מו בְּנֵי נֵכָר
יִבֹּלוּ וְיַחְגְּרוּ מִמִּסְגְּרוֹתָם׃ מז חַי־יְהוָה וּבָרוּךְ צוּרִי וְיָרֻם
אֱלֹהֵי צוּר יִשְׁעִי׃ מח הָאֵל הַנֹּתֵן נְקָמֹת לִי וּמוֹרִיד עַמִּים

רש"י

מי שמתפללין לפניו : (מג) ארקעם · ארמסם והרבה יש בספר יחזקאל ורקע ברגלך (ו' י"א) ורקעך ברגל (כ"ה ו') : (מד) מריבי · מדואג ואחיתופל ושאול והזיפים : תשמרני לראש גוים · שמרתני לכך · ומדרש אגדה אמר דוד רבונו של עולם הצילני מדינו של ישראל שאם אטהו או ארדה את ישראל בעבודתי אני נענש אלא לראש עמים תשימני והם יעבדוני ועליהם לא אענש : (מה) יתכחשו לי · מחמת יראה יאמרו לי כזבים : לשמוע אזן ישמעו לי · אפילו שלא בפני יגורו מפני למשמע אזניהם לסור אל משמעתי : (מו) בני נכר יבולו · ילאו לשון והעלה נבל (ירמיה ח' י"ג) פליסטירונ"ט בלע"ז : ויחגרו · לשון פסחים : ממסגרותם · מקושי יסורי מסגר שאני מייסרן בהם : (מז) חי ה' · העושה לי אלה :

מצודת ציון

ענין כתישה כמו ושחקת ממנה הדק (שמות ל') : אדקם · מלשון דק : ארקעם · ענין רדוד ושטיחה כמו וירקעו את פחי הזהב (שם ל"ט) : (מד) ותפלטני · ענין הצלה : (מה) יתכחשו · מלשון כחש ושקר : (מו) יבולו · ענין כמישה כמו והעלה נבל (ירמיה ח') : ויחגרו · מלשון חגר ופסח : (מז) צורי · חזקי : (מח) ומוריד · מלשון ירידה:

מצודת דוד

(מג) כעפר · להיות דק כעפר : כטיט חוצות · כטיט המושלך בחוצות אעשה אותם דק דק וארדד אותם ע"פ האדמה : (מד) מריבי עמי · מאנשי מלחמתי אשר בבני עמי הלוחמים עמדי : תשמרני · שמרתני מיד כולם עד הביאותני להיות ראש אף על העובדי כוכבים : עם לא ידעתי · ר"ל העם אשר המה מארץ מרחק : (מה) יתכחשו לי · כדרך הירא המתגלגל בפני מי אשר ירא ממנו אף בדברי כזב בעבור הפחד : לשמוע אוזן · בעבור כי ישמעו רב כחי ואומץ ידי לזה יהיו נשמעים אלי לכל אשר אצוה : (מו) יבולו · ר"ל יהיו [illegible]רים ואבודים : ויחגרו · יהיו חגרים ממה שיהיו סגורים בידו מיו[illegible] בכבלי [illegible]רזל : (מז) חי ה' · ר"ל הלא ה' חי לעולם וכזאת יעשה כל הימים : וברוך צורי · וכן יהיה ה' צורי ברוך לעולם : וירום · כי כשעושה נקמות בעובדי כוכבים הוא מרומם ומנושא : (מח) הנותן נקמות לי

תַּחְתֵּנִי׃ מט וּמוֹצִיאִי מֵאֹיְבָי וּמִקָּמַי תְּרוֹמְמֵנִי מֵאִישׁ
חֲמָסִים תַּצִּילֵנִי׃ נ עַל־כֵּן אוֹדְךָ יְהוָה בַּגּוֹיִם וּלְשִׁמְךָ
אֲזַמֵּר׃ נא מִגְדִּיל מגדול ק׳ יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ וְעֹשֶׂה־חֶסֶד
לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד־עוֹלָם׃ כג א וְאֵלֶּה דִּבְרֵי דָוִד
הָאַחֲרֹנִים נְאֻם דָּוִד בֶּן־יִשַׁי וּנְאֻם הַגֶּבֶר הֻקַם עָל מְשִׁיחַ
אֱלֹהֵי יַעֲקֹב וּנְעִים זְמִרוֹת יִשְׂרָאֵל׃ ב רוּחַ יְהוָה דִּבֶּר־

רש״י קמץ בז״ק

(א) ואלה דברי דוד · נבואת דוד אחרונים ומי הם האחרונים דברי השירה האמורים למעלה אבל בכל שירות ותשבחות שאמר אין נקראים דברים: הוקם על · הוקם למעלה: ונעים זמירות ישראל · אין ישראל משוררים במקדש אלא שירותיו וזמירותיו: (ב) דבר בי · השרה בי רוח קדשו ונדבר בי · וכל לשון נבואה נופל בו לשון דבר כמו הרק אך במשה דבר הלא גם בנו דבר · אדבר בו (במדבר י״ב) וטעמו של דבר לפי שהרוח נכנס בו בקרב הנביא ומדבר בו:

מצודת דוד

לי׳ ר״ל הנוקם נקמתי: (מט) ומקמיי · יותר מן קמי תרומם אותי: (נ) על כן · בעבור החסדים האלה: בגוים · לפרסם חסדך: (נא) מגדול · ר״ל וכן אודך כי אספר לומר דעו אשר ה׳ מגדול וגו׳ ר״ל עושה ישועות גדולות למלכו ולא בעבור תשלום גמול כ״א בחסד: ולזרעו · כמו שעשה לדוד כן יעשה לזרעו עד עולם ואף שדוד עצמו אמרו אמר לדוד ולזרעו ולא אמר לי ולזרעי כי כן דרך המקרא וכן וישלח ה׳ וגו׳ ואת שמואל (ש״א י״ב) ועם כי שמואל עצמו אמרו ולא אמר ואותי: כג (א) ואלה דברי דוד האחרונים · ר״ל מה שאמר אחר כל המעשים והשירים אשר שר לה׳ ומשם ואילך לא דבר עוד ברוח הקודש: נאם דוד בן ישי · ר״ל וזה דברו נאם דוד וגו׳ ר״ל זה הדבר דברתי עוד הייתי דוד בן ישי רועה צאן בשפל המדרגה: ונאם הגבר · וזה בעצמי דברי עתה אף כי אני הגבר אשר הוקם למעלה להיות משיח אלהי יעקב למלך בישראל ולהיות משים זמירות ישראל ר״ל לסדר זמירות נעימות לישראל לשורר בבית ה׳ וכאומר אחר כל הגדולה הזאת לא נשתנית דעתי מאשר היתה מאז: (ב) רוח ה׳ · ר״ל הדבר אשר אדבר מאז ועד עתה לא מחכמה באה לי אך רוח ה׳ דבר בי ומלתו וגו׳ והוא כפל ענין במ״ש ובא לחזק הדבר:

אמר

מצודת ציון

(מט) ומקמי · האויבים הקמים עלי: (נא) מגדול · מלשון גדול: כג (א) נאם · מענין אמירה ודבור: הגבר · האיש: על · למעלה וכן מקנה אף על עולה (איוב ל״ו): ונעים

בִּי וּמִלָּתוֹ עַל־לְשׁוֹנִי׃ ג אָמַר אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לִי דִבֶּר צוּר
יִשְׂרָאֵל מוֹשֵׁל בָּאָדָם צַדִּיק מוֹשֵׁל יִרְאַת אֱלֹהִים׃ ד וּכְאוֹר
בֹּקֶר יִזְרַח־שָׁמֶשׁ בֹּקֶר לֹא עָבוֹת מִנֹּגַהּ מִמָּטָר דֶּשֶׁא מֵאָרֶץ׃
ה כִּי־לֹא־כֵן בֵּיתִי עִם־אֵל כִּי בְרִית עוֹלָם שָׂם לִי עֲרוּכָה

רש"י

(ג) לי דבר צור ישראל · אלי דבר וצוה צור ישראל שאהיה מושל באדם בישראל שנקראו אדם שנאמר אדם אתם ואהיה צדיק מושל ויראת אלהים · ורבותינו פירשוהו בלשון אחר אמר דוד אלהי ישראל לי דבר · אלי דבר צור ישראל מושל באדם אני ומי מושל בי צדיק שאני גוזר גזירה והוא מבטלה · אבל לפי ישוב המקראות הראשון הוא פשוטו של מקרא : (ד) וכאור בקר יזרח שמש · והבטיחני שתלך גדולתי הלוך וגדל כאור נוגה אשר הולך ואור : בקר לא עבות · אור שאינו אפל : מנוגה ממטר דשא מארץ · מאיר בוקרי יותר מנוגה הבא ממטר כחום לא עלי אור. כשהמטר יורד על הארץ מלאה דשאים והשמש זורח עליו ומבהיק · וכן פתרונו יותר מנוגה הבא ממטר של דשא מארץ : (ה) כי לא כן ביתי עם אל · שיהא בוקרי עבות : כי ברית עולם · התורה אשר שם לי ערוכה בכל ביתי ושמורה : כי כל ישעי

מצודת ציון

ענין עריבות ומתיקות : (ב) ומלתו · ענין דבור כמו כי אין מלה בלשוני (תהלים קל"ט) : (ד) עבות · עננים : מנוגה · ענין הארה וזריחה: דשא · חציר : (ה) ערוכה · ענין סדור :

מצודת דוד

(ג) אמר אלהי ישראל · ר"ל וזהו דברי אשר אלהי ישראל אמר וכאילו דבר לי ליחד אלי הדבור ר"ל מיד ה' הופיע אלי להשכיל הדבר הזה: מושל באדם צדיק · כאשר יועמד צדיק למשול בבני אדם אז מושל יראת אלהים כי כל ממשלתו להכריח העם על היראה א"כ היא המושלת והמתגברת : (ד) וכאור בוקר · ר"ל המושל כזה הוא סיבה להמשיל היראה כמו אור הבוקר המאיר בפאת המזרח אשר הוא סיבה ידוע לשיזרח אחריו השמש אבל כשאור הבוקר לא יהיה מעונן בעבים כי כשיהיה מעונן אין אור הבוקר סיבה ידוע לזריחת השמש כי לא יהיה נראה כי הענן יכסנו : מנוגה ממטר · כמו מנוגה השמש וממטר השמים אשר משניהם יחד בא הסיבה להצמיח דשא מן הארץ וכן הדבר במושלים כאלה כי אף אשר אור הבוקר היא סיבה ידוע לזריחת השמש אין זו סיבה לשיתמיד בזריחתו כ[illegible] יבוא הענן ויכסנו כן צדיק המושל לא ימשול היראה כ"א בעוד ימשול הוא [illegible] לא בסור ממנו הממשלה אף לא אחרי מותו וכמו שנוגה השמש ומטר השמים ה[illegible]ה יחד סיבה להצמיח דשא ולא זה בלא זה כן צדיק אחד מושל לא יוכל להמ[illegible]יל היראה אם המושל חבירו עומד נגדו ומוחה בידו : (ה) כי לא כן בי[illegible]תי אלא ממשלת בית מלכותי לא כן היא עם ממשלת יראת

בְּכֹל֙ וּשְׁמֻרָ֔ה כִּֽי־כָל־יִשְׁעִ֥י וְכָל־חֵ֖פֶץ כִּֽי־לֹ֥א יַצְמִֽיחַ׃ ו וּבְלִיַּ֕עַל כְּק֥וֹץ מֻנָ֖ד כֻּלָּ֑הַם כִּי־לֹ֥א בְיָ֖ד יִקָּֽחוּ׃ ז וְאִישׁ֙ יִגַּ֣ע בָּהֶ֔ם יִמָּלֵ֥א בַרְזֶ֖ל וְעֵ֣ץ חֲנִ֑ית וּבָאֵ֗שׁ שָׂר֛וֹף יִשָּׂרְפ֖וּ בַּשָּֽׁבֶת׃

רש"י

וכל חפץ · צרכי מוכנים לפניו והרי זה מקרא קצר : כי לא יצמיח · עוד למלך אחר מלכותי · דבר אחר כי ברית עולם שם ביתי להיות מלכותי קיימת הברית ערוכה בכל בפי כל הנביאים : (ו) כקוץ מונד · קרדו"ן בלע"ז שבקטנותו רך ונע ונד וסופו מתקשה עד אשר לא ביד יקחוהו : (ז) ואיש יגע בהם ימלא · צריך שילבש את בשרו ברזל וימלא ידו בכלי זיין לקצצו : ובאש שרוף ישרפו בשבת · ואין שם תקנה אלא שריפה ולשבת ולהתמם כנגדה כך הרשעים אין להם תקנה אלא שריפה בגיהנם : בשבת · הקב"ה

מצודת דוד

האל : כי ברית עולם שם לי · ממשלת המלוכה שם לי לבדי וברית עולם היא : ערוכה בכל · ר"ל הכל תלוי בה על היותה מלוכה ונתונה ביד אחד ואינה כממשלת מושלים שאין הכח ביד האחד כאשר חבירו עומד נגדו אשר ידמו לנוגה השמש ומטר השמים שאין הכח ביד אחד זולת חבירו להצמיח הדשא : ושמורה · גם המלוכה הלא היא שמורה לי ולזרעי מדור לדור ואינה כממשלת שאר מושל אשר עמו תמות או בחייו תוסר ומעשיו בטלים אשר ידמה לאור הבוקר שהיא סיבה ידוע לזריחת השמש ובבוא הענן יכסהו : כי כל ישעי · כי כל הישע הבא היא ישעי כי עמי או על ידי זרעי תבוא וכמו כן על ידינו תבוא כל חפץ כי לא יצמיח מי למלכות מבלעדינו : (ו) ובליעל · אבל בית בליעל כירבעם וחבריו כולם יהיו כקוץ מונד ר"ל כמו הקוץ המונח ברגלי אדם אשר מנידים אותו ממקום למקום בדרך מהלכם : כי לא ביד יקחו · כי בעבור החדודים הבולטים בו אי אפשר לקחתו ביד לסלקו מן הדרך אל מקום מיוחד ולזה בעל כרחו הוא מונח ברגלי אדם ומנידים אותו ממקום למקום ולא יונח זמן רב במקום אחד וכמו כן לא תעמוד בית בליעל על זמן רב : (ז) ואיש יגע בהם · ר"ל אולם בית הבליעל לא תהיה דומה להקוץ הזה אשר לא תגע בו יד איש כי בהם יגע איש לרעה בחרב ובחנית ובקוף של כל אחד מהם יהיה מלא מברזל החניתות וגם עץ הנצב תבוא בו אחר רב החנית : ובאש שרוף וגו' · בהבערת אש ישרפו בעת יושבם מלכותם

מצודת ציון

חפץ · רצון : (ו) מנד · מל' נדידה : כלהם · מלשון כל : (ז) בשבת · ענין בטול כמו שבת נוגש (ישעיה י"ד) :

ח אֵלֶּה שְׁמוֹת הַגִּבֹּרִים אֲשֶׁר לְדָוִד יֹשֵׁב בַּשֶּׁבֶת תַּחְכְּמֹנִי
רֹאשׁ הַשָּׁלִשִׁי הוּא עֲדִינוֹ הָעֶצְנוֹ העצני ק' עַל־שְׁמֹנֶה
מֵאוֹת חָלָל בְּפַעַם אֶחָד אחת ק' : ט וְאַחֲרָו ואחריו ק' אֶלְעָזָר
בֶּן־דֹּדַי דודו קרי בֶּן־אֲחֹחִי בִּשְׁלֹשָׁה גִבֹּרִים הגבורים קרי
עִם־דָּוִד בְּחָרְפָם בַּפְּלִשְׁתִּים נֶאֶסְפוּ־שָׁם לַמִּלְחָמָה וַיַּעֲלוּ

רש"י

יושב על כסא הדין: (ח) אשר לדוד יושב בשבת · יושב בשבת סנהדרין והוא תחכמוני והוא ראש השלישי אב בנוי בחכמה ובגבורה בג' דברים הללו הוא ראש כמו שנאמר ונבון דבר ואיש תואר וגבור חיל (שמואל א' ט"ז י"ח): עדינו העצני · כשעוסק בתורה כורך ומקשר עצמו כתולעת כמו מעדנות כימה (איוב ל"ח ל"א) וכשיוצא למלחמה היה קשה כעץ והורג שמנה מאות חלל במלחמה אחת: (ט) בן דודו · כך שמו: בשלשה הגבורים · המעולים שבגבורים: בחרפם בפלשתים · תקעו כף להלחם בהם ולנצחם:

מצודת ציון

(ח) השלשי · ענין גבורים ונכבדים כמו ושלשים על כולו (שמות י"ד) ונפלה מ"ם הרבים וכן לכרי ולרצים (מ"ב י"א) ומשפטו לכרים: (ט) בחרפם · מל' חרפה ובזיון: ויעלו · נסתלקו כמו כעלות גדיש

מצודת דוד

מלכותם או ר"ל בעבור יושבת זכר למו וכן היה בבית ירבעם ואחאב והדומים להם: (ח) אשר לדוד · כאשר הזקין ותש כחו היו אלה שלשת הגבורים סביב לו לבל יבוא מי ויכנו נפש: יושב בשבת תחכמוני · ר"ל האחד היה יושב עם דוד בישיבת החכמה והיה ראש הגבורים ושמו עדינו העצני (ובד"ה במקום יושב בשבת נאמר ישבעם והיא היא כי ישבעם הוא כאילו אמר יושב בעם ובמקום תחכמוני נאמר שם בן חכמוני והיא היא וכן איש ירושלים הלא נקרא ירושלמי וגם נקרא בן ירושלים ומובן אחד להם): על שמונה מאות · מוסב למעלה לומר שהיה יושב בישיבת החכמה על אשר היה הורג בפעם אחת שמונה מאות חלל ואף כי נתייגע בהרגו הרג רב מ"מ חזר לישב בישיבת החכמה על ההריגה וסמוך לה (ובד"ה נאמר הוא עורר את חניתו על שלש מאות חלל וגו' כי שם משבחו בהגבורה לבד לומר על הריגת שלש מאות חלל וסמוך לה היה עורר את חניתו להלחם עמו כאילו עתה התחיל להלחם וכאן משבחו באהבת החכמה עם הגבורה): (ט) ואחריו · במעלה: בשלשה הגבורים · ר"ל הוא היה אחד מן שלשה הגבורים אשר היו עם דוד בעת חרפם את הפלשתים אשר נאספו שם למלחמה ולא הוזכר במקרא מן המלחמה הזאת ומתי היתה: ויעלו ·

נסתלקו

יש ישראל : י הוא קם ויך בפלשתים עד ׀ כי־יגעה
דו ותדבק ידו אל־החרב ויעש יהוה תשועה גדולה
יום ההוא והעם ישבו אחריו אך לפשט : יא ואחריו
ומה בן־אגא הררי ויאספו פלשתים לחיה ותהי־שם
לקת השדה מלאה עדשים והעם נס מפני פלשתים :
: ויתיצב בתוך־החלקה ויצילה ויך את־פלשתים
יעש יהוה תשועה גדולה : יג וירדו שלשים שלשה ק'
והשלשים ראש ויבאו אל־קציר אל־דוד אל־מערת
עדלם וחית פלשתים חנה בעמק רפאים : יד ודוד אז
במצודה ומצב פלשתים אז בית לחם : טו ויתאוה דוד

רש"י

(י) אך לפשט · להצלה קטיליא לא היה איש להרוג אלא כולם פושטים אחריו את החללים: (יא) הררי · מן ההר: לחיה · לגדוד כחיות השדה: (יג) מהשלשים ראש · תירגם יונתן מגברי רישי משריתא: (יד) ומצב פלשתים אז בית

מצודת דוד

סלקו מלהלחם בהם : (י) עד כי געה ידו · מרוב התנועות וההכאות געה ידו ונדבקה אל החרב כי סר מ ממנו כח התפשטות היד כדרך המרבה בתנועות וההכאות : והעם שובו · אחר שנסתלקו מלהלחם שבו אחריו אך לפשט מלבושי החללים ולא עזרוהו להכות בהם : (יא) ואחריו · למעלה : לחיה · להיות עדה ומחנה שלימה : מלאה עדשים · ובד"ה נאמר שעורים כי באמת זו מלחמה אחרת וזו אחרת בפעם אחר כי כאן נאמר שמה הצילה ושם נאמר שאלעזר הצילה : (יב) ויצילה · לבל ישרפו אותה : (יג) מהשלשים ראש · כ"א מהשלשה היה ראש לשלשים הגבורים הנזכרים למטה : אל קציר · כמו בקציר וכן אל הארון (שמות כ"ה) ומשפטו ובהארון ור"ל בעת הקציר : אל קציר · ובד"ה אמר על הצור כי צור גבוה וחזק היה שם והוא המצודה שאמר למטה : וחית פלשתים · עדת פלשתים : (יד) ומצב · ובד"ה נאמר ונציב והיא היא ויקרא כן לפקיד

מצודת ציון

(איוב ה') : (י) יגעה · מל' יגיעה ועייפות : לפשט · ענין הסרת המלבוש : (יא) לחיה · ר"ל לעדה וכן חיתך ישבו בה (תהלים ס"ח) : חלקת · אחוזת שדה : (טו) ויתאוה ·

ומשנה

וַיֹּאמַר מִי יַשְׁקֵנִי מַיִם מִבְּאֵר מבור ק' בֵּית־לֶחֶם אֲשֶׁר
בַּשָּׁעַר׃ טז וַיִּבְקְעוּ שְׁלֹשֶׁת הַגִּבֹּרִים בְּמַחֲנֵה פְלִשְׁתִּים
וַיִּשְׁאֲבוּ־מַיִם מִבֹּאר מבור ק' בֵּית־לֶחֶם אֲשֶׁר בַּשַּׁעַר וַיִּשְׂאוּ
וַיָּבִאוּ אֶל־דָּוִד וְלֹא אָבָה לִשְׁתּוֹתָם וַיַּסֵּךְ אֹתָם לַיהוָה׃
יז וַיֹּאמֶר חָלִילָה לִּי יְהוָה מֵעֲשֹׂתִי זֹאת הֲדַם הָאֲנָשִׁים
הַהֹלְכִים בְּנַפְשׁוֹתָם וְלֹא אָבָה לִשְׁתּוֹתָם אֵלֶּה עָשׂוּ
שְׁלֹשֶׁת הַגִּבֹּרִים׃ יח וַאֲבִישַׁי אֲחִי ׀ יוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה הוּא
רֹאשׁ הַשְּׁלֹשִׁי השלשה קרי וְהוּא עוֹרֵר אֶת־חֲנִיתוֹ עַל־שְׁלֹשׁ
מֵאוֹת חָלָל וְלוֹ־שֵׁם בַּשְּׁלֹשָׁה׃ יט מִן־הַשְּׁלֹשָׁה הֲכִי נִכְבָּד

רש"י

לחם · החיל היה חונה בעמק רפאים ושלחו מצב שלהם לבית לחם: (טו) מי ישקני מים · אמרו רבותינו הולך לשאול שאלה מסנהדרין היושבים בשער בית לחם: (טז) ויסך אותם לה' · כך אמר מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי כל המוסר עצמו למיתה על דברי תורה אין אומרין שמועה מפיו ומאי ויסך אותם לה' דאמריכהו משמיה דגמרא: (יז) הדם האנשים ·

מצודת ציון

מל' תאוה וחשק: (טז) ויסך · מל' נסך: (יז) ה' · כמו מה': (יח) עורר · מל' התעוררות ותנועה: (יט) הכי · המלה היא עם הה"א התימה מורה

מצודת דוד

ומתונה: (טו) מי ישקני מים · לא שלוה להביא המים אלא כאומר מי יתן והיה נמצא לי מי בור בית לחם על כי הזמן היה חם והמים היו קרים וערבים: (טז) ויבקעו · כאשר שמעו שהתאוה לזה הלכו מעצמם לעשות נחת רוח לדוד ועברו דרך המחנה וכאילו בקעוה לעשות בה דרך לעצמם: ויסך · שפכם ארצה לשם ה': (יז) ויאמר · נתן טעם על שלא שתה מהם ואמר חלילה וגו' ר"ל חולין הוא לי לשתותם מחמת יראת ה': הדם האנשים · וכי אשתה דם האנשים אשר הלכו בסכנת נפשותם ר"ל הלא לדם יחשב: (יח) הוא ראש השלשה · הוא היה הראש מהשלשה שבקעו להביא המים לדוד: והוא עורר וגו' על וגו' · ר"ל על ההריגה וסמוך לה היה עורר את חניתו להלחם עמו כאילו עתה התחיל להלחם: ולו שם בשלשה · ר"ל שהיה מפורסם לגבור בין שלשת הגבורים הראשונים והם עדינו ואלעזר ושמה אשר גם על כל גבורתם החשיבו גם את אבישי לגבור: (יט) מן השלשה · ר"ל מבין שלשה שהביאו המים הם ראשי השלשים: הכי נכבד · האמת הוא היה המכובד שבהם ולזה היה לשר

על

יְהִי לָהֶם לְשָׂר וְעַד־הַשְּׁלֹשָׁה לֹא־בָא׃ כ וּבְנָיָהוּ בֶן־
יְהוֹיָדָע בֶּן־אִישׁ־חַי חיל ק׳ רַב־פְּעָלִים מִקַּבְצְאֵל הוּא
הִכָּה אֵת שְׁנֵי אֲרִאֵל מוֹאָב וְהוּא יָרַד וְהִכָּה אֶת־
הָאֲרִיה הארי ק׳ בְּתוֹךְ הַבֹּאר הבור ק׳ בְּיוֹם הַשָּׁלֶג׃ כא וְהוּא
הִכָּה אֶת־אִישׁ מִצְרִי אֲשֶׁר איש ק׳ מַרְאֶה וּבְיַד הַמִּצְרִי
חֲנִית וַיֵּרֶד אֵלָיו בַּשָּׁבֶט וַיִּגְזֹל אֶת־הַחֲנִית מִיַּד הַמִּצְרִי
וַיַּהַרְגֵהוּ בַּחֲנִיתוֹ׃ כב אֵלֶּה עָשָׂה בְּנָיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָדָע וְלוֹ־שֵׁם
בִּשְׁלֹשָׁה הַגִּבֹּרִים׃ כג מִן־הַשְּׁלֹשִׁים נִכְבָּד וְאֶל־הַשְּׁלֹשָׁה
לֹא־בָא וַיְשִׂמֵהוּ דָוִד אֶל־מִשְׁמַעְתּוֹ׃ כד עֲשָׂה־אֵל אֲחִי־

רש״י

לשון תמיהה: (יט) ועד השלשה לא בא · ולתלת גברין לא מטא: (כ) את שני אראל מואב · ת״י תרין רברבי מואב ורבותינו אמרו שלא היה כמותו לא במקדש ראשון ולא במקדש שני: אראל מואב · על שם שבנאו שלמה שבא מרות המואביה: (כג) מן השלשים · כל שלשים שבפרשה זו תירגם יונתן

מצודת דוד

על השנים אשר עמו: ועד השלשה · אבל לא בא למעלת השלשה הראשונים: (כ) רב פעלים · פעל הרבה גבורות: מקבצאל · שם מקום: שני אראל מואב · ת״י תרין רברבי מואב וע״ש גבורתם קראם אריאל שהיא מלה מורכבת מן ארי ומן אל שהוא ענין חוזק כמו ביד אל גוים (יחזקאל ל״א): בתוך הבור · עם כי המקום דחוק להתחזק בו: ביום השלג · עם היות כי טבע הארי להתחזק ביותר בזמן הקור ומטבע האדם להמנע ממנו הפעולות ההיונות בתגבורת הקור עכ״ז נתגבר עליו והכהו נפש: (כא) איש מראה · ר״ל בעל פרצוף גדול המטיל אימה: (כב) אלה הפעלים ההם: ולו שם · ר״ל שהיה מפורסם לגבור בין שלשה הגבורים שואבי המים שהיו ראשי השלשים ור״ל שעם כל גבורתם החשיבו גם אותו לגבור אבל שלשה הגבורים הראשונים לא החשיבו אותו למאומה לגודל הגבורה אשר היה בהם: (כג) מן השלשים · החשוב למנין היה נכבד מאד ולזה לא חשבוהו עמהם אבל לא בא למעלת שלשה שואבי המים ראשי השלשים ולזה לא חשבוהו גם עמהם: אל משמעתו · להיות עמו לשמוע ולעשות כל אשר יצוה:

מצודת ציון

על אמתת הדבר: (כ) איש חי · איש מזורז וכאשר יאמרו הבריות: (כא) בשבט · בשרביט: (כד) בית לחם · מבית לחם ·

שלשה

יוֹאָב בַּשְּׁלֹשִׁים אֶלְחָנָן בֶּן־דֹּדוֹ בֵּית לָחֶם : כה שַׁמָּה
הַחֲרֹדִי אֱלִיקָא הַחֲרֹדִי : כו חֶלֶץ הַפַּלְטִי עִירָא בֶן־עִקֵּשׁ
הַתְּקוֹעִי : כז אֲבִיעֶזֶר הָעַנְּתֹתִי מְבֻנַּי הַחֻשָׁתִי : כח צַלְמוֹן
הָאֲחֹחִי מַהְרַי הַנְּטֹפָתִי : כט חֵלֶב בֶּן־בַּעֲנָה הַנְּטֹפָתִי אִתַּי
בֶּן־רִיבַי מִגִּבְעַת בְּנֵי בִנְיָמִן : ל בְּנָיָהוּ פִּרְעָתֹנִי הִדַּי
מִנַּחֲלֵי גָעַשׁ : לא אֲבִי־עַלְבוֹן הָעַרְבָתִי עַזְמָוֶת הַבַּרְחֻמִי :
לב אֶלְיַחְבָּא הַשַּׁעַלְבֹנִי בְּנֵי יָשֵׁן יְהוֹנָתָן : לג שַׁמָּה הַהֲרָרִי
אֲחִיאָם בֶּן־שָׁרָר הָאֲרָרִי : לד אֱלִיפֶלֶט בֶּן־אֲחַסְבַּי בֶּן־
הַמַּעֲכָתִי אֱלִיעָם בֶּן־אֲחִיתֹפֶל הַגִּלֹנִי : לה חֶצְרוֹ חצרי קרי
הַכַּרְמְלִי פַּעֲרַי הָאַרְבִּי : לו יִגְאָל בֶּן־נָתָן מִצֹּבָה בָּנִי
הַגָּדִי : לז צֶלֶק הָעַמֹּנִי נַחְרַי הַבְּאֵרֹתִי נֹשְׂאֵי יתיר י׳ כְּלֵי
יוֹאָב בֶּן־צְרֻיָה : לח עִירָא הַיִּתְרִי גָּרֵב הַיִּתְרִי : לט אוּרִיָּה
הַחִתִּי כֹּל שְׁלֹשִׁים וְשִׁבְעָה : כד א וַיֹּסֶף אַף־יְהוָה לַחֲרוֹת

רש"י

גבוריא : (לט) שלשים ושבעה · ואינן מנויין כאן ואני אומר יואב לא הוצרך להזכיר שהוא שר הצבא ושאר שחסרו שמא בני (ישי) [נ"ל ישן] ג׳

מצודת ציון

כד (א) לחרות· מלשון חרון אף :

מצודת דוד

(כד) בשלשים · ר"ל עם שהיה נכבד קצת מן השלשים מ"מ לא גדלה מאד מעלתו עליהם ולזה נחשב גם הוא עם השלשים שחושב והולך וא"כ היו שלשים במספר זולת עשהאל : (לב) בני ישן יהונתן · כמו בן ישן ודוגמתו ובני דן חושים (בראשית מ"ו) : (לז) נושא כלי יואב · חוזר הוא על נחרי שהיה נושא כלי מלחמתו : (לט) כל שלשים ושבעה· כל הגבורים היו במספר שלשים ושבעה כי שלשים מנוין כאן לבד מעשהאל · ועמו הרי שלשים ואחד ועדינו ואלעזר ושמה הרי ארבעה ושלשים ושלשה שואבי [המ]ים ראשי השלשים המנוין הרי שבעה ושלשים ואבישי היה אחד משואבי המ[ים] כמ"ש למעלה ובניהו לא יוחשב עמהם כי שמהו דוד על משמעתו ומנע המים [...] במלחמה בתמידות שלא יטמא את עצמו למת כי כהן היה ואף א"ע מלרד[...]ב עמהם שאין זה מכבודו לחשבו עם שאר הגבורים על יואב לא יוח[...] כל צבא החשוב מאד מאד מכולם : כד (א) ויוסף
כי היה שר על[...]

אף

בְּיִשְׂרָאֵל וַיָּסֶת אֶת־דָּוִד בָּהֶם לֵאמֹר לֵךְ מְנֵה אֶת־יִשְׂרָאֵל
וְאֶת־יְהוּדָה׃ ב וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־יוֹאָב ׀ שַׂר־הַחַיִל אֲשֶׁר־
אִתּוֹ שׁוּט־נָא בְּכָל־שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל מִדָּן וְעַד־בְּאֵר שֶׁבַע
וּפִקְדוּ אֶת־הָעָם וְיָדַעְתִּי אֵת מִסְפַּר הָעָם׃ ג וַיֹּאמֶר יוֹאָב
אֶל־הַמֶּלֶךְ וְיוֹסֵף יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָעָם כָּהֵם ׀ וְכָהֵם מֵאָה
פְעָמִים וְעֵינֵי אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ רֹאוֹת וַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ לָמָּה
חָפֵץ בַּדָּבָר הַזֶּה׃ ד וַיֶּחֱזַק דְּבַר־הַמֶּלֶךְ אֶל־יוֹאָב וְעַל
שָׂרֵי הֶחָיִל וַיֵּצֵא יוֹאָב וְשָׂרֵי הַחַיִל לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ לִפְקֹד
אֶת־הָעָם אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ ה וַיַּעַבְרוּ אֶת־הַיַּרְדֵּן וַיַּחֲנוּ בַעֲרוֹעֵר

רש״י

או ד׳ היו: (א) ויסף אף ה׳ לחרות בישראל · לא ידעתי על מה: ויסת · גירה: (ג) כהם וכהם · כהם כפלים וכהם שני כפלים הרי ארבעה כפלים וכן חוזר וכופל את הכפילה עד מאה פעמים נמצאת ברכתו של יואב יתירה על של משה שאמר ככם אלף פעמים ועוד שברכתו של משה לזמן מרובה ושל

מצודת דוד

אף ה׳ לחרות בישראל · מלבד מה שחרה אפו בדבר הגבעונים שהיה בעבור זה רעב ג׳ שנים הוסיף עוד לחרות (ויתכן שהחרון היה על מה שמרדו בדוד בדבר אבשלום ושבע בן בכרי · או היה בידם עון נסתר ונעלם מעיני דוד): ויסת את דוד בהם · ר״ל מי שדרכו להסית הסיתו וכן נאמר בד״ה שהשטן הסיתו והקב״ה מסרו בידו והסתתו היה בדבר הרע להם לאמר לך מנה וגו׳ ובעבור זה באה התקלה עליהם כמפורש בענין: (ב) ופקדו · אתה ואנשיך אשר ילכו עמך: (ג) ויוסף ה׳ · על כי היה נראה משאלת המלך אשר יחשוב כי רבים המה ולכן התאוה לדעת מספרם ולזה אמר לו יואב מי יתן ועוד יוסף ה׳ עליהם כמו שהם עכשיו ועוד יוסף כמספר אשר יהיו אחר התוספה הראשונה ועוד יתכפלו ויתחזרו ויתכפלו עד מאה פעמים: ועיני וגו׳ · בימיו יתרבו כהחשבון הזה ובעיניו יראה: למה חפץ · ר״ל הואיל ואין צריך למנותם מוטב שלא למנותם כי אין הברכה מצויה אלא

מצודת ציון

ויסת · מלשון הסתה: (ב) שוט · ענין ההליכה אנה ואנה וכן משוט בארץ (איוב א׳): ופקדו · ענין מנין ומספר: (ד) לפני המלך · כמו מלפני

בדבר

יְמִין הָעִיר אֲשֶׁר בְּתוֹךְ־הַנַּחַל הַגָּד וְאֶל־יַעְזֵר׃ ו וַיָּבֹאוּ
הַגִּלְעָדָה וְאֶל־אֶרֶץ תַּחְתִּים חָדְשִׁי וַיָּבֹאוּ דָּנָה יַּעַן וְסָבִיב
אֶל־צִידוֹן׃ ז וַיָּבֹאוּ מִבְצַר־צֹר וְכָל־עָרֵי הַחִוִּי וְהַכְּנַעֲנִי
וַיֵּצְאוּ אֶל־נֶגֶב יְהוּדָה בְּאֵר שָׁבַע׃ ח וַיָּשֻׁטוּ בְּכָל־הָאָרֶץ
וַיָּבֹאוּ מִקְצֵה תִּשְׁעָה חֳדָשִׁים וְעֶשְׂרִים יוֹם יְרוּשָׁלָם׃
ט וַיִּתֵּן יוֹאָב אֶת־מִסְפַּר מִפְקַד־הָעָם אֶל־הַמֶּלֶךְ וַתְּהִי
יִשְׂרָאֵל שְׁמֹנֶה מֵאוֹת אֶלֶף אִישׁ־חַיִל שֹׁלֵף חֶרֶב וְאִישׁ
יְהוּדָה חֲמֵשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף אִישׁ׃ י וַיַּךְ לֵב־דָּוִד אֹתוֹ אַחֲרֵי־

רש״י ב׳ טעמים

יואב מיד שנאמר בה ועיני אדוני המלך רואות : (ה) הגד ואל יעזר · התחיל בבני גד לפי שהם גבורים וקשים אמר הלואי וילחמו בי ויעכבו על ידי : (ו) ואל ארץ תחתים חדשי · מקום ישוב חדש שאוכלוסיהן מועטין אולי בתוך כך יתחרט דוד וישלח אליו שלית שיחזור בו : דנה · בבני דן : יען · שם המקום :(ט) מספר מפקד · אם מספר למה מפקד שני אנפיראות עשה גדולה וקטנה אמר אראנו את הקטנה ואם יקצוף אראנו את הגדולה לכך נאמר מפקד לשון חסרון כך נדרש בפסיקתא : ותהי ישראל · תשש כחן כנקבה : שמונה מאות אלף · ובדברי הימים (א׳ כ״א ה׳) הוא אומר אלף אלפים

מצודת ציון

(ה) הנחל · העמק : בדבר הסמוי מן העין : (ח) וישוטו · הלכו אנה ואנה :

מצודת דוד

סמוך : (ה) ימין העיר · חנו בימין העיר ערוער והימין היתה בתוך הנחל ומאחזת בני גד : ואל יעזר · משם הלכו אל יעזר : (ו) חדשי · הנתיישב מחדש ומזמן קרוב : דנה יען · לדן יען והוא שם מקום · וסביב · משם סיבב עצמו והלך אל צידון : (ז) מבצר צור · מבצר חזק שעמד על הצור : וכל ערי החוי והכנעני · ר״ל הערים אשר החוי והכנעני יושבים בהם בתוך בני ישראל : באר שבע · אל באר שבע : (ט) מספר מפקד · כפל המלה בשמות נרדפים לתוספת ביאור וכן אדמת עפר (דניאל י״ב): שמונה מאות אלף · ובד״ה נאמר אלף אלפים ומאה אלף על כי עזרא כלל עמהם גם בני בנימין ובני לוי אבל יואב לא מנה אותם בתוך בני ישראל וכמ״ש בד״ה : שולף חרב · ר״ל אנשי המלחמה : חמש מאות אלף · ובד״ה נאמר ארבע מאות ושבעים אלף על כי שם נאמר שולף חרב והם לא היו כי אם ארבע מאות ושבעים אלף אבל כאן הושב את כולם אף אותם אשר לא היו שולפי חרב ועמהם היו במספר חמש מאות אלף : (י) ויך לב דוד אותו · ר״ל הכה לבו וחרד על אשר נוה למנותם על

בֵּן סָפַר אֶת־הָעָם ◦ וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־יְהֹוָה חָטָאתִי מְאֹד
אֲשֶׁר עָשִׂיתִי וְעַתָּה יְהֹוָה הַעֲבֶר־נָא אֶת־עֲוֹן עַבְדְּךָ כִּי
נִסְכַּלְתִּי מְאֹד׃ יא וַיָּקָם דָּוִד בַּבֹּקֶר ◦ וּדְבַר־יְהֹוָה הָיָה
אֶל־גָּד הַנָּבִיא חֹזֵה דָוִד לֵאמֹר׃ יב הָלוֹךְ וְדִבַּרְתָּ אֶל־דָּוִד
כֹּה אָמַר יְהֹוָה שָׁלֹשׁ אָנֹכִי נוֹטֵל עָלֶיךָ בְּחַר־לְךָ אַחַת־

פבא"פ פבא"פ

רש"י

ומאה אלף · באגדת אמוראים מצינו אמר ר' יהושע בן לוי הכתובים מוסיפין כאן מה שחסרו כאן אלו ב' שבטים שלא נמנו שכך כתיב בדברי הימים (א' כ"א ו') לוי ובנימן לא פקד בתוכם כי נתעב דבר המלך את יואב · אמר יואב באלו אני יכול להשמט ולומר שבט לוי אינו נמנה במנין שאר שבטים כי אם מבן חודש ומעלה ובנימין דיו שנחסר וכלה בפלגש בגבעה · ובשלשים ושתים מדות דר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי שנינו כתוב אחד אומר ויהי כל ישראל אלף אלפים ומאה אלף ויהודה ד' מאות ושבעים אלף וכתוב אחד אומר ותהי ישראל שמונה מאות אלף ואיש יהודה ה' מאות אלף נמצא ביניהם ג' מאות אלף אלו ג' מאות אלף מה טיבן בא הכתוב הג' והכריע (שם כ"ז א')ובני ישראל למספרם ראשי האבות ושרי האלפים והמאות ושוטריהם המשרתים את המלך לכל דבר המחלקות הבאה והיוצאת חדש בחדש לכל חדשי השנה המחלוקת האחת כ"ד אלף · מלמד שאלו ג' מאות אלף היו הכתובים בנימוסי של מלך ולא היו צריכין למנות כיצד עשרים וארבעה אלף לשנים עשר הרי כאן מאתים ושמונים אלף ושמונת אלפים נשתיירו שנים עשר אלף כן נשיאי ישראל : (יב) שלש אנכי נוטל עליך · אחת משלש וכן בשתים

מצודת דוד

כי הדבר הזה הוא סיבה להביא עליהם הנגף וכמ"ש ונתנו איש כופר נפשו וגו' ולא יהיה בהם נגף (שמות ל') אבל בלא כופר הנה הנגף מעותד לבוא : חטאתי מאד אשר עשיתי · ר"ל במה שעשיתי סיבה להביא הנגף על העם הנה בזה חטאתי מאד : העבר נא וגו' · ר"ל לא ימותו לשחת וא"כ ממילא יעבור העון וילך לו סואיל ולא יבוא הנגף : כי נסכלתי מאד · ר"ל הלא אני עשיתי סכלות גדול מאוד למנותם בלא כופר נפש ומה חטאו הם לשימותו במגפה ובאשר לא ימותו לא ימצא בי עון : (יא) ויקם דוד בבקר · ר"ל מיד כאשר קם דוד בבקר היה דבר ה' אל גד וגו' : חוזה דוד · נקרא כן על כי כל נבואותיו לא היו רק לדוד ולא לזולם : (יב) שלש · ר"ל אחת משלש וכן

מצודת ציון

(י) אחרי כן · אחרי אשר וכן כי על כן באו (בראשית י"ט) ור"ל על אשר באו : נסכלתי · מל' סכלות ושטות : (יב) נוטל עליך ·

מֵהֶם וְאֶעֱשֶׂה־לָּךְ׃ יג וַיָּבֹא־גָד אֶל־דָּוִד וַיַּגֶּד־לוֹ וַיֹּאמֶר
לוֹ הֲתָבוֹא לְךָ שֶׁבַע־שָׁנִים ׀ רָעָב ׀ בְּאַרְצֶךָ וְאִם־שְׁלֹשָׁה
חֳדָשִׁים נֻסְךָ לִפְנֵי־צָרֶיךָ וְהוּא רֹדְפֶךָ וְאִם־הֱיוֹת
שְׁלֹשֶׁת יָמִים דֶּבֶר בְּאַרְצֶךָ עַתָּה דַּע וּרְאֵה מָה־אָשִׁיב
שֹׁלְחִי דָּבָר׃ יד וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־גָּד צַר־לִי מְאֹד נִפְּלָה־
נָּא בְיַד־יְהוָה כִּי־רַבִּים רַחֲמָו רחמיו ק׳ וּבְיַד־אָדָם אַל־
אֶפֹּלָה׃ טו וַיִּתֵּן יְהוָה דֶּבֶר בְּיִשְׂרָאֵל מֵהַבֹּקֶר וְעַד־עֵת
מוֹעֵד וַיָּמָת מִן־הָעָם מִדָּן וְעַד־בְּאֵר שֶׁבַע שִׁבְעִים אֶלֶף

רש״י

תתחתן בי היום (שמואל א׳ י״ח כ״א) באחת משתים · שלא אני נוטל עליך כנגד שלש שהטלת על שאול כי אם ה׳ יגפנו או יומו יבא ומת או במלחמה ירד ונספה (שמואל א׳ כ״ו י׳) : (יד) צר לי מאד · הקטנה שבהם קשה מאוד: נפלה נא ביד ה׳ · הדבר ולא החרב והרעב שגם הוא מסור לעשירים אוצרי פירות אמר ר׳ אלכסנדרי אמר דוד אם אני בורר לי החרב עכשיו ישראל אומרים הוא בוטח בגבוריו שהוא לא ימות והאחרים ימותו ואם אני בורר הרעב יאמרו בוטח הוא בעשרו אברר לי דבר שהכל שוים בו : (טו) מהבקר

מצודת ציון

נוטל · עליך וכן ונטל החול (משלי כ״ז) : (יג) התבוא · בה״א השאלה: נסך · תהיה נס ובורח: (יד) צר · מלשון צרה ודחק: (טו) מועד · זמן:

מצודת דוד

בשתים תתחתן בי (ש״א י״ח) ור״ל באחת משתים : (יג) התבוא · אם רוצה אתה אשר תבוא שבע שנים רעב תמורת הנגף המעותד לבוא בעבור המנין מבלי כופר ובד״ה נאמר שלש שנים כי באמת לא אמר רק שלש שנים אבל על כי כבר עברו שלש שני רעב בעבור דבר הגבעונים א״כ הרי ששה שנים ותמשך עוד מעלה בשנה השביעית עד זמן הקציר : ואם שלשה וגו׳ · רצה לומר או אם תרצה לקבל להיות שלשה חדשים וכו׳ : שלשת ימים דבר · ר״ל יקל בדבר להיות זמן מוגבל בהשגחת המקום : וראה · בראיית הלב ובהבנתה : שלחי · לשולחי והוא המקום ברוך הוא : (יד) צר לי מאד · כאומר הנה כולם קשות הם לנחת ועם כל זה נפלה ביד ה׳ זו הדבר כי רחמיו מרובים ורחם ירחם : וביד אדם · כי גם בעבור הרעב ימכרו לבני אדם והמה לא ירחמו : (טו) מהבקר · מעת הבוקר שנאמר
[illegible]

אִישׁ׃ טו וַיִּשְׁלַח יָדוֹ הַמַּלְאָךְ יְרוּשָׁלִַם לְשַׁחֲתָהּ וַיִּנָּחֶם
יְהוָה אֶל־הָרָעָה וַיֹּאמֶר לַמַּלְאָךְ הַמַּשְׁחִית בָּעָם רַב עַתָּה
הֶרֶף יָדֶךָ וּמַלְאַךְ יְהוָה הָיָה עִם־גֹּרֶן הָאֲוַרְנָה הארונה קרי
הַיְבֻסִי׃ יז וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־יְהוָה בִּרְאֹתוֹ אֶת־הַמַּלְאָךְ
הַמַּכֶּה בָעָם וַיֹּאמֶר הִנֵּה אָנֹכִי חָטָאתִי וְאָנֹכִי הֶעֱוֵיתִי
וְאֵלֶּה הַצֹּאן מֶה עָשׂוּ תְּהִי נָא יָדְךָ בִּי וּבְבֵית אָבִי׃
יח וַיָּבֹא־גָד אֶל־דָּוִד בַּיּוֹם הַהוּא וַיֹּאמֶר לוֹ עֲלֵה הָקֵם
לַיהוָה מִזְבֵּחַ בְּגֹרֶן אֲרַנְיָה ארונה קרי הַיְבֻסִי׃ יט וַיַּעַל דָּוִד
כִּדְבַר־גָּד כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה׃ כ וַיַּשְׁקֵף אֲרַוְנָה וַיַּרְא אֶת־
הַמֶּלֶךְ וְאֶת־עֲבָדָיו עֹבְרִים עָלָיו וַיֵּצֵא אֲרַוְנָה וַיִּשְׁתַּחוּ
לַמֶּלֶךְ אַפָּיו אָרְצָה׃ כא וַיֹּאמֶר אֲרַוְנָה מַדּוּעַ בָּא אֲדֹנִי־
הַמֶּלֶךְ אֶל־עַבְדּוֹ וַיֹּאמֶר דָּוִד לִקְנוֹת מֵעִמְּךָ אֶת־הַגֹּרֶן

רש"י

ועד עת מועד · מעידן דמתנכיס תמידא ועד דמתסק : (טז) היבוסי · שר מצודת ציון היה שמה יבוסי : (כ) וישקף ארונה · מתחבא היה מפני

מצודת דוד

הנבואה אל גד כמ"ש למעלה ומיד אמרה לדוד ובחר בדבר ואז התחיל הדבר והתמיד עד עת אותו מועד למחרתו : (טז) וישלח · המלאך המשחית בעם שלח ידו להשחית גם אנשי ירושלים ואז נחם ה' וגו' : רב עתה · די עתה כמה שמתו והרף ידך מלהשחית עוד כזאת כי אם מעט מעט : היה עם גורן · היה עומד סמוך לגורן וגו' : היבוסי · מבני יבוס ואמרו רבותינו ז"ל שהיה גר צדק : (יז) אנכי חטאתי · ר"ל אני הסיבה בהמגפה הזאת : ואלה הצאן · ר"ל בני העם : ידך · מכת ידך זו הדבר : (יח) ויאמר לו · בדבר ה' : (יט) ויעל דוד · אל הגורן אשר עמד בכר : (כא) מדוע בא · כאומר היה לך לשלוח אחרי לבוא אליך : לבנות מזבח לה' ·

מצודת ציון

(טז) וינחם · ענין הסרת מחשבה : רב · ענינו כמו די וכן רב לך (דברים ג') : הרף · מלשון רפיון : (יז) העויתי · מלשון עון : (כ) וישקף · ענין הבטה וראיה : עליו · סמוך לו : אפיו · על פניו :

ונאפי

לִבְנ֥וֹת מִזְבֵּ֙חַ֙ לַיהוָ֔ה וְתֵעָצַ֥ר הַמַּגֵּפָ֖ה מֵעַ֥ל הָעָֽם׃ כב וַיֹּ֤אמֶר
אֲרַ֙וְנָה֙ אֶל־דָּוִ֔ד יִקַּ֥ח וְיַ֛עַל אֲדֹנִ֥י הַמֶּ֖לֶךְ הַטּ֣וֹב בְּעֵינָ֑ו
בעיניו ק' רְאֵה֙ הַבָּקָ֣ר לָעֹלָ֔ה וְהַמֹּרִגִּ֛ים וּכְלֵ֥י הַבָּקָ֖ר לָעֵצִֽים׃
כג הַכֹּ֕ל נָתַ֛ן אֲרַ֥וְנָה הַמֶּ֖לֶךְ לַמֶּ֑לֶךְ וַיֹּ֤אמֶר אֲרַ֙וְנָה֙ אֶל־הַמֶּ֔לֶךְ
יְהוָ֥ה אֱלֹהֶ֖יךָ יִרְצֶֽךָ׃ כד וַיֹּ֨אמֶר הַמֶּ֜לֶךְ אֶל־אֲרַ֗וְנָה לֹּ֚א כִּֽי־
קָנ֨וֹ אֶקְנֶ֤ה מֵאֽוֹתְךָ֙ בִּמְחִ֔יר וְלֹ֧א אַעֲלֶ֛ה לַיהוָ֥ה אֱלֹהַ֖י עֹל֣וֹת
חִנָּ֑ם וַיִּ֨קֶן דָּוִ֤ד אֶת־הַגֹּ֙רֶן֙ וְאֶת־הַבָּקָ֔ר בְּכֶ֖סֶף שְׁקָלִ֥ים

כבא"ס

רש"י

המלאך כך כתוב בדברי הימים (א' כ"א כ') : (כב) והמרגים · כלי עץ מלא חריצין וכבד הוא ומעבירין אותו על הקש תמיד ומחתכו להיות תבן למאכל בהמות : (כג) ארונה המלך · שר היבוסי היה : (כד) שקלים חמשים · ובדברי הימים (א' כ"א כ"ה) הוא אומר שקלי זהב משקל שש מאות הא כיצד גבה חמשים שקלים כסף מכל שבט ושבט הרי שש מאות ונתן לו ככף בדמי סוסב וכן שנינו בסוף שחיטת קדשים גבה כסף בשש מאות כסף בשקלי זהב וכן שנינו בספרי : חסלת ספר שמואל

מצודת ציון

(כא) ותעצר · ענין מניעה וכן ועצר את השמים (שם י"א כ"ב) : (כב) והמרגים · הוא לוח עץ ובתחתיתו תחובים אבנים דקים ובו דשים התבואה וכן למורג חרוץ (ישעיה מ"א) : (כד) מאותך · מאתך וכן ושם אדבר אותך (יחזקאל ג') : במחיר · ענין דמי הדבר וערכו כמו ובלא מחיר יין וחלב

מצודת דוד

ובאתי סנה לכבוד המקום ב"ה : ותעצר · כדי שתעצר המגפה : (כב) יקח ויעל · יקח הגורן למזבח ויעלה עליו משלי את הטוב בעיניו ראה הבקר מוכן לעולה וגו' : וכלי הבקר · וגם שאר כלי הבקר יהיו לעצים להבעיר האש על המזבח : (כג) הכל נתן · הכל נדב לתת למלך : ארונה המלך · הוא היה למלך על היבוס עד שלא כבשה דוד ומשכבשה נתגייר ונשאר עליו שם מלך : ירצך · יהיה מרוצה לך לקבל עולותיך ברצון לשתעצר המגפה : (כד) לא · ר"ל לא אקבלם במתנת חנם אלא אקנה בכסף דמי שווים : חנם · מהדבר הניתן לי בחנם : בכסף שקלים חמשים · ובד"ה נאמר שקלי זהב משקל שש מאות כי חמשים שקלים נתן לו בעבור הגורן מקום המזבח ובעבור הבקר ומאשר ראה כי שם יהיה בית אלהים קנה כל השדה סביב הגורן ובעבורם נתן שש מאות שקלי זהב :

ויעפר

חֲמִשִּׁים׃ כה וַיִּבֶן שָׁם דָּוִד מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַיַּעַל עֹלוֹת וּשְׁלָמִים וַיֵּעָתֵר יְהוָה לָאָרֶץ וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה מֵעַל יִשְׂרָאֵל׃

חזק

סכום פסוקי של ספרי שמואל אלף וחמש מאות וששה וסימנו אשרו חמוץ׳ וסדריו לד וסימנו פותח את ידך והקפיטולים של ספר ראשון שלשים ואחד וסימנו חסד אל כל היום · ושל ספר שני עשרים וארבע וסימנו ושמתי כדכד שמשותיך ובין הכל חמשים וחמשה וסימנו הן על כפים חקותיך · וחציו ולאשה עגל מרבק׃

מצודת דוד | מצודת ציון

(כה) ויעתר · נתרלה לאנשי הארץ ונעלרה המגפה מכל וכל מעל ישראל׃ (ישעיה כ"ה)׃ (כה) ויעתר · נתרלה כמו ויעתר לו ה׳ (בראשית כ"ה)׃

סליק ספר שמואל · בעזרת אלהי ישראל ·
אתחנן לפני האל · שישלח לציון הגואל׃

ספר שמואל א

א (א) ויהי וגו׳ · מגילה י׳ ודף י"ד ׃ (ג) ושם שני · שבת נ"ה ׃ (ה) כי את חנה · מגילה י׳ ׃ (ו) וכעסתה וגו׳ · בתרא ט"ז ׃ (ט) ותקם חנה · כתובות ס"ה ׃ (י) והיא מרת · ברכות ל"א ׃ (יא) ותדור נדר · שם ׃ אם ראה · שם ׃ ומורה וגו׳ · נזיר ס"ו ׃ (יג) וחנה היא · בכורות שם ל"ג יומא ע"ג ׃ וקולה וגו׳ · ברכות שם ׃ (יד) ויאמר אליה · שם ׃ (טו) ותען וגו׳ · שם ׃ (טז) אל תתן · שם ׃ וכעסי וגו׳ · עקידה שער פ׳ ׃ (יז) ויען עלי · ברכות ל"א ׃ (יט) וידע וגו׳ · שם ׃ ויזכרה ה׳ · ר"ה י"א ׃ (כ) ויהי וגו׳ · שם יבמות דף מ"ב נדה ל"ח ׃ (כב) וחנה לא וגו׳ · חגיגה ו׳ ׃ (כד) ותביאהו · זבחים קי"ח ׃ (כה) וישחטו וגו׳ · ברכות ל"א ׃ (כו) אני הנצבת · שם ׃ (כז) אל הנער · שם ׃ ב (א) ותתפלל · מגילה י"ד ׃ רמה קרני · מגילה שם הוריות י"ב כריתות י׳ ׃ (ב) אין קדוש · ברכות ו׳ מגילה שם זוהר פרשת תזריע ׃ (ג) כי אל · ברכות ל"ג סוטה י"א סנהד׳ נ"ב ׃ (ה) שבעים וגו׳ · מגילה ט"ו ׃ עד עקרה · ספר הזוהר פ׳ ויקרא ׃ (ו) ה׳ ממית · ר"ה י"ז סנהדרין נ׳ וק"ח וק"ט ספר הזוהר פ׳ בלק ׃ (ח) מאשפות וגו׳ · יומא ס"ו הזוהר פ׳ ויקרא ׃ כי לה׳ · יומא ג׳ ל"ח ׃ וישת וגו׳ · סנהדרין נ׳ כ"ז ׃ (ט) רגלי וגו׳ · יומא דף ל"ח ספר הזוהר פ׳

פ' וירא : (י) ה' יחתו · ר"ה י"ז : (יב) בני בליעל · שבת נ"ה : (כג) ושמש
וגו' · ספר הזוהר פ' וישלח : (כד) מעברים וגו' · שבת נ"ה : (כה) אם
יחטא · יומא פ"ז : כי חפץ · נדה ע' : (ל) כי מכבדי · אבות ע' ספר
הזוהר פרשת וילך : (לב) ולא יהיה · סנהדרין י"ד : (לג) וכל מרבית ·
ר"ה י"ח יבמות ק"ה סנהדרין י"ד : (לו) ספחני נא · סוטה ה' שבועות א' :
ג (ג) ונר אלהים · קדושין ע"ב וע"א עיקרים מ"ג י' : (ה) כי ה' קרא ·
עקרים מ"ג : (ט) שכב והיה · שבת קי"ג : (י) ויבא ה' · שבת שם סוטה
י"א : (יד) ולכן וגו' · ר"ה י"א יבמות ק"ה : (יז) כה יעשה · מכות
י"א : (לא) ויגד לו · שם : וידע וגו' · עקרים מ"ב פ"א : ד (א) בכל
מכה · ספר הזוהר פ' בראשית : (יז) גם ישראל · סוטה מ"ד : (יח) ויהי
וגו' · זבחים קי"ט חולין ו' : (יט) ותכרע וגו' · בכורות מ"ה : ו (ח) כלי
הזהב · יומא נ"ב בתרא י"ד : (י) ואת בניהם · עבודת כוכבים כ"ד :
(יב) וישרנה וגו' · שם ס' הזוהר פ' חיי שרה : (יד) ואת הפרות · עבודת
כוכבים ע"ב : (יט) ויך באנשי · סוטה ל"ה : ויך בעם · שם ע"א :
ז (ב) ויהי מיום · זבחים קי"ח : (ט) ויקח שמואל · עבודת כוכבים כ"ד :
(יז) ותשבתו · ברכות י' נדרים דף ל"א : ח (א) ויהי כאשר · שבת נ"ו
תענית ה' מגילה י' : (ג) ולא הלכו · שבת נ"ו מגילה י' מכות י"א :
(ה) שימה לנו · סנהדרין כ' : (כ) והיינו גם · שם עקידה שער נ"ה כל
פ' שאלת מלך : ט (ב) משכמו וגו' · ברכות מ"א יבמות ע"ו :
(יג) כבאכם וגו' · ברכות שם : (כד) וירם הטבח · עבודת כוכבים כ"ה:
י (ז) והיה כי וגו' · עקידה שער נ"ה : (יא) הגם שאול · ספר הזוהר
פרשת תרומה : (טז) ואת דבר · מגילה י"א : (כב) הבא עוד · זבחים
ק"ב : (כז) ובני בליעל · יומא כ"ב : יא (א) ויעל נחש · שם: (ח) ויפקדם
וגו' · שם ע"ב : יב (ג) הנני ענו בי · נדרים ל"א מכות ג' וכ"ג :
(ד) ויאמרו וגו' · נדרים שם מכות שם : (ו) ויאמר שמואל · ר"ה כ"ה :
(ז) ועתה וגו' · ערכין ע"ו : (יז) הלוא קציר · תענית ב' : (כב) שמו
הגדול · ספר הזוהר פ' אחרי מות : (כג) גם אנכי · ברכות י"ג : יג (א) בן
שנה · יומא כ"ב עקרים מ"ד כ"ו : (יד) ועתה וגו' · עקרים מ"ד פ' כ"ו:
איש כלבבו · עקידה שער נ"ד : יד (ג) ואחיה וגו' · שבת כ"ה :
(כד) ואיש ישראל · שבועות ל"ו : (כז) ויונתן וגו' · שם : ויטבל אותה ·
שבת נ"ה בתרא ס"ו ודף פ' : (כט) ראו נא · יומא פ"ג : (לג) ויאמר
וגו' · זבחים ק"ב : (לד) ויאמר שאול · שם : ושחטתם · חולין י"ז :
(מה) ויאמר העם · ברכות כ"ז : (מז) ובכל וגו' · עירובין כ"ג סנהדרין ל:
טו (ב) עשה עמלק · ספר הזוהר תחלת פ' ויקהל : (ג) לך והכיתה · יומא
כ"ב : (ד) ויפקדם וגו' · שם : (ה) ויבא וגו' · שבת נ"ז : (ה) וירב
בנחל · יומא שם : (ו) ויאמר שאול · ברכות ס"ג ספר הזוהר תחלת פ'
ויקהל ופרשת ויקרא : (ח) ויתפש וגו' · עקידה כל הפרשה שער מ"ב :
(יא) נחמתי וגו' · יומא שם תענית ה' : (טו) ויאמר שאול · עבודת כוכבים
כ"ד

כ"ד : (יז) שלח אש · עקידה שער ס"ד : (כ) אשר וגו' · עקרים מ"ד פ'
כ"ו : (כג) כי חטאת · עקרים מ"ד כ"ו : (כו) וימאסך וגו' · שם וטעם
למה הוסרה המלכות משאול בחטאה ולא הוסרה מדוד בחטאו : (כח) קרע
ה' וגו' · שם וטעם הנ"ל : (לג) שכלה נשים · עקידה שער מ"ב :
טז (ב) ויאמר וגו' · פסחים ח' יבמות ס"ה נזיר ס"ו קדושין ל"ט חולין
קי"ב : ויאמר ה' · יומא י"א : (ז) ויאמר ה' · פסחים ס"ו עקידה שער
כ"ה : וה' יראה · סנהדרין ק"ו עקרים מ"ג מ"ד : (יב) קום משחהו · הוריות
י"א כריתות ה' : (יח) ויען וגו' · סנהדרין צ"ג : (כא) ויאהבו וגו' · יבמות
ע"ו : **יז** (ה) ושריון וגו' · חולין ס"ו נדה כ"א : (ח) ברו לכם · שם :
(ט) אם יוכל · שם : (יב) ודוד וגו' · שם י"א ומ"ב : והאיש וגו' · ברכות
כ"ח יבמות ע"ו : (יד) ודוד הוא · מגילה י"ח : (טז) ויגש וגו' · סוטה
מ"ב : ויתיצב וגו' · סוטה שם : (יח) ואת עשרת · שבת כ"ו בכורות ז' :
ואת אחיך · כתובות ט' : (כה) והיה האיש · תענית ד' עקידה שער ע"ז :
(כח) ויחר אף · פסחים ס"ו : ידעתי וגו' · עקידה שער ע"ו : (לד) ובא
הארי · שם : (לו) גם את וגו' · מציעא ק"ו : והיה הפלשתי · נדרים ל"א :
מערכות וגו' · סוטה מ"ב : (לח) וילבש שאול · יבמות ע"ז : (מג) הכלב
אנכי · סוכה שם עקידה שער ע"ז כל דברי דוד עם הפלשתי : (מה) אתה
בא · סוטה שם עקידה מבוא שערים : (נה) וכראות שאול · יבמות ע"ו
עקידה שער ע"ו : (נו) ויאמר וגו' · שם ע"ו : **יח** (ט) ויהי וגו' · מגילה
י' : (יא) ויטל וגו' · עקידה שער ל"ב : (יב) וירא שאול · עקידה שם :
(יד) ויהי דוד · שבת נ"ו מגילה שם : (יט) ויהי בעת · סנהדרין י"ט :
(כא) בשתים וגו' · עקידה שער כ"ב : **יט** (ב) ויגד יהונתן אהבת דוד
ויהונתן : (יח) וילך הוא · זבחים נ"ד : **כ** (ז) כי כלתה · עקידה שער ט':
(יב) אלהי ישראל · שם : (יח) ויאמר לו יהונתן · מגילה ל"א : (כו) כי
אמר · פסחים ג': (ל) ויחר אף · ערכין ט"ו : (ל) לבשתך וגו' · שם: (לג) ויטל
שאול · שם : **כא** (ו) והוא דרך · מנחות צ"ה : (ז) ויתן לו · שם : לשום
לחם · יומא כ"א חגיגה כ"ה מנחות כ"ט וצ"ו : (ח) ושם איש · סנהדרין
צ"ד: (י) אין כמוה · עקידה שער א' ח': (יג) וישנ דוד · שם כ"ו שבועות
מ"ה : (יד) וישנו וגו' · ספר הזוהר פ' וישלח : **כב** (ו) ושאול יושב ·
תענית ה' : (ז) גם לכלכם · עקידה שער ח': (ה) ואין חלה · ברכות י"ב:
(ט) דאג · סנהדרין י"א : (יח) סב אתה · יומא כ"ב : (כ) וימלט וגו' ·
סנהדרין י"א : **כג** (יא) היסגרני וגו' · יומא ע"ג : (יז) אהיה לך ·
עקידה שער ח' : **כד** (ד) ויבא וגו' · ברכות ס"ב : ויבא שאול · יבמות
כ"ג : (ה) ויקם דוד · ברכות שם : (יא) ואמר להרגך · שם: (יד) מרשעים
וגו' · עקידה שער פ"ו : **כה** (ו) ואמרתם וגו' · שם שער כ"ו ומ"ג וספר
הזוהר פ' וישלח : (יג) ויאמר דוד · סנהדרין ל"ו : (יח) וחמש צאן ·
חולין י"א קל"ה וקל"ז : (כ) והיה וגו' · פסחים ג' מגילה י"ד :
(כט) והיתה וגו' · שבת קנ"ב מגילה שם חגיגה י"ב עקידה שער ט'

עקרים מ"ד ל"ו : ואת נפש· שבת שם עקידה שער ק"א עקרים שם: (לא) ולא
תהיה · מגילה שם ע"ו סנהדרין קי"א : והיטיב ה'· מגילה י"ד קמא נ"ב :
(לג) וברוך טעמך · מגילה כ"ד : (לח) ויהי כעשרת · ר"ה י"א : כו (י) או
יומו · עקידה מ"ד פ"א : (יד) אבנר בן נר · עקידה שער ק"ג : ק' את וגו'·
שם : (טו) איש אתה · שם : (יט) אם ה' · ברכות ס"ב : כי גרשוני ·
כתובות ק"י : כח (ג) ושמואל מת · בתרא ע"ז חולין נ"ט : (ע) ותאמר
האשה· חגיגה ד' סנהדרין שם : (טו) ויאמר שמואל · ברכות י"ב חגיגה ד':
(יט) ומחר אתה · ברכות שם עירובין כ"ג : ל (א) צקלג · כל מעשה צקלג
עקידה שער כ"ו : (ח) ארדוף אחרי · יומא ע"ג : ויאמר לו רדוף · יומא
פ"ז : (יז) ויכם דוד · ברכות ג' בתרא קכ"ג :

ספר שמואל ב

א (יא) ויחזק דוד · מ"ק דף כ"ב ודף כ"ו : (יב) על שאול · נדרים פ"ו:
(טז) פיך ענה בך · עקידה שער ע"ב : (יח) ויאמר ללמד · ע"ג כ"ה
עקידה שער ל' : (כ) פן תשמחנה · נדרים ל"ב : (כד) בנות ישראל · שם
ס"ג : (כו) נפלאתה וגו' · עקידה שי"ב וש"ל: (כז) איך נפלו· שם שער ע"ח:
ב (א) האעלה וגו' · ספר הזוהר פ' לך לך : (י) בן ארבעים · עקרים מ"ד
כ"ז: (יא) אשר היה · סנהדרין ק"ז: (כא) נטה לך · גיטין פ"ה: (כג) ויכהו
אבנר · סנהדרין מ"ט : ג (ב) ויולדו לדוד · שם כ"א : (ג) ומשנהו כלאב
וגו' · שם ברכות ד' : (ד) והרביעי וגו' · סנהדרין שם : (ה) והששי
וגו' · שם : (ח) הראש וגו' · עקידה שער כ"ה : (יד) תנה את אשתי ·
סנהדרין ע"ב : (טו) פלטיאל · שם : (טז) וילך אתה · שם : (כו) וישבו
אתו · סנהדרין מ"ט : (כז) ויכהו שם · שם : (כט) ואל יכרת · שם מ"ח
ערכין ע"ז : (לא) והמלך דוד · סנהדרין כ' : (לג) ויקונן המלך · שם :
(לד) כנפול לפני· עקידה שער כ"ה: (לז) וידעו כל העם · שם: (לט) ואנכי
היום רך · סנהדרין ק"ה : ד (ד) מפיבשת · ברכות ד' : (יב) ויצו דוד ·
עקידה שער י"ז : ה (יג) ויקח דוד · סנהדרין כ"א : (כא) ויעזבו ·
שם עבודת כוכבים מ"ד : ו (ב) אשר נקרא · בתרא י"ד : (ו) גרן נכון ·
סוטה ל"ח : (ז) ויחר אף ה' · שם : וימת שם · שם : (ח) ויחר לדוד ·
שם עקידה שער ס"ו : (יא) ויברך ה' · ברכות ס"ג : (יג) ויהי וגו' ·
סוטה ל"ה : (טו) בתרועה וגו' · עקידה שער ס"ז : (יט) ויחלק לכל ·
פסחים ל"ו : (כג) ולמיכל וגו' · סנהדרין שם : ז (א) ויהי כי ישב ·
מגילה י' סנהדרין כ' : (ב) ויאמר המלך · שם : (ד) ויהי בלילה · כל
החזיון עקידה שער ב' : (ט) ועשיתי לך · פסחים ק"י : (י) ולא יוסיפו·
ברכות ח' : (יד) ובנגעי וגו' · ס' הזוהר פ' ברא שית : (יח) ויבא המלך
שבת קי"ג יומא ז' שם סוטה מ"א ומ"ב זבחים ק"ב : (כג) ומי כעמך
ברכות ו' חגיגה ג' בתרא י"ג סנהדרין ל"ח ול"ט : (כג) גוי אחד · ספר
הזוהר פרשת אמור : (כט) ומברכתך · ברכות נ"א : ח (ב) ויך את מואב ·

סנהדרין

הדרין נ"ט : שני חבלים · ספר הזוהר פרשת דברים : (ג) להסיב ידו ·
ריס דף נ"ו : (טו) ויהי דוד · סנהדרין ז' ודף מ"ט : (טז) ויואב וגו'·
ז מ"ט : (יח) ובני דוד · נדרים ס"ב : ט (ד) ויאמר לו · שבת כ"ו :
) וישלח וגו' · שם : (י) ולציבא וגו' · יבמות ס"ב : (יג) תמיד הוא ·
פר הזוהר פרשת תרומה : י (טז) ושובך שר צבא· סוטה מ"ב: יא (ב) ויהי
נת הערב · סנהדרין ק"ז : (ג) וישלח דוד· שם : הלוא זאת · שבת פ"ט :
) וישלח דוד · שם ק"ו : (ז) ולשלום וגו' · עקידה שער ס"ד :
א) ואדני יואב · שבת כ"ו קדושין ע"ג : יב (ב) ולרש וגו' · מגילה
ג בתרא ט"ז : (ד) ויבא הלך · סוכה נ"ב ספר הזוהר פרשת ואתחנן :
קח וגו' · שם : (ה) האיש העושה · עקידה שער מ"ו : (ו) ואת הכבשה·
ימא כ"ב : (ח) ואתנה לך · סנהדרין י"ח : (ה) ואם מעט · שם מ"א :
ט) מדוע בזית · שבת כ"ז עקידה שער פ"ג : ואתו הרגת · קדושין מ"ג :
יא) הנני מקים · ברכות ז' סוטה י"א ס' הזוהר פ' ויקרא : (יג) גם
' · ברכות כ"ו ספר הזוהר פ' עקב : (כב) למתי ואבכה · עקידה שער
"ז ושער ע"ט : (כד) וינחם דוד · מ"ק ט' : (כה) וישלח ביד · סנהדרין
"ת מנחות כ"ו : (ל) ויקח וגו' · עבודת כוכבים כ"ד : יג (ג) ולאמנון
ע · סנה' כ"א : (ד) מדוע אתה · נדרים מ"ה סנהדרין שם : (ה) ויאמר
ן · סנהדרין שם : ועשתה וגו' · שם : (ח) ותקח את · שם : (יג) דבר
נא וגו' · שם : (טו) וישנאה אמנון וגו' · שם : (יט) ותקח תמר · שם :
(כג) ויהי לשנתים · סנהדרין ס"ט : (לא) ויקם המלך · מועד קטן כ"א :
(לז) ואבשלום ברח · סנהדרין ס"ח : יד (ב) וישלח יואב · מנחות פ"ט :
ויאמר אליה · מועד קטן ט"ו :((כה) וכאבשלום וגו' · סוטה י' : (כו) והיה
מקץ · נזיר ד' סוטה י"א : (כז) ויולדו לאבשלום · סוטה י"א : (כח) וישב
אבשלום · סנהדרין ס"ט : (ל) ויאמר אל עבדיו· סוטה שם : טו (ו) ויגנב
אבשלום · סוטה ט' : (ז) ויהי מקץ · נזיר ד' סוטה ל"ד סנהדרין ס"א
תמורה י"ד : (ט) לך בשלום · ברכות כ"ו מועד קטן כ"ט : (כד) ויעל
אביתר · יומא ע"ג סוטה מ"ח : (כה) והראני אתו · ספר הזוהר פרשת
לך לך : (ל) ודוד עלה · יומא ע"ו : (לב) ויהי דוד · סנהדרין ק"ו :
והנה לקראתו · שם : (לב) ואדמה על ראשו · חולין קל"ט : טז (ב) ויאמר
המלך· שבת כ"ו : (ד) ויאמר המלך לציבא · שם : (ז) צא צא איש הדמים ·
ספר הזוהר פרשת משפטים : (י) מה לי ולכם · עקידה שער ה' : (יג) הלוך
ויקלל · שם שער ס"ב : (כג) ועצת אחיתופל · ברכות ד' : יז (ד) ויישר
הדבר · סנהדרין ק"ג : (יט) ותקח האשה · סוטה מ"ב כריתות י"ב :
(כג) ואחיתופל וגו' · בתרא ק"ח סנהדרין ס"ט מכות י"ג : (כד) מחנימה ·
יבמות י"ג : (כה) ואת עמשא · שבת כ"ה בתרא י"ז : ועמשא בן · יבמות
ע"ז בתרא ט"ז : (כט) כי אמרו · יומא ע"ז : יח (ג) כי אם נוס ·
עקידה שער מ"ה : (ט) ויקרא וגו' · סוטה א' י' : (יד) ויקח שלשה ·
סוטה ט': (טו) ויסבו וגו'· שם : ויכו וגו' · סנהדרין קי"ג : (יח) ואבשל
לקח

נקה · סוטה ז׳ : ויכן וגו׳ · פסחים ו׳ סוכה ל׳ מגילה כ״א נדה ס״ו :
יט (א) וירגז המלך · סוטה י׳ : (ה) והמלך לאט · שם : (כה) ומפיבשת
וגו׳ · שבת כ״ו : ולא עשה · יבמות דף מ״ח ודף ק״ג : (כו) ויהי כי בא ·
שבת כ״ו : (כז) ויאמר וגו׳ · שם : (כח) וירגל וגו׳ · שם : (ל) ויאמר
לו · שם : אתה וציבא · שם יומא כ״ב : (לא) ויאמר מפיבשת · שבת שם :
(לו) בן שמנים · שבת קנ״ב : כ (י) ועמשא לא נשמר · שם : (כה) עירא
היאירי · עירובין ס״ג : כא (א) ויהי רעב · שם יבמות ע״ח : ויבקש
דוד · שם ע״ב : ויאמר ה׳ · שם קמ״א וקי״ח : (ב) ויקרא המלך · יבמות
ע״ח :(ג) ויאמר דוד· שם ע״ט: (ד) ויאמרו לו· שם: יתן לנו · שם: והוקעמום
לה׳ · ברכות י״ב סנהדרין ל״ד : (ז) ויחמול המלך · יבמות ח׳ ע״ב :
(ח) ויקח המלך · שם סנהדרין דף ע׳: ואת חמשת · שם : (י) ותקח
רצפה · יבמות שם סנהדרין דף ל״ח : (טז) וישבי וגו׳ · סנהדרין כ״ה :
(יז) ויעזר לו · שם : אז נשבעו · שם : לא תצא עוד · עקידה שער ס״ה :
(יח) הרפה · סוטה מ״ב : (יט) ותהי עוד · בכורות מ״ב: (כב) את ארבעת ·
סוטה מ״ב : ויפלו ביד · שם : כב (א) וידבר דוד · מגילה ל״א מ״ק
ט״ו : (יב) חשרת מים · תענית ט׳ : (טז) ויראו וגו׳ · עירובין ס״ה
תענית ח׳ : (כד) ואהיה תמים · ספר הזוהר פרשת כי תשא : (כז) עם
נבר · מגילה י״ז בתרא קכ״ג : (כח) ואת עם עני · סנהדרין ל״ט :
(לב) כי מי אל · ספר הזוהר פ׳ לך לך : (לו) וענותך תרבני · עקידה שער
א׳ : (מ) ותזרני חיל · יומא מ״ו : כג (א) ואלה דברי דוד · מועד קטן
ט״ו : נאם דוד · ע״ג ה׳ : על · עקידה שער ס״ז : (ג) אמר אלהי · מועד
קטן שם : (ד) וכאור בקר · ס׳ הזוהר פרשת מקץ : (ה) ערוכה בכל ·
עירובין ס״ד : (ח) אלה שמות · מועד קטן ט״ז : ראש השלשי · שם :
(י) והוא · שם קמא ס׳ : (יב) ויתיצב בתוך · שם : (טו) ויתאוה דוד ·
שם : (טז) ויבקעו וגו׳ · שם : ויסך אותם · שם : (כ) ובניהו · ברכות
י״ח ס׳ הזוהר פ׳ בראשית : (כא) ויגזל וגו׳ · קמא ע״ט : (לד) אליעם
וגו׳ · סנהדרין ס״ט : כד (א) ויסת את וגו׳ · ברכות ס״ב : (ט) ותהי
ישראל · עקידה שער נ״א טעם לחלוף זה המספר בדברי הימים : (טו) ויתן
ה׳ דבר · ברכות שם יומא כ״ב : (כא) ויאמר ארונה · מגילה ט״ז ע״ב כ״ד
זבחים קי״ו מנחות כ״ב : הכל נתן · ס׳ הזוהר פ׳ ויקהל : (כד) ויקן
דוד · זבחים קט״ו :

כתבי קדש

עשרים וארבעה

עם

פרש"י, מצודת דוד, מצודת ציון

ותולדות אהרן

КИСВЕЙ КОДЕШЪ,
т. е. Священное Писанія.
Томъ II. Часть I.
1890.

Дозволено цензурою. 19 Февраля 1890 г. Кіевъ.

ВИЛЬНА
Типографія Вдовы и братьевъ Роммъ.
Жмудскій переулокъ собств. домъ № 328.
1890.

כתבי קדש

עשרים וארבעה

נביאים ראשונים

מלכים א׳ וב׳

עם

פרש״י לרבינו שלמה יצחקי זצ״ל

ועם

מצודת דוד	מצודת ציון
יבאר היטב תוכן הכתובים, והמשך דבריהם	באור המלות שרשן ומקורן, ודמיונן במקרא אחר

נאספו ממפרשים קדמונים ע״י הרה״ג מו״ה

יחיאל הלל אלטשולר ז״ל

ובסוף כל ספר הצגנו

תולדות אהרן להרב הג׳ כו׳ מו״ה **אהרן** מפיסרו ז״ל.

והגהת פרש״י ע״פ מקראות קהלת משה. והצגנו בו (בתחלת עגול) הגהות ותקונים מספר יסוד ושורש העבודה.

ווילנא

בדפוס והוצאות האלמנה והאחים ראם

שנת תרנ״א לפ״ק

א א וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וַיְכַסֻּהוּ בַּבְּגָדִים וְלֹא
יִחַם לוֹ׃ ב וַיֹּאמְרוּ לוֹ עֲבָדָיו יְבַקְשׁוּ
לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ נַעֲרָה בְתוּלָה וְעָמְדָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וּתְהִי־
לוֹ סֹכֶנֶת וְשָׁכְבָה בְחֵיקֶךָ וְחַם לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ׃ ג וַיְבַקְשׁוּ
נַעֲרָה יָפָה בְּכֹל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וַיִּמְצְאוּ אֶת־אֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית
וַיָּבִאוּ אֹתָהּ לַמֶּלֶךְ׃ ד וְהַנַּעֲרָה יָפָה עַד־מְאֹד וַתְּהִי לַמֶּלֶךְ
סֹכֶנֶת וַתְּשָׁרְתֵהוּ וְהַמֶּלֶךְ לֹא יְדָעָהּ׃ ה וַאֲדֹנִיָּה בֶן־חַגִּית
מִתְנַשֵּׂא לֵאמֹר אֲנִי אֶמְלֹךְ וַיַּעַשׂ לוֹ רֶכֶב וּפָרָשִׁים וַחֲמִשִּׁים
אִישׁ רָצִים לְפָנָיו׃ ו וְלֹא־עֲצָבוֹ אָבִיו מִיָּמָיו לֵאמֹר מַדּוּעַ

ר ש " י

(א) **ולא** יחם לו · אמרו רבותינו כל המבזה בגדים אינו נהנה מהם לסוף לפי שקרע את כנף המעיל לשאול ומדרש אגדה א"ר שמואל בר נחמני כשראה דוד את המלאך עומד בירושלים וחרבו בידו נצטנן דמו מיראתו : (ב) בתולה · בתוליה מחממין את בשרה : סוכנת · מחממת וכן בוקע עצים יסכן בם (קהלת י') : (ד) לא ידעה · שבתולה יפה לחמם מן הבעולה ורבותינו אמרו משום לא ירבה לו נשים (דברים י"ז י"ו) וכבר היו לו שמונה עשר : (ה) מתנשא · מתפאר : וחמשים איש · נטולי טחול וחקוקי כפות רגלים : (ו) ולא עצבו · לא הכעיסו למדך שהמונע תוכחה מבנו

מצודת דוד

א (א) זקן בא בימים · כי זקן יאמר בלשון בני אדם על המותש הנראה באדם מלובן השער והקמטת הפנים ולפעמים תקדים לבוא בלא עת ולזה פירש ואמר בא בימים כאומר הזקנה באה בזמנו לפי הימים: ויכסהו · עם שהיו מכסים אותו בבגדים מ"מ לא היה בשרו מתחמם : (ב) נערה בתולה · כי דמי הבתולים מחממים אותה : ועמדה לפני המלך · להיות מוכנת לו : (ג) נערה יפה · כי היופי יורה על רבוי הדם המוליד רב החום : (ד) ותשרתהו · בדבר החמום : לא ידעה · כי הבעולה לא תחמם עוד כבתולה · ורז"ל אמרו שהיתה אסורה עליו משום שנאמר לא ירבה לו נשים (דברים י"ז) : (ה) מתנשא לאמר וגו' · היה מראה בעצמו נשיאות וגדולה וכאילו אמר אני אמלוך כי הגדולה שהיה מראה בעצמו לא תתכן אלא למי שמעותד למלוך : רכב · לרכוב בו : (ו) ולא עצבו וגו' · ר"ל מעודו עם

מצודת ציון

א (א) יחם · מל' חמימות : (ב) סכנת · מחממת כמו בוקע עצים יסכן בם (קהלת י') : (ד) ידעה · הוא כינוי למשכב

כָּכָה עָשִׂיתָ וְגַם־הוּא טוֹב־תֹּאַר מְאֹד וְאֹתוֹ יָלְדָה אַחֲרֵי
אַבְשָׁלוֹם׃ ז וַיִּהְיוּ דְבָרָיו עִם יוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה וְעִם אֶבְיָתָר
הַכֹּהֵן וַיַּעְזְרוּ אַחֲרֵי אֲדֹנִיָּה׃ ח וְצָדוֹק הַכֹּהֵן וּבְנָיָהוּ בֶן־
יְהוֹיָדָע וְנָתָן הַנָּבִיא וְשִׁמְעִי וְרֵעִי וְהַגִּבּוֹרִים אֲשֶׁר לְדָוִד
לֹא הָיוּ עִם־אֲדֹנִיָּהוּ׃ ט וַיִּזְבַּח אֲדֹנִיָּהוּ צֹאן וּבָקָר וּמְרִיא
עִם אֶבֶן הַזֹּחֶלֶת אֲשֶׁר־אֵצֶל עֵין רֹגֵל וַיִּקְרָא אֶת־כָּל־אֶחָיו

רש"י

מביאו לידי מיתה : וגם הוא טוב תואר · כאבשלום שנאמר וכאבשלום לא היה איש יפה (שמואל ב' י"ד כ"ה) היא גרמה להם שנתגאו : ואותו ילדה· אמו : אחרי אבשלום · כלומר גדלתו אחר תרבות שגדלה אמו של אבשלום : (ז) עם יואב בן צרויה · לפי שהיה יודע שבלבו של דוד עליו על שהרג את אבנר ועמשא ואבשלום וסופו שיצוה את בנו המולך תחתיו עליו לפיכך היה רוצה שימלוך זה על ידו ויאהבנו : ועם אביתר הכהן · שנסתלק מן הכהונה משברח דוד מירושלים מפני אבשלום ששאל באורים ותומים ולא עלתה לו שנאמר ויעל אביתר (שמואל ב' ט"ו כ"ד) והיה מבני בניו של עלי וידע שלא ישתמש בימי שלמה שהרי נאמר לעלי והקימותי לי כהן נאמן והתהלך לפני משיחי (שמואל א' ב' ל"ה) והיה חפץ שיעמוד זה על ידו : (ח) ונתן הנביא · שנבא לדוד ששלמה ימלוך כמו שנאמר בדברי הימים (א' כ"ב ט') ושלמה יהיה שמו : (ט) ומריא · שור של פטם : אבן הזוחלת · אבן גדולה

מצודת ציון

הבעילה : (ט) ומריא · שור פטם : אבן הזוחלת · נקרא כן ע"ש שהיו המים זוחלין ונגרים סמוך לה :

מצודת דוד

כי עשה דבר מה שלא כהוגן לא היה אביו מעציבו לומר למה עשית כזאת ובעבור זה חשב שכל מעשיו הגונים וראוי הוא למלוכה : וגם הוא טוב תואר · ר"ל גם בעבור יופיו חשב שהגון הוא למלכות : ואותו ילדה · אמו ילדה אותו מיד אחר שנולד אבשלום וא"כ היה עתה גדול האחים כי אמנון ודניאל ואבשלום הגדולים ממנו כבר מתו ובעבור זה חשב ג"כ אשר לו משפט המלוכה : (ז) ויהיו דבריו · עצתו היה עם יואב על כי ידע בעצמו שנבאש בעיני דוד בדבר אבנר ועמשא והשכיל לדעת את אשר יצוה את שלמה עליו לבל ינקהו וכאשר באמת צוה עליו וכמו שכתוב למטה לזה היה נוטה אחר אדוניה בחשבו שהוא יאהב אותו בעבור זה וגם אביתר נסתלק על ידי דוד מלהיות עוד כהן גדול בימי שלמה וחשב שאדוניה יחזירו : (ח) ושמעי · אולי הוא שמעי בן גרא : ורעי · יתכן שהוא חושי הארכי הנקרא ריע המלך : והגבורים אשר לדוד · הם עדינו ואלעזר ושמה אשר היו בתמידות עם דוד כמ"ש בסוף (ש"ב) : (ט) עם

בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וּלְכָל־אַנְשֵׁי יְהוּדָה עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ׃ י וְאֶת־נָתָן
הַנָּבִיא וּבְנָיָהוּ וְאֶת־הַגִּבּוֹרִים וְאֶת־שְׁלֹמֹה אָחִיו לֹא קָרָא׃
יא וַיֹּאמֶר נָתָן אֶל־בַּת־שֶׁבַע אֵם־שְׁלֹמֹה לֵאמֹר הֲלוֹא
שָׁמַעַתְּ כִּי מָלַךְ אֲדֹנִיָּהוּ בֶן־חַגִּית וַאֲדֹנֵינוּ דָוִד לֹא יָדָע׃
יב וְעַתָּה לְכִי אִיעָצֵךְ נָא עֵצָה וּמַלְּטִי אֶת־נַפְשֵׁךְ וְאֶת־
נֶפֶשׁ בְּנֵךְ שְׁלֹמֹה׃ יג לְכִי וּבֹאִי ׀ אֶל־הַמֶּלֶךְ דָּוִד וְאָמַרְתְּ
אֵלָיו הֲלֹא־אַתָּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲמָתְךָ לֵאמֹר כִּי־
שְׁלֹמֹה בְנֵךְ יִמְלֹךְ אַחֲרַי וְהוּא יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי וּמַדּוּעַ
מָלַךְ אֲדֹנִיָהוּ׃ יד הִנֵּה עוֹדָךְ מְדַבֶּרֶת שָׁם עִם־הַמֶּלֶךְ וַאֲנִי
אָבוֹא אַחֲרַיִךְ וּמִלֵּאתִי אֶת־דְּבָרָיִךְ׃ טו וַתָּבֹא בַת־שֶׁבַע
אֶל־הַמֶּלֶךְ הַחַדְרָה וְהַמֶּלֶךְ זָקֵן מְאֹד וַאֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית
מְשָׁרַת אֶת־הַמֶּלֶךְ׃ טז וַתִּקֹּד בַּת־שֶׁבַע וַתִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ

רש"י

שהיו הבחורים מנסין בה את כחם להזיזה ולגררה לשון מים זוחלין · זוחלי עפר (דברים ל"ב כ"ד) ויונתן תרגם אבן סכותא שעומדין עליה וצופים מרחוק : עין רוגל · תירגם יונתן עין קצרא היא כובס שמתקן בגדי צמר ברגליו על ידי בעיטה : (י) ואת שלמה אחיו לא קרא · שיודעים שהתנבאה עליו הנביא למלוך : (יב) ומלטי את נפשך · מן המחלוקת לאחר מות המלך

מצודת ציון

(יד) ומלאתי · ענין השלמה : (טו) ותקד · כפפה הקדקוד :

מצודת דוד

אבן הזוחלת · סמוך לאבן הזוחלת שעמדה אצל עין רוגל : ולכל אנשי וגו' · מאותם שנטו אחריו: (יא) הלא שמעת · באמת בודאי שמעת אשר אדוניה רוצה למלוך והדבר קרוב : לא ידע · כאומר לא תחשוב שבדבר המלך נעשה ואין להשיב כי המלך לא ידע מזה : (יב) ומלטי · בכדי שתמלטי את נפשך וכו' כ"א ימלוך אדוניה בודאי יהרוג אתכם למען לא תהיו לו לשטן בדבר המלוכה : (יד) עודך · בעוד שתדברי עם המלך הבוא גם אני להשלים דבריך : (טו) החדרה · לחדר משכבו ולשלא נחשוב שבאה לשכב אצלו אמר והמלך זקן מאד והחום הטבעי הלך ממנו עד שאבישג היתה משרתת אותו בדבר החמום

ויאמר המלך מה־לך : יז ותאמר לו אדני אתה נשבעת
ביהוה אלהיך לאמתך כי־שלמה בנך ימלך אחרי והוא
ישב על־כסאי : יח ועתה הנה אדניה מלך ועתה אדני
המלך לא ידעת : יט ויזבח שור ומריא־וצאן לרב ויקרא
לכל־בני המלך ולאביתר הכהן וליאב שר הצבא ולשלמה
עבדך לא קרא : כ ואתה אדני המלך עיני כל־ישראל
עליך להגיד להם מי ישב על־כסא אדני־המלך אחריו :
כא והיה כשכב אדני־המלך עם־אבתיו והייתי אני ובני
שלמה חטאים : כב והנה עודנה מדברת עם־המלך ונתן
הנביא בא : כג ויגידו למלך לאמר הנה נתן הנביא
ויבא לפני המלך וישתחו למלך על־אפיו ארצה :
כד ויאמר נתן אדני המלך אתה אמרת אדניהו ימלך

רש"י

שירשה בנך למלוך כמה שהבטיחו הקדוש ברוך הוא : (כא) חטאים · חסרים ומנועין מן הגדולה כמו אל השערה ולא יחטיא (שופטים כ' ט"ז) : (כד) אתה

מצודת ציון

(כא) חטאים · הוא מענין חסרון וכן קולע אל השערה ולא יחטיא (שופטים כ') : (כב) עודנה · מלשון

מצודת דוד

סתמוס : (טז) מה לך · היות לא היתה רגילה לבוא אליו : (יח) ועתה · דבר הנעשה עתה הנה לא ידעת מזה ר"ל לא אחשוד אותך שעברת על השבועה והדבר נעשה בידיעתך : (יט) ויזבח וגו' · הביאה ראיה לדבריה ואמרה שעשה משתה וקרא לכל בני המלך ולשלמה לא קרא ואם לא היתה המשתה בעבור דבר המלוכה היה א"כ קורא גם לשלמה : (כ) עיני כל ישראל עליך · ר"ל ופן תשיב שכולם בחרו בו ולא תוכל להם לא כן הוא כי הכל תולים עיניהם בך להגיד להם וכו' ויקבלו מאמריך : (כא) והיה · ר"ל אבל כאשר כן יהיה מבלי הגיד מי ימלוך אז כשכב המלך וכו' נהיה אני ובני חטאים מן העולם כי ימלוך אדוניה וישלח בנו יד : (כב) בא · אל חצר בית המלך : (כג) ויבוא · מן החצר בא לפניו אל הבית אשר שם המלך לבוא לפניו · וקצר בדבר המובן מאליו : (כד) אתה · תחסר ה"א השאלה והוא כמו האתה אמרת וכו' :

כי

אַחֲרָי וְהוּא יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי׃ כה כִּי ׀ יָרַד הַיּוֹם וַיִּזְבַּח שׁוֹר
וּמְרִיא־וְצֹאן לָרֹב וַיִּקְרָא לְכָל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וּלְשָׂרֵי הַצָּבָא
וּלְאֶבְיָתָר הַכֹּהֵן וְהִנָּם אֹכְלִים וְשֹׁתִים לְפָנָיו וַיֹּאמְרוּ יְחִי
הַמֶּלֶךְ אֲדֹנִיָּהוּ׃ כו וְלִי אֲנִי־עַבְדֶּךָ וּלְצָדֹק הַכֹּהֵן וְלִבְנָיָהוּ
בֶן־יְהוֹיָדָע וְלִשְׁלֹמֹה עַבְדְּךָ לֹא קָרָא׃ כז אִם מֵאֵת אֲדֹנִי
הַמֶּלֶךְ נִהְיָה הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא הוֹדַעְתָּ אֶת־עַבְדְּיךָ עבדך קרי
מִי יֵשֵׁב עַל־כִּסֵּא אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ אַחֲרָיו׃ כח וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ
דָּוִד וַיֹּאמֶר קִרְאוּ־לִי לְבַת־שָׁבַע וַתָּבֹא לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וַתַּעֲמֹד
לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃ כט וַיִּשָּׁבַע הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמַר חַי־יְהוָה אֲשֶׁר־
פָּדָה אֶת־נַפְשִׁי מִכָּל־צָרָה׃ ל כִּי כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לָךְ
בַּיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר כִּי־שְׁלֹמֹה בְנֵךְ יִמְלֹךְ אַחֲרַי
וְהוּא יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי תַּחְתָּי כִּי כֵּן אֶעֱשֶׂה הַיּוֹם הַזֶּה׃
לא וַתִּקֹּד בַּת־שֶׁבַע אַפַּיִם אֶרֶץ וַתִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ וַתֹּאמֶר יְחִי
אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ דָּוִד לְעֹלָם׃ לב וַיֹּאמֶר ׀ הַמֶּלֶךְ דָּוִד קִרְאוּ־לִי
לְצָדוֹק הַכֹּהֵן וּלְנָתָן הַנָּבִיא וְלִבְנָיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָדָע וַיָּבֹאוּ

ר ש " י

אמרת · בתמיה : (כה) כי ירד היום · שהעיר היתה גבוהה ואבן הזוחלת

מצודת ציון

(ל) תחתי · במקומי :

מצודת דוד

(כה) כי ירד היום וגו' · ובוודאי עדיין המשתה היא נעשה לשמחת המלכות: ויאמרו וגו' · ר"ל בוודאי אמרו יחי המלך אדוניהו : (כו) ולי אני עבדך וגו' · הביא ראיה שהמשתה נעשה לשמחת המלכות שהרי קרא לכל בני המלך וכו' ולי וכו' לא קרא ואם לא היתה בדבר המלוכה היה קורא גם לנו : (כז) אם מאת וגו' · אם המלכת אדוניה היא במאותך תמה אני למה לא הודעתני מי ישב וכו' : (כח) קראו לי לבת שבע · כי רצה לתת לה התשובה על כי הדבר נוגעת אל נפשה ובעבור כי נתרחקה מאצלו בבוא נתן שלא ירגיש המלך שבאת בעצתו לזה צוה לקרותה אליו : (ל) כי כאשר נשבעתי וגו' · ר"ל כאשר נשבעתי מאז להמליכו אחר מותי כן אעשה היום להמליכו עוד בחיי : (לא) יחי אדוני · ר"ל בשוי

בגשם

לִפְנֵ֣י הַמֶּֽלֶךְ׃ לג וַיֹּ֨אמֶר הַמֶּ֜לֶךְ לָהֶ֗ם קְח֤וּ עִמָּכֶם֙ אֶת־עַבְדֵ֣י
אֲדֹנֵיכֶ֔ם וְהִרְכַּבְתֶּם֙ אֶת־שְׁלֹמֹ֣ה בְנִ֔י עַל־הַפִּרְדָּ֖ה אֲשֶׁר־
לִ֑י וְהוֹרַדְתֶּ֥ם אֹת֖וֹ אֶל־גִּחֽוֹן׃ לד וּמָשַׁ֣ח אֹת֣וֹ שָׁ֠ם צָד֨וֹק
הַכֹּהֵ֜ן וְנָתָ֧ן הַנָּבִ֛יא לְמֶ֖לֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵ֑ל וּתְקַעְתֶּם֙ בַּשּׁוֹפָ֔ר
וַאֲמַרְתֶּ֕ם יְחִ֖י הַמֶּ֥לֶךְ שְׁלֹמֹֽה׃ לה וַעֲלִיתֶ֣ם אַחֲרָ֗יו וּבָא֙
וְיָשַׁ֣ב עַל־כִּסְאִ֔י וְה֥וּא יִמְלֹ֖ךְ תַּחְתָּ֑י וְאֹת֤וֹ צִוִּ֙יתִי֙ לִהְי֣וֹת
נָגִ֔יד עַל־יִשְׂרָאֵ֖ל וְעַל־יְהוּדָֽה׃ לו וַיַּ֨עַן בְּנָיָ֧הוּ בֶן־יְהוֹיָדָ֛ע
אֶת־הַמֶּ֖לֶךְ וַיֹּ֣אמֶר ׀ אָמֵ֑ן כֵּ֚ן יֹאמַ֣ר יְהוָ֔ה אֱלֹהֵ֖י אֲדֹנִ֥י הַמֶּֽלֶךְ׃
לז כַּאֲשֶׁ֨ר הָיָ֤ה יְהוָה֙ עִם־אֲדֹנִ֣י הַמֶּ֔לֶךְ כֵּ֖ן יְהִ֣י יהיה קרי עִם־
שְׁלֹמֹ֑ה וִֽיגַדֵּל֙ אֶת־כִּסְא֔וֹ מִכִּסֵּ֕א אֲדֹנִ֖י הַמֶּ֥לֶךְ דָּוִֽד׃ לח וַיֵּ֣רֶד
צָד֣וֹק הַ֠כֹּהֵן וְנָתָ֨ן הַנָּבִ֜יא וּבְנָיָ֣הוּ בֶן־יְהוֹיָדָ֗ע וְהַכְּרֵתִי֙
וְהַפְּלֵתִ֔י וַיַּרְכִּ֙בוּ֙ אֶת־שְׁלֹמֹ֔ה עַל־פִּרְדַּ֖ת הַמֶּ֣לֶךְ דָּוִ֑ד וַיֹּלִ֥כוּ

רש"י

נמשה בגיא : (לג) על הפרדה אשר לי · הוא סימן לו שימלוך ותהא הגדולה שאין הדיוט רוכב על סוסו של מלך : אל גיחון · הוא מעין השילוח מכאן שאין מושחין את המלכים אלא על המעין סימן שתמשך מלכותו : (לד) ומשח אותו · נותן לו שמן בין ריסי עיניו כמין נזר : (לו) אמן · שיחיה שלמה : (לז) מכסא אדוני המלך · מכאן שאין אדם מתקנא בבנו : (לח) והכרתי והפלתי · תירגם יונתן וקשתיא וקלעיא

מצודת ציון

(לג) הפרדה · הוא הבא מן הסוס והחמור : גיחון · שם נהר והוא השילוח · כן ת"י : (לז) אמן · הוא ענין בקשה על קיום הדבר : (לח) והכרתי והפלתי · ת"י וקשתיא וקלעיא : על גיחון · אל גיחון :

מצודת דוד

הגששות וז"ש לעולם : (לג) עבדי אדוניכם · על עבדי עצמו אמר ודרך המדבר לדבר כן ודוגמתו בשמואל שאמר את יפתח ואת שמואל (ש"א י"ב) ולא אמר ואותי : אשר לי · המיוחדת לי והוא לאות על המלוכה שאין הדיוט רוכב על מה שרכב המלך :
אל גיחון · לסימן טוב שתמשך מלכותו כנהר : (לד) ותקעתם בשופר · להשמיע לרבים : (לה) אחריו · לזה שהוא יעלה לפניכם כדרך המלך ההולך בראש : (לו) כן יאמר ה' · שישב על כסא המלוכה :

אִתּוֹ עַל־גִּחוֹן׃ לט וַיִּקַּח צָדוֹק הַכֹּהֵן אֶת־קֶרֶן הַשֶּׁמֶן מִן־
הָאֹהֶל וַיִּמְשַׁח אֶת־שְׁלֹמֹה וַיִּתְקְעוּ בַּשּׁוֹפָר וַיֹּאמְרוּ כָּל־
הָעָם יְחִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה׃ מ וַיַּעֲלוּ כָל־הָעָם אַחֲרָיו וְהָעָם
מְחַלְּלִים בַּחֲלִלִים וּשְׂמֵחִים שִׂמְחָה גְדוֹלָה וַתִּבָּקַע הָאָרֶץ
בְּקוֹלָם׃ מא וַיִּשְׁמַע אֲדֹנִיָּהוּ וְכָל־הַקְּרֻאִים אֲשֶׁר אִתּוֹ וְהֵם
כִּלּוּ לֶאֱכֹל וַיִּשְׁמַע יוֹאָב אֶת־קוֹל הַשּׁוֹפָר וַיֹּאמֶר מַדּוּעַ
קוֹל־הַקִּרְיָה הוֹמָה׃ מב עוֹדֶנּוּ מְדַבֵּר וְהִנֵּה יוֹנָתָן בֶּן־
אֶבְיָתָר הַכֹּהֵן בָּא וַיֹּאמֶר אֲדֹנִיָּהוּ בֹּא כִּי אִישׁ חַיִל אַתָּה
וְטוֹב תְּבַשֵּׂר׃ מג וַיַּעַן יוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לַאֲדֹנִיָּהוּ אֲבָל
אֲדֹנֵינוּ הַמֶּלֶךְ־דָּוִד הִמְלִיךְ אֶת־שְׁלֹמֹה׃ מד וַיִּשְׁלַח אִתּוֹ
הַמֶּלֶךְ אֶת־צָדוֹק הַכֹּהֵן וְאֶת־נָתָן הַנָּבִיא וּבְנָיָהוּ בֶּן־
יְהוֹיָדָע וְהַכְּרֵתִי וְהַפְּלֵתִי וַיַּרְכִּבוּ אֹתוֹ עַל פִּרְדַּת הַמֶּלֶךְ׃
מה וַיִּמְשְׁחוּ אֹתוֹ צָדוֹק הַכֹּהֵן וְנָתָן הַנָּבִיא לְמֶלֶךְ בְּגִחוֹן

רש״י

ורבותינו אמרו אורים ותומים : (לט) את קרן השמן · משמן המשחה שעשה משה : מן האהל · שהארון נתון בעיר דוד וצלוחית של שמן המשחה לפני הארון כמו שאנו שונין בסדר יומא : (מ) בחלילים · פלאוט״י : ותבקע הארץ · דברו הנביאים בלשון הבאי כלשון בני אדם : (מג) אבל אדונינו ·

מצודת דוד

(לט) מן האהל · אשר נטה דוד בעירו להכנים בו הארון ושם היה שמן המשחה : (מ) מחללים בחלילים · מזמרים בכלי זמר ששמו חליל וכן כהולך בחליל (ישעיה ל׳) : בקולם · בעבור קול השמחה והוא ענין גוזמא : (מא) והם כלו לאכול · את הקול שמעו בעת כלו לאכול : קול הקריה הומה · קול קבולת אנשי העיר הומה : (מב) וטוב תבשר · על כי מדרך אדם המעולה להתאמן להשמיע בשורה טובה : (מג) אבל · ר״ל לא כמו שתחשוב שאבשר טוב אבל הוא בהפך כי המלך דוד וכו׳ ורעה היא :

מצודת ציון

(לט) קרן · כלי עשוי דמות קרן : (מא) הקרואים · המזומנים להסעודה כמו אחרי כן יאכלו הקרואים (ש״א ט׳) : הקריה · העיר : (מב) איש חיל · אדם מעולה ומזורז : (מה) ותהום ·

על

וַיַּעֲלוּ מִשָּׁם שְׂמֵחִים וַתֵּהֹם הַקִּרְיָה הוּא הַקּוֹל אֲשֶׁר
שְׁמַעְתֶּם׃ מו וְגַם יָשַׁב שְׁלֹמֹה עַל כִּסֵּא הַמְּלוּכָה׃
מז וְגַם־בָּאוּ עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ לְבָרֵךְ אֶת־אֲדֹנֵינוּ הַמֶּלֶךְ דָּוִד
לֵאמֹר יֵיטֵב אֱלֹהֶיךָ אלהים ק׳ אֶת־שֵׁם שְׁלֹמֹה מִשְּׁמֶךָ וִיגַדֵּל
אֶת־כִּסְאוֹ מִכִּסְאֶךָ וַיִּשְׁתַּחוּ הַמֶּלֶךְ עַל־הַמִּשְׁכָּב׃ מח וְגַם־
כָּכָה אָמַר הַמֶּלֶךְ בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר נָתַן
הַיּוֹם יֹשֵׁב עַל־כִּסְאִי וְעֵינַי רֹאוֹת׃ מט וַיֶּחֶרְדוּ וַיָּקֻמוּ כָּל־
הַקְּרֻאִים אֲשֶׁר לַאֲדֹנִיָּהוּ וַיֵּלְכוּ אִישׁ לְדַרְכּוֹ׃ נ וַאֲדֹנִיָּהוּ יָרֵא
מִפְּנֵי שְׁלֹמֹה וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ וַיַּחֲזֵק בְּקַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ׃
נא וַיֻּגַּד לִשְׁלֹמֹה לֵאמֹר הִנֵּה אֲדֹנִיָּהוּ יָרֵא אֶת־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
וְהִנֵּה אָחַז בְּקַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ לֵאמֹר יִשָּׁבַע־לִי כַיּוֹם הַמֶּלֶךְ
שְׁלֹמֹה אִם־יָמִית אֶת־עַבְדּוֹ בֶּחָרֶב׃ נב וַיֹּאמֶר שְׁלֹמֹה אִם
יִהְיֶה לְבֶן־חַיִל לֹא־יִפֹּל מִשַּׂעֲרָתוֹ אָרְצָה וְאִם־רָעָה
תִמָּצֵא־בוֹ וָמֵת׃ נג וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיֹּרִדֻהוּ מֵעַל

רש"י

כלומר עכשיו אין בשורתי טובה לך: (נ) בקרנות המזבח· שהיה בגבעון אמר, הרוגי בית דין נקברין בקבר בית דין אמות כאן ואקבר בקברי אבותי

מצודת ציון

מל׳ המיה: (נא) כיום· כעת כי יום הוא כמו עת והכ"ף באה לאמתת הדבר כמו מכרה כיום (בראשית כ"ה): (נב) משערתו· משער ראשו:

מצודת דוד

(מז) על המשכב· בשכבו על המשכב השתחוה לה׳: (מח) אשר נתן היום יושב· כמו אשר נתן היום בן יושב וגו׳: (נ) ירא· שלא לדונו כמורד במלכות על אשר רצה למלוך מבלי דעת המלך: בקרנות המזבח· אשר עמד לפני הארון בחשבו שלא יחלל המקום להרגו שם: (נא) אם ימית· ר"ל שלא ימית וכאילו אמר שיהיה עליו עונש שבועה אם ימית וגו׳: (נב) לבן חיל· ר"ל לעבוד עבודתו כשאר עבדי המלך: לא יפול וגו׳· ר"ל לא יעונש על העבר אפילו עונש מועט ואמר בלשון גוזמא כדרך שהבריות אומרים: ואם רעה תמצא בו· ואפילו בדבר שאין בו כדי להמית מ"מ יומת בעבור לרוץ הדבר הזה: (נג) ויורדהו· נוס לו נרדם

הַמִּזְבֵּחַ וַיָּבֹא וַיִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיֹּאמֶר־לוֹ שְׁלֹמֹה לֵךְ
לְבֵיתֶךָ׃ ב א וַיִּקְרְבוּ יְמֵי־דָוִד לָמוּת וַיְצַו אֶת־שְׁלֹמֹה
בְנוֹ לֵאמֹר׃ ב אָנֹכִי הֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ כָּל־הָאָרֶץ וְחָזַקְתָּ וְהָיִיתָ
לְאִישׁ׃ ג וְשָׁמַרְתָּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת
בִּדְרָכָיו לִשְׁמֹר חֻקֹּתָיו מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְעֵדְוֹתָיו כַּכָּתוּב
בְּתוֹרַת מֹשֶׁה לְמַעַן תַּשְׂכִּיל אֵת כָּל־אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה וְאֵת
כָּל־אֲשֶׁר תִּפְנֶה שָׁם׃ ד לְמַעַן יָקִים יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ
אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלַי לֵאמֹר אִם־יִשְׁמְרוּ בָנֶיךָ אֶת־דַּרְכָּם לָלֶכֶת
לְפָנַי בֶּאֱמֶת בְּכָל־לְבָבָם וּבְכָל־נַפְשָׁם לֵאמֹר לֹא־יִכָּרֵת
לְךָ אִישׁ מֵעַל כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל׃ ה וְגַם אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת
אֲשֶׁר־עָשָׂה לִי יוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה אֲשֶׁר עָשָׂה לִשְׁנֵי־שָׂרֵי

רש"י

כן דרש רבי תנחומא : (ה) את אשר עשה לי · שהראה בספר שעלה דוד

מצודת דוד

לרדם בהבטחתו : לך לביתך · כי נשאר עומד לפני שלמה כחשבו שכוונתו להיות לבן חיל לעמוד לפניו ולשרתו בכל עת ואמר לו לך לביתך כאומר לבבי לא כן יחשוב כי"א תהיה לבן חיל לעת מלוא בזמן הצורך :

ב (ב) בדרך וגו' · ר"ל כמנהג הנהוג בכל הבריות : והיית לאיש · עם שאתה עודך נער התחזק עצמך להיות כאיש השלם בשניו הואיל ואמות ואינני להדריכך בדרך תלך : (ג) משמרת ה' · הדברים אשר צוה ה' לשמרו ואל בינתך אל תשען : ללכת בדרכיו · להיות רחום ורב חסד כמוהו : חקותיו · הם המצות שלא נתגלו טעמיהם והמה כחק וגזירה : מצותיו · מה שבין אדם למקום : ומשפטיו · הם שבין אדם לחבירו : ועדותיו · הם המצות אשר טעמיהם להעיד על מפלאות ה' כשבת ומועדי ה' והדומים : למען תשכיל · ר"ל כשתשמור כל המצות תשכיל עוד מהם את כל אשר תעשה מהדברים אשר לא נאמרו בתורה כי מהם תקח חכמה לעבוד את ה' בכל הדברים : ואת וגו' · הוא כפל ענין במ"ש : (ד) לאמר לא יכרת · לפי שארכו הדברים אמר שוב לאמר : (ה) וגם אתה ידעת · ר"ל כמו שיודע אני כמו כן אתה ידעת ואין מהצורך לספר לך פרטי הדברים : אשר עשה לי · וחוזר ומפרש שזהו אשר עשה לשני שרי וגו' כי על כי הם באו בהבטחת דוד והלכו בשליחותו ועכ"ז הרגם יואב יחשב א"כ לדוד לכלימה בזה : לשני שרי צבאות · כי

צְבָאוֹת יִשְׂרָאֵל לְאַבְנֵר בֶּן־נֵר וְלַעֲמָשָׂא בֶן־יֶתֶר וַיַּהַרְגֵם
וַיָּשֶׂם דְּמֵי־מִלְחָמָה בְּשָׁלֹם וַיִּתֵּן דְּמֵי מִלְחָמָה בַּחֲגֹרָתוֹ
אֲשֶׁר בְּמָתְנָיו וּבְנַעֲלוֹ אֲשֶׁר בְּרַגְלָיו׃ ו וְעָשִׂיתָ כְּחָכְמָתֶךָ
וְלֹא־תוֹרֵד שֵׂיבָתוֹ בְּשָׁלֹם שְׁאֹל׃ ז וְלִבְנֵי בַרְזִלַּי הַגִּלְעָדִי
תַּעֲשֶׂה־חֶסֶד וְהָיוּ בְּאֹכְלֵי שֻׁלְחָנֶךָ כִּי־כֵן קָרְבוּ אֵלַי
בְּבָרְחִי מִפְּנֵי אַבְשָׁלוֹם אָחִיךָ׃ ח וְהִנֵּה עִמְּךָ שִׁמְעִי בֶן־
גֵּרָא בֶן־הַיְמִינִי מִבַּחֻרִים וְהוּא קִלְלַנִי קְלָלָה נִמְרֶצֶת

רש"י

ביד אוריה במדרש רבי תנחומא: דמי מלחמה בשלום · שהיה להם שלום עמו ולא היו נשמרים ממנו: בחגורתו אשר במתניו · שחגר חרבו מלומדת על מתניו שלא כדרך החוגרים בצאתו לקראת עמשא ופיה למטה כדי שתפול כמה שנאמר והוא יצא ותפול (שמואל ב' כ' ח') וכשנפלה ונטלה כסבור עמשא שלא נטל אלא להגביהה מן הארץ ולא נשמר מחרב אשר ביד יואב: ובנעלו אשר ברגליו · את אבנר הרג בערמה ששאלו גידמת היאך חולצת כמה שנאמר (שמואל ב' ג' כ"ז) ויטהו יואב אל תוך השער לדבר אתו בשלי לשון של נעלך: (ו) ולא תורד שיבתו בשלום שאול · אל תניחהו למות מיתת עצמו וליפול בגיהנם: (ח) קללה נמרצת · מפורשת כמו מה ימריצך (איוב י"ו ג')

מצודת ציון

ב (ז) קרבו אלי · קרבו אותי: (ח) קללני · מל' קלות ובזיון: נמרצת · חזקה כמו ותבל נמרץ

מצודת דוד

גם עמשא היה שר צבא לאבשלום אף בדעת דוד היה להעמידו תחת יואב: דמי מלחמה · הדם הראוי לשפוך באנשי מלחמתי שפך הוא באנשי שלומי: ויתן דמי מלחמה · הדם הראוי לשפוך במלחמה בגבורים מפורסמת שפך באנשי שלומי בערמתו: בחגורתו וגו' · ר"ל במה שחגר חרבו מלומדת במתניו לרחבו בכדי שתהא נוחה ליפול בשחיה מועטת וכשיצא מול עמשא שחה מעט לתקן מנעלו ונפלה החרב מתערה והגביה בידו והכהו נפש ועמשא לא נשמר על כי ראה אשר בעצמה נפלה מתערה: (ו) כחכמתך · לפי חכמתך תמצא לו עילה: ולא תורד שיבתו · רצה לומר עם שהוא איש שיבה לא תהדר פניו וראה שלא ירד לקבר בשלום במיתת עצמו: (ז) כי כן · ר"ל בזה הדבר עצמו קרבו אותי לאכול על שולחן אביהם וכאומר עוד תעשה עמהם חסד זולת מה שיהיו באוכלי שולחנך כי זה לתשלום גמול ולא לחסד יקרא: (ח) עמך · ור"ל אוסבך

בְּיוֹם לֶכְתִּי מַחֲנָיִם וְהוּא־יָרַד לִקְרָאתִי הַיַּרְדֵּן וָאֶשָּׁבַע
לוֹ בַיהוָה לֵאמֹר אִם־אֲמִיתְךָ בֶּחָרֶב׃ ט וְעַתָּה אַל־תְּנַקֵּהוּ
כִּי אִישׁ חָכָם אָתָּה וְיָדַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־לּוֹ וְהוֹרַדְתָּ
אֶת־שֵׂיבָתוֹ בְּדָם שְׁאוֹל׃ י וַיִּשְׁכַּב דָּוִד עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר
בְּעִיר דָּוִד׃ יא וְהַיָּמִים אֲשֶׁר מָלַךְ דָּוִד עַל־יִשְׂרָאֵל
אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּחֶבְרוֹן מָלַךְ שֶׁבַע שָׁנִים וּבִירוּשָׁלַםִ מָלַךְ
שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים׃ יב וּשְׁלֹמֹה יָשַׁב עַל־כִּסֵּא דָּוִד
אָבִיו וַתִּכֹּן מַלְכֻתוֹ מְאֹד׃ יג וַיָּבֹא אֲדֹנִיָּהוּ בֶן־חַגִּית
אֶל־בַּת־שֶׁבַע אֵם־שְׁלֹמֹה וַתֹּאמֶר הֲשָׁלוֹם בֹּאֶךָ וַיֹּאמֶר
שָׁלוֹם׃ יד וַיֹּאמֶר דְּבָר לִי אֵלָיִךְ וַתֹּאמֶר דַּבֵּר׃ טו וַיֹּאמֶר
אַתְּ יָדַעַתְּ כִּי־לִי הָיְתָה הַמְּלוּכָה וְעָלַי שָׂמוּ כָל־יִשְׂרָאֵל

ר ש " י

מה נמרצו (שם ו' כ"ה) כמו מה נמלצו : (ט) כי איש חכם אתה · תן לבך למצוא לו עון מות בשביל דבר אחר וזהו וידעת את אשר תעשה לו : (יב) ותכון מלכותו מאד · אף על העליונים :

מצודת דוד

אוהבך היושב עמך בתמידות ואמרז"ל שהיה מלמדו תורה : ביום לכתי מחנים · כי כשברח מפני אבשלום הלך עד מחנים וישב בה עד חזרתו לירושלים : והוא ירד · לפייס אותי ונשבעתי לו אז לבל אמיתו ולזה לא אוכל בעצמי לקחת נקמתי ממנו : (ט) ועתה · הואיל ואתה תמלוך תחתי אל תנקה אותו מהעון הזה מבלי לשלם לו גמול הראוי : כי איש חכם אתה · ותוכל למצוא בעילה את אשר תעשה לו : שיבתו · ר"ל אל תחוש להדרו בעבור שיבתו : בדם שאול · רצה לומר לא תניחו למות על מטתו כ"א ישפך דמו בחרב : (י) בעיר דוד · היא ציון : (יא) שבע שנים · ובש"ב נאמר גם ששה חדשים ולא חש למנותם כאן על כי היה נרדף מאבשלום ששה חדשים למולם: (יב) ותכון מלכותו · לא כאביו שהיה לפעמים נרדף בעת מלכותו מאבשלום ושבע בן בכרי כי מלכותו היה נכון מיד : (יג) השלום בואך · שאלה אותו אם ביאתו בדבר שלום או בא להתקוטט עמה בדבר מה : (טו) כי לי וגו' · על כי שאלתו היתה בדבר אבישג ועלם כוונתו היתה להתנשא עוד ולאמר אני אמלוך ורצה לעשות הכנה לזה לקחת את אבישג להשתמש בתשמיש המלך

שאין

פְּנֵיהֶם לִמְלֹךְ וַתִּסֹּב הַמְּלוּכָה וַתְּהִי לְאָחִי כִּי מֵיְהוָה
הָיְתָה לּוֹ׃ טז וְעַתָּה שְׁאֵלָה אַחַת אָנֹכִי שֹׁאֵל מֵאִתָּךְ אַל־
תָּשִׁבִי אֶת־פָּנָי וַתֹּאמֶר אֵלָיו דַּבֵּר׃ יז וַיֹּאמֶר אִמְרִי־נָא
לִשְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ כִּי לֹא־יָשִׁיב אֶת־פָּנָיִךְ וְיִתֶּן־לִי אֶת־
אֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית לְאִשָּׁה׃ יח וַתֹּאמֶר בַּת־שֶׁבַע טוֹב
אָנֹכִי אֲדַבֵּר עָלֶיךָ אֶל־הַמֶּלֶךְ׃ יט וַתָּבֹא בַת־שֶׁבַע אֶל־
הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לְדַבֶּר־לוֹ עַל־אֲדֹנִיָּהוּ וַיָּקָם הַמֶּלֶךְ לִקְרָאתָהּ
וַיִּשְׁתַּחוּ לָהּ וַיֵּשֶׁב עַל־כִּסְאוֹ וַיָּשֶׂם כִּסֵּא לְאֵם הַמֶּלֶךְ
וַתֵּשֶׁב לִימִינוֹ׃ כ וַתֹּאמֶר שְׁאֵלָה אַחַת קְטַנָּה אָנֹכִי
שֹׁאֶלֶת מֵאִתָּךְ אַל־תָּשֶׁב אֶת־פָּנָי וַיֹּאמֶר לָהּ הַמֶּלֶךְ שַׁאֲלִי
אִמִּי כִּי לֹא־אָשִׁיב אֶת־פָּנָיִךְ׃ כא וַתֹּאמֶר יֻתַּן אֶת־
אֲבִישַׁג הַשֻּׁנַמִּית לַאֲדֹנִיָּהוּ אָחִיךָ לְאִשָּׁה׃ כב וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ
שְׁלֹמֹה וַיֹּאמֶר לְאִמּוֹ וְלָמָה אַתְּ שֹׁאֶלֶת אֶת־אֲבִישַׁג
הַשֻּׁנַמִּית לַאֲדֹנִיָּהוּ וְשַׁאֲלִי־לוֹ אֶת־הַמְּלוּכָה כִּי הוּא אָחִי

ר ש " י

(יט) לדבר לו · לדבר בשבילו בשביל אדוניהו: לאם המלך · אמרו רבותינו לאמה של מלכות היא רות: (כב) ושאלי לו את המלוכה · משישתמש בשרביטו של מלך היא תחלת השררה:

מצודת ציון | מצודת דוד

(מיכה ב׳): (טז) שאלה · ענין שאין ראוי כ"א למלך ותחש פן
תרגיש בדבר לזה הקדים ואמר שלא
מאז היתה המלוכה ראויה לי על כי אני גדול האחים ואף כולם חשבו
כי מאז ועל כל זה מלך שלמה כי מה' היתה לו ואם כן מי פתי יסור
הנה להתחכם מול גזירת המקום: (טז) ועתה · הואיל ואין
חשש בדבר המלוכה: אל תשיבי וגו' · ר"ל אל תשיבי פני ריקם מבלי
למלאות שאלתי: (יח) טוב · ראוי והגון הדבר הזה ולכן אדבר
בעבורך אל המלך: (יט) על אדוניהו · בעבור שאלת אדוניהו:
לקראתה · ללכת לקראתה: (כב) ולמה את שואלת וגו' ושאלי וגו' ·
כי שלמה הבין בדבר אשר יבקש אוחזים לעורר על המלוכה ולזה
אמר

הַגָּדוֹל מִמֶּנִּי וְלוֹ וּלְאֶבְיָתָר הַכֹּהֵן וּלְיוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה׃
כג וַיִּשָּׁבַע הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בַּיהוָה לֵאמֹר כֹּה יַעֲשֶׂה־לִּי
אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִיף כִּי בְנַפְשׁוֹ דִּבֶּר אֲדֹנִיָּהוּ אֶת־הַדָּבָר
הַזֶּה׃ כד וְעַתָּה חַי־יְהוָה אֲשֶׁר הֱכִינַנִי וַיּוֹשִׁיבַנִי יתיר י׳
עַל־כִּסֵּא דָּוִד אָבִי וַאֲשֶׁר עָשָׂה־לִּי בַּיִת כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר כִּי
הַיּוֹם יוּמַת אֲדֹנִיָּהוּ׃ כה וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בְּיַד בְּנָיָהוּ
בֶן־יְהוֹיָדָע וַיִּפְגַּע־בּוֹ וַיָּמֹת׃ כו וּלְאֶבְיָתָר הַכֹּהֵן אָמַר
הַמֶּלֶךְ עֲנָתֹת לֵךְ עַל־שָׂדֶיךָ כִּי אִישׁ מָוֶת אָתָּה וּבַיּוֹם
הַזֶּה לֹא אֲמִיתֶךָ כִּי־נָשָׂאתָ אֶת־אֲרוֹן אֲדֹנָי יְהוִה לִפְנֵי
דָּוִד אָבִי וְכִי הִתְעַנִּיתָ בְּכֹל אֲשֶׁר־הִתְעַנָּה אָבִי׃ כז וַיְגָרֶשׁ

רש״י

(כד) עשה לי בית · בית המלוכה כאשר דבר ביד נתן : (כו) ענתות לך · משם היה : כי איש מות אתה · שמרדת במלכות אבי בהיותך עם אדוניהו להמליכו שלא מדעתו : כי נשאת את ארון · בברוח אבי מפני אבשלום : וכי התענית · עמו בהיותו בצרה שנאמר (שמואל ב׳ י״ז

מצודת דוד

אמר בדרך התול ושחוק למה תשאלי דבר המסבב את המלוכה הלא טוב שאלי לו את המלוכה בעצם על כי היות הוא הגדול ממני וכאשר אמר הוא בהקדמת שאלתו : ולו וגו׳ · ר״ל וכמו שתשאלי לו את הראוי אליו כן שאלי להשיב לאביתר וליואב את הראוי להם היות כי כולם המה בעצה אחת למען יחזיקו בשלהם : (כג) כה יעשה וגו׳ · הוא ענין שבועה וגזם ולא אמר וכמוהו הרבה במקרא : בנפשו · באבדן נפשו כי ימות עליו : (כד) עשה לי בית · ר״ל בית מלכות והוא כפל ענין במ״ש : (כה) ויפגע בו · ואף שהיה כהן ואסור לטמא למת הנה פירש ממנו עוד טרם נשמתו : (כו) ולאביתר אמר · בראותו שעדיין עומד במרדו בתת עצה לאדוניה לקחת את אבישג : ענתות לך · ר״ל לך אל מקומך ענתות כי שם היתה עיר הכהנים : כי איש מות אתה · על שהיית בקשר המרד להמליך את אדוניה מבלי דעת המלך אבי ולכן לא תשב עוד פה לראות פני : וביום הזה · ר״ל ואף היום שמן הראוי עודך מחזיק במרד בתת עצה לאדוניה לשאול את אבישג למצוא תואנה בדבר המלוכה עכ״ז לא אמיתך : לפני דוד אבי · בהיותו בורח מפני אבשלום : וכי התענים

מצודת ציון

בקשה : (כד) הכינני · הכין אותי : (כה) ויפגע · ענין מכת מות כמו גש פגע בו (ש״ב א׳): (כו) התענית·

שְׁלֹמֹה אֶת־אֶבְיָתָר מִהְיוֹת כֹּהֵן לַיהוָה לְמַלֵּא אֶת־דְּבַר
יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר עַל־בֵּית עֵלִי בְּשִׁלֹה׃
כח וְהַשְּׁמֻעָה בָּאָה
עַד־יוֹאָב כִּי יוֹאָב נָטָה אַחֲרֵי אֲדֹנִיָּה וְאַחֲרֵי אַבְשָׁלוֹם
לֹא נָטָה וַיָּנָס יוֹאָב אֶל־אֹהֶל יְהוָה וַיַּחֲזֵק בְּקַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ׃
כט וַיֻּגַּד לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה כִּי נָס יוֹאָב אֶל־אֹהֶל יְהוָה וְהִנֵּה
אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ וַיִּשְׁלַח שְׁלֹמֹה אֶת־בְּנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע לֵאמֹר
לֵךְ פְּגַע־בּוֹ׃
ל וַיָּבֹא בְנָיָהוּ אֶל־אֹהֶל יְהוָה וַיֹּאמֶר אֵלָיו
כֹּה־אָמַר הַמֶּלֶךְ צֵא וַיֹּאמֶר ׀ לֹא כִּי פֹה אָמוּת וַיָּשֶׁב

רש"י

כ"ט) כי אמרו העם רעב ועיף וצמא במדבר : (כז) אשר דבר על בית עלי · והקימותי לי כהן נאמן וגו' (שמואל א' ב' ל"ה) והבטת צר מעון וגו' (שם ל"ב) ומשחרבה שילה לא היה בית חשוב לעבודה להקב"ה ועתה כשיבנה בית הבחירה מלא הקב"ה את דברו לגרש את בני עלי : (כח) והשמועה באה עד יואב · שמועת מצות דוד שצוה להרגו וידע שבשלמה שונאו : כי יואב נטה אחרי אדוניה ואחרי אבשלום לא נטה · סוף דבר אבל בקש לנטות אלא נתיירא שעדיין למלוחית של דוד קיימת : (ל) ויאמר לא · שתים לא אקבל עלי קללות שקללני דוד אביך במיתת

מצודת ציון

מל' עינוי וצער : (כז) למלא · ענין

מצודת דוד

ובעבור אשר היית מעונה ומיצר בצרת אבי כשהיה נרדף מפני שאול :

(כז) מהיות כהן · ר"ל מלשמש עוד בכהונה גדולה : למלא את דבר ה' · הסיבה הזו היתה למלאות דבר ה' וגו' : בשלה · בעוד היה המשכן בשילה דבר ה' על בית עלי שיוקח מהם כהונה הגדולה ואביתר היה מבניו : (כח) והשמועה · מה שהרג את אדוניה וגרש את אביתר באה עד יואב ר"ל מהשמועה ההיא פחד לנפשו על כי גם הוא היה עמהם בקשר המרד : ואחרי אבשלום לא נטה · כי אילו נטה גם אחר אבשלום לא היה א"כ נופל וגרוע מיתר עבדי המלך אשר היו עם אדוניה ועכ"ז לא נעשה להם דבר אבל הואיל ולא נטה אחר אבשלום עם שרוב ישראל נטו אחריו ואחר אדוניה נטה א"כ מהנראה בוודאי היה זה על כי ראותו כי גדל שלמה וראוי למלוכה ובעבור שנאתו נטה אחר אדוניה וחשב שבעבור זה יחם לבב שלמה להרגו : אהל ה' · אשר הארון והמזבח לפניו : בקרנות המזבח · בחשבו שלא יטמא את המקום להרגו שמה : (ל) כה אמר המלך צא · סיות חשב כי כן דעת המלך להוציאו בערמה ולהמיתו שלא לטמא מקום הארון : לא · כי יואב הבין בדבר שעכ"פ ימות ואמר לא אצא כי

בְּנָיָהוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּבָר לֵאמֹר כֹּה־דִבֶּר יוֹאָב וְכֹה עָנָנִי׃
לא וַיֹּאמֶר לוֹ הַמֶּלֶךְ עֲשֵׂה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר וּפְגַע־בּוֹ וּקְבַרְתּוֹ
וַהֲסִירֹתָ ׀ דְּמֵי חִנָּם אֲשֶׁר שָׁפַךְ יוֹאָב מֵעָלַי וּמֵעַל בֵּית
אָבִי׃ לב וְהֵשִׁיב יְהוָה אֶת־דָּמוֹ עַל־רֹאשׁוֹ אֲשֶׁר פָּגַע
בִּשְׁנֵי־אֲנָשִׁים צַדִּקִים וְטֹבִים מִמֶּנּוּ וַיַּהַרְגֵם בַּחֶרֶב וְאָבִי
דָוִד לֹא יָדָע אֶת־אַבְנֵר בֶּן־נֵר שַׂר־צְבָא יִשְׂרָאֵל וְאֶת־
עֲמָשָׂא בֶן־יֶתֶר שַׂר־צְבָא יְהוּדָה׃ לג וְשָׁבוּ דְמֵיהֶם בְּרֹאשׁ
יוֹאָב וּבְרֹאשׁ זַרְעוֹ לְעֹלָם וּלְדָוִד וּלְזַרְעוֹ וּלְבֵיתוֹ וּלְכִסְאוֹ
יִהְיֶה שָׁלוֹם עַד־עוֹלָם מֵעִם יְהוָה׃ לד וַיַּעַל בְּנָיָהוּ בֶּן־

רש"י

אבנר (שמואל ב' ג' כ"ט) יחולו על ראש יואב יקבלם שלמה עליו ואת"ע אנא : (לא) עשה כאשר דבר · אני מקבלם עלי לכך נדבקו כל אלה בזרע דוד · עוזיה היה מצורע · אסא מחזיק בפלך · יהויקים נפל בחרב · וחסר

מצודת דוד / מצודת ציון

פה אמות ודעתו היה להחטיא את שלמה : (ל) ענני · מל' פנים
שלמה במה שיטמא אצל הארון כאשר
יהרגנו שמה : וכה ענני · כפל הדבר במ"ש : (לא) כאשר דבר · לסמיתו שמה : ופגע בו · כפל דבריו לזרזו (ואף כי אביו צוה להמית לו עילה להרגנו הנה זה העילה שמצא כי גם זה תחשב לקלת מרד בנוסו מפני המלך) : וקברתו · לא שיקברו בעצמו כי כהן היה אבל כוונתו לצוות לקברו בקבר הראוי לו כי שר וגדול היה : והסירות · במה שתמית אותו יגולגל עוד זכות כי תסיר עונש דם חנם מעלי ומעל בית אבי כ"א לא יהרג הוא יהיה עלינו עונש מה על מה שלא בערנו הרע : (לב) והשיב ה' · עתה בשימות הוא הנה ה' השיב עונש דמי חנם על ראשו · ומפרש מהו הדם ואמר אשר פגע וגו' : ואבי דוד לא ידע · עד לא הכה ואין לאבי אשמה בזה ועליו העון : שר צבא יהודה · אולי רק על יהודה לבד שמהו אבשלום לשר צבא : (לג) ושבו דמיהם · ר"ל עם שימות יואב מ"מ עונש הדם ישוב בראשו לקבל גמול אחר המיתה גם בראש זרעו יחול עד עולם כי המיתה היא גם בעבור המרידה ולא קבל בזה עדיין עונש שלם על הדם ששפך : ולביתו · ר"ל לבית מלכותו ואמר לכסאו לתוספת ביאור ור"ל שיהיה שלום בין בדבר הגוף בין בדבר המלוכה: יהיה שלום ·

יְהוֹיָדָע וַיִּפְגַּע־בּוֹ וַיְמִתֵהוּ וַיִּקָּבֵר בְּבֵיתוֹ בַּמִּדְבָּר׃ לה וַיִּתֵּן
הַמֶּלֶךְ אֶת־בְּנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע תַּחְתָּיו עַל־הַצָּבָא וְאֶת־
צָדוֹק הַכֹּהֵן נָתַן הַמֶּלֶךְ תַּחַת אֶבְיָתָר׃ לו וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ
וַיִּקְרָא לְשִׁמְעִי וַיֹּאמֶר לוֹ בְּנֵה־לְךָ בַיִת בִּירוּשָׁלַ͏ִם וְיָשַׁבְתָּ
שָׁם וְלֹא־תֵצֵא מִשָּׁם אָנֶה וָאָנָה׃ לז וְהָיָה בְּיוֹם צֵאתְךָ
וְעָבַרְתָּ אֶת־נַחַל קִדְרוֹן יָדֹעַ תֵּדַע כִּי מוֹת תָּמוּת דָּמְךָ
יִהְיֶה בְרֹאשֶׁךָ׃ לח וַיֹּאמֶר שִׁמְעִי לַמֶּלֶךְ טוֹב הַדָּבָר כַּאֲשֶׁר
דִּבֶּר אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ כֵּן יַעֲשֶׂה עַבְדֶּךָ וַיֵּשֶׁב שִׁמְעִי בִּירוּשָׁלַ͏ִם
יָמִים רַבִּים׃ לט וַיְהִי מִקֵּץ שָׁלֹשׁ שָׁנִים וַיִּבְרְחוּ שְׁנֵי־
עֲבָדִים לְשִׁמְעִי אֶל־אָכִישׁ בֶּן־מַעֲכָה מֶלֶךְ גַּת וַיַּגִּידוּ
לְשִׁמְעִי לֵאמֹר הִנֵּה עֲבָדֶיךָ בְּגַת׃ מ וַיָּקָם שִׁמְעִי וַיַּחֲבֹשׁ
אֶת־חֲמֹרוֹ וַיֵּלֶךְ גַּתָה אֶל־אָכִישׁ לְבַקֵּשׁ אֶת־עֲבָדָיו
וַיֵּלֶךְ שִׁמְעִי וַיָּבֵא אֶת־עֲבָדָיו מִגַּת׃ מא וַיֻּגַּד לִשְׁלֹמֹה
כִּי־הָלַךְ שִׁמְעִי מִירוּשָׁלַ͏ִם גַּת וַיָּשֹׁב׃ מב וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ

פתח באתנח ר ש " י פתח בס"פ

לתם [יפויכין] : (לד) בביתו במדבר · שהיתה ביתו הפקר כמדבר לעניים : (לו) ולא תצא משם · כדי שיהא מצוי לו ולמצוא לו תואנה מום :

מצודת ציון

ותשובה : (לו) אנה ואנה · לכאן ולכאן : (מ) ויחבוש · ענין תיקון האוכף כמו ויחבוש את החמור

מצודת דוד

כי מה לעשות עוד אם הומת ובערתי הרע : (לד) בביתו במדבר · בהבית שהיה לו במדבר במקום שאין רועים מקנסו · ורז"ל אמרו שהיה ביתו הפקר לעניים כמדבר שהוא הפקר לכל : (לה) תחת אביתר · לשמש משמש תחתיו בכהונה גדולה : (לו) בירושלים · כי אז היה ביתו בבחורים : וישבת שם · והיתה כוונתו להיות מצוי לו למצוא לו עילה : (לז) את נחל קדרון · שהיה סמוך לירושלים ודרך בו יוצאים מן העיר : דמך · עון מיתתך יהיה על ראשך כי היה לך להזהר : (לח) טוב הדבר · רצה לומר הדבר הזה הגון הוא מלד עצמי וחפץ אני בזה א"כ בוודאי אהיה מהר בדבר כמאמרך : (מ) וילך · בכדי שילך על החמור לגת : לבקש · לשאול מאכיש להחזיר

לו

יִקְרָא לְשִׁמְעִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו הֲלוֹא הִשְׁבַּעְתִּיךָ בַיהוָה
וָאָעִד בְּךָ לֵאמֹר בְּיוֹם צֵאתְךָ וְהָלַכְתָּ אָנֶה וָאָנָה יָדֹעַ
תֵּדַע כִּי־מוֹת תָּמוּת וַתֹּאמֶר אֵלַי טוֹב הַדָּבָר שָׁמָעְתִּי׃
מג וּמַדּוּעַ לֹא שָׁמַרְתָּ אֵת שְׁבֻעַת יְהוָה וְאֶת־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר־
צִוִּיתִי עָלֶיךָ׃ מד וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־שִׁמְעִי אַתָּה יָדַעְתָּ
אֵת כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר יָדַע לְבָבְךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לְדָוִד אָבִי
וְהֵשִׁיב יְהוָה אֶת־רָעָתְךָ בְּרֹאשֶׁךָ׃ מה וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
בָּרוּךְ וְכִסֵּא דָוִד יִהְיֶה נָכוֹן לִפְנֵי יְהוָה עַד־עוֹלָם׃ מו וַיְצַו
הַמֶּלֶךְ אֶת־בְּנָיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָדָע וַיֵּצֵא וַיִּפְגַּע־בּוֹ וַיָּמֹת
וְהַמַּמְלָכָה נָכוֹנָה בְּיַד שְׁלֹמֹה׃ ג א וַיִּתְחַתֵּן שְׁלֹמֹה אֶת־

רש"י

(מב) ואעד בך · לשון התראה: (מג) את שבועת ה' · אשר השבעתיך בה': (מו) והממלכה נכונה וגו' · כלומר לא נענש על כל אלה: (א) ויתחתן שלמה · וכל זמן שהיה שמעי רבו קיים לא נתחתן בו מכאן אמרו לעולם ידור אדם במקום רבו: עד כלותו לבנות וגו' · ואח"כ בנה לו בית:

מצודת ציון

(ש"ב י"ז): (מה) נכון · מתוקן:

מצודת דוד

לו עבדין: (מב) השבעתיך · כי שלמה השביעו על הדבר הזה ועם כי לא הוזכר: ואעד · ר"ל התריתי בך להיות נזהר בדבר וע"ם שדרך המתרה להתרות בעדים אמר לשון ואעד: ותאמר · אמרת אז שגם הדבר הגון בעיני ואינני אנוס בה ושמעתי אותה ר"ל אני מקבל הדבר בשבועה: (מג) ומדוע · ואם אנוס מרצון קבלת עליך בשבועה מדוע לא שמרת: (מד) אתה ידעת · כאומר אגיד מה גרם לך הסבות הזה והוא הדבר אשר אתה ידעת ולפי שלא רצה להוציא בשפתיו הקללות שקלל אמר אשר ידע לבבך אשר עשית לאבי ובעבור עונש העון הזה בא לידך זה הסבות: והשיב ה' · עם שדוד אבי לא השיב גמול רעתך בראשך הנה ה' השיב כי הסבות עשו למען תומת: (מה) והמלך שלמה ברוך · ר"ל הכל יברכוהו בראותם שלא נשא פנים לאוהבו ומלמדו בחללו שבועת ה': וכסא דוד יהיה נכון · על כי נתקיים שבועת דוד לו כי לא בעבורו הומת: (מו) והממלכה נכונה · ר"ל עם כי הרג שרים ונכבדים גדולה עם כל זה היתה הממלכה נכונה בידו מבלי פוצה פה ומצפצף כי רצו

אשר

פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם וַיִּקַּח אֶת־בַּת־פַּרְעֹה וַיְבִיאֶהָ אֶל־
עִיר דָּוִד עַד כַּלֹּתוֹ לִבְנוֹת אֶת־בֵּיתוֹ וְאֶת־בֵּית יְהוָה
וְאֶת־חוֹמַת יְרוּשָׁלַםִ סָבִיב׃ ב רַק הָעָם מְזַבְּחִים בַּבָּמוֹת
כִּי לֹא־נִבְנָה בַיִת לְשֵׁם יְהוָה עַד הַיָּמִים הָהֵם׃ ג וַיֶּאֱהַב
שְׁלֹמֹה אֶת־יְהוָה לָלֶכֶת בְּחֻקּוֹת דָּוִד אָבִיו רַק בַּבָּמוֹת
הוּא מְזַבֵּחַ וּמַקְטִיר׃ ד וַיֵּלֶךְ הַמֶּלֶךְ גִּבְעֹנָה לִזְבֹּחַ שָׁם
כִּי־הִיא הַבָּמָה הַגְּדוֹלָה אֶלֶף עֹלוֹת יַעֲלֶה שְׁלֹמֹה עַל
הַמִּזְבֵּחַ הַהוּא׃ ה בְּגִבְעוֹן נִרְאָה יְהוָה אֶל־שְׁלֹמֹה בַּחֲלוֹם
הַלָּיְלָה וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים שְׁאַל מָה אֶתֶּן־לָךְ׃ ו וַיֹּאמֶר שְׁלֹמֹה
אַתָּה עָשִׂיתָ עִם־עַבְדְּךָ דָוִד אָבִי חֶסֶד גָּדוֹל כַּאֲשֶׁר הָלַךְ

ר ש " י

(ב) מזבחים בבמות · לשם שמים כל הרוצה בונה מזבח בראש גגו או בחצרו: (ג) ויאהב שלמה ללכת בחקות דוד אביו · ארבע שנים עד שלא התחיל לבנות הבית אבל משהתחיל לבנות ויתחתן שלמה את בת פרעה נמצאת אומר כי על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת למן היום אשר בנו אותה ועד היום הזה (ירמיה ל"ב ל"א) כך שנינו בסדר עולם למדנו שאין הפרשיות כתובות כסדר: בבמות הוא מזבח · בגנותו דבר הכתוב ששהה את בנין הבית ארבע שנים: (ד) היא הבמה הגדולה · הוא מזבח הנחשת שעשה משה במדבר והוקבעה בשילה חרבה שילה בימי עלי ובאו לנוב חרבה נוב בימי שאול ובאו לגבעון: יעלה שלמה · כמו מעלה שלמה: על המזבח

מצודת דוד

אשר כל מעשיו במשפט: ג (א) ויקח וגו' · מקודם גיירה והיו לו בה קידושין: עד כלותו וגו' · אח"ז הוליאה מעיר דוד אל הבית אשר בנה לה: (ב) רק העם · ר"ל הם לבדם היו הזובחים בבמות הרבה כ"א בחצרו כי עדיין לא נבנה הבית לאסור הבמות אבל המלך דוד היה זובח אז בבמה הגדולה אשר בגבעון שעמדה לפני משכן ה' או במזבח אשר בירושלים שעמדה לפני ארון האלהים ולא בזולתם כי הרבות הבמות קרובות קצת למשפט העובדי כוכבים: עד הימים ההם · אשר בנהו שלמה: (ג) רק בבמות · רק בזה סר מדרך דוד אביו כי היה מזבח ומקטיר בבמות הרבה ככל העם: (ד) הגדולה · ר"ל הגדולה בקדושתה כי היא מזבח הנחושת שעשה משה: אלף עולות · ביום אחד לא בפעם אחת כי קטן הוא מהכיל: יעלה · כמו עלה עתיד במקום עבר וכמוהו רבים במקרא: (ו) חסד גדול

לְפָנֶיךָ בֶּאֱמֶת וּבִצְדָקָה וּבְיִשְׁרַת לֵבָב עִמָּךְ וַתִּשְׁמָר־לוֹ
אֶת־הַחֶסֶד הַגָּדוֹל הַזֶּה וַתִּתֶּן־לוֹ בֵן יֹשֵׁב עַל־כִּסְאוֹ כַּיּוֹם
הַזֶּה׃ ז וְעַתָּה יְהוָה אֱלֹהָי אַתָּה הִמְלַכְתָּ אֶת־עַבְדְּךָ תַּחַת
דָּוִד אָבִי וְאָנֹכִי נַעַר קָטֹן לֹא אֵדַע צֵאת וָבֹא׃ ח וְעַבְדְּךָ
בְּתוֹךְ עַמְּךָ אֲשֶׁר בָּחָרְתָּ עַם־רָב אֲשֶׁר לֹא־יִמָּנֶה וְלֹא
יִסָּפֵר מֵרֹב׃ ט וְנָתַתָּ לְעַבְדְּךָ לֵב שֹׁמֵעַ לִשְׁפֹּט אֶת־
עַמְּךָ לְהָבִין בֵּין־טוֹב לְרָע כִּי מִי יוּכַל לִשְׁפֹּט אֶת־עַמְּךָ
הַכָּבֵד הַזֶּה׃ י וַיִּיטַב הַדָּבָר בְּעֵינֵי אֲדֹנָי כִּי שָׁאַל שְׁלֹמֹה

קמץ בז"ק

רש"י

השות · ביום אחד : (ו) ותשמר לו · לי מאמת את דבריו כמו ושמר ה' אלהיך לך וגו' (דברים ז' י"ב) ואף כאן ותשמר לו את החסד האמנת דבריך לקיים לו את החסד אשר הבטחתיו ע"י נתן הנביא : (ז) נער קטן · בן י"ב שנה היה וזה לך החשבון ויקרא שמו ידידיה (שמואל ב' י"ב כ"ה) בו בפרק ענה אמנון את תמר שנאמר ויהי אחרי כן ולאבשלום אחות · מקץ שנתים ימים ויהיו גוזזים לאבשלום והרג את אמנון ואבשלום ברח וילך גשורה ויהי שם ג' שנים הרי ה' שנים ושב אבשלום לירושלים וישב בירושלים שנתים הרי שבע לשלמה ומרד באביו ונהרג · אחר זאת ויהי רעב בימי דוד שלש שנים הרי עשר · באחת עשרה מנה את ישראל וישוטו בכל הארץ תשעה חדשים בשנת מותו תיקן משמרות שנאמר בשנת הארבעים למלכות דוד נדרשו הרי שתים עשרה למלך שלמה : (ט) את עמך הכבד · מתוך שהם רבים יש להם עסקים רבים ובאים לדין ואין לי מתון לעיין בדינם · ד"א כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה משפטם כבד מאד אם יבא דין שני כותים לפני ואטול מזה ואתן לזה שלא כדין איני נענש (עונש ממון) אבל ישראל הריני נענש עליו עונש נפשות שנאמר וקבע את קובעיהם נפש (משלי כ"ג כ"ד) :

מצודת ציון

מצודת דוד

גדול · להמליכו בהיותו רועה ג (ט) שומע · ר"ל מבין : הכבד · הרב כמו מקנה כבד מאד (שמות י"ב):
זאת : כאשר הלך · על כי אשר הלך
וגו': עמך · ר"ל הגלוי לך : ותשמר
לו · שמרת המלוכה בידו בקום עליו אדם : כיום הזה · אשר נתקיימה כי אני בנו ויושב על כסאו : (ז) צאת ובוא · לצאת ולבוא לפני העם ולהנהיגם כראוי : (ח) ועבדך וגו' · ר"ל ועוד שאני מלך על עם אשר בחרת ואף רבים המה והמצורך לחכמה רבה להנהיג עם כזה : (ט) ונתת · לזאת אשאל לתת לי לב מבין לשפוט וגו' : כי מי יוכל · א"א לשפוט עם כאלה

אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה׃ יא וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֵלָיו יַעַן אֲשֶׁר שָׁאַלְתָּ
אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא־שָׁאַלְתָּ לְּךָ יָמִים רַבִּים וְלֹא־שָׁאַלְתָּ
לְּךָ עֹשֶׁר וְלֹא שָׁאַלְתָּ נֶפֶשׁ אֹיְבֶיךָ וְשָׁאַלְתָּ לְּךָ הָבִין
לִשְׁמֹעַ מִשְׁפָּט׃ יב הִנֵּה עָשִׂיתִי כִּדְבָרֶךָ הִנֵּה ׀ נָתַתִּי לְךָ
לֵב חָכָם וְנָבוֹן אֲשֶׁר כָּמוֹךָ לֹא־הָיָה לְפָנֶיךָ וְאַחֲרֶיךָ לֹא־
יָקוּם כָּמוֹךָ׃ יג וְגַם אֲשֶׁר לֹא־שָׁאַלְתָּ נָתַתִּי לָךְ גַּם־עֹשֶׁר
גַּם־כָּבוֹד אֲשֶׁר לֹא־הָיָה כָמוֹךָ אִישׁ בַּמְּלָכִים כָּל־יָמֶיךָ׃
יד וְאִם ׀ תֵּלֵךְ בִּדְרָכַי לִשְׁמֹר חֻקַּי וּמִצְוֺתַי כַּאֲשֶׁר הָלַךְ
דָּוִיד אָבִיךָ וְהַאֲרַכְתִּי אֶת־יָמֶיךָ׃ טו וַיִּקַץ שְׁלֹמֹה וְהִנֵּה
חֲלוֹם וַיָּבוֹא יְרוּשָׁלַם וַיַּעֲמֹד ׀ לִפְנֵי ׀ אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה
וַיַּעַל עֹלוֹת וַיַּעַשׂ שְׁלָמִים וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה לְכָל־עֲבָדָיו׃
טז אָז תָּבֹאנָה שְׁתַּיִם נָשִׁים זֹנוֹת אֶל־הַמֶּלֶךְ וַתַּעֲמֹדְנָה
לְפָנָיו׃ יז וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאַחַת בִּי אֲדֹנִי אֲנִי וְהָאִשָּׁה

רש"י

(יד) ואם תלך בדרכי וגו' והארכתי את ימיך · בעושר ובכבוד שלא התניתי בתורתי לתת למלך אתן לך בין זכאי בין חייב אבל אורך הימים ומלכות סדורות ככר התניתי בתורתי לבלתי סור מן המצוה למען יאריך ימים על ממלכתו וגו' (דברים י"ז כ') ועל אותו תנאי לא אשנה ואם תלך בדרכי והארכתי וגו' וכן במלכות דורותיו אחריו אמר לו ואתה אם תלך לפני וגו' לא יכרת לך איש וגו' (לקמן ט' ד' ה') כך שנויה בספרי ורבי חנניה בן גמליאל אומר הרי הוא אומר גם עושר גם כבוד וגו': (טו) ויקץ שלמה והנה חלום · והנה הבין שחלומו אמת שומע עוף מצפצף ומבין לשונו כלב נובח ומבין לשונו: ויעש משתה · משמחת לבו שהבין שחלומו אמת:

מצודת ציון

(יא) יען · בעבור: (טו) ויקץ · ענין הערה משינה: (יז) בי · הוא הבקשה:

מצודת דוד

כאלה מתחכמת לבב מבלי אזור מן השמים: (יא) נפש אויביך · להיות מסור בידך: הבין · בינה להבין משפט: (יג) כל ימיך · ר"ל כל ימי חייך תהיה בעושר ובכבוד · או ר"ל כל ימיך לא ימצא כמוך בעושר וכבוד אבל לאחריו יתכן שיהיה כמוהו: (טו) ויקץ וגו' · כשהקיץ ידע שהוא חלום אולם בחלומו נדמה לו כאילו הדברים נעשו בהקיץ: (יז) בי

הַזֹּאת יֹשְׁבֹת בְּבַיִת אֶחָד וָאֵלֵד עִמָּהּ בַּבָּיִת׃ יח וַיְהִי
בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לְלִדְתִּי וַתֵּלֶד גַּם־הָאִשָּׁה הַזֹּאת וַאֲנַחְנוּ
יַחְדָּו אֵין־זָר אִתָּנוּ בַּבַּיִת זוּלָתִי שְׁתַּיִם־אֲנַחְנוּ בַּבָּיִת׃
יט וַיָּמָת בֶּן־הָאִשָּׁה הַזֹּאת לָיְלָה אֲשֶׁר שָׁכְבָה עָלָיו׃
כ וַתָּקָם בְּתוֹךְ הַלַּיְלָה וַתִּקַּח אֶת־בְּנִי מֵאֶצְלִי וַאֲמָתְךָ
יְשֵׁנָה וַתַּשְׁכִּיבֵהוּ בְּחֵיקָהּ וְאֶת־בְּנָהּ הַמֵּת הִשְׁכִּיבָה
בְחֵיקִי׃ כא וָאָקֻם בַּבֹּקֶר לְהֵינִיק אֶת־בְּנִי וְהִנֵּה־מֵת
וָאֶתְבּוֹנֵן אֵלָיו בַּבֹּקֶר וְהִנֵּה לֹא־הָיָה בְנִי אֲשֶׁר יָלָדְתִּי׃
כב וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאַחֶרֶת לֹא כִי בְּנִי הַחַי וּבְנֵךְ הַמֵּת
וְזֹאת אֹמֶרֶת לֹא כִי בְּנֵךְ הַמֵּת וּבְנִי הֶחָי וַתְּדַבֵּרְנָה
לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃ כג וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ זֹאת אֹמֶרֶת זֶה־בְּנִי הַחַי
וּבְנֵךְ הַמֵּת וְזֹאת אֹמֶרֶת לֹא כִי בְּנֵךְ הַמֵּת וּבְנִי הֶחָי׃
כד וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ קְחוּ לִי־חָרֶב וַיָּבִאוּ הַחֶרֶב לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃
כה וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ גִּזְרוּ אֶת־הַיֶּלֶד הַחַי לִשְׁנָיִם וּתְנוּ אֶת־

ר ש " י

(כא) ואתבונן אליו · נתתי לב להסתכל בו : (כז) היא אמו · בת קול

מצודת דוד

אדוני · להאזין דברי : (יח) אין זר אתנו וגו׳ · להיות עד בדבר : (יט) אשר שכבה · מיתתו היה על אשר שכבה עליו והעמיסה עליו ומת כ"א היה ע"י חולי היו הנשים המבקרות יודעות בן מי הוא : (כ) ואמתך ישנה · ולא הרגשתי בדבר : (כב) ותדברנה · היו מתווכחות על הדבר : (כג) זאת אומרת · כאומר מה לי בהויכות עיקר המשפט הוא בדבר ההכחשה של מי הוא הילד החי : (כה) גזרו · מתוך דבריהן הכיר המלך בחכמתו הדין עם מי ואמר להיושבים לפניו שכן הוא האמת שהאחת גנבה הילד החי ולאמת דבריו עשה הבחינה : גם לי וגו׳ · היות לעולם כוונתה היתה לבל תשמח חברתה במיתת בנה כי מה לה להניק בן אשה אחרת ובשמעה שצוה המלך להמיתו · רצתה יותר בזה כי אז לא תשמח עוד חברתה והיא לא תניק בן אשה

מצודת ציון

ענין בקשה : (כא) ואתבונן · ענין הסתכלות בעיון רב וכן עליך יתבוננו (ישעיה י"ד) : (כה) גזרו · חתכו :

הַחֵצִי לְאַחַת וְאֶת־הַחֲצִי לְאֶחָת׃ כו וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה
אֲשֶׁר־בְּנָהּ הַחַי אֶל־הַמֶּלֶךְ כִּי־נִכְמְרוּ רַחֲמֶיהָ עַל־בְּנָהּ
וַתֹּאמֶר ׀ בִּי אֲדֹנִי תְּנוּ־לָהּ אֶת־הַיָּלוּד הַחַי וְהָמֵת אַל־
תְּמִיתֻהוּ וְזֹאת אֹמֶרֶת גַּם־לִי גַם־לָךְ לֹא יִהְיֶה גְּזֹרוּ׃ כז וַיַּעַן
הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר תְּנוּ־לָהּ אֶת־הַיָּלוּד הַחַי וְהָמֵת לֹא תְמִיתֻהוּ
הִיא אִמּוֹ׃ כח וַיִּשְׁמְעוּ כָל־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר
שָׁפַט הַמֶּלֶךְ וַיִּרְאוּ מִפְּנֵי הַמֶּלֶךְ כִּי רָאוּ כִּי־חָכְמַת אֱלֹהִים
בְּקִרְבּוֹ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט׃ ד א וַיְהִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ
עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל׃ ב וְאֵלֶּה הַשָּׂרִים אֲשֶׁר־לוֹ עֲזַרְיָהוּ בֶן־
צָדוֹק הַכֹּהֵן׃ ג אֱלִיחֹרֶף וַאֲחִיָּה בְּנֵי שִׁישָׁא סֹפְרִים
יְהוֹשָׁפָט בֶּן־אֲחִילוּד הַמַּזְכִּיר׃ ד וּבְנָיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָדָע עַל־
הַצָּבָא וְצָדוֹק וְאֶבְיָתָר כֹּהֲנִים׃ ה וַעֲזַרְיָהוּ בֶן־נָתָן עַל־
הַנִּצָּבִים וְזָבוּד בֶּן־נָתָן כֹּהֵן רֵעֶה הַמֶּלֶךְ׃ ו וַאֲחִישָׁר עַל־

רש"י

הופיעה ואמרה היא אמו: (א) מלך על כל ישראל · משראו בחכמתו שמתו כולם במלכותו: (ג) סופרים · לכתוב דברי הימים: המזכיר · איזה משפט בא לפניו ראשון שיפסקנו ראשון כך שמעתי: (ה) על הנצבים · שנים

מצודת ציון

(כו) נכמרו · נתחממו כמו עורנו כתנור נכמרו (איכה ה') והוא ענין חמלה וכן נכמרו רחמיו (בראשית מ"ג): ד (ה) הנצבים · הממונים כמו

מצודת דוד

אשה אחרת והמלך השכיל מדעתו מתחלה שתחפוץ יותר בזה: (כז) תנו לה · להאשה שאמרה תנו לה את הילד וגו': היא אמו · הואיל ומרחמת עליו: (כח) ויראו · בראותם כי בחכמתו מבין תעלומות לב: לעשות משפט · להבין האמת עם מי ולבררו ע"י בחינה: ד (א) על כל ישראל · ר"ל מעתה קבלוהו כולם באהבה בראותם חכמתו: (ב) הכהן · אולי העמידו למשוח מלחמה תחת צדוק שהועמד לכה"ג ואף שדוד העמיד את עירא להיות במקום צדוק כמ"ש בש"ב אולי מת עירא עד לא הועמד: (ג) המזכיר · ממונה על ספר הזכרונות: (ד) כהנים · צדוק כה"ג ואביתר סגן כמ"ש בש"ב: (ה) על הנצבים · היה ממונה על שנים עשר נציבים האמורים בענין אשר שהעמדו לכלכל את המלך כאו"א בחדשו: רעה המלך · ישב עמו בתמידות להשתעשע

הַבָּיִת וַאֲדֹנִירָם בֶּן־עַבְדָּא עַל־הַמַּס׃ ז וְלִשְׁלֹמֹה שְׁנֵים־
עָשָׂר נִצָּבִים עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וְכִלְכְּלוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ וְאֶת־בֵּיתוֹ
חֹדֶשׁ בַּשָּׁנָה יִהְיֶה עַל־°אֶחָד האחד ק׳ לְכַלְכֵּל׃ ח וְאֵלֶּה
שְׁמוֹתָם בֶּן־חוּר בְּהַר אֶפְרָיִם׃ ט בֶּן־דֶּקֶר בְּמָקַץ וּבְשַׁעַלְבִים
וּבֵית שָׁמֶשׁ וְאֵילוֹן בֵּית חָנָן׃ י בֶּן־חֶסֶד בָּאֲרֻבּוֹת לוֹ שֹׂכֹה
וְכָל־אֶרֶץ חֵפֶר׃ יא בֶּן־אֲבִינָדָב כָּל־נָפַת דֹּאר טָפַת בַּת־
שְׁלֹמֹה הָיְתָה לּוֹ לְאִשָּׁה׃ יב בַּעֲנָא בֶּן־אֲחִילוּד תַּעְנַךְ
וּמְגִדּוֹ וְכָל־בֵּית שְׁאָן אֲשֶׁר אֵצֶל צָרְתַנָה מִתַּחַת לְיִזְרְעֶאל
מִבֵּית שְׁאָן עַד אָבֵל מְחוֹלָה עַד מֵעֵבֶר לְיָקְמֳעָם׃ יג בֶּן־
גֶּבֶר בְּרָמֹת גִּלְעָד לוֹ חַוֺּת יָאִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה אֲשֶׁר בַּגִּלְעָד
לוֹ חֶבֶל אַרְגֹּב אֲשֶׁר בַּבָּשָׁן שִׁשִּׁים עָרִים גְּדֹלוֹת חוֹמָה

פתח בס״פ

רש״י

עשר נציבים היו לכלכל את המלך ואת ביתו : (ו) על המס · שהעלה על ישראל כמה שנאמר ויעל המלך שלמה מס (לקמן ה׳ כ״ז) : (ז) וכלכלו את המלך · כל סעודתו ומאכל הסוסים וכל צרכי היציאה : (יא) נפת דאר · פלכי דאר : (יג) חבל ארגוב · ממונה היה עליהם לגבות מס המלך · כי

מצודת דוד

עמו : (ו) על הבית · כל צרכי הבית היו נעשים על פיו: על המס · הוא המס האמור למטה ויהי המס שלשים אלף איש : (ז) על כל ישראל · המה היו ממונים על כל ישראל לקחת מהם די צורך פרנסת בית המלך וכ״א כלכל חדש בשנה וגבה מבני אנשי המחוז אשר הועמד עליו : (ח) ואלה שמותם · של הנציבים : בן חור · כל אלו הנזכרים בשם אביהם לא היו ידועים מעצמן כ״א בשם אביהם : בהר אפרים · היה ממונה בהר אפרים לקחת מהם לכלכל את המלך בחדשו : (י) לו שוכה · ר״ל גם על שוכה היה ממונה לקחת מהם לצורך פרנסת בית המלך: (יב) עד אבל וגו׳ · ר״ל מהעבר מזה עד אבל מחולה ומזה עד מעבר ליקמעם : (יג) חות יאיר · ת״י כפרני יאיר : אשר בגלעד · אשר עמדו בארץ הגלעד : ששים ערים · בחבל ארגוב היו ששים

מצודת ציון

נציב פלשתים (ש״א י״ג):(ז) וכלכלו · ענין הספקת הצורך כמו והוא כלכל את המלך (ש״ב י״ט) : (יא) נפת דאר · מחוז דאר וכן שלשת הנפת (יהושע ט״ז) : (יב) מעבר · מצד : (יג) חבל · המחוז תקרא חבל כי בחבל תחלק נחלה וכן מחבל בני יהודה (שם י״ט): ארגוב · שם האדם

וּבְרִ֥יחַ נְחֹֽשֶׁת׃ יד אֲחִינָדָ֥ב בֶּן־עִדֹּ֖א מַחֲנָֽיְמָה׃ טו אֲחִימַ֖עַץ
בְּנַפְתָּלִ֑י גַּם־ה֗וּא לָקַ֛ח אֶת־בָּשְׂמַ֥ת בַּת־שְׁלֹמֹ֖ה לְאִשָּֽׁה׃
טז בַּֽעֲנָא֙ בֶּן־חוּשָׁ֔י בְּאָשֵׁ֖ר וּבְעָלֽוֹת׃ יז יְהוֹשָׁפָ֥ט בֶּן־פָּר֖וּחַ
בְּיִשָּׂשכָֽר׃ יח שִׁמְעִ֥י בֶן־אֵלָ֖א בְּבִנְיָמִֽן׃ יט גֶּ֥בֶר בֶּן־אֻרִ֖י
בְּאֶ֣רֶץ גִּלְעָ֑ד אֶ֜רֶץ סִיח֣וֹן ׀ מֶ֣לֶךְ הָאֱמֹרִ֗י וְעֹג֙ מֶ֣לֶךְ הַבָּשָׁ֔ן
וּנְצִ֥יב אֶחָ֖ד אֲשֶׁ֥ר בָּאָֽרֶץ׃ כ יְהוּדָ֤ה וְיִשְׂרָאֵל֙ רַבִּ֔ים כַּח֥וֹל
אֲשֶׁר־עַל־הַיָּ֖ם לָרֹ֑ב אֹכְלִ֥ים וְשֹׁתִ֖ים וּשְׂמֵחִֽים׃ ה א וּשְׁלֹמֹ֗ה
הָיָ֤ה מוֹשֵׁל֙ בְּכָל־הַמַּמְלָכ֔וֹת מִן־הַנָּהָר֙ אֶ֣רֶץ פְּלִשְׁתִּ֔ים וְעַ֖ד
גְּב֣וּל מִצְרָ֑יִם מַגִּשִׁ֥ים מִנְחָ֛ה וְעֹבְדִ֥ים אֶת־שְׁלֹמֹ֖ה כָּל־יְמֵ֥י
חַיָּֽיו׃ ב וַיְהִ֥י לֶֽחֶם־שְׁלֹמֹ֖ה לְי֣וֹם אֶחָ֑ד שְׁלֹשִׁ֥ים כֹּר֙ סֹ֔לֶת
וְשִׁשִּׁ֥ים כֹּ֖ר קָֽמַח׃ ג עֲשָׂרָה֩ בָקָ֨ר בְּרִאִ֜ים וְעֶשְׂרִ֥ים בָּקָ֛ר
רְעִ֖י וּמֵ֣אָה צֹ֑אן לְבַ֞ד מֵֽאַיָּ֗ל וּצְבִי֙ וְיַחְמ֔וּר וּבַרְבֻּרִ֖ים אֲבוּסִֽים׃

רש"י

משפט המלך יש לגבות יציאותיו מן העם כמה שנאמר במשפט המלוכה בספר שמואל (א' ח'): (יט) ונציב אחד אשר בארץ · רב ושמואל פליגי חד אמר אחד ממונה על כולם הוא עזריה בן נתן האמור למעלה וחד אמר כנגד חודש העיבור: (ג) בריאים · פטומים על האבוס: רעי · מן האחו: וברבורים

מצודת ציון

אשר משל בה מאז וכן כל חבל ארגוב (דברים ג'): ה (ג) בריאים · שמנים כמו ועגלון איש בריא (שופטים ד'): רעי · רועים במרעה: מאיל צבי ויחמור · הם שמות מיני חיות טהורות: וברברים אבוסים · עופות הבאים מארץ ברבריא והיו מפוטמות על האבוס והוא המקום המיוחד להאכילם ודוגמתו ותמור אבוס בעליו

מצודת דוד

ערים גדולים · בחומה מסביב: (טו) בנפתלי · בנחלת נפתלי: (טז) ובעלות · והיא היתה מנחלת יהודה: (יט) בארץ גלעד · ר"ל ביתר המקומות כי על חות יאיר שעמדו בארץ הגלעד היה נציב אחר: ארץ סיחון וגו' · רצה לומר גלעד היתה החצי משל סיחון והחצי משל עוג: ונציב אחד · ר"ל ועוד נציב אחד אשר היה בכל הארץ ממונה על כולם והוא עזריה בן נתן האמור למעלה: (כ) על הים · על שפת הים: ה (א) מן הנהר · היוצא מן העדן שהוא תחלת המזרח עד ארץ פלשתים: מגשים · והמה היו מגישים מנחה והיו עובדים את שלמה להעלות לו המס: (ב) לחם שלמה · לכל הצא אל שלחנו: סלת · קמח

ד כִּי־הוּא רֹדֶה בְּכָל־עֵבֶר הַנָּהָר מִתִּפְסַח וְעַד־עַזָּה
בְּכָל־מַלְכֵי עֵבֶר הַנָּהָר וְשָׁלוֹם הָיָה לוֹ מִכָּל־עֲבָרָיו מִסָּבִיב׃
ה וַיֵּשֶׁב יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל לָבֶטַח אִישׁ תַּחַת גַּפְנוֹ וְתַחַת
תְּאֵנָתוֹ מִדָּן וְעַד־בְּאֵר שָׁבַע כֹּל יְמֵי שְׁלֹמֹה׃ ו וַיְהִי
לִשְׁלֹמֹה אַרְבָּעִים אֶלֶף אֻרְוֹת סוּסִים לְמֶרְכָּבוֹ וּשְׁנֵים־
עָשָׂר אֶלֶף פָּרָשִׁים׃ ז וְכִלְכְּלוּ הַנִּצָּבִים הָאֵלֶּה אֶת־הַמֶּלֶךְ
שְׁלֹמֹה וְאֵת כָּל־הַקָּרֵב אֶל־שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ־שְׁלֹמֹה אִישׁ
חָדְשׁוֹ לֹא יְעַדְּרוּ דָּבָר׃ ח וְהַשְּׂעֹרִים וְהַתֶּבֶן לַסּוּסִים
וְלָרֶכֶשׁ יָבִאוּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִהְיֶה־שָּׁם אִישׁ כְּמִשְׁפָּטוֹ׃

רש"י

אבוסים · יש מרבותינו אומרים תרנגולים פטומין : (ו) ארבעים אלף ארות סוסים · ובדברי הימים (א' ט' כ"ה) הוא אומר ארבעת אלף פירשו רבותינו ארבעים אלף ארוות היו ובכל אחת ארבע אלף איצטבלאות או ארבעת אלפים ארוות ובכל אחת ארבעים אלף איצטבלאות : (ז) לא יעדרו דבר · אפי' של ימות החמה בימות הגשמים : (ח) והשערים והתבן · היו נותנים אלו

מצודת דוד

נקי ביותר : (ד) כי הוא רודה · בא ליתן טעם על מה היו כ"כ רבים אנשי שלמה להצטרך להם כחשבון הזה ואמר לפי שהיה מושל בכל אנשי עבר הנהר ובכל מלכיהם ושלום היה לו מכל עבריו אף מן האומות שלא נמשל בהם ולזה היו רבים הבאים אליו הן מאנשי שלומו הן מהאומות שמשל בהם : (ה) איש · כ"א ישב תחת גפנו ולא נדד ממנו בסיבת שונא : (ו) ארבעים אלף : ובד"ה נאמר ארבעת אלפים ויתכן כי שם מנה הארות וכאן מנה הסוסים וכאלו אמר שהיו לו ארבעים אלף סוסים למרכבו בארות והנה היו עשרה בכל אחת : למרכבו · פעם רכב באלו פעם באלו : (ז) ואת כל הקרב · הם הבאים אליו מארצות העובדי כוכבים : לא יעדרו דבר · מכל הדברים הצריך להם : (ח) אשר יהיה שם · קבולת הסוסים והרכב : איש כמשפטו · כל נציב בחדשו :

מצודת ציון

(ישעיה א'): (ד) רודה · מושל כמו רדה בקרב אויביך (תהלים ק"י) : מכל עבריו · מכל צדדיו : (ו) ארות · אבוס בעליו (ישעיה א') תרגומו אורוית דמרוהי : פרשים · הם הרגילים מאד ברכיבה : (ז) יעדרו · יחסרו כמו איש לא נעדר (שם מ'): (ח) ולרכש · הם מין בהמה ממהרת

ורחב

ט וַיִּתֵּן אֱלֹהִים חָכְמָה לִשְׁלֹמֹה וּתְבוּנָה הַרְבֵּה מְאֹד וְרֹחַב
לֵב כַּחוֹל אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת הַיָּם׃ י וַתֵּרֶב חָכְמַת שְׁלֹמֹה
מֵחָכְמַת כָּל־בְּנֵי־קֶדֶם וּמִכֹּל חָכְמַת מִצְרָיִם׃ יא וַיֶּחְכַּם
מִכָּל־הָאָדָם מֵאֵיתָן הָאֶזְרָחִי וְהֵימָן וְכַלְכֹּל וְדַרְדַּע בְּנֵי
מָחוֹל וַיְהִי־שְׁמוֹ בְכָל־הַגּוֹיִם סָבִיב׃ יב וַיְדַבֵּר שְׁלֹשֶׁת
אֲלָפִים מָשָׁל וַיְהִי שִׁירוֹ חֲמִשָּׁה וָאָלֶף׃ יג וַיְדַבֵּר עַל־

רש"י

הנליכים אל המקום אשר יהיה שם המלך: (י) מחכמת כל בני קדם · מה היא חכמת בני קדם יודעים במזלות וכו' כדאיתא בפסיקתא דפרה אדומה וכל הפרשה הזאת נדרשת שם לפי משמעה: (יא) ויחכם מכל האדם · כמשמעו: איתן והימן וכלכל ודרדע · אחין היו בני זרח בן יהודה שנאמר בדברי הימים א' (ב' ו') ובני זרח זמרי ואיתן (היו לוים משוררים): בני מחול · היו יודעים ליסד מזמורים האמורים במחולות שיר שהיו הלוים אומרים על דוכנם מזמורים שיסדו בספר תהלים משכיל לאיתן האזרחי ומשכיל להימן האזרחי · מ"א בפסיקתא · מכל האדם · זה אדם הראשון · איתן האזרחי · זה אברהם · הימן זה משה · וכלכל זה יוסף · ודרדע זה דור המדבר · מחול שנמחל להם על מעשה העגל: (יב) שלשת אלפים משל · שלשת לימודי משלות שלש פעמים כתוב משלי שלמה בספר משלי: ויהי שירו חמשה · שלשה אלה ושיר השירים וקהלת: ואלף · בכל א' כדי הזה ללמוד · ומדרש אגדה שהיה אומר בכל פסוק שלשת אלפים משל ועל כל משל שלשת אלפים אלף ותמשה טעמים: (יג) וידבר על העצים · מה רפואת כל אחת ועץ פלוני

מצודת ציון

לרוץ וכן רוכבי הרכש (אסתר ח'): (י) ותרב · מל' רבוי:

מצודת דוד

(ט) ורחב לב · להחזיק בו כל מיני חכמות ובכ"א ידיעות הרבה כחול וגו': (י) מחכמת כל בני קדם · שהיו יודעים במזלות וערומים בטייר והוא לשון העופות: ומכל חכמת מצרים · שהיו בקיאים בחכמת הטבע והתמזגות היסודות: (יא) מאיתן וגו' · ארבעה האנשים האלו היו מפורסמים בדורו לחכמים גדולים וחכמת שלמה עלתה על כולם: (יב) שלשת אלפים משל · המציא בשכלו ובדא בלבו משלים להכניס בלב יראת ה' והנה המשלים ההם אינם נמצאים אצלנו כי רבים מספריו נאבדו מאתנו בגלותנו ובאו ליד העובדי כוכבים ומהם העתיקו מלים וקראו על שמם ואולם גנוב הוא אתם: ויהי שירו · גם עשה שירים במספר חמשה ואלף ואף המה אינם אתנו כי נאבדו: (יג) וידבר על העצים · אמר טבעי כל העצים והשבון

הרכבת

הָעֵצִים מִן־הָאֶרֶז אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן וְעַד הָאֵזוֹב אֲשֶׁר יֹצֵא
בַּקִּיר וַיְדַבֵּר עַל־הַבְּהֵמָה וְעַל־הָעוֹף וְעַל־הָרֶמֶשׂ וְעַל־
הַדָּגִים׃ יד וַיָּבֹאוּ מִכָּל־הָעַמִּים לִשְׁמֹעַ אֵת חָכְמַת שְׁלֹמֹה
מֵאֵת כָּל־מַלְכֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר שָׁמְעוּ אֶת־חָכְמָתוֹ׃ טו וַיִּשְׁלַח
חִירָם מֶלֶךְ־צוֹר אֶת־עֲבָדָיו אֶל־שְׁלֹמֹה כִּי שָׁמַע כִּי אֹתוֹ
מָשְׁחוּ לְמֶלֶךְ תַּחַת אָבִיהוּ כִּי אֹהֵב הָיָה חִירָם לְדָוִד כָּל־
הַיָּמִים׃ טז וַיִּשְׁלַח שְׁלֹמֹה אֶל־חִירָם לֵאמֹר׃ יז אַתָּה
יָדַעְתָּ אֶת־דָּוִד אָבִי כִּי לֹא יָכֹל לִבְנוֹת בַּיִת לְשֵׁם יְהוָה
אֱלֹהָיו מִפְּנֵי הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר סְבָבֻהוּ עַד תֵּת־יְהוָה אֹתָם
תַּחַת כַּפּוֹת רַגְלָו רגליו קרי׃ יח וְעַתָּה הֵנִיחַ יְהוָה אֱלֹהַי
לִי מִסָּבִיב אֵין שָׂטָן וְאֵין פֶּגַע רָע׃ יט וְהִנְנִי אֹמֵר לִבְנוֹת
בַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהָי כַּאֲשֶׁר ׀ דִּבֶּר יְהוָה אֶל־דָּוִד אָבִי

רש"י

יפה לבנין פלוני וליטע בקרקע פלונית וכן על הבהמה מה רפואתה ועיקר גדוליה ומאכלה. ומ"א מה ראה מצורע ליטהר בגבוה שבגבוהים ובנמוך שבנמוכים ועל הבהמה ועל העוף ומה ראה זה להיות כשר בשחיטה בסימן אחד וזה בשני סימנין ודגים וחגבים בלא כלום: (יז) לא יכול לבנות בית וגו'. לא היה רשאי מפני המלחמה והכתוב אומר והניח לכם מכל אויביכם מסביב ואחר כך והיה המקום וגו' לשכנו תדרשו וגו' (דברים י"ב

מצודת דוד

הרכבת היסודות אשר בכל אחד: מן הארז וגו'. ר"ל בכל מיני העצים והעשבים מגדול ועד קטן: על הבהמה וגו'. טבעם והרכבת היסודות אשר בהם: (יד) מאת כל מלכי הארץ. כי כל מלכי הארץ היו באים אל שלמה לשמוע חכמתו ובשובם באו העמים אל מלכיהם לשמוע מהם חכמת שלמה: (טו) אל שלמה. לדבר על לבו דברי שלום ואמת וכמנהג המלכים זה לזה: (יז) עד תת. רצה לומר אבי היה מעורר במלחמה כל ימיו עד השליטו

מצודת ציון

(יג) האזוב. שם עשב מה: בקיר. בכותל: הרמש. הם השרצים הנמוכים קצרי הרגל הרוחשים בארץ כמו הרמש הרומש על הארץ (בראשית א'): (יח) הניח. מל' מנוחה: אין שטן. אין מקטרג: פגע. ענין פגישה וכן ויפגע במקום (בראשית כ"ח):

לֵאמֹר בִּנְךָ אֲשֶׁר אֶתֵּן תַּחְתֶּיךָ עַל־כִּסְאֶךָ הוּא־יִבְנֶה הַבַּיִת
לִשְׁמִי׃ כ וְעַתָּה צַוֵּה וְיִכְרְתוּ־לִי אֲרָזִים מִן־הַלְּבָנוֹן וַעֲבָדַי
יִהְיוּ עִם־עֲבָדֶיךָ וּשְׂכַר עֲבָדֶיךָ אֶתֵּן לְךָ כְּכֹל אֲשֶׁר תֹּאמֵר
כִּי ׀ אַתָּה יָדַעְתָּ כִּי אֵין בָּנוּ אִישׁ יֹדֵעַ לִכְרָת־עֵצִים
כַּצִּדֹנִים׃ כא וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ חִירָם אֶת־דִּבְרֵי שְׁלֹמֹה וַיִּשְׂמַח
מְאֹד וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה הַיּוֹם אֲשֶׁר נָתַן לְדָוִד בֵּן חָכָם
עַל־הָעָם הָרָב הַזֶּה׃ כב וַיִּשְׁלַח חִירָם אֶל־שְׁלֹמֹה לֵאמֹר
שָׁמַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר־שָׁלַחְתָּ אֵלָי אֲנִי אֶעֱשֶׂה אֶת־כָּל־חֶפְצְךָ
בַּעֲצֵי אֲרָזִים וּבַעֲצֵי בְרוֹשִׁים׃ כג עֲבָדַי יֹרִדוּ מִן־הַלְּבָנוֹן
יָמָּה וַאֲנִי אֲשִׂימֵם דֹּבְרוֹת בַּיָּם עַד־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־תִּשְׁלַח
אֵלַי וְנִפַּצְתִּים שָׁם וְאַתָּה תִשָּׂא וְאַתָּה תַּעֲשֶׂה אֶת־חֶפְצִי

רש"י — המ' בציר"י

ה'): (כ) כצדונים · שכנים ליער לצד אחד היו ובממשלתו של חירם : (כג) אשימם דוברות · רפסודות קורא להם בדברי הימים ב' (ב' ט"ו) ובלשון אשכנז פלוי"ן ובלע"ז רי"ז קושרין העצים זה עם זה ומציפין אותן על פני המים ומוליכין אותן כמו שמוליכין ספינות : עד המקום אשר תשלח אלי · אשר תודיעני להביאם שם : ונפצתים שם · כשמתיר אגדן ומוציאן אל

מצודת ציון

(כ) הלבנון · שם יער: (כג) דברות · ענינו קורות קשורות יחד להנהיג אותם דרך המים כי וינהג את הצאן (שמות ג') תרגומו ודבר וכן ורעו

מצודת דוד

זה עמדי ונעזר ה' הנה תחת רגלי : (כ) ויכרתו לי ארזים · לצורך הבנין : מן הלבנון · אשר היה בארץ חירם : ועבדי יהיו וגו' · גם עבדי יהיו עמהם לעזרה : כי אין בנו וגו' · לזה יכרתו עבדיך : כצדונים · צור וצידון קרובים זה לזה והם ממלכה אחת : (כא) וישמח מאד · לפי שמתוך סדור דבריו הכיר חירם בחכמתו ובדברי הימים מאריך יותר ביופי סדור דבריו וקצר כאן : על העם · מולך על העם והוא מקרא קצר : (כב) כל חפצך · מה שתרצה : ובעצי ברושים · עם כי לא שאל על הברושים הבטיחו לעשות חפצו גם בזה : (כג) ימה · אל הים הסמוך ללבנון : ואני אשימם · ר"ל עבדי יקשרום אלו באלו להנהיגם בים עד המקום אשר תצוה ושמה יתירו הקשרים לנפלם ולפזרם אלו מאלו למען יוכלו לשאת כל קורה לבדה : ואתה · ר"ל עבדיך ישאו משם להביאם למקום הבנין : את חפצי · בעבור עלי יערי

לָתֵת לֶחֶם בֵּיתִי׃ כד וַיְהִי חִירוֹם נֹתֵן לִשְׁלֹמֹה עֲצֵי
אֲרָזִים וַעֲצֵי בְרוֹשִׁים כָּל־חֶפְצוֹ׃ כה וּשְׁלֹמֹה נָתַן לְחִירָם
עֶשְׂרִים אֶלֶף כֹּר חִטִּים מַכֹּלֶת לְבֵיתוֹ וְעֶשְׂרִים כֹּר שֶׁמֶן
כָּתִית כֹּה־יִתֵּן שְׁלֹמֹה לְחִירָם שָׁנָה בְשָׁנָה׃ כו וַיהוָה נָתַן
חָכְמָה לִשְׁלֹמֹה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לוֹ וַיְהִי שָׁלֹם בֵּין חִירָם וּבֵין
שְׁלֹמֹה וַיִּכְרְתוּ בְרִית שְׁנֵיהֶם׃ כז וַיַּעַל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מַס
מִכָּל־יִשְׂרָאֵל וַיְהִי הַמַּס שְׁלֹשִׁים אֶלֶף אִישׁ׃ כח וַיִּשְׁלָחֵם
לְבָנוֹנָה עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים בַּחֹדֶשׁ חֲלִיפוֹת חֹדֶשׁ יִהְיוּ בַלְּבָנוֹן
שְׁנַיִם חֳדָשִׁים בְּבֵיתוֹ וַאֲדֹנִירָם עַל־הַמַּס׃ כט וַיְהִי לִשְׁלֹמֹה

רש"י

היבשה כל עץ ועץ לעצמו היא קרויה ניפון (כל דבר שלם שמחלקים אותו לפרקים קרוי ניפון) דיפלי"יר בלע"ז: (כה) מכולת לביתו · לשון מאכל: שמן כתית · שמן נקי שאין זיתים נטחנים ברחיים אלא כותש במכתשת ואין מעלה שמרים כל כך כמו הטחון: (כז) ויהי המס · עולה לשכר של שלשים אלף איש: (כח) חליפות · כמו שמסיים ואומר חדש יהיו בלבנון כשהיו עשרת אלפים איש בתשרי בלבנון והעשרים אלף איש בביתו במרחשון מתחלפים עשרת האלפים השניים ויוצאים ללבנון ואלו חוזרים לביתם ובכסליו יוצאים עשרת אלפים השלישים ויוצאים ללבנון ואלו חוזרים לביתם ובטבת יוצאים הראשונים וחוזרים ללבנון וכן חוזרים חלילה נמצאו כל עשרת אלפים שבהם

מצודת דוד

מצודת ציון

ועבודת אנשי תמלא חפצי בתת לחם כבשים כדברם (ישעיה כ'):(כה)כתית·
לאנשי ביתי: (כה) מכלת · כמו עשוי מזיתים כתושים שהוא יותר טוב
מאכולת רצה לומר מאכל לאנשי מבעשוי מזיתים טחונים: כה יתן ·
ביתו: שמן · על שחירם הוסיף
על שאלתו בתת לו עצי ברושים הוסיף גם הוא על שאלת חירם בתת לו
שמן: שנה בשנה · במשך הזמן אשר כרתו העצים מהלבנון: (כו) ויהי
שלום · בעבור רוח החכמה הנמצא בשלמה חפץ חירם להיות בשלום:
(כז) מס מכל ישראל · המס היה שנתנו אנשים ללכת הלבנון לכרות
העצים עם עבדי חירם: (כח) בחדש · בכל חודש לא עבדו כ"א עשרת
אלפים: חליפות · היו מתחלפים בכל חודש כי חודש אחד היו בלבנון
ואח"ז היו שני חדשים בביתם משך הזמן שהלכו עשרת אלפים השניים
והשלישים ואח"ז חזרו הראשונים ללכת וכן תוזר חלילה · על המס:

שִׁבְעִים אֶלֶף נֹשֵׂא סַבָּל וּשְׁמֹנִים אֶלֶף חֹצֵב בָּהָר׃ ל לְבַד
מִשָּׂרֵי הַנִּצָּבִים לִשְׁלֹמֹה אֲשֶׁר עַל־הַמְּלָאכָה שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים
וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת הָרֹדִים בָּעָם הָעֹשִׂים בַּמְּלָאכָה׃ לא וַיְצַו

ר ש " י

חדש בלבנון ושני חדשים בביתם: על חמס · לגבותו: (כט) שבעים אלף נשא סבל · להביא האבנים מן ההר לעיר ושמונים אלף החוצבים אותם בהר הרי מאה וחמשים אלף וכולם גרים גרורים היו שנתגיירו מחמת גדולת שלמה ושולחנו · וכן כתוב בד"ה ב' (ב' ט"ז) ויספר שלמה את כל הגרים וימצאם מאה וחמשים אלף ויעש מהם שבעים אלף וגו': (ל) משרי הנצבים · נוגשים ונציבים על עושי המלאכה: שלשת אלפים ושלש מאות · ובדברי הימים ב' (ב' י"ז) הוא אומר ושש מאות אמר אני שלשת אלפים ושלש מאות היו ממונים על מאה וחמשים אלף שכל אחד ממונה על ארבעים וחמשה ויותר · והג' מאות שנוספים בדברי הימים היו ממונים על כולם שכל אחד ממונה על חמש מאות ויותר · ותדע שהרי יש עוד שני כתובים בדבר זה ומכחישין זה את זה שנאמר בו בספר זה אלה שרי הנצבים אשר לשלמה חמשים וחמש מאות ובדברי הימים הוא אומר מאתים וחמשים הרי ארבע מקראות מכחישין זה את זה אבל יש לנו לפרש שבמקראות האחרונים ממונים על כולן · ולשלמה היו אלו הגרים להיות לנושא סבל ולחצוב אבנים בהר והיו לו שאר עושי המלאכה לערי המסכנות שהם אזרחיים שאלו הכתובים אמורים שם · ובספר מלכים מנה את הנציבים הגרים שני מנינים שרי הארבעים והחמשה לבדם והשלש מאות החשובים צירף עם מאתים וחמשים שהיו ממונים על עושי ערי המסכנות ומנה חמש מאות וחמשים שרים ובדברי הימים מנה כל נציבי הגרים לעצמם הגדולים עם הקטנים שלשת אלפים ושש מאות וכולן גרים · ונציבי ערי המסכנות שהיו ישראל מאתים וחמשים מנה לעצמן: הרדים בעם

מצודת ציון

כן היה נותן: (כט) סבל · ענין משא כמו יסור סבלו מעל שכמך (ישעיה י'): חוצב · כן נקרא כריתות האבנים ממקום גדולים כמו וגם יקב חצב בו (שם ה'): (ל) משרי הנצבים · כמו משרים הנצבים: הרדים · המושלים ונוגשים:

מצודת דוד

להכריה לכ"א ללכת בחדשו: (כט) נושא סבל · היו עומסים על הכתף משא האבנים ממקום המחצב אל מקום הבנין ובד"ה נאמר שנושאי הסבל והחוצבים בהר היו גרים ויתכן שהיו מהגבעונים: (ל) לבד · המספר הזה היה לבד השרים הממונים על המלאכה שהיו שלשת אלפים ושלש מאות ובד"ה נאמר ושש מאות ויתכן כי שלש המאות הנוספים שם המה היו ממונים על הממונים: הרדים · הנוגשים בעם עושי המלאכה:

הַמֶּלֶךְ וַיַּסִּעוּ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת אֲבָנִים יְקָרוֹת לְיַסֵּד הַבָּיִת
אַבְנֵי גָזִית׃ לב וַיִּפְסְלוּ בֹּנֵי שְׁלֹמֹה וּבֹנֵי חִירוֹם וְהַגִּבְלִים
וַיָּכִינוּ הָעֵצִים וְהָאֲבָנִים לִבְנוֹת הַבָּיִת׃ ו א וַיְהִי בִשְׁמוֹנִים
שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ־
מִצְרַיִם בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית בְּחֹדֶשׁ זִו הוּא הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי
לִמְלֹךְ שְׁלֹמֹה עַל־יִשְׂרָאֵל וַיִּבֶן הַבַּיִת לַיהוָה׃ ב וְהַבַּיִת
אֲשֶׁר בָּנָה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לַיהוָה שִׁשִּׁים־אַמָּה אָרְכּוֹ וְעֶשְׂרִים

קמץ בטפחא

רש״י

העושים במלאכה · הנוגשים את העם עושי המלאכה: (לא) ויסיעו · מן הסר לשון עקירה: אבנים יקרות· כבדות: אבני גזית · נפסלות ומסותתות · וא״ת והרי כבר נאמר ומקבות והגרזן לא נשמע בבית בהבנותו פירוש כל ברזל לא נשמע בבית בהבנותו אלא שהיה מסתת מבחוץ ומכנים ובונה מבפנים כך נדרש בסוטה: (לב) ויפסלו · בהרים: והגבלים · אומה ששמה גבל ובקיאים לסתת אבנים ולבנות כמה שנאמר (ביחזקאל כ״ז ט׳) בלור · זקני גבל וחכמיה היו בך מחזיקי בדקך : ויכינו · לשון הזמנה: (א) בחודש זיו · הוא אייר דאית ביה זיוא לאילני וכן תירגם יונתן זיו נילניא : הוא החדש השני · למנין החדשים שהרי ניסן ראש השנה לחדשים : למלוך שלמה · מוסב על השנה הרביעית רביעית למלכות שלמה וכן הוא אומר בדברי הימים ב׳ (ג׳ ב׳) ויחל לבנות בחדש השני בשנת ארבע למלכותו : (ב) ששים אמה·

מצודת דוד

(לא) ויסיעו · ת״י ועקרו : יקרות · על כי אבנים כאלה טובות ליסוד הבנין : אבני גזית · כמו ואבני גזית ור״ל מסותתות ישרות השטחים ונלבנות הזויות באופן היות נאות לבנות מהן כותלי הבית ממעל · או הוא בלא חסרון הוי״ו ועל אבני היסוד יאמר שהיו גם הם אבני גזית עם שאין מהדרך להקפיד באבני היסוד הנכסים מעין האדם אם יהיו גזוזות או עקומות ועקושות מ״מ שלמה בגובה לבו הקפיד [ב]זה בבנין בית ה׳ : (לב) ובוני חירום · כי גם חירם שלח אליו אומנים מאשלו וכמ״ש למטה ובד״ה : ו (א) למלוך שלמה · חוזר הוא על שנה הרביעית : ויבן · התחיל לבנות : (ב) והבית · בה כנגד

מצודת ציון

(לא) יקרות · כבדות ומקשיות : גזית · מלשון גזיזה ור״ל מסותתות ביושר : (לב) ויפסלו · ענין השוואת והחלקת פני האבנים כמו פסל לך (שמות ל״ד) : בוני · אומני בנין : והגבלים · אנשי גבל שהיו אומנים בקיאים כמ״ש זקני גבל וגו׳ מחזיקי בדקך (יחזקאל כ״ז) : ו (א) זיו · ענין זוהר ונוגה כי מנוגה נגדו (ש״ב כ״ב) תרגומו מזיו יקריה ותודש אייר

רָחְבּוֹ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה קוֹמָתוֹ׃ ג וְהָאוּלָם עַל־פְּנֵי הֵיכַל
הַבַּיִת עֶשְׂרִים אַמָּה אָרְכּוֹ עַל־פְּנֵי רֹחַב הַבָּיִת עֶשֶׂר
בָּאַמָּה רָחְבּוֹ עַל־פְּנֵי הַבָּיִת׃ ד וַיַּעַשׂ לַבָּיִת חַלּוֹנֵי שְׁקֻפִים
אֲטֻמִים׃ ה וַיִּבֶן עַל־קִיר הַבַּיִת יָצוֹעַ יציע קרי סָבִיב אֶת־
קִירוֹת הַבַּיִת סָבִיב לַהֵיכָל וְלַדְּבִיר וַיַּעַשׂ צְלָעוֹת סָבִיב׃

רש״י

קמץ בז״ק

ההיכל והדביר יחד: (ג) והאולם על פני · לפני ההיכל בכניסתו: ארכו על פני רוחב הבית · אורך האולם לרחבו של ההיכל מן הצפון לדרום כל מדה היתרה קרויה אורך והפחותה קרויה רוחב לפי שבהיכל מדת מן המזרח למערב יתירה קרויה אורך ובאולם שמדתו מצפון לדרום יתירה בו קרויה אורך מן הצפון לדרום ומן המזרח למערב קרויה בו רוחב: על פני הבית · לפני הבית לצד מזרח לצד חוץ: (ד) שקופים אטומים · רבותינו פירשו שקופים לשון ראייה ופתיחה והשקפה פתוחים מבחוץ ואטומים מבפנים קצרים מבפנים שלא כדרך שאר חלונות אחרות העשויות למאור להראות שאינו צריך לאורה: (ה) יציע · אפנטי״ן בלע״ז ושלשה שמות יש לה · יציע · תא · צלע כך מפורש בבבא בתרא: את קירות הבית סביב · כלומר כנגד ההיכל ובית קדשי הקדשים הוא הדביר עשה צלעות מבחוץ לדרום ולמערב ולצפון · וסוף המקרא הוא פירוש לראשו · ויבן על קיר הבית סמוך לקיר הבית יציע סביב כיצד עשה את קירות הבית להיכל ולדביר עשה צלעות: ויעש · כמו עשה ·

מצודת ציון

נקרא זיו ע״ש זוהר הפרחים והנצנים הנראים אז בארץ: (ג) והאולם · כמו בית שער: (ד) חלוני · כמו חלונות: שקופים · ענין הבטה כמו וישקף אבימלך (בראשית כ״ו): אטומים · סתומים כמו אוטם אזנו (ישעיה ל״ג): (ה) קיר · כותל: יציע · שם חדר מה ונקרא יציע וצלע · יציע היה נקרא ע״ש שהוא מקום לנוע וצלע היה נקרא ע״ש שהוא בצלע בצד הבית: ולדביר · בית קודש הקדשים קרוים דביר על שם שהדביר יצא משם ואף המחילה המפסקת בינה להיכל קרויה דביר כמו בית קודש הקדשים

מצודת דוד

כלול ההיכל עם בית קדש הקדשים: ארכו · ממזרח למערב: (ג) על פני ההיכל · למזרחו של ההיכל: ארכו · מדה המרובה נקרא אורך עם שהיא מצפון לדרום: על פני רוחב · אורך האולם מול רוחב ההיכל עשרים מול עשרים: על פני הבית · נמשך כלפי המזרח: (ד) שקופים אטומים · ר״ל סתומים במחילה בהירה כזכוכית וכיוצא להשקיף דרך שם ועם כי היו סתומים: (ה) על קיר הבית · ר״ל נסמכות ונשענות אל קיר הבית: יציע סביב · וחוזר ומפרש לקירות הבית אשר המה סביב ההיכל מצפון ומדרום ואשר המה סביב הדביר הצפון וממערב

ו הַיָּצוּעַ היציע קרי הַתַּחְתֹּנָה חָמֵשׁ בָּאַמָּה רָחְבָּהּ וְהַתִּיכֹנָה
שֵׁשׁ בָּאַמָּה רָחְבָּהּ וְהַשְּׁלִישִׁית שֶׁבַע בָּאַמָּה רָחְבָּהּ כִּי
מִגְרָעוֹת נָתַן לַבַּיִת סָבִיב חוּצָה לְבִלְתִּי אֲחֹז בְּקִירוֹת
הַבָּיִת׃ ז וְהַבַּיִת בְּהִבָּנֹתוֹ אֶבֶן שְׁלֵמָה מַסָּע נִבְנָה וּמַקָּבוֹת

רש"י

וכן ויהי לי לישועה (שמות ט"ו ב') כמו היה לי לישועה: (ו) היציע התחתונה· בכל רוח ורוח היו התאים שלשה זה על זה ומדת ארכו לא נאמרה כאן ובמסכת מדות שנינו שלשים ושמונה תאים היו חמשה עשר בצפון חמשה על גבי חמשה וחמשה על גביהן וכן בדרום · ושמנה במערב שלשה על גבי ג' וב' על גביהם התחתונה חמש והאמצעית שש והעליונית שבע למה כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה · קומת התא ה' אמות וכשעולה כותל ההיכל ה' אמות גורע את עוביו · וכנס בו אמה לפנים והניח על אותה כניסה ראשי קורות גג עליית התא שהיא קרקעית לאמצעית · וכשעולה עשר כנס אמה להניח ראשי קורות עליית האמצעית שהיא קרקע העליונה נמצאת אמצעית רחבה מן התחתונה אמה · והעליונה רחבה מן התיכונה אמה: לבלתי אחוז בקירות הבית · שלא לדבק ראשי הקורות דרך נקבים בקירות הבית שקלקול החומה היא ואינו דרך כבוד: (ז) בהבנותו אבן שלמה מסע · כמו שהסיעוה מן ההר

מצודת דוד

ומדרום אליהם סמך מעשה הצלעות בכל סביבם: (ו) היציע התחתונה · היציעים הפסים אשר היו סביב בשלשת הרוחות היו משולשים תחתיים ושניים ושלישים תקרות התחתיים היו רצפת השניים ותקרות השניים היו רצפות השלישים וכאשר בנו בנין כותלי הבית פחתו אמה מעובי הכותל בכלות חמש אמות מהארץ ועל כניסת האמה ההיא הניחו קורות תקרת התחתיים שהם רצפת השניים א"כ נתרחבו השניים אמה אחת של כניסת הכותל וכ"כ פחתו אמה בכלות עשר אמות ועל כניסת האמה ההיא הניחו קורות תקרת השניים שהם רצפת השלישים א"כ נתרחבו השלישים עוד אמה על השניים וכן פחתו אמה בכלות חמשה עשר אמות להניח על כניסת האמה קורות תקרת השלישים וז"ש כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה ור"ל לכותלי הבית מצד החוץ היה מגרע מן העובי מול כלות גבהי כל שורה משורות היציעים בכדי להניח קורות תקרת היציעים על כניסת האמה האמור: לבלתי אחז · ר"ל לבל עשות כדרך הבנאים שבונים בנין סמוך נשען לגבוה ממנו אשר דרכם לעשות חורים ונקבים בבנין הגבוה לשכנים ולאחוז בו קורות תקרת בנין הסמוך: (ז) והבית בהבנותו

מצודת ציון

עצמה: (ו) והתיכונה · האמצעית: מגרעות · מלשון גרעון: (ז) מסע · מלשון הסעה ועקירה: ומקבות · סוא הפטיש החד בראשו האחד ובו

וְהַגַּרְזֶן כָּל־כְּלִי בַרְזֶל לֹא־נִשְׁמַע בַּבַּיִת בְּהִבָּנֹתוֹ׃ ח פֶּתַח
הַצֵּלָע הַתִּיכֹנָה אֶל־כֶּתֶף הַבַּיִת הַיְמָנִית וּבְלוּלִּים יַעֲלוּ
עַל־הַתִּיכֹנָה וּמִן־הַתִּיכֹנָה אֶל־הַשְּׁלִשִׁים׃ ט וַיִּבֶן אֶת־

רש"י

ע"י השמיר כמו שהיא באה משם נתנוה בחומת הבנין ולא סתתוה בכלי ברזל· ואבני גזית האמור למעלה מחלוקת היא בסוטה: ומקבות · דלו"פא בלשון רוסיא: (ח) פתח הצלע התיכונה אל כתף הבית הימנית · י"א תיכונה זו כמו תחתונה לא תיכונה בין עליונה לתחתונה שבחמש תאים שבדרום היה לה פתח אל החוץ בשורה התחתונה וזה (התרגום) ובלולים יעלו על התיכונה (התיכונה) תרגם יונתן מציעתא כי התאים הללו לא היו פתוחים אל החוץ · ג' פתחים היו לכל אחד כך היא שנויה במסכת מדות אחד לתא מן הימין · ואחד לתא מן השמאל · ואחד לתא שעל גביו · ולימד כאן שאחד מן התחתונים שבכותל דרומי היה לו פתח אל החוץ ודרך אותו פתח נכנסים לכולם וצלע התיכונה דקרא לא תיכונה בין עליונה לתחתונה אלא תיכונה שבחמש תאים שבדרום היה לה פתח אל החוץ בשורה התחתונה וזהו תרגום ובלולים יעלו על התיכונה שלמעלה הימנה משמע דהצלע התיכונה למטה: בלולים · תירגם יונתן מסיבתא והוא שקורין בלשונו ווי"ן בלע"ז ובל' אשכנז (ווינדל שטיין) ושם המורגל (שווינדל שטייג) והוא בנין עמוד אבנים עשוי מעלות מעלות וההולך בהן דומה כמקיף סביבות עמוד ועולין בו כמה וכמה אמות גבוה ואין צריך לשפע כאשר סולם כי הקיפו הוא שיפוע: אל השלשים · כמו אל

מצודת ציון

פוסלין את האבנים: (ח) ובלולים · הם עומדים חלולים ובהחלל עשוי מעלות סביב והעולה בו מקיפו סביב והוא מלשון לול קטן היה בין הכבש

מצודת דוד

בהבנותו · בא ליתן טעם למה עשה המגרעות ולא בנוה כדרך שבונים ואמר שהבית במקום שבנוה נבנה מאבן שלימה כמו שהסיעה והביאה מההר כי לא חפץ להביא במקום הבנין דבר בלתי נשלם ולזה נחצב כל אבן בהר בשלימותה ובמדה הנרצה ולא נעשה בהם עוד מלאכה במקום הבנין ולא היה א"כ נשמע שם קול מקבות וגרזן כי לא נעשה שם דבר כ"א הנחה לבדה ואם היו בונים כדרך הבנאים לעשות נקבים היה א"כ בהכרח לעשות מלאכה במקום הבנין: (ח) פתח הצלע התיכונה · אשר עלו דרך בה אליה מן התחתונה עמדה לרוח הדרומי מהבית ר"ל בהצלע אשר עמדה בעבר הדרומי: ובלולים · בדרך מדרגות עמוד אשר עמדה אצל התחתונה עלו להפתח היא: ומן התיכונה · ובדרך זה עלו מן התיכונה אל השלישים כי עמד העמוד בחלל התיכונה וגם

פלן

הַבַּיִת וַיְכַלֵּהוּ וַיִּסְפֹּן אֶת־הַבַּיִת גֵּבִים וּשְׂדֵרֹת בָּאֲרָזִים׃
י וַיִּבֶן אֶת־הַיָּצִועַ היציע קרי עַל־כָּל־הַבַּיִת חָמֵשׁ אַמּוֹת
קוֹמָתוֹ וַיֶּאֱחֹז אֶת־הַבַּיִת בַּעֲצֵי אֲרָזִים׃ יא וַיְהִי דְּבַר־
יְהוָה אֶל־שְׁלֹמֹה לֵאמֹר׃ יב הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר־אַתָּה בֹנֶה
אִם־תֵּלֵךְ בְּחֻקֹּתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי תַּעֲשֶׂה וְשָׁמַרְתָּ אֶת־כָּל־
מִצְוֺתַי לָלֶכֶת בָּהֶם וַהֲקִמֹתִי אֶת־דְּבָרִי אִתָּךְ אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי

רש"י

השלישיים : (ט) ויספון : לשון כסוי תקרה . גבים ושדרות בארזים · שפי תקרלות אחת עשויה לנוי מלמטה · ואחת של לוחי ארזים מלמעלה של גבים היא התחתונה ות"י בהנתיכין ולא ידעתי מה הן · ושמעתי משמו של רבי מנחם זצ"ל שהם נסרים ארוגים נאים כמין לורה וקורין לו בלשוננו זילוי"ד ובלשון אשכנז (גהימלט) והוא לשון שמים שמי קורה ואני אומר שהם לבנים תלולים והם כחלי קנה עגול שעושין לכסוי בתים (בלשון אשכנז דעק ליגל) : גבים · לשון ארמי גובתא דקניא והם היו *(למעלה) והשדרות *(למטה) : ושדרות · לוחי ארזים סדורים למעלה מן הגבים לדריסת הרגל כשעולין לראות בבדק הבית · וכן ת"י ושדרות בארזים ועילא מנהון (ר"ל מן הגבים) סידרא דרכפת ריפי שריתא ארזיא · ורכפת לשון תכיפת ותבירו עבי שחקים (שמואל ב' כ"ב) תרגום יונתן מריכפת עננין קלילין · (ושדרות · כלומר היו נסרים סדורים זה אצל זה כד"ק): (י) חמש אמות קומתו : של כל א' ואחד הרי גובהן ט"ו אמות לבד עובי התקרה : ויאחז את הבית · סוף כסוי

* נ"ל למטה * נ"ל למעלה

מצודת דוד

עלו אל הפתח הפתוח מהתיכונה להשלישים : (ט) את הבית · את קירות ההיכל : ויספון · כסה את הבית בתקרה חקוקה ומצוירת גבים לנוי ולפאר וממעל לה עשה עוד תקרה מארזים סדורות להיות מחוזק לדריסת רגלי העולים לראות בדקי הבית : (י) על כל הבית · נשען אליה בכל שלש הרוחות : קומתו · קומת של כל אחד ואחד : ויאחז את הבית · היציעים ההם אחז עם הבית בעצי ארזים והם קורות התקרות אשר הונחו על המגרעות: (יב) הבית הזה וגו' ר"ל עם היותך בונה אותו בהיפה שבהבנינים מ"מ לא אשרה בו שכינתי כ"א תלך בחוקותי וגו' : והקימותי אז אקיים דברי שהבטחתי לשמרות גם

מצודת ציון

למזבח (פסחים ל"ד) : (ט) ויכלהו · השלימו : ויספון · ענין כסוי התקרה וכן לשבת בבתיכם ספונים (חגי א') : גבים · כענין גומות וגורות כמו עשה הנחל הזה גבים גבים (מ"ב ג'): ושדרות · כמו וסדרות בסמ"ך : (י) על כל הבית · סמוך ונשען לכל הבית: את הבית · עם הבית :

אֶל־דָּוִד אָבִיךָ׃ יג וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא אֶעֱזֹב
אֶת־עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃ יד וַיִּבֶן שְׁלֹמֹה אֶת־הַבַּיִת וַיְכַלֵּהוּ׃
טו וַיִּבֶן אֶת־קִירוֹת הַבַּיִת מִבַּיְתָה בְּצַלְעוֹת אֲרָזִים מִקַּרְקַע
הַבַּיִת עַד־קִירוֹת הַסִּפֻּן צִפָּה עֵץ מִבָּיִת וַיְצַף אֶת־
קַרְקַע הַבַּיִת בְּצַלְעוֹת בְּרוֹשִׁים׃ טז וַיִּבֶן אֶת־עֶשְׂרִים אַמָּה
מִיַּרְכְּוֹתֵי יתיר י׳ הַבַּיִת בְּצַלְעוֹת אֲרָזִים מִן־הַקַּרְקַע עַד־
הַקִּירוֹת וַיִּבֶן לוֹ מִבַּיִת לִדְבִיר לְקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים׃ יז וְאַרְבָּעִים
בָּאַמָּה הָיָה הַבָּיִת הוּא הַהֵיכָל לִפְנָי׃ יח וְאֶרֶז אֶל־הַבַּיִת

רש״י

הגג העליון והספון האמור למעלה הוא תקרת העלייה : (טו) מביתה בצלעות ארזים · קירות ארז אצל קיר האבן כדי לטוח עליו זהב כמו שהוא אומר למטה ויצף שלמה את הבית פנימה זהב סגור ואי אפשר לטוח זהב על גבי האבנים כי אם בעצים ובמסמרות : קירות הספון · קירות העלייה : את קרקע הבית · הרצפה כולה : (טז) את עשרים אמה מירכתי הבית · כ׳ שהן מסוף ההיכל והלאה והכ׳ שבסוף הבית הן של בית הכפורת (דהיינו קדשי הקדשים) : עד הקירות · עד התקרה עשה קיר ארז לכסות קיר האבן לטוח עליו זהב : ויבן לו · אותם עשרים אמה : מבית לדביר · לפנים ממחיצת אמה טרקסין המפסקת בין ארבעים לעשרים ואותה מחיצה קרויה דביר : לקדש הקדשים · הבדילן לאותן עשרים אמה : (יז) ההיכל לפני · לפני הדביר לנגד התוך : (יח) וארז אל הבית פנימה מקלעת פקעים · פירוש ואותם קירות

מצודת ציון

(טו) מביתה · מבפנים : בצלעות · ענינו נסרים ולוחות : קירות הספון · תקרה המכסה : (טז) מירכתי · בסוף : לדביר · היא המחיצה המפסקת בין

מצודת דוד

הסכינה : (יד) ויכלהו · למעלה אמר שבלה קירות הבית וכאן אמר שכלה התקרה : (טו) ויבן את קירות וגו׳ · לפי שכל הבית היה בה טיח זהב מבפנים וא״א לטוח הזהב על האבנים ולזה חפה את הקירות מבפנים בצלעות ארזים ועליהם טיח את הזהב : קירות הספון · הוא התקרה העשוי גבים גבים : את קרקע הבית · להיות לה לרצפה : (טז) ויבן את עשרים אמה · ר״ל חלל העשרים אמה שהיה בסוף הבית למערבה בנה גם אותה בצלעות ארזים מהקרקע עד קירות הספון כמו ההיכל : ויבן לו מבית לדביר · עכשיו בא לומר מה היה מעמד אותו החלל ואמר שמבית לדביר ר״ל מבפנים להמחיצה בנה להיות קודש הקדשים : (יז) לפני · למזרחו של בית קה״ק : (יח) וארז וגו׳

פְּנִימָה מִקְלַעַת פְּקָעִים וּפְטוּרֵי צִצִּים הַכֹּל אֶרֶז אֵין אֶבֶן
נִרְאָה׃ יט וּדְבִיר בְּתוֹךְ־הַבַּיִת מִפְּנִימָה הֵכִין לְתִתֵּן שָׁם
אֶת־אֲרוֹן בְּרִית יְהוָה׃ כ וְלִפְנֵי הַדְּבִיר עֶשְׂרִים אַמָּה
אֹרֶךְ וְעֶשְׂרִים אַמָּה רֹחַב וְעֶשְׂרִים אַמָּה קוֹמָתוֹ וַיְצַפֵּהוּ

רש"י

ארזים שעשה אל הבית פנימה לכסות קיר האבן קלוע היה בציורי קליעות וצורות פקעים כמין כפתורים · פקעים למויישייל"ש בלע"ז : ופטורי צצים · תרגם יונתן ואטונין שושנין · צורת שלשלאות · פטורי לשון תבלים בלשון גמרא כמו כפיטורי בסי ושט · צצים ל' פרחים כמו ויצץ ציץ (במדבר י"ז כ"ג) תבלים ופרחים · ומנחם חברו פטורי לשון פטר רחם (שמות י"ג ט"ו) וכמו יפטירו בשפה (תהלים כ"ב ח') : הכל ארז אין אבן נראה · כל ביתא חפי נסרין דארזא לית אבנא מיתחזיא : מקלעות פקעים · ת"י גלף חיזו ביעין (פירוש חקוק כדמות ביצים עגולים) : (יט) ודביר בתוך הבית · מחיצת אמה טרקסין : לתתן · כמו לתת : (כ) ולפני הדביר · לפנים מאותה מחיצה חלל של כ' אורך ושל עשרים רוחב : ועשרים אמה קומתו · כלומר עליית של בית קדשי הקדשים נמוכה משל היכל : ויצפהו · לדביר היא המחיצה: זהב סגור · פירשו בו רבותינו בשעה שנפתח למכור כל חנויות אחרות נסגרות · וי"א דהב טב ר"ל מי שיש לו ממנו סוגרו לעצמו : ויצף מזבח

מצודת דוד

וגו' · ר"ל צלעות הארז אשר היו מחפים את הבית מבפנים מלאכת ציורים היה צורות פקעים ופטורי צצים : הכל ארז · כל הבית חפה ארז על האבנים של הכותלים : (יט) ודביר בתוך הבית · בחלל הבית עשה מחיצה מפסקת ומבפנים לאותה מחיצה הכין לתת שם את הארון והוא בית קה"ק : (כ) ולפני הדביר · החלל הפנימה לה לצד המערב : ועשרים אמה קומתו · ולמעלה אמר שלשים אמה קומתו כי ההיכל לבד היה שלשים אמה אבל עליית בית קה"ק היתה נמוכה משל היכל י' אמות · ורז"ל אמרו שחושב כאן משפת כרובים ולמעלה שהיו קומתן עשר אמות כמ"ש למטה : ויצפהו זהב סגור · חזר וכתבו לומר שזהב הצפוי היה זהב סגור : ויצף מזבח ארז · זהו מזבח הקטורת ועשאו מאבנים וארז ממעל ועל הארז צפהו זהב והיה א"כ מעשה המזבח דומה למעשה

מצודת ציון

ההיכל לבית קה"ק : (יח) מקלעת · ענין ציורים וכת"י גלף וכן תפתח את שתי האבנים (שמות כ"ח) תרגומו תגלוף : פקעים · ציור פרי מה וכן פקועות שדה (מ"ב ד') : ופטורי · ענין פתיחה כמו פטר רחם (שמות י"ג) : צצים · פרחים ור"ל ציורי פתיחת הפרחים : (יט) לתתן · כמו לתת והנו"ן נוספת : (כ) סגור · ר"ל הנסגר בכור הצורף לטהרו מסיג :

זָהָב סָגוּר וַיְצַף מִזְבֵּחַ אָרֶז׃ כא וַיְצַף שְׁלֹמֹה אֶת־הַבַּיִת
מִפְּנִימָה זָהָב סָגוּר וַיְעַבֵּר בְּרַתִּיקוֹת ברתוקות קרי זָהָב
לִפְנֵי הַדְּבִיר וַיְצַפֵּהוּ זָהָב׃ כב וְאֶת־כָּל־הַבַּיִת צִפָּה זָהָב
עַד־תֹּם כָּל־הַבָּיִת וְכָל־הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר־לַדְּבִיר צִפָּה זָהָב׃
כג וַיַּעַשׂ בַּדְּבִיר שְׁנֵי כְרוּבִים עֲצֵי־שָׁמֶן עֶשֶׂר אַמּוֹת קוֹמָתוֹ׃
כד וְחָמֵשׁ אַמּוֹת כְּנַף הַכְּרוּב הָאֶחָת וְחָמֵשׁ אַמּוֹת כְּנַף
הַכְּרוּב הַשֵּׁנִית עֶשֶׂר אַמּוֹת מִקְצוֹת כְּנָפָיו וְעַד־קְצוֹת
כְּנָפָיו׃ כה וְעֶשֶׂר בָּאַמָּה הַכְּרוּב הַשֵּׁנִי מִדָּה אַחַת וְקֶצֶב

רש"י

ארז · הוא מזבח הקטרת ותמיה אני ושל משה למה נגנז : (כא) את הבית · בית קדשי הקדשים : ויעבר · לשון בריחים : ברתוקות · שלשלאות : (כב) ואת כל הבית · כל ההיכל כולו : (כג) עצי שמן · דאעי זיתא : עשר אמות קומתו · ורגליהם בקרקע עומדים אחד מצפון לארון ואחד מן הדרום סוככים על הארון ועל בדיו · אורך הכנפים מכסים מקצת (רוחב הבדים) שהארון היה נתון ארכו לרחבו של בית ובדיו בולטין בפתח הדביר בפרוכת שכנגד הפתח · ובדיו נתונין בראשי ארכן כדי שיהיו שני לוים יכולים ליכנס ביניהם כשנושאין אותו במדבר : (כד) עשר אמות מקצות כנפיו ועד קצות כנפיו · כשהן פרושות נמצאות כנפות שניהם שהיו נוגעות זו בזו ממלאות

מצודת ציון

(כא) ויעבר · הוא התרגום של בריחים : ברתוקות · בשלשלאות כמו ורתוקות כסף : (כב) תום · נשלם : (כג) כרובים · צורת תינוק להם כי תינוק הוא רביא בל' ארמי: עצי שמן · ת"י דאעי זיתא : (כה) וקצב · ענין חתוך וכריתה כמו ויקצב עץ (מ"ב ו') ור"ל שוים כאילו נחתכו כאחת :

מצודת דוד

קירות הבית ולזה סמכו כאן : (כא) ויצף שלמה וגו' · בא לומר שזהב לפני ההיכל שנעשה בפנים היה זהב סגור כמו של בית קדשי הקדשים : ויעבר · עשה בריחים משלשלאות זהב לפני המחיצה : ויצפהו · על המחיצה יאמר : (כב) ואת כל הבית · בא לומר שהכל חפה ואף התקרה שלא הוזכר למעלה : וכל המזבח · בכל שטח השטחים : אשר לדביר · העומד סמוך להדביר : (כג) ויעש בדביר · בחלל בית קה"ק : קומתו · קומת כל אחד והכרובים ההם עמדו בארץ : (כד) כנף הכרוב · רוחב הכנף מצפון לדרום : השנית · מוסב על הכנף : (כה) הכרוב השני · רוחב כנפי כרוב השני · וא"כ ארבעת הכנפים מלאו

כל

אֶחָד לִשְׁנֵי הַכְּרֻבִים׃ כו קוֹמַת הַכְּרוּב הָאֶחָד עֶשֶׂר
בָּאַמָּה וְכֵן הַכְּרוּב הַשֵּׁנִי׃ כז וַיִּתֵּן אֶת־הַכְּרוּבִים בְּתוֹךְ ו
הַבַּיִת הַפְּנִימִי וַיִּפְרְשׂוּ אֶת־כַּנְפֵי הַכְּרֻבִים וַתִּגַּע כְּנַף־
הָאֶחָד בַּקִּיר וּכְנַף הַכְּרוּב הַשֵּׁנִי נֹגַעַת בַּקִּיר הַשֵּׁנִי וְכַנְפֵיהֶם
אֶל־תּוֹךְ הַבַּיִת נֹגְעֹת כָּנָף אֶל־כָּנָף׃ כח וַיְצַף אֶת־
הַכְּרוּבִים זָהָב׃ כט וְאֵת כָּל־קִירוֹת הַבַּיִת מֵסַב ׀ קָלַע
פִּתּוּחֵי מִקְלְעוֹת כְּרוּבִים וְתִמֹרֹת וּפְטוּרֵי צִצִּים מִלִּפְנִים
וְלַחִיצוֹן׃ ל וְאֶת־קַרְקַע הַבַּיִת צִפָּה זָהָב לִפְנִימָה וְלַחִיצוֹן׃
לא וְאֵת פֶּתַח הַדְּבִיר עָשָׂה דַּלְתוֹת עֲצֵי־שָׁמֶן הָאַיִל

רש"י

כל חלל עשרים אמה וגוף הכרובים אינו מן המדה ועומד בנס : (כז) ותגע כנף האחד בקיר · לפון : וכנף הכרוב השני נוגעת בקיר · הדרום סוככים על הארון ועל בדיו : וכנפיהם אל תוך הבית · וראשי הכנפים אשר באמלע הבית : נוגעות כנף אל כנף · שכל חלל הבית עשרים : (כט) ואת כל קירות הבית · קירות העץ : מסב קלע · מוקפת ליורין : פתוחי מקלעות כרובים · חקוקי לורת כרובים ודקלים וחבלים ופרחים : מלפנים ולחילון · לבית הכפורת הפנימי ולהיכל החילון : (ל) ואת קרקע הבית · כל הרלפה : לפנימה ולחילון · לבית הכפורת ולהיכל : (לא) עצי שמן · עלי זית : האיל · אילי הפתח הם המזוזות שמכאן ומכאן עשויות עגולות כמין אילים

מצודת דוד

כל רוחב חלל בית קה"ק: (כו) קומת וגו'· ר"ל כמו שקומת הכרוב הא' היה י' אמות כן קומת הכרוב השני:(כז)הבית הפנימי · זהו בית קה"ק: ויפרשו· ר"ל עשאום פרושים : אל תוך הבית· אשר אל אויר חלל הבית : כנף אל כנף · כנף כרוב האחד בכנף כרוב השני : (כט) קירות הבית · הם הצלעות שבפנים: מסב קלע· מסובב בציורים וחוזר ומפרש מה היו הציורים ואמר שהיו פתוחי ציורי כרובים וגו' : מלפנים ולחילון · לבית קה"ק ולהיכל: (ל) צפה זהב · על רלפת צלעות הברושים: לפנימה ולחילון· לבית קה"ק ולהיכל: (לא) ואת פתח הדביר· ולפתח העשוי בהמחילה המפסקת בין ההיכל לבית קה"ק:עשה דלתות· שתים היו האחת בהמזוזה מזה והאחת מזה וכל אחת כדי רוחב חצי חלל הפתח : האיל מזוזות חמשית · ר"ל עמודי המזוזות היו בני חמש ללגוע

מצודת ציון

(כט) פתוחי· ענין חקיקה כמו פתוחי חותם (שמות כ"ח): ותמורות · ליורי אילני תמר : (לא) ואת פתח · כמו ולפתח וכן ועשה את דמו (ויקרא י"ז) ומשפטו לדמו : האיל · עמודי

מְזוּזוֹת חֲמִשִׁית: לב וּשְׁתֵּי דַּלְתוֹת עֲצֵי־שֶׁמֶן וְקָלַע
עֲלֵיהֶם מִקְלְעוֹת כְּרוּבִים וְתִמֹרוֹת וּפְטוּרֵי צִצִּים וְצִפָּה
זָהָב וַיָּרֶד עַל־הַכְּרוּבִים וְעַל־הַתִּמֹרוֹת אֶת־הַזָּהָב: לג וְכֵן
עָשָׂה לְפֶתַח הַהֵיכָל מְזוּזוֹת עֲצֵי־שָׁמֶן מֵאֵת רְבִעִית:
לד וּשְׁתֵּי דַלְתוֹת עֲצֵי בְרוֹשִׁים שְׁנֵי צְלָעִים הַדֶּלֶת הָאַחַת

רש״י

אילו ואילמיו (ס״א אלה ואלון) וכן בכל בנין יחזקאל ספות הפתחים קרויים אילים: מזוזות חמישית · המפתן האחד והמזוזות מכאן ומכאן שתים הרי שלש והמשקוף שעליו עשוי כשתים כזה



כך שמעתי ואני אומר מזוזות חמישית חמשה צלעות היו למזוזות ולא היתה מרובעת ואינו מדבר לא במפתן ולא במשקוף שלא מצינו מפתן ומשקוף קרויים אילים: (לב) וירד על הכרובים · היה מרדד הזהב טסין דקין *בפיתוחי הצורות להיות שוקע בו במקום החקק ובולט על הבליטה שלא יהא הזהב מבטל את הצורות ויהיו צורות העץ ניכרות בזהב: (לג) מאת רביעית · מזוזות ההיכל היו רבועות וכן תרגם יונתן מן ארבעה סיטריהון מרבעין: (לד) ושתי דלתות · כל אחת כדי חצי רוחב הפתח: שני צלעים · ת״י תרין צירין ציר העליון וציר התחתון: גלילים ·

* נ״ל לשקען

מצודת ציון

המזוזות נקראים אילים כמו ואיליו שתים אמות (יחזקאל מ׳) ואמר מזוזות לתוספת ביאור בשמות נרדפים כמו אדמת עפר (דניאל י״ב): (לב) וירד· ענין רקוע ושטיחה כמו הרודד עמי תחתי (תהלים קמ״ד): (לד) צלעים· ענין צד ועבר כמו ולצלע המשכן (שמות כ״ו): גלילים · מלשון גלגל ואופן כמו על גלילי כסף (אסתר א׳): קלעים · ציורים או הוא כמו צלעים בחילוף הקו״ף בצד״י וכן ההיפך למה תרצדון (תהלים ס״ח) ור״ל תרקדון:

מצודת דוד

ולא מרובעות כדרך רוב המזוזות: (לב) ושתי דלתות וגו׳ · ר״ל אות שתי הדלתות מעצי השמן שעשויות לפתח הדביר הן היו קלע ומצויר עליהם צורת כרובים וגו׳: צפה זהב · על הדלתות: וירד על הכרובים וגו׳ · לפוי הזהב היה מרדד על הצורות להיות שוקע במקום שקועו ובולט במקום בליטתו באופן שלא יבטל צפוי הזהב את צורות הציורים אבל יהיו נראים כשהם מצופים זהב: (לג) מאת רבעית · מרביעית וכן מאת זה תוציא (ירמיה ב׳) שהוא כמו מזה ור״ל שעשה המזוזות האלה מרובעות בני ארבעה צלעות לא כמזוזות של בית קה״ק: (לד) ושתי דלתות · של ההיכל היו מעצי ברושים והיו בתמונת דלתות בית קה״ק האחת קבועה בהמזוזה מזה והא׳ מזה ובכ״א כחצי רוחב חלל הפתח: שני צלעים הדלת האחת · שני עברי הדלת הא׳ מזה ומזה היה

מצויר

גְּלִילִים וּשְׁנֵי קְלָעִים הַדֶּלֶת הַשֵּׁנִית גְּלִילִים׃ לה וְקָלַע
כְּרוּבִים וְתִמֹרוֹת וּפְטֻרֵי צִצִּים וְצִפָּה זָהָב מְיֻשָּׁר עַל־
הַמְּחֻקֶּה׃ לו וַיִּבֶן אֶת־הֶחָצֵר הַפְּנִימִית שְׁלֹשָׁה טוּרֵי
גָזִית וְטוּר כְּרֻתֹת אֲרָזִים׃ לז בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית יֻסַּד בֵּית
יְהוָה בְּיֶרַח זִו׃ לח וּבַשָּׁנָה הָאַחַת עֶשְׂרֵה בְּיֶרַח בּוּל
הוּא הַחֹדֶשׁ הַשְּׁמִינִי כָּלָה הַבַּיִת לְכָל־דְּבָרָיו וּלְכָל־

רש"י

סגלגלין: ושני קלעים. אף זה מתורגם צירין לשון קלעים אומר אני שהוא לשון ארמי לשון כניסה שהוא נכנס בחור המפתן: (לה) וקלע כרובים על הדלתות: מישר על המחוקה. הזהב מכוון על חיקוק הצורות שוקע במקום שקועו ובולט במקום בליטתו שיהיו הצורות ניכרות בו: (לו) החצר הפנימית. היא עזרת הכהנים ועזרת ישראל והיא היתה לפני האולם. וקורא אותה פנימית לפי שהיתה לפנים מעזרת נשים. (ובמקרא לא מצינו כתוב עזרת כי אם במשנה): וטור כרתות ארזים. נדבך של קורות (מתוטבות) עשה בחומה: (לז) בשנה הרביעית. למלך שלמה: יסד בית ה'. הוחל יסודו: (לח) בירח בול. מרחשון שהעשב בלה בשדה ובוללין לבהמה מן

מצודת דוד

מצויר מעשה גלילים ר"ל אופנים: ושני קלעים. ר"ל וכן שני עברי הדלת השנית היה מצויר מעשה גלילים. או ר"ל ושני ציורים היו לדלת הב' מזה ומזה והיו מעשה גלילים והכונה יהיה לאחדים עם הפירוש הראשון: (לה) וקלע כרובים. עוד צייר עליהם כרובים וגו': מישר על המחוקה. היה מרדד את הזהב להיות מיושר ושוה על חקיקת הציורים אשר על הדלתות להיות שוקע במקום שקועו ובולט במקום בליטתו לבל יבטל הזהב צורות הציורים אבל יהיה נראה והב: (לו) החצר הפנימית. זה עזרת כהנים: שלשה טורי גזית. שלשה שורות זה על גב זה בנה באבני גזית ועליהם שורה הרביעית בנה מארזים כרותות ומתוטבות ביותר וכסדר הזה בנה אותו עד כלות גבהי הכתלים: (לז) בשנה הרביעית. למלכות שלמה: יוסד. הונח היסוד: (לח) לכל דבריו. כל הדברים הנצרכים בו: ולכל משפטיו. הוא היא וכפל הדבר במ"ש

מצודת ציון

(לה) המחקה. מלשון חקיקה: (לו) טורי. שורות כמו ארבעה טורים (שמות כ"ח): גזית. מסותתות ביושר: (לז) בירח. בחודש: (לח) בול. הוא חשון שבו נובלין וכומשין עלי האילנות: כלה. נשלם:

מִשְׁפָּטָֽו משפטיו קרי וַיִּבְנֵ֖הוּ שֶׁ֥בַע שָׁנִֽים׃ ז א וְאֶת־בֵּיתוֹ֙
בָּנָ֣ה שְׁלֹמֹ֔ה שְׁלֹ֥שׁ עֶשְׂרֵ֖ה שָׁנָ֑ה וַיְכַל֙ אֶת־כָּל־בֵּיתֽוֹ׃ ב וַ֠יִּבֶן
אֶת־בֵּ֣ית ׀ יַ֣עַר הַלְּבָנ֗וֹן מֵאָ֨ה אַמָּ֤ה אָרְכּוֹ֙ וַחֲמִשִּׁ֤ים אַמָּה֙
רָחְבּ֔וֹ וּשְׁלֹשִׁ֥ים אַמָּ֖ה קוֹמָת֑וֹ עַ֗ל אַרְבָּעָה֙ טוּרֵי֙ עַמּוּדֵ֣י
אֲרָזִ֔ים וּכְרֻת֥וֹת אֲרָזִ֖ים עַל־הָעַמּוּדִֽים׃ ג וְסָפֻ֣ן בָּאֶ֗רֶז

רש"י

הבית מלשון ויבל לחמורים (שופטים י"ט כ"א): (א) ואת ביתו בנה שלמה שלש עשרה שנה · שבמלאכת גבוה נזדרז ובשלו נתעצל ובשבחו סיפר הכתוב: (ב) בית יער הלבנון · תירגם יונתן בית מקירת מלכיא (עמודי הארזים העומדים באורך המאה אמה כל טור וטור לאורך המאה · ומטור הראשון לטור הרביעי חמשים אמה והוא רוחב הבית · (הגהה מצל"ה): וכרותות ארזים · קורות ארזים לאורך הבית היה טור עמודים בקרקע והכרותות מעמוד לעמוד · (והטור השני למול טור הראשון ברוחב הבית וכן ארבעה הטורים · וסכך הנסרים לרצפת הבית מטור לטור על הכרותות · והעמודים הללו עשויים פתחים פתחים כעין אכסדרה והיו הכרותות כמו משקוף שעל המזוזות והיו גם כן אלו הכרותות כדי להעמיד עליהם המחיצות שהם הצלעות הנזכרים בכתוב · ושאמר הצלעות אשר על העמודים ולא אמר על הכרותות לפי שהעמודים הם העיקר שהבית נכון עליהם · והכרותות אינם אלא להחזיק ולחבר עמוד אל עמוד להיות האהל אחד ומונחים על נדן ולא

מצודת ציון

ז (ב) הלבנון · שם היער:

מצודת דוד

במ"ש: ויבנהו שבע שנים · ר"ל שבנה כל שבעת השנים ולא הפסיק זמן מה ולא חש למנות החדשים היתרים על שבעת השנים או ר"ל שבנה רק שבע שנים שלמות כי במשך זמן הבנין חדל לבנותו בשעור החדשים העודפים על שבעת השנים: ז (א) שלש עשרה שנה · לימד בכאן שנתעצל בבנין ביתו ולא כלהו עד שלש עשרה שנה אבל בבנין בה"מ נזדרז וכלהו לשבע שנים אף כי היה גדול להפליא יותר מביתו: ויכל וגו' · ר"ל עם שהיה בה י"ג שנה לא קץ בטורח הבנין עד כלותו את כולו: (ב) בית יער הלבנון · כן היה נקרא כי לפי רוב העמודים שעמדו בה היה נראה כיער המרובה באילנות · או שבנהו במקום יער הלבנון כי היה מנהג המלכים בזמן ההוא לבנות להם בית ביער להתקרר שם בימי הקיץ ועשויה היא בחלונות מרובים להכניס שם האויר: על ארבעה טורי עמודי ארזים · והשורות ההם עמדו לרוחב הבית והיה נחלק להם האורך לשלשה חלקים שווים אבל לאורך הבית היה כתלים ממש כדרך הבנין: וכרותות ארזים · ארזים מחוטבים השכיבו על העמודים ההם לחברם יחד לבל יהיו זזים במקום עמדם: (ג) וספון בארז ממעל על הצלעות · כי על העמודים ועל קורות

וּמַ֫עַל עַל־הַצְּלָעֹת֙ אֲשֶׁ֣ר עַל־הָֽעַמּוּדִ֔ים אַרְבָּעִ֖ים וַחֲמִשָּׁ֑ה
חֲמִשָּׁ֥ה עָשָׂ֖ר הַטּֽוּר׃ ד וּשְׁקֻפִ֖ים שְׁלֹשָׁ֣ה טוּרִ֑ים וּמֶחֱזָ֛ה

ר ש"י

ין זקופין ובאמרו על העמודים ר"ל על הכרותות שעל העמודים ולא נקראו
פם בפני עצמן לגבייהו · ואפשר נמי שהכרותות אינם עולים למעלה מן
עמודים לאינם שוכבים למעלה אלא הם נתונים בראשי העמודים ושוין
מעלה ולא כעין משקוף ששוקף על המזוזות אלא כמו יתד ארוך המחבר שני
עמודים ומש"כ וכרותות על העמודים פירושו בצד העליון של עמודים · נמצא
זה שעל הכרותות הוא על העמודים · עד כאן פירוש בעל צורת הבית) :
(ג) וספון בארז · קירוי עלייה שלמעלה : על הצלעות · מחיצות עליונות
שעל הכרותות ארבעה מחיצות זה אל זה ברוחב משוכים לאורך הבית כולן
פתחים וחלונות כי בית הקיץ הוא עשוי לאויר ועל אותן מחיצות קירוי הספון
ארבעים וחמשה נסרים היה הספון שלשה טורי נסרים (לשלשה חללים) ארבע
טורי העמודים חמשה עשר נסרים הטור הבית (כלומר נתונים בין כל חלל
ט"ו מהם) (ארכן לרוחב שבין טור לטור ורחבן לאורך הבית זה אצל זה) :
(ד) ושקופים שלשה טורים · ועוד עשה קירוי אצל ג' טורים הנסרים ושלשת
טורי השקופים כי רוחב של ט"ו נסרים לא קירה את הבית בכל ארכו שהוא
ק' אמה · ועשה אצלו לקרות הבית קירוי של נסרים קטנים נתונים על מריצין
קטנים הנותרים (נ"ל הנתונים) מטור כרותות ארזים אל טור · שלשה מריצין
זה אצל (נ"ל לסוף) זה ושקופין משני לדיהן כעין משקוף שהדלת שוקף בו
ועל אותן שקופין ראשי הנסרים הקטנים נתונים גם ארכן של נסרים קטנים
כנגד רחבן של נסרים גדולים שנתן תחלה : ומחזה אל מחזה · ראשי נסרים

מצודת דוד

הארזים המחוברים יחד השכיבו צלעות
ונסרים להיות מחיצות הבית ממעל
ועל הצלעות ההם הניחו לוחות ארז
נסיות לתקרה (ואמר על העמודים ולא
זכר כרותות הארזים על כי העמודים היו העיקר לסבול משא הצלעות): ארבעים
וחמשה · מספר לוחות הארז המכסים את התקרה היו ארבעים וחמשה : חמשה
עשר הטור · כי העמודים חלקו האורך לשלשה חלקים שוים ולזה היה גם
התקרה נחלק לשלשה חלקים ובכל חלק הניחו שורה של לוחות ארז ובה חמשה
עשר במספר והניחו אורך הלוחות לאורך הבית א"כ היה אורך כל לוח
ל"ג אמות ושליש אמה ורוחב הלוחות לרוחב הבית והיה רוחב כל לוח ג'
אמות ושליש אמה : (ד) ושקפים שלשה טורים · בהכתלים שעמדו באורך
הבית עשו לה שלשה שורות חלונות זה למעלה מזה בקומת הכותל : ומחזה
אל מחזה · כי בהכותל שמזה ומזה עשו שלשה שורות חלונות ואמר שהחלונות
היו

מצודת ציון

(ג) הצלעות הנסרים: (ד) ושקפים
חלונות אשר ישקיפו ויביטו דרך שם:
ומחזה · אף הוא ענין חלון אשר יחזו

אֶל־מֶחֱזָה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים׃ ה וְכָל־הַפְּתָחִים וְהַמְּזוּזֹת
רְבֻעִים שָׁקֶף וּמוּל מֶחֱזָה אֶל־מֶחֱזָה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים׃ ו וְאֵת
אוּלָם הָעַמּוּדִים עָשָׂה חֲמִשִּׁים אַמָּה אָרְכּוֹ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה
רָחְבּוֹ וְאוּלָם עַל־פְּנֵיהֶם וְעַמֻּדִים וְעָב עַל־פְּנֵיהֶם׃ ז וְאוּלָם

ר ש " י

של שקוף זה למול (ראשי) מסרים (שקוף) זה : מחזה · לשון קלה ומנחם כן פותרו ותברו אל מחוז חפצם וכל חזית שבלשון משנה כך הוא בסדר מערכת התמיד · וכן הוא עושה (חזית) מבחוץ בפרק השותפין בבבא בתרא · ויונתן אף הוא תרגמו זוי לקבל זוי · אבל שקופים אטומים (מלכים א׳ ו׳ ד׳) וכן רבועים שקף כולם תירגם כלונסא : (ה) וכל הפתחים והמזוזות · שהתם מקירת מלכים עשוי פתחים פתחים מפני האויר ולכך קראו בית יער שדומה ליער : רבועים שקף · תירגם יונתן מרבעין והפן כלנסא ומחופין היו הפתחים בנסרים דקין רבועין היו כשאר פתחי בתים ולא עשויין כיפה כעין פתחי אולם : ומול מחזה · ומול של מחזה מיסב לקראת מחזה האחרת · ראש הנסר לקראת ראש הנסר שלש פעמים בכל תקרה ותקרה ואיני יודע פיאך : (ו) ואת אולם העמודים · אולם עשה לפני העמודים האלה מבוא

מצודת ציון

מצודת דוד

ויראו דרך בם : (ח) שקף · חלון : היו מכוונות זו מול זו ר"ל החלונות מכותל מזה מול החלונות מכותל מזה.

שלש פעמים · ר"ל כן היה בכל שלשת הטורים : (ה) וכל הפתחים · חללי הפתחים שפתחו בהכתלים ההם היו מרובעים כי המשקופים היו מיושרים לא עגולים : והמזוזות · הם עמודי המזוזות היו מרובעים בני ארבע צלעות כדרך רוב המזוזות : שקף · גם חלון הקטן העשוי ממעל להפתח היה רבוע : ומול מחזה אל מחזה · כמו ומחזה אל מול מחזה ור"ל החלון שבעבר הזה מול החלון שבעבר מזה: שלש פעמים · יתכן שהיו שלשה פתחים בכותל מזה ושלשה בכותל מזה והחלון מלמעלן וכל השלשה היו זה מול זה והיה א"כ בכל חלק שבחלק העמודים פתח אחד מזה ופתח אחד מזה : (ו) את אולם העמודים · לבית יער הלבנון עשה אולם עומד על עמודי ארזים והיה ארכו חמשים אמה ורחבו שלשים אמה : ואולם על פניהם · ישאר מקום עמידת האולם ואמר שעמוד נסמך לבית היער לפני פתחיה וכדרך בית שער ועמד ארכו לאורך הבית להיות מול כל שלשת הפתחים שבשלשת חלקי הבית (ולזה אמר על פניהם כי היו לפני שלשתן ועיין בתחלת קונטרס בנין הבית ובצורה) : ועמודים ועב על פניהם · לפני פתחי האולם הזה עמדו עמודים תקועים בארץ וממעל להם עץ עב לחברם יחד לבל יהיו זזים ממקומם והיה עשוי לנוי ולפאר או להיות כעין מחיצה ולשמירה : (ז) ואולם הכסא ·

ר"ל

הַכִּסֵּא אֲשֶׁר יִשְׁפָּט־שָׁם אֻלָם הַמִּשְׁפָּט עָשָׂה וְסָפוּן בָּאֶרֶז
מֵהַקַּרְקַע עַד־הַקַּרְקַע׃ ח וּבֵיתוֹ אֲשֶׁר־יֵשֶׁב שָׁם חָצֵר
הָאַחֶרֶת מִבֵּית לָאוּלָם כַּמַּעֲשֶׂה הַזֶּה הָיָה וּבַיִת יַעֲשֶׂה
לְבַת־פַּרְעֹה אֲשֶׁר לָקַח שְׁלֹמֹה כָּאוּלָם הַזֶּה׃ ט כָּל־אֵלֶּה
אֲבָנִים יְקָרֹת כְּמִדֹּת גָּזִית מְגֹרָרוֹת בַּמְּגֵרָה מִבַּיִת וּמִחוּץ

רש"י

לבית חמשים אמה ארכו לרחבו של בית שהיה חמשים אמה ושלשים רחבו לפני אורך מסך הבית אלא שלעולם המדה יתירה קרויה אורך והקצרה קרויה רוחב : ואולם על פניהם · אולם גבוה עשה על כל הבית : ועמודים ועב על פניהם · ועל כרותות ארזים שעל העמודים התחתונים הליב על (נ"א עוד) עמודים אחרים ומרישין מעמוד לעמוד · העמודים לארוג בהן ללעות מזה לזה והעבים לקירוי העליים · עב הוא מרים כמו שפינו והעבים אלו המרישין : (ז) ואולם הכסא · ואולמא לאתקנא תמן כורסי בית דינא דדאין תמן פרוסדא לבית דינא עביד · פרוסדא לשון פרוזדור : וספון בארז · מחופה קרקע הרצפה בארזים : מהקרקע · ת"י מן אוסיא עד אוסיא מיסוד כותל זה ועד יסוד כותל זה : (ח) וביתו אשר ישב שם · דירה גמורה לאכול שם ולשכב שם : מבית לאולם · לפנים מן אולם של בית יער הלבנון : ובית יעשה · עלה בלבו לעשות בית לבת פרעה : כאולם הזה · כמעשה אולם הזה : (ט) כל אלה אבנים יקרות · כל האבנים האלה עשוים כבדות במדת גזית · כמדת אבני גזית · מדה אחת היתה לאבני גזית במדינה : וממסד עד הטפחות · בגובה היה הבנין הזה עשוי באבני גזית האלה מן

מצודת דוד

ר"ל אל האולם אשר עמד בו הכסא אשר ישב עליו לשפוט שם אל האולם הזה עשה עוד חוצה לו אולם המשפט שיעמדו שם הבאים למשפט עד אשר יקראו לבוא לפני המלך : וספון בארז · כסה הרצפה בנסרי ארז : מהקרקע עד הקרקע · ר"ל מקרקעית כותל זה עד קרקעית כותל שממולו : (ח) וביתו אשר ישב שם · ר"ל מקום מושבו בקביעות : חצר האחרת · אשר עמדה בחצר האחרת מבפנים לאולם המשפט בדרך הכניסה מן החוץ אל מקום בתי המלוכה : כמעשה הזה היה · כמעשה אולם המשפט ספן בארז כמותו : ובית יעשה · הבית אשר עשה לבת פרעה היה ג"כ כאולם המשפט : (ט) כל אלה · כל הבנינים שזכר בנה מאבנים יקרות וגדולות כמדות הראויות לאבני גזית עפי מה שהיה ידוע לשם : מגוררות במגרה · חתוכות במגרה לעשותן

מצודת ציון

(ט) יקרות · כבדות ומקשיות או מכובדות וחשובות : מגוררות במגרה · מגרה היא כלי ברזל מלאה פגימות ועל כי יתחתכו בו העצים דרך גרירה נקראת מגרה וכן וישם במגרה

וּמִמַּסָּד עַד־הַטְּפָחוֹת וּמִחוּץ עַד־הֶחָצֵר הַגְּדוֹלָה׃ י וּמְיֻסָּד
אֲבָנִים יְקָרוֹת אֲבָנִים גְּדֹלוֹת אַבְנֵי עֶשֶׂר אַמּוֹת וְאַבְנֵי
שְׁמֹנֶה אַמּוֹת׃ יא וּמִלְמַעְלָה אֲבָנִים יְקָרוֹת כְּמִדּוֹת גָּזִית
וָאָרֶז׃ יב וְחָצֵר הַגְּדוֹלָה סָבִיב שְׁלֹשָׁה טוּרִים גָּזִית וְטוּר
כְּרֻתֹת אֲרָזִים וְלַחֲצַר בֵּית־יְהוָה הַפְּנִימִית וּלְאֻלָם הַבָּיִת׃
יג וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיִּקַּח אֶת־חִירָם מִצֹּר׃ יד בֶּן־אִשָּׁה
אַלְמָנָה הוּא מִמַּטֵּה נַפְתָּלִי וְאָבִיו אִישׁ־צֹרִי חֹרֵשׁ נְחֹשֶׁת

רש"י

היסוד עד שמי הקורה · וממסד לשון יסוד : הטפחות · שמי קורה · כמו וימיני טפחה שמים (ישעיה מ"ח י"ג) : ומחוץ · לצד החוץ היה כל מסך הקירות באבנים הללו עד החצר הגדולה : (י) ומיסד וגו' אבנים גדולות · והיסוד שבתוך הקרקע היה של אבנים גדולות יותר ממדות גזית : (יא) ולמעלה אבנים יקרות · ולמעלה ליסודות היו אבנים יקרות עד הטפחות כמו שאמור למעלה : וארז · ותפי נסרין דארזא כמו שאמר וספון בארז : (יב) שלשה טורים גזית · התומה עשויה שלשה נדבכין של אבנים

מצודת ציון

(שמואל ב' י"ב) : (יד) חרש · אומן :

מצודת דוד

לעשותן חלקות משני עבריהן בעבר הפנימי ובעבר החיצון : וממסד · מן היסוד עד התקרה וזהו עד הטפחות כי הדרך הוא לעשות כעין לבזבז ושיעור טפח בולט מהכותל אצל התקרה והוא מתפארת שמלאכה : ומחוץ · אף יתר הבנינים אשר עמדו מחוץ להבתים האלה עד החצר הגדולה את כולם בנה כבנין האמור אבל החצר הגדולה עצמה בנה בבנין אחר כמפורש בענין : (י) מיסד וגו' · ר"ל מה שנאמר למעלה אשר אבני היסוד היו שוות לאבני הכותל אין זה כ"א בדבר שהיו אבנים יקרות כמותן אבל לא ישוו בגודל כי אבני היסוד גדולות מאבני הכותל כי אבני יסוד היו בני י' אמות וגו' וגדולים המה ממדת אבני גזית : (יא) ומלמעלה · כתלים שעל היסודות : וארז · כל הבנינים האלה כסה התקרה בארז : (יב) וחצר הגדולה סביב · אשר היה מסבב כל בתי המלך : שלשה טורים · בנין כתליו היה מאבני גזית שלש שורות זו על גב זו ועליהם שורה הרביעית היה מארזים כרותות ומחוטבות ביושר וכמו כן עד כלות גובה הכתלים היה בנוי בהאופן הזה : ולחצר בית ה' הפנימית · ר"ל וכמו הבנין אשר בנה לחצר בית ה' האמור למעלה וכן בנה את האולם אשר לפני ההיכל כי כולם בנה בשלשה טורים גזית וגו' : (יג) את חירם · כן שמו של האומן : (יד) ממטה נפתלי · אביו היה מבני נפתלי ואמו היתה מבנות דן כמ"ש בד"ה : איש צורי · שתגורר זמן רב בצור : חורש נחושת · על אביו הוא

וַיִּמָּלֵא אֶת־הַחָכְמָה וְאֶת־הַתְּבוּנָה וְאֶת־הַדַּעַת לַעֲשׂוֹת כָּל־
מְלָאכָה בַּנְּחֹשֶׁת וַיָּבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיַּעַשׂ אֶת־כָּל־
מְלַאכְתּוֹ׃ טו וַיָּצַר אֶת־שְׁנֵי הָעַמּוּדִים נְחֹשֶׁת שְׁמֹנֶה
עֶשְׂרֵה אַמָּה קוֹמַת הָעַמּוּד הָאֶחָד וְחוּט שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה
אַמָּה יָסֹב אֶת־הָעַמּוּד הַשֵּׁנִי׃ טז וּשְׁתֵּי כֹתָרֹת עָשָׂה

רש"י

ונדבק של פן עליהם: (יד) חרש· אומן: וימלא את החכמה ואת התבונה ואת הדעת· שלשה כלי אומנות שהעולם נברא בהן שנאמר בחכמה יסד ארץ· כונן שמים בתבונה· בדעתו תהומות נבקעו (משלי ג' כ') בשלשתן נבנה הבית: (טו) את שני העמודים· שהעמיד באולם יכין ובועז: שמונה עשרה אמה קומת וגו'· ובדברי הימים ב' (ג' ע"ו) הוא אומר שלשים וחמש אמה קומתן שילק שניהם כאחד· והאמה החסירה אומר אני אלי אמה היתה לכל אחד בראשו שאינה דומה למלאכת שאר העמוד כמו שאמור למטה בענין ועל ראש העמודים מעשה שושן: וחוט שתים עשרה אמה יסוב את העמוד השני· לימד שהיה ד' אמות על ד' אמות עגול שכל שיש בהיקפו ג' טפחים יש בו רוחב טפח ועביו ארבעה אצבעות והוא חלול כך מפורש בסוף ספר ירמיה· והרי זה מקרא קצר פירש ארכו של אחד וילמד השני ממנו· ופירש היקפו של שני וילמד ממנו הראשון· וכן תרגם יונתן וחוט משח תרתין עסרי אמין מקיף ליה וכן לעמודא תנינא: (טז) ושתי כותרות·

מצודת ציון

(טו) ויצר· מל' צורה: וחוט· חבל וקו:

מצודת דוד

חוזר: וימלא· ר"ל ולזה היה חורש בנו ממולא בחכמת מלאכת הנחושת כי למד מאביו: (טו) ויצר· לפי שלא עשה המלאכה בהעמודים רק עשה צורות העמודים בקרקע ושפך שם הנחושת לאחר התכה לזה אמר ויצר ר"ל עשה צורות שני העמודים אשר היו מנחושת וכו': שמונה עשרה אמה· ובד"ה נאמר אמות שלשים וחמש אורך אבל שם נאמר מדת שני העמודים יחד ואלי האמה העודפת כאן היא הנעשית אחר היציקה בהקשת הקורנס להכניסה בהכותרת האמור בענין ולזה לא חשבה בד"ה כי שם נאמר בלשון אורך אשר יורה שחושב בעת היציקה כאשר שכבו בארץ ולא היתה אז אלי האמה ההיא אבל כאן נאמר בלשון קומה וחושב אם כן אחר ההקמה וכבר נתוסף אלי האמה ההיא: וחוט שתים עשרה וגו'· ואם כן היתה בת ארבע כי כל שיש ברחבו אחד יש בהיקפו שלשה: השני· כמו והשני ור"ל וכן היה העמוד השני ובסוף ירמיה נאמר ועביו ארבעה אצבעות

לָתֵת עַל־רָאשֵׁי הָעַמּוּדִים מֻצַק נְחֹשֶׁת חָמֵשׁ אַמּוֹת קוֹמַת
הַכֹּתֶרֶת הָאֶחָת וְחָמֵשׁ אַמּוֹת קוֹמַת הַכֹּתֶרֶת הַשֵּׁנִית׃
יז שְׂבָכִים מַעֲשֵׂה שְׂבָכָה גְּדִלִים מַעֲשֵׂה שַׁרְשְׁרוֹת לַכֹּתָרֹת
אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים שִׁבְעָה לַכֹּתֶרֶת הָאֶחָת וְשִׁבְעָה
לַכֹּתֶרֶת הַשֵּׁנִית׃ יח וַיַּעַשׂ אֶת־הָעַמּוּדִים וּשְׁנֵי טוּרִים
סָבִיב עַל־הַשְּׂבָכָה הָאֶחָת לְכַסּוֹת אֶת־הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־

רש"י

פומייל"ש בלע"ז : מוצק · טריסגיטי"ר בלע"ז : חמש אמות קומת הכותרת האחת · ובסוף הספר הוא אומר שלש אמות שנינו במשנה ארבעים ותשע מדות שתי אמות התחתונות של כותרות היו שוות לעמוד שלא היה בהן צורה ושלש העליונות היו עודפות לחוץ המוקפות צורה שנאמר שבכים מעשה שבכה כמין לולבין של דקל היו מוקפות ואומר אני שלא מנה אותן שתי אמות התחתונות בסוף הספר לפי שהיו שוות לעמוד והעמוד אחוז בכותרת שתי אמות : (יז) שבכים מעשה שבכה · השבכות שהיה להם דומה כמין כיפה שקורין קוייפ"א : מעשה שבכה · מוקפות היו צורות של לולבי דקל כמו ועל שבכה יתהלך · וגדילים היו להם כמעשה שרשראות : שבעה לכותרת האחת · שבעה לולבין היה להיקף אחת לשבכה אחת : (יח) ושני טורים · של רמונים ושל נחושת הרמונים אחוזים בשרשרות המקיפות את הכותרת כך מפורש בדברי הימים ובמשנת ארבעים ותשע מדות : לכסות את הכותרות

מצודת ציון

(יז) שבכים · כעין ענפים כמו סובך האלה (ש"ב י"ח): שבכה· כעין מעשה רשת: גדלים · קלועים ושזורים כמו גדילים תעשה לך (דברים כ"ב) : שרשרות· שלשלאות : (יח) על ראש

מצודת דוד

אצבעות נבוב : (טו) מוצק נחשת · מעשה יציקה היו ומנחושת : חמש אמות · ובסוף מ"ב נאמר שלש אמות וזה לפי ששתי האמות התחתונות של קומת הגולה לא היו מצוירות והיו אם כן שוות לתמונת העמוד ולזה לא חשבם : (יז) שבכים מעשה שבכה · ציורי ענפים מעשה שבכה הנקוב מעבר לעבר וקלועים זה בזה מעשה שרשרות היה עשוי לכותרות ר"ל לחלק העליון כמפורש בענין : שבעה · ציורי שבעת ענפים היו מקיפים כל כותרת : (יח) ויעש את העמודים · למעלה אמר שעשה צורת העמודים בקרקע וכאן אמר שעשה העמודים עצמן ר"ל ששפך הנחושת לאחר ההתכה אל מקום תפירת הציור : ושני טורים וגו' · על כל שבכה היה חוק העליון מהכותרת סיבב שני שורות רמונים זה למעלה מזה והיו עשוים מנחושת וחרוזים בשלשלאות וראשיהם קשורים זה בזה ונתנם על השבכה : לכסות את הכותרות

ראש הָרִמֹּנִים וְכֵן עָשָׂה לַכֹּתֶרֶת הַשֵּׁנִית: יט וְכֹתָרֹת
אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים מַעֲשֵׂה שׁוּשַׁן בָּאוּלָם אַרְבַּע

רש"י

אשר על ראש הרמונים · ה"ז מקרא מסורס לכסות הרמונים את הכותרות אשר על הראש · וכן היו הכותרות עשויות לפי סדר משמעות המקראות כמין שני אגנים היתה כל אחת אגן התחתון בית קיבולה למעלה והוא קרוי גולה כמו שאמור בענין וגולות הכותרות ותרגמו יונתן אגני קרונתון והעליון כפוי על התחתון ובית קיבולו למטה והיא קרויה שבכה כמה שנאמר בענין זה והשבכות שתים לכסות את שתי גולות הכותרות נמלא רחבה במקום הדבק ומשופעת ועולה ומשופעת ויורדת והוא קרוי בטן וכן ת"י מלעומת הבטן מלקבל דבקא וגובה שתי האגנות האלה ד' אמות וזהו שאמר ומעשה שושן באולם ד' אמות · מצויירות היו בם כמין פרחי שושנים כדרך הציורין בכותל האולמות ד' אמות גובה והאמה התמישים היא כותרת קטנה למעלה מן

מצודת דוד

הכותרות · רלה לומר לשבכה העשויה לכסות אחת את אחת מהכותרת חלק התחתון שבה כי תמונת הכותרת היתה כמין שני אגנות כפוים זו על גבי זו התחתונה בית קבולה למעלה ושווסה לתמונת העמוד כי היתה מבלי ציור וקרויה למטה בענין גולת הכותרת והעליונה בית קבולה למטה כפויה על התחתונה ועשויה מעשה שבכה וכמ"ש בענין והשבכות שתים לכסות את שתי גלות הכותרות והרמונים היות תלוים בתחתית השבכה אם כן סמוכים המה לעליונית הגולה וכסו אותה ולזה אמר הטורים היו על השבכה העשויה לכסות גולת הכותרת את החלק העליון ממנה הסמוכה לראש הרמונים כשהם תלוים בתחתיות השבכה כי אז סמוכה להם עליונית הגולה ונכסית מהם כאמור: וכן עשה · כדרך שתלה הרמונים באחת כן תלה בשנית: (יט) מעשה שושן באולם · כי ציור שבעת הענפים היו מקיפים סביב את חלק העליון מן הכותרת אולם ממעל ר"ל הבטח הרואה את הכיפה הקרוי אולם מעשה הבטח ההוא היה מעשה שושן · או ר"ל לאחר שהעמידו את העמודים באולם עשו מנתוסת מעשה שושן וחברו על הכותרת כשהם באולם: ארבע אמות · מעשה השושן היתה בשטח ארבע אמות על הכותרת ממעל כי העמודים היו ברוחב ארבע אמות כמ"ש למעלה והכותרות בולטין מכל לד והיו אם כן יותר מארבע אמות אבל מעשה השושן היתה

מצודת ציון

הרמונים · סמוך לראשי הרמונים: (יט) שושן · שם למח ועל שהוא תמיד בת שש עלין קרויה שושן: באולם · עיקר שם אולם הונח על כיפת התקרה כן אמרז"ל (עירובין

אַמּוֹת׃ כ וְכֹתָרֹת עַל־שְׁנֵי הָעַמּוּדִים גַּם־מִמַּעַל מִלְּעֻמַּת
הַבֶּטֶן אֲשֶׁר לְעֵבֶר הַשְּׂבָכָה השבכה קרי וְהָרִמּוֹנִים מָאתַיִם
טֻרִים סָבִיב עַל הַכֹּתֶרֶת הַשֵּׁנִית׃ כא וַיָּקֶם אֶת־הָעַמֻּדִים
לְאֻלָם הַהֵיכָל וַיָּקֶם אֶת־הָעַמּוּד הַיְמָנִי וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ
יָכִין וַיָּקֶם אֶת־הָעַמּוּד הַשְּׂמָאלִי וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ בֹּעַז׃
כב וְעַל רֹאשׁ הָעַמּוּדִים מַעֲשֵׂה שׁוֹשָׁן וַתִּתֹּם מְלֶאכֶת
הָעַמּוּדִים׃ כג וַיַּעַשׂ אֶת־הַיָּם מוּצָק עֶשֶׂר בָּאַמָּה מִשְּׂפָתוֹ

רש״י

הגדולה הוא שנאמר וכותרת על שני העמודים: (כ) גם ממעל מלעומת הבטן. שהוא לעבר השבכה בסוף השבכה בשוליה הוא באמצע במקום הדבק שעל השבכה (נ״ל שהשבכה) מדובקת בגולה אשר תחתיה: והרמונים מאתים. רמונים עשויין שני טורים סביב מחורזים בשלשלת ומקיפין את השבכה על הכותרת השנית. אף זה מקרא קצר על האחת וכן על השניה: (כב) ועל ראש העמודים מעשה שושן. חצי אמה בראש כל אחד היה כותלו דק כשושן ושאר העמוד עביו ארבע אצבעות נבוב לכך לא נמנית אותה אמה ביציקת העמודים בדברי הימים לפי שלא היתה שוה למלאכת העמוד: (כג) עשר

מצודת ציון

ק״ב): (כ) הבטן. אמר דרך משלה על חלל העמוד וכן מבטן שאול (יונה ב׳) ור״ל חלל עומק השאול: (כב) ותתום. ענין השלמה:

מצודת דוד

רק בשטח ארבע אמות: (כ) וכותרת וגו׳. בא לומר מאין היה השטח הזה ואמר אל תחשוב שכתרי העמודים לא היו כ״א סביבות העמוד ולא היו נעשים כפיפת כובע לכסות גם חלל העמוד ממעל כי הכותרות ההם כסו גם ממעל מלעומת הבטן שהוא חלל העמוד הפונה לעבר השבכה לצד מעלה א״כ מזה בא השטח אשר היה עליו מעשה השושן: והרמונים מאתים טורים. ר״ל מספר הרמונים היו מאתים חרוזים בשני טורים ומאונים סמה סביב על הכותרת אחת בכל טור: השנית. כמו והשנית ר״ל וכן היה מספר הרמונים לכותרת השנית: (כא) לאולם ההיכל. באולם שלפני ההיכל: הימני. אשר בפאת הדרומי: יכין. לסימן טוב שיכון הבית לעד: השמאלי. אשר בפאת הצפוני: בועז. היא מלה מורכבת בו עז ר״ל בהבית הזה בקרבנות הנעשים בה נמצא עוז וחוזק לישראל: (כב) ועל ראש העמודים. ר״ל לאחר הקמת העמודים בהאולם אז הניח מעשה השושן על ראש העמודים והוא השטח הרואה כפת האולם: ותתום וגו׳. כי בעת הקמתם עדיין לא נשלמה המלאכה עד אשר שנית עליהם מעשה השושן ותכרם אחר הקמה: (כג) ויעש את הים.

עַד־שְׂפָתוֹ עָגֹל ׀ סָבִיב וְחָמֵשׁ בָּאַמָּה קוֹמָתוֹ וְקָוֹה וקו קרי
שְׁלֹשִׁים בָּאַמָּה יָסֹב אֹתוֹ סָבִיב׃ כד וּפְקָעִים מִתַּחַת
לִשְׂפָתוֹ ׀ סָבִיב סֹבְבִים אֹתוֹ עֶשֶׂר בָּאַמָּה מַקִּפִים אֶת־
הַיָּם סָבִיב שְׁנֵי טוּרִים הַפְּקָעִים יְצֻקִים בִּיצֻקָתוֹ׃ כה עֹמֵד
עַל־שְׁנֵי עָשָׂר בָּקָר שְׁלֹשָׁה פֹנִים ׀ צָפוֹנָה וּשְׁלֹשָׁה פֹנִים
יָמָּה וּשְׁלֹשָׁה ׀ פֹּנִים נֶגְבָּה וּשְׁלֹשָׁה פֹּנִים מִזְרָחָה וְהַיָּם

רש"י

באמה משפתו עד שפתו · באמצעיתו שכל רוחב כלי עגול באמצעיתו הוא : וקו שלשים באמה · זהו שאמרו כל שיש בהיקפו שלשה טפחים יש בו רוחב טפח היקפו שלשים ורחבו עשר ומתוכו הוא מודדי בעירובין: קומתו· עומקו ובדברי הימים הוא אומר שעשאו לרחיצת הכהנים לטבול בתוכו: (כד) ופקעים· וצורת ביעין תרגם יונתן : מתחת לשפתו · בשלש אמות תחתונות שהיו מרובעות שכך שנינו בגמרא דעירובין שלש תחתונות מרובעות ושתים עליונות עגולות ואי אפשר לן להכיל אלפים בת שהם מאה וחמשים מקוה טהרה ארבעים אלא בענין זה כמו שפירשו רבותינו בעירובין · עליונות מרובעות והתחתונות עגולות אי אפשר לומר דכן כתיב שפתו עגול סביב · לכך הוא אומר בפקעים הללו עשר באמה מקיפין את הים סביב שבמקום ריבועו (היקפו) ארבעים אמה עשר אמה לכל רוח אבל במקום עיגולו אי אפשר לומר עשר באמה סביב : שני טורים הפקעים יצוקים ביצוקתו · הכל מוצק יחד לא שחבר לו את הפקעים אחר יציקתן על ידי מסמרות או על

מצודת דוד

גיגית גדולה עשויה כדמות הים ובד"ה נאמר שהיו הכהנים רוחצים שם לטבול מטומאתן ואמרז"ל שלא היו המים שאובים כי רגלי הבקרים שעמדו תחתיו היו נקובים וחלולים ודרך בם בא המים מן המעין : מוצק · ביציקה נעשה לא בהקשת הקורנס : משפתו · משפת עבר זה עד השפה שממולו : עגול סביב · כל סביבו היה עגול : וקו שלשים · כי כל שיש ברחבו אחד יש בהיקפו שלשה : (כד) מתחת לשפתו · ר"ל בשלש אמות התחתונות כי שתי אמות העליונות היו עגולות ושלש התחתונות היו מרובעות כן אז"ל בעירובין והפקעים ההם היו במקום רבועו וז"ש עשר באמה מקיפים וכו' ור"ל ארבעת הפאות שבכל אחת עשר אמות היו הפקעים מקיפים וכו' : שני טורים הפקעים וגו' · הפקעים היו שני טורים והיו נצוקים עם יציקת הים ביחד לא בפ"ע ותברם אחר זה אל הים : (כה) עומד · הים הזה היה עומד על י"ב בקר עשויות מנחושת : פונים · את פניהם ·

מצודת ציון

(כד) ופקעים · דמות פקועות שדה והוא שם פרי מר ובד"ה נאמר ובקרים כי עשו בהם צורות ראשי

עֲלֵיהֶם מִלְמָעְלָה וְכָל־אֲחֹרֵיהֶם בָּיְתָה : כו וְעָבְיוֹ טֶפַח
וּשְׂפָתוֹ כְּמַעֲשֵׂה שְׂפַת־כּוֹס פֶּרַח שׁוֹשָׁן אַלְפַּיִם בַּת יָכִיל :
כז וַיַּעַשׂ אֶת־הַמְּכֹנוֹת עֶשֶׂר נְחֹשֶׁת אַרְבַּע בָּאַמָּה אֹרֶךְ
הַמְּכוֹנָה הָאֶחָת וְאַרְבַּע בָּאַמָּה רָחְבָּהּ וְשָׁלֹשׁ בָּאַמָּה קוֹמָתָהּ :
כח וְזֶה מַעֲשֵׂה הַמְּכוֹנָה מִסְגְּרֹת לָהֶם וּמִסְגְּרֹת בֵּין

רש"י

ידי דבק שקורין שולדר"א בלע"ז : (כח) וכל אחוריהם · של בקרים הללו : ביתה · אל תחת הים היו אחוריהם פונים *שניה שבלפני לקראת שבדרום ושל מזרח כנגד של מערב : (כו) ועביו טפח · שוליו ודפנותיו אלא שאצל פיו היה דק ומרוקע ומרודד כמעשה שפת כוס ששותין בו ומצויר פרח ושושן : אלפים בת · שבת אלפים סאים שהבת שלש סאין שנאמר האיפה והבת תוכן אחד להם נמצאו חמשים ומאה מקוה טהרה · הארבעים מאות מאה מקואות והעשרים מאות חמשים מקואות · ואף כשתחלוק הכל לפי מדה ששיערו חכמים אמה על אמה ברום ג' אמות למקוה תמצאנה כן · ג' אמות מרובעות מאה מקואות ושתים העגולות חמשים מקואות שהמרובע יתר על העיגול רביע ובדברי הימים ב' (ד' ה') כתיב בתים שלשת אלפים יכיל · ופירשו רבותינו במדת היבש שהגודש היה שליש בבית הקיבול : (כז) ושלש באמה קומתה · *של מכונה (לבד · פירוש חוץ מן הכן גופה · יד האופן היא האופן) שהיא יושבת עליו אמה וחצי אמה וגובה המכונה אמה וחצי (ד' באמה אורך וגו') האמה גובה היתה מרובעת אבל חצי האמה היתה עגולה שנאמר וראש המכונה חצי האמה קומה עגול סביב : (כח) מסגרות

* צריך לגרוס שלשה יוש"ה [*כ"ג:הגה"ב] של מכונה·קומת האופן שהיא יושבת עליו אמה וחצי אמה וגובה המכונה אמה וחצי האמה גובה וכו' והשאר נמחק:

מצודת ציון

נקרים : (כו) בת · שם מדת הלח והם ג' סאין : יכיל · יחזיק כמו קטן מהכיל (לקמן ח') : (כז) המכונות ·

מצודת דוד

והים עליהם · לתוספת ביאור כפל הדבר : וכל אחוריהם · אחורי הבקר היו לצד פנים אחוריו של זה מול אחוריו של זה : (כו) ועביו · שוליו

ודפנותיו : ושפתו · שפת הים ממעל היה מעשה דק ומרודד כמעשה שפת כוס המצוייר מפרח ושושן : אלפים בת יכיל · הים היה מחזיק אלפים בת והם מאה וחמשים מקוה טהרה שבכל אחת מ' סאה ובד"ה נאמר בתים שלשת אלפים ואמרז"ל אלפים בלח הם שלשת אלפים ביבש עם הגודש שהוא כשיעור מחצית בית הקיבול : (כז) המכונות · הם כני הכיורו ובכל מכונה היה תחוב עוד כן ובו היה מושב הכיור כמעומד ענין :
קומתה · קומת המכונה עם הכן שתחוב בו : (כח) מסגרות להם

הַשְׁלַבִּים׃ כט וְעַל־הַמִּסְגְּרוֹת אֲשֶׁר ׀ בֵּין הַשְׁלַבִּים אֲרָיוֹת ׀
בָּקָר וּכְרוּבִים וְעַל־הַשְׁלַבִּים כֵּן מִמָּעַל וּמִתַּחַת לָאֲרָיוֹת
וְלַבָּקָר לֹיוֹת מַעֲשֵׂה מוֹרָד׃ ל וְאַרְבָּעָה אוֹפַנֵּי נְחֹשֶׁת

רש"י

להם · ראיתי במשנה ארבעים ותשע מדות המסגרות כמין טבלאות : מסגרות להם · המסגרות מיד אופן ליד אופן ויד אופן הוא עץ התחוב בתוך האופן בנקב וקרוי אייש"ל בלע"ז ד' האופנים במכונה מסגרות מכאן ומסגרות מכאן מד' צדדין ובין זו לזו ארבע אמות רוחב ולמעלה הרנים כמו נסרים מול המסגרות והשלבים *מן התחתונה לעליונה ומסגרות אחרות בין השלבים כעין מלאכת כרעי המטה של בני כפר שאינן עגולים אלא פשט לצור בהם אריות וכרובים · ואומר אני שהשלבים הללו כעין שליבות סולם כמין מקלות נחושת זקופין על המסגרת התחתונה כשנים ושלשה בין מקל למקל מסגרות קבועות משליבה לשליבה ויונתן תרגם שליביא : (כט) ועל המסגרות אשר בין השלבים · היו מצויירות צורות אריות צורות בקרים וכרובים : ועל השלבים כן · בסיס להושיב הכיור עליו מלמעלה למסגרת אשר על ראשם : ומתחת לאריות ולבקר · המרוקמין על המסגרות שבין השלבים : ליות · לויות כמין זכר ונקבה מחוברין זה בזה : מעשה מורד · מרודדין כמין רידוד טס דק ואין בולטין בעביו ולא חקוקים בשיקוע · ויונתן תירגם לווית מעשה מורד · מדבק עובד כבוש · שולדור"ש בלע"ז : (ל) וארבעה אופני · שנים

*כשנים ושלשה כצ"ל :

מצודת דוד

בתחתיות כל מכונה אצל שולין היה מחילה נמוכה מקפת וסוגרת את המכונה מכל ארבעת הפאות: ומסגרות בין השלבים · לקומת המכונה עמדו כעין שליבי סולם עשוים מנחושת בראשיהם היו נכפפים זה מול זה להיות
נגג על המכונה עשויה ככיפת כובע ולמטה בענין קרויה כותרת ולרוחב השליבות ההם עשוי כעין לבוזין סוגרות ומסבבות ארבעת הפאות סביב לחבר את השליבות זה לזה : (כט) אריות · היה מצויר אריות וגו' : ועל השלבים כן ממעל · כי בגג המכונה השעשה מן השלבים הניחו באמצעיתו נקב עגול ברוחב אמה וחצי וסבבו הנקב הסוא במחילה עולה כלפי מעלה ברום חצי אמה הקרויה בענין פי הכותרת ובהמחילה ההיא תחבו הכן העליון ונמצא יושב הוא מנועל להשלבים העולים ונכפפים על המחילה ההיא : ומתחת לאריות · מתחת ליורי האריות והבקר שנעשים בהמסגרות : ליות מעשה מורד · צורת זכר ונקבה מחוברין זה בזה ועשוי מעשה רדידים בבקעת הקורנס לא ביציקה : (ל) וארבעה אופני · ב' לפנים ב'

מצודת ציון

ר"ל בסיס ומקוםמושב:(כח)השלבים· כעין יתדות וכן שתי ידות לקרש האחד משלבות (שמות כ"ו):(כט) כן· בסיס : ליות· ענין חיבור כמו ילוה אישי (בראשית כ"ט): מורד · מלשון

לַמְּכוֹנָה הָאַחַת וְסַרְנֵי נְחֹשֶׁת וְאַרְבָּעָה פַעֲמֹתָיו כְּתֵפֹת
לָהֶם מִתַּחַת לַכִּיֹּר הַכְּתֵפוֹת יְצֻקוֹת מֵעֵבֶר אִישׁ לֹיוֹת:
לא וּפִיהוּ מִבֵּית לַכֹּתֶרֶת וָמַעְלָה בָּאַמָּה וּפִיהָ עָגֹל מַעֲשֵׂה־

רש"י

לפניה ושנים לאחריה כדרך העגלות הגדולות: וסרני נחשת. יונתן תירגם ונסרין דנחש הם הנסרים העליונים מול המסגרות: סרני. כמו נסרים: וארבע פעמותיו. של כן שעליהם: כתפות להם. בולטות למעלה מן הנסרים בזויות הכן. ותחת הכיור היושב על הכן היו הכתפות יצוקות (ס"א ללמד שמתוך הכן היו הכתפות יוצאות כיציקה אחת והכתפות מחזיקות לכיור שלא יפול למטה לתוכה של כן): מעבר איש ליות. מצד כל אחד מן הכתפות היו לויות של זכר ונקבה מצויירות. מעבר איש כמו איש אל אחיו האמורים בכרובים: (לא) ופיהו מבית לכתרת ומעלה באמה. פיהו של כן יוצא מתוך פיהו של כותרת ועולה למעלה אמה גובה והכותרת הוא הגג המכונה עשוי כמין כובע משופע מכל צדדיו ובאמצע נקבת נקב עגול אמה וחצי אמה רוחב בעגול וסביב אותו נקב כמין היקף מחיצה חצי אמה גובה סביב וכך מפורש למטה בענין שנאמר ובראש המכונה חצי אמה קומה עגול סביב והוא קרוי פי הכותרת והכן מונח על אותו היקף ושולי הכן תחובין בתוך פי ההיקף ולמעלה הימנו הוא בולט אמה וזהו שאמר כאן ופיה מבית לכותרת ומעלה באמה: ופיה עגול מעשה כן. ופיה של כותרת עגול

מצודת ציון

רדידה ושטיחה: (ל) וסרני. לוחות והוא הפוך מן נסרי וכמו כבש כשב: פעמותיו. זויותיו כמו על ארבע פעמותיו (שמות כ"ה): כתפות. יקראו כן על כי יסבלו הכיור ככתף הסובל משא: לכיור. עשוי כעין דוד

מצודת דוד

לאחור כאילו ישאו אותה: וסרני נחשת. שולי המכונה עשוי מנסרים ולוחות של נחשת: וארבע פעמותיו. על הכן יאמר שהיה נטפל ע"ג המכונה ותחוב בו וכן היו הכתפות להחזיק את הכיור התחוב בו לבל יפול אל חללו יותר מהנראה אבל המכונה עצמו לא היה צריך לכתפות לבל יפול הכן לחלל המכונה יותר מן הנראה כי הכן היה בתחתיתו עגול לתחבו בהמחילה העגולה הקרויה פי הכותרת היוצאת מן המכונה ועליונית הכן היה מרובע ולא היה יכול א"כ ליפול לחלל המכונה יותר מהנראה כי קרנות הריבוע העמידו על מקומו אבל הכיור יכול היה ליפול לחלל הכן יותר מהנראה כי לא היה בו להעמיד עצמו על מקומו לזה עשוי כד' זויות הכן כעין כתפות יורדות עד מתחת להכיור להחזיקו לבל יפול למטה: הכתפות יצוקות. מעשה יציקה היו ולא בהקשת הקורנס: מעבר איש ליות. מצד כל אחד מן הכתפות במקום הנגלה לעומת מחברתו היה מצויר זכר ונקבה חבורים יחד: (לא) ופיהו. פה הכן עלה אמה למעלה מבית לכותרת הוא המסובב העגולה היוצאת מגג הכותרת כי

כֵּן אַמָּה וַחֲצִי הָאַמָּה וְגַם־עַל־פִּיהָ מִקְלָעוֹת וּמִסְגְּרֹתֵיהֶם
מְרֻבָּעוֹת לֹא עֲגֻלּוֹת׃ לב וְאַרְבַּעַת הָאוֹפַנִּים לְמִתַּחַת
לַמִּסְגְּרוֹת וִידוֹת הָאוֹפַנִּים בַּמְּכוֹנָה וְקוֹמַת הָאוֹפַן הָאֶחָד
אַמָּה וַחֲצִי הָאַמָּה׃ לג וּמַעֲשֵׂה הָאוֹפַנִּים כְּמַעֲשֵׂה אוֹפַן
הַמֶּרְכָּבָה יְדוֹתָם וְגַבֵּיהֶם וְחִשֻּׁקֵיהֶם וְחִשֻּׁרֵיהֶם הַכֹּל מוּצָק׃

רש"י

דוגמת כן העגול : אמה וחצי האמה · רחבה בעגול : וגם על פיה מקלעות · צורת פרחים : (לב) וארבעת האופנים למתחת למסגרות · שהמסגרות מיד אופן ליד אופן כמו שפירשתי : וידות האופנים · אות עץ התחוב באופנים וקורין איישי"ל : במכונה · דבוקים מלוקים במכונה ביציקה אחת : (לג) כמעשה אופן המרכבה · תרגם יונתן כעובד גלגלי מרכבת אופן בתוך האופן שתי וערב כמו שאמר ביחזקאל במרכבה הגבוה : ידותם · איישי"ל : וגביהם · בוייל"ש בלע"ז הם הנקבים : וחשוקיהם · הם עגולים סביב שהוא קיסורן : וחשוריהם · זרועות האופנים התחובים מגביהם לחשוקיהם

מצודת דוד

קומת המתיצה שהיא היתה חצי האמה וקומת הכן היה אמה וחצי ובתחתיתו היה עגול חצי האמה והיה תחוב במחילת נקב הכותרת והאמה העליונה היתה מרובעת ועלתה למעלה מבית לכותרת : ופיה · היא בית הכותרת בבית המחילה העגולה שעולה מנקב הכותרת : עגול · היה עגול כמעשה תחתית הכן להיות נוח לתחוב בו את הכן : אמה וחצי האמה · משפת המחילה מזה עד השפה שממולו היה אמה וחצי האמה ובמדת נקב הכותרת : וגם על פיה · על מחילת נקב הכותרת עשוי ציורים : ומסגרותיהם · מסגרי המכונות אשר היו בין השלבים היו מרובעות בכל ארכן ולא נמצא בהם מקומות עגולות : (לב) וארבעת האופנים · ר"ל נקבי ארבעת אופני המכונה והם המקומות אשר הידות תחובות בהם הנקבים ההם היו מול תחת המסגרות והיא המחילה הנמוכה בתחתיות המכונה אבל שוליו כי שם היו קבועים הידות ולמולם היו נקבי האופנים וכדרך אופני המרכבה : וידות האופנים · הידות שתחובות בנקבי האופנים ומתגלגלים עליהם הם היו קבועים בהמכונה : (לג) כמעשה אופני המרכבה · כתמונת אופנים העשוים במרכבה : הכל מוצק ·

מצודת ציון

גדול : (לב) וידות · הם הנתחבים בנקבי האופנים ובהם יתגלגלו : (לג) וגביהם · הם אמצעית האופנים אשר בהם הנקבים וקרוי גב כי כששוכב האופן בארץ המקום הזה הוא הגבוה מכל האופן : וחשוקיהם · הם העגולים הגדולי' סביבות האופנים שחוגרים זרועות האופן כמו וחשוקיהם כסף (שם כ"ז) שהוא ענין חגורה : וחשוריהם · הם זרועות האופן

ביציקה

לד וְאַרְבַּע כְּתֵפוֹת אֶל אַרְבַּע פִּנּוֹת הַמְּכֹנָה הָאֶחָת מִן־
הַמְּכֹנָה כְּתֵפֶיהָ׃ לה וּבְרֹאשׁ הַמְּכוֹנָה חֲצִי הָאַמָּה קוֹמָה
עָגֹל סָבִיב וְעַל רֹאשׁ הַמְּכֹנָה יְדֹתֶיהָ וּמִסְגְּרֹתֶיהָ מִמֶּנָּה׃
לו וַיְפַתַּח עַל־הַלֻּחֹת יְדֹתֶיהָ וְעַל וּמִסְגְּרֹתֶיהָ יתיר ו' כְּרוּבִים
אֲרָיוֹת וְתִמֹרֹת כְּמַעַר־אִישׁ וְלֹיוֹת סָבִיב׃ לז כָּזֹאת עָשָׂה

רש"י

שקורין ריי"ש בלע"ז: (לד) וארבע כתפות · כמו שפירשתי למעלה וארבע פעמותיו כתפות להם ולא שנאן כאן אלא לומר ומן המכונה כתפיה: (לה) חצי האמה קומה עגול · היא מחילה כמו שפירשתי למעלה שהוא סביב הנקב והאמה מרובעת: ועל ראש המכונה ידותיה · הם סרני הנחשת האמורים למעלה: ומסגרותיה ממנה · מסגרות התחתונות הולקו עמה ולא שחיברן לאחר כן: (לו) ויפתח על הלוחות ידותיה ועל מסגרותיה· התחתונות על שניהם פתח וחקק כרובים אריות (ותמרות הא"א): כמער איש ולויות · פתח סביב כזכר ונקבה החבוקים בזרועותיהן כן פירשו רבותינו: כמער · לשון אחיזה ודיבוק כזכר המעורה בנקבה ופירושו איש ולויתו ולפי משמעותו לויות לשון דיבוק שולדור"א בלע"ז כמו לויות היו שם עשויות כמערת

מצודת ציון

הקושרים העיגול הגדול לאמצעית האופן שבו הנקב כמו חשרת מים (ש"ב כ"ב) שהוא עניןקשירה: (לד) פנות · זויות: (לו) ויפתח · וחקק: במער·ענין הבור ודבוק כמו ומתערה כאזרח רענן (תהלים ל"ז):

מצודת דוד

ביליקה נעשו ולא בהקשת הקורנס: (לד) וארבע כתפות · ר"ל ארבעת הכתפות האמור למעלה אשר היו בארבע פנות הכן שעל המכונה הנה הכתפות ההם יצאו ממנו כי ביליקה אחת ינקס ולא ינקה בפ"ע וחברם אחר זה אל הכן: (לה) ובראש המכונה · בא לומר שהמחילה העגולה שהיתה בראש המכונה סביב הנקב היתה קומתה חצי האמה והיתה עגול מסביב בכל קומתה: ועל ראש המכונה ידותיה · הידות היו מונחות ודבוקות על ראש המכונה ומשם היו נמשכין ויורדין בעברי המכונה כלפי מטה עד אשר באו מתחת המסגרות היא המחילה הנמוכה ומשם נתארכו להלן מן המכונה אילך ואילך והיו נתחבות בנקבי האופנים: ומסגרותיה ממנה · מסגרות המכונה היו ממנה ר"ל מוצק עמה ולא שנעשה לבד וחבר במלאכה: (לו) ויפתח על הלוחות · עשה פתוחים וציורים על הנסרים המונחים בשולי המכונה גם עשה פתוחים על הידות במקום שמונח ודבק במכונה ואף על מסגרותיה היא המחילה הנמוכה על כולם עשה פתוחי כרובים אריות ואילני תמר וכתבורי איש ולויה שלו ר"ל בת זוגו כן צייר כל אחד מסביב: (לז) כזאת · כתמונה הזאת:

מוצק

אֶת עֶשֶׂר הַמְּכֹנוֹת מוּצָק אֶחָד מִדָּה אַחַת קֶצֶב אֶחָד

רש"י

היא והמעגה כמו שפירשנו: (לז) מוצק אחד · כשם שיצק את הראשונה כן יצק את כולם:

פירוש מבעל צורת הבית וזה מעשה המכונה

עשה ארבעה אופני נחשת שנאמר וארבע אופני נחשת למכונה האחת כצורת עגלה גדולה וקומת האופן האחד אמה וחצי האמה · ומעשי האופנים כמעשה אופן המרכבה אופן בתוך אופן למען יוכל להוליכם אל אשר יהיה הרוח והרצון להוליכם שמה יוליכם מבלי שיצטרך להפכם הנה והנה והמרחק שמאופן לאופן ממזרח למערב ד' אמות וכן מצפון לדרום שהיא מרובעת לא ארוכה כעגלות שלנו וזהו שאמר ד' באמה אורך המכונה האחת וארבע באמה רחבה מקל עב וארוך נתחב בשני האופנים שממזרח למערב הצפוניים וכן באותן האופנים שבתוך אלו היה מקל נתון ונתחב בשנים מהם שמצפון לדרום המזרחיים · וכן בשנים המערביים ואלו המקלות קראם הכתוב ידות זהו שאמר וידותיהם · ופי' וגביהם הוא מרכזי האופנים שבתוכם סובבים המקלות הללו ונקראים גב לפי שהוא הגובה שבאופן בשכבו על הארץ · וכן כל מרכז העיגול הוא הגובה שממנו לפי שכל הלדין נמשכין מעמו · ופירוש וחשוקיהם הם העיגולים החיצונים שמקשר חשוריהם שהם העצים הדקים כמין זרועות הנחטבים ונתונים מגב לחישוק והוא מלשון וחשוקיהם כסף (שמות כ"ז י') והוא הגלגל המגלגל על הארץ ורגילין לעשות סביבו ברזל עגול ונקרא בלשון המשנה בפרק י"א דכלים סובב של גלגל וכאן לא היה צריך לסובב לפי שהוא כולו מנחושת · ומסגרות פירוש כמין טבלאות עשוי להם על הידות לארבע רוחות בריבוע וזהו שאמר ומסגרותיהם מרובעות לא עגולות · והם סוגרים העגלה מארבע רוחותיה לפיכך נקראו מסגרות · ועל המסגרות הללו נסרים מנחושת קראם הכתוב סרני נחושת והיא מלה מסורסת ועליהם כלומר מבחוץ ולא על גבם עשויה כמין שליבות סולם ומבין שליבה לשליבה ממסגרות ועליהם לורת בקר וגו' והיו הנסרים עולים מעל המסגרות עד כנגד קומת האופנים ומשופעים והולכים ככובע וכמין כיסוי שבעגלות לבים עד בואם כנגד קומת האופן ושם נמשכין זה אל זה עד שמכסין אותו זולת באמצעו למעלה אינן מכסין אבל יש בהם נקב עגול רוחב עיגולו אמה וחצי הכיסוי הזה נקרא כותרת והנקב שבו פי הכותרת וזהו שאמר ופיה עגול מעשה כן אמה וחצי האמה · וסביב זה הנקב עולה מחילה בגובה חצי אמה וזהו שאמר ובראש המכונה חצי אמה קומה עגול סביב · ובתוך המחילה הזאת נכנס ונתחב הכן שהוא כלי קבול המקבל הכיור כשהכיור תחוב בכן · והכן בתוך מחילה זו שעל העגלה · והכן בתחתונה הוא עגול בחצי האמה כשיעור

מצודת דוד

מוצק אחד · ר"ל כיציקת זה כן יציקת זה: קצב אחד · ר"ל שוים באיכות נחסכו

לְכֻלָּהְנָה׃ לח וַיַּעַשׂ עֲשָׂרָה כִיֹּרוֹת נְחֹשֶׁת אַרְבָּעִים בַּת
יָכִיל ׀ הַכִּיּוֹר הָאֶחָד אַרְבַּע בָּאַמָּה הַכִּיּוֹר הָאֶחָד כִּיּוֹר
אֶחָד עַל־הַמְּכוֹנָה הָאַחַת לְעֶשֶׂר הַמְּכֹנוֹת׃ לט וַיִּתֵּן אֶת־
הַמְּכֹנוֹת חָמֵשׁ עַל־כֶּתֶף הַבַּיִת מִיָּמִין וְחָמֵשׁ עַל־כֶּתֶף
הַבַּיִת מִשְּׂמֹאלוֹ וְאֶת־הַיָּם נָתַן מִכֶּתֶף הַבַּיִת הַיְמָנִית קֵדְמָה
מִמּוּל נֶגֶב׃ מ וַיַּעַשׂ חִירוֹם אֶת־הַכִּירוֹת וְאֶת־הַיָּעִים
וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת וַיְכַל חִירָם לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמְּלָאכָה
אֲשֶׁר עָשָׂה לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה׃ מא עַמֻּדִים שְׁנַיִם
וְגֻלֹּת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר־עַל־רֹאשׁ הָעַמֻּדִים שְׁתָּיִם וְהַשְּׂבָכוֹת

רש"י

גובה שמחילה שעל הנקב העגול שבמכונה למעלה · ועולה הכן על המחילה הזאת אמה וזה מה שאמר ופיהו מבית לכותרת ומעלה באמה · ומעתה יש לנו שלש אמות קומת המכונה שהאופן אמה ותצי · והמחילה העגולה חצי אמה · ואמה יוצא גובה הכן מעליה והאמה הזאת היא מרובעת ולו ארבע כתפות בארבע פנותיו וזהו שאמר וארבע כתפות אל וגו' המכונה האחת מן המכונה כתפיה · לפי שהכיור הוא למטה בשפולו משופע שיכנס לתוך הכן וכדי שלא יפול אל תוכו יותר משיעור הנראה · לכך נעשו אלו הכתפות שישאו ויסבלוהו · עד כאן לשון לורת הבית: (לח) ויעש עשרה כיורות · כתוב (בד"ה ב' ד' ו') את מעשה העולה ידיחו בם: (לט) על כתף הבית · כנגד כתף הבית הימנית: מכתף הבית הימנית · משוך מצד דרום לצד צפון וזה קדמה מול נגב מקצוע מזרחית צפונית כנגד האויר שבין כותל צפוני של בית לצד כותל העזרה וצד צפוני קרוי ממול נגב משוך ומרוחק מן הדרום ואין מול וממול שוין בפתרון: (מ) ויעש חירום וגו' · ואמר רבי הכיורות הן הן סירות · כד"א ככיור אש בעצים (זכריה י"ב ו') וכן והכה בכיור (שמואל א' ב' י"ד): הכיורות · של נחשת לדשן את המזבח: היעים · מגרפות של

מצודות ציון

(לז) לכלהנה · כמו לכלהן: (מ) הכירות · הסירות כמו והכה בכיור (ש"א ב'): היעים · המכבדות לגרוף בהם הדשן וכן ויעה ברד (ישעיה כ"ח): המזרקות · הספלים המקבלים בו הדם לזריקה: (מא) וגלות · כן יקרא חלק התחתון מהכתר כי מעשהו

מצודת דוד

נתתכו כאחד: (לח) הכיור האחד · גבהו של הכיור: על המכונה · על הכן שעל המכונה: (לט) על כתף הבית · היא עזרת הכהנים: קדמה ממול נגב · ר"ל משוך כלפי מקצוע מזרחית דרומית שבעזרת הכהנים: (מ) בית ה' · לצורך בית ה':

שְׁתַּיִם לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גֻּלֹּת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ
הָעַמּוּדִים׃ מב וְאֶת־הָרִמֹּנִים אַרְבַּע מֵאוֹת לִשְׁתֵּי הַשְּׂבָכוֹת
שְׁנֵי־טוּרִים רִמֹּנִים לַשְּׂבָכָה הָאֶחָת לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי
גֻּלֹּת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָעַמּוּדִים׃ מג וְאֶת־הַמְּכֹנוֹת
עֶשֶׂר וְאֶת־הַכִּיֹּרֹת עֲשָׂרָה עַל־הַמְּכֹנוֹת׃ מד וְאֶת־הַיָּם
הָאֶחָד וְאֶת־הַבָּקָר שְׁנֵים־עָשָׂר תַּחַת הַיָּם׃ מה וְאֶת־
הַסִּירוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת וְאֵת כָּל־הַכֵּלִים
הָאֹהֶל האלה קרי אֲשֶׁר עָשָׂה חִירָם לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה
נְחֹשֶׁת מְמֹרָט׃ מו בְּכִכַּר הַיַּרְדֵּן יְצָקָם הַמֶּלֶךְ בְּמַעֲבֵה
הָאֲדָמָה בֵּין סֻכּוֹת וּבֵין צָרְתָן׃ מז וַיַּנַּח שְׁלֹמֹה אֶת־
כָּל־הַכֵּלִים מֵרֹב מְאֹד מְאֹד לֹא נֶחְקַר מִשְׁקַל הַנְּחֹשֶׁת׃
מח וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה אֵת כָּל־הַכֵּלִים אֲשֶׁר בֵּית יְהוָה אֵת מִזְבַּח
הַזָּהָב וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן אֲשֶׁר עָלָיו לֶחֶם הַפָּנִים זָהָב׃

ר ש " י

נחושת שקורין וזידו"ל בלעז לחתות בהן דשן בתוך סירות: (מב) שני טורים רמונים. מאה רמונים בטור תרוזים בשרשרות: (מו) יצקם. התיכם והציקם כתבניתם: במעבה האדמה. בעובי גרגשתא: (מז) וינח שלמה.

מצודת דוד

(מב) לשתי השבכות. העשויות לתלות בתחתית השבכות: שני טורים. בכל טור מאה רמונים: לכסות את שתי וגו'. על הרמונים יאמר שהיו מכסים חלק העליון מן הגולה שהרי היו תלוין בתחתית השבכה והיו יורדין על עליונית הגולה: (מה) בית ה'. לצורך בית ה': נחשת ממרט. היו מנחושת צרוף ומזוקק: (מו) במעבה האדמה. בעובי האדמה חפר צורות הכלים ההם ושפך בהם את הנחושת לאחר ההתכה: (מז) וינח שלמה וגו'. הניח מלשקול אותם מחמת שהיו מרובים מאד מאד ולא היה נחקר לדעת משקל הנחושת וכפל הדבר במ"ש לתוספת ביאור: (מח) אשר בית ה'. אשר לבית ה': ואת השולחן. ר"ל קבוצת

מצודת ציון

כספל וכמו וגלה על ראשה (זכריה ד'): (מב) על פני. ר"ל בגובה ע"ש שהפנים הוא בגובה האדם: (מה) הסירות. הם הכיורות שנזכר וכן והיה הסירות בבית ה' (שם י"ד): ממורט. לטש ובהירה כמו הוחדה וגם מורטה (יחזקאל כ"א): (מו) בככר. במישור: (מט) והפרח.

מט וְאֶת־הַמְּנֹרוֹת חָמֵשׁ מִיָּמִין וְחָמֵשׁ מִשְּׂמֹאול לִפְנֵי הַדְּבִיר
זָהָב סָגוּר וְהַפֶּרַח וְהַנֵּרֹת וְהַמֶּלְקָחַיִם זָהָב: נ וְהַסִּפּוֹת
וְהַמְזַמְּרוֹת וְהַמִּזְרָקוֹת וְהַכַּפּוֹת וְהַמַּחְתּוֹת זָהָב סָגוּר
וְהַפֹּתוֹת לְדַלְתוֹת הַבַּיִת הַפְּנִימִי לְקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים לְדַלְתֵי
הַבַּיִת לַהֵיכָל זָהָב: נא וַתִּשְׁלַם כָּל־הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר
עָשָׂה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה וַיָּבֵא שְׁלֹמֹה אֶת־קָדְשֵׁי ׀

רש"י

מלשקול את משקל הכלים כולה מרוב מאד וחדל לספור משקלם: (מט) חמש מימין וחמש משמאל · אי אפשר לומר חמש מימין הפתח וחמש משמאל הפתח א"כ מצינו מנורה בצפון והתורה אמרה על ירך המשכן תימנה · אלא של משה באמצע ה' מימינה וה' משמאלה: והפרח · של מנורה: והנרות · בזיכין שנותנין בהן השמן והפתילה: והמלקחים · שמרימים בהן את הפתילה מתוך השמן: (נ) והספות · כלי של מיני זמר הוא וכן מזמרות: והמזרקות · לקבל דם: והכפות · לבזיכי לבונה: והמחתות · לחתות בהן תרומת הדשן וגחלים להוליך ממזבח החיצון למזבח הפנימי להקטיר קטורת: והפותות · מפתחות שמעתי שמפתין בהם את המנעול: לדלתות הבית: שהוא קדש קדשים: לדלתי הבית · שהוא להיכל כל פותותיהן היו זהב: (נא) את קדשי דוד אביו · מה שנשאר מכסף וזהב שהקדיש אביו · ומדרש אגדה שלא רצה שלמה לתת מאותו הקדש לבנין הבית · ושמעתי

מצודת ציון

קבולת פרחי המנורה: והנרות · עשוים כעין בזיכין ובהם משימין השמן והפתילות: והמלקחים · הנכבים ילקחו בהם הפתילות למושכם ולהניחם על מקום הראוי:(נ) והספות· כלים כעין כדים כי ת"י קולין וכן וכדה על שכמה (בראשית כ"ד) ת"א וקולתה: והמזמרות · כלי זמר: והכפות · הבזיכין שבהם הלבונה: והמחתות · כלים לחתות בהם האש על הקטורת: והפותות · הם העשויות

מצודת דוד

השלחנות כי עשר שלחנות עשה כמ"ש בד"ה: זהב · מוסב על השלחן: (מט) חמש מימין · ר"ל מימין מנורת משה אבל כולם העמיד בדרום שהתורה אמרה בה על צלע המשכן תימנה (שמות כ"ו): לפני הדביר · כי בהיכל עמדו: (נ) הבית הפנימי · ולתוספת ביאור כפל ואמר לקדש הקדשים · וכן לדלתי הבית כפל לתוספת ביאור ואמר להיכל: זהב · מוסב על הפותות שהם היו מזהב: (נא) את קדשי · מה שהקדיש דוד אביו וכו' היה כל הבנין וכליו. עשה שלמה משלו ממה שקבץ הוא (לבד בלי נחושת עשה ממה שלקח אביו מערי הדדעזר כמ"ש בד"ה א' י"ח):

דָּוִד אָבִיו אֶת־הַכֶּסֶף וְאֶת־הַזָּהָב וְאֶת־הַכֵּלִים נָתַן
בְּאֹצְרוֹת בֵּית יְהוָה׃ ח א אָז יַקְהֵל שְׁלֹמֹה אֶת־זִקְנֵי
יִשְׂרָאֵל אֶת־כָּל־רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת נְשִׂיאֵי הָאָבוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה יְרוּשָׁלִָם לְהַעֲלוֹת אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה
מֵעִיר דָּוִד הִיא צִיּוֹן׃ ב וַיִּקָּהֲלוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה כָּל־
אִישׁ יִשְׂרָאֵל בְּיֶרַח הָאֵתָנִים בֶּחָג הוּא הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי׃
ג וַיָּבֹאוּ כֹּל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׂאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־הָאָרוֹן׃
ד וַיַּעֲלוּ אֶת־אֲרוֹן יְהוָה וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־כָּל־כְּלֵי
הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר בָּאֹהֶל וַיַּעֲלוּ אֹתָם הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם׃
ה וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וְכָל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל הַנּוֹעָדִים עָלָיו אִתּוֹ

רש"י

מחכמי ישראל שהיו אומרין לפי שהיה יודע שסופו ליחרב שלא יהו העובדי כוכבים אומרים קשה ירא אם שלקחו נקמתם מן הבית שנבנה מן גזילות וחבלות שגזל מהם דוד · וי"א כך אמר שלמה רעב היה בימי אבי שלש שנים שנה אחר שנה והיה לו לבזבז ההקדשות הללו להחיות בהן עניי ישראל : (א) נשיאי האבות לבני ישראל · של בני ישראל : מעיר דוד · שנתנו שם דוד כשהביאו מבית עובד אדום : (ב) בירח האתנים · ת"י בירחא דעתיקיא דקרן ליה ירחא קדמאה בחגא וכען הוא ירחא שביעאה משניתנה תורה וכתיב בניסן שהוא ראש חדשים נקרא תשרי שביעי : (ד) ואת אהל מועד · שעשה משה וגנזו שלמה משנבנה בית ראשון כמו ששנינו בתוספתא דסוטה : אשר

מצודת דוד

נתן · כמו ונתן ר"ל שהביא קדשי אביו ונתן אותם באוצרות העשויות בבית ה׳ : ח (א) אז · כאשר נשלם כל מלאכת הבנין : נשיאי האבות · הנשיאים לכל בתי האבות של בני ישראל והם הם ראשי המטות שזכר ולתוספת ביאור כפל : (ב) בירח האתנים · חודש תשרי נקרא ירח האתנים מלשון איתן וחוזק ע"ש כי בחדש תשרי הם המועדים היותר חזקים ומיישרים את האדם אל השלמות : (ד) ואת אהל מועד · בגבעון היה ומשם העלוהו וגנזוהו באוצרות בית ה׳ בהעליות אשר ממעל להיכל ולדביר: הכהנים והלוים · שהכהנים העלו הארון והלוים את אהל מועד וכליו : (ה) אתו לפני הארון

מצודת ציון

להגיב בהן צירי הדלתות לסבב אילך ואילך ובמשנה והפותה שתחת הציר (פאה פ"א) : ח (ב) האתנים · ענין חוזק כמו איתן מושבך (במדבר כ"ד) : (ה) הנועדים · ענין ועד

ללכת

לִפְנֵי הָאָרוֹן מְזַבְּחִים צֹאן וּבָקָר אֲשֶׁר לֹא־יִסָּפְרוּ וְלֹא יִמָּנוּ
מֵרֹב׃ ו וַיָּבִאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה אֶל־
מְקוֹמוֹ אֶל־דְּבִיר הַבַּיִת אֶל־קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים אֶל־תַּחַת כַּנְפֵי
הַכְּרוּבִים׃ ז כִּי הַכְּרוּבִים פֹּרְשִׂים כְּנָפַיִם אֶל־מְקוֹם
הָאָרוֹן וַיָּסֹכּוּ הַכְּרֻבִים עַל־הָאָרוֹן וְעַל־בַּדָּיו מִלְמָעְלָה׃
ח וַיַּאֲרִכוּ הַבַּדִּים וַיֵּרָאוּ רָאשֵׁי הַבַּדִּים מִן־הַקֹּדֶשׁ עַל־
פְּנֵי הַדְּבִיר וְלֹא יֵרָאוּ הַחוּצָה וַיִּהְיוּ שָׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
ט אֵין בָּאָרוֹן רַק שְׁנֵי לֻחוֹת הָאֲבָנִים אֲשֶׁר הִנִּחַ שָׁם מֹשֶׁה
בְּחֹרֵב אֲשֶׁר כָּרַת יְהוָה עִם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מֵאֶרֶץ
מִצְרָיִם׃ י וַיְהִי בְּצֵאת הַכֹּהֲנִים מִן־הַקֹּדֶשׁ וְהֶעָנָן מָלֵא
אֶת־בֵּית יְהוָה׃ יא וְלֹא־יָכְלוּ הַכֹּהֲנִים לַעֲמֹד לְשָׁרֵת

רש"י

באהל · אשר נטה דוד לארון : (ו) כנפי הכרובים · אותן שעשה שלמה העומדים על רגליהם בקרקע ואין אלו כרובים של כפורת שעל הארון : (ז) אל מקום הארון · מקיר אל קיר כמו שאמר למעלה בענין : (ח) ויראו ראשי הבדים · בפרוכת שכנגד הפתח באמה טרקסין יכול יהיו מקרעין בה ויוצאין תלמוד לומר ולא יראו החוצה הא כיצד דוחקין ובולטין כעין שני דדי אשה כענין שנאמר בין שדי ילין (שיר א׳ י״ג) : (י) בצאת הכהנים מן

מצודת ציון / מצודת דוד

ואסיפה וכן הנועדים על ה׳ (שם י״ו): ללכת עמו לפני הארון : (ו) כנפי
עליו · כמו אליו : (ז) ויסבו · הכרובים · הם שעשה שלמה ועמדו
מלשון סכך : בדיו · מוטות לשאת הארון כמ״ש למעלה : (ז) כי הכרובים
וגו׳ · ר״ל כי מתחלה שנעשה יפרשו
הכרובים כנפיהם אל מקום עמידת הארון ולזה בהכנסת הארון אל מקומו היו אז כן הכרובים מסככים עליו : (ח) ויאריכו הבדים · רצה לומר משכו הבדים לחוץ כלפי המזרח והיו נראים לפני הדביר בהיותם דוחקין ובולטין בפרוכת שהיה מול הפתח אבל לא היו נראים החוצה להיות מקרעין בפרוכת לצאת חוצה לו : ויהיו שם · על הבדים יאמר שהיו שם באותה הנחה ומצב : עד היום הזה · ר״ל עד אשר נגנז בימי יאשיה : (ט) אשר כרת וגו׳ · בעת שנתנס : (י) מן הקדש · אחר שהעמידו בה את הארון : הענן · הוא כעין עשן : (יא) לעמוד ·
בסיבת

מִפְּנֵ֣י הֶעָנָ֑ן כִּֽי־מָלֵ֥א כְבוֹד־יְהֹוָ֖ה אֶת־בֵּ֥ית יְהֹוָֽה׃ יב אָ֖ז
אָמַ֣ר שְׁלֹמֹ֑ה יְהֹוָ֣ה אָמַ֔ר לִשְׁכֹּ֖ן בָּעֲרָפֶֽל׃ יג בָּנֹ֥ה בָנִ֛יתִי
בֵּ֥ית זְבֻ֖ל לָ֑ךְ מָכ֥וֹן לְשִׁבְתְּךָ֖ עוֹלָמִֽים׃ יד וַיַּסֵּ֤ב הַמֶּ֙לֶךְ֙
אֶת־פָּנָ֔יו וַיְבָ֕רֶךְ אֵ֖ת כָּל־קְהַ֣ל יִשְׂרָאֵ֑ל וְכָל־קְהַ֥ל יִשְׂרָאֵ֖ל
עֹמֵֽד׃ טו וַיֹּ֗אמֶר בָּר֤וּךְ יְהֹוָה֙ אֱלֹהֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל אֲשֶׁר֙ דִּבֶּ֣ר
בְּפִ֔יו אֵ֖ת דָּוִ֣ד אָבִ֑י וּבְיָד֥וֹ מִלֵּ֖א לֵאמֹֽר׃ טז מִן־הַיּ֗וֹם אֲשֶׁ֨ר
הוֹצֵ֜אתִי אֶת־עַמִּ֤י אֶת־יִשְׂרָאֵל֙ מִמִּצְרַ֔יִם לֹֽא־בָחַ֣רְתִּי בְעִ֗יר
מִכֹּל֙ שִׁבְטֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל לִבְנ֣וֹת בַּ֔יִת לִהְי֥וֹת שְׁמִ֖י שָׁ֑ם וָאֶבְחַ֣ר
בְּדָוִ֔ד לִֽהְי֖וֹת עַל־עַמִּ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃ יז וַיְהִ֕י עִם־לְבַ֖ב דָּוִ֣ד אָבִ֑י
לִבְנ֣וֹת בַּ֔יִת לְשֵׁ֕ם יְהֹוָ֖ה אֱלֹהֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃ יח וַיֹּ֤אמֶר יְהֹוָה֙ אֶל־
דָּוִ֣ד אָבִ֔י יַ֚עַן אֲשֶׁ֣ר הָיָ֔ה עִם־לְבָ֣בְךָ֔ לִבְנ֥וֹת בַּ֖יִת לִשְׁמִ֑י

רש"י

הקדש · הכהנים שנשאו הארון בדביר כשיצאו שרתה שכינה בהיכל : (יב) אז
אמר שלמה · כשראה הענן אמר עתה רואה אני ששכינה שורה בבית שבנית
שהרי כך הבטיח לבוא ולשכון בו מתוך ענן וערפל והיכן אמר כי בענן אראה
על הכפורת (ויקרא ט"ז ב') כך שנויה בספרי : (יג) לשבתך עולמים ·
שמשנבנה לא הותרו הבמות ולא שרתה שכינה במקום אחר : (טו) אשר דבר
בפיו · שיתן לו בן שיבנה בית : ובידו מלא · קיים את דברו בידו הטובה :
(טז) מן היום וגו' : את זה דבר אל דוד אבי :

מצודת דוד · מצודת ציון

בהיכל ובעזרה : כבוד ה' · הוא בסס הארון : (יב) בערפל · עב
הענן שזכר : (יב) אז · כראות הענן הענן : (יג) זבול · מדור כמו מזבול
אמר רואה אני כי באה השכינה כי
ה' אמר לשכון בערפל כמו שאמר אל הערפל אשר שם האלהים
(שמות כ') וערפל הוא עב הענן : (יג) בנה בניתי וגו' · רצה לומר
הואיל ובאה השכינה בניתי אם כן בית זבול לך ולא היה עמלי
בתנם ואמר בדרך משל כאדם הדר בבית אחד : מכון · יהיה מכון
לשבתך בה עד עולם כי מעתה לא תשרה השכינה עוד במקום אחר :
(יד) ויסב וגו' · אל מול העם : עומד · כי אין ישיבה בעזרה וכו' :
(טו) ובידו מלא · בכח ידו השלים דברו אשר דבר לאמר : (טז) לבנות
בית · לבנות בה בית : ואבחר בדוד וגו' · שעל ידו בא הסכנה לבחור
בירושלים

הֱטִיבֹתָ כִּי הָיָה עִם־לְבָבֶךָ׃ יט רַק אַתָּה לֹא תִבְנֶה
הַבָּיִת כִּי אִם־בִּנְךָ הַיֹּצֵא מֵחֲלָצֶיךָ הוּא־יִבְנֶה הַבַּיִת
לִשְׁמִי׃ כ וַיָּקֶם יְהֹוָה אֶת־דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֵּר וָאָקֻם תַּחַת
דָּוִד אָבִי וָאֵשֵׁב ׀ עַל־כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהֹוָה
וָאֶבְנֶה הַבַּיִת לְשֵׁם יְהֹוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ כא וָאָשִׂם שָׁם
מָקוֹם לָאָרוֹן אֲשֶׁר־שָׁם בְּרִית יְהֹוָה אֲשֶׁר כָּרַת עִם־
אֲבֹתֵינוּ בְּהוֹצִיאוֹ אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ כב וַיַּעֲמֹד שְׁלֹמֹה
לִפְנֵי מִזְבַּח יְהֹוָה נֶגֶד כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל וַיִּפְרֹשׂ כַּפָּיו הַשָּׁמָיִם׃
כג וַיֹּאמַר יְהֹוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֵין־כָּמוֹךָ אֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם
מִמַּעַל וְעַל־הָאָרֶץ מִתָּחַת שֹׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֶסֶד לַעֲבָדֶיךָ
הַהֹלְכִים לְפָנֶיךָ בְּכָל־לִבָּם׃ כד אֲשֶׁר שָׁמַרְתָּ לְעַבְדְּךָ
דָּוִד אָבִי אֵת אֲשֶׁר־דִּבַּרְתָּ לוֹ וַתְּדַבֵּר בְּפִיךָ וּבְיָדְךָ מִלֵּאתָ
כַּיּוֹם הַזֶּה׃ כה וְעַתָּה יְהֹוָה ׀ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שְׁמֹר לְעַבְדְּךָ

רש"י

(כב) ויעמוד שלמה לפני מזבח ה' · כתוב (בדברי הימים ב' י"ג) כי עשה שלמה כיור נחושת ויתנהו בתוך העזרה וגו' ויעמוד עליו ויברך על ברכיו : (כג) שמר הברית · ממתין וגונז לשמור הברית והחסד לקיים הבטחתו : (כד) אשר שמרת · ל' אמנת הבטחה :

מצודת ציון

קדשך (ישעיה ס"ג) : (יט) מחלציך · הם המתנים והוא כינוי לאבר המשגל

מצודת דוד

מירושלים לבנות בה בית : (יח) הטיבות וגו' · טוב עשית בזה ולזכות תחשב כי ע"י באה ההכנה לבנות עליה ולהכין הכל : (יט) רק אתה וגו' · עם שתכין הכל : (כא) ואשים שם · בהבית הזה : אשר שם · בזה הארון : ברית ה' · לוחות הברית אשר כרת ברית עם ישראל בעת שנתנם : (כב) ויפרש כפיו · כדרך שואל החסד : (כג) שמר הברית · הגמול שהבטיח בברית : (כד) אשר שמרת וגו' · ר"ל אשר נראה לכל ששמרת לו הבטחתך אשר הבטחתו שאני אבנה הבית : ותדבר בפיך · כמו שדברת כן מלאת בכח ידך כאשר נראה היום : (כה) שמור וגו' · רצה לומר גם ההבטחה ההיא אשר הבטחתו שאם זרעו

ידקו

דָּוִד אָבִי אֵת אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לּוֹ לֵאמֹר לֹא־יִכָּרֵת לְךָ אִישׁ
מִלְּפָנַי יֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל רַק אִם־יִשְׁמְרוּ בָנֶיךָ אֶת־
דַּרְכָּם לָלֶכֶת לְפָנַי כַּאֲשֶׁר הָלַכְתָּ לְפָנָי : כו וְעַתָּה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל יֵאָמֶן נָא דְבָרֶיךָ יתיר י׳ אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לְעַבְדְּךָ
דָּוִד אָבִי : כז כִּי הַאֻמְנָם יֵשֵׁב אֱלֹהִים עַל־הָאָרֶץ הִנֵּה
הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם לֹא יְכַלְכְּלוּךָ אַף כִּי־הַבַּיִת הַזֶּה
אֲשֶׁר בָּנִיתִי : כח וּפָנִיתָ אֶל־תְּפִלַּת עַבְדְּךָ וְאֶל־תְּחִנָּתוֹ
יְהוָה אֱלֹהָי לִשְׁמֹעַ אֶל־הָרִנָּה וְאֶל־הַתְּפִלָּה אֲשֶׁר עַבְדְּךָ
מִתְפַּלֵּל לְפָנֶיךָ הַיּוֹם : כט לִהְיוֹת עֵינֶךָ חסר י׳ פְתֻחֹת אֶל־
הַבַּיִת הַזֶּה לַיְלָה וָיוֹם אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַרְתָּ יִהְיֶה שְׁמִי
שָׁם לִשְׁמֹעַ אֶל־הַתְּפִלָּה אֲשֶׁר יִתְפַּלֵּל עַבְדְּךָ אֶל־הַמָּקוֹם
הַזֶּה : ל וְשָׁמַעְתָּ אֶל־תְּחִנַּת עַבְדְּךָ וְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
יִתְפַּלְלוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וְאַתָּה תִּשְׁמַע אֶל־מְקוֹם שִׁבְתְּךָ
אֶל־הַשָּׁמַיִם וְשָׁמַעְתָּ וְסָלָחְתָּ : לא אֵת אֲשֶׁר יֶחֱטָא

רש"י

(כו) האמנם · לשון תימה : לא יכלכלוך · לא יכילוך : (לא) אשר

מצודת דוד

יצדקו לא יופסק מהם המלוכה : (כו) יאמן נא · רצה לומר עשה דבר לשיהא נקרא שם הבית אשר בניתי בית ה׳ : (כז) כי האמנם · האם אמת הדבר שישב אלהים בבית העשוי על ארץ בתמיה הלא השמים לא יכלכלוך ומכ"ש הבית וא"כ במה יהיה בית ה׳:

מצודת ציון

על היותו סמוך להם : (כו) יאמן · מלשון אמונה : (כז) האמנם · בה"א התימה ר"ל האמת : יכלכלוך · ענין החזקה כמו אלפים בת יכיל (לעיל ז׳): אף כי · הוא כענין כל שכן וק"ו וכן אף כי אש אכלתהו (יחזקאל ט"ו) :

(כח) ופנית · לזאת פנה נא אל תפלתי מה שאתפלל על עיקר כוונת תועלת הבית ובמה יקרא בית ה׳ : (כט) להיות · וזהו תפלתי להיות עיניך וכו׳ : אל המקום הזה · במקום הזה וכן ואל הארון (שמות כ"ה) ומשפטו וכהארון : (ל) ושמעת וגו׳ · ר"ל כמו שאני מתפלל שתשמע תפלתי כן אני שואל לשמוע תפלת כל עמך : ואתה תשמע וגו׳ · ר"ל נא שתשב

אִישׁ לְרֵעֵהוּ וְנָשָׁא־בוֹ אָלָה לְהַאֲלֹתוֹ וּבָא אָלָה לִפְנֵי
מִזְבַּחֲךָ בַּבַּיִת הַזֶּה׃ לב וְאַתָּה ׀ תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם וְעָשִׂיתָ
וְשָׁפַטְתָּ אֶת־עֲבָדֶיךָ לְהַרְשִׁיעַ רָשָׁע לָתֵת דַּרְכּוֹ בְּרֹאשׁוֹ
וּלְהַצְדִּיק צַדִּיק לָתֶת לוֹ כְּצִדְקָתוֹ׃ לג בְּהִנָּגֵף עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל
לִפְנֵי אוֹיֵב אֲשֶׁר יֶחֶטְאוּ־לָךְ וְשָׁבוּ אֵלֶיךָ וְהוֹדוּ אֶת־שְׁמֶךָ
וְהִתְפַּלְלוּ וְהִתְחַנְּנוּ אֵלֶיךָ בַּבַּיִת הַזֶּה׃ לד וְאַתָּה תִּשְׁמַע
הַשָּׁמַיִם וְסָלַחְתָּ לְחַטַּאת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וַהֲשֵׁבֹתָם אֶל־
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּ לַאֲבוֹתָם׃ לה בְּהֵעָצֵר שָׁמַיִם וְלֹא־
יִהְיֶה מָטָר כִּי יֶחֶטְאוּ־לָךְ וְהִתְפַּלְלוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וְהוֹדוּ
אֶת־שְׁמֶךָ וּמֵחַטָּאתָם יְשׁוּבוּן כִּי תַעֲנֵם׃ לו וְאַתָּה ׀

רש"י

יחטא איש לרעהו · בועל אשת איש : ונשא בו אלה · כשם שהמים בודקין אותה כך המים בודקין אותו : ונשא בו · ל' נושה : ובא אלה לפני מזבחך · והעמיד הכהן את האשה לפני ה' (במדבר ה' י"ח) : (לב) לתת דרכו בראשו · ונבחה בטנה וגו' : ולהצדיק צדיק · ונקתה ונזרעה זרע כך נדרש בתוספתא דסוטה : (לג) והודו את שמך · שחייב אדם לברך על הרעה :
(לה) כי תענם · למען תענם · כי משמש בלשון אשר :

מצודת ציון

(לא) ונשא · ענין חוב כמו כאשר נושא בו (ישעיה כ"ד) : אלה · ענין קללת השבועה כמו בשבועת האלה (במדבר ה'): (לה) בהעצר · בהמנע : תענם · מלשון עניה ותשובה :

מצודת דוד

פה לשמוע כ"א התפלה העשוי פה ישמע אל השמים ותקבלה ברחמים ותסלח לעון המתפלל : (לא) איש לרעהו · בדבר ממון : ונשא בו אלה · ויחוב בו חוב שבועה להשביעו: ובא אלה · ר"ל וישבע לפני המזבח:

(לב) להרשיע רשע · לחייב את הרשע לתת גמול דרכו בראשו אם נשבע לשקר אם המשביע בחנם ולפי שאמר למעלה ושמעת וסלחת אמר על זה לא תסלח הואיל וחלל הבית עם השבועה : ולהצדיק צדיק · אם נשבע באמת ואם המשביע בצדק : (לג) אשר יחטאו · על אשר חטאו : (לד) והשבותם · ר"ל כאשר יצאו עוד למלחמה לא יהיו עוד נגפים ונלכת בשבי אבל ישובו לארצם : (לה) כי תענם · ישובו מחטאתם למען אשר תענם בעת הצרה ולא מאהבת המקום ; (לו) ואתה תשמע ·
עם

תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם וְסָלַחְתָּ לְחַטַּאת עֲבָדֶיךָ וְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל
כִּי תוֹרֵם אֶת־הַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יֵלְכוּ־בָהּ וְנָתַתָּה
מָטָר עַל־אַרְצְךָ אֲשֶׁר־נָתַתָּה לְעַמְּךָ לְנַחֲלָה׃ לז רָעָב כִּי־
יִהְיֶה בָאָרֶץ דֶּבֶר כִּי־יִהְיֶה שִׁדָּפוֹן יֵרָקוֹן אַרְבֶּה חָסִיל
כִּי יִהְיֶה כִּי יָצַר־לוֹ אֹיְבוֹ בְּאֶרֶץ שְׁעָרָיו כָּל־נֶגַע כָּל־
מַחֲלָה׃ לח כָּל־תְּפִלָּה כָל־תְּחִנָּה אֲשֶׁר תִהְיֶה לְכָל־הָאָדָם
לְכֹל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יֵדְעוּן אִישׁ נֶגַע לְבָבוֹ וּפָרַשׂ
כַּפָּיו אֶל־הַבַּיִת הַזֶּה׃ לט וְאַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם מְכוֹן
שִׁבְתֶּךָ וְסָלַחְתָּ וְעָשִׂיתָ וְנָתַתָּ לָאִישׁ כְּכָל־דְּרָכָיו אֲשֶׁר
תֵּדַע אֶת־לְבָבוֹ כִּי־אַתָּה יָדַעְתָּ לְבַדְּךָ אֶת־לְבַב כָּל־בְּנֵי
הָאָדָם׃ מ לְמַעַן יִרָאוּךָ כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר־הֵם חַיִּים עַל־
פְּנֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לַאֲבֹתֵינוּ׃ מא וְגַם אֶל־הַנָּכְרִי
אֲשֶׁר לֹא־מֵעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל הוּא וּבָא מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה לְמַעַן

רש"י

(לז) ירקון · שהתבואה אינה עולה בקנה לעשות שבולת:

מצודת דוד

פה שלא שבו מאהבה: כי תורם · בזה תלמדם דרך הטובה לעשות מאהבה בראותם חסדי המקום: ונתתה · ולזה מלא משאלותם ותן המטר: (לז) רעב כי יהיה · מסבות אחרות לא מעצירת המטר: שדפון וגו' · והרעב מוכן לבוא: כי יצר לו אויבו · כשיבא אויבו לצור עליו בארצו בשעריו: כל נגע · או כל מיני נגע ומחלה אשר יבוא בו: (לח) לכל האדם · לכל איש יחידי מכל עמך ישראל אשר תכיר בנגע לבבו לדעת שבא בעבור רשעו: (לט) ועשית · תעשה שאלתו והגזר ומפרש ונתת לאיש ככל דרכיו ר"ל כפי כל הדרכים שעשה: אשר תדע · וזה לאיש אשר תדע את לבבו שלם עמך: (מ) למען יראוך · בראותם בעת התפלה והתשובה הלכה לה הגזרה ידעו שיד ה' עשתה: (מא) למען

מצודת ציון

(לו) תורם · תלמדם כמו יורה דעה (ישעיה כ"ח): (לז) שדפון · ענין לקות הזרע עד לא נגמר הבשול: ירקון · היא הכספת פני התבואה ונהפך לירקון: חסיל · מין ארבה: יצר · מלשון מצור: מחלה · מלשון חולי: (לח) נגע לבבו · ר"ל עון

שְׁמֶךָ׃ מב כִּי יִשְׁמְעוּן אֶת־שִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְאֶת־יָדְךָ הַחֲזָקָה
וּזְרֹעֲךָ הַנְּטוּיָה וּבָא וְהִתְפַּלֵּל אֶל־הַבַּיִת הַזֶּה׃ מג אַתָּה
תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם מְכוֹן שִׁבְתֶּךָ וְעָשִׂיתָ כְּכֹל אֲשֶׁר־יִקְרָא
אֵלֶיךָ הַנָּכְרִי לְמַעַן יֵדְעוּן כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ אֶת־שְׁמֶךָ
לְיִרְאָה אֹתְךָ כְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְלָדַעַת כִּי־שִׁמְךָ נִקְרָא עַל־
הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִיתִי׃ מד כִּי־יֵצֵא עַמְּךָ לַמִּלְחָמָה עַל־
אֹיְבוֹ בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תִּשְׁלָחֵם וְהִתְפַּלְלוּ אֶל־יְהוָה דֶּרֶךְ הָעִיר
אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ בָּהּ וְהַבַּיִת אֲשֶׁר־בָּנִתִי לִשְׁמֶךָ׃ מה וְשָׁמַעְתָּ
הַשָּׁמַיִם אֶת־תְּפִלָּתָם וְאֶת־תְּחִנָּתָם וְעָשִׂיתָ מִשְׁפָּטָם׃ מו כִּי
יֶחֶטְאוּ־לָךְ כִּי אֵין אָדָם אֲשֶׁר לֹא־יֶחֱטָא וְאָנַפְתָּ בָם
וּנְתַתָּם לִפְנֵי אוֹיֵב וְשָׁבוּם שֹׁבֵיהֶם אֶל־אֶרֶץ הָאוֹיֵב
רְחוֹקָה אוֹ קְרוֹבָה׃ מז וְהֵשִׁיבוּ אֶל־לִבָּם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר
נִשְׁבּוּ־שָׁם וְשָׁבוּ ׀ וְהִתְחַנְּנוּ אֵלֶיךָ בְּאֶרֶץ שֹׁבֵיהֶם לֵאמֹר

ר ש " י

(מג) ככל אשר יקרא אליך הנכרי · ובישראל הוא אומר ונתת לאיש ככל דרכיו לפי שישראל מכיר בהקב"ה ויודע שהיכולת בידו ואם אין תפלתו נשמעת תולה את הדבר בעצמו ובחטאו אבל עובד כוכבים קורא תגר ואומר בית שמו הולך לסוף העולם נתייגעתי לכמה דרכים ובאתי והתפללתי בו ולא מצאתי בו ממש לפיכך ככל אשר יקרא אליך הנכרי אבל ישראל אם אתה רואה שהוא משחית בממונו את חבירו אל תתן לו : (מד) דרך העיר · פונים לנגד ירושלים : (מה) ועשית משפטם · נקמתם באויביהם :

מצודת ציון

והטה: (מב) הנטויה · מלשון הטיה : (מו) ואנפת · ענין כעס כמו אודך ה' כי אנפת בי (שם י"ב) : ושבום · מלשון שביה : (מז) ושבו · מלשון

מצודת דוד

שמך · בעבור פרסום שמך : (מד) בדרך אשר תשלחם · כי אין יוצאין במלחמה טרם ישאלו בה' : דרך העיר · כי בהיותם בדרך לא יוכלו לבוא לבית ה' להתפלל בה ולזה אמר אף כשיכוונו שתלך תפלתם השמימה דרך העיר והבית : (מה) ועשית משפטם · לנקום נקמתם מיד האויב : (מו) כי אין אדם וגו' · ר"ל אם אין בהם אדם אשר לא יחטא בכדי להגן הוא על כולם ואז בודאי תאנף בם :

חָטָאנוּ וְהֶעֱוִינוּ רָשָׁעְנוּ׃ מח וְשָׁבוּ אֵלֶיךָ בְּכָל־לְבָבָם
וּבְכָל־נַפְשָׁם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם אֲשֶׁר־שָׁבוּ אֹתָם וְהִתְפַּלְלוּ
אֵלֶיךָ דֶּרֶךְ אַרְצָם אֲשֶׁר נָתַתָּה לַאֲבוֹתָם הָעִיר אֲשֶׁר
בָּחַרְתָּ וְהַבַּיִת אֲשֶׁר־בָּנִית בניתי קרי לִשְׁמֶךָ׃ מט וְשָׁמַעְתָּ
הַשָּׁמַיִם מְכוֹן שִׁבְתְּךָ אֶת־תְּפִלָּתָם וְאֶת־תְּחִנָּתָם וְעָשִׂיתָ
מִשְׁפָּטָם׃ נ וְסָלַחְתָּ לְעַמְּךָ אֲשֶׁר חָטְאוּ־לָךְ וּלְכָל־פִּשְׁעֵיהֶם
אֲשֶׁר פָּשְׁעוּ־בָךְ וּנְתַתָּם לְרַחֲמִים לִפְנֵי שֹׁבֵיהֶם וְרִחֲמוּם׃
נא כִּי־עַמְּךָ וְנַחֲלָתְךָ הֵם אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מִמִּצְרַיִם מִתּוֹךְ כּוּר
הַבַּרְזֶל׃ נב לִהְיוֹת עֵינֶיךָ פְתֻחֹת אֶל־תְּחִנַּת עַבְדְּךָ וְאֶל־
תְּחִנַּת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לִשְׁמֹעַ אֲלֵיהֶם בְּכֹל קָרְאָם אֵלֶיךָ׃
נג כִּי־אַתָּה הִבְדַּלְתָּם לְךָ לְנַחֲלָה מִכֹּל עַמֵּי הָאָרֶץ כַּאֲשֶׁר
דִּבַּרְתָּ בְּיַד ׀ מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת־אֲבֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם
אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ נד וַיְהִי ׀ כְּכַלּוֹת שְׁלֹמֹה לְהִתְפַּלֵּל אֶל־יְהֹוָה
אֵת כָּל־הַתְּפִלָּה וְהַתְּחִנָּה הַזֹּאת קָם מִלִּפְנֵי מִזְבַּח יְהֹוָה
מִכְּרֹעַ עַל־בִּרְכָּיו וְכַפָּיו פְּרֻשׂוֹת הַשָּׁמָיִם׃ נה וַיַּעֲמֹד

רש"י

(נא) כור הברזל · הרסיס שמזקקין בו זהב קרוי כור:

מצודת דוד

(מח) דרך ארצם · כי בהיותם בארץ האויב תהיה הכוונה שתעבור התפלה דרך ארצם והעיר והבית: (מט) ועשית משפטם · לנקום מאויביהם למען יכירו שלא טוב בעיני ה' הכבדת עולם על ישראל: (נ) ונתתם לרחמים · במה שתנקום בהם יבינו שמהראוי לרחם על ישראל וכן יעשו כי ירחמו: (נא) מתוך כור הברזל · מתוך קושי השעבוד וכאילו היו נתונים בכור ברזל העומד על האש: (נב) להיות · ר"ל ההוצאה ממצרים היתה בכדי להיות עיניך פתוחות בין אל יחיד בין אל רבים: בכל קראם · בכל דבר אשר יקראו אליך: (נג) כי אתה הבדלתם · לפי שהבדלתם מכל האומות להיות הם לך לנחלה א"כ מהראוי לשמוע אליהם בכל קראם אליך: (נד) מכרוע · ממה שהיה כורע על ברכיו

מצודת ציון

(מח) אשר שבו · מלשון תשובה: (נא) כור · שם כלי יתיכו בה זהב וכסף כמו וכור לזהב (משלי

וַיְבָרֶךְ אֵת כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל קוֹל גָּדוֹל לֵאמֹר׃ נו בָּרוּךְ
יְהוָה אֲשֶׁר נָתַן מְנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר דִּבֵּר לֹא־
נָפַל דָּבָר אֶחָד מִכֹּל דְּבָרוֹ הַטּוֹב אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד מֹשֶׁה
עַבְדּוֹ׃ נז יְהִי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עִמָּנוּ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם־
אֲבֹתֵינוּ אַל־יַעַזְבֵנוּ וְאַל־יִטְּשֵׁנוּ׃ נח לְהַטּוֹת לְבָבֵנוּ אֵלָיו
לָלֶכֶת בְּכָל־דְּרָכָיו וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְחֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו אֲשֶׁר
צִוָּה אֶת־אֲבֹתֵינוּ׃ נט וְיִהְיוּ דְבָרַי אֵלֶּה אֲשֶׁר הִתְחַנַּנְתִּי
לִפְנֵי יְהוָה קְרֹבִים אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יוֹמָם וָלָיְלָה לַעֲשׂוֹת
מִשְׁפַּט עַבְדּוֹ וּמִשְׁפַּט עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ׃
ס לְמַעַן דַּעַת כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים אֵין
עוֹד׃ סא וְהָיָה לְבַבְכֶם שָׁלֵם עִם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לָלֶכֶת
בְּחֻקָּיו וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו כַּיּוֹם הַזֶּה׃ סב וְהַמֶּלֶךְ וְכָל־יִשְׂרָאֵל

רש"י

(נו) ככל אשר דבר · והיכן דבר והניח לכם מכל אויביכם (דברים י"ב י'):
(נט) לעשות משפט עבדו ומשפט עמו · לתבוע עלבונם מיד האויב :

מצודת ציון

י"ז) : (נז) יטשנו · ענין עזיבה וכפל הדבר במ"ש : (נט) משפט · ענין צורך וכן כמשפט הבנות יעשה

מצודת דוד

ברכיו בעת תפלתו : (נו) ברוך ה' · טרם ברך את העם ראה כי טוב לברך את ה' בראשונה : לא נפל · ר"ל לא נחסר : (נז) עם אבותינו · הם אנשי דור המדבר שהיתה השכינה שורה עמהם בתמידות : (נח) להטות וגו' · כמו שהטה לבב אבותינו בהיות הדבור מצוי להם : (נט) דברי אלה · האמורים למעלה בדברי תחנתו אשר שאל על כל המתפללים : קרובים · להיות התפלות קרובים להשמע לה' בכל עת התפלה בין ביום בין בלילה : לעשות · ר"ל לשמוע התפלה ולעשות המבוקש : משפט עבדו וגו' · ר"ל דבר הנצרך בין ליחיד בין לרבים : דבר יום ביומו · ר"ל דבר הנצרך ביום ההוא יעשה ביומו : (ס) למען דעת · בראותם השגחתו הנפלאה בעמו : (סא) והיה לבבכם שלם · כאומר כן יהיה כאשר יהיה לבבכם שלם וכו' אבל בזולת זאת לא תועיל התפלה עם שתהיה בבית הזה : ביום הזה · אשר לבבכם שלם עם ה'

עִמּוֹ זֹבְחִים זֶבַח לִפְנֵי יְהוָה׃ סג וַיִּזְבַּח שְׁלֹמֹה אֵת זֶבַח
הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר זָבַח לַיהוָה בָּקָר עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם אֶלֶף
וְצֹאן מֵאָה וְעֶשְׂרִים אָלֶף וַיַּחְנְכוּ אֶת־בֵּית יְהוָה הַמֶּלֶךְ
וְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ סד בַּיּוֹם הַהוּא קִדַּשׁ הַמֶּלֶךְ אֶת־תּוֹךְ
הֶחָצֵר אֲשֶׁר לִפְנֵי בֵית־יְהוָה כִּי־עָשָׂה שָׁם אֶת־הָעֹלָה
וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֵת חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים כִּי־מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת
אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה קָטֹן מֵהָכִיל אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה
וְאֵת חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים׃ סה וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה בָעֵת־הַהִיא ׀
אֶת־הֶחָג וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ קָהָל גָּדוֹל מִלְּבוֹא חֲמָת ׀ עַד־

ר ש ״ י

(סד) את תוך החצר · דברים ככתבן דברי רבי יהודה · קדש את רצפת העזרה בקדושת מזבח להקטיר על הרצפה : כי מזבח הנחשת · מזבח האבנים שעשה תחת מזבח הנחושת : קטן מהכיל את העולה ואת המנחה · שהרבו להביא אמר לו רבי יוסי והלא כבר נאמר אלף עולות יעלה שלמה על המזבח שעשה משה וכשאתה מגיע לחשבון אמות ולמנין עולות זה של אבנים גדול משל משה שמזבח משה מקום מערכתו אמה על אמה וזהו היה מקום מערכתו כ״ד על כ״ד הרי של שלמה חמש מאות שבעים ושש כשל משה אם כן מהו קידש המלך את תוך החצר שקבע בו מזבח של אבנים מחובר ברצפה : קטן מהכיל · בשל משה הוא אומר כאדם שאומר לחבירו ננס פלוני ופסול לעבודה : (סה) מלבוא חמת · שהיא בצפונה של ארץ ישראל : עד נחל

מצודת דוד | מצודת ציון

ה׳ : (סד) קדש המלך · בקדושת לה (שמות ל״ח) : (סג) ויחנכו ·
המזבח : תוך החצר · רצפת חצר התחלת הדבר שיעמוד בה משם ואילך
הכהנים : כי עשה שם · על הרצפה קרויה החנכה בלשון מקרא :
היה : מזבח הנחשת · אשר עשה (סד) מהכיל · מהחזיק כמו אלפים
שלמה כמו שנאמר בדברי הימים כי
מזבח הנחושת אשר עשה שלמה וכו׳ רצה לומר מזבח אבנים תחת מזבח נחושת שעשה משה במדבר : קטן מהכיל וגו׳ · היה קטן מלהחזיק כל הקרבנות המרובים : (סה) את החג · חנוכת הבית נקרא גם הוא חג בהיותו קרוב אל החג · או נקרא חג בעבור רבוי הקרבנות כמו אסרו חג (תהלים קי״ח) ור״ל אסרו קרבן : מלבוא חמת · מן המקום שבאים בה לחמת והיא בפאת הצפוני עד נחל מצרים שהוא בפאת הדרומי :

שבעת

נַחַל מִצְרַיִם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ שִׁבְעַת יָמִים וְשִׁבְעַת
יָמִים אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם׃ סו בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי שִׁלַּח אֶת־
הָעָם וַיְבָרֲכוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ וַיֵּלְכוּ לְאָהֳלֵיהֶם שְׂמֵחִים וְטוֹבֵי
לֵב עַל כָּל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְדָוִד עַבְדּוֹ
וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ׃ ט א וַיְהִי כְּכַלּוֹת שְׁלֹמֹה לִבְנוֹת אֶת־בֵּית
יְהוָה וְאֶת־בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאֵת כָּל־חֵשֶׁק שְׁלֹמֹה אֲשֶׁר חָפֵץ
לַעֲשׂוֹת׃ ב וַיֵּרָא יְהוָה אֶל־שְׁלֹמֹה שֵׁנִית כַּאֲשֶׁר נִרְאָה
אֵלָיו בְּגִבְעוֹן׃ ג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו שָׁמַעְתִּי אֶת־תְּפִלָּתְךָ
וְאֶת־תְּחִנָּתְךָ אֲשֶׁר הִתְחַנַּנְתָּה לְפָנַי הִקְדַּשְׁתִּי אֶת־הַבַּיִת
הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִתָה לָשׂוּם־שְׁמִי שָׁם עַד־עוֹלָם וְהָיוּ עֵינַי
וְלִבִּי שָׁם כָּל־הַיָּמִים׃ ד וְאַתָּה אִם־תֵּלֵךְ לְפָנַי כַּאֲשֶׁר
הָלַךְ דָּוִד אָבִיךָ בְּתָם־לֵבָב וּבְיֹשֶׁר לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר

ר ש ״ י

מצרים · שהיא כנגדו בדרומה באלה מסעי : שבעת ימים · של חינוך : ושבעת ימים · חג הסוכות נמצא שאכלו ושתו ביום הכפורים : (סו) לדוד עבדו · להודיע שמחל לו עונותיו כדאיתא במועד קטן בשעה שבקש שלמה להכניס הארון לבית קדשי הקדשים דבקו שערים זה בזה : ולישראל עמו · שמחל להם על עון יום הכפורים ויצתה בת קול ואמרה כולכם מזומנים לחיי העולם הבא : (ג) והיו עיני ולבי · תרגום יונתן ותהי שכנתי שריא ביה

מצודת ציון

בת יכיל (לעיל ז׳) : ט (א) חשק ·

מצודת דוד

שבעת ימים וגו׳ · בתחלה עשו שבעת ימי חנוכת הבית ואח״ז שבעת ימי החג והרבו בהם בהקרבנות בעבור חנוכת הבית : ארבעה עשר יום · ללמד שהיו רצופים : (סו) ביום השמיני · מימי החג הוא שמיני העצרת : שלח את העם · ר״ל נטלו ממנו רשות ללכת כי לא הלכו ביו״ט וביום המחרת טרם הלכו חזרו ליטול רשות ולזה נאמר בד״ה בכ״ג בחודש שלח את העם והוא היום שאחר החג : לדוד עבדו · שקיים לו הבטחתו אשר בנו היושב על כסאו בנה הבית : ולישראל עמו · על כי ראו אשר שרתה השכינה בהבית הבנוי : (ב) כאשר וגו׳ · ר״ל באופן מראה הנבואי שנראה אליו בגבעון : (ג) לשום שמי · לחול בה שמי להיות בית ה׳ : עיני ולבי · ר״ל השגחתי

צִוִּיתִךָ חֻקַּי וּמִשְׁפָּטַי תִּשְׁמֹר: ה וַהֲקִמֹתִי אֶת־כִּסֵּא
מַמְלַכְתְּךָ עַל־יִשְׂרָאֵל לְעֹלָם כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי עַל־דָּוִד אָבִיךָ
לֵאמֹר לֹא־יִכָּרֵת לְךָ אִישׁ מֵעַל כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל: ו אִם־שׁוֹב
תְּשֻׁבוּן אַתֶּם וּבְנֵיכֶם מֵאַחֲרַי וְלֹא תִשְׁמְרוּ מִצְוֹתַי חֻקֹּתַי
אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵיכֶם וַהֲלַכְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים
וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם: ז וְהִכְרַתִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל מֵעַל פְּנֵי
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם וְאֶת־הַבַּיִת אֲשֶׁר הִקְדַּשְׁתִּי
לִשְׁמִי אֲשַׁלַּח מֵעַל פָּנָי וְהָיָה יִשְׂרָאֵל לְמָשָׁל וְלִשְׁנִינָה
בְּכָל־הָעַמִּים: ח וְהַבַּיִת הַזֶּה יִהְיֶה עֶלְיוֹן כָּל־עֹבֵר עָלָיו
יִשֹּׁם וְשָׁרָק וְאָמְרוּ עַל־מֶה עָשָׂה יְהוָה כָּכָה לָאָרֶץ הַזֹּאת

רש"י

אם רעותי מתעבדא · יהי עיני שם אם לבי ותפלי שם: (ז) ואת הבית אשר הקדשתי לשמי · תגלי הוא ביני וביניכם ואם לא תשמעו מה נאמר שם והשמותי את מקדשיכם (ויקרא כ"ו ל"א): ולשנינה · כתרגום ולשועי יספרו את הרעות הבאות עליו ויתלעג ובו כמו ויספר ואשתעי · ולשון שנינה אף הוא לשון דבור דכתיב ושננתם לבניך (דברים ו' ז'): (ח) והבית הזה יהיה עליון · כל זמן שלא חטאתם ומשחטאתם כל עובר עליו ישום וישרוק וכן כתוב (בדברי הימים ב' ז' כ"א) והבית הזה אשר היה עליון כל עובר עליו וגו' וכה פתרונו והבית הזה אשר היה עליון ונורא אף לעובדי כוכבים שאמר למעלה וגם אל הנכרי אשר לא מעמך וגו' ועכשיו בחורבנו כל העובר עליו אף עובד כוכבים ישום וישרוק ויאמר כי חטא של ישראל גורם: ישום · יתמה כמו ושממו עליה אויביכם · על יומו נשמו אחרונים: ושרק ·

מצודת דוד

השגחתי: (ו) אתם · ר"ל אתם ובני הדור הזה: (ז) אשלח · ר"ל תחרב הבית: למשל · ימשלו בהם לדמיון לדבר מה לפי גודל המפלה אשר תבוא עליהם: (ח) יהיה עליון · כמו שהיה עליון עתיד במקום עבר ור"ל הבית שהיה עליון והשוב תהיה חרב וכל עובר יתמה על חורבנה: ואמרו · אלו

מצודת ציון

ענין תאוה: (ז) ולשנינה · ענין דבור כמו ושננתם לבניך (דברים ו') ורצה לומר יספרו מהם: (ח) ישום · ענין תמהון כמו ישומו ישרים (איוב י"ז): ושרק · קול הבאה בקבוץ השפתים קרויה שריקה והדרך לעשותם בעת יראו חורבן דבר חשוב וכן ויושביה לשרקה (מיכה ו'): נשא

וְלַבַּיִת הַזֶּה׃ ט וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם
אֲשֶׁר הוֹצִיא אֶת־אֲבֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיַּחֲזִקוּ בֵּאלֹהִים
אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲוֻ וישתחוו קרי לָהֶם וַיַּעַבְדֻם עַל־כֵּן הֵבִיא
יְהוָה עֲלֵיהֶם אֵת כָּל־הָרָעָה הַזֹּאת׃ י וַיְהִי מִקְצֵה עֶשְׂרִים
שָׁנָה אֲשֶׁר־בָּנָה שְׁלֹמֹה אֶת־שְׁנֵי הַבָּתִּים אֶת־בֵּית יְהוָה
וְאֶת־בֵּית הַמֶּלֶךְ׃ יא חִירָם מֶלֶךְ־צֹר נִשָּׂא אֶת־שְׁלֹמֹה
בַּעֲצֵי אֲרָזִים וּבַעֲצֵי בְרוֹשִׁים וּבַזָּהָב לְכָל־חֶפְצוֹ אָז יִתֵּן
הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לְחִירָם עֶשְׂרִים עִיר בְּאֶרֶץ הַגָּלִיל׃ יב וַיֵּצֵא
חִירָם מִצֹּר לִרְאוֹת אֶת־הֶעָרִים אֲשֶׁר נָתַן־לוֹ שְׁלֹמֹה וְלֹא
יָשְׁרוּ בְּעֵינָיו׃ יג וַיֹּאמֶר מָה הֶעָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר־נָתַתָּה
לִּי אָחִי וַיִּקְרָא לָהֶם אֶרֶץ כָּבוּל עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ יד וַיִּשְׁלַח
חִירָם לַמֶּלֶךְ מֵאָה וְעֶשְׂרִים כִּכַּר זָהָב׃ טו וְזֶה דְבַר־
הַמַּס אֲשֶׁר־הֶעֱלָה ׀ הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לִבְנוֹת אֶת־בֵּית יְהוָה

רש"י

שופיל"ר בלע"ז וכן דרך כל הרואה חורבן פתאום לשרוק : (י) עשרים שנה · שבע שנים לבית ה' ואת ביתו שלש עשרה שנה כמו שאמר למעלה : (יא) נשא את שלמה · ענין עמס כלכל את משאו בדבר זה : (יג) ארץ כבול · ארץ טיט שהרגל משתקע ונכבלת בה : (טו) וזה דבר המס · מה שמפרש בסוף הענין כל העם הנותר וגו' ויעלם שלמה למס עובד אותו המס היה לבנות בו את כל אלה : ואת המלוא · מקום היה בירושלים בעיר דוד ונקרא מלוא על שם שמוקף חומה נמוכה ומלאו לתוכה

מצודת ציון

(יא) נשא · סבל המשא היא : (יג) אחי · אוהבי ורעי : כבול · מלשון בכבלי ברזל (תהלים קמ"ט) : (טו) דבר המס · צורך המס :

מצודת דוד

אלו לאלו : (יא) חירם · לשני הבתים האלה היה חירם סובל אותו בעת לו די ספוקי עצי ארזים וכו' : אז · אחר השלמת הבתים נתן המלך לחירם לתשלום גמול מלבד החטים והשמן האמור למעלה : (יג) ארץ כבול · ר"ל ארץ טיט אשר הרגלים משתקעים בה כאילו אסורים בכבלי ברזל ובעבור זה היו מעטים פירותיה : (טו) וזה דבר המס · ר"ל המס אשר העלה מישראל על זה היה דבר המס לבנות

את

וְאֶת־בֵּיתוֹ וְאֶת־הַמִּלּוֹא וְאֵת חוֹמַת יְרוּשָׁלִָם וְאֶת־חָצֹר
וְאֶת־מְגִדּוֹ וְאֶת־גָּזֶר׃ טז פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם עָלָה וַיִּלְכֹּד
אֶת־גֶּזֶר וַיִּשְׂרְפָהּ בָּאֵשׁ וְאֶת־הַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב בָּעִיר הָרָג
וַיִּתְּנָהּ שִׁלֻּחִים לְבִתּוֹ אֵשֶׁת שְׁלֹמֹה׃ יז וַיִּבֶן שְׁלֹמֹה אֶת־גָּזֶר
וְאֶת־בֵּית חֹרֹן תַּחְתּוֹן׃ יח וְאֶת־בַּעֲלָת וְאֶת־תַּמֹר תדמר ק׳
בַּמִּדְבָּר בָּאָרֶץ׃ יט וְאֵת כָּל־עָרֵי הַמִּסְכְּנוֹת אֲשֶׁר הָיוּ
לִשְׁלֹמֹה וְאֵת עָרֵי הָרֶכֶב וְאֵת עָרֵי הַפָּרָשִׁים וְאֵת׀ חֵשֶׁק
שְׁלֹמֹה אֲשֶׁר חָשַׁק לִבְנוֹת בִּירוּשָׁלִַם וּבַלְּבָנוֹן וּבְכֹל אֶרֶץ
מֶמְשַׁלְתּוֹ׃ כ כָּל־הָעָם הַנּוֹתָר מִן־הָאֱמֹרִי הַחִתִּי הַפְּרִזִּי
הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי אֲשֶׁר לֹא־מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵמָּה׃ כא בְּנֵיהֶם
אֲשֶׁר נֹתְרוּ אַחֲרֵיהֶם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־יָכְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לְהַחֲרִימָם וַיַּעֲלֵם שְׁלֹמֹה לְמַס־עֹבֵד עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
כב וּמִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא־נָתַן שְׁלֹמֹה עָבֶד כִּי־הֵם אַנְשֵׁי
הַמִּלְחָמָה וַעֲבָדָיו וְשָׂרָיו וְשָׁלִשָׁיו וְשָׂרֵי רִכְבּוֹ וּפָרָשָׁיו׃

רש"י

קמץ בז"ק

ספר: (טז) שלוחים · נדוניא: (יח) ואת תדמור במדבר בארץ · אצל הישוב: (יט) ערי המסכנות · קרוי בית אוצרות: (כג) שרי הנצבים · ממונים על הממונים: חמשים וחמש מאות · שלש מאות מהם היו גרים הממונים על

מצודת דוד

את בית ה׳ וגו׳: ואת המלוא · כי דוד בנה סמוך להחומה מקום פנוי להתאסף בו אנשים כמ"ש ויבן מן המלוא וביתה (ש"ב ה׳) ובא שלמה ובנאה: (טז) שלוחים · ר"ל במקום מנחה ששולחים בני אדם לבנותיהם וכן לכן תתני שלוחים (מיכה א׳): (יז) ויבן וגו׳ · ר"ל ועל שפרעה שרפה לזה בנאה שלמה: (יח) במדבר בארץ · ר"ל סמוך אל הישוב: (כא) למס עובד · לא למס ממון כ"א שיעבוד בעצמו ובעבודתו: (כב) עבד · לעבוד בגופו עבודת

מצודת ציון

(יט) המסכנות · האוצרות כמו ויבן ערי מסכנות (שמות א׳): ערי הרכב · להניח בהן מרכבות: (כא) להחרימם · להכריתם: (כב) ושלישיו · גבוריו ונכבדיו כמו ומבחר שלישיו

עבד

כג אֵלֶּה ׀ שָׂרֵי הַנִּצָּבִים אֲשֶׁר עַל־הַמְּלָאכָה לִשְׁלֹמֹה חֲמִשִּׁים
וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת הָרֹדִים בָּעָם הָעֹשִׂים בַּמְּלָאכָה׃ כד אַךְ בַּת־
פַּרְעֹה עָלְתָה מֵעִיר דָּוִד אֶל־בֵּיתָהּ אֲשֶׁר בָּנָה־לָהּ אָז
בָּנָה אֶת־הַמִּלּוֹא׃ כה וְהֶעֱלָה שְׁלֹמֹה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים
בַּשָּׁנָה עֹלוֹת וּשְׁלָמִים עַל־הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר בָּנָה לַיהוָה

רש"י

שבעים אלף נושא סבל ושמונים אלף חוצב בהר ושלשת אלפים ושלש מאות הרודים בעם שאמר למעלה לבד משרי הנצבים לשלמה וגו' שלשת אלפים ושלש מאות ובדברי הימים ב' (ב' י"ז) הוא אומר שש מאות אלו שלש מאות שחסר שם מנה כאן שהיו ממונים על כולן ומאתים וחמשים הנותרים היו ישראל ממונים על שאר עושי המלאכה ובדברי הימים ב' (ח' י') מנאן לעצמן ואלה שרי הנצבים לשלמה חמשים ומאתים הרודים בעם עושי המלאכה : (כד) אך בת פרעה · שהיתה מתחלה בעיר דוד כמה שנאמר בראש הספר ויביאה אל עיר דוד עלתה מעיר דוד וגו' · ובדברי הימים מפרש כי אמר לא תשב אשה לי בעיר דוד כי קדש המה אשר באה עליהם ארון ה' (דברי הימים ב' ח' י"א) : אז בנה · שלמה : את המלוא · לבנות לתוכו בתים לעבדיה ולשפחותיה וזה שהוכיחו ירבעם אביך הניחו פרוץ לעולי רגלים ואתה בנית אותו לעשות אנגריא לבת פרעה וזהו אך האמור כאן אך בזו העוה שלמה שבנה לה את המלוא כך שמעתי ואני אומר אך בת פרעה וגו' כלומר הערים האמורות למעלה הוצרך לבנות למסכנות לרכב ולפרשים ולגדולה אך את המלוא לא היה בונה לשום גדולה כי אביו הניחו לפרוש בו עולי רגלים אלא שבת פרעה עלתה אל ביתה והמלוא סמוך לאותו בית אז בנה את המלוא : (כה) על המזבח · של בית עולמים : והקטיר אתו · ואותו מזבח

מצודת ציון

(שם ס"ז) : (כג) הרדים · המושלים עבד :

מצודת דוד

(כג) שרי הנצבים · ר"ל ממונים על הממונים : חמשים וחמש מאות · שלש מאות היו מן הגבעונים ור"ן היו מבני ישראל (והם היו ממונים על ממוני שאר מלאכת המלך זולת ממוני נושאי הסבל והנצבים בהר שאמר למעלה) ובד"ה חשב של ישראל לבדן : (כד) אך בת פרעה · ר"ל מיד כאשר עלתה בת פרעה אל ביתה בנה לכבודה את המלוא בהיות סמוך לביתה : (כה) והעלה שלמה · ר"ל מממונו התנדב בעבור כל ישראל : ושלש פעמים · שלש רגלים : והקטיר אתו · ר"ל הקטיר עליו קטורת על המזבח אשר לפני ה' וזהו מזבח הזהב שבהיכל והוא מקרא קצר כדבר המובן מאליו

וְהַקְטֵיר אִתּוֹ אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה וְשִׁלַּם אֶת־הַבָּיִת: כו וָאֳנִי
עָשָׂה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בְּעֶצְיוֹן־גֶּבֶר אֲשֶׁר אֶת־אֵלוֹת עַל־
שְׂפַת יַם־סוּף בְּאֶרֶץ אֱדוֹם: כז וַיִּשְׁלַח חִירָם בָּאֳנִי אֶת־
עֲבָדָיו אַנְשֵׁי אֳנִיּוֹת יֹדְעֵי הַיָּם עִם עַבְדֵי שְׁלֹמֹה:
כח וַיָּבֹאוּ אוֹפִירָה וַיִּקְחוּ מִשָּׁם זָהָב אַרְבַּע־מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים
כִּכָּר וַיָּבִאוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה: י א וּמַלְכַּת שְׁבָא
שֹׁמַעַת אֶת־שֵׁמַע שְׁלֹמֹה לְשֵׁם יְהוָה וַתָּבֹא לְנַסֹּתוֹ
בְּחִידוֹת: ב וַתָּבֹא יְרוּשָׁלַמָה בְּחַיִל כָּבֵד מְאֹד גְּמַלִּים
נֹשְׂאִים בְּשָׂמִים וְזָהָב רַב־מְאֹד וְאֶבֶן יְקָרָה וַתָּבֹא אֶל־
שְׁלֹמֹה וַתְּדַבֵּר אֵלָיו אֵת כָּל־אֲשֶׁר הָיָה עִם־לְבָבָהּ:
ג וַיַּגֶּד־לָהּ שְׁלֹמֹה אֶת־כָּל־דְּבָרֶיהָ לֹא־הָיָה דָּבָר נֶעְלָם
מִן־הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר לֹא הִגִּיד לָהּ: ד וַתֵּרֶא מַלְכַּת־שְׁבָא אֵת
כָּל־חָכְמַת שְׁלֹמֹה וְהַבַּיִת אֲשֶׁר בָּנָה: ה וּמַאֲכַל שֻׁלְחָנוֹ

רש"י

שקטרת אשר לפני ה' לקטרת הסמים: (כו) ואני · אניס:

מצודת דוד

מאליו : ושלם · השלים עבודת הבית לכל משפטו : (כו) את אילות · עם אילות ר"ל סמוך לה : (כז) אנשי אניות · מלומדים ללכת באניות יודעי דרך הים : (כח) אופירה · שם היה מקום מוצא הזהב : ועשרים · וכד"ה נאמר וחמשים ואולי שלשים מהם הוציאו בהוצאת הדרך : י (א) לשם ה' · ר"ל שמעה אשר חכמתו איננה מטבע האנושי כ"א מה' היתה לו : לנסותו בחידות · לשאלו דברים סתומים קשי הידיעה ואם יגידם תדע שחכמה שמאת ה' היתה לו החכמה : (ב) עם לבבה · אשר הסתירה מכל אדם ושמרה בלבבה ולא גלתה מאז לחשוב שהיה הדבר נשמע לשלמה : (ג) את כל דבריה · אשר שאלה אותו : לא היה דבר · מכל דברי חידותיה לא היה דבר נעלם מן המלך אשר לא הגיד לה כי הכל ידע והגיד לה את כולם

מצודת ציון

ומוגשים : (כה) אתו · עם המזבח : (כו) ואני · ספינה : י (ב) בחיל · עושר וקנינים כמו חילך ואוצרותיך (ירמיה ט"ו) : כבד · ענין רבוי : יקרה · חשובה :

וּמוֹשַׁב עֲבָדָיו וּמַעֲמַד מְשָׁרְתָו משרתיו קרי וּמַלְבֻּשֵׁיהֶם
וּמַשְׁקָיו וְעֹלָתוֹ אֲשֶׁר יַעֲלֶה בֵּית יְהוָה וְלֹא־הָיָה בָהּ עוֹד
רוּחַ׃ ו וַתֹּאמֶר אֶל־הַמֶּלֶךְ אֱמֶת הָיָה הַדָּבָר אֲשֶׁר
שָׁמַעְתִּי בְּאַרְצִי עַל־דְּבָרֶיךָ וְעַל־חָכְמָתֶךָ׃ ז וְלֹא־הֶאֱמַנְתִּי
לַדְּבָרִים עַד אֲשֶׁר־בָּאתִי וַתִּרְאֶינָה עֵינַי וְהִנֵּה לֹא־הֻגַּד־
לִי הַחֵצִי הוֹסַפְתָּ חָכְמָה וָטוֹב אֶל־הַשְּׁמוּעָה אֲשֶׁר שָׁמָעְתִּי׃
ח אַשְׁרֵי אֲנָשֶׁיךָ אַשְׁרֵי עֲבָדֶיךָ אֵלֶּה הָעֹמְדִים לְפָנֶיךָ
תָּמִיד הַשֹּׁמְעִים אֶת־חָכְמָתֶךָ׃ ט יְהִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּרוּךְ
אֲשֶׁר חָפֵץ בְּךָ לְתִתְּךָ עַל־כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבַת יְהוָה
אֶת־יִשְׂרָאֵל לְעֹלָם וַיְשִׂימְךָ לְמֶלֶךְ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וּצְדָקָה׃
י וַתִּתֵּן לַמֶּלֶךְ מֵאָה וְעֶשְׂרִים ׀ כִּכַּר זָהָב וּבְשָׂמִים הַרְבֵּה
מְאֹד וְאֶבֶן יְקָרָה לֹא בָא כַבֹּשֶׂם הַהוּא עוֹד לָרֹב אֲשֶׁר־
נָתְנָה מַלְכַּת־שְׁבָא לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה׃ יא וְגַם אֳנִי חִירָם אֲשֶׁר־
נָשָׂא זָהָב מֵאוֹפִיר הֵבִיא מֵאֹפִיר עֲצֵי אַלְמֻגִּים הַרְבֵּה
מְאֹד וְאֶבֶן יְקָרָה׃ יב וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ אֶת־עֲצֵי הָאַלְמֻגִּים

רש״י

(ה) ועולתו אשר יעלה בית ה׳ · דרך מעלות שעשה מביתו לבית המקדש שהיה עולה בו לבית ה׳ : (יא) עצי אלמוגים · קוריי״ל בלע״ז : (יב) מסעד לבית ה׳ · ובדברי הימים ב׳ (ט׳ י״א) כתיב מסלות לבית ה׳ לכך אני אומר המסעד

מצודת ציון

(יא) אלמוגים · הוא מין עץ יקר טוב :

מצודת דוד

(ה) ומושב עבדיו · כ״א במקום הראוי לו וכן היה מעמד משרתיו כ״א במקום הראוי לשירותו : ומלבושיהם · הראוי לכ״א לפי מה שהוא : ועולתו · דרך עלותו לבית ה׳ : ולא היה וגו׳ · אמר בלשון גוזמא לרוב התמהון : (ז) הוספת · החכמה הנמצא בך מרובה יותר מאשר הוגד לי : (ט) באהבת ה׳ · בעבור אהבת ה׳ לישראל שמך עליהם למלך לעשות כרוחב חכמתך משפט וצדקה :

מִסְעָד לְבֵית־יְהוָה וּלְבֵית הַמֶּלֶךְ וְכִנֹּרוֹת וּנְבָלִים לַשָּׁרִים
לֹא־בָא כֵן עֲצֵי אַלְמֻגִּים וְלֹא נִרְאָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
יג וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה נָתַן לְמַלְכַּת־שְׁבָא אֶת־כָּל־חֶפְצָהּ אֲשֶׁר
שָׁאָלָה מִלְּבַד אֲשֶׁר נָתַן־לָהּ כְּיַד הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַתֵּפֶן
וַתֵּלֶךְ לְאַרְצָהּ הִיא וַעֲבָדֶיהָ׃ יד וַיְהִי מִשְׁקַל הַזָּהָב אֲשֶׁר־
בָּא לִשְׁלֹמֹה בְּשָׁנָה אֶחָת שֵׁשׁ מֵאוֹת שִׁשִּׁים וָשֵׁשׁ כִּכַּר
זָהָב׃ טו לְבַד מֵאַנְשֵׁי הַתָּרִים וּמִסְחַר הָרֹכְלִים וְכָל־
מַלְכֵי הָעֶרֶב וּפַחוֹת הָאָרֶץ׃ טז וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה

רש"י

הזה לשון רצפה: לשרים · לבני לוי : (יג) נתן למלכת שבא · נתינה זו אינה אלא לימוד חכמה : כל חפצה · (בא אליה ונולד ממנה נבוכדנצר והחריב הבית שעמד ת"י שנים בחלק כל י"ב שבטים בהאר"י ז"ל) מלבד אשר נתן לה מתנות ומגדנות המצויין כאן ואינם מצויין במקומה : (יד) שש מאות ששים ושש · חירם נתן לו ק"כ ומלכת שבא ק"כ ואני תרשיש הביאה מאופיר ת"כ הרי תר"ס והששה לא ידעתי מאין ובדברי הימים ב' (ח' י"ח) כתיב שהביאו מאופיר ארבע מאות וחמשים ואין מונה שם ק"ך של חירם ויש לתקן המקרא שהשלשים היתרים היו מן הק"ך של חירם שהרי עבדי חירם היו שם עם עבדיו : (טו) לבד מאנשי התרים · שהיו מביאים לו הסוחרים התרים בארץ לסחורה : הרוכלים · מוכרי בשמים ומוליכין אותם מעיר לעיר : ובל מלכי הערב · תרגם יונתן וכל מלכי סומכוותא ל' ערובה המלכים

מצודת דוד

(יב) מסעד · הוא העלייה שזכר למעלה שהיה לבית ה' ולבית המלך ר"ל מזה לזה ובד"ה נקרא מסלה על שיותו מסלה נלכת בה וכאן נקרא מסעד לפי שהיה לו כעין מעקה מפה ומפה להיות העולה נשען ונסעד בהם : לשרים · למשוררים : לא בא כן · מעולם לא בא משם בכמות רב ובגודל כאשר אז : (יג) כל חפצה · מהדברים היקרים שראתה בבית שלמה : אשר נתן לה · זולת שאלתה : כיד המלך שלמה · ר"ל בנדיבת רב כראוי למלך שלמה : (יד) אשר בא ·

מצודת ציון

ותשוב : (יב) מסעד · משען : (טו) התרים · הם הסוחרים הקטנים המחפשים ומרגלים אחר סחורה לקנות במקום הזול והוא מלשון לתור את הארץ (במדבר י"ג) : ומסחר הרוכלים · ר"ל ומן סוחרי הרוכלים והם מוכרי הבושם כמו מכל אבקת רוכל (ש"ה ג') : מלכי הערב · הם הערביים : ופחות · שלטונים כמו פחת יהודה (חגי א') : מאופיר : (טו) לבד מאנשי התרים ·

לנגד

מָאתַיִם צִנָּה זָהָב שָׁחוּט שֵׁשׁ־מֵאוֹת זָהָב יַעֲלֶה עַל־
הַצִּנָּה הָאֶחָת׃ יז וּשְׁלֹשׁ־מֵאוֹת מָגִנִּים זָהָב שָׁחוּט שְׁלֹשֶׁת
מָנִים זָהָב יַעֲלֶה עַל־הַמָּגֵן הָאֶחָת וַיִּתְּנֵם הַמֶּלֶךְ בֵּית
יַעַר הַלְּבָנוֹן׃ יח וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ כִּסֵּא־שֵׁן גָּדוֹל וַיְצַפֵּהוּ
זָהָב מוּפָז׃ יט שֵׁשׁ מַעֲלוֹת לַכִּסֵּה וְרֹאשׁ עָגֹל לַכִּסֵּה
מֵאַחֲרָיו וְיָדֹת מִזֶּה וּמִזֶּה אֶל־מְקוֹם הַשָּׁבֶת וּשְׁנַיִם אֲרָיוֹת
עֹמְדִים אֵצֶל הַיָּדוֹת׃ כ וּשְׁנֵים עָשָׂר אֲרָיִים עֹמְדִים שָׁם
עַל־שֵׁשׁ הַמַּעֲלוֹת מִזֶּה וּמִזֶּה לֹא־נַעֲשָׂה כֵן לְכָל־מַמְלָכוֹת׃

כצ"ל ר ש " י בצ"ל

הסיו בערובתו וסומכין עליו גארלנטיא"ה בלע"ז : (טז) צנה · מקפת את שאדם משלשה רוחותיו והוא שאמור בספר תהלים (ס' י"ג) כצנה רצון תעטרנו : שש מאות זהב · והוא שש מנים שהזהב הוא הדינר : (יז) זהב שחוט · הוא רך ונוח להרקע : (יח) זהב מופז · מבהיק כמרגלית : (יט) שש מעלות · מדרגות לעלות בו וראש הכסא היה עגול מקום מושב המלך : מאחריו · תיקון הכסא היה רחב והמעלות היו לצד פניו ולצד רחבה לצד אחריו היה המושב גבוה מן הכסא מקום עגול : וידות מזה ומזה · לסמוך זרועותיו עליהם כמין מקלות זהב מפאה לפאה פשוטין לימין ולשמאל : ושנים אריות · של זהב וכל צורת הכסא מפורשת באגדת מגילת אסתר :

מצודת ציון

(טז) צנה · מלבוש ממתכת יקיף כל הגוף להציל ממכת חרב כמו כצנה רצון תעטרנו (תהלים ה') : שחוט · נמשך כמו חץ שחוט לשונם (ירמיה ט') ור"ל זהב טוב נמשך כשפוה : (יג) מגנים · הוא שם כלי עשוי לאחוז ביד בעת המלחמה להגן בו וגם יש מגן עשוי מעור שלוק האמור בתהלת ש"ב : (יח) שן · שן הפיל : מופז · טוב ומזוקק ומבהיק וכן כתם פז (ש"ה ה') : (יט) מעלות · מדרגות :

מצודת דוד

לבד הזהב הבא אליו מאנשי התרים וכו' : (טז) זהב שחוט · לרוב עשרו עשאם מזהב טוב עם כי הדרך לעשותם מברזל : שש מאות זהב · ר"ל דינרי זהב : יעלה · היה נכנס בו : (יז) שלשת מנים · ובד"ה נאמר שלש מאות זהב כי מנה הוא ליטרא ובו מאה דינרי זהב : (יט) וראש עגול לכסא מאחריו · מאחרי הכסא יצא ממעל המושב מכסא עגולה כעין כיפת כובע : וידות · כעין זרועות יצא אצל מקום הישיבה להשען בהם : אריות · עשוים מזהב : (כ) המעלות · אשר יעלו בהם לשבת על הכסא : מזה ומזה · ששה מזה וששה מזה :

כא וְכֹל כְּלֵי מַשְׁקֵה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה זָהָב וְכֹל כְּלֵי בֵּית־
יַעַר הַלְּבָנוֹן זָהָב סָגוּר אֵין כֶּסֶף לֹא נֶחְשָׁב בִּימֵי שְׁלֹמֹה
לִמְאוּמָה׃ כב כִּי אֳנִי תַרְשִׁישׁ לַמֶּלֶךְ בַּיָּם עִם אֳנִי חִירָם
אַחַת לְשָׁלֹשׁ שָׁנִים תָּבוֹא ׀ אֳנִי תַרְשִׁישׁ נֹשְׂאֵת זָהָב
וָכֶסֶף שֶׁנְהַבִּים וְקֹפִים וְתֻכִּיִּים׃ כג וַיִּגְדַּל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
מִכֹּל מַלְכֵי הָאָרֶץ לְעֹשֶׁר וּלְחָכְמָה׃ כד וְכָל־הָאָרֶץ
מְבַקְשִׁים אֶת־פְּנֵי שְׁלֹמֹה לִשְׁמֹעַ אֶת־חָכְמָתוֹ אֲשֶׁר־
נָתַן אֱלֹהִים בְּלִבּוֹ׃ כה וְהֵמָּה מְבִיאִים אִישׁ־מִנְחָתוֹ כְּלֵי־
כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב וּשְׂלָמוֹת וְנֵשֶׁק וּבְשָׂמִים סוּסִים וּפְרָדִים
דְּבַר־שָׁנָה בְּשָׁנָה׃ כו וַיֶּאֱסֹף שְׁלֹמֹה רֶכֶב וּפָרָשִׁים
וַיְהִי־לוֹ אֶלֶף וְאַרְבַּע־מֵאוֹת רֶכֶב וּשְׁנֵים־עָשָׂר אֶלֶף פָּרָשִׁים

רש"י

(כא) אין כסף לא נחשב · אין כסף באחד מהם כי לא נחשב: (כב) אני תרשיש · כנינת אפריקא: שנהבים וקפים ותוכיים · שן דפיל וקופין וטוסין: (כה) ונשק · כלי זיין: (כו) אלף וארבע מאות רכב · ובדברי הימים ב' (א' י"ד) *כתוב אלף וארבע מאות ואומר אני אלף וד' מאות בערי הרכב היו והשלש מאות עם המלך בירושלים וכך פירושו בדברי הימים ויניחם בערי

*) עי' הגהות רש"י מכ"י בסוף ס' דה"ס

מצודת דוד

(כא) אין כסף · לא היה בהם כלי כספי הכסף לא היה נחשב למאומה: (כב) למלך בים · המלך היה לו בים אניה הולכת תרשיש כאחת ביחד עם אני חירם מלך צור ואחת לשלש שנים תבוא האניה מן תרשיש (ויתכן שאין זה אופיר האמור למעלה ולשני המקומות שלא אניות): (כד) מבקשים וגו' · היו הפלים לראות את פני שלמה: (כה) דבר שנה בשנה · מנהג שנה בשנה כי כן היה עת בואם פעם בשנה:

מצודת ציון

(כא) סגור · הנסגר בכור לצרפו להסיר הסיג: למאומה · לכלום: (כב) שנהבים · הוא שן הפיל: וקפים · הוא הקוף הנזכר בדרז"ל (יומא כ"ט) ודומים הם בצורותיהם לבני אדם: ותוכיים · הם העופות היפות מאד בגוונותיהם בחלוף המראות והוא הטווס: (כה) ושלמות · ומלבושים: ונשק · כלי זיין כמו נשק בית היער: (כו) ויאסוף · מן המנחות

וַיַּנְחֵם בְּעָרֵי הָרֶכֶב וְעִם־הַמֶּלֶךְ בִּירוּשָׁלָם׃ כז וַיִּתֵּן הַמֶּלֶךְ
אֶת־הַכֶּסֶף בִּירוּשָׁלַם כָּאֲבָנִים וְאֵת הָאֲרָזִים נָתַן כַּשִּׁקְמִים
אֲשֶׁר־בַּשְּׁפֵלָה לָרֹב׃ כח וּמוֹצָא הַסּוּסִים אֲשֶׁר לִשְׁלֹמֹה
מִמִּצְרָיִם וּמִקְוֵה סֹחֲרֵי הַמֶּלֶךְ יִקְחוּ מִקְוֵה בִּמְחִיר׃ כט וַתַּעֲלֶה
וַתֵּצֵא מֶרְכָּבָה מִמִּצְרַיִם בְּשֵׁשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף וְסוּס בַּחֲמִשִּׁים

רש״י

ברכב ועם המלך היה עוד רכב (אחד) בירושלים וכאן כך פירושו וינחם בערי הרכב ועם המלך היו מקצתן בירושלים: וינחם · וינהלם: (כז) כאבנים · ולמעלה הוא אומר למאומה רבותינו פירשו כאן קודם שנשא שלמה את בת פרעה כאן לאחר שנשא שלמה את בת פרעה: (כח) ומוצא הסוסים אשר לשלמה · היה ממצרים: ומקוה · אסיפת סוחרי הסוסים במצרים סוחרי המלך שלמה היו קונין אותם במחיר ממצרים מן המלך שלא יוציא אדם סוסים משם אלא על ידם כך שמעתי · ולכן נקוד על ומקוה טעם זקף גדול ללמוד שהתיבה עומדת בעצמה ואינה דבוקה לאחריה: (כט) וסוס בחמשים ומאה · למדנו שהמרכבה בארבע סוסים וכן בדמים הללו לכל מלכי החתים ולמלכי

מצודת ציון

(ישעיה כ״ג): (כו) וינחם · מלשון הנחה: (כז) כשקמים · שם אילן גרוע ושפל כמו שקמים גדעו (שם ט׳): בשפלה · בעמק: (כח) במחיר · ענין ערך הדבר ושוויה כמו אקנה מאותך במחיר (ש״ב כ״ד):

מצודת דוד

המנחות שהביאו לו לבד מה שהיה לו מאז האמור למעלה: וינחם · מקצתם היה בערי הרכב ומקצתם נשאר עם המלך בירושלים: (כז) ויתן המלך וגו׳ כאבנים · הניחם ברחוב העיר כאבנים ובעבור כי היו רבי המשקל לא היה מהאפשר לגנבם ולקחם: אשר בשפלה · הגדלים בשפלה הרבה מאוד: (כח) ומוצא הסוסים · מקום מוצא הסוסים שהיה לשלמה ממצרים היה כי שם הוציאו הסוסים ממקומם להביא אל שלמה כי היה לו עמהם מקח ידוע וקצוב וכאשר יאמר במקרא שלאחריו: ומקוה · הנה התרגום לא תרגם מלת ומקוה ונראה מזה דעת התרגום שהיה שם מחוז נקרא קוה והמ״ם היא במקום מן ור״ל וגם מן קוה קנה סוסים ולא באופן אשר קנה ממצרים רק הוא שלא סוחריו המה יקחו מן מחוז קוה במחיר ר״ל בערך הראוי לפי השווי לא במקח ידוע וקצוב: (כט) ותעלה ותצא · ר״ל הוציאה ממצרים והועלה לו מרכבה והם ארבע סוסים בעבור מחיר שש מאות שקל כסף כי כן היה המקח קצוב ביניהם: וסוס בחמשים ומאה · ומזה נשמע שהמרכבה הם ארבע סוסים: וכן לכל מלכי החתים · גם להם מכרו אנשי מצרים במקח הקצוב

וּמֵאָה וְכֵן לְכָל־מַלְכֵי הַחִתִּים וּלְמַלְכֵי אֲרָם בְּיָדָם יֹצִאוּ׃
יא א וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה אָהַב נָשִׁים נָכְרִיּוֹת רַבּוֹת וְאֶת־
בַּת־פַּרְעֹה מוֹאֲבִיּוֹת עַמֳּנִיּוֹת אֲדֹמִיֹּת צֵדְנִיֹּת חִתִּיֹּת׃
ב מִן־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אָמַר־יְהוָה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא־תָבֹאוּ
בָהֶם וְהֵם לֹא־יָבֹאוּ בָכֶם אָכֵן יַטּוּ אֶת־לְבַבְכֶם אַחֲרֵי
אֱלֹהֵיהֶם בָּהֶם דָּבַק שְׁלֹמֹה לְאַהֲבָה׃ ג וַיְהִי־לוֹ נָשִׁים
שָׂרוֹת שְׁבַע מֵאוֹת וּפִלַגְשִׁים שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַיַּטּוּ נָשָׁיו
אֶת־לִבּוֹ׃ ד וַיְהִי לְעֵת זִקְנַת שְׁלֹמֹה נָשָׁיו הִטּוּ אֶת־
לְבָבוֹ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְלֹא־הָיָה לְבָבוֹ שָׁלֵם עִם־
יְהוָה אֱלֹהָיו כִּלְבַב דָּוִיד אָבִיו׃ ה וַיֵּלֶךְ שְׁלֹמֹה אַחֲרֵי
עַשְׁתֹּרֶת אֱלֹהֵי צִדֹנִים וְאַחֲרֵי מִלְכֹּם שִׁקֻּץ עַמֹּנִים׃
ו וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וְלֹא מִלֵּא אַחֲרֵי יְהוָה
כְּדָוִד אָבִיו׃ ז אָז יִבְנֶה שְׁלֹמֹה בָּמָה לִכְמוֹשׁ שִׁקֻּץ מוֹאָב

רש״י

ארם : בידם · של סוחרי שלמה יוצאים ממצרים : (א) ואת בת פרעה · אף היא מן הנכריות אלא שהיתה חביבה עליו מכולם מנאה לעצמה וכן ויפקדו מעבדי דוד תשעה עשר איש ועשהאל (שמואל ב׳ ב׳ י״ז) : (ז) אז יבנה

מצודת דוד | מצודת ציון

יא (ב) אכן · באמת : (ה) מלכום · הוא מולך : שקץ · כנהו בלשון גנאי

הקלוב הזה עם שהיו קרובים להם ולא היה להם מרחק רב להוליך הסוסים : בידם יוציאו · אנשי מצרים עצמם הוציאו הסוסים בידם להביאם למקום הקונה אותם או שאל מלכי החתים וכו׳ יאמר שהם יוציאו בידם ור״ל עם שגם הם נתנו ערך קנית שלמה מ״מ בהבאה למקומם לא היה להם יפוי הכח כשלמה : יא (א) ואת בת פרעה · לפי שהיתה חביבה עליו מכולן לזה פרטה לעצמה : (ב) מן הגוים · על החתיות חוזר שהם משבעה אומות שאמרה התורה לא תתחתן בם וגו׳ כי יסיר וגו׳ (דברים ז׳) : (ד) אחרי אלהים אחרים · ר״ל להניח אותן ללכת הן אחרי אלהים אחרים : (ה) וילך שלמה · על שלא מיחה בנשיו ההולכות מעלה עליו הכתוב כאילו הלך אחריהם : (ו) ולא מלא · לא השלים אחרי דבר ה׳ למחות בנשיו שמחללים דברו : (ז) אז יבנה · ר״ל כאשר

הניח

בָּהָר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרוּשָׁלָ͏ִם וּלְמֹלֶךְ שִׁקֻּץ בְּנֵי עַמּוֹן
ח וְכֵן עָשָׂה לְכָל־נָשָׁיו הַנָּכְרִיּוֹת מַקְטִירוֹת וּמְזַבְּחוֹת
לֵאלֹהֵיהֶן׃ ט וַיִּתְאַנַּף יְהוָה בִּשְׁלֹמֹה כִּי־נָטָה לְבָבוֹ מֵעִם
יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הַנִּרְאָה אֵלָיו פַּעֲמָיִם׃ י וְצִוָּה אֵלָיו
עַל־הַדָּבָר הַזֶּה לְבִלְתִּי־לֶכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְלֹא
שָׁמַר אֵת אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה׃ יא וַיֹּאמֶר יְהוָה לִשְׁלֹמֹה
יַעַן אֲשֶׁר הָיְתָה־זֹּאת עִמָּךְ וְלֹא שָׁמַרְתָּ בְּרִיתִי וְחֻקֹּתַי
אֲשֶׁר צִוִּיתִי עָלֶיךָ קָרֹעַ אֶקְרַע אֶת־הַמַּמְלָכָה מֵעָלֶיךָ
וּנְתַתִּיהָ לְעַבְדֶּךָ׃ יב אַךְ־בְּיָמֶיךָ לֹא אֶעֱשֶׂנָּה לְמַעַן דָּוִד
אָבִיךָ מִיַּד בִּנְךָ אֶקְרָעֶנָּה׃ יג רַק אֶת־כָּל־הַמַּמְלָכָה לֹא
אֶקְרָע שֵׁבֶט אֶחָד אֶתֵּן לִבְנֶךָ לְמַעַן דָּוִד עַבְדִּי וּלְמַעַן
יְרוּשָׁלַ͏ִם אֲשֶׁר בָּחָרְתִּי׃ יד וַיָּקֶם יְהוָה שָׂטָן לִשְׁלֹמֹה אֵת
הֲדַד הָאֲדֹמִי מִזֶּרַע הַמֶּלֶךְ הוּא בֶּאֱדוֹם׃ טו וַיְהִי בִּהְיוֹת

קמץ בז"ק

רש"י

שלמה במה · רבותינו אמרו מתוך שלא מיחה בנשיו נקראת על שמו : בהר אשר על פני ירושלים · הר הזיתים : (יא) אשר היתה זאת עמך · אשר ידעת שאתה עובר על מצותי : (טו) ויהי בהיות דוד את אדום · אז ויכרת

מצודת ציון

והוא ענין תעוב : (ט) ויתאנף · מלשון אף וכעס: (יא) יען · בעבור : (יד) שטן · מקטרג להסית אנשיו

מצודת דוד

הניח לנשיו אז נחשב לו כאילו הוא בנה במה וכו' : בהר · הוא הר הזיתים: (ח) וכן עשה וגו' · להעלים עין מכל נשיו הנכריות המקטירות וכו' : (ט) פעמים · פעם בגבעון ופעם אחר תפלתו אבל ביתר הפעמים דבר עמו על ידי נביא : (יא) ויאמר ה' · על ידי נביא אמר לו : (יג) שבט אחד · על יהודה יאמר ואף בנימין נכלל עמו על כי ירושלים עיר המלוכה היתה לנחלה לשניהם והוא היה טפל ליהודה : ולמען ירושלים · לפי שנבחרה להיות בה בה"מ ובכדי להעמיד כל עניני הבית על מכונו מהראוי הוא אשר ימלוך בה מלך מזרע בונה הבית להיות חושש וזריז במעשה אביו : (יד) הוא באדום · רצה לומר הוא מזרע המלך שמלך באדום :

אם

דָּוִד אֶת־אֱדוֹם בַּעֲלוֹת יוֹאָב שַׂר הַצָּבָא לְקַבֵּר אֶת־הַחֲלָלִים
וַיַּךְ כָּל־זָכָר בֶּאֱדוֹם׃ טז כִּי שֵׁשֶׁת חֳדָשִׁים יָשַׁב־שָׁם
יוֹאָב וְכָל־יִשְׂרָאֵל עַד־הִכְרִית כָּל־זָכָר בֶּאֱדוֹם׃ יז וַיִּבְרַח
אֲדַד הוּא וַאֲנָשִׁים אֲדֹמִיִּים מֵעַבְדֵי אָבִיו אִתּוֹ לָבוֹא
מִצְרָיִם וַהֲדַד נַעַר קָטָן׃ יח וַיָּקֻמוּ מִמִּדְיָן וַיָּבֹאוּ פָּארָן
וַיִּקְחוּ אֲנָשִׁים עִמָּם מִפָּארָן וַיָּבֹאוּ מִצְרַיִם אֶל־פַּרְעֹה
מֶלֶךְ־מִצְרַיִם וַיִּתֶּן־לוֹ בַיִת וְלֶחֶם אָמַר לוֹ וְאֶרֶץ נָתַן לוֹ׃
יט וַיִּמְצָא הֲדַד חֵן בְּעֵינֵי פַרְעֹה מְאֹד וַיִּתֶּן־לוֹ אִשָּׁה
אֶת־אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ אֲחוֹת תַּחְפְּנֵיס הַגְּבִירָה׃ כ וַתֵּלֶד לוֹ
אֲחוֹת תַּחְפְּנֵיס אֵת גְּנֻבַת בְּנוֹ וַתִּגְמְלֵהוּ תַחְפְּנֵס בְּתוֹךְ
בֵּית פַּרְעֹה וַיְהִי גְנֻבַת בֵּית פַּרְעֹה בְּתוֹךְ בְּנֵי פַרְעֹה׃
כא וַהֲדַד שָׁמַע בְּמִצְרַיִם כִּי־שָׁכַב דָּוִד עִם־אֲבֹתָיו וְכִי־

רש"י

הדד מפני דוד ויואב: לקבר את החללים · שקברו להרוגים של אדום הוא שנאמר שם בספר (שמואל ב' ח' י"ג) ויעש דוד שם בשובו מהכות את אדום שהיו הכל מקלסין אותו איש חסיד שקובר את הרוגיו וכן הוא אומר במלחמות גוג ומגוג וקברו כל עם הארץ והיה להם לשם וי"ת לקבר את החללים לחלצא ית קטיליא לקחת את חליצותם: (יח) ולחם אמר לו · אמר למשרתיו כך וכך לחם תנו לו ליום: (יט) הגבירה · המלכה: (כא) כי שכב דוד · דוד שמת מיתת עצמו נאמרה בו שכיבה יואב שנהרג נאמרה בו מיתה ·

מצודת דוד

(טו) את אדום · ר"ל באדום ללחום בו: בעלות יואב · כשעלה יואב שמה להכותם היה שם דוד לקבר החללים: ויך · ר"ל כי יואב הכה כל זכר באדום ובעבור מרבית אלין היה דוד מקברם לרחמנות וחמלה: (יז) ויברח · אז ברח אדד והוא הדד: (יח) ויקומו ממדין · כי ברחו דרך מדין ומשם באו לפארן ולקחו עמהם אנשים משם ללכת למצרים במרבית אנשים להיות נראה בעיני פרעה לשר גדול: ויתן · פרעה נתן לו בית לשבת בה ואמר לתת לו לחם מאכלו ואף נתן לו ארץ לנחלה: (כ) בית פרעה · בבית פרעה: בתוך בני וגו' · להיות מגודל עמהם

ודומה

מצודת ציון

(יט) הגבירה · המלכה: (כ) ותגמלהו · ענין הפרדת היונק

מֵת יוֹאָב שַׂר־הַצָּבָא וַיֹּאמֶר הֲדַד אֶל־פַּרְעֹה שַׁלְּחֵנִי
וְאֵלֵךְ אֶל־אַרְצִי׃ כב וַיֹּאמֶר לוֹ פַרְעֹה כִּי מָה־אַתָּה חָסֵר
עִמִּי וְהִנְּךָ מְבַקֵּשׁ לָלֶכֶת אֶל־אַרְצֶךָ וַיֹּאמֶר ׀ לֹא כִּי שַׁלֵּחַ
תְּשַׁלְּחֵנִי׃ כג וַיָּקֶם אֱלֹהִים לוֹ שָׂטָן אֶת־רְזוֹן בֶּן־אֶלְיָדָע
אֲשֶׁר בָּרַח מֵאֵת הֲדַדְעֶזֶר מֶלֶךְ־צוֹבָה אֲדֹנָיו׃ כד וַיִּקְבֹּץ
עָלָיו אֲנָשִׁים וַיְהִי שַׂר־גְּדוּד בַּהֲרֹג דָּוִד אֹתָם וַיֵּלְכוּ
דַמֶּשֶׂק וַיֵּשְׁבוּ בָהּ וַיִּמְלְכוּ בְּדַמָּשֶׂק׃ כה וַיְהִי שָׂטָן
לְיִשְׂרָאֵל כָּל־יְמֵי שְׁלֹמֹה וְאֶת־הָרָעָה אֲשֶׁר הֲדָד וַיָּקָץ
בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּמְלֹךְ עַל־אֲרָם׃ כו וְיָרָבְעָם בֶּן־נְבָט אֶפְרָתִי מִן־
הַצְּרֵדָה וְשֵׁם אִמּוֹ צְרוּעָה אִשָּׁה אַלְמָנָה עֶבֶד לִשְׁלֹמֹה
וַיָּרֶם יָד בַּמֶּלֶךְ׃ כז וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־הֵרִים יָד בַּמֶּלֶךְ

רש"י

ד"א דוד שהניח בן הגון ממלא מקומו נאמר בו שכיבה יואב שלא הניח בן הגון ממלא מקומו לא נאמרה בו שכיבה כי אם מיתה:(כג)ויקם אלהים לו שטן·לשלמה וזה הוא שאמר נתן הנביא לדוד (שמואל ב' ז' י"ד)אשר בהעותו והוכחתיו בשבט אנשים:(כה)ואת הרעה אשר הדד· עם הרעה שע"י הדד היתה גם זו של רזון: (כו)וירם יד במלך·הוכיחו ברבים:(כז)וזה הדבר·אשר הוכיחו עליו:שלמה בנה

מצודת ציון

עמדי אמו כמו ביום הגמל (בראשית כ"א) : (כד) גדוד · חיל אנשים : (כה) ויקץ · מאס כמו קצתי בחיי

מצודת דוד

ודומה להם : (כא) אל ארצי · כי השב לאסוף אנשים ללחום בישראל בשמעו שמת המלך ושר הצבא המכים באדום ובאילו עמהם מתה הגבורה

מישראל : (כב) כי מה אתה · ר"ל וכי מה אתה חסר בהיותך עמי בתמים ומדוע תבקש ללכת אל ארצך : (כד) בהרוג · בעת שהרג דוד חיל הדדעזר ברח אז רזון וקבץ אליו אנשים ויהי להם לראש ובשוב הדד לארצו הלך גם הוא ואנשיו אל דמשק ומלכו בה והיה דעתו להתחבר עם הדד וללחום בישראל : (כה) כל ימי שלמה · מעת שסרח עד יום מותו: ואת הרעה · ר"ל רעתו של רזון היתה עם הרעה אשר עשה הדד כ"א היה לבדו לא היה יכול לו : ויקץ · מאס בישראל ולא אבה שימשלו עוד בארם כאשר מאז שעם דוד נציבים בארם כמ"ש בש"ב : וימלוך · ומלך הוא בארם ולא נציב מלך מישראל : (כ) אפרתי · מבני אפרים : וירם יד · מרד בו בעוד היה עבד לו : (כז) וזה הדבר · ר"ל בדבר הזה

שְׁלֹמֹה בָּנָה אֶת־הַמִּלּוֹא סָגַר אֶת־פֶּרֶץ עִיר דָּוִד אָבִיו :
כח וְהָאִישׁ יָרָבְעָם גִּבּוֹר חָיִל וַיַּרְא שְׁלֹמֹה אֶת־הַנַּעַר כִּי־
עֹשֵׂה מְלָאכָה הוּא וַיַּפְקֵד אֹתוֹ לְכָל־סֵבֶל בֵּית יוֹסֵף :
כט וַיְהִי בָּעֵת הַהִיא וְיָרָבְעָם יָצָא מִירוּשָׁלָ͏ִם וַיִּמְצָא
אֹתוֹ אֲחִיָּה הַשִּׁילֹנִי הַנָּבִיא בַּדֶּרֶךְ וְהוּא מִתְכַּסֶּה בְּשַׂלְמָה
חֲדָשָׁה וּשְׁנֵיהֶם לְבַדָּם בַּשָּׂדֶה : ל וַיִּתְפֹּשׂ אֲחִיָּה בַּשַּׂלְמָה
הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר עָלָיו וַיִּקְרָעֶהָ שְׁנֵים עָשָׂר קְרָעִים : לא וַיֹּאמֶר
לְיָרָבְעָם קַח־לְךָ עֲשָׂרָה קְרָעִים כִּי כֹה אָמַר יְהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי קֹרֵעַ אֶת־הַמַּמְלָכָה מִיַּד שְׁלֹמֹה וְנָתַתִּי
לְךָ אֵת עֲשָׂרָה הַשְּׁבָטִים : לב וְהַשֵּׁבֶט הָאֶחָד יִהְיֶה־לּוֹ

רש״י

את המלוא · ובבנין זה סגר את פרץ עיר דוד שהיא הפרץ אחורי המלוא אמר לו אבין פרץ פרצות בחומה ליכנס בו עולי רגלים ואתה גדרת אותם לעשות אנגריא לבת פרעה להושיב שם עבדיה ומשרתיה : (כח) וירא שלמה את הנער · קודם לכן : כי עושה מלאכה הוא · מהיר במלאכתו וזריז : לכל סבל בית יוסף · לכל מסקי מיסין דבית יוסף מנשה ואפרים לפי

מצודת דוד

מרד במלך אשר גינה מעשיו בפרסום ואמר שלמה בנה את המלוא ודוד הלא הניחו פנוי להתאסף בו לעת הצורך : סגר וגו׳ · ר״ל מאז היתה פרוצה חומת עיר דוד לצאת ולבוא ובאו אל המלך להגיש אליו דברי ריבותם והנה שלמה סגר הפרצה כאילו אינו חושש לעשות משפט העם : (כח) כי עושה מלאכה · ר״ל שהוא מהיר וזריז במעשיו : ויפקד אותו · מאז עד לא סרים בו יד מנהו על סבל בית יוסף ר״ל לגבות מהם המס : (כט) ויהי בעת ההיא · כאשר מנהו ויצא מירושלים ללכת לגבות המס : והוא · על אחיה השילוני חוזר : ושניהם לבדם · ולא היה שם מי לגלות הדבר אשר יעשה : (ל) שנים עשר קרעים · ר״ל י״ב חתיכות או קרעים ממש ובי״ב קרעים יש י״ג חתיכות ונתן לירבעם י״א חתיכות ובהם עשרה קרעים לרמז על עשרה שבטים ובידו נשאר שני חתיכות ובהם קרע אחד לרמז שבשבט יהודה ישאר במלכות בית דוד ושבט בנימין נכלל בשבט יהודה והיו טפלים להם והלוים אלא יחשבו בין כל שבטי ישראל ולא יתחשבו כלל : (לא) קח לך וגו׳ ·

מצודת ציון

(שם כ״ז) : (כח) ויפקד · ענין מנוי וגזברות כמו מאז הפקיד אותו (שם ל״ט): סבל· משא המס: (ל) ויתפוש·

לסיות

למען ׀ עבדי דוד ולמען ירושלם העיר אשר בחרתי
בה מכל שבטי ישראל: לג יען ׀ אשר עזבוני וישתחוו
לעשתרת אלהי צדנין לכמוש אלהי מואב ולמלכם אלהי
בני־עמון ולא־הלכו בדרכי לעשות הישר בעיני וחקתי
ומשפטי כדוד אביו: לד ולא־אקח את־כל־הממלכה
מידו כי ׀ נשיא אשתנו כל ימי חייו למען דוד עבדי
אשר בחרתי אתו אשר שמר מצותי וחקתי: לה ולקחתי
המלוכה מיד בנו ונתתיה לך את עשרת השבטים:
לו ולבנו אתן שבט־אחד למען היות־ניר לדויד־עבדי
כל־הימים ׀ לפני בירושלם העיר אשר בחרתי לי לשום
שמי שם: לז ואתך אקח ומלכת בכל אשר־תאוה נפשך
והיית מלך על־ישראל: לח והיה אם־תשמע את־כל־
אשר אצוך והלכת בדרכי ועשית הישר בעיני לשמור
חקותי ומצותי כאשר עשה דוד עבדי והייתי עמך
ובניתי לך בית־נאמן כאשר בניתי לדוד ונתתי לך

קמץ בז"ק

רש"י

שמשכנו אפרים היה: (לו) ניר · ממשלה · וניר לשון עול:

מצודת ציון

ויאחז: (לד) אשיתנו · אשימנו להיות נאות ולסימן: כמו אשית בישע (תהלים י"ב): (לו) ניר · כמו נר: (לח) נאמן ·

מצודת דוד

(לג) אשר עזבוני · ר"ל הניח את נפשו לעזוב אותי ולהשתחוות לעבודת כוכבים: ולא הלכו בדרכי · לא לימד אותן ללכת בדרכי וכו' כאשר עשה דוד אביו: (לד) את כל הממלכה · ר"ל שום דבר מן הממלכה לא אקח מידו ודוגמתו לא תעשה כל מלאכה (שמות כ') ור"ל שום מלאכה: כי נשיא אשיתנו · כל ימיו אשים אותו לנשיא על כל ישראל כאשר הוא עתה: (לו) ניר · ר"ל מלך מושל וכה"א ערכתי נר למשיחי (תהלים קל"ב) ויקרא המלך כן על שם שמשפיע ומאיר ובאורו נראה אור: לדוד עבדי · להיות מזרעו מלך מושל: (לז) בכל אשר תאוה נפשך · ר"ל למשול ממשל רב: (לח) בית נאמן ·

בית

אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ לט וַאְעַנֶּה א׳ נחה אֶת־זֶרַע דָּוִד לְמַעַן זֹאת
אַךְ לֹא כָל־הַיָּמִים׃ מ וַיְבַקֵּשׁ שְׁלֹמֹה לְהָמִית אֶת־
יָרָבְעָם וַיָּקָם יָרָבְעָם וַיִּבְרַח מִצְרַיִם אֶל־שִׁישַׁק מֶלֶךְ־
מִצְרַיִם וַיְהִי בְמִצְרַיִם עַד־מוֹת שְׁלֹמֹה׃ מא וְיֶתֶר דִּבְרֵי
שְׁלֹמֹה וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה וְחָכְמָתוֹ הֲלוֹא־הֵם כְּתֻבִים עַל־
סֵפֶר דִּבְרֵי שְׁלֹמֹה׃ מב וְהַיָּמִים אֲשֶׁר מָלַךְ שְׁלֹמֹה בִירוּשָׁלִַם
עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה׃ מג וַיִּשְׁכַּב שְׁלֹמֹה עִם־
אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר בְּעִיר דָּוִד אָבִיו וַיִּמְלֹךְ רְחַבְעָם בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃
יב א וַיֵּלֶךְ רְחַבְעָם שְׁכֶם כִּי שְׁכֶם בָּא כָל־יִשְׂרָאֵל
לְהַמְלִיךְ אֹתוֹ׃ ב וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ ׀ יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט וְהוּא
עוֹדֶנּוּ בְמִצְרַיִם אֲשֶׁר בָּרַח מִפְּנֵי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיֵּשֶׁב

רש"י

כצ"ל מ"ש

(לט) אך לא כל הימים · כי לימות המשיח תשוב המלוכה אליו · ובסדר עולם מלאתי ואענה את זרע דוד למען זאת · כנגד שלשים ושש שנה שנתחתן שלמה את בת פרעה שנשאה בשנה הרביעית למלכו וכנגדו נגזרה גזירה על מלכות בית דוד ליחלק וראויה היתה המלוכה לחזור בימי אסא בשנת שש עשרה למלכו אלא שקלקל לשלוח שוחד למלך ארם ולא סמך על הקב"ה והוא שנאמר בדברי הימים ב׳ (ט"ו י׳) בשנת שלשים ושש למלכות אסא בנה בעשא את הרמה וא"א שהרי אסא קבר את בעשא בשנת כ"ו למלכותו אלא ע"ז שנה שלו הוא קורא שלשים ושש שהן סוף שלשים ושש לחלוקת המלכות והגיד הכתוב

מצודת דוד

בית מלכות מתקיימת : (לט) ואענה · כמה שלקה מידם עשרת השבטים : למען זאת · על שסרח שלמה : אך לא כל הימים · כי בימי המשיח תשוב כל המלוכה לזרע דוד : (מ) להמית וגו׳ · בעבור שהרים בו יד ומתחלה רלה להזכיר הסיבה אשר בעבורם נתגלה ירבעם להרים יד במלך : אל שישק · לא זהו שנשא שלמה בתו : (מא) וכל אשר עשה · מלבד מעשיו הנזכרים פה : על ספר וגו׳ · ספר מיוחד היה להם אשר יסופר בו כל דברי שלמה : יב (א) כי שכם וגו׳ · בהשבם אשר בירושלים בהיות מקומו יתחזק למלוך מבלי למלאות שאלתם: (ב) כשמוע· אשר מות שלמה אויבו : והוא עודנו · כשהיה עוד במצרים: וישב · עכ"ז ישב במצרים

מצודת ציון

מתקיים כמו ונאמן ביתך (ש"ב ז׳): (לט) ואענה · מלשון עינוי ויסורין:

יָרָבְעָם בְּמִצְרָיִם׃ ג וַיִּשְׁלְחוּ וַיִּקְרְאוּ־לוֹ וַיָּבֹאוּ ויבא קרי
יָרָבְעָם וְכָל־קְהַל יִשְׂרָאֵל וַיְדַבְּרוּ אֶל־רְחַבְעָם לֵאמֹר׃
ד אָבִיךָ הִקְשָׁה אֶת־עֻלֵּנוּ וְאַתָּה עַתָּה הָקֵל מֵעֲבֹדַת
אָבִיךָ הַקָּשָׁה וּמֵעֻלּוֹ הַכָּבֵד אֲשֶׁר־נָתַן עָלֵינוּ וְנַעַבְדֶךָּ׃
ה וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לְכוּ־עֹד שְׁלֹשָׁה יָמִים וְשׁוּבוּ אֵלָי וַיֵּלְכוּ
הָעָם׃ ו וַיִּוָּעַץ הַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם אֶת־הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר־הָיוּ
עֹמְדִים אֶת־פְּנֵי שְׁלֹמֹה אָבִיו בִּהְיֹתוֹ חַי לֵאמֹר אֵיךְ אַתֶּם
נוֹעָצִים לְהָשִׁיב אֶת־הָעָם־הַזֶּה דָּבָר׃ ז וַיְדַבֵּר וידברו קרי
אֵלָיו לֵאמֹר אִם־הַיּוֹם תִּהְיֶה־עֶבֶד לָעָם הַזֶּה וַעֲבַדְתָּם
וַעֲנִיתָם וְדִבַּרְתָּ אֲלֵיהֶם דְּבָרִים טוֹבִים וְהָיוּ לְךָ עֲבָדִים
כָּל־הַיָּמִים׃ ח וַיַּעֲזֹב אֶת־עֲצַת הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר יְעָצֻהוּ
וַיִּוָּעַץ אֶת־הַיְלָדִים אֲשֶׁר גָּדְלוּ אִתּוֹ אֲשֶׁר הָעֹמְדִים לְפָנָיו׃
ט וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מָה אַתֶּם נוֹעָצִים וְנָשִׁיב דָּבָר אֶת־
הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבְּרוּ אֵלַי לֵאמֹר הָקֵל מִן־הָעֹל אֲשֶׁר־נָתַן
אָבִיךָ עָלֵינוּ׃ י וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו הַיְלָדִים אֲשֶׁר גָּדְלוּ אִתּוֹ

מצודת ציון

יב (ד) עולנו · אמר במשל מעול ההושם בצואר הבהמה : (ו) את פני · לפני : (ז) ועניתם · מלשון עניה

מצודת דוד

במצרים ולא חזר מעצמו:(ג) וישלחו · זקני העדה שלחו אחריו ללכת עמהם אל רחבעם להיות הוא ראש המדברים על כי ידעו בו שלא ישים למולו יד לפה וכאשר שם לסרים יד בשלמה : (ד) הקשה את עולנו · לכלכל בני ביתו הרב ומרכבות הסוסים.: ואתה עתה · ר"ל אבל אתה הואיל ואינך בגודל מעלת אביך אשר באו לראות פניו מאפסי ארץ א"כ מה לך להרבות באנשי בית וסוסים עזוב אותם והקל עולנו : (ה) לכו עוד · ר"ל לכו לאהליכם והתעכבו עוד שלשה ימים ואח"ז שובו אלי : (ז) תהיה עבד · ר"ל תדבר בהכנעה כעבד : ועבדתם ועניתם · תעבוד אותם בדברי הכנעה ותשיב להם על שאלתם דבר הראוי ועוד תוסיף לדבר דברים טובים מאשר לא שאלו הם : והיו לך · ואז יהיו לך לעבדים לעולם כי תמלוך בכל אשר תאוה נפשך : (ח) ויעזוב · כי לא ישרו בעיניו : גדלו אתו · יחד מקטנותם : אשר העומדים ·

לפניו

לֵאמֹר כֹּה־תֹאמַר לָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבְּרוּ אֵלֶיךָ לֵאמֹר
אָבִיךָ הִכְבִּיד אֶת־עֻלֵּנוּ וְאַתָּה הָקֵל מֵעָלֵינוּ כֹּה תְּדַבֵּר
אֲלֵיהֶם קָטָנִּי עָבָה מִמָּתְנֵי אָבִי׃ יא וְעַתָּה אָבִי הֶעְמִיס
עֲלֵיכֶם עֹל כָּבֵד וַאֲנִי אֹסִיף עַל־עֻלְּכֶם אָבִי יִסַּר אֶתְכֶם
בַּשּׁוֹטִים וַאֲנִי אֲיַסֵּר אֶתְכֶם בָּעַקְרַבִּים׃ יב וַיָּבוֹ ויבא קרי
יָרָבְעָם וְכָל־הָעָם אֶל־רְחַבְעָם בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר
הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר שׁוּבוּ אֵלַי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי׃ יג וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ
אֶת־הָעָם קָשָׁה וַיַּעֲזֹב אֶת־עֲצַת הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר יְעָצֻהוּ׃
יד וַיְדַבֵּר אֲלֵיהֶם כַּעֲצַת הַיְלָדִים לֵאמֹר אָבִי הִכְבִּיד אֶת־
עֻלְּכֶם וַאֲנִי אֹסִיף עַל־עֻלְּכֶם אָבִי יִסַּר אֶתְכֶם בַּשּׁוֹטִים
וַאֲנִי אֲיַסֵּר אֶתְכֶם בָּעַקְרַבִּים׃ טו וְלֹא־שָׁמַע הַמֶּלֶךְ אֶל־
הָעָם כִּי־הָיְתָה סִבָּה מֵעִם יְהוָה לְמַעַן הָקִים אֶת־דְּבָרוֹ
אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד אֲחִיָּה הַשִּׁילֹנִי אֶל־יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט׃
טז וַיַּרְא כָּל־יִשְׂרָאֵל כִּי לֹא־שָׁמַע הַמֶּלֶךְ אֲלֵהֶם וַיָּשִׁבוּ

רש"י

שבאותה שנה קלקל אסא אך לא כל הימים אלא ל"ו שנה : (י) קטני עבה אצבע קטנה שלי : (יא) עקרבים · אישגלנט"יר בלע"ז שעוקצין כעקרב :

מצודת דוד

אשר היו העומדים לפניו : (י) קטני · אצבעי הקטן עבה היא משתי מתני אבי ר"ל אהיה עוד במעלה יותר מאבי : (יא) ועתה · הואיל ותגדל מעלתי אוסיף עוד עולכם כי עוד יתרבו אנשי וסוסי ועליכם לכלכל : יסר אתכם · למלאות די מחסורו : בעקרבים · המכאיבים עוד יותר :
(טו) אל העם · אשר שאלו להקל עולם : כי היתה סבה · רצה לומר לא בעבור גודל סכלות הסיב מה שהסיב כ"א מה' היתה : אל ירבעם · אשר

מצודת ציון

ותשובה : (יא) העמיס · ענין הטענת משא כמו ויעמוס איש על חמורו (בראשית מ"ד) : יסר · מלשון יסורין והכאה : בשוטים · הוא כעין שבט כמו שוט לסוס (משלי כ"ו) : בעקרבים · מין קוצים כמו ואל עקרבים אתה יושב (יחזקאל ב') : (טו) סבה ·

הָעָם אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּבָר ׀ לֵאמֹר מַה־לָּנוּ חֵלֶק בְּדָוִד וְלֹא־
נַחֲלָה בְּבֶן־יִשַׁי לְאֹהָלֶיךָ יִשְׂרָאֵל עַתָּה רְאֵה בֵיתְךָ דָּוִד
וַיֵּלֶךְ יִשְׂרָאֵל לְאֹהָלָיו׃ יז וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַיֹּשְׁבִים בְּעָרֵי
יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ עֲלֵיהֶם רְחַבְעָם׃ יח וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם
אֶת־אֲדֹרָם אֲשֶׁר עַל־הַמַּס וַיִּרְגְּמוּ כָל־יִשְׂרָאֵל בּוֹ אֶבֶן
וַיָּמֹת וְהַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם הִתְאַמֵּץ לַעֲלוֹת בַּמֶּרְכָּבָה לָנוּס
יְרוּשָׁלָם׃ יט וַיִּפְשְׁעוּ יִשְׂרָאֵל בְּבֵית דָּוִד עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
כ וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ כָּל־יִשְׂרָאֵל כִּי־שָׁב יָרָבְעָם וַיִּשְׁלְחוּ וַיִּקְרְאוּ
אֹתוֹ אֶל־הָעֵדָה וַיַּמְלִיכוּ אֹתוֹ עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה
אַחֲרֵי בֵית־דָּוִד זוּלָתִי שֵׁבֶט־יְהוּדָה לְבַדּוֹ׃ כא וַיָּבֹאוּ ויבא ק׳
רְחַבְעָם יְרוּשָׁלַם וַיַּקְהֵל אֶת־כָּל־בֵּית יְהוּדָה וְאֶת־שֵׁבֶט
בִּנְיָמִן מֵאָה וּשְׁמֹנִים אֶלֶף בָּחוּר עֹשֵׂה מִלְחָמָה לְהִלָּחֵם
עִם־בֵּית יִשְׂרָאֵל לְהָשִׁיב אֶת־הַמְּלוּכָה לִרְחַבְעָם בֶּן־
שְׁלֹמֹה׃ כב וַיְהִי דְּבַר הָאֱלֹהִים אֶל־שְׁמַעְיָה אִישׁ־

רש"י

(טז) ראה ביתך · בית המקדש שבנית לך לבדך יהיה: (יח) אדורם · הוא אדונירם: (כא) ואת שבט בנימין · העומדים על הגבול שיפוטם ובנימין

מצודת ציון

ענין הקפת הדבר והגורם לו: (יח) וירגמו · השלכת האבנים נקראת רגימה: התאמץ · מלשון אמוץ ר"ל התחזק: (יט) ויפשעו · מרדו כמו

מצודת דוד

אשר הוא ימלוך: (טז) מה לנו: ר"ל מהו החלק הניתן לנו בעבור דוד לשנהיה עבדים לזרעו: ולא נחלה · אבל לא ניתן לנו נחלה בעבור בן ישי: לאהליך ישראל · אתה ישראל לכו לאהליך ולא תמליכו אותו: עתה · ר"ל אתה רחבעם הבא מדוד מעתה ראה בהנהגת ביתך כאחד העם ואין לך עסק במלוכה: (יח) וישלח המלך · שלח אל העם להחזירם בדברי רכות: התאמץ · כי פחד לנפשו: (כ) כשמוע כל ישראל · כי זקני העדה לבדם שלחו אחריו מאז וידעו ממנו ורצוהו ולאח"ז נשמע לכולם כשבא וגו׳ ממצרים: זולתי שבט יהודה · ואף בני בנימין נגללו עמהם על כי ירושלים עיר המלוכה היתה לנחלה לשניהם ומפני

הָֽאֱלֹהִים לֵאמֹֽר׃ כג אֱמֹר אֶל־רְחַבְעָם בֶּן־שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ
יְהוּדָה וְאֶל־כָּל־בֵּית יְהוּדָה וּבִנְיָמִין וְיֶתֶר הָעָם לֵאמֹֽר׃
כד כֹּה אָמַר יְהוָה לֹא־תַעֲלוּ וְלֹא־תִלָּחֲמוּן עִם־אֲחֵיכֶם בְּנֵֽי־
יִשְׂרָאֵל שׁוּבוּ אִישׁ לְבֵיתוֹ כִּי מֵאִתִּי נִהְיָה הַדָּבָר הַזֶּה
וַֽיִּשְׁמְעוּ אֶת־דְּבַר יְהוָה וַיָּשֻׁבוּ לָלֶכֶת כִּדְבַר יְהוָֽה׃
כה וַיִּבֶן יָרָבְעָם אֶת־שְׁכֶם בְּהַר אֶפְרַיִם וַיֵּשֶׁב בָּהּ וַיֵּצֵא
מִשָּׁם וַיִּבֶן אֶת־פְּנוּאֵל׃ כו וַיֹּאמֶר יָרָבְעָם בְּלִבּוֹ עַתָּה
תָּשׁוּב הַמַּמְלָכָה לְבֵית־דָּוִֽד׃ כז אִם־יַעֲלֶה ׀ הָעָם הַזֶּה
לַעֲשׂוֹת זְבָחִים בְּבֵית־יְהוָה בִּירוּשָׁלִַם וְשָׁב לֵב הָעָם הַזֶּה
אֶל־אֲדֹנֵיהֶם אֶל־רְחַבְעָם מֶלֶךְ יְהוּדָה וַהֲרָגֻנִי וְשָׁבוּ אֶל־
רְחַבְעָם מֶלֶךְ־יְהוּדָֽה׃ כח וַיִּוָּעַץ הַמֶּלֶךְ וַיַּעַשׂ שְׁנֵי עֶגְלֵי
זָהָב וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם רַב־לָכֶם מֵעֲלוֹת יְרוּשָׁלִַם הִנֵּה אֱלֹהֶיךָ
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָֽיִם׃ כט וַיָּשֶׂם אֶת־הָאֶחָד
בְּבֵית־אֵל וְאֶת־הָאֶחָד נָתַן בְּדָֽן׃ ל וַיְהִי הַדָּבָר הַזֶּה

רש״י

היה גבולם סמוך זה לזה: (כז) אם יעלה העם הזה וגו'. אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד ויהיה הוא יושב ואני עומד וכמונאתי שביעית בזמן הקהל יקרא את פרשת המלך שהוא ראש במדינתו ואני כשאר

מצודת דוד

כבוד שבט יהודה לא הוזכרו כי אינן רק טפלים להם: (כג) ויתר העם. כי רבים משאר השבטים התגוררו בנחלת יהודה ובנימין: (כד) כי מאתי. בהשגחה בא הדבר ולא במקרה: (כה) ויבן. להיות עיר מבצר להשגב בה: (כו) עתה תשוב. ר"ל מהרה ובזמן קרוב: (כז) אם יעלם. כשיעלה העם הזה וכו': ושב לב. להסבו ולהסוב בו כרצותם כי לו לבדו הרשות לשבת בעזרה ולא לזולתו: ושבו אל רחבעם. להיות הוא עליהם למלך: (כח) ויועץ המלך. עם יועציו: רב לכם. ר"ל מרחק רב לכם הדבר מאשר תעלו עד ירושלים: הנה אלהיך ישראל. פיתה אותם לאמר אשר השכינה תשרה על עגלי הזהב וכאשר טעו מאז בהעגל שעשה אהרן לזה אמר בהלשון הזה עצמו כמו שכתוב אלה אלהיך ישראל וגו

לְחַטָּאת וַיֵּלְכוּ הָעָם לִפְנֵי הָאֶחָד עַד־דָּן׃ לא וַיַּעַשׂ אֶת־
בֵּית בָּמוֹת וַיַּעַשׂ כֹּהֲנִים מִקְצוֹת הָעָם אֲשֶׁר לֹא־הָיוּ מִבְּנֵי
לֵוִי׃ לב וַיַּעַשׂ יָרָבְעָם ׀ חָג בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁמִינִי בַּחֲמִשָּׁה־עָשָׂר
יוֹם לַחֹדֶשׁ כֶּחָג ׀ אֲשֶׁר בִּיהוּדָה וַיַּעַל עַל־הַמִּזְבֵּחַ כֵּן עָשָׂה
בְּבֵית־אֵל לְזַבֵּחַ לָעֲגָלִים אֲשֶׁר־עָשָׂה וְהֶעֱמִיד בְּבֵית אֵל
אֶת־כֹּהֲנֵי הַבָּמוֹת אֲשֶׁר עָשָׂה׃ לג וַיַּעַל עַל־הַמִּזְבֵּחַ ׀
אֲשֶׁר־עָשָׂה בְּבֵית־אֵל בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁמִינִי
בַּחֹדֶשׁ אֲשֶׁר־בָּדָא מִלְּבַד מלבו קרי וַיַּעַשׂ חָג לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
וַיַּעַל עַל־הַמִּזְבֵּחַ לְהַקְטִיר׃ יג א וְהִנֵּה ׀ אִישׁ אֱלֹהִים
בָּא מִיהוּדָה בִּדְבַר יְהוָה אֶל־בֵּית־אֵל וְיָרָבְעָם עֹמֵד
עַל־הַמִּזְבֵּחַ לְהַקְטִיר׃ ב וַיִּקְרָא עַל־הַמִּזְבֵּחַ בִּדְבַר יְהוָה
וַיֹּאמַר מִזְבֵּחַ מִזְבֵּחַ כֹּה אָמַר יְהוָה הִנֵּה־בֵן נוֹלָד לְבֵית־

רש"י

העם כמלאתי בזוי : (ל) עד דן · בסוף גבול הארץ : (לג) בחודש השמיני · דרש להם הוא חודש האסיף וכו ראוי שחג להיות : בדא מלבו · לשון כזב קונטרובי"ר בלע"ז : (א) והנה איש אלהים · זה שיא עדו : (ב) מזבח

מצודת ציון / מצודת דוד

ויפשע אדום (מ"ב ח') : (לג) בדא · ענין המלאת הכזב כמו מלבך אתה
וגו' (שמות ל"ב): (ל) לחטאת · עם כי מתחלה לא היתה הכוונה לשם עבודת כוכבים אולם בהאריך הזמן חטאו בהם ועשאום לעבודת כוכבים ממש : עד דן · הרחיקו ללכת עד דן שהיתה בסוף הגבול וכאומר הנה מתחלה פיתם בעבור מרחק הדרך לירושלים ובסוף הרחיקו ללכת אל העגל אשר בדן : (לא) בית במות · עשה בדן בית להעמיד בו מזבחות : מקצות העם · ממקלתם יהיה מי שיהיה: (לב) כחג אשר ביהודה · לעשות בו כמלות חג הסוכות הנעשה ביהודה בט"ו לחודש השביעי : ויעל · העלה עולות על המזבח : כן עשה וגו' · כמו שעשה בדן כן עשה בבית אל : והעמיד וגו' · לעשות עבודת המזבח : אשר עשה · מקלות העם : (לג) ויעל · העלה עולות כמו בדן : אשר בדא מלבו · אשר המציא ממחשבות לבו אשר לא כדת : ויעל וגו' להקטיר · ירבעם בעצמו עלה להקטיר את הקטורת אבל שאר הקרבנות העלו כהני הבמות במלותו : יג (א) בדבר ה' · ר"ל בשליחות ה' : (ב) מזבח מזבח ·

דָּוִד יֹאשִׁיָּהוּ שְׁמוֹ וְזָבַח עָלֶיךָ אֶת־כֹּהֲנֵי הַבָּמוֹת הַמַּקְטִרִים
עָלֶיךָ וְעַצְמוֹת אָדָם יִשְׂרְפוּ עָלֶיךָ׃ ג וְנָתַן בַּיּוֹם הַהוּא
מוֹפֵת לֵאמֹר זֶה הַמּוֹפֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה הִנֵּה הַמִּזְבֵּחַ
נִקְרָע וְנִשְׁפַּךְ הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר־עָלָיו׃ ד וַיְהִי כִשְׁמֹעַ הַמֶּלֶךְ
אֶת־דְּבַר אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר קָרָא עַל־הַמִּזְבֵּחַ בְּבֵית־אֵל
וַיִּשְׁלַח יָרָבְעָם אֶת־יָדוֹ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ לֵאמֹר ׀ תִּפְשֻׂהוּ
וַתִּיבַשׁ יָדוֹ אֲשֶׁר שָׁלַח עָלָיו וְלֹא יָכֹל לַהֲשִׁיבָהּ אֵלָיו׃
ה וְהַמִּזְבֵּחַ נִקְרָע וַיִּשָּׁפֵךְ הַדֶּשֶׁן מִן־הַמִּזְבֵּחַ כַּמּוֹפֵת אֲשֶׁר
נָתַן אִישׁ הָאֱלֹהִים בִּדְבַר יְהוָה׃ ו וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר ׀
אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים חַל־נָא אֶת־פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהִתְפַּלֵּל
בַּעֲדִי וְתָשֹׁב יָדִי אֵלָי וַיְחַל אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֶת־פְּנֵי יְהוָה
וַתָּשָׁב יַד־הַמֶּלֶךְ אֵלָיו וַתְּהִי כְּבָרִאשֹׁנָה׃ ז וַיְדַבֵּר הַמֶּלֶךְ

קמץ בז"ק

רש"י

מזבח · שבבית אל והכהן : ועצמות אדם · של ירבעם זה אלא שהלק לו כבוד : (ג) ונתן ביום ההוא · הנביא מופת לדבריו ביום שנתנבא זה לכם האות המזבח נקרע היום מאליו ונשפך הדשן לארץ : (ד) ותיבש ידו · נקם הקדוש ברוך הוא על כבודו של צדיק יותר מכבודו עומד ומקטיר לעבודת כוכבים לא יבשה ידו ובשביל לעז הצדיק יבשה ידו : (ו) אלהיך · ולא אלהי עדיין עומד במרדו : ותהי כבראשונה · עומד ומקטיר לעבודת כוכבים :

מצודת דוד

כאילו ידבר אל המזבח ומדרך הקריאה לכפול שם הנקרא וכן אברהם אברהם (בראשית כ"ג) : נולד · יהיה נולד : ועצמות אדם · כאומר הנה עתה שורפים עליך עצמות בהמה אבל אז ישרפו עליך עצמות אדם כמו שכתוב ויקח את העצמות מן הקברים וישרוף על המזבח (מלכים ב' כ"ג) : (ג) ונתן ביום ההוא · איש האלהים נתן מופת בעת ההיא לאמת דבריו : (ד) וישלח · הושיט ידו על הנביא לרמז לעבדיו לתפשו : (ו) ותשוב · רצה לומר שאוכל להשיב ידי : ותשב · היה משיבה אליו

מצודת ציון

בודאה (נחמיה ו') : יג (ג) מופת · אות : (ו) חל · ענין בקשה כמו ויחל משה (שמות ל"ב) : (ז) וסעדה · אכול סעודה : מתת · מתנה כמו מתת אלהים היא (קהלת ס') :

אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים בֹּאָה־אִתִּי הַבַּיְתָה וּסְעָדָה וְאֶתְּנָה לְךָ
מַתָּת׃ ח וַיֹּאמֶר אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֶל־הַמֶּלֶךְ אִם־תִּתֶּן־לִי אֶת־
חֲצִי בֵיתֶךָ לֹא אָבֹא עִמָּךְ וְלֹא־אֹכַל לֶחֶם וְלֹא אֶשְׁתֶּה־מַּיִם
בַּמָּקוֹם הַזֶּה׃ ט כִּי־כֵן ׀ צִוָּה אֹתִי בִּדְבַר יְהוָה לֵאמֹר לֹא־
תֹאכַל לֶחֶם וְלֹא תִשְׁתֶּה־מָּיִם וְלֹא תָשׁוּב בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר
הָלָכְתָּ׃ י וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ אַחֵר וְלֹא־שָׁב בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר בָּא בָהּ
אֶל־בֵּית־אֵל׃ יא וְנָבִיא אֶחָד זָקֵן יֹשֵׁב בְּבֵית־אֵל וַיָּבוֹא
בְנוֹ וַיְסַפֶּר־לוֹ אֶת־כָּל־הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר־עָשָׂה אִישׁ־הָאֱלֹהִים ׀
הַיּוֹם בְּבֵית־אֵל אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר אֶל־הַמֶּלֶךְ
וַיְסַפְּרוּם לַאֲבִיהֶם׃ יב וַיְדַבֵּר אֲלֵהֶם אֲבִיהֶם אֵי־זֶה הַדֶּרֶךְ
הָלָךְ וַיִּרְאוּ בָנָיו אֶת־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הָלַךְ אִישׁ הָאֱלֹהִים
אֲשֶׁר־בָּא מִיהוּדָה׃ יג וַיֹּאמֶר אֶל־בָּנָיו חִבְשׁוּ־לִי הַחֲמוֹר
וַיַּחְבְּשׁוּ־לוֹ הַחֲמוֹר וַיִּרְכַּב עָלָיו׃ יד וַיֵּלֶךְ אַחֲרֵי אִישׁ
הָאֱלֹהִים וַיִּמְצָאֵהוּ יֹשֵׁב תַּחַת הָאֵלָה וַיֹּאמֶר אֵלָיו הַאַתָּה
אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־בָּאתָ מִיהוּדָה וַיֹּאמֶר אָנִי׃ טו וַיֹּאמֶר
אֵלָיו לֵךְ אִתִּי הַבָּיְתָה וֶאֱכֹל לָחֶם׃ טז וַיֹּאמֶר לֹא אוּכַל
לָשׁוּב אִתָּךְ וְלָבוֹא אִתָּךְ וְלֹא־אֹכַל לֶחֶם וְלֹא־אֶשְׁתֶּה

ר ש " י

(ז) וסעדה · אכול : (יא) ונביא אחד · נביא השקר : יושב בבית אל ·
ואינו משם אלא משומרון בא כן הוא אומר בפרשת יאשיה (מלכים ב' כ"ג

מצודת ציון

(יג) חבשו · ענין תקון האוכף :
(יד) האלה · שם אילן מה : האתה ·

מצודת דוד

אליו ונתרפאת מעתה והיתה כבראשונה:
(ט) צוה אותי · המלאך הדובר בי
לנוי כדבר ה' וגו' : ולא תשוב
בדרך · לא תשוב למקומך בזה הדרך אשר הלכת הנה וכאילו לא יחפוץ לדעת
מבואת העיר לשוב ולבוא בה : (יא) ויספרום · מתחלה בא האחד
וספר ואח"ז באו יתר בניו וספרו גם המה : (יב) ויראו · כמו ויראו
בפת"ח

אתך מים במקום הזה׃ יז כי־דבר אלי בדבר יהוה לא־
תאכל לחם ולא־תשתה שם מים לא־תשוב ללכת בדרך
אשר־הלכת בה׃ יח ויאמר לו גם־אני נביא כמוך
ומלאך דבר אלי בדבר יהוה לאמר השבהו אתך אל־
ביתך ויאכל לחם וישת מים כחש לו׃ יט וישב אתו
ויאכל לחם בביתו וישת מים׃ כ ויהי הם ישבים אל־
השלחן ° ויהי דבר יהוה אל־הנביא אשר השיבו׃
כא ויקרא אל־איש האלהים אשר־בא מיהודה לאמר
כה אמר יהוה יען כי מרית פי יהוה ולא שמרת את־
המצוה אשר צוך יהוה אלהיך׃ כב ותשב ותאכל לחם
ותשת מים במקום אשר דבר אליך אל־תאכל לחם ואל־
תשת מים לא־תבוא נבלתך אל־קבר אבתיך׃ כג ויהי
אחרי אכלו לחם ואחרי שתותו ויחבש־לו החמור לנביא
אשר השיבו׃ כד וילך וימצאהו אריה בדרך וימיתהו
ותהי נבלתו משלכת בדרך והחמור עמד אצלה והאריה
עמד אצל הנבלה׃ כה והנה אנשים עברים ויראו את־

פבא"פ

רש"י

ר"ט) וימלטו עצמותיו את עצמות הנביא אשר בא משומרון : (כ) אל הנביא · נביא השקר : אשר השיבו · לאיש האלהים מכאן אמרו גדולה לגימה שמשרה שכינה על נביאי הבעל : (כא) ויקרא · הנביא הזקן אל איש האלהים : (כג) לנביא אשר השיבו · זה שם לרכוב עליו איש האלהים :

מצודת דוד

בספ"ת ור"ל שהרגו לאביהם : (יז) כי דבר אלי · ר"ל דבר בא אלי ע"י המלאך שאמר בדבר ה' וגו' : (יח) כחש לו · אלה דברי כותב הספר שאמר הנה הנביא הזקן היה מכזב לו כי לא בא אליו בנבואה להשיבו : (כ) אשר השיבו · הוא הנביא הזקן : (כג) ויחבש לו · הנביא הזקן חבש

מצודת ציון

בה"א השאלה : (כא) מרית · מלשון מרי ומרד : (כב) נבלתך · אף גוף מת צדיק נקרא נבלה וכן נבלתי

את

הַנְּבֵלָה מֻשְׁלֶכֶת בַּדֶּרֶךְ וְאֶת־הָאַרְיֵה עֹמֵד אֵצֶל הַנְּבֵלָה
וַיָּבֹאוּ וַיְדַבְּרוּ בָעִיר אֲשֶׁר הַנָּבִיא הַזָּקֵן יֹשֵׁב בָּהּ׃
כו וַיִּשְׁמַע הַנָּבִיא אֲשֶׁר הֱשִׁיבוֹ מִן־הַדֶּרֶךְ וַיֹּאמֶר אִישׁ
הָאֱלֹהִים הוּא אֲשֶׁר מָרָה אֶת־פִּי יְהוָה וַיִּתְּנֵהוּ יְהוָה לָאַרְיֵה
וַיִּשְׁבְּרֵהוּ וַיְמִתֵהוּ כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר־לוֹ׃ כז וַיְדַבֵּר
אֶל־בָּנָיו לֵאמֹר חִבְשׁוּ־לִי אֶת־הַחֲמוֹר וַיַּחֲבֹשׁוּ׃ כח וַיֵּלֶךְ
וַיִּמְצָא אֶת־נִבְלָתוֹ מֻשְׁלֶכֶת בַּדֶּרֶךְ וַחֲמוֹר וְהָאַרְיֵה
עֹמְדִים אֵצֶל הַנְּבֵלָה לֹא־אָכַל הָאַרְיֵה אֶת־הַנְּבֵלָה וְלֹא
שָׁבַר אֶת־הַחֲמוֹר׃ כט וַיִּשָּׂא הַנָּבִיא אֶת־נִבְלַת אִישׁ־
הָאֱלֹהִים וַיַּנִּחֵהוּ אֶל־הַחֲמוֹר וַיְשִׁיבֵהוּ וַיָּבֹא אֶל־עִיר הַנָּבִיא
הַזָּקֵן לִסְפֹּד וּלְקָבְרוֹ׃ ל וַיַּנַּח אֶת־נִבְלָתוֹ בְּקִבְרוֹ וַיִּסְפְּדוּ
עָלָיו הוֹי אָחִי׃ לא וַיְהִי אַחֲרֵי קָבְרוֹ אֹתוֹ וַיֹּאמֶר אֶל־
בָּנָיו לֵאמֹר בְּמוֹתִי וּקְבַרְתֶּם אֹתִי בַּקֶּבֶר אֲשֶׁר אִישׁ
הָאֱלֹהִים קָבוּר בּוֹ אֵצֶל עַצְמֹתָיו הַנִּיחוּ אֶת־עַצְמֹתָי׃
לב כִּי הָיֹה יִהְיֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר קָרָא בִּדְבַר יְהוָה עַל־
הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר בְּבֵית־אֵל וְעַל כָּל־בָּתֵּי הַבָּמוֹת אֲשֶׁר בְּעָרֵי

ר ש " י

(ל) בקברו ·בבית קבורה שהיה לנביא השקר הזה בעיר: (לב) כי היה יהיה

מצודת ציון

יקומון (ישעיה כ"ו):(כט) אל החמור· על החמור: (ל) הוי· הוא ענין לשון יללה: (לא) עצמותיו· זכר העצמות במקום הגוף כי הם מוסדי הגוף: (לא) ימלא את ידו· הוא ענין תוך כמו ומלאת יד אהרן (שמות כ"ט):

מצודת דוד

את החמור להביא אשר בא מיהודה: (כז) אשר דבר לו· אשר דבר עליו: (ל) בקברו· בהקבר אשר כרה הנביא הזקן לעצמו: ויספדו· הנביא הזקן ובניו: הוי אחי· ר"ל צר לי עליך רעי: (לב) ועל כל בתי הבמות· אף שהנביא הבא מיהודה לא ניבא

ב"א על המזבח בבית אל הוסיף הוא לנבאות על כל בתי הבמות וגו': בערי

שומרון

שֹׁמְרוֹן׃ לג אַחַר הַדָּבָר הַזֶּה לֹא־שָׁב יָרָבְעָם מִדַּרְכּוֹ
הָרָעָה וַיָּשָׁב וַיַּעַשׂ מִקְצוֹת הָעָם כֹּהֲנֵי בָמוֹת הֶחָפֵץ
יְמַלֵּא אֶת־יָדוֹ וִיהִי כֹּהֲנֵי בָמוֹת׃ לד וַיְהִי בַּדָּבָר הַזֶּה
לְחַטַּאת בֵּית יָרָבְעָם וּלְהַכְחִיד וּלְהַשְׁמִיד מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה׃
יד א בָּעֵת הַהִיא חָלָה אֲבִיָּה בֶן־יָרָבְעָם׃ ב וַיֹּאמֶר יָרָבְעָם
לְאִשְׁתּוֹ קוּמִי נָא וְהִשְׁתַּנִּית וְלֹא יֵדְעוּ כִּי־אַתִּי את קרי
אֵשֶׁת יָרָבְעָם וְהָלַכְתְּ שִׁלֹה הִנֵּה־שָׁם אֲחִיָּה הַנָּבִיא הוּא־
דִבֶּר עָלַי לְמֶלֶךְ עַל־הָעָם הַזֶּה׃ ג וְלָקַחַתְּ בְּיָדֵךְ עֲשָׂרָה
לֶחֶם וְנִקֻּדִים וּבַקְבֻּק דְּבַשׁ וּבָאת אֵלָיו הוּא יַגִּיד לָךְ מַה־
יִּהְיֶה לַנָּעַר׃ ד וַתַּעַשׂ כֵּן אֵשֶׁת יָרָבְעָם וַתָּקָם וַתֵּלֶךְ
שִׁלֹה וַתָּבֹא בֵּית אֲחִיָּה וַאֲחִיָּהוּ לֹא־יָכֹל לִרְאוֹת כִּי קָמוּ

רש"י

וגו' · אולי ימלטו עצמותיו את עצמותי : (לג) אחר הדבר הזה · שראה את המופת הזה ושמע את דברי הנביא ואעפ"כ לא שב ורבותינו דרשו אחר שתפסו הקב"ה בבגדו ואמר לו חזור בך ואני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן : (ג) ונקודים · מין קליות פייבשין בתנור ועושין אותן קמח לעשות ממנו

מצודת דוד

שומרון · אמר על שם סופו כי עמרי בנאה לאחר זמן : (לג) אחר הדבר הזה · אף כי ראה מפלאות ה' ביבישת ידו וקריעת המזבח ותוספת הנביא על אשר עבר מצות ה' עכ"ז לא שב מדרכו : וישב ויעש · ר"ל פעם אחר פעם : החפץ · כל הרוצה היה מחנך עצמו והיה מכהני במות : (לד) בדבר הזה · בעבור עבודת הבמות היה הגמול להיות בית ירבעם חסר מן העולם : יד (ב) והשתנית · שנה כסותך למען לא ידעו הרואים אשר את אשתי כי חשב פן כשידעו אשר היא הולכת אל הנביא יתקרו לדעת מה דבר עמה ויהיה לו למוקש : למלך · שאהיה למלך ונראה א"כ בזה שדבר ה' בפיו אמת : (ד) קמו

מצודת ציון

(לד) לחטאת · ענין חסרון כמו והייתי אני ובני שלמה חטאים (לעיל א') : ולהכחיד · להכרית כמו ותכחד מן הארץ (שמות ט') : ולהשמיד · ענין כליון : יד (ב) והשתנית · מלשון שינוי : (ג) בידך · עמך וברשותך : ונקודים · פת יבש מתובל בתבלין על כי המה מנוקדים ומנומרים ממראה התבלין : ובקבוק · כלי שפיו צר וכן וקנית בקבוק (ירמיה י"ט) :

עֵינָיו מִשֵּׂיבוֹ׃ ה וַיהוָה אָמַר אֶל־אֲחִיָּהוּ הִנֵּה אֵשֶׁת
יָרָבְעָם בָּאָה לִדְרֹשׁ דָּבָר מֵעִמְּךָ אֶל־בְּנָהּ כִּי־חֹלֶה הוּא
כָּזֹה וְכָזֶה תְּדַבֵּר אֵלֶיהָ וִיהִי כְבֹאָהּ וְהִיא מִתְנַכֵּרָה׃ ו וַיְהִי
כִשְׁמֹעַ אֲחִיָּהוּ אֶת־קוֹל רַגְלֶיהָ בָּאָה בַפֶּתַח וַיֹּאמֶר בֹּאִי
אֵשֶׁת יָרָבְעָם לָמָּה זֶּה אַתְּ מִתְנַכֵּרָה וְאָנֹכִי שָׁלוּחַ אֵלַיִךְ
קָשָׁה׃ ז לְכִי אִמְרִי לְיָרָבְעָם כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
יַעַן אֲשֶׁר הֲרִימֹתִיךָ מִתּוֹךְ הָעָם וָאֶתֶּנְךָ נָגִיד עַל עַמִּי
יִשְׂרָאֵל׃ ח וָאֶקְרַע אֶת־הַמַּמְלָכָה מִבֵּית דָּוִד וָאֶתְּנֶהָ לָךְ
וְלֹא הָיִיתָ כְּעַבְדִּי דָוִד אֲשֶׁר שָׁמַר מִצְוֹתַי וַאֲשֶׁר הָלַךְ
אַחֲרַי בְּכָל־לְבָבוֹ לַעֲשׂוֹת רַק הַיָּשָׁר בְּעֵינָי׃ ט וַתָּרַע
לַעֲשׂוֹת מִכֹּל אֲשֶׁר־הָיוּ לְפָנֶיךָ וַתֵּלֶךְ וַתַּעֲשֶׂה־לְּךָ אֱלֹהִים
אֲחֵרִים וּמַסֵּכוֹת לְהַכְעִיסֵנִי וְאֹתִי הִשְׁלַכְתָּ אַחֲרֵי גַוֶּךָ׃
י לָכֵן הִנְנִי מֵבִיא רָעָה אֶל־בֵּית יָרָבְעָם וְהִכְרַתִּי לְיָרָבְעָם
מַשְׁתִּין בְּקִיר עָצוּר וְעָזוּב בְּיִשְׂרָאֵל וּבִעַרְתִּי אַחֲרֵי בֵית־

רש״י

מאכל שקורין לו שתיאה בלשון גמרא: (ה) והיא מתנכרה · כאילו אינה זאת: (ו) שלוח אליך · מאת הקב״ה בשליחות קשה: (י) משתין בקיר · תרגם יונתן ידע מדע · משית בהירות לבו: עצור ועזוב · עצור שיש לו

מצודת ציון

(ז) הרמותיך · מל׳ תרומה ור״ל הפרשתיך: (ט) ומסכות · עבודות כוכבי׳ העשוים בהתכת המתכת וכן אלהי מסכה (שמות ל״ד): גוך · גופך כמו ושבט לגו כסילים (משלי כ״ו): (י) ובערתי · ענין הפנוי מהמקום כמו בערתי הקודש (דברים כ״ו): הגלל · הצואה כמו גללי האדם (יחזקאל ד׳):

מצודת דוד

עיניו משיבו · לפי שדרך העין להתנענע בעת הראות אבל כשנעדר הראות מן העין תקום ותעמוד במקום אחד: (ה) כזה וכזה · הדברים שאמר לה: והיא מתנכרה · עושה עצמה כנכרית כאילו אינה אשת ירבעם: (ו) למה וגו׳ · ר״ל למה לך להתנכר לבל יכירוך מי הלא אנכי שלוח בחזות קשה רק אליך ולא יודע לאיש ואין לך צורך להתנכר: (ט) מכל אשר היו לפניך · רמז בזה לשלמה ולרחבעם: אחרי גוך · כהמשליך דבר מה לאחוריו לבל יראהו: (י) משתין בקיר · הוא הזכר כי עושה קלוח ומשתין בקיר ולא כן הנקבה: עצור · העושה שהוא

יָרָבְעָם כַּאֲשֶׁר יְבַעֵר הַגָּלָל עַד־תֻּמּוֹ׃ יא הַמֵּת לְיָרָבְעָם
בָּעִיר יֹאכְלוּ הַכְּלָבִים וְהַמֵּת בַּשָּׂדֶה יֹאכְלוּ עוֹף הַשָּׁמָיִם
כִּי יְהוָה דִּבֵּר׃ יב וְאַתְּ קוּמִי לְכִי לְבֵיתֵךְ בְּבֹאָה רַגְלַיִךְ
הָעִירָה וּמֵת הַיָּלֶד׃ יג וְסָפְדוּ־לוֹ כָל־יִשְׂרָאֵל וְקָבְרוּ
אֹתוֹ כִּי־זֶה לְבַדּוֹ יָבֹא לְיָרָבְעָם אֶל־קָבֶר יַעַן נִמְצָא־בוֹ
דָּבָר טוֹב אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּבֵית יָרָבְעָם׃
יד וְהֵקִים יְהוָה לוֹ מֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יַכְרִית אֶת־
בֵּית יָרָבְעָם זֶה הַיּוֹם וּמֶה גַּם־עָתָּה׃ טו וְהִכָּה יְהוָה אֶת־
יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר יָנוּד הַקָּנֶה בַּמַּיִם וְנָתַשׁ אֶת־יִשְׂרָאֵל מֵעַל
הָאֲדָמָה הַטּוֹבָה הַזֹּאת אֲשֶׁר נָתַן לַאֲבוֹתֵיהֶם וְזֵרָם
מֵעֵבֶר לַנָּהָר יַעַן אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת־אֲשֵׁרֵיהֶם מַכְעִיסִים אֶת־

רש״י

מחזיק יד כמו זה יעצור בעמי (שמואל א' ט' י"ז) · ועזוב · שאין לו מחזיק ביד: כאשר יבער · המבער את המאכל בפיו לעשות גלל כך אבער אחריו עד תומו: (יג) דבר טוב · שבטל משמרתו שהושיבו אביו שומר שלא יעלה איש לרגל ובטל משמרתו ועלה: (יד) אשר יכרית את בית ירבעם זה היום ומה גם עתה · הנולדים לו היום ואשר עתידין להולד לו מעתה כך תרגם

מצודת דוד

עצור ומעוכב בתוך הבית: ועזוב · המקנה שהוא עזוב בשדה: בישראל · ר"ל בפרסום רב למען יוסרו: כאשר יבער · ר"ל כאשר המבער יבער את הצואה מבלי ישאיר שארית כן אבערו עד תומו: (יא) לירבעם · מבית ירבעם: כי ה' דבר · ובידו לקיים: (יג) דבר טוב · לא פירש מהו הדבר הטוב ורז"ל אמרו שבטל משמרתו ועלה לרגל: בבית ירבעם · בכל בית ירבעם נמצא רק בו דבר טוב: (יד) זה היום · ר"ל האנשים אשר הם זה היום בעולם שכבר נולדו: ומה גם עתה · ר"ל גם מה אשר יולדו מעתה: (טו) כאשר ינוד הקנה · אשר לרוב רכותו יתנודד במעט רוח ויכה את עצמו בהעומד אצלו: מעבר לנהר · הוא נהר גוזן כי לשם גלו כמ"ש במ"ב וכד"ה: מכעיסים · המכעיסים

מצודת ציון

תמו · מל' תם והשלמה: (יד) עתה · כמו מעתה: (טו) ונתש · ענין עקירה כמו לנתוש ולנתוץ (ירמיה א'): וזרם · יפזרם כמו ואזרם במזרה (שם ט"ו): אשריהם · הוא אילן

יְהוָה׃ טז וְיִתֵּן אֶת־יִשְׂרָאֵל בִּגְלַל חַטֹּאות יָרָבְעָם אֲשֶׁר
חָטָא וַאֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ יז וַתָּקָם אֵשֶׁת
יָרָבְעָם וַתֵּלֶךְ וַתָּבֹא תִרְצָתָה הִיא בָּאָה בְסַף־הַבַּיִת
וְהַנַּעַר מֵת׃ יח וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ וַיִּסְפְּדוּ־לוֹ כָּל־יִשְׂרָאֵל כִּדְבַר
יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד־עַבְדּוֹ אֲחִיָּהוּ הַנָּבִיא׃ יט וְיֶתֶר
דִּבְרֵי יָרָבְעָם אֲשֶׁר נִלְחַם וַאֲשֶׁר מָלָךְ הִנָּם כְּתוּבִים עַל־
סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ כ וְהַיָּמִים אֲשֶׁר־
מָלַךְ יָרָבְעָם עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה וַיִּשְׁכַּב עִם־אֲבֹתָיו
וַיִּמְלֹךְ נָדָב בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃ כא וּרְחַבְעָם בֶּן־שְׁלֹמֹה מָלַךְ
בִּיהוּדָה בֶּן־אַרְבָּעִים וְאַחַת שָׁנָה רְחַבְעָם בְּמָלְכוֹ וּשְׁבַע
עֶשְׂרֵה שָׁנָה ׀ מָלַךְ בִּירוּשָׁלַםִ הָעִיר אֲשֶׁר־בָּחַר יְהוָה
לָשׂוּם אֶת־שְׁמוֹ שָׁם מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל וְשֵׁם אִמּוֹ נַעֲמָה
הָעַמֹּנִית׃ כב וַיַּעַשׂ יְהוּדָה הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיְקַנְאוּ
אֹתוֹ מִכֹּל אֲשֶׁר עָשׂוּ אֲבֹתָם בְּחַטֹּאתָם אֲשֶׁר חָטָאוּ׃

רש"י

יונתן : (כא) העיר אשר בחר ה' · ואעפ"כ : (כב) ויעש יהודה הרע · ולא נתנו זה על לבם : ויקנאו · לשון קנאה : (כג) גם המה · כשאר

מצודת ציון

הנעבד : (טז) בגלל · בעבור כמו בגלל יוסף (בראשית ל"ט): (יז) בסף · האסקופה נקראת גם היא סף כמו המזוזות וכן ויריהו על הסף (שופטים י"ט) : (יט) הנם · הנה הם : (כב) ויקנאו · הרגיזו כמו יקניאוהו

מצודת דוד

המכעיסים : (טז) ויתן את ישראל · לדבר העונש הנזכר : אשר חטא · הוא עצמו : ואשר וגו' · בעשות להם עגלי הזהב : (יז) תרצתה · אל תרצה והיא היתה עיר המלוכה עד עמרי שבנה את שומרון : בסף הבית · יתכן שעמד הבית נקלה בעיר כי הנביא אמר לה בבואה רגליך העירה : (יט) אשר נלחם · מהמלחמות אשר נלחם : ואשר מלך · מענין המלוכה אשר מלך : על ספר וגו' · ספר מיוחד היה להם כתבו בו כל הקורות והספורים : (כא) ושם אמו · בא לומר שבנו נדמה להמקור אשר הולך ממנה כי אמו היתה בת עובד כוכבים : (כב) מכל אשר עשו · יותר ממה שהכעיסו אבותם בימי השופטים ·

כג וַיִּבְנוּ גַם־הֵמָּה לָהֶם בָּמוֹת וּמַצֵּבוֹת וַאֲשֵׁרִים עַל כָּל־
גִּבְעָה גְבֹהָה וְתַחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן׃ כד וְגַם־קָדֵשׁ הָיָה
בָאָרֶץ עָשׂוּ כְּכֹל הַתּוֹעֲבֹת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הוֹרִישׁ יְהוָה מִפְּנֵי
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ כה וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית לַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם
עָלָה שׁוּשַׁק שישק קרי מֶלֶךְ־מִצְרַיִם עַל־יְרוּשָׁלָםִ׃ כו וַיִּקַּח
אֶת־אֹצְרוֹת בֵּית־יְהוָה וְאֶת־אוֹצְרוֹת בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאֶת־
הַכֹּל לָקָח וַיִּקַּח אֶת־כָּל־מָגִנֵּי הַזָּהָב אֲשֶׁר עָשָׂה שְׁלֹמֹה׃
כז וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם תַּחְתָּם מָגִנֵּי נְחֹשֶׁת וְהִפְקִיד עַל־
יַד שָׂרֵי הָרָצִים הַשֹּׁמְרִים פֶּתַח בֵּית הַמֶּלֶךְ׃ כח וַיְהִי
מִדֵּי־בֹא הַמֶּלֶךְ בֵּית יְהוָה יִשָּׂאוּם הָרָצִים וֶהֱשִׁיבוּם אֶל־
תָּא הָרָצִים׃ כט וְיֶתֶר דִּבְרֵי רְחַבְעָם וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה
הֲלֹא־הֵמָּה כְתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה׃
ל וּמִלְחָמָה הָיְתָה בֵין־רְחַבְעָם וּבֵין יָרָבְעָם כָּל־הַיָּמִים׃

רש״י

השבטים : (כד) קדש · ניאוף : (כה) שישק · מצינו במדרש שיר השירים הוא פרעה נכה ונקרא שישק על שהיה שוקק ומתאוה כל ימיו לכסא הבן שהיה לשלמה חתנו ועכשיו עלה ולקחו : (כו) ואת הכל לקח · את הכסא שהביא מן הכל : (כח) ישאום הרצים · לפניו לכבוד ואח״כ ישיבום אל תא

מצודת דוד

(כג) גם המה · כמו שבנו בני עשרת השבטים : להם · לעצמם : ותחת כל עץ רענן · חוזר הוא על הבמות והמצבות : (כו) ואת הכל · ולא השאיר מהם כלום : (כח) ישאום הרצים · להגן עליו מהאויב הבא פתאום : והשיבום · אחרי בואו לבית המלך : (ל) ומלחמה היתה · עם כי

מצודת ציון

בזרים (דברים ל״ב) : (כג) במות · בנין גבוה ע״ג מקום יעמידו בו המזבחות : מצבות · מזבחות מאבן אחת : רענן · ענין לחות ורטיבות כמו בשמן רענן (תהלים צ״ב) כי עי״ז הוא מרובה בענפים : (כד) קדש · ניאוף כמו איה הקדשה (בראשית ל״ח) : הוריש · גירש כמו הוריש את האמורי (שופטים י״א) : (כז) והפקיד · מל׳ פקדון והנחה : על יד · כמו ביד : (כח) מדי · מתי ר״ל בכל זמן כמו מדי עלותה (ש״א א׳) : תא · ענין חדר הם כמו מגג התא (יחזקאל מ׳) :

פיר

לא וַיִּשְׁכַּב רְחַבְעָם עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר עִם־אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד
וְשֵׁם אִמּוֹ נַעֲמָה הָעַמֹּנִית וַיִּמְלֹךְ אֲבִיָּם בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃
טו א וּבִשְׁנַת שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה לַמֶּלֶךְ יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט מָלַךְ
אֲבִיָּם עַל־יְהוּדָה׃ ב שָׁלֹשׁ שָׁנִים מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם
אִמּוֹ מַעֲכָה בַּת־אֲבִישָׁלוֹם׃ ג וַיֵּלֶךְ בְּכָל־חַטֹּאות אָבִיו
אֲשֶׁר־עָשָׂה לְפָנָיו וְלֹא־הָיָה לְבָבוֹ שָׁלֵם עִם־יְהוָה אֱלֹהָיו
כִּלְבַב דָּוִד אָבִיו׃ ד כִּי לְמַעַן דָּוִד נָתַן יְהוָה אֱלֹהָיו לוֹ
נִיר בִּירוּשָׁלִָם לְהָקִים אֶת־בְּנוֹ אַחֲרָיו וּלְהַעֲמִיד אֶת־
יְרוּשָׁלִָם׃ ה אֲשֶׁר עָשָׂה דָוִד אֶת־הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה וְלֹא־
סָר מִכֹּל ו אֲשֶׁר־צִוָּהוּ כֹּל יְמֵי חַיָּיו רַק בִּדְבַר אוּרִיָּה
הַחִתִּי׃ ו וּמִלְחָמָה הָיְתָה בֵין־רְחַבְעָם וּבֵין יָרָבְעָם כָּל־
יְמֵי חַיָּיו׃ ז וְיֶתֶר דִּבְרֵי אֲבִיָּם וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלוֹא־
הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה וּמִלְחָמָה

רש"י

שהרצים עומדים שם תמיד: (א) ובשנת שמונה עשרה למלך ירבעם. שנה אחת אחר מות רחבעם ובשנת עשרים לירבעם מלך אסא שנה השלישית של

מצודת ציון

טו (ד) ניר. כמו נר ור"ל מלכות:

מצודת דוד

שב מלהלחם בדבר הנביא כמ"ש למעלה מ"מ לאח"ז חזר ונלחם עמו כל הימים עד מותו: (לא) ושם אמו. חזר וכתבו לומר שעד יום מותו נדמה במעשיו למעשה אמו: טו (א) ובשנת שמונה עשרה. כי ירבעם ורחבעם מלכו כאחד ומת רחבעם בי"ז למלכו ובשנה הבאה מלך אבים שהוא בי"ח לירבעם: (ב) שלש וגו'. ומקוטעות היו: (ד) כי למען דוד. ר"ל כ"כ הרשיעו עד שלא היה ראוי למלוך רק למען דוד וכו': לו ניר. לדוד נתן ניר בירושלים ולתוספת ביאור אמר להקים את בנו אחריו: ולהעמיד וגו'. ר"ל בכדי שיתקיים הבית אשר בירושלים כאשר ימלוך בה מזרע הבונה אותה: (ה) אשר עשה. ר"ל בעבור אשר עשה דוד את הישר וכו': רק בדבר אוריה. כי בבת שבע לא חטא כי כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו: (ו) ומלחמה היתה. ר"ל המלחמה שהיתה בין רחבעם לירבעם היתה כל ימי חייו של אבים ר"ל מעת היותו לאיש כי

הוא

הָיְתָה בֵּין אֲבִיָּם וּבֵין יָרָבְעָם׃ ח וַיִּשְׁכַּב אֲבִיָּם עִם־
אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בְּעִיר דָּוִד וַיִּמְלֹךְ אָסָא בְנוֹ תַּחְתָּיו׃
ט וּבִשְׁנַת עֶשְׂרִים לְיָרָבְעָם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מָלַךְ אָסָא עַל־
יְהוּדָה׃ י וְאַרְבָּעִים וְאַחַת שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָםִ וְשֵׁם
אִמּוֹ מַעֲכָה בַּת־אֲבִישָׁלוֹם׃ יא וַיַּעַשׂ אָסָא הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי
יְהוָה כְּדָוִד אָבִיו׃ יב וַיַּעֲבֵר הַקְּדֵשִׁים מִן־הָאָרֶץ וַיָּסַר
אֶת־כָּל־הַגִּלֻּלִים אֲשֶׁר עָשׂוּ אֲבֹתָיו׃ יג וְגַם ׀ אֶת־מַעֲכָה
אִמּוֹ וַיְסִרֶהָ מִגְּבִירָה אֲשֶׁר־עָשְׂתָה מִפְלֶצֶת לָאֲשֵׁרָה
וַיִּכְרֹת אָסָא אֶת־מִפְלַצְתָּהּ וַיִּשְׂרֹף בְּנַחַל קִדְרוֹן׃ יד וְהַבָּמוֹת
לֹא־סָרוּ רַק לְבַב־אָסָא הָיָה שָׁלֵם עִם־יְהוָה כָּל־יָמָיו׃

רש"י

נדב (אביהם) נמנית למלך אסא שנה ולו נמי נמנית: (יב) ויעבר הקדשים · תרגום יונתן ופלי נפקת ברא: (יג) ויסירה מגבירה · מהיות גבירה: אשר עשתה מפלצת · אמרו רבותינו מפליא ליצנותא כמין זכרות עשתה לו והיא היתה נבעלת לו בכל יום: (יד) והבמות לא סרו · במות היחיד

מצודת ציון / מצודת דוד

הוא היה היוצא והבא במלחמה: (יב) ויעבר · הסיר: הקדשים ·
(ז) בין אבים · אף בימי מלכותו הניאוף: הגלולים · עבודות כוכבים
לא חדל מלהלחם עם ירבעם:

(ט) ובשנת עשרים · כי אבים מלך בי"ח לירבעם ומלך ג' שנים מקוטעות והם שנת י"ח לירבעם וי"ט וכו' ובשנה ההיא מלך אסא ונחשבת השנה ההיא לאבים ולאסא: (י) ושם אמו · אם אביו היתה ולפי שהיתה מגדלתו אמר אמו: (יג) וגם את מעכה · מוסב על ויסר האמור במקרא שלפניו לומר וגם את מעכה הסיר וחוזר ומפרש שהסרתה היתה מהיות עוד גבירה ומושלת לבל תסית אנשים לעבודת כוכבים: אשר עשתה · בעבור אשר עשתה מפלצת והיא דמות מה להיות דבר נוסף אל האשרה וכמו שעבודות כוכבים נקראים עצבים ע"ש שמעציב לב עובדיהם כן יקרא מפלצת כי מביא רעדה כי הוא מלשון פלצות בעתתני (ישעיה כ"א) ובעבור זה יקראו אימים כמ"ש ובאימים יתהוללו (ירמיה נ'): וישרוף בנחל קדרון · ר"ל שרפה והשליך עפרה לנחל קדרון כי אפר עבודת כוכבים אסורה בהנאה: (יד) והבמות · אשר היו עשויות לשמים ולפי שכאשר נבנה הבית נאסרו

טו וַיָּבֵא אֶת־קָדְשֵׁי אָבִיו וְקָדָשָׁו וקדשי קרי בֵּית יְהוָה
כֶּסֶף וְזָהָב וְכֵלִים׃ טז וּמִלְחָמָה הָיְתָה בֵּין אָסָא וּבֵין
בַּעְשָׁא מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל כָּל־יְמֵיהֶם׃ יז וַיַּעַל בַּעְשָׁא מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל עַל־יְהוּדָה וַיִּבֶן אֶת־הָרָמָה לְבִלְתִּי תֵּת יֹצֵא וָבָא
לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה׃ יח וַיִּקַּח אָסָא אֶת־כָּל־הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב
הַנּוֹתָרִים בְּאוֹצְרוֹת בֵּית־יְהוָה וְאֶת־אוֹצְרוֹת בֵּית
מֶלֶךְ המלך קרי וַיִּתְּנֵם בְּיַד עֲבָדָיו וַיִּשְׁלָחֵם הַמֶּלֶךְ אָסָא
אֶל־בֶּן־הֲדַד בֶּן־טַבְרִמֹּן בֶּן־חֶזְיוֹן מֶלֶךְ אֲרָם הַיֹּשֵׁב
בְּדַמֶּשֶׂק לֵאמֹר׃ יט בְּרִית בֵּינִי וּבֵינֶךָ בֵּין אָבִי וּבֵין
אָבִיךָ הִנֵּה שָׁלַחְתִּי לְךָ שֹׁחַד כֶּסֶף וְזָהָב לֵךְ הָפֵרָה אֶת־
בְּרִיתְךָ אֶת־בַּעְשָׁא מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וְיַעֲלֶה מֵעָלָי׃ כ וַיִּשְׁמַע
בֶּן־הֲדַד אֶל־הַמֶּלֶךְ אָסָא וַיִּשְׁלַח אֶת־שָׂרֵי הַחֲיָלִים אֲשֶׁר־
לוֹ עַל־עָרֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּךְ אֶת־עִיּוֹן וְאֶת־דָּן וְאֵת אָבֵל
בֵּית־מַעֲכָה וְאֵת כָּל־כִּנְּרוֹת עַל כָּל־אֶרֶץ נַפְתָּלִי׃ כא וַיְהִי

רש״י

שהורגלו ליקרב עליהן לשמים משחרבה שילה עד שנבנה הבית שהיו הבמות מותרות לא הרו עתה ואע"פ שנאסרו משנבנה הבית והיו ענושים עליה

מצודת ציון / מצודת דוד

המאוסים כגללי וצואה : (יז) הרמה · נאמרו בבמות בכל מקום לזה יחשב
בנין רם : (יט) הפרה · ענין להטות : (טו) קדשי אביו · אולי אחר שהקדיש חזר ולקחם מן ההקדש והביאם
אסא לבית ה׳ : וקדשי וגו׳ · ר״ל גם קדשיו הביא בית ה׳ ובד"ה נאמר
וקדשיו : (טז) ובין בעשא · אשר מלך אחר נדב בן ירבעם כאשר יאמר
למטה : כל ימיהם · מן העת שהתחילו : (יז) את הרמה · מגדל
גבוה בנה מול שערי ירושלים לשליך ממנו אבנים ליוצא ולבא :
(יח) הנותרים · מה שלא לקח שישק ועם שנאמר למעלה שאת הכל לקח
הנה לא לקח אלא מה שמצא ונשאר עוד מה שלא מצא : (יט) ויעלה
מעלי · ר״ל שלחם עמו שיעלה מעלי : (כ) כל כנרות · כל המקומות אשר

בעתו

כְּשְׁמֹעַ בַּעְשָׁא וַיֶּחְדַּל מִבְּנוֹת אֶת־הָרָמָה וַיֵּשֶׁב בְּתִרְצָה׃
כב וְהַמֶּלֶךְ אָסָא הִשְׁמִיעַ אֶת־כָּל־יְהוּדָה אֵין נָקִי וַיִּשְׂאוּ
אֶת־אַבְנֵי הָרָמָה וְאֶת־עֵצֶיהָ אֲשֶׁר בָּנָה בַּעְשָׁא וַיִּבֶן בָּם
הַמֶּלֶךְ אָסָא אֶת־גֶּבַע בִּנְיָמִן וְאֶת־הַמִּצְפָּה׃ כג וְיֶתֶר כָּל־
דִּבְרֵי אָסָא וְכָל־גְּבוּרָתוֹ וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה וְהֶעָרִים אֲשֶׁר
בָּנָה הֲלֹא־הֵמָּה כְתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי
יְהוּדָה רַק לְעֵת זִקְנָתוֹ חָלָה אֶת־רַגְלָיו׃ כד וַיִּשְׁכַּב אָסָא
עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר עִם־אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד אָבִיו וַיִּמְלֹךְ
יְהוֹשָׁפָט בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃ כה וְנָדָב בֶּן־יָרָבְעָם מָלַךְ עַל־
יִשְׂרָאֵל בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ עַל־יִשְׂרָאֵל
שְׁנָתָיִם׃ כו וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ אָבִיו
וּבְחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ כז וַיִּקְשֹׁר עָלָיו
בַּעְשָׁא בֶּן־אֲחִיָּה לְבֵית יִשָּׂשכָר וַיַּכֵּהוּ בַעְשָׁא בְּגִבְּתוֹן
אֲשֶׁר לַפְּלִשְׁתִּים וְנָדָב וְכָל־יִשְׂרָאֵל צָרִים עַל־גִּבְּתוֹן׃
כח וַיְמִתֵהוּ בַעְשָׁא בִּשְׁנַת שָׁלֹשׁ לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ

רש"י

כרם: (כב) אין נקי · אפילו חתן מחדרו שנאמר בו (דברים כ"ד ה') נקי יהיה לביתו שנה אחת: (כה) שנתים · השנים והשלישים לאסא:

מצודת דוד

במחוז כנרות: על כל· עם כל ארץ: (כא) בתרצה · שהיתה עיר המלוכה: (כב) השמיע · הכריז להשמיע: אין נקי · לבל יהיה מי מכולם נקי ומפטר מלבוא: (כג) רק · רצה לומר מכל דבר היה מוצלח רק לעת זקנתו וכו': (כה) בשנת שתים לאסא · כי אסא מלך בשנת כ' לירבעם וירבעם מת בשנת כ"ב ומיד מלך נדב א"כ הוא בשנת שתים לאסא: שנתים · מקוטעות היו: (כז) ונדב · ואז היה נדב וכל ישראל וכו': (כח) בשנת שלש לאסא · כי נדב מלך בשנת שתים לאסא ושנתים מלך והם מקצת שב' מאסא

מצודת ציון

כיסוי: (כג) את רגליו · מרגליו כמו יצאו את העיר (בראשית מ"ד) ומשפטו מהעיר: (כז) ויקשור · ענין מרד שנעשה ע"י בני אדם קשורים באגודה אחת: צרים · מלשון מצור ר"ל

תַּחְתָּיו׃ כט וַיְהִי כְמָלְכוֹ הִכָּה אֶת־כָּל־בֵּית יָרָבְעָם לֹא־
הִשְׁאִיר כָּל־נְשָׁמָה לְיָרָבְעָם עַד־הִשְׁמִדוֹ כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר
דִּבֶּר בְּיַד־עַבְדּוֹ אֲחִיָּה הַשִּׁילֹנִי׃ ל עַל־חַטֹּאות יָרָבְעָם
אֲשֶׁר חָטָא וַאֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל בְּכַעְסוֹ אֲשֶׁר
הִכְעִיס אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ לא וְיֶתֶר דִּבְרֵי נָדָב וְכָל־
אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ לב וּמִלְחָמָה הָיְתָה בֵּין אָסָא וּבֵין בַּעְשָׁא
מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל כָּל־יְמֵיהֶם׃ לג בִּשְׁנַת שָׁלֹשׁ לְאָסָא מֶלֶךְ
יְהוּדָה מָלַךְ בַּעְשָׁא בֶן־אֲחִיָּה עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל בְּתִרְצָה
עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע שָׁנָה׃ לד וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיֵּלֶךְ
בְּדֶרֶךְ יָרָבְעָם וּבְחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל׃
טז א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יֵהוּא בֶן־חֲנָנִי עַל־בַּעְשָׁא
לֵאמֹר׃ ב יַעַן אֲשֶׁר הֲרִימֹתִיךָ מִן־הֶעָפָר וָאֶתֶּנְךָ נָגִיד
עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל וַתֵּלֶךְ ׀ בְּדֶרֶךְ יָרָבְעָם וַתַּחֲטִא אֶת־עַמִּי
יִשְׂרָאֵל לְהַכְעִיסֵנִי בְּחַטֹּאתָם׃ ג הִנְנִי מַבְעִיר אַחֲרֵי בַעְשָׁא
וְאַחֲרֵי בֵיתוֹ וְנָתַתִּי אֶת־בֵּיתְךָ כְּבֵית יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט׃

רש"י

(לג) בשנת שלש לאסא מלך יהודה מלך בעשא · שנה השלישית לאסא

מצודת ציון

חנו לגור ולסבב: טז (ב) הרימותיך· מל' תרומה והפרשה: (ג) מבעיר·

מצודת דוד

מאסא והג' והם ב' שנים מקוטעות:
(ל) בכעסו · ר"ל שהיה יודע רצונו ומתכוין להכעיסו ולמרוד בו:

(לב) ומלחמה היתה · עם שכבר נאמר למעלה בא עתה לומר אף שאסא היה צדיק גמור ובעשא הלא היטיב לעשות להשמיד בית ירבעם עכ"ז לא נמנע אסא מלהלחם עמו על כי גם הוא עשה הרע כאשר יאמר למטה ולא נחשב לו א"כ לזכות מה שהשמיד בית ירבעם:(לג) בשנת שלש לאסא· בשנה ההיא נחשבת גם לנדב גם לבעשא כי בשנה ההיא הרגו לנדב ומלך מיד: עשרים וגו'· ומקוטעות

ד הַמֵּת לְבַעְשָׁא בָּעִיר יֹאכְלוּ הַכְּלָבִים וְהַמֵּת לוֹ בַּשָּׂדֶה
יֹאכְלוּ עוֹף הַשָּׁמָיִם׃ ה וְיֶתֶר דִּבְרֵי בַעְשָׁא וַאֲשֶׁר עָשָׂה
וּגְבוּרָתוֹ הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי
יִשְׂרָאֵל׃ ו וַיִּשְׁכַּב בַּעְשָׁא עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר בְּתִרְצָה
וַיִּמְלֹךְ אֵלָה בְנוֹ תַּחְתָּיו׃ ז וְגַם בְּיַד יֵהוּא בֶן־חֲנָנִי
הַנָּבִיא דְּבַר־יְהוָה הָיָה אֶל־בַּעְשָׁא וְאֶל־בֵּיתוֹ וְעַל כָּל־
הָרָעָה ׀ אֲשֶׁר־עָשָׂה ׀ בְּעֵינֵי יְהוָה לְהַכְעִיסוֹ בְּמַעֲשֵׂה יָדָיו
לִהְיוֹת כְּבֵית יָרָבְעָם וְעַל אֲשֶׁר־הִכָּה אֹתוֹ׃ ח בִּשְׁנַת
עֶשְׂרִים וָשֵׁשׁ שָׁנָה לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ אֵלָה בֶן־
בַּעְשָׁא עַל־יִשְׂרָאֵל בְּתִרְצָה שְׁנָתָיִם׃ ט וַיִּקְשֹׁר עָלָיו
עַבְדּוֹ זִמְרִי שַׂר מַחֲצִית הָרָכֶב וְהוּא בְתִרְצָה שֹׁתֶה שִׁכּוֹר

רש"י

נמנית לנדב ולבעשא: (ז) וגם ביד יהוא בן חנני הנביא דבר ה' היה אל בעשא · כלומר הרי שמלך אלה בן בעשא ואף גם זאת דבר ה' היה ביד יהוא שלא תתקיים מלכותו: ועל אשר הכה אותו · הואיל וגם הוא הלך בתועבותיו נמצא שלא היה לו להרגו לכך נענש על הריגתו וכן מצינו (בהושע א' ד') ופקדתי את דמי יזרעאל על בית יהוא הואיל ולא סרו מדרכי אחאב נענשו על הריגתם: (ט) שר מחצית הרכב · הוא ואחר היו שרים על הרכב:

מצודת דוד

היו: טז (ז) וגם ביד יהוא · כי למעלה לא הזכיר לייעד העונש כ"א על מה שהחטיא את ישראל ולא הזכיר מה שחטא הוא בעצמו לכן הוסיף לומר וגם ביד יהוא וכו' ור"ל בהנבואה ההיא עצמה שבאה ביד יהוא שמיועד הוא לעונש על אשר החטיא את ישראל בהנבואה ההיא יעד העונש גם בעבור הרעה אשר עשה בעצמו במעשה ידיו: ועל אשר הכה אותו · ר"ל גם יבוא עליו העונש בעבור שהכה בית ירבעם ואף שבדבר ה' נעשה מ"מ בעשא לא עשאו לקיים דבר ה' כ"א עשה לשבת על כסא המלוכה מבלי ימצא מערער עליו הואיל וגם הוא אחז במעשיו לזאת לדם נקי יחשב לו: (ח) בשנת עשרים ושש · כי בעשא מלך בג' לאסא ועם השנה ההיא מלך כ"ד שנים ומת ומיד מלך אלה והרי היא בשנת כ"ו לאסא: שנתים · ומקוטעות היו: (ט) שר מחצית הרכב · שני שרים היו לאלה על אנשי הרכב והיה זמרי לשר על החצי: והוא בתרצה · בעת שקשר עליו

בֵּית אַרְצָא אֲשֶׁר עַל־הַבַּיִת בְּתִרְצָה׃ י וַיָּבֹא זִמְרִי
וַיַּכֵּהוּ וַיְמִיתֵהוּ בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים וָשֶׁבַע לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה
וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו׃ יא וַיְהִי בְמָלְכוֹ כְּשִׁבְתּוֹ עַל־כִּסְאוֹ הִכָּה
אֶת־כָּל־בֵּית בַּעְשָׁא לֹא־הִשְׁאִיר לוֹ מַשְׁתִּין בְּקִיר וְגֹאֲלָיו
וְרֵעֵהוּ׃ יב וַיַּשְׁמֵד זִמְרִי אֵת כָּל־בֵּית בַּעְשָׁא כִּדְבַר יְהוָה
אֲשֶׁר דִּבֶּר אֶל־בַּעְשָׁא בְּיַד יֵהוּא הַנָּבִיא׃ יג אֶל כָּל־
חַטֹּאות בַּעְשָׁא וְחַטֹּאות אֵלָה בְנוֹ אֲשֶׁר חָטְאוּ וַאֲשֶׁר
הֶחֱטִיאוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל לְהַכְעִיס אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
בְּהַבְלֵיהֶם׃ יד וְיֶתֶר דִּבְרֵי אֵלָה וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלוֹא־
הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃
טו בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים וָשֶׁבַע שָׁנָה לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ
זִמְרִי שִׁבְעַת יָמִים בְּתִרְצָה וְהָעָם חֹנִים עַל־גִּבְּתוֹן אֲשֶׁר
לַפְּלִשְׁתִּים׃ טז וַיִּשְׁמַע הָעָם הַחֹנִים לֵאמֹר קָשַׁר זִמְרִי
וְגַם הִכָּה אֶת־הַמֶּלֶךְ וַיַּמְלִכוּ כָל־יִשְׂרָאֵל אֶת־עָמְרִי שַׂר־
צָבָא עַל־יִשְׂרָאֵל בַּיּוֹם הַהוּא בַּמַּחֲנֶה׃ יז וַיַּעַל עָמְרִי

רש"י

(יא) וגואליו ורעהו · וקריבוסי ורחמוסי :

מצודת דוד

עליו זמרי היה אלה בתרצה בבית ארצא אשר היה ממונה על בית המלך אשר בתרצה והם שתה היין עד אשר נשתכר ולזה לא היה בו דעת להיות נשמר מזמרי : (י) בשנת עשרים ושבע · כי בשנת כ"ו לאסא מלך וימי מלכותו שנתים והם מקצת הכ"ו מאסא והכ"ז והם ב' שנים מקוטעות : (יא) משתין בקיר · הוא הזכר שפושה קלוח למרחוק : וגאליו · קרוביו כמו ובא גאלו (ויקרא כ"ה) על כי להקרוב היא משפט הגאולה לשאול שדמו מיד הקונה : ורעהו · מיוחד היה להם איש לשבת תמיד עם המלך וכמ"ש וזבוד וכו' רעה המלך (לעיל ד') : (טו) בשנת עשרים ושבע · כי מלך מיד כשהרג לאלה : והעם חונים · כשהומלך בתרצה היו העם חונים בגבתון : (ט) כל ישראל · אותם שהיו במחנה המליכו

את

וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִגִּבְּתוֹן וַיָּצֻרוּ עַל־תִּרְצָה׃ יח וַיְהִי
כִּרְאוֹת זִמְרִי כִּי־נִלְכְּדָה הָעִיר וַיָּבֹא אֶל־אַרְמוֹן בֵּית־הַמֶּלֶךְ
וַיִּשְׂרֹף עָלָיו אֶת־בֵּית־מֶלֶךְ בָּאֵשׁ וַיָּמֹת׃ יט עַל־חַטֹּאתָיו
אֲשֶׁר חָטָא לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לָלֶכֶת בְּדֶרֶךְ יָרָבְעָם
וּבְחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה לְהַחֲטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ כ וְיֶתֶר
דִּבְרֵי זִמְרִי וְקִשְׁרוֹ אֲשֶׁר קָשָׁר הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר
דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ כא אָז יֵחָלֵק הָעָם יִשְׂרָאֵל
לַחֵצִי חֲצִי הָעָם הָיָה אַחֲרֵי תִבְנִי בֶן־גִּינַת לְהַמְלִיכוֹ
וְהַחֵצִי אַחֲרֵי עָמְרִי׃ כב וַיֶּחֱזַק הָעָם אֲשֶׁר אַחֲרֵי עָמְרִי
אֶת־הָעָם אֲשֶׁר אַחֲרֵי תִּבְנִי בֶן־גִּינַת וַיָּמָת תִּבְנִי וַיִּמְלֹךְ
עָמְרִי׃ כג בִּשְׁנַת שְׁלֹשִׁים וְאַחַת שָׁנָה לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה
מָלַךְ עָמְרִי עַל־יִשְׂרָאֵל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּתִרְצָה מָלַךְ

פתח באתנח

רש"י

(כב) וימת תבני · כשנשא אסא בתו של עמרי ליהושפט בנו הרגו את תבני כשראו חשיבותו של עמרי בסדר עולם: (כג) בשנת שלשים ואחת שנה לאסא וגו' מלך עמרי · מלכות שלימה · וחמש שנים היתה מחלוקתו של תבני מעשרים ושבע לאסא עד שלשים ואחת: שתים עשרה שנה · סך הכל חמש במחלוקת ושבע במלכות שלימה ואי אפשר לומר שתים עשרה במלכות שלימה שהרי אחאב בנו מלך בשנת ל"ח לאסא: בתרצה מלך שש שנים · עד שלא בנה את שמרון:

מצודת דוד

את עמרי ולא תפשו בזמרי: (יח) וישרוף עליו · עמרי שרף על זמרי: (יט) אשר חטא · בעוד היה שר מחצית הרכב חטא והחטיא את הממונים תחת ממשלתו: (כא) לחצי · לשני חלקים: חצי העם · אותם שלא היו במחנה היו אחר תבני: (כב) וימת תבני · בס"ע יש כיון שהשיא אסא בתו של עמרי ליהושפט בנו לאשה הרגו את תבני: (כג) שלשים ואחת · אף כי זמרי הוא מלך בכ"ז לאסא והומת אחר שבעה ימים ומיד מלך עמרי אבל לפי שחצי העם היו אחרי תבני לא היתה מלכות עמרי מלכות שלימה עד כי הומת תבני בשנת ל"א לאסא כי אז מלך על כל ישראל: שתים עשרה שנה · ומקוטעות היו ותחשב מעת שהומלך מהעם אשר במחנה ומלך א"כ

מצודת ציון

ענין הפנוי מהמקום: (יח) ארמון ·

שֵׁשׁ־שָׁנִים: כד וַיִּקֶן אֶת־הָהָר שֹׁמְרוֹן מֵאֶת שֶׁמֶר בְּכִכְּרַיִם
כָּסֶף וַיִּבֶן אֶת־הָהָר וַיִּקְרָא אֶת־שֵׁם הָעִיר אֲשֶׁר בָּנָה עַל
שֵׁם־שֶׁמֶר אֲדֹנֵי הָהָר שֹׁמְרוֹן: כה וַיַּעֲשֶׂה עָמְרִי הָרַע
בְּעֵינֵי יְהוָה וַיָּרַע מִכֹּל אֲשֶׁר לְפָנָיו: כו וַיֵּלֶךְ בְּכָל־דֶּרֶךְ
יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט וּבְחַטָּאתָיו ובחטאתו קרי אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־
יִשְׂרָאֵל לְהַכְעִיס אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַבְלֵיהֶם:
כז וְיֶתֶר דִּבְרֵי עָמְרִי אֲשֶׁר עָשָׂה וּגְבוּרָתוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה
הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל:
כח וַיִּשְׁכַּב עָמְרִי עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר בְּשֹׁמְרוֹן וַיִּמְלֹךְ אַחְאָב
בְּנוֹ תַּחְתָּיו: כט וְאַחְאָב בֶּן־עָמְרִי מָלַךְ עַל־יִשְׂרָאֵל בִּשְׁנַת
שְׁלֹשִׁים וּשְׁמֹנֶה שָׁנָה לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ אַחְאָב
בֶּן־עָמְרִי עַל־יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה:
ל וַיַּעַשׂ אַחְאָב בֶּן־עָמְרִי הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה מִכֹּל אֲשֶׁר
לְפָנָיו: לא וַיְהִי הֲנָקֵל לֶכְתּוֹ בְּחַטֹּאות יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט
וַיִּקַּח אִשָּׁה אֶת־אִיזֶבֶל בַּת־אֶתְבַּעַל מֶלֶךְ צִידֹנִים וַיֵּלֶךְ
וַיַּעֲבֹד אֶת־הַבַּעַל וַיִּשְׁתַּחוּ לוֹ: לב וַיָּקֶם מִזְבֵּחַ לַבָּעַל בֵּית
הַבַּעַל אֲשֶׁר בָּנָה בְּשֹׁמְרוֹן: לג וַיַּעַשׂ אַחְאָב אֶת־הָאֲשֵׁרָה

הא׳ בסגול

רש״י

(לא) ויעבד את הבעל . תוסף על עגלים של ירבעם : (לג) אשרה .

מצודת ציון

היכל : (כד) שמר . שם איש :

מצודת דוד

ר״ל חמש שנים עם תבני כאשר
ושבע שנים אחר שמת תבני ולפי
שבסוף מלך על כל ישראל חזר לחשוב למלכות גם אלו חמשת השנים:(כד) ויקן.
בשנה השביעית למלכותו : את ההר שמרון . ע״ש סופו אמר כי הוא קראה
שומרון:ויבן. להיות לו לעיר מלוכה לשבת בה: (כט) שלשים ושמנה . כי עמרי
מלך מיד כשנת זמרי בכ״ז לאסא וימי מלכותו י״ב שנים ומת ומיד מלך אחאב
הרי ל״ח לאסא: עשרים וגו׳. מקוטעות היו: (לא) ויהי הנקל . הקל שבמעשיו
היה ללכת בחטאת ירבעם כי הרשיע עוד יותר ממנו : (לב) בית הבעל

וַיּוֹסֶף אַחְאָב לַעֲשׂוֹת לְהַכְעִיס אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
מִכֹּל מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנָיו׃ לד בְּיָמָיו בָּנָה
חִיאֵל בֵּית הָאֱלִי אֶת־יְרִיחֹה בַּאֲבִירָם בְּכֹרוֹ יִסְּדָהּ וּבִשְׂגִיב
ובשגוב קרי צְעִירוֹ הִצִּיב דְּלָתֶיהָ כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר
בְּיַד יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן׃ יז א וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ הַתִּשְׁבִּי מִתֹּשָׁבֵי
גִלְעָד אֶל־אַחְאָב חַי־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עָמַדְתִּי

ר ש " י

אילן נעבד: (לד) חיאל בית האלי · חיאל אשר מבית אל כמו ישי בית הלחמי (שמואל א' ט"ז) ולא נאמר הבית לחמי · וכן יהושע בית השמשי בספר (שמואל א' ו' י"ד) ולא הבית שמשי וכן בעפרת אבי העזרי (שופטים ו' כ"ה) ולא נאמר האבי עזרי · ויש פותרין בית האלי על שקבל עליו קללות יהושע ארור האיש אשר יקום ובנה וגו' (יהושע ז' כ"ו) אמרו רבותינו חיאל משל בנימין ויריחו משל יהושפט ומפני מה תלאו באחאב שתולין את הקללה במקולקל (ס"א במקולל): באבירם בכורו יסדה · כשיסדה מת בנו בכורו וקבר והלך וקבר כל בניו עד שמת האחרון בהצבת דלתות וכן הוא קללות של יהושע בבכורו ייסדנה ובצעירו יציב דלתיה (שם): (א) ויאמר אליהו התשבי · מארץ (ס"א שם העיר) ששמה תושב: חי ה' · למה סמכו כאן אלא שהלכו אליהו ואחאב לנחם את חיאל באבלו אמר אחאב לאליהו אפשר שקללת התלמיד נתקיימה וקללת משה רבינו לא נתקיימה שנאמר

מצודת דוד

בבית הבעל: (לד) בית האלי · מבית אל כמו בית הלחמי (ש"א ט"ז) ור"ל מבית לחם: באבירם בכורו יסדה · ר"ל בעת שהניח היסוד מת אבירם בכורו ושאר בניו מתו במשך הבנין ובעת העמיד הדלתות מת שגוב צעיר בניו: כדבר ה' וגו' · שאמר יהושע לפני ה' ארור האיש וגו' בבכורו ייסדנה ובצעירו יציב דלתיה (יהושע ו') (ואף כי יריחו היתה בגבול בנימין ממלכות יהודה אמר בימיו ותלה בו לומר שכל זה ראה ולא לקח מוסר): יז (א) ויאמר אליהו וגו' · ארז"ל כאשר מתו בני חיאל בית האלי הלכו אחאב ואליהו לנחמו ואמר אליהו לחיאל שמתו בניו בדבר קללת יהושע והשיב אחאב ומדוע לא יקוים קללות משה רבו שאמר ועבדתם אלהים אחרים וגו' ועצר את השמים (דברים י"א) והלא כולם עובדי כוכבים ואין הגשמים נעצרים מיד קפץ אליהו ונשבע שיעצר טל ומטר: חי ה' · הוא ענין שבועה לומר כשם שה' חי וכו': אשר עמדתי לפניו · אשר אני רגיל

מצודת ציון

(לד) צעירו · קטן בניו: יז (א) התשבי · מעיר ששמה תושב: מתושבי · מל' ישב ור"ל

לעמוד

לְפָנָיו אִם־יִהְיֶה הַשָּׁנִים הָאֵלֶּה טַל וּמָטָר כִּי אִם־לְפִי
דְבָרִי׃ ב וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר׃ ג לֵךְ מִזֶּה וּפָנִיתָ
לְּךָ קֵדְמָה וְנִסְתַּרְתָּ בְּנַחַל כְּרִית אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הַיַּרְדֵּן׃
ד וְהָיָה מֵהַנַּחַל תִּשְׁתֶּה וְאֶת־הָעֹרְבִים צִוִּיתִי לְכַלְכֶּלְךָ שָׁם׃
ה וַיֵּלֶךְ וַיַּעַשׂ כִּדְבַר יְהוָה וַיֵּלֶךְ וַיֵּשֶׁב בְּנַחַל כְּרִית אֲשֶׁר
עַל־פְּנֵי הַיַּרְדֵּן׃ ו וְהָעֹרְבִים מְבִיאִים לוֹ לֶחֶם וּבָשָׂר
בַּבֹּקֶר וְלֶחֶם וּבָשָׂר בָּעָרֶב וּמִן־הַנַּחַל יִשְׁתֶּה׃ ז וַיְהִי מִקֵּץ
יָמִים וַיִּיבַשׁ הַנָּחַל כִּי לֹא־הָיָה גֶשֶׁם בָּאָרֶץ׃ ח וַיְהִי דְבַר־
יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר׃ ט קוּם לֵךְ צָרְפַתָה אֲשֶׁר לְצִידוֹן
וְיָשַׁבְתָּ שָׁם הִנֵּה צִוִּיתִי שָׁם אִשָּׁה אַלְמָנָה לְכַלְכְּלֶךָ׃
י וַיָּקָם ׀ וַיֵּלֶךְ צָרְפַתָה וַיָּבֹא אֶל־פֶּתַח הָעִיר וְהִנֵּה־
שָׁם אִשָּׁה אַלְמָנָה מְקֹשֶׁשֶׁת עֵצִים וַיִּקְרָא אֵלֶיהָ וַיֹּאמַר קְחִי־

רש"י

(דברים י"א ט"ז) וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם להם וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים · והרי כל ישראל עובדין עבודת כוכבים ואין גשמים נעצרים מיד ויאמר אליהו וגו': (ג) ונסתרת · מפני אחאב ואיזבל: (ז) וייבש הנחל · כדי שידע צורך הגשמים ויחרה לגלות שהיה קשה בעיני הקב"ה שישראל שרוין מתים ברעב: (ט) צרפתה · שם העיר: צויתי שם · בשמים שלי שתכלכלך שם אשה אלמנה: (י) קחי נא לי מעט

מצודת דוד

שישב בגלעד זמן רב: לפי · לשמור כמו לחם לפי הטף (בראשית מ"ז): (ג) ופנית · תפנה ותסבב עצמך: (ד) העורבים · הם העופות השחורות: לכלכלך · ענין הספוק המזון: (י) מקששת · לקיטת דברים הדקים

מצודת ציון

לעמוד לפניו בתפלה: כי אם לפי דברי · ר"ל לשמור הזמן שאדבר בהתגלה הייה: (ג) לך מזה · שלא ישיגך אחאב: קדמה · למזרח: בנחל כרית · אצל הנחל העומד למזרח הירדן: (ד) והיה מהנחל · ר"ל והיה לרוות למאוכך כי מהנחל תשתה:

ואת העורבי' וגו' · בכדי להעיר רוחו לבל יתאכזר על ישראל בראותו כי העורבים האכזרים יחמלו עליו לכלכלו ואיך לא יחמול הוא על ישראל: צויתי · ר"ל נתתי בלבם: (ו) ובשר · ועל כי ה' אמר לו לאכלם ידע שבשר כשר הוא: (ט) צרפתה · שם עיר בארץ צידון: הנה צויתי · ר"ל זמנתי שם אשה אלמנה לכלכלך: (י) קחי

נָא לִי מְעַט־מַיִם בַּכְּלִי וְאֶשְׁתֶּה׃ יא וַתֵּלֶךְ לָקַחַת וַיִּקְרָא
אֵלֶיהָ וַיֹּאמַר לִקְחִי־נָא לִי פַּת־לֶחֶם בְּיָדֵךְ׃ יב וַתֹּאמֶר
חַי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אִם־יֶשׁ־לִי מָעוֹג כִּי אִם־מְלֹא כַף־קֶמַח
בַּכַּד וּמְעַט־שֶׁמֶן בַּצַּפָּחַת וְהִנְנִי מְקֹשֶׁשֶׁת שְׁנַיִם עֵצִים
וּבָאתִי וַעֲשִׂיתִיהוּ לִי וְלִבְנִי וַאֲכַלְנֻהוּ וָמָתְנוּ׃ יג וַיֹּאמֶר
אֵלֶיהָ אֵלִיָּהוּ אַל־תִּירְאִי בֹּאִי עֲשִׂי כִדְבָרֵךְ אַךְ עֲשִׂי־לִי
מִשָּׁם עֻגָה קְטַנָּה בָרִאשֹׁנָה וְהוֹצֵאת לִי וְלָךְ וְלִבְנֵךְ
תַּעֲשִׂי בָּאַחֲרֹנָה׃ יד כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
כַּד הַקֶּמַח לֹא תִכְלָה וְצַפַּחַת הַשֶּׁמֶן לֹא תֶחְסָר עַד יוֹם
תֵּתֶן־תת קרי יְהוָה גֶּשֶׁם עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ טו וַתֵּלֶךְ וַתַּעֲשֶׂה
כִּדְבַר אֵלִיָּהוּ וַתֹּאכַל הוא־היא קרי וָהִיא והוא קרי וּבֵיתָהּ
יָמִים׃ טז כַּד הַקֶּמַח לֹא כָלָתָה וְצַפַּחַת הַשֶּׁמֶן לֹא חָסֵר
כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד אֵלִיָּהוּ׃ יז וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים

פתח באתנח

ר ש " י

מים · סוא לא היה מכיר באלמנה שאמר לו הקב"ה ולמד מאליעזר עבד אברהם ואמר אותה שתתן לי מים לשתות היא האלמנה: (יב) מעוג · כמו עוגה: מלא כף · תירגם יונתן מלי פיסת ידא: בצפחת · ביטויל"א בלע"ז כמו שנאמר בשאול צפחת המים אשר מראשותיו (שמואל א' כ"ו י"ב): ומתנו · משם ולהלן נמות ברעב: (יג) עוגה קטנה בראשונה · מ"א יש

מצודת דוד

נא לי · קחי מביתך והביאי לי: (יב) מלא כף קמח · יש לי בכד קמח שיעור מלא הכף: שנים עצים · לאפות בו: ומתנו · ואח"ז נמות ברעב כי אין לי עוד מאומה: (יג) אל תיראי · כי לא תמותו ברעב: עשי כדברך · ללוש הקמח ולעשות עוגות: משם · מהקמח ההוא: והוצאת לי · נהאכילני מקודם ואח"ז תעשי לך ולבנך: (יד) לא תכלה · מלהיות הקמח: עד יום וגו' · כי אז אין צורך אל הנס:

מצודת ציון

קחי קושש וכן לקושש קש (שמות ה'): (יא) פת · חתיכה כמו פתות אותה (ויקרא ב'): (יב) מעוג · עוגה וכן בחנפי לעגי מעוג (תהלים ל"ה): כף · פס היד: בכד · שם כלי: בצפחת · צלוחית וכן צפחת המים (ש"א כ"ו): (יד) תכלה · מלשון כליון: (טו) ימים · (טז) לא חסר · השמן שבצפחת

הָאֵלֶּה חָלָה בֶּן־הָאִשָּׁה בַּעֲלַת הַבָּיִת וַיְהִי חָלְיוֹ חָזָק מְאֹד
עַד אֲשֶׁר לֹא־נוֹתְרָה־בּוֹ נְשָׁמָה׃ יח וַתֹּאמֶר אֶל־אֵלִיָּהוּ
מַה־לִּי וָלָךְ אִישׁ הָאֱלֹהִים בָּאתָ אֵלַי לְהַזְכִּיר אֶת־עֲוֺנִי
וּלְהָמִית אֶת־בְּנִי׃ יט וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ תְּנִי־לִי אֶת־בְּנֵךְ
וַיִּקָּחֵהוּ מֵחֵיקָהּ וַיַּעֲלֵהוּ אֶל־הָעֲלִיָּה אֲשֶׁר־הוּא יֹשֵׁב שָׁם
וַיַּשְׁכִּבֵהוּ עַל־מִטָּתוֹ׃ כ וַיִּקְרָא אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר יְהוָה
אֱלֹהָי הֲגַם עַל הָאַלְמָנָה אֲשֶׁר־אֲנִי מִתְגּוֹרֵר עִמָּהּ הֲרֵעוֹתָ
לְהָמִית אֶת־בְּנָהּ׃ כא וַיִּתְמֹדֵד עַל־הַיֶּלֶד שָׁלֹשׁ פְּעָמִים
וַיִּקְרָא אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר יְהוָה אֱלֹהָי תָּשָׁב־נָא נֶפֶשׁ־
הַיֶּלֶד הַזֶּה עַל־קִרְבּוֹ׃ כב וַיִּשְׁמַע יְהוָה בְּקוֹל אֵלִיָּהוּ

קמץ בז"ק

רש"י

בבראשית רבה (למה בראשונה) בותאמר לאה בגד : (יז) חלה בן האשה · כדי שיצטרך למפתח של תחיית המתים כדאיתא בשילהי אגדתא דתנק : (יח) להזכיר את עוני · עד שלא באת אלי היו שוקלין מעשי ומעשי עירי והייתי ראוי לנס משבאת לכאן לא נחשבתי לכלום ואין צדקתי ניכרת (ס"א נזכרת) וכן בלוט הוא אומר (בראשית י"ט י"ט) ואנכי לא אוכל להמלט סברה אצל אברהם שלא תהא זכותי נזכרת אצלו : (כא) ויתמודד · מל'

מצודת ציון

אחז"ל שנה : (יז) בעלת הבית · אדונת הבית : (כ) מתגורר · מל' גרות ומדור וכן עם לבן גרתי (בראשית ל"ב) : (כא) ויתמודד · מלשון

מצודת דוד

מבנלפחת : (יז) עד אשר וגו' · ר"ל כ"כ חזקה עליו החולי עד שמת מחולי זה : (יח) מה לי ולך · ר"ל מה האיבה והשנאה אשר בינינו מה עשית לי ומה עשיתי לך ומדוע באת אלי להזכיר את עוני כי עד לא באת הנה הייתי נחשבת לצדקת מול אנשי מקומי אבל למולך אני רשעה ונזכרה עוני ועי"ז מת בני וחשבה כאשר תתרעם על הנביא יעתיר לה' בעבור בנה : (כ) הגם על האלמנה · ר"ל לא די שהרעות לי ללכת נע ונד משוטט בארץ על שהעצרתי את המטר וכי גם על האלמנה יחרה לך על אשר הכניסה אותי בביתה והרעות לה להמית את בנה בעבור זה וכי כ"כ גדלה אשמתי עד שלא אמצא מי יכניס אותי : (כא) ויתמודד · ר"ל שם פיו על פיו ועיניו על עיניו וכו' כמה שעשה אלישע בבן השונמית וכאילו מדד עצמו למדת הילד ולהשפיע החיות מאבריו

וַתָּשָׁב נֶפֶשׁ־הַיֶּלֶד עַל־קִרְבּוֹ וַיֶּחִי׃ כג וַיִּקַּח אֵלִיָּהוּ אֶת־
הַיֶּלֶד וַיֹּרִדֵהוּ מִן־הָעֲלִיָּה הַבַּיְתָה וַיִּתְּנֵהוּ לְאִמּוֹ וַיֹּאמֶר
אֵלִיָּהוּ רְאִי חַי בְּנֵךְ׃ כד וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל־אֵלִיָּהוּ עַתָּה
זֶה יָדַעְתִּי כִּי אִישׁ אֱלֹהִים אָתָּה וּדְבַר־יְהוָה בְּפִיךָ אֱמֶת׃
יח א וַיְהִי יָמִים רַבִּים וּדְבַר יְהוָה הָיָה אֶל־אֵלִיָּהוּ בַּשָּׁנָה
הַשְּׁלִישִׁית לֵאמֹר לֵךְ הֵרָאֵה אֶל־אַחְאָב וְאֶתְּנָה מָטָר עַל־
פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ ב וַיֵּלֶךְ אֵלִיָּהוּ לְהֵרָאוֹת אֶל־אַחְאָב וְהָרָעָב
חָזָק בְּשֹׁמְרוֹן׃ ג וַיִּקְרָא אַחְאָב אֶל־עֹבַדְיָהוּ אֲשֶׁר עַל־
הַבָּיִת וְעֹבַדְיָהוּ הָיָה יָרֵא אֶת־יְהוָה מְאֹד׃ ד וַיְהִי בְּהַכְרִית
אִיזֶבֶל אֵת נְבִיאֵי יְהוָה וַיִּקַּח עֹבַדְיָהוּ מֵאָה נְבִאִים
וַיַּחְבִּיאֵם חֲמִשִּׁים אִישׁ בַּמְּעָרָה וְכִלְכְּלָם לֶחֶם וָמָיִם׃
ה וַיֹּאמֶר אַחְאָב אֶל־עֹבַדְיָהוּ לֵךְ בָּאָרֶץ אֶל־כָּל־מַעְיְנֵי
הַמַּיִם וְאֶל כָּל־הַנְּחָלִים אוּלַי ׀ נִמְצָא חָצִיר וּנְחַיֶּה סוּס וָפֶרֶד
וְלוֹא נַכְרִית מֵהַבְּהֵמָה׃ ו וַיְחַלְּקוּ לָהֶם אֶת־הָאָרֶץ לַעֲבָר־

רש"י — **בצ"ל מ"ש**

מדה נשתטח עליו:(ד)ויהי בהכרית איזבל·להגיד בא איך היה עובדיהו ירא את ה׳:חמשים איש במערה· אחת וחמשים איש במערה אחרת: (ה) ולא נכרית

מצודת דוד

מאבריו אל אברי הילד: על קרבו· אל קרבו: (כד) עתה זה ידעתי· אף כי מאז קראתו איש האלהים מ"מ היתה מסופקת בלבה כי חשבה אולי מפי נביא שמע מה שאמר לה כד הקמח לא תכלה וכו׳: ודבר ה׳ בפיך אמת· ר"ל אמת הדבר שגם בראשונה היה דבר ה׳ בפיך אשר דבר כך ולא שמעת מפי נביא זולתך כאשר חשבתי מאז: יח (א) לך הראה אל אחאב· סבב הדבר שיראה פניך בעבור המטר ואתן אותו על ידיך ולפי שנשבע אליהו שלא יהיה המטר כ"א לפי דברו לכן צוה לו כזאת: (ג) אל עובדיהו· ללכת עמו כמ"ש למטה בענין: על הבית· ממונה היה על בית המלך: (ד) חמשים איש· ר"ל חמשים לבד וחמשים לבד: (ה) ולא נכרית· ולא נהיה נכרתים מן הבהמות:

מצודת ציון

מדידה: קרבו· תוך גופו: יח (ד) ויחביאם· הטמינם במחבואה:(ה) חציר· דשא: ונחיה· ונזון וכן למחיה שלחני (בראשית מ"ה):

בָּהּ אַחְאָב הָלַךְ בְּדֶרֶךְ אֶחָד לְבַדּוֹ וְעֹבַדְיָהוּ הָלַךְ בְּדֶרֶךְ־
אֶחָד לְבַדּוֹ׃ ז וַיְהִי עֹבַדְיָהוּ בַּדֶּרֶךְ וְהִנֵּה אֵלִיָּהוּ לִקְרָאתוֹ
וַיַּכִּרֵהוּ וַיִּפֹּל עַל־פָּנָיו וַיֹּאמֶר הַאַתָּה זֶה אֲדֹנִי אֵלִיָּהוּ׃
ח וַיֹּאמֶר לוֹ אָנִי לֵךְ אֱמֹר לַאדֹנֶיךָ הִנֵּה אֵלִיָּהוּ׃ ט וַיֹּאמֶר
מֶה חָטָאתִי כִּי־אַתָּה נֹתֵן אֶת־עַבְדְּךָ בְּיַד־אַחְאָב לַהֲמִיתֵנִי׃
י חַי ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אִם־יֶשׁ־גּוֹי וּמַמְלָכָה אֲשֶׁר לֹא־שָׁלַח
אֲדֹנִי שָׁם לְבַקֶּשְׁךָ וְאָמְרוּ אָיִן וְהִשְׁבִּיעַ אֶת־הַמַּמְלָכָה
וְאֶת־הַגּוֹי כִּי לֹא יִמְצָאֶכָּה׃ יא וְעַתָּה אַתָּה אֹמֵר לֵךְ אֱמֹר
לַאדֹנֶיךָ הִנֵּה אֵלִיָּהוּ׃ יב וְהָיָה אֲנִי ׀ אֵלֵךְ מֵאִתָּךְ וְרוּחַ
יְהוָה ׀ יִשָּׂאֲךָ עַל־אֲשֶׁר לֹא־אֵדָע וּבָאתִי לְהַגִּיד לְאַחְאָב
וְלֹא יִמְצָאֲךָ וַהֲרָגָנִי וְעַבְדְּךָ יָרֵא אֶת־יְהוָה מִנְּעֻרָי׃
יג הֲלֹא־הֻגַּד לַאדֹנִי אֵת אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי בַּהֲרֹג אִיזֶבֶל
אֵת נְבִיאֵי יְהוָה וָאַחְבִּא מִנְּבִיאֵי יְהוָה מֵאָה אִישׁ חֲמִשִּׁים
חֲמִשִּׁים אִישׁ בַּמְּעָרָה וָאֲכַלְכְּלֵם לֶחֶם וָמָיִם׃ יד וְעַתָּה
אַתָּה אֹמֵר לֵךְ אֱמֹר לַאדֹנֶיךָ הִנֵּה אֵלִיָּהוּ וַהֲרָגָנִי׃ טו וַיֹּאמֶר
אֵלִיָּהוּ חַי יְהוָה צְבָאוֹת אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו כִּי הַיּוֹם

רש"י

קמץ בז"ק

מהבהמה · לא תכרת כל בהמתנו ממנו : (ט) להמיתני · כמו שנפרש
ואומר ורוח ה' ישאך על אשר לא אדע : (י) כי לא ימצאכה · שאין המס

מצודת ציון

(י) אין · איננו פה :

מצודת דוד

(ז) ויפול על פניו · להשתחות לאליהו :
(ט) כי אתה נותן · ר"ל אתה תהיה
סיבה שאמות ביד אחאב : (י) כי לא ימצאכה · אם לא מצא אותך :
(יב) ורוח ה' ישאך · כאשר היה למוד בכך כפעם בפעם : על אשר ·
על מקום אשר לא אדע אנה הוא לבקשך שמה : ולא ימצאך · במקום
הזה : והרגני · כחשבו שהתלתי בו כאומר דרך לעג הנה שלחת לבקש
את מלאתו והנה הוא עומד פה : ועבדך ירא וגו' · ולמה א"כ תהיה
אתה סיבה על מיתתי : (יד) ועתה וגו' · והרגני וא"כ מי יכלכל הנביאים
מעתה

אַרָאֶה אֵלָיו׃ טז וַיֵּלֶךְ עֹבַדְיָהוּ לִקְרַאת אַחְאָב וַיַּגֶּד־
לוֹ וַיֵּלֶךְ אַחְאָב לִקְרַאת אֵלִיָּהוּ׃ יז וַיְהִי כִּרְאוֹת אַחְאָב
אֶת־אֵלִיָּהוּ וַיֹּאמֶר אַחְאָב אֵלָיו הַאַתָּה זֶה עֹכֵר יִשְׂרָאֵל׃
יח וַיֹּאמֶר לֹא עָכַרְתִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל כִּי אִם־אַתָּה וּבֵית
אָבִיךָ בַּעֲזָבְכֶם אֶת־מִצְוֺת יְהוָה וַתֵּלֶךְ אַחֲרֵי הַבְּעָלִים׃
יט וְעַתָּה שְׁלַח קְבֹץ אֵלַי אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵל אֶל־הַר הַכַּרְמֶל
וְאֶת־נְבִיאֵי הַבַּעַל אַרְבַּע־מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים וּנְבִיאֵי הָאֲשֵׁרָה
אַרְבַּע מֵאוֹת אֹכְלֵי שֻׁלְחַן אִיזָבֶל׃ כ וַיִּשְׁלַח אַחְאָב בְּכָל־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְבֹּץ אֶת־הַנְּבִיאִים אֶל־הַר הַכַּרְמֶל׃ כא וַיִּגַּשׁ
אֵלִיָּהוּ אֶל־כָּל־הָעָם וַיֹּאמֶר עַד־מָתַי אַתֶּם פֹּסְחִים עַל־
שְׁתֵּי הַסְּעִפִּים אִם־יְהוָה הָאֱלֹהִים לְכוּ אַחֲרָיו וְאִם־הַבַּעַל
לְכוּ אַחֲרָיו וְלֹא־עָנוּ הָעָם אֹתוֹ דָּבָר׃ כב וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ אֶל־

רש"י

יכול למנות אותן: (כא) שתי הסעפים · שתי המחשבות שאינכם מבינים להכריע מי האלהים: ואם הבעל · האלהים לכו אחריו: ולא ענו העם אותו דבר · שלא היו יודעין להבחין:

מצודת דוד

מעתה אמול לא עליהם: (יז) עוכר ישראל · כי עכרת אותם במה שנשבעת לעצור המטר: (יח) לא עכרתי · ר"ל אין אני תחלת הסיבה כ"א אתה במה שעזבת את ה׳: (יט) ועתה · ר"ל אם תבקש על המטר שלא קבוץ אלי וכו׳ וזה יהיה סיבה שיבוא המטר: אוכלי וגו׳ · על נביאי האשרה אמר: (כ) ויקבוץ וגו׳ · כי כל ישראל באו מאליהם כאשר שלא אחריהם · אבל הנביאים לא באו עד אשר קבלם המלך שלא בטובתם ולזה לא קבץ כ"א נביאי הבעל ולא נביאי האשרה כי איזבל לא הניחתם ללכת שמה על כי היו מאוכלי שולחנה: (כא) אתם פוסחים · ר"ל כהגר הזה אשר פעם ינטה על צד ימין ופעם על צד שמאל וכן אתם עד מתי תהיו נוטים במחשבותיכם פעם אחרי ה׳ ופעם אחרי הבעל: האלהים · ר"ל בעל היכולת ומנהיג

מצודת ציון

(יז) עוכר · משחית ומחבל וכן עכרתם אותי (שם ל"ד): (כא) פוסחים · מדלגים ויקרא כן הפסח כי בעת הלוכו נראה כדולג: הסעיפים · המחשבות כמו סעפים שנאתי (תהלים קי"ט) והוא לשון מושאל מסעיף אילן כי המחשבות המה. נלב כסעיף לאילן:

הָעָם אֲנִי נוֹתַרְתִּי נָבִיא לַיהוָה לְבַדִּי וּנְבִיאֵי הַבַּעַל
אַרְבַּע־מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים אִישׁ׃ כג וְיִתְּנוּ־לָנוּ שְׁנַיִם פָּרִים
וְיִבְחֲרוּ לָהֶם הַפָּר הָאֶחָד וִינַתְּחֻהוּ וְיָשִׂימוּ עַל־הָעֵצִים
וְאֵשׁ לֹא יָשִׂימוּ וַאֲנִי אֶעֱשֶׂה ׀ אֶת־הַפָּר הָאֶחָד וְנָתַתִּי עַל־
הָעֵצִים וְאֵשׁ לֹא אָשִׂים׃ כד וּקְרָאתֶם בְּשֵׁם אֱלֹהֵיכֶם
וַאֲנִי אֶקְרָא בְשֵׁם־יְהוָה וְהָיָה הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־יַעֲנֶה בָאֵשׁ
הוּא הָאֱלֹהִים וַיַּעַן כָּל־הָעָם וַיֹּאמְרוּ טוֹב הַדָּבָר׃ כה וַיֹּאמֶר
אֵלִיָּהוּ לִנְבִיאֵי הַבַּעַל בַּחֲרוּ לָכֶם הַפָּר הָאֶחָד וַעֲשׂוּ
רִאשֹׁנָה כִּי אַתֶּם הָרַבִּים וְקִרְאוּ בְּשֵׁם אֱלֹהֵיכֶם וְאֵשׁ לֹא
תָשִׂימוּ׃ כו וַיִּקְחוּ אֶת־הַפָּר אֲשֶׁר־נָתַן לָהֶם וַיַּעֲשׂוּ
וַיִּקְרְאוּ בְשֵׁם־הַבַּעַל מֵהַבֹּקֶר וְעַד־הַצָּהֳרַיִם לֵאמֹר הַבַּעַל
עֲנֵנוּ וְאֵין קוֹל וְאֵין עֹנֶה וַיְפַסְּחוּ עַל־הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר עָשָׂה׃
כז וַיְהִי בַצָּהֳרַיִם וַיְהַתֵּל בָּהֶם אֵלִיָּהוּ וַיֹּאמֶר קִרְאוּ בְקוֹל־
גָּדוֹל כִּי־אֱלֹהִים הוּא כִּי־שִׂיחַ וְכִי־שִׂיג לוֹ וְכִי־דֶרֶךְ

רש״י

(כו) אשר נתן להם · שהיה נשמט מהם שלא יקרב לעבודת כוכבים וכרת לו תחת כנפיו של אליהו אמר לו לך בשניכם יתקדש המקום: ויפסחו על המזבח אשר עשה · תרגם יונתן ואשתטו היו מרקדין כמשפטן על מזבחותם: ויפסחו · כמו ויפסעו: (כז) כי אלהים הוא · ארי אתון אמרין דחלא הוא: כי שיח וכי שיג לו ·

מצודת ציון

(כג) וינתחוהו · יחתכוהו לאברים כמו ונתח אותה (ויקרא א׳): (כו) ויפסחו · ודלגו: (כז) ויהתל · ולעג כמו ואביכן התל בי (בראשית ל״א): שיח · ענין דבור כמו ישיחו

מצודת דוד

העולם: (כב) אני נותרתי · כי אלה הנביאים אשר החביאם עובדיה לא היו יודעים להם: ונביאי וגו׳ · ר״ל עם שאני יחידי והמה מרובים עכ״ז נראה עתה תפלת מי תקובל: (כד) אשר יענה באש · ר״ל התשובה תהיה כדבר הורדת האש: (כה) כי אתם הרבים · והוא דרך המוסר אשר הרבים יבחרו לעצמם ויעשו ראשונה: (כו) אשר נתן להם · אמרז״ל אשר שבחרו הפר לא רצה ללכת אחריהם עד שאליהו מסרו בידיו: ויפסחו · דלגו על המזבח אשר עשה אחאב או זולתו והדלוג הזה היה מדרך עבודתם: (כז) כי

לוֹ אוּלַי יָשֵׁן הוּא וְיִקָץ׃ כח וַיִּקְרְאוּ בְּקוֹל גָּדוֹל וַיִּתְגֹּדְדוּ
כְּמִשְׁפָּטָם בַּחֲרָבוֹת וּבָרְמָחִים עַד־שְׁפָךְ־דָּם עֲלֵיהֶם׃
כט וַיְהִי כַּעֲבֹר הַצָּהֳרַיִם וַיִּתְנַבְּאוּ עַד לַעֲלוֹת הַמִּנְחָה
וְאֵין־קוֹל וְאֵין־עֹנֶה וְאֵין קָשֶׁב׃ ל וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ לְכָל־
הָעָם גְּשׁוּ אֵלַי וַיִּגְּשׁוּ כָל־הָעָם אֵלָיו וַיְרַפֵּא אֶת־מִזְבַּח

הקו"ף רפה

רש"י

שמא יש לו דבר עם יועציו עבדיו או משיג ורודף הוא עבדיו במלחמה : וכי דרך לו · לבית הכסא: (כח) ויתגודדו · לשון שריטה בכלי וכן היה נימוסיהן: (כט) ויתנבאו · ואשתטיאו : (ל) וירפא את מזבח ה' ההרוס · בנה מזבח והזכיר לישראל להיות מזבח ה' עולה על לבם ושגור בפיהם שהיה הרוס ונפגר ובעל שמו והזכרתו מפי כל עשרת השבטים כך שמעתי פשוטו · ומדרשו שמעתי ששאול בנה מזבח בהר הכרמל וזהו שאמר (שמואל א' ט"ו י"ז) בא שאול הכרמלה והנה מציב לו יד ולהלן (בראשית ל"ג כ') הוא אומר ויצב שם מזבח ומלכי ישראל הרסו כל המזבחות והבמות שבארצם שנעשו

מצודת דוד

אלהים הוא · אמר בדרך התול הלא אלהים הוא ויכול הוא לענות כשישמע אבל עדיין לא שמע כי מדבר הוא כעת עם מי או משיג השגות ומעיין בחכמות ועל כי הוא טרוד בדבר מה נבטל ממנו חוש השמע בקלות או אולי הוא בדרך ולמרחק המקום לא ישמע ולזה קראו בקול גדול ואז עם כל טרדתו יתעורר ואף אם הוא בדרך מרחוק ישמע בקול גדול: אולי ישן · או שמא ישן הוא וכאשר תקראו בקול גדול וייקץ משנתו : (כח) ויקראו בקול גדול · שמעו לדברי אליהו עם כי אמר בהתול ולעג : ויתגודדו · שרטו בשרם בחרבות עד כי נשפך דמם כאשר היה מנהגם לעבדו בענין זה : (כט) ויתנבאו · עשו את עצמם כאילו מדברים בנבואה שתרד האש ולא חדלו מלהתנבאות עד בוא עת העלאת מנחת הערב הוא תמיד של בין הערבים כי אז נלאו ולא התנבאו עוד : ואין קול · אבל אין קול וכו' : ואין קשב · ר"ל וזה לפי שאין מי יקשיב להם כי אינו אלוה : (ל) גשו אלי · לראות שאין הערמה בדבר : וירפא · בא על דרך השאלה לומר לשון רפואה על תיקון בנין ההרס וכן נאמר כי עלתה ארוכה לחומת ירושלים (נחמיה ד') וארוכה גם היא

מצודת ציון

כי (תהלים ס"ט) : שיג · ר"ל הפגת דבר חכמה : (כח) ויתגודדו · ענין שריטת הבשר כמו לא תתגודדו (דברים י"ד) : כמשפטם · כמנהגם: בחרבות · מלשון חרב : (כט) ויתנבאו · עשו עצמם כמתנבאים : קשב · האזנה כמו והקשיב קשב (ישעיה

ענין

יְהוָה הֶהָרוּס׃ לא וַיִּקַּח אֵלִיָּהוּ שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֲבָנִים
כְּמִסְפַּר שִׁבְטֵי בְנֵי־יַעֲקֹב אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלָיו
לֵאמֹר יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמֶךָ׃ לב וַיִּבְנֶה אֶת־הָאֲבָנִים מִזְבֵּחַ
בְּשֵׁם יְהוָה וַיַּעַשׂ תְּעָלָה כְּבֵית סָאתַיִם זֶרַע סָבִיב לַמִּזְבֵּחַ׃
לג וַיַּעֲרֹךְ אֶת־הָעֵצִים וַיְנַתַּח אֶת־הַפָּר וַיָּשֶׂם עַל־הָעֵצִים׃
לד וַיֹּאמֶר מִלְאוּ אַרְבָּעָה כַדִּים מַיִם וְיִצְקוּ עַל־הָעֹלָה וְעַל־
הָעֵצִים וַיֹּאמֶר שְׁנוּ וַיִּשְׁנוּ וַיֹּאמֶר שַׁלֵּשׁוּ וַיְשַׁלֵּשׁוּ׃ לה וַיֵּלְכוּ
הַמַּיִם סָבִיב לַמִּזְבֵּחַ וְגַם אֶת־הַתְּעָלָה מִלֵּא־מָיִם׃ לו וַיְהִי ׀

ר ש " י

לשם שמים ובנה אליהו מזבח זה של שאול שהיה הרוס : (לא) אשר היה דבר ה' אליו לאמר ישראל יהיה שמך · למה נאמר כאן לפי שביום שנגלתה שכינה על יעקב בבית אל וקראו ישראל בו ביום אמר לו גוי וקהל גוים יהיה ממך עתידין בניך להקהל כשאר עמים ולבנות מזבח להקטיר עליו בשעת איסור הבמות ואני מתרצה בדבר · בב"ר : (לב) תעלה · פוסא"ו בלע"ז : כבית סאתים · רחבו בית סאתים מאה על חמשים כחצר המשכן : (לד) כדים מים · להגדיל את הנס : ויצקו · אלישע יצק על ידיו ונעשו אצבעותיו כמעיינות ונתמלאה התעלה הוא שנאמר פה אלישע בן שפט אשר יצק מים ע"י אליהו ונעשה נס במים על ידיו ראוי הוא שיעשה הנס במים על ידיו :

מצודת ציון

כ"א) : (ל) ההרום · ענין שבירה ונתילה : (לב) תעלה · חפירה וכן תעלת הברכה (שם י'): (לג) ויערוך

מצודת דוד

מענין רפואה · (ואר"ל שהמזבח הזה בנה שאול ונהרס ע"י עובדי הבעל) : (לא) ישראל יהיה שמך · ע"ש שנאמר כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל (בראשית ל"ב) וכאילו יתן טעם למה לקח י"ב אבנים ואמר לפי שהם במספר שבטי בני ישראל ולהזכיר זכות ישראל אביהם שגם הוא כמוהו ינצח אלהים אחרים ואנשי נביאי הבעל : (לב) ויעש תעלה · עשה חפירה סביב המזבח כשיעור מקום זריעת סאתים זרע בכדי שילכו בה המים להגדיל הנס כמ"ש בענין : (לד) ויצקו · וישפכו וכן עשו ושפכו ועם כי לא נזכר כי מעצמו יובן : שנו · שפכו פעם שנית ושפכו פעם שנית : שלשו · שפכו פעם שלישית וכו' : (לה) סביב למזבח · כי כהשפך המים על העולה שעל המזבח נשפך המים למטה על כל שהמזבח סביב מקום המערכה : מלא · או אליהו בעצמו או ע"י מצותו מלאו

גם

בעלת המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר יהוה אלהי
אברהם יצחק וישראל היום יודע כי־אתה אלהים בישראל
ואני עבדך ובדבריך יתיר י׳ עשיתי את כל־הדברים
האלה׃ לז ענני יהוה ענני וידעו העם הזה כי־אתה
יהוה האלהים ואתה הסבת את־לבם אחרנית׃ לח ותפל
אש־יהוה ותאכל את־העלה ואת־העצים ואת־האבנים
ואת־העפר ואת־המים אשר־בתעלה לחכה׃ לט וירא
כל־העם ויפלו על־פניהם ויאמרו יהוה הוא האלהים יהוה
הוא האלהים׃ מ ויאמר אליהו להם תפשו ׀ את־נביאי

רש"י

(לו) ובדברך עשיתי · שהקרבתי בבמה בשעת איסור הבמות : (לז) ענני ה' ענני · ענני באש ענני במטר כך פ"י ורבותינו אמרו ענני באש (ובמים) ענני שלא יאמרו מעשה כשפים הם : וידעו וגו' כי אתה ה' · ואני עבדך וכשתשלחני לבשרם לעתיד לבא יאמינו בי אם היום תענני : ואתה הסבות את לבם · נתת להם מקום לסור מאחריך ובידך היה להכין לבבם אליך ומדרש אגדה אם לא תענני אף אני אהיה כופר ואומר אתה הסבות את לבם · וכן אמר משה (במדבר ט"ז כ"ט) אם כמות כל האדם ימותון אלה אף אני כופר ואומר לא ה' שלחני לדבר את התורה והמצות וכן אמר מיכיהו (מלכים א' כ"ב כ"ח) אם שוב תשוב בשלום לא דבר ה' בי : (לט) ה' הוא

מצודת דוד

גם התעלה : (לו) בעלות המנחה · בעת העלאת מנחת הערב הוא התמיד של בין הערבים : ויגש · אל ה' להתפלל : היום יודע · ר"ל כאשר תרד האש יודע היום וכו' : בישראל · ר"ל מפרסם שכינתך בישראל : ואני עבדך · ובהיות הנס הזה על ידי ידוע הכל שאני עבדך נביא נאמן לה' ויאמינו בי לעולם בהנבאי לכם : ובדברך וגו' · ר"ל מהראוי שתעשה לי הנס הזה כי הלא כל הדברים האלה שעשיתי להגדיל הנס הלא כל מחשבותי בעבור ישמרו דברך ולא למעני עשיתים : (לז) ענני ה' · בהורדת האש : ואתה הסבות וגו' · עבר במקום עתיד ור"ל בהנס הזה תסבב אליך את לבם אשר היה עד הנה אחורנים להפנות ממך : (לט) ויפלו על פניהם · להשתחות לה' : ה' הוא האלהים

מצודת ציון

ענין סדור : (לח) לחכה · ענין לקיקה כמו ועפר רגליך ילחכו (שם מ"ט) ור"ל שרפה הכל כהלוקק בלשון : (מ) תפשו · אחוז לבל יברחו :

הַבַּעַל אִישׁ אַל־יִמָּלֵט מֵהֶם וַיִּתְפְּשׂוּם וַיּוֹרִדֵם אֵלִיָּהוּ אֶל־
נַחַל קִישׁוֹן וַיִּשְׁחָטֵם שָׁם: מא וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ לְאַחְאָב
עֲלֵה אֱכֹל וּשְׁתֵה כִּי־קוֹל הֲמוֹן הַגָּשֶׁם: מב וַיַּעֲלֶה אַחְאָב
לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת וְאֵלִיָּהוּ עָלָה אֶל־רֹאשׁ הַכַּרְמֶל וַיִּגְהַר
אַרְצָה וַיָּשֶׂם פָּנָיו בֵּין בִּרְכָּו ברכיו קרי: מג וַיֹּאמֶר אֶל־נַעֲרוֹ
עֲלֵה־נָא הַבֵּט דֶּרֶךְ־יָם וַיַּעַל וַיַּבֵּט וַיֹּאמֶר אֵין מְאוּמָה
וַיֹּאמֶר שֻׁב שֶׁבַע פְּעָמִים: מד וַיְהִי בַּשְּׁבִעִית וַיֹּאמֶר הִנֵּה־
עָב קְטַנָּה כְּכַף־אִישׁ עֹלָה מִיָּם וַיֹּאמֶר עֲלֵה אֱמֹר אֶל־
אַחְאָב אֱסֹר וָרֵד וְלֹא יַעַצָרְכָה הַגָּשֶׁם: מה וַיְהִי ׀ עַד־
כֹּה וְעַד־כֹּה וְהַשָּׁמַיִם הִתְקַדְּרוּ עָבִים וְרוּחַ וַיְהִי גֶּשֶׁם

רש"י

האלהים · ולא הבעל האלהים : (מב) ויגהר ארצה · וגחין לארעא · להתפלל על הגשמים : (מג) דרך ים · אם תראה ענן עולה מן הים : (מד) אסור ורד · אסור מרכבותיך ורד מהר מהכרמל לשוב לביתך פן ידחק אותך הגשם בדרך : (מה) עד כה ועד כה · בתוך שהלך השליח ובתוך שאסר המרכבה

מצודת ציון

(מב) ויגהר · ענין השתטחות כמו ויגהר עליו (מ"ב ד׳) : (מג) אין מאומה · אין כלום : (מד) אסור · קשור הסוסים להמרכבה : יעצרכה · יעכב אותך כמו אם תעצרני לא אוכל (שופטים י"ג) : (מה) התקדרו·

מצודת דוד

האלהים וגו׳ · הכפל בא לחזק : (מא) עלה אכול ושתה · כאומר הואיל ושבו כולם ואמרו ה׳ הוא האלהים לזה עלה מעתה ואכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך כי הנה ישמע קול המיית הגשם : (מב) ראש הכרמל · ראש הר הכרמל : ויגהר ארצה · נשתטח לארץ ואח"ז קם ושם פניו בין ברכיו להתפלל על המטר ואף שה׳ אמר לו ואתנה מטר וכו׳ מ"מ התפלל למהר לתתו בעוד אחאב פה ועל כי היה בטוח שתקובל תפלתו אמר לאחאב מתחלה כי קול המון הגשם : (מג) עלה נא · עמי מתחלה אל ראש ההר : הבט דרך ים · ראה לפאת המערב אם נראה עבים עולים ובעצמו לא רצה לפנות אנה ואנה עד עת תקובל תפלתו : שוב שבע פעמים · ר"ל שבעת פעמים אמר לו לשוב ולהביט : (מד) אסור ורד · אסור המרכבה ורד לביתך לבל יעכב אותך הגשם כי אם תשהה עוד תהיה מעוכב מן הגשם : (מה) עד כה

ועד

גָּדוֹל וַיִּרְכַּב אַחְאָב וַיֵּלֶךְ יִזְרְעֶאלָה : מו וְיַד יְהוָה הָיְתָה
אֶל־אֵלִיָּהוּ וַיְשַׁנֵּס מָתְנָיו וַיָּרָץ לִפְנֵי אַחְאָב עַד־בֹּאֲכָה
יִזְרְעֶאלָה : יט א וַיַּגֵּד אַחְאָב לְאִיזֶבֶל אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה
אֵלִיָּהוּ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר הָרַג אֶת־כָּל־הַנְּבִיאִים בֶּחָרֶב :
ב וַתִּשְׁלַח אִיזֶבֶל מַלְאָךְ אֶל־אֵלִיָּהוּ לֵאמֹר כֹּה־יַעֲשׂוּן
אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִפוּן כִּי־כָעֵת מָחָר אָשִׂים אֶת־נַפְשְׁךָ
כְּנֶפֶשׁ אַחַד מֵהֶם : ג וַיַּרְא וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־נַפְשׁוֹ וַיָּבֹא
בְּאֵר שֶׁבַע אֲשֶׁר לִיהוּדָה וַיַּנַּח אֶת־נַעֲרוֹ שָׁם : ד וְהוּא־
הָלַךְ בַּמִּדְבָּר דֶּרֶךְ יוֹם וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב תַּחַת רֹתֶם אֶחָת אחד ק׳
וַיִּשְׁאַל אֶת־נַפְשׁוֹ לָמוּת וַיֹּאמֶר ׀ רַב עַתָּה יְהוָה קַח נַפְשִׁי

רש"י

והשמים התקדרו : (מו) ויד ה׳ · ורוח גבורה מן קדם ה׳ · נתלבש כח לרוץ לפני המרכבה ברגליו שלא ילך אחאב יחידי שחלק כבוד למלכות : וישנס מתניו · כמו ויאזור ואין לו דמיון ואף הוא לא בא אלא ללמד לשון זירוז נזדרז כגבור : (ב) כה יעשון אלהים · כמו שעשית לנביאי הבעל : (ד) רותם · ייניבר"א בלע"ז : ויאמר רב · סגי לי ארכא עד אימתי אנא

מצודת דוד

ועד כה · בין כך ובין כך ר"ל בעוד שאסר המרכבה וירד ממקומו חשכו השמים ברבוי העבים ונשב הרוח ויהי הגשם : וירכב · עם שהיה הגשם : (מו) ויד ה׳ · ר"ל רוח גבורה מה׳ : וישנס · חגר מתניו להיות מזורז ביותר ורץ רגלי לפני מרכבת אחאב עד המקום אשר יבואו בו ליזרעאל ועשה זאת לחלוק כבוד למלכות : יט (א) אשר עשה · בהורדת האש והגשם : (ב) כה יעשון וגו׳ · הוא ענין שבועה וגזמה ולא אמרה כהטובה ההיא יעשון וכו׳ ועוד יוסיפו טובה כי כעת מחר וכו׳ ואמרה בלשון רבים כי עבדה לבעל ולאשרה : אחד מהם · מנביאי הבעל : (ג) וירא · ראה עצמו בסכנה : אל נפשו · בעבור למלט נפשו : אשר ליהודה · ואינה ממשלת אחאב : (ד) תחת רותם · לחסות בצלו : וישאל · שאל מה׳ לקחת נפשו ולמות בידי שמים : רב עתה · ר"ל הואיל ואני עתה בנער

מצודת ציון

נחשכו כמו שמש וירח קדרו (יואל ב׳) : (מו) וישנס · ענין חגורה ואין לו דומה : עד באכה · עד אשר תבוא וכאילו ידבר למול היודע המקום : יט (ב) כעת · הכ"ף באה לאמתת הדבר : (ד) רותם · שם אילן שגחליו תמיד חמים מאד וכן גחלי רתמים

כִּי לֹא־טוֹב אָנֹכִי מֵאֲבֹתָי׃ ה וַיִּשְׁכַּב וַיִּישַׁן תַּחַת רֹתֶם
אֶחָד וְהִנֵּה־זֶה מַלְאָךְ נֹגֵעַ בּוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ קוּם אֱכוֹל׃
ו וַיַּבֵּט וְהִנֵּה מְרַאֲשֹׁתָיו עֻגַת רְצָפִים וְצַפַּחַת מָיִם וַיֹּאכַל
וַיֵּשְׁתְּ וַיָּשָׁב וַיִּשְׁכָּב׃ ז וַיָּשָׁב מַלְאַךְ יְהוָה ׀ שֵׁנִית וַיִּגַּע־
בּוֹ וַיֹּאמֶר קוּם אֱכֹל כִּי רַב מִמְּךָ הַדָּרֶךְ׃ ח וַיָּקָם וַיֹּאכַל
וַיִּשְׁתֶּה וַיֵּלֶךְ בְּכֹחַ ׀ הָאֲכִילָה הַהִיא אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים
לַיְלָה עַד הַר הָאֱלֹהִים חֹרֵב׃ ט וַיָּבֹא־שָׁם אֶל־הַמְּעָרָה
וַיָּלֶן שָׁם וְהִנֵּה דְבַר־יְהוָה אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ מַה־לְּךָ פֹה
אֵלִיָּהוּ׃ י וַיֹּאמֶר קַנֹּא קִנֵּאתִי לַיהוָה ׀ אֱלֹהֵי צְבָאוֹת כִּי־
עָזְבוּ בְרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מִזְבְּחֹתֶיךָ הָרָסוּ וְאֶת־

רש״י

מטרף כדין: (ו) רצפים · פחמים וכן ובידו רצפה (ישעיה ו׳ ו׳): (ט) אל המערה · היא נקרת צור שעמד בה משה (שמות ל״ג כ״ב): (י) את מזבחותיך הרסו · במות יחיד הנעשות לשם שמים שהרי מזבח בית הבחירה

מצודת ציון

(תהלים ק״כ): (ו) מראשותיו · סמוך לראשו: עוגת · חררה: רצפים · אפויה ע״ג גחלים כמו ובידו רצפה (ישעיה ו׳): (ט) פה · הנה: (י) קנא קנאתי · נקם נקמתי וכן בקנאו את קנאתי (במדבר כ״ה):

מצודת דוד

הנה נחשבים לי ימי למרובים ואין לי חפץ בהם ולכן קח נפשי כי לא לעולם אחיה כי לא טוב אנכי מאבותי להנצל מן המיתה ואם כן מה לי עתה מה לי לאחר זמן: (ה) וישכב וגו׳ · ר״ל אף כשבא לשכב ולישן בהתפשטות רגליו לא מצא שניס יחד לחסות בצלם כל אורך הגוף: והנה זה · הלשון הזה יורה למהירות הדבר לומר מיד כשישן בא אליו המלאך וכן קול דודי הנה זה בא (ש״ה ב׳): נוגע בו · להקיצו משנתו: (ז) כי רב ממך הדרך · ר״ל הדרך שאתה רוצה ללכת בה היא מרחק רב מפה ולא תמצא מה לאכול ולזאת קום ואכול טוב וממנו תשבע זמן רב: (ח) בכח האכילה ההיא · ע״פ נס לא נתעכלה במעיו כל הזמן ההוא: עד הר · עד בואו להר האלהים והוא הר חורב: (ט) אל המערה · שעמד בה משה וכמ״ש ושמתיך בנקרת הצור (שמות ל״ג) ותרגומו במערת טנרא: מה לך פה · ומה באת הנה ובא השאלה בדרך לשון בן אדם השואל בכדי להכנס עמו בדברים ודוגמתו אי הבל אחיך (בראשית ד׳): (י) קנא קנאתי לה׳ · מקנא הייתי קנאת ה׳ לנקום

נְבִיאֶ֖יךָ הָרְג֣וּ בֶחָ֑רֶב וָֽאִוָּתֵ֤ר אֲנִי֙ לְבַדִּ֔י וַיְבַקְשׁ֥וּ אֶת־נַפְשִׁ֖י
לְקַחְתָּֽהּ׃ יא וַיֹּ֗אמֶר צֵ֣א וְעָמַדְתָּ֣ בָהָר֮ לִפְנֵ֣י יְהוָה֒ וְהִנֵּ֨ה
יְהוָ֜ה עֹבֵ֗ר וְר֣וּחַ גְּדוֹלָ֡ה וְחָזָ֞ק מְפָרֵק֩ הָרִ֨ים וּמְשַׁבֵּ֤ר סְלָעִים֙
לִפְנֵ֣י יְהוָ֔ה לֹ֥א בָר֖וּחַ יְהוָ֑ה וְאַחַ֤ר הָר֙וּחַ֙ רַ֔עַשׁ לֹ֥א בָרַ֖עַשׁ
יְהוָֽה׃ יב וְאַחַ֤ר הָרַ֙עַשׁ֙ אֵ֔שׁ לֹ֥א בָאֵ֖שׁ יְהוָ֑ה וְאַחַ֣ר הָאֵ֔שׁ
ק֖וֹל דְּמָמָ֥ה דַקָּֽה׃ יג וַיְהִ֣י ׀ כִּשְׁמֹ֣עַ אֵלִיָּ֗הוּ וַיָּ֤לֶט פָּנָיו֙
בְּאַדַּרְתּ֔וֹ וַיֵּצֵ֕א וַיַּעֲמֹ֖ד פֶּ֣תַח הַמְּעָרָ֑ה וְהִנֵּ֤ה אֵלָיו֙ ק֔וֹל

רש"י

בירושלים היה: (יא) ורוח גדולה · משרית מלאכי רוחא: ברעש · משרית מלאכי זיעא: (יב) אש · משרית מלאכי אשא: קול דממה דקה · קל דמשתקין בחשאי אבל בנביאי עובדי כוכבים אומר דממה וקול אשמע (איוב ד' י"ו) דממה היתה לשכת ואני שמעתי קול הבא מתוך הדממה דטינטישמנ"ט בלע"ז ואין שומעין הקול ממש: (יג) וילט פניו · וכריך אפוהי וכן הוא אומר לוטה בשמלה (שמואל א' כ"א ט'):

מצודת דוד

נביאי הבעל ולעצור המטר על אשר עזבו בריתך וכו': הרסו · כמ"ש למעלה וירפא את מזבח ה' ההרוס: לבדי · כי מאת הנביאים שהחביא עובדיה אינם ידועים להם: ויבקשו וגו' · כאומר לזה באתי הנה להתפלל במקום המקודש לקחת נקמתי מהם: (יא) צא · צוהו לצאת מן המערה ולעמוד בהר לפני ה' כי כבוד השכינה תעבור לפניו: והנה ה' עובר · אחר כל המחנות ההם: ורוח גדולה · תרגום יונתן משרית מלאכי רוחא רצה לומר מחנה מן מלאכי רוח עברו לפני ה' עד לא עבר כבוד השכינה: לא ברוח ה' · רצה לומר בא אליו קול הנבואה ואמרה שאין כבוד השכינה עוברת במחנה מלאכי הרוח: רעש · ת"י מלאכי זיעא: לא ברעש ה' · קול הנבואה אמרה לא ברעש ה': (יב) אש · תרגום יונתן משרית מלאכי אשתא: לא באש ה' · כן אמרה קול הנבואה: קול דממה דקה · ר"ל קול חשאי כאילו היא מורכבת מקול ומשתיקה ולתוספת ביאור אמר שהקול היה דק ותרגומו קל דמשבחין בחשאי: (יג) כשמוע אליהו · את קול הדממה והשכיל שהכבוד עובר וכרך פניו באדרתו

מצודת ציון

(יא) מפרק · משבר כמו ופרסיהן יפרק (זכריה י"א): (יב) דממה · ענין שתיקה כמו יקם סערה לדממה (תהלים ק"ז): (יג) וילט · ענין כריכה כמו לוטה בשמלה (ש"א כ"א): באדרתו · מלבוש חשוב מיוחד לנביאים וכן ולא ילבשו אדרת שער

וַיֹּאמֶר מַה־לְּךָ פֹה אֵלִיָּהוּ׃ יד וַיֹּאמֶר קַנֹּא קִנֵּאתִי לַיהוָה
אֱלֹהֵי צְבָאוֹת כִּי־עָזְבוּ בְרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מִזְבְּחֹתֶיךָ
הָרָסוּ וְאֶת־נְבִיאֶיךָ הָרְגוּ בֶחָרֶב וָאִוָּתֵר אֲנִי לְבַדִּי וַיְבַקְשׁוּ
אֶת־נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ׃ טו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו לֵךְ שׁוּב לְדַרְכְּךָ
מִדְבַּרָה דַמָּשֶׂק וּבָאתָ וּמָשַׁחְתָּ אֶת־חֲזָאֵל לְמֶלֶךְ עַל־
אֲרָם׃ טז וְאֵת יֵהוּא בֶן־נִמְשִׁי תִּמְשַׁח לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל
וְאֶת־אֱלִישָׁע בֶּן־שָׁפָט מֵאָבֵל מְחוֹלָה תִּמְשַׁח לְנָבִיא
תַּחְתֶּיךָ׃ יז וְהָיָה הַנִּמְלָט מֵחֶרֶב חֲזָאֵל יָמִית יֵהוּא וְהַנִּמְלָט
מֵחֶרֶב יֵהוּא יָמִית אֱלִישָׁע׃ יח וְהִשְׁאַרְתִּי בְיִשְׂרָאֵל שִׁבְעַת
אֲלָפִים כָּל־הַבִּרְכַּיִם אֲשֶׁר לֹא־כָרְעוּ לַבַּעַל וְכָל־הַפֶּה

הב' בפתח

רש"י

(טז) תמשח לנביא תחתיך · אי אפשי בנביאותך מאחר שאתה מלמד קטיגוריא על בני : (יז) ימית אלישע · לא מצינו שהמית אלא ארבעים

מצודת דוד

נבל יביט את הכבוד כמ"ש במשה ויסתר משה פניו (שמות ג') : ויצא ויעמוד · ויצא מהמערה ויעמוד בפתח: מה לך פה · על כי הראהו הכבוד ולא עבר ברוח וברעש ובאש כ"א בקול דממה דקה כי חפץ חסד הוא ולא יעיר כל חמתו לבוא ברוח וברעש ובאש ולזה שאל לו שוב מה לך פה ר"ל שעודך באת הנה לבקש נקמה : (יד) ויאמר קנא קנאתי · ר"ל הלא מאז קנאתי קנאת ה' ולא לכבודי לזה גם עתה אבקש נקם למען כבוד שמו : (טו) לך שוב לדרכך · בדרך אשר באת הנה והוא במדבר דמשק : ובאת · אל דמשק : ומשחת · בלשון הזה יורה על מינוי הגדולה והואיל ממשיחת מלכי ישראל שהיתה משיחה ממש : (טז) תמשח לנביא · אף בזה הוא ענין מינוי הגדולה : תחתיך · אחר שתעלה בסערה השמים : (יז) והיה הנמלט · לפי שבקש נקמה מישראל לזה לו המקום למשות אלו והם יהיו השלוחים בדבר הנקם כי חזאל ירבה להשמידם והנמלט ממנו ימית יהוא כי יהרוג כל בית אחאב וכל עובדי הבעל (ואף שיהוא הרגם טרם מלוך חזאל עכ"ז אמר לשון נמלט כי אילו לא המיתם יהוא היו נמלטים מחרב חזאל על כי המה אין מדרכם לרדת במלחמה להיות הם נהרגים ביד חזאל) : ימית אלישע · ארז"ל שהם הנערים שמנוערים מן המצות שהרגם בקללתו : (יח) והשארתי · אף שתמשול בם חרב חזאל לא יכלה הכשרים שבהם שיהיו במספר שבעת אלפים אשר המה

הכנון

אֲשֶׁר לֹא־נָשַׁק לוֹ׃ יט וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם וַיִּמְצָא אֶת־אֱלִישָׁע
בֶּן־שָׁפָט וְהוּא חֹרֵשׁ שְׁנֵים־עָשָׂר צְמָדִים לְפָנָיו וְהוּא
בִּשְׁנֵים הֶעָשָׂר וַיַּעֲבֹר אֵלִיָּהוּ אֵלָיו וַיַּשְׁלֵךְ אַדַּרְתּוֹ אֵלָיו׃
כ וַיַּעֲזֹב אֶת־הַבָּקָר וַיָּרָץ אַחֲרֵי אֵלִיָּהוּ וַיֹּאמֶר אֶשְּׁקָה־
נָּא לְאָבִי וּלְאִמִּי וְאֵלְכָה אַחֲרֶיךָ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ שׁוּב כִּי
מֶה־עָשִׂיתִי לָךְ׃ כא וַיָּשָׁב מֵאַחֲרָיו וַיִּקַּח אֶת־צֶמֶד
הַבָּקָר וַיִּזְבָּחֵהוּ וּבִכְלִי הַבָּקָר בִּשְּׁלָם הַבָּשָׂר וַיִּתֵּן לָעָם
וַיֹּאכֵלוּ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אַחֲרֵי אֵלִיָּהוּ וַיְשָׁרְתֵהוּ׃ כ א וּבֶן־הֲדַד
מֶלֶךְ־אֲרָם קָבַץ אֶת־כָּל־חֵילוֹ וּשְׁלֹשִׁים וּשְׁנַיִם מֶלֶךְ אִתּוֹ
וְסוּס וָרָכֶב וַיַּעַל וַיָּצַר עַל־שֹׁמְרוֹן וַיִּלָּחֶם בָּהּ׃ ב וַיִּשְׁלַח

רש"י

ושנים ילדים על ידי הדובים ביריחו (מלכים ב' ב' כ"ה): (כ) לך שוב · מאחרי: כי מה עשיתי לך · שתלך אחרי: (כא) בשלם הבשר · בשל להם את הבשר · כך פירשו דונ"ש ומנחם וכן תרגמו יונתן בשתי תיבות · ואני אומר אין צריך לחלקו לשתי תיבות ומיהו בשלם הבשר בשלם לשני השוורים את הבשר שלהם שהצמד אין פחות משנים: ויתן לעם · מרוב

מצודת דוד

חשבון כל הברכים וכו' כי זולת אלו לא ימצא בהם עוד כשרים: (יט) והוא חורש · הולך אחר הבקר החורש: שנים עשר צמדים לפניו · כי היו שם י"ב חורשים ובכ"א צמד בקר והוא באחרונה בשנים העשר ע"כ הלכו לפניו י"ב כי גם צמדו הלך לפניו כי דרך החורש ללכת אחרי הבקר: אדרתו · השליך עליו קצת מאדרתו לרמז שיהא נביא לה' וילבש גם הוא אדרת כמנהג הנביאים וכמ"ש ולא ילבשו אדרת וגו' (זכריה י"ג): (כ) אשקה נא · כדרך ההולכים רחוק ונפטרים ללכת מאתם: לך שוב · לך לנשק אביך ואמך כאשר אמרת ושוב אלי: כי מה עשיתי לך · כי הנפלאות והנסים מה שעשיתי אזי שמה גם לך ר"ל גם אתה תעשה כמוהם אם תלך אחרי: (כא) ובכלי הבקר · שהמה מעצים: ויתן לעם · שהיו אתו בחרישה ועשה זאת לגודל השמחה: כ (א) וסוס ורכב · ר"ל

מצודת ציון

(זכריה י"ג): (יט) צמדים · כן יקרא זוג הבקר כי הולכים מחוברים יחד והוא מל' צמיד פתיל (במדבר י"ט): (כ) אשקה · מל' נשיקה: (כא) מאחריו · מאחרי אליהו: בשלם · בשל להם ר"ל להעם וכן ארץ הנגב נתתני (יהושע ט"ו) ומשפטו נתת לי:

רכב

מַלְאָכִים אֶל־אַחְאָב מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל הָעִירָה׃ ג וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה
אָמַר בֶּן־הֲדַד כַּסְפְּךָ וּזְהָבְךָ לִי־הוּא וְנָשֶׁיךָ וּבָנֶיךָ הַטּוֹבִים
לִי־הֵם׃ ד וַיַּעַן מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר כִּדְבָרְךָ אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ
לְךָ אֲנִי וְכָל־אֲשֶׁר־לִי׃ ה וַיָּשֻׁבוּ הַמַּלְאָכִים וַיֹּאמְרוּ כֹּה־
אָמַר בֶּן־הֲדַד לֵאמֹר כִּי־שָׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ לֵאמֹר כַּסְפְּךָ וּזְהָבְךָ
וְנָשֶׁיךָ וּבָנֶיךָ לִי תִתֵּן׃ ו כִּי ׀ אִם־כָּעֵת מָחָר אֶשְׁלַח אֶת־
עֲבָדַי אֵלֶיךָ וְחִפְּשׂוּ אֶת־בֵּיתְךָ וְאֵת בָּתֵּי עֲבָדֶיךָ וְהָיָה
כָּל־מַחְמַד עֵינֶיךָ יָשִׂימוּ בְיָדָם וְלָקָחוּ׃ ז וַיִּקְרָא מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל לְכָל־זִקְנֵי הָאָרֶץ וַיֹּאמֶר דְּעוּ־נָא וּרְאוּ כִּי רָעָה
זֶה מְבַקֵּשׁ כִּי־שָׁלַח אֵלַי לְנָשַׁי וּלְבָנַי וּלְכַסְפִּי וְלִזְהָבִי וְלֹא
מָנַעְתִּי מִמֶּנּוּ׃ ח וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו כָּל־הַזְּקֵנִים וְכָל־הָעָם אַל־
תִּשְׁמַע וְלוֹא תֹאבֶה׃ ט וַיֹּאמֶר לְמַלְאֲכֵי בֶן־הֲדַד אִמְרוּ

ר ש " י

שמחה עשה משתה : (ה) כי שלחתי אליך וגו' לי תתן · ידעתי כי תתנם לי אבל אחרת אני גוזר עליך : (ו) כל מחמד עיניך ישימו בידם ולקחו · והלא כל הראשונים דברי חמדה הם אלא מהו מחמד עיניך חמדה מתוך חמדה זה ספר תורה שנאמר בו הנחמדים מזהב ומפז רב (תהלים י"ט י"א) אמר אחאב בלבו דבר גדול זה מבקש אין זה שלי לבדי של זקני ישראל היא לפיכך ויקרא לכל זקני הארץ אע"פ שהיו עובדין עבודת כוכבים היו מכבדין

מצודת ציון

ב (ו) וחפשו · ענין דריסה וביקור: (ח) ולא תאבה · ולא תרצה :

מצודת דוד

סרבה סוס ורכב כראוי לל"ב מלכים : (ד) כדברך · כאשר דברת כן הוא כי חשב שכל שאלת בן הדד היה להיות הכל תחת ממשלתו ולהטיל עליהם המס ושעבוד ולעשר כספו וזהבו ולכן הודה לו : (ה) כי שלחתי וגו' לי תתן · ר"ל לגבי לא כן ידמה כי מה ששלחתי אליך וכו' הכוונה היא אשר תתן אותם לי : (ו) כי אם כעת מחר · ר"ל כי כשלא תתן בעצמך ואז אהיה מוכרח לשלח עבדי אליך כעת הזאת למחרת לחפש את אשר בביתך לקחת בע"כ הנה דע לך שהמה יקחו כל מחמד עיניך מלבד הכסף והזהב : (ז) כי רעה זה מבקש · אין דעתו על השלום כ"א במלחמה כי שואל דברים שא"א למלאותם : ולא מנעתי

ממנו

לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ כֹּל אֲשֶׁר־שָׁלַחְתָּ אֶל־עַבְדְּךָ בָרִאשֹׁנָה אֶעֱשֶׂה
וְהַדָּבָר הַזֶּה לֹא אוּכַל לַעֲשׂוֹת וַיֵּלְכוּ הַמַּלְאָכִים וַיְשִׁבֻהוּ
דָּבָר׃ י וַיִּשְׁלַח אֵלָיו בֶּן־הֲדַד וַיֹּאמֶר כֹּה־יַעֲשׂוּן לִי אֱלֹהִים
וְכֹה יוֹסִפוּ אִם־יִשְׂפֹּק עֲפַר שֹׁמְרוֹן לִשְׁעָלִים לְכָל־הָעָם
אֲשֶׁר בְּרַגְלָי׃ יא וַיַּעַן מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר דַּבְּרוּ אַל־
יִתְהַלֵּל חֹגֵר כִּמְפַתֵּחַ׃ יב וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה
וְהוּא שֹׁתֶה הוּא וְהַמְּלָכִים בַּסֻּכּוֹת וַיֹּאמֶר אֶל־עֲבָדָיו שִׂימוּ
וַיָּשִׂימוּ עַל־הָעִיר׃ יג וְהִנֵּה ׀ נָבִיא אֶחָד נִגַּשׁ אֶל־אַחְאָב

רש"י

את התורה : (י) אם ישפוק עפר שומרון לשעלים וגו' · למיסב בשעלי פרסת רגלי עמא דעמי · עפר שנדבק בפרסת רגלים : לשעלים · לשון מדרך כף רגל. וכן במשעול הכרמים (במדבר כ"ב כ"ד)· וכן מי מדד בשעלו מים (ישעיה מ' י"ב) שדרך בים סוף שנאמר דרכת בים סוסיך (חבקוק ג' י"ד) : אם ישפוק · אם יש די : (יא) דברו אל יתהלל חוגר כמפתח · אמרו ליה לא ישתבח דמיזדרז ונחית בקרבא כגבר דנצח וסליק מינה אל יתהלל החוגר חרבו לרדת למלחמה שאינו יודע אם ינצח אם לאו : כמפתח · אגורת חרבו שעלה כבר מן המלחמה ונצח כך אין לאדוניכם להתהלל בדבר העתיד : (יב) שימו · כלי המצור על העיר : (יג) נביא אחד · הוא מיכיהו בן

מצודת דוד

ממנו · ר"ל וכי לא אמנע ממנו בתמיה : (ט) כל אשר וגו' בראשונה · ר"ל דבר המובן בשאלה הראשונה שנהיה תחת ממשלתך : והדבר הזה · מה שאתה שואל עתה לתת לך הכל : (י) כה יעשון וגו' · הוא ענין שבועה וגזם ולא אמר ורבים כמוהו במקרא : אם ישפוק · אם העפר אשר בשומרון יהיה די לכל העם אשר אתי אם יקח כ"א ממנו מלא אגרופו : (יא) דברו · אמרו אל בן הדד אל יתהלל וכו' · ר"ל החוגר חרבו לרדת למלחמה אין לו להתהלל כאשר יתהלל הפותח ומתיר אגורת חרבו בשובו מן המלחמה בנצחון · וכאומר עדיין אין לו להתהלל כי מי יודע מי ינצח במלחמה : (יב) בסכות · מפני החמה עשו להם סוכות : שימו · הזמינו מלחמה על

מצודת ציון

(י) ישפוק · כמו יספוק בסמ"ך והוא מלשון ספוק ודי : לשעלים · הוא ענין אגרוף וכן מי מדד בשעלו מים (ישעיה מ') : אשר ברגלי · ההולכים עמי ואחרי וכן ויעל ברגליו (שופטים ד') : (יא) יתהלל · יתפאר : כמפתח · ענין התרה :

מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר כֹּה אָמַר יְהוָה הֲרָאִיתָ אֵת כָּל־הֶהָמוֹן
הַגָּדוֹל הַזֶּה הִנְנִי נֹתְנוֹ בְיָדְךָ הַיּוֹם וְיָדַעְתָּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃
יד וַיֹּאמֶר אַחְאָב בְּמִי וַיֹּאמֶר כֹּה־אָמַר יְהוָה בְּנַעֲרֵי שָׂרֵי
הַמְּדִינוֹת וַיֹּאמֶר מִי־יֶאְסֹר הַמִּלְחָמָה וַיֹּאמֶר אָתָּה׃
טו וַיִּפְקֹד אֶת־נַעֲרֵי שָׂרֵי הַמְּדִינוֹת וַיִּהְיוּ מָאתַיִם שְׁנַיִם
וּשְׁלֹשִׁים וְאַחֲרֵיהֶם פָּקַד אֶת־כָּל־הָעָם כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
שִׁבְעַת אֲלָפִים׃ טז וַיֵּצְאוּ בַּצָּהֳרָיִם וּבֶן־הֲדַד שֹׁתֶה שִׁכּוֹר
בַּסֻּכּוֹת הוּא וְהַמְּלָכִים שְׁלֹשִׁים־וּשְׁנַיִם מֶלֶךְ עֹזֵר אֹתוֹ׃
יז וַיֵּצְאוּ נַעֲרֵי שָׂרֵי הַמְּדִינוֹת בָּרִאשֹׁנָה וַיִּשְׁלַח בֶּן־הֲדַד
וַיַּגִּידוּ לוֹ לֵאמֹר אֲנָשִׁים יָצְאוּ מִשֹּׁמְרוֹן׃ יח וַיֹּאמֶר אִם־
לְשָׁלוֹם יָצָאוּ תִּפְשׂוּם חַיִּים וְאִם לְמִלְחָמָה יָצְאוּ חַיִּים

ר ש " י

ימלה : (יד) בנערי שרי המדינות · הם בני התערובות שהיו כל השרים של שאר האומות נותנים בניהם תחת ידו ערבים שלא ימרדו בו : מי יאסור המלחמה · יערוך לצוות אותה : אתה · לא אתה תחלה וכה תמיתנו (ועתה תריעו · סא"א) : (טו) שבעת אלפים · אומר אני הם שאמר עליהם כל הברכים אשר לא כרעו לבעל שבעת אלפים (מלכים א' י"ט) : (טז) בסכות ·

מצודת ציון מצודת דוד

(יג) ההמון · ענין רבוי : העיר : (יג) נביא אחד · אמרז"ל
שהוא מיכיהו בן ימלה : הראית ·
ר"ל האם אתה נותן לב לגודל רבוי העם ועל כ"ז הנני נותנו בידך :
(יד) במי · מי הם אשר יצאו בראש למלחמה לשימסרו בידם : בנערי שרי המדינות · משרתי שרי המדינות שבא"י והמה מתי מספר ואינם מלומדי מלחמה וזהו בכדי שיהיה הנס עוד יותר גדול להפליא : מי יאסור המלחמה · ראש המלחמה נקרא אוסר על כי מעמיד את אנשי המלחמה וקושר אותם באזהרות בעניני המלחמה וכן ויאסור אביה את המלחמה (דה"ב י"ג) :
(טו) ואחריהם · ר"ל ללכת אחריהם כי נערי שרי המדינות הלכו בראש כדבר ה' : כל בני ישראל · ר"ל לא היו עוד ביניהם אנשי מלחמה או שהמה היו הכשרים בכל בני ישראל וכמ"ש למעלה והשארתי בישראל שבעת אלפים כל הברכים אשר לא כרעו לבעל וכו' : (טז) שתה שכור · שתה עד שנשתכר מרוב היין : עוזר אותו · שהיה כ"א עוזר לו : (יז) וישלח בן הדד · לדעת מה נעשה בהיותם צרים על העיר : (יח) אם לשלום וגו' ·

תִּפְשׂוּם׃ יט וְאֵלֶּה יָצְאוּ מִן־הָעִיר נַעֲרֵי שָׂרֵי הַמְּדִינוֹת
וְהַחַיִל אֲשֶׁר אַחֲרֵיהֶם׃ כ וַיַּכּוּ אִישׁ אִישׁוֹ וַיָּנֻסוּ אֲרָם
וַיִּרְדְּפֵם יִשְׂרָאֵל וַיִּמָּלֵט בֶּן־הֲדַד מֶלֶךְ אֲרָם עַל־סוּס
וּפָרָשִׁים׃ כא וַיֵּצֵא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיַּךְ אֶת־הַסּוּס וְאֶת־
הָרָכֶב וְהִכָּה בַאֲרָם מַכָּה גְדוֹלָה׃ כב וַיִּגַּשׁ הַנָּבִיא אֶל־
מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ הִתְחַזַּק וְדַע וּרְאֵה אֵת אֲשֶׁר־
תַּעֲשֶׂה כִּי לִתְשׁוּבַת הַשָּׁנָה מֶלֶךְ אֲרָם עֹלֶה עָלֶיךָ׃
כג וְעַבְדֵי מֶלֶךְ־אֲרָם אָמְרוּ אֵלָיו אֱלֹהֵי הָרִים אֱלֹהֵיהֶם עַל־
כֵּן חָזְקוּ מִמֶּנּוּ וְאוּלָם נִלָּחֵם אִתָּם בַּמִּישׁוֹר אִם־לֹא נֶחֱזַק
מֵהֶם׃ כד וְאֶת־הַדָּבָר הַזֶּה עֲשֵׂה הָסֵר הַמְּלָכִים אִישׁ

ר ש " י

שעשו להם מפני החמה: (כב) לתשובת השנה. לזמן סופא דשתא: (כד) ושים פחות תחתיהם. מתוך שלא יהו ממשפחה רמה יתנו לב להתחזק

מצודת דוד — מצודת ציון

ר"ל בין כך ובין כך תפשום והפוך (כד) פחות. שלטונים וכן פחת יהודה
המלות ליופי המליצה. או חיים הוא
ענין זריזות וכן בן איש חי (ש"ב כ"ג) וכה אמר להם אם תראו שהם יצאו לשלום להמסר עצמם לשבי וזהו בהיותם יוצאים בעצלות ובשפלות ידים ובהיות כן אין ראוי ונכון לתופשם לזאת תפשום חיים ר"ל בזריזות רב טרם יאמרו הם שיצאו לשלום ואם תראו שיצאו למלחמה כי יצאו חיים ר"ל מזורזים ביד רמה כמשפט יוצאי מלחמה אזי תפשום לבד ואין צורך אל הזירוז: (יט) ואלה יצאו. ואלה הם אשר יצאו מן העיר נערי שרי המדינות והחיל הם שבעת האלפים: (כ) איש אישו. כל איש מהם הרג את הבא למולו לתפשו חיים: ופרשים. גם פרשים נמלטו עמו: (כב) לך התחזק. ר"ל הכן עצמך למלחמה: לתשובת השנה. לעת תשוב השמש לצאת מהנקודה היוצאת עתה ממנה: עולה עליך. למלחמה: (כג) אלהי הרים אלהיהם. אלהי ישראל מושל בהרים לבד (ויתכן שחשבו כזאת על אשר נתן התורה לישראל על ההר): אם לא. ר"ל אז תראה אם לא נחזק מהם כי הדבר ברור אשר נתחזק במישור: (כד) ואת הדבר וגו'. לשיהיה סיבה לנצח אותם: הסר המלכים. לבל יאסרו הם המלחמה כי על כי מלכים הם יקרה נפשם בעיניהם ואינם מכניסים עצמם בסכנה לרדת בעומק המלחמה למען יקנו כבוד ע"י שנצחון כי מכובדים הם מצד המלוכה אבל

הפחות

מִמְּקֹמוֹ וְשִׂים פַּחוֹת תַּחְתֵּיהֶם׃ כה וְאַתָּה תִמְנֶה־לְךָ ׀
חַיִל כַּחַיִל הַנֹּפֵל מֵאוֹתָךְ וְסוּס כַּסּוּס ׀ וְרֶכֶב כָּרֶכֶב
וְנִלָּחֲמָה אוֹתָם בַּמִּישׁוֹר אִם־לֹא נֶחֱזַק מֵהֶם וַיִּשְׁמַע לְקֹלָם
וַיַּעַשׂ כֵּן׃ כו וַיְהִי לִתְשׁוּבַת הַשָּׁנָה וַיִּפְקֹד בֶּן־הֲדַד
אֶת־אֲרָם וַיַּעַל אֲפֵקָה לַמִּלְחָמָה עִם־יִשְׂרָאֵל׃ כז וּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל הָתְפָּקְדוּ וְכָלְכְּלוּ וַיֵּלְכוּ לִקְרָאתָם וַיַּחֲנוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
נֶגְדָּם כִּשְׁנֵי חֲשִׂפֵי עִזִּים וַאֲרָם מִלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ׃
כח וַיִּגַּשׁ אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמֶר אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר כֹּה־
אָמַר יְהוָה יַעַן אֲשֶׁר אָמְרוּ אֲרָם אֱלֹהֵי הָרִים יְהוָה וְלֹא־
אֱלֹהֵי עֲמָקִים הוּא וְנָתַתִּי אֶת־כָּל־הֶהָמוֹן הַגָּדוֹל הַזֶּה
בְּיָדֶךָ וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ כט וַיַּחֲנוּ אֵלֶּה נֹכַח אֵלֶּה

רש"י

כדי למצוא חן : (כה) אם לא נחזק מהם · כלומר ותראה אם לא נחזק מהם: (כז) וכלכלו · פרנסת צידה למלחמה הצטיידו הם כלי זיין וכל צרכי המלחמה: וכלכלו · נתכלכלו: כשני חשפי עזים · קבוצי עזים ואין לו דמיון ומנחם חברו בלשון גילוי כמו מחשוף הלבן (בראשית ל' ל"ז) חשפי שובל (ישעיה מ"ז ב') ולשון גילוי נופל על עדרי עזים כמו שגלשו מהר גלעד (שה"ש ד' א') כשיורדין מן ההר נתגלה ההר : (כח) ויאמר אל מלך ישראל ויאמר וגו' · א"ר יוחנן כ"מ שנאמר ויאמר ויאמר צריך לדרוש · אמירה ראשונה אמר לו ונתתי את כל ההמון הזה בידך · אמירה שניה אם יפול בן הדד בידך אל תחמול עליו לפיכך כשחמל עליו אמר לו יען שלחת את איש חרמי מיד

מצודת ציון

(חגי א') : (כו) ויפקוד · ענין מנין: (כז) וכלכלו · מלשון כל: חשפי · הוא ענין עדר ואין לו דומה: (כט) נוכח · מול : המלחמה · עם המלחמה :

מצודת דוד

הפחות אין נפשם יקרה בעיניהם כ"כ ומפני הכבוד יסתכנו לרדת בעומק המלחמה : (כה) כחיל הנופל · ואין מהצורך להרבות יותר מבראשונה : (כו) ויפקוד · לראות אם נתמלא כשיעור חיל הנופל : (כז) התפקדו וכלכלו · מאז התפקדו במלחמה הראשונה והיו כולם קיימים ולא נפקד מהם איש : כשני חשפי עזים · נערי שרי המדינות לבד ושבעת האלפים לבד : מלאו וגו' · אמר דרך גוזמא לרוב העם : (כח) ויאמר · כפל מלא ויאמר כי אמר לו פעם ב' לחזק

לבבו

שִׁבְעַת יָמִים וַיְהִי ׀ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וַתִּקְרַב הַמִּלְחָמָה וַיַּכּוּ
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־אֲרָם מֵאָה־אֶלֶף רַגְלִי בְּיוֹם אֶחָד׃
ל וַיָּנֻסוּ הַנּוֹתָרִים ׀ אֲפֵקָה אֶל־הָעִיר וַתִּפֹּל הַחוֹמָה עַל־
עֶשְׂרִים וְשִׁבְעָה אֶלֶף אִישׁ הַנּוֹתָרִים וּבֶן־הֲדַד נָס וַיָּבֹא
אֶל־הָעִיר חֶדֶר בְּחָדֶר׃ לא וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו עֲבָדָיו הִנֵּה־נָא
שָׁמַעְנוּ כִּי מַלְכֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי־מַלְכֵי חֶסֶד הֵם נָשִׂימָה
נָּא שַׂקִּים בְּמָתְנֵינוּ וַחֲבָלִים בְּרֹאשֵׁנוּ וְנֵצֵא אֶל־מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל אוּלַי יְחַיֶּה אֶת־נַפְשֶׁךָ׃ לב וַיַּחְגְּרוּ שַׂקִּים בְּמָתְנֵיהֶם
וַחֲבָלִים בְּרָאשֵׁיהֶם וַיָּבֹאוּ אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ
עַבְדְּךָ בֶן־הֲדַד אָמַר תְּחִי־נָא נַפְשִׁי וַיֹּאמֶר הַעוֹדֶנּוּ חַי
אָחִי הוּא׃ לג וְהָאֲנָשִׁים יְנַחֲשׁוּ וַיְמַהֲרוּ וַיַּחְלְטוּ הֲמִמֶּנּוּ
וַיֹּאמְרוּ אָחִיךָ בֶן־הֲדַד וַיֹּאמֶר בֹּאוּ קָחֻהוּ וַיֵּצֵא אֵלָיו בֶּן־
הֲדַד וַיַּעֲלֵהוּ עַל־הַמֶּרְכָּבָה׃ לד וַיֹּאמֶר אֵלָיו הֶעָרִים אֲשֶׁר־

רש"י

וגו' (לקמן פסוק מ"ב) : (לג) ינחשו וימהרו ויחלטו הממנו · ינחשו לשון מנחש אמרו כיון שנפלו דברי שלום בפיו אפילו שלא במתכוין סימן טוב הוא זה וימהרו להחזיק הדבר : ויחלטו · לשון לצמיתות (ויקרא כ"ה כ"ג) כרתו הדבר מפיו שלא לחזור בו והס"א של (*ויחלטוה) נוטה במסורת לשתי התיבות כאילו נכתב ויחלטוה ממנו אם ממנו יצא הדבר בכוונת הלב : (לד) ויאמר

* נ"ל הממנו

מצודת דוד

לבכו : (ל) חדר בחדר · חדר לפנים מחדר להסתיר עצמו : (לא) מלכי חסד · להתחסד עם אויביהם: נשימה נא שקים וגו' · להראות הכנעה ללכת כשבויי מלחמה לבושי שקים והחבלים בראשיהם מוכנים לתלותם בהם :

מצודת ציון

(לג) ינחשו · מל' נחוש וסימן טוב וכן נחשתי ויברכני ה' (בראשית ל') ור"ל ביאתך לי לסימן טוב ויברכני ה' : ויחלטו · התרגום של לצמיתות (ויקרא כ"ה) הוא לחלוטין וענינו דבר המתקיים

(לב) העודנו חי · וכי הוא עדיין חי ולא הומת במלחמה כי מעתה לבו לא יפחד כי חביב הוא לי כאח ולא יעשה לו מאומה רע : (לג) והאנשים · עבדי בן הדד : ינחשו וימהרו ויחלטו הממנו · ר"ל בשמעם שאמר אחי הוא מחזיקים הדבור לניחוש וסימן טוב ולזה מהרו והחליטו הדבור היוצא ממנו וחזרו ואמרו גם המה אחיך בן הדד : (לד) ויאמר · בן הדד אל

לָקַח־־אָבִי מֵאֵת אָבִיךָ אָשִׁיב וְחֻצוֹת תָּשִׂים לְךָ בְדַמֶּשֶׂק
כַּאֲשֶׁר־־שָׂם אָבִי בְּשֹׁמְרוֹן וַאֲנִי בַּבְּרִית אֲשַׁלְּחֶךָּ וַיִּכְרָת־לוֹ
בְרִית וַיְשַׁלְּחֵהוּ׃ לה וְאִישׁ אֶחָד מִבְּנֵי הַנְּבִיאִים אָמַר
אֶל־־רֵעֵהוּ בִּדְבַר יְהוָֹה הַכֵּינִי נָא וַיְמָאֵן הָאִישׁ לְהַכֹּתוֹ׃
לו וַיֹּאמֶר לוֹ יַעַן אֲשֶׁר לֹא־שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָֹה הִנְּךָ הוֹלֵךְ
מֵאִתִּי וְהִכְּךָ הָאַרְיֵה וַיֵּלֶךְ מֵאֶצְלוֹ וַיִּמְצָאֵהוּ הָאַרְיֵה וַיַּכֵּהוּ׃
לז וַיִּמְצָא אִישׁ אַחֵר וַיֹּאמֶר הַכֵּינִי נָא וַיַּכֵּהוּ הָאִישׁ הַכֵּה
וּפָצֹעַ׃ לח וַיֵּלֶךְ הַנָּבִיא וַיַּעֲמֹד לַמֶּלֶךְ אֶל־הַדָּרֶךְ וַיִּתְחַפֵּשׂ
בָּאֲפֵר עַל־עֵינָיו׃ לט וַיְהִי הַמֶּלֶךְ עֹבֵר וְהוּא צָעַק אֶל־־
הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר עַבְדְּךָ יָצָא בְקֶרֶב־הַמִּלְחָמָה וְהִנֵּה־אִישׁ סָר

רש"י

אליו · בן הדד הערים אשר לקח אבי מאת אביך עמרי אשיב לך : וחצות תשים לך בדמשק · ותהי מושל בה והיא ראש למלכותי : כאשר שם אבי בשומרון · עירך על כרחך וכל זה היה אומר מיראה אמר לו אחאב ואני בברית הזאת אשלחך : (לה) הכיני נא · סימן זה רע על אחאב שאמר לו הנביא על פי הגבורה להכות את בן הדד ולא הכהו ואף זה שאמר לו הנביא בדבר ה' הכיני ולא הכהו כשם שנפרע מזה יפרע מאחאב : בדבר ה' · הקב"ה אמר שתכה אותי : (לז) ופצוע · מכת חבורה : (לח) ויתחפש באפר · שינה את מעפורתו שלא יכירוהו כל שינוי בגדים הוא לשון חיפוש : באפר · תירגמו יונתן במעפרא הוא סודר : (לט) והנה איש סר · מן

מצודת ציון

מבלי השתנות : (לה) וימאן · לא רצה : (לז) ופצוע · מכה המוציאה דם : (לח) ויתחפש · ענין השתנות המלבוש וכן התחפש ובוא (לקמן כ"ב): באפר · בלניף והוא הפך פארי המגבעות (שמות ל"ט) שהוא מענין

מצודת דוד

אחאב : וחוצות · בעיר המלוכה דמשק תעשה לך שווקים כאילו היתה עירך : ואני בברית · זה מדברי אחאב שהשיב ואמר לו כאשר תכרות לי ברית על זה אז אשלחך לנפשך : (לה) מבני הנביאים · הוא מיכיהו בן ימלה : בדבר ה' · בשליחותו של ה' : הכיני נא · הוא למשל על אחאב שנצטוה להרוג את בן הדד : (לח) ויעמוד למלך · עמד על הדרך להמתין עד יעבור המלך : ויתחפש באפר · שינה עצמו בלבוש אפר אחד לשומו ממעל לעיניו וזהו בכדי שלא יכירו המלך ע"י לבוש האפר אשר לו : (לט) והוא צעק · כאלו קובל על

המכות

וַיָּבֹא אֵלַי אִישׁ וַיֹּאמֶר שְׁמֹר אֶת־הָאִישׁ הַזֶּה אִם־הִפָּקֵד
יִפָּקֵד וְהָיְתָה נַפְשְׁךָ תַּחַת נַפְשׁוֹ אוֹ כִכַּר־כֶּסֶף תִּשְׁקוֹל׃
מ וַיְהִי עַבְדְּךָ עֹשֶׂה הֵנָּה וָהֵנָּה וְהוּא אֵינֶנּוּ וַיֹּאמֶר אֵלָיו
מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל כֵּן מִשְׁפָּטֶךָ אַתָּה חָרָצְתָּ׃ מא וַיְמַהֵר וַיָּסַר
אֶת־הָאֲפֵר מֵעֲלֵו מעלי קרי עֵינָיו וַיַּכֵּר אֹתוֹ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל
כִּי מֵהַנְּבִאִים הוּא׃ מב וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה יַעַן
שִׁלַּחְתָּ אֶת־אִישׁ־חֶרְמִי מִיָּד וְהָיְתָה נַפְשְׁךָ תַּחַת נַפְשׁוֹ
וְעַמְּךָ תַּחַת עַמּוֹ׃ מג וַיֵּלֶךְ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל עַל־בֵּיתוֹ סַר
וְזָעֵף וַיָּבֹא שֹׁמְרוֹנָה׃ כא א וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה

ר"שי — הס' בפתח

סדרך אלי: ויבא אלי איש · שבוי מן המלחמה: אם הפקד יפקד · אם יברח לשון לא נפקד ממנו איש (במדבר ל"א מ"ט) לשון חסרון: (מ) והוא איננו · ברח לו: אתה חרצת · או נפש או ככר כסף: (מב) איש חרמי · איש מלחמתי לשון חירום ולשון חירום נופל במלחמה וכן על אדום תרד ועל עם חרמי (ישעיה ל"ד ה') ומדרש אגדה כמה מצודות וחרמים פרשתי לו עד שנפל בידך: (מג) סר וזעף · נסוס ודוי · רוחו סרה ממנו: (א) ויהי אחר

מצודת דוד

המכות אשר הוכה ממני שהפקיד בידו האיש: אם הפקד יפקד · אם יברח ויהיה נחסר כמו ולא נפקד ממנו איש (במדבר ל"א): תשקול · לידי תשקול לפרוע בעדו: (מ) עושה הנה והנה · עשיתי מלאכתי ומתעסק כאן וכאן: איננו · כי ברח: כן משפטך · או נפש או ככר כסף כי כן חרצת וגזרת על עצמך: (מב) את איש חרמי · שלחת מידך את בן הדד אשר לכדת אותו כמו הנודה את הדג בחרמו על כי לא היה לו מקום לנוס: והיתה נפשך · דומה לשומר האיש על שהכיתו לבזות יותן נפשו תחתיו ועם כי כבר עשה משל על זה בדבר הממאן להכותו בדבר ה' כי כמו שהכה האריה את הממאן להכותו כן יומת אחאב על אשר מיאן להמית את בן הדד מ"מ עשה טוב משל בכדי שאחאב בעצמו יפסוק הדין ויאמר כן משפטך אתה חרצת כאילו פסק אחאב גם על עצמו על כי היותו דומה לו: (מג) על ביתו · אל ביתו והוא מקום

מצודת ציון

היופי והשבת שיש לאדם כשהלעיף בראשו: (מ) חרצת · גזרת וחתכת כמו כליון חרוץ (ישעיה י'): (מב) חרמי · ענין רשת כמו יצודו חרם (מיכה ז'): (מג) סר · ר"ל סרה מעמו הרצון והדבור וכמ"ש מה זה רוחך סרה (לקמן כ"א): וזעף · ענין כעס כמו זעף ה' אשא (מיכה ז'):

כֶּ֣רֶם הָיָ֛ה לְנָב֥וֹת הַיִּזְרְעֵאלִ֖י אֲשֶׁ֣ר בְּיִזְרְעֶ֑אל אֵ֚צֶל הֵיכַ֣ל
אַחְאָ֔ב מֶ֖לֶךְ שֹׁמְרֽוֹן׃ ב וַיְדַבֵּ֣ר אַחְאָב֩ אֶל־נָב֨וֹת ׀ לֵאמֹ֣ר ׀
תְּנָה־לִּ֣י אֶֽת־כַּרְמְךָ֮ וִיהִי־לִ֣י לְגַן־יָרָק֒ כִּ֣י ה֤וּא קָרוֹב֙ אֵ֣צֶל
בֵּיתִ֔י וְאֶתְּנָ֤ה לְךָ֙ תַּחְתָּ֔יו כֶּ֖רֶם ט֣וֹב מִמֶּ֑נּוּ אִ֚ם ט֣וֹב בְּעֵינֶ֔יךָ
אֶתְּנָה־לְךָ֥ כֶ֖סֶף מְחִ֥יר זֶֽה׃ ג וַיֹּ֤אמֶר נָבוֹת֙ אֶל־אַחְאָ֔ב
חָלִ֤ילָה לִּי֙ מֵֽיהוָ֔ה מִתִּתִּ֛י אֶת־נַחֲלַ֥ת אֲבֹתַ֖י לָֽךְ׃ ד וַיָּבֹא֩
אַחְאָ֨ב אֶל־בֵּית֜וֹ סַ֣ר וְזָעֵ֗ף עַל־הַדָּבָר֙ אֲשֶׁר־דִּבֶּ֣ר אֵלָ֗יו
נָבוֹת֙ הַיִּזְרְעֵאלִ֔י וַיֹּ֕אמֶר לֹֽא־אֶתֵּ֥ן לְךָ֖ אֶת־נַחֲלַ֣ת אֲבוֹתָ֑י
וַיִּשְׁכַּב֙ עַל־מִטָּת֔וֹ וַיַּסֵּ֥ב אֶת־פָּנָ֖יו וְלֹא־אָ֥כַל לָֽחֶם׃ ה וַתָּבֹ֤א
אֵלָיו֙ אִיזֶ֣בֶל אִשְׁתּ֔וֹ וַתְּדַבֵּ֣ר אֵלָ֔יו מַה־זֶּה֙ רוּחֲךָ֣ סָרָ֔ה וְאֵינְךָ֖
אֹכֵ֥ל לָֽחֶם׃ ו וַיְדַבֵּ֣ר אֵלֶ֗יהָ כִּֽי־אֲדַבֵּ֞ר אֶל־נָב֣וֹת הַיִּזְרְעֵאלִ֗י
וָאֹ֤מַר לוֹ֙ תְּנָה־לִּ֣י אֶת־כַּרְמְךָ֣ בְּכֶ֔סֶף א֚וֹ אִם־חָפֵ֣ץ אַתָּ֔ה
אֶתְּנָה־לְךָ֥ כֶ֖רֶם תַּחְתָּ֑יו וַיֹּ֕אמֶר לֹֽא־אֶתֵּ֥ן לְךָ֖ אֶת־כַּרְמִֽי׃
ז וַתֹּ֤אמֶר אֵלָיו֙ אִיזֶ֣בֶל אִשְׁתּ֔וֹ אַתָּ֕ה עַתָּ֖ה תַּעֲשֶׂ֣ה מְלוּכָ֑ה
עַל־יִשְׂרָאֵ֗ל ק֤וּם אֱכָל־לֶ֙חֶם֙ וְיִטַ֣ב לִבֶּ֔ךָ אֲנִי֙ אֶתֵּ֣ן לְךָ֔ אֶת־

הס' בפתח

רש"י

הדברים האלה · עוד אחרת לקרב מיתתו : (ב) מחיר זה · הכרם הזה : (ח) אל הזקנים · זקני אשמאי ספי דבהתא : (ט) קראו צום · וביום

מצודת ציון

כא (ב) מחיר · דמיו ערך שוויו : (ו) אדבר · כמו דברתי עתיד במקום

מצודת דוד

מלונו מחוץ לאפקה מקום המלחמה ומשם בא אל שומרון: כא (א) אשר ביזרעאל · אשר עמדה ביזרעאל :
אצל היכל אחאב · אשר היה לו ביזרעאל: (ב) לגן ירק · לגדל בו הירק : אם טוב בעיניך · אם חפץ אתה יותר בממון : מחיר זה · מחיר כרם זה : (ג) חלילה לי מה' · חולין הוא לי בעבור מלות ה' שאמרה התורה והארץ לא תמכר לצמיתות (ויקרא כ"ה) : (ד) ויסב · החזיר פניו אל הקיר כדרך המיצר ודואג: (ה) רוחך סרה · סר ממך הרצון והדבור כמו רוח אחרת (במדבר י"ד) וכמו ברות שפתיו (ישעיה י"א) : (ז) עתה תעשה מלוכה · אמרה בתמיה וכי בדבר שאתה עושה עתה תנהיג את המלוכה וכאלו

כרם נבות היזרעאלי: ח ותכתב ספרים בשם אחאב
ותחתם בחתמו ותשלח הספרם ספרים ק' אל־הזקנים ואל־
החרים אשר בעירו הישבים את־נבות: ט ותכתב בספרים
לאמר קראו־צום והשיבו את־נבות בראש העם:
י והושיבו שנים אנשים בני־בליעל נגדו ויעדהו לאמר
ברכת אלהים ומלך והוציאהו וסקלהו וימת: יא ויעשו
אנשי עירו הזקנים והחרים אשר הישבים בעירו כאשר
שלחה אליהם איזבל כאשר כתוב בספרים אשר שלחה
אליהם: יב קראו צום והשיבו את־נבות בראש העם:
יג ויבאו שני האנשים בני־בליעל וישבו נגדו ויעדהו
אנשי הבליעל את־נבות נגד העם לאמר ברך נבות
אלהים ומלך ויצאהו מחוץ לעיר ויסקלהו באבנים וימת:
יד וישלחו אל־איזבל לאמר סקל נבות וימת: טו ויהי
כשמע איזבל כי־סקל נבות וימת ותאמר איזבל אל־
אחאב קום רש את־כרם ׀ נבות היזרעאלי אשר מאן

רש"י

גוס דרכם לבדוק בעבירות שבידם: (יג) ברך נבות · חילוף של קללה ותרגום גדיף נבות קדם ה' ומלכא לט: קום רש · יש מחכמים אומרים הרוגי מלכות נכסיהם למלך ויש מהן אומרים בן אחי אביו היה ואותו ואת

מצודת דוד

וכאלו אמרה הן ראוי למלך להתגבר ולהתחכם שימולא רצונו ולא להיות סר וזעף: ויטב לבך · ר"ל היה שמח: (ח) ותחתום בחותמו · חתמה האגרת בחותם טבעתו: היושבים · במושב זקני העיר עם נבות: (ט) קראו צום · על כי ביום הצום הדרך הוא להתקבץ זקני העיר לפשפש במעשה אנשי העיר: (י) בני בליעל · כי כשרים לא יעידו שקר: ויעידהו · יעידו עליו וחזר ופירש על נבות: ברכת · היא כנוי הקללה: אלהים ומלך · להגדיל העונש לסקלו מהר: (טו) קום רש · כי הרוגי מלכות נכסיהן

מצודת ציון

עבר: (ח) ספרים · אגרות ע"ש שבהן יסופר דברים: החורים · השרים וכן ואריבה את החורים (נחמיה ה'): (טו) רש · מל' ירושה:

לָתֶת־לְךָ בְכֶסֶף כִּי אֵין נָבוֹת חַי כִּי־מֵת׃ טז וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ
אַחְאָב כִּי מֵת נָבוֹת וַיָּקָם אַחְאָב לָרֶדֶת אֶל־כֶּרֶם נָבוֹת
הַיִּזְרְעֵאלִי לְרִשְׁתּוֹ׃ יז וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־אֵלִיָּהוּ הַתִּשְׁבִּי
לֵאמֹר׃ יח קוּם רֵד לִקְרַאת אַחְאָב מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
בְּשֹׁמְרוֹן הִנֵּה בְּכֶרֶם נָבוֹת אֲשֶׁר־יָרַד שָׁם לְרִשְׁתּוֹ׃ יט וְדִבַּרְתָּ
אֵלָיו לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה הֲרָצַחְתָּ וְגַם־יָרָשְׁתָּ וְדִבַּרְתָּ
אֵלָיו לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה בִּמְקוֹם אֲשֶׁר לָקְקוּ הַכְּלָבִים
אֶת־דַּם נָבוֹת יָלֹקּוּ הַכְּלָבִים אֶת־דָּמְךָ גַּם־אָתָּה׃ כ וַיֹּאמֶר
אַחְאָב אֶל־אֵלִיָּהוּ הַמְצָאתַנִי אֹיְבִי וַיֹּאמֶר מָצָאתִי יַעַן
הִתְמַכֶּרְךָ לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה׃ כא הִנְנִי מֵבִי מביא ק׳
אֵלֶיךָ רָעָה וּבִעַרְתִּי אַחֲרֶיךָ וְהִכְרַתִּי לְאַחְאָב מַשְׁתִּין בְּקִיר
וְעָצוּר וְעָזוּב בְּיִשְׂרָאֵל׃ כב וְנָתַתִּי אֶת־בֵּיתְךָ כְּבֵית
יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט וּכְבֵית בַּעְשָׁא בֶן־אֲחִיָּה אֶל־הַכַּעַס
אֲשֶׁר הִכְעַסְתָּ וַתַּחֲטִא אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ כג וְגַם־לְאִיזֶבֶל דִּבֶּר
יְהוָה לֵאמֹר הַכְּלָבִים יֹאכְלוּ אֶת־אִיזֶבֶל בְּחֵל יִזְרְעֶאל׃

רש״י

בניו הרג ולאוי ליורשו : (כ) התמכרך · מכרת את עצמך להכעיס לבוראך :
התמכרך · כמו והתמכרתם שם לאויביכם (דברים כ״ח ס״ח) : (כג) בחל

מצודת ציון

מאן · לא רצה : (יט) לקקו · ענין
לחיכה כמו אשר ילק בלשונו (שופטים ז׳) :
(כג) בחל · היא חומה נמוכה כמו

מצודת דוד

נכסיהן למלך : (יט) הרצחת · כי
מדעתו עשתה איזבל ולזה אמר לו
היתכן שרצחת את נבות כאויב וגם
ירשת אותו כקרוב אהוב : גם אתה ·
בא כפול לתוספת ביאור : (כ) המצאתני אויבי · אתה אויבי וכי מצאת אויבי
חייב ואשם בדבר זה כאומר הלא איזבל עשתה זאת ולא אני וחשב לכחש בפני
הנביא כאלו לא נעשתה מדעתו : מצאתי · ר״ל הן מצאתי אותך חייב
בדבר כי ידעתי אשר נעשתה מדעתך : התמכרך · מרוב השתדלותו בעבירות
חשבו כאלו מכר עצמו לעשות הרע : (כא) ובערתי · אפנה אחריך לבל
ישאיר שארית מה : משתין בקיר · זה הזכר כי עושה קלות משא״כ הנקבה :
עצור · העוצר הכנוס בבית ; יעזוב · המקום הנעזב בשדה : בישראל · ר״ל

כד הַמֵּת לְאַחְאָב בָּעִיר יֹאכְלוּ הַכְּלָבִים וְהַמֵּת בַּשָּׂדֶה
יֹאכְלוּ עוֹף הַשָּׁמָיִם׃ כה רַק לֹא־הָיָה כְאַחְאָב אֲשֶׁר
הִתְמַכֵּר לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה אֲשֶׁר־הֵסַתָּה אֹתוֹ אִיזֶבֶל
אִשְׁתּוֹ׃ כו וַיַּתְעֵב מְאֹד לָלֶכֶת אַחֲרֵי הַגִּלֻּלִים כְּכֹל אֲשֶׁר
עָשׂוּ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר הוֹרִישׁ יְהוָה מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
כז וַיְהִי כִשְׁמֹעַ אַחְאָב אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּקְרַע בְּגָדָיו
וַיָּשֶׂם־שַׂק עַל־בְּשָׂרוֹ וַיָּצוֹם וַיִּשְׁכַּב בַּשָּׂק וַיְהַלֵּךְ אַט׃
כח וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־אֵלִיָּהוּ הַתִּשְׁבִּי לֵאמֹר׃ כט הֲרָאִיתָ
כִּי־נִכְנַע אַחְאָב מִלְּפָנָי יַעַן כִּי־נִכְנַע מִפָּנַי לֹא־אָבִי אביא ק׳
הָרָעָה בְּיָמָיו בִּימֵי בְנוֹ אָבִיא הָרָעָה עַל־בֵּיתוֹ׃ כב א וַיֵּשְׁבוּ
שָׁלֹשׁ שָׁנִים אֵין מִלְחָמָה בֵּין אֲרָם וּבֵין יִשְׂרָאֵל׃ ב וַיְהִי
בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית וַיֵּרֶד יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ־יְהוּדָה אֶל־מֶלֶךְ

רש"י

קמץ בז"ק · פתח בס"פ

יזרעאל · בבקעת יזרעאלי · כאל תרגומו של גיא: (כה) רק לא היה כאחאב · הכתוב מעיד עליו שלא היה במלכים כמותו שירבעם וכל אשר אחריו עבדו את העגלים מיראה אם יעלה העם ירושלים תשוב הממלכה לבית דוד וזה הוסיף הבעל ואשרה להכעיס: התמכר · נמכר לעבודת כוכבים · ראיתי בירושלמי חיאל בית האלי שושבינו היה ובכל יום שם דמיו ונתן לעבודת כוכבים: (כז) ויהלך אט · יחף: (כט) לא אביא הרעה · רעת ביתו לא אביא בימיו אבל גזירת ילוקו הכלבים את דמו אי אפשר לבא בימי בנו אלא עליו: (ב) בשנה השלישית · שאלא את בן הדד:

מצודת דוד

בפרסום רב למען יוסרו הכל: (כה) רק לא היה וגו׳ · ר״ל הסיבה שהרשיע אחאב מכולם רק באה בעבור אשר הסיתה אותו איזבל אשתו: (כו) ויתעב מאד · עשה מעשים תעובים ללכת אחר העבודת כוכבי׳ כאנשי האמורי: (כז) ויהלך אט · הלך בנחת הנה והנה כדרך אדם הדואג ומתאבל ומחשב מה לעשות לתקן הדבר: (כט) הראית · האם נותן אתה לב לראות אשר נכנע אחאב מלפני ור״ל לא מפחד העונש כ״א מגדולת האדון ה׳: (ל) וישבו · ר״ל ישבו בהשקט:

מצודת ציון

ותעמוד באל (ש״ב כ׳): (כה) הסתה · ענין פתוי: (כ) הוריש · גירש: (כז) אט · בנחת וכן לאט לי לנער

בידעתם

יִשְׂרָאֵל׃ ג וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֶל־עֲבָדָיו הַיְדַעְתֶּם
כִּי־לָנוּ רָמֹת גִּלְעָד וַאֲנַחְנוּ מַחְשִׁים מִקַּחַת אֹתָהּ מִיַּד
מֶלֶךְ אֲרָם׃ ד וַיֹּאמֶר אֶל־יְהוֹשָׁפָט הֲתֵלֵךְ אִתִּי לַמִּלְחָמָה
רָמֹת גִּלְעָד וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל כָּמוֹנִי כָמוֹךָ
כְּעַמִּי כְעַמֶּךָ כְּסוּסַי כְּסוּסֶיךָ׃ ה וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט אֶל־מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל דְּרָשׁ־נָא כַיּוֹם אֶת־דְּבַר יְהוָה׃ ו וַיִּקְבֹּץ מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל אֶת־הַנְּבִיאִים כְּאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם
הַאֵלֵךְ עַל־רָמֹת גִּלְעָד לַמִּלְחָמָה אִם־אֶחְדָּל וַיֹּאמְרוּ עֲלֵה
וְיִתֵּן אֲדֹנָי בְּיַד הַמֶּלֶךְ׃ ז וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט הַאֵין פֹּה נָבִיא
לַיהוָה עוֹד וְנִדְרְשָׁה מֵאוֹתוֹ׃ ח וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל ׀ אֶל־
יְהוֹשָׁפָט עוֹד אִישׁ־אֶחָד לִדְרֹשׁ אֶת־יְהוָה מֵאֹתוֹ וַאֲנִי
שְׂנֵאתִיו כִּי לֹא־יִתְנַבֵּא עָלַי טוֹב כִּי אִם־רָע מִיכָיְהוּ בֶּן־
יִמְלָה וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט אַל־יֹאמַר הַמֶּלֶךְ כֵּן׃ ט וַיִּקְרָא

רש"י

חצי הספר בפסוקים

(ג) ואנחנו מחשים · מתעצלים סירמ"ן פיגר"י בלע"ז: (ז) האין פה נביא לה' עוד · מקובלני אין ב' נביאים מתנבאים בלשון א' ואלה כולם לשון א' אומרים: (ח) כי אם רע · לפי שאמר יען שלחת את איש חרמי וגו':

מצודת ציון

(שם י"ח): **כב** (ג) מחשים · שותקים כמו עת לחשות (קהלת ג'):

מצודת דוד

כב (ג) הידעתם · הלא אתם נותנים לב לדעת אשר רמות גלעד היא מהגבול שלנו ואנחנו שותקים מקחת אותה וכו': (ד) כמוני כמוך · כמו שאתה תלך כן אלך גם אני: (ה) דרש נא כיום · ר"ל אם אינך רגיל לדרוש בדבר ה' הנה כעת דרש נא: (ו) הנביאים · נביאי הבעל: ויתן ה' · בפני יהושפט אמרו בשם ה' שיחשוב שהמה נביאי ה': (ז) האין פה נביא לה' עוד · ר"ל וכי כולם הרגתם איזבל ולא נשאר עוד נביא לה' ואמרז"ל שהשכיל יהושפט לדעת אשר לא נביאי ה' המה על כי כולם אמרו בסגנון אחד ואין כן דרך נביאי ה': (ח) לדרוש · אשר תוכל לדרוש את ה' מעמו: כי לא יתנבא עלי טוב · מעת אשר שלחתי את בן הדד: אל

יאמר

מלך ישראל אל־סריס אחד ויאמר מהרה מיכיהו בן־
ימלה : י ומלך ישראל ויהושפט מלך־יהודה ישבים
איש על־כסאו מלבשים בגדים בגרן פתח שער שמרון
וכל־הנביאים מתנבאים לפניהם : יא ויעש לו צדקיה
בן־כנענה קרני ברזל ויאמר כה־אמר יהוה באלה תנגח
את־ארם עד־כלתם : יב וכל־הנביאים נבאים כן לאמר
עלה רמת גלעד והצלח ונתן יהוה ביד המלך : יג והמלאך
אשר־הלך | לקרא מיכיהו דבר אליו לאמר הנה־נא דברי
הנביאים פה־אחד טוב אל־המלך יהי־נא דבריך דבריך ק׳
כדבר אחד מהם ודברת טוב : יד ויאמר מיכיהו חי־יהוה
כי את־אשר יאמר יהוה אלי אתו אדבר : טו ויבוא
אל־המלך ויאמר המלך אליו מיכיהו הנלך אל־רמת גלעד
למלחמה אם־נחדל ויאמר אליו עלה והצלח ונתן יהוה
ביד המלך : טז ויאמר אליו המלך עד־כמה פעמים אני

רש״י

(טו) עלה והצלח · לא אמר לו בשם ה׳ : ונתן ה׳ · הלואי יתן ביד המלך :

מצודת דוד

יאמר וגו׳ · כי את אשר ישים ה׳ בפיו אותו ידבר : (ט) מהרה · אמור למיכיהו שיבוא מהר : (י) בגדים · ר״ל בגדי מלוכה : בגורן פתח · בהגורן העומד מול פתח השער : (יא) צדקיה · הוא היה מנביאי הבעל : באלה · ר״ל התחזק להתגבר עליהם כאילו תנגח אותם בקרני ברזל וכן היה דרך נביאי ה׳ לעשות דמיונות ודוגמא לדברי הנבואה: (יג) פה אחד · הסכמה אחת מנבאים טוב על המלך לזה הנבא כמוהם לטובה : (טו) עלה והצלח · מעצמו אמר לו בברכה הלואי שתצליח וימסרם ה׳ בידך או שאמר בלעג והתול בסגנון נביאי הבעל : (טז) עד כמה פעמים · ר״ל אני משביעך עתה לא פעם ולא שתים כ״א עד כמה פעמים אשר לא תדבר אלי רק אמת בשם ה׳ ולא שקר בלעג והתול, ולא מעצמך בברכה ועל שלא אמר הנביא בם אמר ה׳ עלה והצלח

מצודת ציון

(ט) סריס · שר וכן שבעת הסריסים (אסתר א׳) : (יא) תנגח · מלשון

הסכיל

מַשְׁבִּעֶךָ אֲשֶׁר לֹא־תְדַבֵּר אֵלַי רַק־אֱמֶת בְּשֵׁם יְהוָה׃
יז וַיֹּאמֶר רָאִיתִי אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵל נְפֹצִים אֶל־הֶהָרִים כַּצֹּאן
אֲשֶׁר אֵין־לָהֶם רֹעֶה וַיֹּאמֶר יְהוָה לֹא־אֲדֹנִים לָאֵלֶּה
יָשׁוּבוּ אִישׁ־לְבֵיתוֹ בְּשָׁלוֹם׃ יח וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֶל־
יְהוֹשָׁפָט הֲלוֹא אָמַרְתִּי אֵלֶיךָ לוֹא־יִתְנַבֵּא עָלַי טוֹב כִּי
אִם־רָע׃ יט וַיֹּאמֶר לָכֵן שְׁמַע דְּבַר־יְהוָה רָאִיתִי אֶת־יְהוָה
יֹשֵׁב עַל־כִּסְאוֹ וְכָל־צְבָא הַשָּׁמַיִם עֹמֵד עָלָיו מִימִינוֹ
וּמִשְּׂמֹאלוֹ׃ כ וַיֹּאמֶר יְהוָה מִי יְפַתֶּה אֶת־אַחְאָב וְיַעַל
וְיִפֹּל בְּרָמֹת גִּלְעָד וַיֹּאמֶר זֶה בְּכֹה וְזֶה אֹמֵר בְּכֹה׃ כא וַיֵּצֵא
הָרוּחַ וַיַּעֲמֹד לִפְנֵי יְהוָה וַיֹּאמֶר אֲנִי אֲפַתֶּנּוּ וַיֹּאמֶר יְהוָה

רש"י

(יז) לא אדונים לאלה. אתה לבדך תמות במלחמה כענין שנא' (לקמן פסוק ל"א) לא תלחמו את הקטן ואת הגדול כי אם את מלך ישראל לבדו ואע"פ שנאמר ועמך תחת עמו (לעיל כ' מ"ב) טיפה שיצאה מאותו צדיק מיכיהו שהכהו חברו הכה ופצוע היתה כפרה על כל ישראל כך מפורש באגדה: (יט) מימינו ומשמאלו. וכי יש שמאל למעלה והלא נאמר ימין ה' רוממה ימין ה' עושה חיל (תהלים קי"ח י"ז) ימינך ה' נאדרי בכח ימינך ה' תרעץ אויב (שמות ט"ו ו') אלא אלו מיימינים ואלו משמאילים מיימינים מלמדים זכות משמאילים מלמדים חובה: (כא) ויצא הרוח. רוחו של נבות:

מצודת ציון

נגיחה והכאה: (יז) נפוצים. מפוזרים: אל ההרים. על ההרים: (יט) עליו. סמוך לו:

מצודת דוד

השכיל לדעת שאין זה דבר ה' והיה מסתפק אם אמר בלעג אם אמר בברכה: (יז) ראיתי. במראה הנבואה: אין להם רועה. להנהיגם יחד: לא אדונים לאלה. ר"ל הואיל ואין להם אדון ישובו וכו' וכאומר שאחאב מלכם ימות והעם ישובו בשלום: (יח) הלא אמרתי וגו'. ר"ל מפני השנאה יאמר כן ולא דבר ה' הוא: (יט) לכן. ר"ל הואיל וחשדתני בזה אפרש לך מוצא הדבר ותשכיל לדעת שהאמת אתי: מימינו ומשמאלו. אמרז"ל מימינו רמז להמלמדים זכות ומשמאלו רמז להמלמדים חובה: (כ) מי יפתה. על כי נגמר הדין לחובה אמר מי יפתנו לעלות למלחמה לקבל שם העונש (וכל הדברים האלה נאמרו במשל להסביר את האוזן כדרך מנהגי בני אדם): ויאמר זה בכה. מי מהם אמר באופן זה ומי באופן אחר: (כא) הרוח. אמרז"ל רוחו של נבות

אֵלָיו בַּמָּה : כב וַיֹּאמֶר אֵצֵא וְהָיִיתִי רוּחַ שֶׁקֶר בְּפִי כָּל־
נְבִיאָיו וַיֹּאמֶר תְּפַתֶּה וְגַם תּוּכָל צֵא וַעֲשֵׂה־כֵן : כג וְעַתָּה
הִנֵּה נָתַן יְהוָה רוּחַ שֶׁקֶר בְּפִי כָּל־נְבִיאֶיךָ אֵלֶּה וַיהוָה
דִּבֶּר עָלֶיךָ רָעָה : כד וַיִּגַּשׁ צִדְקִיָּהוּ בֶן־כְּנַעֲנָה וַיַּכֶּה אֶת־
מִיכָיְהוּ עַל־הַלֶּחִי וַיֹּאמֶר אֵי־זֶה עָבַר רוּחַ־יְהוָה מֵאִתִּי
לְדַבֵּר אוֹתָךְ : כה וַיֹּאמֶר מִיכָיְהוּ הִנְּךָ רֹאֶה בַּיּוֹם הַהוּא
אֲשֶׁר תָּבֹא חֶדֶר בְּחֶדֶר לְהֵחָבֵה : כו וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל קַח
אֶת־מִיכָיְהוּ וַהֲשִׁיבֵהוּ אֶל־אָמֹן שַׂר־הָעִיר וְאֶל־יוֹאָשׁ בֶּן־
הַמֶּלֶךְ : כז וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר הַמֶּלֶךְ שִׂימוּ אֶת־זֶה בֵּית
הַכֶּלֶא וְהַאֲכִלֻהוּ לֶחֶם לַחַץ וּמַיִם לַחַץ עַד בֹּאִי בְשָׁלוֹם :
כח וַיֹּאמֶר מִיכָיְהוּ אִם־שׁוֹב תָּשׁוּב בְּשָׁלוֹם לֹא־דִבֶּר יְהוָה
בִּי וַיֹּאמֶר שִׁמְעוּ עַמִּים כֻּלָּם : כט וַיַּעַל מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל
וִיהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ־יְהוּדָה רָמֹת גִּלְעָד : ל וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל

קמץ בז"ק

רש"י

(כד) אי זה עבר רוח ה' · אי זה הדרך עבר והרי זה מקרא קצר (בד"ה ב' י"ח כ"ג) כתיב אי זה הדרך עבר וגו' : (ל) ויאמר מלך ישראל אל

מצודת דוד

היזרעאלי : (כב) והייתי רוח שקר · ר"ל אני אדבר שקר בפי כל נביאיו להבטיחו על ההצלחה : תפתה וגם תוכל · בזה תפתה אותו וגם תוכל לו כי יהיה ניסת וילך למלחמה : צא ועשה כן · תזר לזרזו על הדבר : (כג) הנה נתן ה' · ר"ל בהשגחה בא הדבר : וה' דבר · אבל ה' דבר עליך רעה כאשר אדבר אני בשם ה' : (כד) אי זה עבר · ר"ל אי זה הדרך עבר וגו' : (כה) הנך רואה · ביום המלחמה תראה שכן יהיה אשר בעבור זה תחביא עצמך לבל יהרגך על היותך סבה לכל זה : (כו) והשיבהו · אולי ישב שם פעם ולזה אמר השיבהו לשם: (כז) בית הכלא · בבית האסורים : לחם לחץ · ר"ל בדוחק רק די התיות נפשו : (כח) לא דבר ה' בי · ר"ל אז תאמר שמלבי אדבר ולא מה' : ויאמר · אמר דברו להשמיע לכולם ואמר שמעו עמים כולם ר"ל כל

מצודת ציון

(כב) תוכל · מלשון יכולת : (כד) הלחי · הוא המקום שאצל העין : (כה) הנך · הנה אתה : להחבה · מלשון מחבואה ומסתור : (כו) לחץ · ענין דוחק

ספנפים

אֶל־יְהוֹשָׁפָט הִתְחַפֵּשׂ וָבֹא בַמִּלְחָמָה וְאַתָּה לְבַשׁ בְּגָדֶיךָ
וַיִּתְחַפֵּשׂ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיָּבוֹא בַּמִּלְחָמָה׃ לא וּמֶלֶךְ אֲרָם
צִוָּה אֶת־שָׂרֵי הָרֶכֶב אֲשֶׁר־לוֹ שְׁלֹשִׁים וּשְׁנַיִם לֵאמֹר
לֹא תִּלָּחֲמוּ אֶת־קָטֹן וְאֶת־גָּדוֹל כִּי אִם־אֶת־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל
לְבַדּוֹ׃ לב וַיְהִי כִּרְאוֹת שָׂרֵי הָרֶכֶב אֶת־יְהוֹשָׁפָט וְהֵמָּה
אָמְרוּ אַךְ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל הוּא וַיָּסֻרוּ עָלָיו לְהִלָּחֵם וַיִּזְעַק
יְהוֹשָׁפָט׃ לג וַיְהִי כִּרְאוֹת שָׂרֵי הָרֶכֶב כִּי לֹא־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל
הוּא וַיָּשׁוּבוּ מֵאַחֲרָיו׃ לד וְאִישׁ מָשַׁךְ בַּקֶּשֶׁת לְתֻמּוֹ וַיַּכֶּה
אֶת־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל בֵּין הַדְּבָקִים וּבֵין הַשִּׁרְיָן וַיֹּאמֶר לְרַכָּבוֹ

רש"י

יהושפט התחפש ובא במלחמה · להתחפש ולבא אני אתחפש אשנה בגדי מלכותי שלא יכירוני שאם יכירוני יסורו אלי להלחם : ואתה לבש בגדיך · שעליך שלא מלך ישראל אתה אלא מלך יהודה ועמך אין להם תגר : (לב) ויזעק יהושפט · להקב"ה : (לד) ואיש משך · זה נעמן : לתומו · לא ידע שהוא מלך ישראל : בין הדבקים ובין השרין · יש שריונות שהם עשוין קליפים קליפים כענין שנאמר (שמואל א' י"ז ה') ושריון קשקשים והקליפים

מצודת ציון

מצודת דוד

ר"ל בשלום : (כט) התחפש · ענין השבטים כי כל שבט קרוי עם :

(ל) התחפש ובוא · ר"ל לי ראוי להתחפש ולבוא במלחמה מתנכר בשינוי בגדים לבל יכירו בי אנשי ארם אבל אתה תוכל ללבוש בגדיך המיוחדים לך כי אין לך לפחוד אם יכירוך כי הנביא לא ניבא הרעה כי אם עלי ולא על זולת ואף שלא האמין לנביא מ"מ חשש לדבריו: (לב) אך מלך ישראל · ר"ל אין זה הדיוט כ"א מלך ישראל הוא וחשו על שראוהו בלבוש מלכות : ויזעק · לאנשיו לבוא לעזרו: (לג) ויהי כראות וגו' · כי ראו אשר אנשי יהודה לבד באו לעזרו ומזה ידעו שאין זה מלך ישראל: (לד) לתמו · בתמימות שלא נתכוין לאחאב שהרי לא היה ניכר : בין הדבקים ובין השרין · השריון הזה מעשהו מברזל כעין לבוש ועשוי נקבים נקבים ודבוקים בו קליפים כעין קשקשים וכמ"ש ושריון קשקשים הוא לבוש (ש"א י"ז) ועשויים הם לסתום נקבי השריון לבל יכנס בהם חץ והם הם הקרויים דבקים כי המה דבוקים בהשריון ולזה אמר שבא החץ בין אחד מהקשקשים ובין השרין ויכנס בנקב השרין ונתחב בהגוף : לרכבו · הוא המוליך את

הרכב

הֲפֹךְ יָדְךָ וְהוֹצִיאֵנִי מִן־הַמַּחֲנֶה כִּי הָחֳלֵיתִי׃ לה וַתַּעֲלֶה
הַמִּלְחָמָה בַּיּוֹם הַהוּא וְהַמֶּלֶךְ הָיָה מָעֳמָד בַּמֶּרְכָּבָה נֹכַח
אֲרָם וַיָּמָת בָּעֶרֶב וַיִּצֶק דַּם־הַמַּכָּה אֶל־חֵיק הָרָכֶב׃
לו וַיַּעֲבֹר הָרִנָּה בַּמַּחֲנֶה כְּבֹא הַשֶּׁמֶשׁ לֵאמֹר אִישׁ אֶל־עִירוֹ
וְאִישׁ אֶל־אַרְצוֹ׃ לז וַיָּמָת הַמֶּלֶךְ וַיָּבוֹא שֹׁמְרוֹן וַיִּקְבְּרוּ
אֶת־הַמֶּלֶךְ בְּשֹׁמְרוֹן׃ לח וַיִּשְׁטֹף אֶת־הָרֶכֶב עַל ׀ בְּרֵכַת
שֹׁמְרוֹן וַיָּלֹקּוּ הַכְּלָבִים אֶת־דָּמוֹ וְהַזֹּנוֹת רָחָצוּ כִּדְבַר יְהוָה
אֲשֶׁר דִּבֵּר׃ לט וְיֶתֶר דִּבְרֵי אַחְאָב וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה וּבֵית
הַשֵּׁן אֲשֶׁר בָּנָה וְכָל־הֶעָרִים אֲשֶׁר בָּנָה הֲלוֹא־הֵם כְּתוּבִים
עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ מ וַיִּשְׁכַּב אַחְאָב עִם־

כצ"ל מ"ש

רש"י

נופלים על נקבי השריון וסותמין אותן והם קרויין דבקים: (לה) מעמד במרכבה · מתחזק ועומד כדי שלא יכירו ישראל במכתו ויברחו ותחלת נפילה ניסה: (לח) וילוקו הכלבים את דמו · והאומר אני שגם נהרג נבות שהרי אמר הנביא במקום אשר לקקו הכלבים את דם נבות וגו': והזונות רחצו · וכלי הזיין רחצו שם מן הדם כך ת"י · ורבותינו אמרו אחאב מצונן היה ועשתה לו איזבל דמות ב' זונות במרכבתו: (לט) ובית השן · שן דפיל:

מצודת דוד

הרכב: הפוך ידך · לשוב לאחור: החליתי · נעשיתי חולה ולא גלה לרכבו שהוכה שלא יבעית אותו ויודע לכלם וינוסו מן המלחמה: (לה) ותעלה המלחמה · עלתה למעלה כי נתחזקו מערכה מול מערכה: היה מעמד · בהיותו חוץ למחנה היה מתחזק לעמוד

מצודת ציון

השתנות המלבוש: (לו) הרנה · קול הכרוז כת"י: ((לח) ברכת · מקום הבנוי באבנים ובסיד ושם מתכנסים המים כמו על ברכת גבעון (ש"ב ב'): וילוקו · ענין לחיכה כמו כל אשר ילוק בלשונו (שופטים ז'): (לט) השן ·

במרכבה מול ארם שלא ירגישו בו אנשיו וימס לבבם: חיק הרכב · ר"ל אמצעית מקום העמוק שבו: (לו) איש אל עירו · ולא ילחמו עוד על כי מת המלך: (לח) וישטוף · מוליך הרכב שטף ורחץ את הרכב מדמו במי הברכה ושתו הכלבים את דמו המעורב במי הברכה: הזונות · נשים הזונות הרוחצות במי הברכה רחצו בדמו המעורב במים וגם זה לנבות תחשב: כדבר ה' · שאמר במקום אשר לקקו וכו' (לעיל כ"א) ילוקו וכו' וידמה שמקום ההוא היה קרוב ליזרעאל מקום שהומת נבות ובא שמה

עם

אֲבֹתָיו וַיִּמְלֹךְ אֲחַזְיָהוּ בְנוֹ תַּחְתָּיו׃ מא וִיהוֹשָׁפָט בֶּן־אָסָא
מָלַךְ עַל־יְהוּדָה בִּשְׁנַת אַרְבַּע לְאַחְאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל׃
מב יְהוֹשָׁפָט בֶּן־שְׁלֹשִׁים וְחָמֵשׁ שָׁנָה בְּמָלְכוֹ וְעֶשְׂרִים
וְחָמֵשׁ שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ עֲזוּבָה בַּת־שִׁלְחִי׃
מג וַיֵּלֶךְ בְּכָל־דֶּרֶךְ אָסָא אָבִיו לֹא־סָר מִמֶּנּוּ לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר
בְּעֵינֵי יְהוָה׃ מד אַךְ הַבָּמוֹת לֹא־סָרוּ עוֹד הָעָם מְזַבְּחִים
וּמְקַטְּרִים בַּבָּמוֹת׃ מה וַיַּשְׁלֵם יְהוֹשָׁפָט עִם־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל׃
מו וְיֶתֶר דִּבְרֵי יְהוֹשָׁפָט וּגְבוּרָתוֹ אֲשֶׁר־עָשָׂה וַאֲשֶׁר נִלְחָם
הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה׃
מז וְיֶתֶר הַקָּדֵשׁ אֲשֶׁר נִשְׁאַר בִּימֵי אָסָא אָבִיו בִּעֵר מִן־
הָאָרֶץ׃ מח וּמֶלֶךְ אֵין בֶּאֱדוֹם נִצָּב מֶלֶךְ׃ מט יְהוֹשָׁפָט

קמץ בז"ק

רש"י

(מה) וישלם יהושפט עם מלך ישראל · לפי שמלחמה היתה בין אסא אביו ובין בעשא מלך ישראל הוזקק לומר כן : (מז) ויתר הקדש · נוהגין ניאוף בפרהסיא : (מח) ומלך אין באדום · בימי דוד הנציב הוא המלך וכאן נכתב לפי שבימי יהורם בנו שקלקל בימיו פשע אדום וימליכו להם מלך אבל בימי יהושפט עדיין היו כפופין לו : (מט) כי נשברו אניות · לפי שנתחבר עם אחזיהו בזאת לכך נשברו וכן אמר לו הנביא בד"ה ב' (כ' ל"ו) בהתחברך

מצודת ציון

שן של פיל : (מה) וישלם · עשה שלום : (מז) הקדש · הניאוף וכן לא יהיה קדש(דברים כ"ג): בערי פנה

מצודת דוד

עם מרולת המים : (מא) בשנת ארבע · ר"ל כבר עבר ד' לאחאב וכמ"ש ובשנת י"א ליורם וכו' מלך אחזיה (מ"ב ט') וע"כ ר"ל כבר עבר י"א שנים כי במקום אחר נאמר בשנת י"ב ליורם וכו' מלך אחזיה (שם ח') וכ"כ נאמר בשנת ד' ר"ל כבר עבר ד' ונמצא כי אחאב מלך בל"ח לאסא הרי מלך ד' שנים עד שמת אסא בשנת מ"א למלכו א"כ מלך יהושפט בה' לאחאב מיד אחר כלות ד' : (מב) ועשרים וגו' · ומקוטעות היו : (מד) הבמות · במות יחיד העשוים לגבוה האסור משנבנה הבית : (מח) נצב **מלך** · כי מעת שכבש דוד את אדום הסיר מהם המלכים ושם עליהם **נציבים** ר"ל הממונים נותתם ידו למלוך עליהם ולמשול בם והתמיד

הדבר

עָשָׂר עשה ק׳ אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ לָלֶכֶת אוֹפִירָה לַזָּהָב וְלֹא הָלָךְ
כִּי־נִשְׁבְּרָה נשברו קרי אֳנִיּוֹת בְּעֶצְיוֹן גָּבֶר׃ נ אָז אָמַר
אֲחַזְיָהוּ בֶן־אַחְאָב אֶל־יְהוֹשָׁפָט יֵלְכוּ עֲבָדַי עִם־עֲבָדֶיךָ
בָּאֳנִיּוֹת וְלֹא אָבָה יְהוֹשָׁפָט׃ נא וַיִּשְׁכַּב יְהוֹשָׁפָט עִם־
אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר עִם־אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד אָבִיו וַיִּמְלֹךְ יְהוֹרָם
בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃ נב אֲחַזְיָהוּ בֶן־אַחְאָב מָלַךְ עַל־יִשְׂרָאֵל
בְּשֹׁמְרוֹן בִּשְׁנַת שְׁבַע עֶשְׂרֵה לִיהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה
וַיִּמְלֹךְ עַל־יִשְׂרָאֵל שְׁנָתָיִם׃ נג וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיֵּלֶךְ
בְּדֶרֶךְ אָבִיו וּבְדֶרֶךְ אִמּוֹ וּבְדֶרֶךְ יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט אֲשֶׁר
הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ נד וַיַּעֲבֹד אֶת־הַבַּעַל וַיִּשְׁתַּחֲוֶה לוֹ
וַיַּכְעֵס אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה אָבִיו׃

ר ש״ י

עם רשע פרץ ה׳ את מעשיך: (נב) בשנת שבע עשרה ליהושפט · יש מתמיהים על המקרא הזה לפי שנאמר באחאב שמלך עשרים ושתים וביהושפט נאמר שעמד בשנת ארבע לאחאב נמצא שכלו ימי אחאב בשנת תשע עשרה ליהושפט וכאן הוא אומר שמלך אחזיה בשנת י״ז ליהושפט אף בדקתי ומצאתי בדברי הימים למלכי ישראל שאינו מדקדק במנין שנותיו ואם עמד בסוף שנה מונה אותה לו בתחלתו ואינו מונה אותה לו במקום אחר לכך אני אומר בשנת ארבע לאחאב שאמר בעמידתו של יהושפט לא נמנית עמו שנה ראשונה של אחאב וכן אתה מוצא ברובם וגם שנה שעמד יהושפט לא נמנית בשנת שבע עשרה שללו:

מצודת דוד מצודת ציון

הדבר עד ימי יהושפט כי גם בימיו מן העולם: (נ) ולא אבה · לא רצה:
היה שם נצב במקום מלך:(מט) אניות
תרשיש·ר״ל ספינות עשויות בתבנית אניות תרשיש: ללכת אופירה·ובד״ה נאמר ללכת תרשיש וגם שם נאמר שלא עם אחזיה ואולי האמור שם היה בפעם אחר ולא זהו הנאמר כאן: לזהב · להביא זהב כמו שהביא שלמה: לא הלך · עד אופיר: (נ) ולא אבה·ואולי על כי שלא עמו לתרשיש כמ״ש בד״ה ונשברו האניות והנביא הוכיחו על מה שנתחבר עם אחזיה לזה לא רצה לשלוח עמו לאופיר:
(נב) בשנת שבע עשרה · ר״ל כבר עבר י״ז ליהושפט כי הלא יהושפט מלך בה׳ לאחאב ואחאב נהרג בשנת כ״ב למלכו והיא אחרי ככלות י״ז ליהושפט ובתחלת י״ח ואז מלך אחזיה בן אחאב: שנתים · ומקוטעים היו:

א א וַיִּפְשַׁע מוֹאָב בְּיִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי מוֹת אַחְאָב׃ ב וַיִּפֹּל
אֲחַזְיָה בְּעַד הַשְּׂבָכָה בַּעֲלִיָּתוֹ אֲשֶׁר בְּשֹׁמְרוֹן
וַיָּחַל וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם לְכוּ דִרְשׁוּ בְּבַעַל
זְבוּב אֱלֹהֵי עֶקְרוֹן אִם־אֶחְיֶה מֵחֳלִי זֶה׃ ג וּמַלְאַךְ יְהוָה
דִּבֶּר אֶל־אֵלִיָּה הַתִּשְׁבִּי קוּם עֲלֵה לִקְרַאת מַלְאֲכֵי מֶלֶךְ־
שֹׁמְרוֹן וְדַבֵּר אֲלֵהֶם הֲמִבְּלִי אֵין־אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל אַתֶּם
הֹלְכִים לִדְרֹשׁ בְּבַעַל זְבוּב אֱלֹהֵי עֶקְרוֹן׃ ד וְלָכֵן כֹּה־אָמַר
יְהוָה הַמִּטָּה אֲשֶׁר־עָלִיתָ שָּׁם לֹא־תֵרֵד מִמֶּנָּה כִּי מוֹת
תָּמוּת וַיֵּלַךְ אֵלִיָּה׃ ה וַיָּשׁוּבוּ הַמַּלְאָכִים אֵלָיו וַיֹּאמֶר
אֲלֵיהֶם מַה־זֶּה שַׁבְתֶּם׃ ו וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אִישׁ ׀ עָלָה לִקְרָאתֵנוּ
וַיֹּאמֶר אֵלֵינוּ לְכוּ שׁוּבוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר־שָׁלַח אֶתְכֶם
וְדִבַּרְתֶּם אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה הֲמִבְּלִי אֵין־אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל
אַתָּה שֹׁלֵחַ לִדְרֹשׁ בְּבַעַל זְבוּב אֱלֹהֵי עֶקְרוֹן לָכֵן הַמִּטָּה
אֲשֶׁר־עָלִיתָ שָּׁם לֹא־תֵרֵד מִמֶּנָּה כִּי־מוֹת תָּמוּת׃ ז וַיְדַבֵּר

רש"י

(ב) **בעד** השבכה · גרא"ד בלע"ז · אומר אני שרגילים לאורגנו שתי וערב בנסרים ארוכים וקצרים שקורין (לטש) קנטיל"י בלע"ז ועושין נקבים נקבים כעין שבכה וקרוי פרדונ"י בלע"ז · ואני שמעתי שבכה וי"ן בלע"ז ובלשון אשכנז שוינדל שטי"ג כמו שפירשתי ובלולים יעלו (מלכים א' ו' ח') : ויחל · לשון חולי :

מצודת ציון

א (ב) השבכה · מעשה רשת וכן שבכים מעשה שבכה (מ"א ז') : בבעל זבוב · כן שם העבודת כוכבים : (ג) מלאכי · שלוחי :

מצודת דוד

א (א) ויפשע מואב · כי מאז היו עבדים לישראל ואחרי מות אחאב מרדו : (ב) בעד השבכה · ארובה היתה ברצפת העליה והיתה סתומה מעצים דקים עשויה כעין שבכה ובעברו דרך עליה נשברה ונפל דרך בה: ויחל · נעשה חולה : (ג) המבלי אין · המלה כפולה לתוספת ביאור ור"ל וכי בעבור שאין אלהים בישראל כי' בתמיה הלא יש אלהים בישראל ומדוע לא דרשתם בנביאיו:(ד) וילך · הלך לדרכו:

אֲלֵהֶם מֶה מִשְׁפַּט הָאִישׁ אֲשֶׁר עָלָה לִקְרַאתְכֶם וַיְדַבֵּר
אֲלֵיכֶם אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃ ח וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אִישׁ בַּעַל
שֵׂעָר וְאֵזוֹר עוֹר אָזוּר בְּמָתְנָיו וַיֹּאמַר אֵלִיָּה הַתִּשְׁבִּי הוּא׃
ט וַיִּשְׁלַח אֵלָיו שַׂר חֲמִשִּׁים וַחֲמִשָּׁיו וַיַּעַל אֵלָיו וְהִנֵּה יֹשֵׁב
עַל־רֹאשׁ הָהָר וַיְדַבֵּר אֵלָיו אִישׁ הָאֱלֹהִים הַמֶּלֶךְ דִּבֶּר
רֵדָה׃ י וַיַּעֲנֶה אֵלִיָּהוּ וַיְדַבֵּר אֶל־שַׂר הַחֲמִשִּׁים וְאִם־אִישׁ
אֱלֹהִים אָנִי תֵּרֶד אֵשׁ מִן־הַשָּׁמַיִם וְתֹאכַל אֹתְךָ וְאֶת־
חֲמִשֶּׁיךָ וַתֵּרֶד אֵשׁ מִן־הַשָּׁמַיִם וַתֹּאכַל אֹתוֹ וְאֶת־חֲמִשָּׁיו׃
יא וַיָּשָׁב וַיִּשְׁלַח אֵלָיו שַׂר־חֲמִשִּׁים אַחֵר וַחֲמִשָּׁיו וַיַּעַן
וַיְדַבֵּר אֵלָיו אִישׁ הָאֱלֹהִים כֹּה־אָמַר הַמֶּלֶךְ מְהֵרָה רֵדָה׃
יב וַיַּעַן אֵלִיָּה וַיְדַבֵּר אֲלֵיהֶם אִם־אִישׁ הָאֱלֹהִים אָנִי תֵּרֶד
אֵשׁ מִן־הַשָּׁמַיִם וְתֹאכַל אֹתְךָ וְאֶת־חֲמִשֶּׁיךָ וַתֵּרֶד אֵשׁ־
אֱלֹהִים מִן־הַשָּׁמַיִם וַתֹּאכַל אֹתוֹ וְאֶת־חֲמִשָּׁיו׃ יג וַיָּשָׁב
וַיִּשְׁלַח שַׂר־חֲמִשִּׁים שְׁלִשִׁים וַחֲמִשָּׁיו וַיַּעַל וַיָּבֹא שַׂר־
הַחֲמִשִּׁים הַשְּׁלִישִׁי וַיִּכְרַע עַל־בִּרְכָּיו לְנֶגֶד אֵלִיָּהוּ וַיִּתְחַנֵּן
אֵלָיו וַיְדַבֵּר אֵלָיו אִישׁ הָאֱלֹהִים תִּיקַר־נָא נַפְשִׁי וְנֶפֶשׁ
עֲבָדֶיךָ אֵלֶּה חֲמִשִּׁים בְּעֵינֶיךָ׃ יד הִנֵּה יָרְדָה אֵשׁ מִן־
הַשָּׁמַיִם וַתֹּאכַל אֶת־שְׁנֵי שָׂרֵי הַחֲמִשִּׁים הָרִאשֹׁנִים וְאֶת־
חֲמִשֵּׁיהֶם וְעַתָּה תִּיקַר נַפְשִׁי בְּעֵינֶיךָ׃ טו וַיְדַבֵּר מַלְאַךְ

מצודת דוד

(ז) מה משפט האיש · מה תארו ומלבושיו: (ח) בעל שער · מגודל שער הרבה ותגור הוא בחגורה של עור: (ט) וחמשיו · עם חמשים האנשים אשר הוא שר עליהם: המלך דבר רדה · כאומר רד במצות המלך כי אקחך עם אנשי: (יג) תיקר נא נפשי · תהא נפשי יקרה וחשובה בעיניך לבל תמית אותי: (יד) ותאכל וגו׳ · על שדבר בזדון: ועתה · הואיל ואני באתי בהכנעה:

מצודת ציון

(ז) משפט · ר״ל מנהג: (יג) חמשים שלישים וחמשיו · הוא הפוך כמו

יְהוָה אֶל־אֵלִיָּהוּ רֵד אוֹתוֹ אַל־תִּירָא מִפָּנָיו וַיָּקָם וַיֵּרֶד
אוֹתוֹ אֶל־הַמֶּלֶךְ׃ טז וַיְדַבֵּר אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה יַעַן אֲשֶׁר־
שָׁלַחְתָּ מַלְאָכִים לִדְרֹשׁ בְּבַעַל זְבוּב אֱלֹהֵי עֶקְרוֹן הֲמִבְּלִי
אֵין־אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל לִדְרֹשׁ בִּדְבָרוֹ לָכֵן הַמִּטָּה אֲשֶׁר־
עָלִיתָ שָּׁם לֹא־תֵרֵד מִמֶּנָּה כִּי־מוֹת תָּמוּת׃ יז וַיָּמָת כִּדְבַר־
יְהוָה ׀ אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֵלִיָּהוּ וַיִּמְלֹךְ יְהוֹרָם תַּחְתָּיו בִּשְׁנַת
שְׁתַּיִם לִיהוֹרָם בֶּן־יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה כִּי לֹא־הָיָה לוֹ בֵּן׃
יח וְיֶתֶר דִּבְרֵי אֲחַזְיָהוּ אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלוֹא־הֵמָּה כְתוּבִים
עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ ב א וַיְהִי בְּהַעֲלוֹת
יְהוָה אֶת־אֵלִיָּהוּ בִּסְעָרָה הַשָּׁמָיִם וַיֵּלֶךְ אֵלִיָּהוּ וֶאֱלִישָׁע
מִן־הַגִּלְגָּל׃ ב וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ אֶל־אֱלִישָׁע שֵׁב־נָא פֹה כִּי
יְהוָה שְׁלָחַנִי עַד־בֵּית־אֵל וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע חַי־יְהוָה וְחֵי־
נַפְשְׁךָ אִם־אֶעֶזְבֶךָּ וַיֵּרְדוּ בֵּית־אֵל׃ ג וַיֵּצְאוּ בְנֵי־הַנְּבִיאִים

רש"י

(יז) וימלוך יהורם תחתיו · אחיו היה: בשנת שתים ליהורם בן יהושפט · אפשר לומר כן והלא מלך בשנת י"ט ליהושפט שהרי אחזיה מלך בי"ז ומלך שנתים וכסמוך נמי כתיב בשנת י"ח ליהושפט מלך יהורם ויהושפט מלך עשרים וחמש שנים קודם שמלך יהורם בנו אלא ראוי היה יהושפט ליהרג ברמות גלעד וכשכר שזעק תלה לו שבע שנים ומאותה שעה סות מונה לבנו: (א) בסערה · כרוח סערה: (ב) שב נא פה · חפץ היה לדחותו מאחת

מצודת ציון

שר חמשים וחמשיו שלישים: (טו) רד אותו · רד עמו: וירד אותו · וירד עמו:

מצודת דוד

(יז) וימלוך יהורם · אחי אחזיה בן אחאב: בשנת שתים ליהורם בן יהושפט · אר"ל מעת שהלך יהושפט אל רמות גלעד לעזור לאחאב מונין המלכות גם לבנו על כי היה ראוי ליהרג אז על שעזר לרשע ומעת ההיא הם שתי שנים כי אז נהרג אחאב ומיד מלך בנו אחזיה וימי מלכו שנתים ומת ומיד מלך יהורם אחיו: כי לא וגו' · שימלוך תחתיו ולזה מלך אחיו: ב (א) בהעלות · בעת בא הזמן שהעלה ה' את אליהו ע"י רוח סערה אל השמים הלך אז אליהו עם אלישע מן הגלגל: (ב) שב נא פה · מגודל הענוה חפץ לדחותו

אֲשֶׁר־בֵּית־אֵל אֶל־אֱלִישָׁע וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הֲיָדַעְתָּ כִּי
הַיּוֹם יְהֹוָה לֹקֵחַ אֶת־אֲדֹנֶיךָ מֵעַל רֹאשֶׁךָ וַיֹּאמֶר גַּם־אֲנִי
יָדַעְתִּי הֶחֱשׁוּ׃ ד וַיֹּאמֶר לוֹ אֵלִיָּהוּ אֱלִישָׁע׀ שֵׁב־נָא פֹה
כִּי יְהֹוָה שְׁלָחַנִי יְרִיחוֹ וַיֹּאמֶר חַי־יְהֹוָה וְחֵי־נַפְשְׁךָ אִם־
אֶעֶזְבֶךָּ וַיָּבֹאוּ יְרִיחוֹ׃ ה וַיִּגְּשׁוּ בְנֵי־הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר־בִּירִיחוֹ
אֶל־אֱלִישָׁע וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הֲיָדַעְתָּ כִּי הַיּוֹם יְהֹוָה לֹקֵחַ
אֶת־אֲדֹנֶיךָ מֵעַל רֹאשֶׁךָ וַיֹּאמֶר גַּם־אֲנִי יָדַעְתִּי הֶחֱשׁוּ׃
ו וַיֹּאמֶר לוֹ אֵלִיָּהוּ שֵׁב־נָא פֹה כִּי יְהֹוָה שְׁלָחַנִי הַיַּרְדֵּנָה
וַיֹּאמֶר חַי־יְהֹוָה וְחֵי־נַפְשְׁךָ אִם־אֶעֶזְבֶךָּ וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם׃
ז וַחֲמִשִּׁים אִישׁ מִבְּנֵי הַנְּבִיאִים הָלְכוּ וַיַּעַמְדוּ מִנֶּגֶד מֵרָחוֹק
וּשְׁנֵיהֶם עָמְדוּ עַל־הַיַּרְדֵּן׃ ח וַיִּקַּח אֵלִיָּהוּ אֶת־אַדַּרְתּוֹ
וַיִּגְלֹם וַיַּכֶּה אֶת־הַמַּיִם וַיֵּחָצוּ הֵנָּה וָהֵנָּה וַיַּעַבְרוּ שְׁנֵיהֶם
בֶּחָרָבָה׃ ט וַיְהִי כְעָבְרָם וְאֵלִיָּהוּ אָמַר אֶל־אֱלִישָׁע שְׁאַל
מָה אֶעֱשֶׂה־לָּךְ בְּטֶרֶם אֶלָּקַח מֵעִמָּךְ וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע וִיהִי־

רש"י

ענוה שלא יראה בהלקחו : (ג) את אדוניך · ולא אדונינו מלמד שהיו שקולים כאליהו : (ח) ויגלום · כרכה כדי שתהא נוחה להכות בה : ויגלום · ולא

מצודת דוד

לבל יראה בהלקחו השמים : (ג) אשר בית אל · אשר בבית אל : הידעת · בלשון שאלה אמרו האם ידעת וכו' : מעל ראשך · כאילו אמרו הנה היה לך לעטרה ויוסר העטרה מעל ראשך : החשו · שתקו ולא תדברו מזה על כי ראה באליהו שאין חפצו לגלות הדבר לגודל הענוה : (ז) מנגד מרחוק · כפל המלה לתוספת ביאור : (ח) ויגלום · כרך אדרתו שתהא נוחה להכות בה את המים : ויחצו הנה והנה · נבקעו המים ומזה הלכו להם ומזה נשארו במקומם ולא ירדו למטה : (ט) שאל וגו' · ר"ל שאל בטרם אלקח מה טובה אעשה לך :

מצודת ציון

ב (ג) החשו · שתקו כמו ואנחנו מחשים (שם כ"ב): (ח) אדרתו · מלבוש יקר המיוחד לנביאים וכן וישלך אדרתו (שם י"ט): ויגלום · כרכו כאחת וכן בגלומי תכלת (יחזקאל כ"ז) ופי' בכריכת בגדי תכלת: בחרבה · ביבשה :

נָא פִּי־שְׁנַיִם בְּרוּחֲךָ אֵלָי : י וַיֹּאמֶר הִקְשִׁיתָ לִשְׁאוֹל אִם־
תִּרְאֶה אֹתִי לֻקָּח מֵאִתָּךְ יְהִי־לְךָ כֵן וְאִם־אַיִן לֹא יִהְיֶה :
יא וַיְהִי הֵמָּה הֹלְכִים הָלוֹךְ וְדַבֵּר וְהִנֵּה רֶכֶב־אֵשׁ וְסוּסֵי
אֵשׁ וַיַּפְרִדוּ בֵּין שְׁנֵיהֶם וַיַּעַל אֵלִיָּהוּ בַּסְּעָרָה הַשָּׁמָיִם :
יב וֶאֱלִישָׁע רֹאֶה וְהוּא מְצַעֵק אָבִי ׀ אָבִי רֶכֶב יִשְׂרָאֵל
וּפָרָשָׁיו וְלֹא רָאָהוּ עוֹד וַיַּחֲזֵק בִּבְגָדָיו וַיִּקְרָעֵם לִשְׁנַיִם
קְרָעִים : יג וַיָּרֶם אֶת־אַדֶּרֶת אֵלִיָּהוּ אֲשֶׁר נָפְלָה מֵעָלָיו
וַיָּשָׁב וַיַּעֲמֹד עַל־שְׂפַת הַיַּרְדֵּן : יד וַיִּקַּח אֶת־אַדֶּרֶת
אֵלִיָּהוּ אֲשֶׁר־נָפְלָה מֵעָלָיו וַיַּכֶּה אֶת־הַמַּיִם וַיֹּאמַר אַיֵּה
יְהוָה אֱלֹהֵי אֵלִיָּהוּ אַף־הוּא ׀ וַיַּכֶּה אֶת־הַמַּיִם וַיֵּחָצוּ הֵנָּה

הקו"ף בקמץ

רש"י

כריכה ממש אלא קולט שקורין פייגד"ז בלע"ז : (י) הקשית לשאול · אי אפשר לתת לך יותר ממה שיש לי בידי : אם תראה אותי לוקח מאתך · אז אוכל לעשות לך יותר ויותר : יהי לך כן ואם אין לא יהיה · שאין היכולת בידי : (יב) אבי אבי רכב ישראל · רבי רבי דטב להון לישראל בצלותיה מרתיכין ופרשין : (יד) איה ה' אלהי אליהו · שהובטחתי שתשרה בי פי שנים ברוחו אלי : אף הוא ויכה את המים · אף הוא · בפרקי רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי גדולה תליית אלישע כפלים כשל אליהו שמתחלה זכות שניהם

מצודת ציון

(ט) פי · ענין חלק וכן פי שנים בכל אשר ימצא לו (דברים כ"א) : (י) הקשית · מלשון קשה : ואם אין · ואם לא : (יג) וירם · מלשון

מצודת דוד

פי שנים · שתשרה עלי רוח הנבואה במעלה כפולה על מה ששרתה עליך : (י) הקשית לשאול · כי איך אוכל להשפיע עליך דבר שאין בי : אם תראה · אך אם תראה אותי בעת אשר אהיה נלקח ממך יהיה לך כן כי אז נתכפלה מעלת אליהו ממה שהיתה מקודם ויוכל להשפיע לזולתו כל הדבר שיש בו אז : (יא) והנה רכב אש · והנה בא רכב אש וגו' : (יב) ואלישע רואה · בעת שנלקח : אבי אבי · רבי רבי שהיה לישראל לעזור מול האויב כמו רכב ופרשים כת"י : לשנים קרעים · ר"ל לשתי חתיכות : (יד) איה ה' · כאומר עם שנלקח אליהו הנה איה ה' הלא השגחתו ויכלתו לא כלה : אף הוא · ר"ל אף הוא בהוייתו בכל עת ולא ישתנה ודוגמתו עתה יזנו תזנותיה והיא (יחזקאל כ"ג)

ור"ל

וְהִנֵּה וַיַּעֲבֹר אֱלִישָׁע : טו וַיִּרְאֻהוּ בְנֵי־הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר־
בִּירִיחוֹ מִנֶּגֶד וַיֹּאמְרוּ נָחָה רוּחַ אֵלִיָּהוּ עַל־אֱלִישָׁע וַיָּבֹאוּ
לִקְרָאתוֹ וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ אָרְצָה : טז וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הִנֵּה־נָא
יֵשׁ־אֶת־עֲבָדֶיךָ חֲמִשִּׁים אֲנָשִׁים בְּנֵי־חַיִל יֵלְכוּ נָא וִיבַקְשׁוּ
אֶת־אֲדֹנֶיךָ פֶּן־נְשָׂאוֹ רוּחַ יְהוָה וַיַּשְׁלִכֵהוּ בְּאַחַד הֶהָרִים
אוֹ בְּאַחַת הַגֵּיָאוֹת הגאיות קרי וַיֹּאמֶר לֹא תִשְׁלָחוּ : יז וַיִּפְצְרוּ־
בוֹ עַד־בֹּשׁ וַיֹּאמֶר שְׁלָחוּ וַיְשַׁלְּחוּ חֲמִשִּׁים אִישׁ וַיְבַקְשׁוּ
שְׁלֹשָׁה־יָמִים וְלֹא מְצָאֻהוּ : יח וַיָּשֻׁבוּ אֵלָיו וְהוּא יֹשֵׁב
בִּירִיחוֹ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם הֲלוֹא־אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם אַל־תֵּלֵכוּ :
יט וַיֹּאמְרוּ אַנְשֵׁי הָעִיר אֶל־אֱלִישָׁע הִנֵּה־נָא מוֹשַׁב הָעִיר
טוֹב כַּאֲשֶׁר אֲדֹנִי רֹאֶה וְהַמַּיִם רָעִים וְהָאָרֶץ מְשַׁכָּלֶת :

ר ש " י

ועכשיו זכותו יחידי : (טז) פן נשאו רוח ה' · אפשר אמש אמרו לו הידעת כי היום ה' לוקח את אדוניך ועכשיו נעלם מהן היכן הוא מלמד מיום שנגנז אליהו הלכה ונסתלקה רוח הקודש מן הנביאים ושוב לא היתה רוח הקודש מרובה בישראל : (יז) עד בוש · נתבייש מהם שלא יאמרו אינו רוצה להקביל פני רבו לפי שנטל גדולתו אינו רוצה שישוב כל זה ראיתי בתוספתא דסוטה : (יט) והמים רעים · ומחמת המים הארץ משכלת את יושביה לקברם

מצודת דוד

ור"ל עדיין היא בהוייתה כשהיתה מאז · או מוסב הוא על ויכה וכו' ור"ל אף אלישע עשה כמעשה אליהו וכשהכה המים נבקעו הנה והנה וכו' (ומעתה הולך ומונה יחד כל הנפלאות שעשה אלישע) : (טו) ויראהו · כשהוא בוקע מי הירדן : (טז) בני חיל · אנשי חיל ובני כח ללכת הנה והנה במעט זמן : וישליכהו · חשבו שהרוח שבה אל האלהים וגופו הושלך מת ורצו לבקשו ולקברו : לא תשלחו · כי ראה שעלה עם הגוף ומגודל הענוה לא אמר להם מה שראה : (יז) עד בוש · עד אשר נתאחר זמן רב שהפצירו בו לתת להם רשות ללכת : (יט) טוב · בשדות וכרמים וכו' : והארץ משכלת · בסיבת המים

מצודת ציון

הרמה והגבהה : (טו) נחה · ענין חניה : (טז) הגאיות · מלשון גיא ועמק : (יז) ויפצרו · ענין רבוי הדברים להעביר האדם מרצונו כמו ויפצר בו ויקח (בראשית ל"ג) : בוש · ענין איחור כמו ויחילו עד בוש (שופטים ג') : (יט) מושב · מל' ישיבה : משכלת · הורגת אנשיה

כ וַיֹּאמֶר קְחוּ־לִי צְלֹחִית חֲדָשָׁה וְשִׂימוּ שָׁם מֶלַח וַיִּקְחוּ
אֵלָיו: כא וַיֵּצֵא אֶל־מוֹצָא הַמַּיִם וַיַּשְׁלֶךְ־שָׁם מֶלַח וַיֹּאמֶר
כֹּה־אָמַר יְהוָה רִפִּאתִי לַמַּיִם הָאֵלֶּה לֹא־יִהְיֶה מִשָּׁם עוֹד
מָוֶת וּמְשַׁכָּלֶת: כב וַיֵּרָפוּ הַמַּיִם עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּדְבַר
אֱלִישָׁע אֲשֶׁר דִּבֵּר: כג וַיַּעַל מִשָּׁם בֵּית־אֵל וְהוּא ׀ עֹלֶה
בַדֶּרֶךְ וּנְעָרִים קְטַנִּים יָצְאוּ מִן־הָעִיר וַיִּתְקַלְּסוּ־בוֹ וַיֹּאמְרוּ
לוֹ עֲלֵה קֵרֵחַ עֲלֵה קֵרֵחַ: כד וַיִּפֶן אַחֲרָיו וַיִּרְאֵם וַיְקַלְלֵם
בְּשֵׁם יְהוָה וַתֵּצֶאנָה שְׁתַּיִם דֻּבִּים מִן־הַיַּעַר וַתְּבַקַּעְנָה
מֵהֶם אַרְבָּעִים וּשְׁנֵי יְלָדִים: כה וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם אֶל־הַר הַכַּרְמֶל
וּמִשָּׁם שָׁב שֹׁמְרוֹן: ג א וִיהוֹרָם בֶּן־אַחְאָב מָלַךְ עַל־

רש״י

אם כן מהו ומושב העיר טוב מכאן אמרו חן מקום על יושביו: (כא) אל מוצא המים · שהיו נובעים משם : וישלך שם מלח · והלא מלח דבר המקלקל את המים הוא אלא נס בתוך נס : (כג) ונערים קטנים · המנוערין מן המצות : עלה קרח · עלה מכאן שהקרחת עלינו את המקום שעד עכשיו היינו משתכרין להביא מים מתוקים מרחוק ומתפרנסין בכך ומשהמתיקו אבדו פרנסתן כך מפורש בסוטה : (כד) ויראם · ראה שאין בהם ולא בזרעם לחלוחית של טובה : (א) ויהורם בן אחאב · אף פרשה זו בשביל להגיד נס של מישע מלך מואב שנעשה על ידי אלישע נכתבה כאן שמנה באליהו שמנה

מצודת ציון

כמו ומשכלת גויך (יחזקאל ל״ו) : (כ) צלוחית · תרגום של צנצנת (שמות י״ו) היא צלוחית: (כא) מוצא · מקום הנביעה : מות ומשכלת · היא היא וכפל הדבר במ״ש : (כב) וירפו · מלשון רפואה : (כג) ויתקלסו · וילעגו כמו לחרפה ולקלסה (ירמי׳ כ׳): קרח · כן יקרא מי שאין בו שער בראש כמו קרח הוא (ויקרא י״ג) : (כד) ותבקענה · מלשון בקיעה :

אמרו רז״ל שראה ברוח הקודש שאין

מצודת דוד

משכלת יושביה : (כא) אל מוצא המים · אל המקום שהמים נובעים משם : רפאתי למים · אחז״ל שהיה הנס כפול כי דרך המלח לקלקל המים: לא יהיה משם · לא יבוא עוד משכלת מסיבת המים : (כג) עלה קרח · לפי שאליהו רבו היה בעל שער ואלישע היה קרח אמרו בלעג ושחוק עלה קרח השמימה כאליהו רבך וכאלו אמרו אינך במעלה כמוהו כי הוא היה בעל שער ואתה קרח : (כד) ויראם · בהם לחלוחית טובה ולכן קללם :

בשם

יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן בִּשְׁנַת שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה לִיהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ
יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה שָׁנָה׃ ג וַיַּעֲשֶׂה הָרַע בְּעֵינֵי
יְהוָה רַק לֹא כְאָבִיו וּכְאִמּוֹ וַיָּסַר אֶת־מַצְּבַת הַבַּעַל אֲשֶׁר
עָשָׂה אָבִיו׃ ג רַק בְּחַטֹּאות יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט אֲשֶׁר־הֶחֱטִיא
אֶת־יִשְׂרָאֵל דָּבֵק לֹא־סָר מִמֶּנָּה׃ ד וּמֵישַׁע מֶלֶךְ־מוֹאָב
הָיָה נֹקֵד וְהֵשִׁיב לְמֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל מֵאָה־אֶלֶף כָּרִים וּמֵאָה
אֶלֶף אֵילִים צָמֶר׃ ה וַיְהִי כְּמוֹת אַחְאָב וַיִּפְשַׁע מֶלֶךְ־
מוֹאָב בְּמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל׃ ו וַיֵּצֵא הַמֶּלֶךְ יְהוֹרָם בַּיּוֹם הַהוּא
מִשֹּׁמְרוֹן וַיִּפְקֹד אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵל׃ ז וַיֵּלֶךְ וַיִּשְׁלַח אֶל־
יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ־יְהוּדָה לֵאמֹר מֶלֶךְ מוֹאָב פָּשַׁע בִּי הֲתֵלֵךְ
אִתִּי אֶל־מוֹאָב לַמִּלְחָמָה וַיֹּאמֶר אֶעֱלֶה כָּמוֹנִי כָמוֹךָ כְּעַמִּי
כְעַמֶּךָ כְּסוּסַי כְּסוּסֶיךָ׃ ח וַיֹּאמֶר אֵי־זֶה הַדֶּרֶךְ נַעֲלֶה
וַיֹּאמֶר דֶּרֶךְ מִדְבַּר אֱדוֹם׃ ט וַיֵּלֶךְ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וּמֶלֶךְ יְהוּדָה

ר ש" י

נסים ובאלישע ט"ז לקיים פי שנים ברוחך אלי וכתבן כולם זו בצד זו · כך ראיתי בל"ב מדות דר"א בנו דר' יוסי הגלילי ותליית ירדן של אלישע כשתים דשל אליהו : (ב) רק לא כאביו וכאמו · שהוסיפו את הבעל להכעים: (ג) רק בחטאות ירבעם דבק · וכן כל מלכי ישראל מדאגה שלא תשוב הממלכה לבית דוד אם יעלו לרגל לכך עבדו את העגלים : (ד) נוקד · מרי גיתין : אילים צמר · דיכרין דרעיא · עם למרם : (ח) דרך מדבר אדום ·

מצודת דוד

ג (א) בשנת שמנה עשרה · ר"ל כבר עבר שמנה עשר' ליהושפט כי אחזיה בן אחאב מלך אחר שעבר י"ז ליהושפט בתחלת י"ח ושנתים מלך והם מקלת הי"ח מיהושפט ומקלת הי"ט ומלך א"כ אחיו יהורם בתחלת הי"ח מיד אחר שעברה שנת י"ח : שתים עשרה שנה · מקוטעות היו : (ג) בחטאות ירבעם · בעגלי הזהב : (ד) היה נוקד · ר"ל בעל צאן הרבה ועל שרובם נקודים יקרא המתעסק בהם בשם נוקד כמו דברי עמוס אשר היה בנוקדים (עמוס א') : והשיב · לפי שבכל שנה העלה לו המס הזה לכן אמר והשיב ר"ל נתן וחזר ונתן : צמר · עם למרם לא גזוזים : (ו) ביום ההוא · כעת שבא אלישע לשומרון : (ז) כמוני כמוך · כמו שתעלה אתה אעלה גן

מצודת ציון

ג (ב) מצבת · מלשון מצבה :

וּמֶלֶךְ אֱדוֹם וַיָּסֹבּוּ דֶּרֶךְ שִׁבְעַת יָמִים וְלֹא־הָיָה מַיִם
לַמַּחֲנֶה וְלַבְּהֵמָה אֲשֶׁר בְּרַגְלֵיהֶם׃ י וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל
אֲהָהּ כִּי־קָרָא יְהוָה לִשְׁלֹשֶׁת הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה לָתֵת אוֹתָם
בְּיַד־מוֹאָב׃ יא וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט הַאֵין פֹּה נָבִיא לַיהוָה
וְנִדְרְשָׁה אֶת־יְהוָה מֵאוֹתוֹ וַיַּעַן אֶחָד מֵעַבְדֵי מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל
וַיֹּאמֶר פֹּה אֱלִישָׁע בֶּן־שָׁפָט אֲשֶׁר־יָצַק מַיִם עַל־יְדֵי
אֵלִיָּהוּ׃ יב וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט יֵשׁ אוֹתוֹ דְּבַר־יְהוָה וַיֵּרְדוּ
אֵלָיו מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וִיהוֹשָׁפָט וּמֶלֶךְ אֱדוֹם׃ יג וַיֹּאמֶר
אֱלִישָׁע אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מַה־לִּי וָלָךְ לֵךְ אֶל־נְבִיאֵי אָבִיךָ
וְאֶל־נְבִיאֵי אִמֶּךָ וַיֹּאמֶר לוֹ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אַל כִּי־קָרָא יְהוָה
לִשְׁלֹשֶׁת הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה לָתֵת אוֹתָם בְּיַד מוֹאָב׃ יד וַיֹּאמֶר
אֱלִישָׁע חַי־יְהוָה צְבָאוֹת אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו כִּי לוּלֵי

ר ש " י

כי גם מלך אדום ילך עמנו: (י) לתת אותם וגו' · שימותו בצמא: (יא) אשר יצק מים על ידי אליהו · בהר הכרמל ובציקתו נעשו אצבעותיו כמעינות מים עד שנתמלאה התעלה וראוי הוא ליעשות לנו נס על ידו במים: (יג) אל כי קרא ה' · בבעו לא תדכר חובין דשעתא הדא בעי

מצודת ציון

(ט) ברגליהם · ההולכים עמהם ואחריהם כמו לעם אשר ברגלי (שופטים ח'): (י) אהה · ענין לשון צעקת יללה: (יא) יצק · שפך: (יב) אותו · עמו: (יד) לולי · אם

מצודת דוד

גם אני: (ט) ומלך אדום · הוא היה נצב מלך מתחת יד מלך יהודה: ויסבו דרך וגו' · ר"ל הלכו שבעת ימים ולא מצאו מים: (י) כי קרא ה' · ר"ל גזר ה' להפילם ביד מואב כי בעבור הצמאון לא יתגברו להלחם:
(יא) האין פה · האם אין פה: אשר יצק מים · ר"ל שהיה משרתו והתבודד עמו בכל עת: (יב) יש אותו דבר ה' · כי בוודאי לא בא אל המחנה להלחם כ"א בא בדבר ה': (יג) מה לי ולך · ר"ל מה היא האהבה והקורבה אשר בינינו מהו הטובה שעשית לי ומה עשיתי לך ומדוע א"כ תשאל בי: לך אל נביאי אביך וגו' · הם נביאי הבעל: אל וגו' · רצה לומר אל תאמר עתה כדברים האלה כי אנו בסכנה ואל תעורר הדין בהזכרת החטאים: (יד) אשר עמדתי לפניו · שאני רגיל לעמוד לפניו בתפלה: כי לולי וגו' · ר"ל אם לא היה

פְּנֵי־יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ־יְהוּדָה אֲנִי נֹשֵׂא אִם־אַבִּיט אֵלֶיךָ
וְאִם־אֶרְאֶךָּ׃ טו וְעַתָּה קְחוּ־לִי מְנַגֵּן וְהָיָה כְּנַגֵּן הַמְנַגֵּן
וַתְּהִי עָלָיו יַד יְהוָה׃ טז וַיֹּאמֶר כֹּה אָמַר יְהוָה עָשֹׂה
הַנַּחַל הַזֶּה גֵּבִים ׀ גֵּבִים׃ יז כִּי־כֹה ׀ אָמַר יְהוָה לֹא־תִרְאוּ
רוּחַ וְלֹא־תִרְאוּ גֶשֶׁם וְהַנַּחַל הַהוּא יִמָּלֵא מָיִם וּשְׁתִיתֶם
אַתֶּם וּמִקְנֵיכֶם וּבְהֶמְתְּכֶם׃ יח וְנָקַל זֹאת בְּעֵינֵי יְהוָה וְנָתַן
אֶת־מוֹאָב בְּיֶדְכֶם׃ יט וְהִכִּיתֶם כָּל־עִיר מִבְצָר וְכָל־
עִיר מִבְחוֹר וְכָל־עֵץ טוֹב תַּפִּילוּ וְכָל־מַעְיְנֵי־מַיִם תִּסְתֹּמוּ
וְכֹל הַחֶלְקָה הַטּוֹבָה תַּכְאִבוּ בָּאֲבָנִים׃ כ וַיְהִי בַבֹּקֶר כַּעֲלוֹת

רש"י

עלנא רחמין אדי זמין ה' וכו': (טו) קחו לי מנגן. מפני הכעס נסתלקה שכינה ממנו: (טז) גבים גבים. בורות מלאים מים: (יח) ונקל זאת. ועוד גם זה נקל ומועט בעיני ה' והוסיף לעשות אתכם נס אחר ונתן את מואב בידכם: (יט) וכל עץ טוב תפילו. אע"פ שנאמר (דברים כ' י"ט) לא תשחית את עצה כאן התיר להם שהיא אומה בזויה וקלית לפניו וכן הוא אומר (דברים כ"ג ז') לא תדרוש שלומם וטובתם אלו האילנות הטובים שבהם: החלקה הטובה. שדה זרועה קומל"י בלע"ז: (כ) ויהי בבקר

מצודת דוד

הדבר הזה מה שאני נושא פני יהושפט: אם אביט וגו'. ר"ל אם הייתי מביט אליך בזולת יהושפט יהיה עלי עונש השבועה: (טו) קחו לי מנגן. לשמחני בנגונו כי בעבור שכעס על יהורם לא חלה עליו הנבואה כי אין הנבואה שורה אלא מתוך שמחה וככעס באה היא עם העצבון: והיה כנגן. כאשר המנגן התחיל לנגן שרתה עליו רוח הנבואה: (טז) גבים גבים. להתאסף בהם המים הבאים: (יז) לא תראו רוח. ר"ל לא יבואו המים בדרך טבעי ע"י הרוח והגשם כ"א יבואו ע"פ נס: ומקניכם. מה שהביאו למאכלם: ובהמתכם. מה שהיו רוכבים עליהם: (יח) ונקל זאת. החסד הזה הוא נקל בעיני ה' כי עוד יעשה חסד גדול מזה בתת את מואב בידכם: (יט) מבחור. טובה ונבחרת: תכאיבו. תשחיתו אותה במה שתשליכו בה אבנים והוא לשון מכאב

מצודת ציון

לא: (טו) מנגן. יודע לנגן: (טז) הנחל. העמק: גבים. בורות כמו ולחשוף מים מגבא (ישעיה ל'): (יט) החלקה. השדה כמו לאו

הַמִּנְחָה וְהִנֵּה־מַיִם בָּאִים מִדֶּרֶךְ אֱדוֹם וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ אֶת־
הַמָּיִם׃ כא וְכָל־מוֹאָב שָׁמְעוּ כִּי־עָלוּ הַמְּלָכִים לְהִלָּחֶם
בָּם וַיִּצָּעֲקוּ מִכֹּל חֹגֵר חֲגֹרָה וָמָעְלָה וַיַּעַמְדוּ עַל־הַגְּבוּל׃
כב וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר וְהַשֶּׁמֶשׁ זָרְחָה עַל־הַמָּיִם וַיִּרְאוּ מוֹאָב
מִנֶּגֶד אֶת־הַמַּיִם אֲדֻמִּים כַּדָּם׃ כג וַיֹּאמְרוּ דָּם זֶה הָחֳרֵב
נֶחֶרְבוּ הַמְּלָכִים וַיַּכּוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וְעַתָּה לַשָּׁלָל מוֹאָב׃
כד וַיָּבֹאוּ אֶל־מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וַיָּקֻמוּ יִשְׂרָאֵל וַיַּכּוּ אֶת־
מוֹאָב וַיָּנֻסוּ מִפְּנֵיהֶם וַיַּבּוּ־ויכו קרי בָהּ וְהַכּוֹת אֶת־מוֹאָב׃
כה וְהֶעָרִים יַהֲרֹסוּ וְכָל־חֶלְקָה טוֹבָה יַשְׁלִיכוּ אִישׁ־אַבְנוֹ
וּמִלְאוּהָ וְכָל־מַעְיַן־מַיִם יִסְתְּמוּ וְכָל־עֵץ־טוֹב יַפִּילוּ עַד־

רש"י

בעלות המנחה· המים התחילו לירד מן השמים בבוקר בארץ אדום ובעלות המנחה באין שוטפין ובאין לאותו הנחל לפי שאמר לא תראו רוח ולא תראו גשם במדרש ר' תנחומא: (כא) על הגבול· על הספר שקורין מרק"א: (כב) אדומים כדם· כן דרך המים כשהשמש זורחת עליהם בבוקר מאדימות: מנגד· מרחוק והם לא ראו באותו הנחל מים מעולם לפיכך היו סבורין שהוא דם: (כה) והערים יהרוסו· היו הורסין: ישליכו איש אבנו·

מצודת ציון

חלקת יואב (ש"ב י"ד):(כא) ויצעקו· נאספו ע"י צעקת המאסף:(כג) החרב נחרבו· מלשון חרב: (כה) הקלעים·

מצודת דוד

מושאל מן בעלי חיים שנאספים בהשחתה: (כ) בעלות המנחה· כאשר בא זמן העלאת מנחת תמיד הבוקר: (כא) שמעו· כאשר שמעו שעלו למלחמה נאספו גם המה: מכל חוגר· מכל היודע לחגור החרב: ומעלה· והמעולים מהם הם הגבורים אנשי מלחמה ור"ל איש לא נעדר: (כב) על המים· הבאים אל הנחל בדבר ה': אדומים כדם· ע"י זריחת השמש על המים נראים הם אדומים: (כג) דם זה· היות כי מעולם לא היה שם מים לחשוב שנראים אדומים מזריחת השמש כי לא ידעו שבא שמה מים בדרך נס: החרב נחרבו· ר"ל המלכים נהרגו בחרב כי הכו איש את רעהו בהלחמם זה בזה: ועתה· הואיל וכן הרי הם מוכנים לשלל מואב ולא יצטרכו מעתה להלחם בהם: (כד) ויבואו· כהולכים בבטחון מבלי הכין למלחמה: ויכו בה והכות וגו'· ר"ל הכו וחזרו והכו: (כה) איש אבנו· כ"א השליך האבן אשר היה עליו להשליך: עד השאיר אבניה וגו':

ר"ל

הִשְׁאִיר אֲבָנֶיהָ בַּקִּיר חֲרָשֶׂת וַיָּסֹבּוּ הַקַּלָּעִים וַיַּכּוּהָ׃
כו וַיַּרְא מֶלֶךְ מוֹאָב כִּי־חָזַק מִמֶּנּוּ הַמִּלְחָמָה וַיִּקַּח אוֹתוֹ
שְׁבַע־מֵאוֹת אִישׁ שֹׁלֵף חֶרֶב לְהַבְקִיעַ אֶל־מֶלֶךְ אֱדוֹם
וְלֹא יָכֹלוּ׃ כז וַיִּקַּח אֶת־בְּנוֹ הַבְּכוֹר אֲשֶׁר־יִמְלֹךְ תַּחְתָּיו
וַיַּעֲלֵהוּ עֹלָה עַל־הַחֹמָה וַיְהִי קֶצֶף־גָּדוֹל עַל־יִשְׂרָאֵל וַיִּסְעוּ
מֵעָלָיו וַיָּשֻׁבוּ לָאָרֶץ׃ ד א וְאִשָּׁה אַחַת מִנְּשֵׁי בְנֵי־
הַנְּבִיאִים צָעֲקָה אֶל־אֱלִישָׁע לֵאמֹר עַבְדְּךָ אִישִׁי מֵת
וְאַתָּה יָדַעְתָּ כִּי עַבְדְּךָ הָיָה יָרֵא אֶת־יְהוָה וְהַנֹּשֶׁה בָּא

רש"י

שהיו נותצין האבנים מן החומות עד השאיר כל אבני הקירות בקיר לעמוד על חרסית שלהן הוא הטיט כלומר שלא היתה עוד אבן בחומה ואחרי זאת ויסובו הקלעים ויכו את הנשאר בחלקה שלא נשברה החומה והפילוה: (כז) ויקח את בנו הבכור· בפסיקתא דפרשת שקלים נדרש שאל את עבדיו מה טיבה של אומה זו שנעשו להם נסים כאלה אמרו לו אביהם אברהם בן יחיד היה לו אמר לו הקב"ה הקריבו לפני ורצה להקריבו להקב"ה אמר להם אף אני בן בכור יש לי אלך ואקריבו לעבודת כוכבים: על החמה· הסר וא"ו שהיה עובד לחמה: ויהי קצף גדול· שנזכרו עונותיהם שאף הם עובדין לעבודת כוכבים ואינן ראוין לנס: (א) מנשי בני הנביאים· אשת עובדיה היתה כל בני הנביאים שבמקרא תרגומו תלמידי נבייא: והנושה· הוא יהורם בן אחאב שהיה מלוהו ברבית מה שזן את הנביאים בימי אביו במדרש רבי תנחומא לכך נאמר (לקמן ט׳ כ"ד) ויך את יהורם בין זרועיו שפשטו

מצודת דוד

ר"ל לא השאירו בעיר קיר חרשת כ"א אבני החומה עם שהיתה מטרפולין של מואב: ויסובו· אחר זה הפילו גם החומה עם אבני הקלע: (כו) המלחמה· עם המלחמה הבא עליו: להבקיע· ר"ל לעבור בתוך המחנה אל מלך אדום להלחם עמו ולא יכלו לבוא עד מקומו: (כז) ויקח את בנו· כי בא למקום בנו ולקחו עמו ושרפו כליל כעולה על החומה מול אביו מלך אדום: ויהי קצף· מלך אדום קצף על ישראל כי בעבורם באה לו הרעה הזאת ולא ראו להצילו· ורז"ל אמרו שמלך מואב העלה בנו לעולה מהם אמרו לשמים ומהם אמרו לעבודת כוכבים ובעבור זה קצף ה׳ על ישראל וכו׳: ד (א) ואשה וגו׳

מצודת ציון

משליכי אבני קלע: (כו) אותו· עמו: להבקיע· מלשון בקיעה ור"ל להפריד המחנה ולעבור דרך בה: ד (א) והנושה· המלוה כמו וכאיש אשר אתה נושה בו

ארז"ל

לָקַחַת אֶת־שְׁנֵי יְלָדַי לוֹ לַעֲבָדִים׃ ב וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֱלִישָׁע
מָה אֶעֱשֶׂה־לָּךְ הַגִּידִי לִי מַה־יֶּשׁ־לָכִי לך קרי בַּבָּיִת וַתֹּאמֶר
אֵין לְשִׁפְחָתְךָ כֹל בַּבַּיִת כִּי אִם־אָסוּךְ שָׁמֶן׃ ג וַיֹּאמֶר
לְכִי שַׁאֲלִי־לָךְ כֵּלִים מִן־הַחוּץ מֵאֵת כָּל־שְׁכֵנָכִי שכניך קרי
כֵּלִים רֵקִים אַל־תַּמְעִיטִי׃ ד וּבָאת וְסָגַרְתְּ הַדֶּלֶת בַּעֲדֵךְ
וּבְעַד־בָּנַיִךְ וְיָצַקְתְּ עַל כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה וְהַמָּלֵא תַּסִּיעִי׃
ה וַתֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ וַתִּסְגֹּר הַדֶּלֶת בַּעֲדָהּ וּבְעַד בָּנֶיהָ הֵם
מַגִּשִׁים אֵלֶיהָ וְהִיא מֹיצָקֶת מוצקת קרי׃ ו וַיְהִי ׀ כִּמְלֹאת
הַכֵּלִים וַתֹּאמֶר אֶל־בְּנָהּ הַגִּישָׁה אֵלַי עוֹד כֶּלִי וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ
אֵין עוֹד כֶּלִי וַיַּעֲמֹד הַשָּׁמֶן׃ ז וַתָּבֹא וַתַּגֵּד לְאִישׁ הָאֱלֹהִים
וַיֹּאמֶר לְכִי מִכְרִי אֶת־הַשֶּׁמֶן וְשַׁלְּמִי אֶת־נִשְׁיֵכִי נשיך קרי

רש"י

ליטול רבית: (ב) אסוך שמן. כדי סיכת שמן והאל"ף בתיבה מן היסוד כמו אל"ף של ואחותי באזניכם (איוב י"ג ז') והאל"ף של אבחת חרב (יחזקאל כ"א כ'): (ד) וסגרת הדלת. כבוד הנס הוא לבא בהצנע: והמלא תסיעי. מלפניך ותתני כלי אחר במקומו למלאותו וצלוחית השמן לא תזוז ממקומה לפי שהקב"ה עושהו כמעין ואין דרך מעין לזוז ממקומו מדרש אגדה שמעתי: (ה) הם מגישים אליה. הכלים: (ו) ויעמוד השמן. מלבא עוד ומדרש אגדה בב"ר הוקיר שער השמן: (ז) ותבא ותגד וגו'.

מצודת ציון

(דברים כ"ד): (ב) אסוך. שם כלי השמן ויקרא כן על שם שסכין ומושחין ממנו: (ד) בעדך. כנגדך: תסיעי. תעקור ממקומה: (ז) נשיך.

מצודת דוד

אמרז"ל שהיתה אשת עובדיה והנושה היה יהורם בן אחאב ובחיי אחאב הלוה לו ממון ברבית לכלכל את הנביאים: לעבדים. בעבור חוב הממון: (ב) מה יש לך. לשרות הברכה שורה בו: כל בבית. כלל לא: (ג) מן החוץ. מן האנשים שחוץ לביתך ולתוספת ביאור אמר מאת כל שכניך: אל תמעיטי. אל תשאלי מעט כ"א הרבה כלים: (ד) והמלא תסיעי. הכלי אשר תמלא תסיעי ממקומה להעמיד האחר תחתיה ולא תזוז האסוך ממקומה על כי האסוך נעשה כמעין ואין מדרך המעין לזוז: (ה) מגישים. את הכלים הריקים כי היא לא זזה ממקומה עם האסוך: (ו) הכלים. אשר שאלה הגישה וגו'. כי לא ידעה אשר כבר נתמלאו כולם: ויעמוד השמן.

וְאַתְּ °בָּנַיִכִי ובניך קרי תִּחְיִי בַּנּוֹתָר׃ ח וַיְהִי הַיּוֹם וַיַּעֲבֹר
אֱלִישָׁע אֶל־שׁוּנֵם וְשָׁם אִשָּׁה גְדוֹלָה וַתַּחֲזֶק־בּוֹ לֶאֱכָל־לָחֶם
וַיְהִי מִדֵּי עָבְרוֹ יָסֻר שָׁמָּה לֶאֱכָל־לָחֶם׃ ט וַתֹּאמֶר אֶל־
אִישָׁהּ הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי כִּי אִישׁ אֱלֹהִים קָדוֹשׁ הוּא עֹבֵר
עָלֵינוּ תָּמִיד׃ י נַעֲשֶׂה־נָּא עֲלִיַּת־קִיר קְטַנָּה וְנָשִׂים לוֹ שָׁם
מִטָּה וְשֻׁלְחָן וְכִסֵּא וּמְנוֹרָה וְהָיָה בְּבֹאוֹ אֵלֵינוּ יָסוּר שָׁמָּה׃
יא וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבֹא שָׁמָּה וַיָּסַר אֶל־הָעֲלִיָּה וַיִּשְׁכַּב־שָׁמָּה׃
יב וַיֹּאמֶר אֶל־גֵּיחֲזִי נַעֲרוֹ קְרָא לַשּׁוּנַמִּית הַזֹּאת וַיִּקְרָא־
לָהּ וַתַּעֲמֹד לְפָנָיו׃ יג וַיֹּאמֶר לוֹ אֱמָר־נָא אֵלֶיהָ הִנֵּה
חָרַדְתְּ אֵלֵינוּ אֶת־כָּל־הַחֲרָדָה הַזֹּאת מֶה לַעֲשׂוֹת לָךְ הֲיֵשׁ

רש"י

באת ליטול עלה אם למכור אם להמתין עד שיוקר עוד אמר לה לכי מכרי כי יש די לכל נשיך ולחיות את ובניך בנותר עד שיחיו המתים: (ח) ושם אשה גדולה · חשובה וראיתי בפדר"א אחותה של אבישג השונמית היתה: ויהי מדי עברו · כאותה העיר יסור אל ביתה לאכל לחם: יסור · ל' הווה היה סר שם: (ט) הנה נא ידעתי · שלא ראתה זבוב על שלחנו וקרי על סדינו: (יא) ויהי היום · ויהי יום א': (יג) חרדת עלינו · בשבילנו: את כל החרדה הזאת · לשום אל לבך את העסק הזה כמו וחרד על דברי (ישעיה ס"ו ב') זהיר על הדבר שיהא עשוי ונתנו אל לבו: מה לעשות לך · מה את צריכה שנעשה לך שבשבילנו עסקת כל זה:

מצודת דוד

לא היה נספף עוד: (ז) בנותר · בדמי השמן על דמי החוב: (ח) ויהי היום · ר"ל בא היום אשר עבר אלישע אל שונם: אשה גדולה · אשה חשובה: ויהי מדי עברו · מיום ההוא והלאה מדי עברו וכו': (ט) הנה נא ידעתי · מכירה אני בו שהוא איש קדוש ואין מהראוי לשבת אתנו יחד ואמרו רז"ל האשה מכרת באורחים יותר מן האיש: עובר · אף הוא עובר עלינו תמיד בכל עת בואו פה ואיך ישב עמנו יחד פעמים רבות: (י) עלית קיר · עליה קטנה בנויה בקיר אבנים בנין מעולה: יסור שמה · להתבודד בחדרו לבד: (יא) ויהי היום · בא היום אשר בא שמה אחרי עשותה את העליה: (יג) אמר וגו' · לא רצה לדבר עם האשה פא"פ: הנה חרדת וגו' · ר"ל בעבור שאת מטרחת עצמך הטרחה הזאת בעבורנו מהו הגמול

מצודת ציון

הלואתך: (ח) מדי · מתי ר"ל בכל זמן: (ט) אישה · בעלה: (י) קיר · כותל: ונשים · מלשון שימה: (יג) חרדת · ענין תנועה חזקה ועם היא מבלי פחד כמו ויחרדו זקני

לְדַבֶּר־לָךְ אֶל־הַמֶּלֶךְ אוֹ אֶל־שַׂר הַצָּבָא וַתֹּאמֶר בְּתוֹךְ
עַמִּי אָנֹכִי יֹשָׁבֶת׃ יד וַיֹּאמֶר וּמֶה לַעֲשׂוֹת לָהּ וַיֹּאמֶר
גֵּיחֲזִי אֲבָל בֵּן אֵין־לָהּ וְאִישָׁהּ זָקֵן׃ טו וַיֹּאמֶר קְרָא־לָהּ
וַיִּקְרָא־לָהּ וַתַּעֲמֹד בַּפָּתַח׃ טז וַיֹּאמֶר לַמּוֹעֵד הַזֶּה כָּעֵת
חַיָּה אַתְּי את קרי חֹבֶקֶת בֵּן וַתֹּאמֶר אַל־אֲדֹנִי אִישׁ הָאֱלֹהִים
אַל־תְּכַזֵּב בְּשִׁפְחָתֶךָ׃ יז וַתַּהַר הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֵּן לַמּוֹעֵד
הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֵלֶיהָ אֱלִישָׁע׃ יח וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד

רש"י

בתוך עמי · בתוך קרובי אין אדם מזיקני איני צריכה למלך ולא לשר הצבא : (יד) ויאמר אלישע · לגיחזי : ומה לעשות לה · נגד הטובה הזאת : (טז) למועד הזה כעת חיה · כמו שאת קיימת היום ולשלום כך תהי קיימת למועד הזה וחובקת בן : אל אדוני · אל תאמר חובקת בן מה לי חבוקו אם סופו לקוברו וזה שאמרה לו כשמת הלא אמרתי לא תשלה אותי : אל תכזב · אל תראני דבר שיפסוק יש בידך לבקש רחמים ויתן לי בן אך בבקשה ממך אל תתן לי אלא בן של קיימא : אל תכזב · כמו לא יכזבו מימיו (ישעיה נ"ח י"א) : (יז) כעת חיה · כעת הזאת שהיא בחיים ובשלום ולכך נקוד כעת :

מצודת ציון

העיר לקראתו (ש"א י"ז): (יז) חיה · בן נקראת היולדת וכדרז"ל והחיה תנעול את הסנדל (יומא ע"ג) : תכזב · ענינו דבר הנפסק כמו אשר לא יכזבו מימיו (ישעיה נ"ח) :

מצודת דוד

לעשות לך האם יש לך דבר מה לדבר בעבורך אל המלך וכו׳ : בתוך עמי · ר"ל אני יושבת בתוך בני משפחתי ואין מי מהם עושה רעה עמדי שאצטרך לקבול ולהתרעם על מי : (יד) ומה לעשות לה · אחר שהלכה מפניו שאל לגיחזי ומהו א"כ הגמול שאעשה לה : אבל · באמת יש מקום לעשות לה גמול כי אין לה בן ואישה זקן ובדרך הטבע לא תלד עוד ואם תלד ע"י בן יחשב לגמול רב : (טו) בפתח · כראותה שאיננו מדבר עמה פא"פ הוסיפה להתרחק ועמדה בפתח : (טז) למועד הזה כעת חיה · ר"ל לזמן הבא כעת הראויה להיות חיה ר"ל יולדת והיא כלות תשעה חדשים שהם ימי הריון : את חובקת בן · ר"ל תשעשע עצמך עם בנך לחבקו ואף כי בתחלה לא דבר עמה פא"פ אבל אחר שראה צניעות שעמדה בפתח חזר לדבר עמה : אל אדני · אל תדבר כדברים האלה : אל תכזב · אל תאמר דבר הנפסק בעבור לשמח לב שפחתך ועל כי אמר חובקת בן המורה לשעשוע מה ולא הבטיחה שיתקיים לזה אמרה אל תשמחני בדבר שאינו מתקיים : (יז) אשר דבר · כפי אשר דבר

וַיְהִי הַיּוֹם וַיֵּצֵא אֶל־אָבִיו אֶל־הַקֹּצְרִים׃ יט וַיֹּאמֶר אֶל־
אָבִיו רֹאשִׁי ׀ רֹאשִׁי וַיֹּאמֶר אֶל־הַנַּעַר שָׂאֵהוּ אֶל־אִמּוֹ׃
כ וַיִּשָּׂאֵהוּ וַיְבִיאֵהוּ אֶל־אִמּוֹ וַיֵּשֶׁב עַל־בִּרְכֶּיהָ עַד־הַצָּהֳרַיִם
וַיָּמֹת׃ כא וַתַּעַל וַתַּשְׁכִּבֵהוּ עַל־מִטַּת אִישׁ הָאֱלֹהִים
וַתִּסְגֹּר בַּעֲדוֹ וַתֵּצֵא׃ כב וַתִּקְרָא אֶל־אִישָׁהּ וַתֹּאמֶר שִׁלְחָה
נָא לִי אֶחָד מִן־הַנְּעָרִים וְאַחַת הָאֲתֹנוֹת וְאָרוּצָה עַד־
אִישׁ הָאֱלֹהִים וְאָשׁוּבָה׃ כג וַיֹּאמֶר מַדּוּעַ אַתְּי את קרי
הֹלֶכְתִּי הלכת קרי אֵלָיו הַיּוֹם לֹא־חֹדֶשׁ וְלֹא שַׁבָּת וַתֹּאמֶר
שָׁלוֹם׃ כד וַתַּחֲבֹשׁ הָאָתוֹן וַתֹּאמֶר אֶל־נַעֲרָהּ נְהַג וָלֵךְ
אַל־תַּעֲצָר־לִי לִרְכֹּב כִּי אִם־אָמַרְתִּי לָךְ׃ כה וַתֵּלֶךְ וַתָּבוֹא
אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל־הַר הַכַּרְמֶל וַיְהִי כִּרְאוֹת אִישׁ־
הָאֱלֹהִים אֹתָהּ מִנֶּגֶד וַיֹּאמֶר אֶל־גֵּיחֲזִי נַעֲרוֹ הִנֵּה הַשּׁוּנַמִּית
הַלָּז׃ כו עַתָּה רוּץ־נָא לִקְרָאתָהּ וֶאֱמָר־לָהּ הֲשָׁלוֹם לָךְ
הֲשָׁלוֹם לְאִישֵׁךְ הֲשָׁלוֹם לַיָּלֶד וַתֹּאמֶר שָׁלוֹם׃ כז וַתָּבֹא אֶל־

רש"י

(יט) ראשי ראשי · הנני חולה בראשי : ויאמר · אביו אל אחד מן הנערים שאהו אל אמו : (כד) נהג ולך · מהר : אל תעצר לי · אל תעכב על ידי את הרכיבה : (כו) ותאמר שלום · הרי זה מקרא קצר שהרי היה לו לכתוב

מצודת דוד

אלישע : (יח) ויהי היום · בא היום אשר יצא אל אביו כשהוא עומד על הקוצרים : (יט) ראשי ראשי · יש לי כאב בראש וכפל המלה כדרך הנוהם מכאב כמו מעי מעי אוחילה (ירמיה ד'): (כג) לא חודש ולא שבת · כי בר"ח ושבת היתה רגילה לקבל פניו : ותאמר שלום · ר"ל אין דבר רע שאלך בעבורו אל הנביא ולא רצתה לגלות הדבר לבעלה כי חשבה מוטב שיעשה הנס בצנעה : (כד) ותחבוש · קשרה האוכף : נהג ולך · נהג האתון ולך אתה ואל תעכב בעבורי שארכב אני בה כי אם כאשר אומר לך עמוד אז תעמוד : (כה) מנגד · מרחוק : הנה השונמית הלז · ר"ל זאת הבאה היא השונמית : (כו) ותאמר שלום · אחר שאלה אמרה לו הכל שלום ולא

מצודת ציון

(כב) וארוצה · ענין מהירות ההליכה : (כד) תעצר · תעכב כמו נעצרה נא אותך (שופטים י"ג) : (כה) הלז ·

אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל־הָהָר וַתַּחֲזֵק בְּרַגְלָיו וַיִּגַּשׁ גֵּיחֲזִי לְהָדְפָהּ
וַיֹּאמֶר אִישׁ הָאֱלֹהִים הַרְפֵּה־לָהּ כִּי־נַפְשָׁהּ מָרָה־לָהּ וַיהוָה
הֶעְלִים מִמֶּנִּי וְלֹא הִגִּיד לִי׃ כח וַתֹּאמֶר הֲשָׁאַלְתִּי בֵן מֵאֵת
אֲדֹנִי הֲלֹא אָמַרְתִּי לֹא תַשְׁלֶה אֹתִי׃ כט וַיֹּאמֶר לְגֵיחֲזִי
חֲגֹר מָתְנֶיךָ וְקַח מִשְׁעַנְתִּי בְיָדְךָ וָלֵךְ כִּי תִמְצָא־אִישׁ לֹא
תְבָרְכֶנּוּ וְכִי־יְבָרֶכְךָ אִישׁ לֹא תַעֲנֶנּוּ וְשַׂמְתָּ מִשְׁעַנְתִּי עַל־
פְּנֵי הַנָּעַר׃ ל וַתֹּאמֶר אֵם הַנַּעַר חַי־יְהוָה וְחֵי־נַפְשְׁךָ אִם־
אֶעֶזְבֶךָּ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אַחֲרֶיהָ׃ לא וְגֵחֲזִי עָבַר לִפְנֵיהֶם
וַיָּשֶׂם אֶת־הַמִּשְׁעֶנֶת עַל־פְּנֵי הַנַּעַר וְאֵין קוֹל וְאֵין קָשֶׁב
וַיָּשָׁב לִקְרָאתוֹ וַיַּגֶּד לוֹ לֵאמֹר לֹא הֵקִיץ הַנָּעַר׃ לב וַיָּבֹא
אֱלִישָׁע הַבַּיְתָה וְהִנֵּה הַנַּעַר מֵת מֻשְׁכָּב עַל־מִטָּתוֹ׃ לג וַיָּבֹא

רש״י

וישאל לה ותאמר שלום: (כח) הלא אמרתי · לך אל תכזב בשפחתך: לא תשלה · לא תשגה אותה על דבר טעות: (כט) לא תברכנו · לא תשאל לשלום וכל זה שלא ירבה דברים וישאלהו להיכן אתה הולך והוא אומר להחיות את המת ואין זה כבוד הנס להתהלל בו מי שבא על ידו והוא לא

מצודת ציון

הזאת: (כז) להדפה · לדחפה כמו אשר תדפנו רוח (תהלים א׳): (כח) תשלה · ענין שגגה ושכחה כמו על השל (ש״ב ו׳) ור״ל הטעאה: (כט) משענתי · המטה אשר אשען בו: תעננו · מלשון עניה ותשובה: (לא) קשב · ענין האזנה: הקיץ ·

מצודת דוד

רצתה לגלות גם אליו: (כז) להדפה · בעבור כבוד הנביאה שלא תחזיק ברגליו: הרפה לה · תן לה רפיון ואל תדפנה כי עושה כזאת בעבור מרירות נפשה ולא ידעתי מה היא כי ה׳ העלים ממני בעת נהיתה וגם עתה לא הגיד לי: (כח) השאלתי · וכי שאלתי אני על הבן עד שבע״כ הבטחתני אף כדבר שאינו מתקיים: הלא אמרתי · בעת ההבטחה אמרתי אל תטעה אותי להבטיח לי דבר הנפסק: (כט) חגור מתניך · ללכת מהרה ובזריזות: לא תברכנו · בכדי שלא תשהה בדרך: (ל) אם אעזבך · לבל תלך בעצמך עמדי: (לא) עבר לפניהם · הקדים להם: ואין קול · ארז״ל כי גיחזי לא שמע לדברי הנביא והיה עוד מלגלג בדרך לומר שהולך להחיות את המת: ואין קשב · היא היא כי כשאין קול אין מה להקשיב

וכאן

וַיִּסְגֹּר הַדֶּלֶת בְּעַד שְׁנֵיהֶם וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה׃ לד וַיַּעַל
וַיִּשְׁכַּב עַל־הַיֶּלֶד וַיָּשֶׂם פִּיו עַל־פִּיו וְעֵינָיו עַל־עֵינָיו וְכַפָּיו
עַל־כַּפָּו כפיו קרי וַיִּגְהַר עָלָיו וַיָּחָם בְּשַׂר הַיָּלֶד׃ לה וַיָּשָׁב
וַיֵּלֶךְ בַּבַּיִת אַחַת הֵנָּה וְאַחַת הֵנָּה וַיַּעַל וַיִּגְהַר עָלָיו
וַיְזוֹרֵר הַנַּעַר עַד־שֶׁבַע פְּעָמִים וַיִּפְקַח הַנַּעַר אֶת־עֵינָיו׃
לו וַיִּקְרָא אֶל־גֵּיחֲזִי וַיֹּאמֶר קְרָא אֶל־הַשֻּׁנַמִּית הַזֹּאת וַיִּקְרָאֶהָ
וַתָּבוֹא אֵלָיו וַיֹּאמֶר שְׂאִי בְנֵךְ׃ לז וַתָּבֹא וַתִּפֹּל עַל־רַגְלָיו
וַתִּשְׁתַּחוּ אָרְצָה וַתִּשָּׂא אֶת־בְּנָהּ וַתֵּצֵא׃ לח וֶאֱלִישָׁע שָׁב
הַגִּלְגָּלָה וְהָרָעָב בָּאָרֶץ וּבְנֵי הַנְּבִיאִים יֹשְׁבִים לְפָנָיו וַיֹּאמֶר
לְנַעֲרוֹ שְׁפֹת הַסִּיר הַגְּדוֹלָה וּבַשֵּׁל נָזִיד לִבְנֵי הַנְּבִיאִים׃
לט וַיֵּצֵא אֶחָד אֶל־הַשָּׂדֶה לְלַקֵּט אֹרֹת וַיִּמְצָא גֶּפֶן שָׂדֶה

רש"י

עשה כן אלא לכל השואלו הוא אומר רבי שלחני להחיות את המת: (לד) ויגהר עליו. ת"י ואלהי עלוהי. הוא לשון עייפות. יש דוגמתו בברייתא דהאזינו ובספרי. ומנחם פתר ויגהר פתרון המלה כפי ענינה נשתטח עליו: (לה) ויזורר. נתעטש: (לח) שפות הסיר. הושיבה על הכירה: נזיד. תבשיל: לבני הנביאים. לתלמידי נביאה: (לט) ללקט אורות. גרגיר שקורין אורוג"א שמאיר את העינים. ויש פותרין אורות ירקות כמו כהם לא עלי אור (ישעיה י"ח ד'): וימצא גפן שדה. גופנא בתקלא: וילקט

מצודת דוד

וכפל הדבר כמ"ש: (לד) ויעל. על המטה: פיו על פיו. כאילו ישפיע מן החיות שבאבריו אל אברי הנער: (לה) וישב. חזר לרדת מעל המטה: אחת הנה. פעם להעבר מזה ופעם להעבר מזה: עד שבע פעמים. נתעטש ז' פעמים ופתח אח"כ את עיניו: (לח) שפות הסיר. ערוך הסיר על מקום מושבה ובשל בה תבשיל: (לט) גפן שדה. מין גפנים הגדלים בשדה והפירות הם דבר מרסי וממית

מצודת ציון

ענין הערה: (לד) ויגהר. ענין השתטחות הגוף כמו ויגהר ארצה (מ"א י"ח): ויחם. מלשון חמימה: (לה) ויזורר. ענין עטוש כי עטישותיו תהל אור (איוב מ"א) תרגומו זריזוהי: ויפקח. פתח כמו עיניו פקח (שם כ"ז): (לח) שפות. ענין העמדת הסיר במקום מושבה כמו שפות הסיר שפות (יחזקאל כ"ד): הסיר. הקדרה: נזיד. תבשיל כמו ויזד יעקב נזיד (בראשית כ"ה): (לט) אורות. ענינו

וַיְלַקֵּט מִמֶּנּוּ פַּקֻּעֹת שָׂדֶה מְלֹא בִגְדוֹ וַיָּבֹא וַיְפַלַּח אֶל־סִיר
הַנָּזִיד כִּי־לֹא יָדָעוּ׃ מ וַיִּצְקוּ לַאֲנָשִׁים לֶאֱכוֹל וַיְהִי כְּאָכְלָם
מֵהַנָּזִיד וְהֵמָּה צָעָקוּ וַיֹּאמְרוּ מָוֶת בַּסִּיר אִישׁ הָאֱלֹהִים
וְלֹא יָכְלוּ לֶאֱכֹל׃ מא וַיֹּאמֶר וּקְחוּ־קֶמַח וַיַּשְׁלֵךְ אֶל־הַסִּיר
וַיֹּאמֶר צַק לָעָם וְיֹאכֵלוּ וְלֹא הָיָה דָּבָר רָע בַּסִּיר׃ מב וְאִישׁ
בָּא מִבַּעַל שָׁלִשָׁה וַיָּבֵא לְאִישׁ הָאֱלֹהִים לֶחֶם בִּכּוּרִים
עֶשְׂרִים־לֶחֶם שְׂעֹרִים וְכַרְמֶל בְּצִקְלֹנוֹ וַיֹּאמֶר תֵּן לָעָם
וְיֹאכֵלוּ׃ מג וַיֹּאמֶר מְשָׁרְתוֹ מָה אֶתֵּן זֶה לִפְנֵי מֵאָה אִישׁ
וַיֹּאמֶר תֵּן לָעָם וְיֹאכֵלוּ כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אָכֹל וְהוֹתֵר׃
מד וַיִּתֵּן לִפְנֵיהֶם וַיֹּאכְלוּ וַיּוֹתִרוּ כִּדְבַר יְהוָה׃ ה א וְנַעֲמָן

רש"י

ממנו פקועות שדה · למתו ממנו פקועות שדה הוא בוליין בלע"ז סם המות · וכסה רבי מנחם שמעתי וילקט לבד ממנו בלעדיו פקועות שדה : ויפלח · ויבקע : (מב) מבעל שלישה · שם מדינה ויונתן תרגם מארעא דרומא · בעל לשון מישור והרבה במקרא : לחם בכורים · בפסח שהתבואה מבכרת : בצקלונו · בלבושיה : לעם · לתלמידים שהיה זן : (מג) מה אתן זה · כל להם ולהם : (א) ונעמן שר צבא · נסים שנעשו על ידי אלישע מסדר והולך :

מצודת ציון

עניינו למתי שדה כמו על אורות טלך (ישעיה כ"ו) : פקועות שדה · הם הגדלים על גפן שדה והמה מרים ועושים מהם שמן ובדרז"ל נקרא שמן פקועות (שבת כ"ד) : ויפלח · ענין בקיעה כמו כפלח הרמון (ש"ה ד') : (מב) מבעל שלישה · שם מקום : בכורים · מלשון בכור ור"ל דבר הנקצר ראשון : וכרמל · כן יקראו שבלים רכים : בצקלונו · ת"י

מצודת דוד

וממית : ויפלח · בקע לחתיכות ונתנם אל הסיר כי לא הכיר בו שהוא דבר ארסי : (מ) ויצקו · שפכו הנזיד אל הקערות לאכלה : מות בסיר וגו' · אתה איש האלהים הנה בסיר יש דבר הממית כי הרגישו במרירתו : (מא) ויאמר · אלישע אמר התזירו הנזיד אל הסיר וקחו קמח לתת בסיר ואז יוסר הארס : צק לעם · עתה שפוך אל הקערות ויאכלו : ולא היה · ר"ל כן היה כי לא היה מעתה דבר ארסי וממית : (מב) לחם בכורים · לחם העשוי מהקציר הנקצר שם לראשונה והיו במספר עשרים וממין השעורים : וכרמל בצקלונו · שבלים רכים ומלאים כשהן עדיין בקליפותיהן : (מג) מה אתן זה · ר"ל הלא מעט הוא : אכול והותר · בהם יהיה די לאכול ועוד יהיה מותר :

שַׂר־צְבָא מֶלֶךְ־אֲרָם הָיָה אִישׁ גָּדוֹל לִפְנֵי אֲדֹנָיו וּנְשֻׂא
פָנִים כִּי־בוֹ נָתַן־יְהוָה תְּשׁוּעָה לַאֲרָם וְהָאִישׁ הָיָה גִּבּוֹר
חַיִל מְצֹרָע׃ ב וַאֲרָם יָצְאוּ גְדוּדִים וַיִּשְׁבּוּ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל
נַעֲרָה קְטַנָּה וַתְּהִי לִפְנֵי אֵשֶׁת נַעֲמָן׃ ג וַתֹּאמֶר אֶל־גְּבִרְתָּהּ
אַחֲלֵי אֲדֹנִי לִפְנֵי הַנָּבִיא אֲשֶׁר בְּשֹׁמְרוֹן אָז יֶאֱסֹף אֹתוֹ
מִצָּרַעְתּוֹ׃ ד וַיָּבֹא וַיַּגֵּד לַאדֹנָיו לֵאמֹר כָּזֹאת וְכָזֹאת דִּבְּרָה
הַנַּעֲרָה אֲשֶׁר מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל׃ ה וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־אֲרָם לֶךְ־בֹּא
וְאֶשְׁלְחָה סֵפֶר אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיֵּלֶךְ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ עֶשֶׂר
כִּכְּרֵי־כֶסֶף וְשֵׁשֶׁת אֲלָפִים זָהָב וְעֶשֶׂר חֲלִיפוֹת בְּגָדִים׃

רש"י

תשועה לארם · הוא משך בקשת לתומו והרג את אחאב : (ב) יצאו גדודים · כשהולכין מאה או מאתים מעצמן לשלול כאשר ימצאון הוא קרוי גדוד : נערה קטנה · ריבה קטנה מעיר זערן : ותהי לפני · והות משמשא קדם אתת נעמן : (ג) אחלי אדני לפני הנביא · לשון ויחל משה (שמות ל"ב י"א) בקשות כל המתפללים עליו יהיו שיבא הנם לפני הנביא : אחלי · שוהדמנ"ס בלע"ז כלומר זו היא בקשה שהוא צריך לה : (ד) ויבא · נעמן : ויגד לאדוניו · מלך ארם : (ה) ויקח בידו · מנחה לנביא : וששת אלפים זהב ·

מצודת דוד

ה (א) איש גדול · ר"ל חשוב לפניו וכו': ונשוא פנים · הכל היו נושאים לו פנים לכבדו כי ע"י באה תשועה בארם ואמרז"ל שהוא משך הקשת לתומו והרג את אחאב : גבור חיל מצורע · כאומר הנה בהיותו גבור חיל חשק לרדת בכל עת אל המלחמה ומפני צרעתו מנע והיה מיצר בעבור זה : (ב) יצאו גדודים · כשהולכין מעצמן מתי מספר לשלול כאשר ימצאו קרוי גדוד : נערה קטנה · גם קטנה תקרא נערה וכן ונער קטן נוהג בם (ישעיה י"א) : ותהי וגו' · היתה משמשת לפני אשת נעמן : (ג) אחלי אדוני · אם בקשת אדוני תהיה לפני הנביא אז מבלי ספק ירפאהו מצרעתו וקרא רפואת המצורע בלשון אסיפה לפי שבעודו בצרעתו מחוץ למחנה מושבו וכאשר יתרפא יאסף ויכנס אל המחנה וכן נאמר עד האסף מרים (במדבר י"ב) : (ד) ויבא וגו' · נעמן ספר הדבר לפני המלך : (ה) לך בא · אל הנביא : אל מלך ישראל ·

מצודת ציון

בקליפותיהן : ה (ב) וישבו · מלשון שבים : (ג) גברתה · אשת אדוניה : אחלי · ענין בקשה כמו ויחל משה (שמות ל"ב) : (ה) ספר · אגרת : חליפות · כן יקראו הבגדים כי בהסיר האחת יחליף אחרת תחתיה :

ו וַיָּבֵא הַסֵּפֶר אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר וְעַתָּה כְּבוֹא הַסֵּפֶר
הַזֶּה אֵלֶיךָ הִנֵּה שָׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ אֶת־נַעֲמָן עַבְדִּי וַאֲסַפְתּוֹ
מִצָּרַעְתּוֹ׃ ז וַיְהִי כִּקְרֹא מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַסֵּפֶר וַיִּקְרַע
בְּגָדָיו וַיֹּאמֶר הַאֱלֹהִים אָנִי לְהָמִית וּלְהַחֲיוֹת כִּי־זֶה שֹׁלֵחַ
אֵלַי לֶאֱסֹף אִישׁ מִצָּרַעְתּוֹ כִּי אַךְ־דְּעוּ־נָא וּרְאוּ כִּי־מִתְאַנֶּה
הוּא לִי׃ ח וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ ׀ אֱלִישָׁע אִישׁ־הָאֱלֹהִים כִּי־קָרַע
מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֶת־בְּגָדָיו וַיִּשְׁלַח אֶל־הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר לָמָּה
קָרַעְתָּ בְּגָדֶיךָ יָבֹא־נָא אֵלַי וְיֵדַע כִּי יֵשׁ נָבִיא בְּיִשְׂרָאֵל׃
ט וַיָּבֹא נַעֲמָן בְּסוּסָו בסוסיו קרי וּבְרִכְבּוֹ וַיַּעֲמֹד פֶּתַח־הַבַּיִת
לֶאֱלִישָׁע׃ י וַיִּשְׁלַח אֵלָיו אֱלִישָׁע מַלְאָךְ לֵאמֹר הָלוֹךְ
וְרָחַצְתָּ שֶׁבַע־פְּעָמִים בַּיַּרְדֵּן וְיָשֹׁב בְּשָׂרְךָ לְךָ וּטְהָר׃

רש"י

זהובים: (ו) לאמר ועתה כבוא הספר הזה וגו' · הספר אמר לו ועתה כבוא הספר הזה וגו': ואספתו מצרעתו · אסיפה במצורע היא לשון רפואתו כי בהתרפאו הוא נאסף אל תוך בני אדם ובהאליו הכל בדלין הימנו: (ז) האלהים אני · ה"א נקוד פת"ח ללמד שהוא בלשון תמיהה: מתאנה · מבקש תואנה להתגרות בי · מתאנה לשון עלילות (דברים כ"ב י"ד):

מצודת ציון

(ז) מתאנה · מבקש עלילה כמו תואנה הוא מבקש (שופטים י"ד): (י) מלאך · שליח:

מצודת דוד

שהוא יצוה את הנביא על זאת: ויקח בידו · מנחה להנביא: (ו) ועתה · לא פירש הכתוב מה כתב בראשית אמריו כי היה כמנהג לפקדו בשלום וסוף דבריו היה שאמר ועתה וכו': ואספתו · לא שהיה דעת מלך ארם שמלך ישראל יאספו מצרעתו רק דבריו היו שהוא יצוה את הנביא לאספו מצרעתו: (ז) ויקרע בגדיו · מחמת חרדה: האלהים אני · וכי אני אלהים להיות בידי להמית ולהחיות כי זה וכו' כי אין מי יוכל לרפאות המצורע אלא מי שבידו להמית ולהחיות ומגודל רשעו לא האמין בהנביא וחשב אשר שלא שהוא בעצמו ירפאו: כי אך דעו נא · כאומר הלא לא נעלם ממנו שלא אוכל לה אבל הכוונה למצוא עלילה להלחם בי: (ח) וידע · לא למפנך ארפאו כ"א למען קדושת השם: (י) וישוב בשרך לך · כי ע"י הצרעת רזה מתמן הבשר ומעתה ישוב לך הבשר ואף תהיה טהור מן הצרעת

יא וַיִּקְצֹף נַעֲמָן וַיֵּלַךְ וַיֹּאמֶר הִנֵּה אָמַרְתִּי אֵלַי ׀ יֵצֵא יָצוֹא
וְעָמַד וְקָרָא בְּשֵׁם־יְהוָה אֱלֹהָיו וְהֵנִיף יָדוֹ אֶל־הַמָּקוֹם
וְאָסַף הַמְּצֹרָע׃ יב הֲלֹא טוֹב אֲבָנָה אמנה קרי וּפַרְפַּר
נַהֲרוֹת דַּמֶּשֶׂק מִכֹּל מֵימֵי יִשְׂרָאֵל הֲלֹא־אֶרְחַץ בָּהֶם
וְטָהָרְתִּי וַיִּפֶן וַיֵּלֶךְ בְּחֵמָה׃ יג וַיִּגְּשׁוּ עֲבָדָיו וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו
וַיֹּאמְרוּ אָבִי דָּבָר גָּדוֹל הַנָּבִיא דִּבֶּר אֵלֶיךָ הֲלוֹא תַעֲשֶׂה
וְאַף כִּי־אָמַר אֵלֶיךָ רְחַץ וּטְהָר׃ יד וַיֵּרֶד וַיִּטְבֹּל בַּיַּרְדֵּן
שֶׁבַע פְּעָמִים כִּדְבַר אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיָּשָׁב בְּשָׂרוֹ כִּבְשַׂר
נַעַר קָטֹן וַיִּטְהָר׃ טו וַיָּשָׁב אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים הוּא וְכָל־
מַחֲנֵהוּ וַיָּבֹא וַיַּעֲמֹד לְפָנָיו וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי כִּי אֵין
אֱלֹהִים בְּכָל־הָאָרֶץ כִּי אִם־בְּיִשְׂרָאֵל וְעַתָּה קַח־נָא

רש"י

(יא) הנה אמרתי · סבור הייתי אלי יצא הנביא וידבר עמי ויראה את החולי והניף ידו אל המקום · הנגעת : (יג) אבי · כמו אדוני : הלא תעשה · וכי לא תעשהו אפילו אמר לך דבר טורח : ואף כי · קל וחומר שאמר לך דבר קל רחץ וטהר : (טו) ברכה · מנחת שלום של הקבלת פנים שואל תלמיד את

מצודת דוד

הנגעת : (יא) אלי יצא וגו' · חשבתי כי לכבודי יצא אלי ויעמוד לפני על רגליו כדרך הכבוד שעושים בני אדם לשרים הגדולים ובדבר הרפואה חשבתי שיקרא בשם ה' ויניף ידו אל מקום הנגעת להשפיע שם הרפואה ע"פ נס ובאופן זה יאסף המצורע : (יב) הלא טוב · ר"ל אבל באמרו רחץ וטהר נראה שאמר מדרך רפואה טבעית והנה בוודאי אין ממש בדבריו כי נהרות דמשק טובים המה מכל מימי ישראל והלא בתמידות אני רוחץ עצמי בהם וכי טהור אני בתמיה א"כ כמו שלא הועילו לי נהרות דמשק כן לא יועיל מי הירדן : (יג) דבר גדול · אם הנביא היה אומר לך טורח גדול בכדי שתטהר הלא מהראוי היה שתעשה ומכ"ש שאמר לך דבר קל רחץ ובזה תטהר ומדוע א"כ תמנע לעשות : (יד) כבשר נער קטן · ר"ל נאה ומזהירה : ויטהר · נעשה טהור מן הנגעת : (טו) ויעמד לפניו · כעבד לפני אדון : ועתה · בעבור

מצודת ציון

(יא) והניף · מלשון הנפה והרמה : (יג) אבי · ר"ל שר וקצין כהאב על הבן : ואף כי · הוא כענין כל שכן : (טו) ברכה · מנחה כמו קח נא את

בְּרָכָה מֵאֵת עַבְדֶּךָ׃ טז וַיֹּאמֶר חַי־יְהוָה אֲשֶׁר־עָמַדְתִּי
לְפָנָיו אִם־אֶקָּח וַיִּפְצַר־בּוֹ לָקַחַת וַיְמָאֵן׃ יז וַיֹּאמֶר נַעֲמָן
וָלֹא יֻתַּן־נָא לְעַבְדְּךָ מַשָּׂא צֶמֶד־פְּרָדִים אֲדָמָה כִּי לוֹא־
יַעֲשֶׂה עוֹד עַבְדְּךָ עֹלָה וָזֶבַח לֵאלֹהִים אֲחֵרִים כִּי אִם־
לַיהוָה׃ יח לַדָּבָר הַזֶּה יִסְלַח יְהוָה לְעַבְדֶּךָ בְּבוֹא אֲדֹנִי בֵית־
רִמּוֹן לְהִשְׁתַּחֲוֺת שָׁמָּה וְהוּא ׀ נִשְׁעָן עַל־יָדִי וְהִשְׁתַּחֲוֵיתִי
בֵּית רִמֹּן בְּהִשְׁתַּחֲוָיָתִי בֵּית רִמֹּן יִסְלַח־נָא נא כתיב ולא קרי
יְהוָה לְעַבְדְּךָ בַּדָּבָר הַזֶּה׃ יט וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ לְשָׁלוֹם וַיֵּלֶךְ
מֵאִתּוֹ כִּבְרַת אָרֶץ׃ כ וַיֹּאמֶר גֵּיחֲזִי נַעַר אֱלִישָׁע אִישׁ־
הָאֱלֹהִים הִנֵּה ׀ חָשַׂךְ אֲדֹנִי אֶת נַעֲמָן הָאֲרַמִּי הַזֶּה מִקַּחַת

רש"י

עבד בשלום הרב שולד"ו בלע"ז: (טז) אם אקח · שדמי עבודת כוכבים מעורבין בו: (יז) ולא · לשון בקשה לשון הלואי: יתן נא · אדמה זו מארץ ישראל שהיא קדושה משא שני פרדים ואשאנה לעירי ואעשה אותה מזבח: (יח) בית רמון · שם עבודת כוכבים: והשתחויתי · על כרחי כשהוא אדוני והוא נשען על ידי: (יט) כברת ארץ · שם מדה של קרקע

מצודת ציון

ברכתי (בראשית ל"ג): (טז) ויפצר · ענין רבוי הדברים ופתוי: וימאן · לא רצה: (יז) ולא יתן · הוא מל' שאלה וכן ולא ילך אתנו אמנון (ש"ב י"ג): צמד · זוג: פרדים · הם הנולדים מן הסוס והחמור: (יח) בית רמון · בית עבודת כוכבים ששמה רמון: (יט) כברת · הוא מיל וכן כברת ארץ (בראשית מ"ח): (כ) חשך ·

מצודת דוד

בעבור הרפואה וההודאה הזאת קח ממני מנחה: (טז) עמדתי לפניו · שאני רגיל לעמוד לפניו בתפלה: אם אקח · ר"ל עונש שבועה יהיה עלי אם אקח: (יז) ולא יותן · בשאלה אמר לתת לו אדמה מעפר א"י בשיעור משא שני פרדים לשאתם לארצו למלאות מהם מזבח לזבוח עליו לה' ולא רצה לקחת מבלי רשות הנביא: כי לא וגו' · כי מעתה לא אעשה עוד עולה וכו': (יח) לדבר הזה · שאל מהנביא שיעתיר בעבורו לה' לסלוח לו על הדבר האמור בענין: והוא נשען על ידי · בעת בואו להשתחות ובע"כ אשתחוה גם אני עמו: בהשתחויתי · ובדבר ההשתחואה הזאת יסלח לי ה': (כ) ויאמר · חשב בלבו: הנה חשך · ר"ל מנע את נעמן

מִיָּדוֹ אֵת אֲשֶׁר־הֵבִיא חַי־יְהוָה כִּי־אִם־רַצְתִּי אַחֲרָיו
וְלָקַחְתִּי מֵאִתּוֹ מְאוּמָה׃ כא וַיִּרְדֹּף גֵּיחֲזִי אַחֲרֵי נַעֲמָן
וַיִּרְאֶה נַעֲמָן רָץ אַחֲרָיו וַיִּפֹּל מֵעַל הַמֶּרְכָּבָה לִקְרָאתוֹ
וַיֹּאמֶר הֲשָׁלוֹם׃ כב וַיֹּאמֶר ׀ שָׁלוֹם אֲדֹנִי שִׁלְחַנִי לֵאמֹר הִנֵּה
עַתָּה זֶה בָּאוּ אֵלַי שְׁנֵי־נְעָרִים מֵהַר אֶפְרַיִם מִבְּנֵי הַנְּבִיאִים
תְּנָה־נָּא לָהֶם כִּכַּר־כֶּסֶף וּשְׁתֵּי חֲלִפוֹת בְּגָדִים׃ כג וַיֹּאמֶר
נַעֲמָן הוֹאֵל קַח כִּכָּרָיִם וַיִּפְרָץ־בּוֹ וַיָּצַר כִּכְּרַיִם כֶּסֶף בִּשְׁנֵי
חֲרִטִים וּשְׁתֵּי חֲלִפוֹת בְּגָדִים וַיִּתֵּן אֶל־שְׁנֵי נְעָרָיו וַיִּשְׂאוּ
לְפָנָיו׃ כד וַיָּבֹא אֶל־הָעֹפֶל וַיִּקַּח מִיָּדָם וַיִּפְקֹד בַּבָּיִת
וַיְשַׁלַּח אֶת־הָאֲנָשִׁים וַיֵּלֵכוּ׃ כה וְהוּא־בָא וַיַּעֲמֹד אֶל־
אֲדֹנָיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֱלִישָׁע מֵאַן מאין קרי גֵּחֲזִי וַיֹּאמֶר לֹא־

עיין מ"ש

רש"י

כמו למדי כרס ארפיכ"ע בלע"ז: (כ) מאומה · חסר אל"ף לפי שהיפה נקיחה זו למוס: (כא) ויפול · ואתרכין: (כג) הואל · השבע שאלך: בשני תרסים · מיני בגדים וסודרין כמו המטפחות והחריטים (ישעיה ג' כ"ב) כך חברו מנחם אבל יונתן תרגם זה פלדסין ואת שבספר ישעיה תרגם מחכיא והפותרין אומרין בשני חריטים בשני כיסין ארוכים פירדיי"ש בלע"ז: אל שני נעריו · של נעמן: וישאו לפניו · לפני גיחזי: (כד) ויבא אל העופל · תרגם יונתן לאתר כסי: ויקח מידם · מיד שני נערי נעמן: וישלח את

מצודת דוד

נעמן מליתן הואיל ומנע עצמו מקחת מידו: חי ה' · כאומר הריני נשבע שלא יהיה כן כ"א ארוץ אחריו ואקח ממנו דבר מה: (כג) הואל · כי חפץ היה להרבות במנחה לנביא: ויפרץ בו · נעמן הפציר בגיחזי לקחת ככרים ובתחלה מיאן גיחזי לבל ירגיש נעמן שבא מדעת עצמו: ויצר · נעמן קשר ככרים וכו' ונתנם לעבדיו

מצודת ציון

מנע כמו ולא חשכת (שם כ"ב): (כא) ויפול · ענין הטיה כמו ותפול מעל הגמל (שם כ"ד): השלום · בה"א השאלה: (כג) הואל · רצה כמו הואל נא ולך (לקמן ו'): ויפרץ · הוא הפך מן ויפצר והיא היא: ויצר · וקשר כמו צור תעודה (ישעיה ח'): חריטים · מין כיסים · וכן והמטפחות

לשם ישאו אותם: (כד) אל העופל · אל המגדל וכן עופל ובחן (ישעיה ל"ב) · או כמו האופל באל"ף ור"ל למקום חשך לבל יראה מי: ויפקד · הניחם בבית שמור: את האנשים · נערי נעמן: (כה) מאין · מהיכן

הלך עבדך אנה ואנה: כו ויאמר אליו לא־לבי הלך כאשר
הפך־איש מעל מרכבתו לקראתך העת לקחת את־הכסף
ולקחת בגדים וזיתים וכרמים וצאן ובקר ועבדים
ושפחות: כז וצרעת נעמן תדבק־בך ובזרעך לעולם
ויצא מלפניו מצרע כשלג: ו א ויאמרו בני־הנביאים
אל־אלישע הנה־נא המקום אשר אנחנו ישבים שם
לפניך צר ממנו: ב נלכה־נא עד־הירדן ונקחה משם איש
קורה אחת ונעשה־לנו שם מקום לשבת שם ויאמר לכו:
ג ויאמר האחד הואל נא ולך את־עבדיך ויאמר אני
אלך: ד וילך אתם ויבאו הירדנה ויגזרו העצים:
ה ויהי האחד מפיל הקורה ואת־הברזל נפל אל־המים
ויצעק ויאמר אהה אדני והוא שאול: ו ויאמר איש־

רש״י

האנשים · שלא יראה אותם אלישע: (כו) העת לקחת את הכסף · להתעשר ולקחת ממנו בגדים וזיתים וגו׳: (א) ויאמרו בני הנביאים · נסים שנעשו לו מסדר והולך · רבותינו אמרו מכאן שהיה גיחזי דוחה התלמידים מלפניו כשנטרד באו תלמידים רבים ונדחק המקום מהם: (ג) הואל · התרצה: (ה) ואת הברזל · הנסורת: והוא שאול · שאלתיו ואין לי ממה לשלם:

מצודת ציון

וסחריטים (שם ג׳): (כה) אנה ואנה · לפה ולפה: ו (ב) קורה · עץ עבה כמו קורות בתינו ארזים (שה״ש א׳): (ג) הואל · רצה: (ד) ויגזרו · ענין חתוך כמו גזרו

מצודת דוד

תבוא: (כו) לא לבי הלך · ר״ל עם שאני ישבתי פה וכי לא הלך לבי עמך כאשר הפך איש וכו׳: העת · וכי בעת ההיא ראוי לקבל ממנו את הכסף הלא באה בדבר הנס וכי ראוי ליהנות מן הנס במקום שאין דחק: ולקחת בגדים · ואפי׳ אם היה נותן לך בגדים וזיתים וכו׳ לא היה לך לקחת עם שהוא עושר רב: (כז) וצרעת · יחסר ראשית הדברים וכאומר הכסף נתון לך וגם הצרעת: כשלג · כי הצרעת לבנה היא וכמ״ש ואם בהרת לבנה (ויקרא י״ג): ו (א) המקום · בית מדרש: צר ממנו · דחוק הוא להחזיק את כולנו: (ב) משם · מן היער הסמוך אל הירדן: (ה) מפיל הקורה · אל הירדן להשיטה אל מקום הנרצה: ואת הברזל · הקורה נפל אל המים ועם הברזל הוא הגרזן: אהה · הוא ענין ל׳ צעקת יללה: והוא שאול · הגרזן שאולה בידי ואין

הָאֱלֹהִים אָנָה נָפָל וַיַּרְאֵהוּ אֶת־הַמָּקוֹם וַיִּקְצָב־עֵץ וַיַּשְׁלֶךְ־
שָׁמָּה וַיָּצֶף הַבַּרְזֶל׃ ז וַיֹּאמֶר הָרֶם לָךְ וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיִּקָּחֵהוּ׃
ח וּמֶלֶךְ אֲרָם הָיָה נִלְחָם בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּוָּעַץ אֶל־עֲבָדָיו לֵאמֹר
אֶל־מְקוֹם פְּלֹנִי אַלְמֹנִי תַּחֲנֹתִי׃ ט וַיִּשְׁלַח אִישׁ הָאֱלֹהִים
אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הִשָּׁמֶר מֵעֲבֹר הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי־
שָׁם אֲרָם נְחִתִּים׃ י וַיִּשְׁלַח מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר
אָמַר־לוֹ אִישׁ־הָאֱלֹהִים וְהִזְהִירָה והזהירו קרי וְנִשְׁמַר־שָׁם
לֹא אַחַת וְלֹא שְׁתָּיִם׃ יא וַיִּסָּעֵר לֵב מֶלֶךְ־אֲרָם עַל־הַדָּבָר
הַזֶּה וַיִּקְרָא אֶל־עֲבָדָיו וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם הֲלוֹא תַּגִּידוּ לִי

רש"י

(ו) ויצף · צף על המים : (ח) פלוני אלמוני · כסי וטמיר פלוני לשון כי יפלא (דברים י"ז י"ח) יתכסי : אלמוני · מבלי שם שלא היה רוצה להתגלות : תחנותי · שם אחנה ואארוב את מלך ישראל או את גדודיו העוברים לשלול באלצי דרך אותו המקום : (ט) מעבור המקום הזה · מלכת שם : נחתים · חונים : (י) וישלח מלך ישראל · היה שולח ורואה אם אמת הוא : והזהירו · שהזהירו איש האלהים מעבור שם : לא אחת ולא שתים · עשה לו כך כ"א פעמים רבות : (יא) על הדבר הזה · מי הוא מגלה סודו :

מצודת דוד

ני לשלם מחירו : (ו) אנה נפל · איה המקום שנפל בה : ויקצב · חתך חתיכת עץ : (ז) הרם לך · הגבה לך את הברזל : (ח) אל מקום פלוני אלמוני תחנותי · ר"ל נהיה חונים במקום מכוסה ונעלם ולא רצה לגלות בפני כולם וזהו בכדי לארוב על מלך ישראל : (י) וישלח · שלח אל המקום שאמר לו הנביא שבני ארם נסתרים בו והזהירו מלעבור בו ושלח שם לדעת אם האמת אתו : ונשמר שם · והיה המלך נשמר משם כאשר ראה שאמת הדבר: לא אחת · לא פעם אחת לבד וכו' כ"א פעמים רבות הזהירו הנביא ומלאם אמתים ונשמר שמה : (יא) ויסער · אחזו רעדה כמרוח סערה בעבור זאת :

מצודת ציון

את הילד (מ"א ג') : (ו) ויקצב · ענין כריתה וחתוך וכן כעדר הקצובות (ש"ה ד') : ויצף · שט למעלה כמו אשר הציף (דברים י"א): (ח) פלוני · מכוסה : אלמוני · מלשון אלם כי לא ידובר בו וכן ואת הנערים יודעתי אל מקום פלוני אלמוני (ש"א כ"א) : (ט) נחתים · ענין ירידה כמו הנחת ה' גבוריך (יואל ד') כי במקום מורד

פי

מִי מִשֶּׁלָּנוּ אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל׃ יב וַיֹּאמֶר אַחַד מֵעֲבָדָיו
לוֹא אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ כִּי־אֱלִישָׁע הַנָּבִיא אֲשֶׁר בְּיִשְׂרָאֵל יַגִּיד
לְמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תְּדַבֵּר בַּחֲדַר מִשְׁכָּבֶךָ׃
יג וַיֹּאמֶר לְכוּ וּרְאוּ אֵיכֹה הוּא וְאֶשְׁלַח וְאֶקָּחֵהוּ וַיֻּגַּד־לוֹ
לֵאמֹר הִנֵּה בְדֹתָן׃ יד וַיִּשְׁלַח־שָׁמָּה סוּסִים וְרֶכֶב וְחַיִל
כָּבֵד וַיָּבֹאוּ לַיְלָה וַיַּקִּפוּ עַל־הָעִיר׃ טו וַיַּשְׁכֵּם מְשָׁרֵת
אִישׁ הָאֱלֹהִים לָקוּם וַיֵּצֵא וְהִנֵּה־חַיִל סוֹבֵב אֶת־הָעִיר וְסוּס
וָרָכֶב וַיֹּאמֶר נַעֲרוֹ אֵלָיו אֲהָהּ אֲדֹנִי אֵיכָה נַעֲשֶׂה׃
טז וַיֹּאמֶר אַל־תִּירָא כִּי רַבִּים אֲשֶׁר אִתָּנוּ מֵאֲשֶׁר אוֹתָם׃
יז וַיִּתְפַּלֵּל אֱלִישָׁע וַיֹּאמַר יְהוָה פְּקַח־נָא אֶת־עֵינָיו וְיִרְאֶה
וַיִּפְקַח יְהוָה אֶת־עֵינֵי הַנַּעַר וַיַּרְא וְהִנֵּה הָהָר מָלֵא סוּסִים
וְרֶכֶב אֵשׁ סְבִיבֹת אֱלִישָׁע׃ יח וַיֵּרְדוּ אֵלָיו וַיִּתְפַּלֵּל
אֱלִישָׁע אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר הַךְ־נָא אֶת־הַגּוֹי־הַזֶּה בַּסַּנְוֵרִים
וַיַּכֵּם בַּסַּנְוֵרִים כִּדְבַר אֱלִישָׁע׃ יט וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֱלִישָׁע

כצ"ל מ"ש

רש"י

(יג) איכה · היכן הוא: (טז) אשר אתנו · בעזרתנו: (יח) ויאמר הך נא וגו׳ · על הקללה לא הזכיר את השם אבל על הפקיחה הזכיר את השם על שתיהן על של נער ועל של גדוד: סנורים · אולי של שממון רואה ואינו יודע

מצודת ציון

ירדו נהסתר: (יג) איכה הוא · אנה הוא כמו איכה תרעה (ש"ה א׳) ועם שהוא כמו"ס: (יד) כבד · הרבה: ויקיפו · וסבבו: (יז) פקח · פתח: נא ·

מצודת דוד

מי משלנו · מי מאנשינו הולך אל מלך ישראל ומגלה מסתרינו: (יב) לוא · אין מי מאנשינו מגלה המסתור: יגיד למלך · כי יודע הוא בנבואה: (טו) איכה נעשה · איך נעשה להמלט:

(טז) כי רבים · הרכב אשר שם בעזרתנו המה מרובים מאשר עמהם: (יז) פקח נא · לראות דבר רואני: והנה ההר וגו׳ · ואע"פ שלא היה נעזר בזה כ"א במה שהוכו בסנורים מ"מ הועיל בזה להשקיט הנער מלעקתו כי הלעקה היתה סבה שירגישו הארמים אשר אלישע ישנו שם: (יח) וירדו · הארמים ירדו אל אלישע: בסנורים · הוא העדר הראיה והסבה מאמיתית וכן נאמר בסדום הכו בסנורים וכו׳ וילאו למצא הפתח

א־זֶה הַדֶּרֶךְ וְלֹא־זֹה הָעִיר לְכוּ אַחֲרַי וְאוֹלִיכָה אֶתְכֶם
אֶל־הָאִישׁ אֲשֶׁר תְּבַקֵּשׁוּן וַיֹּלֶךְ אוֹתָם שֹׁמְרוֹנָה׃ כ וַיְהִי
כְּבֹאָם שֹׁמְרוֹן וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע יְהוָה פְּקַח אֶת־עֵינֵי־אֵלֶּה
וְיִרְאוּ וַיִּפְקַח יְהוָה אֶת־עֵינֵיהֶם וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה בְּתוֹךְ שֹׁמְרוֹן׃
כא וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֶל־אֱלִישָׁע כִּרְאֹתוֹ אוֹתָם הַאַכֶּה
אַכֶּה אָבִי׃ כב וַיֹּאמֶר לֹא תַכֶּה הַאֲשֶׁר שָׁבִיתָ בְּחַרְבְּךָ
וּבְקַשְׁתְּךָ אַתָּה מַכֶּה שִׂים לֶחֶם וָמַיִם לִפְנֵיהֶם וְיֹאכְלוּ
וְיִשְׁתּוּ וְיֵלְכוּ אֶל־אֲדֹנֵיהֶם׃ כג וַיִּכְרֶה לָהֶם כֵּרָה גְדוֹלָה
וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ וַיְשַׁלְּחֵם וַיֵּלְכוּ אֶל־אֲדֹנֵיהֶם וְלֹא־יָסְפוּ עוֹד
גְּדוּדֵי אֲרָם לָבוֹא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל׃ כד וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן
וַיִּקְבֹּץ בֶּן־הֲדַד מֶלֶךְ־אֲרָם אֶת־כָּל־מַחֲנֵהוּ וַיַּעַל וַיָּצַר עַל־
שֹׁמְרוֹן׃ כה וַיְהִי רָעָב גָּדוֹל בְּשֹׁמְרוֹן וְהִנֵּה צָרִים עָלֶיהָ עַד

רש"י

מה הוא רואה: (יט) ולא זה העיר· שהנביא בתוכה ואמת אמר להם שכבר יצא ממנה: (כב) האשר שבית וגו'· וכי דרכך להרוג אותם שאתה מביא שבייה (ומשבית אותם): (כג) ויכרה· לשון תיקון סעודה: (כה) דביונים·

מצודת דוד

(כראשית י"ט): (יט) לא זה הדרך· ר"ל תעיתם בדרך בעת הלכתם אל דותן ולא זהו העיר דותן: אל האיש· הוא הנביא: (כ) פקח· ר"ל יוסר מהם מכת הסנורים: (כא) האכה· בשאלה אמר האם אכה אותם: (כב) האשר שבית· האם גם אשר שבית אתה שתכה בהם הלא בנם הובאו ומה לך להם: (כג) ויכרה· עשה להם סעודה גדולה: ולא יספו וגו'· לא באו עוד באופן זה לארוב עליהם בראותם כי הנביא מגלה מסתורם: (כד) ויקבוץ· לבוא בגלוי ובפומבי ולזה קבץ כל עמו: (כה) והנה צרים· כאומר מלבד הרעב מסבת חסרון התבואה נתוסף עוד הרעב בעבור שהיו צרים עליה לא הניחו להביא מאכל אל העיר: עד היות·

מצודת ציון

עתה: (כא) אבי· ר"ל רבי: (כב) האשר· בה"א התימה: (כג) ויכרה· עשה סעודה כמו יכרו עליו חברים (איוב מ'): (כה) דביונים· צואה הזב מן היונים כי אשר יזוב (ויקרא ט"ו) תרגומו ארי ידוב ובהם היו מדליקין האש לחסרון העצים

כ"כ

הָי֤וֹת רֹאשׁ־חֲמוֹר֙ בִּשְׁמֹנִ֣ים כֶּ֔סֶף וְרֹ֧בַע הַקַּ֛ב חריונים
דביונים קרי בַּחֲמִשָּׁ֥ה כָֽסֶף׃ כו וַֽיְהִי֙ מֶ֣לֶךְ יִשְׂרָאֵ֔ל עֹבֵ֖ר עַל־
הַחֹמָ֑ה וְאִשָּׁ֗ה צָעֲקָ֤ה אֵלָיו֙ לֵאמֹ֔ר הוֹשִׁ֖יעָה אֲדֹנִ֥י הַמֶּֽלֶךְ׃
כז וַיֹּאמֶר֙ אַל־יוֹשִׁעֵ֣ךְ יְהוָ֔ה מֵאַ֖יִן אוֹשִׁיעֵ֑ךְ הֲמִן־הַגֹּ֖רֶן א֥וֹ
מִן־הַיָּֽקֶב׃ כח וַיֹּֽאמֶר־לָ֥הּ הַמֶּ֖לֶךְ מַה־לָּ֑ךְ וַתֹּ֗אמֶר הָאִשָּׁ֤ה
הַזֹּאת֙ אָמְרָ֣ה אֵלַ֔י תְּנִ֤י אֶת־בְּנֵךְ֙ וְנֹאכְלֶ֣נּוּ הַיּ֔וֹם וְאֶת־בְּנִ֖י
נֹאכַ֥ל מָחָֽר׃ כט וַנְּבַשֵּׁ֥ל אֶת־בְּנִ֖י וַנֹּאכְלֵ֑הוּ וָאֹמַ֨ר אֵלֶ֜יהָ
בַּיּ֤וֹם הָאַחֵר֙ תְּנִ֤י אֶת־בְּנֵךְ֙ וְנֹאכְלֶ֔נּוּ וַתַּחְבִּ֖א אֶת־בְּנָֽהּ׃
ל וַיְהִי֩ כִשְׁמֹ֨עַ הַמֶּ֜לֶךְ אֶת־דִּבְרֵ֤י הָֽאִשָּׁה֙ וַיִּקְרַ֣ע אֶת־בְּגָדָ֔יו
וְה֖וּא עֹבֵ֣ר עַל־הַחֹמָ֑ה וַיַּ֣רְא הָעָ֗ם וְהִנֵּ֥ה הַשַּׂ֛ק עַל־בְּשָׂר֖וֹ
מִבָּֽיִת׃ לא וַיֹּ֕אמֶר כֹּה־יַעֲשֶׂה־לִּ֥י אֱלֹהִ֖ים וְכֹ֣ה יוֹסִ֑ף אִם־
יַעֲמֹ֞ד רֹ֣אשׁ אֱלִישָׁ֧ע בֶּן־שָׁפָ֛ט עָלָ֖יו הַיּֽוֹם׃ לב וֶאֱלִישָׁע֙
יֹשֵׁ֣ב בְּבֵית֔וֹ וְהַזְּקֵנִ֖ים יֹשְׁבִ֣ים אִתּ֑וֹ וַיִּשְׁלַ֨ח אִ֜ישׁ מִלְּפָנָ֗יו

רש"י

זבל הזב מן היונים : (כו) הושיעה אדני המלך · כסבור ששואלת מזונות . (כט) ותחביא את בנה · מת ורוצה לאוכלו לבדה : (ל) וירא העם · דרך הקרע את השק תחת בגדיו : (לא) אם יעמוד ראש אלישע · שהיכולת בידו לבקש רחמים : (לב) וישלח איש מלפניו · המלך שלח להרגו ובטרם יבא אותו המלאך אל אלישע והוא נגלה לו ברוח הקודש ואמר אל הזקנים והנה

מצודת ציון

בעבור המלור : (כז) היקב · הוא גת היין : (כט) ותחבא · הסתירה : (לב) הראיתם · כה"א השאלה :

מצודת דוד

כ"כ נתחזק הרעב עד שהיה נמכר ראש חמור בשמונים שקלי כסף : (כז) אל יושיעך ה' · חשב אשר שאלתה על המזון ואמר לה ה' לא אין מושיעך ועם שבידו להושיע ואני מאין אושיעך וכי בתבואה מן הגורן או ביין מן היקב הלא אין עמדי וכאומר לא יקרא אין מושיע כ"א מי שבידו להושיע ולא זולת: (כח) ויאמר · חזר המלך לשאלה מהו המבוקש לך כי שוב חשב שמא שאלתה בדבר אחר : (ל) מבית · מבפנים לבגדיו ורחוקו דרך הקריעה : (לא) כה יעשה וגו' · הוא ענין שבועה וגזם ולא אמר אם יעמוד וגו' · כי אסרו על כי בידו לעתור לה' להסיר הרעב ואינו עושה : (לב) וישלח · המלך שלח אל אלישע לפני בואו שמה לגמרו לגל

בְּטֶרֶם יָבֹא הַמַּלְאָךְ אֵלָיו וְהוּא ׀ אָמַר אֶל־הַזְּקֵנִים הַרְּאִיתֶם
כִּי־שִׁלַּח בֶּן־הַֽמְרַצֵּחַ הַזֶּה לְהָסִיר אֶת־רֹאשִׁי רְאוּ ׀ כְּבֹא
הַמַּלְאָךְ סִגְרוּ הַדֶּלֶת וּלְחַצְתֶּם אֹתוֹ בַּדֶּלֶת הֲלוֹא קוֹל רַגְלֵי
אֲדֹנָיו אַחֲרָיו׃ לג עוֹדֶנּוּ מְדַבֵּר עִמָּם וְהִנֵּה הַמַּלְאָךְ יֹרֵד
אֵלָיו וַיֹּאמֶר הִנֵּה־זֹאת הָרָעָה מֵאֵת יְהוָה מָה־אוֹחִיל לַיהוָה
עוֹד׃ ז א וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה כֹּה ׀ אָמַר
יְהוָה כָּעֵת ׀ מָחָר סְאָה־סֹלֶת בְּשֶׁקֶל וְסָאתַיִם שְׂעֹרִים
בְּשֶׁקֶל בְּשַׁעַר שֹׁמְרוֹן׃ ב וַיַּעַן הַשָּׁלִישׁ אֲשֶׁר לַמֶּלֶךְ
נִשְׁעָן עַל־יָדוֹ אֶת־אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמַר הִנֵּה יְהוָה עֹשֶׂה

הר׳ דגושה

רש״י

המלאך יורד אליו והמלך אחריו: (לג) ויאמר · המלך: הנה זאת הרעה מאת ה׳ · זאת אחת מן הקללות שקלל על ידי משה ואכלת פרי בטנך במצור ובמצוק וגו׳ (דברים כ״ח י״ג): מה אוחיל לה׳ עוד · להושיע הלא לא יועיל:

מצודת דוד

יברח עד יבא הוא ולהרגו בפניו: בטרם · עד לא בא השליח אמר אלישע אל הזקנים הראיתם ר״ל האם אתם מתנים לב לדבר הזה אשר שלח בן המרצח להסיר ראשי כי בנבואה נאמר לו: בן המרצח · את אחאב קורא מרצח לפי שמה שהרגה איזבל את כל הנביאים היה בהסכמת דעת אחאב: ראו וגו׳ · הסתכלו עת ביאת המלאך לפה וסגרו אז את הדלת ודחקוהו עם הדלת אל החוץ: הלא קול · עודו מדבר עמהם אמר הלא עתה נשמע לי בנבואה קול רגלי אדוניו המלך אשר הולך אחרי המלאך אשר שלח: (לג) יורד אליו · אל אלישע הביתה כי במעט שגם המלך יבוא חדלו מלסגור הדלת מפני כבוד המלכות ויאמר כאשר בא גם המלך אמר המלאך אל המלך הנה רעת הרעב באה היא מה׳ לתשלום גמול הפשעים ואם אוסיף לפשוע לשלוח יד בנביאו א״כ מה היא התקוה אשר אוחיל עוד לה׳ הלא לא יוסיף לרחם עוד בעבור העון הזה ומפני כבוד המלכות תלה הדבר בעצמו: ז (א) ויאמר וגו׳ · כשמוע דברי המלאך הממאן לשלוח בו יד מפחד ה׳ והמלך הסכים על ידו אמר הנה כעת הזאת ביום מחר יהיה סאה סולת בשקל וכו׳: בשער · מקום שמוכרין שם התבואה: (ב) אשר למלך נשען · מלת אשר עומדת במקום שתים כאילו אמר אשר למלך אשר היה נשען על ידו בבואו אל הנביא כמ״ש למעלה הלא קול רגלי וכו׳: הנה ה׳ עושה · אף אם עושה ה׳

מצודת ציון

ולחצתם · ענין דחק: (לג) אוחיל · אקוה כמו על כן אוחיל לו (איכה ג׳): ז (ב) השליש · שר ותשוב כמו ומבחר שלישיו (שמות ט״ו): נשען · נסמך:

אֲרֻבּוֹת בַּשָּׁמַיִם הֲיִהְיֶה הַדָּבָר הַזֶּה וַיֹּאמֶר הִנְּכָה רֹאֶה
בְּעֵינֶיךָ וּמִשָּׁם לֹא תֹאכֵל׃ ג וְאַרְבָּעָה אֲנָשִׁים הָיוּ מְצֹרָעִים
פֶּתַח הַשָּׁעַר וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ מָה אֲנַחְנוּ יֹשְׁבִים
פֹּה עַד־מָתְנוּ׃ ד אִם־אָמַרְנוּ נָבוֹא הָעִיר וְהָרָעָב בָּעִיר
וָמַתְנוּ שָׁם וְאִם־יָשַׁבְנוּ פֹה וָמָתְנוּ וְעַתָּה לְכוּ וְנִפְּלָה אֶל־
מַחֲנֵה אֲרָם אִם־יְחַיֻּנוּ נִחְיֶה וְאִם־יְמִיתֻנוּ וָמָתְנוּ׃ ה וַיָּקֻמוּ
בַנֶּשֶׁף לָבוֹא אֶל־מַחֲנֵה אֲרָם וַיָּבֹאוּ עַד־קְצֵה מַחֲנֵה אֲרָם
וְהִנֵּה אֵין־שָׁם אִישׁ׃ ו וַאדֹנָי הִשְׁמִיעַ אֶת־מַחֲנֵה אֲרָם
קוֹל רֶכֶב קוֹל סוּס קוֹל חַיִל גָּדוֹל וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו
הִנֵּה שָׂכַר־עָלֵינוּ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶת־מַלְכֵי הַחִתִּים וְאֶת־
מַלְכֵי מִצְרַיִם לָבוֹא עָלֵינוּ׃ ז וַיָּקוּמוּ וַיָּנוּסוּ בַנֶּשֶׁף וַיַּעַזְבוּ
אֶת־אָהֳלֵיהֶם וְאֶת־סוּסֵיהֶם וְאֶת־חֲמֹרֵיהֶם הַמַּחֲנֶה כַּאֲשֶׁר
הִיא וַיָּנֻסוּ אֶל־נַפְשָׁם׃ ח וַיָּבֹאוּ הַמְצֹרָעִים הָאֵלֶּה עַד־

כצ"ל מ"ש

רש"י

(ג) וארבעה אנשים · גיחזי ובניו : פתח השער · כמו שנאמר בדד ישב מחוץ למחנה מושבו (ויקרא י"ג מ"ו) : (ו) השמיע את מחנה ארם · נדמה

מצודת ציון

ארובות · חלונות כמו וכעשן מארובה (הושע י"ג) : הנכה · הנה אתה והוא כמו הנך והה"א נוספת ודוגמתו הנצבת עמכה (ש"א א') ומשפטו עמך: (ד) ונפלה · ענין נטיה כמו אל הכשדים אתה נופל (ירמיה ל"ז) : (ה) בנשף · בערב כמו מאחרי בנשף

מצודת דוד

ארובות בשמים להשליך דרך שם על הארץ הסולת והשעורים וכי אפשר שיהיה הדבר הזה להיות כ"כ בזול : רואה · הזול ההוא : ומשם לא תאכל · כי תומת מיד ועל שלגלג על דבריו אמר לו כן : (ג) פתח השער · היו יושבים בפתח השער כדין המצורע כמ"ש מחוץ למחנה מושבו (ויקרא י"ג): עד מתנו · עד אשר נמות ברעב : (ד) נחיה · כי שם נמצא לחם : ומתנו · כלומר מה בכך אם נמות הלא מכ"מ אנו מעותדים למיתה : (ו) וה' השמיע · הסבה היתה שלא מצאו שם איש כי ה' השמיע וכו' ר"ל בהשגחת ה' היה נדמה להם כאילו שומעים: לבוא עלינו · וזהו הקול שאנו שומעים: (ז) המחנה כאשר היא · הכל בשלימות כאשר היתה היא בעוד שהיו שם : אל נפשם · להציל

את

קְצֵה הַמַּחֲנֶה וַיָּבֹאוּ אֶל־אֹהֶל אֶחָד וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ וַיִּשְׂאוּ
מִשָּׁם כֶּסֶף וְזָהָב וּבְגָדִים וַיֵּלְכוּ וַיַּטְמִנוּ וַיָּשֻׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־
אֹהֶל אַחֵר וַיִּשְׂאוּ מִשָּׁם וַיֵּלְכוּ וַיַּטְמִנוּ : ט וַיֹּאמְרוּ אִישׁ
אֶל־רֵעֵהוּ לֹא־כֵן | אֲנַחְנוּ עֹשִׂים הַיּוֹם הַזֶּה יוֹם־בְּשֹׂרָה הוּא
וַאֲנַחְנוּ מַחְשִׁים וְחִכִּינוּ עַד־אוֹר הַבֹּקֶר וּמְצָאָנוּ עָוֺן וְעַתָּה
לְכוּ וְנָבֹאָה וְנַגִּידָה בֵּית הַמֶּלֶךְ : י וַיָּבֹאוּ וַיִּקְרְאוּ אֶל־
שֹׁעֵר הָעִיר וַיַּגִּידוּ לָהֶם לֵאמֹר בָּאנוּ אֶל־מַחֲנֵה אֲרָם וְהִנֵּה
אֵין־שָׁם אִישׁ וְקוֹל אָדָם כִּי אִם־הַסּוּס אָסוּר וְהַחֲמוֹר
אָסוּר וְאֹהָלִים כַּאֲשֶׁר הֵמָּה : יא וַיִּקְרָא הַשֹּׁעֲרִים וַיַּגִּידוּ
בֵּית הַמֶּלֶךְ פְּנִימָה : יב וַיָּקָם הַמֶּלֶךְ לַיְלָה וַיֹּאמֶר אֶל־
עֲבָדָיו אַגִּידָה־נָּא לָכֶם אֵת אֲשֶׁר־עָשׂוּ לָנוּ אֲרָם יָדְעוּ כִּי־
רְעֵבִים אֲנַחְנוּ וַיֵּצְאוּ מִן־הַמַּחֲנֶה לְהֵחָבֵה בַהַשָּׂדֶה בשדה ק'
לֵאמֹר כִּי־יֵצְאוּ מִן־הָעִיר וְנִתְפְּשֵׂם חַיִּים וְאֶל־הָעִיר נָבֹא :

רש"י

להם כאלו שומעין : (ט) ומצאנו עוון · מתחייבין אנו למלכות : (י) כאשר המה · כמו שהיו מונחים מתחלתם לא הוציאו מה שבתוכם : (יב) כי רעבים

מצודת דוד

את נפשם : (ט) לא כן · לא טוב ויושר כמו ולא יכין לדבר כן (שופטים י"ב) : היום הזה וגו' · כי היום יש בו מה לבשר טוב ואנחנו שותקים מלבשר ואם נמתין עד הבוקר הלא יודע למלך ע"י אחרים ונאשים בעיניו על מה שלא מהרנו לבוא ולבשר : (י) שוער העיר · שומר שער העיר : אסור · קשור אל האבוס כדרכו : כאשר המה · כשהיו מאז כאשר היו שם : (יא) ויקרא השוערים · שוער העיר קרא אל שומרי שערי בית המלך ואמר להם הדברים האלה והם הגידו הדבר לבית הפנימי מקום מושב המלך : (יב) את אשר וגו' · הערמה והתחבולה אשר עשו : כי יצאו · להמציא תם לאכול כי לגודל הרעבון לא ימתינו עד יתקרו על הדבר

אשר

מצודת ציון

(ישעיה ס') : (ט) מחשים · שותקים כמו גם אני ידעתי החשו (לעיל ב'): וחכינו · ענין איחור והמתנה כמו ונסתה ולא תחכה (לקמן ט') :

יג וַיַּעַן אֶחָד מֵעֲבָדָיו וַיֹּאמֶר וְיִקְחוּ־נָא חֲמִשָּׁה מִן־הַסּוּסִי
הַנִּשְׁאָרִים אֲשֶׁר נִשְׁאֲרוּ־בָהּ הִנָּם כְּכָל־הֶהָמוֹן המון קר
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר נִשְׁאֲרוּ־בָהּ הִנָּם כְּכָל־הֲמוֹן יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־
תָּמּוּ וְנִשְׁלְחָה וְנִרְאֶה׃ יד וַיִּקְחוּ שְׁנֵי רֶכֶב סוּסִים וַיִּשְׁלַח
הַמֶּלֶךְ אַחֲרֵי מַחֲנֵה־אֲרָם לֵאמֹר לְכוּ וּרְאוּ׃ טו וַיֵּלְכוּ
אַחֲרֵיהֶם עַד־הַיַּרְדֵּן וְהִנֵּה כָל־הַדֶּרֶךְ מְלֵאָה בְגָדִים וְכֵלִים
אֲשֶׁר־הִשְׁלִיכוּ אֲרָם בְּהֶחָפְזָם יתיר ה׳ וַיָּשֻׁבוּ הַמַּלְאָכִים
וַיַּגִּדוּ לַמֶּלֶךְ׃ טז וַיֵּצֵא הָעָם וַיָּבֹזּוּ אֵת מַחֲנֵה אֲרָם וַיְהִי
סְאָה־סֹלֶת בְּשֶׁקֶל וְסָאתַיִם שְׂעֹרִים בְּשֶׁקֶל כִּדְבַר יְהוָה׃
יז וְהַמֶּלֶךְ הִפְקִיד אֶת־הַשָּׁלִישׁ אֲשֶׁר נִשְׁעָן עַל־יָדוֹ עַל־
הַשַּׁעַר וַיִּרְמְסֻהוּ הָעָם בַּשַּׁעַר וַיָּמֹת כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אִישׁ
הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּרֶדֶת הַמֶּלֶךְ אֵלָיו׃ יח וַיְהִי כְּדַבֵּר
אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל־הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר סָאתַיִם שְׂעֹרִים בְּשֶׁקֶל

רש״י

אנחנו · ותאבים לגאת אל השלל ואל המזון : (יג) אשר נשארו בה · בתוך העיר שלא מתו ברעב : הנם ככל המון ישראל אשר נשארו בה · אם יאמרו מסוכנין הם שלא יהרגם ארם הרי הנם בעיר הזאת בסכנת הרעב כשאר כל המון ישראל אשר נשארו בה ואם ימותו הנם ככל המון ישראל אשר תמו ברעב : (טז) בחפזם · במהרם לנוס : (יז) אשר נשען על ידו · אתמול

מצודת ציון

(יג) הנם · הנה הם : המון · ענין רבוי עם: תמו · נשלמו: (טו) בחפזם · ענין מהירות כמו ויהי בחפזה לנוס

מצודת דוד

(יג) אשר נשארו בה וגו׳ · כאומר אף אם האויב ימית את הרוכבים אין היזק בדבר כי יהיו ככל המון ישראל הנשארים בעיר כי כולנו מעותדים למות ברעב והרוכבים כאחד ממנו אם ישארו פה ואם לחוש במה שיוקדם להם המיתה הלא יהיו ככל המון ישראל שכבר תמו קודם להם לזאת נשלחה ונראה : (יד) שני רכב · כי עכ״ז לא רצו להכניס בסכנה כ״א שנים : אחרי מחנה · ר״ל בדרך ארצם : (טו) אשר השליכו · להקל משאם בעבור מהירת הניסה : (יז) הפקיד · מינה אותו אז להיות שומר השער : וירמסוהו · מרוב הדחק מהעם ההולכים לשלול שלל רמסוהו ברגליהם: (יח) ויהי כדבר · חוזר ומפרש למה דבר הנביא שימות

וּסְאָה־סֹלֶת בְּשֶׁקֶל יִהְיֶה כָּעֵת מָחָר בְּשַׁעַר שֹׁמְרוֹן׃
יט וַיַּעַן הַשָּׁלִישׁ אֶת־אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמַר וְהִנֵּה יְהוָה
עֹשֶׂה אֲרֻבּוֹת בַּשָּׁמַיִם הֲיִהְיֶה כַּדָּבָר הַזֶּה וַיֹּאמֶר הִנְּךָ
רֹאֶה בְּעֵינֶיךָ וּמִשָּׁם לֹא תֹאכֵל׃ כ וַיְהִי־לוֹ כֵּן וַיִּרְמְסוּ
אֹתוֹ הָעָם בַּשַּׁעַר וַיָּמֹת׃ ח א וֶאֱלִישָׁע דִּבֶּר אֶל־הָאִשָּׁה
אֲשֶׁר־הֶחֱיָה אֶת־בְּנָהּ לֵאמֹר קוּמִי וּלְכִי אַתְּי את קרי וּבֵיתֵךְ
וְגוּרִי בַּאֲשֶׁר תָּגוּרִי כִּי־קָרָא יְהוָה לָרָעָב וְגַם־בָּא אֶל־
הָאָרֶץ שֶׁבַע שָׁנִים׃ ב וַתָּקָם הָאִשָּׁה וַתַּעַשׂ כִּדְבַר אִישׁ
הָאֱלֹהִים וַתֵּלֶךְ הִיא וּבֵיתָהּ וַתָּגָר בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים שֶׁבַע
שָׁנִים׃ ג וַיְהִי מִקְצֵה שֶׁבַע שָׁנִים וַתָּשָׁב הָאִשָּׁה מֵאֶרֶץ
פְּלִשְׁתִּים וַתֵּצֵא לִצְעֹק אֶל־הַמֶּלֶךְ אֶל־בֵּיתָהּ וְאֶל־שָׂדָהּ׃
ד וְהַמֶּלֶךְ מְדַבֵּר אֶל־גֵּחֲזִי נַעַר אִישׁ־הָאֱלֹהִים לֵאמֹר
סַפְּרָה־נָּא לִי אֵת כָּל־הַגְּדֹלוֹת אֲשֶׁר־עָשָׂה אֱלִישָׁע׃
ה וַיְהִי הוּא־מְסַפֵּר לַמֶּלֶךְ אֵת אֲשֶׁר־הֶחֱיָה אֶת־הַמֵּת
וְהִנֵּה הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־הֶחֱיָה אֶת־בְּנָהּ צֹעֶקֶת אֶל־הַמֶּלֶךְ עַל־
בֵּיתָהּ וְעַל־שָׂדָהּ וַיֹּאמֶר גֵּחֲזִי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ זֹאת הָאִשָּׁה
וְזֶה־בְּנָהּ אֲשֶׁר־הֶחֱיָה אֱלִישָׁע׃ ו וַיִּשְׁאַל הַמֶּלֶךְ לָאִשָּׁה

רש״י

שבא לבית אלישע : (א) ואלישע דבר אל האשה · זה שבע שנים : כי קרא ה׳ לרעב · הוא הרעב אשר היה בימי יואל בן פתואל : (ג) אל ביתה ואל

מצודת דוד

הנביא ואמר לפי שכאשר דבר איש האלהים וכו׳ : (יט) ויען · ואז השיב הנביא וכו׳ : ויאמר · ואז אמר לו הנביא הנך רואה וכו׳ : (כ) ויהי לו כן · וכאשר אמר הנביא כן היה : ח (א) באשר תגורי · במקום שתרצה לגור : וגם בא · כבר התחיל לבוא אל הארץ ויתמיד שבע שנים : (ג) אל ביתה · כי החזיקו בה אחרים בהיותה בפלשתים : (ד) כל הגדולות · כל הנפלאות הגדולות אשר עשה כי לא ידע המלך מכולם : (ה) ויהי הוא

וַתְּסַפֶּר־לוֹ וַיִּתֶּן־לָהּ הַמֶּלֶךְ סָרִיס אֶחָד לֵאמֹר הָשֵׁיב אֶת־
כָּל־אֲשֶׁר־לָהּ וְאֵת כָּל־תְּבוּאֹת הַשָּׂדֶה מִיּוֹם עָזְבָה אֶת־
הָאָרֶץ וְעַד־עָתָּה׃ ז וַיָּבֹא אֱלִישָׁע דַּמֶּשֶׂק וּבֶן־הֲדַד מֶלֶךְ־
אֲרָם חֹלֶה וַיֻּגַּד־לוֹ לֵאמֹר בָּא אִישׁ הָאֱלֹהִים עַד־הֵנָּה׃
ח וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־חֲזָהאֵל קַח בְּיָדְךָ מִנְחָה וְלֵךְ לִקְרַאת
אִישׁ הָאֱלֹהִים וְדָרַשְׁתָּ אֶת־יְהוָה מֵאוֹתוֹ לֵאמֹר הַאֶחְיֶה
מֵחֳלִי זֶה׃ ט וַיֵּלֶךְ חֲזָאֵל לִקְרָאתוֹ וַיִּקַּח מִנְחָה בְיָדוֹ וְכָל־
טוּב דַּמֶּשֶׂק מַשָּׂא אַרְבָּעִים גָּמָל וַיָּבֹא וַיַּעֲמֹד לְפָנָיו
וַיֹּאמֶר בִּנְךָ בֶן־הֲדַד מֶלֶךְ־אֲרָם שְׁלָחַנִי אֵלֶיךָ לֵאמֹר הַאֶחְיֶה
מֵחֳלִי זֶה׃ י וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֱלִישָׁע לֵךְ אֱמָר־לֹא לו קרי
חָיֹה תִחְיֶה וְהִרְאַנִי יְהוָה כִּי־מוֹת יָמוּת׃ יא וַיַּעֲמֵד אֶת־
פָּנָיו וַיָּשֶׂם עַד־בֹּשׁ וַיֵּבְךְּ אִישׁ הָאֱלֹהִים׃ יב וַיֹּאמֶר
חֲזָאֵל מַדּוּעַ אֲדֹנִי בֹכֶה וַיֹּאמֶר כִּי יָדַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר־

רש"י — הה"א רפה

השדה · שהחזיקו בה גזלנים : (ז) ויבא אלישע דמשק · להחזיר את גיחזי בתשובה : (י) חיה תחיה · כלפי חזאל אמר שיהיה תחת בן הדד למלכות : (יא) ויעמד את פניו · פניו של נער שלו שהיה מבקש לבכות העמיד שלא יבכה בפני חזאל וישם לבו לעמוד ולהתאפק : עד בוש · כמו בושש ולא יכול

מצודת ציון

(ס"ב ד') : ח (ו) סרים · שר : עזבה · הניחה : (ט) בנך · ר"ל מוכנע לך כבן לאביו : (יא) בוש · ענין איחור כמו ויחילו עד בוש

מצודת דוד

מספר · בעת שספר למלך מה שהחיה אלישע את בן השונמית קרה מקרה שבאה אז השונמית עם בנה לצעוק אל המלך בעבור ביתה : (ו) השיב · אמור נהשיב לה הכל ואף תבואות השדה אשר גדל בה מעת עזבה את השדה עד עתה : (ט) וכל טוב דמשק · כל מיני מאכל טוב הנמצא בדמשק : (י) אמר לו · ר"ל לנחמו אמור לו שיחיה אבל האמת הוא אשר הראני ה' בנבואה כי מות ימות : (יא) ויעמד · העמיד את פניו לנגד אחר לבל יראה דמעות עיניו מזלפין : וישם עד בוש · שם פניו כנגד האחר עד שהעכב זמן רב וכשלא יכול עוד להתאפק הרים קול בכי והחזיר פניו מעתה הואיל ואי אפשר

עוד

תַּעֲשֶׂה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל רָעָה מִבְצְרֵיהֶם תְּשַׁלַּח בָּאֵשׁ וּבַחֻרֵיהֶם
בַּחֶרֶב תַּהֲרֹג וְעֹלְלֵיהֶם תְּרַטֵּשׁ וְהָרֹתֵיהֶם תְּבַקֵּעַ׃ יג וַיֹּאמֶר
חֲזָהאֵל כִּי מָה עַבְדְּךָ הַכֶּלֶב כִּי יַעֲשֶׂה הַדָּבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה
וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע הִרְאַנִי יְהוָה אֹתְךָ מֶלֶךְ עַל־אֲרָם׃ יד וַיֵּלֶךְ ׀
מֵאֵת אֱלִישָׁע וַיָּבֹא אֶל־אֲדֹנָיו וַיֹּאמֶר לוֹ מָה־אָמַר לְךָ
אֱלִישָׁע וַיֹּאמֶר אָמַר לִי חָיֹה תִחְיֶה׃ טו וַיְהִי מִמָּחֳרָת
וַיִּקַּח הַמַּכְבֵּר וַיִּטְבֹּל בַּמַּיִם וַיִּפְרֹשׂ עַל־פָּנָיו וַיָּמֹת וַיִּמְלֹךְ
חֲזָהאֵל תַּחְתָּיו׃ טז וּבִשְׁנַת חָמֵשׁ לְיוֹרָם בֶּן־אַחְאָב מֶלֶךְ

רש״י

התאפק ויבך : (יב) תרטש · לשון ביקוע המעים ואב לכותן וקשתות נערים תרטשנה (ישעיה י״ג י״ח) : והרותיהם · מעוברות שלהם : (טו) המכבר · תרגום יונתן גונבא וכן ותכסהו בשמיכה (שופטים ד׳ י״ח) תרגום בגונבא יהוא בגד : ויפרוש על פניו · להצטנן : (טז) ובשנת חמש וגו׳ · יהושפט המליך את יורם בחייו שתי שנים כשחזרו מן המלחמה שנלחמו במלך מואב כך שנויה בסדר עולם בשנת חמש ליהורם ויהושפט בשנת חמשים שנגזרה גזירה על יהושפט ליהרג ברמות גלעד אלא שתלה לו בשביל שזעק שבע שנים :

מצודת דוד

עוד להסיר הבכי : (יב) כי ידעתי וגו׳ · וזוכר אני עתה בדבר הזה אבכה : מבצריהם · ערי מבצריהם תבעיר באש : והרותיהם · הנשים ההרות תבקע בטנם להוציא הולדות : (יג) כי מה עבדך · וכי כחי רב כ״כ לעשות כדבר הזה : מלך · ואז יהיה בידך הכח הרב הזה : (טו) ויפרוש על פניו · להקיר חמימות את החולי :

מצודת ציון

(שופטים ג׳) : (יב) תשלח · ההבער קרוי שליח כי עשה יעשה שליחותו שהולך ממקום למקום ושורף הכל : ועולליהם · בניהם הקטנים : תרטש · ענין בקיעה כמו ועולליהם ירוטשו (הושע י״ד) : (טו) המכבר · ת״י גונבא והיא מין בגד עב כי ותכסהו בשמיכה (שופטים ד׳) תרגומו

וימת · בעבור זה מת כי סרה החום מן החוץ אל הפנים : (טז) ובשנת חמש ליורם בן אחאב · שנויה בס״ע שיהושפט המליך את יהורם בנו שתי שנים שלימות בחייו דהיינו בשנת כ״ג למלכו כי כ״ה מלך והיה א״כ בשנת ה׳ ליורם בן אחאב כי הוא מלך בי״ט ליהושפט ולזה אמר ובשנת חמש ליורם בן אחאב וכו׳ ויהושפט וכו׳ ור״ל אז יהושפט מלך את יהורם בנו ויהיה מלך כמו המליך · או מלת חמש עומדת במקום שתים וכאילו אמר וחמש ליהושפט ותושב מזמן מלחמות רמות גלעד שהיה ראוי למות לולי

המלת

יִשְׂרָאֵל וִיהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ יְהוֹרָם בֶּן־יְהוֹשָׁפָ
מֶלֶךְ יְהוּדָה׃ יז בֶּן־שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה הָיָה בְמָלְכ
וּשְׁמֹנֶה שָׁנָה שנים קרי מָלַךְ בִּירוּשָׁלָםִ׃ יח וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ
מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ בֵּית אַחְאָב כִּי בַּת־אַחְאָב
הָיְתָה־לּוֹ לְאִשָּׁה וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה׃ יט וְלֹא־אָבָה
יְהוָה לְהַשְׁחִית אֶת־יְהוּדָה לְמַעַן דָּוִד עַבְדּוֹ כַּאֲשֶׁר אָמַר־
לוֹ לָתֵת לוֹ נִיר וּלְבָנָיו כָּל־הַיָּמִים׃ כ בְּיָמָיו פָּשַׁע אֱדוֹם
מִתַּחַת יַד־יְהוּדָה וַיַּמְלִכוּ עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ׃ כא וַיַּעֲבֹר יוֹרָם
צָעִירָה וְכָל־הָרֶכֶב עִמּוֹ וַיְהִי־הוּא קָם לַיְלָה וַיַּכֶּה אֶת־אֱדוֹם
הַסֹּבֵיב אֵלָיו וְאֵת שָׂרֵי הָרֶכֶב וַיָּנָס הָעָם לְאֹהָלָיו

עיין מ"ש

רש"י

(יט) ניר · ממשלה : (כ) וימליכו עליהם מלך · ומימי דוד לא היה להם מלך כמו שנאמר ומלך אין באדום וישם באדום נציבים (שמואל ב' ח' ו') שמנה מלכים מלכו באדום לפני מלך מלך לישראל המנוים בספר בראשית (ל"ו ל"א) כנגדו מלכו בישראל שמנה מלכים · איש בושת · ודוד · ושלמה ורחבעם · ואבים · ואסא · ויהושפט · ויהורם · ולא היה מלך לאדום ומה שכתוב למעלה שהלך מלך אדום עם יהורם בן אחאב ועם יהושפט למלחמ על מלך מואב לא מלך גמור הוא אלא נציב שאף הוא היה קרוי מלך וכמ שנאמר ומלך אין באדום נצב מלך (מלכים א' כ"ב מ"ח) הנציב היה לכ במקום מלך : (כא) הסוביב אליו · הסמוכים אל הספר :

מצודת ציון **מצודת דוד**

ג"כ בגונבא : (יט) ניר · כמו נר חמלת ה' עליו וכאילו נעשה אז בריה חדשה ומלך אז אבל ליורם בן אחאב

הם חמש שנים מקוטעות והם קלת שנת י"ט מיהושפט וכ' וכ"א וכ"ג וקלת כ"ג כי אז המליך את יהורם בנו והם שתי שנים לפני מותו כי בכ"ה מת וליהושפט עצמו הם חמש שנים שלימות מזמן מלחמות רמות גלעד והם מקלת שנת י"ח מתחלת מלכותו וי"ט וכ' וכ"א וכ"ב ומקלת שנת כ"ג : (יז) ושמנה שנים · ומקוטעות היו ובהם כלולים שתי השנים אשר מלך בחיי אביו : (יט) ולא אבה · עם שהיו ראוים להשחתם כי יהורם וביתו עשו הרעה : את יהודה · ר"ל מלכי יהודה : כל הימים · ר"ל כל ימי המלכות : (כ) וימליכו · כי עד הנה היה עליהם נציב מלך מתחת יד מלכי יהודה : (כא) צעירה · שם מקום מארץ אדום : קם לילה · כי לא עבר כח ללחום עמהם ביום בפומבי : הסוביב אליו · הסמוך אליו ולא עבר

כב וַיִּפְשַׁע אֱדוֹם מִתַּחַת יַד־יְהוּדָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה אָז
תִּפְשַׁע לִבְנָה בָּעֵת הַהִיא׃ כג וְיֶתֶר דִּבְרֵי יוֹרָם וְכָל־
אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יְהוּדָה׃ כד וַיִּשְׁכַּב יוֹרָם עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר עִם־
אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד וַיִּמְלֹךְ אֲחַזְיָהוּ בְנוֹ תַּחְתָּיו׃ כה בִּשְׁנַת
שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְיוֹרָם בֶּן־אַחְאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מָלַךְ
אֲחַזְיָהוּ בֶן־יְהוֹרָם מֶלֶךְ יְהוּדָה׃ כו בֶּן־עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם
שָׁנָה אֲחַזְיָהוּ בְמָלְכוֹ וְשָׁנָה אַחַת מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם
אִמּוֹ עֲתַלְיָהוּ בַּת־עָמְרִי מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל׃ כז וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ
בֵּית אַחְאָב וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כְּבֵית אַחְאָב כִּי
חֲתַן בֵּית־אַחְאָב הוּא׃ כח וַיֵּלֶךְ אֶת־יוֹרָם בֶּן־אַחְאָב

רש״י

(כב) תפשע לבנה · מרדו יושבי לבנה ומרדו במלך ואיני יודע מאיזה אומה היו שהרי לבנה מארץ ישראל היא ואומר אני שהיו משבט יהודה ומרדו במלך : (כד) ויקבר עם אבותיו בעיר דוד · (ובדברי הימים ב׳ כ״א כ׳) אומר

מצודת דוד / מצודת ציון

כח נלכת בעומק המלחמה : ויכו · ורלה לומר מלך הסמאיר. כנר : אחר שהכה מה בהם נס מיד לאהליו

כי פחד מאדום : (כב) אז · בעת ההיא פשע גם לבנה ונזכרת היא ביהושע בערי נחלת יהודה והיתה סמוכה לאדום ופשעה גם היא במלך יהודה : (כה) בשנת שתים עשרה · כי יהורם בן יהושפט מלך בשנת ה׳ ליורם בן אחאב וא׳ שנים מקוטעות מלך הרי כלו בי״ב ליורם בן אחאב ואז מלך אחזיה : (כו) בן עשרים ושתים שנה · ובד״ה נאמר בן ארבעים ושתים שנה ושנויה בס״ע שמנין הזה אינו ללידת אחזיה כ״א לצמיחת מלכות עמרי על כל ישראל שהיתה ע״י שנשא יהושפט את בתו לאשה כמ״ש שם (ויתכן שנשאה שנה אחת לפני מלוך עמרי על כל ישראל והיו א״כ מ״ב שנה מקוטעות) ובעבור היות אחזיה מזרעו קרה לו שנהרג עם מלך ישראל ע״י יהוא ולזה תלה מלכותו בצמיחת מלכות עמרי : בת עמרי · ולמעלה נאמר שיהורם אביו נשא בת אחאב וידמה שעמרי גדלה ונקראת בתו אף כי בני בנים הם כבנים : (כז) כי חתן · ר״ל ע״י החתון באה לו קורבתו עמהם כי אביו

לַמִּלְחָמָה עִם־חֲזָאֵל מֶלֶךְ־אֲרָם בְּרָמֹת גִּלְעָד וַיַּכּוּ אֲרַמִּים
אֶת־יוֹרָם : כט וַיָּשָׁב יוֹרָם הַמֶּלֶךְ לְהִתְרַפֵּא בְיִזְרְעֶאל מִן־
הַמַּכִּים אֲשֶׁר יַכֻּהוּ אֲרַמִּים בָּרָמָה בְּהִלָּחֲמוֹ אֶת־חֲזָהאֵל
מֶלֶךְ אֲרָם וַאֲחַזְיָהוּ בֶן־יְהוֹרָם מֶלֶךְ יְהוּדָה יָרַד לִרְאוֹת
אֶת־יוֹרָם בֶּן־אַחְאָב בְּיִזְרְעֶאל כִּי־חֹלֶה הוּא : ט א וֶאֱלִישָׁע
הַנָּבִיא קָרָא לְאַחַד מִבְּנֵי הַנְּבִיאִים וַיֹּאמֶר לוֹ חֲגֹר מָתְנֶיךָ
וְקַח פַּךְ הַשֶּׁמֶן הַזֶּה בְּיָדֶךָ וְלֵךְ רָמֹת גִּלְעָד : ב וּבָאתָ
שָׁמָּה וּרְאֵה־שָׁם יֵהוּא בֶן־יְהוֹשָׁפָט בֶּן־נִמְשִׁי וּבָאתָ
וַהֲקֵמֹתוֹ מִתּוֹךְ אֶחָיו וְהֵבֵיאתָ אֹתוֹ חֶדֶר בְּחָדֶר : ג וְלָקַחְתָּ
פַךְ־הַשֶּׁמֶן וְיָצַקְתָּ עַל־רֹאשׁוֹ וְאָמַרְתָּ כֹּה־אָמַר יְהוָה
מְשַׁחְתִּיךָ לְמֶלֶךְ אֶל־יִשְׂרָאֵל וּפָתַחְתָּ הַדֶּלֶת וְנַסְתָּה וְלֹא
תְחַכֶּה : ד וַיֵּלֶךְ הַנַּעַר הַנַּעַר הַנָּבִיא רָמֹת גִּלְעָד :
ה וַיָּבֹא וְהִנֵּה שָׂרֵי הַחַיִל יֹשְׁבִים וַיֹּאמֶר דָּבָר לִי אֵלֶיךָ
הַשָּׂר וַיֹּאמֶר יֵהוּא אֶל־מִי מִכֻּלָּנוּ וַיֹּאמֶר אֵלֶיךָ הַשָּׂר : ו וַיָּקָם

רש"י

בעיר דוד ולא בקברות המלכים : (א) ואלישע הנביא קרא וגו' · באותו הפרק שהיה יהורם חולה ביזרעאל : לאחד מבני הנביאים · יונה בן אמתי היה : חגור מתניך · כל חגורת מתנים לשון זירוז גבורה הוא לפי שהוא שלוח לדבר הסכנה (צריך זירוז) : (ד) הנער הנביא · נערו של אלישע הנביא

מצודת ציון

ט (א) פך · שם כלי מיוחד לשמן : (ב) תחכה · תמתין ותאחר כמו וחכינו עד אור הבוקר (לעיל ז') :

מצודת דוד

אביו היה חתן בית אחאב : (כט) וישב · מן המלחמה : ברמה · היא רמות גלעד : לראות · ר"ל לבקרו על כי היה חולה מן המכים : ט (א) לאחד וגו' · אמרו רבותינו ז"ל שהיה יונה בן אמתי : חגור מתניך · לילך וללכת בזריזות כי החגור במתניו הוא קל ללכת ומזורז : (ב) והקמותו · אמור לו שיקום מבין רעיו ותביא אותו בחדר לפנים מחדר : (ג) ונסתה · תנוס משם ולא תאחר מללכת שלא תסתכן כאשר יודע לאלך : (ד) וילך הנער · וחוזר ומפרש הנער של הנביא : (ה) דבר לי · יש לי

מס

וַיָּבֹא הַבַּיְתָה וַיִּצֹק הַשֶּׁמֶן אֶל־רֹאשׁוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה־
אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מְשַׁחְתִּיךָ לְמֶלֶךְ אֶל־עַם יְהוָה אֶל־
יִשְׂרָאֵל : ז וְהִכִּיתָה אֶת־בֵּית אַחְאָב אֲדֹנֶיךָ וְנִקַּמְתִּי דְּמֵי ׀
עֲבָדַי הַנְּבִיאִים וּדְמֵי כָּל־עַבְדֵי יְהוָה מִיַּד אִיזָבֶל : ח וְאָבַד
כָּל־בֵּית אַחְאָב וְהִכְרַתִּי לְאַחְאָב מַשְׁתִּין בְּקִיר וְעָצוּר
וְעָזוּב בְּיִשְׂרָאֵל : ט וְנָתַתִּי אֶת־בֵּית אַחְאָב כְּבֵית יָרָבְעָם
בֶּן־נְבָט וּכְבֵית בַּעְשָׁא בֶן־אֲחִיָּה : י וְאֶת־אִיזֶבֶל יֹאכְלוּ
הַכְּלָבִים בְּחֵלֶק יִזְרְעֶאל וְאֵין קֹבֵר וַיִּפְתַּח הַדֶּלֶת וַיָּנֹס :
יא וְיֵהוּא יָצָא אֶל־עַבְדֵי אֲדֹנָיו וַיֹּאמֶר לוֹ הֲשָׁלוֹם מַדּוּעַ
בָּא־הַמְשֻׁגָּע הַזֶּה אֵלֶיךָ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אַתֶּם יְדַעְתֶּם אֶת־
הָאִישׁ וְאֶת־שִׂיחוֹ : יב וַיֹּאמְרוּ שֶׁקֶר הַגֶּד־נָא לָנוּ וַיֹּאמֶר
כָּזֹאת וְכָזֹאת אָמַר אֵלַי לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה מְשַׁחְתִּיךָ
לְמֶלֶךְ אֶל־יִשְׂרָאֵל : יג וַיְמַהֲרוּ וַיִּקְחוּ אִישׁ בִּגְדוֹ וַיָּשִׂימוּ

רש״י

כך תרגם יונתן ואזל עולימא תלמידא דנביא : (יא) אתם ידעתם את האיש · אתם מכירים את האיש שהוא משוגע : (יב) ויאמרו שקר · אתם אומר

מצודת דוד

מה לדבר עמך : (ז) בית אחאב · זרעו ובני ביתו : ונקמתי · על ידיך : (ח) משתין בקיר · זה הזכר שעושה קלות : עצור · העוצר הכנוס בבית : ועזוב · המקנה העזוב ע״פ השדה : בישראל : ר״ל בפרסום למען יקחו מוסר : (יא) יצא · מן החדר : ויאמר · אחד מהם שאלו השלום ר״ל אם הנביא נביא טוב ושלום מדוע א״כ בא אליך לבד ולא אמר לכולנו : המשוגע · כן קראו את הנביא לפי שבעת שהיה מתבודד בנבואה היה נדמה להם כמשתגע על כי לא פנה אז בעניני העולם : אתם ידעתם · כלאמר הלא אתם מכירים אותו ואת דבריו שהמה של מה בכך לא לשלום ולא למלחמה והיה חפץ להעלים הדבר עד עת ירפה כי יש לאל ידו : (יב) שקר · אתם מדבר שקר כי לא דברי רוח היו ולזאת הגד לנו : כזאת וכזאת ·

מצודת ציון

(י) בחלק · הנחלה יקרא כן כי נחלק לו : (יא) שיחו · דברו כמו כי שיח וכי שיג לו (מלכים א׳ י״ח) :

ואומר

תַּחְתָּיו אֶל־גֶּרֶם הַמַּעֲלוֹת וַיִּתְקְעוּ בַּשֹּׁפָר וַיֹּאמְרוּ מָלַךְ
יֵהוּא׃ יד וַיִּתְקַשֵּׁר יֵהוּא בֶּן־יְהוֹשָׁפָט בֶּן־נִמְשִׁי אֶל־
יוֹרָם וְיוֹרָם הָיָה שֹׁמֵר בְּרָמֹת גִּלְעָד הוּא וְכָל־יִשְׂרָאֵל
מִפְּנֵי חֲזָאֵל מֶלֶךְ אֲרָם׃ טו וַיָּשָׁב יְהוֹרָם הַמֶּלֶךְ לְהִתְרַפֵּא
בְיִזְרְעֶאל מִן־הַמַּכִּים אֲשֶׁר יַכֻּהוּ אֲרַמִּים בְּהִלָּחֲמוֹ אֶת־
חֲזָאֵל מֶלֶךְ אֲרָם וַיֹּאמֶר יֵהוּא אִם־יֵשׁ נַפְשְׁכֶם אַל־יֵצֵא
פָלִיט מִן־הָעִיר לָלֶכֶת לְגִּיד להגיד קרי בְּיִזְרְעֶאל׃ טז וַיִּרְכַּב
יֵהוּא וַיֵּלֶךְ יִזְרְעֶאלָה כִּי יוֹרָם שֹׁכֵב שָׁמָּה וַאֲחַזְיָה מֶלֶךְ
יְהוּדָה יָרַד לִרְאוֹת אֶת־יוֹרָם׃ יז וְהַצֹּפֶה עֹמֵד עַל־הַמִּגְדָּל
בְּיִזְרְעֶאל וַיַּרְא אֶת־שִׁפְעַת יֵהוּא בְּבֹאוֹ וַיֹּאמֶר שִׁפְעַת
אֲנִי רֹאֶה וַיֹּאמֶר יְהוֹרָם קַח רַכָּב וּשְׁלַח לִקְרָאתָם וְיֹאמַר

רש"י

מעלים אתה מה שאמר לך: (יג) אל גרם המעלות · על דרג שעיא כמין מעלות עשויות למול שעות היום לדעת על כל שעה ושעה כשהצל יורד שעה אחת · אורלוין בלע"ז לשון פגם · והגרמה שבהלכות שחיטה מן הלשון הזה הוא שהושט הולך ויורד ונראה כמין גבשושית למעלה: (טו) אם יש נפשכם · שאמלוך: מן העיר · מן רמות גלעד: לגיד · כמו להגיד: (יז) שפעת · גדוד:

מצודת ציון

(יג) גרם · עצם וגרם אחד הוא כמו תשבר גרם (משלי כ"ה) וכמו שעצמות הדבר נקרא בלשון עצם כמ"ש בעצם היום (בראשית ז') כ"כ נקרא בל' גרם: המעלות · המדרגות: (יד) ויתקשר · כן נקרא המרד כי רבים יתקשרו באגודה אחת: (טו) נפשכם · רצונכם כמו ואכלת ענבים כנפשך (דברים כ"ג): פליט · הוא שארית וכן שריד ופליט (ירמיה מ"ב): (יז) והצופה · הוא העומד במקום גבוה להביט למרחוק: שפעת·

מצודת דוד

וחוזר ומפרש כה אמר ה' וכו': (יג) תחתיו · תחת יהוא לשבת למעלה מכולם כדרך המלך: אל גרם המעלות · על המעלות עצמן: (יד) ויתקשר · עשה קשר עם השרים שהיו עמו: ויורם היה שומר · אז היתה קביעתו ברמות גלעד לשמור העיר מחיל חזאל: (טו) וישב · לפי שעה שב מרמות גלעד להתרפא ביזרעאל: אם יש נפשכם · אם יש רצונכם שאמלוך אני שמרו לבל יצא מי מן העיר כי פן ילך ויגיד ביזרעאל ויהיה המלך נשמר: (יז) בבואו · בעת בוא רבוי העם אשר עם יהוא ראה אותם הצופה אבל עדיין לא הכיר אם של יהוא

השלום : יח וילך רכב הסוס לקראתו ויאמר כה־אמר
המלך השלום ויאמר יהוא מה־לך ולשלום סב אל־
אחרי ויגד הצפה לאמר בא־המלאך עד־הם ולא־שב :
יט וישלח רכב סוס שני ויבא אלהם ויאמר כה־אמר
המלך שלום ויאמר יהוא מה־לך ולשלום סב אל־אחרי :
כ ויגד הצפה לאמר בא עד־אליהם ולא־שב והמנהג
כמנהג יהוא בן־נמשי כי בשגעון ינהג : כא ויאמר
יהורם אסר ויאסר רכבו ויצא יהורם מלך־ישראל
ואחזיהו מלך־יהודה איש ברכבו ויצאו לקראת יהוא
וימצאהו בחלקת נבות היזרעאלי : כב ויהי כראות
יהורם את־יהוא ויאמר השלום יהוא ויאמר מה השלום
עד־זנוני איזבל אמך וכשפיה הרבים : כג ויהפך יהורם
ידיו וינס ויאמר אל־אחזיהו מרמה אחזיה : כד ויהוא
מלא ידו בקשת ויך את־יהורם בין זרעיו ויצא החצי
מלבו ויכרע ברכבו : כה ויאמר אל־בדקר שלשה שא

עיין מ"ש

ה"א במקום וי"ו

מצודת דוד

כמה : ויאמר השלום · הרכב יאמר להם השלום ר"ל אם בואם בעבור השלום או למלחמה : (יח) מה לך ולשלום · מה לך שתשאל השלום האם נוגע בך הדבר : סוב אל אחרי · ללכת עם אנשי ולא תשוב אל המלך : (כ) והמנהג · הנני רואה הנהגת כעת הנה הוא כמנהג יהוא אשר הנהגתו בשגעון מבלי סדר וישוב הדעת : בן נמשי · בן בנו של נמשי : (כב) מה השלום · מהו השלום הראוי עד שיהא תשלום גמול זנוני איזבל וכו' · וכאומר וכי ראוים אתם לשלום : (כג) ויהפוך · הפך ידיו האוחזות ברסני הסוסים להפכם לאחור ולנוס : מרמה · ר"ל הנה קשר ומרד ובמרמה היו מראים עצמם כאוהבים : (כד) מלא ידו · שם כל ידו במלואה בקשת לירות בכח רב : ויכרע · כרע על ברכיו :

מצודת ציון

מלשון סבוב : (יח) עד הם · עד אליהם : (כא) בחלקת · בנחלת שדה : (כה) שלשו · ענין שר כמו ומבחר שלישיו (שמות ט"ו) : שא ·

הַשְׁלִכֵהוּ בְּחֶלְקַת שְׂדֵה נָבוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי כִּי־זְכֹר אֲנִי
וָאַתָּה אֵת רֹכְבִים צְמָדִים אַחֲרֵי אַחְאָב אָבִיו וַיהוָה נָשָׂא
עָלָיו אֶת־הַמַּשָּׂא הַזֶּה׃ כו אִם־לֹא אֶת־דְּמֵי נָבוֹת וְאֶת־
דְּמֵי בָנָיו רָאִיתִי אֶמֶשׁ נְאֻם־יְהוָה וְשִׁלַּמְתִּי לְךָ בַּחֶלְקָה
הַזֹּאת נְאֻם־יְהוָה וְעַתָּה שָׂא הַשְׁלִכֵהוּ בַחֶלְקָה כִּדְבַר
יְהוָה׃ כז וַאֲחַזְיָה מֶלֶךְ־יְהוּדָה רָאָה וַיָּנָס דֶּרֶךְ בֵּית
הַגָּן וַיִּרְדֹּף אַחֲרָיו יֵהוּא וַיֹּאמֶר גַּם־אֹתוֹ הַכֻּהוּ אֶל־

רש"י

(כה) את רוכבים צמדים · את אשר אני ואתה היינו רוכבים צמדים (ס"א מצומדים) אחר אחאב ביום שהרג את נבות : וה' נשא עליו · ביד אליהו הנביא המשא הזה ואנחנו שמענו : (כז) הכהו אל המרכבה וגו' · (ובדברי הימים ב' כ"ב ט') הוא אומר ויבקש את אחזיהו וילכדוהו והוא מתחבא בשומרון ויביאוהו אל יהוא יש ליישב המקראות וינס דרך הגן מיזרעאל לשומרון וירדוף אחריו יהוא אך יש גמגום בדבר שהרי לא היתה ממשלת יהוא בשומרון עד יום המחרת כמו שמפורש בענין ויכתוב יהוא ספרים וישלח שומרון וגו' רבותינו פירשו באגדת חלק והוא מתחבא בשומרון שהיה קודר אזכרות וכותב שם עבודת כוכבים תחתיהם ולפי דבריהם יש לומר שאין התחבאה זו מפני יהוא אלא כך פירושו ויבקש את אחזיהו וילכדוהו כשהיה נס דרך הגן והוא היה מרשיע לעשות מתחלה שהיה בא לשומרון ומתחבא מפני שרי יהודה לעשות התועבה הזאת לפי שיושבי שומרון עובדי

מצודת ציון

הנביא אותו : צמדים · חבורים יחד כמו צמיד פתיל (במדבר י"ט) : נשא עליו · הטעים עליו : המשא · הנבואה : (כו) אמש · יאמר על הלילה העברה כמו ויוכח אמש (בראשית

מצודת דוד

(כה) כי זכרי תן דעתך לזכור כי אני ואתה את אשר היינו רוכבים צמדים ומחוברים אחרי אחאב ואז נשא ה' עליו את המשא הזה על ידי אליהו : (כו) אם לא · וכה אמר אם לא וכו' ור"ל הלא את דמי וכו' ראיתי אמש כי למחרת הריגת נבות ירד אחאב לרשת כרמו ואז אמר לו אליהו בדבר ה' אם לא את דמי וכו' ראיתי אמש והם צועקים ומבקשים עליו דין : דמי בניו · יש מרז"ל אמרו שהרג גם בניו ומהם אמרו בנין שהיה עתיד להוליד : ושלמתי לך · גם זה דברי אליהו שאמר בשם ה' שיקבל גמולו בחלקת נבות : ועתה · הואיל ודבר ה' הוא השליכו אל החלקה הזאת : (כז) גם אותו הכהו · כי גם הוא מבית אחאב עובד עבודת כוכבים

במוסס

הַמֶּרְכָּבָה בְּמַעֲלֵה־גוּר אֲשֶׁר אֶת־יִבְלְעָם וַיָּנָס מְגִדּוֹ
וַיָּמָת שָׁם׃ כח וַיַּרְכִּבוּ אֹתוֹ עֲבָדָיו יְרוּשָׁלָ͏ְמָה וַיִּקְבְּרוּ
אֹתוֹ בִקְבֻרָתוֹ עִם־אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד׃ כט וּבִשְׁנַת אַחַת־
עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְיוֹרָם בֶּן־אַחְאָב מָלַךְ אֲחַזְיָה עַל־יְהוּדָה׃

רש"י

עבודת כוכבים היו ויביאוהו אל יהוא אנשי יהוא שרדפו אחריו ויאמר הכהו אל המרכבה: במעלה גור · שפם הביאוהו אליו: וינס מגדו · מוכה בגכליות: (כט) ובשנת אחת עשרה שנה ליורם בן אחאב מלך אחזיה · למעלה הוא אומר בשנת י"ב ועל כרחך יהורם אביו לא מת אלא בשנת י"ב ליורם שהרי בשנת ה' ליורם מלך וח' שנים מלך ומהו שאמר כאן בשנת י"א אומר אני שמלך בחיי אביו שנה לפי שהיה נגוף בתחלואים רעים כמו שנאמר (בד"ה ב' כ"א י"ח) ואחרי כל זאת נגפו ה' לחלי לאין מרפא ויהי לימים מימים יצאו מעיו עם חליו וגו' וימליכו יושבי ירושלים את אחזיהו וכאן הוא אומר בן כ"ב שנה אחזיהו במלכו (ובד"ה ב' כ"ב ב') בן מ"ב שנה היה במלכו וכל ימי יהורם אביו מ' שנה היו ולא יותר שנאמר בו ל"ב שנה במלכו וח' שנה מלך והיאך אפשר לבן להיות גדול מאביו שתי שנים אלא כ' שנה לפני שנולד שהם ב' שנים קודם שנולד אביו נגזרה גזרה זו מיום שנשא אסא את בת עמרי ליהושפט בנו נגזרה גזרה זו על בית דוד שתכלה עם בית אחאב וכן הוא אומר (בד"ה ב' כ"ב ז') ומאלהים היתה תבוסת אחזיהו לבוא אל יורם וגו' כך שנויה בסדר עולם ובתוספתא דסוטה אך בכל המקרא לא מצינו שנשא יהושפט את בת עמרי אך מצאתי (בדברי הימים ב' י"ח א') ויתחתן לאחאב ושמא זו היא אחותו שנשא ובשנת ל' ואחד לאסא נשאה שנאמר בשנת ל"א לאסא מלך עמרי (מלכים א' ט"ז כ"ה) ושנינו בסדר עולם שמלך מלכות שלימה שהרי שש שנים קודם לכן מלך על חצי העם וכשנשא אסא את בתו ליהושפט נתעלה עמרי והרגו את תבני לא

מצודת דוד

כמוהם: אל המרכבה · בעודו יושב במרכבה: במעלה גור · כאלו אמר והכהו במעלת גור וקצר הכתוב וסמך על מ"ש גם אותו הכהו: את יבלעם · סמוך ליבלעם: וינס מגדו · אחרי אשר הכהו נס אל מגדו: וימת שם · ר"ל הומת בדבר הקשר ההוא של יהוא כי בד"ה נאמר שמת בשומרון כי לשם

בא ממגדו: (כח) בקבורתו · אשר כרה לו בחייו: (כט) ובשנת אחת עשרה · ר"ל אחר שעבר שנת י"א כי בי"ב מלך וכמ"ש למעלה בשנת שתים עשרה וכו' כי יהורם אביו מלך בה' ליורם בן אחאב וימי מלכותו ח' שנים מקוטעות וכלו א"כ בי"ב ליורם בן אחאב ואז מלך אחזיה:

ל וַיָּבוֹא יֵהוּא יִזְרְעֶאלָה וְאִיזֶבֶל שָׁמְעָה וַתָּשֶׂם בַּפּוּךְ עֵינֶיהָ
וַתֵּיטֶב אֶת־רֹאשָׁהּ וַתַּשְׁקֵף בְּעַד הַחַלּוֹן׃ לא וְיֵהוּא
בָּא בַשָּׁעַר וַתֹּאמֶר הֲשָׁלוֹם זִמְרִי הֹרֵג אֲדֹנָיו׃ לב וַיִּשָּׂא
פָנָיו אֶל־הַחַלּוֹן וַיֹּאמֶר מִי אִתִּי מִי וַיַּשְׁקִיפוּ אֵלָיו שְׁנַיִם
שְׁלֹשָׁה סָרִיסִים׃ לג וַיֹּאמֶר שִׁמְטֻהוּ יתיר ו' וַיִּשְׁמְטוּהָ
וַיִּז מִדָּמָהּ אֶל־הַקִּיר וְאֶל־הַסּוּסִים וַיִּרְמְסֶנָּה׃ לד וַיָּבֹא
וַיֹּאכַל וַיֵּשְׁתְּ וַיֹּאמֶר פִּקְדוּ־נָא אֶת־הָאֲרוּרָה הַזֹּאת וְקִבְרוּהָ
כִּי בַת־מֶלֶךְ הִיא׃ לה וַיֵּלְכוּ לְקָבְרָהּ וְלֹא־מָצְאוּ בָהּ כִּי
אִם־הַגֻּלְגֹּלֶת וְהָרַגְלַיִם וְכַפּוֹת הַיָּדָיִם׃ לו וַיָּשֻׁבוּ וַיַּגִּידוּ

רש"י

וחשוב משנת ל"א לאסא עד מות אחזיהו ותמצאם מ"ב: (ל) ותיטב את ראשה · ותקנת ית רישה כדי שתהא נאה בעיני יהוא וישאנה: (לא) ויאמר השלום · תרצה להיות עמי בשלום: זמרי הורג אדניו · אם הרגת את אדוניך אין זה דבר חדש שהרי זמרי גם הוא הרג את אלה בן בעשא: (לב) מי אתי · מי בכם לעזרתי: (לג) שמטוה · מן החלון ארצה: (לה) הגלגולת והרגלים · אמרו רבותינו שהיתה מרקדת לפני חתנים בידיה וברגליה ומכשכשת

מצודת ציון

נ"א): (ל) בפוך · הוא כחול שחור וכן כי תקרעי בפוך עיניך (ירמיה ד'): ותיטב · ענין תיקון כמו מה תיטיב דרכך (שם ג'): ותשקף · ראתה והביטה: (לב) סריסים · שרים: (לג) שמטוה · ענין הזזה מן המקום כמו שמטו הבקר (ש"ב ו'): ויז · מל' הזיה ונטיפה: (לה) הגלגלת ·

מצודת דוד

(ל) ותשם בפוך עיניה · כמו ותשם פוך בעיניה וכן שלחו באש מקדשך (תהלים ע"ד) משפטו שלחו אש במקדשך: ותיטב את ראשה · תקנה לעיף ראשה וקשטה עצמה למצוא חן בעיני יהוא לבל יהרגנה: (לא) השלום · האתה תרצה להיות עמי בשלום: זמרי הורג אדניו · לפי שגם זמרי הרג את המלך אלה בן בעשא לזה קראה אותו בשם זמרי וכאילו באה להקל אשמתו לומר שכבר היה לעולמים וכדי להחניפו אמרה כן: (לב) מי אתי מי · מי פה בעזרתי: וישקיפו אליו · כאומרם הננו למצותיך: (לג) שמטוה · הזיזו אותה מן החלון להפילה לארץ: וירמסנה · יהוא רמסה ברגליו: (לד) פקדו נא · זכרו את הארורה הזאת וקברוה כי בת מלך היא ואין מדרך המוסר לנהוג בה בזיון אחר המיתה: (לה) כי אם הגולגולת וכו' · ושאר כל הגוף אכלו הכלבים

כדבר

לוֹ וַיֹּאמֶר דְּבַר־יְהוָה הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד־עַבְדּוֹ אֵלִיָּהוּ
הַתִּשְׁבִּי לֵאמֹר בְּחֵלֶק יִזְרְעֶאל יֹאכְלוּ הַכְּלָבִים אֶת־בְּשַׂר
אִיזָבֶל׃ לז וְהָיְתָ והיתה ק׳ נִבְלַת אִיזֶבֶל כְּדֹמֶן עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה
בְּחֵלֶק יִזְרְעֶאל אֲשֶׁר לֹא־יֹאמְרוּ זֹאת אִיזָבֶל׃ י א וּלְאַחְאָב
שִׁבְעִים בָּנִים בְּשֹׁמְרוֹן וַיִּכְתֹּב יֵהוּא סְפָרִים וַיִּשְׁלַח שֹׁמְרוֹן
אֶל־שָׂרֵי יִזְרְעֶאל הַזְּקֵנִים וְאֶל־הָאֹמְנִים אַחְאָב לֵאמֹר׃
ב וְעַתָּה כְּבֹא הַסֵּפֶר הַזֶּה אֲלֵיכֶם וְאִתְּכֶם בְּנֵי אֲדֹנֵיכֶם
וְאִתְּכֶם הָרֶכֶב וְהַסּוּסִים וְעִיר מִבְצָר וְהַנָּשֶׁק׃ ג וּרְאִיתֶם
הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר מִבְּנֵי אֲדֹנֵיכֶם וְשַׂמְתֶּם עַל־כִּסֵּא אָבִיו
וְהִלָּחֲמוּ עַל־בֵּית אֲדֹנֵיכֶם׃ ד וַיִּרְאוּ מְאֹד מְאֹד וַיֹּאמְרוּ הִנֵּה
שְׁנֵי הַמְּלָכִים לֹא עָמְדוּ לְפָנָיו וְאֵיךְ נַעֲמֹד אֲנָחְנוּ׃ ה וַיִּשְׁלַח
אֲשֶׁר־עַל־הַבַּיִת וַאֲשֶׁר עַל־הָעִיר וְהַזְּקֵנִים וְהָאֹמְנִים אֶל־
יֵהוּא ׀ לֵאמֹר עֲבָדֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכֹל אֲשֶׁר־תֹּאמַר אֵלֵינוּ

רש״י

בראשה : (לז) כדומן · תרגומו כזבל : (א) ואל האומנים אחאב · אומנים את בניו : (ב) ואתכם הרכב והסוסים · ויש בכם כח להלחם : (ד) שני המלכים · יורם ואחזיהו : (ו) ובני המלך שבעים איש את גדולי

מצודת דוד

כדבר ה׳ ואז״ל בזכות שהיתה מרקדת ברגלים ומטפחת בידים ומרכנת בראשה לפני הכלה לשמחה לזה נשארו ולא אכלום הכלבים : (לו) דבר ה׳ הוא · ולא במקרה באה : (לז) כדומן · כזבל המפוזר בארץ כן היו אבריה מפוזרים : זאת איזבל · כי רוב הגוף אכלו הכלבים והנשאר לא היה שמה עלים : י (א) האמנים אחאב · האומנים של אחאב : (ב) ועתה · לא הזכיר הכתוב ראשית הדברים שהיו כמנהג לפוקדם בשלום ואח״ז כתב ועתה וכו׳ : בני אדוניכם · יורשי המלוכה : הרכב וגו׳ · וא״כ הכח בידכם להלחם : (ג) על בית · בעבור בית אדוניכם ובכדי לנסותם לדעת מה בלבם שלא אליהם כדברים האלה : (ה) אשר על הבית · הממונה על

מצודת ציון

הראש : (לז) כדומן · כזבל כמו לדומן על פני האדמה (ירמיה ח׳) : י (א) האמנים · כן יקראו מגדלי הילדי׳ כמו על צד תאמנה (ישעיה ס׳) : (ב) והנשק · כלי המלחמה כמו נשק

נַעֲשֶׂה לֹא־נַמְלִיךְ אִישׁ הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עֲשֵׂה׃ ו וַיִּכְתֹּב
אֲלֵיהֶם סֵפֶר שֵׁנִית לֵאמֹר אִם־לִי אַתֶּם וּלְקֹלִי ׀ אַתֶּם
שֹׁמְעִים קְחוּ אֶת־רָאשֵׁי אַנְשֵׁי בְנֵי־אֲדֹנֵיכֶם וּבֹאוּ אֵלַי
כָּעֵת מָחָר יִזְרְעֶאלָה וּבְנֵי הַמֶּלֶךְ שִׁבְעִים אִישׁ אֶת־גְּדֹלֵי
הָעִיר מְגַדְּלִים אוֹתָם׃ ז וַיְהִי כְּבֹא הַסֵּפֶר אֲלֵיהֶם וַיִּקְחוּ אֶת־
בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁחֲטוּ שִׁבְעִים אִישׁ וַיָּשִׂימוּ אֶת־רָאשֵׁיהֶם
בַּדּוּדִים וַיִּשְׁלְחוּ אֵלָיו יִזְרְעֶאלָה׃ ח וַיָּבֹא הַמַּלְאָךְ וַיַּגֶּד־לוֹ
לֵאמֹר הֵבִיאוּ רָאשֵׁי בְנֵי־הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר שִׂימוּ אֹתָם שְׁנֵי
צִבֻּרִים פֶּתַח הַשַּׁעַר עַד־הַבֹּקֶר׃ ט וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיֵּצֵא
וַיַּעֲמֹד וַיֹּאמֶר אֶל־כָּל־הָעָם צַדִּקִים אַתֶּם הִנֵּה אֲנִי קָשַׁרְתִּי
עַל־אֲדֹנִי וָאֶהְרְגֵהוּ וּמִי הִכָּה אֶת־כָּל־אֵלֶּה׃ י דְּעוּ
אֵפוֹא כִּי לֹא יִפֹּל מִדְּבַר יְהוָה אַרְצָה אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה עַל־

רש"י

העיר וגו' · כל זה כתב בספר ואני יודע חשבונם שבעים איש והם עם גדולי העיר המגדלים אותם : (ז) בדודים · סירות : (ח) צבורים · תמרין דגורין מונט"י בלע"ז : (ט) צדיקים אתם · כולכם בעיניכם צדיקים ומחזיקים אותי בחזקת רשע על שהרגתי את המלך ועתה ראו הנה אני קשרתי על אדוני ואהרגהו את כל אלה מי הכה אני לא הרגתים אך מאלה תדעו אפוא כי גזרת המלך היא עליהם וההורגם צדיק הוא ומקיים את מצות המקום :

מצודת ציון

בית היער (שם כ"ב) : (ז) בדודים · ענין קדירות וכן והכה בכיור או בדוד (ש"א ב') : (ח) צבורים · קבוצים כמו ויצבור יוסף (בראשית מ"א) : (י) אפוא · ת"י כען והוא תרגום של

מצודת דוד

בית המלך: (ו) אם לי אתם · אם אתם משלי ונכנעים אלי : כעת מחר · כעת הזאת ביום מחר : ובני המלך גו' · גם זה מדברי יהוא שכתב להם יודע אני שהמה שבעים ובבית גדולי העיר ולא תוכלו להעלים ממני את מי מהם : את גדולי העיר · והמה עם גדולי העיר שהיו מגדלים אותם ר"ל שהיו בבית גדולי העיר : (ח) עד הבקר · להיות מונחים עד הבקר בכדי שיראום העם : (ט) צדיקים אתם · רצה לומר הנה תחשבו שאתם צדיקים ממני על שהרגתי את המלך ומי הרג את כל אלה הלא אנשי שומרון הרגום : (י) דעו אפוא · בזאת דעו עתה שלא יפול דבר ה' ארצה להיות

בֵּית אַחְאָב וַיהוָה עָשָׂה אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד עַבְדּוֹ אֵלִיָּהוּ׃
יא וַיַּךְ יֵהוּא אֵת כָּל־הַנִּשְׁאָרִים לְבֵית־אַחְאָב בְּיִזְרְעֶאל
וְכָל־גְּדֹלָיו וּמְיֻדָּעָיו וְכֹהֲנָיו עַד־בִּלְתִּי הִשְׁאִיר־לוֹ שָׂרִיד׃
יב וַיָּקָם וַיָּבֹא וַיֵּלֶךְ שֹׁמְרוֹן הוּא בֵּית־עֵקֶד הָרֹעִים
בַּדָּרֶךְ׃ יג וְיֵהוּא מָצָא אֶת־אֲחֵי אֲחַזְיָהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה
וַיֹּאמֶר מִי אַתֶּם וַיֹּאמְרוּ אֲחֵי אֲחַזְיָהוּ אֲנַחְנוּ וַנֵּרֶד לִשְׁלוֹם
בְּנֵי־הַמֶּלֶךְ וּבְנֵי הַגְּבִירָה׃ יד וַיֹּאמֶר תִּפְשׂוּם חַיִּים וַיִּתְפְּשׂוּם
חַיִּים וַיִּשְׁחָטוּם אֶל־בּוֹר בֵּית־עֵקֶד אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם אִישׁ
וְלֹא־הִשְׁאִיר אִישׁ מֵהֶם׃ טו וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם וַיִּמְצָא אֶת־
יְהוֹנָדָב בֶּן־רֵכָב לִקְרָאתוֹ וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר אֵלָיו הֲיֵשׁ אֶת־
לְבָבְךָ יָשָׁר כַּאֲשֶׁר לְבָבִי עִם־לְבָבֶךָ וַיֹּאמֶר יְהוֹנָדָב יֵשׁ
וָיֵשׁ תְּנָה אֶת־יָדֶךָ וַיִּתֵּן יָדוֹ וַיַּעֲלֵהוּ אֵלָיו אֶל־הַמֶּרְכָּבָה׃

רש"י

(יב) בית עקד הרועים · בית כניסת רעיה : עקד · לשון קשר מקום אסיפת רועים : (יג) ובני הגבירה · איזבל : (טו) ויאמר אליו · הוא : היש את לבבך ישר · ושלם מה שאני עושה כאשר לבבי שלם עם לבבך : ויאמר יהונדב יש ויש תנה את ידך · ואתוז בה והעלני אליך על המרכבה :

מצודת דוד

בטל מה מדברו כ"א יפול על ראש מי אשר נגזר עליו : וה' עשה · הריגת המלך ובניו באה בהשגחת מה': (יב) הוא בית עקד · כשבא לבית עקד הרועים אשר עמדה בדרך : (יג) ויהוא מצא · שם מצא יהוא את אחזיהו ר"ל בני אחזיהו וכן נאמר בד"ה כי לא היו לו אחים כי כולם נהרגו מאז כמש"ש : לשלום · לשאול בשלום בני אחאב ואיזבל ולא ידעו כי נהרגו : (יד) וישחטום · כי גם המה היו מבית אחאב : בית עקד · העומד בבית עקד : (טו) היש את לבבך ישר · האם יש עם לבבך ישר תמים עמי לאהוב אותי כאשר לבבי ישר עם לבבך : יש ויש · הכפל לחזק : תונה את ידך · כדרך אהבה וקיום ברית או להעלהו על המרכבה :

מצודת ציון

עתה : (יא) ומיודעיו · קרוביו כמו מודע לאישה (רות ב') : וכהניו · כהני הבעל : שריד · שארית : (יב) בית עקד הרועים · בית שהרועים גוזזים בו הצאן ולפי שהדרך לעקדם ולקשרם בעת הגזה קרוי עקד מלשון ויעקוד את יצחק (בראשית כ"ב):

טז וַיֹּאמֶר לְכָה אִתִּי וּרְאֵה בְּקִנְאָתִי לַיהוָה וַיַּרְכִּבוּ אֹתוֹ
בְּרִכְבּוֹ׃ יז וַיָּבֹא שֹׁמְרוֹן וַיַּךְ אֶת־כָּל־הַנִּשְׁאָרִים לְאַחְאָב
בְּשֹׁמְרוֹן עַד־הִשְׁמִדוֹ כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר אֶל־אֵלִיָּהוּ׃
יח וַיִּקְבֹּץ יֵהוּא אֶת־כָּל־הָעָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַחְאָב עָבַד
אֶת־הַבַּעַל מְעָט יֵהוּא יַעַבְדֶנּוּ הַרְבֵּה׃ יט וְעַתָּה כָל־
נְבִיאֵי הַבַּעַל כָּל־עֹבְדָיו וְכָל־כֹּהֲנָיו קִרְאוּ אֵלַי אִישׁ אַל־
יִפָּקֵד כִּי זֶבַח גָּדוֹל לִי לַבַּעַל כֹּל אֲשֶׁר־יִפָּקֵד לֹא יִחְיֶה וְיֵהוּא
עָשָׂה בְעָקְבָּה לְמַעַן הַאֲבִיד אֶת־עֹבְדֵי הַבָּעַל׃ כ וַיֹּאמֶר
יֵהוּא קַדְּשׁוּ עֲצָרָה לַבַּעַל וַיִּקְרָאוּ׃ כא וַיִּשְׁלַח יֵהוּא בְּכָל־
יִשְׂרָאֵל וַיָּבֹאוּ כָּל־עֹבְדֵי הַבַּעַל וְלֹא־נִשְׁאַר אִישׁ אֲשֶׁר
לֹא־בָא וַיָּבֹאוּ בֵּית הַבַּעַל וַיִּמָּלֵא בֵית־הַבַּעַל פֶּה לָפֶה׃
כב וַיֹּאמֶר לַאֲשֶׁר עַל־הַמֶּלְתָּחָה הוֹצֵא לְבוּשׁ לְכֹל עֹבְדֵי

רש"י

(יט) בעקבה · במרמה לשון ויעקבני (בראשית כ"ז ל"ו): (כ) קדשו עצרה · הכריזו אסיפה להיות נעצרים לבית הבעל: (כב) על המלתחה · ת"י לדממנא על קומטריא ארגזים וקופסאות שכורכין בתוכן וגונזין תכשיטי

מצודת ציון

(טז) בקנאתי · ענין נקימה כמו קנאו את קנאתי (במדבר כ"ה): (יט) אל יפקד · אל יחסר כמו ולא נפקד ממנו איש (שם ל"א): בעקבה· ת"י בחוכמא וכן ויעקבני זה פעמים (בראשית כ"ז): (כ) קדשו· הזמינו: עצרה · אסיפה וקבוץ כמו עצרת בוגדים (ירמיה ט'): (כב) המלתחה· הוא מקום גניזת כריכי מלבושי כהני הבעל והוא הפוך מן וערפל חתולתו (איוב ל"ח) וכן ת"י קומטרא ובמשנה כסוי קמטרא טהור (כלים פי"ו):

מצודת דוד

(טז) בקנאתי · במה שאקנא קנאת ה' להנקם מבית אחאב ועובדי הבעל: (יח) אחאב עבד את הבעל מעט · כאומר והנה בעבור זה בא הרעה על ביתו: (יט) לי לבעל · יהיה לי אל הבעל: בעקבה · בכדי שיקבלו כולם: (כ) קדשו עצרה · הזמינו יום להיות כולם נעצרים ונאספים: ויקראו· הכריזו יום קבוע: (כא) פה לפה · מהפתח מהעבר מזה עד הפתח שממולו: (כב) הוצא לבוש · הכוונה היה שיהיו נכרים במלבושיהם לפ"ת

הַבָּעַל וַיֹּצֵא לָהֶם הַמַּלְבּוּשׁ׃ כג וַיָּבֹא יֵהוּא וִיהוֹנָדָב בֶּן־
רֵכָב בֵּית הַבָּעַל וַיֹּאמֶר לְעֹבְדֵי הַבַּעַל חַפְּשׂוּ וּרְאוּ פֶּן־
יֶשׁ־פֹּה עִמָּכֶם מֵעַבְדֵי יְהוָה כִּי אִם־עֹבְדֵי הַבַּעַל לְבַדָּם׃
כד וַיָּבֹאוּ לַעֲשׂוֹת זְבָחִים וְעֹלוֹת וְיֵהוּא שָׂם־לוֹ בַחוּץ שְׁמֹנִים
אִישׁ וַיֹּאמֶר הָאִישׁ אֲשֶׁר־יִמָּלֵט מִן־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אֲנִי
מֵבִיא עַל־יְדֵיכֶם נַפְשׁוֹ תַּחַת נַפְשׁוֹ׃ כה וַיְהִי כְּכַלֹּתוֹ
לַעֲשׂוֹת הָעֹלָה וַיֹּאמֶר יֵהוּא לָרָצִים וְלַשָּׁלִשִׁים בֹּאוּ הַכּוּם
אִישׁ אַל־יֵצֵא וַיַּכּוּם לְפִי־חָרֶב וַיַּשְׁלִכוּ הָרָצִים וְהַשָּׁלִשִׁים
וַיֵּלְכוּ עַד־עִיר בֵּית־הַבָּעַל׃ כו וַיֹּצִאוּ אֶת־מַצְּבוֹת בֵּית־
הַבַּעַל וַיִּשְׂרְפוּהָ׃ כז וַיִּתְּצוּ אֵת מַצְּבַת הַבָּעַל וַיִּתְּצוּ אֶת־
בֵּית הַבַּעַל וַיְשִׂמֻהוּ לְמַחֲרָאוֹת למוצאות קרי עַד־הַיּוֹם׃
כח וַיַּשְׁמֵד יֵהוּא אֶת־הַבַּעַל מִיִּשְׂרָאֵל׃ כט רַק חֲטָאֵי

רש"י

עובדי הבעל: (כד) נפשו תחת נפשו · נפש השומר תחת הנפש הנמלט: (כה) וישלכו · ורמו רהטיא וגבריא קטילין · השליכו חללים את עובדי הבעל: (כו) למחראות · לשון בית הכסא וכן לאכול את חוריהם (ישעיה ל"ו י"ב): (כט) רק חטאי ירבעם וגו' · מדאגה שלא תשוב הממלכה לבית

מצודת דוד

ימלט מי מהם: (כג) מעבדי ה' · כי חשש פן יבוא מי מהם לראות מה נעשה ויאבד עמהם: כי אם · ר"ל עבדי ה' יצאו מפה ולא ישארו כ"א עובדי הבעל: (כד) על ידיכם · המסורים בידכם לשמרם לבל יברחו: נפשו · נפש השומר הפושע בשמירתו תחת נפש הנמלט בפשיעתו: (כה) ככלותו · כאשר השלים יהוא לעשות העולה על ידיהם כי אחר שעשו העולה התפרסם אמתת הדבר שהמה עובדי הבעל ומעתה לא יאמרו שהרג נקיים: וישליכו · אמר כן על דרך ההרחבה אשר מרוב החפזון כאילו השליכו א"ע ללכת עד העיר המיוחדת לבית הבעל: (כז) מצבת הבעל · הבסיס שעמדה עליו צורת

מצודת ציון

(כג) חפשו · חקרו כמו נחפשה דרכינו (איכה ג'): (כה) לרצים · הרצים רגלי לפני מרכבתו: ולשלשים · ולשרים: (כו) וישרפוה · כל אחת ואחת: (כז) ויתצו · מלשון נתיצה ושבירה: למוצאות · להפנות שם

הבעל

יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל לֹא־סָר יֵהוּא
מֵאַחֲרֵיהֶם עֶגְלֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר בֵּית־אֵל וַאֲשֶׁר בְּדָן : ל וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־יֵהוּא יַעַן אֲשֶׁר־הֱטִיבֹתָ לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינַי
כְּכֹל אֲשֶׁר בִּלְבָבִי עָשִׂיתָ לְבֵית אַחְאָב בְּנֵי רְבִעִים יֵשְׁבוּ
לְךָ עַל־כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל : לא וְיֵהוּא לֹא שָׁמַר לָלֶכֶת בְּתוֹרַת־
יְהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל בְּכָל־לְבָבוֹ לֹא סָר מֵעַל חַטֹּאות יָרָבְעָם
אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל : לב בַּיָּמִים הָהֵם הֵחֵל יְהוָה
לְקַצּוֹת בְּיִשְׂרָאֵל וַיַּכֵּם חֲזָאֵל בְּכָל־גְּבוּל יִשְׂרָאֵל : לג מִן־
הַיַּרְדֵּן מִזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ אֵת כָּל־אֶרֶץ הַגִּלְעָד הַגָּדִי וְהָראוּבֵנִי
וְהַמְנַשִּׁי מֵעֲרֹעֵר אֲשֶׁר עַל־נַחַל אַרְנֹן וְהַגִּלְעָד וְהַבָּשָׁן :
לד וְיֶתֶר דִּבְרֵי יֵהוּא וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה וְכָל־גְּבוּרָתוֹ הֲלוֹא־
הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל :
לה וַיִּשְׁכַּב יֵהוּא עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בְּשֹׁמְרוֹן וַיִּמְלֹךְ
יְהוֹאָחָז בְּנוֹ תַּחְתָּיו : לו וְהַיָּמִים אֲשֶׁר מָלַךְ יֵהוּא עַל־

רש"י

דוד כמו שנתירא ירבעם : (ל) ויאמר ה' אל יהוא · ביד יונה : בני רבעים · ארבע דורות תחת שהשמדת את בן אחאב שמלכו ארבע דורות · עמרי · ואחאב · ואחזיה · ויהורם : (לב) לקצות · כמו קנאתי בחיי לגדולים :

מצודת ציון

(לב) לקצות · להכרית כמו וקצותה את כפה (דברים כ"ה) :

מצודת דוד

הבעל : (כט) עגלי הזהב · מוסב על תחלת המקרא לומר ומה הם חטאי ירבעם עגלי הזהב אשר בבית אל וכו' : (ל) ויאמר ה' · ע"י נביא : הטיבת לעשות וגו' · הישר בעיני עשית בלא היותר טוב וכפי מחשבות לבבי עשית וכו' : בני רבעים · ד' דורות מזרעך ימלכו : (לב) החל ה' · התחיל ה' להכרית בישראל : בכל גבול ישראל · לא במקום אחד לבד : (לג) מזרח השמש · לצד המזרח הכה את כל ארץ הגלעד וכו' : מערועער וגו' · מן ערוער הכה עד סוף הגבול : והגלעד · עיר הגלעד היתה מטרפולין לכל ארץ הגלעד ואמר מלבד שהכה ארץ הגלעד כמ"ש למעלה הכה גם עיר המטרפולין שלה :

כל

יִשְׂרָאֵל עֶשְׂרִים־וּשְׁמֹנֶה שָׁנָה בְּשֹׁמְרוֹן : יא א וַעֲתַלְיָה
אֵם אֲחַזְיָהוּ וְרָאֲתָה ראתה קרי כִּי מֵת בְּנָהּ וַתָּקָם וַתְּאַבֵּד
אֵת כָּל־זֶרַע הַמַּמְלָכָה : ב וַתִּקַּח יְהוֹשֶׁבַע בַּת־הַמֶּלֶךְ יוֹרָם
אֲחוֹת אֲחַזְיָהוּ אֶת־יוֹאָשׁ בֶּן־אֲחַזְיָה וַתִּגְנֹב אֹתוֹ מִתּוֹךְ
בְּנֵי־הַמֶּלֶךְ הַמְּמוֹתִים הממותתים קרי אֹתוֹ וְאֶת־מֵינִקְתּוֹ בַּחֲדַר
הַמִּטּוֹת וַיַּסְתִּרוּ אֹתוֹ מִפְּנֵי עֲתַלְיָהוּ וְלֹא הוּמָת : ג וַיְהִי
אִתָּהּ בֵּית יְהוָה מִתְחַבֵּא שֵׁשׁ שָׁנִים וַעֲתַלְיָה מֹלֶכֶת עַל־
הָאָרֶץ : ד וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית שָׁלַח יְהוֹיָדָע וַיִּקַּח | אֶת־
שָׂרֵי הַמֵּאיוֹת המאות קרי לַכָּרִי וְלָרָצִים וַיָּבֵא אֹתָם אֵלָיו
בֵּית יְהוָה וַיִּכְרֹת לָהֶם בְּרִית וַיַּשְׁבַּע אֹתָם בְּבֵית יְהוָה
וַיַּרְא אֹתָם אֶת־בֶּן־הַמֶּלֶךְ : ה וַיְצַוֵּם לֵאמֹר זֶה הַדָּבָר

רש"י

(בראשית כ"ז מ"ז) : (ב) בחדר המטות · בעליית בית קדשי הקדשים כמה שהוא אומר ויהי אתה בית ה' מתחבא וגו' (לקמן פסוק ג') עליו אמר דוד (תהלים כ"ז ה') כי יצפנני בסכו יסתירני בסתר אהלו וקורא אותה חדר המטות על שם בין שדי ילין (שיר השירים א' י"ג) וזהו שיסד ר' אליעזר כפן חדר המטות חורבן ביתך יכפר עליהם : (ד) לכרי · שרי המאות לגבורים ושרי מאות לרצים ולכרי שלא אמר לכרים לשון שם דבר של קבוצת הגבורים ברני"ר בלע"ז : ויכרות להם ברית · שיהו בעזרתו להמליך את בן המלך :

מצודת דוד

יא (א) כל זרע · בכדי שתמלוך היא מבלי מערער : (ב) אותו ואת מנקתו · את יואש ומניקתו החביאה בחדר המטות שהיה בבית המקדש : ויסתירו · אף היודעים הסתירו אותו לבל יודע לעתליה ולזה לא הומת : (ג) ויהי אתה · כי היא היתה אשת כהן גדול והתמידה לשבת בבית המקדש : ועתליה מולכת · וימי מלכותה ו' שנים מקוטעות : ובשנה השביעית · למספר השנים שהיה מתחבא : יהוידע · יתכן שהוא יוחנן הנזכר בדברי הימים א' ה' ועיין בסוף הספר בחשבון הדורות : (ד) שרי המאות · מן הכהנים והלוים : לכרי ולרצים · גם לקח הכרים והרצים : ויכרות · להיות שאהבה ביניהם ולהיות ידם עמו להמליך את בן המלך והשביעם על זאת :

מצודת ציון

יא (ד) לכרי · כמו לכרים ויקראו כן השרים ע"ד השאלה וכמ"ש מדם כרים

השלישית

אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן הַשְּׁלִשִׁית מִכֶּם בָּאֵי הַשַּׁבָּת וְשֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת
בֵּית הַמֶּלֶךְ׃ ו וְהַשְּׁלִשִׁית בְּשַׁעַר סוּר וְהַשְּׁלִשִׁית בַּשַּׁעַר
אַחַר הָרָצִים וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־מִשְׁמֶרֶת הַבַּיִת מַסָּח׃ ז וּשְׁתֵּי
הַיָּדוֹת בָּכֶם כֹּל יֹצְאֵי הַשַּׁבָּת וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת בֵּית־

רש"י

(ה) השלישית מכם באי השבת · המשמרות היו מתחדשות ובאות בשבת משמרות כהונה ולויה אחת נכנסת ואחת יוצאת וצוה את המשמר הנכנס נתחלק לשלשה חלקים השלישית בבית המלך לשמור שלא יעמוד איש על המלך להרגו והשלישית בשער סור הוא שער המזרחי שבעזרה שער הסרס · אף הוא משערי העזרה ויונתן תרגם בתרעא דבתרוהי תרעא רהטיא ושער הרצים דרך שם באים מבית המלך לבית המקדש כמה שנאמר בסוף הענין והוא שער העזרה שנאמר אחריו שער הרצים קרא (בדברי הימים ב' כ"ג ד') שער הספים: (ו) ושמרתם את משמרת הבית מסח · שמירה זו ניוס על החלק הראשון שאמר עליו ושמרו את משמרת בית המלך: מסח · שמרוהו מאוד שלא תסיחו דעתכם לשון נוטריקון (שמואל א' כ"ז ב') שלא יהא יאוש כדבר ומ"ש של מסח מן היסוד: (ז) ושתי הידות בכם · שאמרתי היינו בשער סור ובשער הרצים ועמהם כל יוצאי השבת כל אנשי משמר היוצא: ושמרו את משמרת בית ה' אל המלך · שלא

מצודת ציון

ועתודים (ישעיה ל"ד): (ו) מסח · מל' היסח הדעת: (ז) הידות ·

מצודת דוד

(ה) השלישית · חלק שלישי: באי השבת · כי משמרות הכהנים והלוים היו מתחלפים בכל שבת אלו יוצאים ואלו באים כמה שכתוב בדברי הימים וקרוים המה באי השבת ואמר להם השלישית מכם ר"ל חלק שלישי משומרי המלך יהיו מאנשי באי השבת: ושומרי וגו' · המה יהיו שומרי משמרת בית המלך שלא יהרג בבית המלך מאוהבי עתליה והשמירה ההיא תהיה אחר שיבוא המלך אל הבית:(ו) והשלישית · חלק שלישי השני ישמרו בשער סור וארז"ל שהוא שער המזרחי ויקרא כן ע"ש שמשם היו הטמאים פורשים ע"ש הכתוב סורו טמא קראו למו (איכה ד') ובד"ה נאמר שער היסוד והיא היא לפי שהיתה מקום התחלת הקדושה כמו יסוד להבנין: והשלישית · חלק שלישי השלישי ישמרו בהשער אשר אחריו שער הרצים כן ת"י: את משמרת הבית · לבל יבוא מי בו להרוג את המלך: מסח · ת"י מדאשתלי ור"ל שישמרו מבלי היסח הדעת: (ז) ושתי הידות בכם · שני שלישים בשומרי המלך יהיו כל אנשי יוצאי השבת על כי המה פנוים מעבודת המקדש כי באו במקומם באי השבת והמה יעבדו עבודת המקדש ולזה לא יוכלו הם כולם לשמור על המלך כ"א שלישיתם: ושמרו · יוצאי השבת ישמרו בבית ה' בעבור המלך ·

יְהוָה אֶל־הַמֶּלֶךְ׃ ח וְהִקַּפְתֶּם עַל־הַמֶּלֶךְ סָבִיב אִישׁ וְכֵלָיו
בְּיָדוֹ וְהַבָּא אֶל־הַשְּׂדֵרוֹת יוּמָת וִהְיוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ בְּצֵאתוֹ
וּבְבֹאוֹ׃ ט וַיַּעֲשׂוּ שָׂרֵי הַמֵּאיוֹת המאות ק׳ כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה
יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן וַיִּקְחוּ אִישׁ אֶת־אֲנָשָׁיו בָּאֵי הַשַּׁבָּת עִם
יֹצְאֵי הַשַּׁבָּת וַיָּבֹאוּ אֶל־יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן׃ י וַיִּתֵּן הַכֹּהֵן
לְשָׂרֵי הַמֵּאיוֹת המאות קרי אֶת־הַחֲנִית וְאֶת־הַשְּׁלָטִים אֲשֶׁר
לַמֶּלֶךְ דָּוִד אֲשֶׁר בְּבֵית יְהוָה׃ יא וַיַּעַמְדוּ הָרָצִים אִישׁ ׀
וְכֵלָיו בְּיָדוֹ מִכֶּתֶף הַבַּיִת הַיְמָנִית עַד־כֶּתֶף הַבַּיִת הַשְּׂמָאלִית
לַמִּזְבֵּחַ וְלַבָּיִת עַל־הַמֶּלֶךְ סָבִיב׃ יב וַיּוֹצִא אֶת־בֶּן־הַמֶּלֶךְ
וַיִּתֵּן עָלָיו אֶת־הַנֵּזֶר וְאֶת־הָעֵדוּת וַיַּמְלִכוּ אֹתוֹ וַיִּמְשָׁחֻהוּ

רש"י

יהואש נזק מתוך בית ה׳ ולא הוצרך לכל זאת אלא שבת ראשונה עד שהומתה עתליה וכרתו עוזריה מן העיר: (ח) והבא אל השדרות · איש נכרי היבא לתוך המחוז הקרוי שדרות והוא מקום מבוא המלך מביתו לבית ה׳ ולא ידעתי מהו לשון שדרות ויונתן תרגם סידריא: (יב) את הנזר ואת העדות· ספר התורה כמו שכתוב והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו (דברים י"ז י"ט) ורבותינו אמרו הנזר הוא העדות שכל הראוי למלכות הולמתו ושאינו ראוי

מצודת דוד

(ח) וכליו · כלי זיינו : והבא · איש זר הבא אל תוך סדר מערכת השומרים יומת פי׳ אולי הוא מאנשי עתליה ומבקש להרוג את המלך : בצאתו ובבואו · בצאתו מן הבית ובבואו אליו : (ט) איש את אנשיו · כל שר מאה מבאי השבת ויוצאי השבת לקח את אנשיו : (י) החנית : ר"ל קבוצת החניתות : אשר למלך דוד · אשר עשאם דוד והיו מונחים בבית ה׳ : (יא) ויעמדו הרצים · מלבד באי השבת ויוצאי השבת עמדו הרצים ע"פ רוחב הבית ור"ל בעזרה : למזבח · לפני המזבח וההיכל : על המלך · סמוך למלך וסביבו : (יב) ויוצא · ממקום מחבואו: הנזר · כתר מלכות : העדות · היא התורה הנקראת עדות והיה תולה בזרועו וכמ"ש רז"ל בס"ת שהיתה של מלך · או הוא מלשון

מצודת ציון

החלקים כמו וארבע הידות (בראשית מ"ז י"ח): (ח) והקפתם · וסבבתם: השדרות · כמו הסדרות בסמ"ך והוא מל׳ סדור ועריכה וכמו שהחיל המסודר יקראו מערכות כמו כן יקראו סדרות : (י) השלטים · כעין מגנים: (יא) מכתף · מצד : (יב) הנזר · הכתר : העדות · מל׳ עדי וקשוט או על הס"ת אמר :

עדי

וַיַּכּוּ־כָ֑ף וַיֹּאמְר֖וּ יְחִ֥י הַמֶּֽלֶךְ׃ יג וַתִּשְׁמַ֣ע עֲתַלְיָ֔ה אֶת־
ק֥וֹל הָרָצִ֖ין הָעָ֑ם וַתָּבֹ֥א אֶל־הָעָ֖ם בֵּ֥ית יְהוָֽה׃ יד וַתֵּ֡רֶא
וְהִנֵּ֣ה הַמֶּ֩לֶךְ֩ עֹמֵ֨ד עַֽל־הָעַמּ֜וּד כַּמִּשְׁפָּ֗ט וְהַשָּׂרִ֤ים וְהַחֲצֹֽצְרוֹת֙
אֶל־הַמֶּ֔לֶךְ וְכָל־עַ֤ם הָאָ֙רֶץ֙ שָׂמֵ֔חַ וְתֹקֵ֖עַ בַּחֲצֹצְר֑וֹת וַתִּקְרַ֤ע
עֲתַלְיָה֙ אֶת־בְּגָדֶ֔יהָ וַתִּקְרָ֖א קֶ֥שֶׁר קָֽשֶׁר׃ טו וַיְצַו֩ יְהוֹיָדָ֨ע
הַכֹּהֵ֜ן אֶת־שָׂרֵ֥י הַמֵּאוֹת׀ המאות קרי פְּקֻדֵ֣י הַחַ֗יִל וַיֹּ֤אמֶר
אֲלֵיהֶם֙ הוֹצִ֤יאוּ אֹתָהּ֙ אֶל־מִבֵּ֣ית לַשְּׂדֵר֔וֹת וְהַבָּ֥א אַחֲרֶ֖יהָ
הָמֵ֣ת בֶּחָ֑רֶב כִּ֚י אָמַ֣ר הַכֹּהֵ֔ן אַל־תּוּמַ֖ת בֵּ֥ית יְהוָֽה׃ טז וַיָּשִׂ֤מוּ
לָהּ֙ יָדַ֔יִם וַתָּב֛וֹא דֶּֽרֶךְ־מְב֥וֹא הַסּוּסִ֖ים בֵּ֣ית הַמֶּ֑לֶךְ וַתּוּמַ֖ת
שָֽׁם׃ יז וַיִּכְרֹ֨ת יְהוֹיָדָ֜ע אֶֽת־הַבְּרִ֗ית בֵּ֤ין יְהוָה֙ וּבֵ֣ין הַמֶּ֣לֶךְ
וּבֵ֣ין הָעָ֔ם לִהְי֥וֹת לְעָ֖ם לַֽיהוָ֑ה וּבֵ֥ין הַמֶּ֖לֶךְ וּבֵ֥ין הָעָֽם׃

קמץ בז"ק

רש"י

למלכות אינה הולמתו: (יד) העמוד · הוא מעמד המלך בבית ה': קשר קשר · מרד מרד יש כאן: (טו) הוציאו אותה · מבית המקדש לשדרות והביאו אותה דרך בית השדרות לבית המלך ואל תניחוה לצאת דרך מוצא העזרה אל העיר פן תמצא עוזרים ומתחברים אליה: והבא אחריה · בעזרתה: המת בחרב · להמית בחרב: (טז) וישימו לה ידים · מקום אשטנג"א בלע"ז: (יז) בין ה' ובין המלך ובין העם · שיהו המלך והעם

מצודת דוד

עדי וקשוט ור"ל קשט אותו בגדי מלוכה מאבני יקר: ויכו כף · היא דרך שמחה: (יג) קול הרצין העם · קול מרוצת העם וכאלו אמר קול העם הרצין: (יד) על העמוד · ר"ל על מקום מיוחד למלך לעמוד שם וזהו כמשפט ר"ל כמנהג המלך וכן נאמר בד"ה על עמדו והיא היא: קשר קשר · מרד מרד יש כאן וכפלה דבריה כדרך המרד: (טו) פקודי החיל · הממונים על החיל: הוציאו אותה אל מבית לשדרות · ר"ל הוציאו אותה מחוץ לבה"מ אולם תלך אל מבית לשדרות ר"ל מבפנים למערכת השומרים לבל תמלט: והבא אחריה · להיות בעזרתה דתו להמית בחרב: כי אמר וגו' · ולזה לא הרגוה מיד: (טז) וישימו לה ידים · עשו לה מקום פנוי ללכת מבית ה' ובאה אל בית המלך בדרך אשר הסוסים באים בה ושם נהרגה: (יז) להיות לעם לה' · מוסב גם על ובין המלך שגם הוא יעבוד את ה': ובין המלך ובין העם · שהמלך ילחם מלחמות העם והם יעבדוהו כמשפט

מראוי

יח וַיָּבֹאוּ כָל־עַם הָאָרֶץ בֵּית־הַבַּעַל וַיִּתְּצֻהוּ אֶת־מִזְבְּחֹתָו
מזבחתיו קרי וְאֶת־צְלָמָיו שִׁבְּרוּ הֵיטֵב וְאֵת מַתָּן כֹּהֵן הַבַּעַל
הָרְגוּ לִפְנֵי הַמִּזְבְּחוֹת וַיָּשֶׂם הַכֹּהֵן פְּקֻדֹּת עַל־בֵּית יְהוָה׃
יט וַיִּקַּח אֶת־שָׂרֵי הַמֵּאוֹת וְאֶת־הַכָּרִי וְאֶת־הָרָצִים וְאֵת ׀
כָּל־עַם הָאָרֶץ וַיֹּרִידוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ מִבֵּית יְהוָה וַיָּבוֹאוּ דֶּרֶךְ־
שַׁעַר הָרָצִים בֵּית הַמֶּלֶךְ וַיֵּשֶׁב עַל־כִּסֵּא הַמְּלָכִים׃
כ וַיִּשְׂמַח כָּל־עַם־הָאָרֶץ וְהָעִיר שָׁקָטָה וְאֶת־עֲתַלְיָהוּ
הֵמִיתוּ בַחֶרֶב בֵּית מֶּלֶךְ המלך קרי׃ יב א בֶּן־שֶׁבַע שָׁנִים
יְהוֹאָשׁ בְּמָלְכוֹ׃ ב בִּשְׁנַת־שֶׁבַע לְיֵהוּא מָלַךְ יְהוֹאָשׁ
וְאַרְבָּעִים שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָ͏ִם וְשֵׁם אִמּוֹ צִבְיָה מִבְּאֵר
שָׁבַע׃ ג וַיַּעַשׂ יְהוֹאָשׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה כָּל־יָמָיו אֲשֶׁר
הוֹרָהוּ יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן׃ ד רַק הַבָּמוֹת לֹא־סָרוּ עוֹד הָעָם

רש"י

אחרי ה' ואח"כ בין המלך ובין העם שיהו עבדים למלך : (יח) פקדות · ממונים לשמור במקום משמרתם כהלכתן כי עתליהו בטלה את סדר משמרות הבית : (יט) ויבאו דרך שער הרצים · אל בית המלך : (ג) כל ימיו אשר הורהו יהוידע · אבל משמת יהוידע אז באו שרי יהודה להשתחות למלך ועשאוהו אלוה אמרו לו הנכנס לבית קדש הקדשים שעה אחת מסוכן למות ואתה נחבאת בו שש שנים כדאי אתה להיות אלוה אז שמע המלך אליהם

מצודת דוד

הראוי למלך : (יח) פקדות על בית ה' · ממונים כפי שתקן דוד כי בהיותם עובדים לבעל בטלו הממונים: (כ) והעיר שקטה · לא נתעורר עוד מלחמה בעבור זה כי את עתליה המיתו ולא היה עוד מי לעורר מלחמה : יב (ב) בשנת שבע · כי כשמלך יהוא הרג את אחזיה · ועתליה לא קבלה המלוכה עד שנה השניה ליהוא ונועתה בשנה הששית והיא התחלת השביעית ליהוא ואז מלך יהואש : (ג) אשר הורהו · ר"ל כל הימים אשר למדו יהוידע אולם אחרי מות יהוידע ולא היה בעולם ללמדו השחית דרכו כמ"ש בדברי הימים : (ד) רק הבמות

מצודת ציון

(יח) ויתצהו · מל' נתיצה ושבירה : היטב · ר"ל בחוזק וכן טחון היטב (שם ל"ב):מתן·כך שמו:(כ) שקטה · נחה: יב (ג) הורהו · למדהו כמו את מי

מְזַבְּחִים וּמְקַטְּרִים בַּבָּמוֹת׃ ה וַיֹּאמֶר יְהוֹאָשׁ אֶל־הַכֹּהֲנִים
כֹּל כֶּסֶף הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר־יוּבָא בֵית־יְהוָה כֶּסֶף עוֹבֵר
אִישׁ כֶּסֶף נַפְשׁוֹת עֶרְכּוֹ כָּל־כֶּסֶף אֲשֶׁר יַעֲלֶה עַל לֶב־
אִישׁ לְהָבִיא בֵּית יְהוָה׃ ו יִקְחוּ לָהֶם הַכֹּהֲנִים אִישׁ מֵאֵת
מַכָּרוֹ וְהֵם יְחַזְּקוּ אֶת־בֶּדֶק הַבַּיִת לְכֹל אֲשֶׁר־יִמָּצֵא שָׁם
בָּדֶק׃ ז וַיְהִי בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה לַמֶּלֶךְ יְהוֹאָשׁ
לֹא־חִזְּקוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת׃ ח וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ
יְהוֹאָשׁ לִיהוֹיָדָע הַכֹּהֵן וְלַכֹּהֲנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מַדּוּעַ
אֵינְכֶם מְחַזְּקִים אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת וְעַתָּה אַל־תִּקְחוּ־כֶסֶף
מֵאֵת מַכָּרֵיכֶם כִּי־לְבֶדֶק הַבַּיִת תִּתְּנֻהוּ׃ ט וַיֵּאֹתוּ הַכֹּהֲנִים

רש״י

(בד"ה ב' כ"ד י"ז) : (ה) כסף עובר איש כסף נפשות ערכו · שני כספים יש כאן כסף עובר הוא כסף השקלים שבכל שנה שנאמר בו (שמות ל' י"ג וי"ד) כל העובר על הפקודים ואיש שיתנדב ערכת נפשו שאומר ערכי עלי : כל כסף אשר יעלה וגו' · כגון שאומר הרי עלי מנה לבדק הבית : (ו) יקחו להם הכהנים · יהיה שלהם והם יקבלו עליהם לחזק את בדק הבית משלהם : מאת מכרו · מאת מכירו הרגיל אצלו : בדק · בקיעה וסדק בחומה : (ח) ועתה אל תקחו כסף · עוד ואל תחזקו הבית משלכם : כי לבדק הבית

מצודת ציון

יורה דעה (ישעיה כ"ח) : (ז) בדק · מקום השבר והרעוע יקרא בדק כי מהצורך לבדוק ולחפש אחריו כמו מחזיקי בדקך (יחזקאל כ"ז) : (ט) ויאתו · נתרצו כמו בזאת נאות לכם (בראשית

מצודת דוד

הבמות · במות יחיד לשמים ואסור הוא משנבנה הבית : (ה) כסף עובר · בתחלת המקרא אמר כל כסף וכו' וחוזר ומפרש מה הן הכספים ואמר כסף עובר רצה לומר מחצית השקל שנאמר בו זה יתנו כל העובר על הפקודים (שמות ל') : איש וגו' · גם הכסף הבא מהאיש אשר יערוך נפש שדמיו קצובים בתורה ולפי רוב השנים : אשר יעלה וגו' · גם הכסף העולה על לב איש להביא בנדבה : (ו) יקחו להם · כל הכספים האלו יקחו הכהנים לעצמם ר"ל מאת מכירו ומיודעו ותמור זה יחזקו משלהם את בה"מ בכל מקום שימצא שם בדק : (ח) אל תקחו כסף · אל תקחו לעצמכם אלא מיד בבואו לידכם תנו אותו לבדק הבית ר"ל הכניסו באוצר בית ה' עד יהיה בהם די לחזק הבדק : (ט) ויאתו הכהנים · נתרצו

לְבִלְתִּי קְחַת־כֶּסֶף מֵאֵת הָעָם וּלְבִלְתִּי חַזֵּק אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת׃
וַיִּקַּח יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן אֲרוֹן אֶחָד וַיִּקֹּב חֹר בְּדַלְתּוֹ וַיִּתֵּן
אֹתוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ בְּיָמִין מימין קרי בְּבוֹא־אִישׁ בֵּית יְהוָה
וְנָתְנוּ־שָׁמָּה הַכֹּהֲנִים שֹׁמְרֵי הַסַּף אֶת־כָּל־הַכֶּסֶף הַמּוּבָא
בֵית־יְהוָה׃ יא וַיְהִי כִּרְאוֹתָם כִּי־רַב הַכֶּסֶף בָּאָרוֹן וַיַּעַל
סֹפֵר הַמֶּלֶךְ וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וַיָּצֻרוּ וַיִּמְנוּ אֶת־הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא
בֵית־יְהוָה׃ יב וְנָתְנוּ אֶת־הַכֶּסֶף הַמְתֻכָּן עַל־יְדֵ° ידי קרי

רש״י

נתנוהו · אם יפחות ואם יותיר יותיר : (י) אצל המזבח · בעזרה : מימין בבוא איש · מימין ביאת האנשים : שומרי הסף · ספי העזרה הממונים על מפתחות העזרה שהרי תרגמו יונתן אמרכליא והאמרכלים שבעה היו לשבעה שערי העזרה בתוספתא דשקלים : (יא) ויהי · מיום אל יום (תמיד) · כראותם כי רב הכסף בארון ויעל סופר המלך וגו׳ : (יב) ונתנו את הכסף המתכן · היו נותנין אותו הכסף המנוי לאחר שהוציאו מן הארון שקלוהו ומנאוהו היו נותנין אותו על ידי הגזברין הממונים על עושי המלאכה: המתכן · לשון מנין כמו ותוכן לבנים תתנו (שמות ה׳ י״ח) : המפקדים ·

מצודת דוד

הוסב הדבר בעיניהם לבלי קחת הכסף לעצמם ולבלי לחזק מעלהם: (י) ויקב · עשה נקב צר בדלת הארון לזרוק דרך בו את הכסף אל הארון : בבוא איש וגו׳ · ר״ל בימין הבא אל הבית לא בימין היוצא : ונתנו שמה · מיד בבוא לידם נתנו בארון מדרך החור אבל לא יוכלו להוציא מה זולת פתיחת הדלת : (יא) ויהי כראותם · בכל עת כשראו שיש בה הרבה כסף : והכהן הגדול · לא בעצמו כ״א פקידו בא במקומו וכן מפורש בד״ה : ויצורו · עשו בהם צורת מטבע להוציאם בהוצאה ומנו מטבעות : (יב) עשי המלאכה · הם האומנים הגדולים הממונים בבית ה׳ ומתחת ידם בונים האומנים הפועלים כפי אשר יורו אותם ובדרז״ל נקראים אמרכלין: ויוציאוהו · הם הוציאו את הכסף בשכר האומנין הפועלין : לחרשי העץ · הם חורשי העצים בתמונת הנראה : ולבונים · הבונים העצים בקירות

מצודת ציון

כ״ד) : (י) ארון · ארגז : ויקב · עשה נקב ולתוספת ביאור אמר חור כי חור הוא נקב : שומרי הסף · שומרי מזוזות השערים כי סף הוא מזוזה וכן ת״י אמרכליא והאמרכלים היו שבעה לשבעה שערי העזרה : (יא) ויצורו · מל׳ צורה : וימנו · מל׳ מנין ומספר: (יב) המתכן · המנוי כמו מתכונת הלבנים (שמות ה׳) : על ידי · אל ידי:

עֹשֵׂי הַמְּלָאכָה הַמֻּפְקָדִים המפקדים קרי בֵּית יְהֹוָה וַיּוֹצִיאֻהוּ
לְחָרָשֵׁי הָעֵץ וְלַבֹּנִים הָעֹשִׂים בֵּית יְהֹוָה׃ יג וְלַגֹּדְרִים
וּלְחֹצְבֵי הָאֶבֶן וְלִקְנוֹת עֵצִים וְאַבְנֵי מַחְצֵב לְחַזֵּק אֶת־
בֶּדֶק בֵּית־יְהֹוָה וּלְכֹל אֲשֶׁר־יֵצֵא עַל־הַבַּיִת לְחָזְקָה׃
יד אַךְ לֹא יֵעָשֶׂה בֵּית יְהֹוָה סִפּוֹת כֶּסֶף מְזַמְּרוֹת מִזְרָקוֹת
חֲצֹצְרוֹת כָּל־כְּלִי זָהָב וּכְלִי־כָסֶף מִן־הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵית־
יְהֹוָה׃ טו כִּי־לְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה יִתְּנֻהוּ וְחִזְּקוּ־בוֹ אֶת־בֵּית
יְהֹוָה׃ טז וְלֹא יְחַשְּׁבוּ אֶת־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יִתְּנוּ אֶת־
הַכֶּסֶף עַל־יָדָם לָתֵת לְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה כִּי בֶאֱמֻנָה הֵם
עֹשִׂים׃ יז כֶּסֶף אָשָׁם וְכֶסֶף חַטָּאוֹת לֹא יוּבָא בֵּית יְהֹוָה

רש"י

הממונים: וויוציאהו · לשון הוצאה לשכור חרשי העץ: ולבונים · הם האדרכלין חרשי האבן שחבריהם עושים על פיהם ראשי האומנות: (יג) ולגודרים · בוני החומה תלמידי אדרכלין: ולחצבי האבן · מן ההר: (יד) ספות כסף מזמרות · והם כלי שיר: (טז) ולא יחשבו את האנשים · לא היו האמרכלין צריכין לחשוב עם האנשים הגזברין אשר יתנו האמרכלין את הכסף תמיד על ידם לתתו לעושי המלאכה לפי שלא היו חשודים בעיניהם כי באמונה הם עושים: (יז) כסף אשם וכסף חטאות · המפריש מעות לחטאתו ולאשמו ולקח את הבהמה ונותר מן המעות: לא יובא בית ה' · לבדק הבית:

מצודת ציון

לחרשי · לאומני: (יג) ולחוצבי · לכורתי: (יד) ספות · הם כלים עשוים כצורת כדים כי ת"י קולין וכן וכדה על שכמה (בראשית כ"ד) ת"א וקולתא: מזמרות · כלי זמר: מזרקות · ספלים לזרוק מהם דם הקרבנות:

מצודת דוד

בקירות הבית: (יג) ולגדרים · הם הבונים קירות אבנים: ולחוצבי האבן · שחוצבים את האבנים מן ההר: ואבני מחצב · אף שחצבו חוצבי אבן הוצרכו עוד לקנות אבנים חצובים: ולכל אשר יצא · לכל שאר הדברים הנצרכים להוציא על הבית לחזק אותו: (יד) לא יעשה וגו' · מהכסף הזה לא עשו לצורך בית ה' ספות כסף וגו' ובד"ה נאמר שגם הכלים נעשו מן הכסף המובא ואמרו רז"ל בתחלת הבנין לא עשו כלי שרת ואחר שהשלימו והיה נותר עשו כלי שרת: (טז) ולא יחשבו · לא עשו חשבון עם האנשים אשר נתנו להם הכסף והם יתנו לעושי המלאכה הבונים והגודרים וכו': כי באמונה · ידוע היה שעושים באמונה ולכך נבטחו אלו מתחלה: (יז) כסף אשם · מי

לַכֹּהֲנִים יִהְיוּ׃ יח אָז יַעֲלֶה חֲזָאֵל מֶלֶךְ אֲרָם וַיִּלָּחֶם עַל־
גַּת וַיִּלְכְּדָהּ וַיָּשֶׂם חֲזָאֵל פָּנָיו לַעֲלוֹת עַל־יְרוּשָׁלִָם׃ יט וַיִּקַּח
יְהוֹאָשׁ מֶלֶךְ־יְהוּדָה אֵת כָּל־הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר־הִקְדִּישׁוּ
יְהוֹשָׁפָט וִיהוֹרָם וַאֲחַזְיָהוּ אֲבֹתָיו מַלְכֵי יְהוּדָה וְאֶת־קֳדָשָׁיו
וְאֵת כָּל־הַזָּהָב הַנִּמְצָא בְּאֹצְרוֹת בֵּית־יְהוָה וּבֵית הַמֶּלֶךְ
וַיִּשְׁלַח לַחֲזָאֵל מֶלֶךְ אֲרָם וַיַּעַל מֵעַל יְרוּשָׁלִָם׃ כ וְיֶתֶר
דִּבְרֵי יוֹאָשׁ וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלוֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר
דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה׃ כא וַיָּקֻמוּ עֲבָדָיו וַיִּקְשְׁרוּ־
קָשֶׁר וַיַּכּוּ אֶת־יוֹאָשׁ בֵּית מִלֹּא הַיֹּרֵד סִלָּא׃ כב וְיוֹזָכָר
בֶּן־שִׁמְעָת וִיהוֹזָבָד בֶּן־שֹׁמֵר ׀ עֲבָדָיו הִכֻּהוּ וַיָּמֹת וַיִּקְבְּרוּ
אֹתוֹ עִם־אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד וַיִּמְלֹךְ אֲמַצְיָה בְנוֹ תַּחְתָּיו׃
יג א בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה לְיוֹאָשׁ בֶּן־אֲחַזְיָהוּ מֶלֶךְ

רש"י

לכהנים יהיו · והם לוקחים מהם עולות קיץ למזבח הבשר לעולה והעורות שלהם כך שנינו בתמורה זה מדרש דרש יהוידע הכהן כל הבא ממותר חטאת וממותר אשם ילקח בהן עולות : (יח) אז יעלה חזאל · אחר מות יהוידע ועשה יואש את עצמו אלוה : (כא) בית מלא · באותו מקום : מלא · שם מקום : סלא · שם מקום : (כב) ויוזכר בן שמעת ויהוזבד בן שמר · כתוב (בדברי הימים ב׳ כ"ד כ"ו) שמעת העמונית ויהוזבד בן שמרית המואבית ולמה פירש הכתוב ללמדך שנפרע ממנו הקב"ה ע"י אנשים כיוצא בו יבאו עמונים ומואבים כפויי טובה שכפו בטובתו של אברהם אבינו שעשה ללוט שנלחם עם המלכים להצילו והם שכרו את בלעם לקלל את בניו ויפרע מיואש שכפה בטובתו של יהוידע והרג את זכריהו בנו כמו שמפורש (בדברי הימים ב׳

מצודת דוד

אשם מפרים ממון לאשמו או לחטאתו וקנה הקרבן והותיר מן הממון הנה המותר הזה לא בא לבדק הבית כ"א להכהנים יהיו לקחת מהם עולות והיה הבשר כליל והעורות לכהנים כנדרז"ל: (יח) אז · בימי יהואש עלה חזאל וכו׳ : (כא) היורד סלא · העומדת בדרך היורד אל סלא : יג (א) בשנת עשרים ושלש · כי יהואש מלך בתחלת שבע ליהוא ויהוא מת בסוף כ"ח למלכו והיא כ"ב ליהואש ובתחלת השנה הבאה מלך יהואחז א"כ היא כ"ג

יְהוּדָה מָלַךְ יְהוֹאָחָז בֶּן־יֵהוּא עַל־יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן שְׁבַע
עֶשְׂרֵה שָׁנָה׃ ב וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיֵּלֶךְ אַחַר
חַטֹּאת יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט אֲשֶׁר־הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל לֹא־
סָר מִמֶּנָּה׃ ג וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּתְּנֵם בְּיַד
חֲזָאֵל מֶלֶךְ־אֲרָם וּבְיַד בֶּן־הֲדַד בֶּן־חֲזָאֵל כָּל־הַיָּמִים׃
ד וַיְחַל יְהוֹאָחָז אֶת־פְּנֵי יְהוָה וַיִּשְׁמַע אֵלָיו יְהוָה כִּי רָאָה
אֶת־לַחַץ יִשְׂרָאֵל כִּי־לָחַץ אֹתָם מֶלֶךְ אֲרָם׃ ה וַיִּתֵּן יְהוָה
לְיִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעַ וַיֵּצְאוּ מִתַּחַת יַד־אֲרָם וַיֵּשְׁבוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
בְּאָהֳלֵיהֶם כִּתְמוֹל שִׁלְשׁוֹם׃ ו אַךְ לֹא־סָרוּ מֵחַטֹּאת בֵּית־
יָרָבְעָם אֲשֶׁר־הֶחֱטִי החטיא קרי אֶת־יִשְׂרָאֵל בָּהּ הָלָךְ
וְגַם הָאֲשֵׁרָה עָמְדָה בְּשֹׁמְרוֹן׃ ז כִּי לֹא הִשְׁאִיר לִיהוֹאָחָז
עָם כִּי אִם־חֲמִשִּׁים פָּרָשִׁים וַעֲשָׂרָה רֶכֶב וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים
רַגְלִי כִּי אִבְּדָם מֶלֶךְ אֲרָם וַיְשִׂמֵם כֶּעָפָר לָדֻשׁ׃ ח וְיֶתֶר
דִּבְרֵי יְהוֹאָחָז וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה וּגְבוּרָתוֹ הֲלוֹא־הֵם
כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ ט וַיִּשְׁכַּב
יְהוֹאָחָז עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרֻהוּ בְּשֹׁמְרוֹן וַיִּמְלֹךְ יוֹאָשׁ

ר ש " י

כ"ד כ"ו) ומדרש זה בספרי : (ה) ויתן ה' לישראל מושיע · את יואש בן

מצודת ציון

יג (ד) ויחל · ויתפלל : לחץ · דחק : (ה) שלשום · יום השלישי שלפני היום : (ז) לדוש · מל' דישה וכתישה :

מצודת דוד

כ"ג ליהואש : שבע עשרה שנה · ומקוטעות היו : (ג) כל הימים · כל ימי יהואחז : (ד) כי ראה וגו' · ולולי זאת לא היתה תפלתו כדאי להתקבל : (ה) מושיע · יואש בנו היה המושיע כמו שיזכר אח"ז בימי מלכות יהואחז התחילה הישועה : (ו) אך לא סרו · חוזר על המקרא שלפניו לומר אף שחלה יהואחז את פני ה' אך לא סרו הוא ועמו מחטאת בית ירבעם והיה התפלה עם אחיזת העון : (ז) כי לא השאיר · כי בעבור זה לא השאיר ארם ליהואחז עם וגו' : כעפר לדש · כעפר הנידש ברגלי אדם : (ח) וגבורתו · במלחמו

כיפר

בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃ י בִּשְׁנַת שְׁלֹשִׁים וָשֶׁבַע שָׁנָה לְיוֹאָשׁ
מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ יְהוֹאָשׁ בֶּן־יְהוֹאָחָז עַל־יִשְׂרָאֵל
בְּשֹׁמְרוֹן שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה׃ יא וַיַּעֲשֶׂה הָרַע בְּעֵינֵי
יְהוָה לֹא סָר מִכָּל־חַטֹּאות יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט אֲשֶׁר־
הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל בָּהּ הָלָךְ׃ יב וְיֶתֶר דִּבְרֵי יוֹאָשׁ
וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה וּגְבוּרָתוֹ אֲשֶׁר נִלְחַם עִם אֲמַצְיָה מֶלֶךְ־
יְהוּדָה הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי
יִשְׂרָאֵל׃ יג וַיִּשְׁכַּב יוֹאָשׁ עִם־אֲבֹתָיו וְיָרָבְעָם יָשַׁב עַל־
כִּסְאוֹ וַיִּקָּבֵר יוֹאָשׁ בְּשֹׁמְרוֹן עִם מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ יד וֶאֱלִישָׁע

רש"י

יהואחז שנאמר בו שלש פעמים תכה את ארם: (י) בשנת שלשים ושבע וגו'. מקרא זה מוכחש משני צדדין ולא מצאתי לו מתקן שהיה לו לומר שלשים ותשע שהרי עמד אביו בשנת עשרים ושלש ליואש ומלך שבע עשרה שנה נמצא שמת בשנת שלשים ותשע ליואש ועוד הא אמור למטה בענין בשנת שתים ליואש בן יהואחז מלך ישראל מלך אמציה בן יואש מלך יהודה נמצא שעמד יואש בן יהואחז בשנת ארבעים של יואש שהיתה שנה אחרונה לו ובשנה שניה ליואש בן יהואחז מלך אמציה ואף כי תאמר שמלך אמציה בשנת מות אביו וקרא הכתוב שנת שתים ליואש למדת שלא מלך יואש מלך ישראל עד שנת שלשים ותשע של יואש מלך יהודה: (יג) וירבעם ישב על כסאו. בנו היה. ויש לתמוה למה נכתבו כאן שני מקראות הללו שהרי עוד לפנינו הוא מספר והולך בדברי יואש וחוזר וכותב ויתר דברי יואש וגו' וישכב יואש עם אבותיו וגו' ואומר אני שלא נכתבו אלא להפסיק שלא לסמוך מיתת אלישע למקרא של עבודת כוכבים לומר ויעש הרע וגו' ואלישע חלה וגו':

מצודת דוד

ביתר הפעמים זולת ארם: (י) בשנת שלשים ושבע. כי יהואש מלך ישראל מלך בחיי אביו ב' שנים לפי שבאה על ידו תשועה כמ"ש למעלה לזה שמליכו בחייו ב' שנים והלא יהואחז מלך בכ"ג ליואש מלך יהודה וימי מלכותו י"ז שנים מקוטעות וכלו א"כ בל"ט ליואש מלך יהודה והלא יהואש מלך ישראל מלך בחיי אביו ב' שנים הרי מלך בל"ז ליואש מלך יהודה: שש עשרה שנה. מספר השנים ההם מלך אחר מות אביו: (יב) ויתר וגו'. אף שאח"ז יספר עוד ממעשה יואש ואף שתי המקראות האלו אמורים שם ואולי לפי שרמז עליו בקצרה שיהיה מושיע לישראל מיד ארם וסמכה לספורי

חלה את־חליו אשר ימות בו וירד אליו יואש מלך־
ישראל ויבך על־פניו ויאמר אבי ׀ אבי רכב ישרא[ל]
ופרשיו׃ טו ויאמר לו אלישע קח קשת וחצים ויקח אלי[ו]
קשת וחצים׃ טז ויאמר ׀ למלך ישראל הרכב ידך על־
הקשת וירכב ידו וישם אלישע ידיו על־ידי המלך׃
יז ויאמר פתח החלון קדמה ויפתח ויאמר אלישע ירה
ויור ויאמר חץ־תשועה ליהוה וחץ־תשועה בארם
והכית את־ארם באפק עד־כלה׃ יח ויאמר קח החצים
ויקח ויאמר למלך ישראל הך ארצה ויך שלש־פעמים
ויעמד׃ יט ויקצף עליו איש האלהים ויאמר להכות
חמש או־שש פעמים אז הכית את־ארם עד־כלה ועתה
שלש פעמים תכה את־ארם׃ כ וימת אלישע ויקברהו

רש״י

(יז) קדמה · מול ארץ ארם שהיא במזרח כמה שנאמר ארם מקדם (ישעיה ט׳ י״ב) : ירה ויור · שדי ושדא : ויאמר חץ תשועה וגו׳ · אלישע אמר החץ הזה יהיה סימן תשועה לישראל : באפק · שם העיר : (יט) ויאמר להכות חמש או שש פעמים : היה לך : אז · אם כן עשית הכית את ארם

מצודת ציון

(יז) ירה ויור · ענין השלכת חצים :

מצודת דוד

לספורי אביו כי באה בתפלתו ואף התחילה בימי מלכותו ולזה ראה להזכיר כל מעשיו בקצרה עד אחר מותו וחזר שוב לפרש מעשיו בארוכה ועד אחר מותו : (יד) אשר ימות בו · אשר היה מעותד למות מחולי זה : אבי אבי וגו׳ · רבי רבי שעזר ישראל בתפלתו כרכב ופרשים : (טז) הרכב · הנח ידך על הקשת ותפוש בו : (יז) קדמה · אל מול ארם היושב מקדם כמ״ש ארם מקדם (ישעיה ט׳) : ירה · השלך החצים מהקשת : ויור · שמע לו ויורה : ויאמר · בעת שירה אמר הנביא חץ תשועה וכו׳ ר״ל פי׳ החץ יהיה תשועה המיוחדת לה׳ לבוא מאתו ובאיזה עם יפול החץ שיהיה ע״י תשועה לישראל בארם יפול החץ : באפק · במקום אפק תכה אותם עד תכלה : (יח) הך ארצה · השלך עם הקשת את החצים לארץ : ויעמוד · פסק מלהשליך עוד : (יט) להכות חמש וגו׳ · היה לך להכות חמש וגו׳

וּגְדוּדֵי מוֹאָב יָבֹאוּ בָאָרֶץ בָּא שָׁנָה׃ כא וַיְהִי הֵם ׀ קֹבְרִים
אִישׁ וְהִנֵּה רָאוּ אֶת־הַגְּדוּד וַיַּשְׁלִיכוּ אֶת־הָאִישׁ בְּקֶבֶר
אֱלִישָׁע וַיֵּלֶךְ וַיִּגַּע הָאִישׁ בְּעַצְמוֹת אֱלִישָׁע וַיְחִי וַיָּקָם עַל־
רַגְלָיו׃ כב וַחֲזָאֵל מֶלֶךְ אֲרָם לָחַץ אֶת־יִשְׂרָאֵל כֹּל יְמֵי יְהוֹאָחָז׃
כג וַיָּחָן יְהוָה אֹתָם וַיְרַחֲמֵם וַיִּפֶן אֲלֵיהֶם לְמַעַן בְּרִיתוֹ
אֶת־אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב וְלֹא אָבָה הַשְׁחִיתָם וְלֹא־
הִשְׁלִיכָם מֵעַל־פָּנָיו עַד־עָתָּה׃ כד וַיָּמָת חֲזָאֵל מֶלֶךְ־אֲרָם
וַיִּמְלֹךְ בֶּן־הֲדַד בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃ כה וַיָּשָׁב יְהוֹאָשׁ בֶּן־יְהוֹאָחָז
וַיִּקַּח אֶת־הֶעָרִים מִיַּד בֶּן־הֲדַד בֶּן־חֲזָאֵל אֲשֶׁר לָקַח
מִיַּד יְהוֹאָחָז אָבִיו בַּמִּלְחָמָה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים הִכָּהוּ יוֹאָשׁ
וַיָּשֶׁב אֶת־עָרֵי יִשְׂרָאֵל׃ יד א בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְיוֹאָשׁ בֶּן־
יוֹאָחָז מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מָלַךְ אֲמַצְיָהוּ בֶן־יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יְהוּדָה׃
ב בֶּן־עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה הָיָה בְמָלְכוֹ וְעֶשְׂרִים וָתֵשַׁע

רש"י

חמש או שש פעמים שהרי לסימן תשועה הרכבתי ידך על הקשת : (כ) יבאו בארץ · היו רגילין לבא ולשלול בארץ : בא שנה · במיעל שתא בתשובת השנה בעוד הארץ מלאה דשאים ויש מאכל לבהמתם דרך חיילות לצאת :

מצודת דוד

וכו' · ואז היית מכלה את ארם : (כ) יבואו בארץ · היו רגילין לבוא בארץ לשלול שלל : בא שנה · תרגום יונתן במיעל שתא ר"ל בתחלת השנה בעוד הארץ מלאה דשאים למאכל בהמתם : (כא) ויהי הם · ר"ל פעם אירע כשהיו קוברין איש אחד ראו גדוד מואב בא : בקבר · סמוך להקבר : וילך ויגע · כאשר השליכוהו נתגלגל עד הקבר ונגע בעצמות אלישע : ויחי · המת ההוא וזהו על כי לא רצה אלישע שישכב אצלו : (כג) עד עתה · ר"ל עד עולם כי כל הקורא במקרא הזה כל אחד בזמנו אומר עד עתה : (כד) וימת חזאל · בכדי לבוא תשועה לישראל מת חזאל ומלך בן הדד ובימיו נושעו : יד (א) בשנת שתים · אף כי יואש מלך ב' שנים בחיי אביו מ"מ חשבון ימי מלכותו התחילו אחרי מות אביו וסוף בנ"ש ליואש מלך יהודה ויואש מלך יהודה מלך

מצודת ציון

(כג) ויחן · מל' חנינה וחמלה : ולא אבה · ולא רצה : על בנים : בעבור בנים :

שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָ͏ִם וְשֵׁם אִמּוֹ יְהוֹעַדִּין יתיר יוד מִן־
יְרוּשָׁלָ͏ִם׃ ג וַיַּעַשׂ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה רַק לֹא כְּדָוִד אָבִיו
כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה יוֹאָשׁ אָבִיו עָשָׂה׃ ד רַק הַבָּמוֹת לֹא־סָרוּ
עוֹד הָעָם מְזַבְּחִים וּמְקַטְּרִים בַּבָּמוֹת׃ ה וַיְהִי כַּאֲשֶׁר
חָזְקָה הַמַּמְלָכָה בְּיָדוֹ וַיַּךְ אֶת־עֲבָדָיו הַמַּכִּים אֶת־הַמֶּלֶךְ
אָבִיו׃ ו וְאֶת־בְּנֵי הַמַּכִּים לֹא הֵמִית כַּכָּתוּב בְּסֵפֶר תּוֹרַת־
מֹשֶׁה אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר לֹא־יוּמְתוּ אָבוֹת עַל־בָּנִים
וּבָנִים לֹא־יוּמְתוּ עַל־אָבוֹת כִּי אִם־אִישׁ בְּחֶטְאוֹ יָמוּת
יומת קרי׃ ז הוּא־הִכָּה אֶת־אֱדוֹם בְּגֵי־הַמֶּלַח מלח ק' עֲשֶׂרֶת
אֲלָפִים וְתָפַשׂ אֶת־הַסֶּלַע בַּמִּלְחָמָה וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמָהּ
יָקְתְאֵל עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ ח אָז שָׁלַח אֲמַצְיָה מַלְאָכִים אֶל־
יְהוֹאָשׁ בֶּן־יְהוֹאָחָז בֶּן־יֵהוּא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר לְכָה
נִתְרָאֶה פָנִים׃ ט וַיִּשְׁלַח יְהוֹאָשׁ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֶל־אֲמַצְיָהוּ
מֶלֶךְ־יְהוּדָה לֵאמֹר הַחוֹחַ אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן שָׁלַח אֶל־הָאֶרֶז

רש"י

(ז) ויקרא את שמה יקתאל · שהיתה לו לקיבוץ שנים כמו שכתוב (בד"ה ב' כ"ה י"ד) אחרי בוא אמציהו מהכות את אדומים ויבא את אלהי בני שעיר לאלהים ולפניהם ישתחוה וגו' והוכיחו הנביא ואמר לו (ד"ה ב' כ"ה ט"ז) ידעתי כי יעץ אלהים להשחיתך ומה היא העצה שהשיאו להתגרות במלך ישראל: (ח) אז שלח אמציה מלאכים וגו' נתראה פנים · במלחמה: (ט) החוח אשר בלבנון · שכם בן חמור: שלח אל הארז · יעקב: ותעבור חית השדה · בני יעקב באו על החללים אף כאן אתה בא להתמשל אלי ומשל

מצודת ציון

(ט) החוח · מין קוץ:

מצודת דוד

מלך מ' שנה וכלו בתחלת השנה השנית ליואש מלך ישראל ואז מלך אמציה: (ז) את הסלע · מבצר בנוי בסלע: (ח) נתראה פנים · כי בד"ה נאמר שאנשי יואש פשטו בערי יהודה והכו בהם ולזה שלח אליו לאמר אין זה גבורה לבא פתאום ולהכות אך נתראה פנים בפנים ונדע הגבור עם מי: (ט) החוח · המשיל את אמציה לחוח ואת עצמו לארז וכאלו אמר אף אם

אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן לֵאמֹר תְּנָה אֶת־בִּתְּךָ לִבְנִי לְאִשָּׁה וַתַּעֲבֹר
חַיַּת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן וַתִּרְמֹס אֶת־הַחוֹחַ: י הַכֵּה
הִכִּיתָ אֶת־אֱדוֹם וּנְשָׂאֲךָ לִבֶּךָ הִכָּבֵד וְשֵׁב בְּבֵיתֶךָ וְלָמָּה
תִתְגָּרֶה בְּרָעָה וְנָפַלְתָּה אַתָּה וִיהוּדָה עִמָּךְ: יא וְלֹא־שָׁמַע
אֲמַצְיָהוּ וַיַּעַל יְהוֹאָשׁ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וַיִּתְרָאוּ פָנִים הוּא
וַאֲמַצְיָהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה בְּבֵית שֶׁמֶשׁ אֲשֶׁר לִיהוּדָה:
יב וַיִּנָּגֶף יְהוּדָה לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיָּנֻסוּ אִישׁ לְאֹהָלָו לאהליו ק׳:
יג וְאֵת אֲמַצְיָהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה בֶּן־יְהוֹאָשׁ בֶּן־אֲחַזְיָהוּ תָּפַשׂ
יְהוֹאָשׁ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל בְּבֵית שָׁמֶשׁ וַיָּבֹאוּ ויבא קרי יְרוּשָׁלַםִ
וַיִּפְרֹץ בְּחוֹמַת יְרוּשָׁלַםִ בְּשַׁעַר אֶפְרַיִם עַד־שַׁעַר הַפִּנָּה
אַרְבַּע מֵאוֹת אַמָּה: יד וְלָקַח אֶת־כָּל־הַזָּהָב וְהַכֶּסֶף
וְאֵת כָּל־הַכֵּלִים הַנִּמְצְאִים בֵּית־יְהוָה וּבְאֹצְרוֹת בֵּית
הַמֶּלֶךְ וְאֵת בְּנֵי הַתַּעֲרֻבוֹת וַיָּשָׁב שֹׁמְרוֹנָה: טו וְיֶתֶר
דִּבְרֵי יְהוֹאָשׁ אֲשֶׁר עָשָׂה וּגְבוּרָתוֹ וַאֲשֶׁר נִלְחַם עִם

רש"י

בזיון הוא שדימהו לחוח ואת עצמו לארז: ותעבור חית השדה אשר בלבנון ותרמוס וגו׳ · לפי שנתגאית אף אתה ירמסוך גדודי חיילותי: (יד) ואת בני התערובות · בני השרים שהיו נתונים בבית המלך לערבון שלא ימרדו אבותם

מצודת דוד

דברת לשלום לכלימה יחשב לי להתחבר עמך ומכ"ש לרדת עמך למלחמה: ותרמוס · על אשר נשאו לבו לדבר כזאת ורמז לו שאנשיו ירמסו אותו: (י) הכה · בעבור שהכית את אדום נתגאה לבך: הכבד ושב בביתך · ר"ל אם תשב בביתך ותחדל מלהלחם כי אז תשאר כבודך שקנית בנצחון אדום: ולמה תתגרה ברעה · למה תתגרה עמדי בעבור הביא עליך הרעה ותפול אתה ועמך: (יג) בשער אפרים · כן היה שם השער ומשם התחיל לפרוץ ופרץ עד השער העומד בפנת העיר והיה הפרצה באורך ת׳ אמה: (יד) בני התערובות · בני השרים

מצודת ציון

ותרמוס · מלשון רמיסה ודריכה: (י) ונשאך לבך · ענין התרוממות וגאוה: תתגרה · ענין התחלת הריב: (יד) התערובות · מל׳ ערבון ומשכון:

אֲמַצְיָהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי
הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ טז וַיִּשְׁכַּב יְהוֹאָשׁ עִם־אֲבֹתָיו
וַיִּקָּבֵר בְּשֹׁמְרוֹן עִם מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּמְלֹךְ יָרָבְעָם בְּנוֹ
תַּחְתָּיו׃ יז וַיְחִי אֲמַצְיָהוּ בֶן־יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יְהוּדָה אַחֲרֵי מוֹת
יְהוֹאָשׁ בֶּן־יְהוֹאָחָז מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה׃
יח וְיֶתֶר דִּבְרֵי אֲמַצְיָהוּ הֲלֹא־הֵם כְּתֻבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי
הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה׃ יט וַיִּקְשְׁרוּ עָלָיו קֶשֶׁר בִּירוּשָׁלִַם
וַיָּנָס לָכִישָׁה וַיִּשְׁלְחוּ אַחֲרָיו לָכִישָׁה וַיְמִתֻהוּ שָׁם׃ כ וַיִּשְׂאוּ
אֹתוֹ עַל־הַסּוּסִים וַיִּקָּבֵר בִּירוּשָׁלִַם עִם־אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד׃
כא וַיִּקְחוּ כָּל־עַם יְהוּדָה אֶת־עֲזַרְיָה וְהוּא בֶּן־שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה
שָׁנָה וַיַּמְלִכוּ אֹתוֹ תַּחַת אָבִיו אֲמַצְיָהוּ׃ כב הוּא בָּנָה אֶת־
אֵילַת וַיְשִׁבֶהָ לִיהוּדָה אַחֲרֵי שְׁכַב־הַמֶּלֶךְ עִם־אֲבֹתָיו׃

רש"י

בו וכן תרגם יונתן בני רכרביא : (יז) ויחי אמציהו וגו' · כל חמש עשרה שנה מלך עוזיהו בנו בחייו שכן כתוב (בד"ה ב' כ"ה כ"ח) ומעת אשר סר אמציהו מאחרי ה' : (יט) ויקשרו עליו וגו' · משמעו מה שאמר הנביא כי יעץ ה' להשחיתך : וינס לכישה · שם היה כל ט"ו שנה : (כב) אחרי שכב המלך עם אבותיו · אחרי מות אמציה אביו מכאן אתה למד שמלך עוזיה בימי אביו ומ"מ לא נתנה אילת בידו עד לאחר מות אביו שאם לא מלך בחיי אביו למה לו לומר אחרי שכב המלך עם אבותיו וכשאתה מונה ימי

מצודת דוד

השרים שהם ביד המלך לערבון שלא ימרדו בו אבותיהם : (יז) חמש עשרה שנה · כי אמציה מלך בב' ליואש ויואש מלך ט"ז שנה מלבד שתי השנים שמלך בחיי אביו וכלו א"כ בט"ו לאמציה ואמציה הלא מלך כ"ט שנה א"כ עם השנה שמת בו יואש חי אחריו אמצי'ה ט"ו שנה:(יט)בירושלים· כי אף שתפשו יואש מ"מ החזירו למלכותו : (כב) הוא בנה את אילת וישיבה ליהודה · יתכן שהיתה פעם א' משל יהודה ובני אדום לקחו מהם וכאשר הכה אמציה את אדום לקחה מידם ועזריה בנה את חומתה להיות עיר מבצר ובזה השיבה ליהודה כי בעודה פרוצה אין להתחזק בה ולהחזיק בעלה : אחרי שכב המלך · על אמציה יאמר כי אף שהוא לבדם

עדיע

כג בִּשְׁנַת חֲמֵשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לַאֲמַצְיָהוּ בֶן־יוֹאָשׁ מֶלֶךְ
יְהוּדָה מָלַךְ יָרָבְעָם בֶּן־יוֹאָשׁ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן
אַרְבָּעִים וְאַחַת שָׁנָה׃ כד וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לֹא סָר
מִכָּל־חַטֹּאות יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל׃
כה הוּא הֵשִׁיב אֶת־גְּבוּל יִשְׂרָאֵל מִלְּבוֹא חֲמָת עַד־יָם
הָעֲרָבָה כִּדְבַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד־עַבְדּוֹ
יוֹנָה בֶן־אֲמִתַּי הַנָּבִיא אֲשֶׁר מִגַּת הַחֵפֶר׃ כו כִּי־רָאָה
יְהוָה אֶת־עֳנִי יִשְׂרָאֵל מֹרֶה מְאֹד וְאֶפֶס עָצוּר וְאֶפֶס
עָזוּב וְאֵין עֹזֵר לְיִשְׂרָאֵל׃ כז וְלֹא־דִבֶּר יְהוָה לִמְחוֹת אֶת־

רש"י

הבית על פי שנות המלכים אם אינך מחסר ט"ו שנים הללו שנמנית לאמציהו ולעוזיהו תמצא שעמד ארבע מאות ועשרים וחמש: (כה) הוא השיב · מיד מלכי ארם: יונה בן אמתי · הוא שמשח את יהוא שאמר לו בני רבעים ישבו לך אבל רבותינו דקדקו ויהי דבר ה' אל יונה שנית (יונה ג' א') ולא שלישית לפי שתבע כבוד הבן ולא תבע כבוד האב והוקשה להם זה המקרא ותרצוהו כדבר ה' אשר דבר ביד יונה לנינוה ונהפכה גזרת רעה לטובה כך נהפך לישראל בימי ירבעם בן יואש מרעה שהיו בה אשר אבדם מלך ארם וישימם כעפר לדוש ועכשיו נהפך להם לטובה: (כו) מורה מאד · מיצר מאד

מצודת דוד

עדיין לא הותזר לידם להחזיק בה עד כי מת ובא עזריה ועשאה עיר מבצר: (כג) בשנת חמש עשרה · כי אמציה מלך כב' ליואש וימי מלכות יואש ט"ז שנים וכלו א"כ בט"ו לאמציה ואז מלך ירבעם ארבעים וגו' ומקוטעות היו: (כה) הוא השיב · כי בימי אבותיו המלכים לקחו מלכי אדום את הגבול ההוא מישראל וחזר הוא והשיב להם: מלבוא חמת · מן המקום שבאים בה לחמת: עד ים הערבה · ר"ל כלפי ים הערבה והוא ים המלח: ביד עבדו יונה וגו' · הנבואה ההיא לא הוזכרה במקרא ורז"ל אמרו כמו שע"י יונה נהפך לנינוה מרעה לטובה כך נהפך לישראל בימי ירבעם: (כו) כי ראה וגו' · לא בזכותם רק כי ראה ענים המשתנה ומתחלף מרעה אל רעה ונכמרו רחמיו: ואפס עצור · לא נשאר בידם העושר הכנוס בבית ולא המקנה העזוב ע"פ השדה: (כז) ולא דבר · ר"ל וה' לא רצה למחות את שמם ולזה הושיעם

מצודת ציון

(כו) מורה · מלשון תמורה וחלוף: ואפס · הוא כענין לא: (כז) למחות ·

שֵׁם יִשְׂרָאֵל מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם וַיּוֹשִׁיעֵם בְּיַד יָרָבְעָם בֶּן־
יוֹאָשׁ׃ כח וְיֶתֶר דִּבְרֵי יָרָבְעָם וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה וּגְבוּרָתוֹ
אֲשֶׁר־נִלְחָם וַאֲשֶׁר הֵשִׁיב אֶת־דַּמֶּשֶׂק וְאֶת־חֲמָת לִיהוּדָה
בְּיִשְׂרָאֵל הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי
יִשְׂרָאֵל׃ כט וַיִּשְׁכַּב יָרָבְעָם עִם־אֲבֹתָיו עִם מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל
וַיִּמְלֹךְ זְכַרְיָה בְנוֹ תַּחְתָּיו׃ טו א בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים וָשֶׁבַע
שָׁנָה לְיָרָבְעָם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מָלַךְ עֲזַרְיָה בֶן־אֲמַצְיָה מֶלֶךְ
יְהוּדָה׃ ב בֶּן־שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיָה בְמָלְכוֹ וַחֲמִשִּׁים
וּשְׁתַּיִם שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָםִ וְשֵׁם אִמּוֹ יְכָלְיָהוּ מִירוּשָׁלָםִ׃
ג וַיַּעַשׂ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה אֲמַצְיָהוּ
אָבִיו׃ ד רַק הַבָּמוֹת לֹא־סָרוּ עוֹד הָעָם מְזַבְּחִים וּמְקַטְּרִים

קמץ בז"ק

רש"י

קונטריאי"ש בלע"ז כמו אשר ימרה את פיך · ממרים הייתם · ותהיין מרת רוח (בראשית כ"ו ל"ה) ויש פותרים מורה מאד ירוד מאד לשון ירה בים : (א) בשנת עשרים ושבע שנה לירבעם וגו' · אפשר לומר כן והלא עוזיה וירבעם מלכו כאחת כמו שפירש בסמוך אלא מה ת"ל בשנת עשרים ושבע

מצודת ציון

מל' נטיה ומתיקה : טו (א) עזריה· הוא עוזיהו האמור בדברי הימים

מצודת דוד

הושיעם ביד ירבעם : (כח) ואשר השיב · כי מלכי יהודה כבשו מאז חמת ודמשק וחזרו ארם ולקחום מידם ועתה השיבם הוא ליהודה : בישראל · ר"ל בכח גבורי ישראל אנשי בני עמו ולא בכח אנשי יהודה : טו (א) בשנת עשרים ושבע · שנויה בס"ע שבשנת כ"ז לירבעם נתנגע עזריה ומלך מלכות מנוגעת אבל התחלת מלכות עזריה היתה כאחת עם מלכות ירבעם (ר"ל מה שמלך אחרי מות אביו יואש ולא התחלת חשבון ימי מלכותו כי ירבעם מלך שלשה שנים בחיי אביו מאז היתה חשבון ימי מלכותו) כי עזריה מלך ט"ו שנים בחיי אביו והוא בעת מת יואש (ולכך לא תלה מלכותו המנוגעת במלכות עצמו כי לא היינו יודעין אם חושב מהזמן שמלך בחיי אביו או משמת אביו אבל עתה כאילו יאמר בשנת כ"ז למלכותו והיא כ"ז לירבעם א"כ חושב מזמן שמלך הוא בחיי אביו והוא הזמן אשר מלך ירבעם משמת אביו) : (ב) וחמשים ושתים · ט"ו בחיי אביו ול"ז אחרי

מות

בַּבָּמוֹת׃ ה וַיְנַגַּע יְהוָה אֶת־הַמֶּלֶךְ וַיְהִי מְצֹרָע עַד־יוֹם
מֹתוֹ וַיֵּשֶׁב בְּבֵית הַחָפְשִׁית וְיוֹתָם בֶּן־הַמֶּלֶךְ עַל־הַבַּיִת
שֹׁפֵט אֶת־עַם הָאָרֶץ׃ ו וְיֶתֶר דִּבְרֵי עֲזַרְיָהוּ וְכָל־אֲשֶׁר
עָשָׂה הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי
יְהוּדָה׃ ז וַיִּשְׁכַּב עֲזַרְיָה עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ עִם־
אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד וַיִּמְלֹךְ יוֹתָם בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃ ח בִּשְׁנַת
שְׁלֹשִׁים וּשְׁמֹנֶה שָׁנָה לַעֲזַרְיָהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ זְכַרְיָהוּ
בֶן־יָרָבְעָם עַל־יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים׃ ט וַיַּעַשׂ
הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ אֲבֹתָיו לֹא סָר מֵחַטֹּאות

רש"י

לירבעם מלך עזריה שמלך מלכות מנוגעת למדנו שנתנגע בשנת כ"ז למלכותו: (ה) וינגע ה' את המלך · מפורש בדברי הימים שנכנס להיכל להקטיר על מזבח הקטורת: בבית החפשית · עשה לו בית כבית הקברות כמה דאת אמר במתים חפשי בירושלמי: (ח) בשנת שלשים ושמנה שנה לעזריהו מלך יהודה מלך זכריה · אף מכאן יש ללמוד שמלך עזריה משמת יואש מלך ישראל ט"ו שנה בחיי אמציה אביו שהרי לא עמד עד שמת אביו נמצא שלא עמד עד בשנת ט"ו לירבעם בן יואש וירבעם מלך ארבעים ואחת נמצא שמת ירבעם בשנת כ"ז לעוזיה והיאך הוא אומר בשנת ל"ח אלא על כרחך עוזיה וירבעם מלכו כאחת אלא שירבעם מלך בחיי אביו יהואש ג' שנים לכך הוא אומר וירבעם ישב על כסאו שישב כבר ועוזיה עמד משמת יואש ומלך ירבעם מלכות שלימה · ובסדר עולם ראיתי שירבעם מלך בחיי אביו שנה ואיני יודע אם שבוש הסופרים הוא שאיני יכול ליישב בשנת שלשים ושמנה לעזריה מלך

מצודת דוד

מות אביו: (ה) וינגע ה' · וכד"ה נאמר שבא לו בזעפו עם הכהנים בעת בא להקטיר ומיתו בו: בבית החפשית · ר"ל עזב הנהגת המלכות והיה חפשי מזה העמל וכמ"ש רז"ל שהמלכות יחשב לעבדות לפי רוב העמל: על הבית · היה ממונה על בית המלך להיות שופט משפט העם תחת המלך: (ח) בשנת שלשים ושמנה · כי ירבעם מלך שלש שנים בחיי אביו ולא אחרי מות אביו ובין כולם מ"א וכלו א"כ בל"ח לעזריה כי התחלת מלכות עזריה משמלך בחיי אביו והתחלת מלכות ירבעם משמת אביו היו בזמן אחד אם כן קדמה מלכות ירבעם למלכות עזריה שלש שנים מה שמלך בחיי אביו וכלתה שנת מ"א שלו בל"ח לעזריה ואז מלך זכריה

יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ י וַיִּקְשֹׁר
עָלָיו שַׁלֻּם בֶּן־יָבֵשׁ וַיַּכֵּהוּ קָבָל־עָם וַיְמִיתֵהוּ וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו׃
יא וְיֶתֶר דִּבְרֵי זְכַרְיָה הִנָּם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ יב הוּא דְבַר־יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר אֶל־יֵהוּא
לֵאמֹר בְּנֵי רְבִיעִים יֵשְׁבוּ לְךָ עַל־כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל וַיְהִי־כֵן׃
יג שַׁלּוּם בֶּן־יָבֵישׁ מָלַךְ בִּשְׁנַת שְׁלֹשִׁים וָתֵשַׁע שָׁנָה לְעֻזִּיָּה
מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ יֶרַח־יָמִים בְּשֹׁמְרוֹן׃ יד וַיַּעַל מְנַחֵם
בֶּן־גָּדִי מִתִּרְצָה וַיָּבֹא שֹׁמְרוֹן וַיַּךְ אֶת־שַׁלּוּם בֶּן־יָבֵישׁ
בְּשֹׁמְרוֹן וַיְמִיתֵהוּ וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו׃ טו וְיֶתֶר דִּבְרֵי שַׁלּוּם
וְקִשְׁרוֹ אֲשֶׁר קָשָׁר הִנָּם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ טז אָז יַכֶּה־מְנַחֵם אֶת־תִּפְסַח וְאֶת־
כָּל־אֲשֶׁר־בָּהּ וְאֶת־גְּבוּלֶיהָ מִתִּרְצָה כִּי לֹא פָתַח וַיַּךְ
אֵת כָּל־הֶהָרוֹתֶיהָ בִּקֵּעַ׃ יז בִּשְׁנַת שְׁלֹשִׁים וָתֵשַׁע
שָׁנָה לַעֲזַרְיָה מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ מְנַחֵם בֶּן־גָּדִי עַל־יִשְׂרָאֵל

רש"י

זכריה אלא בענין זה: (י) ויכהו קבל עם · ומתחי קדם עמא · לעיני העם: (יב) ויהי כן · לא שהיתה כדאי מלכותו לימשך כל כך אלא לקיים דבר מלך שנאמר כן יהיה דברי אשר יצא מפי וגו' (ישעיה נ"ה י"א): (טז) כי לא פתח · שר העיר לא פתח לו את העיר לקבלו למלך עליהם: ההרותיה · את

מצודת ציון

ולמטה: (י) קבל עם · תרגום של נגד הוא קבל: (יג) ירח · חדש על

מצודת דוד

זכריה: (יב) הוא דבר ה' · מוסב על המקרא שלפני פניו שנאמר וימלוך תחתיו והוא דבר ה' וגו': ויהי כן · כי מלכו יהואחז ויואש וירבעם וזכריה ונפסק מזרעו המלוכה: (יג) בשנת שלשים ותשע: כי זכריה מלך בל"ח לעוזיה ומלך ששה חדשים אחריו מלך שלום והוא ל"ט לעוזיה: (טז) מתרצה · מעבר תרצה: כי לא פתח · על שלא פתח תפסח את שער העיר לבוא בה ולזה הכה את תפסח ואת גבוליה אשר מעבר תרצה: בקע · פתח בטני ההרות להוציא ולדותיהן: (יז) בשנת שלשים ושבע · ר"ל אחר שעבר ל"ט לעזריה כי שלום מלך

בסוף

עשר שנים בשמרון: יח ויעש הרע בעיני יהוה לא־סר
מעל חטאות ירבעם בן־נבט אשר־החטיא את־ישראל
כל־ימיו: יט בא פול מלך־אשור על־הארץ ויתן מנחם
לפול אלף ככר־כסף להיות ידיו אתו להחזיק הממלכה
בידו: כ ויצא מנחם את־הכסף על־ישראל על כל־
גבורי החיל לתת למלך אשור חמשים שקלים כסף לאיש
אחד וישב מלך אשור ולא־עמד שם בארץ: כא ויתר
דברי מנחם וכל־אשר עשה הלוא־הם כתובים על־ספר
דברי הימים למלכי ישראל: כב וישכב מנחם עם־
אבתיו וימלך פקחיה בנו תחתיו: כג בשנת חמשים
שנה לעזריה מלך יהודה מלך פקחיה בן־מנחם על־
ישראל בשמרון שנתים: כד ויעש הרע בעיני יהוה
לא סר מחטאות ירבעם בן־נבט אשר החטיא את־
ישראל: כה ויקשר עליו פקח בן־רמליהו שלישו ויכהו
בשמרון בארמון בית־מלך המלך קרי את־ארגב ואת־

רש"י

הנשים ההרות שבה בקע: (כה) שלישו · גבור שלו: את ארגוב ואת האריה · כל ארגוב לשון פלטין החשובין וכל טרכונין בלשון ארמי פלטין החשובין למלכות בארמון הגדול אשר אצל הארגוב: ואת האריה · יש לומר

מצודת דוד

בסוף ל"ט לעזריה ונהרג אחר ירח שהוא נמנה במהלך הירח: ימים ובשנה הבאה בכלות ל"ט לעזריה בתחלת מ' מלך מנחם: עשר וגו' · ומקוטעות היו: (יט) בא פול · כאשר בא פול הבטיח מנחם לתת לו אלף ככר כסף לעזור לו על המלוכה: (כ) ויצא מנחם · הוציא את הכסף מזולתו והטילו על ישראל ומפרש שעל גבורי החיל הטיל על כל אחד חמשים שקל: ולא עמד · לא נתעכב: (כג) בשנת חמשים שנה · כי מנחם מלך בשנת מ' לעזריה ומלך י' שנים מקוטעות וכלו א"כ במ"ט לעזריה ובשנה הבאה מלך פקחיה והיא נ' לעזריה: שנתים · ומקוטעות היו: (כה) בארמון · בהיכל של בית המלך: את ארגוב ואת האריה · עם

מצודת ציון

(יט) ידיו · כח ידיו: להחזיק · מלשון חזק: (כה) שלישו · שר שלו:

הָאַרְיֵה וְעִמּוֹ חֲמִשִּׁים אִישׁ מִבְּנֵי גִלְעָדִים וַיְמִתֵהוּ וַיִּמְלֹךְ
תַּחְתָּיו׃ כו וְיֶתֶר דִּבְרֵי פְקַחְיָה וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הִנָּם
כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ כז בִּשְׁנַת
חֲמִשִּׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה לַעֲזַרְיָה מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ פֶּקַח
בֶּן־רְמַלְיָהוּ עַל־יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן עֶשְׂרִים שָׁנָה׃ כח וַיַּעַשׂ
הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לֹא סָר מִן־חַטֹּאות יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט
אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ כט בִּימֵי פֶּקַח מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל
בָּא תִּגְלַת פִּלְאֶסֶר מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיִּקַּח אֶת־עִיּוֹן וְאֶת־
אָבֵל בֵּית־מַעֲכָה וְאֶת־יָנוֹחַ וְאֶת־קֶדֶשׁ וְאֶת־חָצוֹר וְאֶת־
הַגִּלְעָד וְאֶת־הַגָּלִילָה כֹּל אֶרֶץ נַפְתָּלִי וַיַּגְלֵם אַשּׁוּרָה׃
ל וַיִּקְשָׁר־קֶשֶׁר הוֹשֵׁעַ בֶּן־אֵלָה עַל־פֶּקַח בֶּן־רְמַלְיָהוּ וַיַּכֵּהוּ
וַיְמִיתֵהוּ וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים לְיוֹתָם בֶּן־עֻזִּיָּה׃
לא וְיֶתֶר דִּבְרֵי פֶקַח וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הִנָּם כְּתוּבִים

רש"י

שהיה אריה של זהב עומד באותו ארמון: (ל) בשנת עשרים ליותם · היה לו לומר בשנת ארבע לאחז שהרי כל ימי מלכות יותם שש עשרה שנה אלא לפי שהיה אחז רשע רצה הכתוב למנותם ליותם בקבר ולא לאחז בחיים כך היא

מצודת ציון

(כט) אבל בית מעכה · כן שם העיר: הגלילה · ארץ הגליל:

מצודת דוד

הארגוב ועם האריה והם שמות שני גבורים ואולי נקרא ארגוב על שהיה מושל בחבל הארגוב והאריה ע"ש גבורתו ופקח התחבר עמהם ועוד היו עמו נ' איש והמיתו את פקחיה: (כז) בשנת חמשים ושתים · כי פקחיה מלך בנ' לעזריה ומלך שנתים מקוטעות שכלו בנ"א לעזריה ובשנה הבאה מלך פקח והיא נ"ב לעזריה: עשרים שנה · ומקוטעות היו: (ל) בשנת עשרים ליותם · כי פקח מלך בנ"ב לעזריה ובסוף השנה ההיא מת עזריה ובתחלת השנה הבאה מלך יותם בנו וימי מלכותו ט"ז שנה ופקח מלך כ' שנה והם שנה א' ממלכות עזריה וט"ז ממלכות יותם וג' שנים אחרי מות יותם וכלו א"כ בי"ט מהתחלת מלכות יותם ובתחלת השנה מלך הושע והיא כ' להתחלת מלכות יותם ורצה הכתוב למנות שנות הושע לימי יותם הצדיק בקבר ולא לימי אחז בנו הרשע בחיים:

בשנת

עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ לב בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם
לְפֶקַח בֶּן־רְמַלְיָהוּ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מָלַךְ יוֹתָם בֶּן־עֻזִּיָּהוּ
מֶלֶךְ יְהוּדָה׃ לג בֶּן־עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה הָיָה בְמָלְכוֹ
וְשֵׁשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָ͏ִם וְשֵׁם אִמּוֹ יְרוּשָׁא בַּת־
צָדוֹק׃ לד וַיַּעַשׂ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה
עֻזִּיָּהוּ אָבִיו עָשָׂה׃ לה רַק הַבָּמוֹת לֹא סָרוּ עוֹד הָעָם
מְזַבְּחִים וּמְקַטְּרִים בַּבָּמוֹת הוּא בָּנָה אֶת־שַׁעַר בֵּית־יְהוָה
הָעֶלְיוֹן׃ לו וְיֶתֶר דִּבְרֵי יוֹתָם וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵם
כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה׃ לז בַּיָּמִים
הָהֵם הֵחֵל יְהוָה לְהַשְׁלִיחַ בִּיהוּדָה רְצִין מֶלֶךְ אֲרָם וְאֵת
פֶּקַח בֶּן־רְמַלְיָהוּ׃ לח וַיִּשְׁכַּב יוֹתָם עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר
עִם־אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד אָבִיו וַיִּמְלֹךְ אָחָז בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃
טז א בִּשְׁנַת שְׁבַע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְפֶקַח בֶּן־רְמַלְיָהוּ מָלַךְ
אָחָז בֶּן־יוֹתָם מֶלֶךְ יְהוּדָה׃ ב בֶּן־עֶשְׂרִים שָׁנָה אָחָז
בְּמָלְכוֹ וְשֵׁשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָ͏ִם וְלֹא־עָשָׂה הַיָּשָׁר
בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהָיו כְּדָוִד אָבִיו׃ ג וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל
וְגַם אֶת־בְּנוֹ הֶעֱבִיר בָּאֵשׁ כְּתֹעֲבוֹת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הוֹרִישׁ

רש״י

כסדר פולס : (לז) בימים ההם · בסוף ימיו של יותם : להשליח · לגרות :

מצודת דוד

(לב) בשנת שתים · כי פקח מלך שנה אחת בימי עזיה ויותם מלך בשנת השלשה ופיה בשנת ב׳ לפקח : (לג) ושש וגו׳ · ומקוטעות היו : (לה) הוא בנה · ר״ל עשה עליו בנין נכבד וגדול ממה שהיה או שנפל ועשהו מחדש ואולי זהו הנקרא שער ה׳ החדש (ירמיה כ״ו) : (לז) בימים ההם · אחרי מות יותם : טז (א) בשנת שבע עשרה · כי יותם מלך בכ׳ לפקח וימי מלכותו ט״ז שנה וכלו בי״ז לפקח ואחז מלך אחז : (ב) ושש וגו׳ · ומקוטעות היו : (ג) העביר באש · היא עבודת

מצודת ציון

(לז) החל · התחיל : להשליח · לגרות ולהסית כמו הנני משלית בך (שמות ח׳) : טז (ג) הוריש ·

יְהוָה אֹתָם מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ד וַיְזַבֵּחַ וַיְקַטֵּר בַּבָּמוֹת
וְעַל־הַגְּבָעוֹת וְתַחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן׃ ה אָז יַעֲלֶה רְצִין
מֶלֶךְ־אֲרָם וּפֶקַח בֶּן־רְמַלְיָהוּ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל יְרוּשָׁלַםִ
לַמִּלְחָמָה וַיָּצֻרוּ עַל־אָחָז וְלֹא יָכְלוּ לְהִלָּחֵם׃ ו בָּעֵת הַהִיא
הֵשִׁיב רְצִין מֶלֶךְ־אֲרָם אֶת־אֵילַת לַאֲרָם וַיְנַשֵּׁל אֶת־
הַיְהוּדִים מֵאֵילוֹת וַאֲרוֹמִים ואדומים קרי בָּאוּ אֵילַת וַיֵּשְׁבוּ
שָׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ ז וַיִּשְׁלַח אָחָז מַלְאָכִים אֶל־תִּגְלַת
פְּלֶסֶר מֶלֶךְ־אַשּׁוּר לֵאמֹר עַבְדְּךָ וּבִנְךָ אָנִי עֲלֵה וְהוֹשִׁעֵנִי
מִכַּף מֶלֶךְ־אֲרָם וּמִכַּף מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל הַקּוֹמִים עָלָי׃
ח וַיִּקַּח אָחָז אֶת־הַכֶּסֶף וְאֶת־הַזָּהָב הַנִּמְצָא בֵּית יְהוָה
וּבְאֹצְרוֹת בֵּית הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלַח לְמֶלֶךְ־אַשּׁוּר שֹׁחַד׃ ט וַיִּשְׁמַע
אֵלָיו מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיַּעַל מֶלֶךְ אַשּׁוּר אֶל־דַּמֶּשֶׂק וַיִּתְפְּשֶׂהָ
וַיַּגְלֶהָ קִירָה וְאֶת־רְצִין הֵמִית׃ י וַיֵּלֶךְ הַמֶּלֶךְ אָחָז לִקְרַאת
תִּגְלַת פִּלְאֶסֶר מֶלֶךְ־אַשּׁוּר דּוּמֶּשֶׂק וַיַּרְא אֶת־הַמִּזְבֵּחַ
אֲשֶׁר בְּדַמָּשֶׂק וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ אָחָז אֶל־אוּרִיָּה הַכֹּהֵן אֶת־

רש"י כצ"ל

(ט) ויגלה קירה · את העם אשר בה הגלה למדינה ששמה קיר :

מצודת ציון

גירס:(ה)ויצרו·מל' מצור:(ו)וינשל· ענין השלכה כמו ונשל גוים רבים (דברים ז'): (ח) בית ה'· בבית ה' :

מצודת דוד

המולך שמעביר בנו בין שתי מדורות אש : (ה) ולא יכלו להלחם · לא התגברו במלחמה על ירושלים : (ו) השיב וגו' את אילת · זו היא שאמורה למעלה אשר בנה עזריה והשיבה ליהודה ועתה בא רצין והשיבה לארם: וינשל · גלה משם היהודים והאדומים ישבו בה כאשר ישבו בה מאז טרם לקחה אמציה ולפי שבא להחזיר לאדום לזה אמר השיב לארם כאלו היתה שלהם מאז כי באו במקום אדום : (ט) ויגלה · גלה אנשיה אל קיר והיא מארץ אשור : (י) אוריה הכהן · יתכן שהוא אמריה הנזכר בד"ה א' ה' ועיין בסוף הספר בחשבון הדורות : את דמות המזבח · כי ישרה בעיניו תבניתו ושלח

[illegible]

דְּמוּת הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־תַּבְנִיתוֹ לְכָל־מַעֲשֵׂהוּ׃ יא וַיִּבֶן אוּרִיָּה
הַכֹּהֵן אֶת־הַמִּזְבֵּחַ כְּכֹל אֲשֶׁר־שָׁלַח הַמֶּלֶךְ אָחָז מִדַּמֶּשֶׂק
כֵּן עָשָׂה אוּרִיָּה הַכֹּהֵן עַד־בּוֹא הַמֶּלֶךְ־אָחָז מִדַּמָּשֶׂק׃
יב וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ מִדַּמֶּשֶׂק וַיַּרְא הַמֶּלֶךְ אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וַיִּקְרַב
הַמֶּלֶךְ עַל־הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעַל עָלָיו׃ יג וַיַּקְטֵר אֶת־עֹלָתוֹ
וְאֶת־מִנְחָתוֹ וַיַּסֵּךְ אֶת־נִסְכּוֹ וַיִּזְרֹק אֶת־דַּם־הַשְּׁלָמִים
אֲשֶׁר־לוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ׃ יד וְאֵת הַמִּזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר לִפְנֵי
יְהוָה וַיַּקְרֵב מֵאֵת פְּנֵי הַבַּיִת מִבֵּין הַמִּזְבֵּחַ וּמִבֵּין בֵּית
יְהוָה וַיִּתֵּן אֹתוֹ עַל־יֶרֶךְ הַמִּזְבֵּחַ צָפוֹנָה׃ טו וַיְצַוֵּהוּ ויצוה ק׳
הַמֶּלֶךְ אָחָז אֶת־אוּרִיָּה הַכֹּהֵן לֵאמֹר עַל הַמִּזְבֵּחַ הַגָּדוֹל

רש״י

(יא) עד בוא. לפני בוא המלך מדמשק: (יד) ואת מזבח הנחשת וגו׳ ויקרב וגו׳. אי אפשר לומר מזבח הנחשת שעשה משה שהרי נגנז. ואי אפשר לומר מזבח אבנים שעשה שלמה וקראו בד״ה ב׳ (ז׳ ז׳) מזבח הנחשת שהרי אי אפשר לקרבו מזוית לזוית אלא אם הורסו והרי שנינו אש שירדה בימי שלמה לא נסתלקה מעל המזבח עד שבא מנשה וסילקה שהוא הרס את המזבח כמו ששנינו באגדת חלק. אין לי לפרש מזבח זה אלא בכיורות ומכונות של נחשת שהיו צרכי מזבח והיו אצל המזבח הקודש וכשעשה אחז את המזבח לעבודת כוכבים סילק את הכיור והקריבו לצד אחר מאת פני הבית שלא להפסיק בין המזבח שעשה ובין בית ה׳ ויתן אותו אצל מזבח הקודש צפונה ומצינו שפירשו רבותינו דוגמתו (במס׳ שבת דף כ״ה) ויבאו ויעמדו אצל מזבח הנחשת

מצודת דוד

דמות. אל הכהן לעשות מזבח כדמותו: לכל מעשהו. ר״ל את תבנית הציורים הפרטיים שבו: (יא) ככל וגו׳. אף הציורים הפרטיים: עד בוא. טרם בוא המלך וכו׳: (יב) ויקרב. קרב אל המזבח והעלה עליו עולותיו: (יד) ואת המזבח. מזבח החדש שם עם מזבח הנחושת וכו׳ שעשה שלמה ר״ל מזבח אבנים שעשה שלמה תחת מזבח הנחושת אשר עשה משה במדבר:

ויקרב. מזבח החדש משך ממול פני ההיכל וחוזר ומפרש שמשכו מבין מזבח הנחושת ובין בית ה׳ כי מקומו הראוי לו היה בין מזבח הנחושת ובין ההיכל כי בו צוה להקריב ולזה מהראוי שלא יפסיק דבר בינו ובין ההיכל הנה הוא לא העמידו במקום הראוי לו כי העמידו בצד מזבח הנחושת בצפונו וקצת מזבח הנחושת הפסיק בינו לבין ההיכל: (טו) המזבח הגדול

הַקְטֵר אֶת־עֹלַת־הַבֹּקֶר וְאֶת־מִנְחַת הָעֶרֶב וְאֶת־עֹלַת
הַמֶּלֶךְ וְאֶת־מִנְחָתוֹ וְאֵת עֹלַת כָּל־עַם הָאָרֶץ וּמִנְחָתָם
וְנִסְכֵּיהֶם וְכָל־דַּם עֹלָה וְכָל־דַּם זֶבַח עָלָיו תִּזְרֹק וּמִזְבַּח
הַנְּחֹשֶׁת יִהְיֶה־לִּי לְבַקֵּר׃ טז וַיַּעַשׂ אוּרִיָּה הַכֹּהֵן כְּכֹל
אֲשֶׁר־צִוָּה הַמֶּלֶךְ אָחָז׃ יז וַיְקַצֵּץ הַמֶּלֶךְ אָחָז אֶת־
הַמִּסְגְּרוֹת הַמְּכֹנוֹת וַיָּסַר מֵעֲלֵיהֶם ואת־את ק׳ הַכִּיֹּר וְאֶת־
הַיָּם הוֹרִד מֵעַל הַבָּקָר הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר תַּחְתֶּיהָ וַיִּתֵּן אֹתוֹ
עַל מַרְצֶפֶת אֲבָנִים׃ יח וְאֶת־מֵיסַךְ מוסך קרי הַשַּׁבָּת אֲשֶׁר־
בָּנוּ בַבַּיִת וְאֶת־מְבוֹא הַמֶּלֶךְ הַחִיצוֹנָה הֵסֵב בֵּית יְהוָה

רש״י

מלעיל

(יחזקאל מ׳ ב׳) מזבח הנחשת מי הוא אמר להם התחילו ממקום שאומרין שירה לפני הרי כאן לכלי שיר של נחושת קראו מזבח: (טו) לבקר · לפרקים לכשיעלה בלבי לבקרו: (יז) את המסגרות המכונות · אילטבלאות שהמכונות עשויות עליהם כמו שנאמר וזה מעשה המכונות מסגרות להם: (יח) מוסך השבת · גג אהל עשוי לצל לשבת תחתיו בעזרה ביום השבת: ואת מבוא המלך · שהיה בא בו מביתו לבית ה׳ דרך החוץ הסב אותו במקום הצנע מפני מלך אשור שלא יתמוד אותן הכלים וגם את המבוא הסב שמא יצטרך

מצודת ציון

(טו) לבקר · לדרוש כמו לא יבקר הכהן (ויקרא כ״ז): (יז) ויקצץ · ענין כריתה: המכונות · מלשון כן ובסיס: הכיור · כעין דוד גדול עשוי לרחצה: הים · עשוי כביגית גדולה: מרצפת · ענין רצפת אבנים בקרקע: (יח) מוסך · מל׳ סכך:

מצודת דוד

הגדול · כי את מזבח החדש עשהו גדול משל שלמה: עולת הבקר · הוא תמיד של שחר: מנחת הערב · זה תמיד של בין הערבים: לבקר · לדרשו בעת מן העתים שיעלה על לבי להקטיר עליו: (יז) ויקצץ · כרת את המסגרות של המכונות והמה הלבזבזין ומחיצות המכונות אשר מתחת לכיורות האמור במ״א שעשה שלמה: את הכיור · מכל מכונה הסיר את הכיור הנתון עליו: מעל הבקר הנחושת · כי שלמה העמיד את הים על י״ב בקר נחושת כמ״ש במ״א · והוא הסיר מהבקרים ההם ונתנו על רצפת אבנים: (יח) ואת מוסך השבת · גם הוריד את מוסך השבת וגו׳ והוא הים בנין מסוכך ממעל לשבת תחתיו אנשי המשמר היוצא בשבת על כי היו פנוים אז מעבודה כי משמר הנכנס באו במקומם ולזה ישבו תחת צל המוסך עד פנות היום עם הלכה לביתם: ואת מבוא

מִפְּנֵ֖י מֶ֥לֶךְ אַשּֽׁוּר׃ יט וְיֶ֛תֶר דִּבְרֵ֥י אָחָ֖ז אֲשֶׁ֣ר עָשָׂ֑ה הֲלֹא־
הֵ֣ם כְּתוּבִ֗ים עַל־סֵ֛פֶר דִּבְרֵ֥י הַיָּמִ֖ים לְמַלְכֵ֥י יְהוּדָֽה׃ כ וַיִּשְׁכַּ֤ב
אָחָז֙ עִם־אֲבֹתָ֔יו וַיִּקָּבֵ֥ר עִם־אֲבֹתָ֖יו בְּעִ֣יר דָּוִ֑ד וַיִּמְלֹ֛ךְ
חִזְקִיָּ֥הוּ בְנ֖וֹ תַּחְתָּֽיו׃ יז א בִּשְׁנַ֤ת שְׁתֵּים֙ עֶשְׂרֵ֔ה לְאָחָ֖ז
מֶ֣לֶךְ יְהוּדָ֑ה מָ֠לַךְ הוֹשֵׁ֨עַ בֶּן־אֵלָ֧ה בְשֹׁמְר֛וֹן עַל־יִשְׂרָאֵ֖ל

רש"י

להכתה ויברח בהנגע : (א) בשנת שתים עשרה לאחז וגו' · אי אפשר לומר שמלך הושע בשנת י"ב לאחז שהרי בשנת ד' לאחז הרג את פקח ומלך תחתיו וכשתבדוק בשנות פקח תמצא כן וגם אי אפשר לומר שלא מלך אלא ט' שנים שהרי מלך משנת ד' לאחז עד שנת ו' לחזקיהו שנלכד שומרון הרי יותר מט"ז שנה ומה תלמוד לומר ט' שנים משמרד במלך אשור כך שנויה בסדר עולם · ואי אפשר לומר שבשנת י"ב לאחז התחיל למרוד שא"כ תמצא את שני מרדו תשע שנים בימי אחז ושש שנים בימי חזקיהו הרי אחת עשרה וכאן הוא אומר תשע לא הוזכר שנת שתים עשרה לאחז אלא לענין מקרא של אחריו עליו עלה שלמנאסר וגו' שבשנת י"ב לאחז עלה סנחריב על הושע והגלה לאותן שבעבר הירדן · וכך שנינו בסדר עולם ומקרא כתוב (בדברי הימים א' ה' כ"ו) ויער אלהי ישראל את רוח פול מלך אשור ויגלם לראובני ולגדי ולא פירש באיזה זמן וכאן פירש שבשנת י"ב לאחז היה · שלש גליות גלו עשרת השבטים · בשנת עשרים לפקח כמו שכתוב למעלה בא תגלת פלאסר מלך אשור ויקח את עיון ואת דן וגו' כל ארץ נפתלי ויגלם אשורה וזה היה שנת הארבע לאחז שהם שמונה שנים ובא עליהם שנת י"ב לאחז והגלה לראובני ולגדי וכשראה הושע בן אלה מרד בו ושלח מלאכים אל סוא מלך מצרים שהם שמונה שנים ובא וצר על שומרון ונלכדה לקץ שלש שנים וגלו כולן וזהו שנאמר (ישעיה ח' כ"ג) כעת הראשון הקל ארצה זבולון וארצה נפתלי ואף בשניה הקל שלא הגלה אלא שני השבטים · אבל האחרון הכביד טיאטם את הכל כזה שמכבד את הבית ומכל מקום לפי החשבון שכתב כאן את מנין שני מרדו תשע שנים לא מרד בו עד שנת י"ד לאחז שהרי אחז מלך שש עשרה בשלש שנים של אחז היה המרד ושש שנים בימי חזקיהו :

מצודת דוד

המלך · מקום הכניסה של בית המלך שהיתה מצד החוץ הסבה אל בית ה' להיות מקום הכניסה מבית ה' ועשה כן מפני מלך אשור שלא יבוא עליו מבחוץ פתאום : יז (א) בשנת שתים עשרה · כי מתחלה היה הושע תשעה שנים מקוטעות כליב מלך מתחת יד מלך אשור ואח"ז מרד בו ומלך מעצמו ט' שנים מקוטעות ומ"ש למעלה שמלך הושע בכ' ליותם ר"ל אז נעשה כליב מלך והיה כן עד תחלת שנת י"ב לאחז תשעה שנים מקוטעות כי כ' ליותם

תֵּשַׁע שָׁנִים׃ ב וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה רַק לֹא כְּמַלְכֵי
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנָיו׃ ג עָלָיו עָלָה שַׁלְמַנְאֶסֶר מֶלֶךְ
אַשּׁוּר וַיְהִי־לוֹ הוֹשֵׁעַ עֶבֶד וַיָּשֶׁב לוֹ מִנְחָה׃ ד וַיִּמְצָא
מֶלֶךְ־אַשּׁוּר בְּהוֹשֵׁעַ קֶשֶׁר אֲשֶׁר שָׁלַח מַלְאָכִים אֶל־סוֹא
מֶלֶךְ־מִצְרַיִם וְלֹא־הֶעֱלָה מִנְחָה לְמֶלֶךְ אַשּׁוּר כְּשָׁנָה בְשָׁנָה
וַיַּעַצְרֵהוּ מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיַּאַסְרֵהוּ בֵּית כֶּלֶא׃ ה וַיַּעַל מֶלֶךְ־
אַשּׁוּר בְּכָל־הָאָרֶץ וַיַּעַל שֹׁמְרוֹן וַיָּצַר עָלֶיהָ שָׁלֹשׁ שָׁנִים׃
ו בִּשְׁנַת הַתְּשִׁיעִית לְהוֹשֵׁעַ לָכַד מֶלֶךְ־אַשּׁוּר אֶת־שֹׁמְרוֹן

רש"י

(ב) רק לא כמלכי ישראל. שביטל פרדיסאות שישבו מימי ירבעם על הדרכים לשמור שלא יעלו ישראל לרגל וזה בטלן לפי שגלו עגלי הזהב כבר בשתי גליות בגלות ראשונה ויקח את עיון ואת דן הגלה עגל שבדן. ובשנים כשגלו ראובן וגד נטל עגל שבבית אל לקיים מה שנאמר גם אותו לאשור יובל (הושע י' ו') ולפי שבטלו פרדיסאות והם נמנעו מלעלות לרגל לפיכך נחתם גזר דינם לגלות בימיו שעד עכשיו תלו הקלקלה במלכיהם ועתה לא היה במי לתלות. וזהו שאמר הושע בן בארי (שם ה' ג') כי עתה הזנית אפרים נטמא ישראל עתה נגלית רעתכם: (ו) בשנת התשיעית. למרדו של הושע: ויגל את ישראל. ויגלה את ישראל וזה שעור כל תיבה שפעל שלה בה"א כגון בנה גלה זנה רבה כשבא לתת בראש התיבה וא"ו יו"ד אם המלה מוסבת על הפועל תהא היו"ד נקודה בחיר"ק כגון ויבן שם מזבח (בראשית י"ב י"ז) ויפן וירד משה (שמות ל"ב ט"ו) ויגל יהודה מעל אדמתו (מלכים ב' י"ז כ"ו)

מצודת ציון

יז (ד) ויעצרהו. עכבו ומנעו כמו אל תעצר לי (לעיל ד'): כלא. ענין תפיסה כמו אשר כלאו צדקיהו (ירמיה ל"ב): (ה) ויצר.

מצודת דוד

ליותם הוא ה' לאחז כי יותם מת בי"ו למלכו ומיד מלך אחז ומ"ש כאן בשנה י"ב ר"ל אחר שעבר י"ב לאחז ובתחלת י"ג מלך הושע מעצמו ומרד במלך אשור: (ב) רק לא וגו'. אז"ל שבטל השומרים שהושיב ירבעם לבל יעלו לירושלים ברגלים: (ג) וישב לו מנחה. לפי שהיה קבוע עליו לכל שנה אמר וישב כי נתן וחזר ונתן: (ד) וימצא. נודע למלך אשור כי הושע רוצה שוב למרוד בו ושלח למלך מצרים לעזרו אף לא העלה לו המנחה כמו בכל שנה ושנה: ויעצרהו. כי אז כאשר נודע לו היה הושע עמו ועצרו מללכת לארצו ואסרו בבית הכלא: (ה) בכל הארץ. בכל א"י לכבוש את הכל: (ו) בשנת התשיעית.

וַיֶּ֧גֶל אֶת־יִשְׂרָאֵ֛ל אַשּׁ֖וּרָה וַיֹּ֨שֶׁב אוֹתָ֜ם בַּחְלַ֧ח וּבְחָב֛וֹר
נְהַ֥ר גּוֹזָ֖ן וְעָרֵ֥י מָדָֽי׃ ז וַיְהִ֗י כִּֽי־חָטְא֤וּ בְנֵֽי־יִשְׂרָאֵל֙
לַיהוָ֣ה אֱלֹהֵיהֶ֔ם הַמַּעֲלֶ֤ה אֹתָם֙ מֵאֶ֣רֶץ מִצְרַ֔יִם מִתַּ֕חַת יַ֖ד
פַּרְעֹ֣ה מֶֽלֶךְ־מִצְרָ֑יִם וַיִּֽירְא֖וּ אֱלֹהִ֥ים אֲחֵרִֽים׃ ח וַיֵּלְכוּ֙
בְּחֻקּ֣וֹת הַגּוֹיִ֔ם אֲשֶׁר֙ הוֹרִ֣ישׁ יְהוָ֔ה מִפְּנֵ֖י בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל וּמַלְכֵ֥י
יִשְׂרָאֵ֖ל אֲשֶׁ֥ר עָשֽׂוּ׃ ט וַיְחַפְּא֣וּ בְנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֗ל דְּבָרִים֙ אֲשֶׁ֣ר
לֹא־כֵ֔ן עַל־יְהוָ֖ה אֱלֹהֵיהֶ֑ם וַיִּבְנ֨וּ לָהֶ֤ם בָּמוֹת֙ בְּכָל־עָ֣רֵיהֶ֔ם
מִמִּגְדַּ֥ל נוֹצְרִ֖ים עַד־עִ֥יר מִבְצָֽר׃ י וַיַּצִּ֤בוּ לָהֶם֙ מַצֵּב֣וֹת

רש״י

ותלך ותזן גם היא (ירמיה ג׳ ח׳) וירב העם ויעצמו מאד (שמות א׳ ו׳) ואם הוא מדבר מלשון מפעיל תהא היו״ד נקודה בסגול כגון ויפן זנב אל זנב (שופטים ט״ו ד׳) ויגל את ישראל אשורה (לקמן פסוק כ״ג) ויזן את יושבי ירושלים (ד״ה ב׳ כ״א י״א) וירב בבת יהודה תאניה ואניה (איכה ב׳ ה׳): (ט) ויחפאו · כדאו פתרונו לפי ענינו: ממגדל נוצרים · שאינו עשוי אלא להעמיד צופה לנצור · בכל בית גבוה העמידו עבודת כוכבים: עד עיר

מצודת דוד

מעת שמלך מעצמו (ולא מלך א״כ כל תשעת השנים כי הלא אסרו בבית הכלא עד לא עלה על שומרון ועליה צר ג׳ שנים ומ״ש למעלה מלך הושע וכו׳ תשע שנים ר״ל מהתחלת מלכותו עד הגלותו היה תשע שנים): נהר גוזן · ר״ל בחלח ובחבור העומדות על נהר גוזן: (ז) ויהי כי חטאו וגו׳ · ר״ל הגלות הזה היתה על שחטאו ב״י כי עד לא מלך הושע היו קצת אנוסים כי המלכים החטיאום ולא הניחום לעלות לירושלים אבל הושע בטל השומרים ונתן הברירה ועכ״ז לא עלו לירושלים ועבדו עגלי הזהב א״כ החטא להם יחשב: (ח) ומלכי ישראל · מלת בחקות עומדת במקום שתים וכאלו אמר ובחקות מלכי ישראל אשר עשו לעובדי כוכבים: (ט) ויחפאו · אמרו בסתר על ה׳ דברים שאינם ראוים לאומרן כי כחשו בידיעתו והשגחתו וכמ״ש כי אומרים אין ה׳ רואה אותנו עזב ה׳ את הארץ (יחזקאל ח׳) ונאמר הוי המעמיקים מה׳ לסתיר עצה וגו׳ (ישעיה כ״ט): ממגדל נוצרים · אף כמגדל שעומדים בו הצופים וקוראים נוצרים כי ע״י נשמרים בני העיר: עד

מצודת ציון

מלשון מצור: (ו) ויגל · מלשון גלות: וישב · מלשון ישיבה: (ח) הוריש · גירש: (ט) ויחפאו · מלשון חפוי וכסוי ור״ל הסתירו כדבר המכוסה: כן · ראוי והגון כמו ולא יכין לדבר

עיר

וַאֲשֵׁרִים עַל כָּל־גִּבְעָה גְבֹהָה וְתַחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן׃
יא וַיְקַטְּרוּ־שָׁם בְּכָל־בָּמוֹת כַּגּוֹיִם אֲשֶׁר־הֶגְלָה יְהוָה
מִפְּנֵיהֶם וַיַּעֲשׂוּ דְּבָרִים רָעִים לְהַכְעִיס אֶת־יְהוָה׃
יב וַיַּעַבְדוּ הַגִּלֻּלִים אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לָהֶם לֹא תַעֲשׂוּ אֶת־
הַדָּבָר הַזֶּה׃ יג וַיָּעַד יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל וּבִיהוּדָה בְּיַד כָּל־
נְבִיאֵו נביאי קרי כָּל־חֹזֶה לֵאמֹר שֻׁבוּ מִדַּרְכֵיכֶם הָרָעִים
וְשִׁמְרוּ מִצְוֹתַי חֻקּוֹתַי כְּכָל־הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶת־
אֲבֹתֵיכֶם וַאֲשֶׁר שָׁלַחְתִּי אֲלֵיכֶם בְּיַד עֲבָדַי הַנְּבִיאִים׃
יד וְלֹא שָׁמֵעוּ וַיַּקְשׁוּ אֶת־עָרְפָּם כְּעֹרֶף אֲבוֹתָם אֲשֶׁר לֹא
הֶאֱמִינוּ בַּיהוָה אֱלֹהֵיהֶם׃ טו וַיִּמְאֲסוּ אֶת־חֻקָּיו וְאֶת־
בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר כָּרַת אֶת־אֲבוֹתָם וְאֵת עֵדְוֹתָיו אֲשֶׁר הֵעִיד
בָּם וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי הַהֶבֶל וַיֶּהְבָּלוּ וְאַחֲרֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתָם
אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתָם לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת כָּהֶם׃ טז וַיַּעַזְבוּ
אֶת־כָּל־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם מַסֵּכָה

רש״י

מבצר · כמו מקטן ועד גדול : (יג) ויעד ה׳ · התרה בהם : נביאי כל חוזה · נביאי כל חזון יש חוזה שהוא שם דבר כמו ועם שאול עשינו חוזה : כן (שופטים י״ב) :

ב׳ טעמים במלה א׳

מצודת ציון

(יב) הגלולים · מל׳ גלל וצואה והם העבודות כוכבים: (יד) ערפם · הוא אחורי הראש : (טו) כהם · כמו הם : (טז) מסכה ·

מצודת דוד

עיר מבצר · ר״ל בכל מקום כקטן כגדול : (י) ותחת כל עץ רענן · על מגבות מוזר : (יג) ויעד ה׳ · התרה בהם ועל כי הדרך להתרות בפני עדים אמר לשון ויעד : כל נביאי · כל נביאים ולתוספת ביאור אמר כל חוזה כי שם נביא משותף הוא גם לנביאי הבעל משא״כ חוזה כי הוא בלתי לה׳ לבד : ואשר שלחתי · שמרו אשר שלחתי וכו׳ : ויקשו את ערפם · הוא מלשון הרחבה כאילו נתקשה העורף מבלי יוכלו להחזיר לאחור לפנות מול הנביא : כעורף אבותם · הם עובדי העגל במדבר : (טו) אשר כרת · על קיום התורה : ואת עדותיו · מאסו בהתראות שהתרה בהם ולא היו חוששין להם : ויהבלו · נעשו בעלי הבל ואדוקים לעבודת כוכבים : ואחרי · מוסב על וילכו לומר שהלכו אחרי דרך העמים וכו׳ : (טז) ויעשו להם

שְׁנַיִם שני קרי עֲגָלִים וַיַּעֲשׂוּ אֲשֵׁירָה וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְכָל־צְבָא
הַשָּׁמַיִם וַיַּעַבְדוּ אֶת־הַבָּעַל׃ יז וַיַּעֲבִירוּ אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־
בְּנוֹתֵיהֶם בָּאֵשׁ וַיִּקְסְמוּ קְסָמִים וַיְנַחֵשׁוּ וַיִּתְמַכְּרוּ לַעֲשׂוֹת
הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לְהַכְעִיסוֹ׃ יח וַיִּתְאַנַּף יְהוָה מְאֹד בְּיִשְׂרָאֵל
וַיְסִרֵם מֵעַל פָּנָיו לֹא נִשְׁאַר רַק שֵׁבֶט יְהוּדָה לְבַדּוֹ׃
יט גַּם־יְהוּדָה לֹא שָׁמַר אֶת־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיֵּלְכוּ
בְּחֻקּוֹת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עָשׂוּ׃ כ וַיִּמְאַס יְהוָה בְּכָל־זֶרַע
יִשְׂרָאֵל וַיְעַנֵּם וַיִּתְּנֵם בְּיַד־שֹׁסִים עַד אֲשֶׁר הִשְׁלִיכָם מִפָּנָיו׃
כא כִּי־קָרַע יִשְׂרָאֵל מֵעַל בֵּית דָּוִד וַיַּמְלִיכוּ אֶת־יָרָבְעָם
בֶּן־נְבָט וַיַּדָּא וידח ק' יָרָבְעָם אֶת־יִשְׂרָאֵל מֵאַחֲרֵי יְהוָה
וְהֶחֱטִיאָם חֲטָאָה גְדוֹלָה׃ כב וַיֵּלְכוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל־
חַטֹּאות יָרָבְעָם אֲשֶׁר עָשָׂה לֹא־סָרוּ מִמֶּנָּה׃ כג עַד

רש"י

(טז) שני עגלים. בבית אל ובדן: את הבעל. עבודת כוכבים ששמה בעל: (יז) ויתמכרו. מכרו עצמן לכך: (יח) ויסרם מעל פניו. שגלו עם

מצודת דוד

מסכה וכו'. יצקו לעצמם העגלים: (יז) ויעבירו וגו' באש. זהו עבודת המולך: ויתמכרו. ר"ל שהתמידו לעשות הרע כאילו מכרו עצמם לכך: (יח) ויתאנף ה'. ובעבור כל זאת התאנף ה': מעל פניו. ר"ל מארצו: לא נשאר. בארצם: (יט) גם יהודה. ר"ל אף שגם יהודה לא שמר וכו': אשר עשו. החוקים אשר עשו ישראל: (כ) וימאס. ר"ל עכ"ז לא מאס אותה רק בישראל: מפניו. מארצו: (כא) כי קרע ישראל. ר"ל וזהו בעבור אשר כל ישראל התחילו בעבירה כי הם מעצמם קרעו ונפרדו ממלכות בית דוד ופי ה' לא שאלו: וידח ירבעם. וזה היתה הסבה שהדיחם ירבעם בעגלי הזהב כי בראותו שמרדו במלכות בית דוד חשש פן גם בו ימרדו כאשר יבואו לירושלים ולזה עשה העגלים למנעם מללכת לירושלים כמ"ש במ"א אבל אם היו שואלים בדבר ה' ומלך על פיו לא היה בא מכשול זה: (כב) לא סרו ממנה. אף אחר

מצודת ציון

ענין יציקת מתכת כמו הפסל נסך חרש (ישעיה מ'): (יז) ויקסמו. וינחשו. ענין כשוף וניחוש: (יח) ויתאנף. מל' אף וחמה כמו ואנפת בם (מ"א ח'): (כ) ויענם. מלשון עינוי: שוסים. בוזזים שמו וכמו שוסים (ש"א כ"ג):

שבטל

אֲשֶׁר־הֵסִיר יְהוָה אֶת־יִשְׂרָאֵל מֵעַל פָּנָיו כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר
בְּיַד כָּל־עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים וַיִּגֶל יִשְׂרָאֵל מֵעַל אַדְמָתוֹ
אַשּׁוּרָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ כד וַיָּבֵא מֶלֶךְ־אַשּׁוּר מִבָּבֶל
וּמִכּוּתָה וּמֵעַוָּא וּמֵחֲמָת וּסְפַרְוָיִם ומספרוים קרי וַיֹּשֶׁב בְּעָרֵי
שֹׁמְרוֹן תַּחַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּרְשׁוּ אֶת־שֹׁמְרוֹן וַיֵּשְׁבוּ בְּעָרֶיהָ׃
כה וַיְהִי בִּתְחִלַּת שִׁבְתָּם שָׁם לֹא יָרְאוּ אֶת־יְהוָה וַיְשַׁלַּח
יְהוָה בָּהֶם אֶת־הָאֲרָיוֹת וַיִּהְיוּ הֹרְגִים בָּהֶם׃ כו וַיֹּאמְרוּ
לְמֶלֶךְ אַשּׁוּר לֵאמֹר הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִגְלִיתָ וַתּוֹשֶׁב בְּעָרֵי
שֹׁמְרוֹן לֹא יָדְעוּ אֶת־מִשְׁפַּט אֱלֹהֵי הָאָרֶץ וַיְשַׁלַּח־בָּם
אֶת־הָאֲרָיוֹת וְהִנָּם מְמִיתִים אוֹתָם כַּאֲשֶׁר אֵינָם יֹדְעִים

רש"י

הושע בן אלה: (כג) ויגל ישראל · זה נקוד בחירק שהוא לשון גלה ואינו לשון סגלה: (כה) לא יראו את ה' · אף על פי שהעמים עובדי כוכבים הם יראים מפניו וקרו ליה אלהא דאלהיא כענין שנאמר ושמי נורא בגוים (מלאכי א') ואלו לא יראוני כי אמרו אילו היתה בו יראה לא נתן עמו

מצודת דוד

שבטל הושע את השומרים עכ"ז לא סרו ממנה מדעת עצמם: (כג) עד אשר · כ"כ הרשיעו עד שגרם החטא והסירם ה' מעל פניו: עד היום הזה · ר"ל והנם שם עד היום הזה ולא חזרו בבית השני כמו יהודה וכ"ז חוזר למעלה ליתן טעם מדוע חרה אף ה' בישראל ועדיין האריך אף ליהודה והלא דרך אחד להם ואמר לפי שע"י כל ישראל באה מתחלה התקלה ולבסוף אחזו מעצמם מבלי מכרית ולזה חרה בם והגלה אותם ומבלי חזרה בבית השני אבל אנשי יהודה לא באה התקלה על ידם כ"א ע"י המלכים המכריתם ובסור המכרית אחזו עדיין בדרך ה' ולזה עדיין לא נמלא סאתם (ואף אחר שגלו חזרו בבית השני כי לא ידמו בהטאם לחטא ישראל כי תחלת התקלה לא באה על ידם כדרך שבאה ע"י ישראל): (כד) בערי שמרון · בהערים הסמוכים לשומרון: (כו) ויאמרו · עבדי המלך: אשר הגלית · מבבל ומכותה וגו': את משפט · חוק האלהים השוכן בהארץ ההיא: וישלח · ולזה שלח בהם את האריות בעוד כאשר אינם יודעים משפט וגו' אבל כאשר ידעו לא שלח בהם עוד (ואף כי מאז היו בארצם לא ידעו משפט ה' מ"מ לא הקפיד על העובדי כוכבים כ"א בהיותם

בארצו

אֶת־מִשְׁפַּט אֱלֹהֵי הָאָרֶץ׃ כז וַיְצַו מֶלֶךְ־אַשּׁוּר לֵאמֹר
הֹלִיכוּ שָׁמָּה אֶחָד מֵהַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר הִגְלִיתֶם מִשָּׁם וְיֵלְכוּ
וְיֵשְׁבוּ שָׁם וְיֹרֵם אֶת־מִשְׁפַּט אֱלֹהֵי הָאָרֶץ׃ כח וַיָּבֹא אֶחָד
מֵהַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר הִגְלוּ מִשֹּׁמְרוֹן וַיֵּשֶׁב בְּבֵית־אֵל וַיְהִי מוֹרֶה
אֹתָם אֵיךְ יִירְאוּ אֶת־יְהוָה׃ כט וַיִּהְיוּ עֹשִׂים גּוֹי גּוֹי
אֱלֹהָיו וַיַּנִּיחוּ ׀ בְּבֵית הַבָּמוֹת אֲשֶׁר עָשׂוּ הַשֹּׁמְרֹנִים גּוֹי
גּוֹי בְּעָרֵיהֶם אֲשֶׁר הֵם יֹשְׁבִים שָׁם׃ ל וְאַנְשֵׁי בָבֶל עָשׂוּ
אֶת־סֻכּוֹת בְּנוֹת וְאַנְשֵׁי־כוּת עָשׂוּ אֶת־נֵרְגַל וְאַנְשֵׁי חֲמָת
עָשׂוּ אֶת־אֲשִׁימָא׃ לא וְהָעַוִּים עָשׂוּ נִבְחַז זיין רבתי
וְאֶת־תַּרְתָּק וְהַסְפַרְוִים שֹׂרְפִים אֶת־בְּנֵיהֶם בָּאֵשׁ לְאַדְרַמֶּלֶךְ
וַעֲנַמֶּלֶךְ אֱלֹהֵ אלהי קרי סְפַרְוָיִם ספרוים קרי׃ לב וַיִּהְיוּ

ס״א נֵרְגַּל

רש״י

לגלות: (כט) אשר עשו השמרונים · ישראל בעודם שם: גוי גוי אלהיו · לאומה ולאומה עבודת כוכבים שהיו עובדים בארצם אף כאן עשו כן כל גוי בעיר אשר הושיבם סנחריב שם בערי ישראל: (ל) סכות בנות · דמות תרנגולת עם אפרוחיה: נרגל · דמות תרנגול: אשימא · דמות תיש וכן קרוין בלשון כל אומה ואומה וכן פירשו רבותינו בסנהדרין: (לא) נבחז · דמות כלב: תרתק · דמות חמור: לאדרמלך · דמות פרד: וענמלך ·

מצודת ציון | מצודת דוד

בארצו המקודשת ולא בארץ העובדי (כז) ויורם · ענין למוד כמו יורה דעה
כוכבים): (כז) וילכו וישבו שם ·
חוזר על העובדי כוכבים מבבל ומכותה וגו׳ ור״ל כאשר הלכו לשם כן נשארו
יושבים בה והכהן ילמדם משפט ה׳: (כט) גוי גוי אלהיו · כל אומה עשה
לעצמו עבודת כוכבים שעבד בארצו ולא היה הכהן מעבירם מהעובדי
כוכבים מכל וכל כי הוא היה מכהני הבמות ועבד עבודת כוכבים כמוהם:
השמרונים · היהודים אנשי שומרון עד לא גלו: גוי גוי · כל אומה
שעמידה העבודת כוכבים שלה בבית הבמות בהעיר אשר נתיישבה בה:
(ל) סכות בנות · בלשון בבל הוא תרנגולת עם אפרוחיה: נרגל · בלשון
כותי הוא תרנגול הזכר וכן כ״א נקרא לפי לשון האומה ההיא: אשימא ·
הוא תיש: (לא) נבחז · הוא כלב: תרתק · הוא חמור: לאדרמלך
וענמלך

יְרֵאִים אֶת־יְהוָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם מִקְצוֹתָם כֹּהֲנֵי בָמוֹת וַיִּהְיוּ
עֹשִׂים לָהֶם בְּבֵית הַבָּמוֹת׃ לג אֶת־יְהוָה הָיוּ יְרֵאִים
וְאֶת־אֱלֹהֵיהֶם הָיוּ עֹבְדִים כְּמִשְׁפַּט הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־הִגְלוּ
אֹתָם מִשָּׁם׃ לד עַד הַיּוֹם הַזֶּה הֵם עֹשִׂים כַּמִּשְׁפָּטִים
הָרִאשֹׁנִים אֵינָם יְרֵאִים אֶת־יְהוָה וְאֵינָם עֹשִׂים כְּחֻקֹּתָם
וּכְמִשְׁפָּטָם וְכַתּוֹרָה וְכַמִּצְוָה אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־בְּנֵי יַעֲקֹב
אֲשֶׁר־שָׂם שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל׃ לה וַיִּכְרֹת יְהוָה אִתָּם בְּרִית
וַיְצַוֵּם לֵאמֹר לֹא תִירְאוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְלֹא־תִשְׁתַּחֲווּ לָהֶם
וְלֹא תַעַבְדוּם וְלֹא תִזְבְּחוּ לָהֶם׃ לו כִּי אִם־אֶת־יְהוָה
אֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּכֹחַ גָּדוֹל וּבִזְרוֹעַ

רש"י

דמות סוס: (לג) כמשפט הגוים אשר הגלו אותם משם · אותה עבודת כוכבים שעובדים הגוים אשר הגלה סנחריב ואוכלוסיו (את אלו) משם היו אלו עובדין כאן: (לד) אינם יראים את ה' · יראה שלימה כמשפט ישראל ואף על פי שנתגיירו מיראת האריות אין יראתם את ה' יראה שלימה (כמשפט ישראל) כמו שמפרש והולך שאינם עוסקים בתורה ובמצות אשר צוה ה' את בני יעקב ואינם עושים כחוקותם וכמשפטם שהיה עליהם לעשות משנתגיירו אלא כמו שהורה הכהן שהיה מן השמרונים שהיו עובדים עבודת כוכבים: (לה) ויכרות ה' אתם ברית · כשנתן להם תורה בהר סיני:

מצודת ציון

(ישעיה כ"ח): (לו) נטויה · המשיל לגבור

מצודת דוד

ועגמלך · הם הפרד והסוס: (לב) מקצותם · עשו מקצתם כהני במות לשמש עבודתם בבית הבמות: (לג) ואת אלהיהם · העבודת כוכבים שלהם: כמשפט וגו' · ר"ל עבד את העבודת כוכבים שנהגו אשר הגלם ממנה: (לד) כמשפטים הראשונים · כפי מה שהורה הכהן בעת התיישבו שמה: אינם יראים וגו' · יראה שלמה כ"א מפחד האריות: ואינם וגו' · אינם עושים כחק וכמשפט הראוי להם לעשות לאחר שנתגיירו: ובתורה וגו' · אינם עושים כתורה וכו' וראוי היה שכן יעשו הואיל ונתגיירו: אשר שם שמו ישראל · כאומר הלא שמם בזה היה ע"ש כי שרה עם אלהים וגו' ויוכל ומזה נראה שאין לשמוד לנכרי מעלה מי הלא בחיר אלוה גבר על השר של מעלה: (לה) ויכרות · בעת שלוה את בני יעקב התורה והמצוה כרת עמהם ברית והזהירם על עבודת כוכבים

ואמר

נְטוּיָה אֹתוֹ תִירָאוּ וְלוֹ תִשְׁתַּחֲווּ וְלוֹ תִזְבָּחוּ : לז וְאֶת־
הַחֻקִּים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַב
לָכֶם תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת כָּל־הַיָּמִים וְלֹא תִירְאוּ אֱלֹהִים
אֲחֵרִים : לח וְהַבְּרִית אֲשֶׁר־כָּרַתִּי אִתְּכֶם לֹא תִשְׁכָּחוּ וְלֹא
תִירְאוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים : לט כִּי אִם־אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
תִּירָאוּ וְהוּא יַצִּיל אֶתְכֶם מִיַּד כָּל־אֹיְבֵיכֶם : מ וְלֹא שָׁמֵעוּ
כִּי אִם־כְּמִשְׁפָּטָם הָרִאשׁוֹן הֵם עֹשִׂים : מא וַיִּהְיוּ ׀ הַגּוֹיִם
הָאֵלֶּה יְרֵאִים אֶת־יְהוָה וְאֶת־פְּסִילֵיהֶם הָיוּ עֹבְדִים גַּם־
בְּנֵיהֶם ׀ וּבְנֵי בְנֵיהֶם כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ אֲבֹתָם הֵם עֹשִׂים עַד
הַיּוֹם הַזֶּה : יח א וַיְהִי בִּשְׁנַת שָׁלֹשׁ לְהוֹשֵׁעַ בֶּן־אֵלָה
מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מָלַךְ חִזְקִיָּה בֶן־אָחָז מֶלֶךְ יְהוּדָה : ב בֶּן־
עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה הָיָה בְמָלְכוֹ וְעֶשְׂרִים וָתֵשַׁע שָׁנָה
מָלַךְ בִּירוּשָׁלָ͏ִם וְשֵׁם אִמּוֹ אֲבִי בַּת־זְכַרְיָה : ג וַיַּעַשׂ הַיָּשָׁר
בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה דָּוִד אָבִיו : ד הוּא ׀ הֵסִיר
אֶת־הַבָּמוֹת וְשִׁבַּר אֶת־הַמַּצֵּבֹת וְכָרַת אֶת־הָאֲשֵׁרָה

רש"י

(א) בשנת שלש · למרדו של הושע :

מצודת דוד

ותוז הוא למעלה לומר הנה העובדי כוכבים הבאים לערי שומרון לא עשו כדבר ה' אשר צוה וכו' וכרת עמהם הברית וכו' וכל הענין עד סופו ואמר' הלא העובדי כוכבי' ההם שנתגיירו וידעו מהאזהרות ההם והיה מהראוי להיות זהירים בהם מעתה : (מ) ולא שמעו · אבל העובדי כוכבים ההם לא השגיחו על כל הדברים האלה אף כי נתגיירו כי אם היו עושים כמשפטם הראשון לעבוד עבודת כוכבים כאשר עבדו מאז ; (מא) ויהיו הגוים · ר"ל כאשר עשו בעת בואם כן עשו כל ימיהם והיו יראים את ה' ועובדים הפסילים וגם בניהם וכו' כאשר עשו אבותם כן עושים גם המה עד היום הזה : יח (א) בשנת שלש : ר"ל אחר שעבר שלש להושע בתחלת ד' למלכו מעצמו כי הושע מלך מעצמו בי"ב לאחז וימי מלכות אחז היו י"ו שנה וכלו א"כ בד' להושע ואז מלך חזקיה: (ב) ועשרים וגו' · ומקוטעות היו : (ד) את הבמות · מה שהקריבו עליהם לגבוה ובאיסור נעשו כי מעת

וְכִתַּת֙ נְחַ֣שׁ הַנְּחֹ֗שֶׁת אֲשֶׁר־עָשָׂ֣ה מֹשֶׁ֔ה כִּ֣י עַד־הַיָּמִ֤ים
הָהֵ֙מָּה֙ הָי֤וּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל֙ מְקַטְּרִ֣ים ל֔וֹ וַיִּקְרָא־ל֖וֹ נְחֻשְׁתָּֽן׃
ה בַּיהוָ֥ה אֱלֹהֵֽי־יִשְׂרָאֵ֖ל בָּטָ֑ח וְאַחֲרָ֞יו לֹא־הָיָ֣ה כָמֹ֗הוּ בְּכֹל֙
מַלְכֵ֣י יְהוּדָ֔ה וַאֲשֶׁ֖ר הָי֥וּ לְפָנָֽיו׃ ו וַיִּדְבַּק֙ בַּֽיהוָ֔ה לֹא־סָ֖ר
מֵאַחֲרָ֑יו וַיִּשְׁמֹר֙ מִצְוֺתָ֔יו אֲשֶׁר־צִוָּ֥ה יְהוָ֖ה אֶת־מֹשֶֽׁה׃
ז וְהָיָ֤ה יְהוָה֙ עִמּ֔וֹ בְּכֹ֥ל אֲשֶׁר־יֵצֵ֖א יַשְׂכִּ֑יל וַיִּמְרֹ֛ד בְּמֶֽלֶךְ־
אַשּׁ֖וּר וְלֹ֥א עֲבָדֽוֹ׃ ח הֽוּא הִכָּ֥ה אֶת־פְּלִשְׁתִּ֖ים עַד־עַזָּ֣ה
וְאֶת־גְּבוּלֶ֑יהָ מִמִּגְדַּ֥ל נוֹצְרִ֖ים עַד־עִ֥יר מִבְצָֽר׃ ט וַיְהִ֞י בַּשָּׁנָ֣ה
הָרְבִיעִ֗ית לַמֶּ֙לֶךְ֙ חִזְקִיָּ֔הוּ הִ֚יא הַשָּׁנָ֣ה הַשְּׁבִיעִ֔ית לְהוֹשֵׁ֥עַ
בֶּן־אֵלָ֖ה מֶ֣לֶךְ יִשְׂרָאֵ֑ל עָלָ֞ה שַׁלְמַנְאֶ֧סֶר מֶֽלֶךְ־אַשּׁ֛וּר עַל־
שֹׁמְר֖וֹן וַיָּ֥צַר עָלֶֽיהָ׃ י וַֽיִּלְכְּדֻ֗הָ מִקְצֵה֙ שָׁלֹ֣שׁ שָׁנִ֔ים בִּשְׁנַת־
שֵׁ֖שׁ לְחִזְקִיָּ֑ה הִ֗יא שְׁנַת־תֵּ֙שַׁע֙ לְהוֹשֵׁ֔עַ מֶ֖לֶךְ יִשְׂרָאֵ֑ל

רש"י

(ד) ויקרא לו נחשתן · לשון בזיון כלומר מה צורך בזה אינו אלא נחש נחשת: (ז) ישכיל · יצליח:

מצודת ציון

הנוטה זרוע במלחמה: יח (ד) וכתת · ענין כתישה כמו וכתתו חרבותם (שם ב'): (ט) ויצר · מלשון מצור:

מצודת דוד

שנבנה הבית נאסרו הבמות: אשר עשה משה · בעת נשלח בישראל הנחשים השרפים צוהו ה' לעשות נחש נחושת להביט בו הנשוך והי' כמ"ש בתורה: מקטרים לו · בחשבם שיש בו אלהות על כי נתרפא הנשוך כאשר הביט בו: נחשתן · כאומר מה זה הלא הוא רק נחושת ולהקטין מעלתו הוסיף הנו"ן כי כן דרך המקרא וכן האמינון אחיך (ש"ב י"ג): (ז) ישכיל · יצליח כי המצליח נראה הוא להבריות כאלו עושה מעשיו בהשכל: (ח) ממגדל נוצרים · מן המגדל שהצופים עומדים עליו ור"ל מקטן ועד גדול: (ט) הוא השנה השביעית להושע · כי חזקיהו מלך בד' להושע: עלה שלמנאסר · עם שכבר נאמר למעלה חזר לספר שוב כאומר מה שעלה שלמנאסר וגו' וגבו אשור על ישראל ויגל את ישראל וגו' עד סוף הענין הנה זה לא היה בכח ידיו כ"א על אשר לא שמעו בקול ה' וגו' שהרי בימי חזקיה עלה אשור על ירושלים וספו תמו בבלות ה': (י) מקצה שלש שנים · כי צר עליה בתחלת

נִלְכְּדָה שֹׁמְרוֹן: יא וַיֶּגֶל מֶלֶךְ־אַשּׁוּר אֶת־יִשְׂרָאֵל
אַשּׁוּרָה וַיַּנְחֵם בַּחְלַח וּבְחָבוֹר נְהַר גּוֹזָן וְעָרֵי מָדָי: יב עַל ׀
אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיַּעַבְרוּ אֶת־בְּרִיתוֹ
אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה וְלֹא שָׁמְעוּ וְלֹא עָשׂוּ:
יג וּבְאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה לַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ עָלָה סַנְחֵרִיב
מֶלֶךְ־אַשּׁוּר עַל כָּל־עָרֵי יְהוּדָה הַבְּצֻרוֹת וַיִּתְפְּשֵׂם:
יד וַיִּשְׁלַח חִזְקִיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה אֶל־מֶלֶךְ־אַשּׁוּר ׀ לָכִישָׁה ׀
לֵאמֹר ׀ חָטָאתִי שׁוּב מֵעָלַי אֵת אֲשֶׁר־תִּתֵּן עָלַי אֶשָּׂא
וַיָּשֶׂם מֶלֶךְ־אַשּׁוּר עַל־חִזְקִיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת
כִּכַּר־כֶּסֶף וּשְׁלֹשִׁים כִּכַּר זָהָב: טו וַיִּתֵּן חִזְקִיָּה אֶת־כָּל־
הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בֵית־יְהוָה וּבְאֹצְרוֹת בֵּית הַמֶּלֶךְ:
טז בָּעֵת הַהִיא קִצַּץ חִזְקִיָּה אֶת־דַּלְתוֹת הֵיכַל יְהוָה וְאֶת־
הָאֹמְנוֹת אֲשֶׁר צִפָּה חִזְקִיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּתְּנֵם לְמֶלֶךְ
אַשּׁוּר: יז וַיִּשְׁלַח מֶלֶךְ אַשּׁוּר אֶת־תַּרְתָּן וְאֶת־רַב־סָרִיס ׀
וְאֶת־רַבְשָׁקֵה מִן־לָכִישׁ אֶל־הַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ בְּחֵיל כָּבֵד

רש"י

(טז) קצץ · את הדלתות שהיו של זהב : ואת האומנות · תרגם יונתן וית סקופיא · איסקופות : (יז) את תרתן ואת רב סריס · למדנו בסדר עולם שאלו שלשתם יחד אלא רבשקה לבדו כמו שכתוב בס' (ישעיה ל"ו ב') ותרתן ורב

מצודת דוד

בתחלת ד' ובכבש בסוף ו' : (יב) על אשר לא שמעו וגו' · ולא בכח ידם : את בריתו · התורה אשר נתן בברית: (יד) חטאתי · במה שמרדתי בך : את אשר תתן וגו' · ר"ל העונש אשר תשים עלי אשא ואסבול: וישם · שם עליו עונש שלש מאות וגו' : (טז) קצץ · קלף צפוי הזהב מן הדלתות ומן מפתני הבית: אשר צפה חזקיה · כי כבר היה נפסד הצפוי שעשה שלמה : (יז) וישלח מלך אשור · ובמרמה שם עליו העונש כי

מצודת ציון

(יא) וינחם · הניחם: (יג) הבצורות · מלשון מבצר : ויתפשם · לכדם : (טו) בית ה' · בבית ה': (טז) קצץ · כרת וקלף : האומנות · מפתני הבית וכת"י סקופיא : (יז) כבד · ענין

יְרוּשָׁלִַם וַיַּעֲלוּ וַיָּבֹאוּ יְרוּשָׁלִַם וַיַּעֲלוּ וַיָּבֹאוּ וַיַּעַמְדוּ בִּתְעָלַת
הַבְּרֵכָה הָעֶלְיוֹנָה אֲשֶׁר בִּמְסִלַּת שְׂדֵה כוֹבֵס׃ יח וַיִּקְרְאוּ אֶל־
הַמֶּלֶךְ וַיֵּצֵא אֲלֵהֶם אֶלְיָקִים בֶּן־חִלְקִיָּהוּ אֲשֶׁר עַל־הַבָּיִת
וְשֶׁבְנָה הַסֹּפֵר וְיוֹאָח בֶּן־אָסָף הַמַּזְכִּיר׃ יט וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם
רַבְשָׁקֵה אִמְרוּ־נָא אֶל־חִזְקִיָּהוּ כֹּה־אָמַר הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל
מֶלֶךְ אַשּׁוּר מָה הַבִּטָּחוֹן הַזֶּה אֲשֶׁר בָּטָחְתָּ׃ כ אָמַרְתָּ אַךְ־
דְּבַר־שְׂפָתַיִם עֵצָה וּגְבוּרָה לַמִּלְחָמָה עַתָּה עַל־מִי בָטַחְתָּ
כִּי מָרַדְתָּ בִּי׃ כא עַתָּה הִנֵּה בָטַחְתָּ לְּךָ עַל־מִשְׁעֶנֶת
הַקָּנֶה הָרָצוּץ הַזֶּה עַל־מִצְרַיִם אֲשֶׁר יִסָּמֵךְ אִישׁ עָלָיו וּבָא

רש"י

פרים באו בגליות שניים כשבאה לו שמועה על תרהקה מלך כוש וישמע וישלח מלאכים אל חזקיה וגו' (ישעיה ל"ו ט'): בתעלת. פוסקיר"א בלע"ז בריכה שעושין לגדל דגים: שדה כובס. שדה שהכובסין שוטחין בו בגדים וכן תירגם יונתן חקל משטח קצריא: (יח) המזכיר. איזה מספר בא לפני המלך ראשון שיפסקו ראשון: (כ) אמרת אך דבר שפתים וגו'. אמרת עד הנה (לא) אעבוד למלך אשור אך דבר שפתים היה כל זמן שלא יצא ממקומו לבוא עליך לא הוצרכת לעצה וגבורה אבל עכשיו שיצא ובא עצה וגבורה אתה צריך למלחמה הזאת עתה אמור על מי בטחת: (כא) ובא

מצודת ציון

רבוי: בתעלת הברכה. הברכה הוא מקום בנוי באבנים ובסיד ושם מתכנסים המים והתעלה היא החפירה הסמוך לה ובעת הצורך ממשיכים לה את המים מן הברכה וכן אל קוה תעלת הברכה (שם ז'): במסלת. בדרך הכבושה: (כא) משענת. ענין סמיכה: הקנה. המטה: הרצוץ. השבור ומרוסס כמו הרוצצות

מצודת דוד

עכ"ז עלה עליו: בתעלת. בתעלה שנמשכת מהבריכה העליונה אשר היא במסלה ההולכת אל השדה שמכבסים שם את הבגדים ושוטחים שמה מול השמש לנגבם: (יח) אל המלך. קראו אל המלך לצאת אליהם: על הבית. ממונה על בית המלך: המזכיר. הממונה על ספר הזכרונות: (יט) מה הבטחון וגו'. אמור מה בטחונך אשר בעבורה מרדת בי לבל השמע לי ולצאת מארצך אל ארץ אחרת וכאשר אמר בסוף דבריו: (כ) אמרת. אתה חושב שאך כדבר שפתים בעצת יועצים ועשה במלחמה לא כן הוא כי צריכים אליה עצה עם גבורה: עתה. הואיל והצורך הוא וגם אל הגבורה ואינה בך א"כ על מי בטחת שיתן בך גבורה: (כא) עתה הנה

בְּכַפּוֹ וּנְקָבָהּ כֵּן פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם לְכָל־הַבֹּטְחִים עָלָיו׃
כב וְכִי־תֹאמְרוּן אֵלַי אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בָּטָחְנוּ הֲלוֹא־
הוּא אֲשֶׁר הֵסִיר חִזְקִיָּהוּ אֶת־בָּמֹתָיו וְאֶת־מִזְבְּחֹתָיו וַיֹּאמֶר
לִיהוּדָה וְלִירוּשָׁלַםִ לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ הַזֶּה תִּשְׁתַּחֲווּ בִּירוּשָׁלָםִ׃
כג וְעַתָּה הִתְעָרֶב נָא אֶת־אֲדֹנִי אֶת־מֶלֶךְ אַשּׁוּר וְאֶתְּנָה
לְךָ אַלְפַּיִם סוּסִים אִם־תּוּכַל לָתֶת לְךָ רֹכְבִים עֲלֵיהֶם׃
כד וְאֵיךְ תָּשִׁיב אֵת פְּנֵי פַחַת אַחַד עַבְדֵי אֲדֹנִי הַקְּטַנִּים
וַתִּבְטַח לְךָ עַל־מִצְרַיִם לְרֶכֶב וּלְפָרָשִׁים׃ כה הַעַתָּה הֲמִבַּלְעֲדֵי

רש״י

בכפו · כשאדם נסמך על משענת קנה רצוץ שנשבר בידו כאין ראשי שקרומיות ונוקבין את כפו : (כב) הלא הוא אשר הסיר חזקיהו וגו׳ · יש ללמוד מכאן דרבשקה ישראל מומר היה שהיה מודה שהקב״ה אלוה אלא שרצונו לעבודת כוכבים : (כג) התערב נא · התחבר עליו בוא בערבון על מנת אם תוכל ליתן לך רוכבים על אלפים סוסים : התערב · גיני״ר בלע״ז : (כד) ואיך תשיב את פני פחת אחד עבדי אדוני · שהרי כל הקטן שבהם שר על אלפים איש ואתה אינך משיג לאלפים איש למדנו מכאן על ראשי גייסות מאה ושמונים ותמשה אלף שנפלו עם סנחריב שהקטן שבהם שר על אלפים איש שעמו : (כה) המבלעדי ה׳ · וכי שלא ברשות באתי כבר

מצודת דוד

בטחת · בואיל ואין לך גבורה מעצמך הנה מהו בטחונך על מצרים הלא הוא כמו משענת קנה רצוץ בראשו אשר אם יסמך איש עליו בא״ס עוד הקיסמין והקרומיות בכפו ונוקבין אותה כן עתה פרעה נהפך עוד לרעם : (כב) הלא הוא · הלא זה הוא אשר הסיר חזקיה את במותיו אשר היו בכל הארץ ואמר לישראל שרק למזבח העומד בבה״מ אשר בירושלים תשתחוו ומיעט א״כ בעבודתו ונכאס בעיניו : (כג) התערב נא · התחייב עצמך עם אדוני אם תוכל למלאות הדבר אשר ישאל : לתת לך · לתת מאנשיך : (כד) ואיך תשיב · את פניך להלחם עם פני פחת וכו׳ הלא אף הקטן שבהם ממונה הוא על אלפים : ותבטח · א״כ בוודאי כל בטחונך ברכב ובפרשים על מצרים אשר הוא כקנה רצוץ : (כת) המבלעדי ה׳ ·

מצודת ציון

אביונים (עמוס ד׳) : ונקבה · מל׳ נקב וחור : (כג) התערב · מלשון ערבון ומשכון כי כששנים חלוקים בדבר מה וכ״א מחייב עצמו בממון באם לא יהיה כדבריו הדרך הוא שכ״א נותן ערבון להיות במוח ומקויים : כד) פחת · ענין שררה : (כת) המבלעדי · ענינו כמו זולת :

יְהוָה עָלִיתִי עַל־הַמָּקוֹם הַזֶּה לְהַשְׁחִתוֹ יְהוָה אָמַר אֵלַי
עֲלֵה עַל־הָאָרֶץ הַזֹּאת וְהַשְׁחִיתָהּ׃ כו וַיֹּאמֶר אֶלְיָקִים
בֶּן־חִלְקִיָּהוּ וְשֶׁבְנָה וְיוֹאָח אֶל־רַבְשָׁקֵה דַּבֶּר־נָא אֶל־
עֲבָדֶיךָ אֲרָמִית כִּי שֹׁמְעִים אֲנָחְנוּ וְאַל־תְּדַבֵּר עִמָּנוּ יְהוּדִית
בְּאָזְנֵי הָעָם אֲשֶׁר עַל־הַחֹמָה׃ כז וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם רַבְשָׁקֵה
הַעַל אֲדֹנֶיךָ וְאֵלֶיךָ שְׁלָחַנִי אֲדֹנִי לְדַבֵּר אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
הֲלֹא עַל־הָאֲנָשִׁים הַיֹּשְׁבִים עַל־הַחֹמָה לֶאֱכֹל אֶת־
חֲרָיהֶם צואתם ק׳ וְלִשְׁתּוֹת אֶת־שֵׁינֵיהֶם מימי רגליהם ק׳ עִמָּכֶם׃
כח וַיַּעֲמֹד רַבְשָׁקֵה וַיִּקְרָא בְקוֹל־גָּדוֹל יְהוּדִית וַיְדַבֵּר וַיֹּאמֶר
שִׁמְעוּ דְּבַר־הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃ כט כֹּה אָמַר הַמֶּלֶךְ
אַל־יַשִּׁא לָכֶם חִזְקִיָּהוּ כִּי־לֹא יוּכַל לְהַצִּיל אֶתְכֶם מִיָּדוֹ׃
ל וְאַל־יִבְטַח אֶתְכֶם חִזְקִיָּהוּ אֶל־יְהוָה לֵאמֹר הַצֵּל יַצִּילֵנוּ

ר ש ״ י

נתנבא (ישעיה ז׳ י״ז) בימי אחז הביא ה׳ עליך ועל עמך וגו׳ את מלך אשור: והשחיתה · את זו הוסיף משלו: (כו) כי שומעים אנחנו · אנו בני פלטין ומכירין בלשון ארמית ובשאר לשונות ואל תדבר אלינו יהודית שכל העם מכירין בו ואין אנו רוצים שישמעו: (כז) לאכול את צואתם · ברעב המצור: חוריהם · רעי היוצא דרך חור פי הטבעת ורבותינו פירשו לגנותם לשון נאה צואתם: מימי שיניהם · צואה לחה · שיני דכרכשא דקיימא

מצודת ציון

(כז) העל · כמו האל: חוריהם · מלשון חור ונקב ור״ל צואה היוצאת מנקב פי הטבעת: שיניהם · הוא מי רגלים והוא קרוב מלשון שתן: (כט) ישיא · ענין הסתה ופתוי כמו הנחש השיאני (בראשית ג׳):

מצודת דוד

וכי מבלי גזירת המקום: ה׳ אמר · כבר ניבא ישעיה ישא וכו׳ ואת שלל שומרון (ישעיה ח׳) וטעה לומר שכן יעשה לירושלים: (כו) ארמית · בלשון ארמית: כי שומעים · כי מבינים אנחנו ארמית: יהודית · בלשון יהודית: באזני העם · בפניהם כשהם שומעים כי הכל מכירים בו וכאומר הנה אין מהדרך לפרסם דברי מלחמה בפני המון העם: (כז) העל אדוניך · וכי רק אל אדוניך ואליך שלחני אדוני לדבר דברי: לאכול · להזהירם כי יבואו במצור ומעקת רעבון ולמאון יוכרחו לאכול צואה ולשתות מי רגלים: עמכם · ר״ל גם הם גם אתם: (כח) וידבר

יְהוָה וְלֹא תִנָּתֵן אֶת־הָעִיר הַזֹּאת בְּיַד מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃ לא אַל־
תִּשְׁמְעוּ אֶל־חִזְקִיָּהוּ כִּי כֹה אָמַר מֶלֶךְ אַשּׁוּר עֲשׂוּ־אִתִּי
בְרָכָה וּצְאוּ אֵלַי וְאִכְלוּ אִישׁ־גַּפְנוֹ וְאִישׁ תְּאֵנָתוֹ וּשְׁתוּ
אִישׁ מֵי־בֹרוֹ׃ לב עַד־בֹּאִי וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם אֶל־אֶרֶץ
כְּאַרְצְכֶם אֶרֶץ דָּגָן וְתִירוֹשׁ אֶרֶץ לֶחֶם וּכְרָמִים אֶרֶץ זֵית
יִצְהָר וּדְבַשׁ וִחְיוּ וְלֹא תָמֻתוּ וְאַל־תִּשְׁמְעוּ אֶל־חִזְקִיָּהוּ
כִּי־יַסִּית אֶתְכֶם לֵאמֹר יְהוָה יַצִּילֵנוּ׃ לג הַהַצֵּל הִצִּילוּ
אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם אִישׁ אֶת־אַרְצוֹ מִיַּד מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃ לד אַיֵּה
אֱלֹהֵי חֲמָת וְאַרְפָּד אַיֵּה אֱלֹהֵי סְפַרְוַיִם הֵנַע וְעִוָּה כִּי־הִצִּילוּ
אֶת־שֹׁמְרוֹן מִיָּדִי׃ לה מִי בְּכָל־אֱלֹהֵי הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר־הִצִּילוּ
אֶת־אַרְצָם מִיָּדִי כִּי־יַצִּיל יְהוָה אֶת־יְרוּשָׁלִַם מִיָּדִי׃
לו וְהֶחֱרִישׁוּ הָעָם וְלֹא־עָנוּ אֹתוֹ דָּבָר כִּי־מִצְוַת הַמֶּלֶךְ

רש"י

אתלת שיני או לשון גלל שבא על ידי לעיסת השינים : (לא) עשו אתי ברכה · שאילת שלום כמו ויברך יעקב את פרעה (בראשית מ"ז ז') : (לב) אל ארץ כארצכם · כן דרכו להעביר את האומות ממדינה למדינה היה לו לומר אל ארץ טובה משלהם שהרי לפתותם בא אלא שידע שיכירו שדבריו שקר : ארץ דגן ותירוש · זו אפריקי : (לד) הנע ועוה · אותם מלך אשור התריבם והגלם : כי הצילו את שומרון · והשומרונים היו עובדים את אלהי ארם

מצודת דוד

ויאמר· כפל דבריו לחזקם: (לא) עשו אתי ברכה · ר"ל עשו עמי שלום לתת תשורת שלום : ואכלו וגו' · ר"ל לא תהיו עוד כלואים בתוך העיר מבלי לצאת ללקוט פירות האילנות ולשאוב מי הבורות : (לב) ולקחתי· אקח אתכם מפה להוליך אל ארץ טובה כארצכם כן היה דרכו להעביר את האומות שכבש מארצם לארץ אחרת : וחיו · מאח"כ אם תעמדו במרד : כי יסית · אשר יסית : (לג) איש וגו' · ר"ל כל אלוה את ארצו : (לד) הנע ועוה · שניעם ממקומם והעקימם : כי הצילו · וכי אלהי

מצודת ציון

(לא) ברכה · ענינו מנחה ותשורת שלום כמו קח נא את ברכתי (שם ל"ג): (לב) ותירוש · ענבי היין : זית יצהר · זיתים המושכין שמן: יסית· מלשון הסתה ופיתוי : (לד) הנע· מלשון נע : ועוה · מלשון עוות ועקום : (לו) והחרישו · שתקו :

הִ֖יא לֵאמֹ֣ר לֹ֣א תַעֲנֻֽהוּ׃ לז וַיָּבֹ֣א אֶלְיָקִ֣ים בֶּן־חִלְקִיָּ֣ה
אֲשֶׁר־עַל־הַבַּ֗יִת וְשֶׁבְנָא֙ הַסֹּפֵ֔ר וְיוֹאָ֥ח בֶּן־אָסָ֖ף הַמַּזְכִּ֑יר
אֶל־חִזְקִיָּ֙הוּ֙ קְרוּעֵ֣י בְגָדִ֔ים וַיַּגִּ֣דוּ ל֔וֹ דִּבְרֵ֖י רַבְשָׁקֵֽה׃
יט א וַיְהִ֗י כִּשְׁמֹ֙עַ֙ הַמֶּ֣לֶךְ חִזְקִיָּ֔הוּ וַיִּקְרַ֖ע אֶת־בְּגָדָ֑יו וַיִּתְכַּ֣ס
בַּשָּׂ֔ק וַיָּבֹ֖א בֵּ֥ית יְהוָֽה׃ ב וַיִּשְׁלַ֡ח אֶת־אֶלְיָקִים֩ אֲשֶׁר־עַל־
הַבַּ֜יִת וְשֶׁבְנָ֣א הַסֹּפֵ֗ר וְאֵת֙ זִקְנֵ֣י הַכֹּהֲנִ֔ים מִתְכַּסִּ֖ים בַּשַּׂקִּ֑ים
אֶל־יְשַׁעְיָ֥הוּ הַנָּבִ֖יא בֶּן־אָמֽוֹץ׃ ג וַיֹּאמְר֣וּ אֵלָ֗יו כֹּ֤ה אָמַר֙
חִזְקִיָּ֔הוּ יוֹם־צָרָ֧ה וְתוֹכֵחָ֛ה וּנְאָצָ֖ה הַיּ֣וֹם הַזֶּ֑ה כִּ֣י בָ֤אוּ בָנִים֙
עַד־מַשְׁבֵּ֔ר וְכֹ֥חַ אַ֖יִן לְלֵדָֽה׃ ד אוּלַ֡י יִשְׁמַע֩ יְהוָ֨ה אֱלֹהֶ֜יךָ
אֵ֣ת ׀ כָּל־דִּבְרֵ֣י רַבְשָׁקֵ֗ה אֲשֶׁר֩ שְׁלָח֨וֹ מֶֽלֶךְ־אַשּׁ֥וּר ׀ אֲדֹנָיו֮
לְחָרֵף֙ אֱלֹהִ֣ים חַ֔י וְהוֹכִ֙יחַ֙ בַּדְּבָרִ֔ים אֲשֶׁ֥ר שָׁמַ֖ע יְהוָ֣ה
אֱלֹהֶ֑יךָ וְנָשָׂ֣אתָ תְפִלָּ֔ה בְּעַ֥ד הַשְּׁאֵרִ֖ית הַנִּמְצָאָֽה׃ ה וַיָּבֹ֗אוּ

רש"י

שהיו שהכניסה : (לז) קרועי בגדים · על ששמעו גידופי השם: (ג) ותוכחה · שהרשעים מתווכחין ומראין פנים לדבריהם לאמר לנו הכח והגבורה : בנים · ישראל : עד משבר · עד צרה הדומה לאשה יושבת על משבר ואין בה כח לילד : משבר · שם מושב אשה הכורעת לילד : (ד) והוכיח ·

מצודת ציון

יט (ג) ותוכחה · מלשון ויכוח ודבור דברים : ונאצה · ענין בזיון כמו כי נאצו האנשים (ש"א ב') : משבר · הוא מקום מושב היולדת וכן במשבר בנים (הושע י"ג): (ד) אולי · הלואי כמו אולי ירחם ה' בעניי (ש"ב ט"ז): והוכיח · נתוכח :

מצודת דוד

שומרון הצילו את שומרון מידי : (לז) קרועי בגדים · על ששמעו דברי רבשקה המחרף ומגדף כלפי מעלה להדמותו לאלהי עמי הארצות : יט (ג) ותוכחה · האויב מתווכח להשתבח בהצלחתו ואומר ידי רמה : ונאצה · מנאץ את ה' בדברי חרוף : כי באו בנים · דימה בני הדור לאשה שהורעה ללדת בנים ויושבת על המשבר ואין בה כח להוליד הבנים : (ד) אולי ישמע ה' · הלואי יתן לב לשמוע : והוכיח · שתווכח בדברים כאשר שמע ה' : ונשאת · כאומר לזה שאלתי מעמך שתשא תפלה לה' : השארית הנמצאה · שארית ישראל הנמצאה בירושלים כי כבר הגלה

כל

עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ אֶל־יְשַׁעְיָהוּ׃ ו וַיֹּאמֶר לָהֶם יְשַׁעְיָהוּ
כֹּה תֹאמְרוּן אֶל־אֲדֹנֵיכֶם כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה אַל־תִּירָא מִפְּנֵי
הַדְּבָרִים אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ אֲשֶׁר גִּדְּפוּ נַעֲרֵי מֶלֶךְ־אַשּׁוּר אֹתִי׃
ז הִנְנִי נֹתֵן בּוֹ רוּחַ וְשָׁמַע שְׁמוּעָה וְשָׁב לְאַרְצוֹ וְהִפַּלְתִּיו
בַּחֶרֶב בְּאַרְצוֹ׃ ח וַיָּשָׁב רַבְשָׁקֵה וַיִּמְצָא אֶת־מֶלֶךְ אַשּׁוּר
נִלְחָם עַל־לִבְנָה כִּי שָׁמַע כִּי נָסַע מִלָּכִישׁ׃ ט וַיִּשְׁמַע אֶל־
תִּרְהָקָה מֶלֶךְ־כּוּשׁ לֵאמֹר הִנֵּה יָצָא לְהִלָּחֵם אִתָּךְ וַיָּשָׁב
וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־חִזְקִיָּהוּ לֵאמֹר׃ י כֹּה תֹאמְרוּן אֶל־
חִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה לֵאמֹר אַל־יַשִּׁאֲךָ אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר אַתָּה
בֹּטֵחַ בּוֹ לֵאמֹר לֹא תִנָּתֵן יְרוּשָׁלַםִ בְּיַד מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃ יא הִנֵּה ׀
אַתָּה שָׁמַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר עָשׂוּ מַלְכֵי אַשּׁוּר לְכָל־הָאֲרָצוֹת
לְהַחֲרִימָם וְאַתָּה תִּנָּצֵל׃ יב הַהִצִּילוּ אֹתָם אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם
אֲשֶׁר שִׁחֲתוּ אֲבוֹתַי אֶת־גּוֹזָן וְאֶת־חָרָן וְרֶצֶף וּבְנֵי־עֶדֶן

רש"י

אישפרוביי"ר בלע"ז הראה פנים לדבריו שהצלית בכל אשר הלך : (ז) ושמע שמועה · ויעלה מעליכם ושב לארצו ולא מחמת השמועה אלא לאחר זמן ישוב לארצו בבושת פנים והפלתיו שם בחרב · ומה היא השמועה וישמע אל תרהקה שמע שיצא תרהקה להלחם עמו ועלה מעל ירושלים והלך לכוש ונלחם עם תרהקה ופוט ומצרים שעמו ונצחם ונטל חמדת אוצרותיהם ובא לירושלים ונפל שם הוא שנאמר (ישעיה מ"ה י"ד) יגיע מצרים וסחר כוש וגו' עליך יעברו וגו' : (ט) וישב וישלח מלאכים · להודיע שאינו שב לארצו אלא להלחם עם כוש ולחזור כאן : (יב) עדן · שם מדינה :

מצודת דוד

כל ערי הבצורות שביהודה : (ז) נותן בו רוח · אעיר רצונו ללכת מפה כאשר ישמע שמועה היא שמועת תרהקה מלך כוש: ושב לארצו · סוף הדבר יהיה שישוב לארצו בפחי נפש ובארצו אפיל אותו בחרב : (ט) וישמע אל תרהקה · ר"ל קבל דבריו ויצא גם הוא לקראתו למלחמה : וישב · שלח שוב מלאכים להודיע שאינו מסתלק לגמרי כ"א על עת לשוב : (יא) ואתה · וכי אתה תנצל בתמיה : (יב) ההצילו · וכי

מצודת ציון

(ו) גדפו · חרפו : (ז) רוח · רצון כמו אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת (יחזקאל א') : (י) ישיאך · יסית ויפתה אותך :

אֲשֶׁר בִּתְלַאשָּׂר׃ יג אַיּוֹ מֶלֶךְ־חֲמָת וּמֶלֶךְ אַרְפָּד וּמֶלֶךְ
לָעִיר סְפַרְוָיִם הֵנַע וְעִוָּה׃ יד וַיִּקַּח חִזְקִיָּהוּ אֶת־הַסְּפָרִים
מִיַּד הַמַּלְאָכִים וַיִּקְרָאֵם וַיַּעַל בֵּית יְהוָה וַיִּפְרְשֵׂהוּ חִזְקִיָּהוּ
לִפְנֵי יְהוָה׃ טו וַיִּתְפַּלֵּל חִזְקִיָּהוּ לִפְנֵי יְהוָה וַיֹּאמַר יְהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יֹשֵׁב הַכְּרֻבִים אַתָּה־הוּא הָאֱלֹהִים לְבַדְּךָ
לְכֹל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־
הָאָרֶץ׃ טז הַטֵּה יְהוָה׀ אָזְנְךָ וּשְׁמָע פְּקַח יְהוָה עֵינֶיךָ
וּרְאֵה וּשְׁמַע אֵת דִּבְרֵי סַנְחֵרִיב אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ לְחָרֵף אֱלֹהִים
חָי׃ יז אָמְנָם יְהוָה הֶחֱרִיבוּ מַלְכֵי אַשּׁוּר אֶת־הַגּוֹיִם
וְאֶת־אַרְצָם׃ יח וְנָתְנוּ אֶת־אֱלֹהֵיהֶם בָּאֵשׁ כִּי לֹא אֱלֹהִים
הֵמָּה כִּי אִם־מַעֲשֵׂה יְדֵי־אָדָם עֵץ וָאֶבֶן וַיְאַבְּדוּם׃ יט וְעַתָּה
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ הוֹשִׁיעֵנוּ נָא מִיָּדוֹ וְיֵדְעוּ כָּל־מַמְלְכוֹת
הָאָרֶץ כִּי אַתָּה יְהוָה אֱלֹהִים לְבַדֶּךָ׃ כ וַיִּשְׁלַח יְשַׁעְיָהוּ
בֶן־אָמוֹץ אֶל־חִזְקִיָּהוּ לֵאמֹר כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר הִתְפַּלַּלְתָּ אֵלַי אֶל־סַנְחֵרִב מֶלֶךְ־אַשּׁוּר שָׁמָעְתִּי׃
כא זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה עָלָיו בָּזָה לְךָ לָעֲגָה לְךָ

רש״י

(יג) הנע ועוה · אותן מלך אשור : (יז) אמנם · אמת הוא שהחריבו מלכי אשור את העמים ונתנו את אלהיהם באש :

מצודת ציון — מצודת דוד

(טז) פקח · פתח כמו אפקח את אלהי העמים הללו את העמים :
(יג) לעיר ספרוים · לפי שהיתה
גדולה וחשובה אמר בה לעיר : (יד) הספרים · כי במכתב שלח
הדברים האלה : ויפרשהו · פרש כל אחת ואחת : (טו) הכרובים · שעל
הכפורת אשר על הארון וכאומר ואיך א״כ תמסור בידו את ירושלים ויבאו
הכרובים ביד נכרי : (טז) אשר שלחו · את המלאך המביא הספרים :
(יז) אמנם ה׳ · אתה ה׳ הנה אמת הוא שהחריבו את העמים : (יח) כי
לא אלהים המה · אבל כ״ז היה בעבור שאין בהם אלהות ולזה אבידום :
(כ) אל סנחריב · בעבור דברי סנחריב : (כא) עליו · על סנחריב :

בְּתוּלַת֙ בַּת־צִיּ֔וֹן אַחֲרֶ֙יךָ֙ רֹ֣אשׁ הֵנִ֔יעָה בַּ֖ת יְרוּשָׁלִָֽם׃ כב אֶת־
מִ֤י חֵרַ֙פְתָּ֙ וְגִדַּ֔פְתָּ וְעַל־מִ֖י הֲרִימ֣וֹתָ קּ֑וֹל וַתִּשָּׂ֥א מָר֛וֹם
עֵינֶ֖יךָ עַל־קְד֥וֹשׁ יִשְׂרָאֵֽל׃ כג בְּיַ֣ד מַלְאָכֶ֘יךָ֮ חֵרַ֣פְתָּ אֲדֹנָ֒י
וַתֹּ֗אמֶר בְּרֹ֥כֶב ברב קרי רִכְבִּ֛י אֲנִ֥י עָלִ֛יתִי מְר֥וֹם הָרִ֖ים יַרְכְּתֵ֣י
לְבָנ֑וֹן וְאֶכְרֹ֞ת קוֹמַ֤ת אֲרָזָיו֙ מִבְחַ֣ר בְּרֹשָׁ֔יו וְאָב֙וֹאָה֙ מְל֣וֹן
קִצֹּ֔ה קצו קרי יַ֖עַר כַּרְמִלּֽוֹ׃ כד אֲנִ֣י קַ֔רְתִּי וְשָׁתִ֖יתִי מַ֣יִם
זָרִ֑ים וְאַחְרִ֗ב בְּכַף פְּעָמַ֔י כֹּ֖ל יְאֹרֵ֥י מָצֽוֹר׃ כה הֲלֹֽא־

רש"י

(כג) מרום הרים · הר הבית : ירכתי לבנון · בית המקדש שמלבין עונות : ואכרות קומת ארזיו · לא אשוב עד שאחריבנו : קצו · סופו : יער כרמלו · מגילאת ארצו ויופי הדרו : (כד) אני קרתי ושתיתי מים זרים · כלומר התחלתי בכל מעשה וגמרתי כזה החופר בור ומוצא מים זרים ושותה · מים נובעים קורא זרים לפי שעד הנה לא הכירו בהם : ואחריב בכף פעמי · אם צרתי על עיר הבוטחת בנהרותיה הבאתי עליה גייסות רבות שהוביש יאוריה בשתייתם ושתית בהמתם ומרמס רגליהם : ואחריב · לשון סוס כן דרכי תמיד : (כה) הלא שמעת למרחוק · למה תתפאר ותתגדל

מצודת דוד

בזה לך · בת ציון תבזה אותך תלעג עליך וקראה בתולה על כי לא נכבשה עדיין מעולם למשול בה עם אחר כבתולה זו שלא באה ברשות הבעל וכן בתולת בת צידון (ישעיה כ"ג) : אחריך · אחרי מפלתך תניע בראשה כדרך לעג : (כב) את מי · למה לא שמת על לבך להבין את מי תרפת : מרום · לרום רקיע : (כג) מרום הרים · זה הר הבית : ירכתי לבנון · בסוף יער הלבנון מקום הארזים הגבוהים : קומת ארזיו · ר"ל השרים והגבורים : מלון קצו · הוא בה"מ שהוא מלון ומשכן השכינה והיא הקץ מכל הדברים הנחמדים אשר בעולם : יער כרמלו · ר"ל מיטב שבחו וכובד חזקו : (כד) אני קרתי ושתיתי מים · ר"ל מעולם הצלחתי במעשי כמו החופר באר ומצליח למצוא המקור ושותה זרם מימיו : ואחריב בכף פעמי · כאשר באתי להלחם בעיר הבטוחה בחוזק נהרותיה אשר

מצודת ציון

עיני (זכריה י"ב) : (כג) כרמלו · מקום שדות וכרמים משובחים קרוי כרמל : (כד) קרתי · חפרתי אחר מקור והוא מלשון יקרוה עורבי נחל (משלי ל') שהיא ענין נקב ונקוע : זרים · שוטפים כמו זרם מים עבר (חבקוק ג') : ואחריב · מל' חורב ויובש : פעמי · רגלי : יאורי · ענין נהר ונחל : מצור · ענין חוזק וסוא

שָׁמַעְתָּ לְמֵרָחוֹק אֹתָהּ עָשִׂיתִי לְמִימֵי קֶדֶם וִיצַרְתִּיהָ
עַתָּה הֲבֵיאתִיהָ וּתְהִי לְהַשְׁאוֹת גַּלִּים נִצִּים עָרִים בְּצֻרוֹת:
כו וְיֹשְׁבֵיהֶן קִצְרֵי־יָד חַתּוּ וַיֵּבֹשׁוּ הָיוּ עֵשֶׂב שָׂדֶה וִירַק
דֶּשֶׁא חֲצִיר גַּגּוֹת וּשְׁדֵפָה לִפְנֵי קָמָה: כז וְשִׁבְתְּךָ וְצֵאתְךָ
וּבֹאֲךָ יָדָעְתִּי וְאֵת הִתְרַגֶּזְךָ אֵלָי: כח יַעַן הִתְרַגֶּזְךָ אֵלַי

רש״י

כזאת לא שלך היא כי שמעת למרחוק על ידי הנביאים שגזרתי על העובדי כוכבים להביאך עליהם כענין שנאמר הוי אשור שבט אפי (ישעיה י׳ ה׳): למימי קדם · משנבראת העולם עלתה במחשבה שנאמר (ישעיה ל׳ ל״ג) כי ערוך מאתמול תפתה גם היא למלך הוכן זה סנחריב שנשרף באש גיהנם שנאמר (שם ל״א ט׳) נאם ה׳ אשר אור לו בציון: עתה הביאתיה · וזה הכח שבידך: ותהי · ביאתה של גזרתי להשאות ערים בצורות להיות: לגלים נצים · לגלי אדמה שצומחין בהן ירקות שאתה מחריבן בגזרתי: להשות · לשון שאייה גלמודה: (כו) ויושביהן קצרי יד · הם שאני התשתי את כחן לפניך ואין הגבורה שלך אין אתה גבור אבל הם חלשים: חציר גגות · הממהר ליבש: ושדפה לפני קמה · כשבלים השדופות בטרם יתקשו לבא לידי קמה: (כז) ושבתך וצאתך ובאך · תירגם יונתן ומיתבך בעצה ומיפקך לאגחא קרבא ומיתך לארעא דישראל גלי קדמי · מאתי נביתה: ואת התרגזך אלי · ואת אשר סופך להתגאות ולהתעורר אלי

מצודת ציון

מלשון נור: (כה) להשות · מלשון שאיה ושממון כמו אמש שואה ומשואה (איוב ל׳): גלים · הוא כענין תל: נצים · פרחים כמו הנצו הרמונים (ש״ה ז׳): (כו) חתו · נשברו: ושדפה · מלשון שדפון ירקון (מ״א ח׳) והיא לקות הזרע: (כז) התרגזך · ענין תנועת חרדה המהירות וכן

מצודת דוד

סביב לה אז הבאתי עליה חיל רבות והחריבו הנהרות במדרך כף רגליהם: (כה) למרחוק · מזמן רחוק: אותה · את הגזירה הזאת עשיתי מימים קדמונים: ויצרתיה · ואני יצרתי את הדבר הזה וכפל הדבר במ״ש: עתה הביאתיה · אני הבאתי עתה את הדבר על ידך: ותהי · אתה תהיה למקל מגדות להחריב ערים בצורות לעשותם שממה וגלים מצמיחים נצים ופרחים: (כו) ויושביהן · יושבי הערים ההם עשיתים להיות קצרה ידם מלשלחם למולך: עשב שדה · כעשב שדה: חציר גגות · כחציר הגדל על הגגות שהוא חלש למאד: ושדפה · כשבלים הנשדפים טרם נגמר בשולם לבוא לכלל קמה כי אז המה חלושים עד למאד ור״ל הנה אני הוא המתיש ומחליש לפניך כח העובדי כוכבים ולא בהם בעולם ידך: (כז) ושבתך · ת״י ומיתבך בעצה: ואת התרגזך · ואף את הרגזך ידעתי: (כח) אלי ·

וְשַׁאֲנַנְךָ עָלָה בְאָזְנָי וְשַׂמְתִּי חַחִי בְּאַפֶּךָ וּמִתְגִּי בִּשְׂפָתֶיךָ
וַהֲשִׁיבֹתִיךָ בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־בָּאתָ בָּהּ׃ כט וְזֶה־לְּךָ הָאוֹת
אָכוֹל הַשָּׁנָה סָפִיחַ וּבַשָּׁנָה הַשֵּׁנִית סָחִישׁ וּבַשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית
זִרְעוּ וְקִצְרוּ וְנִטְעוּ כְרָמִים וְאִכְלוּ פִרְיָם׃ ל וְיָסְפָה פְּלֵיטַת
בֵּית־יְהוּדָה הַנִּשְׁאָרָה שֹׁרֶשׁ לְמָטָּה וְעָשָׂה פְרִי לְמָעְלָה׃
לא כִּי מִירוּשָׁלַםִ תֵּצֵא שְׁאֵרִית וּפְלֵיטָה מֵהַר צִיּוֹן קִנְאַת

רש"י

ברוגז רעש אשטורדימי"ס בלע"ז: (כח) ושאננך · כמו ושאונך: חחי · כמין שיר הוא שמושכין בו בהמה שעסקיה רעים כמו שנינו כל בעלי השיר יוצאין בשיר: ומתגי · תרגם יונתן זמם והוא של ברזל ותוחבין אותו בנחירי הנאקה ונמשכת בו לפי שעסקיה רעים והוא ששנינו ונאקה בחוטם: (כט) וזה לך האות · לחזקיהו אמר הנביא וזה שאמרתי לך סנחריב יפול כאן יהיה לך לאות אף לימים הבאים שאתם יראים למות ברעב לפי שסנחריב החריב את הארץ וגדע את האילנות: אכול השנה ספיח · בשנה הזאת יצמחו לכם צמחים ותתפרנסו מהם: סחיש · גדועי אילנות שיצמחו וכשתראה דברי קיים במפלת האוכלוסין יהיה לך לאות שאף הבטחה זו תתקיים: (לא) קנאת ה' צבאות · שיקנא לכבודו ולשמו ולא שיש זכות בידכם כי

מצודת דוד

כלה אלי: והשיבותיך · בע"ל אשיב אותך: (כט) וזה לך האות · אל מול חזקיה ידבר הנה השמועה הזאת תהיה לך לאות על הבטחה אחרת כי הנה הלגיונות החריבו וקלקלו הזרעים וגדעו האילנות והקב"ה מבטיחך לכלכל אתכם בשנה הזאת בספיחי הזרעים: ובשנה השנית סחיש · אולי היתה שנת השמיטה והיו אסורים בחרישה וזריעה ולזה נתברכו ספיחי הספיחים: ובשנה השלישית זרעו · ולא תפחדו עוד לצאת השדה מפחד האויב: (ל) שורש למטה · ר"ל יהיו מאושרים בכל טוב כאילן הנטוע במקום רטוב שמוסיף שורש למטה ומרבה לעשות פרי למעלה: (לא) כי מירושלים וגו' · ר"ל ירושלים תהיה השארית להנצל מיד סנחריב וכן ופליטה מהר ציון וכפל הדבר במ"ש: קנאת ה' · כי יקנא לשמו אשר חרף רבשקה וסנחריב:

מצודת ציון

הרגיז ממלכות (ישעיה כ"ג) ן (כח) ושאננך · הוא מל' שאון והמייה: חחי · היא הטבעת המושם בפי בהמה שעסקיה רעים למושכה ע"י וכן ונתתי חחים בלחייך (יחזקאל ל"ח): ומתגי · הוא כעין רסן כמו מתג לחמור (משלי כ"ו): (כט) ספיח · הוא הצומח מהגרעין הנופל מאליו כמו ספיח קצירך (ויקרא כ"ה): סחיש · ענינו ספיחי ספיחים · או ספיחי

יְהוָה **** צבאות קרי ולא כתיב תַּעֲשֶׂה־זֹּאת: לב לָכֵן
כֹּה־אָמַר יְהוָה אֶל־מֶלֶךְ אַשּׁוּר לֹא יָבֹא אֶל־הָעִיר הַזֹּאת
וְלֹא־יוֹרֶה שָׁם חֵץ וְלֹא־יְקַדְּמֶנָּה מָגֵן וְלֹא־יִשְׁפֹּךְ עָלֶיהָ
סֹלְלָה: לג בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־יָבֹא בָּהּ יָשׁוּב וְאֶל־הָעִיר הַזֹּאת
לֹא יָבֹא נְאֻם־יְהוָה: לד וְגַנּוֹתִי אֶל־הָעִיר הַזֹּאת לְהוֹשִׁיעָהּ
לְמַעֲנִי וּלְמַעַן דָּוִד עַבְדִּי: לה וַיְהִי בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיֵּצֵא
מַלְאַךְ יְהוָה וַיַּךְ בְּמַחֲנֵה אַשּׁוּר מֵאָה שְׁמוֹנִים וַחֲמִשָּׁה
אָלֶף וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר וְהִנֵּה כֻלָּם פְּגָרִים מֵתִים: לו וַיִּסַּע
וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב סַנְחֵרִיב מֶלֶךְ־אַשּׁוּר וַיֵּשֶׁב בְּנִינְוֵה: לז וַיְהִי
הוּא מִשְׁתַּחֲוֶה בֵּית ׀ נִסְרֹךְ אֱלֹהָיו וְאַדְרַמֶּלֶךְ וְשַׂרְאֶצֶר
**** בניו קרי ולא כתיב הִכֻּהוּ בַחֶרֶב וְהֵמָּה נִמְלְטוּ אֶרֶץ
אֲרָרָט וַיִּמְלֹךְ אֵסַר־חַדֹּן בְּנוֹ תַּחְתָּיו: כ א בַּיָּמִים הָהֵם

רש"י

הרבה הרשיע אחז אביך: (לב) ולא יקדמנה · לא יערוך לפניה מגן: סוללה · גבור אדמה להגביה תל לעמוד עליו להלחם על העיר וע"ש שהול כובשו ותוקעו ברגלים ומקבות כדי שיהא נדוש וכבוש בחוזק קוראהו סוללה ל' סולו סולו המסלה: (לה) ויהי בלילה ההוא · כששב סנחריב מעל כוש ובא עד נוב שהיתה סמוכה לירושלים: מאה ושמונים וחמשה אלף · כולם ראשי גייסות: (לו) וישב בנינוה · היא ראש לארץ אשור: (ל) בית נסרוך אלהיו · נסר מתיבתו של נח: הכהו בחרב · שמעו אותו שאמר לשוחטן לפניו אם יצילוהו שלא יהרגוהו שרי המלכות שמתו בניהם על ידו: (א) ימיה

מצודת ציון

האילנות ואין לו דומה: (לב) יורה · יש"ך: ולא יקדמנה · לא יערוך לפניה כי התרגום של לפני הוא קדם וכן במה אקדם ה' (מיכה ו'): סללה · הוא גבור העפר ששופכין מול העיר ועולים בה · להלחם וכן ושפכו על ירושלי' סללה (ירמיה ו'): (לד) וגנותי ·

מצודת דוד

(לד) למעני · למען כבוד שמי: (לה) ויצא מלאך ה' · לאחר שנלחם בכוש חזר ובא לירושלים ואז יצא מלאך ה' וכו': וישכימו בבוקר · סנחריב והמעט אשר נשארו חיים: (לו) בנינוה · היא ראש למלכות אשור: (לז) בית נסרוך · נסר מתיבתו של נח היה לו לאלוה ובפס

אשר השתחוה לה הכוהו בניו: והמה · בני סנחריב אשר הכוהו: ב (א) בימים

ההם

חָלָה חִזְקִיָּהוּ לָמוּת וַיָּבֹא אֵלָיו יְשַׁעְיָהוּ בֶן־אָמוֹץ הַנָּבִיא
וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה צַו לְבֵיתֶךָ כִּי מֵת אַתָּה וְלֹא
תִחְיֶה׃ ב וַיַּסֵּב אֶת־פָּנָיו אֶל־הַקִּיר וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה
לֵאמֹר׃ ג אָנָּה יְהוָה זְכָר־נָא אֵת אֲשֶׁר הִתְהַלַּכְתִּי לְפָנֶיךָ
בֶּאֱמֶת וּבְלֵבָב שָׁלֵם וְהַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עָשִׂיתִי וַיֵּבְךְּ חִזְקִיָּהוּ
בְּכִי גָּדוֹל׃ ד וַיְהִי יְשַׁעְיָהוּ לֹא יָצָא הָעִיר חצר קרי הַתִּיכֹנָה
וּדְבַר־יְהוָה הָיָה אֵלָיו לֵאמֹר׃ ה שׁוּב וְאָמַרְתָּ אֶל־חִזְקִיָּהוּ
נְגִיד עַמִּי כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי דָּוִד אָבִיךָ שָׁמַעְתִּי אֶת־
תְּפִלָּתֶךָ רָאִיתִי אֶת־דִּמְעָתֶךָ הִנְנִי רֹפֶא לָךְ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי
תַּעֲלֶה בֵּית יְהוָה׃ ו וְהֹסַפְתִּי עַל־יָמֶיךָ חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה
שָׁנָה וּמִכַּף מֶלֶךְ־אַשּׁוּר אַצִּילְךָ וְאֵת הָעִיר הַזֹּאת
וְגַנּוֹתִי עַל־הָעִיר הַזֹּאת לְמַעֲנִי וּלְמַעַן דָּוִד עַבְדִּי׃ ז וַיֹּאמֶר
יְשַׁעְיָהוּ קְחוּ דְּבֶלֶת תְּאֵנִים וַיִּקְחוּ וַיָּשִׂימוּ עַל־הַשְּׁחִין
וַיֶּחִי׃ ח וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ אֶל־יְשַׁעְיָהוּ מָה אוֹת כִּי־יִרְפָּא

רש"י

ההם · שלשה ימים לפני מפלתו של סנחריב: חלה חזקיהו · ויום שלישי שהעלה בית ה' יום מפלתו של סנחריב ויום טוב של פסח היה: כי מת אתה · בעולם הזה: ולא תחיה · לעולם הבא · משום דלא עסקת אשה כדאיתא בברכות: (ד) לא יצא חצר וגו' · מיהר הקב"ה להודיע רפואתו בטרם יצא קול הברה בעיר שנכנסה עליו מיתה כדאיתא בירושלמי: (ו) ומכף מלך אשור אצילך · למדנו שלפני מפלתו של סנחריב חלה: (ז) דבלת תאנים · כשהם לחין קרויין תאנים וכשנדרסים בעיגול קרוין דבלה: וישימו על

מצודת דוד

ההם · אז"ל שהיה שלשה ימים לפני מפלת סנחריב: למות · ר"ל חולי אנושה ומסוכנת שיש בה כדי למות: צו · היה מצוה על עניני ביתך: (ח) מה אות · ר"ל מה מאד יחשב

מצודת ציון

לשון הגנה: כ (ב) הקיר · הכותל: (ג) אנה · הוא ענין לשון בקשה: נא · עתה: (ד) התיכונה · האמצעית: (ז) דבלת תאנים · הם תאנים נדרסים יחד: השחין · מין נגע שנתלה על ידם וכן לשחין פורח אבעבועות (שמות ט'): ויחי · ענין רפואה כמו עד חיותם (יהושע ה'): (ח) מה

יְהוָה לִי וְעָלִיתִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בֵּית יְהוָה׃ ט וַיֹּאמֶר
יְשַׁעְיָהוּ זֶה־לְּךָ הָאוֹת מֵאֵת יְהוָה כִּי יַעֲשֶׂה יְהוָה אֶת־
הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֵּר הָלַךְ הַצֵּל עֶשֶׂר מַעֲלוֹת אִם־יָשׁוּב
עֶשֶׂר מַעֲלוֹת׃ י וַיֹּאמֶר יְחִזְקִיָּהוּ נָקֵל לַצֵּל לִנְטוֹת עֶשֶׂר
מַעֲלוֹת לֹא כִּי יָשׁוּב הַצֵּל אֲחֹרַנִּית עֶשֶׂר מַעֲלוֹת׃ יא וַיִּקְרָא
יְשַׁעְיָהוּ הַנָּבִיא אֶל־יְהוָה וַיָּשֶׁב אֶת־הַצֵּל בַּמַּעֲלוֹת אֲשֶׁר
יָרְדָה בְּמַעֲלוֹת אָחָז אֲחֹרַנִּית עֶשֶׂר מַעֲלוֹת׃ יב בָּעֵת הַהִיא

רש"י

השחין ויחי · וגם בתוך נס שהרי אף בשר חי כשאתה נותן עליו דבלת נסרח והקב"ה נותן דבר המתקלקל לתוך דבר שנתקלקל ומתרפא : (ט) הלך הצל עשר מעלות אם ישוב עשר מעלות · ה"ז מקרא קצר כבר ירד הצל למעלות העשוים לשעות היום כמו אורלוייי"ן בלע"ז שעושין האומנים לבחון שעות היום חפץ אתה שימתין במקום שהוא שם כדי מהלך עשר שעות או ישוב למעלה עשר מעלות ויהא נראה כאילו הוא שחרית : (י) ויאמר יחזקיהו נקל לצל לנטות עשר מעלות · דבר קל הוא לנטות במקומו ונוטה ועומד עשר מעלות אינו דבר הניכר כל כך לא כן אלא ישוב הצל ויהיה הדבר תימה שראו שפנה היום לערוב וחוזר להיות בוקר : (יא) אשר ירדה במעלות אחז ·

מצודת ציון

אות · מלת מה יורה על גודל הדבר וחשיבותו כמו מה אדיר שמך (תהלים

מצודת דוד

לאות גדול ונפלא כאשר ירפאני ה' מכל מכאוב החלי ואעלה ביום השלישי אל בית ה' : (ט) זה לך האות מאת ה' · המקום מעצמו אמר לתת לך אות על הדבר הזה אשר תעלה ביום הג' לבית ה' : הלך הצל עשר מעלות · מעלות היו עשויות מול החמה לבחון בהם שעות היום כי כל שעה ירד הצל מעלה אחת ושאל לו באיזה אות יבחר יותר אם שילך הצל במהלכו לפנים עשר מעלות פתאום וברגע אחת (ויהיה הלך כמו ילך עבר במקום עתיד וכמוהו רבים במקרא) או אם ברצה שישוב הצל אחורנית עשר מעלות : (י) נקל לצל לנטות · האות הזה שינטה הצל במהירות הוא נקל מול אות החזרת הצל כי בנטית הצל במהירות הלא תלך גלגל החמה במסלכו ואף ימהר ללכת במרוצה ואין האות ניכר כ"כ ולזה ישוב הצל אחורנית כי האות הזה יותר חזק וקשה : (יא) ויקרא וגו' · לעשות האות אשר בקש חזקיה : במעלות אחז · ר"ל זה האות יעשה בהמעלות אשר עשה אחז ובהם שב הצל אחורנית עשר מעלות · ורז"ל אמרו ששב לאחור כחשבון שמיהר לרדת בהמעלות ביום שמת אחז לקצר

את

שָׁלַח בְּרֹאדַךְ בַּלְאֲדָן בֶּן־בַּלְאֲדָן מֶלֶךְ־בָּבֶל סְפָרִים וּמִנְחָה
אֶל־חִזְקִיָּהוּ כִּי שָׁמַע כִּי חָלָה חִזְקִיָּהוּ׃ יג וַיִּשְׁמַע עֲלֵיהֶם
חִזְקִיָּהוּ וַיַּרְאֵם אֶת־כָּל־בֵּית נְכֹתֹה נכתו קרי אֶת־הַכֶּסֶף
וְאֶת־הַזָּהָב וְאֶת־הַבְּשָׂמִים וְאֵת ׀ שֶׁמֶן הַטּוֹב וְאֵת בֵּית
כֵּלָיו וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר נִמְצָא בְּאוֹצְרֹתָיו לֹא־הָיָה דָבָר
אֲשֶׁר לֹא־הֶרְאָם חִזְקִיָּהוּ בְּבֵיתוֹ וּבְכָל־מֶמְשַׁלְתּוֹ׃ יד וַיָּבֹא
יְשַׁעְיָהוּ הַנָּבִיא אֶל־הַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ וַיֹּאמֶר אֵלָיו מָה
אָמְרוּ ׀ הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה וּמֵאַיִן יָבֹאוּ אֵלֶיךָ וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ
מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה בָּאוּ מִבָּבֶל׃ טו וַיֹּאמֶר מָה רָאוּ בְּבֵיתֶךָ

רש״י　　עיין מ״ש

יום שמת אחז נתקצר היום ומיהר הגלגל לירד עשר מעלות כדי שלא יהא תספד ואותן עשר שעות חזרו עכשיו לחזקיהו : (יב) כי שמע כי חלה · ועד אותו היום לא היה אדם חולה וחיה ואיך שמע למוד היה לאכול שלש שעות ביום ויישן עד תשע כיון שחזר גלגל חמה לחזקיהו ניעור בתשע שעות ומלא שהוא שחרית בקש להרוג את עבדיו אמר אתם הנחתם אותי לישן יום ולילה אמרו גלגל חמה חזר אמר להם מי החזירו אמרו לו אלהיו של חזקיהו כדאיתא בפסיקתא : (יג) בית נכתו · בית גנזי בשמיו כמו נכאת וצרי ולוט (בראשית ל"ז כ"ד) : ואת השמן הטוב · יש פותרין שמן המשחה ויש פותרין שמן אפרסמון (בלסמון) שהוא מצוי בא"י שנאמר (ביחזקאל כ"ז י"ז) יהודה וישראל המה רוכליך בחטי מנית ופנג וראיתי בס' יוסיפון פנג הוא אפרסמון וגדל ביריחו ועל שם הריח נקרא יריחו : לא היה דבר · את הארון והלוחות וספר התורה : (יד) מארץ רחוקה באו · זה אחד משלשה שבדקן הקב"ה ומצאן עבים של מים עכורים · קין · יחזקיהו · ובלעם · קין לא ידעתי השומר אחי אנכי (בראשית ד' ט') היה לו לומר רבונו של עולם הלא כל הנסתרות גלויות לך כדאיתא בתנחומא · בלעם שאמר לו המקום

מצודת דוד

את היום לשמעים בהספדו : (יב) כי חלה · על שנתרפא שלח לדרוש בשלומו דרך אהבה ובד"ה נאמר שלח לדרוש המופת הנעשה בחליו : (יג) וישמע עליהם · יתכן שבקשו להראות להם את כל בית נכתו ושמח עליהם והראם : ונשא

מצודת ציון

ח׳) : אות · מופת : (יג) נכתו · ענין אוצר נחמד וכן נכאת וצרי (בראשית ל"ז) שר"ל דברים נחמדים : (יד) ומאין · מאיזה מקום :

וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר בְּבֵיתִי רָאוּ לֹא־הָיָה דָבָר
אֲשֶׁר לֹא־הִרְאִיתִם בְּאֹצְרֹתָי׃ טז וַיֹּאמֶר יְשַׁעְיָהוּ אֶל־
חִזְקִיָּהוּ שְׁמַע דְּבַר־יְהוָה׃ יז הִנֵּה יָמִים בָּאִים וְנִשָּׂא ׀ כָּל־
אֲשֶׁר בְּבֵיתֶךָ וַאֲשֶׁר אָצְרוּ אֲבֹתֶיךָ עַד־הַיּוֹם הַזֶּה בָּבֶלָה
לֹא־יִוָּתֵר דָּבָר אָמַר יְהוָה׃ יח וּמִבָּנֶיךָ אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִמְּךָ
אֲשֶׁר תּוֹלִיד יִקָּח יקחו קרי וְהָיוּ סָרִיסִים בְּהֵיכַל מֶלֶךְ
בָּבֶל׃ יט וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ אֶל־יְשַׁעְיָהוּ טוֹב דְּבַר־יְהוָה
אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ וַיֹּאמֶר הֲלוֹא אִם־שָׁלוֹם וֶאֱמֶת יִהְיֶה בְיָמָי׃
כ וְיֶתֶר דִּבְרֵי חִזְקִיָּהוּ וְכָל־גְּבוּרָתוֹ וַאֲשֶׁר עָשָׂה אֶת־הַבְּרֵכָה
וְאֶת־הַתְּעָלָה וַיָּבֵא אֶת־הַמַּיִם הָעִירָה הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים
עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה׃ כא וַיִּשְׁכַּב חִזְקִיָּהוּ
עִם־אֲבֹתָיו וַיִּמְלֹךְ מְנַשֶּׁה בְנוֹ תַּחְתָּיו׃ כא א בֶּן־שְׁתֵּים
עֶשְׂרֵה שָׁנָה מְנַשֶּׁה בְמָלְכוֹ וַחֲמִשִּׁים וְחָמֵשׁ שָׁנָה מָלַךְ

פתח באתנח

רש״י

(במדבר כ״ב ט׳) מי האנשים האלה עמך היה לו לומר ה׳ אלהים אתה ידעת כמו שנאמר (יחזקאל ל״ז ג׳) והוא השיב בגאוה בלק בן צפור מלך מואב שלח אלי הרבה מבקשים יש לי · חזקיהו היה לו להשיב לישעיה אתה נביאו של מקום ואתה שואל אלי התחיל מתגאה ואמר מארץ רחוקה באו אלי לכך נענש ועל שנשמח עליהם והאכילם על שולחנו : (יז) לא יותר דבר · מדה כנגד מדה לא היה דבר : (יח) ומבניך · חנניה מישאל.ועזריה : (יט) טוב דבר ה׳ · מאחר שבימי יהיה שלום : (כ) ואשר עשה את הברכה וגו׳ ·

מצודת ציון

(יח) סריסים · שרים וממונים : (כ) תברכה · בנין אבנים על אסיפת המים : התעלה · חפירה למים :

מצודת דוד

(יז) ונשא · יהיה נשא ונלקח : ואשר אצרו · אשר טמנו באוצר : לא יותר דבר · מכל אשר בביתך : (יח) ומבניך · הם דניאל חנניה מישאל ועזריה : אשר יצאו ממך אשר תוליד · כפל הדבר פעמים ושלש כדרך המקרא : (יט) טוב דבר ה׳ · טוב הדבר בעיני ופירש דבריו ואמר הלואי אם יהיה שלום בימי וה׳ יאמת לי הבטחתו זו אינני חושש במה שיהיה אחרי מותי : (כ) את המים · מוצא מי גיחון שהיתה מחוץ לעיר הביא

בִּירוּשָׁלָ͏ִם וְשֵׁם אִמּוֹ חֶפְצִי־בָהּ : ב וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי
יְהוָה כְּתוֹעֲבֹת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הוֹרִישׁ יְהוָה מִפְּנֵי בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל : ג וַיָּשָׁב וַיִּבֶן אֶת־הַבָּמוֹת אֲשֶׁר אִבַּד חִזְקִיָּהוּ
אָבִיו וַיָּקֶם מִזְבְּחֹת לַבַּעַל וַיַּעַשׂ אֲשֵׁרָה כַּאֲשֶׁר עָשָׂה
אַחְאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁתַּחוּ לְכָל־צְבָא הַשָּׁמַיִם וַיַּעֲבֹד
אֹתָם : ד וּבָנָה מִזְבְּחֹת בְּבֵית יְהוָה אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה
בִּירוּשָׁלַ͏ִם אָשִׂים אֶת־שְׁמִי : ה וַיִּבֶן מִזְבְּחוֹת לְכָל־צְבָא
הַשָּׁמָיִם בִּשְׁתֵּי חַצְרוֹת בֵּית־יְהוָה : ו וְהֶעֱבִיר אֶת־בְּנוֹ
בָּאֵשׁ וְעוֹנֵן וְנִחֵשׁ וְעָשָׂה אוֹב וְיִדְּעֹנִים הִרְבָּה לַעֲשׂוֹת
הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לְהַכְעִיס : ז וַיָּשֶׂם אֶת־פֶּסֶל הָאֲשֵׁרָה
אֲשֶׁר עָשָׂה בַּבַּיִת אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה אֶל־דָּוִד וְאֶל־שְׁלֹמֹה
בְנוֹ בַּבַּיִת הַזֶּה וּבִירוּשָׁלַ͏ִם אֲשֶׁר בָּחַרְתִּי מִכֹּל שִׁבְטֵי
יִשְׂרָאֵל אָשִׂים אֶת־שְׁמִי לְעוֹלָם : ח וְלֹא אֹסִיף לְהָנִיד
רֶגֶל יִשְׂרָאֵל מִן־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לַאֲבוֹתָם רַק ׀ אִם־
יִשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתִים וּלְכָל־הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־
צִוָּה אֹתָם עַבְדִּי מֹשֶׁה : ט וְלֹא שָׁמֵעוּ וַיַּתְעֵם מְנַשֶּׁה

מצודת דוד

הבית פנימה : **כא** (ד) אשר אמר וגו׳ · כאילו המקרא קורא עליו לומר ראו מה עשה הלא ה׳ אמר שמה ישכון והוא שם שמה מזבחות להאשרה:
בירושלים · בבית העומד בירושלים : אשים את שמי · ר״ל אשרה שכינתי :
(ה) בשתי חצרות · עזרת כהנים ועזרת ישראל : (ו) והעביר וגו׳ · היא עבודת המולך : ועונן וגו׳ · המה מעשה כשפים : (ז) בבית · פסל האשרה שעשה · שם אותה בבית ה׳ : (ח) ולא אוסיף · גם זה מדברי ה׳ שאמר לדוד ולשלמה : אשר צויתים · כמו אנכי ולא יהיה לך וכו׳ ששמעו מפי הגבורה : אשר צוה אותם עבדי משה · הם שאר המצות כולם ששמעו ממשה הנאמר לו מפי ה׳ : (ט) ולא שמעו · אבל המה לא שמעו

מצודת ציון

כא (ב) חוריש · גירש : (ג) צבא השמים · כוכבים ומזלות : (ח) להניד · מל׳ נדידה : (ט) ויתעם · מלשון

לַעֲשׂ֣וֹת אֶת־הָרָ֔ע מִן־הַגּוֹיִ֔ם אֲשֶׁר֙ הִשְׁמִ֣יד יְהוָ֔ה מִפְּנֵ֖י
בְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃ י וַיְדַבֵּ֧ר יְהוָ֛ה בְּיַד־עֲבָדָ֥יו הַנְּבִיאִ֖ים לֵאמֹֽר׃
יא יַ֡עַן אֲשֶׁר֩ עָשָׂ֨ה מְנַשֶּׁ֤ה מֶֽלֶךְ־יְהוּדָה֙ הַתֹּעֵב֣וֹת הָאֵ֔לֶּה
הֵרַ֕ע מִכֹּ֛ל אֲשֶׁר־עָשׂ֥וּ הָאֱמֹרִ֖י אֲשֶׁ֣ר לְפָנָ֑יו וַיַּחֲטִ֥א גַם־אֶת־
יְהוּדָ֖ה בְּגִלּוּלָֽיו׃ יב לָכֵ֗ן כֹּֽה־אָמַ֤ר יְהוָה֙ אֱלֹהֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל הִנְנִי֙
מֵבִ֣יא רָעָ֔ה עַל־יְרוּשָׁלִַ֖ם וִיהוּדָ֑ה אֲשֶׁר֙ כָּל־שֹׁ֣מְעָ֔יו שמעה ק׳
תִּצַּ֖לְנָה שְׁתֵּ֥י אָזְנָֽיו׃ יג וְנָטִ֣יתִי עַל־יְרוּשָׁלִַ֗ם אֵ֚ת קָ֣ו
שֹֽׁמְר֔וֹן וְאֶת־מִשְׁקֹ֖לֶת בֵּ֣ית אַחְאָ֑ב וּמָחִ֨יתִי אֶת־יְרוּשָׁלִַ֜ם
כַּאֲשֶׁר־יִמְחֶ֤ה אֶת־הַצַּלַּ֙חַת֙ מָחָ֔ה וְהָפַ֖ךְ עַל־פָּנֶֽיהָ׃
יד וְנָטַשְׁתִּ֗י אֵ֚ת שְׁאֵרִ֣ית נַחֲלָתִ֔י וּנְתַתִּ֖ים בְּיַ֣ד אֹיְבֵיהֶ֑ם
וְהָי֥וּ לְבַ֛ז וְלִמְשִׁסָּ֖ה לְכָל־אֹיְבֵיהֶֽם׃ טו יַ֗עַן אֲשֶׁ֨ר עָשׂ֤וּ
אֶת־הָרַע֙ בְּעֵינַ֔י וַיִּהְי֥וּ מַכְעִסִ֖ים אֹתִ֑י מִן־הַיּ֗וֹם אֲשֶׁ֨ר

קמץ בז"ק

רש"י

בדברי הימים: (י) ביד עבדיו הנביאים · נחום וחבקוק ולפי שהיה מנשה רשע לא נקראו על שמו לפרש שבימיו היו: (יב) תצלנה · לשון מצלתים · טינטני"ר בלע"ז: (יג) משקלת · הוא חוט שהבונים חומה קושרין בו עופרת לכוין בו את החומה: ימחה את הצלחת · יקנח את הקערה:

מצודת ציון

תופה: (יב) תצלנה · ענין תנועת הרעדה כמו צללו שפתי (חבקוק ג׳): (יג) קו · חבל: ומחיתי · מלשון מחיה ומחיקה ור"ל אקנח: הצלחת · הוא כעין קדירה כמו ובדודים ובצלחות (דה"ב ל"ה): (יד) ונטשתי · ועזבתי: ולמשסה · ענין דריסה ורמיסה כמו מי נתן למשסה יעקב

מצודת דוד

שמעו כי מנשה התעה אותם לעשות הרע יותר מן העמים וכו׳: (י) וידבר ה׳ · ולכן דבר ה׳ וכו׳: (יב) תצלנה · כ"א מאזניו תרעד ותתנועע מגודל החרדה: (יג) קו שמרון · ר"ל כדרך הבנאי אשר ינטה קו ליישר ולהשוות הבנין כ"כ הרעה אשר תבוא לירושלים תדמה לרעת שמרון: ואת משקולת · היא העופרת הקשורה בהקו לשקול ולהכביד למטה: ומחיתי · אקנח אותם מכל אשר בה כמו שמקנחין את הצלחת ומהפכין אותה על פיה אחר הקנוח שלא תתטנף כן יהיה סוף הקנוח של ירושלים כי לאחר שתתרוקן מכל מה שהיה נהפכת והרבה: (יד) שארית

נחלתי

יָצְאוּ אֲבוֹתָם מִמִּצְרַיִם וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה: טז וְגַם דָּם נָקִי
שָׁפַךְ מְנַשֶּׁה הַרְבֵּה מְאֹד עַד אֲשֶׁר־מִלֵּא אֶת־יְרוּשָׁלִַם פֶּה
לָפֶה לְבַד מֵחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יְהוּדָה לַעֲשׂוֹת
הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה: יז וְיֶתֶר דִּבְרֵי מְנַשֶּׁה וְכָל־אֲשֶׁר
עָשָׂה וְחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר
דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה: יח וַיִּשְׁכַּב מְנַשֶּׁה עִם־
אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר בְּגַן־בֵּיתוֹ בְּגַן־עֻזָּא וַיִּמְלֹךְ אָמוֹן בְּנוֹ תַּחְתָּיו:
יט בֶּן־עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה אָמוֹן בְּמָלְכוֹ וּשְׁתַּיִם שָׁנִים מָלַךְ
בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ מְשֻׁלֶּמֶת בַּת־חָרוּץ מִן־יָטְבָה: כ וַיַּעַשׂ
הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר עָשָׂה מְנַשֶּׁה אָבִיו: כא וַיֵּלֶךְ
בְּכָל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־הָלַךְ אָבִיו וַיַּעֲבֹד אֶת־הַגִּלֻּלִים אֲשֶׁר
עָבַד אָבִיו וַיִּשְׁתַּחוּ לָהֶם: כב וַיַּעֲזֹב אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי
אֲבֹתָיו וְלֹא הָלַךְ בְּדֶרֶךְ יְהוָה: כג וַיִּקְשְׁרוּ עַבְדֵי־אָמוֹן
עָלָיו וַיָּמִיתוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ: כד וַיַּךְ עַם־הָאָרֶץ אֵת
כָּל־הַקֹּשְׁרִים עַל־הַמֶּלֶךְ אָמוֹן וַיַּמְלִיכוּ עַם־הָאָרֶץ אֶת־
יֹאשִׁיָּהוּ בְנוֹ תַּחְתָּיו: כה וְיֶתֶר דִּבְרֵי אָמוֹן אֲשֶׁר עָשָׂה
הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה:
כו וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בִּקְבֻרָתוֹ בְּגַן־עֻזָּא וַיִּמְלֹךְ יֹאשִׁיָּהוּ בְנוֹ

מצודת דוד / מצודת ציון

נחלתי · כי שאר שבטי ישראל כבר (ישעיה מ"ב) : (יח) בגן עזא · כן
גולו : (טו) ועד היום הזה · ולכן שם הגן : (כג) ויקשרו · ענין
עתה נתמלא הסאה : (טז) עד אשר
מלא · כי בראות העם שהקל מנשה בשפיכת דם למדו ממנו ושפכו גם
המה ויתחשב עון אף למנשה כאלו הוא היה הממלא : פה לפה · ר"ל
מקצה לקצה : בעיני ה' · שבין האדם למקום : (יח) בגן ביתו · בהגן
שהיה לו בביתו : (כו) בקבורתו · אשר כרה לעצמו בחייו :

ויפה

תַּחְתָּיו׃ כב א בֶּן־שְׁמֹנֶה שָׁנָה יֹאשִׁיָּהוּ בְמָלְכוֹ וּשְׁלֹשִׁים
וְאַחַת שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ יְדִידָה בַת־עֲדָיָה
מִבָּצְקַת׃ ב וַיַּעַשׂ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה וַיֵּלֶךְ בְּכָל־דֶּרֶךְ
דָּוִד אָבִיו וְלֹא־סָר יָמִין וּשְׂמֹאול׃ ג וַיְהִי בִּשְׁמֹנֶה
עֶשְׂרֵה שָׁנָה לַמֶּלֶךְ יֹאשִׁיָּהוּ שָׁלַח הַמֶּלֶךְ אֶת־שָׁפָן בֶּן־
אֲצַלְיָהוּ בֶן־מְשֻׁלָּם הַסֹּפֵר בֵּית יְהוָה לֵאמֹר׃ ד עֲלֵה אֶל־
חִלְקִיָּהוּ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וְיַתֵּם אֶת־הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵּית יְהוָה
אֲשֶׁר אָסְפוּ שֹׁמְרֵי הַסַּף מֵאֵת הָעָם׃ ה וְיִתְּנֻה ויתנהו ק'
עַל־יַד עֹשֵׂי הַמְּלָאכָה הַמֻּפְקָדִים בבֵית בית קרי יְהוָה
וְיִתְּנוּ אֹתוֹ לְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר בְּבֵית יְהוָה לְחַזֵּק בֶּדֶק
הַבָּיִת׃ ו לֶחָרָשִׁים וְלַבֹּנִים וְלַגֹּדְרִים וְלִקְנוֹת עֵצִים וְאַבְנֵי
מַחְצֵב לְחַזֵּק אֶת־הַבָּיִת׃ ז אַךְ לֹא־יֵחָשֵׁב אִתָּם הַכֶּסֶף
הַנִּתָּן עַל־יָדָם כִּי בֶאֱמוּנָה הֵם עֹשִׂים׃ ח וַיֹּאמֶר חִלְקִיָּהוּ
הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל עַל־שָׁפָן הַסֹּפֵר סֵפֶר הַתּוֹרָה מָצָאתִי בְּבֵית

רש"י
עיין מ"ש

(ח) ספר התורה מצאתי · טמון תחת הנדבך שהטמינוהו שם כששרף אחז את

מצודת ציון

מרד: כב (ד) ויתם · מלשון תם והשלמה: שומרי הסף · הם השוערים: (ה) על יד · ביד: בדק הבית · רעוע הבית ע"ש שבודקים ומחפשים אחר מקום השבור והרעוע: (ו) ואבני מחצב · אבנים הנכרתים ממקום

מצודת דוד

כב (ד) ויתם את הכסף · ר"ל יאסף כל הכסף בשלמות: (ה) עושי המלאכה · הם האומנים הגדולים הנקראים בדרז"ל אדרכלין והיו ממונים בבית ה' ומתחת ידם היו בונים האומנים הפועלים כפי מה שיורו אותם: ויתנו · והם יתנו את הכסף

לאומנים הפועלים בהכרן: (ו) לחרשים · הם כורתי העצים בתמונה הנרצה: ולבונים · הם הבונים העצים בקירות הבית: ולגודרים · הם הבונים קירות האבנים: (ז) אך לא יחשב · לא עשו חשבון על הכסף וכו' כי ידוע היה שעושים באמונה ולזה נבחרו אלו: (ח) ספר התורה מצאתי · יתכן שעל כי אחז שרף את התורה כמ"ש רז"ל לזה

פחדו

יהוה ויתן חלקיה את־הספר אל־שפן ויקראהו׃ ט ויבא
שפן הספר אל־המלך וישב את־המלך דבר ויאמר
התיכו עבדיך את־הכסף הנמצא בבית ויתנהו על־יד
עשי המלאכה המפקדים בית יהוה׃ י ויגד שפן
הספר למלך לאמר ספר נתן לי חלקיה הכהן ויקראהו
שפן לפני המלך׃ יא ויהי כשמע המלך את־דברי
ספר התורה ויקרע את־בגדיו׃ יב ויצו המלך את־
חלקיה הכהן ואת־אחיקם בן־שפן ואת־עכבור בן־
מיכיה ואת ׀ שפן הספר ואת עשיה עבד־המלך לאמר׃
יג לכו דרשו את־יהוה בעדי ובעד־העם ובעד כל־יהודה
על־דברי הספר הנמצא הזה כי־גדולה חמת יהוה אשר־
היא נצתה בנו על אשר לא־שמעו אבתינו על־דברי

רש״י

התורה: (יג) דרשו את ה' בעדי · ראה כתוב יולך ה' אותך ואת מלכך :

מצודת דוד

פחדו הכהנים פן ישלח ידו גם בספר התורה המונח מצד הארון אשר כתב משה מפי ה' ולקחו הס"ת ההיא והטמינו מפניו ולאחר מותו חפשו אחריה ולא מצאוה וכאשר היה הכ"ג מחפש אחר הכסף המובא ואחרי בדקו הבית מצאה ואז"ל שמצאה כשהיתה מגוללת בפרשת תוכחות והיה התחלת הדף יולך ה' אותך ואת מלכך ועל כי מאז חפשו אחריה ולא מצאוה אמר כמבשר ספר התורה שהיה מצאתיה בבית ה': ויתן וגו' · ר"ל הראה לו הנמצא כתוב בתחלת הדף כי חשב את הדבר לאות ורמז להחריד את העם : ויקראהו · כמתמיה ומשתומם : (ט) התיכו · לעשות מטבעות להוציאם בהוצאה: (י) ספר נתן לי · ר"ל נתן לי ספר הנאבד כשהיא מגוללת בדף הזה: ויקראהו · בדף ההוא: (יא) ויקרע וגו' · בעבור החרדה כי גם סוף הסבה לאות וסימן : (יג) דרשו את ה' · שאל לנביאים עלי ועל העם הנמצא פה ועל כל יהודה בעבור דברי הספר כתוב כה בתחלת הדף אשר מהנראה שהוא לאות אשר גדולה חמת ה' וכו':

מצודת ציון

גדולים : (ח) על שפן · אל שפן : (ט) התיכו · ענין הנקה שע"י האור כמו כהתוך כסף (יחזקאל כ"ב) : (יג) נצתה · מלשון הצתה והבערה :

לעשות

הַסֵּפֶר הַזֶּה לַעֲשׂוֹת כְּכָל־הַכָּתוּב עָלֵינוּ׃ יד וַיֵּלֶךְ חִלְקִיָּהוּ
הַכֹּהֵן וַאֲחִיקָם וְעַכְבּוֹר וְשָׁפָן וַעֲשָׂיָה אֶל־חֻלְדָּה הַנְּבִיאָה
אֵשֶׁת ׀ שַׁלֻּם בֶּן־תִּקְוָה בֶּן־חַרְחַס שֹׁמֵר הַבְּגָדִים וְהִיא
יֹשֶׁבֶת בִּירוּשָׁלַםִ בַּמִּשְׁנֶה וַיְדַבְּרוּ אֵלֶיהָ׃ טו וַתֹּאמֶר אֲלֵיהֶם
כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אִמְרוּ לָאִישׁ אֲשֶׁר־שָׁלַח
אֶתְכֶם אֵלָי׃ טז כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי מֵבִיא רָעָה אֶל־
הַמָּקוֹם הַזֶּה וְעַל־יֹשְׁבָיו אֵת כָּל־דִּבְרֵי הַסֵּפֶר אֲשֶׁר קָרָא
מֶלֶךְ יְהוּדָה׃ יז תַּחַת ׀ אֲשֶׁר עֲזָבוּנִי וַיְקַטְּרוּ לֵאלֹהִים
אֲחֵרִים לְמַעַן הַכְעִיסֵנִי בְּכֹל מַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם וְנִצְּתָה חֲמָתִי
בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְלֹא תִכְבֶּה׃ יח וְאֶל־מֶלֶךְ יְהוּדָה הַשֹּׁלֵחַ
אֶתְכֶם לִדְרֹשׁ אֶת־יְהוָה כֹּה תֹאמְרוּ אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר שָׁמָעְתָּ׃ יט יַעַן רַךְ־לְבָבְךָ
וַתִּכָּנַע ׀ מִפְּנֵי יְהוָה בְּשָׁמְעֲךָ אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי עַל־הַמָּקוֹם

רש״י

(יד) אל חולדה · אמרו רבותינו לפי שהאשה מרחמת יותר מן האיש לכך לא שלח אל ירמיהו · ויש אומרים ירמיהו לא היה שם שהלך להחזיר עשרת השבטים: במשנה · בבית אולפנא שער יש בעזרה ששמו שער חולדה במסכת מדות · ויש שפותרים במשנה חוץ לחומה בין שתי החומות שהיא משנה לעיר · (במשנה היתה לומדת התורה שבע"פ לזקנים שבדור והיא היא המשנה הג"ה דר"ע) · (במשנה מאלה הדברים עד לעיני כל ישראל וכן כל הדברים הנכפלים בתורה דרשה ברבים וגלתה העונשים והגלויות הנכפלים

מצודת ציון

(יז) תכבה · מלשון כבוי: (יט) רך

מצודת דוד

לעשות · אשר רוצה לעשות ככל הכתוב בתחלת הדף ההוא: (יד) אל חולדה · ארז"ל מפני שהנשים רחמניות הן הלכו אליה שהיא תתפלל בעדם · או יתכן אשר אחר הנביאים לא היו אז בירושלים: שומר הבגדים · של המלך: במשנה · בין שתי החומות שהיא משנה להעיר וכן ויללה מן המשנה (צפניה א׳): וידברו אליה · את דברי המלך: (טז) הנני מביא · ר"ל האות הזה לא במקרה בא כ"א מה׳ וכאילו אמר הנני מביא רעה וגו׳: אשר קרא · אשר צוה לקרות לפניו: (יח) ואל מלך יהודה · ר"ל דבר הנוגע אל המלך עצמו: הדברים אשר שמעת · ר"ל אף שהגזירה

הַזֶּה וְעַל־יֹשְׁבָיו לִהְיוֹת לְשַׁמָּה וְלִקְלָלָה וַתִּקְרַע אֶת־
בְּגָדֶיךָ וַתִּבְכֶּה לְפָנָי וְגַם אָנֹכִי שָׁמַעְתִּי נְאֻם־יְהוָה׃
כ לָכֵן הִנְנִי אֹסִפְךָ עַל־אֲבֹתֶיךָ וְנֶאֱסַפְתָּ אֶל־קִבְרֹתֶיךָ
בְּשָׁלוֹם וְלֹא־תִרְאֶינָה עֵינֶיךָ בְּכֹל הָרָעָה אֲשֶׁר־אֲנִי מֵבִיא
עַל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיָּשִׁבוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּבָר׃ כג א וַיִּשְׁלַח
הַמֶּלֶךְ וַיַּאַסְפוּ אֵלָיו כָּל־זִקְנֵי יְהוּדָה וִירוּשָׁלִָם׃ ב וַיַּעַל
הַמֶּלֶךְ בֵּית־יְהוָה וְכָל־אִישׁ יְהוּדָה וְכָל־יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם אִתּוֹ
וְהַכֹּהֲנִים וְהַנְּבִיאִים וְכָל־הָעָם לְמִקָּטֹן וְעַד־גָּדוֹל וַיִּקְרָא
בְאָזְנֵיהֶם אֶת־כָּל־דִּבְרֵי סֵפֶר הַבְּרִית הַנִּמְצָא בְּבֵית יְהוָה׃
ג וַיַּעֲמֹד הַמֶּלֶךְ עַל־הָעַמּוּד וַיִּכְרֹת אֶת־הַבְּרִית ׀ לִפְנֵי
יְהוָה לָלֶכֶת אַחַר יְהוָה וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְאֶת־עֵדְוֹתָיו וְאֶת־
חֻקֹּתָיו בְּכָל־לֵב וּבְכָל־נֶפֶשׁ לְהָקִים אֶת־דִּבְרֵי הַבְּרִית

רש"י

לעוברים על סודו ורמזי התורה · סוד מיסרים): (כ) ונאספת אל קברותיך בשלום · ומהו השלום ולא תראינה עיניך בחורבן הבית: (ג) על העמוד · מקום מעמד המלך בבית המקדש: (ד) ואת כהני המשנה · סגני כהונה שהם

מצודת דוד

גזרה כאשר שמעת לא תהיה כלול עמהם: (יט) בשמעך אשר דברת · ר"ל מעת השכלת בדברי האלות הזה אשר בוא מה': ולקללה · מי שיקלל את זולתו יאלה הקללה בהם לומר שיקולל כהם: (כ) אל קברותיך · ולא תקבר בארץ העמים: בשלום · עם כי מת במלחמה מכל מקום תחשב לו לשלום על כי לא ראה ברעה הבאה על ישראל: וישיבו · חלקיה וחביריו: כג (ב) ספר הברית · ספור התוכחות הנאמרים בברית: הנמצא בבית ה' · וזהו על כי בהספר ההוא מלאו התוכחות גלולה בפתיחתה ואף היא כתובה בידי משה המקודשות ומפי ה' והמה סבות עצומות להחריד את העם לשוב לה': (ג) על העמוד · על המקום המיוחד למלך לעמוד בו: להקים · לקיים את דברי התורה הנתונה בברית:

מצודת ציון

לבבך · הוא ההפוך מקשה הלב: ותכנע · מלשון הכנעה: לשמה · ל' שממה: (כ) אוספך · ענין מיתה כמו יאסף אהרן (במדבר כ'): ונאספת · ענין הכנסה כמו ואין איש מאסף אותי

ויעמוד

הַזֹּאת הַכְּתֻבִים עַל־הַסֵּפֶר הַזֶּה וַיַּעֲמֹד כָּל־הָעָם בַּבְּרִית׃
ד וַיְצַו הַמֶּלֶךְ אֶת־חִלְקִיָּהוּ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וְאֶת־כֹּהֲנֵי הַמִּשְׁנֶה
וְאֶת־שֹׁמְרֵי הַסַּף לְהוֹצִיא מֵהֵיכַל יְהוָה אֵת כָּל־הַכֵּלִים
הָעֲשׂוּיִם לַבַּעַל וְלָאֲשֵׁרָה וּלְכֹל צְבָא הַשָּׁמָיִם וַיִּשְׂרְפֵם
מִחוּץ לִירוּשָׁלַםִ בְּשַׁדְמוֹת קִדְרוֹן וְנָשָׂא אֶת־עֲפָרָם בֵּית־
אֵל׃ ה וְהִשְׁבִּית אֶת־הַכְּמָרִים אֲשֶׁר נָתְנוּ מַלְכֵי יְהוּדָה
וַיְקַטֵּר בַּבָּמוֹת בְּעָרֵי יְהוּדָה וּמְסִבֵּי יְרוּשָׁלָםִ וְאֶת־הַמְקַטְּרִים
לַבַּעַל לַשֶּׁמֶשׁ וְלַיָּרֵחַ וְלַמַּזָּלוֹת וּלְכֹל צְבָא הַשָּׁמָיִם׃ ו וַיֹּצֵא
אֶת־הָאֲשֵׁרָה מִבֵּית יְהוָה מִחוּץ לִירוּשָׁלַםִ אֶל־נַחַל
קִדְרוֹן וַיִּשְׂרֹף אֹתָהּ בְּנַחַל קִדְרוֹן וַיָּדֶק לְעָפָר וַיַּשְׁלֵךְ אֶת־
עֲפָרָהּ עַל־קֶבֶר בְּנֵי הָעָם׃ ז וַיִּתֹּץ אֶת־בָּתֵּי הַקְּדֵשִׁים
אֲשֶׁר בְּבֵית יְהוָה אֲשֶׁר הַנָּשִׁים אֹרְגוֹת שָׁם בָּתִּים לָאֲשֵׁרָה׃

רש"י

שניים לכהנים גדולים: שומרי הסף · אמרכלים הממונים על כל גנזי הבית ומפתחות העזרה בידם: בשדמות קדרון · במישור קדרון: ונשא את עפרם בית אל · אל מקום טמא אשר טמא שם את המזבח שעשה ירבעם ושרף עליו את כהני הבמות: (ה) ויקטר בבמות · ואותן שקטרו בבמות בערי יהודה: (ז) את בתי הקדשים · בתי הזמה: אורגות שם בתים ·

מצודת ציון

(שופטים י"ט): כג (ד) שומרי הסף · השוערים: בשדמות קדרון · במישור הסמוך לנחל קדרון: (ה) והשבית · ענין בטול: הכמרים · הם כהני עבודת כוכבים שלובשים שחורים וכן וכמריו עליו יגילו (הושע י'): (ז) ויתץ · מל' נתיצה: הקדשים · דבר המובדל מן האדם

מצודת דוד

ויעמוד וגו' · ר"ל קבלו הברית: (ד) כהני המשנה · הכהנים שהמה שניים לו כסגן ומשוח מלחמה: בית אל · כי שם היה מקום טומאה כי העמיד בה ירבעם עגל הזהב: (ה) והשבית וגו' ויקטר וגו' · ביטל הכמרים אשר העמידו מלכי יהודה להיות מקטרים בבמות בערי יהודה וסביבות ירושלים: ואת המקטרים וגו' · גם אותם השבית: (ו) בנחל קדרון · סמוך לנחל: וידק לעפר · שרפה עד שהיתה דק כעפר: בני העם · אותם שהיו עובדים להם בחייהם ועשה כזאת לבזותם: (ז) בתי הקדשים · העשויים לשבת בהם המיוחדים לעבודת האשרה: בתים ·

ח וַיָּבֵא אֶת־כָּל־הַכֹּהֲנִים מֵעָרֵי יְהוּדָה וַיְטַמֵּא אֶת־
הַבָּמוֹת אֲשֶׁר קִטְּרוּ־שָׁמָּה הַכֹּהֲנִים מִגֶּבַע עַד־בְּאֵר שָׁבַע
וְנָתַץ אֶת־בָּמוֹת הַשְּׁעָרִים אֲשֶׁר־פֶּתַח שַׁעַר יְהוֹשֻׁעַ שַׂר־
הָעִיר אֲשֶׁר־עַל־שְׂמֹאול אִישׁ בְּשַׁעַר הָעִיר׃ ט אַךְ לֹא
יַעֲלוּ כֹּהֲנֵי הַבָּמוֹת אֶל־מִזְבַּח יְהוָה בִּירוּשָׁלָםִ כִּי אִם־אָכְלוּ
מַצּוֹת בְּתוֹךְ אֲחֵיהֶם׃ י וְטִמֵּא אֶת־הַתֹּפֶת אֲשֶׁר בְּגֵי
בְנֵי־בן קרי הִנֹּם לְבִלְתִּי לְהַעֲבִיר אִישׁ אֶת־בְּנוֹ וְאֶת־בִּתּוֹ
בָּאֵשׁ לַמֹּלֶךְ׃ יא וַיַּשְׁבֵּת אֶת־הַסּוּסִים אֲשֶׁר נָתְנוּ מַלְכֵי

רש״י

יריעות : (ט) לא יעלו · הכהנים שקטרו בבמות לעבודת כוכבים לא יעלו עוד לשרת על מזבח ה׳ : כי אם אכלו מצות · כלומר כי אם בדבר זה לא יצאו מכהונתם שמותרין לאכול בקדשים הרי הם כבעלי מומין חולקין ואוכלים אבל לא מקריבין : אכלו מצות · מנחות וה״ה לכל הקדשים : (י) התופת · הוא המולך ועל שם שהיו הכהנים מקישים בתופים שלא ישמע האב את נהמת הבן כשהוא נכוה בידי הגורה של עבודת כוכבים מולך קראוהו תופת : (יא) את הסוסים · אותם המשתחוים לחמה היו להם סוסים מוכנים

מצודת דוד

ר״ל לומר יריעות לתלות סביבה ודוגמתו בתים לבדים (שמות כ״ה) : (ח) ויבא וגו׳ · הכהנים מזרע אהרן אשר נעשו כומרים לעבודת כוכבים הביאם לירושלים להחזירם בתשובה : ויטמא · השליך שם נבלות וכדומה : מגבע · הבמות אשר עמדו מגבע וכו׳ : במות השערים · אשר עמדו מול השערים : אשר פתח · כמו ואשר בפתח וכו׳ ולפי שהיתה גדולה מכולם זכרה לעצמה : שמאל איש · בבוא אל העיר : (ט) אך לא יעלו · עם שהחזירם למוטב מ״מ לא הניחם לעבוד במזבח ה׳ : אבלו מצות · משירי מנחה הנאפה מצות וה״ה לשאר קדשים : בתוך אחיהם · ר״ל לקחו חלק בין הכהנים והיו א״כ כבעלי מומין שאינם עובדים ואוכלין : (י) את התופת · הוא המקום שהיו מעבירים שם בניהם למולך ונקרא כן ע״ש שהיו מכים בתופים לבל ישמע האב נהמת הבן כשהוא נשרף בין המדורות ולבל יכמרו רחמיו : לבלתי להעביר · ר״ל טמא במקום ההוא לבל יעלה עוד על לב אדם

מצודת ציון

ואף בעבור הטומאה והאיסור נקרא בלשון קדש וכן פן תקדש המלאה (דברים כ״ב) : (יא) וישבת · ענין בטול : נתן מלך · כך שמו : בפרורים · ירעשו מגרשות (יחזקאל כ״ז) תרגום ירושלמי פרוריא ובדרז״ל בבל וכל

יְהוּדָה לַשֶּׁמֶשׁ מִבֹּא בֵית־יְהוָה אֶל־לִשְׁכַּת נְתַן־מֶלֶךְ
הַסָּרִיס אֲשֶׁר בַּפַּרְוָרִים וְאֶת־מַרְכְּבוֹת הַשֶּׁמֶשׁ שָׂרַף בָּאֵשׁ׃
יב וְאֶת־הַמִּזְבְּחוֹת אֲשֶׁר עַל־הַגָּג עֲלִיַּת אָחָז אֲשֶׁר־עָשׂוּ ׀
מַלְכֵי יְהוּדָה וְאֶת־הַמִּזְבְּחוֹת אֲשֶׁר עָשָׂה מְנַשֶּׁה בִּשְׁתֵּי
חַצְרוֹת בֵּית־יְהוָה נָתַץ הַמֶּלֶךְ וַיָּרָץ מִשָּׁם וְהִשְׁלִיךְ אֶת־
עֲפָרָם אֶל־נַחַל קִדְרוֹן׃ יג וְאֶת־הַבָּמוֹת אֲשֶׁר ׀ עַל־פְּנֵי
יְרוּשָׁלַםִ אֲשֶׁר מִימִין לְהַר־הַמַּשְׁחִית אֲשֶׁר בָּנָה שְׁלֹמֹה
מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל לְעַשְׁתֹּרֶת ׀ שִׁקֻּץ צִידֹנִים וְלִכְמוֹשׁ שִׁקֻּץ
מוֹאָב וּלְמִלְכֹּם תּוֹעֲבַת בְּנֵי־עַמּוֹן טִמֵּא הַמֶּלֶךְ׃ יד וְשִׁבַּר
אֶת־הַמַּצֵּבוֹת וַיִּכְרֹת אֶת־הָאֲשֵׁרִים וַיְמַלֵּא אֶת־מְקוֹמָם
עַצְמוֹת אָדָם׃ טו וְגַם אֶת־הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר בְּבֵית־אֵל הַבָּמָה
אֲשֶׁר עָשָׂה יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל
גַּם אֶת־הַמִּזְבֵּחַ הַהוּא וְאֶת־הַבָּמָה נָתָץ וַיִּשְׂרֹף אֶת־
הַבָּמָה הֵדַק לְעָפָר וְשָׂרַף אֲשֵׁרָה׃ טז וַיִּפֶן יֹאשִׁיָּהוּ

רש"י

לצאת לקראת החמה בבוקר: נתן מלך · כך שמו: אשר בפרורים · לא ידעתי מה הם: (יב) וירץ משם · ובערה משם: (יג) להר המשחית · הר הזיתים הוא הר המשחה וכיון שהזכיר את שמו על ידי עבודת כוכבים שינה שמו לגנאי:

מצודת ציון

פרורהא (כתובות נ"ד): (יב) נתץ ·

מצודת דוד

אדם להעביר שם למולך: (יא) לשמש · כי מלכי יהודה היו מיחדים סוסים לעבודת השמש לרכוב בהם לקראתו בבוקר ממקום שבאים בה לבית ה' אל לשכת וכו': מרכבות השמש · אשר משכו בם הסוסים ההם: (יב) עלית אחז · שעל עלית אחז: בשתי חצרות · של הכהנים ושל ישראל: וירץ משם · הוציאם משם במרוצה ובמהירות: (יג) להר המשחית · הוא הר המשחה ועבור העבודת כוכבים כינהו לגנאי: אשר בנה שלמה · ר"ל הניח לנשיו לבנות: (יד) עצמות אדם · כי הוציא מהקברים עצמות עובדי העבודת כוכבים: (טו) וגם את המזבח אשר בבית אל · עם שבית אל לא היתה מארץ יהודה מדינת מלכותו: הבמה · כמו והבמה והוא הבנין אשר עשה

וַיַּרְא אֶת־הַקְּבָרִים אֲשֶׁר־שָׁם בָּהָר וַיִּשְׁלַח וַיִּקַּח אֶת־
הָעֲצָמוֹת מִן־הַקְּבָרִים וַיִּשְׂרֹף עַל־הַמִּזְבֵּחַ וַיְטַמְּאֵהוּ כִּדְבַר
יְהוָה אֲשֶׁר קָרָא אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר קָרָא אֶת־הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה׃ יז וַיֹּאמֶר מָה הַצִּיּוּן הַלָּז אֲשֶׁר אֲנִי רֹאֶה וַיֹּאמְרוּ
אֵלָיו אַנְשֵׁי הָעִיר הַקֶּבֶר אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־בָּא
מִיהוּדָה וַיִּקְרָא אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עַל
הַמִּזְבַּח בֵּית־אֵל׃ יח וַיֹּאמֶר הַנִּיחוּ לוֹ אִישׁ אַל־יָנַע
עַצְמֹתָיו וַיְמַלְּטוּ עַצְמֹתָיו אֵת עַצְמוֹת הַנָּבִיא אֲשֶׁר־
בָּא מִשֹּׁמְרוֹן׃ יט וְגַם אֶת־כָּל־בָּתֵּי הַבָּמוֹת אֲשֶׁר
בְּעָרֵי שֹׁמְרוֹן אֲשֶׁר עָשׂוּ מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל לְהַכְעִיס הֵסִיר
יֹאשִׁיָּהוּ וַיַּעַשׂ לָהֶם כְּכָל־הַמַּעֲשִׂים אֲשֶׁר עָשָׂה
בְּבֵית־אֵל׃ כ וַיִּזְבַּח אֶת־כָּל־כֹּהֲנֵי הַבָּמוֹת אֲשֶׁר־שָׁם עַל־
הַמִּזְבְּחוֹת וַיִּשְׂרֹף אֶת־עַצְמוֹת אָדָם עֲלֵיהֶם וַיָּשָׁב יְרוּשָׁלִָם׃

רש״י

(יז) מה הציון הלז · ראה קבר מצדו אחד עלה קמשונים וחרולים ומצדו אחד הדסים ובשמים ותמה עליו ואמר מה זה: הקבר איש האלהים · ונבואת השקר שלוה לבניו שיקברוהו אצלו: (יט) אשר בערי שומרון · שהיה יאשיהו מלך על כל ישראל מה שחזרו מעשרת השבטים על ידי ירמיהו:

מצודת דוד

להעמיד בה העבוד׳ כוכבים והמזבחו׳: הדק לעפר · להיות דק דק דומה לעפר: (טז) בהר · של בית אל: וישרוף · כי היו עובדי כוכבים: אשר קרא · מאז בימי ירבעם קרא ולתוספת ביאור אמר שוב אשר קרא הדברים האלה: (יז) מה הציון · ראה ציון על קבר משונה בגדלו ושאל עליו של מי הוא: הקבר · זה הקבר הוא של איש האלהים וכו׳: (יח) וימלטו עצמותיו · בעבור שלא יניעו עצמות איש האלהים התדיל מקחת עצמות הנביא הקבור סמוך לו כי חשש פן יניעו בזה עצמות איש האלהים: אשר בא משומרון · להשיב עמו את איש האלהים כאשר נאמר שם: (כ) אשר שם · אף שכבר גלו משומרון עכ״ז המעט אשר נשארו עובדי עבודת כוכבים כמאז: עצמות אדם · של

מצודת ציון

שבר וכתת: (יז) הציון · הוא סימן מצבת מת וכן ובנה אצלו ציון (יחזקאל ל״ט): הלז · הזה: (יח) ינע ·

שמים

כא וַיְצַו הַמֶּלֶךְ אֶת־כָּל־הָעָם לֵאמֹר עֲשׂוּ פֶסַח לַיהוָה
אֱלֹהֵיכֶם כַּכָּתוּב עַל סֵפֶר הַבְּרִית הַזֶּה׃ כב כִּי לֹא נַעֲשָׂה
כַּפֶּסַח הַזֶּה מִימֵי הַשֹּׁפְטִים אֲשֶׁר שָׁפְטוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְכֹל
יְמֵי מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וּמַלְכֵי יְהוּדָה׃ כג כִּי אִם־בִּשְׁמֹנֶה
עֶשְׂרֵה שָׁנָה לַמֶּלֶךְ יֹאשִׁיָּהוּ נַעֲשָׂה הַפֶּסַח הַזֶּה לַיהוָה
בִּירוּשָׁלִָם׃ כד וְגַם אֶת־הָאֹבוֹת וְאֶת־הַיִּדְּעֹנִים וְאֶת־
הַתְּרָפִים וְאֶת־הַגִּלֻּלִים וְאֵת כָּל־הַשִּׁקֻּצִים אֲשֶׁר נִרְאוּ
בְּאֶרֶץ יְהוּדָה וּבִירוּשָׁלִַם בִּעֵר יֹאשִׁיָּהוּ לְמַעַן הָקִים אֶת־
דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַכְּתֻבִים עַל־הַסֵּפֶר אֲשֶׁר מָצָא חִלְקִיָּהוּ
הַכֹּהֵן בֵּית יְהוָה׃ כה וְכָמֹהוּ לֹא־הָיָה לְפָנָיו מֶלֶךְ אֲשֶׁר־
שָׁב אֶל־יְהוָה בְּכָל־לְבָבוֹ וּבְכָל־נַפְשׁוֹ וּבְכָל־מְאֹדוֹ כְּכֹל

רש"י

(כב) לא נעשה כפסח הזה · לא נתקבצו רוב עם בכל פסח כמו שנתקבצו בזה : מימי השופטים · מימי שמואל כתוב בד"ה ב' (ל"ה י"ח) לפי שאף שמואל החזיר ישראל למוטב וקבצם המצפתה ד"א לא נעשה כפסח הזה לה' בירושלים (אבל) משמלכו מלכי ישראל ומלכי יהודה לא עשו פסח כל ישראל בירושלים לפי שנחלקה המלכות לשנים מירבעם והיו הולכים לעגל שבבית אל וכן עד עכשיו שגלו עשרת השבטים והחזירם ירמיהו ומלך עליהם יאשיהו ובאו כולם לירושלים : (כד) התרפים · צורות שמדברים ע"י כשפים והעושם

מצודת ציון

מל' תנופה : (כד) התרפים · הם העשויים בצורת אדם ומגידים עתידות ע"י כישוף : בער · פנה מן הארץ : הקים · מלשון קיום: בית ה' · בבית

מצודת דוד

המתים : (כב) כי לא נעשה · ר"ל עם שגם לפניו עשו פסח מ"מ הוכרח לצוות לעשות ככתוב בטהרה גדולה כי לא נעשה כפסח הזה העשוי בטהרה מימי השופטים ובד"ה נאמר מימי שמואל כי שמואל היה סוף שופטים : וכל ימי מלכי ישראל · מוסב על לא נעשה לומר שלא נעשה כפסח הזה כל ימי מלכי ישראל והם דוד ושלמה שמלכו על כל ישראל : (כד) על הספר · ר"ל בעבור הספר אשר מצא חלקיה כי הספר הזה היה סבה לכל זה : (כה) וכמוהו לא היה לפניו · ומה שנאמר בחזקיה ואחריו לא קם כמוהו הוא בדבר הבטחון בה' וכמ"ש שם אבל בדבר התשובה לא היה כיאשיהו ויש מרז"ל שאמרו שמעולם לא חטא ותשובתו

תּוֹרַת מֹשֶׁה וְאַחֲרָיו לֹא־קָם כָּמֹהוּ׃ כו אַךְ ׀ לֹא־שָׁב
יְהוָה מֵחֲרוֹן אַפּוֹ הַגָּדוֹל אֲשֶׁר־חָרָה אַפּוֹ בִּיהוּדָה עַל כָּל־
הַכְּעָסִים אֲשֶׁר הִכְעִיסוֹ מְנַשֶּׁה׃ כז וַיֹּאמֶר יְהוָה גַּם אֶת־
יְהוּדָה אָסִיר מֵעַל פָּנַי כַּאֲשֶׁר הֲסִרֹתִי אֶת־יִשְׂרָאֵל וּמָאַסְתִּי
אֶת־הָעִיר הַזֹּאת אֲשֶׁר־בָּחַרְתִּי אֶת־יְרוּשָׁלַםִ וְאֶת־הַבַּיִת
אֲשֶׁר אָמַרְתִּי יִהְיֶה שְׁמִי שָׁם׃ כח וְיֶתֶר דִּבְרֵי יֹאשִׁיָּהוּ וְכָל־
אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי
יְהוּדָה׃ כט בְּיָמָיו עָלָה פַרְעֹה נְכֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם עַל־מֶלֶךְ
אַשּׁוּר עַל־נְהַר פְּרָת וַיֵּלֶךְ הַמֶּלֶךְ יֹאשִׁיָּהוּ לִקְרָאתוֹ וַיְמִיתֵהוּ
בִּמְגִדּוֹ כִּרְאֹתוֹ אֹתוֹ׃ ל וַיַּרְכִּבֻהוּ עֲבָדָיו מֵת מִמְּגִדּוֹ
וַיְבִאֻהוּ יְרוּשָׁלַםִ וַיִּקְבְּרֻהוּ בִּקְבֻרָתוֹ וַיִּקַּח עַם־הָאָרֶץ אֶת־
יְהוֹאָחָז בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ וַיִּמְשְׁחוּ אֹתוֹ וַיַּמְלִיכוּ אֹתוֹ תַּחַת
אָבִיו׃ לא בֶּן־עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה יְהוֹאָחָז בְּמָלְכוֹ וּשְׁלֹשָׁה
חֳדָשִׁים מָלַךְ בִּירוּשָׁלָםִ וְשֵׁם אִמּוֹ חֲמוּטַל בַּת־יִרְמְיָהוּ
מִלִּבְנָה׃ לב וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשׂוּ

רש"י

אותן צריך לכוין שעה אחת בשנה ושנה אחת ראויה לכך : (ל) וימשחו · לא היה צריך משיחה אלא מפני שהיה יהויקים אחיו גדול ממנו שתי שנים

מצודת דוד

תשובתו היתה להחזיר גזלו כל דין שדן מבן ח' עד י"ח וז"ש. ובכל מאודו : (כו) אך לא שב וגו' · אף שיאשיה עשה תשובה בכל לבבו והורה להעם דרכי ה' : על כל הכעסים · בעבור כי בהצנע אחזו ישראל בהכעסים אשר הכעים מנשה לעבוד כוכבים כמוהו : (כט) לקראתו · למנעו ללכת דרך ארצו : בראותו אותו · ר"ל בהלחמו עמו וכמו ויתראו פנים (לעיל י"ד) שר"ל נלחמו פנים בפנים והוא ראיית המלחמה : (ל) בקבורתו · אשר כרה עצמו בחייו : (לב) אבותיו · מנשה ואמון :

מצודת ציון

ה' : (כה) מאדו · עשרו כמו ובכל מאודך (דברים ו') : (כט) נכה · ת"י חגירא והוא מענין שבירה וכן בן נכה רגלים (ש"ב ד') : על נהר · סמוך לנהר : (לג) ויאסרהו ·

אֲבֹתָיו׃ לג וַיַּאַסְרֵהוּ פַרְעֹה נְכֹה בְרִבְלָה בְּאֶרֶץ חֲמָת
בִּמְלֹךְ ממלך קרי בִּירוּשָׁלָ͏ִם וַיִּתֶּן־עֹנֶשׁ עַל־הָאָרֶץ מֵאָה
כִכַּר־כֶּסֶף וְכִכַּר זָהָב׃ לד וַיַּמְלֵךְ פַּרְעֹה נְכֹה אֶת־אֶלְיָקִים
בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ תַּחַת יֹאשִׁיָּהוּ אָבִיו וַיַּסֵּב אֶת־שְׁמוֹ יְהוֹיָקִים
וְאֶת־יְהוֹאָחָז לָקָח וַיָּבֹא מִצְרַיִם וַיָּמָת שָׁם׃ לה וְהַכֶּסֶף
וְהַזָּהָב נָתַן יְהוֹיָקִים לְפַרְעֹה אַךְ הֶעֱרִיךְ אֶת־הָאָרֶץ לָתֵת
אֶת־הַכֶּסֶף עַל־פִּי פַרְעֹה אִישׁ כְּעֶרְכּוֹ נָגַשׂ אֶת־הַכֶּסֶף וְאֶת־
הַזָּהָב אֶת־עַם הָאָרֶץ לָתֵת לְפַרְעֹה נְכֹה׃ לו בֶּן־עֶשְׂרִים
וְחָמֵשׁ שָׁנָה יְהוֹיָקִים בְּמָלְכוֹ וְאַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָלַךְ
בִּירוּשָׁלָ͏ִם וְשֵׁם אִמּוֹ זְבִידָה זבודה קרי בַת־פְּדָיָה מִן־רוּמָה׃
לז וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשׂוּ אֲבֹתָיו׃
כד א בְּיָמָיו עָלָה נְבֻכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל וַיְהִי־לוֹ יְהוֹיָקִים
עֶבֶד שָׁלֹשׁ שָׁנִים וַיָּשָׁב וַיִּמְרָד־בּוֹ׃ ב וַיְשַׁלַּח יְהוָה ׀ בּוֹ
אֶת־גְּדוּדֵי כַשְׂדִּים וְאֶת־גְּדוּדֵי אֲרָם וְאֵת ׀ גְּדוּדֵי מוֹאָב וְאֵת
גְּדוּדֵי בְנֵי־עַמּוֹן וַיְשַׁלְּחֵם בִּיהוּדָה לְהַאֲבִידוֹ כִּדְבַר יְהוָה
אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים׃ ג אַךְ ׀ עַל־פִּי יְהוָה הָיְתָה

רש״י

כמו שכתוב בענין׃ (לה) איש כערכו · כפי עשרו׃ (ג) אך על פי ה׳

מצודת ציון — מצודת דוד

עשרו׃ (לד) ויסב · ויסבב׃ (לה) נגש · (לג) ממלוך · להסירו ממלוך בירושלים׃
דחק וכפה׃ **כד** (ב) גדודי · חיילי ויתן עונש · על שהמליכוהו לפני
יהויקים אחיו הגדול ממנו אשר לו
משפט המלוכה׃ (לה) אך העריך · לא לקח הכסף כפי אשר ישר בעיניו
אך לקח מכ״א לפי ערך עשרו׃ על פי פרעה · מה שאמר פרעה בעבור
העונש׃ איש כערכו נגש · בחוזק יד ובכפייה גבה מכ״א לפי ערכו׃
(לו) בן עשרים וחמש · היה גדול ב׳ שנים מיהואחז אחיו׃
כד (א) וישב · אחרי שלשת השנים׃ (ב) וישלח ה׳ · העיר את
לב גדודי כשדים וכו׳ לבוא עליו למלחמה׃ וישלחם · לפי שהרע
הדברים לא תזר ואמר וישלחם וכן דרך המקרא׃ (ג) אך על פי ה׳ ·

בִּיהוּדָה לְהָסִיר מֵעַל פָּנָיו בְּחַטֹּאת מְנַשֶּׁה כְּכֹל אֲשֶׁר
עָשָׂה׃ ד וְגַם דַּם־הַנָּקִי אֲשֶׁר שָׁפָךְ וַיְמַלֵּא אֶת־יְרוּשָׁלַםִ דָּם
נָקִי וְלֹא־אָבָה יְהוָה לִסְלֹחַ׃ ה וְיֶתֶר דִּבְרֵי יְהוֹיָקִים וְכָל־
אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי
יְהוּדָה׃ ו וַיִּשְׁכַּב יְהוֹיָקִים עִם־אֲבֹתָיו וַיִּמְלֹךְ יְהוֹיָכִין בְּנוֹ
תַּחְתָּיו׃ ז וְלֹא־הֹסִיף עוֹד מֶלֶךְ מִצְרַיִם לָצֵאת מֵאַרְצוֹ
כִּי־לָקַח מֶלֶךְ בָּבֶל מִנַּחַל מִצְרַיִם עַד־נְהַר פְּרָת כֹּל אֲשֶׁר
הָיְתָה לְמֶלֶךְ מִצְרָיִם׃ ח בֶּן־שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה שָׁנָה יְהוֹיָכִין
בְּמָלְכוֹ וּשְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים מָלַךְ בִּירוּשָׁלָםִ וְשֵׁם אִמּוֹ נְחֻשְׁתָּא
בַת־אֶלְנָתָן מִירוּשָׁלָםִ׃ ט וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל
אֲשֶׁר־עָשָׂה אָבִיו׃ י בָּעֵת הַהִיא עָלָה עלו קרי עַבְדֵי
נְבֻכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל יְרוּשָׁלָםִ וַתָּבֹא הָעִיר בַּמָּצוֹר׃
יא וַיָּבֹא נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל עַל־הָעִיר וַעֲבָדָיו צָרִים

קמץ בז"ק

רש"י

היתה · כל הרעה הבאה ביהודה על ידי הגדודים האלה : (ו) וישכב יהויקים · לא על מטתו כי אסרו נבוכדנאצר בנחושתים להוליכו בבלה והיו מגררין אותו ומת בידם כמו שנאמר (ירמיה כ"ב י"ט) קבורת חמור יקבר סחוב והשלך ובדברי הימים (ב' ל"ו ו') כתב שאסרו נבוכדנאצר להוליכו בבלה : (ז) לצאת מארצו · לעזור ליהויקים : כי לקח מלך בבל וגו' ·

מצודת דוד

ר"ל לא גברו העובדי כוכבים בעולם ידם אך דבר ה' היתה : בחטאת מנשה · בעבור שאחזו בחטאת מנשה לעשות ככל אשר עשה הוא : (ד) וגם דם הנקי · גם דם הנקי גרם הדבר : אשר שפך · ר"ל על שהקל מנשה בשפכת דם למדו העם גם הם לשפוך דם א"כ מילא הוא את הדם לעשות את כולם רוצחים : ולא אבה · לזה לא אבה ה' לסלוח כי היו אוחזים ברשעת מנשה ואף בשפיכת הדם :

(ו) עם אבותיו · ר"ל שמת עם אבותיו אבל לא נקבר עמהם כי אסר אותו להוליכו בבלה ומת בדרך ולא נקבר כלל כמ"ש בד"ה ובירמיה : (ז) לצאת מארצו · להמליך מלך ביהודה כמו שהמליך את יהויקים : (י) ותבוא העיר במצור · בנו סביבה כרכום לכבשה וכן ובנית מצור (דברים כ') ונקראה כן ע"ש כי העם היושב בה סמה במצור ובמצוק : (יא) צרים עליה · מסבבים עליה להצר להעם :

עָלֶיהָ׃ יב וַיֵּצֵא יְהוֹיָכִין מֶלֶךְ־יְהוּדָה עַל־מֶלֶךְ בָּבֶל הוּא
וְאִמּוֹ וַעֲבָדָיו וְשָׂרָיו וְסָרִיסָיו וַיִּקַּח אֹתוֹ מֶלֶךְ בָּבֶל בִּשְׁנַת
שְׁמֹנֶה לְמָלְכוֹ׃ יג וַיּוֹצֵא מִשָּׁם אֶת־כָּל־אוֹצְרוֹת בֵּית יְהוָה
וְאוֹצְרוֹת בֵּית הַמֶּלֶךְ וַיְקַצֵּץ אֶת־כָּל־כְּלֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר עָשָׂה
שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל בְּהֵיכַל יְהוָה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃
יד וְהִגְלָה אֶת־כָּל־יְרוּשָׁלַםִ וְאֶת־כָּל־הַשָּׂרִים וְאֵת ׀ כָּל־
גִּבּוֹרֵי הַחַיִל עֲשָׂרָה עשרת קרי אֲלָפִים גּוֹלֶה וְכָל־
הֶחָרָשׁ וְהַמַּסְגֵּר לֹא נִשְׁאַר זוּלַת דַּלַּת עַם־הָאָרֶץ׃ טו וַיֶּגֶל
אֶת־יְהוֹיָכִין בָּבֶלָה וְאֶת־אֵם הַמֶּלֶךְ וְאֶת־נְשֵׁי הַמֶּלֶךְ וְאֶת־
סָרִיסָיו וְאֵת אולי אילי קרי הָאָרֶץ הוֹלִיךְ גּוֹלָה מִירוּשָׁלַםִ

רש"י

שנלחו במלחמה בשנת הרביעית ליהויקים בכרכמיש על נהר פרת ככתוב בספר ירמיה (מ"ו ב'): (יב) ויצא יהויכין מלך יהודה על מלך בבל · לעשות לו כרלונו ולא למלחמה: (יד) החרש והמסגר · תרגם יונתן אומניא ותרעיא ורבותינו אמרו חכמים גדולים בתורה שכשאחד פותח הכל שותקין כמו שכתוב (ישעיה מ"א א') החרישו אלי איים · מסגר הכל יושבין לפניו ולמדין הימנו כמו שנאמר (ישעיה כ"ב) ופתח ואין סוגר וסגר ואין פותח: (טו) ואת אילי הארץ · אלו חורי יהודה ובנימין ולדיקים היו · עליהם

מצודת ציון

נכא: (יד) זולת · רק: (טז) אילי · הם השרים הגדולים והחזקים כי הוא ענין חוזק רב כמו יש לאל ידי

מצודת דוד

(יב) ויצא יהויכין · מסר א"ע בידו לעשות בו חפצו בחשבו כי יחמול עליו בעבור הכנעתו: בשנת שמונה · ותושב שנים מקוטעות: למלכו · למלכות נ"כ ובירמיה נאמר בשנת שבע ור"ל בשבע לכבוש יהויקים כי בשני למלכותו והיא ה' ליהויקים כבש את יהויקים בראשונה והוליכו לבבל וקבל על עצמו להיות לו לעבד והחזירו ועבדו ג' שנים וחזר ומרד בו וכבשו שנית בשנת ג' למרדו הוא האמור בד"ה ב' ובזה השנה מלך יהויכין וגלהו אחר ג' חדשים: (יג) ויקצץ · כרת וקלף את הזהב מהכלים: (יד) עשרת אלפים · ובירמיה נאמר יהודים שלשת אלפים כ"ג ור"ל מבני יהודה היה החשבון האמור והמותר היו מבני בנימין ושאר השבטים אשר התגוררו בירושלים וזהו שאמר למטה שבעת אלפים וכולם יחד המה עשרת אלפים ולא הוצרך לחשוב עוד אותן הכ"ג האמור בירמיה: וכל החרש והמסגר · הם האומנים

בָּבֶלָה׃ טז וְאֵת כָּל־אַנְשֵׁי הַחַיִל שִׁבְעַת אֲלָפִים וְהֶחָרָשׁ
וְהַמַּסְגֵּר אֶלֶף הַכֹּל גִּבּוֹרִים עֹשֵׂי מִלְחָמָה וַיְבִיאֵם מֶלֶךְ־
בָּבֶל גּוֹלָה בָּבֶלָה׃ יז וַיַּמְלֵךְ מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶת־מַתַּנְיָה דֹדוֹ
תַּחְתָּיו וַיַּסֵּב אֶת־שְׁמוֹ צִדְקִיָּהוּ׃ יח בֶּן־עֶשְׂרִים וְאַחַת
שָׁנָה צִדְקִיָּהוּ בְמָלְכוֹ וְאַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָםִ
וְשֵׁם אִמּוֹ חֲמִיטַל חמוטל קרי בַּת־יִרְמְיָהוּ מִלִּבְנָה׃
יט וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוֹיָקִים׃
כ כִּי ׀ עַל־אַף יְהוָה הָיְתָה בִירוּשָׁלַםִ וּבִיהוּדָה עַד־
הִשְׁלִכוֹ אֹתָם מֵעַל פָּנָיו וַיִּמְרֹד צִדְקִיָּהוּ בְּמֶלֶךְ בָּבֶל׃
כה א וַיְהִי בִשְׁנַת הַתְּשִׁיעִית לְמָלְכוֹ בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי
בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בָּא נְבֻכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל הוּא וְכָל־
חֵילוֹ עַל־יְרוּשָׁלַםִ וַיִּחַן עָלֶיהָ וַיִּבְנוּ עָלֶיהָ דָּיֵק סָבִיב׃
ב וַתָּבֹא הָעִיר בַּמָּצוֹר עַד עַשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה שָׁנָה לַמֶּלֶךְ

רש"י

הכתוב אומר (ירמיה כ"ד ה') כתאנים הטובות האלה כן אכיר את גלות יהודה: (טז) שבעת אלפים · ולמעלה הוא אומר עשרת אלפים בא הכתוב השלישי והכריע בספר ירמיה (נ"ב כ"ח) זה העם אשר הגלה נבוכדנצר בשנת שבע יהודים שלשת אלפים אמור מעתה ג' אלפים היו משבט יהודה ושבעת אלפים מבנימין ושאר שבטים ואף בסדר עולם למדנו כן: (יז) ויסב את שמו צדקיהו · יה יצדיק עליך את הדין אם תמרוד בי: (כ) כי על אף ה' היתה וגו' · לפיכך וימרוד צדקיהו במלך בבל נתן הקב"ה בלבו למרוד בו כדי שיגלה: (א) בשנת התשיעית למלכו · של צדקיהו: דיק · תרגם

מצודת דוד

מצודת ציון

האומנים ושומרי השערים אשר סגרו (בראשית ל"א): (יז) תחתיו ·
אותם בעתם וכן ת"י: (טז) הכל במקומו: כה (א) ויחן · מלשון
גבורים · על אנשי החיל יאמר לא על
החרש והמסגר: (כ) כי על אף · כי בעבור שהיתה אף ה' בירושלים וביהודה כ"כ גדולה עד להשליך אותם מעל פניו לזה העיר לב צדקיה למרוד במלך בבל להיות סבה אל הגלות שנתחייבו מעל פניו: כה (א) למלכו · למלכות צדקיה: דיק · הוא
מגדל

צִדְקִיָּהוּ׃ ג בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ וַיֶּחֱזַק הָרָעָב בָּעִיר וְלֹא־הָיָה
לֶחֶם לְעַם הָאָרֶץ׃ ד וַתִּבָּקַע הָעִיר וְכָל־אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה
הַלַּיְלָה דֶּרֶךְ שַׁעַר ׀ בֵּין הַחֹמֹתַיִם אֲשֶׁר עַל־גַּן הַמֶּלֶךְ
וְכַשְׂדִּים עַל־הָעִיר סָבִיב וַיֵּלֶךְ דֶּרֶךְ הָעֲרָבָה׃ ה וַיִּרְדְּפוּ
חֵיל־כַּשְׂדִּים אַחַר הַמֶּלֶךְ וַיַּשִּׂגוּ אֹתוֹ בְּעַרְבוֹת יְרֵחוֹ וְכָל־
חֵילוֹ נָפֹצוּ מֵעָלָיו׃ ו וַיִּתְפְּשׂוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ וַיַּעֲלוּ אֹתוֹ
אֶל־מֶלֶךְ בָּבֶל רִבְלָתָה וַיְדַבְּרוּ אִתּוֹ מִשְׁפָּט׃ ז וְאֶת־בְּנֵי
צִדְקִיָּהוּ שָׁחֲטוּ לְעֵינָיו וְאֶת־עֵינֵי צִדְקִיָּהוּ עִוֵּר וַיַּאַסְרֵהוּ
בַנְחֻשְׁתַּיִם וַיְבִאֵהוּ בָּבֶל׃ ח וּבַחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי בְּשִׁבְעָה
לַחֹדֶשׁ הִיא שְׁנַת תְּשַׁע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לַמֶּלֶךְ נְבֻכַדְנֶאצַּר

רש"י

יונתן כרקוס: (ד) דרך שער בין החומותים · מערה הולכת מביתו עד ערבות יריחו וברח לו דרך המערה והקב"ה זימן צבי הולך על גג המערה חוץ לעיר ורדפו כשדים אחרי הצבי וכשהגיעו לפתח המערה בערבות יריחו ראוהו ולכדוהו הוא שאמר ביחזקאל (י"ב י"ג) ופרשתי רשתי עליו ונתפש במצודתי: (ו) וידברו אתו משפט · נתווכח עמו על השבועה:

מצודת ציון

זנים: (ה) נפצו · נתפזרו: (ו) ויתפשו · אחזו בחזקה: (ז) בנחשתים · בשלשלאות נחשת:

מצודת דוד

מגדל הנבנה מול העיר ללכדה: (ב) ותבוא העיר במצור · עמדה העיר והמצור סביבה עד וכו': (ג) בתשעה לחודש · בירמיהו נאמר בחודש הרביעי: (ד) ותבקע העיר · חיל כ"נ בקעו חומתה וכאילו נעשית מעצמה כי אנשי ירושלים היו חלושים ברעב ולא עמדו למולם לעכב על ידם: הלילה · רצה לומר ברחו בלילה ובירמיה נאמר ויברחו ויצאו מן העיר לילה: דרך שער וגו' · בדרך השער העומד בין שתי החומות אשר אצל גן המלך: וילך · המלך וכל אשר עמו: דרך הערבה · בדרך ההולך אל ערבות יריחו: (ה) וירדפו · אמרו ז"ל שברח דרך מערה ההולכת עד ערבות יריחו ונזדמן צבי הולך מעל המערה ורדפו הכשדים אחר הצבי ובבואם לפתח המערה מצאו את המלך יוצא ותפשוהו: (ו) רבלתה · כי בהאריך ימי המצור הלך כ"נ לרבלה: משפט · התווכח עמו על מה שמרד בו ועבר על שבועתו כמ"ש בד"ה: (ח) תשע עשרה · כי בעת שהגלה את יהויכין

מֶלֶךְ־בָּבֶל בָּא נְבוּזַרְאֲדָן רַב־טַבָּחִים עֶבֶד מֶלֶךְ־בָּבֶל
יְרוּשָׁלִָם׃ ט וַיִּשְׂרֹף אֶת־בֵּית יְהוָה וְאֶת־בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאֵת
כָּל־בָּתֵּי יְרוּשָׁלִַם וְאֶת־כָּל־בֵּית גָּדוֹל שָׂרַף בָּאֵשׁ׃ י וְאֶת־
חוֹמֹת יְרוּשָׁלִַם סָבִיב נָתְצוּ כָּל־חֵיל כַּשְׂדִּים אֲשֶׁר רַב־
טַבָּחִים׃ יא וְאֵת יֶתֶר הָעָם הַנִּשְׁאָרִים בָּעִיר וְאֶת־הַנֹּפְלִים
אֲשֶׁר נָפְלוּ עַל־הַמֶּלֶךְ בָּבֶל וְאֵת יֶתֶר הֶהָמוֹן הֶגְלָה נְבוּזַרְאֲדָן
רַב־טַבָּחִים׃ יב וּמִדַּלַּת הָאָרֶץ הִשְׁאִיר רַב־טַבָּחִים
לְכֹרְמִים וּלְגֹבִים׃ וליגבים קרי יג וְאֶת־עַמּוּדֵי הַנְּחֹשֶׁת
אֲשֶׁר בֵּית־יְהוָה וְאֶת־הַמְּכֹנוֹת וְאֶת־יָם הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר־
בְּבֵית יְהוָה שִׁבְּרוּ כַשְׂדִּים וַיִּשְׂאוּ אֶת־נְחֻשְׁתָּם בָּבֶלָה׃
יד וְאֶת־הַסִּירוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמְזַמְּרוֹת וְאֶת־הַכַּפּוֹת

רש"י

(ט) ואת כל בית גדול · בתי כנסיות שמגדלין בהן תורה ותפלה ובתי הספרים: (יא) ואת הנופלים · שמעו לקול נבוכדנצר ויצאו אליו מן העיר כמו בלכתו אל צקלג נפלו עליו ממנשה וגו' (ד"ה א' י"ב כ"א): (יב) וליגבים · תופרי

מצודת דוד

יהויכין הוא ח' למלכו וצדקיהו מלך י"א שנה הרי י"ט ובסוף ירמיה נאמר י"ח ור"ל לכבוש יהויקים בראשונה שהיתה בשניה למלכות נ"נ: רב טבחים · שר על ההורגים במצות המלך: (ט) בית גדול · הוא פי' על שאמר כל בתי ירושלים לומר שהם כל בית אדם גדול אשר בירושלים ואותם לבד שרף ולא זולתם: (י) אשר רב טבחים · אשר עם רב טבחים: (יא) הנשארים · אשר לא נהרגו: ואת יתר ההמון · הנשארים בכל ערי יהודה: (יד) אשר ישרתו בם · הפשוטים לעבוד ולשרת בהם בבה"מ:

מצודת ציון

(י) נתצו: שברו וכתתו: (יא) הנופלים: הם היוצאים מעצמן למסור עצמן ולשכון בינותם וכן אל הכשדים אתה נופל (ירמיה ל"ז): ההמון · העם הרב: (יב) לכורמים · לעבוד הכרמים: וליוגבים: ענין בורות כמו עשה הנחל הזה גבים (לעיל ג') ור"ל לעבוד השדות בחפירות ובורות או הוא כמו וליוקבים מלשון יקב היין כי גיכ"ק מתחלף ור"ל לדרוך ולהמשיך היין אל היקב: (יג) בית ה' · בבית ה': המכונות · הם כני ובסיסי הכיורות: ים · כעין גיגית גדולה עשויה לרחוץ בה: (יד) הסירות · הקדרות: היעים · המכבדות והמגרפות עשויים לגרוף בהם הדשן: המזמרות · כלי זמר:

וְאֵת כָּל־כְּלֵי הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר־יְשָׁרְתוּ־בָם לָקָחוּ׃ טו וְאֶת־
הַמַּחְתּוֹת וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת אֲשֶׁר זָהָב זָהָב וַאֲשֶׁר־כֶּסֶף כָּסֶף
לָקַח רַב־טַבָּחִים׃ טז הָעַמּוּדִים ׀ שְׁנַיִם הַיָּם הָאֶחָד
וְהַמְּכֹנוֹת אֲשֶׁר־עָשָׂה שְׁלֹמֹה לְבֵית יְהוָה לֹא־הָיָה מִשְׁקָל
לִנְחֹשֶׁת כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה׃ יז שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה אַמָּה קוֹמַת ׀
הָעַמּוּד הָאֶחָד וְכֹתֶרֶת עָלָיו ׀ נְחֹשֶׁת וְקוֹמַת הַכֹּתֶרֶת
שָׁלֹשׁ אַמֹּה אמות קרי וּשְׂבָכָה וְרִמֹּנִים עַל־הַכֹּתֶרֶת סָבִיב
הַכֹּל נְחֹשֶׁת וְכָאֵלֶּה לָעַמּוּד הַשֵּׁנִי עַל־הַשְּׂבָכָה׃ יח וַיִּקַּח
רַב־טַבָּחִים אֶת־שְׂרָיָה כֹּהֵן הָרֹאשׁ וְאֶת־צְפַנְיָהוּ כֹּהֵן
מִשְׁנֶה וְאֶת־שְׁלֹשֶׁת שֹׁמְרֵי הַסַּף׃ יט וּמִן־הָעִיר לָקַח
סָרִיס אֶחָד אֲשֶׁר־הוּא פָקִיד ׀ עַל־אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה
וַחֲמִשָּׁה אֲנָשִׁים מֵרֹאֵי פְנֵי־הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר נִמְצְאוּ בָעִיר
וְאֵת הַסֹּפֵר שַׂר הַצָּבָא הַמַּצְבִּא אֶת־עַם הָאָרֶץ וְשִׁשִּׁים

רש״י פתח בס״פ

הארץ לשון יקבים שהם חפירות בקרקע : (יז) וקומת הכותרת שלש אמות · ובתחלת הספר (ז׳ ט״ז) הוא אומר חמש אמות וגם ישבתי את המקראות : ושבכה · קופיי״א בלע״ז כמין כובע : וכאלה · רמונים : (יט) הסופר

מצודת ציון

הכפות · הבזיכים : (טו) המחתות · כלים לחתות בהן האש : המזרקות · הספלים : (יז) ושבכה · עשויה היא כרשת : ורמונים · עשוי מנחושת : (יח) כהן הראש · זה כהן גדול : משנה · שני לו זה הסגן : שומרי הסף · הם השוערים כי מזוזות השער יקרא סף כמו וסף השער (יחזקאל מ׳): (יט) סרים · שר : פקיד · ממונה :

מצודת דוד

(טו) אשר זהב זהב וגו׳ · רצה לומר בין של זהב בין של כסף הכל לקח : (יז) שמנה עשרה אמה וגו׳ · כבר נתבאר ענינם במ״א בספור מלאכתם ואין צורך א״כ בהשנות הנה: וכאלה · מספר הרמונים שהיו בא׳ היו בהשני: (יט) מרואי פני המלך · ר״ל היושבים תמיד עם המלך ובירמיה נאמר שבעה אנשים וזהו לפי ששנים מהם לא היו חשובים כמו החמשה ולא כללם כאן עמהם : אשר נמצאו בעיר · ולא ברחו ממנה כיתר השרים : הסופר שר הצבא · סופר של שר הצבא : המצבא · על פיו מוציאים כל עיר אנשים לצאת במלחמה : מעם הארץ · מהמכובדים שבהם אשר

אִישׁ מֵעַם הָאָרֶץ הַנִּמְצְאִים בָּעִיר׃ כ וַיִּקַּח אֹתָם
נְבוּזַרְאֲדָן רַב־טַבָּחִים וַיֹּלֶךְ אֹתָם עַל־מֶלֶךְ בָּבֶל רִבְלָתָה׃
כא וַיַּךְ אֹתָם מֶלֶךְ בָּבֶל וַיְמִיתֵם בְּרִבְלָה בְּאֶרֶץ חֲמָת
וַיִּגֶל יְהוּדָה מֵעַל אַדְמָתוֹ׃ כב וְהָעָם הַנִּשְׁאָר בְּאֶרֶץ
יְהוּדָה אֲשֶׁר הִשְׁאִיר נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל וַיַּפְקֵד עֲלֵיהֶם
אֶת־גְּדַלְיָהוּ בֶּן־אֲחִיקָם בֶּן־שָׁפָן׃ כג וַיִּשְׁמְעוּ כָל־שָׂרֵי
הַחֲיָלִים הֵמָּה וְהָאֲנָשִׁים כִּי־הִפְקִיד מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶת־גְּדַלְיָהוּ
וַיָּבֹאוּ אֶל־גְּדַלְיָהוּ הַמִּצְפָּה וְיִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָה וְיוֹחָנָן
בֶּן־קָרֵחַ וּשְׂרָיָה בֶּן־תַּנְחֻמֶת הַנְּטֹפָתִי וְיַאֲזַנְיָהוּ בֶּן־
הַמַּעֲכָתִי הֵמָּה וְאַנְשֵׁיהֶם׃ כד וַיִּשָּׁבַע לָהֶם גְּדַלְיָהוּ
וּלְאַנְשֵׁיהֶם וַיֹּאמֶר לָהֶם אַל־תִּירְאוּ מֵעַבְדֵי הַכַּשְׂדִּים
שְׁבוּ בָאָרֶץ וְעִבְדוּ אֶת־מֶלֶךְ בָּבֶל וְיִטַב לָכֶם׃ כה וַיְהִי ׀
בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בָּא יִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָה בֶּן־אֱלִישָׁמָע
מִזֶּרַע הַמְּלוּכָה וַעֲשָׂרָה אֲנָשִׁים אִתּוֹ וַיַּכּוּ אֶת־גְּדַלְיָהוּ
וַיָּמֹת וְאֶת־הַיְּהוּדִים וְאֶת־הַכַּשְׂדִּים אֲשֶׁר־הָיוּ אִתּוֹ
בַּמִּצְפָּה׃ כו וַיָּקֻמוּ כָל־הָעָם מִקָּטֹן וְעַד־גָּדוֹל וְשָׂרֵי
הַחֲיָלִים וַיָּבֹאוּ מִצְרָיִם כִּי יָרְאוּ מִפְּנֵי כַשְׂדִּים׃ כז וַיְהִי

רש"י

שר הצבא · שהיה יודע מנין כל עיר ועיר כמה אנשים מוציאה לצבא: (כג) כל שרי החילים · שיצאו מן העיר להחבא במצודות ובטירות ובמערות:

מצודת דוד

נמצאו בעיר ולא ברחו: (כג) והאנשים · אשר היו עמהם: אל המצפה · מקום מושב גדליהו: וישמעאל וגו' · גם ישמעאל וכו' באו אליו עם אנשיהם: (כד) וישבע להם · גדליהו נשבע להשרים ההם שאין להם לפחוד מן הכשדים כי לא יקחום בשבי: ועבדו · כמס: (כה) מזרע המלוכה · לומר בעבור זה הרג לגדליהו בחשבו שאליו ראוי הממשלה כי הוא מזרע המלוכה ולא לגדליהו: ואת היהודים · גם היהודים והכשדים שהיו עם גדליהו·

מצודת ציון

המצבא · מל' צבא: (כ) על מלך · אל מלך: (כב) ויפקד · מענין מנוי ופקידות: (כג) החילים · צבאות עם:

בִּשְׁלֹשִׁים וָשֶׁבַע שָׁנָה לְגָלוּת יְהוֹיָכִין מֶלֶךְ־יְהוּדָה בִּשְׁנֵים
עָשָׂר חֹדֶשׁ בְּעֶשְׂרִים וְשִׁבְעָה לַחֹדֶשׁ נָשָׂא אֱוִיל מְרֹדַךְ
מֶלֶךְ בָּבֶל בִּשְׁנַת מָלְכוֹ אֶת־רֹאשׁ יְהוֹיָכִין מֶלֶךְ־יְהוּדָה
מִבֵּית כֶּלֶא׃ כח וַיְדַבֵּר אִתּוֹ טֹבוֹת וַיִּתֵּן אֶת־כִּסְאוֹ
מֵעַל כִּסֵּא הַמְּלָכִים אֲשֶׁר אִתּוֹ בְּבָבֶל׃ כט וְשִׁנָּא אֵת
בִּגְדֵי כִלְאוֹ וְאָכַל לֶחֶם תָּמִיד לְפָנָיו כָּל־יְמֵי חַיָּיו׃ ל וַאֲרֻחָתוֹ
אֲרֻחַת תָּמִיד נִתְּנָה־לּוֹ מֵאֵת הַמֶּלֶךְ דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ
כֹּל יְמֵי חַיָּו׃ חזק ונתחזק

בי' א' בלבד

רש"י

וביערים: (כז) נשא אויל מרודך· שמת נ"נ ומלך אויל מרודך תחתיו: בעשרים ושבעה לחדש· ובירמיה (נ"ב ל"א) הוא אומר בעשרים וחמשה אלא בעשרים וחמשה מת נ"נ ונקבר בעשרים וששה בעשרי' ושבעה הוציאו אויל מרודך מקברו וגררוהו בשביל לבטל גזירותיו כמו שנאמר בישעיה (סי' י"ד י"ט) ואתה השלכת מקברך כנצר נתעב וגו': (כח) וידבר אתו טובות· דברי נחומים: סליק

מצודת ציון

(כז) נשא· הגביה והרים: מבית כלא· מבית המאסר כמו ובבתי כלאים החבאו (ישעיה מ"ב): (כח) מעל· ממעל: (כט) ושנא· כמו ושנה בה"א והוא מענין חלוף ותמורה: כלאו· מאסרו: (ל) וארחתו· הוא ענין פרס קבוע וכן ארחה ומשאת (ירמיה מ'):

מצודת דוד

הרג ישמעאל ואנשיו: (כו) כי יראו· פן יאמרו הכשדים אשר בעצתם נהרג גדליה פקיד המלך והכשדים אשר עמו: (כז) בעשרים ושבעה· ובירמיה נאמ' בעשרים וחמשה כי בכ"ה מת נ"נ שטנו ובכ"ו נקבר והוציאו אויל מרודך בנו מקברו וגררו בחוצות להודיע לכל שמת ובכ"ז מלך ונשא את ראש יהויכין: מבית כלא· ר"ל מיד כשהוציאו מבית הכלא נשאו וגדלו: (כח) טובות· דברים טובים ונחומים: מעל· עליון לכסא של המלכים אשר היו עמו: (כט) ושנא· היה משנה את בגדיו אשר ישב בהן בבית הכלא להחליפם באחרות: לחם· כל הסעודה קרויה ע"ש הלחם: לפניו· ר"ל עמו יחד: כל ימי חייו· של יהויכין: (ל) וארחתו ארחת תמיד· פרס הנתונה לו היתה פרס הנתונה תמיד מבלי הפסק והיה למאכל לאנשי ביתו כי הוא בעצמו אכל לחם לפני המלך תמיד: דבר יום ביומו· דבר הצריך לו בכל יום נתנו לו ביומו ולא העבירו המועד:

סליק ספר מלכים שני· בעזרת האל הראשון ואין לו שני:
ונשלם נביאים ראשונים· בעזרת אלהי קדם שוכן מעונים:

תולדות מלכים א אהרן

א (א) והמלך דוד · ברכות ס"ב סנהדרין כ"ב : בא בימים · ס' הזוהר פ'
חיי שרה : (ב) ויאמרו לו · מגילה י"ג סנהדרין שם : ותהי לו וגו' · שם
כ"ז ק"ה עבודת כוכבים ד' : (ג) ויבקשו נערה · בתרא ע"ו סנהדרין כ"ב :
(ד) והנערה יפה · סנהדרין שם ודף כ"ט : ואדניה · שם כ"א עבודת כוכבים
מ"ד : ויעש לו · סנהדרין שם עבודת כוכבים שם : (ו) וגם הוא טוב · בתרא
ק"ט : (ט) ויזבח אדניהו · סנהדרין ק"י : (טו) ותבא בת שבע · שם כ"ב :
(כו) ולי אני · קמא נ"ב : (כח) קראו לי · סנהדרין כ"ב : (לא) ותקד בת
שבע · ברכות ל"ד מגילה כ"ב שבועות ט"ז : (לב) ויאמר המלך · כריתות ה' :
(לג) ויאמר המלך · הוריות י"ג : והורדתם · שם י"ב כריתות ה' : (מ) והעם
מחללים · תמיד ב' כ"ט : ותבקע הארץ חולין ז' · תמיד שם : (מז) ייטיב
אלהים · סנהדרין ק"ה : ב (א) ויקרבו וגו' · ס' הזוהר פ' וירא : (ז) והיו
באוכלי · עקידה שער ע"ב ס' הזוהר פ' תרומה : (ח) והוא קללני · שבת ק"ה
עקידה שער כ"ב : אם אמיתך · ס' הזוהר פ' משפטים : (יא) והימים וגו' ·
סנהדרין ק"ז זבחים קי"ט : (יב) על כסא דוד · ס' הזוהר פ' נח : (יט) וישם
כסא · בתרא נ"א : ולאביהר וגו' · יומא ע"ד ס' הזוהר פרשת נח וסוף פרשת
ויחי : (כח) והשמועה באה · סנהדרין מ"ט : וינס יואב · שם מ"ח מכות י"ב :
(ל) ויאמר לא · סנהדרין שם : וישב בניהו · שם כ"ה : דבר יואב · עקידה
שער ע"ז : ויאמר לא · שם : (לב) והשיב ה' · סנהדרין מ"ט : (לד) ויפגע
בו · חולין י"ח : (לז) והיה ביום צאתך · ספר הזוהר פרשת משפטים :
ג (א) ויתחתן שלמה · יבמות ע"ו : (ד) אלף עולות · סוטה מ"ז זבחים
כ"ט : (ה) נראה ה' · ספר הזוהר פרשת ויצא : (טו) וייקץ שלמה · עקידה
שער כ"ה : (כג) וזאת אומרת · עקידה שער ל' : (כו) תנו לה · מכות כ"ז :
ד (ג) אליחרף וגו' · סוכה כ"ג : (ז) ולשלמה וגו' · סנהדרין י"ב עקידה
שער ל"א : (יט) ונציב אחד · שם : (כ) יהודה וישראל · מציעא כ"ח ודף
פ"ו זבחים פ"א : ה (ב) ויהי לחם שלמה · מציעא ע"ז : (ג) וברברים ·
שם : (ד) כי הוא רודה · מגילה כ"ה סנהדרין כ' : (ה) וישב יהודה · שם
ק"ו : (ו) ויהי לשלמה · שם כ"א : (ח) והשערים וגו' · עירובין ג' :
(ט) ורחב לב · עקידה שער ע"ב : (י) ותרב חכמת שלמה · ספר הזוהר
פ' חיי שרה ופ' ויחי ופ' אחרי מות : (יג) וידבר וגו' · עירובין כ"א
מגילה א' : (כו) וה' נתן חכמה · ספר הזוהר פ' תרומה ופ' אחרי מות :
(כט) ויהי לשלמה · יבמות ע"ט : ו (א) ויהי בשמונים שנה · ר"ה ב' י"א
מגילה ו' : (ב) והבית אשר בנה · יומא כ"ב סוכה ח' בתרא ל"ח סנהדרין
ז' : (ד) ויעש וגו' · מנחות ס"ו : (ו) היציע התחתונה · בתרא ס"א
מדות ל"ז : (ז) והבית בהבנותו · סוטה מ"ה גיטין ס"ח תמיד כ"ז ספר
הזוהר פרשת נח : (יט) ודביר בתוך · שם : ז (ב) בית יער · יומא נ"ט :
(ז) כל אלה · סוכה מ' : (ט) כמדות וגו' · בתרא ב' : (י) אבני עשר ·
תמיד כ"ו : (יג) וישלח המלך · ערכין ט"ו : (יד) בן אשה · שם :
(כה) עמד על שני עשר · יומא נ"ח ספר הזוהר פרשת ויחי : (כו) ועבין

טפח · עירובין י״ד : אלפים בת יכיל · שם : (מח) ואת השלחן · מנחות נ״ט :
ח (ב) ויקהלו אל המלך · ר״ה י״א מגילה ל״א : (ח) ויארכו הבדים · מנחות
צ״ח : ויראו הראשי · יומא נ״ג : (ט) אין בארון · בתרא ד׳ : (יג) בנה
בניתי · ר״ה ט״ז חגיגה ע״ז ספר הזוהר פ׳ בהעלותך : (טז) לא בחרתי ·
ס׳ הזוהר פ׳ ויקהל : (יט) רק אתה · מגילה י׳ : (כח) לשמע אל הרנה · ברכות
ו׳ ודף ל״ב : (לג) בהנגף וגו׳ · עקידה שער כ״ח : והתפללו וגו׳ · ברכות
ל״א תענית א׳ חגיגה י״ב עקידה ש׳ל״ג : (לט) את לבב · שם שער י״ד :
(מ) למען · שם ש׳ל״ב : (מז) חטאנו וגו׳ · יומא ל״ז : (מח) והתפללו אליך ·
ברכות דף ל׳ : (נד) ויהי ככלות · שם ל״ד מגילה כ״ב ול״א שבועות ט״ז :
(נט) לעשות משפט · ר״ס א׳ וע״ו עבודת כוכבים ב׳ : דבר יום ביומו · מגילה
כ״ב : (סג) ויזבח שלמה · זבחים נ״ח : (סד) ביום ההוא · שם : קטן מהכיל ·
שם ג׳ : (סה) ויעש שלמה · מ״ק ט׳ הוריות ג׳ : (סו) ביום השמיני · שבת
ל״א מ״ק ט׳ : ט (ג) לשום שמי · סוטה ל״ח : והיו עיני · ברכות ס״ב יבמות
ק״ה: (יב) ולא ישרו · שבת כ״ד : (יג) ויאמר מה · שם : (כב) ומבני ישראל ·
יבמות ע״ט : י (א) ומלכת שבא · בתרא ט״ז : (יא) זהב מאופיר · יומא דף
מ״ז : (טז) זהב שחוט · שם מ״ה : (יח) זהב מופז · שם מ״ד : (כא) וכל
כלי וגו׳ · מנחות כ״ט : (כז) ויתן המלך · פסחים כ״ב סנהדרין כ״ח :
(כט) ותצא מרכבה · שם : יא (ב) מן הגוים · יבמות ע״ז : (ד) ויהי
לעת · שבת נ״ו סנהדרין כ״א : ולא היה וגו׳ · שבת שם : (ה) וילך
שלמה · ספר הזוהר פ׳ בראשית : (ו) ויעש שלמה · שבת שם : (ז) אז יבנה
וגו׳ · סנהדרין צ״א : (ט) הנראה אליו · ספר הזוהר פרשת ויצא :
(יא) אקרע את הממלכה · ספר הזוהר פ׳ בראשית : (יג) דוד עבדי ·
סנהדרין כ״ה : (יד) ויקם ה׳ שטן · שם ק״ו : (טז) כי ששת חדשים ·
פסחים פ״ו בתרא כ״ה : (כא) והדד שמע · בתרא קי״ז : (כו) וירבעם
וגו׳ · סנהדרין ק״א ק״ג : (כז) וזה הדבר · שם : (כט) ויהי בעת וגו׳ ·
שם ק״ב : יב (א) וילך ירבעם · סנהדרין שם : (ו) ויועץ המלך ·
עקידה שער מ״ד : (ז) וידברו אליו · הוריות ג׳ : (ט) ויאמר אליהם ·
עקידה שער מ״ד : (יח) והמלך רחבעם · סנהדרין מ״ח : (כו) ויאמר
ירבעם · שם ק״א : (כז) אם יעלה · שם : (כח) ויועץ המלך · שם ספר
הזוהר פרשת תשא : ויעש וגו׳ · סנהדרין ל״ו : (ל) לפני האחד · ספר
הזוהר פ׳ תשא : (לב) בחדש וגו׳ · נדרים י׳ : יג (ב) הנה בן נולד ·
יבמות כ״א נדרים ל׳ : (ט) כי כן צוה אותי · סנהדרין פ״ט : (יח) ויאמר
לו גם אני נביא · שם : (יט) וישב אתו · שם : (כ) ויהי הם · שם ק״ד :
(כח) וילך וימצא · שם פ״ט : (לג) אחר הדבר הזה · שם ק״ב : (לד) ויהי
בדבר הזה · שם ק׳ : יד (ט) ואותי · ברכות י״א : (י) כאשר יבער · קמא
ב׳ וג׳ וכ״ג וכ״ה : (יג) וספדו לו · מועד קטן כ״ח סנהדרין מ״ו :
יען וגו׳ · מועד קטן שם : (טו) והכה ה׳ · תענית כ׳ סנהדרין ק״ה :
(טז) ויתן את · הוריות ב׳ : (כד) וגם קדש · סנהדרין כ״ד : (כה) ויהי

בשם · פסחים ע"ז וקי"ט : (כו) ויקח וגו' · שם קי"ט : **טו** (ב) ושם
אמו · קמא נ"ח : (ה) רק בדבר · שבת נ"ו מועד קטן ע"ו : (יג) וגם
את וגו' · עבודת כוכבים מ"ד : (יח) וישלחם וגו' · יבמות ל"ב :
(כב) והמלך אסא · סוטה י' : (כג) רק לעת זקנתו · שם סנהדרין מ"ח :
(ל) על חטאות · אבות י"ב הוריות י' : **טז** (כד) ויקן · סנהדרין ק"ב :
(כה) אחאב וגו' · שם : (לא) ויהי הנקל · שם : (לג) ויעש אחאב · שם :
יז (א) ויאמר אליהו · פסחים ס"ח סנהדרין קי"ג : חי ה' אלהי · תענית
ג' סנהדרין שם : (כד) כי איש וגו' · עקידה שער ו' : **יח** (א) לך
הראה · תענית ג' סנהדרין קי"ג : (ב) וילך אליהו · ברכות י' : (ג) ויקרא
אחאב · סנהדרין ל"ט : מאד · שם : (ד) ויהי בהכרית · שם : (י) חי
ה' אלהיך · מגילה י"א : (כז) ויהתל בהם · עקידה שער כ"ג : (כח) ויתגדדו
וגו' · מכות כ"א : (לב) ויעש תעלה · בתרא פ"ז : (לו) ויהי בעלות ·
ברכות ז' שבת ה' : (לז) ענני ה' · ברכות ע"ז תענית י"ז : ואתה הסבת ·
ברכות שם ודף ל"ז : (לח) ואת המים · יומא כ"א : **יט** (א) ויד ה' ·
זבחים ק"ב מנחות נ"א כל הפרשה עקידה שער ע"ד : (י) כי עזבו · עקרים
מ"ב פרק כ"ח : (יא) לא ועמדת · ברכות נ"ח עקרים מ"ב פ' כ"ח ופ' ל' :
והנה ה' עבר · חגיגה ח' : ומשבר סלעים · עקידה שער פ"ג : לא ברוח
ה' · חגיגה ט"ז : (יב) ואחר הרעש · ברכות שם : ואחר האש · חגיגה
שם : (יד) ויבקשו וגו' · ע"כ בעקידה שער כ"ה : (טו) ומשחת וגו' · ע"כ
בעקרים פ' ב' : (יח) והשארתי · סנהדרין ק"ב חולין י"ד : **כ** (ב) וישלח
מלאכים · סנהדרין ק"ב : (ה) ויאמר לו · שם : (ו) כי אם · שם : (ט) ויאמרו ·
שם : ויאמר · שם : (כג) אלהי הרים · עקידה שער כ"א : (כד) הסר
המלכים · עקידה שם : (לה) ואיש אחד · סנהדרין פ"ט : (לו) ויאמר · שם
כא (יג) ברך נבות · סנהדרין כ"ט ודף מ"ח : (יט) במקום · שם ל"ט : הכלבים ·
זבחים נ"א : (כה) רק לא היה · מליעא נ"ט סנהדרין ק"ב : (כט) הראית כי
נכנע · תענית כ"ה : יען כי נכנע · יומא כ"ז : **כב** (ד) כמוני כמוך · חולין
ה' : (ה) ויאמר יהושפט · סנהדרין פ' : (י) ומלך ישראל · חולין ה' : (יא) ויעש
לו צדקיהו · קמא פ"ב סנהדרין פ"ט : (טו) ויאמר אליו עלה והצלח · יומא ע"ג
עקידה שער כ"ה : (כ) ויאמר ה' · סנהדרין ק"ב : (כא) ויצא · שם ושם :
(כב) ויאמר אצא · שם ושם : (כח) שוב · שם ל"ט : (לא) לא תלחמו · עקידה
שער ל"ח : (לה) והמלך · מ"ק כ"ח : (לו) ויעבור הרנה · סנהדרין שם :
מ"ב **א** (ג) המבלי אין אלהים בישראל · עקידה שער ק' : (ח) ואזור עור ·
עקידה שער ע"ד · ענין כל שרי החמשים וחמשיהם עקידה שער ק"י :
ב (ב) שלחני עד בית אל · עקידה שער ל"ה : (ד) כי ה' שלחני יריחו ·
עקידה שם : (ו) כי ה' שלחני הירדנה · עקידה שם : (ט) ואליהו אמר ·
עקרים מ"ד פ' י"ט : ויהי נא פי שנים · סנהדרין פ"ז ודף ק"ה חולין ז'
עקידה שער ק"ד : (י) אם תראה אותי · עקידה שם ספר הזוהר פ' וישב :
(יא) ויהי המה הולכים · תענית ז' סוטה מ"ט : ויעל אליהו · סוכה ה' ·

(יב) ואלישע רואה · מועד קטן כ"ו סנהדרין ס' ודף ס"א עקידה שער
ק"ד : ולא ראהו עוד · מועד קטן שם : ויחזק בבגדיו · שם דף כ"ב ודף
כ"ו : (יד) אף הוא ויכה · עקרים מ"ד פ' י"ט : (יט) ויאמרו אנשי העיר ·
סוטה מ"ז : (כג) ויעל משם · שם מ"ו : (כד) ויפן אחריו · שם :
ג (ד) מלך מואב · יומא ל"ו שבועות י"ב : (יד) לולי פני · שם ס"ז מגילה
כ"ח : (טו) ועתה קחו לי · שבת ל' פסחים ס"ו וי"ז עקרים מ"ג מ"ו :
(כב) ויראו מואב · שבת ק"ח נדה ע' : (כז) ויקח את בנו הבכור · תענית
ד' סנהדרין ל"ט : ויהי קצף · שם ע"ב : ויסעו מעליו · שם : ד (ט) קדוש
הוא · עקידה שער מ"ח : (יג) הנה חרדת · עקידה שער מ"ה : (כב) איש
האלהים · עקידה שער ז' : (כג) מדוע את · סוכה כ"ז ר"ה ט"ז :
(כז) ויגש גיחזי · ברכות י"א : (כח) אמרתי לא תשלה אותי · עקידה שער
ג' : (כט) ושמת · פסחים ס"ח : (ל) ויקם וילך · ברכות ס"א עירובין
י"ח : (לט) ויצא אחד · יומא י"ח : (מב) ואיש בא מבעל · כתובות ק"ס
סנהדרין י"ב מנחות ס"ו : ויאמר משרתו · כתובות ק"ו : ה (ב) וארם
יצאו · סוטה מ"ו חולין ס' : (ו) הנה שלחתי · כל הענין עקידה שער ס"א :
(טו) הנה נא ידעתי · שם שער ע' : (יח) בהשתחויתי · נדרים ל"ז סנהדרין
ע"ד : (יט) ויאמר לו · שם : (כג) הואל קח ככרים · סוטה מ"ז סנהדרין
ק"ז ערכין ט"ז : ויצר ככרים · סנהדרין ק"ז : (כה) ויאמר אליו · סוטה
מ"ו סנהדרין שם : (כז) וצרעת נעמן · סוטה מ"ז סנהדרין ק' ערכין ט"ז
ספר הזוהר פ' תזריע : ו (א) ויאמרו בני הנביאים · סוטה שם סנהדרין
שם : ויהי האחד · סוטה ג' : ויאמר איש האלהים · שם : (יא) מי משלנו ·
עקידה שער ל"ז : (כג) ויכרה להם · ב"ב ע"ח נדה ל"א : (כה) חריונים ·
מגילה כ"ה : (ל) ויהי כשמוע · תענית י"ד : ז (א) ויאמר אלישע · סנהדרין
צ' : (ב) ויען השליש · שם עקידה שער ס"א : (ג) וארבעה אנשים · סוטה
ק"ז סנהדרין ק"ו : (ד) אם אמרנו · קמא ס' עבודת כוכבים כ"ז עקידה
שער ס' : לכו ונפלה · ב"ק ס' : (ט) היום הזה · עקידה שער פ"ד :
(יג) ויען אחד · שם שער ל"ו : (כ) ויהי לו כן · סנהדרין צ' : ח (א) כי
קרא ה' · ברכות נ"ה תענית ה' : (ד) ספרה נא לי · מגילה כ"ז : (ה) ויאמר
גיחזי · סנהדרין ק' : (ז) ויבא אלישע · סוטה מ"ז סנהדרין ק"ז : (כב) אז
תפשע · יומא ל"ו שבועות י"ב : ט (ח) והכרתי · בתרא י"ט : (י) ואת
איזבל · זבחים ל"א ונ"ע שלא הכיא הש"ס ראיה ממ"א כ"א כ"ג ע"ש :
(כו) אם לא את דמי נבות · סנהדרין ח' : י (יח) אחאב עבד את הבעל ·
שם ק"ב : (ל) ויאמר ה' · שם : יהוא · שם : יא (א) ועתליה · שם
צ"ה : (יב) ויוצא · עבודת כוכבים מ"ד : יב (ה) כסף נפשות · מגילה
כ"ט : (י) ויקב חר בדלתו · סנהדרין כ"ז ונ"ב מנחות ל"ד : (יא) ויצרו
וימנו · בתרא ט' : (יד) אך לא יעשה · כתובות ט"ו : (טו) כי לעושי · שם :
יג (ז) כי אבדם · פסחים פ"ו : (יד) ואלישע חלה · סוטה מ"ו מציעא פ"ז
סנהדרין ק"ז : (כא) ויהי הם · שם ק"ז חולין י"ו : (כב) וחזאל מלך ארם ·

שבת כ"ט : (כג) ויתן ה' · שם : יד (כה) הוא השיב את גבול ישראל · יבמות ל"ה : טו (ה) ויגע ה' · הוריות : (יט) בא פול · סנהדרין ל"ד : (כט) בימי פקח · שם : בא תגלת · שם : יז (ב) ויעש הרע · גיטין פ"ח : (ג) עלה · סנהדרין ל"ט : (ט) ויחפאו בני ישראל · מ"ק י"ח : (כא) וידח ירבעם · סנהדרין ק"ב : (ל) ואנשי בבל · שם ס"ג וע"ב : (לב) ויעשו להם · קדושין מ"ד : יח (ד) וכתת נחש הנחשת · עבודת כוכבים מ"ד חולין ו' : הוא הסיר · ברכות י' פסחים כ"ו : (כה) המבלעדי ה' · סנהדרין ל"ד : יט (כג) ביד מלאכיך · שם : מלון קצו · שם : (כד) אני קרתי · שם ד' : כ (א) בימים ההם · ברכות י' בתרא קי"ז : (ב) ויסב את פניו · ברכות שם : (ג) זכר נא · שם י"א : והטוב בעיניך · סנהדרין ק"ד : (ד) ויהי ישעיהו · עירובין כ"ד : (ו) והוספתי על ימיך · יבמות מ"ט : וגנותי על העיר · ברכות י"א כתובות קי"א סנהדרין ק"ד : (ט) כי יעשה ה' · עקידה שער י"ג : (י) הצל אחרנית · עקידה שם : (יב) בלאדן בן · סנהדרין ל' : (יז) לא יותר דבר · יומא נ"ג : (יח) ומבניך אשר יצאו · סנהדרין ל"ג וק"ד : (כא) מנשה · שם ק"ה : כא (טז) וגם דם נקי · יומא ט' ודף כ"ג סנהדרין ק"ג ודף ק"ט : כב (ח) ספר התורה · עקרים כ"ח : (י) ויקראהו שפן · סוכה ל"ט : (יד) וילך חלקיהו הכהן · מגילה ל"ח : בן תקוה · שם דף י"ד : (טז) את כל דברי · סוכה שם : (יט) יען רך לבבך · שם : (כ) לכן הנני · מ"ק כ"ח : כג (ו) וישלך את עפרה · שבת פ"ג סנהדרין מ"ז : (ט) אך לא יעלו · מנחות ק"ט : (יב) ואת המזבחות · סנהדרין ק"ג : (יג) ואת הבמות · שבת כ"ו : (יז) ויאמר מה הציון · מגילה י"ד ערכין ל"ג : (כה) וכמוהו לא היה · שבת כ"ו : כד (טז) והחרש וגו' · גיטין כ"ח סנהדרין ל"ח : (יז) וימלך מלך · הוריות י"ב כריתות ה' : (יט) ויעש הרע · סנהדרין ל"ג : כה (ו) ויעלו אתו · שם ל"ו : (ח) ובחדש החמישי · תענית כ"ט סנהדרין ל"ו : (ט) וישרף את בית ה' · מגילה כ"ז סנהדרין ל"ו : (יח) שלשת שומרי הסף · מגילה כ"ג : (יט) וחמשה אנשים · מגילה שם סנהדרין ו' : (ל) וארחתו · שם מ"ח :

כתבי קדש

עשרים וארבעה

עם

פרש"י, מצודת דוד, מצודת ציון

ותולדות אהרן

КИСВЕЙ КОДЕШЪ,
т. е. Священное Писанія.
Томъ I. Часть I.
1890.

Дозволено цензурою. 19 Февраля 1890 г. Кіевъ.

ВИЛЬНА
Типографія Вдовы и братьевъ Роммъ.
Жмудскій переулокъ собств. домъ № 328.
1890.

כתבי קדש

עשרים וארבעה

נביאים ראשונים

יהושע שופטים

עם

פרש"י לרבינו שלמה יצחקי זצ"ל

ועם

מצודת ציון
באור המלות שרשן ומקורן,
ודמיונן במקרא אחר

מצודת דוד
יבאר היטב תוכן הכתובים,
והמשך דבריהם

נאספו ממפרשים קדמונים ע"י הרה"ג מו"ה
יחיאל הלל אלטשולר ז"ל

ובסוף כל ספר הצגנו

תולדות אהרן להרב הג' כו' מו"ה אהרן מפיסרו ז"ל.

והגהנו פרש"י ע"פ מקראות קהלת משה. וכנגנו בו (בתנלתי עגול) הגהות
ותקונים מספר יסוד ושורש העבודה.

ווילנא

בדפוס והוצאות האלמנה והאחים ראם

שנת תר"נא לפ"ק

א א וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה עֶבֶד יְהֹוָה וַיֹּאמֶר יְהֹוָה אֶל־
יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן מְשָׁרֵת מֹשֶׁה לֵאמֹר׃ ב מֹשֶׁה
עַבְדִּי מֵת וְעַתָּה קוּם עֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה אַתָּה וְכָל־
הָעָם הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָהֶם לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃
ג כָּל־מָקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כַּף־רַגְלְכֶם בּוֹ לָכֶם נְתַתִּיו כַּאֲשֶׁר
דִּבַּרְתִּי אֶל־מֹשֶׁה׃ ד מֵהַמִּדְבָּר וְהַלְּבָנוֹן הַזֶּה וְעַד־הַנָּהָר
הַגָּדוֹל נְהַר־פְּרָת כֹּל אֶרֶץ הַחִתִּים וְעַד־הַיָּם הַגָּדוֹל מְבוֹא

רש"י

(א) ויהי אחרי מות משה · מחובר על סדר התורה המסיימת בפטירת משה וזה מחובר לה: (ב) משה עבדי מת · ואילו היה קיים בן הייתי חפץ ורבותינו דרשוהו על שלשת אלפים הלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה בא יהושע ושאל אמר לו הקב"ה משה עבדי מת והתורה על שמו נקראת לומר לך א"א לא וטרדן במלחמה: (ג) כל מקום אשר תדרך כף רגלכם · כיוצא בו נאמר למשה ושנינו בספרי אם ללמד על תחומי א"י הרי הוא אומר מהמדבר והלבנון הזה וגו' א"כ למה נאמר כל מקום אשר תדרך כף · אף חו"ל · משתכבשו את הארץ כל מה שתכבשו חוצה לארץ יהיה קדש ויהיה שלכם: (ד) מהמדבר והלבנון הזה · הוא מדבר קדש מדבר צן שע"י אדום שהיה במקצוע דרומית מזרחית ודרך שם נכנסו לארץ כמ"ש והנה אנחנו בקדש (במדבר כ) ומנין שהיה בדרומית מזרחית · שנאמר והיה לכם פאת נגב ממדבר צן על ידי אדום וגו' (שם לד): ועד הנהר הגדול נהר פרת · זו רחבה מן הדרום לצפון · כל ארץ החתים בכלל הזה: ועד הים הגדול מבוא

מצודת דוד

א (א) ויהי · בא הוי"ו להוסיף ולחבר למה שהשלימה התורה בספור מיתת משה ואמר שאח"ז אמר ה' אל יהושע וגו': (ב) משה עבדי מת · ר"ל אילו היה עדיין חי לא יכלתם לעבור את הירדן כי עליו נגזר בל יעבור: ועתה · הואיל והוא מת קום עבור וכו': (ג) בו · מוסב על תחלת המקרא אכל מקום: (ד) מבוא

השמש

מצודת ציון

א (א) בן נון · בחיר"ק כמו בן בסגו"ל ולפי שהן מלות זעירות ודבוקות תקל הקריאה בחיר"ק מבסגו"ל: (ב) קום · הוא ענין זרוז כמו קום לך למסע (דברים י'): (ג) תדרוך · מלשון דרך וענינו הליכה וצעידה: (ד) והלבנון · כן שם היער ואולי גדלו בו אילני לבנה: מבוא · ענין שקיעה כמו כי בא

השמש

הַשָּׁמֶשׁ יִהְיֶה גְּבוּלְכֶם׃ ה לֹא־יִתְיַצֵּב אִישׁ לְפָנֶיךָ כֹּל יְמֵי
חַיֶּיךָ כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי עִם־מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ לֹא אַרְפְּךָ
וְלֹא אֶעֶזְבֶךָּ׃ ו חֲזַק וֶאֱמָץ כִּי אַתָּה תַּנְחִיל אֶת־הָעָם
הַזֶּה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבוֹתָם לָתֵת לָהֶם׃
ז רַק חֲזַק וֶאֱמַץ מְאֹד לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל־הַתּוֹרָה אֲשֶׁר
צִוְּךָ מֹשֶׁה עַבְדִּי אַל־תָּסוּר מִמֶּנּוּ יָמִין וּשְׂמֹאול לְמַעַן
תַּשְׂכִּיל בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ׃ ח לֹא־יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה
מִפִּיךָ וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה לְמַעַן תִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל־
הַכָּתוּב בּוֹ כִּי־אָז תַּצְלִיחַ אֶת־דְּרָכֶךָ וְאָז תַּשְׂכִּיל׃ ט הֲלוֹא
צִוִּיתִיךָ חֲזַק וֶאֱמָץ אַל־תַּעֲרֹץ וְאַל־תֵּחָת כִּי עִמְּךָ יְהוָה

רש"י

השמש · לארכה מן המזרח למערב : (ו) חזק ואמץ · בדרך ארץ כמו שהוא אומר כי אתה תנחיל את הארץ : (ז) רק חזק ואמץ מאד · בתורה כמו שהוא אומר לשמור לעשות ככל התורה : תשכיל · תצליח : (ח) ספר התורה הזה · ספר משנה תורה היה לפניו : והגית בו · והתבוננת בו כל הגיון שבתורה בלב כד"א והגיון לבי לפניך · לבך יהגה אימה : (ט) הלוא צויתיך חזק ואמץ · במלחמה כמ"ש אל תערוץ ואל תחת והיכן צוהו בימי משה שנאמר

מצודת ציון

השמש (בראשית כח) : (ו) ואמץ · אף הוא ענין חוזק כמו מאמץ כח (משלי כ"ד) : (ז) תשכיל · ענינו הצלחה וכן ויהי דוד לכל דרכיו משכיל (ש"א יח) כי המצלית נראה להבריות שעושה מעשיו בהשכל : (ח) ימוש · יסור כמו לא ימושו מפיך (ישעיה נ"ט) : והגית · פעם תשמש לדבור כמו ולשוני תהגה (תהלים ל"ה) ופעם תשמש למחשבה כמו והגות לבי (שם מ"ט) : (ט) הלוא · המלה ההיא תורה לזרז ולחזק כמו הלוא שלחתיך (שופטים ו') : תערץ ותחת · שתיהם

ענין

מצודת דוד

השמש · שהוא נרות מבוא השמש : (ה) לא יתיצב · ר"ל לא יתגבר להיות נצב הקומה : לא ארפך · לא אתן לך רפיון ממני : (ו) חזק ואמץ · בהנהגת העם כראוי : (ז) רק וגו' · כי לולא זאת לא תועיל כלום בהנהגת העם כראוי : למען · בעבור שמירת התורה תשכיל : (ח) הזה · האמור במקרא שלפניו אשר צוך משה : למען תשמור · כי כשימוש מפיך פן תשכח מה : כי אז · כשתשמור לעשות וגו' אז תצליח : (ט) צויתיך · אני מצוה לך חזק במלחמה מול האויב ואל תירא : כי עמך ה' וגו' · ולא אמר

ט

אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ׃ (*) י וַיְצַו יְהוֹשֻׁעַ אֶת־שֹׁטְרֵי
הָעָם לֵאמֹר׃ יא עִבְרוּ ׀ בְּקֶרֶב הַמַּחֲנֶה וְצַוּוּ אֶת־הָעָם
לֵאמֹר הָכִינוּ לָכֶם צֵדָה כִּי בְּעוֹד ׀ שְׁלֹשֶׁת יָמִים אַתֶּם
עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה לָבוֹא לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָכֶם לְרִשְׁתָּהּ׃ [ ] יב וְלָראוּבֵנִי וְלַגָּדִי
וְלַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה אָמַר יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר׃ יג זָכוֹר אֶת־
הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם מֵנִיחַ לָכֶם וְנָתַן לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת׃ יד נְשֵׁיכֶם
טַפְּכֶם וּמִקְנֵיכֶם יֵשְׁבוּ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה בְּעֵבֶר
הַיַּרְדֵּן וְאַתֶּם תַּעַבְרוּ חֲמֻשִׁים לִפְנֵי אֲחֵיכֶם כֹּל גִּבּוֹרֵי הַחַיִל
וַעֲזַרְתֶּם אוֹתָם׃ טו עַד אֲשֶׁר־יָנִיחַ יְהוָה ׀ לַאֲחֵיכֶם כָּכֶם
וְיָרְשׁוּ גַם־הֵמָּה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָהֶם

רש"י

וילו את יהושע בן נון וגו': (י) ויצו יהושע. ביום שתמו ימי בכי אבל משה: (יא) הכינו לכם צדה. כל דבר הצריך לדרך וכלי זיינם למלחמה אמר להם לתקן שאם אתם אומר במאכל ובמשתה הרי היו מסתפקים במן שבכליהם עד ט"ז בניסן וכן הוא אומר וישבות המן ממחרת מ"ר: בעוד שלשת ימים. בסוף שלשת ימים בעוד שתהיו כאן שלשת ימים ואחר תעברו: (יד) כל גבורי החיל. שבכם

מצודת דוד

כי עמך אני אף שה' היה המדבר ודוגמתו וישלח וגו' ואת שמואל (ש"א י"ב) והמדבר היה שמואל: (יא) וצוו וגו'. אף כי נאמר קודם שילוח המרגלים מ"מ ע"כ הצווי היה אח"ז כי ביום שהלכו המרגלים לנו ביריחו ובהר התעכבו ג' ימים ובחזירתם לנו במקומם וביום שאחריו לנו אצל הירדן וממחרת עברו הירדן: הכינו. עם כי עדיין אכלו את המן מ"מ היה בידם מפרי האדמה ממה שהביאו להם תגרי עו"ג ואת זה צוה להכין: (יג) זכור. עליכם לזכור: מניח. נותן לכם מקום מנוחה בתת לכם הארץ הזאת מעבר הזה: (טו) עד אשר יניח.

מצודת ציון

ענין פחד כמו לא תערוץ מפניהם (דברים ז') וכמו ואל תחת (שם א'): (י) שוטרי. הם הממונים להשמיע להעם דברי המושל ולהכריח על קיומם כמו שופטים ושוטרים (שם כ"ז): (יא) צדה. מזון כמו לחם צידם (לקמן ט'): בעוד. תרגומו בסוף: (יד) חמשים. מזויינים כמו וחמושים

וְשַׁבְתֶּם לְאֶרֶץ יְרֻשַּׁתְכֶם וִירִשְׁתֶּם אוֹתָהּ אֲשֶׁר ׀ נָתַן לָכֶם
מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרַח הַשָּׁמֶשׁ׃ טז וַיַּעֲנוּ
אֶת־יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר כֹּל אֲשֶׁר־צִוִּיתָנוּ נַעֲשֶׂה וְאֶל־כָּל־אֲשֶׁר
תִּשְׁלָחֵנוּ נֵלֵךְ׃ יז כְּכֹל אֲשֶׁר־שָׁמַעְנוּ אֶל־מֹשֶׁה כֵּן נִשְׁמַע
אֵלֶיךָ רַק יִהְיֶה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם־מֹשֶׁה׃
יח כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־יַמְרֶה אֶת־פִּיךָ וְלֹא־יִשְׁמַע אֶת־דְּבָרֶיךָ
לְכֹל אֲשֶׁר־תְּצַוֶּנּוּ יוּמָת רַק חֲזַק וֶאֱמָץ׃ ב א וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ
בִּן־נוּן מִן־הַשִּׁטִּים שְׁנַיִם־אֲנָשִׁים מְרַגְּלִים חֶרֶשׁ לֵאמֹר לְכוּ
רְאוּ אֶת־הָאָרֶץ וְאֶת־יְרִיחוֹ וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ בֵּית־אִשָּׁה זוֹנָה

רש"י

יעברו חלוצים : (טו) מזרח השמש · עבר מזרחי של ירדן : (יח) ימרה · יקניט את דבריך : (א) וישלח יהושע וגו' · על כרחך אני צ"ל שבתוך ימי אבל משה שלחם שהרי לסוף ג' ימים שתמו ימי אבל משה עברו את הירדן שמשם אנו למדים שמת משה בז' אדר כשאתה מונה ל"ג למפרע מיום שעלו מן הירדן בעשור לחודש הראשון וע"כ משנשתלחו המרגלים לא עברו את הירדן עד יום החמישי שנאמר וישבו שם שלשת ימים עד שבו הרודפים בו בלילה ויעברו ויבאו אל יהושע בן נון וישכם יהושע בבוקר ויסעו מהשטים הרי יום ד' וילינו שם טרם יעבורו נמצא שלא עברו עד יום ה' : חרש · כרז כך ת"י אמר להם עשו עצמכם כחרשים כדי שלא יסתירו דבריהם מפניכם ד"א חרש תרגם הטעינו עצמכם קדרות כדי שתהיו נראין כקדרין : וראו את הארץ ואת יריחו · והלא יריחו בכלל היתה ולמה יצאת אלא שהיתה קשה כנגד כולם לפי שהיתה יושבת על הספר וכיוצא בו ויפקדו מעבדי דוד תשעה עשר איש ועשהאל · והלא עשהאל בכלל היה אלא שהיה

מצודת ציון

עלו (שמות י"ג) : (יח) ימרה · מלשון מרי ומרד כמו סורר ומורה (דברים כ"א) : ב (א) מרגלים · ענין חפוש כמו לחקור ולהפך ולרגל (דה"א י"ט) : חרש · ענינו מחשבה כמו אל תחרוש על רעך רעה (משלי

מצודת דוד

עד אשר יתן ה' מקום מנוחה גם להם : וירשתם · ר"ל אז תאחזו בה מבלי מערער הואיל ותקיימו התנאי : מזרח השמש · בעבר המזרחי : (יז) רק וגו' · ר"ל לא נשמע אליך רק כשיהיה ה' עמך וגו' אבל לא בזולת זה : (יח) רק חזק · לענוש המורדים ולא למחול על כבודך : ב (א) מרגלים חרש · מתחפשים

וּשְׁמָהּ רָחָב וַיִּשְׁכְּבוּ־שָׁמָּה׃ ב וַיֵּאָמַר לְמֶלֶךְ יְרִיחוֹ לֵאמֹר
הִנֵּה אֲנָשִׁים בָּאוּ הֵנָּה הַלַּיְלָה מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַחְפֹּר אֶת־
הָאָרֶץ׃ ג וַיִּשְׁלַח מֶלֶךְ יְרִיחוֹ אֶל־רָחָב לֵאמֹר הוֹצִיאִי
הָאֲנָשִׁים הַבָּאִים אֵלַיִךְ אֲשֶׁר־בָּאוּ לְבֵיתֵךְ כִּי לַחְפֹּר אֶת־
כָּל־הָאָרֶץ בָּאוּ׃ ד וַתִּקַּח הָאִשָּׁה אֶת־שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים
וַתִּצְפְּנוֹ וַתֹּאמֶר כֵּן בָּאוּ אֵלַי הָאֲנָשִׁים וְלֹא יָדַעְתִּי מֵאַיִן
הֵמָּה׃ ה וַיְהִי הַשַּׁעַר לִסְגּוֹר בַּחֹשֶׁךְ וְהָאֲנָשִׁים יָצָאוּ לֹא
יָדַעְתִּי אָנָה הָלְכוּ הָאֲנָשִׁים רִדְפוּ מַהֵר אַחֲרֵיהֶם כִּי
תַשִּׂיגוּם׃ ו וְהִיא הֶעֱלָתַם הַגָּגָה וַתִּטְמְנֵם בְּפִשְׁתֵּי הָעֵץ
הָעֲרֻכוֹת לָהּ עַל־הַגָּג׃ ז וְהָאֲנָשִׁים רָדְפוּ אַחֲרֵיהֶם דֶּרֶךְ

רש"י

קשה כנגד כולם · כיוצא בו והמלך שלמה אהב נשים נכריות רבות ואת בת פרעה · והלא בת פרעה בכלל היתה ולמה יצאת שהיה מחבבה כנגד כולם · וכלפי חטא שהחטיאה אותו יותר מכולן כך שנויה בספרי: אשה זונה · ת"י פונדקיתא מוכרת מיני מזון: (ב) לחפור · לרגל וכן משם חפר אוכל: (ד) ותצפנו · יש מקראות מדברים על הרבים כיחיד לפי שמיהרה בהטמנתם ובמקום צר כאילו היה יחידי ומ"א רבי תנחומא יש פנחס וכלב היו ופנחס עמד לפניהם ולא ראוהו לפי שהיה כמלאך · ד"א ותצפנו כל אחד ואחד בפני עצמו ודוגמתו מצינו שמן וקטורת ישמח לב ולא אמר ישמחו לב: (ו) בפשתי העץ.

מצודת דוד

מחשבת הבריות אם נמס לבבם: (ד) ותצפנו · כל אחד במקום מיוחד כי יותר נוח להטמין אחד אחד: האנשים · אשר תשאלו עליהם: ולא ידעתי · בעת בואם: (ה) ויהי השער · ר"ל בעת בוא זמן סגירת שער העיר כאשר חשך היום: כי תשיגום · היות זה מקרוב יצאו: (ו) ותטמנם · הוסיפה להטמינם במקום יותר נסתר: בפשתי העץ · בפשתים שהם עדיין בתוך העץ והם הקנים של פשתן: הערוכות · בכדי שלא ירגישו שיש

מצודת ציון

ג'): זונה · מוכרת מזון: (ב) הנה · להעיר הזאת: לחפור · לרגל ולחפש כמו יחפרו בעמק (איוב ל"ט) ע"ש שהמחפש דבר מה בקרקע חופר בה: (ד) ותצפנו · הסתירה אותו כמו יצפון לישרים (משלי ב'): כן · ענינו אמת כמו כן דברת (שמות י'): מאין · מאיזה מקום: (ה) אנה · לאיזה מקום: (ו) הערוכות · מל' עריכה

מי

הַיַּרְדֵּן עַל הַמַּעְבְּרוֹת וְהַשַּׁעַר סָגָרוּ אַחֲרֵי כַּאֲשֶׁר יָצְאוּ
הָרֹדְפִים אַחֲרֵיהֶם׃ ח וְהֵמָּה טֶרֶם יִשְׁכָּבוּן וְהִיא עָלְתָה
עֲלֵיהֶם עַל־הַגָּג׃ ט וַתֹּאמֶר אֶל־הָאֲנָשִׁים יָדַעְתִּי כִּי־נָתַן
יְהוָה לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ וְכִי־נָפְלָה אֵימַתְכֶם עָלֵינוּ וְכִי נָמֹגוּ
כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם׃ י כִּי שָׁמַעְנוּ אֵת אֲשֶׁר־הוֹבִישׁ
יְהוָה אֶת־מֵי יַם־סוּף מִפְּנֵיכֶם בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם וַאֲשֶׁר
עֲשִׂיתֶם לִשְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן לְסִיחֹן
וּלְעוֹג אֲשֶׁר הֶחֱרַמְתֶּם אוֹתָם׃ יא וַנִּשְׁמַע וַיִּמַּס לְבָבֵנוּ
וְלֹא־קָמָה עוֹד רוּחַ בְּאִישׁ מִפְּנֵיכֶם כִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הוּא
אֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל־הָאָרֶץ מִתָּחַת׃ יב וְעַתָּה
הִשָּׁבְעוּ־נָא לִי בַּיהוָה כִּי־עָשִׂיתִי עִמָּכֶם חָסֶד וַעֲשִׂיתֶם
גַּם־אַתֶּם עִם־בֵּית אָבִי חֶסֶד וּנְתַתֶּם לִי אוֹת אֱמֶת׃

ר ש " י

בגבעוליהן : (ז) המעברות · מקום מעבר המים שהיו סבורין שחזרו להחוריהם אל ערבות מואב והירדן מפסיק ביניהם : והשער סגרו · השוערים : (יא) ולא קמה עוד רוח · אפילו לשכב עם אשה אמרו אין לך כל שר ונגיד שלא בא אל רחב הזונה ובת עשר שנים היתה כשיצאו ישראל ממצרים וזנתה כל מ׳ שנה : (יב) אות אמת · שתעשו כשתבאו ותכבשו את

מצודת ציון

וסדור : (ז) על · ענינו כמו עד וכן וירכתו על צידון (בראשית מט) : המעברות · מקום מעבר הירדן : (ח) עליהם · ענינו כמו אליהם כאל״ף : (ט) אימתכם · מלשון אימה ופחד : נמגו · נמסו : (י) הוביש · מלשון יבש : החרמתם · ענין מיתה

מצודת דוד

מי טמון שם : (ז) אחריהם · כן חשבו הרודפים לפי דעתם : סגרו · לפי שרצו לבקשם עוד בעיר לזה סגרו שומרי השער את השער שלא יצאו מעתה : (ח) והמה · המרגלים : (ט) וכי נפלה וגו׳ · ולא נעזר כח להלחם בכם : (יא) ולא קמה וגו׳ · ר״ל כל איש רוחו נמוכה ושפלה : הוא אלהים · א״כ היכולת בידו על כולם : (יב) ועתה · הואיל והדבר כרור : חסד · היות כי עדיין לא עשיתם לי טובה מאומה : ועשיתם וגו׳ · לזה גם אתם עשו חסד עם בית אבי מבלי הקדמת טובה מהם : אות אמת · סימן

יג וְהַחֲיִתֶם אֶת־אָבִי וְאֶת־אִמִּי וְאֶת־אַחַי וְאֶת־אַחְוֹתַי
אחיותי קרי וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר לָהֶם וְהִצַּלְתֶּם אֶת־נַפְשֹׁתֵינוּ
מִמָּוֶת׃ יד וַיֹּאמְרוּ לָהּ הָאֲנָשִׁים נַפְשֵׁנוּ תַחְתֵּיכֶם לָמוּת
אִם לֹא תַגִּידוּ אֶת־דְּבָרֵנוּ זֶה וְהָיָה בְּתֵת יְהוָה לָנוּ אֶת־
הָאָרֶץ וְעָשִׂינוּ עִמָּךְ חֶסֶד וֶאֱמֶת׃ טו וַתּוֹרִדֵם בַּחֶבֶל בְּעַד
הַחַלּוֹן כִּי בֵיתָהּ בְּקִיר הַחוֹמָה וּבַחוֹמָה הִיא יוֹשָׁבֶת׃
טז וַתֹּאמֶר לָהֶם הָהָרָה לֵּכוּ פֶּן־יִפְגְּעוּ בָכֶם הָרֹדְפִים
וְנַחְבֵּתֶם שָׁמָּה שְׁלֹשֶׁת יָמִים עַד שׁוֹב הָרֹדְפִים וְאַחַר
תֵּלְכוּ לְדַרְכְּכֶם׃ יז וַיֹּאמְרוּ אֵלֶיהָ הָאֲנָשִׁים נְקִיִּם אֲנַחְנוּ
מִשְּׁבֻעָתֵךְ הַזֶּה אֲשֶׁר הִשְׁבַּעְתָּנוּ׃ יח הִנֵּה אֲנַחְנוּ בָאִים
בָּאָרֶץ אֶת־תִּקְוַת חוּט הַשָּׁנִי הַזֶּה תִּקְשְׁרִי בַּחַלּוֹן אֲשֶׁר

רש"י

העיר שתכירו האות ותאמינו: (טו) ותורדם בחבל בעד החלון · באותו חבל ותלון היו הנואפים עולים אליה אמרה רבש"ע באלו חטאתי באלו תמחול לי: (טז) עד שוב הרודפים · נגלה בה רוח הקודש שישובו לסוף שלשת ימים: (יז) נקים אנחנו · הרי אנו תולין הדבר בך לעשות האות הזה: (יח) את

מצודת דוד

סימן אמיתי למען ידעו כל ישראל לבל ישלחו בנו יד: (יד) נפשנו וגו' · אם מי ירצה לשלוח בכם יד נמסור עצמנו למיתה בכדי להציל אתכם: את דברנו זה · את האות שאתה מבקש ונתנה לך כי אם תגיד לגלות האות הרבה יעשוהו להציל עצמם: חסד ואמת · היות אתה עשית עמנו חסד אבל צפית לתשלום גמול אבל אנו נעשה עמך חסד של אמת מבלי תקות תשלום גמול: (טו) בעד החלון · כי שערי העיר סגרו: בקיר החומה · ופני החלון אל מחוץ לחומה: (טז) פן יפגעו · כשתלכו עתה לדרככם פן יפגשו בכם הרודפים בשובם: שמה · בההר: (יז) נקים · ר"ל רוצים אנחנו להיות נקיים מעון בטול שבועה ולזה נפרש הדבר היטב: (יח) אנחנו באים · ר"ל בעת נבוא בארץ: הזה · אשר הורדתנו בו: תקשרי · להיות לאות

מצודת ציון

וכליון: (טו) בקיר · בכותל: (טז) יפגעו · ענין פגישה: ונחבתם · מלשון מחבואה ור"ל תסתרו במקום מחבואה: (יח) תקות · מלשון קו וחבל וכן נטה קו (איכה ב): השני · ר"ל צבוע בצבע אדומה כמו ותולעת

הוֹרַדְתֵּנוּ בוֹ וְאֶת־אָבִיךְ וְאֶת־אִמֵּךְ וְאֶת־אַחַיִךְ וְאֵת כָּל־
בֵּית אָבִיךְ תַּאַסְפִי אֵלַיִךְ הַבָּיְתָה׃ יט וְהָיָה כֹּל אֲשֶׁר־
יֵצֵא מִדַּלְתֵי בֵיתֵךְ הַחוּצָה דָּמוֹ בְרֹאשׁוֹ וַאֲנַחְנוּ נְקִיִּם וְכֹל
אֲשֶׁר יִהְיֶה אִתָּךְ בַּבַּיִת דָּמוֹ בְרֹאשֵׁנוּ אִם־יָד תִּהְיֶה־בּוֹ׃
כ וְאִם־תַּגִּידִי אֶת־דְּבָרֵנוּ זֶה וְהָיִינוּ נְקִיִּם מִשְּׁבֻעָתֵךְ אֲשֶׁר
הִשְׁבַּעְתָּנוּ׃ כא וַתֹּאמֶר כְּדִבְרֵיכֶם כֶּן־הוּא וַתְּשַׁלְּחֵם וַיֵּלֵכוּ
וַתִּקְשֹׁר אֶת־תִּקְוַת הַשָּׁנִי בַּחַלּוֹן׃ כב וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ הָהָרָה
וַיֵּשְׁבוּ שָׁם שְׁלֹשֶׁת יָמִים עַד־שָׁבוּ הָרֹדְפִים וַיְבַקְשׁוּ
הָרֹדְפִים בְּכָל־הַדֶּרֶךְ וְלֹא מָצָאוּ׃ כג וַיָּשֻׁבוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים
וַיֵּרְדוּ מֵהָהָר וַיַּעַבְרוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וַיְסַפְּרוּ־לוֹ
אֵת כָּל־הַמֹּצְאוֹת אוֹתָם׃ כד וַיֹּאמְרוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ כִּי־נָתַן
יְהוָה בְּיָדֵנוּ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ וְגַם־נָמֹגוּ כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ
מִפָּנֵינוּ׃ ג א וַיַּשְׁכֵּם יְהוֹשֻׁעַ בַּבֹּקֶר וַיִּסְעוּ מֵהַשִּׁטִּים וַיָּבֹאוּ
עַד־הַיַּרְדֵּן הוּא וְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיָּלִנוּ שָׁם טֶרֶם יַעֲבֹרוּ׃

רש"י

תקות חוט השני · לשון קו וחבל : (יט) דמו בראשו · עון הריגתו על ראשו תהא כי הוא יגרום מיתתו : דמו בראשנו · עון הריגתו תהא עלינו : (כג) ויעברו · את הירדן :

מצודת ציון

שני (שמות כ"ה) : תאספי · ענין הכנסה כמו ואין איש מאסף אותם (שופטים י"ט) : (כג) המוצאות ·

מצודת דוד

לאות וסימן : בו · מוסב על החלון ור"ל דרך בו : (יט) דמו בראשו · ר"ל עון מיתתו על עצמו כי פשע בנפשו : ואנחנו נקים · כי אי אפשר בוא לשומרו מן המיתה : (כ) זה · הסימן והאות הזה : (כא) כן הוא · ר"ל זהו הדרך הנכון : ותשלחם · לפי שהלכו אל ההר בעצתה אמר ותשלחם : ותקשור · בעת שבאו ישראל בארץ : (כד) כי נתן · במקרא שלפניו נאמר שספרו המוצאות אותם וכאשר תמו לספר אמרו הנה תכלית הדבר הוא דע כי נתן ה' כו' : ג (א) שם · אצל הירדן :

ב וַיְהִי מִקְצֵה שְׁלֹשֶׁת יָמִים וַיַּעַבְרוּ הַשֹּׁטְרִים בְּקֶרֶב
הַמַּחֲנֶה׃ ג וַיְצַוּוּ אֶת־הָעָם לֵאמֹר כִּרְאֹתְכֶם אֵת אֲרוֹן
בְּרִית־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם נֹשְׂאִים אֹתוֹ וְאַתֶּם
תִּסְעוּ מִמְּקוֹמְכֶם וַהֲלַכְתֶּם אַחֲרָיו׃ ד אַךְ ׀ רָחוֹק יִהְיֶה
בֵּינֵיכֶם וּבֵינָו וביניו קרי כְּאַלְפַּיִם אַמָּה בַּמִּדָּה אַל־תִּקְרְבוּ
אֵלָיו לְמַעַן אֲשֶׁר־תֵּדְעוּ אֶת־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ־בָהּ כִּי
לֹא עֲבַרְתֶּם בַּדֶּרֶךְ מִתְּמוֹל שִׁלְשׁוֹם׃ (✡) ה וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ
אֶל־הָעָם הִתְקַדָּשׁוּ כִּי מָחָר יַעֲשֶׂה יְהוָה בְּקִרְבְּכֶם

רש"י

(ג) והלכתם אחריו · נשתנה המסע בזה מאשר מסעות שכל זמן שמשה היה קיים היה עמוד הענן נוסע תחלה ומראה לפם הדרך והארון נוסע אחר ב' דגלים עכשיו הארון נוסע תחלה : והכהנים הלוים · לפי שילאו כולם מלוי (אבי) אבי עמרם נקראו לוים כמו שפירשו רבותינו בכ"ד במ"ח מקומות (ביבמות פ"ו ע"ב · ובכורות ג' · ובחולין כ"ד · ותמיד כ"ז · איתא בכ"ד מקומות) נקראו הכהנים לוים וזה טעמו של דבר · מ"ל : (ד) אך רחוק יהיה · כבודו של מקום הוא : וביניו · כמו ובינו ודומה לו ישמח ישראל בעושיו · ד"א ב' ארונות היו של שכינה ושל יוסף מהלכין יחד : כאלפים אמה · כדי שתהיו יכולין לילך ולהתפלל לפניו בשבת כך מפורש במדרש תנחומא לפי שידע שעתידין להיות צרים לפני יריחו בשבת : למען אשר תדעו · מוסב על והלכתם אחריו : כי לא עברתם בדרך · לא הלכתם בענין זה עד הנה : (ה) ויאמר יהושע · ביום השלישי ויום ג' של אבל היה ראשון לג' הימים : התקדשו · הזדמנו : כי מחר ·

מצודת דוד / מצודת ציון

(ב) שלשת ימים · וכמ"ש בעוד מה שקרה להם : ג (ד) מתמול ·
שלשת ימים וגו' (לעיל א): (ג) ארון כמו מאתמול: שלשום · יום השלישי
ברית ה' · הארון שבו הלוחות שכרת
ה' ברית עם ישראל בעת אשר נתנם : ואתם · ואז אתם תסעו : (ד) וביניו·
ובין הארון : כאלפים · אלפים מצומצמים שנאמר במדה והכ"ף באה
לאמתת הדבר וכן מכרה כיום (בראשית כ"ה) : למען וגו' · מוסב למקרא
שלפניו לומר לכו אחר הארון למען תדעו הדרך כי לא עברתם בה מעולם :
(ה) כי מחר וגו' נפלאות · ולזה מהראוי להיות אז קדושים וטהורים
מטומאה

נִפְלָאוֹת: ו וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הַכֹּהֲנִים לֵאמֹר שְׂאוּ אֶת־
אֲרוֹן הַבְּרִית וְעִבְרוּ לִפְנֵי הָעָם וַיִּשְׂאוּ אֶת־אֲרוֹן הַבְּרִית
וַיֵּלְכוּ לִפְנֵי הָעָם: (❖) ז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ הַיּוֹם הַזֶּה
אָחֵל גַּדֶּלְךָ בְּעֵינֵי כָּל־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יֵדְעוּן כִּי כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי
עִם־מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ: ח וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת־הַכֹּהֲנִים
נֹשְׂאֵי אֲרוֹן־הַבְּרִית לֵאמֹר כְּבֹאֲכֶם עַד־קְצֵה מֵי הַיַּרְדֵּן
בַּיַּרְדֵּן תַּעֲמֹדוּ: [ ] ט וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גֹּשׁוּ
הֵנָּה וְשִׁמְעוּ אֶת־דִּבְרֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: י וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ
בְּזֹאת תֵּדְעוּן כִּי אֵל חַי בְּקִרְבְּכֶם וְהוֹרֵשׁ יוֹרִישׁ מִפְּנֵיכֶם
אֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־הַחִתִּי וְאֶת־הַחִוִּי וְאֶת־הַפְּרִזִּי וְאֶת־
הַגִּרְגָּשִׁי וְהָאֱמֹרִי וְהַיְבוּסִי: יא הִנֵּה אֲרוֹן הַבְּרִית אֲדוֹן
כָּל־הָאָרֶץ עֹבֵר לִפְנֵיכֶם בַּיַּרְדֵּן: יב וְעַתָּה קְחוּ לָכֶם שְׁנֵי

ר ש " י

בעברכם את הירדן : נפלאות · ת"י פרישן : (ו) ויאמר יהושע אל הכהנים · ביום המחרת : שאו את ארון הברית · עד עכשיו נשאו הלוים והיום הכהנים : (ח) כבאכם עד קצה מי הירדן · כשתכנסו לפנים משפתו : בירדן תעמדו · עד אשר יעברו כל העם אל העבר השני : (ט) גשו הנה · למצא את כולם בין שני בדי ארון זה אחד מן המקומות שהחזיק מועט את המרובה : (י) בזאת תדעון · במה שאתם רואים שכלכם מצומצמין כאן : (יא) הברית אדון כל הארץ · ברית של הקב"ה שהוא אדון כל הארץ · ואל תתמה על ה"א של הברית שהרבה מקראות מדברים כך כמו המסגרות המכונות· העמק הפגרים: עובר לפניכם · מקדים לפניכם ליכנס לתוך הירדן : (יב) קחו לכם שני

מצודת דוד | מצודת ציון

שלפני היום הזה : (ז) אחל · מלשון מטומאה : אשר ידעון · על ידי
התחלה : (י) והורש יוריש · מענין הנפלאות אשר אעשה על ידך :(ח) עד
גרושין כמו ויורש משם (שם א') : קצה · בקצהו המערבי : בירדן
תעמודו · ולא תצאו מיד אל החרבה :
(י) בזאת · בהפלא שהולך ומפרש : (יא) ארון וגו' · ר"ל של אדון וגו' :
(יב) קחו לכם · להיות שם במקום כולכם לעמוד קרוב לארון ויראו שם
כי

עָשָׂר אִישׁ מִשִּׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ־אֶחָד אִישׁ־אֶחָד לַשָּׁבֶט׃
יג וְהָיָה כְּנוֹחַ כַּפּוֹת רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי אֲרוֹן יְהוָה אֲדוֹן
כָּל־הָאָרֶץ בְּמֵי הַיַּרְדֵּן מֵי הַיַּרְדֵּן יִכָּרֵתוּן הַמַּיִם הַיֹּרְדִים
מִלְמָעְלָה וְיַעַמְדוּ נֵד אֶחָד׃ יד וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָעָם מֵאָהֳלֵיהֶם
לַעֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן וְהַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי הָאָרוֹן הַבְּרִית לִפְנֵי הָעָם׃
טו וּכְבוֹא נֹשְׂאֵי הָאָרוֹן עַד־הַיַּרְדֵּן וְרַגְלֵי הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי
הָאָרוֹן נִטְבְּלוּ בִּקְצֵה הַמָּיִם וְהַיַּרְדֵּן מָלֵא עַל־כָּל־גְּדוֹתָיו
כֹּל יְמֵי קָצִיר׃ טז וַיַּעַמְדוּ הַמַּיִם הַיֹּרְדִים מִלְמַעְלָה קָמוּ
נֵד־אֶחָד הַרְחֵק מְאֹד בְאָדָם מאדם קרי הָעִיר אֲשֶׁר מִצַּד
צָרְתָן וְהַיֹּרְדִים עַל יָם הָעֲרָבָה יָם־הַמֶּלַח תַּמּוּ נִכְרָתוּ

רש"י

עשר איש · הכינו אותם להיות נכונים למה שאלוה אותם כשתעברו את הירדן : (יג) המים היורדים מלמעלה · למטה כדרך כל הנהרות המושכים : ויעמדו נד אחד · כשירדו המים עד מקום שנכרתו שם ואינם יורדים משם ולמטה אלא הם מתקבצים ונגדשין ועולין למעלה כיפין ע"ג כיפין : נד · כמו כונס כנד · נד קציר · ל' גובה וכן חברם מנחם : (טו) גדותיו · ל' שפה גבוה : כל ימי קציר · שימי ניסן ימי קציר הם : (טז) הרחק מאד · ממקום שעמדו שם נפסקו : מאדם העיר · כך שמה : והיורדים · אותם שהין יורדים משם ולמטה תחלה : תמו נכרתו · עברו כדרך הליכתן ככל

מצודת דוד

כי כאשר ינוחו כפות רגלי הכהנים מיד יכרתו המים : (יג) והיה כנוח · מוסב למעלה לומר שהמה יראו כאשר ינוחו כפות רגלי הכהנים מיד יכרתון המים היורדים עתה מלמעלה וילכו להם : ויעמדו · המים אשר יבאו נאח"ז אל מקום הכריתה יעמדו שם נד אחד : (טו) בקצה המים · בעבר המזרחי : והירדן מלא · בא להגדיל הנס ולומר אף שמי הירדן מרובים הם שאפילו בכל ימי קציר שדרך מי הנהרות להתמעט היה הוא מלא על כל שפתיו : (טז) ויעמדו · מוסב למעלה לומר הנה עם כל ריבוי המים עמדו היורדים מלמעלה אחר הכריתה וקמו נד אחד : הרחק מאד · הנד ההוא היה רחוק מאד מהעיר ששמה אדם העומדת בצד צרתן: והיורדים · המים שירדו קודם הכריתה לצד ים הערבה והוא ים המלח : תמו נכרתו ·

מצודת ציון

(יג) נד · תל וקבוץ אחד וכן נצבו כמו נד נוזלים (שמות ט"ו) : (טו) גדותיו · הם שפתי הנהר סביב המים כמו והלך על כל גדותיו (ישעיה ח'): (טז) תמו· מלשון תם והשלמה:

וְהָעָם עָבְרוּ נֶגֶד יְרִיחוֹ׃ יז וַיַּעַמְדוּ הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי הָאָרוֹן
בְּרִית־יְהוָה בֶּחָרָבָה בְּתוֹךְ הַיַּרְדֵּן הָכֵן וְכָל־יִשְׂרָאֵל עֹבְרִים
בֶּחָרָבָה עַד אֲשֶׁר־תַּמּוּ כָּל־הַגּוֹי לַעֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן׃
ד א וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־תַּמּוּ כָל־הַגּוֹי לַעֲבוֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן ° וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר׃ ב קְחוּ לָכֶם מִן־הָעָם שְׁנֵים
עָשָׂר אֲנָשִׁים אִישׁ־אֶחָד אִישׁ־אֶחָד מִשָּׁבֶט׃ ג וְצַוּוּ אוֹתָם
לֵאמֹר שְׂאוּ־לָכֶם מִזֶּה מִתּוֹךְ הַיַּרְדֵּן מִמַּצַּב רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים
הָכִין שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה אֲבָנִים וְהַעֲבַרְתֶּם אוֹתָם עִמָּכֶם
וְהִנַּחְתֶּם אוֹתָם בַּמָּלוֹן אֲשֶׁר־תָּלִינוּ בוֹ הַלָּיְלָה׃ (❖) ד וַיִּקְרָא
יְהוֹשֻׁעַ אֶל־שְׁנֵים הֶעָשָׂר אִישׁ אֲשֶׁר הֵכִין מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל
אִישׁ־אֶחָד אִישׁ־אֶחָד מִשָּׁבֶט׃ ה וַיֹּאמֶר לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ
עִבְרוּ לִפְנֵי אֲרוֹן יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶל־תּוֹךְ הַיַּרְדֵּן וְהָרִימוּ

ר ש " י — פסקא באמצע פסוק

הנחלים ההולכים אל הים עד אשר תמו : (יז) ויעמדו הכהנים · אצל שפת הירדן : בתוך הירדן · וכל זמן שעמדו לא ירדו המים העליונים למטה ובתוך כך כל העם עוברים בחרבה : הכן · מכוונים ונצבים זה כנגד זה : (ב) שנים עשר אנשים · הם שנזכרים למעלה להיות נכונים: (ג) והעברתם אותם עמכם · כמצות משה לבנות מהם מזבח בהר עיבל ולכתוב עליהם את דברי התורה וכן ביום באו אל הר עיבל ובנו בהם את המזבח והעלו עולות ושלמים ואכלו ושתו וקפלו אותם ובאו ולנו בגלגל : (ה) עברו לפני ארון

מצודת ציון

ד (ה) והרימו · והגביהו :

מצודת דוד

המים ההם תמו ממקומם ונכרתו והלכו להם ונשאר המקום חורב ויובש: (יז) ויעמדו·לא יצאו מיד מן הירדן רק עמדו בעבר המערבי עד עברו כולם וכאשר לוה : הכן · ר"ל עמדו מוכן ומתוקן דרך קבע עד עברו כולם :
ד (ג) מתוך הירדן·לוה להם לחזור אל קצה הירדן אחר שיצאו ממנו: ממצב· ממקום שהכהנים נצבים מוכן ומתוקן כי נשאו רגליהם ולקחו האבנים אשר תחתיהם : (ד) אשר הכין · לעמוד קרוב לארון לראות אשר מיד כנות רגלי הכהנים יכרתו המים · כמ"ש למעלה : (ה) אל תוך הירדן · כי

כגר

לָכֶם אִישׁ אֶבֶן אַחַת עַל־־שִׁכְמוֹ לְמִסְפַּר שִׁבְטֵי בְנֵי־־
יִשְׂרָאֵל׃ ו לְמַעַן תִּהְיֶה זֹאת אוֹת בְּקִרְבְּכֶם כִּי־יִשְׁאָלוּן
בְּנֵיכֶם מָחָר לֵאמֹר מָה הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה לָכֶם׃ ז וַאֲמַרְתֶּם
לָהֶם אֲשֶׁר נִכְרְתוּ מֵימֵי הַיַּרְדֵּן מִפְּנֵי אֲרוֹן בְּרִית־־יְהוָה
בְּעָבְרוֹ בַּיַּרְדֵּן נִכְרְתוּ מֵי הַיַּרְדֵּן וְהָיוּ הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה לְזִכָּרוֹן
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַד־עוֹלָם׃ ח וַיַּעֲשׂוּ־כֵן בְנֵי־יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר
צִוָּה יְהוֹשֻׁעַ וַיִּשְׂאוּ שְׁתֵּי־־עֶשְׂרֵה אֲבָנִים מִתּוֹךְ הַיַּרְדֵּן
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־־יְהוֹשֻׁעַ לְמִסְפַּר שִׁבְטֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
וַיַּעֲבִרוּם עִמָּם אֶל־־הַמָּלוֹן וַיַּנִּחוּם שָׁם׃ ט וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה
אֲבָנִים הֵקִים יְהוֹשֻׁעַ בְּתוֹךְ הַיַּרְדֵּן תַּחַת מַצַּב רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים
נֹשְׂאֵי אֲרוֹן הַבְּרִית וַיִּהְיוּ שָׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ י וְהַכֹּהֲנִים
נֹשְׂאֵי הָאָרוֹן עֹמְדִים בְּתוֹךְ הַיַּרְדֵּן עַד־תֹּם כָּל־הַדָּבָר אֲשֶׁר־
צִוָּה יְהוָה אֶת־־יְהוֹשֻׁעַ לְדַבֵּר אֶל־הָעָם כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה
מֹשֶׁה אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וַיְמַהֲרוּ הָעָם וַיַּעֲבֹרוּ׃ יא וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־

ר ש " י

וגו' · הכנסו עתה בירדן ועברו עד לפני הכהנים : (ז) והיו האבנים האלה· בגלגל לזכרון זה : (ט) ושתים עשרה אבנים · אחרות הקים יהושע בתוך הירדן : (י) עד תום כל הדבר · כמו ששנינו במסכת סוטה עודם בירדן אמר להם יהושע דעו למה אתם עוברים את הירדן על מנת שתורישו את כל יושבי הארץ כו' : (יא) ויהי כאשר תם כל העם לעבור ויעבור ארון וגו' ·

מצודת דוד

בכר יצאו ממנו כאמור : (ו) אות · סימן לזכרון: מחר· ר"ל לאחר זמן :

מצודת ציון

(ט) תחת · במקום :

(ט) ושתים וגו' · אלו היו אחרים : עד היום הזה · ר"ל עד עולם כי כל קורא הפסוק הזה בזמנו אומר עד היום הזה והוא כלל גדול בדברי הנביאים : (י) לדבר אל העם · אחז"ל שה' צוה לו לדבר אל העם לאמר דעו שאתם עוברים את הירדן בחרבה על מנת לגרש כל יושבי הארץ והדבר ההוא בעצמו צוה לו משה: וימהרו · בעבור כבוד הארון שעמד עד עברם:

תַּם כָּל־הָעָם לַעֲבוֹר וַיַּעֲבֹר אֲרוֹן־יְהוָֹה וְהַכֹּהֲנִים לִפְנֵי
הָעָם׃ יב וַיַּעַבְרוּ בְּנֵי־רְאוּבֵן וּבְנֵי־גָד וַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה
חֲמֻשִׁים לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵיהֶם מֹשֶׁה׃
יג כְּאַרְבָּעִים אֶלֶף חֲלוּצֵי הַצָּבָא עָבְרוּ לִפְנֵי יְהוָֹה לַמִּלְחָמָה
אֶל עַרְבוֹת יְרִיחוֹ׃ (*) יד בַּיּוֹם הַהוּא גִּדַּל יְהוָֹה אֶת־יְהוֹשֻׁעַ
בְּעֵינֵי כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיִּרְאוּ אֹתוֹ כַּאֲשֶׁר יָרְאוּ אֶת־מֹשֶׁה כָּל־
יְמֵי חַיָּיו׃ [ ] טו וַיֹּאמֶר יְהוָֹה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר׃
טז צַוֵּה אֶת־הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי אֲרוֹן הָעֵדוּת וְיַעֲלוּ מִן־
הַיַּרְדֵּן׃ יז וַיְצַו יְהוֹשֻׁעַ אֶת־הַכֹּהֲנִים לֵאמֹר עֲלוּ מִן־
הַיַּרְדֵּן׃ יח וַיְהִי בַּעֲלוֹת כעלות קרי הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאֵי אֲרוֹן
בְּרִית־יְהוָֹה מִתּוֹךְ הַיַּרְדֵּן נִתְּקוּ כַּפּוֹת רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים אֶל
הֶחָרָבָה וַיָּשֻׁבוּ מֵי־הַיַּרְדֵּן לִמְקוֹמָם וַיֵּלְכוּ כִתְמוֹל־שִׁלְשׁוֹם

רש"י

לא כדרך שעברו האחרים אלא כמו שמפורש למטה בענין נתקו כפות רגלי הכהנים לאחוריהם אל החרבה על השפה שנכנסו בה שהיו עומדים אצלה וחזרו המים לאחוריהם לילך כתמול שלשום נמצא ארון ונושאיו מצד זה וכל ישראל מצד זה נשא הארון את נושאיו ועבר : לפני העם · לעיני העם : (טז) צוה את הכהנים · כאן פירש הכתוב את האמור למעלה היאך עבר ארון ה' והכהנים לפני העם וגו' : ויעלו מן הירדן · ויעברו אין כתיב כאן אלא ויעלו למדנו שעל השפה שהיו עומדין אצלה עלו ואי אפשר לומר שהיו עומדין אצל שפת הירדן שבמערב שהרי נאמר למעלה נטבלו רגלי הכהנים בקצה המים ושם נאמר ויעמדו הכהנים וכל ישראל עוברים : (יח) נתקו כפות רגלי הכהנים · מן המים אל החרבה שאצלה וישובו המים למקומם נמצא ארון מצד זה וישראל מצד זה נשא ארון את נושאיו ועבר **ועל דבר**

מצודת ציון

(יג) חלוצי · מזויינים כמו חלוצים תעברו (דברים ג') : ערבות · ענינו כמו מדבר : (יח) נתקו · נעתקו והוסרו ממקומם :

גורים

מצודת דוד

(יא) ויעבור ארון ה' · אחר שלוה יהושע להכהנים לעלות מן הירדן כמ"ש למטה אז עבר הארון ללכת לפני העם : (יג) **לפני** ה' · ר"ל בשליחותו

של

עַל־כָּל־גְּדוֹתָיו׃ יט וְהָעָם עָלוּ מִן־הַיַּרְדֵּן בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ
הָרִאשׁוֹן וַיַּחֲנוּ בַּגִּלְגָּל בִּקְצֵה מִזְרַח יְרִיחוֹ׃ כ וְאֵת שְׁתֵּים
עֶשְׂרֵה הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר לָקְחוּ מִן־הַיַּרְדֵּן הֵקִים
יְהוֹשֻׁעַ בַּגִּלְגָּל׃ כא וַיֹּאמֶר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אֲשֶׁר
יִשְׁאָלוּן בְּנֵיכֶם מָחָר אֶת־אֲבוֹתָם לֵאמֹר מָה הָאֲבָנִים
הָאֵלֶּה׃ כב וְהוֹדַעְתֶּם אֶת־בְּנֵיכֶם לֵאמֹר בַּיַּבָּשָׁה עָבַר
יִשְׂרָאֵל אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה׃ כג אֲשֶׁר־הוֹבִישׁ יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
אֶת־מֵי הַיַּרְדֵּן מִפְּנֵיכֶם עַד־עָבְרְכֶם כַּאֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם לְיַם־סוּף אֲשֶׁר־הוֹבִישׁ מִפָּנֵינוּ עַד־עָבְרֵנוּ׃
כד לְמַעַן דַּעַת כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ אֶת־יַד יְהוָה כִּי חֲזָקָה
הִיא לְמַעַן יְרָאתֶם אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כָּל־הַיָּמִים׃
ה א וַיְהִי כִשְׁמֹעַ כָּל־מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן
יָמָּה וְכָל־מַלְכֵי הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר עַל־הַיָּם אֵת אֲשֶׁר־הוֹבִישׁ
יְהוָה אֶת־מֵי הַיַּרְדֵּן מִפְּנֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל עַד־עָבְרָנוּ עברם קרי
וַיִּמַּס לְבָבָם וְלֹא־הָיָה בָם עוֹד רוּחַ מִפְּנֵי בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל׃ [ ]
ב בָּעֵת הַהִיא אָמַר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ עֲשֵׂה לְךָ חַרְבוֹת
צֻרִים וְשׁוּב מֹל אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שֵׁנִית׃ ג וַיַּעַשׂ־לוֹ

רש"י

זה נענש עוזא כשאחז בארון · נושאיו נשא עצמו לא כל שכן : (כ) הקים יהושע בגלגל · הוא המלון אשר לנו בו הלילה : (א) אשר בעבר הירדן ימה · לצד שעברו בני ישראל הוא צד של מערבי ועד עכשיו היו בעבר מזרחי : (ב) חרבות צורים · כתרגומו אזמלון חריפין וכן אף תשיב צור חרבו (תהלים פ"ט) כשהחריפות נהפך לצדדין ואינו חותך יפה · וכן כל

מצודת דוד | מצודת ציון

של מקום : (כד) למען יראתם· כמו ולמען יראתם ותחסר הוי"ו וכמוהו

(ב) צורים · חדודים כמו צור

נכים : ה (א) ולא היה וגו' · אמר בדרך הפלגה וגוזמא כאילו הלך מעמם רוח החיוני לגודל הפחד: (ב) ושוב מול וגו' שנית · אמר שנית כי גם

יְהוֹשֻׁעַ חַרְבוֹת צֻרִים וַיָּמָל אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־גִּבְעַת
הָעֲרָלוֹת׃ ד וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־מָל יְהוֹשֻׁעַ כָּל־הָעָם הַיֹּצֵא
מִמִּצְרַיִם הַזְּכָרִים כֹּל ׀ אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה מֵתוּ בַמִּדְבָּר בַּדֶּרֶךְ
בְּצֵאתָם מִמִּצְרָיִם׃ ה כִּי־מֻלִים הָיוּ כָּל־הָעָם הַיֹּצְאִים וְכָל־
הָעָם הַיִּלֹּדִים בַּמִּדְבָּר בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתָם מִמִּצְרַיִם לֹא־מָלוּ׃
ו כִּי ׀ אַרְבָּעִים שָׁנָה הָלְכוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר עַד־תֹּם
כָּל־הַגּוֹי אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה הַיֹּצְאִים מִמִּצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא־
שָׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לָהֶם לְבִלְתִּי
הַרְאוֹתָם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבוֹתָם לָתֶת לָנוּ
אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ׃ ז וְאֶת־בְּנֵיהֶם הֵקִים תַּחְתָּם אֹתָם
מָל יְהוֹשֻׁעַ כִּי־עֲרֵלִים הָיוּ כִּי לֹא־מָלוּ אוֹתָם בַּדָּרֶךְ׃

רש"י

כלי יוצר עליך (ישעיה נ"ד): שנית. שמלו כבר בצאת יציאתם ממצרים קהל גדול יחד וזו פעם שניה שכל הארבעים שנה שהיו במדבר לא נשבה להם רוח צפונית ולא היה להם יום נוח למול כמו ששנינו ביבמות. ורבותינו אמרו שנית זו פריעת מילה שלא נתנה לאברהם אבינו: (ג) גבעת הערלות. על שם המאורע נקרא שנעשה כמין גבעה: (ד) וזה הדבר. על ידי דבור מל אותם אמר להם סבורים אתם לירש את הארץ ערלים לא כך נאמר לאברהם ואתה את בריתי תשמור וגו' ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך (בראשית יז): כל העם היוצא. לא היה אחד מהם כאן שכלם מתו והם היו מולים שנאמר כי מולים היו: (ה) לא מלו. כמו שפירשתי שלא נשבה רוח צפונית והם שמלו עכשיו: (ז) ואת בניהם הקים תחתם. ואת

מצודת ציון

חרבו (תהלים עט): (ג) אל גבעת. בגבעת וכן ואל הארון (שמות כ"ה) ומשפטו ובהארון: (ו) זבת. מל' זיבה

מצודת דוד

בצאת אתם ממצרים נמולו כל ישראל יחד כן אמרז"ל: (ג) אל גבעת. בגבעת הערלות ונקרא שם המקום על שם המאורע: (ד) וזה הדבר. ר"ל זה היה הסבה אשר יהושע נצרך למול את כל העם ולא מלו אז זה את זה כי איך יתכן שלא ימצא בהם מי יודע למול: כל העם. ר"ל כי כל העם היוצא ממצרים שהיו נמולים וראוים למול בלא הם מתו במדבר ואינם למול לצעלם

ח וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־תַּמּוּ כָל־הַגּוֹי לְהִמּוֹל וַיֵּשְׁבוּ תַחְתָּם בַּמַּחֲנֶה
עַד חֲיוֹתָם׃ [ ] ט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ הַיּוֹם גַּלּוֹתִי
אֶת־חֶרְפַּת מִצְרַיִם מֵעֲלֵיכֶם וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא
גִּלְגָּל עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ י וַיַּחֲנוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּגִּלְגָּל וַיַּעֲשׂוּ
אֶת־הַפֶּסַח בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב בְּעַרְבוֹת
יְרִיחוֹ׃ יא וַיֹּאכְלוּ מֵעֲבוּר הָאָרֶץ מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח מַצּוֹת

רש"י

בניהם שהקים תחתיהם הם הילודים במדבר אותם מל יהושע: (ח) וישבו תחתם · באתרהון ולא נרו על העיר: עד חיותם · מן המכה: (ט) גלותי · הסירותי את חרפת מצרים שהיו אומרים ראו כי רעה נגד פניכם כוכב אחד יש ששמו רעה והוא סימן של דם רואין אנו אותו עליכם במדבר והוא שאמר משה במדבר למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם והם אינם יודעים שהוא דם מילה וכשמלו בימי יהושע ובא אותו הדם הוסרה אותה החרפה שעדיין ערב רב שעלו עמהם היו מונים להם כך דרש ר' משה הדרשן: גלותי · הסירותי כמו גל מעלי חרפה · ויגל את האבן: (יא) ממחרת הפסח · יום הנפת העומר שהקריבו עומר תחלה ומז' באדר שמת משה שפסק המן היו מסתפקין עד עכשיו ממן שבכליהם שלקטו בשבעה באדר שנאמר את המן אכלו ארבעים שנה והלא מ' שנה חסר שלשים יום שהרי תחלת ירידת המן

מצודת דוד

לזולתם: (ח) כי מולים היו · ר"ל כי לבד העם היוצאים היו נמולים אבל לא הילודים במדבר ולא היו הם א"כ ראוים למול: (ו) עד תום וגו' · וא"כ לא היה מי מהנמולים להיות ראוי והגון למול זולתו: אשר נשבע · אשר בעבור זה נשבע ה' להם לבלתי וכו': (ז) הקים תחתם · אשר הקים תחתם: אותם מל יהושע · ולא נמולו עד אז כי ערלים היו עד הזמן ההוא כי היוצאים ממצרים לא מלו בניהם בהיותם בדרך ולא היו א"כ נמולים להיות הגון וראוי למול זולת יהושע: (ט) היום גלותי · עתה העברתי מעליכם מה שהיו המצרים מחרפים לאמר הלא הם ערלים כמונו וחרפה יחשב לישראל כמ"ש כי חרפה היא לנו (בראשית ל"ד): (י) בערב · אחר חצות היום קרוי ערב כי אז נוטה החמה לבית מערבו: (יא) ממחרת הפסח · ממחרת יום ראשון של פסח שהוא

מצודת ציון

ונטיפה: (ח) תחתם · במקומם: חיותם · ענינו רפואה כמו וימרחו על השחין ויחי (ישעיה לח): (ט) גלותי · מלשון גלגל וסבוב: (יא) מעבור · תרגום של דגן הוא עבורא: וקלוי · שבלים צלוים כמו אביב קלוי באש

וְקָלוּי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה׃ יב וַיִּשְׁבֹּת הַמָּן מִמָּחֳרָת בְּאָכְלָם
מֵעֲבוּר הָאָרֶץ וְלֹא־הָיָה עוֹד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מָן וַיֹּאכְלוּ
מִתְּבוּאַת אֶרֶץ כְּנַעַן בַּשָּׁנָה הַהִיא׃ [ ] יג וַיְהִי
בִּהְיוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּירִיחוֹ וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה־אִישׁ עֹמֵד
לְנֶגְדּוֹ וְחַרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ וַיֵּלֶךְ יְהוֹשֻׁעַ אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ
הֲלָנוּ אַתָּה אִם־לְצָרֵינוּ׃ יד וַיֹּאמֶר ׀ לֹא כִּי אֲנִי שַׂר־
צְבָא־יְהוָה עַתָּה בָאתִי וַיִּפֹּל יְהוֹשֻׁעַ אֶל־פָּנָיו אַרְצָה
וַיִּשְׁתָּחוּ וַיֹּאמֶר לוֹ מָה אֲדֹנִי מְדַבֵּר אֶל־עַבְדּוֹ׃ טו וַיֹּאמֶר
שַׂר־צְבָא יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ שַׁל־נַעַלְךָ מֵעַל רַגְלֶךָ כִּי

קמץ בז"ק

רש"י

בט"ו באייר אמור מעתה בחררה שהוציאו ישראל ממצרים טעמו טעם מן: (יב) ולא היה עוד לבני ישראל מן · לפיכך ויאכלו מעבור הארץ אם היה להם מן לא היו אוכלים מן התבואה שהמן היה נוח להם משל אומר לתינוק מפני מה אתה אוכל פת שעורין לפי שאין לי פת חיטין לכך נאמר ולא היה עוד וגו': (יג) בהיות יהושע ביריחו · מכאן לעיבורה של עיר שהיא מן העיר שאי אפשר לומר בתוך יריחו: הלנו אתה · הלמסעדנא אתיתא: (יד) עתה באתי · לעזרתך שאין אדם יכול להלחם עליה ולתופסה להפיל החומה אבל בימי משה רבך באתי ולא רצה בי שנאמר אם אין פניך הולכים וגו': (טו) שר צבא ה' · ישראל שהוא צבא לה' ומיכאל היה שנאמר ומיכאל

מצודת ציון

(ויקרא כ'): בעצם היום · ר"ל בגופו של יום כמו עד עצם היום הזה (שם כ"ג) ור"ל לא בלילה שלפניו עם כי הלילה הולך אחר היום: (יב) וישבת · ענין בטול כמו שבת נוגש (ישעיה י"ד): (יג) שלופה · מגולה מתערה כמו שלף ויצא מגוה (איוב כ'): (יד) אל פניו · לפניו ר"ל לפני העומד לנגדו: (טו) של ·

מצודת דוד

שהוא זמן הקרבת העומר וקרבו העומר והדר אכלו: (יב) וישבות המן · אף כי מיום מיתת משה בשבעה באדר פסק המן מלירד מ"מ היו נזונים בהם ממן שבכליהם ובאכלם מעבור הארץ לא מצאו עוד: ויאכלו · התחילו לאכול: (יג) ביריחו · ר"ל בגבול יריחו: הלנו · בה"א השאלה לומר אם באת לעזור לנו מול האויב או לעזור להאויב: (יד) ויאמר לא · ר"ל לא באתי לעזור לאויבי ישראל כי אני שר של ישראל הקרואים צבא ה' ומה שלא ראיתני עד הנה הוא בעבור כי עתה באתי ולא מאז: מה אדוני מדבר · ר"ל דבר דברך והנני לקיימם כעבד המקיים דברי האדון:

הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עֹמֵד עָלָיו קֹדֶשׁ הוּא וַיַּעַשׂ יְהוֹשֻׁעַ כֵּן׃
ו א וִירִיחוֹ סֹגֶרֶת וּמְסֻגֶּרֶת מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵין יוֹצֵא
וְאֵין בָּא׃ [ ] ב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ רְאֵה נָתַתִּי
בְיָדְךָ אֶת־יְרִיחוֹ וְאֶת־מַלְכָּהּ גִּבּוֹרֵי הֶחָיִל׃ ג וְסַבֹּתֶם אֶת־
הָעִיר כֹּל אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה הַקֵּיף אֶת־הָעִיר פַּעַם אֶחָת
כֹּה תַעֲשֶׂה שֵׁשֶׁת יָמִים׃ ד וְשִׁבְעָה כֹהֲנִים יִשְׂאוּ שִׁבְעָה
שׁוֹפְרוֹת הַיּוֹבְלִים לִפְנֵי הָאָרוֹן וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תָּסֹבּוּ אֶת־
הָעִיר שֶׁבַע פְּעָמִים וְהַכֹּהֲנִים יִתְקְעוּ בַּשּׁוֹפָרוֹת׃ ה וְהָיָה
בִּמְשֹׁךְ ׀ בְּקֶרֶן הַיּוֹבֵל בְּשָׁמְעֲכֶם כשמעכם קרי אֶת־קוֹל
הַשּׁוֹפָר יָרִיעוּ כָל־הָעָם תְּרוּעָה גְדוֹלָה וְנָפְלָה חוֹמַת הָעִיר
תַּחְתֶּיהָ וְעָלוּ הָעָם אִישׁ נֶגְדּוֹ׃ ו וַיִּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן
אֶל־הַכֹּהֲנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שְׂאוּ אֶת־אֲרוֹן הַבְּרִית וְשִׁבְעָה
כֹהֲנִים יִשְׂאוּ שִׁבְעָה שׁוֹפְרוֹת יוֹבְלִים לִפְנֵי אֲרוֹן יְהוָה׃
ז וַיֹּאמְרוּ ויאמר קרי אֶל־הָעָם עִבְרוּ וְסֹבּוּ אֶת־הָעִיר וְהֶחָלוּץ
יַעֲבֹר לִפְנֵי אֲרוֹן יְהוָה׃ ח וַיְהִי כֶּאֱמֹר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הָעָם

ר ש " י

הרכה : (א) סגרת ומסגרת · כתרגומו אחידא בדשין דפרזלא ומתקפא בעברין דנחש : (ד) היובלים · אילים : (ה) במשוך · בתקיעה אחרונה

מצודת דוד

(טו) קדש הוא · ומהראוי לעמוד עליה יחף : ו (א) סגורת ומסגרת · ר"ל מעולם היתה סגורה בדלתים ובריח ועתה הוסיפו לסגרה עוד מפני ישראל ולא הניחו מי לצאת ממנה או לבוא בה שלא יודע מבואות העיר : (ב) גבורי החיל · ר"ל עם שהם גבורי חיל : (ג) כה תעשה · להקיף פעם אחת ביום : (ד) יתקעו · בכל יום בעת יקיפו : (ה) את קול · ר"ל הקול ההוא המאריך בתקיעה נמשכת : איש נגדו · לא יצטרכו להקיף ולעלות בה כי כל החומה תפול : (ח) ויהי

מצודת ציון

הסר וכן כמשה של נעלך (שמות ג'): ו (ג) הקיף · ענין סבוב כמו הקיפו עלי יחד (תהלי' פ"ח): (ד) היובלים · האילים כן תרגומו : (ה) במשוך · בהאריך הקול: (ו) והחלוץ · הם ב"ג וב"ר וחצי שבט מנשה כולם היו

וְשִׁבְעָה הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאִים שִׁבְעָה שׁוֹפְרוֹת הַיּוֹבְלִים לִפְנֵי
יְהוָה עָבְרוּ וְתָקְעוּ בַּשּׁוֹפָרוֹת וַאֲרוֹן בְּרִית יְהוָה הֹלֵךְ
אַחֲרֵיהֶם : ט וְהֶחָלוּץ הֹלֵךְ לִפְנֵי הַכֹּהֲנִים תָּקְעוּ תקעי קרי
הַשּׁוֹפָרוֹת וְהַמְאַסֵּף הֹלֵךְ אַחֲרֵי הָאָרוֹן הָלוֹךְ וְתָקוֹעַ
בַּשּׁוֹפָרוֹת : י וְאֶת־הָעָם צִוָּה יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר לֹא תָרִיעוּ
וְלֹא־תַשְׁמִיעוּ אֶת־קוֹלְכֶם וְלֹא־יֵצֵא מִפִּיכֶם דָּבָר עַד יוֹם
אָמְרִי אֲלֵיכֶם הָרִיעוּ וַהֲרִיעֹתֶם : יא וַיַּסֵּב אֲרוֹן־יְהוָה אֶת־
הָעִיר הַקֵּף פַּעַם אֶחָת וַיָּבֹאוּ הַמַּחֲנֶה וַיָּלִינוּ בַּמַּחֲנֶה : (ס)
יב וַיַּשְׁכֵּם יְהוֹשֻׁעַ בַּבֹּקֶר וַיִּשְׂאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־אֲרוֹן יְהוָה :
יג וְשִׁבְעָה הַכֹּהֲנִים נֹשְׂאִים שִׁבְעָה שׁוֹפְרוֹת הַיֹּבְלִים לִפְנֵי
אֲרוֹן יְהוָה הֹלְכִים הָלוֹךְ וְתָקְעוּ בַּשּׁוֹפָרוֹת וְהֶחָלוּץ
הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם וְהַמְאַסֵּף הֹלֵךְ אַחֲרֵי אֲרוֹן יְהוָה הוֹלֵךְ הלוך קי
וְתָקוֹעַ בַּשּׁוֹפָרוֹת : יד וַיָּסֹבּוּ אֶת־הָעִיר בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי פַּעַם
אַחַת וַיָּשֻׁבוּ הַמַּחֲנֶה כֹּה עָשׂוּ שֵׁשֶׁת יָמִים : טו וַיְהִי ו
בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיַּשְׁכִּמוּ כַּעֲלוֹת הַשַּׁחַר וַיָּסֹבּוּ אֶת־הָעִיר

רש"י

כשצריך התוקע את הקול : תחתיה · במקומה : (ט) והחלוץ · בני ראובן ובני גד היו עוברים לפניהם לפי שהיו בני גד גבורים ומכים בזרוע חזקה כמו שנאמר וטרף זרוע אף קדקד : (יג) והמאסף · שבט דן שנוסע אחרון והוא מאסף את כל המתעכבים האחרונים : (טו) ביום השביעי ·

מצודת ציון

מזויינים ביותר כמ"ש בהם חלוצים תעברו (דברים ג') : (ט) והמאסף· דגל מחנה דן נקרא מאסף ע"ש שהלכו באחרונה והיו מאספים כל הנכשלים מסבת זנות שהלכו ראשונים : (טו) השחר· הוא האור הנוצץ בפאת מזרח :

מצודת דוד

כאמור ר"ל כן עשו כאשר אמר יהושע אל העם ושבעה וגו' : (ט) תוקעי השופרות· חוזר על הכהנים : הלוך ותקוע · ר"ל לא עמדו הכהנים בעת תקיעה כי אם הלכו ותקעו : (יב) וישכם· ביום השני : (יג) הלוך ותקוע · כפל הדבר לומר שלא פסקו (טו) בעלות השחר · להיות הזמן מספיק להקיף שבעה

כַּמִּשְׁפָּט הַזֶּה שֶׁבַע פְּעָמִים רַק בַּיּוֹם הַהוּא סָבְבוּ אֶת־
הָעִיר שֶׁבַע פְּעָמִים׃ טז וַיְהִי בַּפַּעַם הַשְּׁבִיעִית תָּקְעוּ
הַכֹּהֲנִים בַּשּׁוֹפָרוֹת וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הָעָם הָרִיעוּ כִּי־
נָתַן יְהוָה לָכֶם אֶת־הָעִיר׃ יז וְהָיְתָה הָעִיר חֵרֶם הִיא
וְכָל־אֲשֶׁר־בָּהּ לַיהוָה רַק רָחָב הַזּוֹנָה תִּחְיֶה הִיא וְכָל־
אֲשֶׁר אִתָּהּ בַּבַּיִת כִּי הֶחְבְּאַתָה אֶת־הַמַּלְאָכִים אֲשֶׁר
שָׁלָחְנוּ׃ יח וְרַק־אַתֶּם שִׁמְרוּ מִן־הַחֵרֶם פֶּן־תַּחֲרִימוּ
וּלְקַחְתֶּם מִן־הַחֵרֶם וְשַׂמְתֶּם אֶת־מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל לְחֵרֶם
וַעֲכַרְתֶּם אוֹתוֹ׃ יט וְכֹל כֶּסֶף וְזָהָב וּכְלֵי נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל
קֹדֶשׁ הוּא לַיהוָה אוֹצַר יְהוָה יָבוֹא׃ כ וַיָּרַע הָעָם
וַיִּתְקְעוּ בַּשֹּׁפָרוֹת וַיְהִי כִשְׁמֹעַ הָעָם אֶת־קוֹל הַשּׁוֹפָר
וַיָּרִיעוּ הָעָם תְּרוּעָה גְדוֹלָה וַתִּפֹּל הַחוֹמָה תַּחְתֶּיהָ וַיַּעַל
הָעָם הָעִירָה אִישׁ נֶגְדּוֹ וַיִּלְכְּדוּ אֶת־הָעִיר׃ כא וַיַּחֲרִימוּ אֶת־
כָּל־אֲשֶׁר בָּעִיר מֵאִישׁ וְעַד־אִשָּׁה מִנַּעַר וְעַד־זָקֵן וְעַד

רש"י

שבת היה: (יז) והיתה העיר חרם · הקדש כי היום שבת קדש וראוי להיות קדש שלא הנשלל בו: (יח) ועכרתם · לשון מים עכורים:

מצודת דוד

פעמים: רק וגו' · ולזה הוצרכו להשכים אז יותר משאר הימים: (טז) תקעו · ר"ל תקיעה נמשכת וארוכה: חרם · לאבדון וכריתה: היא וגו' · ר"ל העיר עצמה ומה שבה מהדברים שאינם ראוים להביא לאוצר ה': לה' · ר"ל לשם ה' ולכבודו: (יח) שמרו · את עצמכם וזולתכם מלקחת מה מן החרם: פן תחרימו ולקחתם וגו' · פן תכריתו את ישראל במה שתקחו מן החרם כי כולם יאבדו וזהו ושמתם וכו': (יט) וכל כסף וגו' · שהם הדברים הראוים לאוצר ה': (כ) וירע העם · ותוזר ומפרש כשמוע העם קול השופר כשהיא מארכת

מצודת ציון

המזרח טרם יעלה השמש: כמשפט הזה · ר"ל כמנהג הזה: (יז) חרם · פעם תשמש על חרמי גבוה והקדש ופעם תשמש על כריתה ושממון: החבאתה · הסתירה: (יח) ועכרתם · מענין השחתה ובלבול כמו עכרתם אותי (בראשית ל"ד): (כ) וירע · מלשון תרועה: (כא) לפי חרב ·

שׁוֹר וָשֶׂה וַחֲמוֹר לְפִי־חָרֶב׃ כב וְלִשְׁנַיִם הָאֲנָשִׁים הַמְרַגְּלִים
אֶת־הָאָרֶץ אָמַר יְהוֹשֻׁעַ בֹּאוּ בֵּית־הָאִשָּׁה הַזּוֹנָה
וְהוֹצִיאוּ מִשָּׁם אֶת־הָאִשָּׁה וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לָהּ כַּאֲשֶׁר
נִשְׁבַּעְתֶּם לָהּ׃ כג וַיָּבֹאוּ הַנְּעָרִים הַמְרַגְּלִים וַיֹּצִיאוּ אֶת־
רָחָב וְאֶת־אָבִיהָ וְאֶת־אִמָּהּ וְאֶת־אַחֶיהָ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־
לָהּ וְאֵת כָּל־מִשְׁפְּחוֹתֶיהָ הוֹצִיאוּ וַיַּנִּיחוּם מִחוּץ לְמַחֲנֵה
יִשְׂרָאֵל׃ כד וְהָעִיר שָׂרְפוּ בָאֵשׁ וְכָל־אֲשֶׁר־בָּהּ רַק ׀
הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב וּכְלֵי הַנְּחֹשֶׁת וְהַבַּרְזֶל נָתְנוּ אוֹצַר בֵּית־
יְהוָה׃ כה וְאֶת־רָחָב הַזּוֹנָה וְאֶת־בֵּית אָבִיהָ וְאֶת־כָּל־
אֲשֶׁר־לָהּ הֶחֱיָה יְהוֹשֻׁעַ וַתֵּשֶׁב בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל עַד הַיּוֹם
הַזֶּה כִּי הֶחְבִּיאָה אֶת־הַמַּלְאָכִים אֲשֶׁר־שָׁלַח יְהוֹשֻׁעַ
לְרַגֵּל אֶת־יְרִיחוֹ׃ [ ] כו וַיַּשְׁבַּע יְהוֹשֻׁעַ בָּעֵת הַהִיא
לֵאמֹר אָרוּר הָאִישׁ לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר יָקוּם וּבָנָה אֶת־
הָעִיר הַזֹּאת אֶת־יְרִיחוֹ בִּבְכֹרוֹ יְיַסְּדֶנָּה וּבִצְעִירוֹ יַצִּיב
דְּלָתֶיהָ׃ [ ] כז וַיְהִי יְהוָה אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וַיְהִי שָׁמְעוֹ בְּכָל־
הָאָרֶץ׃ ז א וַיִּמְעֲלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מַעַל בַּחֵרֶם וַיִּקַּח עָכָן

ר ש " י

(כג) ויבאו הנערים המרגלים · כאן היו צריכים זירוז ונעשו כנערים זריזים
ובלילה רהבון היו כמלאכים ששמרו עצמן מן העבירה עם רחב הזונה לכך
נקראו שם מלאכים ולכך נקראו אנשים מלאכים נערים : בבכורו ייסדנה
ובצעירו·בתחלת יסוד שיבנה בה ימות בנו הבכור ויקברנו וילך עד שימות

מצודת ציון

שחדוד של החרב נקרא פה בלשון
המקרא: ז (א) וימעלו · ענין הטאה

מצודת דוד

בתקיעה אז הריעו : (כו) וישבע ·
האדור תקרא שבועה : בבכורו
ייסדנה·כאשר יניח היסוד ימות בכור
בניו ויתרס ימותו במשך זמן הבנין וכשיעמיד דלתיה ימות צעיר בניו
ויתמו א"כ כולם : ז (א) וימעלו וגו' · על שלא שמרו זה"ז מעלה עליהם
הכתוב

בֶּן־כַּרְמִי בֶן־זַבְדִּי בֶן־זֶרַח לְמַטֵּה יְהוּדָה מִן־הַחֵרֶם וַיִּחַר־
אַף יְהוָה בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ [ ] ב וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ אֲנָשִׁים
מִירִיחוֹ הָעַי אֲשֶׁר עִם־בֵּית אָוֶן מִקֶּדֶם לְבֵית־אֵל וַיֹּאמֶר
אֲלֵיהֶם לֵאמֹר עֲלוּ וְרַגְּלוּ אֶת־הָאָרֶץ וַיַּעֲלוּ הָאֲנָשִׁים
וַיְרַגְּלוּ אֶת־הָעָי׃ ג וַיָּשֻׁבוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו
אַל־יַעַל כָּל־הָעָם כְּאַלְפַּיִם אִישׁ אוֹ כִּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים אִישׁ
יַעֲלוּ וְיַכּוּ אֶת־הָעָי אַל־תְּיַגַּע שָׁמָּה אֶת־כָּל־הָעָם כִּי
מְעַט הֵמָּה׃ ד וַיַּעֲלוּ מִן־הָעָם שָׁמָּה כִּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים
אִישׁ וַיָּנֻסוּ לִפְנֵי אַנְשֵׁי הָעָי׃ ה וַיַּכּוּ מֵהֶם אַנְשֵׁי הָעַי
כִּשְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה אִישׁ וַיִּרְדְּפוּם לִפְנֵי הַשַּׁעַר עַד־
הַשְּׁבָרִים וַיַּכּוּם בַּמּוֹרָד וַיִּמַּס לְבַב־הָעָם וַיְהִי לְמָיִם׃
ו וַיִּקְרַע יְהוֹשֻׁעַ שִׂמְלֹתָיו וַיִּפֹּל עַל־פָּנָיו אַרְצָה לִפְנֵי
אֲרוֹן יְהוָה עַד־הָעֶרֶב הוּא וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ עָפָר
עַל־רֹאשָׁם׃ ז וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֲהָהּ ׀ אֲדֹנָי יֱהֹוִה לָמָה
הֵעֲבַרְתָּ הַעֲבִיר אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶת־הַיַּרְדֵּן לָתֵת אֹתָנוּ
בְּיַד הָאֱמֹרִי לְהַאֲבִידֵנוּ וְלוּ הוֹאַלְנוּ וַנֵּשֶׁב בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן׃

רש"י

העיר בגמר המלאכה היה הצבת הדלתות: (ב) עם בית און · אצל בית און: מקדם לבית אל · ממזרח לבית אל: (ה) עד השברים · עד דתברונון: (ז) ולו הואלנו · הלואי נמלכנו לשבת בעבר הירדן מזרחה בארץ סיחון ועוג

מצודת דוד

הכתוב כאילו כולם מעלו: (ב) אל יעל · ר"ל אין צורך בכולם: (ז) ולו הואלנו · הלואי והיינו רוצים מאז לשבת בעבר הירדן המזרחי ולא לעבור את הירדן ולא היתה באה עלינו הצרה

מצודת ציון

ופסע: (ב) עם בית און · סמוך לבית און כמו עם באר לחי רואי (שם כ"ה): (ג) תיגע · מל' יגיעה: (ד) לפני · מלפני: (ה) השברים · שם המקום נקרא ע"ש המאורע על כי נשברו שם: במורד · במקום
הירידה מההר: (ז) אהה · ענין צעקה ויללה כמו אהה אדוני (מ"ב ו'): ולו · הלואי וכן לו מתנו (במדבר י"ד): הואלנו · ענין רצון כמו הואל

ח כִּי אֲדֹנָי מָה אֹמַר אַחֲרֵי אֲשֶׁר הָפַךְ יִשְׂרָאֵל עֹרֶף
לִפְנֵי אֹיְבָיו: ט וְיִשְׁמְעוּ הַכְּנַעֲנִי וְכֹל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וְנָסַבּוּ
עָלֵינוּ וְהִכְרִיתוּ אֶת־שְׁמֵנוּ מִן־הָאָרֶץ וּמַה־תַּעֲשֵׂה לְשִׁמְךָ
הַגָּדוֹל: (❖) י וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ קֻם לָךְ לָמָּה זֶּה
אַתָּה נֹפֵל עַל־פָּנֶיךָ: (❖) יא חָטָא יִשְׂרָאֵל וְגַם עָבְרוּ אֶת־
בְּרִיתִי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתָם וְגַם לָקְחוּ מִן־הַחֵרֶם וְגַם גָּנְבוּ
וְגַם כִּחֲשׁוּ וְגַם שָׂמוּ בִכְלֵיהֶם: (❖) יב וְלֹא יֻכְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

רש"י

שנכבשה כבר: (ט) ומה תעשה לשמך. המשותף בשמנו זה מדרשו ופשוטו ומה תעשה לשם גבורתך שיצא כבר ועתה יאמרו תשש כחו: (י) קום לך. קם לך כתיב עמד לך מה שהתפללת לפני והזכרת. ד"א עמדת לך במתנה ולא יצאת עמהם ואני אמרתי אשר יוציאם ואשר יביאם כי אתה תביא את בני ישראל ואנכי אהיה עמך כי הוא יעבור לפני העם הזה והוא ינחיל אותם אם תלך אתה לפניהם יצליחו ואם לאו לא יצליחו. ד"א קום לך.

מצודת ציון

נא ולין (שופטים י"ט): (ח) בי. ענין בקשה כמו בי אדוני (בראשית מ"ד): (יא) בריתי. ענינו בכ"מ דבר המתקיים וגם שבועה היא דבר המתקיים וחרם כשבועה: שמו.

מצודת דוד

הזאת: (ח) מה אומר. אחר שהרגיש בעצמו שהרבה אמרים מול מעשה ה' חזר ואמר מה אומר אם לא כדבר הזה הואיל וישראל הפך עורף בנוסם ואצעק מכאב לב: (ט) וישמעו. אשר האויב ירדפם: ומה תעשה לשמך. לבל יתחלל באמרם מבלי יכולת ה' נאבדו: (י) למה זה וגו'. ר"ל אין צורך בתפלה כ"א לבער עובר החרם: (יא) חטא ישראל. אף שהאיש אחד חטא מ"מ על שלא שמרו זה את זה מעלה עליהם הכתוב כאילו כולם חטאו: וגם עברו את בריתי. בא להגדיל מעשה הנבלה היא לומר שלא אף אם יחטא איש לאיש לא ינקה והמה אף כי לא חשבו ועברו בריתי שעברו על החרם שהיא כשבועה: וגם לקחו. ר"ל אף העובר על אחת משאר מצות ה' ענוש יענש והמה גם לקחו מחרמי גבוה חלק ה': וגם גנבו. אלו לקחו לעין כל היו עכ"פ משוים כבוד המקום לכבוד ב"ו אבל המה גנבו להשמר מבני אדם ומה' לא יראו: וגם כחשו. הן לא יבוזו לגנב אם ישוב וניחם ומודה בה ומחזירה אבל המה גם כחשו: וגם שמו בכליהם. ר"ל לא יבוזו לגנב כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב אבל המה גם שמו בכליהם להיות שמור לאוצר לא לצורך לשבור רעבון נפש וא"כ

מעשה

לָקוּם לִפְנֵי אֹיְבֵיהֶם עֹרֶף יִפְנוּ לִפְנֵי אֹיְבֵיהֶם כִּי הָיוּ
לְחֵרֶם לֹא אוֹסִיף לִהְיוֹת עִמָּכֶם אִם־לֹא תַשְׁמִידוּ הַחֵרֶם
מִקִּרְבְּכֶם׃ יג קֻם קַדֵּשׁ אֶת־הָעָם וְאָמַרְתָּ הִתְקַדְּשׁוּ לְמָחָר
כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל חֵרֶם בְּקִרְבְּךָ יִשְׂרָאֵל לֹא
תוּכַל לָקוּם לִפְנֵי אֹיְבֶיךָ עַד־הֲסִירְכֶם הַחֵרֶם מִקִּרְבְּכֶם׃
יד וְנִקְרַבְתֶּם בַּבֹּקֶר לְשִׁבְטֵיכֶם וְהָיָה הַשֵּׁבֶט אֲשֶׁר־יִלְכְּדֶנּוּ
יְהוָה יִקְרַב לַמִּשְׁפָּחוֹת וְהַמִּשְׁפָּחָה אֲשֶׁר־יִלְכְּדֶנָּה יְהוָה
תִּקְרַב לַבָּתִּים וְהַבַּיִת אֲשֶׁר יִלְכְּדֶנּוּ יְהוָה יִקְרַב לַגְּבָרִים׃
טו וְהָיָה הַנִּלְכָּד בַּחֵרֶם יִשָּׂרֵף בָּאֵשׁ אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־
לוֹ כִּי עָבַר אֶת־בְּרִית יְהוָה וְכִי־עָשָׂה נְבָלָה בְּיִשְׂרָאֵל׃(✤)

רש"י

בשבילך זאת להם לא אמרתי לך להקדיש שלל העיר : (יד) לבתים · יש במשפחה אחת הרבה בתי אבות : לגברים · לראשי גולגולת כל אנשי הבית יבאו לגורל : (טו) (תוס׳) ישרף באש · האהל והמטלטלין : אותו ואת כל אשר לו · כדין המפורש למטה אותו והבהמה בסקילה והזקף שהוא על באש מוכית שהוא נפרד מאותו שכן אנינו מקראות שהטעם מחלקן כמו אחרי דכך מבוא השמש שאחרי מופלג מדרך על ידי הטעם וכן פתרונו הנלכד בחרם ישרף באש הראוי לישרף כמו שמפרש למטה : אותו ואת כל אשר לו · כדין האמור למטה וזה מקרא קצר ודומה לו כל מכה יבוסי ויגע בצנור לא פירש מה יהיה לו ובדברי הימים פירש יהיה לראש אף כאן לא פירש מה

מצודת דוד

מעשה הנבלה היא כפולה ומכופלת: (יב) כי היו לחרם·ר"ל היו מסייעים לעובר החרם במה שהעלימו עין ולא שמרו זאת: החרם · העובר החרם : (יג) התקדשו · לחלוף לפני הארון לדעת בשל מי הרעה הזאת : (יד) ונקרבתם · מול הארון : לשבטיכם · כל שבט לבד : ילכדנו ה׳ · להיות נלכד לפני הארון לבל יוכל לזוז ממקומו לפי שעה : יקרב למשפחות · אחר יזוזו ממקומם יקרבו שוב למשפחות : לבתים · כי המשפחה תחולק עוד לבתי אבות : לגברים · אנשים יחידים : (טו) הנלכד בחרם · הנלכד לפני הארון בעבור

מצודת ציון

נתנו: (יג) קדש · הזמין כמו קדשו מלחמה (יואל ד׳) : (טו) נבלה ·

שמעל

טז וַיַּשְׁכֵּם יְהוֹשֻׁעַ בַּבֹּקֶר וַיַּקְרֵב אֶת־יִשְׂרָאֵל לִשְׁבָטָיו
וַיִּלָּכֵד שֵׁבֶט יְהוּדָה׃ יז וַיַּקְרֵב אֶת־מִשְׁפַּחַת יְהוּדָה
וַיִּלְכֹּד אֵת מִשְׁפַּחַת הַזַּרְחִי וַיַּקְרֵב אֶת־מִשְׁפַּחַת הַזַּרְחִי
לַגְּבָרִים וַיִּלָּכֵד זַבְדִּי׃ יח וַיַּקְרֵב אֶת־בֵּיתוֹ לַגְּבָרִים וַיִּלָּכֵד
עָכָן בֶּן־כַּרְמִי בֶן־זַבְדִּי בֶּן־זֶרַח לְמַטֵּה יְהוּדָה׃ יט וַיֹּאמֶר
יְהוֹשֻׁעַ אֶל־עָכָן בְּנִי שִׂים־נָא כָבוֹד לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
וְתֶן־לוֹ תוֹדָה וְהַגֶּד־נָא לִי מֶה עָשִׂיתָ אַל־תְּכַחֵד מִמֶּנִּי׃
כ וַיַּעַן עָכָן אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמַר אָמְנָה אָנֹכִי חָטָאתִי
לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְכָזֹאת וְכָזֹאת עָשִׂיתִי׃

רש"י

יהיה באותו וכל אשר לו ולמטה פירש : (טז) ויקרב את ישראל · לפני האבן מקום שהשבטים כתובים ומסר לו הקב"ה סימן שהשבט שחטא אבנו כהה וכהתה אבנו של יהודה : (יז) ויקרב את משפחת יהודה · לגורל אחד קבץ ראשי המשפחות אדם אחד מכל המשפחה והטילו גורל על מי יפול ואח"כ על כל בתי אבות של אותה משפחה ובא אדם אחד מכל בית אב לגורל ואח"כ באו כל אנשי אותו הבית אב : (יט) שים נא כבוד · התחיל להוציא לעז על הגורל אמר לו בגורל אתה בא עלי אתה ואלעזר הכהן גדולי הדור אתם הטל הגורל על שניכם ויפול על אחד אמר לו שים נא כבוד בבקשה ממך אל תוציא לעז על הגורלות שבו עתידה הארץ ליחלק : (כ) ויען עכן · ראה בני יהודה נאספים למלחמה אמר מוטב שאמות אני לבדי ואל יהרגו כמה אלפים מישראל : ובזאת וכזאת עשיתי · גם בחרמים אחרים

מצודת ציון

דבר מגונה כמו נבלה ידבר (ישעיה ל"ב) : (יט) תודה · הודאה : תכחד · ענינו העלמה כמו ולא כחדו (איוב ט"ו) : (כ) אמנה ·

מצודת דוד

שמעל בחרם : (יז) משפחת יהודה · גם השבט נקרא משפחה : לגברים · איש איש ראש לבית אב : וילכד זבדי · הוא היה הראש לבית האב : (יח) לגברים · לאנשים יחידים :

(יט) כבוד לה' · כי כאשר יראו שבדין נלכדת יהיה כבוד לה' : ותן לו תודה · תן הודאה שאמת הדבר שמעלת בחרם : מה עשית · ר"ל מה הדברים אשר לקחת מן החרם : (כ) ובזאת וכזאת עשיתי · ארז"ל שאמר עשיתי עוד וכדומה לזה במלחמת הכנעני ובמלחמת מדין כי גם במלחמת הכנעני נאמר והחרמתי את עריהם (במדבר כ"א) ובמדין נ"כ

כא וָאֵרֶא וארא קרי בַשָּׁלָל אַדֶּרֶת שִׁנְעָר אַחַת טוֹבָה
וּמָאתַיִם שְׁקָלִים כֶּסֶף וּלְשׁוֹן זָהָב אֶחָד חֲמִשִּׁים שְׁקָלִים
מִשְׁקָלוֹ וָאֶחְמְדֵם וָאֶקָּחֵם וְהִנָּם טְמוּנִים בָּאָרֶץ בְּתוֹךְ
הָאָהֳלִי וְהַכֶּסֶף תַּחְתֶּיהָ׃ כב וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ מַלְאָכִים
וַיָּרֻצוּ הָאֹהֱלָה וְהִנֵּה טְמוּנָה בְּאָהֳלוֹ וְהַכֶּסֶף תַּחְתֶּיהָ׃
כג וַיִּקָּחוּם מִתּוֹךְ הָאֹהֶל וַיְבִאוּם אֶל־יְהוֹשֻׁעַ וְאֶל כָּל־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּצִּקֻם לִפְנֵי יְהוָה׃ כד וַיִּקַּח יְהוֹשֻׁעַ אֶת־
עָכָן בֶּן־זֶרַח וְאֶת־הַכֶּסֶף וְאֶת־הָאַדֶּרֶת וְאֶת־לְשׁוֹן הַזָּהָב
וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־בְּנֹתָיו וְאֶת־שׁוֹרוֹ וְאֶת־חֲמֹרוֹ וְאֶת־צֹאנוֹ
וְאֶת־אָהֳלוֹ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ וַיַּעֲלוּ
אֹתָם עֵמֶק עָכוֹר׃ כה וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ מֶה עֲכַרְתָּנוּ

רש"י

בימי משה שנאמר והחרמתי את עריהם :. (כא) וארא בשלל · התבוננתי כמה שכתוב בתורה (דברים כ') ואכלת וגו' : אדרת שנער · תרגומו איצטלא (דמילתא) בבלי שכל מלך שלא קנה לו פלטרין בארץ ישראל לא נתקררה דעתו במלכותו שנאמר ואתן לך ארץ חמדה נחלת צבי צבאות גוים · והיה למלך בבל פלטרין ביריחו וכשהיה בא לכאן לובש אותה : (כב) וירצו האהלה · שלא יקדימו שבט יהודה ויטלוה משם להכחיש את הגורל : (כג) ויצקם · ואתיכונן ורבותינו אמרו בא וחבטן לפני המקום אמר לפניו רבש"ע על אלו יפלו רובן של סנהדרין : (כד) ואת בניו וגו' וכל ישראל · לראות ברדויו ויוסרו מלעשות כמוהו : ואת שורו ואת חמורו · לאבדם כמה שנאמר והיה

מצודת דוד

נתנו הזהב קדש לה' : (כא) והנם · האדרת ולשון הזהב : תחתיה · תחת האדרת : (כב) וירוצו · לבל יקחום קרובי עכן לכסות על קלונו : (כג) ויצקם · ר"ל פזרם לפני הארון למען יראו הכל שאמת הדבר : (כד) עמו · הלכו עם יהושע : ויעלו · אם כי הלכו לעמק אמר ויעלו כי טרם בואם להעמק עלו דרך הר אל העמק הנקרא עמק עכור ע"ש המאורע : (כה) מה עכרתנו · ר"ל מה מאד עכרתנו

מצודת ציון

באמת : (כא) אדרת · טלית חשובה והוא מלבוש אדיר : שנער · עשוי בשנער והוא בבל : ולשון · ר"ל ארוכה ומשוכה כלשון : (כג) ויצקם ·

יעכרך יהוה ביום הזה וירגמו אתו כל־ישראל אבן
וישרפו אתם באש ויסקלו אתם באבנים׃ כו ויקימו
עליו גל־אבנים גדול עד היום הזה וישב יהוה מחרון
אפו על־כן קרא שם המקום ההוא עמק עכור עד היום
הזה׃ ח א ויאמר יהוה אל־יהושע אל־תירא ואל־
תחת קח עמך את כל־עם המלחמה וקום עלה העי
ראה נתתי בידך את־מלך העי ואת־עמו ואת־עירו
ואת־ארצו׃ ב ועשית לעי ולמלכה כאשר עשית
ליריחו ולמלכה רק־שללה ובהמתה תבזו לכם שים־לך
ארב לעיר מאחריה׃ ג ויקם יהושע וכל־עם המלחמה
לעלות העי ויבחר יהושע שלשים אלף איש גבורי
החיל וישלחם לילה׃ ד ויצו אתם לאמר ראו אתם
ארבים לעיר מאחרי העיר אל־תרחיקו מן־העיר מאד

רש"י

כל הנלכד ישרף אותו וכל אשר לו : (כה) וירגמו אותו אבן. שחלל את השבת: וישרפו אותם. האהל והמטלטלין : ויסקלו אותם. השור והבהמה: (ב) תבזו

מצודת ציון

מלשון יליקה ושפיכה : (כה) וירגמו. ענין השלכת אבנים : (כו) גל. תל גבוה : ח (ב) אורב. יושב במסתור

מצודת דוד

עכרתנו ולזה יעכרך ה' : וישרפו אותם. האדרת והלשון והאהל וכו' : ויסקלו אותם. בניו ובנותיו ושור וכו' (ויתכן לפי שבניו ובנותיו ידעו מזה כמ"ש רז"ל (סנהדרין מד) ולא גלו הדבר לכן נסקלו גם הם אולם רז"ל לא אמרו כן) : (כו) עליו. על קברו : עד היום הזה. ר"ל עד עולם עומד הוא בגלו : על כן וגו' עד היום הזה ר"ל עדיין שמו עליו: ח (א) אל תירא. לפי שכבר נפלו בזה המקום היה ירא לגשת עוד לזה אמר לו אל תירא : כל עם. צוה לעשות כל ההכנות והתחבולות האלו להטעות העובדי כוכבים למען יחשבו שכל נלחמים הוא בעבור רוב העם והתחבולות ולא יד ה' עשתה זאת ועי"ז יאספו כולם יחד להיות גם המה עם רב ולהמתיק עצה ותחבולות ברוב יועצים ובזה יהיה טובה לישראל כי את כולם יכו כאחד מבלי יצטרכו ללכת מעיר לעיר להכותם בה: (ב) מאחריה. לא מן העבר אשר

וִהְיִיתֶם כֻּלְּכֶם נְכֹנִים׃ ה וַאֲנִי וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר אִתִּי
נִקְרַב אֶל־הָעִיר וְהָיָה כִּי־יֵצְאוּ לִקְרָאתֵנוּ כַּאֲשֶׁר בָּרִאשֹׁנָה
וְנַסְנוּ לִפְנֵיהֶם׃ ו וְיָצְאוּ אַחֲרֵינוּ עַד הַתִּיקֵנוּ אוֹתָם מִן־
הָעִיר כִּי יֹאמְרוּ נָסִים לְפָנֵינוּ כַּאֲשֶׁר בָּרִאשֹׁנָה וְנַסְנוּ
לִפְנֵיהֶם׃ ז וְאַתֶּם תָּקֻמוּ מֵהָאוֹרֵב וְהוֹרַשְׁתֶּם אֶת־הָעִיר
וּנְתָנָהּ יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּיֶדְכֶם׃ ח וְהָיָה כְּתָפְשְׂכֶם אֶת־
הָעִיר תַּצִּיתוּ אֶת־הָעִיר בָּאֵשׁ כִּדְבַר יְהוָה תַּעֲשׂוּ רְאוּ
צִוִּיתִי אֶתְכֶם׃ ט וַיִּשְׁלָחֵם יְהוֹשֻׁעַ וַיֵּלְכוּ אֶל־הַמַּאְרָב
וַיֵּשְׁבוּ בֵּין בֵּית־אֵל וּבֵין הָעַי מִיָּם לָעָי וַיָּלֶן יְהוֹשֻׁעַ
בַּלַּיְלָה הַהוּא בְּתוֹךְ הָעָם׃ (❁) י וַיַּשְׁכֵּם יְהוֹשֻׁעַ בַּבֹּקֶר
וַיִּפְקֹד אֶת־הָעָם וַיַּעַל הוּא וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הָעָם הָעָי׃
יא וְכָל־הָעָם הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר אִתּוֹ עָלוּ וַיִּגְּשׁוּ וַיָּבֹאוּ נֶגֶד

רש״י

לכם · ואל תחרימו השלל עוד : (ו) התיקנו אותם · לשון תיק שנותנים מתיק העיר דישפורי״ר בלע״ז ויש לפותרו לשון נתיקה כמו התיקם כצאן לטבחה : (ז) והורשתם · ותתרכון : (ט) מים לעי · שהעי מקדם לבית אל וביה אל מים לעי : וילן יהושע בתוך העם · להיות נכון בהשכמת הבקר : (י) ויעל הוא · כמו שאמר לו במקום אם הוא עובר לפניהם עוברין

מצודת דוד

שבואו אליה : (ד) נכונים · ללכת העירה : (ה) ונסנו · מהר בעת המלחמה : (ה) ונסנו · בכדי להטעותם : (ו) ויצאו · ואז יצאו לרדוף אחרינו : עד התיקנו · ר״ל הניסה תועיל עד אשר נעתיק אותם מן העיר לרדוף אחרינו כי יאמרו שבאמת בעבור הפחד נסים הם כאשר במלחמה הראשונה: ונסנו · ונוסיף לנוס עוד להרחיקם מן העיר :
(ז) מהאורב · מהמקום שתהיו אורבים : את העיר · את הנשארים בעיר :
(ח) כדבר ה׳ · שלוה לשרפה כמ״ש למעלה ועשית לעי כאשר עשית ליריחו : ראו צויתי · ר״ל השגיחו ואל תשכחו זה : (י) ויפקוד · השגיח בהם אם המה מוכנים

מצודת ציון

(ה) ונסנו · מלשון ניסה ובריחה : (ו) התיקנו · ענין העתקה והסרה : (ז) והורשתם · ענין גרושין : (ח) תציתו · תבעירו כמו ויצת אש בציון (איכה ד׳) : (ט) מים · ממערב : (י) ויפקוד ·

הָעִיר וַיַּחֲנוּ מִצְּפוֹן לָעַי וְהַגַּי בֵּינָו ביניו קרי וּבֵין הָעָי׃
יב וַיִּקַּח כַּחֲמֵשֶׁת אֲלָפִים אִישׁ וַיָּשֶׂם אוֹתָם אֹרֵב בֵּין
בֵּית־אֵל וּבֵין הָעַי מִיָּם לָעָיר לעי קרי׃ יג וַיָּשִׂימוּ
הָעָם אֶת־כָּל־הַמַּחֲנֶה אֲשֶׁר מִצְּפוֹן לָעִיר וְאֶת־עֲקֵבוֹ
מִיָּם לָעִיר וַיֵּלֶךְ יְהוֹשֻׁעַ בַּלַּיְלָה הַהוּא בְּתוֹךְ הָעֵמֶק׃
יד וַיְהִי כִּרְאוֹת מֶלֶךְ־הָעַי וַיְמַהֲרוּ וַיַּשְׁכִּימוּ וַיֵּצְאוּ אַנְשֵׁי־
הָעִיר לִקְרַאת־יִשְׂרָאֵל לַמִּלְחָמָה הוּא וְכָל־עַמּוֹ לַמּוֹעֵד
לִפְנֵי הָעֲרָבָה וְהוּא לֹא יָדַע כִּי־אֹרֵב לוֹ מֵאַחֲרֵי הָעִיר׃
טו וַיִּנָּגְעוּ יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל לִפְנֵיהֶם וַיָּנֻסוּ דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר׃
טז וַיִּזָּעֲקוּ כָּל־הָעָם אֲשֶׁר בָּעָיר בעי קרי לִרְדֹּף אַחֲרֵיהֶם
וַיִּרְדְּפוּ אַחֲרֵי יְהוֹשֻׁעַ וַיִּנָּתְקוּ מִן־הָעִיר׃ יז וְלֹא־נִשְׁאַר
אִישׁ בָּעַי וּבֵית אֵל אֲשֶׁר לֹא־יָצְאוּ אַחֲרֵי יִשְׂרָאֵל

רש"י

ואם לאו אין עוברין: (יב) ויקח כחמשת אלפים איש. אורב אחר אורב אחד קרוב לעיר מחבירו: (יג) וישימו העם. שימה זו לשון הזמנה סמוך לחומה להלחם כמו שנאמר בבן הדד במלכים שימו על העיר וישימו: ואת עקבו. ואת ארבו. כמו ויעקבני: וילך יהושע בלילה ההוא בתוך העמק. אמרו רבותינו שלן בעומקה של הלכה: (יד) למועד. לזמן היום שנועדו יחד מאתמול כאותה שעה נראה שהיו מנחשים ומעוננים: (טו) וינגעו. לשון

מצודת ציון

ענין הגבהה: (יא) ותגי. והעמק: (יג) וישימו. ענין הזמנה למלחמה כמו שימו על העיר (מ"א כ'): עקבו. תרגומו מארבו והוא מלשון ויעקבני זה פעמים (בראשית כ"ו) שהוא ענין ערמה: (יד) למועד.

מצודת דוד

מוכנים למלחמה: (יב) וישם אותם אורב. שם עוד אורב אחר יותר קרוב אל העיר: (יג) וישימו העם. העם עצמם הזמינו למלחמה את המחנה וכו' וגם הזמינו את עקבו והוא האורב: בתוך העמק. להתקרב אל העיר: (יד) למועד.

לזמן שיצאו במלחמה הראשונה: (טו) וינגעו. הראו עצמם כאילו היו מנוגעים ר"ל מוכים ונחלשים: (טז) ויזעקו. נתקבצו בזעקה במאסף

וַיַּעַזְבוּ אֶת־הָעִיר פְּתוּחָה וַיִּרְדְּפוּ אַחֲרֵי יִשְׂרָאֵל׃ (◊)
יח וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ נְטֵה בַּכִּידוֹן אֲשֶׁר־בְּיָדְךָ
אֶל־הָעַי כִּי בְיָדְךָ אֶתְּנֶנָּה וַיֵּט יְהוֹשֻׁעַ בַּכִּידוֹן אֲשֶׁר־
בְּיָדוֹ אֶל־הָעִיר׃ יט וְהָאוֹרֵב קָם מְהֵרָה מִמְּקוֹמוֹ
וַיָּרוּצוּ כִּנְטוֹת יָדוֹ וַיָּבֹאוּ הָעִיר וַיִּלְכְּדוּהָ וַיְמַהֲרוּ וַיַּצִּיתוּ
אֶת־הָעִיר בָּאֵשׁ׃ כ וַיִּפְנוּ אַנְשֵׁי הָעַי אַחֲרֵיהֶם וַיִּרְאוּ
וְהִנֵּה עָלָה עֲשַׁן הָעִיר הַשָּׁמַיְמָה וְלֹא־הָיָה בָהֶם יָדַיִם
לָנוּס הֵנָּה וָהֵנָּה וְהָעָם הַנָּס הַמִּדְבָּר נֶהְפַּךְ אֶל־הָרוֹדֵף׃ פ
כא וִיהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל רָאוּ כִּי־לָכַד הָאֹרֵב אֶת־הָעִיר
וְכִי עָלָה עֲשַׁן הָעִיר וַיָּשֻׁבוּ וַיַּכּוּ אֶת־אַנְשֵׁי הָעָי׃
כב וְאֵלֶּה יָצְאוּ מִן־הָעִיר לִקְרָאתָם וַיִּהְיוּ לְיִשְׂרָאֵל בַּתָּוֶךְ
אֵלֶּה מִזֶּה וְאֵלֶּה מִזֶּה וַיַּכּוּ אוֹתָם עַד־בִּלְתִּי הִשְׁאִיר־
לוֹ שָׂרִיד וּפָלִיט׃ כג וְאֶת־מֶלֶךְ הָעַי תָּפְשׂוּ חָי וַיַּקְרִבוּ
אֹתוֹ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ׃ כד וַיְהִי כְּכַלּוֹת יִשְׂרָאֵל לַהֲרֹג אֶת־כָּל־
יֹשְׁבֵי הָעַי בַּשָּׂדֶה בַּמִּדְבָּר אֲשֶׁר רְדָפוּם בּוֹ וַיִּפְּלוּ כֻלָּם
לְפִי־חֶרֶב עַד־תֻּמָּם ◦ וַיָּשֻׁבוּ כָל־יִשְׂרָאֵל הָעַי וַיַּכּוּ אֹתָהּ

בס"א להם · פסקא באמצע פסוק

רש"י

נגע ויתכרו · הראו עצמן כאלו הם נגפים לפניהם : (יח) נטה בכידון · כידון הוא היה סימן לאורב לצאת מן המארב בראותו הכידון נטוי על העיר · כידון אספיד"ו בלע"ז : (כ) ידים · כח : והעם הנס המדבר · ישראל שנסו אל המדבר כמו שאמר למעלה נהפך להלחם אל הרודף : (כב) ואלה יצאו מן

מצודת דוד

המאסף : (יח) נטה בכידון · לעשות סימן לאורב לבא אל העיר : (כ) אל הרודף · הם אנשי העי שהיו מתחלה רודפים לישראל : (כב) ואלה · אנשי האורב : (כד) ויכו אותם ·

מצודת ציון

לזמן כמו למועד אשוב אליך (שם י"ח) : (יח) בכידון · ברומח : (כ) ידים · מקום כמו יד אבשלום (ש"ב י"ח) : (כב) בתוך · באמצע כמו והעיר בתוך (במדבר ל"ה) : שריד · שיור ושארית כמו שרידי חרב (ירמיה ל"א) : ופליט · גם הוא ענין שארית כמו להשאיר לנו

לְפִי־חָרֶב׃ כה וַיְהִי כָל־הַנֹּפְלִים בַּיּוֹם הַהוּא מֵאִישׁ וְעַד־
אִשָּׁה שְׁנֵים עָשָׂר אָלֶף כֹּל אַנְשֵׁי הָעָי׃ כו וִיהוֹשֻׁעַ לֹא־
הֵשִׁיב יָדוֹ אֲשֶׁר נָטָה בַּכִּידוֹן עַד אֲשֶׁר הֶחֱרִים אֵת כָּל־
יֹשְׁבֵי הָעָי׃ כז רַק הַבְּהֵמָה וּשְׁלַל הָעִיר הַהִיא בָּזְזוּ לָהֶם
יִשְׂרָאֵל כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר צִוָּה אֶת־יְהוֹשֻׁעַ׃ כח וַיִּשְׂרֹף
יְהוֹשֻׁעַ אֶת־הָעָי וַיְשִׂימֶהָ תֶּל־עוֹלָם שְׁמָמָה עַד הַיּוֹם
הַזֶּה׃ כט וְאֶת־מֶלֶךְ הָעַי תָּלָה עַל־הָעֵץ עַד־עֵת הָעָרֶב
וּכְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ צִוָּה יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּרִידוּ אֶת־נִבְלָתוֹ מִן־הָעֵץ
וַיַּשְׁלִיכוּ אוֹתָהּ אֶל־פֶּתַח שַׁעַר הָעִיר וַיָּקִימוּ עָלָיו גַּל־
אֲבָנִים גָּדוֹל עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ [ ] ל אָז יִבְנֶה יְהוֹשֻׁעַ
מִזְבֵּחַ לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר עֵיבָל׃ לא כַּאֲשֶׁר צִוָּה
מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּכָּתוּב בְּסֵפֶר תּוֹרַת
מֹשֶׁה מִזְבַּח אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת אֲשֶׁר לֹא־הֵנִיף עֲלֵיהֶן בַּרְזֶל
וַיַּעֲלוּ עָלָיו עֹלוֹת לַיהוָה וַיִּזְבְּחוּ שְׁלָמִים׃ לב וַיִּכְתָּב־שָׁם
עַל־הָאֲבָנִים אֵת מִשְׁנֵה תּוֹרַת מֹשֶׁה אֲשֶׁר כָּתַב לִפְנֵי
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ לג וְכָל־יִשְׂרָאֵל וּזְקֵנָיו וְשֹׁטְרִים ׀ וְשֹׁפְטָיו
עֹמְדִים מִזֶּה ׀ וּמִזֶּה ׀ לָאָרוֹן נֶגֶד הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם נֹשְׂאֵי ׀

רש״י

העיר · האורב שהצית את העיר : (ל) אז יבנה וגו׳ · פרשה זו כתובה מוקדם ומאוחר שמיום שעברו את הירדן עשה כן : (לב) ויכתב שם על האבנים · הן הנה האבנים האמורים למעלה לאחר מעשה זה קפלו הסיד

מצודת ציון

פליטה (עזרא ט׳) : (כח) תל · מלאה תילין ודגורין להיות כן עד עולם לבלי אפשר להבנות והוא ענין גוזמא והפלגה : (כט) נבלתו · אף גוף אדם המת נקרא נבלה : (לב) משנה · מלשון שנית :

מצודת דוד

הנשים והטף : (לב) משנה תורת משה · ספר אלה הדברים קרוי משנה תורה כי בו נאמר שנית מה שנאמר בארבעת הספרים שלפניו : (לג) נגד הכהנים הלוים · הכהנים בני לוי אשר עמדו עם הארון באמצע ואמרו

אֲר֣וֹן בְּרִית־יְהוָ֗ה כַּגֵּר֙ כָּֽאֶזְרָ֔ח חֶצְי֗וֹ אֶל־מ֙וּל הַר־גְּרִזִ֔ים
וְהַֽחֶצְי֖וֹ אֶל־מ֣וּל הַר־עֵיבָ֑ל כַּאֲשֶׁ֨ר צִוָּ֜ה מֹשֶׁ֣ה עֶֽבֶד־יְהוָ֗ה
לְבָרֵ֛ךְ אֶת־הָעָ֥ם יִשְׂרָאֵ֖ל בָּרִאשֹׁנָֽה׃ לד וְאַחֲרֵי־כֵ֗ן קָרָא֙
אֶת־כָּל־דִּבְרֵ֣י הַתּוֹרָ֔ה הַבְּרָכָ֖ה וְהַקְּלָלָ֑ה כְּכָל־הַכָּת֖וּב בְּסֵ֥פֶר
הַתּוֹרָֽה׃ לה לֹא־הָיָ֣ה דָבָ֔ר מִכֹּ֖ל אֲשֶׁר־צִוָּ֣ה מֹשֶׁ֑ה אֲשֶׁ֨ר
לֹֽא־קָרָ֜א יְהוֹשֻׁ֗עַ נֶ֣גֶד כָּל־קְהַ֤ל יִשְׂרָאֵל֙ וְהַנָּשִׁ֣ים וְהַטַּ֔ף וְהַגֵּ֖ר
הַהֹלֵ֥ךְ בְּקִרְבָּֽם׃ ט א וַיְהִ֣י כִשְׁמֹ֣עַ כָּל־הַמְּלָכִ֡ים אֲשֶׁר֩
בְּעֵ֨בֶר הַיַּרְדֵּ֜ן בָּהָ֣ר וּבַשְּׁפֵלָ֗ה וּבְכֹל֙ ח֚וֹף הַיָּ֣ם הַגָּד֔וֹל אֶל־
מ֖וּל הַלְּבָנ֑וֹן הַחִתִּי֙ וְהָ֣אֱמֹרִ֔י הַכְּנַעֲנִי֙ הַפְּרִזִּ֔י הַחִוִּ֖י וְהַיְבוּסִֽי׃
ב וַיִּֽתְקַבְּצ֣וּ יַחְדָּ֔ו לְהִלָּחֵ֖ם עִם־יְהוֹשֻׁ֣עַ וְעִם־יִשְׂרָאֵ֑ל פֶּ֖ה
אֶחָֽד׃ (*) ג וְיֹשְׁבֵ֣י גִבְע֗וֹן שָׁמְע֛וּ אֵת֩ אֲשֶׁ֨ר עָשָׂ֧ה
יְהוֹשֻׁ֛עַ לִירִיח֖וֹ וְלָעָֽי׃ ד וַיַּעֲשׂ֤וּ גַם־הֵ֙מָּה֙ בְעָרְמָ֔ה וַיֵּֽלְכ֖וּ

רש"י

מעליהם והביאום הגלגל : (לג) לברך את העם ישראל בראשונה · להקדים ברכות לקללות ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה : (ד) ויעשו גם המה בערמה · כמו שעשו בני יעקב בערמה בחמור אבי שכם שהיה חוי

מצודת דוד

הברכה והקללה : חציו · ששה שבטים : לברך וגו' בראשונה · בתחלה פתחו ואמרו ברוך האיש אשר לא יעשה פסל וגו' ואח"ז אמרו ארור האיש וגו' וכן כל הארורים : (לד) קרא · יהושע היה הקורא כמ"ש במקרא שלאחריו : את כל דברי התורה · וחזר ומפרש שקרא הברכה והקללה ככל הכתוב בתורה והם פרשת והיה אם שמוע תשמע וגו' והיה אם לא תשמע וגו' האמורות בסדר כי תבוא והדומים להם : (לה) לא היה דבר מן הברכה והקללה : אשר צוה · ר"ל האמור בתורה : ט (א) כשמוע · אשר כבשו את פני ברוב עם ובתחבולה : (ב) ויתקבצו · להיות גם הם עם רב ויועילים הרבה להתחכם במלחמה עמהם : (ג) ליריחו ולעי · ר"ל שהמה שני דברים הפכים כי יריחו כבשו בנס והעי בתחבולות וברוב עם ולזה הבינו הדבר שבערמה עשו להטעותם כאמור למעלה : (ד) ויעשו גם המה בערמה · כמו שעשו ישראל :

מצודת ציון

(לג) כאזרח · זה ישראל גמור מלידה : מול · נגד : ט (א) ובשפלה · בעמק : חוף · שפת : (ב) פה אחד

ויצטירו

וַיִּצְטַיָּרוּ וַיִּקְחוּ שַׂקִּים בָּלִים לַחֲמוֹרֵיהֶם וְנֹאדוֹת יַיִן בָּלִים
וּמְבֻקָּעִים וּמְצֹרָרִים׃ ה וּנְעָלוֹת בָּלוֹת וּמְטֻלָּאוֹת בְּרַגְלֵיהֶם
וּשְׂלָמוֹת בָּלוֹת עֲלֵיהֶם וְכֹל לֶחֶם צֵידָם יָבֵשׁ הָיָה נִקֻּדִים׃
ו וַיֵּלְכוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הַמַּחֲנֶה הַגִּלְגָּל וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו וְאֶל־
אִישׁ יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה בָּאנוּ וְעַתָּה כִּרְתוּ־לָנוּ
בְרִית׃ ז וַיֹּאמְרוּ ויאמר ק׳ אִישׁ־יִשְׂרָאֵל אֶל־הַחִוִּי אוּלַי
בְּקִרְבִּי אַתָּה יוֹשֵׁב וְאֵיךְ אֶכְרָות־ יתיר ו לְךָ בְרִית׃
ח וַיֹּאמְרוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ עֲבָדֶיךָ אֲנָחְנוּ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם

רש״י

ויושבי גבעון מן החוי היו כמו שאמר בענין : ויצטירו · עשו עצמם כהולכים בשליחות לשון וציר בגוים שולח · וכל תיבה שתחלת יסודה צד״י כשהיא מתפעלת בל׳ מתפעל או נתפעל באה ט״ית בתוכה וחולקת את אותיות שרשי התיבה כמו מה נצטדק מגזרת צדק שאומר נצטדק וכן גשמיה יצטבע מגזרת צבע : שקים בלים · שיהו נראים כבאים מארץ רחוקה : ומצוררים · לשון מבוקעים ל׳ ארמי צירית דחיטיא דמצרי זיקי : (ח) נקודים · אכרוי״ן בלע״ז לשון מוקד וכן תרגמו יונתן כסנין : (ז) אולי בקרבי אתה יושב ·

מצודת ציון

ר״ל בעצה אחת : (ד) ויצטירו · עשו עצמם כשלוחים כמו ציר אמונים (משלי י״ג) : בלים · מורקבים : ונאדות · הם כלי היין : ומבוקעים · מלשון בקיעה : ומצוררים · מקושרים כמו צרור כספו (בראשית מ״ב) : (ה) ונעלות · מנעלים שברגליהם : ומטולאות · ענין חלוף הגוונים כמו במות טלואות (יחזקאל ט״ז) : צידם · מזונם : נקודים · מנומר בחברבורות כמו נקודים ונקודים

מצודת דוד

ויצטירו · עשו עצמם כשלוחים באים מארץ מרחק כי שם ציר הונח על השלוח למרחוק וכמ״ש ותשלחי ציריך עד מרחוק (ישעיה נ״ז) : בלים · להטעות את ישראל לחשוב שמרוב מרחק הדרך בלו : ומצוררים · מקושרים סביבות הנקיעים : (ה) ומטולאות · כי במשך הזמן המנעלים יתחלפו בכמה גוונים : נקודים · כי בהתיישן הלחם יתעפש ובו נקודים לבנים וירוקים ושחורים : (ו) מארץ רחוקה · לא מארץ כנען אשר הוזהרתם בה לא תחיה כל נשמה ולזה כרתו לנו ברית להיותנו : (ז) בקרבי · בקרב הארץ הניתן לי והוא ארץ כנען : (ח) עבדיך אנחנו · כלומר אין לנו עסק עם כל כנעני הזה כי הלא לא נכון להיות

עבדים

יְהוֹשֻׁעַ מִי אַתֶּם וּמֵאַיִן תָּבֹאוּ׃ ט וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מֵאֶרֶץ
רְחוֹקָה מְאֹד בָּאוּ עֲבָדֶיךָ לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי־שָׁמַעְנוּ
שָׁמְעוֹ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה בְּמִצְרָיִם׃ י וְאֵת ׀ כָּל־אֲשֶׁר
עָשָׂה לִשְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן לְסִיחוֹן מֶלֶךְ
חֶשְׁבּוֹן וּלְעוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן אֲשֶׁר בְּעַשְׁתָּרוֹת׃ יא וַיֹּאמְרוּ
אֵלֵינוּ זְקֵינֵינוּ וְכָל־יֹשְׁבֵי אַרְצֵנוּ לֵאמֹר קְחוּ בְיֶדְכֶם צֵידָה
לַדֶּרֶךְ וּלְכוּ לִקְרָאתָם וַאֲמַרְתֶּם אֲלֵיהֶם עַבְדֵיכֶם אֲנַחְנוּ
וְעַתָּה כִּרְתוּ־לָנוּ בְרִית׃ יב זֶה ׀ לַחְמֵנוּ חָם הִצְטַיַּדְנוּ
אֹתוֹ מִבָּתֵּינוּ בְּיוֹם צֵאתֵנוּ לָלֶכֶת אֲלֵיכֶם וְעַתָּה הִנֵּה
יָבֵשׁ וְהָיָה נִקֻּדִים׃ יג וְאֵלֶּה נֹאדוֹת הַיַּיִן אֲשֶׁר מִלֵּאנוּ
חֲדָשִׁים וְהִנֵּה הִתְבַּקָּעוּ וְאֵלֶּה שַׂלְמוֹתֵינוּ וּנְעָלֵינוּ בָּלוּ
מֵרֹב הַדֶּרֶךְ מְאֹד׃ יד וַיִּקְחוּ הָאֲנָשִׁים מִצֵּידָם וְאֶת־פִּי
יְהוָה לֹא שָׁאָלוּ׃ טו וַיַּעַשׂ לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ שָׁלוֹם וַיִּכְרֹת לָהֶם
בְּרִית לְחַיּוֹתָם וַיִּשָּׁבְעוּ לָהֶם נְשִׂיאֵי הָעֵדָה׃ טז וַיְהִי מִקְצֵה
שְׁלֹשֶׁת יָמִים אַחֲרֵי אֲשֶׁר־כָּרְתוּ לָהֶם בְּרִית וַיִּשְׁמְעוּ כִּי־

רש״י

שמא מיושבי הארץ אתם : (יב) הצטידנו · לשון צדה כשהוצאנוהו לצדה לדרך : (יד) ויקחו האנשים מצידם · קבלו דבריהם שצדים בפיהם לשון

מצודת דוד / מצודת ציון

עבדים כ״א לך לבדך וכאומר והדוני (בראשית ל״א) : (יב) הצטידנו ·
שלא ישכיל לדעת שאין אנו מארץ
כנען : מי אתם · מאיזה עם : ומאין · מאיזה מדינה : (ט) רחוקה מאד ·
ולא יהיה א״כ ניכר לך לא העם ולא המדינה : לשם ה׳ · בעבור פרסום שם
ה׳ : (יא) עבדיכם אנחנו · להעלות את המס : כרתו לנו ברית ·
להחיותנו : (יב) זה לחמנו · אשר תראו בידינו הנה בהיותו עדיין חם
לקחנו אותו לצדה לדרך : הנה יבש · בעבור זמן הרב מגודל מרחק הדרך :
(יג) חדשים · בעת מלואם היו חדשים : (יד) ויקחו · ר״ל לקחו מופת וראיה
מעובש צידם והאמינו להם · או לקחו מצידם ואכלו לקיים ברית ואהבה :

צלת

קְרֹבִים הֵם אֵלָיו וּבְקִרְבּוֹ הֵם יֹשְׁבִים׃ יז וַיִּסְעוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל וַיָּבֹאוּ אֶל־עָרֵיהֶם בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וְעָרֵיהֶם גִּבְעוֹן
וְהַכְּפִירָה וּבְאֵרוֹת וְקִרְיַת יְעָרִים׃ יח וְלֹא הִכּוּם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל כִּי־נִשְׁבְּעוּ לָהֶם נְשִׂיאֵי הָעֵדָה בַּיהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל וַיִּלֹּנוּ כָל־הָעֵדָה עַל־הַנְּשִׂיאִים׃ יט וַיֹּאמְרוּ כָל־
הַנְּשִׂיאִים אֶל־כָּל־הָעֵדָה אֲנַחְנוּ נִשְׁבַּעְנוּ לָהֶם בַּיהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְעַתָּה לֹא נוּכַל לִנְגֹּעַ בָּהֶם׃ כ זֹאת נַעֲשֶׂה
לָהֶם וְהַחֲיֵה אוֹתָם וְלֹא־יִהְיֶה עָלֵינוּ קֶצֶף עַל־הַשְּׁבוּעָה
אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְנוּ לָהֶם׃ כא וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם הַנְּשִׂיאִים יִחְיוּ
וַיִּהְיוּ חֹטְבֵי עֵצִים וְשֹׁאֲבֵי־מַיִם לְכָל־הָעֵדָה כַּאֲשֶׁר דִּבְּרוּ
לָהֶם הַנְּשִׂיאִים׃ כב וַיִּקְרָא לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ וַיְדַבֵּר אֲלֵיהֶם
לֵאמֹר לָמָּה רִמִּיתֶם אֹתָנוּ לֵאמֹר רְחוֹקִים אֲנַחְנוּ מִכֶּם
מְאֹד וְאַתֶּם בְּקִרְבֵּנוּ יֹשְׁבִים׃ כג וְעַתָּה אֲרוּרִים אַתֶּם
וְלֹא־יִכָּרֵת מִכֶּם עֶבֶד וְחֹטְבֵי עֵצִים וְשֹׁאֲבֵי־מַיִם לְבֵית
אֱלֹהָי׃ כד וַיַּעֲנוּ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמְרוּ כִּי הֻגֵּד הֻגַּד
לַעֲבָדֶיךָ אֵת אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־מֹשֶׁה עַבְדּוֹ
לָתֵת לָכֶם אֶת־כָּל־הָאָרֶץ וּלְהַשְׁמִיד אֶת־כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ
מִפְּנֵיכֶם וַנִּירָא מְאֹד לְנַפְשֹׁתֵינוּ מִפְּנֵיכֶם וַנַּעֲשֵׂה אֶת־

מצודת ציון

מלשון צידה ומזון : (יח) וילונו · מלשון תלונה ותרעומות : (כא) חוטבי · ענין כריתה וחתוך וכן לחטוב עצים (דברים י"ט) :

מצודת דוד

(כ) זאת · ר"ל הדבר הזאת להחיות אותם בע"כ נעשה להם שלא יקצוף ה' על בטול השבועה : (כא) ויאמרו אליהם הנשיאים יחיו · ר"ל הנה בעבור שהשבועה לא הגידו לא יחיו וכאומר אך נתבונן מה נעשה עמהם בגמול הרמאות : ויהיו וגו' · ר"ל הגמול היה שהיו חוטבי וגו' כאשר גזרו הנשיאים כי כל העדה שמעו להם : (כג) ועתה · ר"ל עתה בעת המלחמה תהיו ארורים להיות עבדים

הַדָּבָר הַזֶּה׃ כה וְעַתָּה הִנְנוּ בְיָדֶךָ כַּטּוֹב וְכַיָּשָׁר בְּעֵינֶיךָ
לַעֲשׂוֹת לָנוּ עֲשֵׂה׃ כו וַיַּעַשׂ לָהֶם כֵּן וַיַּצֵּל אוֹתָם מִיַּד
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וְלֹא הֲרָגוּם׃ כז וַיִּתְּנֵם יְהוֹשֻׁעַ בַּיּוֹם הַהוּא
חֹטְבֵי עֵצִים וְשֹׁאֲבֵי מַיִם לָעֵדָה וּלְמִזְבַּח יְהוָה עַד־הַיּוֹם
הַזֶּה אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר׃ י א וַיְהִי כִשְׁמֹעַ אֲדֹנִי־
צֶדֶק מֶלֶךְ יְרוּשָׁלִַם כִּי־לָכַד יְהוֹשֻׁעַ אֶת־הָעַי וַיַּחֲרִימָהּ
כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לִירִיחוֹ וּלְמַלְכָּהּ כֵּן־עָשָׂה לָעַי וּלְמַלְכָּהּ וְכִי
הִשְׁלִימוּ יֹשְׁבֵי גִבְעוֹן אֶת־יִשְׂרָאֵל וַיִּהְיוּ בְּקִרְבָּם׃
ב וַיִּירְאוּ מְאֹד כִּי עִיר גְּדוֹלָה גִּבְעוֹן כְּאַחַת עָרֵי הַמַּמְלָכָה
וְכִי הִיא גְדוֹלָה מִן־הָעַי וְכָל־אֲנָשֶׁיהָ גִּבֹּרִים׃ ג וַיִּשְׁלַח
אֲדֹנִי־צֶדֶק מֶלֶךְ יְרוּשָׁלִַם אֶל־הוֹהָם מֶלֶךְ־חֶבְרוֹן וְאֶל־
פִּרְאָם מֶלֶךְ־יַרְמוּת וְאֶל־יָפִיעַ מֶלֶךְ־לָכִישׁ וְאֶל־דְּבִיר
מֶלֶךְ־עֶגְלוֹן לֵאמֹר׃ ד עֲלוּ־אֵלַי וְעִזְרֻנִי וְנַכֶּה אֶת־גִּבְעוֹן
כִּי־הִשְׁלִימָה אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וְאֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ה וַיֵּאָסְפוּ
וַיַּעֲלוּ חֲמֵשֶׁת ׀ מַלְכֵי הָאֱמֹרִי מֶלֶךְ יְרוּשָׁלִַם מֶלֶךְ־חֶבְרוֹן
מֶלֶךְ־יַרְמוּת מֶלֶךְ־לָכִישׁ מֶלֶךְ־עֶגְלוֹן הֵם וְכָל־מַחֲנֵיהֶם
וַיַּחֲנוּ עַל־גִּבְעוֹן וַיִּלָּחֲמוּ עָלֶיהָ׃ ו וַיִּשְׁלְחוּ אַנְשֵׁי גִבְעוֹן

מצודת דוד   מצודת ציון

לכל העדה אבל לבית ה׳ היו לעולם י (א) אדוני צדק · כן שמו :
עבדים ולא יכרת הדבר : (כו) ויעש
להם כן · כמו שאמר הוא להיות עבדים לכל העדה בעת המלחמה ולבית
ה׳ לעולם : ולא הרגום · כאשר חשבו בתחלה : (כז) לעדה ולמזבח וכו׳
עד היום הזה · ר״ל לעדה בעת המלחמה ולמזבח ה׳ עד היום הזה : אל
המקום · במקום שיעמוד המזבח שמה יעבדו אם בשילה וכו׳ אם בירושלים :
י (א) ויהיו בקרבם · התחברו עצמם עם ישראל : (ב) כי עיר גדולה · ועכ״ז
לא עצרו כח להלחם והמסו בזה לב אנשי המלחמה : (ד) כי השלימה · והרעו
לעשות

אֶל־יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הַמַּחֲנֶה הַגִּלְגָּלָה לֵאמֹר אַל־תֶּרֶף יָדֶיךָ
מֵעֲבָדֶיךָ עֲלֵה אֵלֵינוּ מְהֵרָה וְהוֹשִׁיעָה לָּנוּ וְעָזְרֵנוּ כִּי
נִקְבְּצוּ אֵלֵינוּ כָּל־מַלְכֵי הָאֱמֹרִי יֹשְׁבֵי הָהָר׃ ז וַיַּעַל
יְהוֹשֻׁעַ מִן־הַגִּלְגָּל הוּא וְכָל־עַם הַמִּלְחָמָה עִמּוֹ וְכֹל גִּבּוֹרֵי
הֶחָיִל׃ [ ] ח וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ אַל־תִּירָא מֵהֶם
כִּי בְיָדְךָ נְתַתִּים לֹא־יַעֲמֹד אִישׁ מֵהֶם בְּפָנֶיךָ׃ ט וַיָּבֹא
אֲלֵיהֶם יְהוֹשֻׁעַ פִּתְאֹם כָּל־הַלַּיְלָה עָלָה מִן־הַגִּלְגָּל׃
י וַיְהֻמֵּם יְהוָה לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּכֵּם מַכָּה־גְדוֹלָה בְּגִבְעוֹן
וַיִּרְדְּפֵם דֶּרֶךְ מַעֲלֵה בֵית־חוֹרֹן וַיַּכֵּם עַד־עֲזֵקָה וְעַד־
מַקֵּדָה׃ יא וַיְהִי בְּנֻסָם ׀ מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵם בְּמוֹרַד בֵּית־
חוֹרֹן וַיהוָה הִשְׁלִיךְ עֲלֵיהֶם אֲבָנִים גְּדֹלוֹת מִן־הַשָּׁמַיִם
עַד־עֲזֵקָה וַיָּמֻתוּ רַבִּים אֲשֶׁר־מֵתוּ בְּאַבְנֵי הַבָּרָד מֵאֲשֶׁר
הָרְגוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בֶּחָרֶב׃ (*) יב אָז יְדַבֵּר יְהוֹשֻׁעַ לַיהוָה
בְּיוֹם תֵּת יְהוָה אֶת־הָאֱמֹרִי לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר ׀

רש"י

ואשר לא נדם : (יב) אז ידבר · אמר שירה תחת השמש לפי שאמר לשמש דום · דום מלומר שירה וכל זמן שהוא דומם עומד ואינו מהלך שבכל עת הילוכו הוא אומר שירה ופשוטו של מקרא דום ל' המתנה כמו אם כה יאמרו

מצודת ציון

(ו) תרף · מלשון רפיון : (ט) פתאום · ענין מהירות מבלי הרגשה מקודם : (י) ויהמם · מלשון מהומה ובלבול : (יב) תת · מלשון נתינה : דום ·

מצודת דוד

לעשות כי הביאו מורך בלב כל : (ו) אל תרף ידיך · לעזוב אותנו בידם . (ט) כל הלילה · למען לא ירגישו ויבא פתאום : (י) דרך מעלה · בדרך העולה לבית חורון : עד עזקה · כי ברחו דרך זה ורדפום והכום בדרך עד עזקה וכו' : (יא) הם במורד · כשהם ירדו במורד ההר : אבנים · אבני ברד : עד עזקה · בכל הדרך אשר נסו מורד בית חורון עד בואם לעזקה נפלו עליהם אבני הברד : רבים · מרובים במספר : (יב) לה' · בשם ה' ובשליחותו : ויאמר · הוא הדבור האמור למעלה ועל שהפסיק בדבריו אמר שוב ויאמר

לְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁמֶשׁ בְּגִבְעוֹן דּוֹם וְיָרֵחַ בְּעֵמֶק אַיָּלוֹן׃
יג וַיִּדֹּם הַשֶּׁמֶשׁ וְיָרֵחַ עָמָד עַד־יִקֹּם גּוֹי אֹיְבָיו הֲלֹא־הִיא
כְתוּבָה עַל־סֵפֶר הַיָּשָׁר וַיַּעֲמֹד הַשֶּׁמֶשׁ בַּחֲצִי הַשָּׁמַיִם
וְלֹא־אָץ לָבוֹא כְּיוֹם תָּמִים׃ יד וְלֹא הָיָה כַּיּוֹם הַהוּא
לְפָנָיו וְאַחֲרָיו לִשְׁמֹעַ יְהוָה בְּקוֹל אִישׁ כִּי יְהוָה נִלְחָם
לְיִשְׂרָאֵל׃ [ ] טו וַיָּשָׁב יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ אֶל־
הַמַּחֲנֶה הַגִּלְגָּלָה׃ טז וַיָּנֻסוּ חֲמֵשֶׁת הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה

רש"י

אלינו דומו וכן דום לה': וירח בעמק אילון · אותו פעם היה הירח עומד כנגד עמק אילון והוא רחוק מגבעון שהרי גבעון בגבול בנימין ואילון בגבול דן: (יג) הלא היא כתובה · דבר זה נכתב בתורה שאמר לו יעקב ליוסף זרעו של אפרים יהיה מלא וגו' אימתי ביום שעמדה חמה ליהושע נתמלא כל

מצודת דוד

ויאמר: שמש בגבעון דום · כי בעת ההיא עמד השמש נוכח גבעון וחשש פן ישקע בעונתו ולא יוכלו לרדוף אחרי האויב באישון הלילה ולזה אמר לשמש שלא ילך מהלכו וימתין עוד נוכח גבעון במקום שהוא עומד: וירח בעמק אילון · כי אז כבר עלתה הירח ועמדה נוכח עמק אילון ואמר לה שגם היא תמתין במקומה ולא תלך מהלכה ואולי חשש שבאם תלך הירח מהלכה תבוא נוכח השמש במקום עמידתו ותאפיל אור השמש: (יג) וידום השמש · ר"ל כן היה שעמדו השמש והירח במקומם: עד יקום · עד אשר שלימו ישראל להתנקם מאויביו: הלא היא · הדבר ההיא הלא כתובה בהבטחה בספר הישר והיא התורה שנאמר בה על אפרים וזרעו יהיה מלוא הגוים (בראשית מ"ח) והוא היום הזה שעמדו השמש והירח ליהושע הבא מזרעו ונתמלא כל העולם שמעו: ויעמוד השמש · עכשיו מפרש המקום שעמד בה: בחצי השמים · ר"ל לפי הנראה בהאופק ההוא: ולא אץ לבוא · ולא היה ממהר לשקוע כדרכו מעולם למהר לבית שקיעתו ללכת בהתמדה מבלי עמידה: כיום תמים · ר"ל נתעכב לעמוד במקום אחד כשעור יום שלם שהוא כ"ד שעות: (יד) כיום ההוא · להיות בו פלא כזה לשמוע וכו' כאשר שמע בקול יהושע להעמיד השמש והירח: כי ה' · הפלא הזה נעשה בעבור שה' נלחם לישראל ובעבורם עשהו: (טו) וישב יהושע · אחר כל המעשים

מצודת ציון

הממתן כמו דומו עד הגיענו אליכם (ש"א י"ד): (יג) אויביו · מאויביו: אץ · ענין מהירות כמו ואץ ברגלים (משלי י"ט): לבוא · לשקוע כמו כי בא השמש (בראשי' כח): תמים · מלשון תם ושלם:

וַיֵּחָבְאוּ בַּמְּעָרָה בְּמַקֵּדָה׃ יז וַיֻּגַּד לִיהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר נִמְצְאוּ
חֲמֵשֶׁת הַמְּלָכִים נֶחְבְּאִים בַּמְּעָרָה בְּמַקֵּדָה׃ יח וַיֹּאמֶר
יְהוֹשֻׁעַ גֹּלּוּ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת אֶל־פִּי הַמְּעָרָה וְהַפְקִידוּ עָלֶיהָ
אֲנָשִׁים לְשָׁמְרָם׃ יט וְאַתֶּם אַל־תַּעֲמֹדוּ רִדְפוּ אַחֲרֵי
אֹיְבֵיכֶם וְזִנַּבְתֶּם אוֹתָם אַל־תִּתְּנוּם לָבוֹא אֶל־עָרֵיהֶם כִּי
נְתָנָם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּיֶדְכֶם׃ כ וַיְהִי כְּכַלּוֹת יְהוֹשֻׁעַ
וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְהַכּוֹתָם מַכָּה גְדוֹלָה־מְאֹד עַד־תֻּמָּם
וְהַשְּׂרִידִים שָׂרְדוּ מֵהֶם וַיָּבֹאוּ אֶל־עָרֵי הַמִּבְצָר׃ כא וַיָּשֻׁבוּ
כָל־הָעָם אֶל־הַמַּחֲנֶה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ מַקֵּדָה בְּשָׁלוֹם לֹא־חָרַץ
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְאִישׁ אֶת־לְשֹׁנוֹ׃ כב וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ פִּתְחוּ
אֶת־פִּי הַמְּעָרָה וְהוֹצִיאוּ אֵלַי אֶת־חֲמֵשֶׁת הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה
מִן־הַמְּעָרָה׃ כג וַיַּעֲשׂוּ כֵן וַיֹּצִיאוּ אֵלָיו אֶת־חֲמֵשֶׁת
הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה מִן־הַמְּעָרָה אֵת ׀ מֶלֶךְ יְרוּשָׁלִַם אֶת־מֶלֶךְ
חֶבְרוֹן אֶת־מֶלֶךְ יַרְמוּת אֶת־מֶלֶךְ לָכִישׁ אֶת־מֶלֶךְ עֶגְלוֹן׃

רש"י

העולם שמעו של יהושע ויעמד השמש בחצי השמים ולא אץ לבוא כיום תמים: (יח) גלו. גלגלו אבנים אל פי המערה: (כא) לא חרץ לבני ישראל. הרי זה מקרא קצר לא חרץ החורץ לאיש מבני ישראל את לשונו. חרץ לשון דבור הלשון וכן לא יחרץ כלב לשונו. וכן אז תחרץ דדוד. סקרא תלשק

מצודת ציון

(טז) ויחבאו. נסתרו והוא ל' מחבואה: (יח) גלו. גלגלו: והפקידו. מלשון פקיד וממונה: (יט) וזנבתם. מלשון זנב ור"ל סוף המחנה כזנב הזה שהוא סוף הגוף: (כ) והשרידים שרדו. הנשארים נשארו כמו פליט ושריד (איכה ב'): (כא) חרץ. ענין תנועה כמו אז תחרץ (ש"ב ה'):

מצודת דוד

האמורים במקראות שלאחריו: (יח) גלו אבנים. לבל יצאו פתאום וינוסו: (יט) וזנבתם אותם. הרגו ההולכים בסוף המחנה: (כ) עד תומם. כי הנשארים היו מעט מן המעט וכאילו תמו כולם: והשרידים שרדו. הנשארים אשר נשארו מהם באו אל ערי המבצר: (כא) לא חרץ וכו' לאיש. ר"ל אפילו לאיש אחד בהיותו יחידי לא חרץ שניו פי לשונו לדבר מאומה רע כי נפל פחדם

כד וַיְהִי כְּהוֹצִיאָם אֶת־הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ וַיִּקְרָא
יְהוֹשֻׁעַ אֶל־כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֶל־קְצִינֵי אַנְשֵׁי
הַמִּלְחָמָה הֶהָלְכוּא אִתּוֹ קִרְבוּ שִׂימוּ אֶת־רַגְלֵיכֶם עַל־
צַוְּארֵי הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה וַיִּקְרְבוּ וַיָּשִׂימוּ אֶת־רַגְלֵיהֶם עַל־
צַוְּארֵיהֶם׃ כה וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יְהוֹשֻׁעַ אַל־תִּירְאוּ וְאַל־
תֵּחָתּוּ חִזְקוּ וְאִמְצוּ כִּי כָכָה יַעֲשֶׂה יְהוָה לְכָל־אֹיְבֵיכֶם
אֲשֶׁר אַתֶּם נִלְחָמִים אוֹתָם׃ כו וַיַּכֵּם יְהוֹשֻׁעַ אַחֲרֵי־כֵן
וַיְמִיתֵם וַיִּתְלֵם עַל חֲמִשָּׁה עֵצִים וַיִּהְיוּ תְּלוּיִם עַל־הָעֵצִים
עַד־הָעָרֶב׃ כז וַיְהִי לְעֵת ׀ בּוֹא הַשֶּׁמֶשׁ צִוָּה יְהוֹשֻׁעַ
וַיֹּרִידוּם מֵעַל הָעֵצִים וַיַּשְׁלִכֻם אֶל־הַמְּעָרָה אֲשֶׁר נֶחְבְּאוּ־
שָׁם וַיָּשִׂמוּ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת עַל־פִּי הַמְּעָרָה עַד־עֶצֶם הַיּוֹם
הַזֶּה׃ [ ] כח וְאֶת־מַקֵּדָה לָכַד יְהוֹשֻׁעַ בַּיּוֹם הַהוּא
וַיַּכֶּהָ לְפִי־חֶרֶב וְאֶת־מַלְכָּהּ הֶחֱרִם אוֹתָם וְאֶת־כָּל־הַנֶּפֶשׁ
אֲשֶׁר־בָּהּ לֹא הִשְׁאִיר שָׂרִיד וַיַּעַשׂ לְמֶלֶךְ מַקֵּדָה כַּאֲשֶׁר
עָשָׂה לְמֶלֶךְ יְרִחוֹ׃ (✤) כט וַיַּעֲבֹר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל
עִמּוֹ מִמַּקֵּדָה לִבְנָה וַיִּלָּחֶם עִם־לִבְנָה׃ ל וַיִּתֵּן יְהוָה גַּם־
אוֹתָהּ בְּיַד יִשְׂרָאֵל וְאֶת־מַלְכָּהּ וַיַּכֶּהָ לְפִי־חֶרֶב וְאֶת־כָּל־
הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־בָּהּ לֹא־הִשְׁאִיר בָּהּ שָׂרִיד וַיַּעַשׂ לְמַלְכָּהּ
כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְמֶלֶךְ יְרִחוֹ׃ (✤) לא וַיַּעֲבֹר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־
יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִלִּבְנָה לָכִישָׁה וַיִּחַן עָלֶיהָ וַיִּלָּחֶם בָּהּ׃
לב וַיִּתֵּן יְהוָה אֶת־לָכִישׁ בְּיַד יִשְׂרָאֵל וַיִּלְכְּדָהּ בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי
וַיַּכֶּהָ לְפִי־חֶרֶב וְאֶת־כָּל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־בָּהּ כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה

מצודת דוד

על כל : (כז) עד עצם וכו' · ר"ל וכמס

מצודת ציון

(כד) קציני · ענין שררה כמו קצין תהיה

לְלִבְנָה׃ (❖) לג אָז עָלָה הֹרָם מֶלֶךְ גֶּזֶר לַעְזֹר אֶת־
לָכִישׁ וַיַּכֵּהוּ יְהוֹשֻׁעַ וְאֶת־עַמּוֹ עַד־בִּלְתִּי הִשְׁאִיר־לוֹ
שָׂרִיד׃ (❖) לד וַיַּעֲבֹר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ
מִלָּכִישׁ עֶגְלֹנָה וַיַּחֲנוּ עָלֶיהָ וַיִּלָּחֲמוּ עָלֶיהָ׃ לה וַיִּלְכְּדוּהָ
בַּיּוֹם הַהוּא וַיַּכּוּהָ לְפִי־חֶרֶב וְאֵת כָּל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־בָּהּ
בַּיּוֹם הַהוּא הֶחֱרִים כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה לְלָכִישׁ׃ (❖)
לו וַיַּעַל יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מֵעֶגְלוֹנָה חֶבְרוֹנָה
וַיִּלָּחֲמוּ עָלֶיהָ׃ לז וַיִּלְכְּדוּהָ וַיַּכּוּהָ־לְפִי־חֶרֶב וְאֶת־מַלְכָּהּ
וְאֶת־כָּל־עָרֶיהָ וְאֶת־כָּל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־בָּהּ לֹא־הִשְׁאִיר
שָׂרִיד כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה לְעֶגְלוֹן וַיַּחֲרֵם אוֹתָהּ וְאֶת־כָּל־
הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־בָּהּ׃ [ ] לח וַיָּשָׁב יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל
עִמּוֹ דְּבִרָה וַיִּלָּחֶם עָלֶיהָ׃ לט וַיִּלְכְּדָהּ וְאֶת־מַלְכָּהּ וְאֶת־
כָּל־עָרֶיהָ וַיַּכּוּם לְפִי־חֶרֶב וַיַּחֲרִימוּ אֶת־כָּל־נֶפֶשׁ
אֲשֶׁר־בָּהּ לֹא הִשְׁאִיר שָׂרִיד כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְחֶבְרוֹן כֵּן־
עָשָׂה לִדְבִרָה וּלְמַלְכָּהּ וְכַאֲשֶׁר עָשָׂה לְלִבְנָה וּלְמַלְכָּהּ׃ [ ]
מ וַיַּכֶּה יְהוֹשֻׁעַ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ הָהָר וְהַנֶּגֶב וְהַשְּׁפֵלָה
וְהָאֲשֵׁדוֹת וְאֵת כָּל־מַלְכֵיהֶם לֹא הִשְׁאִיר שָׂרִיד וְאֵת כָּל־
הַנְּשָׁמָה הֶחֱרִים כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ מא וַיַּכֵּם

רש״י

קול תשואת המלחמה : (מ) והאשדות · מקום שמי הגבעות שופכים

מצודת ציון

תהיה לנו (ישעיה ג׳) : (מ) והנגב · מקום נגוב ויבש כי חרבו פני האדמה (בראשית ח׳) תרגומו נגיבו וכן ארץ הנגב נתתני (לקמן ט״ו) : והשפלה · העמק : והאשדות ·

מדרון

מצודת דוד

והמה מונחים שם עד עלם וכו׳ ר״ל עד עולם : (לז) ואת מלכה · יתכן שהמליכו עליהם מלך אחר כי למעלה נאמר שיהושע המית מלך הברון : ואת כל עריה · הערים הסמוכים לה :

פעם

יְהוֹשֻׁעַ מִקָּדֵשׁ בַּרְנֵעַ וְעַד־עַזָּה וְאֵת כָּל־אֶרֶץ גֹּשֶׁן וְעַד־
גִּבְעוֹן׃ מב וְאֵת כָּל־הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה וְאֶת־אַרְצָם לָכַד
יְהוֹשֻׁעַ פַּעַם אֶחָת כִּי יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל נִלְחָם לְיִשְׂרָאֵל׃
מג וַיָּשָׁב יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ אֶל־הַמַּחֲנֶה
הַגִּלְגָּלָה׃ יא א וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ יָבִין מֶלֶךְ־חָצוֹר וַיִּשְׁלַח אֶל־
יוֹבָב מֶלֶךְ מָדוֹן וְאֶל־מֶלֶךְ שִׁמְרוֹן וְאֶל־מֶלֶךְ אַכְשָׁף׃ ב וְאֶל־
הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מִצְּפוֹן בָּהָר וּבָעֲרָבָה נֶגֶב כִּנְרוֹת וּבַשְּׁפֵלָה
וּבְנָפוֹת דּוֹר מִיָּם׃ ג הַכְּנַעֲנִי מִמִּזְרָח וּמִיָּם וְהָאֱמֹרִי וְהַחִתִּי
וְהַפְּרִזִּי וְהַיְבוּסִי בָּהָר וְהַחִוִּי תַּחַת חֶרְמוֹן בְּאֶרֶץ הַמִּצְפָּה׃
ד וַיֵּצְאוּ הֵם וְכָל־מַחֲנֵיהֶם עִמָּם עַם־רָב כַּחוֹל אֲשֶׁר
עַל־שְׂפַת־הַיָּם לָרֹב וְסוּס וָרֶכֶב רַב־מְאֹד׃ ה וַיִּוָּעֲדוּ כֹּל
הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה וַיָּבֹאוּ וַיַּחֲנוּ יַחְדָּו אֶל־מֵי מֵרוֹם לְהִלָּחֵם
עִם־יִשְׂרָאֵל׃ ו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ אַל־תִּירָא מִפְּנֵיהֶם
כִּי מָחָר כָּעֵת הַזֹּאת אָנֹכִי נֹתֵן אֶת־כֻּלָּם חֲלָלִים לִפְנֵי
יִשְׂרָאֵל אֶת־סוּסֵיהֶם תְּעַקֵּר וְאֶת־מַרְכְּבֹתֵיהֶם תִּשְׂרֹף

רש"י

(מא) מקדש ברנע ועד עזה · מלד דרומית של ארץ ישראל הוא מן המזרח למערב ולא הספיק לכבוש כל המלר ונשאר מעזה עד הים הוא שאמר למטה זאת הארץ הנשארת העזתי והאשדודי וגו׳ : (ב) נגב כנרות · דרום גינוסר :

מצודת דוד

(מב) פעם אחת · לפי שהעי לא לכד בפעם אחת לזה אמר שכל אלו לכד בפעם אחת : (מג) וישב יהושע · היא ההשבה עצמה האמורה למעלה : יא (ג) תחת חרמון · תחת הר חרמון : בארץ המצפה · הר חרמון היה בארץ המצפה : (ח) משרפות מים · הרילים שמי הים נקוים בהם והחמה שורפתן ונעשים מלח :

מצודת ציון

מדרון ההרים שהמים נשפכים ויורדים שם וכן אשדות הפסגה (דברים ג׳) כי שופך דם (בראשית ט) תרגומו דישוד דמא: יא (ב) בערבה · במישור : נגב כנרות · לדרום כנרות והוא שם מקום : ובנפות דור · מחוזות וגלילות של דור כמו יפה נוף (תהלים מ"ח): (ה) ויועדו · מלשון ועד ואסיפה : (ו) תעקר ·

בָּאֵשׁ׃ ז וַיָּבֹא יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־עַם הַמִּלְחָמָה עִמּוֹ עֲלֵיהֶם
עַל־מֵי מֵרוֹם פִּתְאֹם וַיִּפְּלוּ בָּהֶם׃ ח וַיִּתְּנֵם יְהוָה בְּיַד־
יִשְׂרָאֵל וַיַּכּוּם וַיִּרְדְּפוּם עַד־צִידוֹן רַבָּה וְעַד מִשְׂרְפוֹת
מַיִם וְעַד־בִּקְעַת מִצְפֶּה מִזְרָחָה וַיַּכֻּם עַד־בִּלְתִּי הִשְׁאִיר־
לָהֶם שָׂרִיד׃ ט וַיַּעַשׂ לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ כַּאֲשֶׁר אָמַר־לוֹ
יְהוָה אֶת־סוּסֵיהֶם עִקֵּר וְאֶת־מַרְכְּבֹתֵיהֶם שָׂרַף בָּאֵשׁ׃ [ ]
י וַיָּשָׁב יְהוֹשֻׁעַ בָּעֵת הַהִיא וַיִּלְכֹּד אֶת־חָצוֹר וְאֶת־מַלְכָּהּ
הִכָּה בֶחָרֶב כִּי־חָצוֹר לְפָנִים הִיא רֹאשׁ כָּל־הַמַּמְלָכוֹת
הָאֵלֶּה׃ יא וַיַּכּוּ אֶת־כָּל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־בָּהּ לְפִי־חֶרֶב הַחֲרֵם
לֹא נוֹתַר כָּל־נְשָׁמָה וְאֶת־חָצוֹר שָׂרַף בָּאֵשׁ׃ יב וְאֶת־כָּל־
עָרֵי הַמְּלָכִים־הָאֵלֶּה וְאֶת־כָּל־מַלְכֵיהֶם לָכַד יְהוֹשֻׁעַ וַיַּכֵּם
לְפִי־חֶרֶב הֶחֱרִים אוֹתָם כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה׃
יג רַק כָּל־הֶעָרִים הָעֹמְדוֹת עַל־תִּלָּם לֹא־שְׂרָפָם יִשְׂרָאֵל
זוּלָתִי אֶת־חָצוֹר לְבַדָּהּ שָׂרַף יְהוֹשֻׁעַ׃ יד וְכֹל שְׁלַל הֶעָרִים
הָאֵלֶּה וְהַבְּהֵמָה בָּזְזוּ לָהֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַק אֶת־כָּל־הָאָדָם
הִכּוּ לְפִי־חֶרֶב עַד־הִשְׁמִדָם אוֹתָם לֹא הִשְׁאִירוּ כָּל־נְשָׁמָה׃

רש"י

ובנפות דור · פלכי דור · קונטדו"ש בלע"ז : מים · ממערב : (ח) משרפות מים · תרגם יונתן חרלי ימא שעושין חרילין ומי הים יוצאין לתוכן נשרפין מחום השמש ונעשים מלח : (יג) העומדות על תלם · שלא נהרסה חומתם כמו יריחו שנפלה חומתה וכן העי שנאמר בה וישימה תל עולם שממה : זולתי את חצור לבדה · במסורת שרפה מפק ליה ומסר כן בבראשית רבה

מצודת ציון

תסיר העיקר כמו וכל תבואתי תשרש (איוב ל"א) ומשפטו תסיר השורש ממקומו ור"ל שיכרות הרגלים שהם העיקר והיסוד לבהמה : (י) לפנים · בימים הקדמונים : (יג) תלם · מלשון

מצודת דוד

(י) כי חצור וגו' · ולזה פתח בה תחלה: (יג) על תלם · ר"ל בגבהם שלא נפלו

טו כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה עַבְדּוֹ כֵּן־צִוָּה מֹשֶׁה אֶת־
יְהוֹשֻׁעַ וְכֵן עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ לֹא־הֵסִיר דָּבָר מִכֹּל אֲשֶׁר־צִוָּה
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ טז וַיִּקַּח יְהוֹשֻׁעַ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ הַזֹּאת
הָהָר וְאֶת־כָּל־הַנֶּגֶב וְאֵת כָּל־אֶרֶץ הַגֹּשֶׁן וְאֶת־הַשְּׁפֵלָה
וְאֶת־הָעֲרָבָה וְאֶת־הַר יִשְׂרָאֵל וּשְׁפֵלָתֹה ושפלתו קרי׃
יז מִן־הָהָר הֶחָלָק הָעוֹלֶה שֵׂעִיר וְעַד־בַּעַל גָּד בְּבִקְעַת
הַלְּבָנוֹן תַּחַת הַר־חֶרְמוֹן וְאֵת כָּל־מַלְכֵיהֶם לָכַד וַיַּכֵּם
וַיְמִיתֵם׃ יח יָמִים רַבִּים עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ אֶת־כָּל־הַמְּלָכִים
הָאֵלֶּה מִלְחָמָה׃ יט לֹא־הָיְתָה עִיר אֲשֶׁר הִשְׁלִימָה אֶל־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בִּלְתִּי הַחִוִּי יֹשְׁבֵי גִבְעוֹן אֶת־הַכֹּל לָקְחוּ
בַמִּלְחָמָה׃ כ כִּי־מֵאֵת יְהוָה ׀ הָיְתָה לְחַזֵּק אֶת־לִבָּם
לִקְרַאת הַמִּלְחָמָה אֶת־יִשְׂרָאֵל לְמַעַן הַחֲרִימָם לְבִלְתִּי
הֱיוֹת לָהֶם תְּחִנָּה כִּי לְמַעַן הַשְׁמִידָם כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֶת־מֹשֶׁה׃ (*) כא וַיָּבֹא יְהוֹשֻׁעַ בָּעֵת הַהִיא וַיַּכְרֵת
אֶת־הָעֲנָקִים מִן־הָהָר מִן־חֶבְרוֹן מִן־דְּבִר מִן־עֲנָב וּמִכֹּל

רש"י

בוישלח יעקב: (טז) בעל גד. מישר גד: ההר החלק. טורא שעיע מחליק עד בעל גד במישר המזרחי ולא הספיק לכבוש בחייו את כל המישר עד הצפון. תוספתא: (יח) ימים רבים עשה יהושע. בגנותו ספר הכתוב שהיה מתכוין לדחות את כבוש הארץ כדי להאריך ימיו לפי שנאמר ואחר

מצודת דוד

חומותיהן בעת הכבוש: (טז) ואת הר ישראל. אשר ישב בו ישראל אבינו ונקרא על שמו: (יז) ההר החלק. שהיה נחלק לשנים אחת הנה ואחת הנה: העולה. אשר עולה עד שעיר: (כ) לבלתי היות להם תחנה. מן בני ישראל: כי למען השמידם. כי חיזק לבבם למען השמידם: (כא) מן חברון. אף כי כלב הוריש הענקים מחברון ייחס הדבר אל יהושע לפי שבימיו הורישם וכל נצחון המלחמה יחשב אל המושל

מצודת ציון

מלשון אל וגוהם: (יז) בעל. תרגומו מישר: (כ) תחנה. תחינה ורחמים: (כא) הענקים.

הַר יְהוּדָה וּמִכֹּל הַר יִשְׂרָאֵל עִם־עָרֵיהֶם הֶחֱרִימָם יְהוֹשֻׁעַ:
כב לֹא־נוֹתַר עֲנָקִים בְּאֶרֶץ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַק בְּעַזָּה בְּגַת
וּבְאַשְׁדּוֹד נִשְׁאָרוּ: כג וַיִּקַּח יְהוֹשֻׁעַ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ
כְּכֹל אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וַיִּתְּנָהּ יְהוֹשֻׁעַ לְנַחֲלָה
לְיִשְׂרָאֵל כְּמַחְלְקֹתָם לְשִׁבְטֵיהֶם וְהָאָרֶץ שָׁקְטָה מִמִּלְחָמָה:
יב א וְאֵלֶּה ׀ מַלְכֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר הִכּוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיִּרְשׁוּ
אֶת־אַרְצָם בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרְחָה הַשָּׁמֶשׁ מִנַּחַל אַרְנוֹן
עַד־הַר חֶרְמוֹן וְכָל־הָעֲרָבָה מִזְרָחָה: ב סִיחוֹן מֶלֶךְ
הָאֱמֹרִי הַיּוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן מֹשֵׁל מֵעֲרוֹעֵר אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת־
נַחַל אַרְנוֹן וְתוֹךְ הַנַּחַל וַחֲצִי הַגִּלְעָד וְעַד יַבֹּק הַנַּחַל גְּבוּל
בְּנֵי עַמּוֹן: ג וְהָעֲרָבָה עַד־יָם כִּנְרוֹת מִזְרָחָה וְעַד יָם
הָעֲרָבָה יָם־הַמֶּלַח מִזְרָחָה דֶּרֶךְ בֵּית הַיְשִׁמוֹת וּמִתֵּימָן
תַּחַת אַשְׁדּוֹת הַפִּסְגָּה: ד וּגְבוּל עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן מִיֶּתֶר
הָרְפָאִים הַיּוֹשֵׁב בְּעַשְׁתָּרוֹת וּבְאֶדְרֶעִי: ה וּמֹשֵׁל בְּהַר
חֶרְמוֹן וּבְסַלְכָה וּבְכָל־הַבָּשָׁן עַד־גְּבוּל הַגְּשׁוּרִי וְהַמַּעֲכָתִי
וַחֲצִי הַגִּלְעָד גְּבוּל סִיחוֹן מֶלֶךְ־חֶשְׁבּוֹן: ו מֹשֶׁה עֶבֶד־

רש"י

תנחילנה אותם · במדרש תנחומא: (א) אשר הכו בני ישראל · בימי משה: (ב) ועד יבק הנחל · שהם גבול ארץ בני עמון · ארץ בני עמון ומשם והלאה היו בני עמון מושלים: (ה) וחצי הגלעד גבול סיחון · שם היה מלך ממשלת סיחון כשאמרנו למעלה שחצי

מצודת ציון

בני אדם גבהי הקומה: (כג) שקטה· נחה כמו ארץ יראה ושקטה (תהלים ע"ו): יב (ד) הרפאים·

מצודת דוד

על הנחל: (כג) כמחלקותם· כפי החלוקה האמורה למטה: לשבטיהם· לכל שבט ושבט חלק לבד:
יב (ב) יבק הנחל· שם מקום כמון

לנחל והיא מגבול בני עמון: (ג) והערבה· גם היא היתה ממשלת סיחון: ומתימן· ומפאת הדרום מצד תחת אשדות הפסגה: (ד) גבול עוג וגו'· ר"ל גם גבול עוג ירשו: (ה) גבול סיחון· אצל גבול סיחון

יְהוָה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִכּוּם וַיִּתְּנָהּ מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה יְרֻשָּׁה
לָראוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה׃ [ ] ז וְאֵלֶּה
מַלְכֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר הִכָּה יְהוֹשֻׁעַ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן
יָמָּה מִבַּעַל גָּד בְּבִקְעַת הַלְּבָנוֹן וְעַד־הָהָר הֶחָלָק הָעֹלֶה
שֵׂעִירָה וַיִּתְּנָהּ יְהוֹשֻׁעַ לְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל יְרֻשָּׁה כְּמַחְלְקֹתָם׃
ח בָּהָר וּבַשְּׁפֵלָה וּבָעֲרָבָה וּבָאֲשֵׁדוֹת וּבַמִּדְבָּר וּבַנֶּגֶב
הַחִתִּי הָאֱמֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי הַפְּרִזִּי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי׃ [ ] ט מֶלֶךְ
יְרִיחוֹ אֶחָד מֶלֶךְ הָעַי אֲשֶׁר־מִצַּד בֵּית־אֵל אֶחָד׃ י מֶלֶךְ
יְרוּשָׁלִַם אֶחָד מֶלֶךְ חֶבְרוֹן אֶחָד׃ יא מֶלֶךְ יַרְמוּת אֶחָד
מֶלֶךְ לָכִישׁ אֶחָד׃ יב מֶלֶךְ עֶגְלוֹן אֶחָד מֶלֶךְ גֶּזֶר אֶחָד׃
יג מֶלֶךְ דְּבִר אֶחָד מֶלֶךְ גֶּדֶר אֶחָד׃ יד מֶלֶךְ חָרְמָה אֶחָד
מֶלֶךְ עֲרָד אֶחָד׃ טו מֶלֶךְ לִבְנָה אֶחָד מֶלֶךְ עֲדֻלָּם אֶחָד׃
טז מֶלֶךְ מַקֵּדָה אֶחָד מֶלֶךְ בֵּית־אֵל אֶחָד׃ יז מֶלֶךְ תַּפּוּחַ
אֶחָד מֶלֶךְ חֵפֶר אֶחָד׃ יח מֶלֶךְ אֲפֵק אֶחָד מֶלֶךְ לַשָּׁרוֹן
אֶחָד׃ יט מֶלֶךְ מָדוֹן אֶחָד מֶלֶךְ חָצוֹר אֶחָד׃ כ מֶלֶךְ
שִׁמְרוֹן מְראוֹן יתיר א׳ אֶחָד מֶלֶךְ אַכְשָׁף אֶחָד׃ כא מֶלֶךְ
תַּעְנַךְ אֶחָד מֶלֶךְ מְגִדּוֹ אֶחָד׃ כב מֶלֶךְ קֶדֶשׁ אֶחָד מֶלֶךְ־
יָקְנֳעָם לַכַּרְמֶל אֶחָד׃ כג מֶלֶךְ דּוֹר לְנָפַת דּוֹר אֶחָד מֶלֶךְ־
גּוֹיִם לְגִלְגָּל אֶחָד׃ כד מֶלֶךְ תִּרְצָה אֶחָד כָּל־מְלָכִים

ר ש " י

הגלעד היה שלו וזה חצי הגלעד השני של עוג : (כג) לנפת דור · לפלכי דור .

מצודת דוד

כי חצי הגלעד השנית של סיחון היתה : (ט) מלך יריחו אחד · מוסב על המקרא שלפני פניו ואלה מלכי הארץ וגו׳ מלך יריחו וגו׳ :
(כב) מלך יקנעם לכרמל · יקנעם הם עיר המלוכה והיתה סמוכה לעיר

מצודת ציון

הענקים על שם שמרפים ידי רואיהם כי יפחדו מהם : (כג) לנפת דור · למחוז דור : גוים · מקום נקבצו

שלשים ואחד : יג א ויהושע זקן בא בימים ויאמר יהוה
אליו אתה זקנתה באת בימים והארץ נשארה הרבה־
מאד לרשתה : ב זאת הארץ הנשארת כל־גלילות
הפלשתים וכל־הגשורי : ג מן־השיחור אשר ׀ על־פני
מצרים ועד גבול עקרון צפונה לכנעני תחשב חמשת ׀
סרני פלשתים העזתי והאשדודי האשקלוני הגתי
והעקרוני והעוים : ד מתימן כל־ארץ הכנעני ומערה
אשר לצידנים עד־אפקה עד גבול האמרי : ה והארץ

רש"י

(א) והארץ נשארה הרבה מאד · ממה שאמרתי לאברהם נשארה לרשתה שלא נכבשה : (ב) גלילות · מרקא"ש בלע"ז : (ג) מן השיחור · הוא נילוס הוא נחל מצרים הוא סמוך לתחום מקצוע דרומית מערבית של א"י כמו שנאמר באלה מסעי ולמדנו כאן שלא כיבש יהושע בחייו כל מלך הדרומי אלא ממדבר צן הוא הר החלק העולה שעירה עד הנילוס הוא תחום עזה האמור למעלה מקדש ברנע עד עזה : ועד גבול עקרון צפונה · העקרוני יושב על הים ומהלכו לצד הצפון יותר מן האחרים : לכנעני תחשב · מארץ הכנעני שנתתי לאברהם הוא : חמשת סרני פלשתים וגו' · הוא סוף גמר המיצר עד הים הגדול שבמערב : העזתי והאשדודי האשקלוני וגו' · ששה סרנים הוא מונה ומתחלתן קראן חמשת אמר ר"י אידונריקי שלהם ה' החשובים חמשה היו שהעוים אינו מונה מן הסרנים החשובים ועוד יש לפרש חמשת סרני פלשתים העזתי והאשדודי האשקלוני הגתי והעקרוני הם חמשה ועוד נשאר לכבוש ארץ העוים שאינם מן הפלשתים : (ד) מתימן כל ארץ הכנעני · פסוק ראשון מנה מצד הדרומי מן המזרח למערב וזה מונה את רוחב אותו המקצוע הנותר ליכבש כמה הוא מן הדרום לצפון : מתימן כל ארץ הכנעני · מתימן זו מערה לצידונים עד אפקה עד האמורי : (ה) והארץ

מצודת ציון

שמה מכמה אומות וכן תדעל מלך גוים (בראשית יד): יג (ב) גלילות · מחוזות : (ג) השיחור · שם הנהר :

מצודת דוד

כרמל ואליה תחשב וכן מלך דור וגו' וכן מלך גוים וגו' : יג (א) זקן בא בימים · זקן יאמר בלשון בני אדם המוחש הנראה באדם מלובן השער והקמטת הפנים ולפעמים מקדים לבא בלא עת ולזה פירש ואמר בא בימים כאומר הנה בא בזמנו לפי הימים : הרבה מאד · ולא תוכל לכבוש הכל בחייך : (ג) לכנעני תחשב · והלא ארץ הכנעני נתתי לישראל : והעוים ·

המה

הַגִּבְלִי וְכָל־הַלְּבָנוֹן מִזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ מִבַּעַל גָּד תַּחַת הַר־
חֶרְמוֹן עַד לְבוֹא חֲמָת׃ ו כָּל־יֹשְׁבֵי הָהָר מִן־הַלְּבָנוֹן
עַד־מִשְׂרְפֹת מַיִם כָּל־צִידֹנִים אָנֹכִי אוֹרִישֵׁם מִפְּנֵי בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל רַק הַפִּלֶהָ לְיִשְׂרָאֵל בְּנַחֲלָה כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ׃
ז וְעַתָּה חַלֵּק אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת בְּנַחֲלָה לְתִשְׁעַת
הַשְּׁבָטִים וַחֲצִי הַשֵּׁבֶט הַמְנַשֶּׁה׃ ח עִמּוֹ הָרְאוּבֵנִי וְהַגָּדִי
לָקְחוּ נַחֲלָתָם אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם מֹשֶׁה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן
מִזְרָחָה כַּאֲשֶׁר נָתַן לָהֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה׃ ט מֵעֲרוֹעֵר
אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת־נַחַל אַרְנוֹן וְהָעִיר אֲשֶׁר בְּתוֹךְ־
הַנַּחַל וְכָל־הַמִּישֹׁר מֵידְבָא עַד־דִּיבוֹן׃ י וְכֹל עָרֵי סִיחוֹן
מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר מָלַךְ בְּחֶשְׁבּוֹן עַד־גְּבוּל בְּנֵי עַמּוֹן׃

רש"י

הגבלי וכל הלבנון מזרח השמש · ובמצר מזרחי נשאר לכבוש במקצוע הצפון כל הלבנון מבעל גד עד סוף המצר וברוחב מן המזרח למערב עד לבוא חמת וזהו כל מצר הצפוני שלבוא חמת במקצוע צפונית מערבית כאלה מסעי: (ו) אנכי אורישם · אחרי מותך: הפלה לישראל בנחלה · ויכבוש לאחר זמן כל שבט ושבט מה שנפל בגורלו: (ח) עמו הראובני והגדי · עם חצי הראשון של מנשה הראובני והגדי לקחו נחלתם: (ט) מערוער אשר על שפת וגו' · מונה והולך כל ארץ עבר הירדן ואח"כ מפרש גבול כל שבט ושבט

מצודת דוד

במה לא מפלשתים:(ו) אנכי אורישם· אחרי מותך אני אגרשם לפניהם:
הפלה · הטל הגורל ביניהם על מה שכבר כבשו ועל מה שלא כבשו עדיין וכל שבט יכבוש את חלקו : כאשר צויתיך · כמ"ש וצו את יהושע וגו' והוא ינחיל (דברים ג') : (ז) ועתה חלק · ר"ל בתחלה חלק הארץ לתשעה חלקים ומחלה כמנין השבטים הנוחלים ואחר זה הטל הגורל לדעת איזה חלק למי : (ח) עמו · ר"ל לפי שעם חצי השני משבט מנשה לקחו הראובני והגדי חלק נחלתם (ועם שלא הוזכר למעלה החצי השני משבט מנשה עכ"ז אמר עמו הואיל והזכיר חצי האחד) : כאשר נתן להם משה · מוסב על לקחו נחלתם ור"ל מאז כאשר נתן להם משה הנחלה היא לקחו אותה ונתרצו

מצודת ציון

סרני · ענין שררה : (ט) המישור·

יא וְהַגִּלְעָד וּגְבוּל הַגְּשׁוּרִי וְהַמַּעֲכָתִי וְכֹל הַר חֶרְמוֹן
וְכָל־הַבָּשָׁן עַד־סַלְכָה׃ יב כָּל־מַמְלְכוּת עוֹג בַּבָּשָׁן אֲשֶׁר־
מָלַךְ בְּעַשְׁתָּרוֹת וּבְאֶדְרֶעִי הוּא נִשְׁאַר מִיֶּתֶר הָרְפָאִים
וַיַּכֵּם מֹשֶׁה וַיֹּרִשֵׁם׃ יג וְלֹא הוֹרִישׁוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־
הַגְּשׁוּרִי וְאֶת־הַמַּעֲכָתִי וַיֵּשֶׁב גְּשׁוּר וּמַעֲכָת בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל
עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ יד רַק לְשֵׁבֶט הַלֵּוִי לֹא נָתַן נַחֲלָה אִשֵּׁי
יְהֹוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הוּא נַחֲלָתוֹ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לוֹ׃ (*)
טו וַיִּתֵּן מֹשֶׁה לְמַטֵּה בְנֵי־רְאוּבֵן לְמִשְׁפְּחוֹתָם׃ טז וַיְהִי
לָהֶם הַגְּבוּל מֵעֲרוֹעֵר אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת־נַחַל אַרְנוֹן וְהָעִיר
אֲשֶׁר בְּתוֹךְ־הַנַּחַל וְכָל־הַמִּישֹׁר עַל־מֵידְבָא׃ יז חֶשְׁבּוֹן
וְכָל־עָרֶיהָ אֲשֶׁר בַּמִּישֹׁר דִּיבוֹן וּבָמוֹת בַּעַל וּבֵית בַּעַל
מְעוֹן׃ יח וְיַהְצָה וּקְדֵמֹת וּמֵפָעַת׃ יט וְקִרְיָתַיִם
וְשִׂבְמָה וְצֶרֶת הַשַּׁחַר בְּהַר הָעֵמֶק׃ כ וּבֵית פְּעוֹר
וְאַשְׁדּוֹת הַפִּסְגָּה וּבֵית הַיְשִׁמוֹת׃ כא וְכֹל עָרֵי הַמִּישֹׁר
וְכָל־מַמְלְכוּת סִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר מָלַךְ בְּחֶשְׁבּוֹן
אֲשֶׁר הִכָּה מֹשֶׁה אֹתוֹ וְאֶת־נְשִׂיאֵי מִדְיָן אֶת־אֱוִי
וְאֶת־רֶקֶם וְאֶת־צוּר וְאֶת־חוּר וְאֶת־רֶבַע נְסִיכֵי סִיחוֹן

רש"י

ויתן משה למטה פלוני ופלוני : (יב) מיתר הרפאים · שהרג כדרלעומר והמלכים אשר אתו כמה שנאמר ויכו את רפאים בעשתרות קרנים : (יט) בהר

מצודת ציון

מקום ישר ושוה : (יב) וירשם · גרשם : (כא) נסיכי · ענין שרים :

מצודת דוד

ונתרצו בה וא"כ סדבר קיים ואין לתת להם עוד בעבר הזה:(יד) אשי ה' · קדשי המזבח שניתן לאחר שקרבו מתירין על האש : לו · לאשה : (טו) למשפחותם · ר"ל לא נתן משה להם ביחד ושהם עצמם יחלקו ביניהם רק הוא בעצמו חלק לכל משפחה חלקה : (יט) בהר העמק · בהבר שעמד בתוך העמק :(כא) יושבי הארץ · מתושבי ארץ סיחון

ישבי הארץ׃ כב ואת־בלעם בן־בעור הקוסם הרגו
בני־ישראל בחרב אל־חלליהם׃ כג ויהי גבול בני
ראובן הירדן וגבול זאת נחלת בני־ראובן למשפחתם
הערים וחצריהן׃ (ס) כד ויתן משה למטה גד
לבני־גד למשפחתם׃ כה ויהי להם הגבול יעזר וכל־
ערי הגלעד וחצי ארץ בני עמון עד־ערוער אשר על־
פני רבה׃ * כו ומחשבון עד־רמת המצפה ובטנים
וממחנים עד־גבול לדבר׃ כז ובעמק בית הרם ובית נמרה
וסכות וצפון יתר ממלכות סיחון מלך חשבון הירדן
וגבל עד־קצה ים־כנרת עבר הירדן מזרחה׃ כח זאת
נחלת בני־גד למשפחתם הערים וחצריהם׃ (ס)
כט ויתן משה לחצי שבט מנשה ויהי לחצי מטה
בני־מנשה למשפחתם׃ ל ויהי גבולם ממחנים כל־
הבשן כל־ממלכות עוג מלך־הבשן וכל־חות יאיר
אשר בבשן ששים עיר׃ לא וחצי הגלעד ועשתרות
ואדרעי ערי ממלכות עוג בבשן לבני מכיר בן־מנשה

חצי הספר בפסוקים

רש״י

העמק · במזרח דמישרא : (כה) וחצי ארץ בני עמון · חצי מה שכבשו
מארץ בני עמון ומסיחון : (כז) הירדן וגבול · ירדנא ותחומיה העריס שעל
שפתו : (כח) הערים וחצריהם · הערים המוקפות חומה : וחצרידהם ·

מצודת ציון / מצודת דוד

סיחון : (כב) אל חלליהם · עם (כג) וחצריהן · עיירות פרזות
אחר החללים ודומה להם ולא היה מבלי חומה העומדים סביב עיר
יכול להציל עצמו בקסמיו : חומה : (ל) חות יאיר · תרגומו
(כג) וגבול · ר״ל גם גבול הירדן
והם הערים הסמוכים לירדן גם המה לגבול ראובן יחשבו : למשפחותם ·
הנחלק לכל משפחה חלק לבד : (לא) לבני מכיר · חצי הגלעד וכו׳

לַחֲצִי בְנֵֽי־מָכִיר לְמִשְׁפְּחוֹתָֽם׃ לב אֵלֶּה אֲשֶׁר־נִחַל מֹשֶׁה
בְּעַֽרְבוֹת מוֹאָב מֵעֵבֶר לְיַרְדֵּן יְרִחוֹ מִזְרָֽחָה׃ לג וּלְשֵׁבֶט
הַלֵּוִי לֹֽא־נָתַן מֹשֶׁה נַחֲלָה יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הוּא
נַחֲלָתָם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶֽם׃ יד א וְאֵלֶּה אֲשֶׁר־נָחֲלוּ בְנֵֽי־
יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר נִחֲלוּ אוֹתָם אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן
וִֽיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וְרָאשֵׁי אֲבוֹת הַמַּטּוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵֽל׃
ב בְּגוֹרַל נַחֲלָתָם כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה לְתִשְׁעַת
הַמַּטּוֹת וַחֲצִי הַמַּטֶּֽה׃ ג כִּֽי־נָתַן מֹשֶׁה נַחֲלַת שְׁנֵי הַמַּטּוֹת
וַחֲצִי הַמַּטֶּה מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן וְלַלְוִיִּם לֹֽא־נָתַן נַחֲלָה בְּתוֹכָֽם׃
ד כִּֽי־הָיוּ בְנֵי־יוֹסֵף שְׁנֵי מַטּוֹת מְנַשֶּׁה וְאֶפְרָיִם וְלֹא־נָתְנוּ
חֵלֶק לַלְוִיִּם בָּאָרֶץ כִּי אִם־עָרִים לָשֶׁבֶת וּמִגְרְשֵׁיהֶם
לְמִקְנֵיהֶם וּלְקִנְיָנָֽם׃ ה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן

רש"י

ערי הפרזי בלא חומה: (א) אשר נחלו אותם · אשר הנחילו אותם כי הין

מצודת ציון

כפרני יאיר: יד (א) המטות · השבטים: (ד) ומגרשיהם · הם הבנינים הסמוכים להעיר מחוץ לחומה וכאילו נגרשו ממנה: למקניהם · הם בהמות גסות: ולקנינם · הם

מצודת דוד

נתן לבני מכיר לא לכולם כ"א לחצי בני מכיר: (לב) אלה אשר נחל · אלה השבטים אשר הנחילם משה: (לג) ה' אלהי וגו' · ר"ל מותר אשי ה' הוא נחלתם: יד (א) ואלה · ר"ל אלה הערים שאמורים בסוף הענין: (ב) בגורל נחלתם · בגורל חלק להם נחלתם: (ג) כי נתן משה · יבאר מדוע חלק יהושע נחלה לתשעת המטות וחצי ואמר עם כי משה נתן לשני המטות וחצי וללוים לא נתן נחלה כי אין לתת להם כאשר צוה ה' ולא נשארו א"כ ראוים לנחלה כ"א שמונת המטות וחצי עכ"ז הוכרח יהושע לחלק נחלה לתשעת המטות וחצי: (ד) כי היו · ר"ל לפי שבני יוסף נחלקו לשתי מטות והיו א"כ תשעה וחצי לבד הלוים אבל ללוים לא נתנו נחלה לא משה ולא יהושע: לשבת · ר"ל לבד לדור בהם ולא להיות שלהם לגמרי: (ה) כאשר צוה ה' · שלא לתת

עָשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַֽיַּחְלְקוּ אֶת־הָאָרֶץ׃ (פ) ו וַיִּגְּשׁוּ בְנֵי־
יְהוּדָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ בַּגִּלְגָּל וַיֹּאמֶר אֵלָיו כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה
הַקְּנִזִּי אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
אִישׁ הָֽאֱלֹהִים עַל אֹדוֹתַי וְעַל־אֹדוֹתֶיךָ בְּקָדֵשׁ בַּרְנֵעַ׃
ז בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה אָנֹכִי בִּשְׁלֹחַ מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה אֹתִי
מִקָּדֵשׁ בַּרְנֵעַ לְרַגֵּל אֶת־הָאָרֶץ וָאָשֵׁב אֹתוֹ דָּבָר כַּאֲשֶׁר
עִם־לְבָבִי׃ ח וְאַחַי אֲשֶׁר עָלוּ עִמִּי הִמְסִיו אֶת־לֵב הָעָם
וְאָנֹכִי מִלֵּאתִי אַחֲרֵי יְהוָה אֱלֹהָי׃ ט וַיִּשָּׁבַע מֹשֶׁה
בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר אִם־לֹא הָאָרֶץ אֲשֶׁר דָּרְכָה רַגְלְךָ בָּהּ
לְךָ תִהְיֶה לְנַחֲלָה וּלְבָנֶיךָ עַד־עוֹלָם כִּי מִלֵּאתָ אַחֲרֵי יְהוָה
אֱלֹהָי׃ י וְעַתָּה הִנֵּה הֶחֱיָה יְהוָה אוֹתִי כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר זֶה
אַרְבָּעִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה מֵאָז דִּבֶּר יְהוָה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה

ר ש " י

בני יוסף שני מטות תחת שבט לוי : (ז) כאשר עם לבבי · ולא כאשר עם פי שהמרגלים היו בעצה אחת וירא כלב לומר להם שלא יאמר כמותם וכשבא הכחישם וזהו שנאמר שם עקב היתה רוח אחרת עמו שהיה אומר להם אחד בפה ואחד בלב : (י) זה ארבעים וחמש שנה · למדנו שהיו בכיבוש הארץ

מצודת דוד

נתת נחלה ללוים : ויחלקו · ביניהם חלקו ולא נתנו ממנה ללוים : (ו) ויגשו בני יהודה · לעזור לכלב בשאלת בקשתו : על אודותי וכו' · שנתיה ונבואת אל הארץ ולא נמות במדבר : (ז) עם לבבי · כי בעיון היה בעצה אחת עם יתר המרגלים כי פחד מהם ובבואו לפני משה כחש אותם : (ח) ואחי · המרגלים כולם המסו לב העם : מלאתי · השלמתי להחזיק דבר ה' : (ט) אם לא · הוא ענין לשון שבועה כאילו אמר אם לא יהיה הדבר הזה אזי יהיה עונשו כך וכך וגוזם ולא אמר וכן אם לא על פניך יברכך (איוב א') : אשר דרכה רגלך בה · זה חברון שנאמר

מצודת ציון

בכמות דקות : (ו) אודותי · תרגומו עסק דילי וכן על כל אודות (ירמיה ג) : (ח) המסיו · מלשון המסה : מלאתי · ענין השלמה וגמר : (ט) דרכה · לעדה והוא

אֶל־מֹשֶׁה אֲשֶׁר־הָלַךְ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר וְעַתָּה הִנֵּה אָנֹכִי
הַיּוֹם בֶּן־חָמֵשׁ וּשְׁמוֹנִים שָׁנָה׃ יא עוֹדֶנִּי הַיּוֹם חָזָק
כַּאֲשֶׁר בְּיוֹם שְׁלֹחַ אוֹתִי מֹשֶׁה כְּכֹחִי אָז וּכְכֹחִי עָתָּה
לַמִּלְחָמָה וְלָצֵאת וְלָבוֹא׃ יב וְעַתָּה תְּנָה־לִּי אֶת־הָהָר הַזֶּה
אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא כִּי־אַתָּה שָׁמַעְתָּ בַיּוֹם הַהוּא
כִּי־עֲנָקִים שָׁם וְעָרִים גְּדֹלוֹת בְּצֻרוֹת אוּלַי יְהוָה אוֹתִי
וְהוֹרַשְׁתִּים כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃ יג וַיְבָרְכֵהוּ יְהוֹשֻׁעַ וַיִּתֵּן
אֶת־חֶבְרוֹן לְכָלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה לְנַחֲלָה׃ יד עַל־כֵּן הָיְתָה־
חֶבְרוֹן לְכָלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה הַקְּנִזִּי לְנַחֲלָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה יַעַן
אֲשֶׁר מִלֵּא אַחֲרֵי יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ טו וְשֵׁם חֶבְרוֹן
לְפָנִים קִרְיַת אַרְבַּע הָאָדָם הַגָּדוֹל בָּעֲנָקִים הוּא

רש״י

שבע שנים שהרי בשנה השנית שלח משה המרגלים נשארו שלשים ושמונה שהלכו במדבר ושבע שכבשו הרי ארבעים וחמש: (טו) האדם הגדול בענקים

מצודת ציון

מלשון דרך: (יב) בצורות · חזקות והוא מלשון צור: אותי · עמי אף כי הוא בחול״ם וכן ואדבר אותך (יחזקאל ב׳): והורשתים · וגרשתים: (יד) יען · בעבור: (טו) קרית · מלשון קריה ועיר:

מצודת דוד

שנאמר ויבוא עד חברון (במדבר י״ג) וכלב לבד בא לחברון: (י) אשר הלך וכו׳ · במשך השנים האלו: (יא) עודני היום חזק · לפי שבא לשאול את חברון חשש פן ישיב יהושע לאמר הלא זקנת ותם כחך ואיך תכבוש את חברון לזה אמר עודני חזק כמאז: ככחי אז · כמו הכח שהיה בי אז כזה הכח בי היום הן להלחם בעצמי הן לצאת ולבוא לפני העם להורותם טכסיסי המלחמה: (יב) ההר הזה · זה חברון: ביום ההוא · אשר הלכנו לתור את הארץ: כי ענקים שם · ומי יעצר כח להלחם בם: אולי ה׳ אותי · אולי יהיה ה׳ עמי לכבשם ולגרשם כאשר דבר לתת לי: (יג) ויברכהו · שיצליח בהלחמו בם: את חברון · שדה העיר וחצריה אבל העיר עצמה היתה עיר מקלט והיא ומגרשיה היו לכהנים כמ״ש למטה: (יד) על כן · ר״ל לא באה לו בחלקו וגורלו בתוך בני משפחתו ושבטו כ״א בעבור זה באה נחלקו ותוזר ומפרש יען אשר מלא וכו׳: (טו) קרית ארבע · קריה

וְהָאָרֶץ שָׁקְטָה מִמִּלְחָמָה׃ טו א וַיְהִי הַגּוֹרָל לְמַטֵּה
בְּנֵי יְהוּדָה לְמִשְׁפְּחֹתָם אֶל־גְּבוּל אֱדוֹם מִדְבַּר־צִן נֶגְבָּה
מִקְצֵה תֵימָן׃ ב וַיְהִי לָהֶם גְּבוּל נֶגֶב מִקְצֵה יָם הַמֶּלַח
מִן־הַלָּשֹׁן הַפֹּנֶה נֶגְבָּה׃ ג וְיָצָא אֶל־מִנֶּגֶב לְמַעֲלֵה

רש"י

הוא · אביהם של אחימן ששי ותלמי ארבע היה שמו · ד"א על שם האב וג' בניים שכן קורא אותם ילידי הענק : והארץ שקטה ממלחמה · מוסב לענין הראשון לאחר שבע שכבשו סביבותיהם נכנעו האמוריים ולא נאספו עוד למלחמה עליהם לכך התחילו לעסוק בחילוק הארץ ומדרש אגדה האדם הגדול בענקים הוא אברהם אבינו הוא שגרם להם שהארץ שקטה ממלחמה ארבעים שנה שנתעכבו במדבר בשביל שכבדו את הזקן בקרית ארבע שאמרו לו נשיא אלהים אתה בתוכנו : (א) אל גבול אדום · סמוך למצר אדום : נגבה · בתחום מצר דרומי של ארץ ישראל : מקצה תימן · בסוף כל המצר : (ב) ויהי להם גבול · מצר דרומי של יהודה : מקצה ים המלח · הוא מקצוע דרומית מזרחית של א"י באלה מסעי : מן הלשון · של ים : (ג) ויצא אל מנגב למעלה עקרבים · ואינו אומר ויצא ונסב ותאר אלא במקום שחוט

מצודת דוד

איש שהיה שמו ארבע והוא היה האדם הגדול בענקים ור"ל גם למול ענקים היה נחשב לגדול וגבוה הקומה : והארץ שקטה ממלחמה · כאילו אמר הנה הדבר הזה עם שנכתב פה אחר כל המלחמות מ"מ נהיה הדבר בזמן המלחמה ולאח"ז שקטה הארץ ממלחמה : **טו** (א) למשפחותם · מה שחלקו למשפחותם כי יתכן שחלקו לכל משפחה ומשפחה חלק לבד ולא היו מעורבבים אלה באלה : אל גבול אדום · לנחול אצל גבול אדום שעמדה בדרומה של א"י : מדבר צן נגבה · ר"ל מדבר צן היתה מצר הדרומי של יהודה ואוזר ומפרש מקצה תימן ור"ל לא שהיתה מדבר צן כל אורך מצר הדרומי אלא מקצה תימן היתה וממנה היה מתחיל מצר הדרומי : (ב) גבול נגב · מצר הדרומי ממזרח כלפי המערב : מקצה ים המלח · אשר עמד במזרחו של א"י ומשם התחיל מדבר צן : מן הלשון · של הים ההוא : (ג) ויצא · הגבול ההוא יצא כלפי חוץ להתרחק יותר ובא אל המקום שהיתה מנגב למעלה עקרבים א"כ היתה מעלה עקרבים לפנים מן הגבול וליהודה תחשב (כ"מ שנאמר ויצא ר"ל חוט המצר יצא כלפי חוץ ונתרחב הנחלה ההיא וברוחב ההיא הלכה משם והלאה וכ"מ שנאמר ונסב או ותאר ר"ל חוט המצר סיבב רק במקום ההוא ואח"ז חזר חוט המצר לרוחב הראשון או כשכלה הפאה האחת ומסבב

מצודת ציון

טו (א) גבול · מצר וסוף : (ב) הלשון · ראש הים המשוך

עַקְרַבִּים וְעָבַר צִנָה וְעָלָה מִנֶּגֶב לְקָדֵשׁ בַּרְנֵעַ וְעָבַר
חֶצְרוֹן וְעָלָה אַדָּרָה וְנָסַב הַקַּרְקָעָה׃ ד וְעָבַר עַצְמוֹנָה
וְיָצָא נַחַל מִצְרַיִם וְהָיָה והיו קרי תֹּצְאוֹת הַגְּבוּל יָמָּה זֶה־
יִהְיֶה לָכֶם גְּבוּל נֶגֶב׃ ה וּגְבוּל קֵדְמָה יָם הַמֶּלַח עַד־
קְצֵה הַיַּרְדֵּן וּגְבוּל לִפְאַת צָפוֹנָה מִלְּשׁוֹן הַיָּם מִקְצֵה

רש"י

של גבול בולט אל החוץ או כונס לצד פנים שאינו הולך מכוון וכאן הוא בולט אל החוץ ובא מנגב למעלה עקרבים בדרום של מעלה עקרבים נמצא שמעלה עקרבים לפנים מן החוט ועבר ובא לו אל המערב: צנה· לצן וכל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה ה"א בסופה: ועלה· כל מה שהוא עולה מן המזרח לצד ירושלים הוא עולה ומירושלים והלאה הוא יורד כאן למדנו שירושלים גבוה מכל ארץ ישראל וירושלים אינה נזכרת במצר זה שבמצר צפונית של יהודה היתה כמו שאמור בענין: ועלה מנגב לקדש ברנע· החוט הולך לדרומה של קדש ברנע נמצאת קדש לפנים מן החוט: ועבר חצרון· לצד המערב הוא מונה והולך עד והיו תצאותיו הימה: (ד) תצאות· סופו של מצר אל הים הגדול שהוא מצר מערבי לכל ארץ ישראל נמצא גבול יהודה מחזיק כל ארכה של ארץ ישראל מן המזרח למערב ועומד בדרומה של ארץ ישראל: (ה) וגבול קדמה· החוט המתוח למצר מזרחי של יהודה: ים המלח· שהוא מקצוע דרומית מזרחית לארץ באלה מסעי: עד קצה הירדן· כתבו של גבול יהודה אינו אלא כנגד ים המלח עד מקום שהירדן

מצודת ציון

כלשון: (ה) לפאת· לצד ורוח:

מצודת דוד

ומסבב לפאה אחרת וכ"מ שנאמר תוצאות או ר"ל שם כלה הגבול לגמרי

או ר"ל שם כלה ויצא רוחב הראשון כי משם והלאה נתקצר הנחלה וכאשר יראה בצורה): ועבר צנה· משם עבר הגבול לצן כי הה"א בסופה עומדת במקום למ"ד בתחלתה (כ"מ שנאמר ועבר ר"ל במקום ישר ושוה וכ"מ שנאמר ועלה ר"ל שעלה במעלה הר וכ"מ שנאמר וירד ר"ל שירד במורד הר): מנגב לקדש ברנע· והיתה א"כ מנחלת בני יהודה: (ד) תוצאות הגבול· סוף הגבול כלה אל הים הגדול נמצא שהחזיק גבול יהודה כל אורך א"י מן המזרח למערב: זה יהיה לכם· ר"ל זה הגבול יהיה לכל ישראל גבול הנגב מן המזרח למערב כאמור: (ה) וגבול קדמה· מדרום כלפי הצפון: ים המלח· כל אורך הים היה הגבול ורוחב כל נחלתו: עד קצה הירדן· קצהו הדרומי הנופל בהים (אולם משם הלך הירדן בפאת הדרומי כלפי המערב ונפל בים הגדול כן אחז"ל (בכורות נ"ה) ובזה ניחא מ"ש ויסע לוט מקדם (בראשית י"ג) כי פנה למערב לככר הירדן שבלפי המערב

הַיַּרְדֵּן׃ ו וְעָלָה הַגְּבוּל בֵּית חָגְלָה וְעָבַר מִצְּפוֹן לְבֵית
הָעֲרָבָה וְעָלָה הַגְּבוּל אֶבֶן בֹּהַן בֶּן־רְאוּבֵן׃ ז וְעָלָה
הַגְּבוּל ׀ דְּבִרָה מֵעֵמֶק עָכוֹר וְצָפוֹנָה פֹּנֶה אֶל־הַגִּלְגָּל
אֲשֶׁר־נֹכַח לְמַעֲלֵה אֲדֻמִּים אֲשֶׁר מִנֶּגֶב לַנָּחַל וְעָבַר הַגְּבוּל
אֶל־מֵי עֵין־שֶׁמֶשׁ וְהָיוּ תֹצְאֹתָיו אֶל־עֵין רֹגֵל׃ ח וְעָלָה

רש"י

נופל בים המלח שהירדן אף הוא במצר מזרח של ארץ כנען כמו שנאמר באלה מסעי במצר מזרחי וירד הגבול הירדנה והיו תוצאותיו ים המלח שהוא במקצוע : וגבול לפאת צפונה · תוך מצר שהתוה למצר צפון מן המזרח למערב מלשון ים המלח ממקום שהירדן נופל בו שאמרנו שהם כלה רוחב גבול מצר המזרחי ועלה לצד המערב בית חגלה ועבר החוץ מצפון לבית הערבה נמצא בית הערבה בתוך גבול יהודה לפנים מן החוץ : (ו) ועלה הגבול וגו' אבן בהן · כל מה שהולך עד ירושלים הוא עולה : (ז) ועלה הגבול דבירה מעמק עכור · שהיה עמק עכור בין אבן בהן לדביר : וצפונה פונה אל הגלגל · וכשמגיע כנגד הגלגל מרחיב הגבול ויוצא חוץ המצר לצד הצפון אל הגלגל אשר הוא נוכח מעלה אדומים אשר המעלה בדרום הנחל נמצא הנחל חוץ מן החוץ שלא בגבול יהודה : מנגב לנחל · עמק ומדרון היה בלא מים : אל עין רוגל · מעין הכובסים תרגם יונתן עין קצרא וקורא את

מצודת דוד

ונראה מ"ש ויבואו כו' אשר בעבר הירדן (שם כ') ור"ל בעבר הירדן שכלפי המערב כי לא היה צורך להם ללכת בדרך עבר הירדן המזרחי) : וגבול לפאת צפונה · מן המזרח כלפי המערב : מלשון הים · הפונה לצפונה והוא מקצה הירדן הפונה לדרום : (ו) בית חגלה · ר"ל מצפונה כמוזכר בגבולי בנימין : מצפון וכו' · א"כ בית הערבה היתה לפנים מן המצר וליהודה תחשב (ואף כי בית הערבה נמנה היא בנחלת בנימין צ"ל שנים היו בשם אחד והיתה לאחת שם לווי להבדיל ביניהם ולא הוזכר במקרא וכ"כ צ"ל בכ"מ שנזכר פעמים ושלש שם מקום אחד הן בנחלת שבט אחד הן בנחלת שני שבטים) : (ז) מעמק עכור · כי מאבן בהן בן ראובן בא הגבול לעמק עכור עם שלא נזכר ומעצמו יובן : וצפונה פונה · כשבא הגבול מול הגלגל היה חוץ המצר מרחיב ויוצא לצד צפון אל הגלגל אשר היא נוכח מעלה אדומים אשר המעלה ההיא עומדת בדרום הנחל והגבול הלך מהגלגל נכחו אל מעלה אדומים והנחל היה מן החוץ המצר ולחוץ שלא בגבול יהודה : ועבר הגבול

מצודת ציון

(ו) אבן בוהן · הוא שם מקום : בן ראובן · עיר היא ששמו ראובן וכן מבין סיחון (ירמיה מ"ח) : (ז) נכח · נגד :

הַגְּבוּל גֵּי בֶן־הִנֹּם אֶל־כֶּתֶף הַיְבוּסִי מִנֶּגֶב הִיא יְרוּשָׁלִָם
וְעָלָה הַגְּבוּל אֶל־רֹאשׁ הָהָר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי גֵי־הִנֹּם יָמָּה
אֲשֶׁר בִּקְצֵה עֵמֶק־רְפָאִים צָפֹנָה׃ ט וְתָאַר הַגְּבוּל
מֵרֹאשׁ הָהָר אֶל־מַעְיַן מֵי נֶפְתּוֹחַ וְיָצָא אֶל־עָרֵי הַר־
עֶפְרוֹן וְתָאַר הַגְּבוּל בַּעֲלָה הִיא קִרְיַת יְעָרִים׃
י וְנָסַב הַגְּבוּל מִבַּעֲלָה יָמָּה אֶל־הַר שֵׂעִיר וְעָבַר
אֶל־כֶּתֶף הַר־יְעָרִים מִצָּפוֹנָה הִיא כְסָלוֹן וְיָרַד בֵּית־שֶׁמֶשׁ
וְעָבַר תִּמְנָה׃ יא וְיָצָא הַגְּבוּל אֶל־כֶּתֶף עֶקְרוֹן צָפוֹנָה

רש"י

הכובס רגל ע"י שבועט את בגדי הצמר ברגליו פולו"ש בלע"ז: (ח) ועלה וגו' גי בן הנם. עודנו עולה מעט עד עין עיטם ומשם והלאה הוא יורד וזהו שאמרו רבותינו ז"ל בשחיטת קדשים סבור למבנייה בעין עיטם שהוא גבוה מירושלים מעט: אל כתף היבוסי מנגב. נמצאת ירושלים חוץ מן החוט ואינה בגבול יהודה אלא בגבול בנימין שהוא בצפונו של יהודה: (ט) ותאר. לשון ונסב בעוגל כמו ובמחוגה יתארהו וי"ת את כלם ויסחר: ויצא אל ערי הר עפרון. החוט יוצא לצד הצפון והגבול הרחיב עד ערי הר עפרון: ותאר הגבול בעלה. אין זה לצד המערב אלא הבליטה לצד צפון: (י) ונסב הגבול מבעלה ימה. ועכשיו חוזר לענינו הראשון מן המזרח למערב: אל כתף הר יערים מצפונה. שהיה החוט בצפונה של הר יערים

מצודת ציון

(ט) ותאר. ענין הקפה וסבוב כמו ובמחוגה יתארהו (ישעיה מ"ד):

מצודת דוד

ממעלה אדומים: והיו תוצאותיו וכו'. בצפון עין רוגל היה סוף הגבול בזה הרוחב ומשם והלאה נכנס חוץ המצר לפנים ונתקצר הנחלה: (ח) ועלה הגבול. מעין רוגל נכנס הגבול לפנים לצד הדרום ועלה במעלה ההר לגי בן הנם אשר עמדה מצד ירושלים בדרומה (וירושלים עצמה היתה מנחלת בנימין אבל רצועה היתה יוצאת מנחלת יהודה ובאה בירושלים) ואמר ל' ועלה כי ירושלים היתה גבוהה מכל א"י זולת עין עיטם: היא ירושלים. על היבוסי יאמר: ועלה הגבול אל ראש ההר. עודנו עולה עד מעין מי נפתוח והוא עין עיטם הנזכר בדרז"ל: ימה. ההר היה במערבה של גי בן הנם ובקצה הצפוני של עמק רפאים נמצא העמק היה מגבול יהודה: (ט) ויצא אל ערי הר עפרון. ר"ל בעבר הצפוני והיו משל יהודה: ימה. כלפי המערב: מצפונה. נמצא הר יערים הוא כסלון לפנים מן הגבול ומשל יהודה היתה: (יא) צפונה.

וְתָאַר הַגְּבוּל שִׁכְּרוֹנָה וְעָבַר הַר־הַבַּעֲלָה וְיָצָא יַבְנְאֵל
וְהָיוּ תֹּצְאוֹת הַגְּבוּל יָמָּה: יב וּגְבוּל יָם הַיָּמָּה הַגָּדוֹל
וּגְבוּל זֶה גְּבוּל בְּנֵי־יְהוּדָה סָבִיב לְמִשְׁפְּחֹתָם: יג וּלְכָלֵב
בֶּן־יְפֻנֶּה נָתַן חֵלֶק בְּתוֹךְ בְּנֵי־יְהוּדָה אֶל־פִּי יְהוָה
לִיהוֹשֻׁעַ אֶת־קִרְיַת אַרְבַּע אֲבִי הָעֲנָק הִיא חֶבְרוֹן:
יד וַיֹּרֶשׁ מִשָּׁם כָּלֵב אֶת־שְׁלוֹשָׁה בְּנֵי הָעֲנָק אֶת־שֵׁשַׁי
וְאֶת־אֲחִימַן וְאֶת־תַּלְמַי יְלִידֵי הָעֲנָק: טו וַיַּעַל מִשָּׁם אֶל
יֹשְׁבֵי דְּבִר וְשֵׁם־דְּבִר לְפָנִים קִרְיַת־סֵפֶר: טז וַיֹּאמֶר
כָּלֵב אֲשֶׁר־יַכֶּה אֶת־קִרְיַת־סֵפֶר וּלְכָדָהּ וְנָתַתִּי לוֹ אֶת־
עַכְסָה בִתִּי לְאִשָּׁה: יז וַיִּלְכְּדָהּ עָתְנִיאֵל בֶּן־קְנַז אֲחִי
כָלֵב וַיִּתֶּן־לוֹ אֶת־עַכְסָה בִתּוֹ לְאִשָּׁה: יח וַיְהִי בְּבוֹאָהּ
וַתְּסִיתֵהוּ לִשְׁאוֹל מֵאֵת־אָבִיהָ שָׂדֶה וַתִּצְנַח מֵעַל הַחֲמוֹר

רש"י

מלא הר יערים בתוך גבול יהודה לפנים מן החוט: (יא) והיו תלאות
הגבול · סוף המלר: ימה · אל ים הגדול שהוא מלר מערבי: (יג) אל
פי ה' ליהושע · כמה שאמר הקב"ה ליהושע: (יד) וירש משם כלב · לאחר
מיתת יהושע כי עדיין בימי יהושע לא נלכדה חברון כמה שנאמר בספר
שופטים ולא נכתבה כאן אלא מפני המלוקה: (טו) קרית ספר · רבותינו
אמרו אלו הלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה שהחזיר עתניאל בן קנז
בפלפולו: (יז) אחי כלב · מאמו: (יח) ותצנח · ואתרכינת הטאה עצמה

מצודת דוד | מצודת ציון

היה עקרון לפנים מן הגבול: (יח) ותצנח · ענין נעילה כמו
תוצאות · סוף הגבול כלה אל הים ותצנח בארץ (שופטים ד') ור"ל
הגדול: (יב) וגבול ים · גבול הפילה עצמה בכח וכאילו נעצה
המערבי מן הצפון אל הדרום:
הימה הגדול · הים הגדול היה לגבול: וגבול · ר"ל אף הים יחשבו גם
הם לגבול יהודה ונחלתו היו: סביב למשפחותם · ר"ל המסבב נחלת כל
המשפחותם: (יג) אל פי ה' · ר"ל לא מעצמו נתנו יהושע לכלב כ"א על פי
ה': אבי הענק · ר"ל ארבע היה אבי הענק ר"ל הגדול שבענקים: (יח) בבואה ·
לבית בעלה: ותסיתהו · הסיתה את בעלה ופתתה אותו לתת לה רשות
לשאול מאת אביה שדה: ותצנח מעל החמור · הפילה עצמה מעל

וַיֹּאמֶר־לָהּ כָּלֵב מַה־לָּךְ׃ יט וַתֹּאמֶר תְּנָה־לִּי בְרָכָה כִּי
אֶרֶץ הַנֶּגֶב נְתַתָּנִי וְנָתַתָּה לִי גֻּלֹּת מָיִם וַיִּתֶּן־לָהּ אֵת
גֻּלֹּת עִלִּיּוֹת וְאֵת גֻּלֹּת תַּחְתִּיּוֹת׃ (❖) כ זֹאת נַחֲלַת
מַטֵּה בְנֵי־יְהוּדָה לְמִשְׁפְּחֹתָם׃ כא וַיִּהְיוּ הֶעָרִים מִקְצֵה
לְמַטֵּה בְנֵי־יְהוּדָה אֶל־גְּבוּל אֱדוֹם בַּנֶּגְבָּה קַבְצְאֵל וְעֵדֶר
וְיָגוּר׃ כב וְקִינָה וְדִימוֹנָה וְעַדְעָדָה׃ כג וְקֶדֶשׁ וְחָצוֹר
וְיִתְנָן׃ כד זִיף וָטֶלֶם וּבְעָלוֹת׃ כה וְחָצוֹר חֲדַתָּה
וּקְרִיּוֹת חֶצְרוֹן הִיא חָצוֹר׃ כו אֲמָם וּשְׁמַע וּמוֹלָדָה׃
כז וַחֲצַר גַּדָּה וְחֶשְׁמוֹן וּבֵית פָּלֶט׃ כח וַחֲצַר שׁוּעָל
וּבְאֵר שֶׁבַע וּבִזְיוֹתְיָה׃ כט בַּעֲלָה וְעִיִּים וָעָצֶם׃
ל וְאֶלְתּוֹלַד וּכְסִיל וְחָרְמָה׃ לא וְצִקְלַג וּמַדְמַנָּה וְסַנְסַנָּה׃

רש"י

ליפול לרגליו : (יט) תנה לי ברכה · פרנסה : ארץ הנגב · ארבה כמו ארבו פני האדמה ומתרגם נגיבו שייק"א בלע"ז בית מנוגב מכל טוב אדם שאין בו אלא תורה : נתתני · נתת לי כמו דברו לשלום דבר אליו · בני יאהוני יצאו ממני · בשלם · בשל להם : גלות · מעינות : (כא) ויהיו הערים מקצה למטה בני יהודה · בגבול מטה יהודה הוא שאמרו רבותינו לא

מצודת ציון

באלץ : (יט) ברכה · מתנה ומנחה כמו קח נא את ברכתי (בראשית ל"ג): הנגב · ענין יובש כמו כסופות בנגב (ישעיה כ"א) : נתתני · נתת לי : גלות · מעין כמו גל נעול (ש"ה ד') ונקרא כן ע"ש סבובו וגלגולו : את · עם : עליות · מתחת :

מצודת דוד

כאמור לנפול באלץ : מה לך · מה נחסר לך אשר תרלה לשאול עליו : (יט) כי ארץ הנגב נתתני · חלקת השדה אשר נתת לי מאז היא ארץ נגובה מבלי מעייני מים: ונתתה לי · לזה אשאל אשר תתן לי חלקת שדה ובה מעין מים : את גלות · נתן לה שדה עם מעין ממעל ועם מעין מתחת : (כ) למשפחותם · שנחלק לכל משפחה לבד : (כא) מקצה · העומדים מקצה נחלת יהודה אצל גבול אדום בדרומה של יהודה : (כח) וחצר וגו' · ארבע עיירות במקרא זה חצור א' חדתה ב' קריות ג' חצרון היא חצור ד' ולא זהו חצור האמור בתחלת המקרא ולא זהו האמור

לב וּלְבָאוֹת וְשִׁלְחִים וְעַיִן וְרִמּוֹן כָּל־עָרִים עֶשְׂרִים
וָתֵשַׁע וְחַצְרֵיהֶן׃ [ ] לג בַּשְּׁפֵלָה אֶשְׁתָּאוֹל וְצָרְעָה
וְאַשְׁנָה׃ לד וְזָנוֹחַ וְעֵין גַּנִּים תַּפּוּחַ וְהָעֵינָם׃ לה יַרְמוּת
וַעֲדֻלָּם שׂוֹכֹה וַ ע ז ק ה׃ לו וְשַׁעֲרַיִם וַעֲדִיתַיִם וְהַגְּדֵרָה
וּגְדֵרֹתָיִם עָרִים אַרְבַּע־עֶשְׂרֵה וְחַצְרֵיהֶן׃ (◊) לז צְנָן
וַחֲדָשָׁה וּמִגְדַּל־גָּד׃ לח וְדִלְעָן וְהַמִּצְפֶּה וְיָקְתְאֵל׃
לט לָכִישׁ וּ ב צ קת וְעֶגְלוֹן׃ מ וְכַבּוֹן וְלַחְמָס וְכִתְלִישׁ׃
מא וּגְדֵרוֹת בֵּית־דָּגוֹן וְנַעֲמָה וּמַקֵּדָה עָרִים שֵׁשׁ־עֶשְׂרֵה
וְחַצְרֵיהֶן׃ [ ] מב לִבְנָה וָעֶתֶר וְעָשָׁן׃ מג וְיִפְתָּח
וְאַשְׁנָה וּנְצִיב׃ מד וּקְעִילָה וְאַכְזִיב וּמָרֵאשָׁה עָרִים
תֵּשַׁע וְחַצְרֵיהֶן׃ (◊) מה עֶקְרוֹן וּבְנֹתֶיהָ וַחֲצֵרֶיהָ׃
מו מֵעֶקְרוֹן וָיָמָּה כֹּל אֲשֶׁר־עַל־יַד אַשְׁדּוֹד

רש״י

מנה יהושע אלא עיירות העומדות על הגבולים: (לב) כל ערים עשרים ותשע · ובפרטן אתה מוצא שלשים וח׳ אלא אלה היתרות נטלו בני שמעון מחבל בני יהודה ונזכרות הם בנחלת שמעון באר שבע ומולדה חצר שועל ועצם ואלתולד וחרמה וצקלג ועין ורמון הרי תשע היתרות המנויות כאן: (לו) ערים ארבע עשרה · ובפרטן תמצא עשרה אומר אני תפוח והעינם אחד הוא וזה פירושו תפוח והעין שלו הוא עין תפוח האמור בנחלת מנשה אל

מצודת דוד מצודת ציון

האמור במקרא שלפני פניו : מלשון עליון : (מה) ובנותיה ·
(לב) עשרים ותשע · ובפרטן תמצא הכפרים הסמוכים אליה:(מו) על יד·
ל״ח וזהו לפי שתשעה מהן לא
נשארו לבני יהודה כי בני שמעון לקחום מחבל יהודה ונזכרות הנה בנחלת בני שמעון והם באר שבע ומולדה חצר שועל ועצם ואלתולד ותרמה וצקלג ועין ורמון : וחצריהן · ומלבד חצריהן : (לו) והגדרה וגדרתים · היא עיר אחת ונקראה בשתי השמות : (לז) צנן וכו׳ · גם אלו עמדו בשפלה אולם במחוז אחרת ולזה מנה אלו לעצמן ואלו לעצמן וכ״כ נאמר בכ״מ שמנה אלו לבד ואלו לבד : (מא) וגדרות בית דגון · הן ב׳ עיירות האחת גדרות והשנית בית דגון : (מו) מעקרון וימה וגו׳ · מעקרון לצד המערב :

וְחַצְרֵיהֶן׃ [ ] מז אַשְׁדּוֹד בְּנוֹתֶיהָ וַחֲצֵרֶיהָ
עַזָּה בְּנוֹתֶיהָ וַחֲצֵרֶיהָ עַד־נַחַל מִצְרָיִם וְהַיָּם הַגָּבוֹל
הגדול קרי וּגְבוּל׃ (◇) מח וּבָהָר שָׁמִיר וְיַתִּיר וְשׂוֹכֹה׃
מט וְדַנָּה וְקִרְיַת־סַנָּה הִיא דְבִר׃ נ וַעֲנָב וְאֶשְׁתְּמֹה
וְעָנִים׃ נא וְגֹשֶׁן וְחֹלֹן וְגִלֹה עָרִים אַחַת־עֶשְׂרֵה
וְחַצְרֵיהֶן׃ (◇) נב אֲרָב וְרוּמָה וְאֶשְׁעָן׃ נג וְיָנִים
וינום קרי. וּבֵית־תַּפּוּחַ וַאֲפֵקָה׃ נד וְחֻמְטָה וְקִרְיַת
אַרְבַּע הִיא חֶבְרוֹן וְצִיעֹר עָרִים תֵּשַׁע וְחַצְרֵיהֶן׃ (◇)
נה מָעוֹן ׀ כַּרְמֶל וָזִיף וְיוּטָּה׃ נו וְיִזְרְעֶאל וְיָקְדְעָם
וְזָנוֹחַ׃ נז הַקַּיִן גִּבְעָה וְתִמְנָה עָרִים עֶשֶׂר וְחַצְרֵיהֶן׃ (◇)
נח חַלְחוּל בֵּית־צוּר וּגְדוֹר׃ נט וּמַעֲרָת וּבֵית־עֲנוֹת
וְאֶלְתְּקֹן עָרִים שֵׁשׁ וְחַצְרֵיהֶן׃ (◇) ס קִרְיַת־בַּעַל הִיא
קִרְיַת יְעָרִים וְהָרַבָּה עָרִים שְׁתַּיִם וְחַצְרֵיהֶן׃ (◇)
סא בַּמִּדְבָּר בֵּית הָעֲרָבָה מִדִּין וּסְכָכָה׃ סב וְהַנִּבְשָׁן
וְעִיר־הַמֶּלַח וְעֵין גֶּדִי עָרִים שֵׁשׁ וְחַצְרֵיהֶן׃ (◇)
סג וְאֶת־הַיְבוּסִי יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַםִ לֹא־יָוכְלוּ יכלו ק׳
בְנֵי־יְהוּדָה לְהוֹרִישָׁם וַיֵּשֶׁב הַיְבוּסִי אֶת־בְּנֵי יְהוּדָה

רש״י

יושבי עין תפוח: (מז) והים הגדול וגבול. נסין שבים שקורין אלשי"ש בלע"ז: (סג) לא יכלו בני יהודה להורישם. שנינו בספרי רבי יהושע בן קרחה אומר יכולין היו אלא שלא היו רשאין מחמת השבועה שנשבע אברהם

מצודת ציון

על מקום כמו יד אבשלום (ש"ב י"ח):

מצודת דוד

היה ליהודה כל הערים אשר אצל מקום אשדוד וגם חצרי הערים ההם:
(מז) עד נחל מצרים. שהיה בדרומה של יהודה: והים הגדול. ר"ל ועד הים הגדול שהיה במערבו: וגבול. גם גבול הים הם האיים אשר בים אף הם לנחלת יהודה יחשבו: (נה) וזיף. אין זה זיף האמור למעלה: (סג) היבוסי. שם האומה: לא יכלו בני יהודה

בִּירֽוּשָׁלִַ֔ם עַ֖ד הַיּ֥וֹם הַזֶּֽה׃ טז א וַיֵּצֵ֨א הַגּוֹרָ֜ל לִבְנֵ֤י
יוֹסֵף֙ מִיַּרְדֵּ֣ן יְרִיח֔וֹ לְמֵ֥י יְרִיח֖וֹ מִזְרָ֑חָה הַמִּדְבָּ֗ר עֹלֶ֛ה מִירִיח֥וֹ
בָּהָ֖ר בֵּֽית־אֵֽל׃ ב וְיָצָ֥א מִבֵּֽית־אֵ֖ל ל֑וּזָה וְעָבַ֛ר אֶל־
גְּב֥וּל הָֽאַרְכִּ֖י עֲטָרֽוֹת׃ ג וְיָרַ֣ד יָ֠מָּה אֶל־גְּב֨וּל הַיַּפְלֵטִ֜י עַ֣ד
גְּב֧וּל בֵּית־חֹר֛וֹן תַּחְתּ֖וֹן וְעַד־גָּ֑זֶר וְהָי֥וּ תֹצְאֹתָ֖ו תצאתיו קרי
יָֽמָּה׃ ד וַיִּנְחֲל֥וּ בְנֵֽי־יוֹסֵ֖ף מְנַשֶּׁ֥ה וְאֶפְרָֽיִם׃ ה וַיְהִ֥י גְּב֛וּל
בְּנֵֽי־אֶפְרַ֖יִם לְמִשְׁפְּחֹתָ֑ם וַיְהִ֞י גְּב֤וּל נַחֲלָתָם֙ מִזְרָ֔חָה עַטְר֥וֹת

רש"י

לאבימלך. ויבוסי זה לא על שם האומה היה אלא מגדל (דוד) שהיה בירושלים ושמו יבוס ובני אותו מחוז מפלשתים היו וכשכבשו בני יהודה את ירושלים לא הורישו את בני אותו מחוז: (א) ויצא הגורל לבני יוסף. במלר לפוני של גמר כיבושו של יהושע נפל להם הגורל כמ"ש למטה ובני יוסף יעמדו על גבולם מצפון והרבה מן הארץ היה בין בני יהודה ובין בני יוסף שנטלו שאר השבטים אחריהם (ר"ל ביניהם) כמו שמצינו בשבט בנימין ויצא גבול גורלם בין בני יהודה ובין בני יוסף: מירדן יריחו למי יריחו מזרחה. התחיל הגבול למזרח: המדבר עולה מיריחו. אל המדבר עולה הגבול מיריחו ובא לו לצד מערב לבית אל: מזרחה עטרות אדר. למזרח מתחיל

מצודת דוד

להורישם. כי גם להם חלק מה בירושלים עם בני בנימין כמ"ש רז"ל רצועה היתה יוצאת מחלקו של יהודה וכו': טז (א) לבני יוסף. הם מנשה ואפרים ונטלו סמוכים זה לזה אבל כל אחד נטל חלק לבד וגם נחלתם מלאו כל האורך של א"י ממזרח למערב וכמו נחלת יהודה: מירדן יריחו. מן הירדן שממול יריחו התחיל למשוך הגבול ובא אל מזרח מי יריחו והוא גבול הדרומי מן המזרח כלפי המערב: המדבר עולה מיריחו. ר"ל ממי יריחו עלה אל המדבר ובא בהר בית אל ולא זהו בית אל הקרויה לוז: (ב) לוזה. ר"ל מנגב לוז כמ"ש בגבול בנימין: (ג) ימה. לצד המערב: עד גבול וגו'. ר"ל מנגב לבית חורון תחתון: תוצאותיו. סוף הגבול כלה אל הים הגדול: (ד) וינחלו. בהרצועה הזאת נחלו מנשה ואפרים: (ה) למשפחותם. להנחלה הנחלקת לכל משפחותם: מזרחה. גבול הרוחב הפונה למזרח היה מעטרות אדר שעמדה בצפונו של בנימין עד בית חורון עליון שעמדה בנחלת אפרים ולפי שמבית חורון עליון נתארך עוד הגבול כלפי מערב כמ"ש בענין א"כ גם שם היה גבול ברוחב לזה אמר מזרחה ר"ל גבול הרוחב

בפונה

אַדָּר עַד־בֵּית חֹורֹון עֶלְיֹון׃ ו וְיָצָא הַגְּבוּל הַיָּמָּה
הַמִּכְמְתָת מִצָּפֹון וְנָסַב הַגְּבוּל מִזְרָחָה תַּאֲנַת שִׁלֹה
וְעָבַר אֹותֹו מִמִּזְרַח יָנֹוחָה׃ ז וְיָרַד מִיָּנֹוחָה עֲטָרֹות
וְנַעֲרָתָה וּפָגַע בִּירִחֹו וְיָצָא הַיַּרְדֵּן׃ ח מִתַּפּוּחַ יֵלֵךְ
הַגְּבוּל יָמָּה נַחַל קָנָה וְהָיוּ תֹצְאֹתָיו הַיָּמָּה זֹאת נַחֲלַת
מַטֵּה בְנֵי־אֶפְרַיִם לְמִשְׁפְּחֹתָם׃ ט וְהֶעָרִים הַמִּבְדָּלֹות
לִבְנֵי אֶפְרַיִם בְּתֹוךְ נַחֲלַת בְּנֵי־מְנַשֶּׁה כָּל־הֶעָרִים
וְחַצְרֵיהֶן׃ י וְלֹא הֹורִישׁוּ אֶת־הַכְּנַעֲנִי הַיֹּושֵׁב בְּגֶזֶר

רש"י

מעטרות אדר ומשם רוחב תחומו עד בית הורון הרי רחבו : (ו) ויצא הגבול משם · ארכו היתה לצד המערב אל המכמתת מצפון של המכמתת הולך החוט : ונסב הגבול · מתפשט רוחב התחום לצד צפון והחוט יוצא בבליטתו במזרחה של תאנת שילה : ועבר אותו · ועבר הגבול את תאנת שילה ועבר החוט ממזרח של ינוח כל זה בליטת הרוחב עד ויצא הירדן ושם עיר ושמה תפוח ומשם ישוב החוט למדת אורך הגבול ימה לנחל קנה : (ט) והערים המבדלות · וגם זה עוד מנחלת אפרים ערים היו להם מובדלות

מצודת דוד

הפונה למזרח ולא הגבול הפונה למערב : (ו) ויצא גבול הימה · מבית חורון עליון יצא הגבול להתארך עוד כלפי המערב מצפון למכמתת שהיתה מנחלת מנשה : ונסב הגבול · להרוחב כלפי הצפון למזרחה של תאנת שלה ועבר את כל אורך תאנת שלה ולא עבר סמוך לה כ"א ממזרח של ינוחה אשר עמדה למזרחה של תאנת שלה ולא היה מנחלת אפרים לא תאנת שלה ולא ינוחה ומנחלת מנשה היו : (ז) וירד · כי שם כלה הרוחב וירד משם כלפי המזרח אל עטרות : ופגע ביריחו · הגבול פגע ביריחו ר"ל בסוף יריחו ועבר דרך בה וכלה הגבול אל הירדן : (ח) מתפוח · היא עמדה אצל הירדן בגבול מנשה אבל היתה לאפרים כמ"ש בענין וממנה היה נמשך גבול כלפי המערב ובא אל נחל קנה מנגבו וסופו כלה אל הים ובמקרא שלאחריו מפרש מה ענין הגבול הזה : זאת · ר"ל הגבול האמור במקראות שלפניו סביב נחלת מטה בני אפרים הנחלק לכל משפחה ומשפחה : (ט) והערים המבדלות · ר"ל הערים של בני אפרים אשר היו מובדלות ומופרשות מגבול נחלתו המה עמדו בתוך נחלת בני מנשה בהגבול האמור במקרא שלפניו : כל הערים · אשר עמדו באורך הגבול ההוא המה וחצריהן היו של בני אפרים : (י) ולא הורישו · חוזר על

וַיֵּשֶׁב הַכְּנַעֲנִי בְּקֶרֶב אֶפְרַיִם עַד־הַיּוֹם הַזֶּה וַיְהִי לְמַס־
עֹבֵד׃ יז א וַיְהִי הַגּוֹרָל לְמַטֵּה מְנַשֶּׁה כִּי־הוּא בְּכוֹר
יוֹסֵף לְמָכִיר בְּכוֹר מְנַשֶּׁה אֲבִי הַגִּלְעָד כִּי הוּא הָיָה אִישׁ
מִלְחָמָה וַיְהִי־לוֹ הַגִּלְעָד וְהַבָּשָׁן׃ ב וַיְהִי לִבְנֵי מְנַשֶּׁה
הַנּוֹתָרִים לְמִשְׁפְּחֹתָם לִבְנֵי אֲבִיעֶזֶר וְלִבְנֵי־חֵלֶק וְלִבְנֵי
אַשְׂרִיאֵל וְלִבְנֵי־שֶׁכֶם וְלִבְנֵי־חֵפֶר וְלִבְנֵי שְׁמִידָע אֵלֶּה
בְּנֵי מְנַשֶּׁה בֶּן־יוֹסֵף הַזְּכָרִים לְמִשְׁפְּחֹתָם׃ ג וְלִצְלָפְחָד
בֶּן־חֵפֶר בֶּן־גִּלְעָד בֶּן־מָכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה לֹא־הָיוּ לוֹ בָּנִים
כִּי אִם־בָּנוֹת וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֹתָיו מַחְלָה וְנֹעָה חָגְלָה
מִלְכָּה וְתִרְצָה׃ ד וַתִּקְרַבְנָה לִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְלִפְנֵי
יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וְלִפְנֵי הַנְּשִׂיאִים לֵאמֹר יְהוָה צִוָּה אֶת־
מֹשֶׁה לָתֶת־לָנוּ נַחֲלָה בְּתוֹךְ אַחֵינוּ וַיִּתֵּן לָהֶם אֶל־פִּי
יְהוָה נַחֲלָה בְּתוֹךְ אֲחֵי אֲבִיהֶן׃ ה וַיִּפְּלוּ חַבְלֵי־מְנַשֶּׁה

רש"י

מתחומו ומובלעות בתוך נחלת בני מנשה: (א) למכיר בכור מנשה · לפיכך נטל נחלה בימי משה בעבר הירדן ויהי לו הגלעד והבשן: (ה) ויפלו

מצודת דוד

בני אפרים כי גזר היה מנחלתם מן הערים אשר עמדו בהגבול ההולך מתפוח אל הים: למס עובד · ר"ל לא מס ממון כ"א מס עבודה בגוף: יז (א) כי הוא בכור · ר"ל אף שהוא הבכור והיה א"כ מהראוי לקחת גורלו ראשון מ"מ נתאחר מלקחת גורלו עד שלקח אפרים נחלה ואח"ז היה הגורל למטה מנשה וזה היה בעבור ברכת יעקב שהקדימו בכל דבר: למכיר בכור מנשה · ר"ל אבל בבני מנשה שלא היתה סבה מה להקדים הצעיר להבכור לזה לקח הבכור נחלה: אבי הגלעד · ע"ש בנו גלעד היה נקרא·אבו ר"ל שר הגלעד ואמר ע"ש סופו: איש מלחמה · ובחר לשבת בעבר הירדן על הספר במקום סכנה להראות העובדי כוכבים את גבורתו ולזה היה לו הגלעד והבשן: (ב) ויהי · ר"ל ואחר זה היה הגורל לבני מנשה הנותרים לכל משפחה ומשפחה: הזכרים · לפי שנאמר בענין שאף נקבות מבני מנשה לקחו נחלה לז"א הזכרים במשפחותם: (ד) אחינו · ר"ל אחי אבינו: אל פי ה' · על פי ה' במצותו: (ה) חבלי

מצודת ציון

יז (ה) חבלי · כמתנות יקראו

עֲשָׂרָה לְבַד מֵאֶרֶץ הַגִּלְעָד וְהַבָּשָׁן אֲשֶׁר מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן
ו כִּי בְּנוֹת מְנַשֶּׁה נָחֲלוּ נַחֲלָה בְּתוֹךְ בָּנָיו וְאֶרֶץ הַגִּלְעָ[ד]
הָיְתָה לִבְנֵי־מְנַשֶּׁה הַנּוֹתָרִים׃ ז וַיְהִי גְבוּל־מְנַשֶּׁה מֵאָשֵׁ[ר]
הַמִּכְמְתָת אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי שְׁכֶם וְהָלַךְ הַגְּבוּל אֶל־הַיָּמִין
אֶל־יֹשְׁבֵי עֵין תַּפּוּחַ׃ ח לִמְנַשֶּׁה הָיְתָה אֶרֶץ תַּפּוּ[חַ]
וְתַפּוּחַ אֶל־גְּבוּל מְנַשֶּׁה לִבְנֵי אֶפְרָיִם׃ ט וְיָרַד הַגְּבוּ[ל]
נַחַל קָנָה נֶגְבָּה לַנַּחַל עָרִים הָאֵלֶּה לְאֶפְרַיִם בְּתוֹךְ עָרֵ[י]

רש"י

חבלי מנשה עשרה · ששה לששה בתי אבות המנויים למעלה וארבע לבנו[ת]
צלפחד לא שתהא כל אחת בית אב לעצמה אלא שנטלו ארבעה חלקים חל[ק]
של אביהם שהיה מיוצאי מצרים שלפי מנין היוצאים ממצרים נתחלק[ה]
הארץ וחלקו עם אחיו בנכסי חפר אביו שהיה גם הוא מיוצאי מצרי[ם]
ושהיה בכור ונטל שני חלקים · ועוד היה להם חלק אחי אביהם שמ[ת]
במדבר בלא בנים ונטלו נחלה בחלקו כך אמרו רבותינו בבבא בתרא ולו[לי]
שנזקק הכתוב להשמיענו מנין חלקי הבנות אלא ללמד שנטלו חלק בכור[ה]
ולהודיע שא"י חלק ירושה להם מוחזקת מאבותיהם שאילולי כן אין הבכו[ר]
נוטל בראוי כבמוחזק : (ו) וארץ הגלעד · שבעבר הירדן היתה לבני מנש[ה]
הנותרים : (ח) ארץ תפוח · הכפרים והחצרים ותפוח עצמה העיר היתה
לבני אפרים : אל גבול מנשה · על מצר מנשה לסוף גבולו : (ט) ערים

מצודת ציון / מצודת דוד

חבלים ע"ש כי בחבל יחולק נחלה : מנשה עשרה · בא"י עצמה לקחו
עשרה מחוזות : (ו) כי בנות מנשה
וגו' · ר"ל לפי שבנות מנשה גם המה לקחו נחלה ובני מנשה הנותרים
לקחו ארץ הגלעד לזה היה ראוי ונכון שיקחו בא"י עצמה אלו העשרה
מחוזות לא פחות ולא יותר כי החשבון הזה היה ראוי להם : (ז) ויהי
גבול מנשה · הרוחב מצפון כלפי הדרום היה מגבול בני אשר אשר נחלו
מצפון מנשה עד מכמתת שעמדה מול מקצוע דרומית מערבית של נחלת
אפרים לפני שכם שהיתה משל אפרים אשר עמדה במקצוע דרומית מערבית :
והלך הגבול · מן המערב כלפי המזרח בצד הצפון : אל הימין · פונה היה
באלכסון אל הדרום ובא אל יושבי עין תפוח : (ח) ארץ תפוח · המקומות
אשר סביב תפוח אבל העיר תפוח עצמה עם שעמדה בגבול מנשה עכ"ז היתה
לאפרים : (ט) וירד הגבול · ר"ל הגבול אשר ירד מתפוח לנחל קנה
בדרום לנחל האמור למעלה הערים האלה אשר עמדו בהגבול ההוא שמה

מְנַשֶּׁה וּגְבוּל מְנַשֶּׁה מִצְּפוֹן לַנַּחַל וַיְהִי תֹצְאֹתָיו הַיָּמָּה׃
י נֶגְבָּה לְאֶפְרַיִם וְצָפוֹנָה לִמְנַשֶּׁה וַיְהִי הַיָּם גְּבוּלוֹ
וּבְאָשֵׁר יִפְגְּעוּן מִצָּפוֹן וּבְיִשָּׂשכָר מִמִּזְרָח׃ יא וַיְהִי
לִמְנַשֶּׁה בְּיִשָּׂשכָר וּבְאָשֵׁר בֵּית־שְׁאָן וּבְנוֹתֶיהָ וְיִבְלְעָם
וּבְנוֹתֶיהָ וְאֶת־יֹשְׁבֵי דֹאר וּבְנוֹתֶיהָ וְיֹשְׁבֵי עֵין־דֹּר
וּבְנוֹתֶיהָ וְיֹשְׁבֵי תַעְנַךְ וּבְנֹתֶיהָ וְיֹשְׁבֵי מְגִדּוֹ וּבְנוֹתֶיהָ
שְׁלֹשֶׁת הַנָּפֶת׃ יב וְלֹא יָכְלוּ בְּנֵי מְנַשֶּׁה לְהוֹרִישׁ אֶת־
הֶעָרִים הָאֵלֶּה וַיּוֹאֶל הַכְּנַעֲנִי לָשֶׁבֶת בָּאָרֶץ הַזֹּאת׃
יג וַיְהִי כִּי חָזְקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּתְּנוּ אֶת־הַכְּנַעֲנִי לָמַס
וְהוֹרֵשׁ לֹא הוֹרִישׁוֹ׃ (◊) יד וַיְדַבְּרוּ בְּנֵי יוֹסֵף אֶת־
יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר מַדּוּעַ נָתַתָּה לִּי נַחֲלָה גּוֹרָל אֶחָד וְחֶבֶל
אֶחָד וַאֲנִי עַם־רָב עַד אֲשֶׁר־עַד־כֹּה בֵּרְכַנִי יְהוָה׃

רש"י

אלה · מתפות עד נחל קנה לאפרים היו בתוך ערי מנשה : (י) נגבה
אפרים · אפרים נטל חלקו מדרום לצד הארץ שבין בני יהודה לשאר השבטים :
צפונה למנשה · מנשה נטל לצד צפון : (יא) שלשת הנפת · תלתא פלכין
שלשת הנפת הנזכרים כאן של דאר ושל עין דור היו כמו שאמור למעלה
ספר זה מלך דור לנפת דור ובפסוק אחר אומר לנפת דאר מים וכאן כך
ות אומר ואת יושבי דאר ובנותיה שלשת הנפת שהיו לה : (יב) ויואל ·
יאבה : (יד) וידברו בני יוסף · שבט מנשה : עד אשר עד כה ברכני ה׳ ·

מצודת דוד

ין לאפרים עם שעמדו בתוך ערי
נשה וכמ"ש למעלה : תוצאותיו ·
וף גבול מנשה כלה אל הים :
י) נגבה לאפרים · כהרצועה שלקחו
ני יוסף לקח אפרים בדרומה ומנשה
צפונה: גבולו· של מנשה: ובאשר·בגבול אשר:יפגעון·מנשה עם אשר בצפון
נשה: ממזרח·כי נחלת יששכר היתה אצל הירדן למזרחה של מנשה: (יא) ויהי
מנשה וגו׳ · ערים היו לו למנשה בתוך נחלת יששכר ואשר שהיו סמוכים
ליו: שלשת הנפת· בשלש מחוזות עמדו הערים האלה : (יד) נתתה לי· לכל
ני יוסף למנשה ולאפרים : נחלה גורל אחד · ר"ל נחלה מועטת כאילו הנה

מצודת ציון

(י) יפגעון· יפגשון : (יב) ויואל ·
ענין רצון כמו ולו הואלנו (לעיל ז׳):
(יג) והורש · ענין גרושין :
(יד) כה · ר"ל כמו שאתה רואה :

טו וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יְהוֹשֻׁעַ אִם־עַם־רַב אַתָּה עֲלֵה לְךָ
הַיַּעְרָה וּבֵרֵאתָ לְךָ שָׁם בְּאֶרֶץ הַפְּרִזִּי וְהָרְפָאִים כִּי־אָץ
לְךָ הַר־אֶפְרָיִם׃ טז וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי יוֹסֵף לֹא־יִמָּצֵא לָנוּ
הָהָר וְרֶכֶב בַּרְזֶל בְּכָל־הַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב בְּאֶרֶץ־הָעֵמֶק לַאֲשֶׁר
בְּבֵית־שְׁאָן וּבְנוֹתֶיהָ וְלַאֲשֶׁר בְּעֵמֶק יִזְרְעֶאל׃ יז וַיֹּאמֶר
יְהוֹשֻׁעַ אֶל־בֵּית יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם וְלִמְנַשֶּׁה לֵאמֹר עַם־רַב

רש"י

עד אשר ראית שנתרבה מניני ממנין ראשון למנין שנים עשרים אלף ותמש מאות כמנין כה בגימט׳ · במנין ראשון אתם מוצא במנשה בספר במדבר שנים ושלשים אלף ומאתים ובפנחס שנים וחמשים אלף ושבע מאות · ד"א עד אשר עד כה ברכה שנאמר לאברהם כה יהיה זרעך נתקיימה בי ולפי פשוטו עד אשר עד כה · עד אשר כך כאשר אתה רואה : (טו) אם עם רב אתה · יש בך כח לכרות יערות ולפנותה כעין שקורין אישרטי"ר בלע"ז ושם תבנה ערים : ובראת · לשון כריתה כמו וברא אותהן בחרבותם· איש״טא"ש בלע"ז : אץ · דחוק : לא ימצא לנו ההר · כי אך הוא לנו כאשר אמרת : (טז) לא ימצא · לא יספיק : ורכב ברזל · ומה שאתה אומר לעלות היערה ולכבוש בארץ הפרזי והרפאים עם חזק הוא אותו כנעני ורכב ברזל לו ·

מצודת ציון

(טו) ובראת · ענינו כריתה כמו וברא אותהן בחרבותם (יחזקאל כג): אץ · ענין מהירות כמו ולא אץ לבוא (לעיל י׳) ור"ל המקום צר וקטן ומהר יעברו מן הקצה אל הקצה : (טז) ומצא · ענין די הספוק כמו ומצא להם (במדבר י"א) :

מצודת דוד

גורל אחד ותחום אחד : עם רב · אין די לי בנחלה הזאת : עד כה · עד אשר נתרבה כמו שאתה רואה : (טו) עלה לך היערה · ר"ל א"כ שאתה עם רב תוכל לעלות ביער של הפרזי והרפאים לכרות האילנות להיות לך מקום לשבת כי אילו היית מתי מספר לא היית יכול לעלור כח לכרות ב"כ אילני יער אבל הואיל ועם רב אתה יכול תוכל : כי אץ לך · אם דחוק וצר לך הר אפרים עם רוב גדלו : (טז) לא ימצא לנו ההר · אמת שדבר שאין מספיק לנו הר אפרים : ורכב ברזל· ר"ל ואם תשיב לומר הלא נחלתם גם העמק ועמו הלא יספיק ע"ז נשיב אמרים כי יושבי העמק חזקים ביותר ולהם רכב המה כברזל וא"א לכבשם : לאשר בבית שאן וגו׳· מפרש לומר שהם אשר בבית שאן וכו׳ הניתן לנחלת מנשה : בעמק יזרעאל · כי יזרעאל עצמה היתה מנחלת יששכר ולבד העמק היה מנחלתם:(יז)עם רב אתה·

אַתָּה וְכֹחַ גָּדוֹל לָךְ לֹא־יִהְיֶה לְךָ גּוֹרָל אֶחָד׃ יח כִּי הַר
יִהְיֶה־לָּךְ כִּי־יַעַר הוּא וּבֵרֵאתוֹ וְהָיָה לְךָ תֹּצְאֹתָיו כִּי־
תוֹרִישׁ אֶת־הַכְּנַעֲנִי כִּי רֶכֶב בַּרְזֶל לוֹ כִּי חָזָק הוּא׃
יח א וַיִּקָּהֲלוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שִׁלֹה וַיַּשְׁכִּינוּ שָׁם
אֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְהָאָרֶץ נִכְבְּשָׁה לִפְנֵיהֶם׃ ב וַיִּוָּתְרוּ בִּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר לֹא־חָלְקוּ אֶת־נַחֲלָתָם שִׁבְעָה שְׁבָטִים׃

רש"י

ואל תתמה אם קראו לפרזי ורפאים כנעני כי כולם בני כנען היו: (יח) כי הר יהיה לך · אותו שאמרתי לך עלה לך היערה: כי יער הוא וכראתו · כי יער הוא ואינו ראוי אלא לעם רב ויבראוהו ויפנוהו: ובראתו · אתה שאתה עם רב: והיה לך תוצאתיו כי תוריש את הכנעני · על ידי שאתה עם רב: כי רכב ברזל לו · ואין אחד משאר השבטים כדאי להלחם בו: כי חזק הוא · ואתה יש בך היכולת ותורישנו · ורבותינו פירשו עלה לך היערה התביאו עצמכם ביערות שלא תשלוט בכם עין הרע: (א) וישכינו שם את אהל מועד · שעשו במדבר ולא היה שם תקרה אלא בית של אבנים מלמטן ויריעות מלמעלן כך שנינו בשחיטת קדשים: והארץ נכבשה לפניהם· משנקבע המשכן היתה הארץ נוחה ליכבש לפניהם: (ב) שבעה שבטים · שכבר קבלו נחלתן ראובן וגד וחצי שבט מנשה בימי משה בעבר הירדן ובארץ כנען כבר נפל גורל ליהודה ולאפרים ולחצי שבט מנשה הרי ה׳

מצודת דוד

ולזה יש לך כח גדול להלחם ולהרחיב את גבולך שלא יהיה לך נחלה מועטת כאילו הוא גורל אחד: (יח) כי הר יהיה לך · ר"ל היער אשר אמרתי העומד בהר הנה זה יהיה לך מבלי טורח רב כי יער הוא ולא ימצאו בה הרבה אנשים להלחם עמך: ובראתו · ואתה תכרות האילנות לשבת בה ובזה יהיה לך תוצאותיו ר"ל הגבול היוצא מההר ההוא ולהלאה: כי תוריש · כי במה שתשב בהר תוכל בקלות לגרש את הכנעני היושב בעמק אשר בבית שאן וכו׳: כי רכב · אף שיש לו אנשי רכב כברזל ואף שהוא חזק כי היושב למעלה בהר מאד יתחזק על היושב מתחת בעמק: יח (א) והארץ נכבשה · מעת השכינו את אהל מועד בשלה שהיתה בנחלת בני יוסף עזרם ה׳ וכבשו הארץ מה שלא יכלו לכבוש מקודם כמ"ש למעלה: (ב) אשר לא חלקו · היות כי לא ידעו עדיין גבולות הארץ להלקם בגורל: שבעה שבטים · כי לחמשה כבר חלקו כי משה חלק לב"ר ולב"ג ולחצי מנשה ויהושע חלק לבני יהודה ולבני אפרים ולחצי מנשה:

מצודת ציון

יח (ב) ויותרו · מלשון נותר: (ג) עד אנה · עד מתי: מתרפים·

ג וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַד־אָנָה אַתֶּם מִתְרַפִּים
לָבוֹא לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם יְהוָה אֱלֹהֵי
אֲבוֹתֵיכֶם: ד הָבוּ לָכֶם שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים לַשָּׁבֶט וְאֶשְׁלָחֵם
וְיָקֻמוּ וְיִתְהַלְּכוּ בָאָרֶץ וְיִכְתְּבוּ אוֹתָהּ לְפִי נַחֲלָתָם וְיָבֹאוּ
אֵלָי: ה וְהִתְחַלְּקוּ אֹתָהּ לְשִׁבְעָה חֲלָקִים יְהוּדָה יַעֲמֹד
עַל־גְּבוּלוֹ מִנֶּגֶב וּבֵית יוֹסֵף יַעַמְדוּ עַל־גְּבוּלָם מִצָּפוֹן:
ו וְאַתֶּם תִּכְתְּבוּ אֶת־הָאָרֶץ שִׁבְעָה חֲלָקִים וַהֲבֵאתֶם אֵלַי
הֵנָּה וְיָרִיתִי לָכֶם גּוֹרָל פֹּה לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ:
ז כִּי אֵין־חֵלֶק לַלְוִיִּם בְּקִרְבְּכֶם כִּי־כְהֻנַּת יְהוָה נַחֲלָתוֹ

רש"י

שבטים: (ג) מתרפים · מתרשלין: (ד) לשבט · לכל שבט מן השבעה: לפי נחלתם · לשבעה חלקים ולא בשוה אלא לפי השבטים הראוין לחלקה לרב לפי רובו ולמעט לפי מיעוטו כמה שנאמר לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעיט נחלתו וגו': (ה) והתחלקו אותה לשבעה חלקים · אותה שנכבשה כבר והעתידה ליכבש: יהודה יעמוד על גבולו מנגב · ארץ ישראל ששם נפל לו גורל כל המצר הדרומי: ובית יוסף וגו' מצפון · לפוני למה שנכבש כבר ועוד יש הרבה לכבוש לצד המצר מבעל גד עד לבא חמת שהוא אצל הר ההר במצר צפוני והז' שבטים יחלקו אותה שבין יהודה ליוסף ואותה העומדת ליכבש: (ו) ויריתי · והשלכתי כמו ירה בים:

מצודת ציון

מלשון רפיון: (ד) הבו · הכינו הזמינו כמו הבה נלבנה (בראשית יא): (ו) הנה · להמקום הזה: ויריתי · והשלכתי כמו ירה בים (שמות ט"ו): פה · במקום הזה:

מצודת דוד

(ג) עד אנה וגו' אשר נתן וגו' · ר"ל הן ידעתי מחשבותיכם מה שאינכם שולחים לכתוב גבולות הארץ ולחלקה כי תחשבו אם כ"א יכיר חלקו פן יפרדו איש מאחיו ולא ילחם האחד בעבור חלק האחר ולז"א עד מתי יהיה לכם רפיון ידים הלא ה' הוא הנותן לכם את הארץ וא"כ אף בשלא יעזור האחד לחבירו תוכלו להם כי ה' ילחם לכם: (ד) לפי נחלתם · לפי מספר החלקים המצטרך להנחיל: (ה) לשבעה חלקים · כי עוד לשבעה ינחילו כי יהודה יעמוד לנחול גבולו מנגב א"י ובית יוסף יעמדו לנחול גבולם מצפון ממה שכבר נכבש ונשארו עוד שבעה: (ו) ואתם · ר"ל השלוחים ההולכים במקום כולכם: (ז) כי אין חלק · יבאר עוד למה שבעה

שבטים

גָּד וּרְאוּבֵן וַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה לָקְחוּ נַחֲלָתָם מֵעֵבֶר
לַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה׃
ח וַיָּקֻמוּ הָאֲנָשִׁים וַיֵּלֵכוּ וַיְצַו יְהוֹשֻׁעַ אֶת־הַהֹלְכִים
לִכְתֹּב אֶת־הָאָרֶץ לֵאמֹר לְכוּ וְהִתְהַלְּכוּ בָאָרֶץ וְכִתְבוּ
אוֹתָהּ וְשׁוּבוּ אֵלַי וּפֹה אַשְׁלִיךְ לָכֶם גּוֹרָל לִפְנֵי יְהוָה
בְּשִׁלֹה׃ ט וַיֵּלְכוּ הָאֲנָשִׁים וַיַּעַבְרוּ בָאָרֶץ וַיִּכְתְּבוּהָ
לֶעָרִים לְשִׁבְעָה חֲלָקִים עַל־סֵפֶר וַיָּבֹאוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ אֶל־
הַמַּחֲנֶה שִׁלֹה׃ י וַיַּשְׁלֵךְ לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ גּוֹרָל בְּשִׁלֹה לִפְנֵי
יְהוָה וַיְחַלֶּק־שָׁם יְהוֹשֻׁעַ אֶת־הָאָרֶץ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
כְּמַחְלְקֹתָם׃ [ ] יא וַיַּעַל גּוֹרַל מַטֵּה בְנֵי־בִנְיָמִן לְמִשְׁפְּחֹתָם
וַיֵּצֵא גְּבוּל גּוֹרָלָם בֵּין בְּנֵי יְהוּדָה וּבֵין בְּנֵי יוֹסֵף׃ יב וַיְהִי
לָהֶם הַגְּבוּל לִפְאַת צָפוֹנָה מִן־הַיַּרְדֵּן וְעָלָה הַגְּבוּל אֶל־
כֶּתֶף יְרִיחוֹ מִצָּפוֹן וְעָלָה בָהָר יָמָּה וְהָיָה והיו קרי תֹּצְאֹתָיו

רש"י

(יב) ויהי להם הגבול לפאת צפונה · ויהי מצר גבול הצפוני שלהם מן הירדן שבמזרח מתחיל המצר ועלה אל כתף יריחו מצפון ועלה משם אל המערב אל עבר יריחו ומושך התחום בצפונה של יריחו נמצאת יריחו לפנים

מצודת דוד

חלקים ואמר כי אין חלק ללוים וגד וראובן וחצי מנשה לקחו וכו' והלא ליהודה ולבית יוסף חלק הוא ונשארו עוד שבעה : כהונת ה' · כראוי להם לקחת חלף עבודת כהונתם : (ח) האנשים · השלוחים : ויצו יהושע · ר"ל זרז אותם על זאת : (ט) לערים · לפי גודל הערים עיר גדולה מול שתי עיירות קטנות : (י) כמחלקותם · כפי החלוקה המפורשת במקראות שלפנינו : (יא) למשפחותם · הנחלק לפי המשפחות : (יב) לפאת צפונה · מן המזרח כלפי המערב היה התחלת הגבול מן הירדן : מצפון · א"כ היתה יריחו לפנים מן הגבול ומשל בנימין היתה : בהר · הוא הר בית אל המוזכר בגבול בני יוסף : ימה · לצד המערב : תצאתיו · סוף הגבול בזה הרוחב ומשם והלאה נכנס תוך המצר

מִדְבַּרָה בֵּית אָוֶן : יג וְעָבַר מִשָּׁם הַגְּבוּל לוּזָה אֶל־כֶּתֶף
לוּזָה נֶגְבָּה הִיא בֵּית אֵל וְיָרַד הַגְּבוּל עַטְרוֹת אַדָּר
עַל־הָהָר אֲשֶׁר מִנֶּגֶב לְבֵית־חֹרוֹן תַּחְתּוֹן : יד וְתָאַר
הַגְּבוּל וְנָסַב לִפְאַת־יָם נֶגְבָּה מִן־הָהָר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי
בֵית־חֹרוֹן נֶגְבָּה וְהָיָה והיו קרי תֹצְאֹתָיו אֶל־קִרְיַת־

רש"י

מן החוט בחלק בנימין : מדברה בית און · למדבר של בית און : (יג) ועבר משם · לצד המערב : לוזה אל כתף לוזה נגבה היא בית אל · שקראה יעקב ולא זו היא בית אל שאצל העי שהרי אומר בגבול יוסף ויצא מבית אל לוזה למדנו ששנים היו ולוז לא בחלק בנימין היתה שהרי חוט סמצר מלוז ולפנים הוא כמו שהוא אומר אל כתף לוזה נגבה · בחוט הולך בדרומה של לוז נמצאת לוז מן החוט ולחוץ בנחלת בני יוסף ובית אל היתה בחלק בנימין כמו שכתוב למטה בענין : (יד) ותאר הגבול ונסב לפאת ים נגבה · בעטרות אדר כלה אורך הצפוני מן המזרח למערב ומשם נסב החוט לגבול המערב של בנימין לילך נגבה מן הצפון לדרום חוט המערבית מן ההר אשר על פני בית חורון נגבה מן ההר אשר בדרומה של בית חורון משם היה מתחיל מקצוע מערבית צפונית של בנימין ובא לו החוט מצפון לדרום : והיו תצאתיו · מקצוע מערבית דרומית שלו אל קרית יערים של יהודה נמצא רוחב גבול בנימין נוטל כל רוחב הארץ שבין יהודה לאפרים גבול דרומי שלו עם גבול צפוני של יהודה ושם היתה ירושלים כמו שאמור למטה בענין לפיכך היה לשני השבטים חלק בה וגבול צפוני של בנימין ודרומי של אפרים נוגעין זה בזה ושם היתה שילה בחלק אפרים כמה שנאמר ויטש משכן שילו וגו' וימאס באהל יוסף ובשבט אפרים לא בחר ואף לבנימין היה בו חלק וכן שנינו בשחיטת קדשים בג' מקומות שרתה להם שכינה לישראל בשילה ונוב ובית העולמים ובכולן לא

מצודת ציון

(יד) ותאר · וסבב :

מצודת דוד

סמצר לפנים ונתקצר נחלתו :

(יג) נגבה·ר"ל לא היתה לוז מנחלת בנימין ומשל אפרים היתה : היא בית אל · כי יעקב קרא ללוז בית אל כמ"ש בתורה ולא זהו בית אל שעמדה אצל העי אשר היתה מנחלת בנימין : על ההר אשר מנגב לבית חורון תחתון · ולא היתה א"כ מנחלתו ומשל אפרים היתה : (יד) ותאר הגבול · הגבול סיבב בפאת המערבי מן הצפון אל הדרום : מן ההר · הגבול נמשך מן ההר וכו' העומד בצפון והלך כלפי הדרום וכלה הגבול בקרית בעל היא קרית יערים שהיא במצר הצפוני של

בַּעַל הִיא קִרְיַת יְעָרִים עִיר בְּנֵי יְהוּדָה זֹאת פְּאַת־
יָם׃ טו וּפְאַת־נֶגְבָּה מִקְצֵה קִרְיַת יְעָרִים וְיָצָא הַגְּבוּל
יָמָּה וְיָצָא אֶל־מַעְיַן מֵי נֶפְתּוֹחַ׃ טז וְיָרַד הַגְּבוּל
אֶל־קְצֵה הָהָר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי גֵּי בֶן־הִנֹּם אֲשֶׁר בְּעֵמֶק
רְפָאִים צָפוֹנָה וְיָרַד גֵּי הִנֹּם אֶל־כֶּתֶף הַיְבוּסִי נֶגְבָּה
וְיָרַד עֵין רֹגֵל׃ יז וְתָאַר מִצָּפוֹן וְיָצָא עֵין שֶׁמֶשׁ וְיָצָא
אֶל־גְּלִילוֹת אֲשֶׁר־נֹכַח מַעֲלֵה אֲדֻמִּים וְיָרַד אֶבֶן בֹּהַן
בֶּן־רְאוּבֵן׃ יח וְעָבַר אֶל־כֶּתֶף מוּל־הָעֲרָבָה צָפוֹנָה
וְיָרַד הָעֲרָבָתָה׃ יט וְעָבַר הַגְּבוּל אֶל־כֶּתֶף בֵּית־חָגְלָה
צָפוֹנָה וְהָיָה והיו קרי ׳ תֹּצְאוֹתָיו תוצאות קרי הַגְּבוּל

רש"י

שרתה אלא בחלקו של בנימין: זאת פאת ים · רוח מערבי מעטרות אדר עד קרית יערים: (טו) ופאת נגב · מצד דרומי לבנימין והוא צפוני של יהודה · וכל התחומין המנויין כאן נמנו בצפונה של יהודה וכל מקום שכתוב כאן וירד כתוב ביהודה ועלה לפי שכאן הוא מונה מן המערב למזרח ושם מונה מן המזרח למערב: ויצא הגבול ימה · אל ים א׳ ולא ידעתי

מצודת דוד

יהודה: (טו) ופאת נגבה · גבול הדרומי מן המערב כלפי המזרח היה מתחיל מקצה קרית יערים: ימה · אל הים ולא זהו ים הגדול העומד במערב והים הזה היה מצפון יהודה ועם כי לא הוזכר למעלה וכ"כ ימצא נזכרה מקומות שבאחד יזכיר ולא בשני עם שהיה גבולם זה אצל זה: (טז) וירד הגבול · כי מעין מי נפתוח שהיא עין עיטם היה במקום הגבוה שבכל א"י לזה אמר וירד: אשר בעמק רפאים · ההר עמד בעמק רפאים בצפונה: אל כתף · אשר עמדה בכתף היבוסי מנגב א"כ היבוסי היא ירושלים עמדה בנחלת בנימין: (יז) ותאר מצפון · הגבול בא בפאת מערב וסבב את עין רוגל מצפונו והיתה א"כ משל יהודה: ויצא עין שמש · מן עין רוגל יצא לעין שמש: אל גלילות · היא גלגל האמור בגבול יהודה הצפוני ובשתי השמות נקראת ואצל גלגל יצא הגבול כלפי הדרום ונתרחב נחלת בנימין: (יח) ועבר · משם עבר מעבר המקום הנקרא מול הערבה בצד הצפוני ולא היתה א"כ מנחלת בנימין: הערבתה · היא בית הערבה המוזכר בגבול יהודה והגבול היה מצפונו: (יט) בית חגלה צפונה · וגם היא לא היתה

מצודת ציון

(יז) נכח · נגד:

אֶל־לְשׁוֹן יָם־הַמֶּלַח צָפוֹנָה אֶל־קְצֵה הַיַּרְדֵּן נֶגְבָּה
זֶה גְּבוּל נֶגֶב׃ כ וְהַיַּרְדֵּן יִגְבֹּל־אֹתוֹ לִפְאַת־קֵדְמָה
זֹאת נַחֲלַת בְּנֵי בִנְיָמִן לִגְבוּלֹתֶיהָ סָבִיב לְמִשְׁפְּחֹתָם׃
כא וְהָיוּ הֶעָרִים לְמַטֵּה בְּנֵי בִנְיָמִן לְמִשְׁפְּחוֹתֵיהֶם יְרִיחוֹ
וּבֵית־חָגְלָה וְעֵמֶק קְצִיץ׃ כב וּבֵית הָעֲרָבָה וּצְמָרַיִם
וּבֵית־אֵל׃ כג וְהָעַוִּים וְהַפָּרָה וְעָפְרָה׃ כד וּכְפַר
הָעַמֹּנָי העמונה קרי וְהָעָפְנִי וָגָבַע עָרִים שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה
וְחַצְרֵיהֶן׃ כה גִּבְעוֹן וְהָרָמָה וּבְאֵרוֹת׃ כו וְהַמִּצְפֶּה
וְהַכְּפִירָה וְהַמֹּצָה׃ כז וְרֶקֶם וְיִרְפְּאֵל וְתַרְאֲלָה׃
כח וְצֵלַע הָאֶלֶף וְהַיְבוּסִי הִיא יְרוּשָׁלַםִ גִּבְעַת קִרְיַת
עָרִים אַרְבַּע־עֶשְׂרֵה וְחַצְרֵיהֶן זֹאת נַחֲלַת בְּנֵי־בִנְיָמִן
לְמִשְׁפְּחֹתָם׃ יט א וַיֵּצֵא הַגּוֹרָל הַשֵּׁנִי לְשִׁמְעוֹן

רש"י

איזה ים הוא: (יט) אל לשון ים המלח צפונה · בצפונו של לשון נמצא כל הלשון בחלקו של יהודה: אל קצה הירדן · מקום שהירדן נופל בים המלח והוא נתנה מקצוע מזרחית צפונית ליהודה וכאן הוא מונה מקצוע דרומית מזרחית לבנימין: (כ) והירדן יגבול אתו לפאת קדמה · הירדן היה לו לבנימין מצד מזרחי שהירדן הולך על פני רוחב כל גבולו למזרח: (כח) וצלע האלף והיבוסי היא ירושלים · כל אחת עיר לעצמה וכן גבעת קרית חמש ערים בפסוק זה: (א) ויצא הגורל השני · שני לבנימין

מצודת ציון / מצודת דוד

(יט) לשון · קצה הים המשוך כלשון: מנחלת בנימין (ומה שהוזכר בנחלת בנימין בית חגלה היא עיר אחרת שמה כשמה): לשון ים המלח וגו' · ר"ל במקום שהירדן נופל בים המלח והוא קצה הדרומי מהירדן וקצה הצפוני מהים: זה גבול נגב · ממערב כלפי המזרח: (כ) יגבול אתו · יהיה לו לגבול בפאת המזרחי: לגבולותיה · את הגבולות המגבילים סביב את הנחלק לכל בני משפחתם: (כא) למשפחותיהם · הנחלק למשפחותיהם: (כח) וצלע האלף · ה' עיירות במקרא זה צלע א' האלף ב' ירושלים ג' גבעת ד' קרית ה':

בתוב

לְמַטֵּה בְנֵי־שִׁמְעוֹן לְמִשְׁפְּחוֹתָם וַיְהִי נַחֲלָתָם בְּתוֹךְ
נַחֲלַת בְּנֵי־יְהוּדָה׃ ב וַיְהִי לָהֶם בְּנַחֲלָתָם בְּאֵר־שֶׁבַע
וְשֶׁבַע וּמוֹלָדָה׃ ג וַחֲצַר שׁוּעָל וּבָלָה וָעָצֶם׃ ד וְאֶלְתּוֹלַד
וּבְתוּל וְחָרְמָה׃ ה וְצִקְלַג וּבֵית־הַמַּרְכָּבוֹת וַחֲצַר סוּסָה׃
ו וּבֵית לְבָאוֹת וְשָׁרוּחֶן עָרִים שְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה וְחַצְרֵיהֶן׃
ז עַיִן רִמּוֹן וָעֶתֶר וְעָשָׁן עָרִים אַרְבַּע וְחַצְרֵיהֶן׃
ח וְכָל־הַחֲצֵרִים אֲשֶׁר סְבִיבוֹת הֶעָרִים הָאֵלֶּה עַד־
בַּעֲלַת בְּאֵר רָאמַת נֶגֶב זֹאת נַחֲלַת מַטֵּה בְנֵי־שִׁמְעוֹן
לְמִשְׁפְּחֹתָם׃ ט מֵחֶבֶל בְּנֵי יְהוּדָה נַחֲלַת בְּנֵי שִׁמְעוֹן
כִּי־הָיָה חֵלֶק בְּנֵי־יְהוּדָה רַב מֵהֶם וַיִּנְחֲלוּ בְנֵי־שִׁמְעוֹן
בְּתוֹךְ נַחֲלָתָם׃ (*) י וַיַּעַל הַגּוֹרָל הַשְּׁלִישִׁי לִבְנֵי
זְבוּלֻן לְמִשְׁפְּחֹתָם וַיְהִי גְּבוּל נַחֲלָתָם עַד־שָׂרִיד׃
יא וְעָלָה גְבוּלָם לַיָּמָּה וּמַרְעֲלָה וּפָגַע בְּדַבָּשֶׁת וּפָגַע
אֶל־הַנַּחַל אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יָקְנְעָם׃ יב וְשָׁב מִשָּׂרִיד

רש"י

שגורל בנימין היה ראשון לשבעת השבטים שאמר יהושע לשלוחיו והתחלקו אותה לשבעה חלקים שכבר נטלו יהודה ויוסף כמו שנאמר שם יהודה יעמוד על גבולו מנגב וגו' מכאן ואילך מונה והולך ז' גורלות: (ט) רב מהם ·

מצודת דוד

יט (א) בתוך וגו' · היה מובלע בנחלת יהודה בתוך הגבול האמור למעלה: (ב) באר שבע ושבע · היא עיר אחת ובשתי השמות נקראה: (ז) עין רמון · הם ב' עיירות האחת עין והשנית רמון: (ח) ראמת נגב · מקום הרם והגבוה בפאת הדרום: (ט) מחבל · מהמחוז הניתן בנחלה לבני יהודה נתנו אח"ז לבני שמעון לנחלה: כי היה · כי הנחלה הניתן בתחלה לבני יהודה היתה מרובה מהראוי להם ולזה נתנו בני שמעון בתוכם: (י) עד שריד · העומדת בסוף גבול א"י במקצוע לפונית מערבית: (יא) ועלה גבולם · משריד בפאת המערבי מצפון כלפי הדרום לימה · אל הים ומשם למרעלה וכו': (יב) ושב משריד · ושב הגבול משריד

מצודת ציון

יט (ט) מחבל · ענין מחוז:

קֵדְמָה מִזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ עַל־גְּבוּל כִּסְלֹת תָּבֹר וְיָצָא אֶל־
הַדָּבְרַת וְעָלָה יָפִיעַ׃ יג וּמִשָּׁם עָבַר קֵדְמָה מִזְרָחָה
גִּתָּה חֵפֶר עִתָּה קָצִין וְיָצָא רִמּוֹן הַמְּתֹאָר הַנֵּעָה׃
יד וְנָסַב אֹתוֹ הַגְּבוּל מִצְּפוֹן חַנָּתֹן וְהָיוּ תֹּצְאֹתָיו
גֵּי יִפְתַּח־אֵל׃ טו וְקַטָּת וְנַהֲלָל וְשִׁמְרוֹן וְיִדְאֲלָה וּבֵית
לָחֶם עָרִים שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה וְחַצְרֵיהֶן׃ טז זֹאת נַחֲלַת
בְּנֵי־זְבוּלֻן לְמִשְׁפְּחוֹתָם הֶעָרִים הָאֵלֶּה וְחַצְרֵיהֶן׃ (פ)
יז לְיִשָּׂשכָר יָצָא הַגּוֹרָל הָרְבִיעִי לִבְנֵי יִשָּׂשכָר
לְמִשְׁפְּחוֹתָם׃ יח וַיְהִי גְּבוּלָם יִזְרְעֶאלָה וְהַכְּסֻלּוֹת וְשׁוּנֵם׃
יט וַחֲפָרַיִם וְשִׁיאֹן וַאֲנָחֲרַת׃ כ וְהָרַבִּית וְקִשְׁיוֹן וָאֶבֶץ׃

רש"י

מן הראוי נהם : (יב) כסלות תבור · אומר אני שהוא ל' כסלים פלנק"ש בלע"ז לא כגובהו ולא כשיפולו אלא בשיפועו וסמוך לאמצעו קרוב לצד אחורים ומלצד פניו כדרך שהכסלים עומדות בבהמה ובמקום שהוא אומר אזנות תבור סמוך לראשו הוא במקום האזנים : (יג) קדמה מזרחה גתה חפר · ממזרח לגת החפר · שם עירו של יונה בן אמתי : עתה קצין · שם העיר עתה קצין : המתואר הנעה · המוסב אל נעה כלומר משם תאר הגבול לנעה וכן תרגם יונתן ונפיק לרמון ומתמן מסתחר לנעה :

מצודת ציון

(יג) המתואר · המסובב :

מצודת דוד

ללכת ממערב כלפי המזרח בפאת הצפונה והלך על גבול כסלות תבור וכו' : (יג) ומשם · ומן יפיע עבר כלפי הדרום במזרחו של גת החפר והיתה א"כ מנחלת זבלון : עתה קצין · ר"ל ממזרח גת החפר עבר לעתה קצין והוא שם מקום : המתאר הנעה · אשר היה מסבב את הנעה : (יד) ונסב אותו · הגבול הזה סיבב את רמון בצפונה של חנתון אשר עמדה בצפון רמון א"כ רמון וחנתון והנעה היה משל זבלון : והיו תוצאותיו · סוף הגבול של הרוחב כלה אל גי יפתח אל אשר עמדה בגבול צפוני של אשר : (טו) וקטת וגו' · ר"ל עם קטת וגו' היה שתים עשרה כי במקרא זה חשב ה' עיירות ושבעה מאותן שזכר בהגבול והנשארים היו לבני השבט שמלדו : (יח) ויהי גבולם · הגבול הלך ביזרעאל והיא היתה סמוכה לנחלת מנשה כי עמק יזרעאל היתה של מנשה כמ"ש למעלה : והכסלות · ומיזרעאל

כא וְרֶמֶת וְעֵין־גַּנִּים וְעֵין חַדָּה וּבֵית פַּצֵּץ׃ כב וּפָגַע
הַגְּבוּל בְּתָבוֹר וְשַׁחֲצוּמָה ושחצימה קרי וּבֵית שֶׁמֶשׁ
וְהָיוּ תֹּצְאוֹת גְּבוּלָם הַיַּרְדֵּן עָרִים שֵׁשׁ־עֶשְׂרֵה
וְחַצְרֵיהֶן׃ כג זֹאת נַחֲלַת מַטֵּה בְנֵי־יִשָּׂשכָר לְמִשְׁפְּחֹתָם
הֶעָרִים וְחַצְרֵיהֶן׃ כד וַיֵּצֵא הַגּוֹרָל הַחֲמִישִׁי לְמַטֵּה
בְנֵי־אָשֵׁר לְמִשְׁפְּחוֹתָם׃ כה וַיְהִי גְּבוּלָם חֶלְקַת וַחֲלִי
וָבֶטֶן וְאַכְשָׁף׃ כו וְאַלַּמֶּלֶךְ וְעַמְעָד וּמִשְׁאָל וּפָגַע
בְּכַרְמֶל הַיָּמָּה וּבְשִׁיחוֹר לִבְנָת׃ כז וְשָׁב מִזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ בֵּית
דָּגֹן וּפָגַע בִּזְבוּלֻן וּבְגֵי יִפְתַּח־אֵל צָפוֹנָה בֵּית הָעֵמֶק
וּנְעִיאֵל וְיָצָא אֶל־כָּבוּל מִשְּׂמֹאל׃ כח וְעֶבְרֹן וּרְחֹב וְחַמּוֹן
וְקָנָה עַד צִידוֹן רַבָּה׃ כט וְשָׁב הַגְּבוּל הָרָמָה וְעַד־
עִיר מִבְצַר־צֹר וְשָׁב הַגְּבוּל חֹסָה וְהָיָו והיו קרי תֹּצְאֹתָיו
הַיָּמָּה מֵחֶבֶל אַכְזִיבָה׃ ל וְעֻמָה וַאֲפֵק וּרְחֹב עָרִים

רש״י

(כט) מבצר צר· קרוין כריכן קירוי תוקפא : צר · לשון צור : מחבל

מצודת דוד

הלך לכסלות וכו׳ : (כב) ובית שמש· לא זהו בית שמש הנזכר בנחלת נפתלי היושב בצפון יששכר ולא זהו שהיה בגבול יהודה : גבולם· על שני הגבולים יאמר על הצפוני ועל הדרומי שניהם כלו אל הירדן : (כה) ויהי גבולם· הגבול הלך בפאת המערב מדרום כלפי הצפון לחלקת וכו׳: (כו) ופגע· הגבול פגע בכרמל העומדת במערב : (כז) ושב · הגבול שב ממערב כלפי המזרח בפאת הצפוני והלך אל בית דגון : בזבולן· בגבול זבולון שהיה בצפונו: ובגי יפתח אל צפונה· מצפון לגי יפתח אל והיתה א״כ מנחלת אשר ולמעלה כלתה רוחב גבול זבולון כמ״ש למעלה: בית העמק· מגי יפתח אל בא הגבול לבית העמק וכו׳ : משמאל · מצפון כבול והיתה א״כ משל אשר : (כח) ועברן · משמאל כבול בא לעברון וכו׳ : (כט) ושב הגבול· מצידון רבה חזר הגבול מצפון כלפי הדרום אל הרמה וכו׳: ושב הגבול חוסה· מעיר מבצר צור חזר הגבול ממזרח כלפי המערב אל חוסה: מחבל אכזיבה · כי מחוסה בא הגבול חבל אכזיבה ומשם כלה הגבול אל הים הגדול : (ל) ועמה ואפק ורחוב ·

מצודת ציון

(כט) מבצר צור· מבצר הבנוי בצור :

עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם וְחַצְרֵיהֶן: לא זֹאת נַחֲלַת מַטֵּה בְנֵי־
אָשֵׁר לְמִשְׁפְּחֹתָם הֶעָרִים הָאֵלֶּה וְחַצְרֵיהֶן: [ ]
לב לִבְנֵי נַפְתָּלִי יָצָא הַגּוֹרָל הַשִּׁשִּׁי לִבְנֵי נַפְתָּלִי
לְמִשְׁפְּחֹתָם: לג וַיְהִי גְבוּלָם מֵחֵלֶף מֵאֵלוֹן בְּצַעֲנַנִּים
וַאֲדָמִי הַנֶּקֶב וְיַבְנְאֵל עַד־לַקּוּם וַיְהִי תֹצְאֹתָיו הַיַּרְדֵּן:
לד וְשָׁב הַגְּבוּל יָמָּה אַזְנוֹת תָּבוֹר וְיָצָא מִשָּׁם חוּקֹקָה
וּפָגַע בִּזְבֻלוּן מִנֶּגֶב וּבְאָשֵׁר פָּגַע מִיָּם וּבִיהוּדָה הַיַּרְדֵּן
מִזְרַח הַשָּׁמֶשׁ: לה וְעָרֵי מִבְצָר הַצִּדִּים צֵר וְחַמַּת רַקַּת
וְכִנָּרֶת: לו וַאֲדָמָה וְהָרָמָה וְחָצוֹר: לז וְקֶדֶשׁ וְאֶדְרֶעִי
וְעֵין חָצוֹר: לח וְיִרְאוֹן וּמִגְדַּל־אֵל חֳרֵם וּבֵית־עֲנָת
וּבֵית שָׁמֶשׁ עָרִים תְּשַׁע־עֶשְׂרֵה וְחַצְרֵיהֶן: לט זֹאת
נַחֲלַת מַטֵּה בְנֵי־נַפְתָּלִי לְמִשְׁפְּחֹתָם הֶעָרִים וְחַצְרֵיהֶן: [ ]
מ לְמַטֵּה בְנֵי־דָן לְמִשְׁפְּחֹתָם יָצָא הַגּוֹרָל הַשְּׁבִיעִי:

רש"י

אכזיבה · מעבר אכזיבה מגורל כזיב: (לה) וערי מבצר · היו לנפתלי

מצודת דוד

ר"ל עם שלשת הערים האלה אשר לא עמדו על הגבול היו לו ערים עשרים ושתים והם שלש אלו וי"ט מאלו שעמדו על הגבול והנשארים היו לבני השבט אשר אצלו: (לב) לבני נפתלי ולמשפחותם · הנחלק לבני נפתלי לכל משפחה ומשפחה: (לג) ויהי גבולם · גבולם הלך בפאת הדרומי ממערב כלפי המזרח מחלף וכו': (לד) ושב הגבול ימה · חזר הגבול ממזרח כלפי המערב בפאת הצפוני ובא לאזנות תבור: מנגב · מדרומה של זבולון נוגע לצפונה של נפתלי: מים · ממערבה של נפתלי והוא מזרחה של אשר: וביהודה הירדן · ובגבול יהודה פגע בהירדן העומד במזרח כי גבול צפון יהודה כלה בקצה הירדן הדרומי ולנפתלי היה כל הירדן לנחלה א"כ פגע בגבול יהודה בסוף הירדן וה"ה שפגע בכל השבטים שהיה גבולם עד הירדן אבל בא לומר שאף שהיה נחלת יהודה בסוף הדרומי מ"מ פגע גם בו: (לה) וערי מבצר · ר"ל ואלה ערי המבצר של נפתלי הצדים וכו': (לח) תשע עשרה · ר"ל עם ערי המבצר היה לו תשע עשרה שהם עשר

ערי

מא וַיְהִי גְּבוּל נַחֲלָתָם צָרְעָה וְאֶשְׁתָּאוֹל וְעִיר שָׁמֶשׁ׃
מב וְשַׁעֲלַבִּין וְאַיָּלוֹן וְיִתְלָה׃ מג וְאֵילוֹן וְתִמְנָתָה
וְעֶקְרוֹן׃ מד וְאֶלְתְּקֵה וְגִבְּתוֹן וּבַעֲלָת׃ מה וִיהֻד וּבְנֵי־
בְרַק וְגַת־רִמּוֹן׃ מו וּמֵי הַיַּרְקוֹן וְהָרַקּוֹן עִם־הַגְּבוּל
מוּל יָפוֹ׃ מז וַיֵּצֵא גְבוּל בְּנֵי־דָן מֵהֶם וַיַּעֲלוּ בְנֵי־דָן
וַיִּלָּחֲמוּ עִם־לֶשֶׁם וַיִּלְכְּדוּ אוֹתָהּ וַיַּכּוּ אוֹתָהּ לְפִי־חֶרֶב
וַיִּרְשׁוּ אוֹתָהּ וַיֵּשְׁבוּ בָהּ וַיִּקְרְאוּ לְלֶשֶׁם דָּן כְּשֵׁם דָּן
אֲבִיהֶם׃ מח זֹאת נַחֲלַת מַטֵּה בְנֵי־דָן לְמִשְׁפְּחֹתָם
הֶעָרִים הָאֵלֶּה וְחַצְרֵיהֶן׃ מט וַיְכַלּוּ לִנְחֹל אֶת־הָאָרֶץ
לִגְבוּלֹתֶיהָ וַיִּתְּנוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל נַחֲלָה לִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן

רש"י

הלדים גר : (מא) צרעה ואשתאול · משל יהודה היה ונפל גורל בני דן כמוך להם : (מז) ויצא גבול בני דן מהם · כאן נטלו קלת ועוד נפל להם גורל במקום אחר רחוק מגבולם ושאר שבטים מפסיקין בינתים : וילחמו עם לשם · לאחר זמן בימי עתניאל בן קנז ובימי פסל מיכה כמה שנאמר בספר שופטים : לשם · היא ליש האמורה בספר שופטים :

מצודת ציון

(מז) וירשו · מלשון ירושה :

מצודת דוד

ערי מבלר ועוד שלש מאלו שעמדו על הגבול והנשארים היו לבני השבט שאלנו : (מא) צרעה ואשתאול · יתכן שאין אלו שהיה בגבול יהודה ונחלת דן היה במקצוע לפונית מערבית של יהודה : (מג) ועקרון · לא זהו שהיה בגבול יהודה : (מו) עם הגבול וגו' · ר"ל בערים ההם היו מנחלת דן עם הגבול של מול יפו : (מז) ויצא גבול בני דן מהם · ר"ל גבול נחלת דן יצא בגורל פחות מהראוי להם ולא הספיק להם ולזה עלו לאח"ז להלחם בלשם והוא ליש האמורה בספר שופטים והיתה מחוץ לגבול א"י ולא בגבולם (ובמקצוע לפונית מזרחית היתה מול נחלת נפתלי כי אחז"ל ירדן נקרא ע"ש שיורד מדן והוא לשם והירדן הלא יתחיל במקצוע לפונית מזרחית וש"ס מדן ועד באר שבע (ש"א ג') ור"ל מקלה א"י עד קלהו באלכסון כי דן היה במקצוע לפונית מזרחית ובאר שבע היה במקצוע דרומית מערבית כי משל נחלת שמעון היתה שלקחו בהמקצוע ההוא) : (מח) הערים האלה · האמורים למעלה : (מט) לנחל · להנחיל על ידי הגורל : לגבולתיה · לפי הגבולים

בְּתוֹכָם׃ נ עַל־פִּי יְהוָה נָתְנוּ לוֹ אֶת־הָעִיר אֲשֶׁר שָׁאָל
אֶת־תִּמְנַת־סֶרַח בְּהַר אֶפְרָיִם וַיִּבְנֶה אֶת־הָעִיר וַיֵּשֶׁב בָּהּ׃
נא אֵלֶּה הַנְּחָלֹת אֲשֶׁר נִחֲלוּ אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן ׀ וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן
וְרָאשֵׁי הָאָבוֹת לְמַטּוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל ׀ בְּגוֹרָל ׀ בְּשִׁלֹה
לִפְנֵי יְהוָה פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וַיְכַלּוּ מֵחַלֵּק אֶת־הָאָרֶץ׃
כ א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר׃ ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר תְּנוּ לָכֶם אֶת־עָרֵי הַמִּקְלָט אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי
אֲלֵיכֶם בְּיַד־מֹשֶׁה׃ ג לָנוּס שָׁמָּה רוֹצֵחַ מַכֵּה־נֶפֶשׁ
בִּשְׁגָגָה בִּבְלִי־דָעַת וְהָיוּ לָכֶם לְמִקְלָט מִגֹּאֵל הַדָּם׃ ד וְנָס
אֶל־אַחַת ׀ מֵהֶעָרִים הָאֵלֶּה וְעָמַד פֶּתַח שַׁעַר הָעִיר וְדִבֶּר
בְּאָזְנֵי זִקְנֵי הָעִיר־הַהִיא אֶת־דְּבָרָיו וְאָסְפוּ אֹתוֹ הָעִירָה
אֲלֵיהֶם וְנָתְנוּ־לוֹ מָקוֹם וְיָשַׁב עִמָּם׃ ה וְכִי יִרְדֹּף גֹּאֵל
הַדָּם אַחֲרָיו וְלֹא־יַסְגִּרוּ אֶת־הָרֹצֵחַ בְּיָדוֹ כִּי בִּבְלִי־דַעַת

קמץ בז"ק

מצודת ציון

כ (ב) המקלט · ע"ש שקולטת את הרוצחים · שאין מדרך עיר אחרת להניח להרוצחים לדור שם : (ג) לנוס · ענין בריחה : בבלי דעת · בלא כוונה : מגואל · מל' גאולה כי בהנקם נקמת ההרוג לגאולה תחשב לו : (ד) ואספו · ענין הכנסה כמו מאסף אותם (שופטים י"ט) : (ה) יסגירו · ענין מסירה כמו להסגיר לאדום

מצודת דוד

הגבולים האמורים למעלה : (נ) על פי ה' · שאלו באורים ותומים וע"פ נתנו לו את העיר אשר שאל והיא תמנת סרח : (נא) נחלו · הנחילו לישראל בגורל : וראשי האבות למטות · ראשי בתי אבות של מטות בני ישראל : בגורל · חוזר לתחלת המקרא לומר אלה הנחלות אשר נחלו בגורל : ויכלו מחלק · השלימו חלוקת הארץ בגורל : כ (ב) לכם · להנאתכם : (ג) למקלט · לקלוט את הרוצח מיד גואל הדם לבל יהרגנו כאשר יחם לבבו : (ד) את דבריו · איך שגג בהריגתו : ואספו אותו · עם שלא ידעו שהאמת אתו : (ה) גואל הדם · קרוב ההרוג הרוצה לנקום נקמתו : אחריו · אל עיר מקלטו : ולא יסגירו · ר"ל אנשי העיר יעזרו להרוצח ולא ימסרו אותו ביד גואל הדם : כי בבלי

תִּכָּה אֶת־רֵעֵהוּ וְלֹא־שֹׂנֵא הוּא לוֹ מִתְּמוֹל שִׁלְשׁוֹם׃
ו וְיָשַׁב ׀ בָּעִיר הַהִיא עַד־עָמְדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה לַמִּשְׁפָּט עַד־
מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם אָז ׀ יָשׁוּב
הָרוֹצֵחַ וּבָא אֶל־עִירוֹ וְאֶל־בֵּיתוֹ אֶל־הָעִיר אֲשֶׁר־נָס
מִשָּׁם׃ ז וַיַּקְדִּשׁוּ אֶת־קֶדֶשׁ בַּגָּלִיל בְּהַר נַפְתָּלִי וְאֶת־שְׁכֶם
בְּהַר אֶפְרָיִם וְאֶת־קִרְיַת אַרְבַּע הִיא חֶבְרוֹן בְּהַר יְהוּדָה׃
ח וּמֵעֵבֶר לְיַרְדֵּן יְרִיחוֹ מִזְרָחָה נָתְנוּ אֶת־בֶּצֶר בַּמִּדְבָּר
בַּמִּישֹׁר מִמַּטֵּה רְאוּבֵן וְאֶת־רָאמֹת בַּגִּלְעָד מִמַּטֵּה גָּד
וְאֶת־גָּלָן גולן קרי בַּבָּשָׁן מִמַּטֵּה מְנַשֶּׁה׃ ט אֵלֶּה הָיוּ
עָרֵי הַמּוּעָדָה לְכֹל ׀ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם לָנוּס
שָׁמָּה כָּל־מַכֵּה־נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה וְלֹא יָמוּת בְּיַד גֹּאֵל הַדָּם עַד־
עָמְדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה׃ כא א וַיִּגְּשׁוּ רָאשֵׁי אֲבוֹת הַלְוִיִּם
אֶל־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְאֶל־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וְאֶל־רָאשֵׁי אֲבוֹת
הַמַּטּוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ב וַיְדַבְּרוּ אֲלֵיהֶם בְּשִׁלֹה בְּאֶרֶץ
כְּנַעַן לֵאמֹר יְהוָה צִוָּה בְיַד־מֹשֶׁה לָתֶת־לָנוּ עָרִים לָשֶׁבֶת

רש"י

(נא) אשר נחלו · הנחילו : (ו) עד עמדו וגו' למשפט · אם יפטר מגלות יפטר ואם יתחייב גלות יחזור לעיר מקלטו וישב שם עד מות הכהן הגדול : (ח) ומעבר לירדן יריחו מזרחה נתנו · בימי משה שנאמר את בצר במדבר וגו' : (ט) המועדה · המזומנה היעודות לכך :

מצודת דוד

דעת · אם הרג בבלי דעת : ולא שונא · לומר שהיה מערים בדבר : (ו) למשפט · לדונו אם הוא חייב גלות וכאשר יצא חייב יחזור לעיר מקלטו וישב בה עד ימות הכהן הגדול : אז · אחרי מות הכהן הגדול : (ט) עד עמדו · עד יעמוד למשפט לדונו אם הוא חייב מיתה וכאשר יצא חייב או ביד גואל הדם להמיתו : כא (ב) לתת לנו וגו' ·

מצודת ציון

(עמוס א') : שלשום · יום השלישי מהיום הזה : (ו) ויקדישו · ויזמינו כמו קדשו קהל (יואל ב'): בגליל · בארץ הגליל והוא שם מדינה בא"י : (ט) המועדת · מלשון ועד וקבוץ

וּמִגְרְשֵׁיהֶן לִבְהֶמְתֵּנוּ׃ ג וַיִּתְּנוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לַלְוִיִּם
מִנַּחֲלָתָם אֶל־פִּי יְהוָה אֶת־הֶעָרִים הָאֵלֶּה וְאֶת־
מִגְרְשֵׁיהֶן׃ [ ] ד וַיֵּצֵא הַגּוֹרָל לְמִשְׁפְּחֹת הַקְּהָתִי
וַיְהִי לִבְנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֵן מִן־הַלְוִיִּם מִמַּטֵּה יְהוּדָה וּמִמַּטֵּה
הַשִּׁמְעֹנִי וּמִמַּטֵּה בִנְיָמִן בַּגּוֹרָל עָרִים שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה׃ [ ]
ה וְלִבְנֵי קְהָת הַנּוֹתָרִים מִמִּשְׁפְּחֹת מַטֵּה־אֶפְרַיִם וּמִמַּטֵּה־
דָן וּמֵחֲצִי מַטֵּה מְנַשֶּׁה בַּגּוֹרָל עָרִים עָשֶׂר׃ [ ]
ו וְלִבְנֵי גֵרְשׁוֹן מִמִּשְׁפְּחוֹת מַטֵּה־יִשָּׂשכָר וּמִמַּטֵּה־אָשֵׁר
וּמִמַּטֵּה נַפְתָּלִי וּמֵחֲצִי מַטֵּה מְנַשֶּׁה בַבָּשָׁן בַּגּוֹרָל עָרִים
שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה׃ (✿) ז לִבְנֵי מְרָרִי לְמִשְׁפְּחֹתָם מִמַּטֵּה
רְאוּבֵן וּמִמַּטֵּה־גָד וּמִמַּטֵּה זְבוּלֻן עָרִים שְׁתֵּים
עֶשְׂרֵה׃ [ ] ח וַיִּתְּנוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לַלְוִיִּם אֶת־הֶעָרִים
הָאֵלֶּה וְאֶת־מִגְרְשֵׁיהֶן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה
בַּגּוֹרָל׃ (✿) ט וַיִּתְּנוּ מִמַּטֵּה בְּנֵי יְהוּדָה וּמִמַּטֵּה בְּנֵי

רש"י

(ה) ולבני קהת הנותרים · הם בני משה ובני יצהר וחברון ועוזיאל: ממשפחות מטה אפרים · מנחלת שבט בני אפרים נפלו להם אלה הערים שבכל שבט ושבט נטלו כמה שנאמר מאת הרב תרבו ומאת המעט תמעיטו איש

מצודת ציון

להתאסף בהן הרועים כמו נכר מועד (ישעיה י"ד):

מצודת דוד

ר"ל ולזאת תנו לנו: (ג) על פי ה' · על פי מלותו: האלה · האמורות למטה: (ד) מן הלוים · שהיו מן הלוים מבני לוי: ממטה יהודה · הגורל בא להם ממטה יהודה וכו': (ה) הנותרים · ר"ל בני אהרן שהיו מבני קהת לקחו ממטה יהודה וכו' והנותרים מבני קהת שהם בני משה ובני יצהר וחברון ועוזיאל לקחו ממטה אפרים וכו': (ו) בבשן · ר"ל החצי שלקחו נחלתם בעבר הירדן המזרחי בארץ הבשן: (ז) למשפחותם · הנחלק לשבט בהן משפחה משפחה לבד ופירש באחד וכמו כן בכולם: (ח) בגורל · מי מהשבטים יתן למי מן הלוים:

שִׁמְעוֹן אֵת הֶעָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר־יִקְרָא אֶתְהֶן בְּשֵׁם׃
י וַיְהִי לִבְנֵי אַהֲרֹן מִמִּשְׁפְּחוֹת הַקְּהָתִי מִבְּנֵי לֵוִי
כִּי לָהֶם הָיָה הַגּוֹרָל רִאישֹׁנָה ראשונה קרי ׃ יא וַיִּתְּנוּ לָהֶם
אֶת־קִרְיַת אַרְבַּע אֲבִי הָעֲנוֹק הִיא חֶבְרוֹן בְּהַר
יְהוּדָה וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ סְבִיבֹתֶיהָ׃ יב וְאֶת־שְׂדֵה הָעִיר
וְאֶת־חֲצֵרֶיהָ נָתְנוּ לְכָלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה בַּאֲחֻזָּתוֹ׃ (❀)
יג וְלִבְנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֵן נָתְנוּ אֶת־עִיר מִקְלַט הָרֹצֵחַ אֶת־
חֶבְרוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־לִבְנָה וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ׃ יד וְאֶת־
יַתִּר וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־אֶשְׁתְּמֹעַ וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ׃
טו וְאֶת־חֹלֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־דְּבִר וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ׃
טז וְאֶת־עַיִן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־יֻטָּה וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ אֶת־
בֵּית שֶׁמֶשׁ וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים תֵּשַׁע מֵאֵת שְׁנֵי הַשְּׁבָטִים
הָאֵלֶּה׃ (❀) יז וּמִמַּטֵּה בִנְיָמִין אֶת־גִּבְעוֹן וְאֶת־
מִגְרָשֶׁהָ אֶת־גֶּבַע וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ׃ יח אֶת־עֲנָתוֹת וְאֶת־
מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־עַלְמוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים אַרְבַּע׃ יט כָּל־
עָרֵי בְנֵי־אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים שְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה עָרִים
וּמִגְרְשֵׁיהֶן׃ (❀) כ וּלְמִשְׁפְּחוֹת בְּנֵי־קְהָת הַלְוִיִּם

רש"י

כפי נחלתו אשר ינחלו יתן מעריו ללוים: אשר יקרא אתהן בשם · לפי שלא הזכיר למעלה את שמות הערים שנתנו להם ולמטה הוא מפרש את שמותם לכך אמר אשר יקרא אתהן בשם: (יח) את עלמון · ובדברי הימים ואת עלמות הוא בתורים שיונתן מתרגם אותם עלמות:ואת מגרשיה סביבותיה·

מצודת דוד

(ט) אשר יקרא · ר"ל אשר למטה להם הגורל הראשונה לזה לקחו בענין יפרש השמות:(י) ממשפחות· הראשונה ולא בעבור מעלת הכהונה: אשר היו ממשפחות הקהתי: כי (יב) באחזתו · בחלק נחלתו: בשם וגו' הראשונה · ר"ל לפי שבא (יג) ולבני וגו' נתנו · את כל מספר

הַנּוֹתָרִים מִבְּנֵי קְהָת וַיְהִי עָרֵי גוֹרָלָם מִמַּטֵּה אֶפְרָיִם׃
כא וַיִּתְּנוּ לָהֶם אֶת־עִיר מִקְלַט הָרֹצֵחַ אֶת־שְׁכֶם וְאֶת־
מִגְרָשֶׁהָ בְּהַר אֶפְרָיִם וְאֶת־גֶּזֶר וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ׃ כב וְאֶת־
קִבְצַיִם וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־בֵּית חוֹרֹן וְאֶת־
מִגְרָשֶׁהָ עָרִים אַרְבַּע׃ (⊛) כג וּמִמַּטֵּה־דָן אֶת־אֶלְתְּקֵא
וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ אֶת־גִּבְּתוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ׃ כד אֶת־אַיָּלוֹן
וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ אֶת־גַּת־רִמּוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים אַרְבַּע׃
כה וּמִמַּחֲצִית מַטֵּה מְנַשֶּׁה אֶת־תַּעְנַךְ וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־
גַּת רִמּוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים שְׁתָּיִם׃ כו כָּל־עָרִים עֶשֶׂר
וּמִגְרְשֵׁיהֶן לְמִשְׁפְּחוֹת בְּנֵי־קְהָת הַנּוֹתָרִים׃ (⊛)
כז וְלִבְנֵי גֵרְשׁוֹן מִמִּשְׁפְּחֹת הַלְוִיִּם מֵחֲצִי מַטֵּה מְנַשֶּׁה
אֶת־עִיר מִקְלַט הָרֹצֵחַ אֶת־גָּלוֹן גלן קרי בַּבָּשָׁן וְאֶת־
מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־בְּעֶשְׁתְּרָה וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים שְׁתָּיִם׃ [ ]
כח וּמִמַּטֵּה יִשָּׂשכָר אֶת־קִשְׁיוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ אֶת־דָּבְרַת
וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ׃ כט אֶת־יַרְמוּת וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ אֶת־עֵין גַּנִּים
וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים אַרְבַּע׃ (⊛) ל וּמִמַּטֵּה אָשֵׁר אֶת־
מִשְׁאָל וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ אֶת־עַבְדּוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ׃ לא אֶת־
חֶלְקָת וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־רְחֹב וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים אַרְבַּע׃
לב וּמִמַּטֵּה נַפְתָּלִי אֶת־עִיר מִקְלַט הָרֹצֵחַ אֶת־קֶדֶשׁ
בַּגָּלִיל וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־חַמֹּת דֹּאר וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־
קַרְתָּן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים שָׁלֹשׁ׃ לג כָּל־עָרֵי הַגֵּרְשֻׁנִּי
לְמִשְׁפְּחֹתָם שְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה עִיר וּמִגְרְשֵׁיהֶן׃ (⊛)
לד וּלְמִשְׁפְּחוֹת בְּנֵי־מְרָרִי הַלְוִיִּם הַנּוֹתָרִים מֵאֵת מַטֵּה
זְבוּלֻן אֶת־יָקְנְעָם וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ אֶת־קַרְתָּה וְאֶת־

מִגְרָשֶׁהָ׃ לה אֶת־דִּמְנָה וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ אֶת־נַהֲלָל וְאֶת־
מִגְרָשֶׁהָ עָרִים אַרְבַּע׃ לו *(וּמִמַּטֵּה רְאוּבֵן אֶת־עִיר
מִקְלַט הָרֹצֵחַ אֶת־בֶּצֶר בַּמִּדְבָּר וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ אֶת־יַהְצָה
וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ׃ לז אֶת־קְדֵמוֹת וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־מֵיפַעַת
וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ עָרִים אַרְבַּע)׃ (ס) לח וּמִמַּטֵּה גָד אֶת־
עִיר מִקְלַט הָרֹצֵחַ אֶת־רָמֹת בַּגִּלְעָד וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ וְאֶת־
מַחֲנַיִם וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ׃ לט אֶת־חֶשְׁבּוֹן וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ אֶת־
יַעְזֵר וְאֶת־מִגְרָשֶׁהָ כָּל־עָרִים אַרְבַּע׃ מ כָּל־הֶעָרִים לִבְנֵי
מְרָרִי לְמִשְׁפְּחֹתָם הַנּוֹתָרִים מִמִּשְׁפְּחוֹת הַלְוִיִּם וַיְהִי
גּוֹרָלָם עָרִים שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה׃ מא כֹּל עָרֵי הַלְוִיִּם בְּתוֹךְ
אֲחֻזַּת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל עָרִים אַרְבָּעִים וּשְׁמֹנֶה וּמִגְרְשֵׁיהֶן׃
מב תִּהְיֶינָה הֶעָרִים הָאֵלֶּה עִיר עִיר וּמִגְרָשֶׁהָ סְבִיבֹתֶיהָ
כֵּן לְכָל־הֶעָרִים הָאֵלֶּה׃ (ס) מג וַיִּתֵּן יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל
אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָתֵת לַאֲבוֹתָם וַיִּרָשׁוּהָ וַיֵּשְׁבוּ
בָהּ׃ מד וַיָּנַח יְהוָה לָהֶם מִסָּבִיב כְּכֹל אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע
לַאֲבוֹתָם וְלֹא־עָמַד אִישׁ בִּפְנֵיהֶם מִכָּל־אֹיְבֵיהֶם אֵת כָּל־
אֹיְבֵיהֶם נָתַן יְהוָה בְּיָדָם׃ מה לֹא־נָפַל דָּבָר מִכֹּל
הַדָּבָר הַטּוֹב אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל הַכֹּל
בָּא׃ כב א אָז יִקְרָא יְהוֹשֻׁעַ לָרֽאוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי

*) שני כתובים האלו לא נמצאים בספרים רבים אך הם בד"ה א' סימן ו' ועיין מ"ש ·

מצודת דוד

מספר הערים האלה : (מב) תהיינה · נתן להם מנוחה מסביב ולא נתגרו
ללוים : עיר עיר · לכל עיר ועיר בהם העובדי כוכבים : ולא עמד ·
מגרשים סביבותיה : (מד) וינח ה' · לא נתקיים : (מה) לא נפל דבר ·

מַטֵּה מְנַשֶּׁה׃ ב וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אַתֶּם שְׁמַרְתֶּם אֵת כָּל־
אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה וַתִּשְׁמְעוּ בְקוֹלִי לְכֹל
אֲשֶׁר־צִוִּיתִי אֶתְכֶם׃ ג לֹא־עֲזַבְתֶּם אֶת־אֲחֵיכֶם זֶה יָמִים
רַבִּים עַד הַיּוֹם הַזֶּה וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־מִשְׁמֶרֶת מִצְוַת יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם׃ ד וְעַתָּה הֵנִיחַ יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לַאֲחֵיכֶם כַּאֲשֶׁר
דִּבֶּר לָהֶם וְעַתָּה פְּנוּ וּלְכוּ לָכֶם לְאָהֳלֵיכֶם אֶל־אֶרֶץ
אֲחֻזַּתְכֶם אֲשֶׁר ׀ נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה בְּעֵבֶר
הַיַּרְדֵּן׃ ה רַק ׀ שִׁמְרוּ מְאֹד לַעֲשׂוֹת אֶת־הַמִּצְוָה וְאֶת־
הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה לְאַהֲבָה אֶת־
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְלָלֶכֶת בְּכָל־דְּרָכָיו וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו
וּלְדָבְקָה־בוֹ וּלְעָבְדוֹ בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם׃
ו וַיְבָרְכֵם יְהוֹשֻׁעַ וַיְשַׁלְּחֵם וַיֵּלְכוּ אֶל־אָהֳלֵיהֶם׃ (ס)
ז וְלַחֲצִי ׀ שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה נָתַן מֹשֶׁה בַּבָּשָׁן וּלְחֶצְיוֹ נָתַן
יְהוֹשֻׁעַ עִם־אֲחֵיהֶם מֵעֵבֶר בעבר קרי הַיַּרְדֵּן יָמָּה וְגַם כִּי
שִׁלְּחָם יְהוֹשֻׁעַ אֶל־אָהֳלֵיהֶם וַיְבָרְכֵם׃ ח וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם
לֵאמֹר בִּנְכָסִים רַבִּים שׁוּבוּ אֶל־אָהֳלֵיכֶם וּבְמִקְנֶה רַב־

ר ש"י

אלפים אמה לכל רוח: (ז) וגם כי שלחם יהושע · לחצי שבט המנשה כאשר

מצודת ציון

כב (ד) הניח · מלשון מנוחה: (ח) בנכסים · זה הלשון ידוע בדרז"ל כלול בה זהב וכסף וכלים ומקנה וכו' וכן עושר ונכסים (קהלת ה'):

מצודת דוד

לא נחסר שום דבר: כב (ב) אשר צוה · שתעברו חלוצים לפני בני ישראל למלחמה: (ד) הניח · נתן להם מקום מנוחה: פנו ולכו · פנו מכאן ולכו וכו': (ה) רק שמרו מאד · אף אם תרחיקו ממשכן ה': (ז) ולחצי שבט המנשה · בזה יתן טעם למה היה רק חצי שבט המנשה עם ב"ר וב"ג: וגם כי שלחם · ר"ל וגם זאת דבר להם כאשר שלחם והוא הדבר הנאמר במקרא שלאחריו: (ח) אליהם · לב"ר וגב"ג

מְאֹד בְּכֶסֶף וּבְזָהָב וּבִנְחֹשֶׁת וּבְבַרְזֶל וּבִשְׂלָמוֹת הַרְבֵּה
מְאֹד חִלְקוּ שְׁלַל־אֹיְבֵיכֶם עִם־אֲחֵיכֶם׃ [ ] ט וַיָּשֻׁבוּ
וַיֵּלְכוּ בְּנֵי־רְאוּבֵן וּבְנֵי־גָד וַחֲצִי ׀ שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה מֵאֵת
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִשִּׁלֹה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ־כְּנָעַן לָלֶכֶת אֶל־אֶרֶץ
הַגִּלְעָד אֶל־אֶרֶץ אֲחֻזָּתָם אֲשֶׁר נֹאחֲזוּ־בָהּ עַל־פִּי יְהוָה
בְּיַד־מֹשֶׁה׃ י וַיָּבֹאוּ אֶל־גְּלִילוֹת הַיַּרְדֵּן אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ
כְּנָעַן וַיִּבְנוּ בְנֵי־רְאוּבֵן וּבְנֵי־גָד וַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה
שָׁם מִזְבֵּחַ עַל־הַיַּרְדֵּן מִזְבֵּחַ גָּדוֹל לְמַרְאֶה׃ יא וַיִּשְׁמְעוּ
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הִנֵּה־בָנוּ בְנֵי־רְאוּבֵן וּבְנֵי־גָד וַחֲצִי
שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה אֶת־הַמִּזְבֵּחַ אֶל־מוּל אֶרֶץ כְּנַעַן אֶל־
גְּלִילוֹת הַיַּרְדֵּן אֶל־עֵבֶר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ יב וַיִּשְׁמְעוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וַיִּקָּהֲלוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שִׁלֹה לַעֲלוֹת
עֲלֵיהֶם לַצָּבָא׃ (פ) יג וַיִּשְׁלְחוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־בְּנֵי־
רְאוּבֵן וְאֶל־בְּנֵי־גָד וְאֶל־חֲצִי שֵׁבֶט־מְנַשֶּׁה אֶל־אֶרֶץ
הַגִּלְעָד אֶת־פִּינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן׃ יד וַעֲשָׂרָה נְשִׂאִים

רש"י

שלא את בני ראובן וגד: (ח) עם אחיכם · בני ראובן ובני גד ויש פותרין עם אחיכם שנשארו לשמור את הערים עם הנשים והטף ולא עברו את הירדן עם החלוצים גם הם נטלו בבזה: (יב) לעלות עליהם לצבא · לפי שנאסרו

מצודת דוד

ולב"ג ולחצי שבט מנשה: עם אחיכם · הם אשר נשארו בעבר הירדן לשמור הנשים והטף והרכוש: (י) אשר בארץ כנען · ר"ל בשפת עבר הירדן במערבי שהוא מארץ כנען: למראה · ר"ל להיות למראה עינים לא לעולה וזבח: (יב) לצבא · אם לא יתקינו את אשר עותו כי הם חשבו שעשאוהו לעולה וזבח: (יג) וישלחו · טרם עלו לצבא שלחו להוכיחם

מצודת ציון

ובשלמות · ובבגדים ויתהפך משמלה שלמה כמו מכבש כשב: (י) על · אצל: (יב) לצבא · כמו במלחמה ובאה המלה במקום הבי"ת וכן לפניכם לחרב (ויקרא כ"ו) ומשפטו בחרב:

עִמּוֹ נָשִׂיא אֶחָד נָשִׂיא אֶחָד לְבֵית אָב לְכֹל מַטּוֹת
יִשְׂרָאֵל וְאִישׁ רֹאשׁ בֵּית־אֲבוֹתָם הֵמָּה לְאַלְפֵי יִשְׂרָאֵל׃
טו וַיָּבֹאוּ אֶל־בְּנֵי־רְאוּבֵן וְאֶל־בְּנֵי־גָד וְאֶל־חֲצִי שֵׁבֶט־
מְנַשֶּׁה אֶל־אֶרֶץ הַגִּלְעָד וַיְדַבְּרוּ אִתָּם לֵאמֹר׃ טז כֹּה
אָמְרוּ כֹּל ׀ עֲדַת יְהוָה מָה־הַמַּעַל הַזֶּה אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם
בֵּאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לָשׁוּב הַיּוֹם מֵאַחֲרֵי יְהוָה בִּבְנוֹתְכֶם לָכֶם
מִזְבֵּחַ לִמְרָדְכֶם הַיּוֹם בַּיהוָה׃ יז הַמְעַט־לָנוּ אֶת־עֲוֺן
פְּעוֹר אֲשֶׁר לֹא־הִטַּהַרְנוּ מִמֶּנּוּ עַד הַיּוֹם הַזֶּה וַיְהִי
הַנֶּגֶף בַּעֲדַת יְהוָה׃ יח וְאַתֶּם תָּשֻׁבוּ הַיּוֹם מֵאַחֲרֵי יְהוָה
וְהָיָה אַתֶּם תִּמְרְדוּ הַיּוֹם בַּיהוָה וּמָחָר אֶל־כָּל־עֲדַת
יִשְׂרָאֵל יִקְצֹף׃ יט וְאַךְ אִם־טְמֵאָה אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם
עִבְרוּ לָכֶם אֶל־אֶרֶץ אֲחֻזַּת יְהוָה אֲשֶׁר שָׁכַן־שָׁם מִשְׁכַּן

רש"י

הבמות משנקבע המשכן בשילה: (יט) אם טמאה ארץ אחוזתכם · שלא בחר

מצודת ציון

(טז) המעל · החטא ופשע: (יח) ומחר · יש מחר שהוא לאחר זמן רב וכן כי ישאלך בנך מחר

מצודת דוד

להוכיחם כי אולי ישובו: (יד) ואיש · כל אחד מעשרה הנשיאים היה הראש לבית אבותם והמה היו הראשים לכל אלפי ישראל: (טז) מה המעל · ר"ל למה מעלתם בה': בבנותכם · במה שבניתם: למרדכם · לעשות בזה מרידה בה': (יז) המעט · ר"ל וכי העון שבידנו מאז הלא קל הוא: עון פעור · העון שעבדו לפעור: לא הטהרנו · ר"ל לא נתכפר מכל וכל: בעדת ה' · אף באלו שלא חטאו היה הנגף על שלא מיחו: (יח) אתם תמרודו · ואנו הלא נקיים אנחנו מזה העון: ומחר · ר"ל לאח"ז בעת התשלומין יקצוף ה' על כולם על שלא מיחו ויהיו כולם נלקים על ידכם א"כ בע"כ צריכין אנו למחות בידכם: (יט) ואך אם טמאה · ואם בעיניכם טמאה ארץ אחוזתכם לפי שאין המשכן שם ובעבור זה תחשבו לומר שאין השגחת המקום עליכם רק ע"י אמצעית בשר הזוכר ואליו שמשו המזבח לעולה וזבח: עברו לכם · הלא

אלא

יְהוָה וְהֵאָחֲזוּ בְּתוֹכֵנוּ וּבַיהוָה אַל־תִּמְרֹדוּ וְאֹתָנוּ אַל
תִּמְרֹדוּ בִּבְנֹתְכֶם לָכֶם מִזְבֵּחַ מִבַּלְעֲדֵי מִזְבַּח יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ׃ כ הֲלוֹא ׀ עָכָן בֶּן־זֶרַח מָעַל מַעַל בַּחֵרֶם וְעַל־כָּל־
עֲדַת יִשְׂרָאֵל הָיָה קָצֶף וְהוּא אִישׁ אֶחָד לֹא גָוַע
בַּעֲוֺנוֹ׃ (פ) כא וַיַּעֲנוּ בְּנֵי־רְאוּבֵן וּבְנֵי־גָד וַחֲצִי
שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה וַיְדַבְּרוּ אֶת־רָאשֵׁי אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל׃
כב אֵל ׀ אֱלֹהִים ׀ יְהוָה אֵל ׀ אֱלֹהִים ׀ יְהוָה הוּא יֹדֵעַ
וְיִשְׂרָאֵל הוּא יֵדָע אִם־בְּמֶרֶד וְאִם־בְּמַעַל בַּיהוָה אַל־
תּוֹשִׁיעֵנוּ הַיּוֹם הַזֶּה׃ כג לִבְנוֹת לָנוּ מִזְבֵּחַ לָשׁוּב מֵאַחֲרֵי
יְהוָה וְאִם־לְהַעֲלוֹת עָלָיו עוֹלָה וּמִנְחָה וְאִם־לַעֲשׂוֹת
עָלָיו זִבְחֵי שְׁלָמִים יְהוָה הוּא יְבַקֵּשׁ׃ כד וְאִם־לֹא

ר ש " י

הקב"ה להשרות בה שכינתו : ואותנו אל תמרודו · כמו ובנו אל תמרודו : (כב) אל אלהים ה'· אל כל האלהים הוא ה' היודע כי לא במרד וגו' והכפל לומר ב' פעמים אלהים בעולם הזה ובעולם הבא : אל תושיענו· כלפי שכינה אמרו : (כג) הוא יבקש· יפרע ממנו :

מצודת דוד

זאת עשו עברו הנה והאחזו בתוכנו : ובה' אל תמרודו · כי גם בדבר זה יחשב למורד בה' : ואותנו אל תמרודו · כי הואיל ועל ידכם יבוא הקצף על כולנו הרי הוא כאלו מרדתם בנו : בבנותכם · במה שבניתם : (כ) לא גוע בעונו · תחסר מלת לבד ור"ל אף שהיה רק איש אחד ואין בדבר חלול ה' מ"מ לא גוע הוא לבד כי הקצף היה על כולם : (כב) אל אלהים ה' · ר"ל ה' שהוא אל על כל אלהים והם המלאכים הקרואים אלהים וכפלו דבריהם לחזק מאמרם : הוא יודע · מאז יודע הוא שלבבו נאמן לפניו : וישראל הוא ידע · ר"ל ובהאריך הזמן גם ישראל ידע ויכיר כי כנים אנחנו : אל תושיענו · הסבו פניהם כלפי מעלה ואמרו אם מעשה המזבח היה במרד ובמעל אזי אל תושיענו ביום הזה ולא תאריך אפך : (כג) לבנות· ר"ל אם הכוונה היתה לבנות לנו מזבח לשוב מה' כו' : ה' הוא יבקש · אם הכוונה היתה על זאת אזי יבקש ה' מאתנו וישלם גמול : (כד) ואם לא · מוסב למעלה לומר ואם לא

מצודת ציון

(שמות י"ג) : (יט) ואותנו · ענינו כמו ובנו : מבלעדי · ענינו כמו זולת וכן בלעדי רק אשר אכלו הנערים

מִדְּאָגָה מִדָּבָר עָשִׂינוּ אֶת־זֹאת לֵאמֹר מָחָר יֹאמְרוּ בְנֵיכֶם
לְבָנֵינוּ לֵאמֹר מַה־לָּכֶם וְלַיהוָֹה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ כה וּגְבוּל
נָתַן־יְהוָֹה בֵּינֵנוּ וּבֵינֵיכֶם בְּנֵי־רְאוּבֵן וּבְנֵי־גָד אֶת־הַיַּרְדֵּן
אֵין־לָכֶם חֵלֶק בַּיהוָֹה וְהִשְׁבִּיתוּ בְנֵיכֶם אֶת־בָּנֵינוּ לְבִלְתִּי
יְרֹא אֶת־יְהוָֹה׃ כו וַנֹּאמֶר נַעֲשֶׂה־נָּא לָנוּ לִבְנוֹת אֶת־
הַמִּזְבֵּחַ לֹא לְעוֹלָה וְלֹא לְזָבַח׃ כז כִּי עֵד הוּא בֵּינֵינוּ
וּבֵינֵיכֶם וּבֵין דֹּרוֹתֵינוּ אַחֲרֵינוּ לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת יְהוָֹה
לְפָנָיו בְּעֹלוֹתֵינוּ וּבִזְבָחֵינוּ וּבִשְׁלָמֵינוּ וְלֹא־יֹאמְרוּ בְנֵיכֶם
מָחָר לְבָנֵינוּ אֵין־לָכֶם חֵלֶק בַּיהוָֹה׃ כח וַנֹּאמֶר וְהָיָה כִּי־
יֹאמְרוּ אֵלֵינוּ וְאֶל־דֹּרֹתֵינוּ מָחָר וְאָמַרְנוּ רְאוּ אֶת־
תַּבְנִית מִזְבַּח יְהוָֹה אֲשֶׁר־עָשׂוּ אֲבוֹתֵינוּ לֹא לְעוֹלָה

ר ש" י

(כד) מדאגה מדבר · מחמת דאגת יראת דבר הרפה עשינו כמה שמפרש פן יאמרו בניכם מחר לחרף את בנינו כשילכו להקריב במשכן שילה שמא יאמרו מה לכם ולה' והלא גבול נתן בינינו וביניכם את הירדן זו דאגנו ועשינו · כל דאגה שבמקרא לשון יראה הוא כמו אני דואג את היהודים (בראשית י"ד) :

מצודת ציון

(כה) והשביתו · ענין ביטול ומניעה כמו שבת נוגש (ישעיה י"ד) : (כח) תבנית ·

מצודת דוד

עשינו את זאת מחמת דאגה ופחד מדבר אחר אזי ה' הוא יבקש : לאמר · עתה מפרשים דבריהם ואומרים כי אמרנו פן לאחר זה יאמרו בניכם וכו' : מה לכם וגו' · כאלו יאמרו מה לכם לה' ומה לה' לכם ר"ל אין לכם חלק בה' ולא ה' בכם : (כה) והשביתו · ובזה ימנעו את בנינו מליראה את ה' : (כו) ונאמר · ובעבור זה אמרנו נעשה את זאת לבנות מזבח אולם לא לעולה וזבח : (כז) כי עד הוא · כי רק להיות הוא עד בינינו שגם אנחנו נעבוד את ה' כי גם לנו חלק בו כי המזבח אשר בנינו דומה הוא למזבח ה' ולזה יחשב לעד : ולא יאמרו · ולא יוכלו לומר עוד כזאת : (כח) ונאמר · בהיות המזבח בנוי נאמר כאשר יאמרו בניכם כזאת אז נשיב להם ראו תבנית המזבח העומד [illegible] כי הלא לא נעשה עליו עולה וזבח ואם לא להיות לעד

על

וְלֹ֣א לְזֶ֔בַח כִּי־עֵ֣ד ה֔וּא בֵּינֵ֖ינוּ וּבֵינֵיכֶֽם׃ כט חָלִילָה֩ לָּ֨נוּ
מִמֶּ֜נּוּ לִמְרֹ֣ד בַּיהוָ֗ה וְלָשׁ֤וּב הַיּוֹם֙ מֵאַחֲרֵ֣י יְהוָ֔ה לִבְנ֣וֹת
מִזְבֵּ֔חַ לְעֹלָ֖ה לְמִנְחָ֣ה וּלְזָ֑בַח מִלְּבַ֗ד מִזְבַּח֙ יְהוָ֣ה אֱלֹהֵ֔ינוּ
אֲשֶׁ֖ר לִפְנֵ֥י מִשְׁכָּנֽוֹ׃ (פ) ל וַיִּשְׁמַ֞ע פִּֽינְחָ֣ס הַכֹּהֵ֗ן
וּנְשִׂיאֵ֨י הָעֵדָ֜ה וְרָאשֵׁ֨י אַלְפֵ֤י יִשְׂרָאֵל֙ אֲשֶׁ֣ר אִתּ֔וֹ אֶת־
הַדְּבָרִ֔ים אֲשֶׁ֥ר דִּבְּר֛וּ בְּנֵי־רְאוּבֵ֥ן וּבְנֵי־גָ֖ד וּבְנֵ֣י מְנַשֶּׁ֑ה
וַיִּיטַ֖ב בְּעֵינֵיהֶֽם׃ לא וַיֹּ֣אמֶר פִּֽינְחָ֣ס בֶּן־אֶ֠לְעָזָר הַכֹּהֵ֨ן
אֶל־בְּנֵי־רְאוּבֵ֜ן וְאֶל־בְּנֵי־גָ֗ד וְאֶל־בְּנֵ֣י מְנַשֶּׁה֮ הַיּ֣וֹם יָדַ֗עְנוּ
כִּֽי־בְתוֹכֵ֣נוּ יְהוָ֔ה אֲשֶׁ֧ר לֹא־מְעַלְתֶּ֛ם בַּיהוָ֖ה הַמַּ֣עַל הַזֶּ֑ה אָ֗ז
הִצַּלְתֶּ֛ם אֶת־בְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵ֖ל מִיַּ֥ד יְהוָֽה׃ לב וַיָּ֣שָׁב פִּֽינְחָ֣ס
בֶּן־אֶלְעָזָ֣ר הַכֹּהֵ֣ן וְהַנְּשִׂיאִ֡ים מֵאֵ֣ת בְּנֵי־רְאוּבֵן֩ וּמֵאֵ֨ת
בְּנֵי־גָ֜ד מֵאֶ֧רֶץ הַגִּלְעָ֛ד אֶל־אֶ֥רֶץ כְּנַ֖עַן אֶל־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל
וַיָּשִׁ֥בוּ אוֹתָ֖ם דָּבָֽר׃ לג וַיִּיטַ֣ב הַדָּבָ֗ר בְּעֵינֵי֙ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל
וַיְבָרְכ֥וּ אֱלֹהִ֖ים בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל וְלֹ֣א אָמְר֗וּ לַעֲל֤וֹת עֲלֵיהֶם֙
לַצָּבָ֔א לְשַׁחֵת֙ אֶת־הָאָ֔רֶץ אֲשֶׁ֛ר בְּנֵי־רְאוּבֵ֥ן וּבְנֵי־גָ֖ד

רש"י

הלדקיהו : (כח) כי עד הוא · אלא סילקנו עצמנו מתורה ומזבח :
(לג) ויברכו אלהים · והודיאו קדם ה' בני ישראל :

מצודת דוד · מצודת ציון

על מה נבנה : (כט) חלילה לנו לורת : (כט) חלילה · הוא מלשון
ממנו · המרד בה' הוא חולין לנו
מצד עצמנו מבלי דברי התוכחה : מלבד · להיות עוד אחד זולת
המזבח אשר לפני משכן ה' : (לא) היום ידענו וגו' · באת בלבנו להזהר
מבוא בדמים ולדבר תחלה פנים אל פנים כי רואים אנו אשר לא מעלתם
במעל הזה אשר חשבנו ואדרבה אז בבנין המזבח הצלתם את בני ישראל
מיד מכת ה' כי מעתה לא יחטאו להשבית את בניכם מליראה את ה'
ולא יענשו משא"כ אם השביתו כי אז לא היו ניצולים מעונש : (לב) דבר·
תשובה על דברי השליחות : (לג) ויברכו אלהים · על אשר נתן
בלבם לשלוח להם טרם ילחמו : ולא אמרו · לא חשבו עוד להלחם

יֹשְׁבִים בָּהּ׃ לד וַיִּקְרְאוּ בְּנֵי־רְאוּבֵן וּבְנֵי־גָד לַמִּזְבֵּחַ
כִּי עֵד הוּא בֵּינֹתֵינוּ כִּי יְהוָה הָאֱלֹהִים׃ כג א וַיְהִי מִיָּמִים
רַבִּים אַחֲרֵי אֲשֶׁר־הֵנִיחַ יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל מִכָּל־אֹיְבֵיהֶם
מִסָּבִיב וִיהוֹשֻׁעַ זָקֵן בָּא בַּיָּמִים׃ ב וַיִּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ לְכָל־
יִשְׂרָאֵל לִזְקֵנָיו וּלְרָאשָׁיו וּלְשֹׁפְטָיו וּלְשֹׁטְרָיו וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם
אֲנִי זָקַנְתִּי בָּאתִי בַּיָּמִים׃ ג וְאַתֶּם רְאִיתֶם אֵת כָּל־
אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לְכָל־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִפְּנֵיכֶם
כִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הוּא הַנִּלְחָם לָכֶם׃ ד רְאוּ הִפַּלְתִּי
לָכֶם אֶת־הַגּוֹיִם הַנִּשְׁאָרִים הָאֵלֶּה בְּנַחֲלָה לְשִׁבְטֵיכֶם מִן־
הַיַּרְדֵּן וְכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִכְרַתִּי וְהַיָּם הַגָּדוֹל מְבוֹא
הַשָּׁמֶשׁ׃ ה וַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם הוּא יֶהְדֳּפֵם מִפְּנֵיכֶם וְהוֹרִישׁ
אֹתָם מִלִּפְנֵיכֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת־אַרְצָם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם לָכֶם׃ ו וַחֲזַקְתֶּם מְאֹד לִשְׁמֹר וְלַעֲשׂוֹת אֵת כָּל־

רש"י

(לד) ויקראו בני ראובן ובני גד למזבח כי עד הוא · הרי זה מן המקראות הקצרים וצריך להוסיף בו תיבה אחת ויקראו בני ראובן ובני גד למזבח עד : ראו הפלתי לכם · בגורל לנחלה : הנשארים · ליכבש :

מצודת ציון

חולין וגנאי : כג (ג) לכם · בשבילכם : (ד) מבוא · ענין שקיעה כמו כי בא השמש (בראשית כ"ח) : (ה) יהדפם · ענין דחיפה והכאה כמו תדפנו רוח (תהלים א') :

מצודת דוד

גם כי קבלו דבריהם שהאמרים באמת: (לד) ויקראו וגו' למזבח · תחסר מלת עד ור"ל ויקראו וכו' למזבח עד כי עד הוא בינינו ובין בני ישראל היושבים בעבר הירדן המערבי אשר ה' הוא האלהים וכמוהם כמונו מאמינים את זאת באמונה שלימה: כג (א) מימים רבים · מסוף ימים רבים: (ג) הגוים האלה · אשר כבר כבשתם : (ד) הפלתי וגו' · ר"ל הפלתי הגורל להם וכו' : הנשארים · אשר עדיין לא כבשתם : בנחלה · לחלקם בנחלה לשבטים : מן הירדן · היושבים מן הירדן והלאה כלפי המערב : וכל הגוים וגו' · גם הם חלקתים בגורל : והים · מוסב על מן הירדן לומר מן הירדן ועד הים הגדול העומד במבוא השמש : (ה) יהדפם · את הנשארים :

הַכָּתוּב בְּסֵפֶר תּוֹרַת מֹשֶׁה לְבִלְתִּי סוּר מִמֶּנּוּ יָמִין וּשְׂמֹאול:
ז לְבִלְתִּי־בוֹא בַּגּוֹיִם הָאֵלֶּה הַנִּשְׁאָרִים הָאֵלֶּה אִתְּכֶם
וּבְשֵׁם אֱלֹהֵיהֶם לֹא־תַזְכִּירוּ וְלֹא תַשְׁבִּיעוּ וְלֹא תַעַבְדוּם
וְלֹא תִשְׁתַּחֲווּ לָהֶם: ח כִּי אִם־בַּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם תִּדְבָּקוּ
כַּאֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם עַד הַיּוֹם הַזֶּה: ט וַיּוֹרֶשׁ יְהוָה מִפְּנֵיכֶם
גּוֹיִם גְּדֹלִים וַעֲצוּמִים וְאַתֶּם לֹא־עָמַד אִישׁ בִּפְנֵיכֶם עַד
הַיּוֹם הַזֶּה: י אִישׁ־אֶחָד מִכֶּם יִרְדָּף־אָלֶף כִּי ׀ יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם הוּא הַנִּלְחָם לָכֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם: יא וְנִשְׁמַרְתֶּם
מְאֹד לְנַפְשֹׁתֵיכֶם לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: יב כִּי ׀ אִם־
שׁוֹב תָּשׁוּבוּ וּדְבַקְתֶּם בְּיֶתֶר הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה הַנִּשְׁאָרִים
הָאֵלֶּה אִתְּכֶם וְהִתְחַתַּנְתֶּם בָּהֶם וּבָאתֶם בָּהֶם וְהֵם בָּכֶם:
יג יָדוֹעַ תֵּדְעוּ כִּי לֹא יוֹסִיף יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לְהוֹרִישׁ
אֶת־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלִּפְנֵיכֶם וְהָיוּ לָכֶם לְפַח וּלְמוֹקֵשׁ
וּלְשֹׁטֵט בְּצִדֵּיכֶם וְלִצְנִנִים בְּעֵינֵיכֶם עַד־אֲבָדְכֶם מֵעַל

רש"י

(יג) ולשוטט בצדיכם · ישוטטו לבוז ולשלול סביבותיכם : ולצננים · לשון מחנות וכן ובאו עליך הוצן כננה זו המקפת את האדם משלש רוחות כמה שנאמר כצנה רצון תעטרנו תסובבנו כמו ושאול ואנשיו עוטרים אל דוד ואל

מצודת דוד

(ו) ימין ושמאל · הוא ענין מליצה והמשל מההולך דרך ישר שאין להטות ממנו לא לימין ולא לשמאל : (ז) לבלתי בוא בגוים · שלא תבואו לכללם להיות כמוהם : ולא תשביעו · ר"ל את הזולת : (ט) ויורש · ובעבור זה גרש ה' וכו' : ואתם · ר"ל ואתם הלא ראיתם אשר לא עמד וכו' : (י) איש אחד · כי אחד מכם היה רודף אלף : (יא) לנפשותיכם · בעבור קיום נפשותיכם : (יב) תשובו · מאחרי ה' : ובאתם בהם · לקחת מבנותיהם : (יג) והיו לכם · העובדי כוכבים האלה : ולשוטט · ר"ל יכאיבו לכם כמכת השוט וקוץ

מצודת ציון

והוריש · יגרש : (יב) והתחתנתם · מלשון חתן : (יג) לפח · לרשת : ולמוקש · למכשול : ולשוטט · ענין שבט כמו שוט לסוס (משלי כו) ונכפלה למ"ד הפעל : ולצננים · ענין קוצים וכן ולצנינים בצדיכם

הָאֲדָמָה הַטּוֹבָה הַזֹּאת אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃
יד וְהִנֵּה אָנֹכִי הוֹלֵךְ הַיּוֹם בְּדֶרֶךְ כָּל־הָאָרֶץ וִידַעְתֶּם
בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם כִּי לֹא־נָפַל דָּבָר אֶחָד מִכֹּל
הַדְּבָרִים הַטּוֹבִים אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם עֲלֵיכֶם הַכֹּל
בָּאוּ לָכֶם לֹא־נָפַל מִמֶּנּוּ דָּבָר אֶחָד׃ טו וְהָיָה כַּאֲשֶׁר־
בָּא עֲלֵיכֶם כָּל־הַדָּבָר הַטּוֹב אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
אֲלֵיכֶם כֵּן יָבִיא יְהוָה עֲלֵיכֶם אֵת כָּל־הַדָּבָר הָרָע
עַד־הַשְׁמִידוֹ אוֹתְכֶם מֵעַל הָאֲדָמָה הַטּוֹבָה הַזֹּאת אֲשֶׁר
נָתַן לָכֶם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ טז בְּעָבְרְכֶם אֶת־בְּרִית יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם וַהֲלַכְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים
אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם וְחָרָה אַף־יְהוָה בָּכֶם וַאֲבַדְתֶּם
מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם׃ כד א וַיֶּאֱסֹף
יְהוֹשֻׁעַ אֶת־כָּל־שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁכֶמָה וַיִּקְרָא לְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל
וּלְרָאשָׁיו וּלְשֹׁפְטָיו וּלְשֹׁטְרָיו וַיִּתְיַצְּבוּ לִפְנֵי הָאֱלֹהִים׃
ב וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־כָּל־הָעָם כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַנָּהָר יָשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם תֶּרַח אֲבִי

מצודת דוד

המנקר העין : (יד) בדרך כל הארץ · בדרך אשר כל הבריות הולכים שם ור"ל הנה אמות ככל בני אדם ולא אראה בכל אשר יקרה אתכם לאחר זמן : וידעתם וגו' · ר"ל עתה דעו והבינו בכל לב ובכל נפש את הקורות כי הלא לא נפל דבר מהדברים הטובים אשר דבר ה' : (טו) ויהי וגו' · וכמו שהיה כל דבר הטוב כן יהיה כל דבר הרע : (טז) בעברכם · כאשר תעברו את ברית ה' וכו' : כד (א) לזקני ישראל וגו' · שיעמדו הם במקום כולם : לפני אלהים · לפני הארון אשר הביאו לשכם לכרות לפניו הברית וכמ"ש בסוף הענין : (ב) בעבר הנהר וגו' · הזכיר החסדים שעשה עמהם ואמר הלא מעולם ישבו אבותיכם בעבר הנהר ומאז נשתקעו באמונות כוזבות כאנשי הארץ ההיא : תרח אבי וגו' · ר"ל הלא תרח היה אבי אברהם ואבי

נחור

אַבְרָהָם וַאֲבִי נָחוֹר וַיַּעַבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים: ג וָאֶקַּח אֶת־
אֲבִיכֶם אֶת־אַבְרָהָם מֵעֵבֶר הַנָּהָר וָאוֹלֵךְ אוֹתוֹ בְּכָל־אֶרֶץ
כְּנָעַן וָאַרְבֶּ ואַרבה ק' אֶת־זַרְעוֹ וָאֶתֶּן־לוֹ אֶת־יִצְחָק:
ד וָאֶתֵּן לְיִצְחָק אֶת־יַעֲקֹב וְאֶת־עֵשָׂו וָאֶתֵּן לְעֵשָׂו אֶת־
הַר שֵׂעִיר לָרֶשֶׁת אוֹתוֹ וְיַעֲקֹב וּבָנָיו יָרְדוּ מִצְרָיִם:
ה וָאֶשְׁלַח אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן וָאֶגֹּף אֶת־מִצְרַיִם כַּאֲשֶׁר
עָשִׂיתִי בְּקִרְבּוֹ וְאַחַר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם: ו וָאוֹצִיא אֶת־
אֲבוֹתֵיכֶם מִמִּצְרַיִם וַתָּבֹאוּ הַיָּמָּה וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם אַחֲרֵי
אֲבוֹתֵיכֶם בְּרֶכֶב וּבְפָרָשִׁים יַם־סוּף: ז וַיִּצְעֲקוּ אֶל־
יְהוָה וַיָּשֶׂם מַאֲפֵל בֵּינֵיכֶם וּבֵין הַמִּצְרִים וַיָּבֵא עָלָיו
אֶת־הַיָּם וַיְכַסֵּהוּ וַתִּרְאֶינָה עֵינֵיכֶם אֵת אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי

ר ש " י

אנשיו · עוערים · סובבים : (ג) וארב את זרעו · חסר ה"א כמה מריבות ונסיונות עשיתי עמו עד שלא נתתי לו זרע : (ז) ויבא עליו את הים · על כל יחיד ויחיד שבהם שאם היה היחיד בורח שלא ליכנס בים גל של ים

מצודת דוד

נחור ושניהם האב ונחור בנו עבדו עבודת כוכבים : (ג) ואקח · בחסדי נטיתי לבו מדרך אביו ואחיו ולקח אותו מביניהם שלא יהיה נמשך אחר דעתם הכוזבת : ואולך אותו וגו' · על כי היא ארץ קדושה וראוי להשראת שכינה : וארבה · ר"ל אף שהרביתי זרעו מישמעאל כמ"ש וגם את בן האמה וכו' כי זרעך הוא (בראשית כא) והוא הלא רק עליו שאל כמ"ש לו ישמעאל יחיה לפניך (שם ע"ז) מ"מ עוד נתתי לו את יצחק כאשר הבטחתיו : (ד) ואת יעקב ואת עשו · כי לטובה יחשב ליעקב שהיה עם עשו בכרס אחד כי סוף שאב כל הזוהמא ויעקב יצא נקי : ואתן לעשו וגו' · ר"ל מיד נתתי לו חלקו ושלא ישתעבד במצרים להיות נחשב מזרע יצחק להתקיים בו כי גר יהיה זרעך וכו' ודור רביעי ישובו הנה (שם ט"ו) : ויעקב וגו' · להיות הם נחשבים לזרע ועליהם יאמר כי גר יהיה זרעך ובהם יתקיים ודור רביעי ישובו הנה : (ה) ואגוף · ע"י משה ואהרן : כאשר עשיתי · ר"ל כאשר ידוע לכם מה עשיתי בקרבו : (ז) וישם מאפל · כמ"ש ויהי הענן והחשך (שמות י"ד) : ויבא וגו' · וכזה

מצודת ציון

(במדבר ל"ג) : כד (ה) ואגוף · ענין הכאה וכן ונגפו אשה הרה (שמות כ"א) : (ז) מאפל · מלשון

בְּמִצְרָיִם וַתֵּשְׁבוּ בַמִּדְבָּר יָמִים רַבִּים׃ ח וָאָבִיאָה יתיר ה'
אֶתְכֶם אֶל־אֶרֶץ הָאֱמֹרִי הַיּוֹשֵׁב בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וַיִּלָּחֲמוּ
אִתְּכֶם וָאֶתֵּן אוֹתָם בְּיֶדְכֶם וַתִּירְשׁוּ אֶת־אַרְצָם וָאַשְׁמִידֵם
מִפְּנֵיכֶם׃ ט וַיָּקָם בָּלָק בֶּן־צִפּוֹר מֶלֶךְ מוֹאָב וַיִּלָּחֶם
בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁלַח וַיִּקְרָא לְבִלְעָם בֶּן־בְּעוֹר לְקַלֵּל אֶתְכֶם׃
י וְלֹא אָבִיתִי לִשְׁמֹעַ לְבִלְעָם וַיְבָרֶךְ בָּרוֹךְ אֶתְכֶם וָאַצִּל
אֶתְכֶם מִיָּדוֹ׃ יא וַתַּעַבְרוּ אֶת־הַיַּרְדֵּן וַתָּבֹאוּ אֶל־יְרִחוֹ
וַיִּלָּחֲמוּ בָכֶם בַּעֲלֵי־יְרִחוֹ הָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי
וְהַגִּרְגָּשִׁי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי וָאֶתֵּן אוֹתָם בְּיֶדְכֶם׃ יב וָאֶשְׁלַח
לִפְנֵיכֶם אֶת־הַצִּרְעָה וַתְּגָרֶשׁ אוֹתָם מִפְּנֵיכֶם שְׁנֵי מַלְכֵי
הָאֱמֹרִי לֹא בְחַרְבְּךָ וְלֹא בְקַשְׁתֶּךָ׃ יג וָאֶתֵּן לָכֶם אֶרֶץ ׀

רש"י

רודף אחריו וקולטו: (יא) וילחמו בכם בעלי יריחו האמורי והפרזי וגו' ·

מצודת ציון

אופל וחושך: (י) אביתי · ענין רצון כמו לא אבה יבמי (דברים כה): (יא) בעלי יריחו · אדוני יריחו כמו אם בעליו עמו (שמות כ"ב): (יב) הצרעה · ארז"ל שהוא מין שרץ עוף שהטילה בהם ארס:

מצודת דוד

הביא עליו את הים כי אם לא היה האופל היה הוא רואה אשר ישראל הולכים בים ביבשה ולא היה א"כ רודף אחריהם בראות הנס הזה ולא היה א"כ נטבע במי הים אבל לפי שהלך בחושך לא ידע מכל זה ובא אחריהם בים מבלי דעת כי ים הוא ובגללו נטבע בו: (ט) וילחם בישראל · וחוזר ומפרש שהמלחמה היתה במה ששלח אחר בלעם לקללם להלחם עמהם בפה: (י) לשמוע לבלעם · להספיק בידו לקלל כפי מחשבתו: ויברך · ועוד ברך אותם בברכה: מידו · מיד בלק שערך מלחמה בפיו של בלעם: (יא) בעלי יריחו · וחוזר ומפרש האמורי וכו' כי כל מלכי האומות ההם היו אדונים ביריחו כמ"ש רז"ל שכ"א היה לו חלק מה ביריחו לגודל חשיבותה וכולם נתקבצו להלחם בישראל ונפלו בידם: (יב) את הצרעה · היא הטילה בהם ארס ולא יוכלו להלחם וכאלו היא גרשה אותם וחוזר ומפרש את שני מלכי האמורי סיחון ועוג: לא בחרבך · כי בדרך הטבע לא היית

אֲשֶׁר לֹא־יָגַעְתָּ בָּהּ וְעָרִים אֲשֶׁר לֹא־בְנִיתֶם וַתֵּשְׁבוּ
בָּהֶם כְּרָמִים וְזֵיתִים אֲשֶׁר לֹא־נְטַעְתֶּם אַתֶּם אֹכְלִים :
יד וְעַתָּה יְראוּ אֶת־יְהוָה וְעִבְדוּ אֹתוֹ בְּתָמִים וּבֶאֱמֶת
וְהָסִירוּ אֶת־אֱלֹהִים אֲשֶׁר עָבְדוּ אֲבוֹתֵיכֶם בְּעֵבֶר הַנָּהָר
וּבְמִצְרַיִם וְעִבְדוּ אֶת־יְהוָה : טו וְאִם רַע בְּעֵינֵיכֶם לַעֲבֹד אֶת־
יְהוָה בַּחֲרוּ לָכֶם הַיּוֹם אֶת־מִי תַעֲבֹדוּן אִם אֶת־אֱלֹהִים
אֲשֶׁר־עָבְדוּ אֲבוֹתֵיכֶם אֲשֶׁר בְּעֵבֶר קרי מעבר הַנָּהָר וְאִם
אֶת־אֱלֹהֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר אַתֶּם יֹשְׁבִים בְּאַרְצָם וְאָנֹכִי
וּבֵיתִי נַעֲבֹד אֶת־יְהוָה : טז וַיַּעַן הָעָם וַיֹּאמֶר חָלִילָה
לָּנוּ מֵעֲזֹב אֶת־יְהוָה לַעֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים : יז כִּי יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ הוּא הַמַּעֲלֶה אֹתָנוּ וְאֶת־אֲבוֹתֵינוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
מִבֵּית עֲבָדִים וַאֲשֶׁר עָשָׂה לְעֵינֵינוּ אֶת־הָאֹתוֹת הַגְּדֹלוֹת
הָאֵלֶּה וַיִּשְׁמְרֵנוּ בְּכָל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הָלַכְנוּ בָהּ וּבְכֹל
הָעַמִּים אֲשֶׁר עָבַרְנוּ בְּקִרְבָּם : יח וַיְגָרֶשׁ יְהוָה אֶת־כָּל־
הָעַמִּים וְאֶת־הָאֱמֹרִי יֹשֵׁב הָאָרֶץ מִפָּנֵינוּ גַּם־אֲנַחְנוּ
נַעֲבֹד אֶת־יְהוָה כִּי־הוּא אֱלֹהֵינוּ : יט וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־

רש"י

כל שבעה האומות נזכרין כאן לפי שיריתו עומדת על הספר והיתה נגרס ומנעולה של ארץ ישראל נקבלו לתוכה מכל שבעה האומות גבורי החיל :

מצודת דוד

סיית יכול לעמוד כנגדם : (יג) אתם אוכלים · את פריהם: (יד) ועתה · הואיל והרבה להיטיב עמכם : והסירו וגו' · ר"ל הסירו מהלב מכל וכל מחשבת עבודת כוכבים : ובמצרים · כי רבים מהם עבדו במצרים עבודת כוכבים כמ"ש ואת גלולי מצרים לא עזבו (יחזקאל כ'): (טו) בחרו לכם וגו' · חשב כאשר יבחרו מי אז יביא טענות למחם אותה : ואנכי וגו' · ולא נהיה נמשכים אחריכם : (יח) גם אנחנו ·

כמו

הָעָ֗ם לֹ֤א תֽוּכְלוּ֙ לַעֲבֹ֣ד אֶת־יְהוָ֔ה כִּֽי־אֱלֹהִ֥ים קְדֹשִׁ֖ים ה֑וּא
אֵֽל־קַנּ֣וֹא ה֔וּא לֹֽא־יִשָּׂ֥א לְפִשְׁעֲכֶ֖ם וּלְחַטֹּאותֵיכֶֽם׃ כ כִּ֤י
תַֽעַזְבוּ֙ אֶת־יְהוָ֔ה וַעֲבַדְתֶּ֖ם אֱלֹהֵ֣י נֵכָ֑ר וְשָׁ֨ב וְהֵרַ֤ע לָכֶם֙
וְכִלָּ֣ה אֶתְכֶ֔ם אַחֲרֵ֖י אֲשֶׁר־הֵיטִ֥יב לָכֶֽם׃ כא וַיֹּ֥אמֶר הָעָ֖ם
אֶל־יְהוֹשֻׁ֑עַ לֹּ֕א כִּ֥י אֶת־יְהוָ֖ה נַעֲבֹֽד׃ כב וַיֹּ֨אמֶר יְהוֹשֻׁ֜עַ אֶל־
הָעָ֗ם עֵדִ֤ים אַתֶּם֙ בָּכֶ֔ם כִּֽי־אַתֶּ֞ם בְּחַרְתֶּ֥ם לָכֶ֛ם אֶת־יְהוָ֖ה
לַעֲבֹ֣ד אוֹת֑וֹ וַיֹּאמְר֖וּ עֵדִֽים׃ כג וְעַתָּ֕ה הָסִ֛ירוּ אֶת־אֱלֹהֵ֥י
הַנֵּכָ֖ר אֲשֶׁ֣ר בְּקִרְבְּכֶ֑ם וְהַטּוּ֙ אֶת־לְבַבְכֶ֔ם אֶל־יְהוָ֖ה אֱלֹהֵ֥י
יִשְׂרָאֵֽל׃ כד וַיֹּאמְר֥וּ הָעָ֖ם אֶל־יְהוֹשֻׁ֑עַ אֶת־יְהוָ֤ה אֱלֹהֵ֙ינוּ֙

ר ש " י

(יט) אלהים קדושים · ברוב מקומות נקרא כל ל' רבנות ל' רבים כמו אדוני יוסף · אדוני הארץ · אם בעליו עמו · אשר הלכו אלהים לפדות · לפי שהשם הזה שם שררה הוא : (כב) עדים אתם בכם · ראה יהושע שעתידין לערער בימי יחזקאל ולומר נהיה כגוים לפיכך הכביד עליהם עכשי ולכך הושב להם בימי יחזקאל והעולה על רוחכם היה לא תהיה וגו' חי אני אם לא ביד חזקה וגו' כבר קבלתם עליכם בימי יהושע ולא תאמרו מה שקבלנו עלינו בימי משה כדי ליכנס לארץ עשינו הרי בימי יהושע כבר

מצודת ציון

(יט) קנוא · מתנקם ליפרע : ישא · ענין כפרה ומחילה כמו נושא עון

מצודת דוד

כמו אתה וביתך : (יט) לא תוכלו · כוונת יהושע היתה שיגלו מצפוני לבם באשר היטב ולקשרם במוסרי הברית ואמר דבריו להטעותם שיחשבו כאילו הבחירה בידם לבחור מי שירצו הם ולדעת מה ישיבו : אלהים קדושים · קדוש בכל מיני קדושות ומאד קשה להיות נזהר בעבודתו : אל קנוא הוא · נוקם הוא מעובר רצונו ולא ישא הפשעים : (כ) כי תעזבו · וכאשר תעזבו אותו ישוב להרע לכם ולכלות אתכם : אחרי אשר היטיב לכם · ר"ל ותהיה א" הרעה כפולה כי האדם הרגיל בטובה כפול צערו ממי שלא ראה בטוב מעולם : (כא) לא · ר"ל לא נעזוב אותו כי את ה' נעבוד כל הימי ונהיה נזהרים בעבודתו : (כב) עדים אתם בכם · אתם היו עדים בעצמכ שבחרתם לעבוד את ה' : ויאמרו עדים · ר"ל נהיה עדים בעצמנו (כג) ועתה הסירו · הם לא הניחו ליהושע לגמור את דבריו והשי עדים ואח"ז חזר יהושע לגמור דבריו ואמר ועתה הסירו מלב מי וכל מחשבה עבודת כוכבים : (כד) ויאמרו העם · תזכו ש

נַעֲבֹד וּבְקוֹלוֹ נִשְׁמָע׃ כה וַיִּכְרֹת יְהוֹשֻׁעַ בְּרִית לָעָם בַּיּוֹם
הַהוּא וַיָּשֶׂם לוֹ חֹק וּמִשְׁפָּט בִּשְׁכֶם׃ כו וַיִּכְתֹּב יְהוֹשֻׁעַ
אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּסֵפֶר תּוֹרַת אֱלֹהִים וַיִּקַּח אֶבֶן גְּדוֹלָה
וַיְקִימֶהָ שָּׁם תַּחַת הָאַלָּה אֲשֶׁר בְּמִקְדַּשׁ יְהוָה׃ [ ]
כז וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־כָּל־הָעָם הִנֵּה הָאֶבֶן הַזֹּאת תִּהְיֶה־
בָּנוּ לְעֵדָה כִּי־הִיא שָׁמְעָה אֵת כָּל־אִמְרֵי יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר
עִמָּנוּ וְהָיְתָה בָכֶם לְעֵדָה פֶּן־תְּכַחֲשׁוּן בֵּאלֹהֵיכֶם׃
כח וַיְשַׁלַּח יְהוֹשֻׁעַ אֶת־הָעָם אִישׁ לְנַחֲלָתוֹ׃ (ס) כט וַיְהִי
אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיָּמָת יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן עֶבֶד יְהוָה בֶּן־

ר ש " י

נכנסתם וקבלתם: (כה) וישם לו חק ומשפט בשכם. סידר להם שם החוקים שבתורה וקבלו עליהם: (כו) ויכתב יהושע וגו'. תרגום יונתן וכתב יהושע ית פתגמיא האלין ואצנעינון בספר אורייתא דה' ובמסכת מכות נחלקו אמוראים חד אמר אלו ח' פסוקים מן וימת משה עד לעיני כל ישראל שהרי ספר תורה חסר והשלימו וחד אמר פרשה זו של ערי מקלט כתב בספרו כמו שהיו כתובים בספר התורה: תחת האלה. תחות אלתא היא מזוזת הפתח כמו שנאמר האיל מזוזת המישית ומדה אחת לאלים וי"א זו האלה אשר עם שכם שכתוב ביעקב ויטמון אותם יעקב תחת האלה: אשר מקדש ה'. כלפי שהביאו שם את הארון כמה שנאמר למעלה ויתיצבו לפני האלהים: (כז) האבן הזאת תהיה בנו לעדה וגו'. הא אבנא הדא תהי לנא כתרין לוחי אבן קיימא ארי יתא עבדנא לסהדו ארי פתגמיא דכתיבין עלה מעין כל פתגמיא דה' דמליל עמנא וגם יש לפותרו כמשמעו כי היא שמעה את הדברים אשר דברתי לכם בשליחותו

מצודת דוד

לגמור דבריהם שאמרו נהיה עדים בעצמנו אשר קבלנו לעבוד ה' ולשמוע בקולו: (כה) ויכרות וגו'. לקבל עבודת ה' מאהבה: וישם לו. סדר לישראל חוקי התורה ומשפטיה: (כו) את הדברים האלה. אשר דבר עם ישראל בשכם: בספר וגו'. ת"י ואצנעינון בספר אורייתא דה' ר"ל נתנה במקום שמונח בה התורה: במקדש ה'. היא שכם ולשעתו קראו מקדש לפי שהיה שם הארון: (כז) כי היא שמעה. ר"ל במקום הזה נאמר וכאלו שמעה היא: אמרי ה'. כי כל הדברים האלה

מצודת ציון

(שם ל"ד): (כו) האלה. הוא שם אילן מה: (כז) לעדה. לשון עד בל' נקבה:

מֵאָה וָעֶשֶׂר שָׁנִים׃ ל וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בִּגְבוּל נַחֲלָתוֹ בְּתִמְנַת־
סֶרַח אֲשֶׁר בְּהַר־אֶפְרָיִם מִצְּפוֹן לְהַר־גָּעַשׁ׃ לא וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל
אֶת־יְהוָה כֹּל יְמֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכֹל יְמֵי הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר הֶאֱרִיכוּ
יָמִים אַחֲרֵי יְהוֹשֻׁעַ וַאֲשֶׁר יָדְעוּ אֵת כָּל־מַעֲשֵׂה יְהוָה
אֲשֶׁר עָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל׃ (88) לב וְאֶת־עַצְמוֹת יוֹסֵף
אֲשֶׁר־הֶעֱלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם קָבְרוּ בִשְׁכֶם בְּחֶלְקַת
הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר קָנָה יַעֲקֹב מֵאֵת בְּנֵי־חֲמוֹר אֲבִי־שְׁכֶם
בְּמֵאָה קְשִׂיטָה וַיִּהְיוּ לִבְנֵי־יוֹסֵף לְנַחֲלָה׃ לג וְאֶלְעָזָר
בֶּן־אַהֲרֹן מֵת וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בְּגִבְעַת פִּינְחָס בְּנוֹ אֲשֶׁר נִתַּן־
לוֹ בְּהַר אֶפְרָיִם׃ חזק

רש"י

פי' מקום : (ל) בתמנת סרח · כך שמה ובמקום אחר הוא קורא אותה תמנת חרס על שם שהעמידו תמונת החמה על קברו לומר זה הוא שהעמיד החמה וכל העובר עליה אומר חבל על זה שעשה דבר גדול כזה ומת · וי"א תמנת חרס שמה ולמה נקרא שמה תמנת סרח על שם שפירותיה מסריחין מרוב שמנן : להר געש · מלמד שרעש עליהם ההר להורגם לפי שלא הספידוהו כראוי : (לא) האריכו ימים · ימים האריכו שנים לא האריכו שנענשו : (לב) קברו בשכם · משכם גנבוהו לשכם החזירוהו : (לג) בגבעת פינחס בנו · מהיכן היה לו לפינחס חלק בארץ שירש מאשתו :

מצודת ציון

(לב) בחלקת· ענין אחוזת שדה כמו ויקן את חלקת השדה (בראשית ל"ג) : קשיטה · מעה והוא מטבע מה : (לג) בגבעת · מלשון גבעה והר :

מצודת דוד

בנבואה נאמרו ולא מלבו: (לא)אשר האריכו ימים · עד כלות כ"ח שנה מיום שעמד יהושע כ"כ בש"ע : ואשר ידעו וגו' · ר"ל בימי הזקנים האלה עבדו את ה' אשר ידעו מעשה ה' כי בעיניהם ראו ובזה היו מיישרים את לבות ישראל לאביהם שבשמים : (לב) העלו בני ישראל· אף כי משה העלם ממצרים אבל לפי שמת במדבר ולא הספיק להביאם לשכם והביאום הם לכך נקרא על שמם : ויהיו לבני יוסף לנחלה · שדות החלקה ההיא היו לבני יוסף לנחלה ולזה קברו שם את יוסף אביהם · או יאמר שעצמות יוסף השבו להם בני יוסף לנחלה טובה כי מאד נהנו והוטב להם במה שנקבר בה באחוזתם : (לג) אשר נתן לו · בני ישראל נתנו אותה לו במתנה עם שלא נתן נחלה לשבט הלוי :

א א וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת יְהוֹשֻׁעַ וַיִּשְׁאֲלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
בַּיהוָה לֵאמֹר מִי־יַעֲלֶה־לָּנוּ אֶל־הַכְּנַעֲנִי
בַּתְּחִלָּה לְהִלָּחֶם בּוֹ׃ ב וַיֹּאמֶר יְהוָה יְהוּדָה יַעֲלֶה הִנֵּה
נָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ בְּיָדוֹ׃ ג וַיֹּאמֶר יְהוּדָה לְשִׁמְעוֹן אָחִיו עֲלֵה
אִתִּי בְגוֹרָלִי וְנִלָּחֲמָה בַּכְּנַעֲנִי וְהָלַכְתִּי גַם־אֲנִי אִתְּךָ בְּגוֹרָלֶךָ
וַיֵּלֶךְ אִתּוֹ שִׁמְעוֹן׃ ד וַיַּעַל יְהוּדָה וַיִּתֵּן יְהוָה אֶת־הַכְּנַעֲנִי
וְהַפְּרִזִּי בְּיָדָם וַיַּכּוּם בְּבֶזֶק עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אִישׁ׃ ה וַיִּמְצְאוּ
אֶת־אֲדֹנִי בֶזֶק בְּבֶזֶק וַיִּלָּחֲמוּ בּוֹ וַיַּכּוּ אֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־
הַפְּרִזִּי׃ ו וַיָּנָס אֲדֹנִי בֶזֶק וַיִּרְדְּפוּ אַחֲרָיו וַיֹּאחֲזוּ אוֹתוֹ
וַיְקַצְּצוּ אֶת־בְּהֹנוֹת יָדָיו וְרַגְלָיו׃ ז וַיֹּאמֶר אֲדֹנִי־בֶזֶק
שִׁבְעִים ׀ מְלָכִים בְּהֹנוֹת יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם מְקֻצָּצִים הָיוּ
מְלַקְּטִים תַּחַת שֻׁלְחָנִי כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי כֵּן שִׁלַּם־לִי אֱלֹהִים

רש"י

א (א) מי יעלה לנו אל הכנעני · על מקומות שהפלנו בגורל ועדיין לא כבשו : (ב) יהודה יעלה · שבט יהודה יעלה תחלה לכבוש את גורלו : (ג) לשמעון אחיו · לשבט שמעון : עלה אתי · ועזרני לכבוש את מה שנפל בגורלי ויש פותרין יהודה יעלה הוא עתניאל הוא יעבץ שאנו אומרים במסכת תמורה מה שמו יהודה אחי שמעון שמו ולשמעון אחיו אמר שילך אתו : (ד) בבזק · שם מקום : (ז) שבעים מלכים וגו' · מכאן אתה למד מה גדולתן ועושרן של מלכי כנען שהרי אדני בזק לא היה

מצודת דוד

א (א) בה'·באורים ותומים: מי יעלה לנו · עם כי כל אחד נלחם בעבור חלקו אמר לנו כי כאשר יעלה מי מהם בהכנעני ויגבר עליו יביא המורך בלבם והתועלת לכולם: בתחלה· לקחת חלקו אשר נפל בגורלו ועדיין לא כבש : (ב) יהודה· שבט יהודה: הנה נתתי· ויביא הוא המורך בלב כל : (ג) לשמעון · לשבט שמעון : (ז) מקצצים · אשר צויתי לקצצם : היו מלקטים · משיורי המאכל הנופל תחת השלחן :

מצודת ציון

א (ה) אדוני בזק· כך שמו וכן אדוני צדק (יהושע י') : (ו) ויקצצו · ענין חתוך וכריתה כמו וקצץ פתילים (שמות ל"ט) : בהנות · אצבעות אגודל כמו בהן ידם הימנית (שם כ"ט) : (ז) מלקטים · ל' לקיטה :

וַיְבִיאֻהוּ יְרוּשָׁלִַם וַיָּמָת שָׁם׃ ח וַיִּלָּחֲמוּ בְנֵי־יְהוּדָה
בִּירוּשָׁלִַם וַיִּלְכְּדוּ אוֹתָהּ וַיַּכּוּהָ לְפִי־חָרֶב וְאֶת־הָעִיר שִׁלְּחוּ
בָאֵשׁ׃ ט וְאַחַר יָרְדוּ בְּנֵי יְהוּדָה לְהִלָּחֵם בַּכְּנַעֲנִי יוֹשֵׁב
הָהָר וְהַנֶּגֶב וְהַשְּׁפֵלָה׃ י וַיֵּלֶךְ יְהוּדָה אֶל־הַכְּנַעֲנִי הַיּוֹשֵׁב
בְּחֶבְרוֹן וְשֵׁם־חֶבְרוֹן לְפָנִים קִרְיַת אַרְבַּע וַיַּכּוּ אֶת־שֵׁשַׁי
וְאֶת־אֲחִימַן וְאֶת־תַּלְמָי׃ יא וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם אֶל־יוֹשְׁבֵי דְּבִיר
וְשֵׁם־דְּבִיר לְפָנִים קִרְיַת־סֵפֶר׃ יב וַיֹּאמֶר כָּלֵב אֲשֶׁר יַכֶּה
אֶת־קִרְיַת סֵפֶר וּלְכָדָהּ וְנָתַתִּי לוֹ אֶת־עַכְסָה בִתִּי לְאִשָּׁה׃
יג וַיִּלְכְּדָהּ עָתְנִיאֵל בֶּן־קְנַז אֲחִי כָלֵב הַקָּטֹן מִמֶּנּוּ וַיִּתֶּן־לוֹ
אֶת־עַכְסָה בִתּוֹ לְאִשָּׁה׃ יד וַיְהִי בְּבוֹאָהּ וַתְּסִיתֵהוּ
לִשְׁאָל מֵאֵת־אָבִיהָ הַשָּׂדֶה וַתִּצְנַח מֵעַל הַחֲמוֹר וַיֹּאמֶר־לָהּ
כָּלֵב מַה־לָּךְ׃ טו וַתֹּאמֶר לוֹ הָבָה־לִּי בְרָכָה כִּי אֶרֶץ

פתח באתנח

רש"י

כדאי למנות עם מלכי כנען בשם מלך וכתוב בו כן : ויביאהו ירושלים · שהלכו משם להלחם על ירושלים : (ח) שלחו באש · שלחו אש בכולה : (יג) אחי כלב · מאמו : (יד) ותסיתהו · ואמלכתיה ל' נמלך שמיעצין האדם ומשיאין לבו לדבר אחר · כ"ל : ותצנח · ואתרכינת ליפול לרגלי אביה : (טו) ארץ הנגב · אדם שביתו מנוגב מכל טוב שאין בו אלא

מצודת ציון

(ח) שלחו · ע"ל כי אש מי יבעיר האש באחד מהמקומות עשה יעשה שליחותו והולך ממקום למקום ושורף הכל לזה נקרא בל' שלוח : (ט) והשפלה · העמק : (י) לפנים · בימים הקדמונים : (יד) ותסיתהו · מל' הסתה ופתוי : ותצנח · ענין נעיצה כמו ותצנח בארץ (לק' ד') ור"ל נפלה בכח וכאילו נעצה בארץ : (טו) הבה · תנה כמו הבה לנו לחם (בראשית מ"ז) : ברכה · מתנה ומנחה

מצודת דוד

ויביאהו ירושלים · כי משם הלכו להלחם בה : (י) וילך יהודה · הם כלב ואנשיו שהם מבני יהודה ואף שהמלחמה ההיא היתה בימי יהושע חזר לספר יחד כל המלחמות שעשו בני יהודה החדשות והישנות ועם כל הנמשך : (יד) בבואה · לבית בעלה : ותסיתהו · היא פיתתה אותו לתת לה רשות שהיא תשאל מאביה השדה : ותצנח · לכבוד אביה הפילה עצמה מעל החמור בכח וכאילו נעצה בארץ : מה לך · מה נחסר לך אשר תרצה לבקש עליו : (טו) ארץ

הַנֶּגֶב נְתַתָּנִי וְנָתַתָּה לִי גֻּלֹּת מָיִם וַיִּתֶּן־לָהּ כָּלֵב אֵת גֻּלֹּת
עִלִּית וְאֵת גֻּלֹּת תַּחְתִּית׃ טז וּבְנֵי קֵינִי חֹתֵן מֹשֶׁה עָלוּ
מֵעִיר הַתְּמָרִים אֶת־בְּנֵי יְהוּדָה מִדְבַּר יְהוּדָה אֲשֶׁר בְּנֶגֶב
עֲרָד וַיֵּלֶךְ וַיֵּשֶׁב אֶת־הָעָם׃ יז וַיֵּלֶךְ יְהוּדָה אֶת־שִׁמְעוֹן
אָחִיו וַיַּכּוּ אֶת־הַכְּנַעֲנִי יוֹשֵׁב צְפַת וַיַּחֲרִימוּ אוֹתָהּ וַיִּקְרָא
אֶת־שֵׁם־הָעִיר חָרְמָה׃ יח וַיִּלְכֹּד יְהוּדָה אֶת־עַזָּה וְאֶת־
גְּבוּלָהּ וְאֶת־אַשְׁקְלוֹן וְאֶת־גְּבוּלָהּ וְאֶת־עֶקְרוֹן וְאֶת־גְּבוּלָהּ׃
יט וַיְהִי יְהוָה אֶת־יְהוּדָה וַיֹּרֶשׁ אֶת־הָהָר כִּי לֹא לְהוֹרִישׁ
אֶת־יֹשְׁבֵי הָעֵמֶק כִּי־רֶכֶב בַּרְזֶל לָהֶם׃ כ וַיִּתְּנוּ לְכָלֵב אֶת־

קמץ בז"ק

רש"י

תורה: גולות מים. שדה בית הבעל אחר בית שקיא דמיא: (טז) מעיר התמרים. היא יריחו שניתן להם דושנה של יריחו לאוכלה עד שיבנה בית המקדש ומי שיבנה בית הבחירה בחלקו יטלנה כדי שיהא לכל ישראל חלק בבית הבחירה ונתנוה לבני יתרו ת"מ שנה והתלמידים שבהם הניחוה והלכו אצל עתניאל בן קנז הוא יעבץ במדבר יהודה אשר בנגב ערד ללמוד תורה: וישב את העם. עם התלמידים היושבים לפניו הוא בקש מאת הקב"ה שיזמן לו תלמידים הגונים שנאמר ויקרא יעבץ לאלהים וגו' וזימן לו החסידים הללו: (יט) כי לא להוריש. תרגם יונתן בתר כן דחבו לא יכילו

מצודת דוד

הנגב. חלקת שדה יבשה מבלי מעיני המים: ונתתה לי. לזאת אשאל אשר תתן לי שדה אשר בה מעין הנובע מים: גלות עלית. שדה ובה מעין ממעל ומעין מתחת: (טז) קיני. הוא יתרו אשר היה חותן משה: עלו מעיר התמרים כי שמה ישבו בין הכנענים וכשבאו בני יהודה להלחם בם קראו לשלום לבני קיני ועלו משם ללכת עם בני יהודה למדבר יהודה וכו': וילך וישב. קרא כל בני המשפחה כולה בלשון יחיד וכן יאמר נא ישראל (תהלים קי"ח): את העם. עם בני יהודה: (יט) ויהי ה' וגו' ויורש את ההר. ר"ל מה שהורישו יהודה יושבי ההר לא היה בעולם ידו כדרך הטבע כ"א יד ה' עשתה זאת: כי לא להוריש. תחסר מלת יכול ור"ל שהרי לא היה ביכלתו להוריש

מצודת ציון

וכן קח נא את ברכתי (שם ל"ג): הנגב. ענין יובש כמו כסופות בנגב (ישעיה כ"א): נתתני. נתת לי: גלות. מעין כמו גל נעול (ש"ה ד): עלית. מל' עליון: (יז) ויחרימו. ענין אבדון וכליון: (יט) ויורש. מל' גרושין: רכב ברזל. אנשי רכב

חֶבְרוֹן כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה וַיּוֹרֶשׁ מִשָּׁם אֶת־שְׁלֹשָׁה בְּנֵי
הָעֲנָק׃ כא וְאֶת־הַיְבוּסִי יֹשֵׁב יְרוּשָׁלִַם לֹא הוֹרִישׁוּ בְּנֵי
בִנְיָמִן וַיֵּשֶׁב הַיְבוּסִי אֶת־בְּנֵי בִנְיָמִן בִּירוּשָׁלִַם עַד הַיּוֹם
הַזֶּה׃ כב וַיַּעֲלוּ בֵית־יוֹסֵף גַּם־הֵם בֵּית־אֵל וַיהוָה
עִמָּם׃ כג וַיָּתִירוּ בֵית־יוֹסֵף בְּבֵית־אֵל וְשֵׁם־הָעִיר לְפָנִים
לוּז׃ כד וַיִּרְאוּ הַשֹּׁמְרִים אִישׁ יוֹצֵא מִן־הָעִיר וַיֹּאמְרוּ לוֹ
הַרְאֵנוּ נָא אֶת־מְבוֹא הָעִיר וְעָשִׂינוּ עִמְּךָ חָסֶד׃ כה וַיַּרְאֵם
אֶת־מְבוֹא הָעִיר וַיַּכּוּ אֶת־הָעִיר לְפִי־חָרֶב וְאֶת־הָאִישׁ

רש"י

לתרכא ית יתבי מישרא: (כא) ואת היבוסי יושב ירושלים · מחוז היה בירושלים ששמו יבוסי ומבני אבימלך היו ולא הורישם מפני השבועה עד שבא דוד לפי שעדיין היה נכדו קיים והוא נשבע לו ולנינו ולנכדו: (כב) בית אל · שנפל בגורלם ואע"פ שפסל מיכה עמהם שהרי מיכה משבט אפרים נאמר כאן וה' עמם הוא שאמר דניאל לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים: (כג) ויתירו · על ידי אחרים ושלחו מאללין ויתורו את ארץ נאמר במרגלים עצמן ואלו שלחו מרגלים נאמר בהם ויתירו: (כד) את מבוא העיר· שהיו נכנסים לה דרך המערה ולוז אחד עומד ע"פ המערה ונכנסים דרך הלוז למערה: לוז· שגדלו בו אגוזים דקים קורלדר"א בלע"ז. (כה) ויראם ·

מצודת ציון

חזקים כברזל: (כ) הענק · אנשים גבהי הקומה: (כג) ויתירו · ענין חקירה והפוש כמו ויתורו את ארץ כנען (במדבר י"ג): (כד) מבוא ·

מצודת דוד

יושבי העמק על כי להם רכב ברזל לא עלה כח להורישם עם שישבו בעמק הנוח לכבוש יותר מן היושב בהר והיך אם כן הוריש יושב ההר הקשה יותר ויותר אלא יד ה' עשתה זאת ולא יושבי העמק הנית נכבות בם את ישראל כמ"ש למטה ואם הניח יושבי ההר וגירש יושבי העמק היו הושבים בכח ידם יוכלו לגרש יושבי העמק עם כי רכב ברזל להם ועל יושבי ההר הקשה יותר לא יוכלו להתגבר לזה הוריש יושבי ההר והניח יושבי העמק: (כא) היבוסי · שם אומה: בני בנימין · כי ירושלים היתה מנחלתם ולבד רצועה אחת היה לו ליהודה בה כן אחז"ל: (כב) גם הם · כמו שבני יהודה נלחמו לכבוש גורלם כן נלחמו בני יוסף בגורלם: (כד) השומרים · כי מבני יוסף שמרו מול השער לראות אם יצא מי מן העיר נשאלו המבוא: ועשינו עמך חסד · כאשר נכבוש את העיר:

שלחו

וְאֶת־כָּל־מִשְׁפַּחְתּוֹ שִׁלֵּחוּ׃ כו וַיֵּלֶךְ הָאִישׁ אֶרֶץ הַחִתִּים
וַיִּבֶן עִיר וַיִּקְרָא שְׁמָהּ לוּז הוּא שְׁמָהּ עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
כז וְלֹא־הוֹרִישׁ מְנַשֶּׁה אֶת־בֵּית־שְׁאָן וְאֶת־בְּנוֹתֶיהָ וְאֶת־
תַּעְנַךְ וְאֶת־בְּנֹתֶיהָ וְאֶת־יֹשֶׁב יושבי קרי דּוֹר וְאֶת־בְּנוֹתֶיהָ
וְאֶת־יוֹשְׁבֵי יִבְלְעָם וְאֶת־בְּנֹתֶיהָ וְאֶת־יוֹשְׁבֵי מְגִדּוֹ וְאֶת־
בְּנוֹתֶיהָ וַיּוֹאֶל הַכְּנַעֲנִי לָשֶׁבֶת בָּאָרֶץ הַזֹּאת׃ כח וַיְהִי
כִּי־חָזַק יִשְׂרָאֵל וַיָּשֶׂם אֶת־הַכְּנַעֲנִי לָמַס וְהוֹרֵישׁ לֹא־
הוֹרִישׁוֹ׃ כט וְאֶפְרַיִם לֹא הוֹרִישׁ אֶת־הַכְּנַעֲנִי הַיּוֹשֵׁב
בְּגָזֶר וַיֵּשֶׁב הַכְּנַעֲנִי בְּקִרְבּוֹ בְּגָזֶר׃ ל זְבוּלֻן לֹא הוֹרִישׁ
אֶת־יוֹשְׁבֵי קִטְרוֹן וְאֶת־יוֹשְׁבֵי נַהֲלֹל וַיֵּשֶׁב הַכְּנַעֲנִי
בְּקִרְבּוֹ וַיִּהְיוּ לָמַס׃ לא אָשֵׁר לֹא הוֹרִישׁ אֶת־יוֹשְׁבֵי עַכּוֹ
וְאֶת־יוֹשְׁבֵי צִידוֹן וְאֶת־אַחְלָב וְאֶת־אַכְזִיב וְאֶת־חֶלְבָּה
וְאֶת־אֲפִיק וְאֶת־רְחֹב׃ לב וַיֵּשֶׁב הָאָשֵׁרִי בְּקֶרֶב הַכְּנַעֲנִי
יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ כִּי לֹא הוֹרִישׁוֹ׃ לג נַפְתָּלִי לֹא־הוֹרִישׁ אֶת־
יֹשְׁבֵי בֵית־שֶׁמֶשׁ וְאֶת־יֹשְׁבֵי בֵית־עֲנָת וַיֵּשֶׁב בְּקֶרֶב
הַכְּנַעֲנִי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וְיֹשְׁבֵי בֵית־שֶׁמֶשׁ וּבֵית עֲנָת הָיוּ

פתח באתנח　　ר ש " י　　פתח בס"פ

בחלבעו : (כו) הוא שמה עד היום · לא בלבלה סנחריב ולא החריבה נבוכדנלר : (כז) ולא הוריש מנשה · סיפר הכתוב בגנותו שהתחילו למעול בהקב"ה שלוה אותם והורשתם את כל יושבי הארץ וגו' :

מצודת דוד　　מצודת ציון

(כה) שלחו · לחפשי ולא הכום עם מל' ביתה : (כז) ויואל · ענין רלון
בני העיר : (לב) וישב האשרי · וכן ויואל משה (שמות ב') :
ר"ל לא ישב הכנעני בקרב ישראל
כגרים היושבים בתוך אדוני הארץ כי אם בהפוך שהאשרי היה היושב בתוך
הכנעני כי הם היו יושבי הארץ ואדוניה : כי לא הורישו · הסבה היה בזה
על שלא הורים בתחלה בהיות לאל ידם ולזאת קמו עליהם ומשלו בארץ :
(לג) יושבי בית שמש וגו' · ר"ל אבל אותן היושבים בבית שמש וכו'
אשר לא היו מאנשי הכנעני הם לבד היו למס לנפתלי ולא הכנעני שבתוכם ·

לָהֶם לָמַס׃ לד וַיִּלְחֲצוּ הָאֱמֹרִי אֶת־בְּנֵי־דָן הָהָרָה כִּי־לֹא
נְתָנוֹ לָרֶדֶת לָעֵמֶק׃ לה וַיּוֹאֶל הָאֱמֹרִי לָשֶׁבֶת בְּהַר־חֶרֶס
בְּאַיָּלוֹן וּבְשַׁעַלְבִים וַתִּכְבַּד יַד בֵּית־יוֹסֵף וַיִּהְיוּ לָמַס׃
לו וּגְבוּל הָאֱמֹרִי מִמַּעֲלֵה עַקְרַבִּים מֵהַסֶּלַע וָמָעְלָה׃
ב א וַיַּעַל מַלְאַךְ־יְהוָה מִן־הַגִּלְגָּל אֶל־הַבֹּכִים ◦ וַיֹּאמֶר
אַעֲלֶה אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם וָאָבִיא אֶתְכֶם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבֹתֵיכֶם וָאֹמַר לֹא־אָפֵר בְּרִיתִי אִתְּכֶם לְעוֹלָם׃
ב וְאַתֶּם לֹא־תִכְרְתוּ בְרִית לְיוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ הַזֹּאת מִזְבְּחוֹתֵיהֶם
תִּתֹּצוּן וְלֹא־שְׁמַעְתֶּם בְּקֹלִי מַה־זֹּאת עֲשִׂיתֶם׃ ג וְגַם
אָמַרְתִּי לֹא־אֲגָרֵשׁ אוֹתָם מִפְּנֵיכֶם וְהָיוּ לָכֶם לְצִדִּים

פתוח בס"פ · פתח בס"פ   פסקא באמצע פסוק

רש"י

(א) ויעל מלאך ה'· שנינו בסדר עולם זה היה פינחס: אל הבוכים· שם המקום: אעלה אתכם· כך היה דעתי מתחלה להעלותכם ממצרים וכן עשיתי על מנת להוריש את אויבי: (ג) וגם אמרתי· עתה אמרתי באפי: לצדים· למצדים בצדיכם

מצודת ציון

(לד) וילחצו· ענין דחק כמו ותלחץ אל הקיר (במדבר כ"ב): כי לא נתנו· לא הניחו כמו ולא נתנו אלהים (בראשית ל"א): (לה) ותכבד· ענינו כמו ותחזק: ב (א) מלאך· ענין שליח: הבוכים· אמר ע"ש סופו שקראו המקום בוכים: אפר· מלשון הפרה ובטול: (ב) תתוצון· מלשון נתיצה ושבירה: (ג) לצדים·

מצודת דוד

או יאמר שהם נתנו המס לכנעני ולא לנפתלי: (לד) ההרה· דהקום להשאר בהר כי לא הניחום לרדת להעמק: (לה) ויואל האמורי· אף זה רצו להשגב עוד לעלות ההרה ולשבת גם בה: יד בית יוסף· כי נחלתם היתה סמוכה לנחלת בני דן יושבי הערים האלה ולחמו מלחמת בני דן וכבדה ידו עליהם עד שנתנום עוד למס: (לו) וגבול האמורי· מוסב למעלה לומר וגם גבול האמורי וכו' היו למס עם שלא יוכלו להורישם: ב (א) מלאך ה'· נביא ה' כן תרגומו ואמרז"ל שפינחס היה: מן הגלגל· שמה בא לו הנבואה: אל הבוכים· שמה נקבצו ישראל: ויאמר אעלה· אמר להם במקום ה' הנה הבטחתי לכם שאעלה אתכם ממצרים וכו': (ב) ואתם· ובתנאי שגם אתם תשמעו לי ולא תכרתו ברית וכו': ולא שמעתם בקולי· לקיים התנאי: מה זאת עשיתם· אלא סכלות גדולה היא: (ג) וגם אמרתי· ר"ל כמו שעשיתם אתם

אֱלֹהֵיהֶם יִהְיוּ לָכֶם לְמוֹקֵשׁ׃ ד וַיְהִי כְּדַבֵּר מַלְאַךְ יְהוָה
אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׂאוּ הָעָם אֶת־
קוֹלָם וַיִּבְכּוּ׃ ה וַיִּקְרְאוּ שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא בֹּכִים וַיִּזְבְּחוּ־
שָׁם לַיהוָה׃ ו וַיְשַׁלַּח יְהוֹשֻׁעַ אֶת־הָעָם וַיֵּלְכוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
אִישׁ לְנַחֲלָתוֹ לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ׃ ז וַיַּעַבְדוּ הָעָם אֶת־יְהוָה
כֹּל יְמֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכֹל ׀ יְמֵי הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר הֶאֱרִיכוּ יָמִים
אַחֲרֵי יְהוֹשׁוּעַ ב׳ מלאים אֲשֶׁר רָאוּ אֵת כָּל־מַעֲשֵׂה יְהוָה
הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל׃ ח וַיָּמָת יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן
עֶבֶד יְהוָה בֶּן־מֵאָה וָעֶשֶׂר שָׁנִים׃ ט וַיִּקְבְּרוּ אוֹתוֹ בִּגְבוּל
נַחֲלָתוֹ בְּתִמְנַת־חֶרֶס בְּהַר אֶפְרָיִם מִצְּפוֹן לְהַר־גָּעַשׁ׃
י וְגַם כָּל־הַדּוֹר הַהוּא נֶאֶסְפוּ אֶל־אֲבוֹתָיו וַיָּקָם דּוֹר אַחֵר

רש"י

בגדודים וגייסות לשלול ולבוז : (ו) וישלח יהושע וגו׳ · זה המעשה היה מוקדם אלא לפי שבא לומר ויעשו הרע התחיל לומר כן יהושע השמת וקבלו לפניו לעבוד ה׳ שלהם איש לנחלתו והם עבדו את ה׳ כל ימיו וכל ימי הזקנים · ואח"כ ויעשו בני ישראל הרע : (ז) אשר האריכו ימים וגו׳ · ימים האריכו שנים לא האריכו לפי שנתעצלו בהספדו הוא שנאמר הר געש שרעש עליהם הסר להורגן : (ט) בתמנת חרס · ע"ש שהעמידו תמונת

מצודת דוד

לעשה כן גם אני ואמרתי עתה שלא תספיק בידכם לגרשם אף אם תרצו לגרשם מעתה : למוקש · כי תהיו תועים אחריהם ובזה תכשלו להיות נמסר ביד האויב :

מצודת ציון

מלשון צדיה ור"ל לנודד נפשות : (ט) חרס · היא סרח האמור בספר יהושע ומתהפך הוא כמו כבש כשב : (י) נאספו · ענין מיתה כמו יאסף (ה) בוכים ·

ע"ש הבכי : ויזבחו · כי נתחרטו ממעשיהם והביאו קרבנות לרצות את ה׳ : (ו) וישלח וגו׳ · עם שכבר נאמר בסוף יהושע חזר וכתבו כאן לאמר עם היות שיהושע שלחם איש לנחלתו תחת גפנו ותחת תאנתו : (ז) ויעבדו העם · גם הם הכירו בהטובה ועבדו את ה׳ כל ימי וכו׳ מ"מ מהרו שכחו מעשה ה׳ ועשו הרע אחרי מות יהושע והזקנים כמו שמפרש והולך : אשר ראו · אלו הזקנים אשר ראו וכו׳ ובזה היו

אַחֲרֵיהֶם אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ אֶת־יְהוָה וְגַם אֶת־הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר
עָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל׃ יא וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי
יְהוָה וַיַּעַבְדוּ אֶת־הַבְּעָלִים׃ יב וַיַּעַזְבוּ אֶת־יְהוָה ׀ אֱלֹהֵי
אֲבוֹתָם הַמּוֹצִיא אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי ׀
אֱלֹהִים אֲחֵרִים מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחֲווּ
לָהֶם וַיַּכְעִסוּ אֶת־יְהוָה׃ יג וַיַּעַזְבוּ אֶת־יְהוָה וַיַּעַבְדוּ
לַבַּעַל וְלָעַשְׁתָּרוֹת׃ יד וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּתְּנֵם
בְּיַד שֹׁסִים וַיָּשֹׁסּוּ אוֹתָם וַיִּמְכְּרֵם בְּיַד אוֹיְבֵיהֶם מִסָּבִיב
וְלֹא־יָכְלוּ עוֹד לַעֲמֹד לִפְנֵי אוֹיְבֵיהֶם׃ טו בְּכֹל ׀ אֲשֶׁר
יָצְאוּ יַד־יְהוָה הָיְתָה־בָּם לְרָעָה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה וְכַאֲשֶׁר
נִשְׁבַּע יְהוָה לָהֶם וַיֵּצֶר לָהֶם מְאֹד׃ טז וַיָּקֶם יְהוָה
שֹׁפְטִים וַיּוֹשִׁיעוּם מִיַּד שֹׁסֵיהֶם׃ יז וְגַם אֶל־שֹׁפְטֵיהֶם
לֹא שָׁמֵעוּ כִּי זָנוּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ לָהֶם

רש"י

חרס על קברו כלומר חבל על אדם שהעמיד החמה ומוטל בקבר: (טו) בכל אשר יצאו יד ה' היתה בם לרעה · על אבימלך ומחלון וכליון נאמר בסדר עולם: (טז) ויקם ה' שפטים · תמיד מדור אל דור כמו שהוא מונה והולך

מצודת ציון

אהרן (במדבר כ): (יג) לבעל ולעשתרות · שמות עבודת כוכבים: (יד) שוסים · דורכים ורומסים כמו ונשסו הבתים (זכריה י"ד): וימכרם · מסרם וכאילו מכרם: (טו) ויצר · מל' צר ודוחק: (יז) זנו · המשילם לזונה העוזבת בעל נעוריה ותאהב

מצודת דוד

מישרים לב ישראל לעבוד את ה': (ח) לא ידעו · בידיעה מושכלת: וגם את המעשה · לא ידעו גם את המעשה כי נשכח מהם: (יד) מסביב · היושבים סמוכים הלוחץ יותר מן האויב הבא ממרחק והולך לו: ולא יכלו עוד לעמוד · היות כאלו הדברים יספר בדרך כלל מעשיהם וגמולם כל ימי השופטים ואמר אם בתחלה היה להם תקומה מה · אולם בסוף לא יכלו לעמוד ולהתקיים: (טו) בבל אשר יצאו · בכל מקום אשר יצאו למלחמה באה עליהם רעה וכרעו ונפלו: (טז) ויושיעום · בכדי להושיעם מן האויב כי הם יוכיחו את העם לשוב לה' ואם ישמעו יהיו נושעים: (יז) וגם · ר"ל אבל לא הועיל בזה כי גם אל שופטיהם לא שמעו:

סָרוּ מַהֵר מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הָלְכוּ אֲבוֹתָם לִשְׁמֹעַ מִצְוֹת־
יְהוָה לֹא־עָשׂוּ כֵן׃ יח וְכִי־הֵקִים יְהוָה ׀ לָהֶם שֹׁפְטִים
וְהָיָה יְהוָה עִם־הַשֹּׁפֵט וְהוֹשִׁיעָם מִיַּד אֹיְבֵיהֶם כֹּל יְמֵי
הַשּׁוֹפֵט כִּי־יִנָּחֵם יְהוָה מִנַּאֲקָתָם מִפְּנֵי לֹחֲצֵיהֶם וְדֹחֲקֵיהֶם׃
יט וְהָיָה ׀ בְּמוֹת הַשּׁוֹפֵט יָשֻׁבוּ וְהִשְׁחִיתוּ מֵאֲבוֹתָם לָלֶכֶת
אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים לְעָבְדָם וּלְהִשְׁתַּחֲוֹת לָהֶם לֹא הִפִּילוּ
מִמַּעַלְלֵיהֶם וּמִדַּרְכָּם הַקָּשָׁה׃ כ וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל
וַיֹּאמֶר יַעַן אֲשֶׁר עָבְרוּ הַגּוֹי הַזֶּה אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר צִוִּיתִי
אֶת־אֲבוֹתָם וְלֹא שָׁמְעוּ לְקוֹלִי׃ כא גַּם־אֲנִי לֹא אוֹסִיף
לְהוֹרִישׁ אִישׁ מִפְּנֵיהֶם מִן־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־עָזַב יְהוֹשֻׁעַ וַיָּמֹת׃

רש"י

בספר הזה שופט אחר שופט: (יח) וכי הקים · לשון הווה וכאשר היה מקים להם שופטים והיה ה' עם השופט וגו': כי ינחם · שהיה מתנחם להם על הרעה כן תרגם יונתן: מנאקתם · מפני נאקתם העולה לפניו מפני אויביהם: (יט) לא הפילו · לא הניחו דבר להיות נוכחים על כל הבא

מצודת דוד

סרו מהר · ר"ל במהירות רב ובפעם אחת סרו מכל וכל מן הדרך וכו' ולא באיחור מעט מעט: לשמוע · אשר שמעו: לא עשו כן · כאשר עשו אבותם: (יח) וכי הקים · וכאשר היה מקים להם שופטים: עם השופט · עם כל שופט בזמנו: והושיעם · מוסב על ה': מנאקתם · מחמת שצעקו להתפלל ולשוב אה' ולא מאהבת המקום כ"א מלחץ האויב: (יט) והיה במות השופט · ר"ל גם התשובה ההיא לא היתה כ"א מתוכחות השופט ומיד שמת ואיננו להוכיחם שבו והשחיתו דרכם מעין דרכי אבותם שהרעו לעשות טרם עמד השופט ההוא: לא הפילו · לא גרעו ממעללי ומדרכי אבותם הקשה והרעה: (כא) גם אני · כאשר גמלו אשלם כן גם אני: אשר עזב וגו' · ר"ל

מצודת ציון

זולתו: (יח) ינחם · ענין הפוך מחשבה: מנאקתם · ענין צעקה מכאב לב כמו שמעתי את נאקת (שמות ו'): לוחציהם ודוחקיהם · הוא כפל ענין במלות שונות ובא לחזק הדבר והוא כלל גדול בדברי הנביאים: (יט) לא הפילו · לא גרעו ודוגמת לא נופל אנכי מכם (איוב יב): ממעלליהם · ממעשיהם: (כ) ויחר · ענין כעס: יען · בעבור: (כא) להוריש ·

כב לְמַעַן נַסּוֹת בָּם אֶת־יִשְׂרָאֵל הֲשֹׁמְרִים הֵם אֶת־דֶּרֶךְ
יְהוָֹה לָלֶכֶת בָּם כַּאֲשֶׁר שָׁמְרוּ אֲבוֹתָם אִם־לֹא׃ כג וַיַּנַּח
יְהוָֹה אֶת־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה לְבִלְתִּי הוֹרִישָׁם מַהֵר וְלֹא נְתָנָם
בְּיַד יְהוֹשֻׁעַ׃ ג א וְאֵלֶּה הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִנִּיחַ יְהוָֹה לְנַסּוֹת
בָּם אֶת־יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ אֵת כָּל־מִלְחֲמוֹת
כְּנָעַן׃ ב רַק לְמַעַן דַּעַת דֹּרוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְלַמְּדָם מִלְחָמָה
רַק אֲשֶׁר־לְפָנִים לֹא יְדָעוּם׃ ג חֲמֵשֶׁת ׀ סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים

ר ש " י

עליהם: (כב) השומרים הם · ה"א חטף פתח הוא נקוד לפי שהוא ל' שאלה ונסיון: (א) לנסות בם את ישראל · את דור האחר אשר לא ידעו את נסי מלחמות כנען ולא ראו את המעשה הגדול והמרו במקום: (ב) רק למען דעת · רק לדבר הזה לבדו הניחם למען דעת ולהתבונן דורות בני ישראל הבאים מה החטא גורם כי עתה הם זקוקים ללמדם מלחמה: רק אשר לפנים · שהיו עומדים לשרת את ה': לא ידעום · למלחמות הללו וטכסיסיהם ולא נצרכו להם: (ג) חמשת סרני פלשתים · הם האומות אשר

מצודת ציון | מצודת דוד

לגרש: עזב · הניח: (כב) נסות · מדעת עזבם במקומם ומת כי לא
מל' נסיון: ג (ג) סרני · ענין רצה לגרש כולם בחייו וכמש"ה מעט
מעט אגרשנו (שמות כ"ג):

(כב) למען נסות · ר"ל בעבור זה בחר ה' בזה העונש ולא בזולתו כי למען נסות בם את ישראל אם יעבדו את אלהיהם אם לא וז"ש השומרים וכו':
(כג) וינח · בעבור זה בחר בזה העונש והניח את האומות האלה האמורים למעלה: לבלתי הורישם מהר · ר"ל אשר גזרה חכמתו לבל הורישם מהר כ"א מעט מעט ולזה לא נתנה מאז ביד יהושע ובעבור העונש ולמען נסות וכו' הניחה מכל וכל ולא הוסיף להוריש איש מעתה: ג (א) את כל וגו' · אלו הדורות הבאים אשר לא ידעו להשכיל הנסים שנעשו ליהושע בעת נלחם בכנען ובעבור זה היתה רפויה בידם אמונת ה' ולזה הניח האומות האלה לנסותם בהם: (ב) רק למען דעת · ר"ל רק בעבור זה ישכילו דעת פלאי הנסים הנעשה לכן מאז: ללמדם מלחמה · ר"ל הנה בהשאיר האומות הלא ילחמו בם והיה א"כ מהצורך ללמדם טכסיסי מלחמה כי רק הדור אשר היו לפנים בימי יהושע המה לא ידעו טכסיסי מלחמה כי ה' נלחם להם אבל לאח"ז יצטרכו לדעת כי בעבור מעשיהם יעזבם ה' אל המקרה ואז ישכילו לדעת הנסים הנעשים מאז ויאמינו מעתה בה': (ג) חמשת · מוסב על המקרא שלפני פניו לומר ואלה אשר הניח וכו' חמשת וכו': סרני פלשתים ·

וְכָל־הַכְּנַעֲנִי וְהַצִּידֹנִי וְהַחִוִּי יֹשֵׁב הַר הַלְּבָנוֹן מֵהַר בַּעַל
חֶרְמוֹן עַד לְבוֹא חֲמָת׃ ד וַיִּהְיוּ לְנַסּוֹת בָּם אֶת־יִשְׂרָאֵל
לָדַעַת הֲיִשְׁמְעוּ אֶת־מִצְוֹת יְהוָה אֲשֶׁר־צִוָּה אֶת־אֲבוֹתָם
בְּיַד־מֹשֶׁה׃ ה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יָשְׁבוּ בְּקֶרֶב הַכְּנַעֲנִי הַחִתִּי
וְהָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי׃ ו וַיִּקְחוּ אֶת־בְּנוֹתֵיהֶם
לָהֶם לְנָשִׁים וְאֶת־בְּנוֹתֵיהֶם נָתְנוּ לִבְנֵיהֶם וַיַּעַבְדוּ אֶת־
אֱלֹהֵיהֶם׃ ז וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה
וַיִּשְׁכְּחוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיַּעַבְדוּ אֶת־הַבְּעָלִים וְאֶת־
הָאֲשֵׁרוֹת׃ ח וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּמְכְּרֵם בְּיַד כּוּשַׁן
רִשְׁעָתַיִם מֶלֶךְ אֲרַם נַהֲרָיִם וַיַּעַבְדוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־כּוּשַׁן
רִשְׁעָתַיִם שְׁמֹנֶה שָׁנִים׃ ט וַיִּזְעֲקוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה
וַיָּקֶם יְהוָה מוֹשִׁיעַ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיּוֹשִׁיעֵם אֵת עָתְנִיאֵל
בֶּן־קְנַז אֲחִי כָלֵב הַקָּטֹן מִמֶּנּוּ׃ י וַתְּהִי עָלָיו רוּחַ־יְהוָה
וַיִּשְׁפֹּט אֶת־יִשְׂרָאֵל וַיֵּצֵא לַמִּלְחָמָה וַיִּתֵּן יְהוָה בְּיָדוֹ אֶת־

רש"י

הניח לנסות : (י) ותהי עליו רוח ה' · דרש רבי תנחומא נסתכל בהם
שאמר הקב"ה למשה במצרים ראה ראיתי את עני עמי מה הן שתי ראיות

מצודת דוד / מצודת ציון

ר"ל מקומות ממשלתם ואף שבני יהוד' שררה : (ז) אשרות · אילן הנעבד :
כבשו מפלשתים עזה ואשקלון ועקרון
כמ"ש למעלה הנה לאח"ז חזרו הפלשתים ולקחו מידם ואז לא יכלו
בני יהודה לגרשם : יושב הר הלבנון · ר"ל וכל הכנעני וכו' אשר יושב
בהר הלבנון מן הר בעל וכו' עד המקום שבאים דרך בו אל חמת :
(ד) ויהיו · האומות האלה : הישמעו · לבלתי לכת אחרי אלהיהם : (ו) ויקחו ·
ר"ל אבל לא עמדו בנסיון ולקחו בנותיהם וכו' וסוף הדבר היה שעי"ז
עבדו אלהיהם : (ז) ויעשו וגו' · עד הנה אמר דרך כלל ספור מעשיהם
בכל ימי השופטים ומעתה יחזור לספר דרך פרט בימי כל שופט ואמר
טרם שמת השופט הראשון עשו הרע : (ט) את עתניאל · מוסב על מושיע
לומר את עתניאל הקים למושיע : (י) רוח ה' · התעוררות חכמה
לשפוט

כּוּשַׁן רִשְׁעָתַיִם מֶלֶךְ אֲרָם וַתָּעָז יָדוֹ עַל כּוּשַׁן רִשְׁעָתָיִם׃
יא וַתִּשְׁקֹט הָאָרֶץ אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיָּמָת עָתְנִיאֵל בֶּן־קְנַז׃
יב וַיֹּסִפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיְחַזֵּק
יְהוָה אֶת־עֶגְלוֹן מֶלֶךְ־מוֹאָב עַל־יִשְׂרָאֵל עַל כִּי־עָשׂוּ אֶת־
הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה׃ יג וַיֶּאֱסֹף אֵלָיו אֶת־בְּנֵי עַמּוֹן וַעֲמָלֵק
וַיֵּלֶךְ וַיַּךְ אֶת־יִשְׂרָאֵל וַיִּירְשׁוּ אֶת־עִיר הַתְּמָרִים׃
יד וַיַּעַבְדוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־עֶגְלוֹן מֶלֶךְ־מוֹאָב שְׁמוֹנֶה
עֶשְׂרֵה שָׁנָה׃ טו וַיִּזְעֲקוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה וַיָּקֶם
יְהוָה לָהֶם מוֹשִׁיעַ אֶת־אֵהוּד בֶּן־גֵּרָא בֶּן־הַיְמִינִי אִישׁ
אִטֵּר יַד־יְמִינוֹ וַיִּשְׁלְחוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּיָדוֹ מִנְחָה לְעֶגְלוֹן
מֶלֶךְ מוֹאָב׃ טז וַיַּעַשׂ לוֹ אֵהוּד חֶרֶב וְלָהּ שְׁנֵי פֵיוֹת גֹּמֶד

רש"י

הללו אמר לו רואה אני שפתידין לטעות בעגל ואעפ"כ ראיתי את פני עמי זו דרש עתניאל אמר בין זכים בין חייבים עליו להושיעם: (יג) את עיר התמרים · יריחו: (טו) אטר יד ימינו · ת"י גבר גמיד יד ימיניה וכל גמיד ל׳ ארמי הוא דבר כווץ מתמת חולי רזטרייט בלע"ז לא היה שולט ביד ימינו · ובלשון עברי אטר אטום כמו אל תאטר עלי באר פיה אסום ביד ימינו שלא היה שולט בה: (טז) גמד ארכה · אמה גדומה · ובל׳ אשכנז

מצודת ציון

(י) ותעז · ענין חוזק: (יא) ותשקוט · ענין מנוחה: (טו) אטר · ענין סגירה כמו ואל תאטר עלי באר פיה (תהלים ס"ט) ור"ל כאילו יד ימינו סגורה כי לא שלט בה: (טז) פיות · חודה של חרב נקראת פה: גמד ·

מצודת דוד

לשפוט ואמין לבב להלחם: ותעז ידו · חזקה ידו לנצחו בכל פעם: (יא) ותשקוט · עי"ז שקטה הארץ ונחה מן המלחמה עד כלות ארבעים שנה מזמן התחלת השעבוד כ"כ בס"ע: (יב) ויחזק ה׳ · חלש היה וה׳ חזקו על ישראל בעבור מעשיהם הרעים:

(יג) ויאסוף וגו׳ · מלבד בני עמו: (טו) בן הימיני · מבני בנימין: איש אטר וגו׳ · יבאר הסיבה שלא נשמר מלך מואב מחרב אהוד לפי שהיה שמאלי ולזה תלאה בירך ימין להיות נוח לו לאחוז בשמאלו ולא היה א"כ נראה בירך השמאל דבר בולט מתחת למדין ולזה לא הרגיש בדבר כי לא חשב שהוא שמאלי: וישלחו וגו׳ מנחה · בכדי שלא ירגיש בדבר ויבטח בו בראות שכונתו להביא מנחה: (טז) שני פיות · להמיתו בקלות ומהר: גמד

אָרְכָּהּ וַיַּחְגֹּר אוֹתָהּ מִתַּחַת לְמַדָּיו עַל יֶרֶךְ יְמִינוֹ: יז וַיַּקְרֵב
אֶת־הַמִּנְחָה לְעֶגְלוֹן מֶלֶךְ מוֹאָב וְעֶגְלוֹן אִישׁ בָּרִיא מְאֹד:
יח וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלָּה לְהַקְרִיב אֶת־הַמִּנְחָה וַיְשַׁלַּח אֶת־הָעָם
נֹשְׂאֵי הַמִּנְחָה: יט וְהוּא שָׁב מִן־הַפְּסִילִים אֲשֶׁר אֶת־
הַגִּלְגָּל וַיֹּאמֶר דְּבַר־סֵתֶר לִי אֵלֶיךָ הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר הָס וַיֵּצְאוּ
מֵעָלָיו כָּל־הָעֹמְדִים עָלָיו: כ וְאֵהוּד ׀ בָּא אֵלָיו וְהוּא
יֹשֵׁב בַּעֲלִיַּת הַמְּקֵרָה אֲשֶׁר־לוֹ לְבַדּוֹ וַיֹּאמֶר אֵהוּד דְּבַר־

ר ש " י

(דוימן לאנג) ובלשון לעז גשקורטא: על ירך ימינו · לפי שבשמאלו שולט יאחזנה בשמאלו: (יז) איש בריא · פטים: (יח) וישלח את העם · חזר לאחוריו וליוה את חבורת ישראל אשר באו עמו לשאת את המנחה וליוה אותם עד הגלגל: (יט) והוא שב · יחידי: מן הפסילים · מקום שפוסלים שם אבנים מן ההר וכן תרגם יונתן מן מחצביא ובא אל עגלון ויאמר לו: ויאמר הס · אמר עגלון שתקו את הכל מעלי · ויונתן תרגם הס סליק הוציאו כל איש ואעפ"כ הס לשון שתוק: (כ) בעלית המקרה · בעליית

מצודת דוד

ארכה · קצרה ממדת חרב עם כי חגרה מתחת למדיו מ"מ נרגש היה בליטתה אם היתה כמדת חרב: על ירך ימינו · להיות נוח לו לאחזה בשמאלו: (יז) איש בריא · גם זה היתה סיבת מיתתו כי על היותו שמן ובעל בשר יקשה עליו ההקמה וטרוד בה ולא היה נשמר מאהוד: (יח) כלה להקריב · אחר שמסר כל המנחה: וישלח וגו' · כי האחד בקל יוכל להמלט משא"כ כשהם רבים: (יט) והוא שב · עשה עצמו כשוכח דבר מה: את הגלגל · אצל הגלגל: דבר סתר · ר"ל לזה לא דברתי עמך בהיות פה נושאי המנחה: ויאמר הס · כאומר אם דבר סתר הוא בפני בני עמך שתוק ולא תדבר באזני העומדים מבני עמי: ויצאו · בשמעם דבר המלך יצאו מעצמם: (כ) בא אליו · נתקרב אליו: בעלית המקרה · בהיות הזמן חם ישב בעליה עשויה בחלונות מרובים להקר עצמו: לבדו · כי העומדים עליו יצאו: דבר

מצודת ציון

אמה וכן וגמדים במגדלותיך (יחזקאל כ"ז) שר"ל אנשי מדה קצרה: למדיו · למלבושיו כמו מדו בד (ויקרא ו'): ירך · צד כמו ירך המזבח (שם א'): (יז) בריא · בעל בשר ושמן כמו עשרה בקר בריאים (מ"א ד'): (יט) הפסילים · מקום שמחליקים שם פני האבנים כמו ויפסלו בוני שלמה (שם ה'): הס · ענין שתיקה כמו ויהס כלב (במדבר י"ג): מעליו · מאצלו: (כ) בעלית · מלשון עליה הבנויה ממעל: המקרה · מל' קור

אֱלֹהִים לִי אֵלֶיךָ וַיָּקָם מֵעַל הַכִּסֵּא׃ כא וַיִּשְׁלַח אֵהוּד אֶת־יַד
שְׂמֹאלוֹ וַיִּקַּח אֶת־הַחֶרֶב מֵעַל יֶרֶךְ יְמִינוֹ וַיִּתְקָעֶהָ בְּבִטְנוֹ׃
כב וַיָּבֹא גַם־הַנִּצָּב אַחַר הַלַּהַב וַיִּסְגֹּר הַחֵלֶב בְּעַד הַלַּהַב
כִּי לֹא שָׁלַף הַחֶרֶב מִבִּטְנוֹ וַיֵּצֵא הַפַּרְשְׁדֹנָה׃ כג וַיֵּצֵא
אֵהוּד הַמִּסְדְּרוֹנָה וַיִּסְגֹּר דַּלְתוֹת הָעֲלִיָּה בַּעֲדוֹ וְנָעָל׃
כד וְהוּא יָצָא וַעֲבָדָיו בָּאוּ וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה דַּלְתוֹת הָעֲלִיָּה
נְעֻלוֹת וַיֹּאמְרוּ אַךְ מֵסִיךְ הוּא אֶת־רַגְלָיו בַּחֲדַר הַמְּקֵרָה׃

רש"י

קייטא שהיתה לאויר וצוננת: דבר אלהים לי אליך. וצריך אתה לעמוד: ויקם מעל הכסא. לכך זכה ויצאה ממנו רות: (כב) הנצב. הוא הברזל שהסכין תחוב לתוכו שקורין הול"ט בלע"ז הוא המעמיד החרב ע"פ תערה: הלהב. הוא הסכין שקורין ברלנ"ט בלע"ז ובלע"ז למ"א: ויסגור החלב. שמנו שהיה שמן מאד וכסה את כל אורך החרב: ויצא הפרשדונה. תרגם יונתן ונפק אוכליה שפיך. עשאן כשתי תיבות ושי"ן משמשת לשתיהן ויצא הפרש שדונה נשפכה. שפך שדא כתרגומו: (כג) ויצא אהוד המסדרונה. מן העלייה אל המסדרונה תרגם יונתן אכסדרה: ונעל. במפתח: (כד) והוא יצא. אהוד יצא ועבדיו של עגלון באו: מסיך רגליו. עביד

מצודת ציון

וצנה: (כא) ויתקעה. ענין נעילה ותחיבה וכן ויתקעם בלב אבשלום (ש"ב י"ח): (כב) הנצב. הוא יד החרב שמעמיד אותה לעשות מלאכתה: הלהב. היא ברזל החרב כי היא מבריקת כלהב כשהיא מרוטה כמו ולהב חרב (נחום ג'): שלף. ענין הוצאה כמו וחרבו שלופה (יהושע ה'): הפרשדונה. הפרש והצואה: (כג) המסדרונה. היא האכסדרה המסודרת בכתלות לישיבת אנשים: בעדו. כנגדו כמו ויסגור ה' בעדו (בראשית ז'): ונעל. ר"ל גם סגרה במנעול: (כד) מסיך. הוא כנוי לעושה צרכיו כמו ויבא שאול להסך

את

מצודת דוד

אלהים. ומהראוי א"כ לעמוד בעת השמיעה וכונתו היה להטרידו בקימה לבל ירגיש: (כא) וישלח אהוד. בעוד שהיה טרוד בהקמתו: (כב) גם הנצב. בכדי שימות מיד ולא יצעק תחבה בעומק: ויסגור החלב. אחזה להב החרב לבל תצא מעצמה כי אהוד לא שלף החרב מבטנו כי חשש פן יטפטף עליו דם וירגישו הרואים אותו כשהוא יוצא: ויצא הפרשדונה. גם זה היה סיבה לחשוב שעושה צרכיו כי הריחו סרחון הצואה: (כג) דלתות העליה. עליית המקרה: (כד) והוא יצא. מן המסדרונה: אך מסיך. ר"ל אין דבר רע אך עושה הוא

צרכיו

כה וַיָּחִ֨ילוּ֙ עַד־בּ֔וֹשׁ וְהִנֵּ֛ה אֵינֶ֥נּוּ פֹתֵ֖חַ דַּלְת֣וֹת הָעֲלִיָּ֑ה
וַיִּקְח֤וּ אֶת־הַמַּפְתֵּ֨חַ֙ וַֽיִּפְתָּ֔חוּ וְהִנֵּה֙ אֲדֹ֣נֵיהֶ֔ם נֹפֵ֥ל אַ֖רְצָה
מֵֽת׃ כו וְאֵה֣וּד נִמְלַ֔ט עַ֖ד הִתְמַהְמְהָ֑ם וְהוּא֙ עָבַ֣ר אֶת־
הַפְּסִילִ֔ים וַיִּמָּלֵ֖ט הַשְּׂעִירָֽתָה׃ כז וַיְהִ֣י בְּבוֹא֔וֹ וַיִּתְקַ֥ע
בַּשּׁוֹפָ֖ר בְּהַ֣ר אֶפְרָ֑יִם וַיֵּרְד֨וּ עִמּ֧וֹ בְנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֛ל מִן־הָהָ֖ר וְה֥וּא
לִפְנֵיהֶֽם׃ כח וַיֹּ֤אמֶר אֲלֵהֶם֙ רִדְפ֣וּ אַחֲרַ֔י כִּֽי־נָתַ֨ן יְהוָ֧ה
אֶת־אֹיְבֵיכֶ֛ם אֶת־מוֹאָ֖ב בְּיֶדְכֶ֑ם וַיֵּרְד֣וּ אַחֲרָ֗יו וַיִּלְכְּד֞וּ אֶת־
מַעְבְּר֤וֹת הַיַּרְדֵּן֙ לְמוֹאָ֔ב וְלֹא־נָתְנ֥וּ אִ֖ישׁ לַעֲבֹֽר׃ כט וַיַּכּ֨וּ

רש"י

לורליה הם נקבים הגדולים: (כה) עד בוש · עד עיכוב כלומר זמן ארוך: (כו) נמלט · ברח איש קמלוויי"ר בלע"ז: עד התמהמהם · כמו עד שהמלך במסבו · את ההסבה עד שתתפן · בעוד שהניחו הפלים בה: השעירתה · יער דק ועב שקורין ברוש"ש בלע"ז וטוב הוא להחבא והרבה יש בסדר זרעים שענפי אילנות דקים קרויין שער הופך את השער אם היה שער כותש: (כז) ויהי בבואו · שעבר את הירדן ובא למקומו בארץ כנען: בהר אפרים · שהיה בארץ כנען בעבר הירדן המערבי וארץ מואב היתה בעבר הירדן במזרחו מתוך שאלטו בישראל ועברו את הירדן ירשו את יריחו כמו שכתוב למעלה ונתנו את סרניהם ושליטיהם על ישראל: (כח) רדפו · להרוג את כל מואב שבעבר הירדן שלנו: וילכדו את מעברות הירדן · שלא יעברו

מצודת דוד

גרכיו: (כה) עד בוש · עד אחרו ומן הראוי להתעכב בעשיית הצורך: את המפתח · אשר היה בידם לפתוח מן החוץ: (כו) עד התמהמהם · בעוד שעכבו והמתינו עד בוש: את הפסילים · אשר היה בארץ מואב ונמלט השעירתה אשר היתה מא"י: (כז) בבואו · אל א"י: ויתקע · לעשות סימן להאסף: (כח) רדפו · ר"ל לכו במהרה: כי נתן ה' · במה שהספיק בידו להמית את המלך:

מעברות הירדן למואב · כי ארץ מואב היא מעבר הירדן המזרחי ולכדו מקום מעבר הירדן לבלי תת לעבור לארום את אנשי מואב אשר היו בארץ ישראל

מצודת ציון

את רגליו (שמואל א' כ"ד) ע"ש שדרך היושב להפנות לסכך ולכסות רגליו מחמת צניעות: (כה) ויחילו · המתינו כמו ויחל עוד (בראשית ח'): בוש · ענין איחור כמו ויבש עד בוש (מ"ב ח'): המפתח · שם הכלי הפותח המנעול: (כו) עד · כמו בעוד: התמהמהם · ענין עכבה כמו לולא התמהמהנו (בראשית מ"ג): השעירתה · שם מקום:

אֶת־מוֹאָב וּבָעֵת הַהִיא כַּעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אִישׁ כָּל־שָׁמֵן
וְכָל־אִישׁ חָיִל וְלֹא נִמְלַט אִישׁ: ל וַתִּכָּנַע מוֹאָב בַּיּוֹם
הַהוּא תַּחַת יַד יִשְׂרָאֵל וַתִּשְׁקֹט הָאָרֶץ שְׁמוֹנִים שָׁנָה:
לא וְאַחֲרָיו הָיָה שַׁמְגַּר בֶּן־עֲנָת וַיַּךְ אֶת־פְּלִשְׁתִּים שֵׁשׁ־
מֵאוֹת אִישׁ בְּמַלְמַד הַבָּקָר וַיּוֹשַׁע גַּם־הוּא אֶת־יִשְׂרָאֵל:
ד א וַיֹּסִפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וְאֵהוּד
מֵת: ב וַיִּמְכְּרֵם יְהוָה בְּיַד יָבִין מֶלֶךְ־כְּנַעַן אֲשֶׁר מָלַךְ
בְּחָצוֹר וְשַׂר־צְבָאוֹ סִיסְרָא וְהוּא יוֹשֵׁב בַּחֲרֹשֶׁת הַגּוֹיִם:
ג וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה כִּי תְּשַׁע מֵאוֹת רֶכֶב־
בַּרְזֶל לוֹ וְהוּא לָחַץ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּחָזְקָה עֶשְׂרִים
שָׁנָה: ד וּדְבוֹרָה אִשָּׁה נְבִיאָה אֵשֶׁת לַפִּידוֹת הִיא שֹׁפְטָה

רש"י

מואב לנוס ולשוב אל ארצם: (כט) כל שמן · כל גבר אימתן: (לא) מלמד · הוא דרבן מרדע אגוייל"ן בלע"ז: (ב) בחרושת הגוים · שם עיר על שם שהיתה חזקה ושולטת: (ג) לחץ את בני ישראל בחזקה · דרש רבי תנחומא בגידופין וכן הוא אומר חזקו עלי דבריכם: (ד) אשת לפידות ·

מצודת ציון

(ל) ותכנע · מל' הכנעה: (לא) במלמד הבקר · הוא המקל שבראשו תקועה כעין מחט הנקרא דרבן ובו מלמד ומוכה הבקר לחרישה: ד (ג) ברזל ·

מצודת דוד

ישראל למשול בה: (כט) כל שמן · כי בא"י היו כל המובחרים שבהם: ולא נמלט · מאותן שהיו בא"י: (ל) שמונים שנה · עד כלות שמונים שנה מזמן התחלת השעבוד:

(לא) ואחריו · בשנת שמת אהוד היה שמגר לשופט ומת בשנה ההיא גם הוא · ר"ל לא היתה תשועתו גדולה כשל אהוד ומ"מ גם הוא עשה תשועה מה: ד (א) ואהוד מת · ר"ל מיום שמת אהוד ואף בימי שמגר עשו הרע ולזה לא היתה תשועתו גדולה: (ב) אשר מלך בחצור · טרם לכד יהושע את חצור ומ"ש ביהושע הכה בחרב על חצור הוא חוזר ולא על מלכה כי אחר שלכדו שלחו לנפשו ומלך בחרושת הגוים והוא מקום מה נמצא בה כל מלאכת חרש ואומן: (ג) כי תשע וגו' · ולזה לא ערב לבם לגשת למלחמה וצעקו בתפלה לה': והוא לחץ וגו' בחזקה · דחק את ישראל בחוזק רב: (ד) אשת לפידות · ר"ל אשת חיל זריזה במעשיה כלפיד אש והוא ענין מליצה וכאשר יאמרו הבריות: היא שופטה · בעבור

אֶת־יִשְׂרָאֵל בָּעֵת הַהִיא׃ ה וְהִיא יוֹשֶׁבֶת תַּחַת־תֹּמֶר
דְּבוֹרָה בֵּין הָרָמָה וּבֵין בֵּית־אֵל בְּהַר אֶפְרָיִם וַיַּעֲלוּ אֵלֶיהָ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַמִּשְׁפָּט׃ ו וַתִּשְׁלַח וַתִּקְרָא לְבָרָק בֶּן־אֲבִינֹעַם
מִקֶּדֶשׁ נַפְתָּלִי וַתֹּאמֶר אֵלָיו הֲלֹא־צִוָּה ׀ יְהוָה אֱלֹהֵי־
יִשְׂרָאֵל לֵךְ וּמָשַׁכְתָּ בְּהַר תָּבוֹר וְלָקַחְתָּ עִמְּךָ עֲשֶׂרֶת
אֲלָפִים אִישׁ מִבְּנֵי נַפְתָּלִי וּמִבְּנֵי זְבֻלוּן׃ ז וּמָשַׁכְתִּי אֵלֶיךָ
אֶל־נַחַל קִישׁוֹן אֶת־סִיסְרָא שַׂר־צְבָא יָבִין וְאֶת־רִכְבּוֹ
וְאֶת־הֲמוֹנוֹ וּנְתַתִּיהוּ בְּיָדֶךָ׃ ח וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ בָּרָק אִם־
תֵּלְכִי עִמִּי וְהָלָכְתִּי וְאִם־לֹא תֵלְכִי עִמִּי לֹא אֵלֵךְ׃
ט וַתֹּאמֶר הָלֹךְ אֵלֵךְ עִמָּךְ אֶפֶס כִּי לֹא תִהְיֶה תִּפְאַרְתְּךָ

רש"י

שהיתה עושה פתילות למקדש: (ה) תחת תומר · תמרים היו לה ביריחו בין הרמה ובין בית אל בהר אפרים · לפי תרגומו של יונתן יש ללמוד שאין מקרא זה כמשמעו · ואין אלו סימני מקום ישיבתה אלא למדנו שאשה עשירה היתה ומן המקומות האלו היתה פרנסתה והיא יושבת בעירה עטרות שמה: תחת תומר · תמרים היו לה ביריחו וכרמים ברמה וזיתים בבקעת בית אל שהוא מקום שמן ועפר חיור בהר אפרים בטור מלכא אומר אני שמוכרין אותה ליוצרי חרס ויש פותרין עפר חיור שדה זרע כמו שדה הלבן: (ו) הלא צוה ·

מצודת דוד

שהיתה נביאה וזריזה במעשיה באה לה במעלה הזאת להיות שופטת את ישראל: (ה) תחת תומר · לבל תתיחד עם האנשים הבאים אליה למשפט קבעה ישיבתה תחת אילן תמר שאין שם מקום יחוד: דבורה בין הרמה וגו' · ר"ל ותמיד היתה דבורה בין הרמה וכו': ויעלו אליה · אל המקום ההוא: (ו) הלא צוה ה' · באמת צוה ה' כי בנבואה נאמר לה ועם שלא נזכר: לך ומשכת · משוך לבות בני ישראל לפתותם לבוא עמך בהר תבור להלחם בסיסרא כי מאד פחדו מחילו הרב: (ז) ומשכתי וגו' · ר"ל אתן בלבו ללכת אל נחל קישון: (ח) אם תלכי עמי · אל המלחמה: (ט) אפס וגו' · כי הנה הפאר הניתן לשר הצבא הוא בעבור אחד משני דרכים או בהראות אומץ לבבו ללכת למלחמה מבלי פחד או בהתגבר הוא או אחד מאנשיו להמית הגדול מאנשי בני

מצודת ציון

חזקים כברזל: (ו) מקדש נפתלי · שם מקום בנחלת נפתלי: (ז) המונו · הוא ענין עם רב ע"ש שקול המייתם רבה: (ט) אפס · רק: תפארתך ·

עַל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־אַתָּה הוֹלֵךְ כִּי בְּיַד אִשָּׁה יִמְכֹּר יְהוָה
אֶת־סִיסְרָא וַתָּקָם דְּבוֹרָה וַתֵּלֶךְ עִם־בָּרָק קֶדְשָׁה׃ י וַיַּזְעֵק
בָּרָק אֶת־זְבוּלֻן וְאֶת־נַפְתָּלִי קֶדְשָׁה וַיַּעַל בְּרַגְלָיו עֲשֶׂרֶת
אַלְפֵי אִישׁ וַתַּעַל עִמּוֹ דְּבוֹרָה׃ יא וְחֶבֶר הַקֵּינִי נִפְרָד
מִקַּיִן מִבְּנֵי חֹבָב חֹתֵן מֹשֶׁה וַיֵּט אָהֳלוֹ עַד־אֵלוֹן בְּצַעֲנַיִם
בצעננים קרי אֲשֶׁר אֶת־קֶדֶשׁ׃ יב וַיַּגִּדוּ לְסִיסְרָא כִּי עָלָה
בָּרָק בֶּן־אֲבִינֹעַם הַר־תָּבוֹר׃ יג וַיַּזְעֵק סִיסְרָא אֶת־כָּל־
רִכְבּוֹ תְּשַׁע מֵאוֹת רֶכֶב בַּרְזֶל וְאֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ
מֵחֲרֹשֶׁת הַגּוֹיִם אֶל־נַחַל קִישׁוֹן׃ יד וַתֹּאמֶר דְּבֹרָה אֶל־
בָּרָק קוּם כִּי זֶה הַיּוֹם אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה אֶת־סִיסְרָא בְּיָדֶךָ
הֲלֹא יְהוָה יָצָא לְפָנֶיךָ וַיֵּרֶד בָּרָק מֵהַר תָּבוֹר וַעֲשֶׂרֶת

רש"י

ביד אשה כי אתה תהרימה לך שנויה במכילתא : (י) ויעל ברגליו · עמו : (יא) אלון בצעננים · מישור אגניא מקום מישור של בצעים מריש"ק בלע"ז והוא אגניא גבים כמין גומות שהמים נקבצים שם אגני דארעא מקרו : (יג) מחרושת הגוים אל נחל קישון · הזעיקם שילכו אל נחל קישון מחרושת

מצודת ציון

שבחך : ימכור · ימסור : (י) ויזעק · ענינו אסיפה הבאה בזעקת המאסף וכן מה לך כי נזעקת (לק' יח) : (יד) קום·

מצודת דוד

מלחמתו ולזה אמרה הנה סיסרא יומת ע"י אשה והיא יעל אשת חבר הקיני כאשר יאמר בענין אם כן ידעו הכל שמיד ה' היתה זאת כי לא בכח תגבר אתה וא"כ אם גם תפחד ללכת למלחמה בלעדי אם כן שוב לא תהיה לך על הדרך שאתה הולך התפארות הראוי לך בהיותך שר הצבא כי לא יהיה כמה לפארך : (י) ויעל · העלה להר תבור עשרת וכו' עם הלוכו ואחריו כמו לעם אשר ברגלי (לקמן ח') : (יא) נפרד מקין · פירש את עצמו מאהל בני קין שישבו במדבר יהודה כמ"ש בתחלת הספר : מבני חובב · על קין הוא חוזר : ויט אהלו · ועל שבא לומר שנס סיסרא אל אהל יעל אשת חבר הקיני לכך הקדים לומר שחבר נפרד מקין ונטה אהלו פה : (יב) כי עלה וגו' · ובזה הבין שרוצה להלחם ולכך עלה להתגבר בהר : (יד) קום · ר"ל אל תתעכב לעמוד פה להתגבר בהר : כי זה היום · ר"ל הגזרה גזורה שהיום תנצח את סיסרא ולא תוכל עוד להתעכב בהר : הלא ה' · לא תירא לרדת לעמק כי הנה ה' וגו' :

אֲלָפִים אִישׁ אַחֲרָיו׃ טו וַיָּהָם יְהוָה אֶת־סִיסְרָא וְאֶת־כָּל־
הָרֶכֶב וְאֶת־כָּל־הַמַּחֲנֶה לְפִי־חֶרֶב לִפְנֵי בָרָק וַיֵּרֶד סִיסְרָא
מֵעַל הַמֶּרְכָּבָה וַיָּנָס בְּרַגְלָיו׃ טז וּבָרָק רָדַף אַחֲרֵי הָרֶכֶב
וְאַחֲרֵי הַמַּחֲנֶה עַד חֲרֹשֶׁת הַגּוֹיִם וַיִּפֹּל כָּל־מַחֲנֵה סִיסְרָא
לְפִי־חֶרֶב לֹא נִשְׁאַר עַד־אֶחָד׃ יז וְסִיסְרָא נָס בְּרַגְלָיו אֶל־
אֹהֶל יָעֵל אֵשֶׁת חֶבֶר הַקֵּינִי כִּי שָׁלוֹם בֵּין יָבִין מֶלֶךְ־חָצוֹר
וּבֵין בֵּית חֶבֶר הַקֵּינִי׃ יח וַתֵּצֵא יָעֵל לִקְרַאת סִיסְרָא
וַתֹּאמֶר אֵלָיו סוּרָה אֲדֹנִי סוּרָה אֵלַי אַל־תִּירָא וַיָּסַר אֵלֶיהָ
הָאֹהֱלָה וַתְּכַסֵּהוּ בַּשְּׂמִיכָה׃ יט וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ הַשְׁקִינִי־
נָא מְעַט־מַיִם כִּי צָמֵתִי חסר א׳ וַתִּפְתַּח אֶת־נֹאוד הֶחָלָב
וַתַּשְׁקֵהוּ וַתְּכַסֵּהוּ׃ כ וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ עֲמֹד פֶּתַח הָאֹהֶל
וְהָיָה אִם־אִישׁ יָבֹא וּשְׁאֵלֵךְ וְאָמַר הֲיֵשׁ־פֹּה אִישׁ וְאָמַרְתְּ
אָיִן׃ כא וַתִּקַּח יָעֵל אֵשֶׁת־חֶבֶר אֶת־יְתַד הָאֹהֶל וַתָּשֶׂם

ר ש" י — יתיר וי"ו

הגוים שהוא יושב שם: (יח) בשמיכה · תירגם יונתן בגונכא ופירש רב האי גונכא גלופקרין קוט"א בלע"ז: (יט) נאוד החלב · שהחלב מכביד את הגוף להיות נרדם: (כ) עמוד פתח האהל · זרזי עצמך בדבר ויש פותרים עמוד כמו לעמוד: (כא) יתד האהל · קביליי"ל בלע"ז שתוקעין בארץ

מצודת דוד

(טו) לפי חרב · להיות נהרגים בחדוד החרב: ברגליו · לבל יכיר אותו מי מבני ישראל ויתפשו אותו: (טז) עד אחד · אפילו אחד: (יז) אל אהל · לצד האהל: כי שלום · ולזה חשב להמלט שמה: (יח) סורה · כאשר היה כמסתפק אם ילך לאהלה אם לנוס עוד להלן ואמרה לו סור ממקום מהלכך ובוא אלי ואל תירא: (יט) באוד החלב · השקתו חלב כי מביא תרדמה: ותכסהו · כי בעת השקתו נגלה כסויו ותזרה לכסותו:

מצודת ציון

(טו) ויהם · הוא ענין זעוז: (יח) סורה · ענין נטיה מן המקום: בשמיכה · היא כסות עב ויוצאים ממנה ציצית ובת"י בגונכא וכן ויקח המכבר (מ"ב ח׳) ת"י גונכא: (יט) צמתי · מלשון צמאון: נאוד · שם כלי הוא: (כ) ושאלך · מלשון שאלת מה: פה · בהאהל הזה: (כא) יתד · יתד האהל · יתד

העשוי

אֶת־הַמַּקֶּבֶת בְּיָדָהּ וַתָּבוֹא אֵלָיו בַּלָּאט וַתִּתְקַע אֶת־
הַיָּתֵד בְּרַקָּתוֹ וַתִּצְנַח בָּאָרֶץ וְהוּא־נִרְדָּם וַיָּעַף וַיָּמֹת׃
כב וְהִנֵּה בָרָק רֹדֵף אֶת־סִיסְרָא וַתֵּצֵא יָעֵל לִקְרָאתוֹ
וַתֹּאמֶר לוֹ לֵךְ וְאַרְאֶךָּ אֶת־הָאִישׁ אֲשֶׁר־אַתָּה מְבַקֵּשׁ
וַיָּבֹא אֵלֶיהָ וְהִנֵּה סִיסְרָא נֹפֵל מֵת וְהַיָּתֵד בְּרַקָּתוֹ׃
כג וַיַּכְנַע אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַהוּא אֵת יָבִין מֶלֶךְ־כְּנָעַן לִפְנֵי
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ כד וַתֵּלֶךְ יַד בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל הָלוֹךְ וְקָשָׁה עַל
יָבִין מֶלֶךְ־כְּנָעַן עַד אֲשֶׁר הִכְרִיתוּ אֵת יָבִין מֶלֶךְ־כְּנָעַן׃
ה א וַתָּשַׁר דְּבוֹרָה וּבָרָק בֶּן־אֲבִינֹעַם בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר׃
ב בִּפְרֹעַ פְּרָעוֹת בְּיִשְׂרָאֵל בְּהִתְנַדֵּב עָם בָּרְכוּ יְהוָה׃

רש"י

עם שפולי האהל לפושטו : המקבת · ארזפתא מרטיל בלע"ז : בלאט · ברז חרש : ותצנח בארץ · ונעלת בארעא : (כב) ברקתו · בלידעיה ניל"ה טימפי"ה בלע"ז ותתבה ברקתו ובארץ : (ב) בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם · כשבא פרענות על ישראל שפרלו בהם העובדי כוכבים על עזבם את ה'

מצודת ציון

מסמר : המקבת · שם כלי וכן מכין ביתד לנעלו בארץ וכן ובמקבות יצרהו (ישעיה מ"ד) : בלאט · בהסתר ובהשאי כמו ותבא בלט ותגל מרגלותיו (רות ג') : ותתקע · נעלה ותתבה : ברקתו · הוא לד גובה הפנים וכן כפלח הרמון רקתך (ש"ה ד') ונקראת כך למיעוט הבשר שבה כמו ורקות בשר (בראשית מ"א) : ותצנח · ענין נעילה כמו ותצנח מעל החמור (לעיל א') : נרדם · מלשון תרדמה ושינה : ויעף · ענין יגיעה : (כד) וקשה · ר"ל ותזקה : ה (א) ותשר · מלשון שירה : (ב) בפרוע פרעות · ענין נקמה

מצודת דוד

העשוי לתקוע בארץ עם שפולי האהל : בלאט · לבל יעור משנתו : ותצנח בארץ · הכתה במקבת על היתד עד שהלך רקתו ונתחב בארץ : והוא נרדם · ר"ל על שהיה נרדם משתיית החלב ועיף על כי נס ברגליו ולזה מת מיד : (כב) רודף את סיסרא · לפי מחשבת דעתו לבקשו באשר הוא שם : (כד) והלך וגו' · ר"ל בכל פעם יותר : ה (א) לאמר · ר"ל שבני ישראל יאמרוהו : (ב) בפרוע פרעות · ר"ל במה שנקם הקב"ה נקמותיו ע"י ישראל להיות נראה שבכח ידם נעשתה והיא להם לכבוד : בהתנדב עם · ר"ל בעבור מה שנתן ה' בלב העם להתנדב ללכת למלחמה עם כי ראו תולשתם וגבורת סיסרא : ברכו ה' · בעבור שתי אלה ברכו

ג שִׁמְעוּ מְלָכִים הַאֲזִינוּ רֹזְנִים אָנֹכִי לַיהוָה אָנֹכִי אָשִׁירָה
אֲזַמֵּר לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ ד יְהוָה בְּצֵאתְךָ מִשֵּׂעִיר
בְּצַעְדְּךָ מִשְּׂדֵה אֱדוֹם אֶרֶץ רָעָשָׁה גַּם־שָׁמַיִם נָטָפוּ גַּם־
עָבִים נָטְפוּ מָיִם׃ ה הָרִים נָזְלוּ מִפְּנֵי יְהוָה זֶה סִינַי מִפְּנֵי
יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ ו בִּימֵי שַׁמְגַּר בֶּן־עֲנָת בִּימֵי יָעֵל

רש״י

והתנדב העם לשוב בתשובה מעתה ברכו את ה׳ על התשועות שעשה : (ג) אנכי אנכי · כפול שמעתי מדרש אגדה לא קפח הקב״ה שכר תבור וכרמל שבאו למתן תורה לתת עליהם את התורה וחזרו בבשת הפנים אמר להם הקב״ה סוף שאני פורע לכם כפלים נאמר בסיני אנכי ה׳ אלהיך בתבור יאמר אנכי אנכי · נאמר בסיני אנכי ה׳ אלהיך בכרמל יאמר כפול ה׳ הוא האלהים ה׳ הוא האלהים בימי אליהו : (ד) ה׳ בצאתך משעיר · זה מ״ת כמה שנאמר וזרח משעיר למו · ומה ענינה לכאן כך אמרה דבורה קשה היא התורה לפרוק ממנה וטובה היא לדבק בה שהרי במורא ובגבורה נתנה ולכך נמסרו ישראל ביד העובדי כוכבים על פרישתם הימנה וכשהתנדבו לעסוק בה נושעו · כל זה יש ללמוד מתרגומו של יונתן : נטפו · הזילו טל תחיה : (ה) הרים נזלו · כמים נוזלים נמוגו : זה סיני · כבר מפורש מה נראה בו עשן כולו וקול ולפידים ואש מפני ה׳ והרי זה מקרא קצר זה סיני מה אירע בו מפני אשר ירד עליו ה׳ : (ו) בימי שמגר בן ענת בימי יעל ·

מצודת דוד

ה׳ : (ג) שמעו מלכים · את אשר אני דובר למען תיראו להלחם עוד בישראל : אנכי לה׳ · ר״ל על אשר אנכי לה׳ ולחלקו להאמין בו לזה אנכי אשירה על התשועה הבאה לי ממנו : (ד) בצאתך משעיר · כשיצאת לפני ישראל כשעברו את הר שעיר כי אז התחילו להלחם בסיחון ועוג : בצעדך משדה אדום · כפל הדבר במלות שונות וכדרך השיר : ארץ רעשה · החריד והרעיש כל מלכי האדמה : גם שמים נטפו · שרי מעלה של העובדי כוכבים אחזום חיל ורעדה כאדם החרד והזיעה נוטף ממנו : נטפו מים · להחריד ולבלבל העובדי כוכבים בקול המון הגשם : (ה) הרים נזלו · מגודל הרעדה נטפו זיעה : זה סיני · כמו זה הר סיני · שנאמר בו ויחרד כל ההר (שמות י״ט) כ״כ חרדו כולם מפחד ה׳ הנלחם לישראל : (ו) בימי שמגר · אבל בימי השופט

מצודת ציון

כי נקום נקמת (במדבר ל״א) תרגומו אתפרע פרענותא : (ג) האזינו · הטו אוזן לשמוע : רוזנים · ענין שררה כמו ורוזנים נוסדו יחד (תהלים ב׳) : (ד) בצעדך · מלשון צעדה והלוך : נטפו · מלשון טפטוף ושפיכה : עבים · עננים : (ה) נזלו · ענין נטיפה כמו יזל מים מדליו

חָדְלוּ אֳרָחוֹת וְהֹלְכֵי נְתִיבוֹת יֵלְכוּ אֳרָחוֹת עֲקַלְקַלּוֹת׃
ז חָדְלוּ פְרָזוֹן בְּיִשְׂרָאֵל חָדֵלּוּ עַד שַׁקַּמְתִּי דְּבוֹרָה שַׁקַּמְתִּי
אֵם בְּיִשְׂרָאֵל׃ ח יִבְחַר אֱלֹהִים חֲדָשִׁים אָז לָחֶם שְׁעָרִים
מָגֵן אִם־יֵרָאֶה וָרֹמַח בְּאַרְבָּעִים אֶלֶף בְּיִשְׂרָאֵל׃ ט לִבִּי

רש״י

מלמד שאף יעל שפטה את ישראל בימים : חדלו ארחות · היו יראים ישראל לצאת לדרכם מפני העובדי כוכבים והיו הולכים דרך עקלתון בהחבא . (ז) חדלו פרזון · ערי הפרזי שאין להם חומה חדלו מהיות יושבים בהם מפני העובדי כוכבים ונאספו אל ערי המבצר : עד שקמתי · כמו שקמתי וכן שאתה מדבר עמי : (ח) יבחר אלהים חדשים אז להם שערים · כשבחר לו ישראל אלהים חדשים אז הוזקקו למלחמה בשעריהם ראו עתה בהתנדבם אם יראה בישראל מגן ורומח שצריך להלחם בארבעים אלף ראשי גייסות שהביא העובדי כוכבים עליהם וכולם הממם המקום במלחמת הכוכבים ונחל קישון גרפם : שערים · כמו כי ימצא בקרבך באחד שעריך עיירות : (ט) לבי · אני דבורה :

מצודת ציון

(במדבר כ״ד) : (ו) חדלו · מנעו : ארחות · נתיבות דרכים ושבילים : עקלקלות · מלשון מעוקל ומעוקם : (ז) פרזון · ערי פרזי מבלי חומה סביבה : שקמתי · מלשון קימה : (ח) לחם · מל׳ מלחמה : שערים · עיירות כמו באחד שעריך (דברים י״ז): מגן · תריס : ורומח · כידון :

מצודת דוד

שמגר ובימי יעל אשר גם היא שפטה בימי שמגר לא היתה תשועה שלימה ולא חרדו העובדי כוכבים מפחד ה׳ ולזה חדלו הולכי אורח מיראת העובדי כוכבים : והולכי נתיבות · ר״ל האנשים אשר הוכרחו לילך בנתיבות היו הולכים דרך מעוקל לבל ירגיש מי בהם : (ז) חדלו פרזון · כי פחדו לשבת בערי הפרזי ורק בישראל חדלו ולא בעובדי כוכבים כי הם לא פחדו מישראל מלשבת בערי הפרזי כי ידם היה על העליונה : עד שקמתי דבורה · ר״ל כן היה עד אשר קמתי אני דבורה כי מעתה יהיה כמאז כי התשועה הבא ע״י שלימה היא ויחרדו העובדי כוכבים מה׳ ולא יחדלו ישראל מללכת אורח ומלשבת בערי הפרזי : אם · כאם המייסרת את בנה ליישר דרכו כן אנכי לישראל : (ח) יבחר אלהים חדשים · כי כאשר יבחר ישראל אלהים חדשים אז בא מלחמה בעריו בעבור העונש ולא כשמטיב דרכו כי הלא בימי יהושע שנאמר כארבעים אלף וגו׳ עברו וגו׳ אל ערבות יריחו (יהושע ד׳) וכי היה נראה באותן מ׳ אלף מגן ורומח כי סלא בנס כבשו את יריחו ולא במלחמה ובמגן ורומח : (ט) לבי

לתוספי

לְחוֹקְקֵי יִשְׂרָאֵל הַמִּתְנַדְּבִים בָּעָם בָּרְכוּ יְהוָה׃ י רֹכְבֵי
אֲתֹנוֹת צְחֹרוֹת יֹשְׁבֵי עַל־מִדִּין וְהֹלְכֵי עַל־דֶּרֶךְ שִׂיחוּ׃
יא מִקּוֹל מְחַצְצִים בֵּין מַשְׁאַבִּים שָׁם יְתַנּוּ צִדְקוֹת יְהוָה
צִדְקֹת פִּרְזֹנוֹ בְּיִשְׂרָאֵל אָז יָרְדוּ לַשְּׁעָרִים עַם־יְהוָה׃

רש"י

לחוקקי ישראל · לאהוב את חכמי ישראל שהתנדבו בעם לאמר ברכו את ה' ושובו אליו: (י) רוכבי אתונות צחורות · הסוחרים והשרים שירכבו מעתה על אתונות לבנות החשובות מבלי יראה ודאגת סעובדי כוכבים ואותן שיושבין על מדין לשון דיינים שהיו יראים לעשות משפט בפרהסיא וכן תרגם יונתן דהוו מתחברין למיתב על דינא ואותן שהולכין רגלי על דרך · שיחו וספרו את התשועה הזאת אשר מקול המחצצים אתכם אורבים ליסטים ומוכסין היושבין גדודים במערכות לארוב בעברי המים שם יתנו עתה רוכבי האתונות והולכי על דרך את צדקות ה' ומה הן הצדקות צדקות פרזונו בישראל שהשקיט את ישראל לשכון פרזים ולצאת מפוזרים ביחידי שלא באסיפת עם · אז ירדו לשערים הזרו לערי מושבותם שברחו מהם ליאסף אל ערי המבצר: (יא) מחצצים · פתר מנחם עורכי מלחמה וסודרי קרב וחברו עם מלך אין לארבה ויצא חוצץ כולו לשון גדודים · ד"א מקול מהצצים בין משאבים · כשהייתם הולכים בין משאבים לשאוב מים הייתם יראים מקול אבנים חלוקי הנחל קיזל"ש בלע"ז שהעובר עליהם נשמע קולם והייתם יראים שלא ירגישו בכם העובדי כוכבים מעכשיו אין לחוש על זאת ומש"ה מצוה עליכם ליתן הודיה לשמו: מחצצים · לשון אבני חלוקי

מצודת דוד

לחוקקי וגו' · ר"ל לא מן השפה ולחוץ כ"א מעומק הלב אדבר לחוקקי ישראל המתנדבים להלחם שהם יברכו לה' על מה שנתן בלבם להתנדב: (י) רכבי · הן השרים הרוכבים על אתונות לבנות לרוב הגדולה הן חכמי יושבי המשפט הן הסוחרים ההולכים בדרך כולכם שיחו ודברו תהלות ה' · השרים על אשר ישארו בגדולתם והחכמים על אשר יוכלו מעתה להרחיב לבם בחכמה מבלי טרדות פחד העובדי כוכבים והסוחרים על כי ילכו מעתה בדרך סלולה לא להיות עקלקלות: (יא) מקול מחצצים · ר"ל תמורת מה שהיה נשמע קול מורים חצים אשר יורו בין ההולכים לשאוב מים תמור הקול הזה

מצודת ציון

(ט) לחוקקי · הגדולים יקראו מחוקקים כי הם משימים החוקים: (י) אתונות · נקבות החמורים: צחורות · לבנות כמו וצמר צחר (יחזקאל כ"ז): מדין · מלשון דין: שיחו · דברו כמו שיחו בכל נפלאותיו (דה"א ט"ז): (יא) מחצצים · מלשון חצים: משאבים · מלשון שאיבת המים: יתנו · ענין דבור כי ושננתם (דברים ו') תרגומו ותתנון וכן לתנות לבת יפתח (לקמן י"א): פרזונו ·

יב עוּרִי עוּרִי דְּבוֹרָה עוּרִי עוּרִי דַּבְּרִי-שִׁיר קוּם בָּרָק
וּשֲׁבֵה שֶׁבְיְךָ בֶּן־אֲבִינֹעַם: יג אָז יְרַד שָׂרִיד לְאַדִּירִים
עָם יְהוָֹה יְרַד-לִי בַּגִּבּוֹרִים: יד מִנִּי אֶפְרַיִם שָׁרְשָׁם בַּעֲמָלֵק
אַחֲרֶיךָ בִנְיָמִין בַּעֲמָמֶיךָ מִנִּי מָכִיר יָרְדוּ מְחֹקְקִים וּמִזְּבוּלֻן

מלרע

רש"י

הנחל כמו ויגרש בחנן: (יב) עורי עורי דבורה · ל' שבח כפשוטו התגברי בשירתך ורבותינו אמרו מפני שנתהללה ואמרה עד שקמתי דבורה נסתלקה הימנה רוח הקודש: (יג) אז ירד שריד לאדירים · ירד ירדה כמו לרד לפניו גוים שרידי ישראל רדו באדירי העובדי כוכבים: ה' ירד לי בגבורים · ירדה לי את גבורי העובדי כוכבים: (יד) מני אפרים · מן אפרים יצא את שורש יהושע בן נון לרדות בעמלק להחליש אותו לפי חרב ומחובר מקרא זו לעליון לפרש ה' ירד לי בגבורים את יהושע הקים לרד בעמלק: אחריך · יקים משבט בנימין שאול בן קיש שיגרמנו ויעמם אותו כגחלים עוממות · ויש לפתור בעממיך בחיל של מאתים אלף רגלי שבא שאול עליהם: מני מכיר ירדו מחוקקים · שרים גדולים שכבשו את האמורי

מצודת ציון

מלשון פרזון: (יב) עורי · מלשון הערה והתעוררות: ושבה שביך · מלשון שביה: (יג) ירד · ענין ממשלה כמו רדה בקרב אויביך (תהלים ק"ו): שריד · שיור כמו שריד ופליט (ירמיה מ"ב): לאדירים · כמו באדירים למ"ד במקום הבי"ת וכן ונפלו לפניכם לחרב (ויקרא כ"ו) ומשפטו בחרב: (יד) מני · מן והיו"ד נוספת: בעממיך · מלשון עם: מושכים · כי הכתיבה עשויה במשיכת הקולמוס:

מצודת דוד

ישמע עתה שם קול מספרים לדקות ה' והם הצדקות שעשה להערים הפרזים שבישראל אשר היו שוממים כי אז בהיות התשועה חזרו וירדו עם ה' לעריהם הפרזים: (יב) עורי עורי · ר"ל התחזקי לדבר בשיר וכפלה אמריה כדרך השיר ולרוב הזרוז: ושבה שביך · ר"ל בהתחזק השיר תתגבר התשועה: (יג) אז · כאשר יתחזק השיר ותתגבר התשועה אז הנשאר מישראל למשול באדירי עם הם העובדי כוכבים החזקים: ה' ירד לי · ה' יתן לי ממשלה בגבורי העובדי כוכבים וכפל הדבר במ"ש: (יד) מני אפרים · מן שבט אפרים ושרשם והוא יהושע נשיאם: בעמלק · מאז נלחם הוא בעמלק והחלישם כמ"ש ויחלוש יהושע את עמלק (שמות י"ז): אחריך · כאילו תדבר לאפרים ותאמר אחר מלחמת יהושע אשר יצא ממך יבוא שאול הבא מבנימין וילחם בעמלק ברוב עם אשר יבוא עמו ממך אתה ישראל וכמ"ש ויפקדם וכו' מאתים אלף (ש"א ט"ו): ירדו מחוקקים · השרים מבני מכיר בן מנשה ירדו בהמלחמה הזאת עם סיסרא ומזבולן ירדו כולם ואף

הסופרים

מֹשְׁכִים בְּשֵׁבֶט סֹפֵר׃ טו וְשָׂרַי בְּיִשָּׂשכָר עִם־דְּבֹרָה
וְיִשָּׂשכָר כֵּן בָּרָק בָּעֵמֶק שֻׁלַּח בְּרַגְלָיו בִּפְלַגּוֹת רְאוּבֵן
גְּדֹלִים חִקְקֵי־לֵב׃ טז לָמָּה יָשַׁבְתָּ בֵּין הַמִּשְׁפְּתַיִם לִשְׁמֹעַ

רש"י

אשר כתבו שהיה עיר כל חבל ארגוב שכבש יאיר : (טו) ושרי ביששכר · שרים שביששכר הם סנהדראות עוסקין בתורה יודעי בינה לעתים הם תמיד עם דבורה ללמד בישראל חק ומשפט : ושרי ביששכר · יו"ד זו שפילה היא ואינה משמשת כלום והרי היא כיו"ד בהמות שדי וקרע לו חלוני : ויששכר כן ברק · ושאר העם של יששכר כן הם עם ברק לכל אשר ילוה : בעמק שולח ברגליו · שלחם בכל שליחותו ולאסוף את העם ולכל צרכי המלחמה : בפלגות ראובן · אבל בחילוקי לבו של ראובן היו חקקי לב נכלי ליבא ערמומית ומה היא ערמומיתו ישב לו בין משפתי המלחמה לשמוע מי נוצח ויהיה עמו :

מצודת דוד

הסופרים עם שאינם מלומדי מלחמה : (טו) ושרי ביששכר · ר"ל עם כי השרים ביששכר ישבו בכל עת עם דבורה ללמד בישראל חק ומשפט וכמ"ש ומבני יששכר יודעי בינה לעתים וגו' (דה"א י"ב) ולא נסו א"כ מעולם ללכת במלחמה ויששכר עכ"ז עשה כן כמו ברק וירד למלחמה כמוהו : בעמק שלח ברגליו · כי למעלה נאמר שאמרה דבורה לברק לרדת מן ההר אל העמק לקראת המלחמה ושמע ברק אליה וירדו לזה אמרה גם בזה עשה יששכר כברק כי בעמק אשר שולח לרדת בה בדבר ה' ע"י דבורה בה ירד ברגליו של ברק ר"ל עם הלוכו ואחריו ולא פחד לרדת אל העמק (ומלת שולח חוזר על יששכר כי דבר ה' שע"י דבורה היה לכל העם מפני הכבוד יחדה הדבר לברק שהיה שר הצבא) : בפלגות ראובן · ר"ל אם כל השבטים האלו לא פחדו מלרדת למלחמה אם בעבר ואם בהווה אם בעתיד לצאת בפלגות ראובן ר"ל במה שראובן נחלק ונפרד מן המלחמה היא גדולים המה חקקי לב ר"ל הנה ראוי לחשוב רבות מחשבות לב להבין דבר מה זה היה לו שנחלק מן המלחמה : (טז) למה ישבת בין המשפתים · ר"ל ואם תשיב לומר שאתה מורך לב לרדת לקראת נשק אם כן מתחלה למה ישבת באחוזת עבר הירדן בין גבול א"י ובין גבול עובדי כוכבים הלא מקום סכנה הוא לשבת על הספר ומדוע בחרת זה הגבול לשבת בה : לשמוע וגו' · ר"ל מה שאלת הארץ ההיא באמרך

מצודת ציון

שבט · ר"ל קולמוס : (טו) ושרי · כמו ושרים : ברגליו · עם הלוכו ואחריו וכן ויעל ברגליו (לעיל ד') : בפלגות · ענין חלוקה כמו נפלגה הארץ (בראשית י') : חקקי · מלשון חקיקה ועניינו מחשבה : (טז) המשפתים · מלשון שפה ועניינו גבול וכן ת"י תחומין וגם הוא תרגום של גבול וכן רובץ בין המשפתים (שם

שְׁרִקוֹת עֲדָרִים לִפְלַגּוֹת רְאוּבֵן גְּדוֹלִים חִקְרֵי־לֵב׃ יז גִּלְעָד
בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן שָׁכֵן וְדָן לָמָּה יָגוּר אֳנִיּוֹת אָשֵׁר יָשַׁב לְחוֹף
יַמִּים וְעַל־מִפְרָצָיו יִשְׁכּוֹן׃ יח זְבֻלוּן עַם חֵרֵף נַפְשׁוֹ לָמוּת
וְנַפְתָּלִי עַל מְרוֹמֵי שָׂדֶה׃ יט בָּאוּ מְלָכִים נִלְחָמוּ אָז נִלְחֲמוּ

רש״י

(טז) שרקות עדרים · לשמוע קול עדרי המלחמה למי קול ענות גבורה ולמי קול ענות חלושה: (יז) בעבר הירדן שכן · ולא בא אל המלחמה וכן דן הכנים ממונו בספינות לעמוד ולברוח: ועל מפרציו · לשמור פרצות אלו: (יח) זבלון עם חרף וגו׳ · בזה נפשו והפקיר עצמו למות במלחמה עם ברק

מצודת ציון

מ״ם): שריקות · הונח על הקול הבא בקבוץ השפתים וכן ושרק לו (ישעיה ה׳) והוא שאול על קול המקנה: (יז) יגור · יאסוף כמו יגורו עלי עזים (תהלים נ״ט): אניות · האניות: לחוף · לשפת הים וכן בחוף הים (דברים א׳): (יח) חרף · ענין בזיון: מרומי · מלשון רם:

מצודת דוד

ארץ מקנה היא ולעבדיך מקנה (במדבר ל״ב) וכי שאלתך היה לשבת בית לשמוע שריקות העדרים והמקנה וכי לא עלתה על דעתך שבע״כ תרד במלחמה בהיותך יושב על הספר: לפלגות · לזאת למה שנפרד ראובן מן המלחמה ראוי לחקור עליו רבות חקרי לב להשכיל אמתת הדבר: (יז) גלעד וגו׳ · ר״ל אם נחשב שלזה לא בא ראובן למלחמה על כי נחלתו היא בעבר הירדן רחוקה ממקום המלחמה הלא גם גלעד שוכן בעבר הירדן ועכ״ז בא למלחמה כמ״ש למעלה מני מכיר וגו׳ והוא גלעד: ודן וגו׳ · ר״ל אף על דן יש להתרעם מאד כי למה יקבץ כל אשר לו לשומם בספינות ולברוח הלא נחלתו קרובה למקום המלחמה ומדוע א״כ ברח ולא בא למלחמה: אשר וגו׳ · ר״ל עם אשר לא בא הנה לא במעל עשה רק על כי נחלתו היא בחוף הים על הספר ועריו המה פרוזים ופרוזים מבלי חומה ולזה בע״כ שכן אל עריו הפרוזים לבל יבואו בהם העובדי כוכבים הסמוך להספר: (יח) זבולן וגו׳ · ר״ל אולם זבולן עשה הטוב כי הוא עם אשר חרף ובזה נפשו ללכת למלחמה ולא יקרה נפשו בעיניו לחשבו פן ימות במלחמה: ונפתלי וגו׳ · ר״ל וגם נפתלי כמוהו לא חש למות על מרומי שדה במקום המלחמה (עם כי ה׳ צוה לקחת למלחמה בני זבולן ובני נפתלי כמ״ש למעלה ולא צוה להביא למלחמה מיתר השבטים מ״מ התרעמה דבורה על ראובן ועל דן על שלא באו מעצמם כדרך שבאו משאר השבטים): (יט) באו מלכים · ר״ל שבטי ישראל הנה לא באו לעזרת אחיהם ומלכי ארצות אחרות באו לעזרת סיסרא ונלחמו בעבורו: אז · בעת שלחם סיסרא נלחמו בעבורו מלכי

כנען

מַלְכֵי כְנַעַן בְּתַעְנַךְ עַל־מֵי מְגִדּוֹ בֶּצַע כֶּסֶף לֹא לָקָחוּ׃
כ מִן־שָׁמַיִם נִלְחָמוּ הַכּוֹכָבִים מִמְּסִלּוֹתָם נִלְחֲמוּ עִם סִיסְרָא׃
כא נַחַל קִישׁוֹן גְּרָפָם נַחַל קְדוּמִים נַחַל קִישׁוֹן תִּדְרְכִי נַפְשִׁי
עֹז׃ כב אָז הָלְמוּ עִקְּבֵי־סוּס מִדַּהֲרוֹת דַּהֲרוֹת אַבִּירָיו׃

רש"י

וכן נפתלי על מרומי שדה על הר תבור : (יט) בתענך על מי מגדו · תרגם יונתן בתענך הוו שרן ומטן על מי מגידו · רחב המחנה בתענך ומגיע עד מי מגידו : בצע כסף לא לקחו · הנה באו לעזרת סיסרא לא בקשו ממנו שכר : (כ) מן שמים נלחמו · אף הקב"ה שלא כם לצבאיו שאינם רוצים שום שכר : ממסלותם · ראש הכוכב בשמים וסופו בארץ מכאן אמרו עוביו של רקיע כאויר שבין שמים לארץ שהכוכב תקוע ברקיע כמין נגר בדלת מדת ארכו כעביו של רקיע ומן המקרא שמעיד ממסלותם נלחמו אנו שומעין שעוביו של רקיע כגובה שמים מן הארץ : (כא) גרפם · טאטאם מן העולם כמגרפה זו שגורפת את האפר מן הכירה : נחל קדומים · שנעשה ערב לים על זה מימות מצרים כדאיתא בפסחים : תדרכי נפשי · ברגלים את עוז גבורי כנען : (כב) חלמו עקבי סוס · נשתלפו טלפי סוסיהם שהיה חום הכוכב מרתיח את הטיט והלפורן נשמטת כמו שמולגין את הרגלים ברותחין והטלפים נשמטים מתוך שנשתלפו נהלמו הרגלים : מדהרות דהרות אביריו ·

מצודת דוד

כנען ברב עם כי בתענך נלחמו וקצה המחנה הגיע עד מי מגידו : בצע · הנה באו בעזרתו ולא לקחו בשכרם בלע כסף ואמרם כמתרעמת הלא עובדי כוכבים באו בחנם בעזרת סיסרא ומדוע לא בא ראובן ודן בעזרת אחיהם : (כ) מן שמים נלחמו · ר"ל אולם גם בלתם נפל סיסרא וכאילו מן השמים נלחמו עמו וכאילו הכוכבים הלו ממסלותם ומדרך מהלכם וירדו ונלחמו עם סיסרא ורז"ל אמרו שהכוכבים הרתיחו השריונות ונכנסו בנחל קישון להתקרר ושטפם מי הנחל : (כא) נחל קישון גרפם · כי המלחמה היתה בשפת הנחל ובהם גברו מי הנחל ושטפם : נחל קדומים וגו' · ר"ל הנה מי הנחל אשר היה מקודם ומלא בנחל קישון הלא מעטים היו עד אשר דרכתי אני בה בעוז מבלי נזק ועתה ע"פ הנס איך רבו למעלה עד אשר שטפו העובדי כוכבים : (כב) אז הלמו וגו' · ר"ל כי בראותם הנחל שוטף נסו לנפשם על הסוסים ולא

מצודת ציון

(יט) על מי · עד מי : בצע · ענין חמדה כמו מה בלע בדמי (תהלים ל׳) : (כ) ממסלותם · מל׳ מסלה ודרך : (כא) גרפם · ענין כבוד וטאטא כי יעים (שמות ל"ח) ת"א מגרופיתא ור"ל שטפם : תדרכי · מלשון דרך והלוך : נפשי · ר"ל אני בעצמי : עוז · כמו בעוז : (כב) הלמו · ענין הכאה כמו הולם פעם (ישעיה מ"א) : עקבי · הוא סוף הרגל : מדהרות ·

כג אוֹרוּ מֵרוֹז אָמַר מַלְאַךְ יְהֹוָה אֹרוּ אָרוֹר יֹשְׁבֶיהָ כִּי לֹא־
בָאוּ לְעֶזְרַת יְהֹוָה לְעֶזְרַת יְהֹוָה בַּגִּבּוֹרִים׃ כד תְּבֹרַךְ מִנָּשִׁים
יָעֵל אֵשֶׁת חֶבֶר הַקֵּינִי מִנָּשִׁים בָּאֹהֶל תְּבֹרָךְ׃ כה מַיִם
שָׁאַל חָלָב נָתָנָה בְּסֵפֶל אַדִּירִים הִקְרִיבָה חֶמְאָה׃ כו יָדָהּ

רש"י

שהיו מרקידים את סוסיהם במלחמה כמו וסוס דוהר · הוא לשון הרקדת הסוס : (כג) אורו מרוז · אמרי לה כוכבא הוה ואמרי לה גברא חשיבא הוה והיה סמוך למקום המלחמה ולא בא : אמר מלאך ה׳ · אמר ברק בשליחותו של הקב"ה : יושביה · היושבים בארבע אמות שלו כד׳ מאות שפורי שמתיה ברק למרוז : לעזרת ה׳ · כביכול שמי שהוא עוזר את ישראל כעוזר את השכינה : (כד) מנשים באהל · שרה (ע׳ רש"י נזיר כ"ג) שנאמר בה הנה באהל · רבקה שנאמר בה ויביאה יצחק האהלה · רחל ולאה שנאמר בהן ויצא מאהל לאה וגו׳ : מנשים באהל תבורך · יעל · למה הן ילדו וגידלו ואם לא יעל הרי הרשע הזה בא ומאבדן כך הוא בבראשית רבה · ד"א אף יעל היתה יושבת אהלים לפיכך הזכיר אותה בברכת אהלים : (כה) חלב נתנה · לדעת אם לבו עליו שיכין בין טעם מים לטעם חלב כן תרגם יונתן : בספל אדירים · בספל ששותין בו מים שהמים נקראו אדירים שנאמר במים אדירים :

מצודת ציון

כן יקרא דריסת ודליגת הסוס בכח כמו וסוס דוהר (נחום ג׳) וכפל המלה לרוב הדהרות : אביריו · מל׳ אביר וחזק : (כג) אורו · מלשון ארור : מרוז · שם מקום : (כה) בספל · באגן והוא כלי מה וכן מלא הספל מים (לקמן ו׳) : אדירים · ר"ל גדולים וחשובים : חמאה · הוא שומן החלב :

מצודת דוד

הוכו ונשברו עקבי הסוס מן הדהרות ודליגות שעשו עמהם אנשיו הגבורים רוכבי הסוסים · או מלת אביריו חוזר על הסוסים ור"ל מן הדהרות שעשו סוסיו החזקים : (כג) אורו מרוז · קללו אתם את המקום מרוז : אמר וגו׳ · המלאך אמר לקללו ובנבואה אמרה : אורו וגו׳ · ר"ל קללו לומר ארור יושבי מרוז על שלא באו לעזרת עם ה׳ עם כי היו סמוכים למקום המלחמה : לעזרת ה׳ בגבורים · כפלה הדבר לפרש באיזה עזרה ואמרה לעזרת עם ה׳ הנלחם בגבורים והם אנשי סיסרא : (כד) תבורך וגו׳ · לפי שאמרה לקלל יושבי מרוז אמרה אבל יעל תבורך מפי הנשים על כי היא עזרה לישראל : מנשים באהל · ר"ל מפי נשים לדקניות ולנועות היושבות באהל מפי הנשים האלה תבורך ותתקיים הברכה עם שלא אמרה מלאך ה׳ כקללת מרוז : (כה) מים שאל · ר"ל הבינו חכמתה של יעל כי סיסרא בקש מים והיא נתנה לו חלב כמ"ש למעלה ותפתח את נאוד החלב ותשקהו וזהו בכדי להביא עליו תרדמה : בספל אדירים · ולמען יבא לבו בעות בה ולא ירגיש בדבר הקריבה לפניו

לַיָּתֵד תִּשְׁלַחְנָה וִימִינָהּ לְהַלְמוּת עֲמֵלִים וְהָלְמָה סִיסְרָא
מָחֲקָה רֹאשׁוֹ וּמָחֲצָה וְחָלְפָה רַקָּתוֹ׃ כז בֵּין רַגְלֶיהָ כָּרַע
נָפַל שָׁכָב בֵּין רַגְלֶיהָ כָּרַע נָפָל בַּאֲשֶׁר כָּרַע שָׁם נָפַל
שָׁדוּד׃ כח בְּעַד הַחַלּוֹן נִשְׁקְפָה וַתְּיַבֵּב אֵם סִיסְרָא בְּעַד
הָאֶשְׁנָב מַדּוּעַ בֹּשֵׁשׁ רִכְבּוֹ לָבוֹא מַדּוּעַ אֶחֱרוּ פַּעֲמֵי

רש"י — קטץ בז"ק

(כו) להלמות עמלים · סיסרא שהיה עמל ויגע : מחקה · לשון חיקוי : ומחצה · לשון מחץ : וחלפה · יוצא מצד אחר : (כח) ותיבב · לשון דבור כמו ניב שפתים ורבותינו פירשוהו לשון גניחה בתרועה דמתרגמינן יבבא · ואני אומר לשון ראיה כמו בבת עיני וכן חברו מנחם : אשנב · חלון :

מצודת דוד

המשא בספל חשוב הראוי להאכיל בו אדירים וחשובים למען יחשב אשר נפשו יקרה בעיניה ולאדון יחשב לה : (כו) ידה וגו' · אבל בקשה נפשה והושיטה ידה השמאלי לקחת יתד האהל וימינה הושיטה לקחת המקבת הקרוי הלמות עמלים ע"ש שהאנשים עמלים במלאכה ומכים בו לעשות מלאכתן : והלמה סיסרא · הכתה ושברה את סיסרא והסירה ראשו ונגעה אותו בהכאה ופליאה ועם היתד חלפה רקתו מעבר אל עבר : (כז) בין רגליה כרע · לפניה כרע על כרעיו ומיד נפל לארץ ונשאר שוכב ולא הוסיף לקום ור"ל במהירות רב הומת וכפלה הדבר לחזוק וכדרך השיר : באשר כרע · במקום שכרע שם נפל סיסרא הנאבד והנבזז כי לא היה יכול להתחזק עוד אחר הכריעה וזהו ממליצת השיר כי באמת לא כרע ולא נפל : (כח) בעד החלון · חזרה לספר בשירתה אשר אם סיסרא נשקפה בעד החלון לראות אם בא מרכבת בנה ובראותה כי איננו תיילל במר נפש ומשקפת תמיד בעד האשנב ואומרת

מצודת ציון

(כו) ליתד · הוא המסמר : להלמות · ענין הכאה : עמלים · מלשון עמל וטורח : מחקה ראשו · הסירה ראשו כדרז"ל אין מוחקין במקום שגודשין (ב"ב פ"ה) ור"ל אין מעבירין דבר מה על המדה להסיר הגודש : ומחצה · ענין נגוע ומוכה כמו מחץ ראש (תהלים ק"י) : וחלפה · ענין העברה מעבר לעבר כמו וחלף ביהודה (ישעיה ח') : רקתו · היא המקום שאצל העין : (כז) כרע · ענין נפילה על הברכים : שדוד · נבזז ונאבד כמו ואתה לא שדוד (שם ל"ג) : (כח) בעד · נגד : נשקפה · ענין הבטה כמו וישקף אבימלך (בראשית כ"ו) ואמר בלשון נפעל על כי גם היא נשקפת למביטים בה : ותיבב · ענין יללה כי תרועה ת"א יבבא וקול התרועה היא יללה : האשנב · הוא כעין חלון כמו בעד אשנבי נשקפתי (משלי ז') : בושש · ענין איחור כמו בושש משה (שמות ל"ב) : פעמי ·

מַרְכְּבוֹתָיו׃ כט חַכְמוֹת שָׂרוֹתֶיהָ תַּעֲנֶינָּה אַף־הִיא
תָּשִׁיב אֲמָרֶיהָ לָהּ׃ ל הֲלֹא יִמְצְאוּ יְחַלְּקוּ שָׁלָל רַחַם
רַחֲמָתַיִם לְרֹאשׁ גֶּבֶר שְׁלַל צְבָעִים לְסִיסְרָא שְׁלַל צְבָעִים
רִקְמָה צֶבַע רִקְמָתַיִם לְצַוְּארֵי שָׁלָל׃ לא כֵּן יֹאבְדוּ
כָל־אוֹיְבֶיךָ יְהוָה וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבֻרָתוֹ

רש"י

כצ"ל מ"ש

(כט) חכמות שרותיה תעננה · החכמות שבשרותיה לכך נקוד חי"ת פת"ח · חכמות שהוא שם דבר נקוד חטף קמ"ץ כמו ראמות לאויל חכמות וזה נקוד חכמות וכן חכמות נשים בנתה ביתה חכמות שבנשים : תעננה · דגשות של נו"ן משמשת במקום נו"ן שלישית ופתרונו תענינה אותה דגשות נו"ן משמשת במקום אותה כמו מרכבת פניאנה : אף היא תשיב אמריה · תנחומין לעצמה מה אני מתמה תמיה על עכוב בני : (ל) ימצאו יחלקו שלל · והוא מעכבן : רחמתים לראש גבר · מענים נשים יפות בישראל וכל איש מהם יש לו במטתו שתים ושלש נשים : (לא) כן יאבדו · דבורה אמרה תנחומין של הבל הן לה כן יאבדו כל אויביך ה' כאשר אבד הוא : ואוהביו כצאת השמש בגבורתו · לעתיד לבא שבעתים כאור שבעת הימים שהיא על אחת שלש מאות

מצודת ציון

נעדה והלוך כמו וישם לדרך פעמיו (תהלים פ"ה) : (כט) תעננה · כל אחת תענה ותשיב : (ל) רחם רחמתים · ר"ל עלמה ושתי עלמות וקראן בל' בזיון ע"ש הרחם : לראש גבר · ר"ל לכל איש : רקמה · מעשה רוקם בהרבה מיני צבעים : רקמתים · ר"ל בשתי פנים בהעבר מזה ובהעבר מזה ותלוקה זה מזה והוא כמו מעשה

מצודת דוד

ואומרת מדוע בושש רכבו לבא מדוע אחרו וכו' וכפלה הדבר כדרך המליצה : (כט) חכמות שרותיה · החכמות אשר בשרותיה כל אחת תשיב לנחמה ואף היא כאחת מהן תשיב אמריה לעצמה : (ל) הלא ימצאו · ר"ל וזאת דברי נחמתן כי תאמרנה הלא הון רב ימצאו בישראל ושמה יחלקו ביניהם את השלל ולזה הם מאחרים לבא : רחם וגו' · אף כ"א יקח בשלל עלמה או שתי עלמות : שלל צבעים · השלל מבגדים צבועים המשובחים ביותר יהיו נתונים לסיסרא על היותו שר הצבא וחוזרת ומפרשת שזהו השלל מבגדים צבועים המרוקם אשר יתדמו בשני עבריהם אבל צבע רקמתים שאינם מתדמים בשני עבריהם המשובח עוד יותר ויותר יחולק לכל בעלי השלל לכרוך בו הצואר לנוי כי מתחלה עשוים הם לכך ואינם ראוים לתשמיש אחר ולזה יחולק לכולם וא"כ בעבור כ"ז המה מתאחרים לבוא : (לא) כן יאבדו · אמרה דבורה הנה תנחומין של הבל היו והלואי כן יאבדו כל אויביך אתה ה' כאשר נאבד סיסרא : ואוהביו · אבל אוהבי ה'

יהיו

וַתִּשְׁקֹט הָאָרֶץ אַרְבָּעִים שָׁנָה׃ ו א וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיִּתְּנֵם יְהוָה בְּיַד־מִדְיָן שֶׁבַע
שָׁנִים׃ ב וַתָּעָז יַד־מִדְיָן עַל־יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי מִדְיָן
עָשׂוּ־לָהֶם ׀ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּנְהָרוֹת אֲשֶׁר בֶּהָרִים וְאֶת־
הַמְּעָרוֹת וְאֶת־הַמְּצָדוֹת׃ ג וְהָיָה אִם־זָרַע יִשְׂרָאֵל וְעָלָה
מִדְיָן וַעֲמָלֵק וּבְנֵי־קֶדֶם וְעָלוּ עָלָיו׃ ד וַיַּחֲנוּ עֲלֵיהֶם
וַיַּשְׁחִיתוּ אֶת־יְבוּל הָאָרֶץ עַד־בּוֹאֲךָ עַזָּה וְלֹא־יַשְׁאִירוּ
מִחְיָה בְּיִשְׂרָאֵל וְשֶׂה וָשׁוֹר וַחֲמוֹר׃ ה כִּי הֵם וּמִקְנֵיהֶם
יַעֲלוּ וְאָהֳלֵיהֶם יָבֹאוּ ובאו קרי כְדֵי־אַרְבֶּה לָרֹב וְלָהֶם
וְלִגְמַלֵּיהֶם אֵין מִסְפָּר וַיָּבֹאוּ בָאָרֶץ לְשַׁחֲתָהּ׃ ו וַיִּדַּל

רש"י

ארבעים ושלש כמספר ארבעים ותשע שביעיות : ותשקוט הארץ · אין זה מדברי דבורה אלא מדברי כותב הספר : (א) ויעשו הרע · עד כאן נאמר ויוסיפו שהיה נצבר חטא על חטא אבל בשירה זו נמחל להם כל אשר עשו ועכשיו מתחילין לחטוא כך נדרש באגדת תהלים : (ב) המנהרות · מטמירתא ובלשון לע"ז וגדו"ש ועל שם שעושין בהם מאור קטן במקום שאין ניכר קורין מנהרות לייזירנ"ש בלע"ז : מערות · גרוט"ש בלע"ז מצדות פליסשי"ן בלע"ז על שם שעושים ביערים על ידי הפלת האילנות סביב סביב : (ה) הם

מצודת דוד

יהיו כצאת השמש בבוקר שהולך ומאיר בכל פעם יותר עד שהוא בגבורתו שהוא חצי היום כן יהיו אוהבי ה' הולכים וחזקים עד אשר יהיו בגבהי המעלה : ותשקוט וגו' · אין זה מדברי השירה אלא המה דברי כותב הספר : ארבעים שנה · עד כלות ארבעים שנה מזמן התחלת השעבוד : ו (ב) מפני מדין · להסתיר עצמן מפניהם : (ג) והיה אם זרע · ר"ל כאשר זרע והתחיל לצמוח : (ד) יבול הארץ · התבואות : עד בואך עזה ·
מתחלם

מצודת ציון

חושך : ו (ב) ותעז · מלשון עוז וחוזק : המנהרות · ענין אורה כמו ואל תופע עליו נהרה (איוב ג') והם מערות ולהם חלון יבא בו אור היום : המצדות · מבצרים חזקים כמו מצודת ציון (ש"ב ה') : (ג) אם · כאשר : (ד) יבול · צמח האדמה כמו ארץ נתנה יבולה (תהלים ס"ז) : מחיה · ענינו צורך חיי בריות כמו למחיה שלחני (בראשית מ"ה) : (ה) כדי ארבה · כארבה ומלת די יורה ענין רבוי : (ו) וידל · מלשון דל ועני :
צדום

יִשְׂרָאֵל מְאֹד מִפְּנֵי מִדְיָן וַיִּזְעֲקוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה׃
ז וַיְהִי כִּי־זָעֲקוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה עַל אֹדוֹת מִדְיָן׃
ח וַיִּשְׁלַח יְהוָה אִישׁ נָבִיא אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר לָהֶם
כֹּה־אָמַר יְהוָה ׀ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָנֹכִי הֶעֱלֵיתִי אֶתְכֶם
מִמִּצְרַיִם וָאֹצִיא אֶתְכֶם מִבֵּית עֲבָדִים׃ ט וָאַצִּל אֶתְכֶם
מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד כָּל־לֹחֲצֵיכֶם וָאֲגָרֵשׁ אוֹתָם מִפְּנֵיכֶם
וָאֶתְּנָה לָכֶם אֶת־אַרְצָם׃ י וָאֹמְרָה לָכֶם אֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם לֹא תִירְאוּ אֶת־אֱלֹהֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר אַתֶּם
יוֹשְׁבִים בְּאַרְצָם וְלֹא שְׁמַעְתֶּם בְּקוֹלִי׃ יא וַיָּבֹא מַלְאַךְ
יְהוָה וַיֵּשֶׁב תַּחַת הָאֵלָה אֲשֶׁר בְּעָפְרָה אֲשֶׁר לְיוֹאָשׁ
אֲבִי הָעֶזְרִי וְגִדְעוֹן בְּנוֹ חֹבֵט חִטִּים בַּגַּת לְהָנִיס מִפְּנֵי
מִדְיָן׃ יב וַיֵּרָא אֵלָיו מַלְאַךְ יְהוָה וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה
עִמְּךָ גִּבּוֹר הֶחָיִל׃ יג וַיֹּאמֶר אֵלָיו גִּדְעוֹן בִּי אֲדֹנִי וְיֵשׁ יְהוָה

רש"י

ומקניהם · לרעות את בהמתם : (ח) איש נביא · זה הנביא הוא פינחס בסדר עולם : (יא) אבי העזרי · מבני אביעזר בן גלעד בן מנשה : וגדעון בנו · אביו היה חובטן והוא כוברן אמר לו אבא זקן אתה ואם יבאו העובדי כוכבים לא תוכל לנוס לך אתה ואני אחבט : בגת · בקורות בית הבד : (יב) ה' עמך גבור החיל · שנתן לך כח כזה : (יג) ויש ה' עמנו · ואם

מצודת ציון

(ז) אדות · תרגומו עסק : (ט) לחציכם · ענין דחק : (יא) האלה · שם אילן מה : חובט · ענין דישה במקל כמו במטה יחבט קצח (ישעיה כ"ח) : בגת · מקום דריסת הענבים נקרא גת : להנים · להבריח : (יב) החיל · ענין כח : (יג) בי · ענין בקשה :

מצודת דוד

מתחלת הגבול עד אשר תבוא אל עזה וכאילו ידבר לנוכח מול האדם היודע המקום : (ט) כל לוחציכם · הם מלכי כנען אשר לחצו אתכם בהלחמם עמכם : (י) ולא שמעתם בקולי · כאומר בעבור זה באה הרעה עליכם : (יא) אשר ליואש · האלה היתה של יואש שהיה מבני אביעזר מבני מנשה: להנים · ר"ל להבריח ולהטמין : (יג) בי אדני · בקש ממנו להשיבו על דבריו ואמר לו ואם אמת שיש ה' עמנו למה א"כ מצאה אותנו הרעה

ישם

עִמָּנוּ וְלָמָּה מְצָאַתְנוּ כָּל־זֹאת וְאַיֵּה כָל־נִפְלְאֹתָיו אֲשֶׁר
סִפְּרוּ־לָנוּ אֲבוֹתֵינוּ לֵאמֹר הֲלֹא מִמִּצְרַיִם הֶעֱלָנוּ יְהוָֹה
וְעַתָּה נְטָשָׁנוּ יְהוָֹה וַיִּתְּנֵנוּ בְּכַף מִדְיָן: יד וַיִּפֶן אֵלָיו יְהוָֹה
וַיֹּאמֶר לֵךְ בְּכֹחֲךָ זֶה וְהוֹשַׁעְתָּ אֶת־יִשְׂרָאֵל מִכַּף מִדְיָן
הֲלֹא שְׁלַחְתִּיךָ: טו וַיֹּאמֶר אֵלָיו בִּי אֲדֹנָי בַּמָּה אוֹשִׁיעַ
אֶת־יִשְׂרָאֵל הִנֵּה אַלְפִּי הַדַּל בִּמְנַשֶּׁה וְאָנֹכִי הַצָּעִיר
בְּבֵית אָבִי: טז וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָֹה כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ וְהִכִּיתָ
אֶת־מִדְיָן כְּאִישׁ אֶחָד: יז וַיֹּאמֶר אֵלָיו אִם־נָא מָצָאתִי
חֵן בְּעֵינֶיךָ וְעָשִׂיתָ לִּי אוֹת שָׁאַתָּה מְדַבֵּר עִמִּי: יח אַל־נָא
תָמֻשׁ מִזֶּה עַד־בֹּאִי אֵלֶיךָ וְהֹצֵאתִי אֶת־מִנְחָתִי
וְהִנַּחְתִּי לְפָנֶיךָ וַיֹּאמַר אָנֹכִי אֵשֵׁב עַד־שׁוּבֶךָ: יט וְגִדְעוֹן

רש"י השי"ן בקמץ

יש ה' עמנו למה מצאתנו וגו': אשר ספרו לנו אבותינו · פסח היה אמש לו אמש הקרני אבא את ההלל ושמעתיו שהיה אומר בצאת ישראל ממצרים ועתה נטשנו אם צדיקים היו אבותינו יעשה לנו בזכותם ואם רשעים היו כשם שעשה להם נפלאותיו חנם כן יעשה לנו ואיה כל נפלאותיו: (יד) ויפן אליו · הקב"ה בעצמו: בכחך זה · בכח הזכות הזה שלמדת סניגוריא על בני כך דרש רבי תנחומא: (טו) הנה אלפי · האלף שאני נמנה בו להיות תחת שר האלף הוא הדל בכל אלפי מנשה: (יז) שאתה · כמו שאתה:

מצודת דוד

איה כל נפלאותיו וכי כלו: ועתה נטשנו · ואיך א"כ תאמר שה' עמנו: (יד) ה' · ר"ל מלאך ה': בכחך זה · ר"ל בכח זה הזכות אשר למדת סניגוריא על ישראל תוכל להושיעם:

מצודת ציון

מצאתנו · מלא הותנו: נטשנו · עזבנו: (יד) הלא · המלה היא יורה על הזרוז: (יח) תמוש · ענין הסרה כמו לא ימוש ספר התורה

הלא שלחתיך · ועשה השליחות: (טו) אלפי · האלף שבית אבי נמנה בו הוא הגרוע מכולן ואנכי הוא הקטן שבבית אבי ומי ישמע לי ללכת אחרי: (טז) כי אהיה עמך · והכל ישמעו לך: כאיש אחד · ר"ל מהרה ובקלות: (יז) אות · איזה מופת ופלא לדעת אשר אתה מלאך ה' מדבר עמי כי לא היה רגיל בנבואה וחשב פן אין זה נבואה: (יח) והנחתי לפניך · ועשה

לי

בָּא וַיַּעַשׂ גְּדִי־עִזִּים וְאֵיפַת־קֶמַח מַצּוֹת הַבָּשָׂר שָׂם
בַּסַּל וְהַמָּרַק שָׂם בַּפָּרוּר וַיּוֹצֵא אֵלָיו אֶל־תַּחַת הָאֵלָה
וַיַּגַּשׁ׃ כ וַיֹּאמֶר אֵלָיו מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים קַח אֶת־הַבָּשָׂר
וְאֶת־הַמַּצּוֹת וְהַנַּח אֶל־הַסֶּלַע הַלָּז וְאֶת־הַמָּרַק שְׁפוֹךְ
וַיַּעַשׂ כֵּן׃ כא וַיִּשְׁלַח מַלְאַךְ יְהוָה אֶת־קְצֵה הַמִּשְׁעֶנֶת
אֲשֶׁר בְּיָדוֹ וַיִּגַּע בַּבָּשָׂר וּבַמַּצּוֹת וַתַּעַל הָאֵשׁ מִן־הַצּוּר
וַתֹּאכַל אֶת־הַבָּשָׂר וְאֶת־הַמַּצּוֹת וּמַלְאַךְ יְהוָה הָלַךְ
מֵעֵינָיו׃ כב וַיַּרְא גִּדְעוֹן כִּי־מַלְאַךְ יְהוָה הוּא וַיֹּאמֶר
גִּדְעוֹן אֲהָהּ אֲדֹנָי יְהוִה כִּי־עַל־כֵּן רָאִיתִי מַלְאַךְ יְהוָה
פָּנִים אֶל־פָּנִים׃ כג וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוָה שָׁלוֹם לְךָ אַל־תִּירָא
לֹא תָּמוּת׃ כד וַיִּבֶן שָׁם גִּדְעוֹן מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַיִּקְרָא־לוֹ
יְהוָה שָׁלוֹם עַד הַיּוֹם הַזֶּה עוֹדֶנּוּ בְּעָפְרַת אֲבִי הָעֶזְרִי׃

ב' בקמץ · פתח בס"פ

רש"י

(יט) קמח מצות · למדנו שפסח היה יום תנופת העומר לכך נאמר והנה צליל לחם שעורים מתהפך וגו' : והמרק · הרוטב : (כב) אהה · ל' דאגה כלומר מה היא עלי : כי על כן ראיתי · כי על אשר ראיתי מלאך ה' לכך אני דואג וצועק אהה : (כד) ויקרא לו · גדעון למזבח : ה' שלום · ה'

מצודת ציון

(יהושע א') : (יט) ואיפת · שם מדה בת ג' סאים : בסל · שם כלי הוא : והמרק · הרוטב כמו ומרק פגולים (ישעיה ס"ה) : בפרור · הוא דוד נחושת כעין יורה וכן ובשלו בפרור (במדבר י"א) : (כ) הלז · הזה כמו מי האיש הלזה (בראשית כ"ד) : (כא) המשענת · המטה שנשען עליה : הצור · הסלע : ותאכל · ותשרוף : (כב) אהה · ענין צעקת יללה : על כן · על אשר : (כד) עודנו · מלשון

עוד

מצודת דוד

לו בה אות : (יט) בא · אל הבית : ויעש · ר"ל תקן ובשל : ויגש · הגיש אליו המנחה הזאת : (כ) הלז · שהיה לפניהם : שפוך · על הסלע : (כא) הלך מעיניו · ר"ל לא ראהו עוד : (כב) כי מלאך ה' · כי עד הנה היה מסתפק בדבר ולזה שאל אות : אהה ה' · ר"ל אתה ה' מיילל אני כי לבי יפחד על אשר ראיתי מלאך פניו מול פני : (כד) לו · למזבח : ה' שלום · ר"ל פה אמר לי ה' שלום : עודנו · עוד

הוא

כה וַיְהִי בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוָה קַח אֶת־פַּר־הַשּׁוֹר
אֲשֶׁר לְאָבִיךָ וּפַר הַשֵּׁנִי שֶׁבַע שָׁנִים וְהָרַסְתָּ אֶת־מִזְבַּח
הַבַּעַל אֲשֶׁר לְאָבִיךָ וְאֶת־הָאֲשֵׁרָה אֲשֶׁר־עָלָיו תִּכְרֹת׃
כו וּבָנִיתָ מִזְבֵּחַ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל רֹאשׁ הַמָּעוֹז הַזֶּה
בַּמַּעֲרָכָה וְלָקַחְתָּ אֶת־הַפָּר הַשֵּׁנִי וְהַעֲלִיתָ עוֹלָה בַּעֲצֵי
הָאֲשֵׁרָה אֲשֶׁר תִּכְרֹת׃ כז וַיִּקַּח גִּדְעוֹן עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים
מֵעֲבָדָיו וַיַּעַשׂ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלָיו יְהוָה וַיְהִי כַּאֲשֶׁר יָרֵא
אֶת־בֵּית אָבִיו וְאֶת־אַנְשֵׁי הָעִיר מֵעֲשׂוֹת יוֹמָם וַיַּעַשׂ
לָיְלָה׃ כח וַיַּשְׁכִּימוּ אַנְשֵׁי הָעִיר בַּבֹּקֶר וְהִנֵּה נֻתַּץ מִזְבַּח
הַבַּעַל וְהָאֲשֵׁרָה אֲשֶׁר־עָלָיו כֹּרָתָה וְאֵת הַפָּר הַשֵּׁנִי הֹעֲלָה
עַל־הַמִּזְבֵּחַ הַבָּנוּי׃ כט וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ מִי עָשָׂה
הַדָּבָר הַזֶּה וַיִּדְרְשׁוּ וַיְבַקְשׁוּ וַיֹּאמְרוּ גִּדְעוֹן בֶּן־יוֹאָשׁ
עָשָׂה הַדָּבָר הַזֶּה׃ ל וַיֹּאמְרוּ אַנְשֵׁי הָעִיר אֶל־יוֹאָשׁ

רש"י

הוא שלומנו: (כה) פר השור · פר שבשור שהשור בן יומו קרוי שור: ופר השני · ותורגם תניינא: שבע שנים · דאיתפטם שבע שנין לעבודת כוכבים · ח' דברים סותרו אותו הלילה · מוקצה · אשרה · ולילה · ובמה וכו' כדאית' בתמורה: (כו) ראש המעוז · ראש הסלע:

מצודת דוד

הוא עומד בעשרה שהוא מנחלת בני אביעזר: (כה) אשר לאביך · שהיא של אביך: ופר השני · גם קח פר השני שנתפטם לעבודת כוכבים זה שבע שנים: (כו) המעוז הזה · הוא הסלע האמור למעלה: במערכה · ר"ל במקום ישר שתוכל לערוך שם אבני המזבח: הפר השני · והפר אשר לאביו לזה לקחתו לבל יקריבו הם לעבודת כוכבים ולא מוזכר מה נעשה בו או זהו הפר אשר לאביו וכמ"ש למעלה: בעצי האשרה · להבעיר בהם האש: (כח) הבנוי · אשר נבנה זה מחדש: (כט) ויאמר גדעון ·

מצודת ציון

עוד: (כה) פר השור · הכפל לתוספת ביאור כמו פר בן בקר (ויקרא ט"ז): (כו) המעוז · מלשון עוז וחזק והיא הסלע: במערכה · מלשון עריכה וסדור: (כח) נתץ · נשבר וכתות: (לד) ויזעק · ענין אסיפה על כי בא בזעקת המאסף וכן מה לך כי

הוֹצֵא אֶת־בִּנְךָ וְיָמֹת כִּי נָתַץ אֶת־מִזְבַּח הַבַּעַל וְכִי
כָרַת הָאֲשֵׁרָה אֲשֶׁר־עָלָיו׃ לא וַיֹּאמֶר יוֹאָשׁ לְכֹל אֲשֶׁר־
עָמְדוּ עָלָיו הַאַתֶּם ׀ תְּרִיבוּן לַבַּעַל אִם־אַתֶּם תּוֹשִׁיעוּן
אוֹתוֹ אֲשֶׁר יָרִיב לוֹ יוּמַת עַד־הַבֹּקֶר אִם־אֱלֹהִים הוּא
יָרֶב לוֹ כִּי נָתַץ אֶת־מִזְבְּחוֹ׃ לב וַיִּקְרָא־לוֹ בַיּוֹם־הַהוּא
יְרֻבַּעַל לֵאמֹר יָרֶב בּוֹ הַבַּעַל כִּי נָתַץ אֶת־מִזְבְּחוֹ׃
לג וְכָל־מִדְיָן וַעֲמָלֵק וּבְנֵי־קֶדֶם נֶאֶסְפוּ יַחְדָּו וַיַּעַבְרוּ וַיַּחֲנוּ
בְּעֵמֶק יִזְרְעֶאל׃ לד וְרוּחַ יְהוָה לָבְשָׁה אֶת־גִּדְעוֹן וַיִּתְקַע
בַּשּׁוֹפָר וַיִּזָּעֵק אֲבִיעֶזֶר אַחֲרָיו׃ לה וּמַלְאָכִים שָׁלַח בְּכָל־
מְנַשֶּׁה וַיִּזָּעֵק גַּם־הוּא אַחֲרָיו וּמַלְאָכִים שָׁלַח בְּאָשֵׁר
וּבִזְבֻלוּן וּבְנַפְתָּלִי וַיַּעֲלוּ לִקְרָאתָם׃ לו וַיֹּאמֶר גִּדְעוֹן אֶל־
הָאֱלֹהִים אִם־יֶשְׁךָ מוֹשִׁיעַ בְּיָדִי אֶת־יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר
דִּבַּרְתָּ׃ לז הִנֵּה אָנֹכִי מַצִּיג אֶת־גִּזַּת הַצֶּמֶר בַּגֹּרֶן אִם טַל

רש"י

(לא) האתם תריבון לבעל · בשביל הבעל : תושיעון אותו · תנקמו נקמתו וכן והושיעה ידי לי דדוד בנבל: אשר יריב לו · בשבילו: עד הבקר · עד הבקר הממתינו: אם אלהים הוא · יריב הוא לעצמו ריבו ונקמתו וכדי לדחותם עד שיכרת גדעון היה אומר כן : (לב) ירב בו · בגדעון · אל ריב נופל עם או את או בו כמו וירב בלבן אבל לו אינו נופל על הלשון וכל לו הכתובים כאן בשביל הם : (לד) רוח ה' · רוח גבורה : ויזעק אביעזר · כל המשפחה :

מצודת ציון

נזעקת (לקמן י"ח) : (לו) ישך · יש אתה ר"ל יש הדבר הזה שאתה מושיע וגו' : (לז) מציג · מעמיד כמו ואנכם ובקרכם יוצג (שמות י') : גזת הצמר · צמר הגזוז ונתלש :

מצודת דוד

לא פירש מי הין האומרים: (ל) וימות · ר"ל נמית אותו : (לא) האתם · וכי אתם תריבון בעבור הבעל וכי אתם תושיעון אותו בתמיה : אשר · מי אשר יריב בעבורו יומת ע"י עד הבוקר ר"ל טרם יבוא הבוקר השני : אם אלהים הוא · אם יש בו אלוהות יריב בעצמו את ריבו : (לב) ויקרא לו · יואש קרא לגדעון בנו: (לג) ויעברו · את הירדן : (לד) ורוח ה' · בא לו מה' רוח גבורה ואומץ הלב : ויתקע · לסימן להאסף : ויזעק · נאספו אחריו משפחת אביעזר : (לה) לקראתם · באו אל גדעון ואנשיו למולם :

יִהְיֶה עַל־הַגִּזָּה לְבַדָּהּ וְעַל־כָּל־הָאָרֶץ חֹרֶב וְיָדַעְתִּי כִּי־
תוֹשִׁיעַ בְּיָדִי אֶת־יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ׃ לח וַיְהִי־כֵן
וַיַּשְׁכֵּם מִמָּחֳרָת וַיָּזַר אֶת־הַגִּזָּה וַיִּמֶץ טַל מִן־הַגִּזָּה
מְלוֹא הַסֵּפֶל מָיִם׃ לט וַיֹּאמֶר גִּדְעוֹן אֶל־הָאֱלֹהִים אַל־
יִחַר אַפְּךָ בִּי וַאֲדַבְּרָה אַךְ הַפָּעַם אֲנַסֶּה־נָּא רַק־הַפַּעַם
בַּגִּזָּה יְהִי־נָא חֹרֶב אֶל־הַגִּזָּה לְבַדָּהּ וְעַל־כָּל־הָאָרֶץ
יִהְיֶה־טָּל׃ מ וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים כֵּן בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיְהִי־
חֹרֶב אֶל־הַגִּזָּה לְבַדָּהּ וְעַל־כָּל־הָאָרֶץ הָיָה טָל׃ ז א וַיַּשְׁכֵּם
יְרֻבַּעַל הוּא גִדְעוֹן וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיַּחֲנוּ עַל־עֵין
חֲרֹד וּמַחֲנֵה מִדְיָן הָיָה־לּוֹ מִצָּפוֹן מִגִּבְעַת הַמּוֹרֶה בָּעֵמֶק׃
ב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־גִּדְעוֹן רַב הָעָם אֲשֶׁר אִתָּךְ מִתִּתִּי אֶת־
מִדְיָן בְּיָדָם פֶּן־יִתְפָּאֵר עָלַי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יָדִי הוֹשִׁיעָה
לִּי׃ ג וְעַתָּה קְרָא נָא בְּאָזְנֵי הָעָם לֵאמֹר מִי־יָרֵא וְחָרֵד
יָשֹׁב וְיִצְפֹּר מֵהַר הַגִּלְעָד וַיָּשָׁב מִן־הָעָם עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם

רש"י

(לח) ויהי כן · שהיה טל על הגזה לבדה יותר מבשאר מקומות כמו שהוא אומר מלא הספל מים אבל על כל הארץ חורב לא נתקיים שהבריח כרותה לטל שאינו נעצר : ויזר · לשון מכבש וכן לא זורו ולא חובשו · לא נחבשו להוציא הליחה : (א) מגבעת המורה בעמק · דמסתכיא למישרא · המורה לשון הוראה ורואיה כמו מורה באצבעותיו שמשם צופים ורומזים בעמק : (ב) יתפאר · וויננטי"ר בלע"ז : (ג) ויצפר · בבקר לשון ארמי צפרא :

מצודת דוד

(לז) וידעתי · ע"י המופת הזה : (לח) ויזר · סחט להוציא הבלוע והיה נמלא ספל מלא : ז (א) היה לו · עמד מצפון גדעון והתחלת מקום עמדם היה מן גבעת המורה העומדת בעמק : (ב) עלי · למולי : ידי הושיעה לי · בעבור העם הרב הזה :
(ג) ויצפור · ישכימו בבוקר למען לא יראום אדם בשובם ולא יכלימום :

מצודת ציון

חורב · יובש : (לח) ויזר · ענין הוצאת דבר בלוע כמו והזורה תבקע אפעה (ישעיה נ"ט) : וימץ · ענין מצילה וכן אפס המץ (שם ט"ז) : הספל · שם כלי מה : ז (א) מגבעת המורה · שם מקום : (ג) ויצפור · תרגום של בוקר

אֶלֶף וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים נִשְׁאָרוּ׃ ד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־גִּדְעוֹן
עוֹד הָעָם רָב הוֹרֵד אוֹתָם אֶל־הַמַּיִם וְאֶצְרְפֶנּוּ לְךָ שָׁם
וְהָיָה אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ זֶה ׀ יֵלֵךְ אִתָּךְ הוּא יֵלֵךְ אִתָּךְ
וְכֹל אֲשֶׁר־אֹמַר אֵלֶיךָ זֶה לֹא־יֵלֵךְ עִמָּךְ הוּא לֹא יֵלֵךְ׃
ה וַיּוֹרֶד אֶת־הָעָם אֶל־הַמָּיִם וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־גִּדְעוֹן כֹּל
אֲשֶׁר־יָלֹק בִּלְשׁוֹנוֹ מִן־הַמַּיִם כַּאֲשֶׁר יָלֹק הַכֶּלֶב תַּצִּיג
אוֹתוֹ לְבָד וְכֹל אֲשֶׁר־יִכְרַע עַל־בִּרְכָּיו לִשְׁתּוֹת׃ ו וַיְהִי
מִסְפַּר הַמְלַקְקִים בְּיָדָם אֶל־פִּיהֶם שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אִישׁ וְכֹל
יֶתֶר הָעָם כָּרְעוּ עַל־בִּרְכֵיהֶם לִשְׁתּוֹת מָיִם׃ ז וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־גִּדְעוֹן בִּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת הָאִישׁ הַמְלַקְקִים אוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם
וְנָתַתִּי אֶת־מִדְיָן בְּיָדֶךָ וְכָל־הָעָם יֵלְכוּ אִישׁ לִמְקֹמוֹ׃
ח וַיִּקְחוּ אֶת־צֵדָה הָעָם בְּיָדָם וְאֵת שׁוֹפְרֹתֵיהֶם וְאֵת כָּל־
אִישׁ יִשְׂרָאֵל שִׁלַּח אִישׁ לְאֹהָלָיו וּבִשְׁלֹשׁ־מֵאוֹת הָאִישׁ
הֶחֱזִיק וּמַחֲנֵה מִדְיָן הָיָה לוֹ מִתַּחַת בָּעֵמֶק׃ ט וַיְהִי

רש"י

(ה) כל אשר ילוק בלשונו וגו' וכל אשר יכרע על ברכיו לשתות · תציג אותו לבד חוץ מסיעתך כי הם לא ילכו עמך שכן הם למודים לכרוע לפני עבודת כוכבים : (ו) המלקקים בידם · אין זה דרך כריעה כלוקק בלשונו :

מצודת ציון

צות צפרא וכן באה הצפירה (יחזקאל ז') ור"ל ישכים בבקר:(ד) ואצרפנו · ענין צרוף וזקוק : (ה) ילוק · ענין לחיכה בלשון כמו ילוקו הכלבים (מ"א כ"א) : (ח) צדה · מזון : החזיק ·

מצודת דוד

(ד) ואצרפנו · אעשה כצורף הזה המפריד הסיגים מן הכסף : (ה) כל אשר ילוק · כי השואב את המים בתוך ידיו ושותה מהם א"א לו לשתות בשפתיו כדרך כל הארץ רק מלקק בלשונו כדרך שתיית הכלב אבל הכורע על ברכיו לשתות מתחלה יכול הוא לשתות בשפתיו ולזה צוה להעמיד המלקקים לבד והכורעים לבד:וכל אשר יכרע וגו' · ר"ל וכן תציג לבד כל אשר יכרע וגו': (ז) המלקקים · בחר במלקקים ומאס בכורעים לפי שהכורעים הורגלו לכרוע לעבודת כוכבים ולא כן המלקקים: (ח) ויקחו · המלקקים לקחו מיתר העם צידה ושופרותיהם:ואת כל וגו' · המה הכורעים:החזיק · אחז בהם ללכת עמו:מתחת ·

בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה קוּם רֵד בַּמַּחֲנֶה כִּי
נְתַתִּיו בְּיָדֶךָ׃ י וְאִם־יָרֵא אַתָּה לָרֶדֶת רֵד אַתָּה וּפֻרָה
נַעַרְךָ אֶל־הַמַּחֲנֶה׃ יא וְשָׁמַעְתָּ מַה־יְדַבֵּרוּ וְאַחַר תֶּחֱזַקְנָה
יָדֶיךָ וְיָרַדְתָּ בַּמַּחֲנֶה וַיֵּרֶד הוּא וּפֻרָה נַעֲרוֹ אֶל־קְצֵה
הַחֲמֻשִׁים אֲשֶׁר בַּמַּחֲנֶה׃ יב וּמִדְיָן וַעֲמָלֵק וְכָל־בְּנֵי־קֶדֶם
נֹפְלִים בָּעֵמֶק כָּאַרְבֶּה לָרֹב וְלִגְמַלֵּיהֶם אֵין מִסְפָּר כַּחוֹל
שֶׁעַל־שְׂפַת הַיָּם לָרֹב׃ יג וַיָּבֹא גִדְעוֹן וְהִנֵּה־אִישׁ מְסַפֵּר
לְרֵעֵהוּ חֲלוֹם וַיֹּאמֶר הִנֵּה חֲלוֹם חָלַמְתִּי וְהִנֵּה צְלוּל צליל קרי
לֶחֶם שְׂעֹרִים מִתְהַפֵּךְ בְּמַחֲנֵה מִדְיָן וַיָּבֹא עַד־הָאֹהֶל וַיַּכֵּהוּ
וַיִּפֹּל וַיַּהַפְכֵהוּ לְמַעְלָה וְנָפַל הָאֹהֶל׃ יד וַיַּעַן רֵעֵהוּ וַיֹּאמֶר
אֵין זֹאת בִּלְתִּי אִם־חֶרֶב גִּדְעוֹן בֶּן־יוֹאָשׁ אִישׁ יִשְׂרָאֵל
נָתַן הָאֱלֹהִים בְּיָדוֹ אֶת־מִדְיָן וְאֶת־כָּל־הַמַּחֲנֶה׃ טו וַיְהִי

רש"י

(יב) נופלים בעמק · שוכנים בעמק: (יג) צליל · צלול כתיב שהיה הדור צלול מן הצדיקים: צליל לחם שעורים · חרר דלחם שעורים · חררה שאופין על הגחלים: לחם שעורים · הוא זכות העומר הקרב בפסח: ויכהו ויפל · האהל: ויהפכהו · האהל שלמטה למעלה ונפל האהל:

מצודת דוד

לגדעון היה בכח ממעל: (י) ואם ירא וגו' · אם תפחד לרדת להלחם בם רד לשמוע מה בפיהם: (יא) ואחר · שכשתשמע מה בפיהם אז תחזקנה ידיך ותרד אל המחנה להלחם בם: אל קצה החמושים · דרך המחנה להעמיד בלילה מסביב אנשים מזוינים לשומרים: (יג) ויכהו · הצליל הכה את האהל ונפל הוא אל תוך האהל והפך תחתית האהל למעלה ונפל האהל: (יד) אין זאת · אין פתרון אחר רק יורה על נצחון חרב גדעון כאשר דבר קל כצליל הפך את האהל החזק ממנו כן גדעון החלש ינצח

מצודת ציון

אחז: (יא) החמושים · המזוינים וכן תעברו חמושים (יהושע א'): (יב) נופלים · חונים כמו על פני כל אחיו נפל (בראשית כ"ה): (יג) צליל · מל' צלי ור"ל חררה אפויה על הגחלים: מתהפך · מתהפך ומתגלגל כי בעת הגלגול יתהפך מעבר לעבר: (יד) איש · ר"ל גדול

כְּשְׁמֹעַ גִּדְעוֹן אֶת־מִסְפַּר הַחֲלוֹם וְאֶת־שִׁבְרוֹ וַיִּשְׁתָּחוּ
וַיָּשָׁב אֶל־מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר קוּמוּ כִּי־נָתַן יְהוָה בְּיֶדְכֶם
אֶת־מַחֲנֵה מִדְיָן׃ טז וַיַּחַץ אֶת־שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת הָאִישׁ שְׁלֹשָׁה
רָאשִׁים וַיִּתֵּן שׁוֹפָרוֹת בְּיַד־כֻּלָּם וְכַדִּים רֵיקִים וְלַפִּדִים
בְּתוֹךְ הַכַּדִּים׃ יז וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מִמֶּנִּי תִרְאוּ וְכֵן תַּעֲשׂוּ
וְהִנֵּה אָנֹכִי בָא בִּקְצֵה הַמַּחֲנֶה וְהָיָה כַאֲשֶׁר־אֶעֱשֶׂה כֵּן
תַּעֲשׂוּן׃ יח וְתָקַעְתִּי בַּשּׁוֹפָר אָנֹכִי וְכָל־אֲשֶׁר אִתִּי
וּתְקַעְתֶּם בַּשּׁוֹפָרוֹת גַּם־אַתֶּם סְבִיבוֹת כָּל־הַמַּחֲנֶה וַאֲמַרְתֶּם
לַיהוָה וּלְגִדְעוֹן׃ יט וַיָּבֹא גִדְעוֹן וּמֵאָה־אִישׁ אֲשֶׁר־אִתּוֹ
בִּקְצֵה הַמַּחֲנֶה רֹאשׁ הָאַשְׁמֹרֶת הַתִּיכוֹנָה אַךְ הָקֵם הֵקִימוּ

רש"י

(טו) ואת שברו · ואת ממכרו כלומר ואת פתרונו : את מספר החלום · את סיפור החלום ית שועית חלמא וית פשריה : (טז) שופרות ולפידים · להזכיר זכות מתן תורה · ופשוטו לילה היה כמו שכתוב והיה חשך לפיכך נשאו גם לפידים להאיר להם ונתנום בכדים כדי שלא יבינו בלפידים : (יז) ממני תראו · את אשר אני עושה ראו ועשו כן : (יח) אנכי וכל אשר אתי · אחד מן הראשים ומאה איש היה עמו : לה' ולגדעון · חרבא דמקטלא מן קדם ה' ונצחנא ע"י גדעון : (יט) הקם הקימו · כבר בני החיל את השומרים שהיתה משמרתם באשמורת התיכונה שכן דרך בני גייסות להעמיד שומרים אלו ישמרו שליש הלילה הראשון ואלו שליש השני ואלו שליש

מצודת ציון

ותשוב : (טו) שברו · ר"ל פתרונו כי החלום הוא דבר סתום וסגור וע"י הפתרון ישובר ויופתח : (טז) ויחץ · ענין חלוקה והפלגה : ראשים · ר"ל חלקים כמו והיה לארבעה ראשים (בראשית ג') : וכדים · שם כלי מה : ריקים · ריקנים : ולפידים · עץ דולק וקשור בו שלהבת כמו כלפיד יבער (ישעיה ס"ב) : (יט) האשמורת · הלילה נחלקת לשלשה חלקים ויקראו האשמורות ע"ש שנחלקה לשלש כתות מלאכים וכל כת שומר זמנו לומר בה שירה : התיכונה · מלשון תוך ר"ל האמצעית

מצודת דוד

ינצח עם רב וחזק : (טו) וישתחו · בהודאה לה' : (יח) סביבות כל המחנה · של מדין ועמלק וכו' : לה' ולגדעון · ר"ל התשועה תיוחס לה' ובא ע"י גדעון : (יט) ראש וגו' · בתחלת משמר האמצעי : אך הקם · בעת אשר הקימו את השומרים לשמור כי כדרך הוא להעמיד שומרים אחרים

אֶת־הַשֹּׁמְרִים וַיִּתְקְעוּ בַּשּׁוֹפָרוֹת וְנָפוֹץ הַכַּדִּים אֲשֶׁר
בְּיָדָם׃ כ וַיִּתְקְעוּ שְׁלֹשֶׁת הָרָאשִׁים בַּשּׁוֹפָרוֹת וַיִּשְׁבְּרוּ
הַכַּדִּים וַיַּחֲזִיקוּ בְיַד־שְׂמֹאולָם יתיר י בַּלַּפִּדִים וּבְיַד־יְמִינָם
הַשּׁוֹפָרוֹת לִתְקוֹעַ וַיִּקְרְאוּ חֶרֶב לַיהוָה וּלְגִדְעוֹן׃ כא וַיַּעַמְדוּ
אִישׁ תַּחְתָּיו סָבִיב לַמַּחֲנֶה וַיָּרָץ כָּל־הַמַּחֲנֶה וַיָּרִיעוּ
וַיָּנִיסוּ וינוסו קרי׃ כב וַיִּתְקְעוּ שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת הַשּׁוֹפָרוֹת
וַיָּשֶׂם יְהוָה אֵת חֶרֶב אִישׁ בְּרֵעֵהוּ וּבְכָל־הַמַּחֲנֶה וַיָּנָס
הַמַּחֲנֶה עַד־בֵּית הַשִּׁטָּה צְרֵרָתָה עַד שְׂפַת־אָבֵל מְחוֹלָה
עַל־טַבָּת׃ כג וַיִּצָּעֵק אִישׁ־יִשְׂרָאֵל מִנַּפְתָּלִי וּמִן־אָשֵׁר
וּמִן־כָּל־מְנַשֶּׁה וַיִּרְדְּפוּ אַחֲרֵי מִדְיָן׃ כד וּמַלְאָכִים שָׁלַח
גִּדְעוֹן בְּכָל־הַר אֶפְרַיִם לֵאמֹר רְדוּ לִקְרַאת מִדְיָן וְלִכְדוּ
לָהֶם אֶת־הַמַּיִם עַד בֵּית בָּרָה וְאֶת־הַיַּרְדֵּן וַיִּצָּעֵק כָּל־

רש"י

האחרון: ונפוץ הכדים. ולשבור הכדים אשר בידם: (כא) ויריעו. תרועת מסע וניסה: (כד) ולכדו להם את המים. המפסיקין בין ארם לארץ כנען: ואת הירדן. שגם הוא היה מפסיק:

מצודת דוד

ככה מאמר לשמור את המחנה: ויתקעו. גדעון ואנשיו: ונפוץ הכדים. למען יראו אלפידים להבהיל את בני מדין וכו': (כ) שלשת הראשים. כי גם שני הראשים האחרים תקעו כאשר אמר להם גדעון ותקעתם בשופרות גם אתם: חרב לה'. תשועת החרב תיוחס לה' ובאה ע"י גדעון: (כא) איש. כ"א מישראל עמד במקומו סביב למחנה מדין: ויריעו. תרועת שבר וניסה: (כב) ויתקעו. ר"ל במה שתקעו שלש מאות שופרות שהוא דבר מבהיל באה מהומה ביניהם ומה' היתה שיהרגו א"ז ובכל המחנה היתה כזאת: (כד) ולכדו. ר"ל קחו המעברות מן הנהר אשר היה סמוך להם ועד בית ברה קחו ואף מעברות הירדן קחו לבל יוכלו לעבור המים: להם. ר"ל בעבור מדין לבל יוכלו לעבור:

מצודת ציון

שהאמצעית: ונפוץ. ענין שבירה עם הפזור וכן ונפץ עולליך (תהלים קל"ז): (כא) תחתיו. במקומו: (כב) על טבת. עד טבת והוא שם מקום: (כג) ויצעק. ענין אסיפה על כי

אִישׁ אֶפְרַיִם וַיִּלְכְּדוּ אֶת־הַמַּיִם עַד בֵּית בָּרָה וְאֶת־הַיַּרְדֵּן׃
כה וַיִּלְכְּדוּ שְׁנֵי־שָׂרֵי מִדְיָן אֶת־עֹרֵב וְאֶת־זְאֵב וַיַּהַרְגוּ
אֶת־עוֹרֵב בְּצוּר־עוֹרֵב וְאֶת־זְאֵב הָרְגוּ בְיֶקֶב־זְאֵב וַיִּרְדְּפוּ
אֶל־מִדְיָן וְרֹאשׁ־עֹרֵב וּזְאֵב הֵבִיאוּ אֶל־גִּדְעוֹן מֵעֵבֶר
לַיַּרְדֵּן׃ ח א וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אִישׁ אֶפְרַיִם מָה־הַדָּבָר הַזֶּה
עָשִׂיתָ לָּנוּ לְבִלְתִּי קְרֹאות יתיר ו׳ לָנוּ כִּי הָלַכְתָּ לְהִלָּחֵם
בְּמִדְיָן וַיְרִיבוּן אִתּוֹ בְּחָזְקָה׃ ב וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מֶה־עָשִׂיתִי
עַתָּה כָּכֶם הֲלֹא טוֹב עֹלְלוֹת אֶפְרַיִם מִבְצִיר אֲבִיעֶזֶר׃
ג בְּיֶדְכֶם נָתַן אֱלֹהִים אֶת־שָׂרֵי מִדְיָן אֶת־עֹרֵב וְאֶת־זְאֵב
וּמַה־יָּכֹלְתִּי עֲשׂוֹת כָּכֶם אָז רָפְתָה רוּחָם מֵעָלָיו בְּדַבְּרוֹ
הַדָּבָר הַזֶּה׃ ד וַיָּבֹא גִדְעוֹן הַיַּרְדֵּנָה עֹבֵר הוּא וּשְׁלֹשׁ־
מֵאוֹת הָאִישׁ אֲשֶׁר אִתּוֹ עֲיֵפִים וְרֹדְפִים׃ ה וַיֹּאמֶר לְאַנְשֵׁי

רש״י

הב׳ רפת

(כה) הביאו אל גדעון מעבר לירדן · בבקר כשעבר גדעון את הירדן לרדוף אחר זבח וצלמונע: (ב) מה עשיתי עתה ככם · מה חשוב מה שעשיתי בתחלתו כמה שעשיתם אתם בסוף: הלא טוב עוללות · שבאו לידכם בסוף מתחלת הבציר שבצרנו אני ומשפחתי שהרי בידכם נתן ה׳ את המלכים: (ג) ומה יכולתי · לעשות שיהא חשוב כמעשה שלכם: (ד) עובר הוא ושלש מאות האיש ·

מצודת ציון

נאה בצעקת המאסף: (כה) אל מדין · את מדין: ח (ב) עוללות · הם הענבים הפחותים הנלקטים בסוף כמו ונשאר בו עוללות (ישעיה י״ז): מבציר · מחלת הלקיטה תקרא בציר כמו כי תבצור כרמך (דברים כ״ד): (ג) רפתה · מל׳ רפיון: רוחם ·

מצודת דוד

(כה) וילכדו · בני אפרים לכדו: מעבר לירדן · כשעבר גדעון את הירדן לרדוף אחר זבח וצלמונע הביאו לו לשם: ח (א) לבלתי קראות לנו · בתחלת המלחמה כאשר הלכת להלחם ומה זה קראת לנו אחר הגלות: (ב) מה עשיתי · ר״ל הגם עכ״ז הגלות יקרא על שמכם כי מהו הגלות אשר עשיתי אני עתה כמו אתם: הלא טוב וגו׳ · ר״ל הנצחון שעשיתם בסוף המלחמה היא יותר גדולה מהנצחון שעשו אני עם משפחתי אביעזר בתחלתה: (ג) ומה יכולתי · ר״ל היכולת שבי מה היא עד שאוכל לעשות גבורה כמו אתם: אז · כשדבר על לבם והודה להם על הנצחון והיכולת נחו מזעפם:

סכות

סֻכּוֹת תְּנוּ־נָא כִּכְּרוֹת לֶחֶם לָעָם אֲשֶׁר בְּרַגְלָי כִּי־עֲיֵפִים
הֵם וְאָנֹכִי רֹדֵף אַחֲרֵי זֶבַח וְצַלְמֻנָּע מַלְכֵי מִדְיָן : ו וַיֹּאמֶר
שָׂרֵי סֻכּוֹת הֲכַף זֶבַח וְצַלְמֻנָּע עַתָּה בְּיָדֶךָ כִּי־נִתֵּן לִצְבָאֲךָ
לָחֶם : ז וַיֹּאמֶר גִּדְעוֹן לָכֵן בְּתֵת יְהוָה אֶת־זֶבַח וְאֶת־
צַלְמֻנָּע בְּיָדִי וְדַשְׁתִּי אֶת־בְּשַׂרְכֶם אֶת־קוֹצֵי הַמִּדְבָּר וְאֶת־
הַבַּרְקֳנִים : ח וַיַּעַל מִשָּׁם פְּנוּאֵל וַיְדַבֵּר אֲלֵיהֶם כָּזֹאת
וַיַּעֲנוּ אוֹתוֹ אַנְשֵׁי פְנוּאֵל כַּאֲשֶׁר עָנוּ אַנְשֵׁי סֻכּוֹת :
ט וַיֹּאמֶר גַּם־לְאַנְשֵׁי פְנוּאֵל לֵאמֹר בְּשׁוּבִי בְשָׁלוֹם אֶתֹּץ
אֶת־הַמִּגְדָּל הַזֶּה : י וְזֶבַח וְצַלְמֻנָּע בַּקַּרְקֹר וּמַחֲנֵיהֶם עִמָּם
כַּחֲמֵשֶׁת עָשָׂר אֶלֶף כֹּל הַנּוֹתָרִים מִכֹּל מַחֲנֵה בְנֵי־קֶדֶם
וְהַנֹּפְלִים מֵאָה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף אִישׁ שֹׁלֵף חָרֶב : יא וַיַּעַל
גִּדְעוֹן דֶּרֶךְ הַשְּׁכוּנֵי בָאֳהָלִים מִקֶּדֶם לְנֹבַח וְיָגְבֳּהָה וַיַּךְ

ר ש " י

עוברים את הירדן אחרי זבח וצלמונע שעברו את הירדן תחלה והיו מתמיהים מעבר לירדן אם ארץ ראובן וגד ומנשה ועבר שם כדי לנקום אף בהם : (ה) לאנשי סכות · ישראל היו : (ו) הכף זבח וצלמונע בידך · שאתה מתפאר שהצלתנו מיד מדין : (ז) הברקנים · רונצ"ש בלע"ז : (י) בקרקר · שם מקום : (יא) דרך השכוני באהלים · דרך ארץ קדר וערב השוכנים במדבר באהליהם שרועים מקנה תמיד ואין דרים בבתים: מקדם לנובח ויגבהה·

מצודת דוד

(ה) אחרי זבח וצלמונע · כי ברחו עד לא נכדו הנים או שנשארו בארצם ולא באו במלחמה ורדף להחרימם בארצם : (ו) עתה בידך · כי אם אינם עתה בידך אין גבורה בדבריך לשיתן לצבאך לחם : (ז) ודשתי · אדם הדש תבואה שמכה ותובע בה כן אכה על בשרכם עם קוצים : (ח) כזאת · כאשר דבר לאנשי סוכות : (ט) אתוץ וגו' · לפי שבטחו להשגב במגדל עוז אשר היה להם לזה אמר שיתוץ אותו : (י) כל הנותרים · ר"ל והמה היו כל הנותרים וגו' : שולף חרב · ר"ל אנשי מלחמה

מצודת ציון

רוח הכעס כמו אל תבהל ברוחך לכעוס (קהלת ז') : (ה) ככרות · לחם הנלם נקרא ככר : ברגלי · עמי ואחרי : (ז) ודשתי · מל' דישה: את קוצי · עם קוצים : הברקנים · מין קוצים : (ט) אתוץ · מלשון נתיצה: (י) שולף · ענין הוצאת החרב מתערה כמו ותרבו שלופה (דה"א כ"א): (יא) השכוני באהלים · הם הערביים

אֶת־הַמַּחֲנֶה וְהַמַּחֲנֶה הָיָה בֶטַח׃ יב וַיָּנֻסוּ זֶבַח וְצַלְמֻנָּע
וַיִּרְדֹּף אַחֲרֵיהֶם וַיִּלְכֹּד אֶת־שְׁנֵי ׀ מַלְכֵי מִדְיָן אֶת־זֶבַח
וְאֶת־צַלְמֻנָּע וְכָל־הַמַּחֲנֶה הֶחֱרִיד׃ יג וַיָּשָׁב גִּדְעוֹן בֶּן־
יוֹאָשׁ מִן־הַמִּלְחָמָה מִלְמַעֲלֵה הֶחָרֶס׃ יד וַיִּלְכָּד־נַעַר
מֵאַנְשֵׁי סֻכּוֹת וַיִּשְׁאָלֵהוּ וַיִּכְתֹּב אֵלָיו אֶת־שָׂרֵי סֻכּוֹת
וְאֶת־זְקֵנֶיהָ שִׁבְעִים וְשִׁבְעָה אִישׁ׃ טו וַיָּבֹא אֶל־אַנְשֵׁי
סֻכּוֹת וַיֹּאמֶר הִנֵּה זֶבַח וְצַלְמֻנָּע אֲשֶׁר חֵרַפְתֶּם אוֹתִי לֵאמֹר
הֲכַף זֶבַח וְצַלְמֻנָּע עַתָּה בְּיָדֶךָ כִּי נִתֵּן לַאֲנָשֶׁיךָ הַיְּעֵפִים
לָחֶם׃ טז וַיִּקַּח אֶת־זִקְנֵי הָעִיר וְאֶת־קוֹצֵי הַמִּדְבָּר וְאֶת־
הַבַּרְקֳנִים וַיֹּדַע בָּהֶם אֵת אַנְשֵׁי סֻכּוֹת׃ יז וְאֶת־מִגְדַּל
פְּנוּאֵל נָתָץ וַיַּהֲרֹג אֶת־אַנְשֵׁי הָעִיר׃ יח וַיֹּאמֶר אֶל־זֶבַח
וְאֶל־צַלְמֻנָּע אֵיפֹה הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הֲרַגְתֶּם בְּתָבוֹר
וַיֹּאמְרוּ כָּמוֹךָ כְמוֹהֶם אֶחָד כְּתֹאַר בְּנֵי הַמֶּלֶךְ׃ יט וַיֹּאמַר

רש"י

שהם ערי ישראל ולא רצה ללון שם אלא דרך עקלתון כדי שלא ירגישו בהם ויהומם פתאום: (יג) מלמעלה החרס. עד שלא שקעה השמש בעוד החמה נראית גבוהה: (טז) ויודע בהם. ותבר בהון: (יח) אחד כתואר בני המלך. יונתן תרגם א' היה בהם שתוארו כתואר בני המלך ויש לפותרו כמוך כמוהם

מצודת ציון

השוכנים תמיד באהלים: (יג) החרס. השמש כמו האומר לחרס ולא יזרח (איוב ט'): (טו) ויודע. ת"י ותבר וכן וידע אלמנותיו (יחזקאל י"ט): (יח) איפה. איה פה ור"ל מי מאתנו דומה לתארם: (יט) לו. ענינו כמו אם וכן לו חיה רעה (שם י"ד):

מצודת דוד

שולפי חרב: (יא) היה בטח. ר"ל לא היו נשמרים מחרב גדעון כי חשבו שבטוחים המה כי לא יבוא עליהם: (יב) החריד. גדעון החריד את כל המחנה ולא יכלו להציל המלכים מידו: (יג) מלמעלה החרס. בעוד היה נראה השמש מלמעלה בגובה השמים: (יד) וישאלהו. קצר ולא פירש מה שאלו ומעצמו יובן הדבר: (טו) אשר חרפתם אותי. בדבר לכידתם: (טז) ויודע בהם. עם הקוצים היה מיסרם ומשברם: (יז) ויהרוג וגו'. כי נלחמו בו בעבור נתיצת המגדל: (יח) כמוך כמוהם אחד. תארך כתארם ותארם כתארך ולתוספת ביאור אמר אחד: כתואר. והיו כתואר בני המלך

אַחַי בְּנֵי־אִמִּי הֵם חַי־יְהוָה לוּ הַחֲיִתֶם אוֹתָם לֹא הָרַגְתִּי
אֶתְכֶם׃ כ וַיֹּאמֶר לְיֶתֶר בְּכוֹרוֹ קוּם הֲרֹג אוֹתָם וְלֹא־שָׁלַף
הַנַּעַר חַרְבּוֹ כִּי יָרֵא כִּי עוֹדֶנּוּ נָעַר׃ כא וַיֹּאמֶר זֶבַח
וְצַלְמֻנָּע קוּם אַתָּה וּפְגַע־בָּנוּ כִּי כָאִישׁ גְּבוּרָתוֹ וַיָּקָם
גִּדְעוֹן וַיַּהֲרֹג אֶת־זֶבַח וְאֶת־צַלְמֻנָּע וַיִּקַּח אֶת־הַשַּׂהֲרֹנִים
אֲשֶׁר בְּצַוְּארֵי גְמַלֵּיהֶם׃ כב וַיֹּאמְרוּ אִישׁ־יִשְׂרָאֵל אֶל־
גִּדְעוֹן מְשָׁל־בָּנוּ גַּם־אַתָּה גַּם־בִּנְךָ גַּם בֶּן־בְּנֶךָ כִּי
הוֹשַׁעְתָּנוּ מִיַּד מִדְיָן׃ כג וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם גִּדְעוֹן לֹא־אֶמְשֹׁל
אֲנִי בָּכֶם וְלֹא־יִמְשֹׁל בְּנִי בָּכֶם יְהוָה יִמְשֹׁל בָּכֶם׃ כד וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם גִּדְעוֹן אֶשְׁאֲלָה מִכֶּם שְׁאֵלָה וּתְנוּ־לִי אִישׁ נֶזֶם
שְׁלָלוֹ כִּי־נִזְמֵי זָהָב לָהֶם כִּי יִשְׁמְעֵאלִים הֵם׃ כה וַיֹּאמְרוּ
נָתוֹן נִתֵּן וַיִּפְרְשׂוּ אֶת־הַשִּׂמְלָה וַיַּשְׁלִיכוּ שָׁמָּה אִישׁ
נֶזֶם שְׁלָלוֹ׃ כו וַיְהִי מִשְׁקַל נִזְמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר שָׁאָל אֶלֶף

רש"י

תואר אחד לכם כי כתואר בני מלכים היו: (כ) ולא שלף חרבו · להרגם שהיה ירא מהם: (כא) השהרונים · לוניטש בלע"ז של זהב:

מצודת דוד

כתאנך: (כ) כי עודנו נער · ולזה היה ירא מהם כי לא הבין שהמה מסורים בידו ולא יעמדו נגדו: (כא) כאיש גבורתו · כערך האיש כן ערך גבורתו אם גדול הוא גבורתו גדולה ואם קטן וכו' ולזה פגע אתה בנו כי בעבור רוב הגבורה שבך תמית בפעם אחת ולא תשנה וכן ראוי והגון להקל מיתת המלכים: (כב) משול בנו · קבלו אותו מאהבה למשול בהם הוא וזרעו בעבור התשועה אשר עשה: (כג) לא אמשול · לא רצה לקבל הממשלה: ה' ימשול · ר"ל הלא מה' באה התשועה לזה ימשול הוא בכם ואליו תשמעון: (כד) איש נזם שללו · כל איש יתן לי נזם מאשר שלל: כי ישמעאלים הם · כי מדין היה מבני קטורה שהיא הגר אם ישמעאל והמה אחים ובשם אחד יקראו ודרך אחד להם להשים נזם באף: (כו) אשר שאל · ונתנו ע"פ שאלתו.

מצודת ציון

(כא) ופגע · ענינו מכת מות כמו גש פגע בו (ש"ב א'): השהרונים · מין תכשיט כמו והשביסים והשהרונים (ישעיה ג') כי עשויה כדמות ירח ותרגום של ירח הוא סיהרא: (כד) נזם ·

וּשְׁבַע־מֵאוֹת זָהָב לְבַד מִן־הַשַּׂהֲרֹנִים וְהַנְּטִיפוֹת וּבִגְדֵי
הָאַרְגָּמָן שֶׁעַל מַלְכֵי מִדְיָן וּלְבַד מִן־הָעֲנָקוֹת אֲשֶׁר בְּצַוְּארֵי
גְמַלֵּיהֶם׃ כז וַיַּעַשׂ אוֹתוֹ גִדְעוֹן לְאֵפוֹד וַיַּצֵּג אוֹתוֹ בְעִירוֹ
בְּעָפְרָה וַיִּזְנוּ כָל־יִשְׂרָאֵל אַחֲרָיו שָׁם וַיְהִי לְגִדְעוֹן וּלְבֵיתוֹ
לְמוֹקֵשׁ׃ כח וַיִּכָּנַע מִדְיָן לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא יָסְפוּ
לָשֵׂאת רֹאשָׁם וַתִּשְׁקֹט הָאָרֶץ אַרְבָּעִים שָׁנָה בִּימֵי גִדְעוֹן׃
כט וַיֵּלֶךְ יְרֻבַּעַל בֶּן־יוֹאָשׁ וַיֵּשֶׁב בְּבֵיתוֹ׃ ל וּלְגִדְעוֹן הָיוּ
שִׁבְעִים בָּנִים יֹצְאֵי יְרֵכוֹ כִּי־נָשִׁים רַבּוֹת הָיוּ לוֹ׃ לא וּפִילַגְשׁוֹ
אֲשֶׁר בִּשְׁכֶם יָלְדָה־לּוֹ גַם־הִיא בֵּן וַיָּשֶׂם אֶת־שְׁמוֹ
אֲבִימֶלֶךְ׃ לב וַיָּמָת גִּדְעוֹן בֶּן־יוֹאָשׁ בְּשֵׂיבָה טוֹבָה וַיִּקָּבֵר
בְּקֶבֶר יוֹאָשׁ אָבִיו בְּעָפְרָה אֲבִי הָעֶזְרִי׃ לג וַיְהִי כַּאֲשֶׁר
מֵת גִּדְעוֹן וַיָּשׁוּבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּזְנוּ אַחֲרֵי הַבְּעָלִים וַיָּשִׂימוּ
לָהֶם בַּעַל בְּרִית לֵאלֹהִים׃ לד וְלֹא זָכְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם הַמַּצִּיל אוֹתָם מִיַּד כָּל־אֹיְבֵיהֶם מִסָּבִיב׃

רש"י

(כו) השהרונים והנטיפות· עונקיא וכלילא:(כז) ויעש אותו גדעון לאפוד · להיות לזכרון על תשועה גדולה לראות כמה היה אילם כבד שבנזמי תשוביהם היה כל הזהב הזה:ויזנו כל ישראל אחריו·לאחר מיתת גדעון:(לג) בעל ברית·

מצודת ציון

הוא תכשיט הצואר: (כו) והנטיפות· שם תכשיט נוטף ותלוי מול הלב כמו הנטיפות והשרות (שם) : הענקות · תכשים סביב הצואר כמו וענקים לגרגרותיך(משלי א׳):(לא)ופילגשו· אשה המיוחדת לאיש בלא כתובה ובלא קדושין : (לג) בעל ברית · שם

מצודת דוד

זהב · דינרי זהב : לבד וגו׳ · כי את אלה לקח לו בעצמו משלל המלחמה: (כז) אותו · ר"ל אותו משקל הזהב מהנזמים עשה מלבוש כצורת אפוד להיות לזכרון : ויזנו וגו׳ שם· במקום עמדו עבדוהו כי הם עשאוהו לאח"ז לעבודת כוכבים והלכו שם לעבדו : למוקש · על שבאה התקלה ע"י גדעון נהרגו בניו : (כח) לשאת ראשם · ר"ל הלכו בהכנעה בכפיפת ראש : ארבעים שנה · עד כלות ארבעים שנה מזמן התחלת השעבוד : (כט) וישב בביתו · ר"ל לא טרח הרבה בהנהגת העם כי ישב בביתו במנוחה ולזה

לה וְלֹא־עָשׂוּ חֶסֶד עִם־בֵּית יְרֻבַּעַל גִּדְעוֹן כְּכָל־הַטּוֹבָה
אֲשֶׁר עָשָׂה עִם־יִשְׂרָאֵל׃ ט א וַיֵּלֶךְ אֲבִימֶלֶךְ בֶּן־יְרֻבַּעַל
שְׁכֶמָה אֶל־אֲחֵי אִמּוֹ וַיְדַבֵּר אֲלֵיהֶם וְאֶל־כָּל־מִשְׁפַּחַת
בֵּית־אֲבִי אִמּוֹ לֵאמֹר׃ ב דַּבְּרוּ־נָא בְּאָזְנֵי כָל־בַּעֲלֵי שְׁכֶם
מַה־טּוֹב לָכֶם הַמְשֹׁל בָּכֶם שִׁבְעִים אִישׁ כֹּל בְּנֵי יְרֻבַּעַל
אִם־מְשֹׁל בָּכֶם אִישׁ אֶחָד וּזְכַרְתֶּם כִּי־עַצְמְכֶם וּבְשַׂרְכֶם
אָנִי׃ ג וַיְדַבְּרוּ אֲחֵי־אִמּוֹ עָלָיו בְּאָזְנֵי כָּל־בַּעֲלֵי שְׁכֶם
אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֵּט לִבָּם אַחֲרֵי אֲבִימֶלֶךְ כִּי
אָמְרוּ אָחִינוּ הוּא׃ ד וַיִּתְּנוּ־לוֹ שִׁבְעִים כֶּסֶף מִבֵּית בַּעַל
בְּרִית וַיִּשְׂכֹּר בָּהֶם אֲבִימֶלֶךְ אֲנָשִׁים רֵיקִים וּפֹחֲזִים וַיֵּלְכוּ
אַחֲרָיו׃ ה וַיָּבֹא בֵית־אָבִיו עָפְרָתָה וַיַּהֲרֹג אֶת־אֶחָיו
בְּנֵי־יְרֻבַּעַל שִׁבְעִים אִישׁ עַל־אֶבֶן אֶחָת וַיִּוָּתֵר יוֹתָם בֶּן־
יְרֻבַּעַל הַקָּטֹן כִּי נֶחְבָּא׃ ו וַיֵּאָסְפוּ כָּל־בַּעֲלֵי שְׁכֶם וְכָל־
בֵּית מִלּוֹא וַיֵּלְכוּ וַיַּמְלִיכוּ אֶת־אֲבִימֶלֶךְ לְמֶלֶךְ עִם־אֵלוֹן
מֻצָּב אֲשֶׁר בִּשְׁכֶם׃ ז וַיַּגִּדוּ לְיוֹתָם וַיֵּלֶךְ וַיַּעֲמֹד בְּרֹאשׁ
הַר־גְּרִזִּים וַיִּשָּׂא קוֹלוֹ וַיִּקְרָא וַיֹּאמֶר לָהֶם שִׁמְעוּ אֵלַי

רש״י

כך שמו : (לה) ולא עשו חסד וגו׳ · שהרגו את בניו כמו שכתוב בענין : (ד) ופוחזים · בהולים במעשיהם לעשות בלא תבונה : (ו) עם אלון מוצב ·

מצודת דוד

הרבה נשים ובנים : (לה) ולא עשו חסד וגו׳ · לא גמלו חסד עם בית גדעון כפי אשר עשה הוא חסד עמהם : ט (ב) המשול · אם למשול בכם שבעים איש כי כולם בני ירובעל הם ומי נדחה : וזכרתם · ר״ל בעבור בקורבה ראוי להמליך אותי ויהיו כולם נדחים : (ג) אחינו הוא · כי עם כולם היה לו קורבה : (ה) ויותר יותם ·

מצודת ציון

עבודת כוכבים הם : ט (ג) עליו · בעבורו : (ד) ריקים · ריקנים מכל מעלה : ופוחזים · מהירים במעשיהם בבלי דעת כמו פחז כמים (בראשית מ״ט) והוא הפוך מן חפזון : (ה) נחבא · מל׳ מחבואה ר״ל נטמן : (ו) עם אלון ·

מבני

בַּעֲלֵי שְׁכֶם וְיִשְׁמַע אֲלֵיכֶם אֱלֹהִים׃ ח הָלוֹךְ הָלְכוּ הָעֵצִים
לִמְשֹׁחַ עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ וַיֹּאמְרוּ לַזַּיִת מָלְוֹכָה מלכה קרי עָלֵינוּ׃
ט וַיֹּאמֶר לָהֶם הַזַּיִת הֶחֳדַלְתִּי אֶת־דִּשְׁנִי אֲשֶׁר־בִּי
יְכַבְּדוּ אֱלֹהִים וַאֲנָשִׁים וְהָלַכְתִּי לָנוּעַ עַל־הָעֵצִים׃
י וַיֹּאמְרוּ הָעֵצִים לַתְּאֵנָה לְכִי־אַתְּ מָלְכִי עָלֵינוּ׃ יא וַתֹּאמֶר
לָהֶם הַתְּאֵנָה הֶחֳדַלְתִּי אֶת־מָתְקִי וְאֶת־תְּנוּבָתִי הַטּוֹבָה
וְהָלַכְתִּי לָנוּעַ עַל־הָעֵצִים׃ יב וַיֹּאמְרוּ הָעֵצִים לַגֶּפֶן לְכִי־
אַתְּ מָלְוֹכִי מלכי קרי עָלֵינוּ׃ יג וַתֹּאמֶר לָהֶם הַגֶּפֶן הֶחֳדַלְתִּי
אֶת־תִּירוֹשִׁי הַמְשַׂמֵּחַ אֱלֹהִים וַאֲנָשִׁים וְהָלַכְתִּי לָנוּעַ עַל־
הָעֵצִים׃ יד וַיֹּאמְרוּ כָל־הָעֵצִים אֶל־הָאָטָד לֵךְ אַתָּה

רש"י

מישר קמאה מישור שהיו בו מצבות: (ח) הלוך הלכו העצים. משל הוא: לזית. עתניאל בן קנז הבא משבט יהודה שנקרא זית. שנאמר זית רענן יפה פרי תואר וגו': (ט) דשני. לשון שומן: (י) לתאנה. דבורה: (יא) את מתקי. דבש דבורים: (יב) לגפן. גדעון שהוא מזרע יוסף שנאמר בו בן פורת. כגופן דנציב וגו': (יג) המשמח אלהים. שאין אומרים הלוים שיר של הקרבן אלא על הנסכים: (יד) אל האטד.

מצודת ציון

סמוך לאלון: (ז) בעלי. ענין אדון וכן בעלי יריחו (יהושע כ"ד): (ט) החדלתי. ענין מניעה: דשני. מל' דשן ושמן: לנוע. מל' תנועה: (יא) מתקי. מלשון מתוק: תנובתי. פריי כמו מתנובת שדי (איכה ד'): (יג) תירושי. ייני: (יד) האטד.

מצודת דוד

מבני ירובעל ממספר שבעים כי עמו היו שבעים: (ז) וישמע וגו'. בעבור הגמול אשר תשמעו אלי: (ח) הלוך הלכו העצים. פתח דבריו במשל ועם שאין כל דברי הנמשל ידמו להמשל הנה קצת הדברים ידמו ויתר דברי המשל באו ליפות המשל ולהכנים בלב השומע: (ט) החדלתי. וכי אחדל מליתן פריי הטוב: בי. ר"ל בפריי: יכבדו וגו'. כי בשמן זית מכבדים את המקום בנרות המנורה ואת האנשים במשיחת הכהנים והמלכים: והלכתי. ר"ל וכי אעזוב עסקי ואלך להיות מתנועע ומטולטל בעבור צרכי העצים כי אם אמלוך אעזוב בע"כ עסקי לטרוח בצרכי המלוכה: (יג) המשמח וגו'. כי אין אומרים שירה בבית המקדש כי אם בעת ניסוך היין ובאנשים נאמר ויין ישמח לבב אנוש (תהלים ק"ד):

מְלֹךְ־עָלֵינוּ: טו וַיֹּאמֶר הָאָטָד אֶל־הָעֵצִים אִם בֶּאֱמֶת אַתֶּם
מֹשְׁחִים אֹתִי לְמֶלֶךְ עֲלֵיכֶם בֹּאוּ חֲסוּ בְצִלִּי וְאִם־אַיִן
תֵּצֵא אֵשׁ מִן־הָאָטָד וְתֹאכַל אֶת־אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן: טז וְעַתָּה
אִם־בֶּאֱמֶת וּבְתָמִים עֲשִׂיתֶם וַתַּמְלִיכוּ אֶת־אֲבִימֶלֶךְ וְאִם־
טוֹבָה עֲשִׂיתֶם עִם־יְרֻבַּעַל וְעִם־בֵּיתוֹ וְאִם־כִּגְמוּל יָדָיו
עֲשִׂיתֶם לוֹ: יז אֲשֶׁר־נִלְחַם אָבִי עֲלֵיכֶם וַיַּשְׁלֵךְ אֶת־
נַפְשׁוֹ מִנֶּגֶד וַיַּצֵּל אֶתְכֶם מִיַּד מִדְיָן: יח וְאַתֶּם קַמְתֶּם
עַל־בֵּית אָבִי הַיּוֹם וַתַּהַרְגוּ אֶת־בָּנָיו שִׁבְעִים אִישׁ עַל־
אֶבֶן אֶחָת וַתַּמְלִיכוּ אֶת־אֲבִימֶלֶךְ בֶּן־אֲמָתוֹ עַל־בַּעֲלֵי
שְׁכֶם כִּי אֲחִיכֶם הוּא: יט וְאִם־בֶּאֱמֶת וּבְתָמִים עֲשִׂיתֶם
עִם־יְרֻבַּעַל וְעִם־בֵּיתוֹ הַיּוֹם הַזֶּה שִׂמְחוּ בַּאֲבִימֶלֶךְ וְיִשְׂמַח
גַּם־הוּא בָּכֶם: כ וְאִם־אַיִן תֵּצֵא אֵשׁ מֵאֲבִימֶלֶךְ וְתֹאכַל

ר ש" י

ספינ"ס בלע"ז: (טו) אם באמת · שאני הגון למלכות:

מצודת דוד

(טו) אם באמת · לא דרך לעג לנאק בי כ"א לנאק בי"ז: חסו בצלי · ר"ל במעט הצל שיש בי אהיה עליכם למחסה: ואם אין · שלא באמת תמשחו אותי כ"א לנאק בי: תצא אש · ר"ל דעו כי סוף הדבר יהיה שממני תצא האש ותשרוף את הארזים הגבוהים ואני עמהם: (טז) ועתה · ר"ל עתה שמעו הנמשל: אם באמת · ר"ל וכי באמת ובתמים עשיתם מה שהמלכתם את אבימלך וכי טובה עשיתם וכו' וכי כגמול וכו' בתמיה: (יז) אשר נלחם · ר"ל הלא גמול ידיו היה לטובה אשר נלחם אבי בעבורכם והיכן נפשו במלחמה והיה מהראוי לשלם לו כגמול ידיו: (יח) ואתם קמתם · לא די שלא שלמתם טובה כ"א עוד עשיתם הרעה: בן אמתו · בן שפחתו ולא מבני אשתו הגבירה: כי אחיכם הוא · לא המלכתם אותו בעבור כבוד אבי כי אם על שהוא קרוב לכם מאמו השפחה: (יט) ואם באמת וגו' היום הזה · ר"ל ואם עכ"ז תאמרו אם מתחלה עשינו הרעה להרוג את בני גדעון מ"מ היום הזה מה שהמלכנו את אבימלך בנו הוא לכבוד גדעון וביתו ואמר אם כדבריכם כן הוא שבאמת ובתמים וגו' היום הזה אזי יהיה גמולכם אשר תשמחו זה בזה: (כ) ואם אין ·

מצודת ציון

מין קוץ וכן גורן האטד (בראשית נ'): (טו) ותאכל · ותשרוף: (כ) אש · ר"ל להב המחלוקת:

אֶת־בַּעֲלֵי שְׁכֶם וְאֶת־בֵּית מִלּוֹא וְתֵצֵא אֵשׁ מִבַּעֲלֵי שְׁכֶם
וּמִבֵּית מִלּוֹא וְתֹאכַל אֶת־אֲבִימֶלֶךְ׃ כא וַיָּנָס יוֹתָם וַיִּבְרַח
וַיֵּלֶךְ בְּאֵרָה וַיֵּשֶׁב שָׁם מִפְּנֵי אֲבִימֶלֶךְ אָחִיו׃ כב וַיָּשַׂר
אֲבִימֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל שָׁלֹשׁ שָׁנִים׃ כג וַיִּשְׁלַח אֱלֹהִים
רוּחַ רָעָה בֵּין אֲבִימֶלֶךְ וּבֵין בַּעֲלֵי שְׁכֶם וַיִּבְגְּדוּ בַעֲלֵי־
שְׁכֶם בַּאֲבִימֶלֶךְ׃ כד לָבוֹא חֲמַס שִׁבְעִים בְּנֵי־יְרֻבָּעַל
וְדָמָם לָשׂוּם עַל־אֲבִימֶלֶךְ אֲחִיהֶם אֲשֶׁר הָרַג אוֹתָם וְעַל
בַּעֲלֵי שְׁכֶם אֲשֶׁר־חִזְּקוּ אֶת־יָדָיו לַהֲרֹג אֶת־אֶחָיו׃
כה וַיָּשִׂימוּ לוֹ בַעֲלֵי שְׁכֶם מְאָרְבִים עַל רָאשֵׁי הֶהָרִים
וַיִּגְזְלוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר־יַעֲבֹר עֲלֵיהֶם בַּדָּרֶךְ וַיֻּגַּד לַאֲבִימֶלֶךְ׃
כו וַיָּבֹא גַּעַל בֶּן־עֶבֶד וְאֶחָיו וַיַּעַבְרוּ בִּשְׁכֶם וַיִּבְטְחוּ־בוֹ
בַּעֲלֵי שְׁכֶם׃ כז וַיֵּצְאוּ הַשָּׂדֶה וַיִּבְצְרוּ אֶת־כַּרְמֵיהֶם וַיִּדְרְכוּ
וַיַּעֲשׂוּ הִלּוּלִים וַיָּבֹאוּ בֵּית אֱלֹהֵיהֶם וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ וַיְקַלְלוּ

ר ש " י

(כב) וישר · על כרחם נהג רבנות וגאוה : (כג) רוח רעה · שנאה שלנ"ש בלע"ז:(כו) געל בן עבד · מאומה אחרת היה : (כז) ויעשו הלולים· ועבדו

מצודת ציון

(כב)וישר·מל' שררה:(כג)רוח רעה· ר"ל שנאה ומריבה:(כד) חמס· גזל : (כז) ויבצרו · הוא תלישת הפרי כמו כי תבצור כרמך (דברים כ"ד) : וידרכו · להוציא היין מן הענבים דורכים ורומסים על גביהם: הלולים·

מצודת דוד

ר"ל ואם אין הדבר בעבור כבוד אבי וביתי כ"א בעבור שהוא אחיכם מן האם אזי יהיה גמולכם להיות שנאה ומריבה בין אבימלך ובין אנשי שכם ובית מלוא הסמוך לשכם ותאבדו כולכם וכאשר אמרה אטד אל העצים : (כא) מפני אבימלך · מפני יראת אבימלך שלא יהרגנו : (כד) לבא חמס · ר"ל מה' היתה למען יבא גמול החמס שחמסו המלוכה מבני גדעון וגמול דמם לשום העונש על אבימלך אשר הרגם וגו' : (כה) לו · לאבימלך לתפשו ולהרגו : ויגזלו · בהיותם מתמידים לשבת יחידים בראשי ההרים ועל כי מרדו באבימלך עשו הישר בעיניהם : ויגד לאבימלך אשר הקימו עליו מארבים והיה נשמר מלבוא לשכם : (כו) ויבטחו בו · חשבו שיעזרם הוא מול אבימלך : (כז) ויצאו השדה · כי קדם בוא געל אליהם פחדו מאבימלך לצאת השדה

אֶת־אֲבִימֶלֶךְ׃ כח וַיֹּאמֶר ׀ גַּעַל בֶּן־עֶבֶד מִי־אֲבִימֶלֶךְ
וּמִי־שְׁכֶם כִּי נַעַבְדֶנּוּ הֲלֹא בֶן־יְרֻבַּעַל וּזְבֻל פְּקִידוֹ עִבְדוּ
אֶת־אַנְשֵׁי חֲמוֹר אֲבִי שְׁכֶם וּמַדּוּעַ נַעַבְדֶנּוּ אֲנָחְנוּ׃
כט וּמִי יִתֵּן אֶת־הָעָם הַזֶּה בְּיָדִי וְאָסִירָה אֶת־אֲבִימֶלֶךְ
וַיֹּאמֶר לַאֲבִימֶלֶךְ רַבֶּה צְבָאֲךָ וָצֵאָה׃ ל וַיִּשְׁמַע זְבֻל שַׂר
הָעִיר אֶת־דִּבְרֵי גַּעַל בֶּן־עָבֶד וַיִּחַר אַפּוֹ׃ לא וַיִּשְׁלַח
מַלְאָכִים אֶל־אֲבִימֶלֶךְ בְּתָרְמָה לֵאמֹר הִנֵּה גַעַל בֶּן־עֶבֶד

הב׳ בסגול

רש״י

אנגין: (כח) מי אבימלך ומי שכם · מי אבימלך להיות שר על שכם ומי שכם להיות עבדים לאבימלך הלא בן ירובעל היה אבימלך והוא מן עפרת אבי העזרי: וזבול פקידו · וזה פקיד העיר ששמו זבול פקידו של אבימלך הוא ואדוניו אין לו משפט מלוכה בעיר ואף פקידו אינו כלום: עבדו את אנשי חמור · אם באתם לקנות לכם אדונים באו ועבדו את אנשי חמור שהיה נשיא הארץ מקדם: ומדוע נעבדנו לאבימלך: (כט) ויאמר לאבימלך · ויאמר געל בפני זבול שודיע לאבימלך: רבה צבאך וצאה · מן המקום שאתה שם ונראה את גדולתך: (לא) בתרמה · כמו במרמה בתרמית כלומר

מצודת דוד

מצודת ציון

והיו נסגרים בהעיר: (כח) מי שמחות ובדרז״ל מחמת סגולת אבימלך ומי שכם · ר״ל הלא מהראוי (כתובות ס׳): (כט) צבאך · נלאות שהנכבד ימשול על פחותים ונבזים

והנה נהפוך הוא כי מי אבימלך הלא הוא פחות ונבזה ומי שכם ר״ל הלא בעלי שכם המה נכבדי הארץ: כי נעבדנו · אשר נעבוד לאבימלך וכלל עצמו עמהם על כי ישב בשכם ועמהם ישב: הלא בן ירובעל · ר״ל וכי הוא ירובעל עצמו שעשה לכם תשועה הלא בנו הוא ואין לעבדו בעבור אביו: וזבול פקידו · הלא זבול הוא פקידו ולא העמיד מן ירובעל עצמו ואם אין מהראוי לעבוד לאבימלך מכ״ש לפקידו: עבדו את אנשי חמור · ר״ל ואם מהראוי לעבדו בעבור שמשל בכם אביו א״כ לכו ועבדו את אנשי חמור כי חמור היה אבי שכם ר״ל שר של שכם א״כ עבדו בניו בעבור שמשל אביהם: ומדוע · ר״ל ואם בעבור תשועת גדעון מהראוי לעבוד גם לבנו זה היה ראוי למי שעשה התשועה לאבותיכם שכבר מתו ומדוע נעבדנו אנחנו הלא לא לנו היתה התשועה: (כט) ומי יתן · הלואי והיה העם הזה ברשותי אז הייתי מסירו מהמלוכה מכל וכל: ויאמר לאבימלך · אמר להגיד לאבימלך הרבה לכחך מה שתוכל ובוא עמי למלחמה: (לא) בתרמה · בהיותו יושב בתרמה והיא ארומה האמור למטה ובשתי

הפעמים

וְאֶחָיו בָּאִים שְׁכֶמָה וְהִנָּם צָרִים אֶת־הָעִיר עָלֶיךָ׃
לב וְעַתָּה קוּם לַיְלָה אַתָּה וְהָעָם אֲשֶׁר־אִתָּךְ וֶאֱרֹב
בַּשָּׂדֶה׃ לג וְהָיָה בַבֹּקֶר כִּזְרֹחַ הַשֶּׁמֶשׁ תַּשְׁכִּים וּפָשַׁטְתָּ
עַל־הָעִיר וְהִנֵּה־הוּא וְהָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ יֹצְאִים אֵלֶיךָ
וְעָשִׂיתָ לּוֹ כַּאֲשֶׁר תִּמְצָא יָדֶךָ׃ לד וַיָּקָם אֲבִימֶלֶךְ וְכָל־
הָעָם אֲשֶׁר־עִמּוֹ לָיְלָה וַיֶּאֶרְבוּ עַל־שְׁכֶם אַרְבָּעָה רָאשִׁים׃
לה וַיֵּצֵא גַּעַל בֶּן־עֶבֶד וַיַּעֲמֹד פֶּתַח שַׁעַר הָעִיר וַיָּקָם
אֲבִימֶלֶךְ וְהָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ מִן־הַמַּאְרָב׃ לו וַיַּרְא־גַעַל
אֶת־הָעָם וַיֹּאמֶר אֶל־זְבֻל הִנֵּה־עָם יוֹרֵד מֵרָאשֵׁי הֶהָרִים
וַיֹּאמֶר אֵלָיו זְבֻל אֵת צֵל הֶהָרִים אַתָּה רֹאֶה כָּאֲנָשִׁים׃
לז וַיֹּסֶף עוֹד גַּעַל לְדַבֵּר וַיֹּאמֶר הִנֵּה־עָם יוֹרְדִים מֵעִם
טַבּוּר הָאָרֶץ וְרֹאשׁ־אֶחָד בָּא מִדֶּרֶךְ אֵלוֹן מְעוֹנְנִים׃
לח וַיֹּאמֶר אֵלָיו זְבֻל אַיֵּה אֵפוֹא פִיךָ אֲשֶׁר תֹּאמַר מִי

רש"י

בלט ובסתר : (לד) ארבעה ראשים · ד' כתות : (לז) מעם טבור הארץ · מן תוקפא דארעא מהר הגבוה שבכולם : אלון מעוננים · מישר מעוננים :

מצודת ציון

עם : (לא) צרים · מלשון מצור : עליך · בעבורך : (לג) ופשטת · ענין פזור כדרך הנלחמים : (לד) ראשים · חלקים : (לז) טבור · מילוע הארץ וגבהו נקרא טבור ע"ש שהטבור והוא השרר שבאדם הוא כגובה הגוף ובאמצעיתו וכן על טבור הארץ (יחזקאל ל"ח) : (לח) איה אפוא · הוא כפל ענין במלות שונות : פיך ·

מצודת דוד

השמות היתה נקראת : והנם · געל ואחיו מפתים אנשי העיר לעשות העיר מצור בעבורך שלא תכנס בה (וכמו שיקרא מצור כאשר יצורו מבחוץ לבלי תת יוצא מתוכה כן יקרא מצור כאשר יצורו מבפנים לבלי תת בוא לתוכה) : (לג) יצאים · כאשר התפאר באמרי פיו : כאשר תמצא ידך · ר"ל כפי יכלתך אם להרגו אם לתפשו : (לה) מן המארב · ללכת על העיר למלחמה : (לו) באנשים · צל ההרים הם הנראים לך כאנשים וכונתו היתה לבל יכיר בהם עד אשר יבואו פתאום : (לז) הנה עם · לא צל הרים הוא כי

אֲבִימֶלֶךְ כִּי נַעַבְדֶנּוּ הֲלֹא זֶה הָעָם אֲשֶׁר־מָאַסְתָּה בּוֹ
צֵא־נָא עַתָּה וְהִלָּחֶם בּוֹ׃ לט וַיֵּצֵא גַעַל לִפְנֵי בַּעֲלֵי שְׁכֶם
וַיִּלָּחֶם בַּאֲבִימֶלֶךְ׃ מ וַיִּרְדְּפֵהוּ אֲבִימֶלֶךְ וַיָּנָס מִפָּנָיו וַיִּפְּלוּ
חֲלָלִים רַבִּים עַד־פֶּתַח הַשָּׁעַר׃ מא וַיֵּשֶׁב אֲבִימֶלֶךְ בָּארוּמָה
וַיְגָרֶשׁ זְבֻל אֶת־גַּעַל וְאֶת־אֶחָיו מִשֶּׁבֶת בִּשְׁכֶם׃ מב וַיְהִי
מִמָּחֳרָת וַיֵּצֵא הָעָם הַשָּׂדֶה וַיַּגִּדוּ לַאֲבִימֶלֶךְ׃ מג וַיִּקַּח
אֶת־הָעָם וַיֶּחֱצֵם לִשְׁלֹשָׁה רָאשִׁים וַיֶּאֱרֹב בַּשָּׂדֶה
וַיַּרְא וְהִנֵּה הָעָם יֹצֵא מִן־הָעִיר וַיָּקָם עֲלֵיהֶם וַיַּכֵּם׃
מד וַאֲבִימֶלֶךְ וְהָרָאשִׁים אֲשֶׁר עִמּוֹ פָּשְׁטוּ וַיַּעַמְדוּ פֶּתַח
שַׁעַר הָעִיר וּשְׁנֵי הָרָאשִׁים פָּשְׁטוּ עַל־כָּל־אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה
וַיַּכּוּם׃ מה וַאֲבִימֶלֶךְ נִלְחָם בָּעִיר כֹּל הַיּוֹם הַהוּא וַיִּלְכֹּד
אֶת־הָעִיר וְאֶת־הָעָם אֲשֶׁר־בָּהּ הָרָג וַיִּתֹּץ אֶת־הָעִיר
וַיִּזְרָעֶהָ מֶלַח׃ מו וַיִּשְׁמְעוּ כָּל־בַּעֲלֵי מִגְדַּל־שְׁכֶם וַיָּבֹאוּ
אֶל־צְרִיחַ בֵּית אֵל בְּרִית׃ מז וַיֻּגַּד לַאֲבִימֶלֶךְ כִּי הִתְקַבְּצוּ

רש"י

(מב) ויצא העם השדה · אנשי שכם : ויגידו · המגידים לאבימלך שיצאו
בני העיר אל השדה לעשות חפציהם : (מד) פתח שער העיר · שלא יוכלו
ליכנס : (מו) צריח · יער שכפו אילנות ופסגים סביב סביב וקורין אותו
פלייש"ר בלע"ז : בית אל ברית · אותו צריח היה של בעל ברית שם של

מצודת דוד

הנה עם יורדים וכו׳ : (לח) הלא
זה העם · המה עמו של מי אשר
מאסת בו : (לט) לפני וגו׳ · ר"ל
בראש כולם : (מ) עד פתח · ממקום
המלחמה עד בואם פתח השער נפלו
חללים : (מא) וישב · ר"ל חזר לשבת
בארומה כמאז : ויגרש · לאח"ז כאשר
חזקה ידו : (מב) ויגידו · מאנשי אבימלך : (מג) את העם · אשר עמו :
וירא · וכאשר ראה : (מד) והראשים · ר"ל אחד מהראשים : פתח שער ·
לבל יצאו מן העיר לעזור להעם שבשדה : (מה) ויזרעה מלח · פזר
מלח לקלקל השדות : (מו) וישמעו וגו׳ · כי מגדל שכם לא עמדה בתוך

מצודת ציון

מאמרך : (מג) ויחצם · ויחלקם :
(מז) צריח · מגדל גבוה יקרא
צריח וכן ובסלעים ובצריחים
(ש"א י"ג) והוא מלשון הרמת קול
כמו יריע אף יצריח (ישעיה מ"ב) כי
הצופה העומד על מגדל גבוה צריך

כָּל־בַּעֲלֵי מִגְדַּל־שְׁכֶם׃ מח וַיַּעַל אֲבִימֶלֶךְ הַר־צַלְמוֹן הוּא
וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ וַיִּקַּח אֲבִימֶלֶךְ אֶת־הַקַּרְדֻּמּוֹת בְּיָדוֹ
וַיִּכְרֹת שׂוֹכַת עֵצִים וַיִּשָּׂאֶהָ וַיָּשֶׂם עַל־שִׁכְמוֹ וַיֹּאמֶר אֶל־
הָעָם אֲשֶׁר־עִמּוֹ מָה רְאִיתֶם עָשִׂיתִי מַהֲרוּ עֲשׂוּ כָמוֹנִי׃
מט וַיִּכְרְתוּ גַם־כָּל־הָעָם אִישׁ שׂוֹכֹה וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי אֲבִימֶלֶךְ
וַיָּשִׂימוּ עַל־הַצְּרִיחַ וַיַּצִּיתוּ עֲלֵיהֶם אֶת־הַצְּרִיחַ בָּאֵשׁ
וַיָּמֻתוּ גַּם כָּל־אַנְשֵׁי מִגְדַּל־שְׁכֶם כְּאֶלֶף אִישׁ וְאִשָּׁה׃
נ וַיֵּלֶךְ אֲבִימֶלֶךְ אֶל־תֵּבֵץ וַיִּחַן בְּתֵבֵץ וַיִּלְכְּדָהּ׃
נא וּמִגְדַּל־עֹז הָיָה בְתוֹךְ־הָעִיר וַיָּנֻסוּ שָׁמָּה כָּל־הָאֲנָשִׁים
וְהַנָּשִׁים וְכֹל בַּעֲלֵי הָעִיר וַיִּסְגְּרוּ בַּעֲדָם וַיַּעֲלוּ עַל־גַּג
הַמִּגְדָּל׃ נב וַיָּבֹא אֲבִימֶלֶךְ עַד־הַמִּגְדָּל וַיִּלָּחֶם בּוֹ וַיִּגַּשׁ
עַד־פֶּתַח הַמִּגְדָּל לְשָׂרְפוֹ בָאֵשׁ׃ נג וַתַּשְׁלֵךְ אִשָּׁה אַחַת
פֶּלַח רֶכֶב עַל־רֹאשׁ אֲבִימֶלֶךְ וַתָּרִץ אֶת־גֻּלְגָּלְתּוֹ׃ נד וַיִּקְרָא
מְהֵרָה אֶל־הַנַּעַר ׀ נֹשֵׂא כֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ שְׁלֹף חַרְבְּךָ
וּמוֹתְתֵנִי פֶּן־יֹאמְרוּ לִי אִשָּׁה הֲרָגָתְהוּ וַיִּדְקְרֵהוּ נַעֲרוֹ

רש"י

עבודת כוכבים שלהם וצלמון יער היה שם ויש פותרין צרית ווש"ש בלע"ז שעושין בקרקע: (מח) שוכת עצים · ענף עצים: (נג) פלח רכב · חתיכת אבן של ריחים העליונה שקרוים רכב: ותרץ · ופרוצץ: (נד) פן יאמרו

מצודת ציון

להשמיע דברו בהרמת קול: (מח) הקרדומות · גרזן שמבקעין בו עצים כמו את קרדומו (ש"א י"ג): שוכת · ענף גדול ובמשנה לא יקוץ את השוכה (ב"ק קי"ד) והוא מלשון סכך: (מט) ויציתו · מלשון הצתה והבערה: (נא) ומגדל עוז · ומגדל חזק: (נג) פלח · כן נקרא אבן הריחים כמו פלח תחתית (איוב מ"א): רכב · הוא האבן עליון מהריחים הרוכב על התחתית: ותרץ · מלשון רציצה ושבירה: גלגלתו · ראשו כמו ואת גלגלתו (דה"א י'): (נד) לי · עלי: וידקרהו · ענין תחיבה בגוף

מצודת דוד

העיר: (מח) מה ראיתם עשיתי · כמו ראיתם מה עשיתי וכו': (מט) על הצריח · ר"ל סמוך לה: (נב) עד פתח · כי השער היה נעול: (נד) נושא כליו · כלי זיינו: אשה הרגתהו ·

וָיָּמֹת׃ נה וַיִּרְאוּ אִישׁ־יִשְׂרָאֵל כִּי־מֵת אֲבִימֶלֶךְ וַיֵּלְכוּ
אִישׁ לִמְקֹמוֹ׃ נו וַיָּשֶׁב אֱלֹהִים אֵת רָעַת אֲבִימֶלֶךְ אֲשֶׁר
עָשָׂה לְאָבִיו לַהֲרֹג אֶת־שִׁבְעִים אֶחָיו׃ נז וְאֵת כָּל־רָעַת
אַנְשֵׁי שְׁכֶם הֵשִׁיב אֱלֹהִים בְּרֹאשָׁם וַתָּבֹא אֲלֵיהֶם קִלְלַת
יוֹתָם בֶּן־יְרֻבָּעַל׃ י א וַיָּקָם אַחֲרֵי אֲבִימֶלֶךְ לְהוֹשִׁיעַ
אֶת־יִשְׂרָאֵל תּוֹלָע בֶּן־פּוּאָה בֶּן־דּוֹדוֹ אִישׁ יִשָּׂשכָר וְהוּא־
יֹשֵׁב בְּשָׁמִיר בְּהַר אֶפְרָיִם׃ ב וַיִּשְׁפֹּט אֶת־יִשְׂרָאֵל עֶשְׂרִים
וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה וַיָּמָת וַיִּקָּבֵר בְּשָׁמִיר׃ ג וַיָּקָם אַחֲרָיו יָאִיר
הַגִּלְעָדִי וַיִּשְׁפֹּט אֶת־יִשְׂרָאֵל עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה׃
ד וַיְהִי־לוֹ שְׁלֹשִׁים בָּנִים רֹכְבִים עַל־שְׁלֹשִׁים עֲיָרִים וּשְׁלֹשִׁים
עֲיָרִים לָהֶם לָהֶם יִקְרְאוּ ׀ חַוֺּת יָאִיר עַד הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר
בְּאֶרֶץ הַגִּלְעָד׃ ה וַיָּמָת יָאִיר וַיִּקָּבֵר בְּקָמוֹן׃ ו וַיֹּסִפוּ ׀
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיַּעַבְדוּ אֶת־
הַבְּעָלִים וְאֶת־הָעַשְׁתָּרוֹת וְאֶת־אֱלֹהֵי אֲרָם וְאֶת־אֱלֹהֵי
צִידוֹן וְאֵת ׀ אֱלֹהֵי מוֹאָב וְאֵת אֱלֹהֵי בְנֵי־עַמּוֹן וְאֵת
אֱלֹהֵי פְלִשְׁתִּים וַיַּעַזְבוּ אֶת־יְהוָה וְלֹא עֲבָדוּהוּ׃ ז וַיִּחַר־

רש"י

לי · פן יאמרו עלי : (א) בן דודו · כך שמו : (ד) עירים · עילין· סוסים בחורים : ושלשים עירים להם · ושלשים ערים בלא חומה להם לכך נקראו עיירים לשון עיירות : (ו) את הבעלים וגו׳ · שבע עבודות כוכבים נמנו כאן : ויעזבו את ה׳ ולא עבדוהו · אפילו בשותפות עם אלו :

מצודת דוד · מצודת ציון

ולקלון יחשב לו : (נו) את רעת · וכן כל הנמלא ידקר (ישעיה י"ג) :
את גמול רעת : (ס) וימת · בתוך י (א) דודו · שם איש : עירים ·
שנת עשרים ושלש ועלתה השנה לו כן יקרא החמור בעודו קטן כמו עיר
וליאיר ששפט אחריו כ"כ בס"ע :
(ד) רוכבים וגו׳ · והוא דבר חשיבות : חות יאיר · על כי נאמר
בתורה שיאיר בן מנשה קרא לעריו חות יאיר ולפי שהיה שמו כשמו וע־י
בניו היו מרובות קראם ג"כ חות יאיר : (ו) ויעזבו · ר"ל עזבו את ה׳ מכל

אַף יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּמְכְּרֵם בְּיַד פְּלִשְׁתִּים וּבְיַד בְּנֵי
עַמּוֹן : ח וַיִּרְעֲצוּ וַיְרֹצְצוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁנָה הַהִיא
שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה שָׁנָה אֶת־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּעֵבֶר
הַיַּרְדֵּן בְּאֶרֶץ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בַּגִּלְעָד : ט וַיַּעַבְרוּ בְנֵי־עַמּוֹן
אֶת־הַיַּרְדֵּן לְהִלָּחֵם גַּם־בִּיהוּדָה וּבְבִנְיָמִין וּבְבֵית אֶפְרָיִם
וַתֵּצֶר לְיִשְׂרָאֵל מְאֹד : י וַיִּזְעֲקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה
לֵאמֹר חָטָאנוּ לָךְ וְכִי עָזַבְנוּ אֶת־אֱלֹהֵינוּ וַנַּעֲבֹד אֶת־
הַבְּעָלִים : יא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֲלֹא מִמִּצְרַיִם
וּמִן־הָאֱמֹרִי מִן־בְּנֵי עַמּוֹן וּמִן־פְּלִשְׁתִּים : יב וְצִידוֹנִים
וַעֲמָלֵק וּמָעוֹן לָחֲצוּ אֶתְכֶם וַתִּצְעֲקוּ אֵלַי וָאוֹשִׁיעָה אֶתְכֶם
מִיָּדָם : יג וְאַתֶּם עֲזַבְתֶּם אוֹתִי וַתַּעַבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים
לָכֵן לֹא־אוֹסִיף לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם : יד לְכוּ וְזַעֲקוּ אֶל־

רש"י

(ח) בשנה ההיא · בשמת יאיר : אשר בעבר הירדן · ארץ ראובן וגד וחצי המנשה שהיו שכניהם : (יא) הלא ממצרים · ז' תשועות יש כאן כנגד ז' עבודות כוכבים שהיו עובדים : (יב) ומעון · שם אומה :

מצודת ציון

בן אתונות (זכריה ט') עירים תנינא· כמו ערים ובדרך צחות אמר עירים לזווגו עם עירים שזכר : (ז) וימכרם· ר"ל מסרם : (ח) וירעצו · ענין שבירה כמו תרעץ אויב (שמות ט"ו) : וירצצו · אף הוא ענין שבירה כמו קנה רצוץ (ישעיה מ"ב) : (ט) ותצר·

מצודת דוד

וכל ולא עבדוהו אפילו בשתוף עם כל אלו עבודות כוכבים : (ח) בשנה ההיא וגו' · ר"ל מיד בשנה שמת יאיר התחילו לרעוץ ולרוצץ את ישראל ושמנה עשר שנה בתמיד הדבר ור"ל לא היה בהדרגה כי אם בפעם אחת ולא כדרך שאר המשעבדים : את כל וגו' · יפרש מה שנאמר בתחלת המקרא בני ישראל הם כל בני ישראל אשר בעבר הירדן : (י) וכי עזבנו וגו' ונעבוד וגו' · וי"ו הראשון מוסיף על הוי"ו השני והשני על הראשון ור"ל עשינו חטא כפול את ה' עזבנו ואת הבעלים עבדנו : (יא) ויאמר ה' · ע"י נביא בא להם דבר ה': ממצרים · ר"ל מקושי שעבוד מצרים : (יב) לחצו אתכם · אשר לחצו אתכם ומוסב גם על הנזכרים במקרא שלפניו: ותצעקו ·

הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בְּחַרְתֶּם בָּם הֵמָּה יוֹשִׁיעוּ לָכֶם בְּעֵת
צָרַתְכֶם׃ טו וַיֹּאמְרוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה חָטָאנוּ עֲשֵׂה־
אַתָּה לָנוּ כְּכָל־הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ אַךְ הַצִּילֵנוּ נָא הַיּוֹם הַזֶּה׃
טז וַיָּסִירוּ אֶת־אֱלֹהֵי הַנֵּכָר מִקִּרְבָּם וַיַּעַבְדוּ אֶת־יְהוָה
וַתִּקְצַר נַפְשׁוֹ בַּעֲמַל יִשְׂרָאֵל׃ יז וַיִּצָּעֲקוּ בְּנֵי עַמּוֹן וַיַּחֲנוּ
בַּגִּלְעָד וַיֵּאָסְפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲנוּ בַּמִּצְפָּה׃ יח וַיֹּאמְרוּ
הָעָם שָׂרֵי גִלְעָד אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר יָחֵל
לְהִלָּחֵם בִּבְנֵי עַמּוֹן יִהְיֶה לְרֹאשׁ לְכֹל יֹשְׁבֵי גִלְעָד׃
יא א וְיִפְתָּח הַגִּלְעָדִי הָיָה גִּבּוֹר חַיִל וְהוּא בֶּן־אִשָּׁה זוֹנָה
וַיּוֹלֶד גִּלְעָד אֶת־יִפְתָּח׃ ב וַתֵּלֶד אֵשֶׁת־גִּלְעָד לוֹ בָּנִים
וַיִּגְדְּלוּ בְנֵי־הָאִשָּׁה וַיְגָרְשׁוּ אֶת־יִפְתָּח וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא־
תִנְחַל בְּבֵית־אָבִינוּ כִּי בֶּן־אִשָּׁה אַחֶרֶת אָתָּה׃ ג וַיִּבְרַח
יִפְתָּח מִפְּנֵי אֶחָיו וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ טוֹב וַיִּתְלַקְּטוּ אֶל־יִפְתָּח

רש״י

(טז) ותקצר נפשו בעמל · כביכול לא היה רחבת מקום לסבול וליכנס שם צרה שהיה לו בעמל ישראל : (יז) ויצעקו · נאספו ע״י כרוז :

מצודת דוד

והנה נעקתם אלי והושעתי לכם : (יד) המה יושיעו · אמר בדרך לעג והתול : (טו) ככל הטוב בעיניך · במשפט היסר בעיניך רק נפלה נא ביד ה׳ וביד אדם בל נפול : (טז) ותקצר נפשו · ר״ל קצרה רצונו של מקום בדבר עמל ישראל כי מתחלה היה רצון המקום להרבות עמלם בעבור החטאם הרב ועתה בשובם לה׳ קצרה רצונו מלהרבות עמל ר״ל נחם ה׳ על הרעה : (יח) מי האיש · ר״ל דעו מי האיש יהיה מי שיהיה אשר יחל וכו׳ יהיה לראש : יא (א) ויולד גלעד · ר״ל עם שאמו היתה זונה מ״מ היה הדבר ברור שגלעד הוליד את יפתח ולא אחר הולידו : (ב) ותלד · אף ״ז ילדה לו אשתו הנשואה אליו : ויגרשו · בחזקה ובאלמות : בן אשה אחרת · חסו על כבוד אביהם ולא זכרו שם זונה : (ג) ויתלקטו · ממקומות מתולפות :

מצודת ציון

מל׳ צר ודחק : (טז) ותקצר · מל׳ קצר : נפשו · רצונו כמו אם יש את נפשכם (בראשית כ״ג) : (יז) ויצעקו · ענין אסיפה הבא בצעקת המאסף : (יח) יחל · יתחיל :

אֲנָשִׁים רֵיקִים וַיֵּצְאוּ עִמּוֹ׃ ד וַיְהִי מִיָּמִים וַיִּלָּחֲמוּ בְנֵי־
עַמּוֹן עִם־יִשְׂרָאֵל׃ ה וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־נִלְחֲמוּ בְנֵי־עַמּוֹן עִם־
יִשְׂרָאֵל וַיֵּלְכוּ זִקְנֵי גִלְעָד לָקַחַת אֶת־יִפְתָּח מֵאֶרֶץ טוֹב׃
ו וַיֹּאמְרוּ לְיִפְתָּח לְכָה וְהָיִיתָה לָּנוּ לְקָצִין וְנִלָּחֲמָה בִּבְנֵי
עַמּוֹן׃ ז וַיֹּאמֶר יִפְתָּח לְזִקְנֵי גִלְעָד הֲלֹא אַתֶּם שְׂנֵאתֶם
אוֹתִי וַתְּגָרְשׁוּנִי מִבֵּית אָבִי וּמַדּוּעַ בָּאתֶם אֵלַי עַתָּה
כַּאֲשֶׁר צַר לָכֶם׃ ח וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי גִלְעָד אֶל־יִפְתָּח לָכֵן
עַתָּה שַׁבְנוּ אֵלֶיךָ וְהָלַכְתָּ עִמָּנוּ וְנִלְחַמְתָּ בִּבְנֵי עַמּוֹן
וְהָיִיתָ לָּנוּ לְרֹאשׁ לְכֹל יֹשְׁבֵי גִלְעָד׃ ט וַיֹּאמֶר יִפְתָּח אֶל־
זִקְנֵי גִלְעָד אִם־מְשִׁיבִים אַתֶּם אוֹתִי לְהִלָּחֵם בִּבְנֵי עַמּוֹן
וְנָתַן יְהוָה אוֹתָם לְפָנָי אָנֹכִי אֶהְיֶה לָכֶם לְרֹאשׁ׃ י וַיֹּאמְרוּ
זִקְנֵי־גִלְעָד אֶל־יִפְתָּח יְהוָה יִהְיֶה שֹׁמֵעַ בֵּינוֹתֵינוּ אִם־לֹא

רש"י

(ד) וילחמו בני עמון · היא האמורה למעלה :

מצודת ציון

יא (ג) טוב · שם אדון הארץ וכן מצינו אם יגאלך טוב (רות ג׳):(ו) לקצין · ענין שררה וכן קצין תהיה לנו (ישעיה

מצודת דוד

ויצאו עמו · בכל אשר יצא הוא : (ד) ויהי מימים וילחמו וגו׳ · ר״ל מה שלחמו בני עמון עם ישראל היה מסוף ימים רבים אחר שנתגרש יפתח :

(ה) לקחת · להשיבו אל גלעד : (ז) ותגרשוני · עזרתם לאחי לגרש אותי : ומדוע וגו׳ · ר״ל ואם תאמרו שבאמת נחמתם על הרעה א״כ למה אחרתם עד כה ומדוע באתם עתה כאשר צר לכם ולא מקודם ונראה מזה שעדיין האיבה במקומה עומדת ומפני הדחק באתם : (ח) לכן · ר״ל לבל תחשוב כזאת שבנו עתה אליך בעצמנו להראות הכנעה גדולה וחיבה יתירה כ״א היה מפני הדחק היה די לשלוח אחריך : והלכת · וכאשר תלך עמנו : לכל יושבי גלעד · ר״ל לא לנו כבאים לבד כ״א לכולם : (ט) אם משיבים · ר״ל אם יוגמר הדבר ואלך למלחמה ונתן ה׳ וכו׳ אז אנכי מעצמי אהיה לכם לראש מצד הדין ור״ל עדיין אין זה הכנעה וחיבה במה שתאמרו להמשיל אותי אחר המלחמה כי בודאי אם אהיה מנוצח לא תאבו עוד להמשיל אותי ואם אנצח אני הנה מן הדין ראוי לי הממשלה ובאלו אמר לא כן הוא כ״א מיד קודם המלחמה תמשילו אותי : (י) ה׳ יהיה שומע · ויהיה

כִּדְבָרְךָ כֵּן נַעֲשֶׂה׃ יא וַיֵּלֶךְ יִפְתָּח עִם־זִקְנֵי גִלְעָד
וַיָּשִׂימוּ הָעָם אוֹתוֹ עֲלֵיהֶם לְרֹאשׁ וּלְקָצִין וַיְדַבֵּר יִפְתָּח
אֶת־כָּל־דְּבָרָיו לִפְנֵי יְהוָה בַּמִּצְפָּה׃ יב וַיִּשְׁלַח יִפְתָּח
מַלְאָכִים אֶל־מֶלֶךְ בְּנֵי־עַמּוֹן לֵאמֹר מַה־לִּי וָלָךְ כִּי־בָאתָ
אֵלַי לְהִלָּחֵם בְּאַרְצִי׃ יג וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ בְּנֵי־עַמּוֹן אֶל־מַלְאֲכֵי
יִפְתָּח כִּי־לָקַח יִשְׂרָאֵל אֶת־אַרְצִי בַּעֲלוֹתוֹ מִמִּצְרַיִם
מֵאַרְנוֹן וְעַד־הַיַּבֹּק וְעַד־הַיַּרְדֵּן וְעַתָּה הָשִׁיבָה אֶתְהֶן
בְּשָׁלוֹם׃ יד וַיּוֹסֶף עוֹד יִפְתָּח וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־מֶלֶךְ
בְּנֵי עַמּוֹן׃ טו וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה אָמַר יִפְתָּח לֹא־לָקַח יִשְׂרָאֵל
אֶת־אֶרֶץ מוֹאָב וְאֶת־אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן׃ טז כִּי בַּעֲלוֹתָם
מִמִּצְרָיִם וַיֵּלֶךְ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר עַד־יַם־סוּף וַיָּבֹא קָדֵשָׁה׃
יז וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים ׀ אֶל־מֶלֶךְ אֱדוֹם לֵאמֹר אֶעְבְּרָה־
נָּא בְאַרְצֶךָ וְלֹא שָׁמַע מֶלֶךְ אֱדוֹם וְגַם אֶל־מֶלֶךְ מוֹאָב
שָׁלַח וְלֹא אָבָה וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּקָדֵשׁ׃ יח וַיֵּלֶךְ בַּמִּדְבָּר

רש"י

(יא) את כל דבריו · התנאי שביניהם: לפני ה' במצפה · למקום שנאספו כולם שהשכינה שורה על רוב צבור: (טז) עד ים סוף · בדרומה של ארץ אדום וארץ אדום בדרומה של ארץ כנען: (יז) אעברה נא בארצך · מדרום לצפון ליכנס לארץ כנען: וגם אל מלך מואב · שהיתה ארצו בסוף ארץ אדום במזרחה של אדום ובדרומה של א"י: ולא אבה · משה רמזה בתורה כאשר

מצודת דוד · מצודת ציון

הוא לעד: כדברך · להמשיל אותך ג'):(יז) אבה־רצה כמו לא אבה יבמי
מיד: (יא) וישימו וגו' מיד עשאוהו
לראש טרם לאתם למלחמה: את כל דבריו· דברי תפלתו ותחנוניו: לפני ה' · כי שם נקבצו רבים מישראל והשכינה שורה על רוב ציבור (ועל שבמצפה נאת יהושע כל המלכים הנאספים עליו לזה קבעוה למקום קבוץ וכן נקבצו שמה בפלגש בגבעה וכן בימי שמואל כשהמליך את שאול): (יב) מה לי ולך · ר"ל מה האיבה והשנאה אשר בינינו מה לי עליך ומה לך עלי ולפי שמגוהו לראש תלה הדבר בעצמו: (יג) בשלום · מבלי מריבה ומלחמה: (טו) את ארץ מואב וגו' · ר"ל אם המחוז ההיא היתה מאז של מואב ועמון הנה בעת שלקחה ישראל לא היתה עוד ארצם וכאשר יפרש במקראות של אחריו: (יז) אעברה נא ·

וַיָּסָב אֶת־אֶרֶץ אֱדוֹם וְאֶת־אֶרֶץ מוֹאָב וַיָּבֹא מִמִּזְרַח־
שֶׁמֶשׁ לְאֶרֶץ מוֹאָב וַיַּחֲנוּן בְּעֵבֶר אַרְנוֹן וְלֹא־בָאוּ בִּגְבוּל
מוֹאָב כִּי אַרְנוֹן גְּבוּל מוֹאָב׃ יט וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים
אֶל־סִיחוֹן מֶלֶךְ־הָאֱמֹרִי מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן וַיֹּאמֶר לוֹ יִשְׂרָאֵל
נַעְבְּרָה־נָּא בְאַרְצְךָ עַד־מְקוֹמִי׃ כ וְלֹא־הֶאֱמִין סִיחוֹן
אֶת־יִשְׂרָאֵל עֲבֹר בִּגְבֻלוֹ וַיֶּאֱסֹף סִיחוֹן אֶת־כָּל־עַמּוֹ וַיַּחֲנוּ
בְּיָהְצָה וַיִּלָּחֶם עִם־יִשְׂרָאֵל׃ כא וַיִּתֵּן יְהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל
אֶת־סִיחוֹן וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ בְּיַד יִשְׂרָאֵל וַיַּכּוּם וַיִּירַשׁ
יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־אֶרֶץ הָאֱמֹרִי יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַהִיא׃ כב וַיִּירְשׁוּ
אֵת כָּל־גְּבוּל הָאֱמֹרִי מֵאַרְנוֹן וְעַד־הַיַּבֹּק וּמִן־הַמִּדְבָּר
וְעַד־הַיַּרְדֵּן׃ כג וְעַתָּה יְהוָה ׀ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הוֹרִישׁ אֶת־
הָאֱמֹרִי מִפְּנֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְאַתָּה תִּירָשֶׁנּוּ׃ כד הֲלֹא אֵת

רש"י

עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים היושבים בער כשם שאדום לא נתנום לעבור כך מואב לא נתנום לעבור: (יח) וילך במדבר · מן המערב למזרח במיצר דרומי של אדום ומואב: ויסב את ארץ אדום · כל דרומה: ואת ארץ מואב · כל דרומה וכשהגיע למקצוע דרומית מזרחית פנה אל הצפון לסבוב את מיצר המזרחי: ויבא ממזרח שמש לארץ מואב ויחנון בעבר ארנון · לסוף מזרחה של ארץ מואב ושם התחילה ארץ סיחון ועוג וכבשו עבר הירדן במזרח ארץ כנען ועברו הירדן ונכנסו לה לארץ כנען דרך המזרח: (כב) ויירשו וגו' מארנון ועד היבק · שאתה אומר שהוא שלך הם מסיחון לקחום: ומן המדבר ועד הירדן · מדברות היו שם לפני הירדן:

מצודת ציון

(דברים כ"ס): (יח) ויחנון · כמו ויחנו והנו"ן יוספת כמו תשמרון: (כא) ויירש · מלשון ירושה: (כג) הוריש · ענין גרושין: תירשנו·

מצודת דוד

לבוא אל ארץ כנען: (יח) ממזרח שמש · במזרחה של מואב: כי ארנון וגו' · ארנון הוא התחלת גבול מואב והמה חנו בהעבר מזה: (יט) עד מקומי · ארץ כנען מקום אשר יתן לי ה': (כ) ולא האמין · כי חשב לרמותו בזה ויכבשו ארצו: (כב) מארנון וגו' · א"כ המחוז ההיא לקחו מסיחון אשר כבש הוא מאז ממואב ומעמון: (כג) מפני עמו ישראל · לשיירשו הם ולא שיוחזר לך וז"ש ואתה תירשנו בתמיה:

אֲשֶׁר יוֹרִישְׁךָ כְּמוֹשׁ אֱלֹהֶיךָ אוֹתוֹ תִירָשׁ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר
הוֹרִישׁ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מִפָּנֵינוּ אוֹתוֹ נִירָשׁ׃ כה וְעַתָּה הֲטוֹב
טוֹב אַתָּה מִבָּלָק בֶּן־צִפּוֹר מֶלֶךְ מוֹאָב הֲרוֹב רָב עִם־
יִשְׂרָאֵל אִם־נִלְחֹם נִלְחַם בָּם׃ כו בְּשֶׁבֶת יִשְׂרָאֵל בְּחֶשְׁבּוֹן
וּבִבְנוֹתֶיהָ וּבְעַרְעוֹר וּבִבְנוֹתֶיהָ וּבְכָל־הֶעָרִים אֲשֶׁר עַל־
יְדֵי אַרְנוֹן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וּמַדּוּעַ לֹא־הִצַּלְתֶּם בָּעֵת
הַהִיא׃ כז וְאָנֹכִי לֹא־חָטָאתִי לָךְ וְאַתָּה עֹשֶׂה אִתִּי רָעָה
לְהִלָּחֶם בִּי יִשְׁפֹּט יְהֹוָה הַשֹּׁפֵט הַיּוֹם בֵּין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וּבֵין בְּנֵי עַמּוֹן׃ כח וְלֹא שָׁמַע מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן אֶל־דִּבְרֵי
יִפְתָּח אֲשֶׁר שָׁלַח אֵלָיו׃ כט וַתְּהִי עַל־יִפְתָּח רוּחַ יְהֹוָה

רש"י

(כו) על ידי ארנון · אצל ארנון שהיה ממואב וידעו שלא היה להם לעבור עליהם שהרי מסיחון כבשום שלקחם ממלך מואב: שלש מאות שנה · משכבשו את הארץ בימי יהושע עד יפתח מכאן יש ללמוד שנות השופטים הנזכרים עד הנה אם שני השעבוד של כל עובדי כוכבים נמנים בתוך ימי השופט אם לאו שנינו בסדר עולם יהושע פרנס את ישראל עשרים ושמונה שנה ואין לי מקרא ממי ללמוד עתניאל ארבעים שנה ושני שעבוד של כושן רשעתים בכללם אחריו אהוד שמונים שנה י"ח שנים שעבוד של עגלון בתוכם הרי קמ"ח שנה דבורה מ' שנה ושני שעבוד יבין בתוכה הרי קפ"ח אחריו שבע שנים של שעבוד מדין וארבעים של גדעון

מצודת דוד

(כד) אשר יורישך כמוש · בדרך לעג אמר: (כה) הרוב רב · וכי עשה הוא מריבה עם ישראל בעבור המקום ההוא עם כי יש בה גם משל מואב: (כו) בשבת ישראל · ר"ל בהיות ישראל יושבין בחשבון וכו' זה שלש מאות שנה (ר"ל קרוב לשלש מאות שנה ועיין בחשבון שנות הדורות): ומדוע לא הצלתם · מיד ישראל: בעת ההיא · במשך הזמן הזה: (כז) לא חטאתי לך · לחרחר ריב עמדי להתנקם בי כי לא עשיתי לך מאומה רע: ישפוט ה' השופט · ר"ל ה' שהוא שופט כל הארץ ישפוט היום בין וגו' וכאם שמקרא: (כט) רוח ה' · רוח גבורה מה' ואומץ הלב:

מצודת ציון

מל' ירושה: (כד) כמוש · שם עבודת כוכבים: הוריש · גרש: נירש · מלשון ירושה: (כה) הרוב רב · מלשון מריבה: (כו) ובבנותיה · הכפרים הסמוכים לה: על ידי · אצל

וַיַּעֲבֹר אֶת־הַגִּלְעָד וְאֶת־מְנַשֶּׁה וַיַּעֲבֹר אֶת־מִצְפֵּה
גִלְעָד וּמִמִּצְפֵּה גִלְעָד עָבַר בְּנֵי עַמּוֹן׃ ל וַיִּדַּר יִפְתָּח
נֶדֶר לַיהוָה וַיֹּאמַר אִם־נָתוֹן תִּתֵּן אֶת־בְּנֵי עַמּוֹן בְּיָדִי׃
לא וְהָיָה הַיּוֹצֵא אֲשֶׁר יֵצֵא מִדַּלְתֵי בֵיתִי לִקְרָאתִי בְּשׁוּבִי
בְשָׁלוֹם מִבְּנֵי עַמּוֹן וְהָיָה לַיהוָה וְהַעֲלִיתִיהוּ עוֹלָה׃
לב וַיַּעֲבֹר יִפְתָּח אֶל־בְּנֵי עַמּוֹן לְהִלָּחֶם בָּם וַיִּתְּנֵם יְהוָה
בְּיָדוֹ׃ לג וַיַּכֵּם מֵעֲרוֹעֵר וְעַד־בּוֹאֲךָ מִנִּית עֶשְׂרִים עִיר
וְעַד אָבֵל כְּרָמִים מַכָּה גְּדוֹלָה מְאֹד וַיִּכָּנְעוּ בְּנֵי עַמּוֹן
מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ לד וַיָּבֹא יִפְתָּח הַמִּצְפָּה אֶל־בֵּיתוֹ
וְהִנֵּה בִתּוֹ יֹצֵאת לִקְרָאתוֹ בְּתֻפִּים וּבִמְחֹלוֹת וְרַק הִיא
יְחִידָה אֵין־לוֹ מִמֶּנּוּ בֵּן אוֹ־בַת׃ לה וַיְהִי כִרְאוֹתוֹ אוֹתָהּ
וַיִּקְרַע אֶת־בְּגָדָיו וַיֹּאמֶר אֲהָהּ בִּתִּי הַכְרֵעַ הִכְרַעְתִּנִי
וְאַתְּ הָיִית בְּעֹכְרָי וְאָנֹכִי פָּצִיתִי פִי אֶל־יְהוָה וְלֹא אוּכַל

רש"י

ושלש של אבימלך הרי רל"ח שניה אחריו כ"ג של תולע וכ"ב של יאיר אלא שעלתה שנה אחת לשניהם וי"ח של בני עמון עד שלא בא יפתח הרי שלש מאות: (כט) עבר בני עמון · אל בני עמון: (לג) אבל כרמים · מישר כרמים: (לה) הכרע הכרעתני · לשון נקבה ודומה לו לבבתני אחותי כלה: היית בעוכרי ·

מצודת ציון

מקומות: (לג) ויכנעו · מלשון הכנעה: (לד) בתופים ובמחולות · שמות כלי ניגון (שמות ט"ו): (לה) אהה · ענין צעקת יללה: הכרע הכרעתני · מלשון כריעה ונפילה: בעוכרי · ענין השחתה ובלבול כמו מה עכרתנו (יהושע ז'): פציתי ·

מצודת דוד

עבר בני עמון · להלחם בהם בארצם: (לא) והיה לה' · ר"ל אם יהיה דבר שאין ראוי להעלות לעולה יהיה קדש לה' שיתמיד בקדושה ולא ישתמש לחולין: והעליתיהו · אז אקריבנו עולה אם יהיה דבר הראוי לעולה: (לג) ועד בואך · עד המקום אשר תבוא פה אל מנית וכאילו ידבר מול האדם היודע המקום: עשרים עיר · במרחק שמקום ההוא היו עשרים עיר והכה כולם: (לד) אין לו ממנו · יתכן שאשת יפתח היו לה בנים מבעלה הראשון ויפתח גדלם ולבנים יחשבו לו ולזה אמר אין לו ממנו ר"ל מעצמו מפרי בטנו לא היה לו בן וגו': (לה) ואת היית בעוכרי · ר"ל מהראוי לחשוב

לָשׁוּב׃ לו וַתֹּאמֶר אֵלָיו אָבִי פָּצִיתָה אֶת־פִּיךָ אֶל־יְהֹוָה
עֲשֵׂה לִי כַּאֲשֶׁר יָצָא מִפִּיךָ אַחֲרֵי אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ יְהֹוָה
נְקָמוֹת מֵאֹיְבֶיךָ מִבְּנֵי עַמּוֹן׃ לז וַתֹּאמֶר אֶל־אָבִיהָ יֵעָשֶׂה
לִּי הַדָּבָר הַזֶּה הַרְפֵּה מִמֶּנִּי שְׁנַיִם חֳדָשִׁים וְאֵלְכָה וְיָרַדְתִּי
עַל־הֶהָרִים וְאֶבְכֶּה עַל־בְּתוּלַי אָנֹכִי וְרֵעיֹתָי ורעותי קרי׃
לח וַיֹּאמֶר לֵכִי וַיִּשְׁלַח אוֹתָהּ שְׁנֵי חֳדָשִׁים וַתֵּלֶךְ הִיא
וְרֵעוֹתֶיהָ וַתֵּבְךְּ עַל־בְּתוּלֶיהָ עַל־הֶהָרִים׃ לט וַיְהִי מִקֵּץ ׀
שְׁנַיִם חֳדָשִׁים וַתָּשָׁב אֶל־אָבִיהָ וַיַּעַשׂ לָהּ אֶת־נִדְרוֹ
אֲשֶׁר נָדָר וְהִיא לֹא־יָדְעָה אִישׁ וַתְּהִי־חֹק בְּיִשְׂרָאֵל׃

רש"י

כל דמי נעכר קפחת את רגלי: (לז) וירדתי על ההרים · לשון יללה הוא ודוגמתו על גגותיה וברחובותיה כולו ייליל יורד בבכי המתעלם בבכי עד שגופו משתבר · ובמדרש אגדה דורש רבי תנחומא על ההרים לפני סנהדרין שמא ימצאו פתח לנדרך: (לח) ותבך על בתולים · מדלא כתיב על בתולותיה משמע בתולים ממש: (לט) ותהי חק · גזרו שלא יעשה אדם

מצודת דוד

אותך בין שאר העוכרים אותי כי לא נופל אתה מהם: פציתי פי · להקדיש לה' היוצא לקראתי: (לו) אחרי וגו' · ר"ל הואיל ונתקיים התנאי שאמרת אם נתון תתן וכו' א"כ תן הנדר: (לז) יעשה לי הדבר הזה · והוא שירף ידו ממנה שני חדשים לבל עשות עמה מה שנדר עד כלותם: וירדתי · כי מקום יפתח היה בשר הגבוה שבהרים אשר סביבו ולז"א וירדתי על ההרים ולפי שהנדר היה להפרישה מבני אדם ושתתבודד בעבודת ה' וכאשר עשה לה לזה שאלה שעוד ב' חדשים תלך לנפשה להשביע עינה עד לא תתבודד: ואבכה על בתולי · ר"ל על שלא תנשא לאיש ותשאר בתולה (כי הבכיה מועלת להפיג הצער): אנכי ורעותי · אלך אני ורעותי עמי: (לח) וישלח אותה · נתן לה רשות ללכת לנפשה: (לט) ויעש לה וגו' · הפרישה מבני אדם לשבת בדודה עוסקת בעבודת ה' ורז"ל אמרו שנדר להקריב עולה את כל היוצא וגו' וכן עשה נדרו: והיא לא ידעה איש · ר"ל כאשר נדר כן עשה והיתה פרושה מאיש: ותהי חק בישראל · הוא מה שיאמר

מצודת ציון

פתחתי כמו ופוצה פה (ישעיה י'): (לו) אחרי · ענינו כמו הואיל וכן ואחר אם אינכם שומעים (יחזקאל כ'): (לז) הרפה · מל' רפיון: (לט) מקץ · מסוף: ידעה · היא כינוי לשכיבה וביאה וכן יודעת איש (במדבר ל"א): חוק ·

מ מִיָּמִים ׀ יָמִימָה תֵּלַכְנָה בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל לְתַנּוֹת לְבַת־
יִפְתָּח הַגִּלְעָדִי אַרְבַּעַת יָמִים בַּשָּׁנָה׃ יב א וַיִּצָּעֵק אִישׁ
אֶפְרַיִם וַיַּעֲבֹר צָפוֹנָה וַיֹּאמְרוּ לְיִפְתָּח מַדּוּעַ ׀ עָבַרְתָּ ׀
לְהִלָּחֵם בִּבְנֵי־עַמּוֹן וְלָנוּ לֹא קָרָאתָ לָלֶכֶת עִמָּךְ בֵּיתְךָ
נִשְׂרֹף עָלֶיךָ בָּאֵשׁ׃ ב וַיֹּאמֶר יִפְתָּח אֲלֵיהֶם אִישׁ רִיב
הָיִיתִי אֲנִי וְעַמִּי וּבְנֵי־עַמּוֹן מְאֹד וָאֶזְעַק אֶתְכֶם וְלֹא־
הוֹשַׁעְתֶּם אוֹתִי מִיָּדָם׃ ג וָאֶרְאֶה כִּי־אֵינְךָ מוֹשִׁיעַ
וָאָשִׂימָה נַפְשִׁי בְכַפִּי וָאֶעְבְּרָה אֶל־בְּנֵי עַמּוֹן וַיִּתְּנֵם יְהוָה
בְּיָדִי וְלָמָה עֲלִיתֶם אֵלַי הַיּוֹם הַזֶּה לְהִלָּחֶם בִּי׃ ד וַיִּקְבֹּץ
יִפְתָּח אֶת־כָּל־אַנְשֵׁי גִלְעָד וַיִּלָּחֶם אֶת־אֶפְרָיִם וַיַּכּוּ אַנְשֵׁי

רש"י

עוד כן שאילו הלך אצל פנחס או הוא בא אצלו היה מתיר לו נדרו עמדו בגדולתן ומבין שניהם אבדה ונפרע מהם פנחס נסתלקה שכינה הימנו שנאמר בדברי הימים לפנים ה' עמו למדנו שבסופו אינו עמו · ויפתח הוכה בשחין וניפול איברים שנאמר ויקבר בערי גלעד ויש עוד לפתור ותהי חוק בישראל מחובר למקרא שלאחריו : (מ) מימים ימימה תלכנה וגו' · הדבר הזה קבעוס עליהם לחוק : לתנות · לקונן : (א) ויעבר לפונה · ויעבור את

מצודת ציון

דבר קבוע : (מ) מימים ימימה · משנה לשנה כמו ושמרת וכו' מימים ימימה (שמות י"ג) : לתנות · ענין שיחה ודבור כמו שם יתנו לדקות ה' (לעיל ה') : **יב** (א) ויצעק ·

מצודת דוד

שיאמר במקרא של אחריו: (מ) מימים ימימה · בכל שנה ושנה כל ימי חייה : לתנות · לדבר על לבה להפיג לערה ולשמחה : ארבעת ימים בשנה · בכל שנה נתעכבו אצלה ארבעה ימים : **יב** (א) איש אפרים · קרא כל השבט

כלשון יחיד : צפונה · אל מקום יפתח : נשרף עליך · ר"ל בשעה שאתה בו ואז תשרף גם אתה : (ב) איש ריב · פעמים רבות הייתי אני ועמי בעלי מריבה עם בני עמון ומאז נעקתי אליכם להושיע לי ולא שמעתם אלי · (ויתכן שהיה זה עודו יושב בארץ טוב) : (ג) ואראה · וכאשר ראיתי כי אינך מושיע לי בשום פעם ואמרתי מה לי לזעוק עוד : ואשימה נפשי בכפי · ר"ל כמו המחזיק דבר מה בכפו הנה בקל יפול כאשר יפתח כמו כן סכנתי את נפשי ואעברה במלחמה עם כי היה נוח הדבר שאפול בידם כי במתי מעט ירדתי במלחמה : ויתנם ה' בידי · ר"ל הואיל וה'

נתנם

גִלְעָד אֶת־אֶפְרַיִם כִּי אָמְרוּ פְּלִיטֵי אֶפְרַיִם אַתֶּם גִּלְעָד
בְּתוֹךְ אֶפְרַיִם בְּתוֹךְ מְנַשֶּׁה׃ ה וַיִּלְכֹּד גִּלְעָד אֶת־מַעְבְּרוֹת
הַיַּרְדֵּן לְאֶפְרָיִם וְהָיָה כִּי יֹאמְרוּ פְּלִיטֵי אֶפְרַיִם אֶעֱבֹרָה
וַיֹּאמְרוּ לוֹ אַנְשֵׁי־גִלְעָד הַאֶפְרָתִי אַתָּה וַיֹּאמֶר לֹא׃
ו וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֱמָר־נָא שִׁבֹּלֶת וַיֹּאמֶר סִבֹּלֶת וְלֹא יָכִין לְדַבֵּר
כֵּן וַיֹּאחֲזוּ אוֹתוֹ וַיִּשְׁחָטוּהוּ אֶל־מַעְבְּרוֹת הַיַּרְדֵּן וַיִּפֹּל

רש"י

הירדן והלכו לצפון עבר הירדן אל הגלעד: (ד) כי אמרו פליטי אפרים אתם גלעד · פחותים שבאפרים היו מבזים את הגלעד ואומרים נסם מה אתם גלעד חשובים בתוך אפרים ובתוך מנשה כן תרגם יונתן: (ה) וילכוד גלעד את מעברות וגו' · היו שומרים במקום המעברות: (ו) אמר נא שבולת · שבולת הנהר הזה אעבור: ולא יכין לדבר כן · שהיו מגמגמים בלשונם:

מצודת דוד

נתנם בידי למה א"כ תלחמו בי היום כ"א הייתי מנולא היה הדין עמכם בגד מה כי אז יכלתם לומר אילו קראת לנו בזה הפעם אחר שהעמידוך ראש בגלעד היינו הולכים גם אנו ברוב עם והיינו מנלחים אבל עתה על מה זה תתרעמו: (ד) כי אמרו וגו' · ר"ל מה שהגלעדים הרבו להכות בבני אפרים בשטף אף היה על כי בני אפרים בזו אותם ואמרו להם פליטי אפרים וגו' ר"ל כערך הפחותים שבבני אפרים כן אתם בני גלעד נחשבים בתוך בני אפרים ובתוך בני מנשה ואפילו המכובדים שבכם נחשבים בעיני כל בני יוסף כהפחותים שבבני אפרים: (ה) מעברות · ר"ל העמידו שומרים במקום מעבר הירדן אשר יעברו בו בני אפרים: כי יאמרו · כאשר אמרו אעבור הירדן: פליטי אפרים · בני אפרים הנשארים מן ההרג · או ר"ל הפחותים כי החשובים היו ידועים ונכרים ולא היו לריכים לשאול אם הוא אפרתי: האפרתי אתה · אם מבני אפרים אתה: ויאמר לא · וכאשר אמר לא: (ו) אמר נא · ר"ל אז היו מבחינים לדעת אם הוא אפרתי הו לא ואמרו לו אמור אעבור שבולת המים: ויאמר סבולת · וכאשר אמר סבולת כדרך האפרתים שאומרים במקום השי"ן סמ"ך: ולא יכין · ולא היה יכול לכוין לדבר כהוגן וכראוי אז אחזו אותו וישחטוהו:

מצודת ציון

ענין אסיפה: (ד) פליטי · ענין שיור כמו שריד ופליט (יהושע ח') ור"ל פחותים ובזוים שאינם אלא שיריים: (ו) שבולת · כן יקרא מרולת המים כמו ושבולת שטפתני (תהלים ס"ט): יכין · ר"ל לכוין והוא מלשון הכנה וכן אמת נכון הדבר (דברים ע"ז): כן · ר"ל כמו שהוא ראוי ודוגמתו כן בנות צלפחד דוברות

נערי

בָּעֵת הַהִיא מֵאֶפְרַיִם אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם אָלֶף׃ ז וַיִּשְׁפֹּט
יִפְתָּח אֶת־יִשְׂרָאֵל שֵׁשׁ שָׁנִים וַיָּמָת יִפְתָּח הַגִּלְעָדִי וַיִּקָּבֵר
בְּעָרֵי גִלְעָד׃ ח וַיִּשְׁפֹּט אַחֲרָיו אֶת־יִשְׂרָאֵל אִבְצָן מִבֵּית
לָחֶם׃ ט וַיְהִי־לוֹ שְׁלֹשִׁים בָּנִים וּשְׁלֹשִׁים בָּנוֹת שִׁלַּח הַחוּצָה
וּשְׁלֹשִׁים בָּנוֹת הֵבִיא לְבָנָיו מִן־הַחוּץ וַיִּשְׁפֹּט אֶת־יִשְׂרָאֵל
שֶׁבַע שָׁנִים׃ י וַיָּמָת אִבְצָן וַיִּקָּבֵר בְּבֵית לָחֶם׃ יא וַיִּשְׁפֹּט
אַחֲרָיו אֶת־יִשְׂרָאֵל אֵילוֹן הַזְּבוּלֹנִי וַיִּשְׁפֹּט אֶת־יִשְׂרָאֵל
עֶשֶׂר שָׁנִים׃ יב וַיָּמָת אֵילוֹן הַזְּבוּלֹנִי וַיִּקָּבֵר בְּאַיָּלוֹן
בְּאֶרֶץ זְבוּלֻן׃ יג וַיִּשְׁפֹּט אַחֲרָיו אֶת־יִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹן בֶּן־
הִלֵּל הַפִּרְעָתוֹנִי׃ יד וַיְהִי־לוֹ אַרְבָּעִים בָּנִים וּשְׁלֹשִׁים
בְּנֵי בָנִים רֹכְבִים עַל־שִׁבְעִים עֲיָרִם וַיִּשְׁפֹּט אֶת־יִשְׂרָאֵל
שְׁמֹנֶה שָׁנִים׃ טו וַיָּמָת עַבְדּוֹן בֶּן־הִלֵּל הַפִּרְעָתוֹנִי וַיִּקָּבֵר
בְּפִרְעָתוֹן בְּאֶרֶץ אֶפְרַיִם בְּהַר הָעֲמָלֵקִי׃ יג א וַיֹּסִפוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיִּתְּנֵם יְהוָה בְּיַד־
פְּלִשְׁתִּים אַרְבָּעִים שָׁנָה׃ ב וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִצָּרְעָה
מִמִּשְׁפַּחַת הַדָּנִי וּשְׁמוֹ מָנוֹחַ וְאִשְׁתּוֹ עֲקָרָה וְלֹא יָלָדָה׃
ג וַיֵּרָא מַלְאַךְ־יְהוָה אֶל־הָאִשָּׁה וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ הִנֵּה־נָא

רש"י

(ח) אבצן. זה בועז: (ד) יין ושכר. תמר חדת ועתיק:

מצודת ציון · מצודת דוד

(במדבר כ"ז): (יד) עירים. כן יקראו (ז) בערי גלעד. באחד מערי גלעד או שחלקו עצמותיו וקברו בכל עיר ועיר
לזכרון שהציל את כולם מיד בני עמון: (ח) אבצן. אמרז"ל שהוא בועז:
(ט) שלח החוצה. ר"ל השיאן לאנשים: הביא לבניו. להשיא להם
(וספור מגודל הצלחתו שהשיא בחייו כל בניו עם כי רבו): רוכבים וגו'.
ודבר חשיבות הוא זה: יג (א) ארבעים שנה. כמה התחילו קודם שעמד שמשון
והגלגל בימיו ובתחלת ימי עלי הכהן: (ב) ואשתו עקרה. ולתוספת ביאור
תפגר

אַתְּ־־עֲקָרָה֙ וְלֹא יָלַדְתְּ וְהָרִית וְיָלַדְתְּ בֵּן׃ ד וְעַתָּה֙
הִשָּׁמְרִי נָא וְאַל־־תִּשְׁתִּי יַיִן וְשֵׁכָר וְאַל־־תֹּאכְלִי כָּל־
טָמֵא׃ ה כִּי הִנָּךְ הָרָה וְיֹלַדְתְּ בֵּן וּמוֹרָה֙ לֹא־יַעֲלֶה עַל־־
רֹאשׁוֹ כִּי־־נְזִיר אֱלֹהִים יִהְיֶה הַנַּעַר מִן־הַבָּטֶן וְהוּא
יָחֵל לְהוֹשִׁיעַ אֶת־־יִשְׂרָאֵל מִיַּד פְּלִשְׁתִּים׃ ו וַתָּבֹא הָאִשָּׁה
וַתֹּאמֶר לְאִישָׁהּ לֵאמֹר אִישׁ הָאֱלֹהִים בָּא אֵלַי וּמַרְאֵהוּ
כְּמַרְאֵה מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים נוֹרָא מְאֹד וְלֹא שְׁאִלְתִּיהוּ אֵי־
מִזֶּה הוּא וְאֶת־־שְׁמוֹ לֹא־הִגִּיד לִי׃ ז וַיֹּאמֶר לִי הִנָּךְ
הָרָה וְיֹלַדְתְּ בֵּן וְעַתָּה אַל־תִּשְׁתִּי יַיִן וְשֵׁכָר וְאַל־תֹּאכְלִי
כָּל־טֻמְאָה כִּי־נְזִיר אֱלֹהִים יִהְיֶה הַנַּעַר מִן־הַבֶּטֶן עַד־־

רש"י

(ה) ומורה ־תער על שם שמורה ומשליך את השער: (ז) ואל תאכלי כל טמאה׃

מצודת דוד

העקר ולא ילדה: (ג) והרית · תהיה הרה: (ד) ועתה · מעתה שמרי עלמך ואל תשתי וגו׳: כל טמא· כ״א חולין בטהרה · ורז״ל אמרו טמא ר״ל דברים האסורים לנזיר: (ה) כי הנך הרה · ר״ל בעבור זה תהיה נשמרת מאלה הדברים כי הנך תהיה הרה ותלד בן והתער לא יעלה על ראשו להסיר שערו כי מעת לאתו מן הבטן יהיה נזיר לשם ה׳ ולזאת גם בעת ההריון תהיה נשמרת מהדברים האסורים לנזיר: והוא יחל להושיע· ר״ל תשועתו תהיה התחלה ובלא גמר וכן היה כי עם שפעמים הרבה הכה בפלשתים מ״מ מיד השיב ימינו אחור ולא נלחם עוד בכדי לנלחם מעתה״כ שאר השופטים כאשר התחילו להכות באומות לא השיבו ידם עד אשר עשו כאשר תמצא ידם: (ו) איש האלהים · חשבה שנביא היה: נורא מאד · צורת פניו הוא נורא ומאויים כמראה המלאך: אי מזה · מאי זה מקום הוא כי את שמו לא הגיד לי כאשר שאלתיו ולזה לא

מצודת ציון

השמורים בעודם קטנים: **יג** (ד) יין ושכר · ר״ל יין חדש ויין ישן: (ה) ומורה · הוא התער ע״ש שמשליך את השער והוא מל׳ ירה בים (שמות ט״ו) וכן נאמר בשמואל ומורה לא יעלה (ש״א א׳): נזיר · ענין הפרשה כמו נזורו אחור (ישעיה א׳) ע״ש שפירש עלמו מתענוגי העולם: יחל · יתחיל: (ו) לאישה · לבעלה: אי מזה · איה המקום אשר יאמר עליו מזה הוא וכן אי מזה באת (בראשית י״ז): (ז) הנך · הנה את:

יוֹם מוֹתוֹ׃ ח וַיֶּעְתַּר מָנוֹחַ אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר בִּי אֲדוֹנָי
אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר שָׁלַחְתָּ יָבוֹא־נָא עוֹד אֵלֵינוּ וְיוֹרֵנוּ
מַה־נַּעֲשֶׂה לַנַּעַר הַיּוּלָּד׃ ט וַיִּשְׁמַע הָאֱלֹהִים בְּקוֹל
מָנוֹחַ וַיָּבֹא מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים עוֹד אֶל־הָאִשָּׁה וְהִיא יוֹשֶׁבֶת
בַּשָּׂדֶה וּמָנוֹחַ אִישָׁהּ אֵין עִמָּהּ׃ י וַתְּמַהֵר הָאִשָּׁה וַתָּרָץ
וַתַּגֵּד לְאִישָׁהּ וַתֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה נִרְאָה אֵלַי הָאִישׁ אֲשֶׁר־
בָּא בַיּוֹם אֵלָי׃ יא וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ מָנוֹחַ אַחֲרֵי אִשְׁתּוֹ
וַיָּבֹא אֶל־הָאִישׁ וַיֹּאמֶר לוֹ הַאַתָּה הָאִישׁ אֲשֶׁר־דִּבַּרְתָּ
אֶל־הָאִשָּׁה וַיֹּאמֶר אָנִי׃ יב וַיֹּאמֶר מָנוֹחַ עַתָּה יָבֹא
דְבָרֶיךָ מַה־יִּהְיֶה מִשְׁפַּט הַנַּעַר וּמַעֲשֵׂהוּ׃ יג וַיֹּאמֶר
מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־מָנוֹחַ מִכֹּל אֲשֶׁר־אָמַרְתִּי אֶל־הָאִשָּׁה
תִּשָּׁמֵר׃ יד מִכֹּל אֲשֶׁר־יֵצֵא מִגֶּפֶן הַיַּיִן לֹא תֹאכַל וְיַיִן

דגש אחר שורק

רש"י

דברים האסורים לנזיר: (ח) לנער היולד· העתיד להולד: (יא) אחרי אשתו· אחר עצתה: (יב) מה יהיה משפט הנער ומעשהו · מה חזי למעבד לעולימא

מצודת ציון

(ח) ויעתר · ענין הרבות תפלה וכן ויעתר יצחק (שם כ"ה): בי-ענין בקשה: ויורנו · וילמדנו כמו ויורנו מדרכיו (מיכה ד'):* (יב) משפט· הנהגה וכן וכה משפטו (ש"א כ"ז) : (יד) מגפן היין · לפי שיש גפן שדה כמ"ש ויצא

מצודת דוד

לא שאלתי למקומו הואיל ואינו מגיד : (ח) אשר שלחת · להנבאות לאשתי : מה נעשה · כי אולי מהצורך לעשות עמו דבר נוסף על אסר נזירות על היותו מן הבטן : היולד · אשר יולד: (ט) בקול מנוח· ר"ל למלאות שאלתו עם שלא הוצרך שהרי לא הוסיף דבר :
(י) ביום · ר"ל ביום הידוע אשר אמרתי לך מאז : (יא) אחרי אשתו · כי היא לבדה ידעה המקום אשר נראה בו : האתה· בה"א השאלה: (יב) עתה יבוא דבריך · ר"ל עד הנה הייתי כמסתפק אם יתקיימו דבריך אבל עתה הואיל ובאת שנית ע"י תפלתי נראה א"כ שדבר ה' הוא ובוודאי יבוא דבריך לזאת אשאלך והודיעני מה יהיה משפט הנער איך להתנהג עמו ומה המעשה אשר אעשה לו : (יג) מכל אשר אמרתי וגו' · ר"ל אין משפט הנער להוסיף עליו על אסר נזירות רק ההוספה היא אשר גם האשה אמו תשמר מכל אשר אמרתי : (יד) מכל וגו' · ר"ל וזהו שאמרתי

וְשֵׁכָר אַל־תֵּשְׁתְּ וְכָל־טֻמְאָה אַל־תֹּאכַל כֹּל אֲשֶׁר־צִוִּיתִיהָ
תִּשְׁמֹר׃ טו וַיֹּאמֶר מָנוֹחַ אֶל־מַלְאַךְ יְהוָה נַעְצְרָה־נָּא
אוֹתָךְ וְנַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ גְּדִי עִזִּים׃ טז וַיֹּאמֶר מַלְאַךְ יְהוָה
אֶל־מָנוֹחַ אִם־תַּעְצְרֵנִי לֹא־אֹכַל בְּלַחְמֶךָ וְאִם־תַּעֲשֶׂה עֹלָה
לַיהוָה תַּעֲלֶנָּה כִּי לֹא־יָדַע מָנוֹחַ כִּי־מַלְאַךְ יְהוָה הוּא׃
יז וַיֹּאמֶר מָנוֹחַ אֶל־מַלְאַךְ יְהוָה מִי שְׁמֶךָ כִּי־יָבֹא
דְבָרְךָ יתיר י׳ וְכִבַּדְנוּךָ׃ יח וַיֹּאמֶר לוֹ מַלְאַךְ יְהוָה לָמָּה
זֶּה תִּשְׁאַל לִשְׁמִי וְהוּא פֶלְאִי פלי קרי׃ יט וַיִּקַּח
מָנוֹחַ אֶת־גְּדִי הָעִזִּים וְאֶת־הַמִּנְחָה וַיַּעַל עַל־הַצּוּר
לַיהוָה וּמַפְלִא לַעֲשׂוֹת וּמָנוֹחַ וְאִשְׁתּוֹ רֹאִים׃ כ וַיְהִי
בַעֲלוֹת הַלַּהַב מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ הַשָּׁמַיְמָה וַיַּעַל מַלְאַךְ־יְהוָה
בְּלַהַב הַמִּזְבֵּחַ וּמָנוֹחַ וְאִשְׁתּוֹ רֹאִים וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם

רש״י

ומה נעביד ליה: (טו) נעצרה נא אותך. נאסוף אותך אל הבית: (יז) כי יבא דבריך. אם יבא לנו שליחות דבר מאתך משנדע ונכיר את שמך וכבדנוך ונעשה מה שתשאל לנו: (יח) והוא פלאי. מכוסה תמיד הוא משתנה ואינו

מצודת דוד

מכל וכו׳: כל אשר. אין לעשות עוד רק תשמור כל אשר צויתיה: (טז) אם תעצרני. אף אם תעצרני לא אוכל ור״ל אם כוונתך לעצרני לעשות גדי העזים למאכלי הנה לא אוכל ואם כונתך לעצרני עד שתעשה עולה הלא לה׳ תעלנה ומה לעצור אותי: כי לא ידע. כי אם ידע בודאי לא היה דעתו להאכיל למלאך ולא היה אם כן מהצורך לומר לו לא אוכל בלחמך: (יז) כי יבוא דבריך. כאשר יתקיימו דבריך נעשה לך כבוד לזה הודיענו מה שמך לדעת את מי נכבד כי פן לא נכירך אז: (יח) למה זה וגו׳. ר״ל אין רצוני בכבוד וא״כ למה זה תשאל: והוא פלאי. ועוד שהוא מכוסה ונעלם ואין לגלותו: (יט) לה׳. להיות עולה לה׳: ומפליא לעשות. המלאך עשה פלאים להוציא האש מן הצור: רואים. מסתכלים במעשיו: (כ) השמימה. למעלה לצד השמים: רואים. כמעלה

מצודת ציון

גפן שדה (מ״ב ד׳) לזה אמר מגפן היין: (טו) נעצרה. נעכבה כמו ואל יעצרכה הגשם (מ״א י״ח): (יז) מי שמך. כמו מה שמך: (יח) פלאי. מכוסה ונעלם כמו כי יפלא (דברים י״ז): (כ) בלהב. שלהבת:

אָ֫רְצָה׃ כא וְלֹא־יָ֤סַף עוֹד֙ מַלְאַ֣ךְ יְהוָ֔ה לְהֵרָאֹ֖ה אֶל־מָנ֣וֹחַ
וְאֶל־אִשְׁתּ֑וֹ אָ֚ז יָדַ֣ע מָנ֔וֹחַ כִּֽי־מַלְאַ֥ךְ יְהוָ֖ה הֽוּא׃ כב וַיֹּ֧אמֶר
מָנ֛וֹחַ אֶל־אִשְׁתּ֖וֹ מ֣וֹת נָמ֑וּת כִּ֥י אֱלֹהִ֖ים רָאִֽינוּ׃ כג וַתֹּ֧אמֶר
ל֣וֹ אִשְׁתּ֗וֹ לוּ֩ חָפֵ֨ץ יְהוָ֤ה לַהֲמִיתֵ֙נוּ֙ לֹֽא־לָקַ֤ח מִיָּדֵ֙נוּ֙ עֹלָ֣ה
וּמִנְחָ֔ה וְלֹ֥א הֶרְאָ֖נוּ אֶת־כָּל־אֵ֑לֶּה וְכָעֵ֕ת לֹ֥א הִשְׁמִיעָ֖נוּ
כָּזֹֽאת׃ כד וַתֵּ֤לֶד הָֽאִשָּׁה֙ בֵּ֔ן וַתִּקְרָ֥א אֶת־שְׁמ֖וֹ שִׁמְשׁ֑וֹן
וַיִּגְדַּ֣ל הַנַּ֔עַר וַֽיְבָרְכֵ֖הוּ יְהוָֽה׃ כה וַתָּ֙חֶל֙ ר֣וּחַ יְהוָ֔ה לְפַעֲמ֖וֹ
בְּמַחֲנֵה־דָ֑ן בֵּ֥ין צָרְעָ֖ה וּבֵ֥ין אֶשְׁתָּאֹֽל׃ יד א וַיֵּ֥רֶד
שִׁמְשׁ֖וֹן תִּמְנָ֑תָה וַיַּ֥רְא אִשָּׁ֛ה בְּתִמְנָ֖תָה מִבְּנ֥וֹת פְּלִשְׁתִּֽים׃
ב וַיַּ֗עַל וַיַּגֵּד֙ לְאָבִ֣יו וּלְאִמּ֔וֹ וַיֹּ֕אמֶר אִשָּׁ֛ה רָאִ֥יתִי בְתִמְנָ֖תָה
מִבְּנ֣וֹת פְּלִשְׁתִּ֑ים וְעַתָּ֕ה קְחוּ־אוֹתָ֥הּ לִ֖י לְאִשָּֽׁה׃ ג וַיֹּ֣אמֶר
ל֡וֹ אָבִ֣יו וְאִמּוֹ֩ הַאֵ֨ין בִּבְנ֨וֹת אַחֶ֤יךָ וּבְכָל־עַמִּי֙ אִשָּׁ֔ה
כִּֽי־אַתָּ֤ה הוֹלֵךְ֙ לָקַ֣חַת אִשָּׁ֔ה מִפְּלִשְׁתִּ֖ים הָעֲרֵלִ֑ים וַיֹּ֨אמֶר
שִׁמְשׁ֤וֹן אֶל־אָבִיו֙ אוֹתָ֣הּ קַח־לִ֔י כִּי־הִ֖יא יָשְׁרָ֥ה בְעֵינָֽי׃

רש"י

ידוע למה משתנה היום: (כג) וכעת · כזאת: לא השמיענו כזאת · לא היה משמיענו בשורה זו אם ראוים אנו למות: (כה) לפעמו · לבא בקרבו

מצודת ציון

(כג) לו · אם כמו לו הייתם (לעיל ח׳): (כה) ותחל · מל׳ התחלה: לפעמו · ענין צעדה והלוך כמו פעמי מרכבותיו (לעיל ה׳): במחנה דן · שם מקום: יד (ג) האין · וכי אין: ישרה · מלשון ישר וטוב:

מצודת דוד

כשעלה בהלהב: (כא) ולא יסף עוד · משעלה בהלהב לא היה עוד נראה להם: אזי · כשראה כל זאת הבין מנוח שמלאך היה: (כב) אלהים · מלאך אלהים: (כג) לא לקח · לא היה מקבלם ברצון לשהאש תאכלם ולא היה מראה לנו את כל אלה הנפלאות שעשה המלאך להוציא האש: וכעת · ר״ל ואם הוא כאותו העת שאמרת ר״ל עת מיתה לא היה א״כ משמיענו הבשורה הזאת כי איך תתקיים אם נמות מהרה: (כה) ותחל רוח ה׳ לפעמו · רוח גבורה מה התחילה להוליכו במחנה דן להראות בה גבורות ונפלאות: בין צרעה · מחנה דן היתה עומדת בין צרעה וכו׳ (והם אלו שהיו בנחלת יהודה): יד (ב) קחו אותה וגו׳

ד ואביו ואמו לא ידעו כי מיהוה היא כי־תאנה הוא־
מבקש מפלשתים ובעת ההיא פלשתים משלים
בישראל׃ ה וירד שמשון ואביו ואמו תמנתה ויבאו
עד־כרמי תמנתה והנה כפיר אריות שאג לקראתו׃
ו ותצלח עליו רוח יהוה וישסעהו כשסע הגדי ומאומה
אין בידו ולא הגיד לאביו ולאמו את אשר עשה׃
ז וירד וידבר לאשה ותישר בעיני שמשון׃ ח וישב
מימים לקחתה ויסר לראות את מפלת האריה והנה
עדת דברים בגוית האריה ודבש׃ ט וירדהו אל־כפיו

רש"י

לפעמים: (ד) כי תואנה הוא מבקש · עלילה להתגרות בם: (ז) וידבר לאשה · על האשה דבר לקרובים כן תרגם יונתן: (ח) עדת דבורים · קינא דדברייתא כניסת דבורים: (ט) וירדהו · לשון הבדלת דיבוק של כל דבר הנדבק וכן לענין פת הנדבקת בתנור נקראת הבדלתו רדייה הרודה פת מן

מצודת דוד

כי גיירה טרם לקחה לשיהיה לו בה קדושין: (ד) מה' היא · ה' נתן זאת בלבו: כי תואנה · כי בדבר זה יהיה הוא מבקש מפלשתים עלילה להרוג בהם: מושלים בישראל · ואם הכה בהם בלא עלילה היו הפלשתים חושבים שבני ישראל הסיתוהו והיו נוקמים מהם משא"כ ע"י עלילה כי אז יאמרו שמדעתו עשה:(ה)לקראתו· בהיותו לבדו: (ו) כשסע הגדי· ר"ל בקלות כמו שקורעין את הגדי:ומאומה אין בידו· לא היה בידו דבר מה מכלי זיין להעזר בו: ולא הגיד · על כי לא היה נחשב בעיניו לגודל גבורה להתהלל בדבר: (ז) וידבר לאשה ·
שמשון עצמו דבר עמה להכיר בה אם היא משכלת: ותישר בעיני שמשון· גם בזה כי מצא בה חכמה:(ח) וישב·כי מתחלה עשה רק שדוכין וחזר לבית אביו ואחר זמן שב לקחתה: ודבש · מן הדבורים היה בה הדבש: (ט) וירדהו ·

מצודת ציון

(ד) תואנה · עלילה כמו מתאנה הוא לי (מ"ב ה'): (ה) כפיר אריות · ארי בחור: (ו) ותצלח · ועברה כמו וצלחו הירדן (ש"ב י"ט): וישסעהו · ענין קריעה לשנים כמו ושסע אותו בכנפיו (ויקרא א'): (ז) ותישר · מל' יושר: (ח) מימים · מסוף ימים ולא פירש כמה או ימים ר"ל שנה: ויסר · סר ממקום הלכו: מפלת · נבלת האריה במקום מפלתו: עדת דבורים · אסיפת דבורים ואמר עדת בלשון שאלה וכן השפנים עם לא עצום (משלי ל'): בגוית · בגוף כמו גוית שאול (ש"א ל"א): (ט) וירדהו ·

וַיֵּלֶךְ הָלוֹךְ וְאָכֹל וַיֵּלֶךְ אֶל־אָבִיו וְאֶל־אִמּוֹ וַיִּתֵּן לָהֶם
וַיֹּאכֵלוּ וְלֹא־הִגִּיד לָהֶם כִּי מִגְּוִיַּת הָאַרְיֵה רָדָה הַדְּבָשׁ׃
י וַיֵּרֶד אָבִיהוּ אֶל־הָאִשָּׁה וַיַּעַשׂ שָׁם שִׁמְשׁוֹן מִשְׁתֶּה
כִּי כֵּן יַעֲשׂוּ הַבַּחוּרִים׃ יא וַיְהִי כִּרְאוֹתָם אוֹתוֹ וַיִּקְחוּ
שְׁלֹשִׁים מֵרֵעִים וַיִּהְיוּ אִתּוֹ׃ יב וַיֹּאמֶר לָהֶם שִׁמְשׁוֹן
אָחוּדָה־נָּא לָכֶם חִידָה אִם־הַגֵּד תַּגִּידוּ אוֹתָהּ לִי שִׁבְעַת
יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה וּמְצָאתֶם וְנָתַתִּי לָכֶם שְׁלֹשִׁים סְדִינִים
וּשְׁלֹשִׁים חֲלִפֹת בְּגָדִים׃ יג וְאִם־לֹא תוּכְלוּ לְהַגִּיד לִי
וּנְתַתֶּם אַתֶּם לִי שְׁלֹשִׁים סְדִינִים וּשְׁלֹשִׁים חֲלִיפוֹת בְּגָדִים
וַיֹּאמְרוּ לוֹ חוּדָה חִידָתְךָ וְנִשְׁמָעֶנָּה׃ יד וַיֹּאמֶר לָהֶם
מֵהָאֹכֵל יָצָא מַאֲכָל וּמֵעַז יָצָא מָתוֹק וְלֹא יָכְלוּ לְהַגִּיד
הַחִידָה שְׁלֹשֶׁת יָמִים׃ טו וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיֹּאמְרוּ

רש"י

התגור הרודה את כוורתו על שם שהדבש עשוי על ידי חלות שעוה מדובק בדופני הכלי בכל צדדין מדופן אל דופן כמדת עוגל הכלי וכן תרגם יונתן וירדהו ונסחיה: (י) וירד אביהו אל האשה · על עסקי אותה: (יא) מרעים · חברים לשושבינות: (טו) ויהי ביום השביעי · לימות השבת ולא שביעי

מצודת ציון

ענין הלקיחה ממקום דבוקו וכן רדנו לא נבוא (ירמיה ב׳) ובדרז״ל רדיית הפת (שבת קי״ז): (יא) מרעים · חברים ושושבינים: (יב) אחודה · ענין דבר הסתום שקשה לדעתו: סדינים · שם מלבוש מה: חליפות בגדים · יקראו כן כי דרך להחליפם

מצודת דוד

מגוית האריה רדה הדבש אל כפיו: הלוך ואכל · בעת שהלך היה אוכל: (י) וירד אביהו · מתחלה ירד אביו להכין צרכי המשתה כי שמשון עשה שם המשתה מפני כי כן דרך הבחורים לעשות המשתה משלהם בעת הנשואים ולזה ירד אביו בתחלה להכין הכל: (יא) כראותם · כאשר ראו האשה ואביה את שמשון בא אחר אביו: ויהיו אתו · לדבר עמו ולשמחו: (יב) אחודה וגו׳ · האמר אתכם חידה ואם תגידו ביאור החידה במשך ימי המשתה: ומצאתם · ר״ל אם תבינו לאמיתת הדבר: (יג) חודה · ר״ל אמור החידה ולתוספת ביאור אמרו חידתך: (יד) מהאוכל · מהדבר האוכל זולתו יצא דבר מאכל ומדבר חזק יצא דבר מתוק: (טו) ביום השביעי · לא לימי

לְאֵשֶׁת־שִׁמְשׁוֹן פַּתִּי אֶת־אִישֵׁךְ וְיַגֶּד־לָנוּ אֶת־הַחִידָה
פֶּן־נִשְׂרֹף אוֹתָךְ וְאֶת־בֵּית אָבִיךְ בָּאֵשׁ הַלְיָרְשֵׁנוּ קְרָאתֶם
לָנוּ הֲלֹא׃ טז וַתֵּבְךְּ אֵשֶׁת שִׁמְשׁוֹן עָלָיו וַתֹּאמֶר רַק־
שְׂנֵאתַנִי וְלֹא אֲהַבְתָּנִי הַחִידָה חַדְתָּ לִבְנֵי עַמִּי וְלִי לֹא
הִגַּדְתָּה וַיֹּאמֶר לָהּ הִנֵּה לְאָבִי וּלְאִמִּי לֹא הִגַּדְתִּי וְלָךְ
אַגִּיד׃ יז וַתֵּבְךְּ עָלָיו שִׁבְעַת הַיָּמִים אֲשֶׁר־הָיָה לָהֶם
הַמִּשְׁתֶּה וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיַּגֶּד־לָהּ כִּי הֱצִיקַתְהוּ וַתַּגֵּד
הַחִידָה לִבְנֵי עַמָּהּ׃ יח וַיֹּאמְרוּ לוֹ אַנְשֵׁי הָעִיר בַּיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי בְּטֶרֶם יָבֹא הַחַרְסָה מַה־מָּתוֹק מִדְּבַשׁ וּמֶה עַז
מֵאֲרִי וַיֹּאמֶר לָהֶם לוּלֵא חֲרַשְׁתֶּם בְּעֶגְלָתִי לֹא מְצָאתֶם

פתח באתנח

רש"י

נמשתה והוא רביעי לימי המשתה: **הלירשנו קראתם לנו הלא**. תרגם יונתן הלמסכנותנא קריתון יתנא הלכא: **(יז) שבעת הימים**. הנותרים משבעת הימים מרביעי ואילך: **(יח) בטרם יבא החרסה**. לפני שקיעת החמה שעדיין היה להם שהות עד הערב: **חרשתם בעגלתי**. משל הוא אילולפון בדקתון

מצודת דוד

המשתה אלא על יום השבת יאמר והיה רביעי לימי המשתה ובעבור כי בשבת לא התמיד שמשון לשבת עמהם נמצא מקום לדבר אל האשה: **ויגד לנו**. ר"ל לך יגיד לצרכנו כי תשובי ותגידי לנו: **הלירשנו**. וכי לרשת אותנו קראת לנו על המשתה בתמיה: **הלא**. כי לא לרשת ור"ל הקריאה היתה לשמות ולא לרשת ועתה ראינו שהכונה היתה לרשת: **(טז) לא הגדתה**. הביאור מן החידה: **(יז) שבעת הימים**. ר"ל עד כלות שבעת הימים אשר היה להם המשתה. ר"ל אחר הדרך לשמוח בהן והיא בכתה: **כי הציקתהו**. היתה דוחקת אותו מאד ומנעה עצמו ממנו וכדומה: **(יח) בטרם יבוא החרסה**. בעוד לא עבר יום השביעי שהוא סוף הזמן שקבעו: **מה מתוק**. אין דבר יותר מתוק מדבש: **לולא חרשתם**. ר"ל אם לא גלתה לכם אשתי לא הייתם יודעים החידה ואמר בלשון משל. או שאמר אם לא היתה חתירת מחשבותיכם באמצעות אשתי לשהיא תחקור ממני להגיד

מצודת ציון

בכל פעם: **(טו) ויגד לנו**. ר"ל לצרכנו: **(יז) הציקתהו**. ענין צרה ודחק כמו מעוף צוקה (ישעיה ח'): **(יח) יבוא**. ענין שקיעה כמו כי בא השמש (בראשית כ"ח): **החרסה**. השמש כמו מלמעלה החרס (לעיל ח'): **לולא**. אם לא: **חרשתם**. מלשון

חִידָתִי׃ יט וַתִּצְלַח עָלָיו רוּחַ יְהוָה וַיֵּרֶד אַשְׁקְלוֹן וַיַּךְ
מֵהֶם ׀ שְׁלֹשִׁים אִישׁ וַיִּקַּח אֶת־חֲלִיצוֹתָם וַיִּתֵּן הַחֲלִיפוֹת
לְמַגִּידֵי הַחִידָה וַיִּחַר אַפּוֹ וַיַּעַל בֵּית אָבִיהוּ׃ כ וַתְּהִי
אֵשֶׁת שִׁמְשׁוֹן לְמֵרֵעֵהוּ אֲשֶׁר רֵעָה לוֹ׃ טו א וַיְהִי מִיָּמִים
בִּימֵי קְצִיר־חִטִּים וַיִּפְקֹד שִׁמְשׁוֹן אֶת־אִשְׁתּוֹ בִּגְדִי עִזִּים
וַיֹּאמֶר אָבֹאָה אֶל־אִשְׁתִּי הֶחָדְרָה וְלֹא־נְתָנוֹ אָבִיהָ לָבוֹא׃
ב וַיֹּאמֶר אָבִיהָ אָמֹר אָמַרְתִּי כִּי־שָׂנֹא שְׂנֵאתָהּ וָאֶתְּנֶנָּה
לְמֵרֵעֶךָ הֲלֹא אֲחוֹתָהּ הַקְּטַנָּה טוֹבָה מִמֶּנָּה תְּהִי־נָא לְךָ
תַּחְתֶּיהָ׃ ג וַיֹּאמֶר לָהֶם שִׁמְשׁוֹן נִקֵּיתִי הַפַּעַם מִפְּלִשְׁתִּים
כִּי־עֹשֶׂה אֲנִי עִמָּם רָעָה׃ ד וַיֵּלֶךְ שִׁמְשׁוֹן וַיִּלְכֹּד שְׁלֹשׁ־
מֵאוֹת שׁוּעָלִים וַיִּקַּח לַפִּדִים וַיֶּפֶן זָנָב אֶל־זָנָב וַיָּשֶׂם

רש"י

באיתתי : (יט) רוח ה' · רוח גבורה מן קדם ה' : חליצותם · מלבושים בחלף מפליהן : (כ) למרעהו · לאחד משושביניו נתנה : (ג) נקיתי הפעם · בדין אעשה להם הרעה : (ד) ויפן · את הזנבות זנב אל זנב · ויפן משמע

מצודת ציון

חרישה · גם הוא מענין חתירת המחשבה והעיון בדבר כמו אל תחרוש על רעך רעה (משלי ג'): (יט) ותצלח · ועברה כמו וצלחו את הירדן (ש"ב י"ט): חליצותם · ענין חליפה כמו חלוץ הנעל (דברים כ"ה) ור"ל הבגדים שחלץ מהם · או הבגדים יקראו כן כאשר יקראו חליפות ע"ש שמחליפים בכל פעם וזהו בהסרת ושליפת הבגדים שהוא לבוש בהם ולזה יקראו גם חליצות : טו (א) מימים · מסוף ימים או מסוף שנה : ויפקוד · ענין זכירה והשגחה כמו פקוד פקדתי (שמות ג') : (ב) תחתיה · במקומה : (ד) לפידים · כן נקרא העץ אשר יקשר בו שלהבת וכן כלפיד יבער (ישעיה ס"ב) וקראם ע"ש סופם כי כשהבעיר בהם האש נעשו לפידים: ויפן

מצודת דוד

להגיד לכם לא מצאתם חידתי (ולפי שמלת חרישה היא משותפת לחרישה ממש ולחתירת המחשבה כינה אשתו בשם עגלה המלומדת לחרוש והיא מליצה נאותה) : (יט) ויחר אפו · על אשתו בעבור שגלתה מצפונו : (כ) ותהי וגו' · נשאת לחברו אשר נתחבר לשמשון לשושבין: טו (א) בגדי עזים · זכר זה בהבאת גדי עזים לה למנה : אבואה וגו' · לשכב עמה להיות אצלה : (ב) שנא שנאתה · בראותי כי חרה לך על שגלתה מצפונך : (ג) נקיתי וגו' · הפעם הזאת אהיה נקי מפלשתים כאשר

לַפִּיד אֶחָד בֵּין־שְׁנֵי הַזְּנָבוֹת בַּתָּוֶךְ : ה וַיַּבְעֶר־אֵשׁ
בַּלַּפִּידִים וַיְשַׁלַּח בְּקָמוֹת פְּלִשְׁתִּים וַיַּבְעֵר מִגָּדִישׁ וְעַד־
קָמָה וְעַד־כֶּרֶם זָיִת : ו וַיֹּאמְרוּ פְלִשְׁתִּים מִי עָשָׂה זֹאת
וַיֹּאמְרוּ שִׁמְשׁוֹן חֲתַן הַתִּמְנִי כִּי לָקַח אֶת־אִשְׁתּוֹ וַיִּתְּנָהּ
לְמֵרֵעֵהוּ וַיַּעֲלוּ פְלִשְׁתִּים וַיִּשְׂרְפוּ אוֹתָהּ וְאֶת־אָבִיהָ בָּאֵשׁ :
ז וַיֹּאמֶר לָהֶם שִׁמְשׁוֹן אִם־תַּעֲשׂוּן כָּזֹאת כִּי אִם־נִקַּמְתִּי
בָכֶם וְאַחַר אֶחְדָּל : ח וַיַּךְ אוֹתָם שׁוֹק עַל־יָרֵךְ מַכָּה
גְדוֹלָה וַיֵּרֶד וַיֵּשֶׁב בִּסְעִיף סֶלַע עֵיטָם : ט וַיַּעֲלוּ פְלִשְׁתִּים
וַיַּחֲנוּ בִּיהוּדָה וַיִּנָּטְשׁוּ בַּלֶּחִי : י וַיֹּאמְרוּ אִישׁ יְהוּדָה

רש"י

הוא עצמו פנה · ויפן משמע הפנה את אחרים וכן שימוש כל תיבה שפעל שלם בה"א וירכב הפעם וירכב בבת יהודה תאניה ויגל יהודה מעל אדמתו הגלה ויגל מלך אשור את ישראל אשורה ויגלה : (ו) חתן התמני · חתן הפלשתי אשר בתמנה : (ז) אם תעשון כזאת · ושמא רגילין אתם בכך לתת אשתו של זה לזה : (ח) שוק על ירך · פרשין עם רגלאין רוכב סוס אינו נשען על ירכו כי אם על שוקו רגל אחד נתון בברזל התלוי במרכבת: בסעיף · בנקרת סלע עיטם ותברו סעיפי הסלעים מסעף פארה: (ט) וינטשו · ויתפזרו : בלחי ·

מצודת דוד

אעשה להם רעה כי לא יחשבו לי לאשמה על כי מהראוי להרע עמהם : (ה) וישלח · שלחם לנפשם בין הקמות: (ו) ויאמרו · הרואים אותו שעשהו : וישרפו · לפייס את שמשון : (ז) אם תעשון כזאת · ר"ל לכן אשר עשיתם כזאת לנקום נקמתי לא יהיה לי עמכם איבת עולם רק אנקום בכם פעם אחת ואח"ז אחדל מלנקום : (ח) שוק על ירך · ת"י פרשין עם רגלאין דימה את הפרשים רוכבי סוסים אל הירך שהוא בגובה הרגל והולכי רגלי דימה

מצודת ציון

הפנה : בתוך · באמצע כמו והעיר בתוך (במדבר ל"ה) : (ה) בקמות · היא התבואה המחוברת לקרקע : מגדיש · תבואה קצורה מונחים זה ע"ג זה : כרם זית · פרדס מאילני זית : (ח) שוק · הוא פרק האמצעי מן הרגל : ירך · הוא פרק העליון : בסעיף · הוא שן הסלע כמו ובסעיפי הסלעים (ישעיה ב') והוא ל' מושאל מענף האילן שקרוי סעיף כמ"ש בסעיפיה פוריה (שם י"ז) וע"ש שבולטת מהסלע כענף מן האילן : (ט) וינטשו ·
ענין פזור כמו וינטשו בעמק רפאים (ש"ב ה') : בלחי · אמר ע"ש סופו שקראו

לָמָה עֲלִיתֶם עָלֵינוּ וַיֹּאמְרוּ לֶאֱסוֹר אֶת־שִׁמְשׁוֹן עָלִינוּ
לַעֲשׂוֹת לוֹ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לָנוּ׃ יא וַיֵּרְדוּ שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים
אִישׁ מִיהוּדָה אֶל־סְעִיף סֶלַע עֵיטָם וַיֹּאמְרוּ לְשִׁמְשׁוֹן
הֲלֹא יָדַעְתָּ כִּי־מֹשְׁלִים בָּנוּ פְּלִשְׁתִּים וּמַה־זֹּאת עָשִׂיתָ
לָּנוּ וַיֹּאמֶר לָהֶם כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ לִי כֵּן עָשִׂיתִי לָהֶם׃ יב וַיֹּאמְרוּ
לוֹ לֶאֱסָרְךָ יָרַדְנוּ לְתִתְּךָ בְּיַד־פְּלִשְׁתִּים וַיֹּאמֶר לָהֶם שִׁמְשׁוֹן
הִשָּׁבְעוּ לִי פֶּן־תִּפְגְּעוּן בִּי אַתֶּם׃ יג וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֵאמֹר לֹא
כִּי־אָסֹר נֶאֱסָרְךָ וּנְתַנּוּךָ בְיָדָם וְהָמֵת לֹא נְמִיתֶךָ וַיַּאַסְרֻהוּ
בִּשְׁנַיִם עֲבֹתִים חֲדָשִׁים וַיַּעֲלוּהוּ מִן־הַסָּלַע׃ יד הוּא־בָא
עַד־לֶחִי וּפְלִשְׁתִּים הֵרִיעוּ לִקְרָאתוֹ וַתִּצְלַח עָלָיו רוּחַ יְהוָה
וַתִּהְיֶינָה הָעֲבֹתִים אֲשֶׁר עַל־זְרוֹעוֹתָיו כַּפִּשְׁתִּים אֲשֶׁר
בָּעֲרוּ בָאֵשׁ וַיִּמַּסּוּ אֱסוּרָיו מֵעַל יָדָיו׃ טו וַיִּמְצָא לְחִי־
חֲמוֹר טְרִיָּה וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיִּקָּחֶהָ וַיַּךְ־בָּהּ אֶלֶף אִישׁ׃

רש"י

שם מקום: (י) למה עליתם עלינו · הלא עבדים אנחנו לכם: לאסור את שמשון · שתאסרוהו ותמגירוהו לנו: (יג) לא כי אסור נאסרך · לא נהרוג אותך כי אם אסור נאסרך: (יד) רוח ה׳ · רוח גבורה מן קדם ה׳: אסוריו · קשוריו: (טו) טריה · לחה ורמיתי בספר רפואות שקראו רמת לחי:

מצודת ציון

(יב) תפגעון · ענין מכת מות כמו גש פגע בו (שם א׳): (יג) עבותים · חבלים עבות שזורים בשלשה כפולים: (יד) ותצלח · ועברה: וימסו · מלשון המסה והמגה: אסוריו · קשוריו שנאסר בהם: (טו) לחי · כך שם עלם מה מעלמות הראש: טריה · לחה כמו ומכה טריה:

מצודת דוד

לבוק שהיא בתחתית הרגל: (יא) עשית לנו · כי הלא ינקמו בנו: כאשר עשו לי · שלא מיתו באשתי מלהנשא לאחר: (יב) לאסרך ירדנו · כי הפלשתים גזרו עליהם לאסרו ולהביאו: השבעו לי · ר"ל אמכור עצמי בידכם אך השבעו לי על הדבר שרק תאסרו אותי כי ירא אני פן תפגעון בי: (יד) הוא בא · כי לא אסרו כ"א ידיו ולא רגליו: הריעו · תרועת שמחה: כפשתים · חלושים כפשתים אשר נחרכו באש: וימסו · כאילו נמסו מעל ידיו העבותים שנאסר בהם: (טו) לחי חמור טריה · לחי לחה מן חמור:

טז וַיֹּאמֶר שִׁמְשׁוֹן בִּלְחִי הַחֲמוֹר חֲמוֹר חֲמֹרָתָיִם בִּלְחִי
הַחֲמוֹר הִכֵּיתִי אֶלֶף אִישׁ׃ יז וַיְהִי כְּכַלֹּתוֹ לְדַבֵּר וַיַּשְׁלֵךְ
הַלְּחִי מִיָּדוֹ וַיִּקְרָא לַמָּקוֹם הַהוּא רָמַת לֶחִי׃ יח וַיִּצְמָא
מְאֹד וַיִּקְרָא אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר אַתָּה נָתַתָּ בְיַד־עַבְדְּךָ
אֶת־הַתְּשׁוּעָה הַגְּדֹלָה הַזֹּאת וְעַתָּה אָמוּת בַּצָּמָא וְנָפַלְתִּי
בְּיַד הָעֲרֵלִים׃ יט וַיִּבְקַע אֱלֹהִים אֶת־הַמַּכְתֵּשׁ אֲשֶׁר־
בַּלֶּחִי וַיֵּצְאוּ מִמֶּנּוּ מַיִם וַיֵּשְׁתְּ וַתָּשָׁב רוּחוֹ וַיֶּחִי עַל־כֵּן ׀
קָרָא שְׁמָהּ עֵין הַקּוֹרֵא אֲשֶׁר בַּלֶּחִי עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
כ וַיִּשְׁפֹּט אֶת־יִשְׂרָאֵל בִּימֵי פְלִשְׁתִּים עֶשְׂרִים שָׁנָה׃
טז א וַיֵּלֶךְ שִׁמְשׁוֹן עַזָּתָה וַיַּרְא־שָׁם אִשָּׁה זוֹנָה וַיָּבֹא
אֵלֶיהָ׃ ב לָעַזָּתִים ׀ לֵאמֹר בָּא שִׁמְשׁוֹן הֵנָּה וַיָּסֹבּוּ

רש"י

שקורא לאתה שיוצא מן המכתש טריה: (טז) חמור המורתים · בלחי החמור לצבור צבורים רבים · בלועא דחמרא רמיתינון דגורין: (יט) את המכתש · גומא שהשן יושבת בה עשוים כעין מכתשת: עין הקורא · מעין שבא על ידי זעקת הקורא אל ה': (ב) לעזתים לאמר · לאנשי עזה נאמר:

מצודת דוד

(טז) בלחי החמור · בלחי של חמור עשיתי המרים והוא לשון הנופל על לשון: הכיתי · הרגתי הוסיף לפרש דבריו: (יז) רמת לחי · ע"ש שהשליך שם את הלחי כי התרגום של וישלך הוא ורמא: (יח) ועתה אמות בצמא · אם אשב פה: ונפלתי · או אפול ביד הפלשתים הערלים אם אבוא העיר לרוות צמאוני: (יט) ויצאו ממנו · בנס נעשה מעין תחת המכתש ויצאו המים דרך הבקע: ותשב רוחו ויחי · אמר בדרך גוזמא והפלגה כאילו יצאה רוחו ושבה אח"ז ונעשה חי: שמה · של המעין ההוא: עין הקורא · ר"ל מעין שבא ע"י הקורא לה' אשר היא במקום לחי ר"ל רמת לחי: עד היום הזה · היא שמה אשר נקרא לה: (כ) בימי פלשתים · בימים שמשלו פלשתים בישראל: **טז** (א) לעזתים לאמר · לאנשי עזה נאמר: (ב) ויסובו · סבבו בעיר לבקשו כי לא ידעו לאיזה בית נכנס

מצודת ציון

(טז) חמור המורתים · לצבור צבורים כמו חמרים חמרים (שמות ח): (יט) המכתש · הגומא שהשן יושב בה עשוי כמכתשת והוא שם כלי שדוכין בו בשמים: עין · (ישעיה א')

וַיֶּאֶרְבוּ־לוֹ כָל־הַלַּיְלָה בְּשַׁעַר הָעִיר וַיִּתְחָרְשׁוּ כָל־הַלַּיְלָה
לֵאמֹר עַד־אוֹר הַבֹּקֶר וַהֲרַגְנֻהוּ׃ ג וַיִּשְׁכַּב שִׁמְשׁוֹן
עַד־חֲצִי הַלַּיְלָה וַיָּקָם ׀ בַּחֲצִי הַלַּיְלָה וַיֶּאֱחֹז בְּדַלְתוֹת
שַׁעַר־הָעִיר וּבִשְׁתֵּי הַמְּזֻזוֹת וַיִּסָּעֵם עִם־הַבְּרִיחַ וַיָּשֶׂם עַל־
כְּתֵפָיו וַיַּעֲלֵם אֶל־רֹאשׁ הָהָר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי חֶבְרוֹן׃ ד וַיְהִי
אַחֲרֵי־כֵן וַיֶּאֱהַב אִשָּׁה בְּנַחַל שׂוֹרֵק וּשְׁמָהּ דְּלִילָה׃
ה וַיַּעֲלוּ אֵלֶיהָ סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים וַיֹּאמְרוּ לָהּ פַּתִּי אוֹתוֹ וּרְאִי
בַּמֶּה כֹּחוֹ גָדוֹל וּבַמֶּה נוּכַל לוֹ וַאֲסַרְנֻהוּ לְעַנֹּתוֹ וַאֲנַחְנוּ
נִתַּן־לָךְ אִישׁ אֶלֶף וּמֵאָה כָּסֶף׃ ו וַתֹּאמֶר דְּלִילָה אֶל־
שִׁמְשׁוֹן הַגִּידָה־נָּא לִי בַּמֶּה כֹּחֲךָ גָדוֹל וּבַמֶּה תֵאָסֵר
לְעַנּוֹתֶךָ׃ ז וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ שִׁמְשׁוֹן אִם־יַאַסְרֻנִי בְּשִׁבְעָה
יְתָרִים לַחִים אֲשֶׁר לֹא־חֹרָבוּ וְחָלִיתִי וְהָיִיתִי כְּאַחַד הָאָדָם׃

רש"י

ויתחרשו. נהגו עצמן בשתיקה: (ג) ויסעם. ויעקרם ממקומם: (ז) יתרים.

מצודת ציון

מעין: טז (ב) ויתחרשו. ענין שתיקה כמו והחריש לה (במדבר ל') או הוא מענין חרישת המחשבה כמו אל תחרוש על רעך רעה (משלי ג'): (ג) המזוזות. הם העמודים מצדי הפתח מזה ומזה: ויסעם. מלשון נסיעה ר"ל עקרם ממקומם: (ה) פתי. ענין הסתה והרבות דברים: ואסרנוהו. מלשון מאסר: לענות. מל' עינוי: (ז) יתרים לחים. חבלים משבטים לחים כמו יתרי פתח (איוב ל'): חרבו. יבשו כמו חרבו המים (בראשית ח'): וחליתי. ת"י ואתלוש:

מצודת דוד

נכנס: בשער העיר. להרגו כבואו לצאת מן השער: ויתחרשו. ששתקו ועשו עצמם כאילו אינם יודעים ממנו ולבל יהיה נשמר מהם. או כל הלילה חשבו מחשבות איך להמיתו: לאמר. ואמרו נמתין עד אור הבוקר כבואו לצאת דרך השער ונהרגנו אז: (ג) ויאחז. כי מצאם נעולות: ויסעם. עקרם ממקומם עם הבריח המבריח לנעול הדלתות: (ה) פתי אותו וראי. ר"ל פתיהו שיאמר לך ואל תאמיני בו עד שתראי בנסיון שהאמת אתו: במה. בעבור מה גדול כחו כל כך ובמה יותש כחו שנוכל לאסרו ולענות אותו ביסורים: איש. כל איש ואיש מאתנו: (ו) ובמה תאסר. באיזה דבר תאסר שיוכל מי לענותך לבל תוכל לנתק המאסר ודבריה כאומר הראה לי חיבה יתירה וגלה לי מצפוני לבך: (ז) אשר לא חרבו. כפל הדבר לתוספת ביאור: כאחד האדם.

ח וַיַּעֲלוּ־לָהּ סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים שִׁבְעָה יְתָרִים לַחִים אֲשֶׁר לֹא־
חֹרָבוּ וַתַּאַסְרֵהוּ בָּהֶם׃ ט וְהָאֹרֵב יֹשֵׁב לָהּ בַּחֶדֶר וַתֹּאמֶר
אֵלָיו פְּלִשְׁתִּים עָלֶיךָ שִׁמְשׁוֹן וַיְנַתֵּק אֶת־הַיְתָרִים כַּאֲשֶׁר
יִנָּתֵק פְּתִיל־הַנְּעֹרֶת בַּהֲרִיחוֹ אֵשׁ וְלֹא נוֹדַע כֹּחוֹ׃ י וַתֹּאמֶר
דְּלִילָה אֶל־שִׁמְשׁוֹן הִנֵּה הֵתַלְתָּ בִּי וַתְּדַבֵּר אֵלַי כְּזָבִים
עַתָּה הַגִּידָה־נָּא לִי בַּמֶּה תֵּאָסֵר׃ יא וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אִם־
אָסוֹר יַאַסְרוּנִי בַּעֲבֹתִים חֲדָשִׁים אֲשֶׁר לֹא־נַעֲשָׂה בָהֶם
מְלָאכָה וְחָלִיתִי וְהָיִיתִי כְּאַחַד הָאָדָם׃ יב וַתִּקַּח דְּלִילָה
עֲבֹתִים חֲדָשִׁים וַתַּאַסְרֵהוּ בָהֶם וַתֹּאמֶר אֵלָיו פְּלִשְׁתִּים
עָלֶיךָ שִׁמְשׁוֹן וְהָאֹרֵב יֹשֵׁב בֶּחָדֶר וַיְנַתְּקֵם מֵעַל זְרֹעֹתָיו
כַּחוּט׃ יג וַתֹּאמֶר דְּלִילָה אֶל־שִׁמְשׁוֹן עַד־הֵנָּה הֵתַלְתָּ
בִּי וַתְּדַבֵּר אֵלַי כְּזָבִים הַגִּידָה לִּי בַּמֶּה תֵּאָסֵר וַיֹּאמֶר

ר ש " י

חבלים דקים: (ט) ולא נודע כחו · לא הוצרך להחזיק בנתקו אותם: (יא) בעבותים · חבלים גסים:

מצודת דוד

כשאר כל אדם: (ח) ותאסרהו בהם · לבחון אם אמת הדבר: (ט) והאורב יושב · שאם תראה שאמת הדבר יקחוהו: ותאמר אליו · אחר שאסרה אותו אמרה לו אתה שמשון פלשתים באו עליך בכדי שיתחזק לנתק היתרים ואם ינתקם תאמר שלנסותו עשתה ואם לא יוכל לנתקם הרי האורב מוכן: בהריחו אש · ר"ל כשהוא קרוב אל האש ורק מריח את האש והוא מלשון מליצה: ולא נודע כחו · לא היה נודע בזה תכלית גבול כחו כי לדבר קל היה נחשב למול כחו ובקלות נתקם: (י) עתה הגידה · אמיתת הדבר: (יג) עד הנה וגו' · ר"ל אם רצית להתל בי בדרך שחוק הן עד הנה התלת בי ועשית את שלך אבל עתה הגידה לי האמת ואל תוסף התל:

מצודת ציון

(ט) וינתק · ענין ההעתק והקריעה לשנים וכן נתקו מוסרות (ירמיה ה'): פתיל · חוט כפול ושזור כמו ופתיל תכלת (במדבר ט"ו): הנעורת · הוא פסולת הפשתן המנערים ומשליכים ממנה בעת הנפוץ כמו והיה החסון לנעורת (ישעיה א') ור"ל חוט המנוער מהפסולת שהוא נוח להשרף בקל: בהריחו · מל' ריח ועל דרך הרחבה והפלגה ידבר: (י) התלת · ענין לעג ושחוק כמו אל יוסף פרעה התל

אֵלֶיהָ אִם־תַּאַרְגִי אֶת־שֶׁבַע מַחְלְפוֹת רֹאשִׁי עִם־הַמַּסָּכֶת
יד וַתִּתְקַע בַּיָּתֵד וַתֹּאמֶר אֵלָיו פְּלִשְׁתִּים עָלֶיךָ שִׁמְשׁוֹן
וַיִּיקַץ מִשְּׁנָתוֹ וַיִּסַּע אֶת־הַיְתַד הָאֶרֶג וְאֶת־הַמַּסָּכֶת׃
טו וַתֹּאמֶר אֵלָיו אֵיךְ תֹּאמַר אֲהַבְתִּיךְ וְלִבְּךָ אֵין אִתִּי זֶה
שָׁלֹשׁ פְּעָמִים הֵתַלְתָּ בִּי וְלֹא־הִגַּדְתָּ לִּי בַּמֶּה כֹּחֲךָ גָדוֹל׃
טז וַיְהִי כִּי־הֵצִיקָה לּוֹ בִדְבָרֶיהָ כָּל־הַיָּמִים וַתְּאַלְצֵהוּ
וַתִּקְצַר נַפְשׁוֹ לָמוּת׃ יז וַיַּגֶּד־לָהּ אֶת־כָּל־לִבּוֹ וַיֹּאמֶר לָהּ

רש"י

(יג) מחלפות · קוולות פלוני"ש בלע"ז : עם המסכת · עץ שהגרדי מיסך בו את השתי ושם העץ אנשובל"א · מסכת אורטרא בלע"ז : (טז) ותאלצהו ·

מצודת ציון

(שמות ה') : (יג) תארגי · מלשון אריגה : מחלפות · הם קוולות ותלתלי שער הראש ועל כי יוחלפו בהתגלחם יקראו מחלפות : המסכת · הוא השתי כשהוא מסודר וערוך על יתד הארג ובמשנה בנגעים בכפש המסכת והמסדר השתי יקרא מיסך כמו והמיסך והעושה שתי בתי נירין (שבת ע"ג) : (יד) ותתקע · ענין נעילה בחוזק רב כמו ותתקע את היתד (לעיל ד') : ביתד · הוא יתד הארג והוא עץ עגול שלפני האורג יכרוך עליו בגלגולו את חוטי השתי המסודר לאחר האריגה ובמשנה נקרא כובד התחתון (שבת ק"ג) : ויקץ משנתו · ענין ההערה מהשינה : ויסע · עקר ממקומו : (טז) הציקה · מל' צוקה וצרה : ותאלצהו · ת"י ודחקתיה ואין

מצודת דוד

כי : שבע מחלפות · שבעה תלתלי הראש כי נזיר היה וגדל שער ראשו : עם המסכת · עם השתי המסודר לאריגה ור"ל כאשר תעשה כזאת אז יותש כחי ובכל דבר אשר תאסרני לא אוכל לנתקם מעתה : (יד) ותתקע ביתד · אחר שארגה המחלפות אשר חשבה שבזה יותש כחו בקשה לנסות הדבר ותקעה המחלפות כשהם ארוגים עם המסכת לתחבם בחוזק רב סביב יתד הארג לראות אם יוכל לפמס : ויקץ משנתו · כי מה שאסרתו בתחלה ביתרים ובעבותים עשתה כשהיה נעור אולם לארוג תלתלי הראש לא היה מניח אם היה נעור שהרי הנזיר אסור אפילו לסרוק ראשו פן יתלוש השער ולזה ארגה כשהוא ישן : ויסע · כשבא לשמוט שער ראשו עקר היתד עם המסכת הכרוך בו הנארג עם שער ראשו : (טו) ולבך אין אתי · ר"ל אהבתך מן השפה ולחוץ ולא בלב שלם : (טז) הציקה · צערה אותו בדברים כל יום ויום : ותאלצהו · ארז"ל שהיתה שומטת עצמה מתחתיו בשעת התשמיש : ותקצר נפשו למות · לא היתה דעתו רחבה עליו עד כי היה קרוב למות : (יז) כל לבו · כל

תאוו

מוֹרָה לֹא־עָלָה עַל־רֹאשִׁי כִּי־נְזִיר אֱלֹהִים אֲנִי מִבֶּטֶן אִמִּי
אִם־גֻּלַּחְתִּי וְסָר מִמֶּנִּי כֹחִי וְחָלִיתִי וְהָיִיתִי כְּכָל־הָאָדָם׃
יח וַתֵּרֶא דְלִילָה כִּי־הִגִּיד לָהּ אֶת־כָּל־לִבּוֹ וַתִּשְׁלַח וַתִּקְרָא
לְסַרְנֵי פְלִשְׁתִּים לֵאמֹר עֲלוּ הַפַּעַם כִּי־הִגִּיד לָה לי קרי
אֶת־כָּל־לִבּוֹ וְעָלוּ אֵלֶיהָ סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים וַיַּעֲלוּ הַכֶּסֶף
בְּיָדָם׃ יט וַתְּיַשְּׁנֵהוּ עַל־בִּרְכֶּיהָ וַתִּקְרָא לָאִישׁ וַתְּגַלַּח
אֶת־שֶׁבַע מַחְלְפוֹת רֹאשׁוֹ וַתָּחֶל לְעַנּוֹתוֹ וַיָּסַר כֹּחוֹ מֵעָלָיו׃
כ וַתֹּאמֶר פְּלִשְׁתִּים עָלֶיךָ שִׁמְשׁוֹן וַיִּקַץ מִשְּׁנָתוֹ וַיֹּאמֶר
אֵצֵא כְּפַעַם בְּפַעַם וְאִנָּעֵר וְהוּא לֹא יָדַע כִּי יְהוָה סָר
מֵעָלָיו׃ כא וַיֹּאחֲזוּהוּ פְלִשְׁתִּים וַיְנַקְּרוּ אֶת־עֵינָיו וַיּוֹרִידוּ
אוֹתוֹ עַזָּתָה וַיַּאַסְרוּהוּ בַּנְחֻשְׁתַּיִם וַיְהִי טוֹחֵן בְּבֵית
הָאֲסִירִים האסורים קרי׃ כב וַיָּחֶל שְׂעַר־רֹאשׁוֹ לְצַמֵּחַ כַּאֲשֶׁר

רש"י

דחקתו ואין לו דמיון: (יח) ותרא דלילה כי הגיד לה · ניכרין דברי אמת: (יט) ותקרא לאיש · לשלוחן של סרנים: (כא) ויורידו אותו עזתה · מקום תחלת קלקולו: ויהי טוחן · בריחים מלאכה כבדה ורבותינו פירשו מה שפירשו:

מצודת דוד

מלפון לבו: אם גלחתי · כאשר אתגלח יסור כחי סרב: (יח) ותרא וגו׳ · כי ניכרין דברי אמת על כי ראתה אותו נוהג נזירות: עלו הפעם · ר״ל בואו והבו שכרי: הכסף · שהבטיחו לה בשכרה: (יט) לאיש · למי שדרכו לגלח: ותגלח · ע״י מלותה אשר צותה לגלח: ותחל לענותו · גילות השער יקרא התחלת העינוי כי בזה סר כחו ומוכן הוא להיות מעונה ביד פלשתים: (כ) ויאמר · חשב לומר אצא גם עכשיו כמו בפעמים הקודמים ואתחזק לנעור מהשינה ולהראות גבורות לזה לא ברח מפניהם: כי ה׳ סר · בהגלת שער ראשו סר ה׳ מעליו וסר כחו: (כא) ויהי טוחן · ברחים של יד והיא מלאכה כבדה ובזויה: (כב) כאשר

מצודת ציון

לו דומה במקרא: (יז) מורה · תער: (יט) ותישנהו · מל׳ שינה: ותחל · מל׳ התחלה: (כ) ואנער · ענין היקיצה בהתעוררות רב ובגבורה: (כא) וינקרו · נקבו כמו מקבת בור נקרתם (ישעיה נ״א): בנחשתים · בשלשלאות נחושת: (כב) ויחל · מלשון התחלה: לצמח · סגא תחלת

גִּלָּח׃ כג וְסַרְנֵי פְלִשְׁתִּים נֶאֱסְפוּ לִזְבֹּחַ זֶבַח־גָּדוֹל לְדָגוֹן
אֱלֹהֵיהֶם וּלְשִׂמְחָה וַיֹּאמְרוּ נָתַן אֱלֹהֵינוּ בְּיָדֵנוּ אֵת שִׁמְשׁוֹן
אוֹיְבֵנוּ׃ כד וַיִּרְאוּ אֹתוֹ הָעָם וַיְהַלְלוּ אֶת־אֱלֹהֵיהֶם כִּי
אָמְרוּ נָתַן אֱלֹהֵינוּ בְיָדֵנוּ אֶת־אוֹיְבֵנוּ וְאֵת מַחֲרִיב אַרְצֵנוּ
וַאֲשֶׁר הִרְבָּה אֶת־חֲלָלֵינוּ׃ כה וַיְהִי כִּי־טוֹב כטוב קרי לִבָּם
וַיֹּאמְרוּ קִרְאוּ לְשִׁמְשׁוֹן וִישַׂחֶק־לָנוּ וַיִּקְרְאוּ לְשִׁמְשׁוֹן מִבֵּית
הָאֲסִירִים האסורים קרי וַיְצַחֵק לִפְנֵיהֶם וַיַּעֲמִידוּ אוֹתוֹ בֵּין
הָעַמּוּדִים׃ כו וַיֹּאמֶר שִׁמְשׁוֹן אֶל־הַנַּעַר הַמַּחֲזִיק בְּיָדוֹ הַנִּיחָה
אוֹתִי וַהֲיִמִשֵׁנִי והמישני קרי אֶת־הָעַמֻּדִים אֲשֶׁר הַבַּיִת
נָכוֹן עֲלֵיהֶם וְאֶשָּׁעֵן עֲלֵיהֶם׃ כז וְהַבַּיִת מָלֵא הָאֲנָשִׁים
וְהַנָּשִׁים וְשָׁמָּה כֹּל סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים וְעַל־הַגָּג כִּשְׁלֹשֶׁת
אֲלָפִים אִישׁ וְאִשָּׁה הָרֹאִים בִּשְׂחוֹק שִׁמְשׁוֹן׃ כח וַיִּקְרָא
שִׁמְשׁוֹן אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר אֲדֹנָי יְהוִה זָכְרֵנִי נָא וְחַזְּקֵנִי נָא
אַךְ הַפַּעַם הַזֶּה הָאֱלֹהִים וְאִנָּקְמָה נְקַם־אַחַת מִשְּׁתֵי עֵינַי

רש"י — התי"ו רפה

(כה) בין העמודים · אשר הבית נכון עליהם : (כו) והמישני · שנפא"ר בלע"ז כמו אולי ימושני : (כח) זכרני נא · זכור כ' שנה ששפטתי את ישראל ולא אמרתי לאחד מהם העבר לי מקל זה ממקום למקום : נקם אחת משתי

מצודת ציון

הגידול: (כד) ויהללו · ושבחו: מחריב · מלשון חורבן וכליון : (כו) המחזיק · האוחז : והמישני · מל' משוש ונגיעה בדבר מה כמו ידיהם ולא ימישון (תהלים קט"ו) : נכון · נשען על

מצודת דוד

גלח · כמספר שבע המחלפות אשר גלח : (כג) לזבוח וגו' · בחשבם שהעבודת כוכבים שלהם מסרה את שמשון בידם : ולשמחה · גם בעבור השמחה נאספו לשמות ברכת עם : ויאמרו וגו' · בעת זבחם להעבודת כוכבים ובשמחתם אמרו נתן וגו': (כד) ויראו אותו · ראוהו מרחוק כשהוא בבית האסורים : (כה) כטוב לבם · באכילה ושתיה: וישחק לנו · ר"ל ישמח אותנו בספור גבורותיו וכדומה: ויצחק · שמח לפניהם כדרך המשמח: (כו) המחזיק בידו · על כי נקרו עיניו היה מי מחזיק בידו והוליכו הדרך אשר ילך בה : הניחה אותי · הרף ידך ממני בכדי שאוכל למשש בידי את העמודים וגו' בכדי שאשען עליהם : (כח) האלהים · ר"ל חזקני נא אתה האלהים : נקם אחת .

מִפְּלִשְׁתִּים׃ כט וַיִּלְפֹּת שִׁמְשׁוֹן אֶת־שְׁנֵי ׀ עַמּוּדֵי הַתָּוֶךְ
אֲשֶׁר הַבַּיִת נָכוֹן עֲלֵיהֶם וַיִּסָּמֵךְ עֲלֵיהֶם אֶחָד בִּימִינוֹ וְאֶחָד
בִּשְׂמֹאלוֹ׃ ל וַיֹּאמֶר שִׁמְשׁוֹן תָּמוֹת נַפְשִׁי עִם־פְּלִשְׁתִּים וַיֵּט
בְּכֹחַ וַיִּפֹּל הַבַּיִת עַל־הַסְּרָנִים וְעַל־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר־בּוֹ וַיִּהְיוּ
הַמֵּתִים אֲשֶׁר הֵמִית בְּמוֹתוֹ רַבִּים מֵאֲשֶׁר הֵמִית בְּחַיָּיו׃
לא וַיֵּרְדוּ אֶחָיו וְכָל־בֵּית אָבִיהוּ וַיִּשְׂאוּ אֹתוֹ וַיַּעֲלוּ
וַיִּקְבְּרוּ אוֹתוֹ בֵּין צָרְעָה וּבֵין אֶשְׁתָּאֹל בְּקֶבֶר מָנוֹחַ אָבִיו
וְהוּא שָׁפַט אֶת־יִשְׂרָאֵל עֶשְׂרִים שָׁנָה׃ יז א וַיְהִי־אִישׁ
מֵהַר־אֶפְרָיִם וּשְׁמוֹ מִיכָיְהוּ׃ ב וַיֹּאמֶר לְאִמּוֹ אֶלֶף
וּמֵאָה הַכֶּסֶף אֲשֶׁר לֻקַּח־לָךְ וְאַתְּי ואת קרי אָלִית וְגַם־

ר ש " י

עיני · ושכר עין השנית הנח לי לעולם הבא וכאן פרע לי שכר אחת מהן : (כט) וילפת · ויאחז אונברל"א בלע"ז כמו ויחרד האיש וילפת נאחז בזרועות האשה : ויהי איש מהר אפרים · אע"פ שנכתבו שתי פרשיות הללו של מיכה ושל פלגש בגבעה בסוף הספר בתחלת השופטים היה בימי עתניאל בן קנז שנאמר וישימו להם את פסל מיכה וגו' כל ימי היות בית אלהים בשילה למדנו שכל ימי שילה היה דמות של מיכה · ובפלגש בגבעה נאמר על יבוס שבירושלים לא נסור אל עיר עובדי כוכבים למדנו שעדיין לא כבשו את ירושלים : (ב) אשר לקח לך · אשר נגנב ממך ויש לו דומה כי אשה עצורה לנו עצורה ממנו : ואת אלית · קללת כל מי שגנבו וגם אמרת

מצודת דוד

עוד פעם אחת הנקום מפלשתים על
מה שנקרו שתי עיני · ורז"ל אמרו
שאמר מה שנקרו עין אחת הנקום
והשנית תהיה שמורה לעוה"ב :
(כט) וילפות · אחז העמודים וסמך
ידו עליהם : אחד · עמוד אחד אחז בימינו וכו' : (ל) תמות וגו' · אהיה נהרג עמהם ר"ל כ"כ אני חפץ במיתתם עד שאהרוג עצמי עמהם : ויט · הטה העמודים בידיו : רבים · מרובים במספר : (לא) והוא שפט · עם שאמר למעלה חזר וכתבו לומר שמשך הזמן שישב במאסר עלה בחשבון העשרים : יז (ב) לקח לך · נלקח ממך בגנבה : ואת אלית · קללת את הגנב : וגם אמרת באזני · אמרת הקללה באזני כאילו העדת אותי ואמרת שהכסף הוא

מצודת ציון

מכונו : (כט) וילפת · ענין אחיזה
כמו ויחרד האיש וילפת (רות ג') :
התוך · האמצעית כמו והעיר בתוך
(במדבר ל"ס) : יז (ב) אלית · מל'

אפי

אָמַרְתְּ בְּאָזְנַי הִנֵּה־הַכֶּסֶף אִתִּי אֲנִי לְקַחְתִּיו וַתֹּאמֶר אִמּוֹ
בָּרוּךְ בְּנִי לַיהוָה׃ ג וַיָּשֶׁב אֶת־אֶלֶף־וּמֵאָה הַכֶּסֶף לְאִמּוֹ
וַתֹּאמֶר אִמּוֹ הַקְדֵּשׁ הִקְדַּשְׁתִּי אֶת־הַכֶּסֶף לַיהוָה מִיָּדִי לִבְנִי
לַעֲשׂוֹת פֶּסֶל וּמַסֵּכָה וְעַתָּה אֲשִׁיבֶנּוּ לָךְ׃ ד וַיָּשֶׁב אֶת־
הַכֶּסֶף לְאִמּוֹ וַתִּקַּח אִמּוֹ מָאתַיִם כֶּסֶף וַתִּתְּנֵהוּ לַצּוֹרֵף
וַיַּעֲשֵׂהוּ פֶּסֶל וּמַסֵּכָה וַיְהִי בְּבֵית מִיכָיְהוּ׃ ה וְהָאִישׁ
מִיכָה לוֹ בֵּית אֱלֹהִים וַיַּעַשׂ אֵפוֹד וּתְרָפִים וַיְמַלֵּא

רש"י

הקללה באזני: הנה הכסף · אני מודה לך עליו שהוא בידי שאני לקחתיו: (ג) וישב את אלף ומאה הכסף לאמו · אמר להחזירו לה ובמקום שהוא שם הרי הוא ברשותך: הקדש הקדשתי את הכסף מידי לבני · קבלתי עלי למסרו מידי לידך לשם דמות ומסכה תנהו לי עתה ומידי אני אשיבנו אליך · יש אומרים שאשה הזאת היא דלילה לפי שכתוב אלף ומאה כסף וטעות הוא בידם שהרבה שנים קדם מיכה לשמשון אך הפרשיות נסמכו על הכסף הרע שהוא כאן וכאן וכסף של פורענות היו שניהם: (ה) בית אלהים · בית עבודת כוכבים וכן כל אלהים האמורים בפרשה זו חול הוץ מזה כל ימי היות בית אלהים בשילה: וימלא את יד אחד · חנכו לעבודת הדמות להיות

מצודת ציון

אלה וקללה: (ג) פסל ומסכה · פסל דמות העבודת כוכבים הנעשה במלאכת יד ומסכה עבודת כוכבים ע"י יציקת המתכת: (ה) אפוד · עשוי כדמות אפוד שבמקדש: ותרפים · עשוים הם בצורת אדם ומדברים ע"י קסם: וימלא · ענין חנוך כמו ומלאת יד

מצודת דוד

אתי: אני לקחתיו · עתה מודה אני שלקחתיו אני: ברוך בני לה' · ר"ל הקללות שקללתי לא יחולו בך אך ברוך תהיה הואיל והודית: (ג) הקדש הקדשתי · בהיותו עוד גנוב הקדשתיו באם ימצא הגנב: מידי לבני · ליתנם מידי ליד בני לעשות מהם דמות ומסכה (ולא היתה עבודת כוכבים ממש אבל עשויה היא למחשבות אחרים להוריד עליה כחות עליונות להיות אמצעי ולפי הטעות אמרה להם): ועתה · הואיל ונמצא הכסף משיב אני אותו לך ונתנה הכסף לבנה: (ד) וישב · חזר הבן והשיב הכסף לאמו כאומר הואיל ויצאה הגנבה מתחת ידי לא אשוב עוד לקחתה: ותקח אמו · כשקבלה שוב הכסף נתנה לצורף מאתים בשכר פעולתו ומתשעה מאות נעשה הדמות ומסכה: (ה) לו בית אלהים · היה לו בית מוכן לעבודת הדמות ולזה שמה אמו את הדמות והמסכה בביתו: ויעש אפוד ותרפים · את אלה עשה אצלו מלבד הדמות ומסכה אשר משל אמו: וימלא · מיכה חנך את' מבניו

לכהן

אֶת־יַד אַחַד מִבָּנָיו וַיְהִי־לוֹ לְכֹהֵן׃ ו בַּיָּמִים הָהֵם אֵין
מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל אִישׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה׃ ז וַיְהִי־נַעַר
מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה מִמִּשְׁפַּחַת יְהוּדָה וְהוּא לֵוִי וְהוּא
גָר־שָׁם׃ ח וַיֵּלֶךְ הָאִישׁ מֵהָעִיר מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה לָגוּר
בַּאֲשֶׁר יִמְצָא וַיָּבֹא הַר־אֶפְרַיִם עַד־בֵּית מִיכָה לַעֲשׂוֹת
דַּרְכּוֹ׃ ט וַיֹּאמֶר־לוֹ מִיכָה מֵאַיִן תָּבוֹא וַיֹּאמֶר אֵלָיו לֵוִי
אָנֹכִי מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה וְאָנֹכִי הֹלֵךְ לָגוּר בַּאֲשֶׁר אֶמְצָא׃
י וַיֹּאמֶר לוֹ מִיכָה שְׁבָה עִמָּדִי וֶהְיֵה־לִי לְאָב וּלְכֹהֵן וְאָנֹכִי
אֶתֶּן־לְךָ עֲשֶׂרֶת כֶּסֶף לַיָּמִים וְעֵרֶךְ בְּגָדִים וּמִחְיָתֶךָ וַיֵּלֶךְ

רש"י

כהן לפניו כל חינוך דבר שאדם נכנס בו לשם גדולה קרוי מילוי ידים ריוושטנר בלע"ז וכשנותנין פקידות לאדם קורין למתן ריוושטיר בלע"ז: (ז) ממשפחת יהודה · והוא לוי מן האם ורבותינו אמרו לפי שעשה מעשה מנשה שבא מיהודה קראו ממשפחת יהודה והוא לוי בן גרשום בן משה רבינו היה כמו שמפורש בענין ויהונתן בן גרשום וגו': (ח) לעשות דרכו · דרך הליכתו: (ט) כאשר אמצא · פרנסתי להשתכר: (י) לימים · לסוף שנה: וערך בגדים · זוג חליפת בגדים · שהם ערך וסדר לכל בני אדם כפי הראוי לשם לשנה: וערך בגדים· אפרליימנט בלע"ז:ומחיתך· ומזונותיך: וילך

מצודת דוד

לכהן לפניו ולעשות עבודת הדמות: (ו) אין מלך בישראל. ולזה עשה כל איש את הישר בעיניו ולא היה מי שימחה ביד מיכה וכתב בס"ע שזה היה בימי כושן רשעתים קודם שעמד עתניאל: (ז) מבית לחם יהודה. לפי שגם בנחלת זבולן היתה עיר הקרויה ג"כ בית לחם כמ"ש ביהושע ז"א מבית לחם יהודה ולתוספת ביאור אמר ממשפחת יהודה ורצה לומר העיר בית לחם היתה מנחלת משפחת יהודה: והוא לוי. הנער היה לוי והיה גר בבית לחם: (ח) באשר ימצא. מקום נאות וכשר לתיות נפשו: לעשות דרכו. ללכת לדרכו דרך בה: (ט) לוי אנכי. כאומר כון אני ללמוד ולהורות כמ"ש בשבט לוי יורו משפטיך ליעקב וגו' (דברים ל"ג): (י) לאב. ר"ל למורה ולמלמד: וערך בגדים. ר"ל בגדים

מצודת ציון

אהרן (שמות כ"ט): (ז) גר. דר: (י) לימים. לשנה כמו ימים תהיה גאולתו (ויקרא כ"ה): וערך. מענין סדור כמו ערך לחם (שמות מ'): ומחיתך. פרנסה הצורך להיי

כסדר

הַלֵּוִי׃ יא וַיּוֹאֶל הַלֵּוִי לָשֶׁבֶת אֶת־הָאִישׁ וַיְהִי הַנַּעַר לוֹ
כְּאַחַד מִבָּנָיו׃ יב וַיְמַלֵּא מִיכָה אֶת־יַד הַלֵּוִי וַיְהִי־לוֹ הַנַּעַר
לְכֹהֵן וַיְהִי בְּבֵית מִיכָה׃ יג וַיֹּאמֶר מִיכָה עַתָּה יָדַעְתִּי
כִּי־יֵיטִיב יְהוָֹה לִי כִּי הָיָה־לִי הַלֵּוִי לְכֹהֵן׃ יח א בַּיָּמִים
הָהֵם אֵין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל וּבַיָּמִים הָהֵם שֵׁבֶט הַדָּנִי
מְבַקֶּשׁ־לוֹ נַחֲלָה לָשֶׁבֶת כִּי לֹא־נָפְלָה לּוֹ עַד־הַיּוֹם הַהוּא
בְּתוֹךְ שִׁבְטֵי־יִשְׂרָאֵל בְּנַחֲלָה׃ ב וַיִּשְׁלְחוּ בְנֵי־דָן ׀ מִמִּשְׁפַּחְתָּם
חֲמִשָּׁה אֲנָשִׁים מִקְצוֹתָם אֲנָשִׁים בְּנֵי־חַיִל מִצָּרְעָה
וּמֵאֶשְׁתָּאֹל לְרַגֵּל אֶת־הָאָרֶץ וּלְחָקְרָהּ וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם לְכוּ
חִקְרוּ אֶת־הָאָרֶץ וַיָּבֹאוּ הַר־אֶפְרַיִם עַד־בֵּית מִיכָה וַיָּלִינוּ
שָׁם׃ ג הֵמָּה עִם־בֵּית מִיכָה וְהֵמָּה הִכִּירוּ אֶת־קוֹל הַנַּעַר

רש"י

הלוי · אחר עצתו : (א) כי לא נפלה לו · ירושה כפי הראוי להם בארץ מכובשת כמו שנאמר ביהושע ויצא גבול בני דן מהם ואף מכאן יש

מצודת ציון

האדם: (יא) ויואל · ורצה כמו ויואל משה (שם ב'): יח (ב) מקצותם · מלשון קצין כמו ותאכל בקצה המחנה (במדבר י"א) ואז"ל בקצינים שבמחנה: לרגל · לחפש וכן וירגלו אותה

מצודת דוד

כסדר הצריך: וילך הלוי · שלך אחר דבר מיכה ועצתו: (יא) כאחד מבניו · אשר מלא ידיו מאז לכהן: (יב) וימלא מיכה · מוסב למעלה שאמר שהיה לו כאחד מבניו כי מלא ידיו לכהן: (יג) עתה ידעתי · כי בעוד היות בני לכהן היה שלא כדת כי הכהן ראוי להיות מבני לוי אבל עתה ייטיב לי ה' כי היה לי הלוי לכהן והרי הוא ככהן ממש: יח (א) אין מלך · כי אם היה מלך היה הוא לוחם מלחמות העם עם כל עמו ולא שבט לבד: כי לא נפלה לו · להיות בה די צרכו: עד היום ההוא · עד אשר כבש לעצמו מחוץ לגבול א"י: בתוך שבטי וגו' · מוסב למעלה לומר לא נפלה לו די צרכו בהנחלה הנחלקת לו בתוך שבטי ישראל: (ב) ממשפחתם · אחד מכל משפחה: מקצותם · מהקצינים שבהם וכאשר שלח משה נשיאי העדה: מצרעה ומאשתאול · מנחלת יהודה היו ובני דן ישבו בהם כגרים: את הארץ · הוא ליש האמור בענין: עד בית מיכה · סמוך לבית מיכה: (ג) המה עם בית מיכה · כשהמה היו סמוך לבית מיכה הכירו את קול

הנער

הַלֵּוִי וַיָּסוּרוּ שָׁם וַיֹּאמְרוּ לוֹ מִי־הֱבִיאֲךָ הֲלֹם וּמָה־אַתָּה
עֹשֶׂה בָּזֶה וּמַה־לְּךָ פֹה: ד וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם כָּזֶה וְכָזֶה
עָשָׂה לִי מִיכָה וַיִּשְׂכְּרֵנִי וָאֱהִי־לוֹ לְכֹהֵן: ה וַיֹּאמְרוּ לוֹ
שְׁאַל־נָא בֵאלֹהִים וְנֵדְעָה הֲתַצְלִיחַ דַּרְכֵּנוּ אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ
הֹלְכִים עָלֶיהָ: ו וַיֹּאמֶר לָהֶם הַכֹּהֵן לְכוּ לְשָׁלוֹם נֹכַח יְהוָה
דַּרְכְּכֶם אֲשֶׁר תֵּלְכוּ־בָהּ: ז וַיֵּלְכוּ חֲמֵשֶׁת הָאֲנָשִׁים וַיָּבֹאוּ
לָיְשָׁה וַיִּרְאוּ אֶת־הָעָם אֲשֶׁר־בְּקִרְבָּהּ יוֹשֶׁבֶת־לָבֶטַח
כְּמִשְׁפַּט צִידֹנִים שֹׁקֵט וּבֹטֵחַ וְאֵין־מַכְלִים דָּבָר בָּאָרֶץ
יוֹרֵשׁ עֶצֶר וּרְחֹקִים הֵמָּה מִצִּדֹנִים וְדָבָר אֵין־לָהֶם עִם־

רש"י

ללמוד שהיה מעשה זה בתחלת השופטים מיד: (ג) מי הביאך הלום · יש כאן תמיהות הרבה לא מזרעו של משה רבינו אתה שנאמר בו אל תקרב הלום · ומי שם פה לאדם · ומה זה בידך: (ה) שאל נא באלהים · בתרפים שמדברים על ידי מכשפות: (ו) נוכח ה' דרככם · נוכח הקב"ה גלוי כי זה אין בו ממש: (ז) ואין מכלים דבר · אין אחד מהם צריך לחבירו שיחזירנו ריקם ויכלימנו כמו שנאמר בסוף הענין אין מחסור כל דבר כך שמעתי: יורש עצר · יורשים מועטים שאם יהרגו את אלו אין עוד עוררין נלחמים עם המחזיקים בנחלה: ורחוקים המה · מעזרת צידונים: ודבר

מצודת דוד

בנער בדברו עם מי: שם · אל הבית: מי הביאך וגו' · ר"ל אלא מי אתה ומה מלאכתך ומה הניתן לך בשכרך: (ד) כזה וכזה · סיפר להם כל המאורע: (ה) שאל נא · כי טעו וחשבו שיש בו ממש להוריד על עצמו כחות עליונות ולהגיד עתידות:
(ו) ויאמר להם · אחר ששאל אמר להם דרככם הוא מול ה' להשגיח בה להצליח אתכם: (יז) יושבת לבטח · ר"ל אינם נשמרים ממלחמה והיא כדרך צידון היושב שוקט ובוטח ואינו נשמר ממלחמה: ואין מכלים · אין בארץ מי שיכלים אפילו בדבור כי לא הורגלו במלחמה וקטטה: יורש עצר · יורש ארצם עצור מהם ר"ל אין להם יורש ארצם לאחוז לאה"ז בעבור הארץ: ורחוקים המה · ונכבש הארץ עד לא יהיה נשמע להם (ואולי היה מדרך צידונים לעמוד בעזרת כל נרדף): ודבר אין להם · אין להם ברית כרותם

מצודת ציון

(דברים א'): (ג) הלום · לפה כמו אל תקרב הלום (שמות ג'): (ו) נוכח · נגד: (ז) לישה · הוא לשם האמור ביהושע ובשתי השמות היתה נקראת: שוקט · יושב במנוחה: עצר · ענין מניעה כמו אשה עצורה לנו (ש"א

אָדָ֑ם׃ ח וַיָּבֹ֙אוּ֙ אֶל־אֲחֵיהֶ֔ם צָרְעָ֖ה וְאֶשְׁתָּאֹ֑ל וַיֹּ֧אמְר֛וּ לָהֶ֥ם
אֲחֵיהֶ֖ם מָ֥ה אַתֶּֽם׃ ט וַיֹּאמְר֗וּ ק֚וּמָה וְנַעֲלֶ֣ה עֲלֵיהֶ֔ם כִּ֤י
רָאִ֙ינוּ֙ אֶת־הָאָ֔רֶץ וְהִנֵּ֥ה טוֹבָ֖ה מְאֹ֑ד וְאַתֶּ֣ם מַחְשִׁ֔ים אַל־
תֵּעָ֣צְל֔וּ לָלֶ֣כֶת לָבֹ֔א לָרֶ֖שֶׁת אֶת־הָאָֽרֶץ׃ י כְּבֹאֲכֶ֞ם תָּבֹ֣אוּ ׀
אֶל־עַ֣ם בֹּטֵ֗חַ וְהָאָ֙רֶץ֙ רַחֲבַ֣ת יָדַ֔יִם כִּֽי־נְתָנָ֥הּ אֱלֹהִ֖ים בְּיֶדְכֶ֑ם
מָקוֹם֙ אֲשֶׁ֣ר אֵֽין־שָׁ֣ם מַחְס֔וֹר כָּל־דָּבָ֖ר אֲשֶׁ֥ר בָּאָֽרֶץ׃
יא וַיִּסְע֤וּ מִשָּׁם֙ מִמִּשְׁפַּ֣חַת הַדָּנִ֔י מִצָּרְעָ֖ה וּמֵאֶשְׁתָּאֹ֑ל שֵׁשׁ־
מֵא֣וֹת אִ֔ישׁ חָג֖וּר כְּלֵ֥י מִלְחָמָֽה׃ יב וַֽיַּעֲל֗וּ וַֽיַּחֲנ֛וּ בְּקִרְיַ֥ת
יְעָרִ֖ים בִּֽיהוּדָ֑ה עַל־כֵּ֡ן קָֽרְאוּ֩ לַמָּק֨וֹם הַה֜וּא מַחֲנֵה־דָ֗ן עַ֚ד
הַיּ֣וֹם הַזֶּ֔ה הִנֵּ֕ה אַחֲרֵ֖י קִרְיַ֥ת יְעָרִֽים׃ יג וַיַּעַבְר֥וּ מִשָּׁ֖ם הַר־
אֶפְרָ֑יִם וַיָּבֹ֖אוּ עַד־בֵּ֥ית מִיכָֽה׃ יד וַיַּעֲנ֞וּ חֲמֵ֣שֶׁת הָאֲנָשִׁ֗ים
הַהֹלְכִים֮ לְרַגֵּל֮ אֶת־הָאָ֣רֶץ לַיִשׁ֒ וַיֹּאמְרוּ֙ אֶל־אֲחֵיהֶ֔ם

רש"י

אין להם עם אדם · שום ברית כרותה שיבאו לעזרתם לעת הצורך : (ח) מה אתם · כלומר מה אתם משיבים דבר מה מצאתם במקום שנפל לנו גורלנו מה העם החזק הוא הרפה : (ט) ואתם מחשים · מתעצלים :

מצודת ציון

כ"א) : (ט) מחשים · שותקים כמו עת לחשות (קהלת ג') : (י) כי · אם: כל דבר · בשום דבר: (יד) ויענו · הוא תחלת הדבור כמו וענית ואמרת

מצודת דוד

עם מי לשיבא בעזרתם : (ח) צרעה וגו' · אל צרעה וכו' : מה אתם · ר"ל מה אתם משיבים ומענינכם תבין חסרונו : (ט) ואתם מחשים · ר"ל אתם היו מחשים לבל יודע לאיש פן יקדמנו מי משבט אחר ואל תעצלו ללכת וכו' כי עכ"ז פן יודע למי : (י) כבואכם · כאשר תבואו אז מיד תבואו אל עם בוטח ר"ל לא תצטרכו ללכת דרך אשר תמצא אתכם בה מלחמה : רחבת ידים · מקום רחב להחזיק את כולכם כאשר יתן ה' אותה בידכם : אין שם מחסור וגו' · ר"ל עם שאינה מא"י מ"מ אין נחסר בה ממה שיש בא"י · או ר"ל לא נחסר בה מכל דבר שיש בעולם : (יב) בקרית יערים · ר"ל סמוך לה : למקום ההוא · מקום החניה : אחרי · לא נגד צרעה ואשתאול שבדן כ"א מסעבר מזה (והיא בין צרעה ואשתאול שהיו בנחלת יהודה) : (יד) ההולכים לרגל ·

אשר

הֲיָדַעְתֶּם כִּי יֵשׁ בַּבָּתִּים הָאֵלֶּה אֵפוֹד וּתְרָפִים וּפֶסֶל
וּמַסֵּכָה וְעַתָּה דְּעוּ מַה־תַּעֲשׂוּ׃ טו וַיָּסוּרוּ שָׁמָּה וַיָּבֹאוּ
אֶל־בֵּית־הַנַּעַר הַלֵּוִי בֵּית מִיכָה וַיִּשְׁאֲלוּ־לוֹ לְשָׁלוֹם׃
טז וְשֵׁשׁ־מֵאוֹת אִישׁ חֲגוּרִים כְּלֵי מִלְחַמְתָּם נִצָּבִים פֶּתַח
הַשָּׁעַר אֲשֶׁר מִבְּנֵי דָן׃ יז וַיַּעֲלוּ חֲמֵשֶׁת הָאֲנָשִׁים הַהֹלְכִים
לְרַגֵּל אֶת־הָאָרֶץ בָּאוּ שָׁמָּה לָקְחוּ אֶת־הַפֶּסֶל וְאֶת־הָאֵפוֹד
וְאֶת־הַתְּרָפִים וְאֶת־הַמַּסֵּכָה וְהַכֹּהֵן נִצָּב פֶּתַח הַשַּׁעַר
וְשֵׁשׁ־מֵאוֹת הָאִישׁ הֶחָגוּר כְּלֵי הַמִּלְחָמָה׃ יח וְאֵלֶּה
בָּאוּ בֵּית מִיכָה וַיִּקְחוּ אֶת־פֶּסֶל הָאֵפוֹד וְאֶת־הַתְּרָפִים
וְאֶת־הַמַּסֵּכָה וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם הַכֹּהֵן מָה אַתֶּם עֹשִׂים׃
יט וַיֹּאמְרוּ לוֹ הַחֲרֵשׁ שִׂים־יָדְךָ עַל־פִּיךָ וְלֵךְ עִמָּנוּ וֶהְיֵה־
לָנוּ לְאָב וּלְכֹהֵן הֲטוֹב ׀ הֱיוֹתְךָ כֹהֵן לְבֵית אִישׁ אֶחָד
אוֹ הֱיוֹתְךָ כֹהֵן לְשֵׁבֶט וּלְמִשְׁפָּחָה בְּיִשְׂרָאֵל׃ כ וַיִּיטַב לֵב

מצודת דוד

מצודת ציון

אשר הלכו מקודם לרגל : הידעתם · (דברים כ"ו) : (יט) החרש · שתוק
ר"ל וכי ידעתם הלא אינכם כמו והחריש לה (במדבר ל׳) :
יודעים אשר נגיד לכם כי יש כהן לשבט ולמשפחה · המה שמות
האפוד וכו׳ : דעו מה תעשו · ר"ל
הכינו עצמכם לקחתם : (טו) ויסורו שמה · המרגלים הלכו לבית מיכה :
בית מיכה · אשר היה בבית מיכה : (טז) חגורים · כשהם חגורים וכו׳ :
אשר מבני דן · מוסב על שש מאות איש : (יז) ויעלו · כי המרגלים תזכו
עם הלוי אל השש מאות איש וכדבר הלוי עמהם עלו המרגלים מהם ושבו
ובאו לבית הלוי ולקחו את הפסל וכו׳ : והכהן · הלוי הזה העשוי לכהן היה
נצב פתח השער וכו׳ : (יח) ואלה · המרגלים באו אז לבית מיכה ולקחו
את פסל וכו׳ ולא היה אז הכהן בביתו : ויאמר אליהם הכהן · כאשר
באו אל המחנה ובידם הפסל וכו׳ אמר להם מה אתם עושים ר"ל למה
תקחום : (יט) שים ידך על פיך · לסתמו לבל ישמע קולך : והיה לנו ·
ותהיה לנו למורה ולמלמד : הטוב · וכי טוב יותר להיות לכהן לבית
איש אחד או טוב יותר להיות כהן לשבט בישראל וא"כ הלא לטובה יחשב
לך : וייטב לב הכהן · הוסב בלבו דבריהם ויקח מידם את האפוד וכו׳
לשאם

הַכֹּהֵן וַיִּקַּח אֶת־הָאֵפוֹד וְאֶת־הַתְּרָפִים וְאֶת־הַפָּסֶל וַיָּבֹא
בְּקֶרֶב הָעָם׃ כא וַיִּפְנוּ וַיֵּלֵכוּ וַיָּשִׂימוּ אֶת־הַטַּף וְאֶת־
הַמִּקְנֶה וְאֶת־הַכְּבוּדָּה לִפְנֵיהֶם׃ כב הֵמָּה הִרְחִיקוּ מִבֵּית
מִיכָה וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר בַּבָּתִּים אֲשֶׁר עִם־בֵּית מִיכָה
נִזְעֲקוּ וַיַּדְבִּיקוּ אֶת־בְּנֵי־דָן׃ כג וַיִּקְרְאוּ אֶל־בְּנֵי־דָן וַיַּסֵּבּוּ
פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ לְמִיכָה מַה־לְּךָ כִּי נִזְעָקְתָּ׃ כד וַיֹּאמֶר
אֶת־אֱלֹהַי אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי לְקַחְתֶּם וְאֶת־הַכֹּהֵן וַתֵּלְכוּ וּמַה־
לִּי עוֹד וּמַה־זֶּה תֹּאמְרוּ אֵלַי מַה־לָּךְ׃ כה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו
בְּנֵי־דָן אַל־תַּשְׁמַע קוֹלְךָ עִמָּנוּ פֶּן־יִפְגְּעוּ בָכֶם אֲנָשִׁים
מָרֵי נֶפֶשׁ וְאָסַפְתָּה נַפְשְׁךָ וְנֶפֶשׁ בֵּיתֶךָ׃ כו וַיֵּלְכוּ בְנֵי־דָן
לְדַרְכָּם וַיַּרְא מִיכָה כִּי־חֲזָקִים הֵמָּה מִמֶּנּוּ וַיִּפֶן וַיָּשָׁב אֶל־

דגש אחר שורק

רש"י

(כא) ואת הכבודה · משאות · כל דבר שהוא כבד בהליכתו שאינו יכול לרוץ אם ירדפו בני המקום אחריהם : הכבודה · פונטומ"א בלע"ז : (כג) ויסבו פניהם · בני דן אל הקוראים אליהם : (כד) ומה לי עוד · ומה נשאר לי עוד : (כה) אנשים מרי נפש · לעסנים שיש בסיעתנו :

מצודת ציון

מורדפים כי גם השבט יקרא משפחה: (כא) הכבודה · הדבר שתנועתו כבדה ומתאחר ללכת : (כב) נזעקו · נקבצו בזעקת המקבץ וכן ויזעק ברק (לעיל ד׳) : וידביקו · השיגום והיו קרובים ודבוקים להם: (כה) יפגעו · ענין מכת מות כמו גש פגע בו (שמואל ב׳ א׳) : ואספתה · ענין כליון מן העולם כמו יאסף אהרן

מצודת דוד

לשאת אותם בעצמו ובא בקרבם ללכת באשר ילכו : (כא) ויפנו · מן המקום ההוא והלכו לדרכם : את הטף וגו׳ · מה שהביאו עמהם מביתם : לפניהם · בחשבם פן ירדפו בני העיר אחריהם וילחמו הגברים עמהם והטף וכו׳ ילכו לדרכם בעודם נלחמים: (כב) הרחיקו · כשהיו רחוקים מבית מיכה : עם בית מיכה · סמוך לבית מיכה : (כג) ויקראו · להמתין עד בואם לדבר עמהם : ויסבו · בני דן הפכו פניהם מול מיכה ואמרו מה נחסר לך כי נאספת לרדוף : (כד) את אלהי · הפסל וכו׳ : ומה לי עוד · מה נשאר לי עוד בבית אשר לא לקחתם : (כה) עמנו · בהיותך עמנו : אנשים מרי נפש · הכעסנים שיש בסיעתנו : ונפש ביתך · הבאים

עמך

בֵּיתוֹ׃ כז וְהֵמָּה לָקְחוּ אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה מִיכָה וְאֶת־הַכֹּהֵן
אֲשֶׁר הָיָה־לוֹ וַיָּבֹאוּ עַל־לַיִשׁ עַל־עַם שֹׁקֵט וּבֹטֵחַ וַיַּכּוּ
אוֹתָם לְפִי־חָרֶב וְאֶת־הָעִיר שָׂרְפוּ בָאֵשׁ׃ כח וְאֵין מַצִּיל
כִּי רְחוֹקָה־הִיא מִצִּידוֹן וְדָבָר אֵין־לָהֶם עִם־אָדָם וְהִיא
בָּעֵמֶק אֲשֶׁר לְבֵית־רְחוֹב וַיִּבְנוּ אֶת־הָעִיר וַיֵּשְׁבוּ בָהּ׃
כט וַיִּקְרְאוּ שֵׁם־הָעִיר דָּן בְּשֵׁם דָּן אֲבִיהֶם אֲשֶׁר יוּלַּד
לְיִשְׂרָאֵל וְאוּלָם לַיִשׁ שֵׁם־הָעִיר לָרִאשֹׁנָה׃ ל וַיָּקִימוּ לָהֶם
בְּנֵי־דָן אֶת־הַפָּסֶל וִיהוֹנָתָן בֶּן־גֵּרְשׁוֹם בֶּן־מְנַשֶּׁה הוּא
וּבָנָיו הָיוּ כֹהֲנִים לְשֵׁבֶט הַדָּנִי עַד־יוֹם גְּלוֹת הָאָרֶץ׃
לא וַיָּשִׂימוּ לָהֶם אֶת־פֶּסֶל מִיכָה אֲשֶׁר עָשָׂה כָּל־יְמֵי הֱיוֹת
בֵית־הָאֱלֹהִים בְּשִׁלֹה׃ יט א וַיְהִי בַּיָּמִים הָהֵם וּמֶלֶךְ אֵין

דגש אחר שורק · נו"ן תלויה

רש"י

(כז) ליש · שם העיר ובספר יהושע קורא שמה לשם על שם שמצאו שם אבן טובה ששמה לשם והיא היתה על החשן לשבט דן שמו כתוב על לשם וידעו שבאמת היא נחלתם: (ל) בן מנשה · מפני כבודו של משה כתוב נו"ן לשנות את השם ונכתב תלויה לומר שלא היה מנשה אלא משה: עד יום גלות הארץ ·

מצודת דוד / מצודת ציון

עמך : (כז) שוקט ובוטח · לא היו (במדבר כ'): (כט) ואולם · ואבל : נשמרים מן המלחמה : ואת העיר שרפו · כי לא יוכלו לה כ"א ע"י השרפה ולולא זאת לא שרפוה כי הלא נתיישבו בה : (כח) ואין מציל · לא היה להם מציל : כי רחוקה · וכבשוה עד לא נשמע להם : ודבר · לא היה להם כריתת ברית עם מי: אשר לבית רחוב · הסמוך לבית רחוב : ויבנו · כי שרפוה במלחמה כמ"ש למעלה : (כט) אשר יולד · שלא נחשב שראש המשפחה הבאה אל ליש היה שמו דן ועל שמו קראו שם העיר דן: לראשונה · טרם שקראוה בשם דן: (ל) ויקימו להם · להיות לעבודת כוכבים ולעבדו: ויהונתן · הוא הלוי הנזכר: בן מנשה · אמרז"ל שהוא משה ומפני כבודו נאמר מנשה ותלאו הנו"ן לדעת שאינה מן השם: עד יום גלות הארץ · הוא גלות הארון שהיה בימי עלי ולזה לא אמר עד גלות ישראל כי אז לבד הארון גלה ולא ישראל ועד הזמן ההוא עמד הפסל אבל לאח"ז שעמד שמואל לשופט בער אותם מן הארץ : (לא) וישימו להם · לאלוה ולעבדו : כל ימי וגו' בשלה · מתחלת העמדתו עמד כל ימי וכו' בשלה אבל אחר שגלה הארון משלה בימי עלי ועמד שמואל לשופט בערו מן הארץ : יט (א) ומלך אין

בְּיִשְׂרָאֵל וַיְהִי ׀ אִישׁ לֵוִי גָּר בְּיַרְכְּתֵי הַר־אֶפְרַיִם וַיִּקַּח־לוֹ
אִשָּׁה פִילֶגֶשׁ מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה׃ ב וַתִּזְנֶה עָלָיו פִּילַגְשׁוֹ
וַתֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ אֶל־בֵּית אָבִיהָ אֶל־בֵּית לֶחֶם יְהוּדָה וַתְּהִי־
שָׁם יָמִים אַרְבָּעָה חֳדָשִׁים׃ ג וַיָּקָם אִישָׁהּ וַיֵּלֶךְ אַחֲרֶיהָ
לְדַבֵּר עַל־לִבָּהּ לַהֲשִׁיבוֹ להשיבה קרי וְנַעֲרוֹ עִמּוֹ וְצֶמֶד
חֲמֹרִים וַתְּבִיאֵהוּ בֵּית אָבִיהָ וַיִּרְאֵהוּ אֲבִי הַנַּעֲרָה וַיִּשְׂמַח
לִקְרָאתוֹ׃ ד וַיֶּחֱזַק־בּוֹ חֹתְנוֹ אֲבִי הַנַּעֲרָה וַיֵּשֶׁב אִתּוֹ
שְׁלֹשֶׁת יָמִים וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ וַיָּלִינוּ שָׁם׃ ה וַיְהִי בַּיּוֹם
הָרְבִיעִי וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר וַיָּקָם לָלֶכֶת וַיֹּאמֶר אֲבִי הַנַּעֲרָה
אֶל־חֲתָנוֹ סְעַד לִבְּךָ פַּת־לֶחֶם וְאַחַר תֵּלֵכוּ׃ ו וַיֵּשְׁבוּ וַיֹּאכְלוּ

ר ש " י

בימי סנחריב בגלות ראשונה : (ב) ותזנה עליו פילגשו · זנתה מביתו אל החוץ כל לשון זנות אינו אלא לשון יוצאת נפקת ברא יוצאת מבעלה לאהוב

מצודת ציון

יט (א) בירכתי · בסוף כמו ולירכתי המשכן (שמות כ"ו) : פילגש · אשה בלא כתובה ובלא קדושין :(ב) ותזנה · ענינו הסרה כמו עתה יזנו תזנותיה (יחזקאל כ"ג) : עליו · מעליו : ימים · שנה כמו ימים תהיה גאולתו (ויקרא כ"ה): ארבעה · כמו וארבעה : (ג) וצמד · וזוג וכן צמד בקר (איוב א') : (ה) סעד · ענין השענה ועפ"ז יקרא האכילה סעודה כי סועד ושוען את הלב מחולשתו וכמ"ש ולחם לבב אנוש יסעד (תהלים ק"ד) : פת · ענין פרוסה כמו פתות אותה פתים

מצודת דוד

בישראל · כי אם היה מלך לא היה מה שהיה כי המלך היה מעניש את ההוטאים ולא היו א"כ ישראל נלחמים זה בזה כאשר יסופר וכתב בס"ע שגם זה היה בימי כושן רשעתים קודם שעמד עתניאל : (ב) ותזנה עליו · סרה מעליו והלכה לבית אביה : (ג) לדבר על לבה · דברים טובים המקובלים על הלב להשיבה אליו : וצמד חמורים · אחד לו ואחד לפילגשו בשובה לביתו : ותביאהו · פילגשו ראתה אותו בחוץ והביאה אותו לבית אביה : לקראתו · ר"ל בעת לכתו לקראתו : (ד) ויחזק בו · היה אוחז בו ולא עזבו ללכת מאתו : וילינו שם · בהלילה שאחר שלשת הימים : (ה) סעד לבך · לבל יחלוש הלב סעד אותו באכילת פת להם :

הואל

שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו וַיִּשְׁתּוּ וַיֹּאמֶר אֲבִי הַנַּעֲרָה אֶל־הָאִישׁ הוֹאֶל־
נָא וְלִין וְיִטַב לִבֶּךָ׃ ז וַיָּקָם הָאִישׁ לָלֶכֶת וַיִּפְצַר־בּוֹ חֹתְנוֹ
וַיָּשָׁב וַיָּלֶן שָׁם׃ ח וַיַּשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר בַּיּוֹם הַחֲמִישִׁי לָלֶכֶת
וַיֹּאמֶר אֲבִי הַנַּעֲרָה סְעָד־נָא לְבָבְךָ וְהִתְמַהְמְהוּ עַד־
נְטוֹת הַיּוֹם וַיֹּאכְלוּ שְׁנֵיהֶם׃ ט וַיָּקָם הָאִישׁ לָלֶכֶת
הוּא וּפִילַגְשׁוֹ וְנַעֲרוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ חֹתְנוֹ אֲבִי הַנַּעֲרָה הִנֵּה־
נָא רָפָה הַיּוֹם לַעֲרוֹב לִינוּ־נָא הִנֵּה חֲנוֹת הַיּוֹם לִין פֹּה
וְיִיטַב לְבָבֶךָ וְהִשְׁכַּמְתֶּם מָחָר לְדַרְכְּכֶם וְהָלַכְתָּ לְאֹהָלֶךָ׃
י וְלֹא־אָבָה הָאִישׁ לָלוּן וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ וַיָּבֹא עַד־נֹכַח יְבוּס
הִיא יְרוּשָׁלָ‍ִם וְעִמּוֹ צֶמֶד חֲמוֹרִים חֲבוּשִׁים וּפִילַגְשׁוֹ עִמּוֹ׃
יא הֵם עִם־יְבוּס וְהַיּוֹם רַד מְאֹד וַיֹּאמֶר הַנַּעַר אֶל־אֲדֹנָיו

רש"י

את אחרים: (ו) הואל נא ולין. הלילה: (ט) רפה. השמש מגבורתו ונטה לערוב: הנה חנות היום. עת שכל הולכי דרכים נוטים לחנות בבית:

מצודת דוד

(ו) הואל נא. התרצה נא ולין פה: וייטב לבך. באכילה ושתיה ובשמחת הלב: (ח) והתמהמהו. נתעכבו עד אשר נטה השמש לבית מערבה: (ט) רפה היום לערוב. כי קודם חצות השמש הולך ומתגבר ואחר חצות הולך ורפה ולז"א הנה השמש רפה ועומדת לשקוע: הנה חנות היום. כי שיער בעצמו שלא יבוא היום אל ביתו ובע"כ יחנה ללון במקום לא לו ולז"א הנה חנות היום ר"ל כתניה אשר בהכרח תעשה היום הלא טוב יותר לחנות וללון פה וייטב לבבך ולא כן במקום אחר: והשכמתם. אבל כשתלכו בהשכמה תבוא בו ביום לאהלך ולא תלין בדרך: (י) יבום היא ירושלים. מחוז היה בירושלים אקראת יבוס ודוד לכדה: (יא) עם יבוס. סמוך ליבוס: והיום. השמש

מצודת ציון

(ויקרא ב׳): (ו) הואל. התרצה. נא. עתה: (ז) ויפצר. ענין התחזקות ההסתה כמו ויפצר בם מאד (בראשית י"ט): (ח) והתמהמהו. ענין עכבה ואיחור כמו עד התמהמהם (לעיל ג׳): היום. השמש קרוי יום כמו לרוח היום (בראשית ג׳) ע"ש שבעוד השמש על הארץ הוא יום: (ט) רפה. מלשון רפיון: לערוב. מלשון ערב ור"ל לשקוע: (י) אבה. רצה: נוכח. נגד: חבושים. ענין קשור הבהמה באזור שלה כמו ויחבוש

לְכָה־נָּא וְנָסוּרָה אֶל־עִיר־הַיְבוּסִי הַזֹּאת וְנָלִין בָּהּ׃
יב וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲדֹנָיו לֹא נָסוּר אֶל־עִיר נָכְרִי אֲשֶׁר לֹא־
מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵנָּה וְעָבַרְנוּ עַד־גִּבְעָה׃ יג וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ
לְךָ וְנִקְרְבָה בְּאַחַד הַמְּקֹמוֹת וְלַנּוּ בַגִּבְעָה אוֹ בָרָמָה׃
יד וַיַּעַבְרוּ וַיֵּלֵכוּ וַתָּבֹא לָהֶם הַשֶּׁמֶשׁ אֵצֶל הַגִּבְעָה
אֲשֶׁר לְבִנְיָמִן׃ טו וַיָּסֻרוּ שָׁם לָבוֹא לָלוּן בַּגִּבְעָה וַיָּבֹא
וַיֵּשֶׁב בִּרְחוֹב הָעִיר וְאֵין אִישׁ מְאַסֵּף־אוֹתָם הַבַּיְתָה לָלוּן׃
טז וְהִנֵּה ׀ אִישׁ זָקֵן בָּא מִן־מַעֲשֵׂהוּ מִן־הַשָּׂדֶה בָּעֶרֶב
וְהָאִישׁ מֵהַר אֶפְרַיִם וְהוּא־גָר בַּגִּבְעָה וְאַנְשֵׁי הַמָּקוֹם
בְּנֵי יְמִינִי׃ יז וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־הָאִישׁ הָאֹרֵחַ בִּרְחוֹב
הָעִיר וַיֹּאמֶר הָאִישׁ הַזָּקֵן אָנָה תֵלֵךְ וּמֵאַיִן תָּבוֹא׃
יח וַיֹּאמֶר אֵלָיו עֹבְרִים אֲנַחְנוּ מִבֵּית־לֶחֶם יְהוּדָה עַד־
יַרְכְּתֵי הַר־אֶפְרַיִם מִשָּׁם אָנֹכִי וָאֵלֵךְ עַד־בֵּית־לֶחֶם
יְהוּדָה וְאֶת־בֵּית יְהוָה אֲנִי הֹלֵךְ וְאֵין אִישׁ מְאַסֵּף אוֹתִי

רש"י

(יב) עד גבעה · גבעת בנימין: (יג) ולנו · כמו ולננו דגשות הנו"ן במקום נו"ן שנייה: (יח) ואת בית ה' · לשילה אני הולך:

מצודת ציון

את חמורו (שם כ"ב): (יא) לכה · ענין לשון זרוז הוא: (יג) לך · הוא מל' הליכה ועם היא בלא ה"א: (יד) ותבא · ושקעה: (טו) ברחוב · בשוק במקום שרבים מצויים: מאסף · ענין הכנסה כמו ואספת דגנך (דברים י"א): (יז) הארח · ההולך בארח ודרך: אנה · לאיזה מקום: ומאין · מאיזה מקום: (יח) ואת ·

מצודת דוד

ירדה מאד וקרבה לשקוע: ונסורה · נסור מהדרך ללכת אל עיר היבוסי: (יב) אל עיר נכרי · שרק עובדי כוכבים גרים בה: ועברנו · לזה נעבור עד גבעה שהיא עיר ישראל: (יג) לך ונקרבה · ר"ל נמהר ללכת להתקרב לאיזה מקום ונלון בגבעה או ברמה במקום שנוכל לבוא עד לא תשקע החמה: (טז) בני ימיני · מבני בנימין: (יח) עד ירכתי · ר"ל אני הולך עד ירכתי וגו' כי משם אנכי והלכתי עד בית לחם יהודה: ואת בית ה' · עתה הולך אני בדרך מהלכי אל בית ה' אשר בשילה לזבוח לה'

הַבָּֽיְתָה׃ יט וְגַם־תֶּבֶן גַּם־מִסְפּוֹא יֵשׁ לַחֲמוֹרֵינוּ וְגַם לֶחֶם
וָיַיִן יֶשׁ־לִי וְלַאֲמָתֶךָ וְלַנַּעַר עִם־עֲבָדֶיךָ אֵין מַחְסוֹר כָּל־
דָּבָר׃ כ וַיֹּאמֶר הָאִישׁ הַזָּקֵן שָׁלוֹם לָךְ רַק כָּל־מַחְסוֹרְךָ
עָלָי רַק בָּרְחוֹב אַל־תָּלַן׃ כא וַיְבִיאֵהוּ לְבֵיתוֹ וַיָּבוֹל
יתיר ו׳ לַחֲמוֹרִים וַיִּרְחֲצוּ רַגְלֵיהֶם וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ׃ כב הֵמָּה
מֵיטִיבִים אֶת־לִבָּם וְהִנֵּה אַנְשֵׁי הָעִיר אַנְשֵׁי בְנֵי־בְלִיַּעַל
נָסַבּוּ אֶת־הַבַּיִת מִתְדַּפְּקִים עַל־הַדָּלֶת וַיֹּאמְרוּ אֶל־הָאִישׁ
בַּעַל הַבַּיִת הַזָּקֵן לֵאמֹר הוֹצֵא אֶת־הָאִישׁ אֲשֶׁר־בָּא אֶל־
בֵּיתְךָ וְנֵדָעֶנּוּ׃ כג וַיֵּצֵא אֲלֵיהֶם הָאִישׁ בַּעַל הַבַּיִת
וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַל־אַחַי אַל־תָּרֵעוּ נָא אַחֲרֵי אֲשֶׁר־בָּא

רש"י

(כא) ויבל לחמורים · ויתן יבול לחמורים · ויבל אפורווגד"ר בלע"ז :
(כב) ונדענו · משכב זכור :

מצודת דוד

ועם כי אני הולך בדרך מלוה עכ"ז אין איש מכניס אותי אל הבית : (יט) וגם תבן · ר"ל ואם בעבור המאכל לנו ולחמורינו אינם מכניסים הלא גם תבן וכו׳ וא"כ מה מידם אקח : ולאמתך · היא הפילגש : ולנער עם עבדיך · להנער אשר עם עבדיך ואת עצמו ופילגשו קרא עבדיו בדרך המוסר וכמו שאמר ולאמתך על פילגשו · או אמר שיש בידו להאכיל לנערו עם עבדיו ועל עבדי האיש הזקן אמר : אין מחסור · אין שום דבר חסר ממני : (כ) שלום לך · רצה לומר לא תפחד כי לא תלין ברחוב : רק כל מחסורך עלי · ר"ל הואיל ויש עמך לאכול ולשתות לא אתן לך מאומה ומה שבידך אכול ורק כל הנחסר לך יהא עלי וחוזר ומפרש רק ברחוב אל תלן כי בית מלון לבד הוא החסר לך ועלי היא : (כא) ויבל לחמורים · תקן המאכל להחמורים : (כב) המה מיטיבים וגו׳ · באכילה בשתיה ובשמחת לבב :(כג) אל אחי · וחוזר ומפרש אל תרעו

מצודת ציון

כמו ואל : (יט) מספוא · כן נקרא דבר המיוחד למאכל בהמה וכן ויתן תבן ומספוא (בראשית כ"ד) : ולאמתך · מלשון אמה ושפחה : כל דבר · שום דבר : (כא) ויבל · הוא מל׳ בלבול וערבוב כי הדרך לבלול תבואה במספוא וכן בליל חמיץ (ישעיה ל׳) : (כב) בליעל · בלי עול שמים ר"ל רשעים : מתדפקים · ענין הכאה בנחת על הדלת כמו קול דודי דופק (ש"ה ה׳) : ונדענו · ענין משכב זכור כמו ונדעה אותם (בראשית י"ט) : (כג) אל · ר"ל לא תעשו : נא · עתה : אחרי · ענינו

הָאִישׁ הַזֶּה אֶל־בֵּיתִי אַל־תַּעֲשׂוּ אֶת־הַנְּבָלָה הַזֹּאת׃
כד הִנֵּה בִתִּי הַבְּתוּלָה וּפִילַגְשֵׁהוּ אוֹצִיאָה־נָּא אוֹתָם
וְעַנּוּ אוֹתָם וַעֲשׂוּ לָהֶם הַטּוֹב בְּעֵינֵיכֶם וְלָאִישׁ הַזֶּה לֹא
תַעֲשׂוּ דְּבַר הַנְּבָלָה הַזֹּאת׃ כה וְלֹא־אָבוּ הָאֲנָשִׁים לִשְׁמֹעַ
לוֹ וַיַּחֲזֵק הָאִישׁ בְּפִילַגְשׁוֹ וַיֹּצֵא אֲלֵיהֶם הַחוּץ וַיֵּדְעוּ
אוֹתָהּ וַיִּתְעַלְּלוּ־בָהּ כָּל־הַלַּיְלָה עַד־הַבֹּקֶר וַיְשַׁלְּחוּהָ בַּעֲלוֹת
כעלות קרי הַשָּׁחַר׃ כו וַתָּבֹא הָאִשָּׁה לִפְנוֹת הַבֹּקֶר וַתִּפֹּל
פֶּתַח בֵּית־הָאִישׁ אֲשֶׁר־אֲדוֹנֶיהָ שָּׁם עַד־הָאוֹר׃ כז וַיָּקָם
אֲדֹנֶיהָ בַּבֹּקֶר וַיִּפְתַּח דַּלְתוֹת הַבַּיִת וַיֵּצֵא לָלֶכֶת לְדַרְכּוֹ
וְהִנֵּה הָאִשָּׁה פִילַגְשׁוֹ נֹפֶלֶת פֶּתַח הַבַּיִת וְיָדֶיהָ עַל־הַסַּף׃
כח וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ קוּמִי וְנֵלֵכָה וְאֵין עֹנֶה וַיִּקָּחֶהָ עַל־

רש"י

(כח) ואין עונה · כי מתה :

מצודת ציון

כמו הואיל וכן אחרי אשר עשה לך ה' נקמות (לעיל י"א) : הנבלה · דבר מגונה וכעור : (כד) וענו · הוא כינוי למאנס על השכיבה : (כה) אבו · רצו : וידעו · ענין משכב המשגל : ויתעללו · ענין פועל ומעללים כמו אשר עולל לי (איכה א'): (כז) הסף · אף האסקופה יקרא סף כמו המזוזות הנקראים ספים וכן היא באה בסף הבית (מ"א י"ד):(כח) ואין

מצודת דוד

נא ר"ל אל תעשו עתה הרעה הזאת : אחרי · הואיל והאיש הזה בא לביתי חוסו על כבודי ואל תעשו הנבלה הזאת לשכב אותו : (כד) וענו אותם · במשכב : ועשו וגו' · בשאר עניני ניאוף : (כה) לשמוע לו · לקבל דבריו : ויחזק האיש · כי לא רצתה לצאת ואחז בה בע"כ להציל עצמו בחשבו כאשר יראוה כי יפה היא יתפייסו בה : ויוצא · הוציא אותה אליהם אל החוץ : וידעו אותה · במשכב : ויתעללו בה · בשאר עניני ניאוף: וישלחוה · שלחוה לנפשה כאשר עלה השחר והוא האור הנוצץ בפאת המזרח טרם צאת השמש : (כו) לפנות בוקר · לעת שהבוקר פונה לבוא: ותפול · מחמת חולשת רוב הבעילות נפלה בפתח ולא הוסיפה לקום ושכבה עד אור הבוקר ומתה : אדוניה · הוא הבעל ולפי שהיתה לו לפילגש יחשב לאדון לה: (כז) נופלת · ר"ל שוכבת בשכיבה הבאה ע"י נפילה וידיה היו מונחות על הסף : (כח) ויאמר אליה · עדיין לא הרגיש

הַחֲמוֹר וַיָּקָם הָאִישׁ וַיֵּלֶךְ לִמְקֹמוֹ׃ כט וַיָּבֹא אֶל־
בֵּיתוֹ וַיִּקַּח אֶת־הַמַּאֲכֶלֶת וַיַּחֲזֵק בְּפִילַגְשׁוֹ וַיְנַתְּחֶהָ
לַעֲצָמֶיהָ לִשְׁנֵים עָשָׂר נְתָחִים וַיְשַׁלְּחֶהָ בְּכֹל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל׃
ל וְהָיָה כָל־הָרֹאֶה וְאָמַר לֹא־נִהְיְתָה וְלֹא־נִרְאֲתָה כָּזֹאת
לְמִיּוֹם עֲלוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד הַיּוֹם הַזֶּה
שִׂימוּ־לָכֶם עָלֶיהָ עֻצוּ וְדַבֵּרוּ׃ כ א וַיֵּצְאוּ כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וַתִּקָּהֵל הָעֵדָה כְּאִישׁ אֶחָד לְמִדָּן וְעַד־בְּאֵר שֶׁבַע וְאֶרֶץ
הַגִּלְעָד אֶל־יְהוָה הַמִּצְפָּה׃ ב וַיִּתְיַצְּבוּ פִּנּוֹת כָּל־הָעָם
כֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל בִּקְהַל עַם הָאֱלֹהִים אַרְבַּע מֵאוֹת אֶלֶף
אִישׁ רַגְלִי שֹׁלֵף חָרֶב׃ ג וַיִּשְׁמְעוּ בְּנֵי בִנְיָמִן כִּי־עָלוּ בְנֵי־

ר ש " י

(ב) פנות כל העם · רישי כל עמא :

מצודת דוד

נה שמתה : (כט) וינתחה לעצמיה · חתכה לפי האברים ולא חלק אבר אחד מהם : לשנים עשר נתחים · ובכל אחד היו הרבה מהאברים : בכל גבול ישראל · לכל שבט נתח אחד ולבנימין לא שלח כי ממנו יצאה הרעה הזאת : (ל) כל הראה · נתח מנתוחי האשה : שימו · ר"ל כ"א אמר לחבריו שימו עצמכם להתבונן על הרעה ההיא עצו עצה ודברו מה לעשות : כ (א) ויצאו · מעריהם : כאיש אחד · ר"ל בהסכמה אחת : למדן · מן דן והוא לשם אשר עמדה במקצוע מזרחית צפונית עד באר שבע שעמדה במקצוע מערבית דרומית : אל ה' המצפה · השראת השכינה היתה שם בעת התקבצם שמה : (ב) ויתיצבו פנות וגו' · ר"ל כל העם הבאו התיצבו כל שבט משבטי ישראל בפנה בפ"ע ולא עמדו מעורבבים : בקהל וגו' · ר"ל המספר בקהל וכו' היה ארבע מאות אלף וכו' : (ג) וישמעו וגו' · ר"ל עם

מצודת ציון

עונה · ואין משיב : (כט) המאכלת · הסכין כמו ויקח את המאכלת (בראשית כ"ב) : וינתחה · ענין אבר כמו ונתח אותה לנתחיה (ויקרא א') ור"ל חתכה לאברים ולתוספת ביאור אמר לעצמיה שגם המלה ההיא יורה על האבר כמו מבחר עצמים מלא (יחזקאל כ"ד) וע"ש שהדרך לנתח האברים לפי העצמות לזה נקראו האברים עצמים : (ל) נהיתה · מלשון היה : כ (א) ותקהל · נאספו : (ב) פנות · כמו בפנות והוא מלשון פנה וזוית : רגלי · הולכי רגל לא רוכבים : שולף חרב · ר"ל בחרב

כי

יִשְׂרָאֵל הַמִּצְפָּה וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דַּבְּרוּ אֵיכָה נִהְיְתָה
הָרָעָה הַזֹּאת׃ ד וַיַּעַן הָאִישׁ הַלֵּוִי אִישׁ הָאִשָּׁה הַנִּרְצָחָה
וַיֹּאמַר הַגִּבְעָתָה אֲשֶׁר לְבִנְיָמִן בָּאתִי אֲנִי וּפִילַגְשִׁי לָלוּן׃
ה וַיָּקֻמוּ עָלַי בַּעֲלֵי הַגִּבְעָה וַיָּסֹבּוּ עָלַי אֶת־הַבַּיִת לָיְלָה
אוֹתִי דִּמּוּ לַהֲרֹג וְאֶת־פִּילַגְשִׁי עִנּוּ וַתָּמֹת׃ ו וָאֹחֵז
בְּפִילַגְשִׁי וָאֲנַתְּחֶהָ וָאֲשַׁלְּחֶהָ בְּכָל־שְׂדֵה נַחֲלַת יִשְׂרָאֵל
כִּי עָשׂוּ זִמָּה וּנְבָלָה בְּיִשְׂרָאֵל׃ ז הִנֵּה כֻלְּכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
הָבוּ לָכֶם דָּבָר וְעֵצָה הֲלֹם׃ ח וַיָּקָם כָּל־הָעָם כְּאִישׁ אֶחָד
לֵאמֹר לֹא נֵלֵךְ אִישׁ לְאָהֳלוֹ וְלֹא נָסוּר אִישׁ לְבֵיתוֹ׃
ט וְעַתָּה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר נַעֲשֶׂה לַגִּבְעָה עָלֶיהָ בְּגוֹרָל׃
י וְלָקַחְנוּ עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים לַמֵּאָה לְכֹל ׀ שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל

רש"י

(ה) דמו להרוג · כוונו להרוג אניפשטמינ"ט בלע"ז:

מצודת ציון

שלופה: (ה) עלי · בעבורי: דמו · חשבו כמו והוא לא כן ידמה (ישעיה י'): ענו · הוא בעילת האונס כמו על דבר אשר ענה (דברים כ"ב): (ו) זמה · מחשבה רעה כמו כי הוא זמה (איוב ל"א) וזהו מה שדמו להרגו: (ז) הבו · תנו: הלום · פה כמו אל תקרב הלום (שמות ג'): (ח) נסור · מל' הסרה:

מצודת דוד

כי שמעו שנאספו בני ישראל לא חששו להם ולא הרגישו בדבר ולזה דברו בני ישראל ושאלו זה לזה איך היה הדבר ונתיעצו מה לעשות · או יאמר שבני בנימין שמעו כי עלו המצפה וגם שמעו ששאלו איכה נהיתה ותשובת האיש הלוי ועצת העם ואסיפתם את הכל שמעו ולאחר כ"ז הוסיפו עוד לשלוח להם ועכ"ז לא אבו לשמוע: (ד) איש האשה · בעל של האשה הנרצחת: (ה) אותי דמו להרוג · ברור היה אצלו אם לא היה מניחם לעשות בו הנבלה הזאת ע"כ נתפייסו בפילגשו היו הורגים אותו: ותמת · מרוב בעילות האונס: (ו) ואשלחה · לעורר לב לנקום נקם: כי עשו · על בני הגבעה יאמר: בישראל · ר"ל בפרהסיא: (ז) הנה כולכם בני ישראל · ר"ל הנה כולכם עם קדוש ורע עליכם המעשה לזאת הבו לכם דבר עצה כי הדבר נוגע לכם בכלל: (ח) ויקם · נשארו קמים על עמדם: לא נלך · עד יוגמר הדבר: (ט) ועתה וגו' · גם זה מדברי כל העם: עליה · יעלו עליה בגורל מי ילחם בהם ומי יקח צדה: (י) למאה לכל שבטי ·

וּמֵאָה לָאֶלֶף וְאֶלֶף לָרְבָבָה לָקַחַת צֵדָה לָעָם לַעֲשׂוֹת
לְבוֹאָם לְגֶבַע בִּנְיָמִן כְּכָל־הַנְּבָלָה אֲשֶׁר עָשָׂה בְּיִשְׂרָאֵל׃
יא וַיֵּאָסֵף כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל אֶל־הָעִיר כְּאִישׁ אֶחָד חֲבֵרִים׃
יב וַיִּשְׁלְחוּ שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אֲנָשִׁים בְּכָל־שִׁבְטֵי בִנְיָמִן
לֵאמֹר מָה הָרָעָה הַזֹּאת אֲשֶׁר נִהְיְתָה בָּכֶם׃ יג וְעַתָּה תְּנוּ
אֶת־הָאֲנָשִׁים בְּנֵי־בְלִיַּעַל אֲשֶׁר בַּגִּבְעָה וּנְמִיתֵם וּנְבַעֲרָה
רָעָה מִיִּשְׂרָאֵל וְלֹא אָבוּ *** בני ק׳ ולא כ׳ בִּנְיָמִן לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל
אֲחֵיהֶם בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל׃ יד וַיֵּאָסְפוּ בְנֵי־בִנְיָמִן מִן־הֶעָרִים
הַגִּבְעָתָה לָצֵאת לַמִּלְחָמָה עִם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ טו וַיִּתְפָּקְדוּ
בְנֵי בִנְיָמִן בַּיּוֹם הַהוּא מֵהֶעָרִים עֶשְׂרִים וְשִׁשָּׁה אֶלֶף
אִישׁ שֹׁלֵף חָרֶב לְבַד מִיֹּשְׁבֵי הַגִּבְעָה הִתְפָּקְדוּ שְׁבַע
מֵאוֹת אִישׁ בָּחוּר׃ טז מִכֹּל ׀ הָעָם הַזֶּה שְׁבַע מֵאוֹת

ר ש"י

(י) לעשות לבואם· לביאתם זו לגבעת בנימין ככל הנבלה וגו׳:(יא) חברים· שוים בעלה אחת: (יב) בכל שבטי בנימין · עשרה שבטים נחשבו עשרה

מצודת דוד

מכל השבטים נקח עשר למאה שהם יקחו צדה לתשעת החלקים היוצאים למלחמה: לעשות לבואם· לעשות בבואם לגבע כפי כל הנבלה אשר עשה · רצה לומר לשלם כגמול ידם: (יא) אל העיר · אל גבע: כאיש אחד חברים · ר"ל היו חברים בהסכמה אחת כאיש אחד: (יב) וישלחו · פרש החלו להלאם שלחו בכל שבטי בנימין ר"ל משפחות בנימין כי כמו שהשבט קרוי משפחה כמו כן תקרא משפחה גדולה בשם שבט: מה הרעה · ר"ל מה מאד גדולה הרעה הזאת: (יג) ונבערה רעה · נסיר עושה רעה מבין ישראל: (יד) מן הערים · אשר בנחלת בנימין: (טו) מהערים · אשר באו מהערים: התפקדו · בפני עצמן: (טז) מכל העם הזה · של

מצודת ציון

(י) לרבבה·הוא עשרת אלפים: צדה · מזון: לבואם·הלמ"ד במקום בי"ת וכן לבן ישי (ש"א כ׳): (יב) מה הרעה · מלת מה מורה על גודל הדבר והפלגתו כמו מה רב טובך (תהלים ל"א). ונבערה · ענין פנוי וכליון מן העולם כמו ובערת הרע מקרבך (דברים י"ג) :אבו·רצו:(טו)ויתפקדו·

אִישׁ בָּחוּר אִטֵּר יַד־יְמִינוֹ כָּל־זֶה קֹלֵעַ בָּאֶבֶן אֶל־הַשַּׂעֲרָה
וְלֹא יַחֲטִא׃ יז וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל הִתְפָּקְדוּ לְבַד מִבִּנְיָמִן
אַרְבַּע מֵאוֹת אֶלֶף אִישׁ שֹׁלֵף חָרֶב כָּל־זֶה אִישׁ מִלְחָמָה׃
יח וַיָּקֻמוּ וַיַּעֲלוּ בֵית־אֵל וַיִּשְׁאֲלוּ בֵאלֹהִים וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל מִי יַעֲלֶה־לָּנוּ בַתְּחִלָּה לַמִּלְחָמָה עִם־בְּנֵי בִנְיָמִן
וַיֹּאמֶר יְהוָה יְהוּדָה בַתְּחִלָּה׃ יט וַיָּקוּמוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
בַּבֹּקֶר וַיַּחֲנוּ עַל־הַגִּבְעָה׃ כ וַיֵּצֵא אִישׁ יִשְׂרָאֵל לַמִּלְחָמָה
עִם־בִּנְיָמִן וַיַּעַרְכוּ אִתָּם אִישׁ־יִשְׂרָאֵל מִלְחָמָה אֶל־הַגִּבְעָה׃
כא וַיֵּצְאוּ בְנֵי־בִנְיָמִן מִן־הַגִּבְעָה וַיַּשְׁחִיתוּ בְיִשְׂרָאֵל בַּיּוֹם
הַהוּא שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים אֶלֶף אִישׁ אָרְצָה׃ כב וַיִּתְחַזֵּק הָעָם
אִישׁ יִשְׂרָאֵל וַיֹּסִפוּ לַעֲרֹךְ מִלְחָמָה בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר עָרְכוּ־
שָׁם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן׃ כג וַיַּעֲלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיִּבְכּוּ לִפְנֵי־
יְהוָה עַד־הָעֶרֶב וַיִּשְׁאֲלוּ בַּיהוָה לֵאמֹר הַאוֹסִיף לָגֶשֶׁת

רש"י

משפחותיו שהיו מרחל שנים עשר שבטים : (טז) אטר יד ימינו · גמודי יד ימינם לא היו שולטים בה כאילו היתה אטומה כמו אל תאטר עלי באר פיה : כל זה · שבע מאות איש הללו : אל השערה · לחוט השער : ולא יחטיא · לא ישגה : (יח) יהודה בתחלה · אבל לא בטחו לשאול אם לנצח אם לינצח ובאחרונה שבטחו אמר עלו כי מחר אתננו בידך הסכימו והשלימו דבריהם : (כא) וישחיתו · נענשו על שלא קנאו כמו כן במעשה דמות מיכה שהיה

מצודת ציון

ענין מנין : (טו) בחור · כ"א היה נבחר : אטר וגו' · ר"ל שמאלי ודוגמתו באהוד (לעיל ג') : קולע · ענין השלכת אבנים בכף הקלע והוא הכלי העשוי לכך : השערה · חוט השער : יחטיא · ענין חסרון כמו

מצודת דוד

בני בנימין : כל זה · כל אלו היו קולעים באבן אל חוט השער ולא החסיר האבן מלנפול עליו עם רוב דקותו : (יח) בית אל · ר"ל לבית האלהים אשר בשילה : באלהים · באורים ותומים : מי יעלה · מי מאשר עמנו יעלה למלחמה בראש אבל לא שאלו אם ינצחו : (כא) ארצה · הפילו חללים לארץ ואחז"ל שנענשו על שלא מיחו בפסל מיכה: (כב) ויתחזקו· חזקו את לבבם : (כג) ויעלו · טרם

לַמִּלְחָמָה עִם־בְּנֵי בִּנְיָמִן אָחִי וַיֹּאמֶר יְהוָה עֲלוּ אֵלָיו׃
כד וַיִּקְרְבוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־בְּנֵי בִנְיָמִן בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי׃
כה וַיֵּצֵא בִנְיָמִן ׀ לִקְרָאתָם מִן־הַגִּבְעָה בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי וַיַּשְׁחִיתוּ
בִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד שְׁמֹנַת עָשָׂר אֶלֶף אִישׁ אַרְצָה כָּל־
אֵלֶּה שֹׁלְפֵי חָרֶב׃ כו וַיַּעֲלוּ כָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכָל־הָעָם
וַיָּבֹאוּ בֵית־אֵל וַיִּבְכּוּ וַיֵּשְׁבוּ שָׁם לִפְנֵי יְהוָה וַיָּצוּמוּ
בַיּוֹם־הַהוּא עַד־הָעָרֶב וַיַּעֲלוּ עֹלוֹת וּשְׁלָמִים לִפְנֵי יְהוָה׃
כז וַיִּשְׁאֲלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּיהוָה וְשָׁם אֲרוֹן בְּרִית הָאֱלֹהִים
בַּיָּמִים הָהֵם׃ כח וּפִינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן עֹמֵד ׀
לְפָנָיו בַּיָּמִים הָהֵם לֵאמֹר הַאוֹסִף עוֹד לָצֵאת לַמִּלְחָמָה
עִם־בְּנֵי־בִנְיָמִן אָחִי אִם־אֶחְדָּל וַיֹּאמֶר יְהוָה עֲלוּ כִּי מָחָר
אֶתְּנֶנּוּ בְיָדֶךָ׃ כט וַיָּשֶׂם יִשְׂרָאֵל אֹרְבִים אֶל־הַגִּבְעָה
סָבִיב׃ ל וַיַּעֲלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־בְּנֵי בִנְיָמִן בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי
וַיַּעַרְכוּ אֶל־הַגִּבְעָה כְּפַעַם בְּפָעַם׃ לא וַיֵּצְאוּ בְנֵי־בִנְיָמִן
לִקְרַאת הָעָם הָנְתְּקוּ מִן־הָעִיר וַיָּחֵלּוּ לְהַכּוֹת מֵהָעָם
חֲלָלִים כְּפַעַם ׀ בְּפַעַם בַּמְסִלּוֹת אֲשֶׁר אַחַת עֹלָה בֵית־אֵל

מצודת דוד

הל' דגושה

נגשו למלחמה עלו שילה : (כה) כל אלה · כל החללים האלה : (כו) וכל העם · כפל הדבר לתוספת ביאור : ויעלו עולות ושלמים · עולות לרצון עצמן לה' ושלמים לעשות שלום ביניהם לאביהם שבשמים : (כז) ושם ארון וגו' · ולפי שבפעמים הראשונים לא בחנו ולא הצליחו לא זכר לא הארון ולא הכהן השואל : (כח) עומד לפניו · עומד לפני הארון ושאל באורים ותומים: לאמר· מוסב על מלת וישאלו שבמקרא שלפניו: (ל) כפעם בפעם · כזה האופן שערכו בפעמים הראשונים : (לא) הנתקו מן העיר · נעתקו מן העיר בצאתם לקראת העם : במסלות וגו' בשדה · ר"ל הכום בשדה במקום

מצודת ציון

והייתי אני ובני שלמה חטאים (מ"א א') : (כו) וישבו · ענין עכבה: ויצומו·התענו: (כח) אחדל· אמנע: (כט) ארבים · יושבים במארב ונסתרים : (לא) הנתקו · נעתקו וסרו : ויחלו · מלשון התחלה : במסלות · דרך כבושה :

וְאַחַת גִּבְעָתָה בַּשָּׂדֶה כִּשְׁלֹשִׁים אִישׁ בְּיִשְׂרָאֵל׃ לב וַיֹּאמְרוּ
בְּנֵי בִנְיָמִן נִגָּפִים הֵם לְפָנֵינוּ כְּבָרִאשֹׁנָה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
אָמְרוּ נָנוּסָה וּנְתַקְּנֻהוּ מִן־הָעִיר אֶל־הַמְסִלּוֹת׃ לג וְכֹל ׀
אִישׁ יִשְׂרָאֵל קָמוּ מִמְּקוֹמוֹ וַיַּעַרְכוּ בְּבַעַל תָּמָר וְאֹרֵב
יִשְׂרָאֵל מֵגִיחַ מִמְּקֹמוֹ מִמַּעֲרֵה־גָבַע׃ לד וַיָּבֹאוּ מִנֶּגֶד
לַגִּבְעָה עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אִישׁ בָּחוּר מִכָּל־יִשְׂרָאֵל וְהַמִּלְחָמָה
כָּבֵדָה וְהֵם לֹא יָדְעוּ כִּי־נֹגַעַת עֲלֵיהֶם הָרָעָה׃ לה וַיִּגֹּף
יְהוָה אֶת־בִּנְיָמִן לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּשְׁחִיתוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל
בְּבִנְיָמִן בַּיּוֹם הַהוּא עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה אֶלֶף וּמֵאָה אִישׁ
כָּל־אֵלֶּה שֹׁלֵף חָרֶב׃ לו וַיִּרְאוּ בְנֵי־בִנְיָמִן כִּי נִגָּפוּ וַיִּתְּנוּ

הק' דגושה

רש"י

עבר : (לג) בבעל תמר · במישר יריחו : מגיח · נמשך כמו יגיח ירדן אל פיהו · גותי מבטן : ממערה גבע · ממקום אשר ערותה וגלויה של גבעת בנימין מקום תורפה שלה שהיא נוחה ליכבש משם כמו לראות את ערות הארץ באתם : (לו) ויתנו איש ישראל · אשר בשדה מקום לבנימין

מצודת ציון

(לב) נגפים · מוכים כמו פן תגוף באבן רגלך (תהלים צ"א) : (לג) מגיח · ענין משיכה והוצאה כמו אתה גוחי מבטן (שם כ"ב) : ממערה · ממקום גלויה

מצודת דוד

שמתפרשות המסלות אשר אחת מהן עולה בית אל וכו' בהשדה ההיא הכו שלשים איש ובאה הכ"ף לאמתת הדבר וכן כאלפים אמה בשדה (יהושע ג') : (לב) ויאמרו וגו' · ר"ל ובני בנימין חשבו שהמה נגפים ואינם יכולים לעמוד בפניהם : ובני ישראל · ר"ל אבל האמת היה שבכוונה נסו להעתיקם לגמרי מן העיר אל המסלות בכדי שיוכל האורב לבוא בתוך העיר : (לג) קמו ממקומו · לאחר שהעתיקום מן העיר קמו ממקומו והפכו פניהם מול בני בנימין וערכו עמהם מלחמה בבעל תמר : ואורב · ר"ל וגם האורב כבר נמשך ממקומו ממערה גבע כי לא הפכו פניהם עד אחר שראו משאת העשן מן העיר שהעלה האורב כמ"ש בענין : (לד) ויבואו · האורב שהיו עשרת אלפים כבר באו מנגד לגבעה : והמלחמה כבדה · ר"ל עכ"ז לחמו שתי המערכות בחוזק ובגבורה : והם · ר"ל כי בני בנימין לא ידעו עדיין אשר הרעה נוגעת אליהם וקרובה לבא כי לא ראו משאת העשן בעת שראוהו ישראל ולא נסו עדיין לבבם ולחמו גם הם בגבורה : (לה) ויגוף ה' · ר"ל אבל סוף הדבר היה שנגף ה' את בנימין לפני ישראל ובין הכל השחיתו מהם כ"ה אלף ומאה איש : (לו) ויראו וגו' ·

אִישׁ־יִשְׂרָאֵל מָקוֹם לְבִנְיָמִן כִּי בָטְחוּ אֶל־הָאֹרֵב אֲשֶׁר
שָׂמוּ אֶל־הַגִּבְעָה׃ לז וְהָאֹרֵב הֵחִישׁוּ וַיִּפְשְׁטוּ אֶל־הַגִּבְעָה
וַיִּמְשֹׁךְ הָאֹרֵב וַיַּךְ אֶת־כָּל־הָעִיר לְפִי־חָרֶב׃ לח וְהַמּוֹעֵד
הָיָה לְאִישׁ יִשְׂרָאֵל עִם־הָאֹרֵב הֶרֶב לְהַעֲלוֹתָם מַשְׂאַת
הֶעָשָׁן מִן־הָעִיר׃ לט וַיַּהֲפֹךְ אִישׁ־יִשְׂרָאֵל בַּמִּלְחָמָה
וּבִנְיָמִן הֵחֵל לְהַכּוֹת חֲלָלִים בְּאִישׁ־יִשְׂרָאֵל כִּשְׁלֹשִׁים אִישׁ
כִּי אָמְרוּ אַךְ נָגוֹף נִגָּף הוּא לְפָנֵינוּ כַּמִּלְחָמָה הָרִאשֹׁנָה׃
מ וְהַמַּשְׂאֵת הֵחֵלָּה לַעֲלוֹת מִן־הָעִיר עַמּוּד עָשָׁן וַיִּפֶן

רש"י

נכרות אל הגבעה כי סמכו ישראל על האורב שיבאו לקראתם : (לז) וימשוך האורב · משך בשופר · דבר אחר (משך בשופר) העם אשר אתו אל העיר : (לח) והמועד היה · מתחלה היה אות בין ישראל ובין האורב להיות האורב מרבה להעלות עשן העיר ויבינו ישראל אשר לכד האורב את הגבעה : משאת העשן · גובה העשן : (לט) ויהפך איש ישראל · עכשיו חוזר לתחלת הדברים ושונה ומפרש עשרים וחמשה אלף שכתבנו למעלה כיצד נפלו

מצודת דוד

חזר עתה לספר כל פרטי הדברים ואמר מתחלה חשבו בני בנימין אשר ישראל נגפו לפניהם וישראל נתנו לבנימין מקום לטעות כי בכוונה נסו בכדי שירדפו אחריהם וינתקו מן העיר כי בטחו על האורב שהם ילכדו העיר אחרי הנתקם : (לז) והאורב החישו · בעודם רודפים מהרו בני האורב ופשטו על העיר ונמשכו לתוכה והכו אותה : (לח) והמועד היה · ר"ל מאז בעת שלחו את האורב היה להם סימן עם האורב לדעת זמן בואם אל העיר : הרב להעלותם · ר"ל סימן ידיעת הזמן היה שהם יעלו הרבה עליית עשן מן העיר ע"י שרפת דברים המרבים עשן : (לט) ויהפך · רצה לומר ובעת אשר נהפך איש ישראל לנוס ובני בנימין התחילו להכותם בהשבם שנגוף הוא כאשר בראשונה : (מ) והמשאת · בעת נסו ישראל ובנימין רדפם אז התחילה המשאת לעלות ובני ישראל ראוהו מיד כמ"ש למעלה : ויפן · וכאשר פנה בנימין

מצודת ציון

שנות לכבשה משם והוא כמו מקורה הערה (ויקרא כ') : (לז) החישו · מהרו כמו החישה מפלט לי (תהלים נ"ה) : ויפשטו · ענין פזור וכדרך הנלחמים : לפי · חדוד התרגם תקרא פה : (לח) והמועד · הזמן כמו העביר המועד (ירמיה מ"ו) ור"ל הודעת זמן בואם : הרב · הרבה : משאת העשן · עמוד העשן ע"ש שנשאת כלפי מעלה : (מ) החלה · התחילה : עמוד עשן · אמר לתוספת

בִּנְיָמִן אַחֲרָיו וְהִנֵּה עָלָה כְלִיל־הָעִיר הַשָּׁמָיְמָה׃ מא וְאִישׁ
יִשְׂרָאֵל הָפַךְ וַיִּבָּהֵל אִישׁ בִּנְיָמִן כִּי רָאָה כִּי־נָגְעָה עָלָיו
הָרָעָה׃ מב וַיִּפְנוּ לִפְנֵי אִישׁ יִשְׂרָאֵל אֶל־דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר
וְהַמִּלְחָמָה הִדְבִּיקָתְהוּ וַאֲשֶׁר מֵהֶעָרִים מַשְׁחִיתִים אוֹתוֹ
בְּתוֹכוֹ׃ מג כִּתְּרוּ אֶת־בִּנְיָמִן הִרְדִיפֻהוּ מְנוּחָה הִדְרִיכֻהוּ
עַד נֹכַח הַגִּבְעָה מִמִּזְרַח־שָׁמֶשׁ׃ מד וַיִּפְּלוּ מִבִּנְיָמִן שְׁמֹנָה־
עָשָׂר אֶלֶף אִישׁ אֶת־כָּל־אֵלֶּה אַנְשֵׁי־חָיִל׃ מה וַיִּפְנוּ

רש״י

והיכן נפלו: (מב) ואשר מהערים · האורב שנכנס בעיר משחיתים אותו בתוך השבט בתוך העיר: (מג) כתרו את בנימין · הקיפו את בנימין ככתר המקיף את הראש וכן אבירי בשן כתרוני · וכן כי רשע מכתיר את הצדיק · וכן גם בלשון עטרה נקראת הקפה ושאול ואנשיו עוטרים אל דוד ואל אנשיו לתפשם: הרדיפוהו · קוראים אחריו רדיפה צועקים זה לזה לרדוף: מנוחה הדריכוהו · אצל הערים שהם נוחים בהם שם הדביקוהו · הדריכוהו · השיגוהו ויש דוגמתו בלשון גמרא רהט בתריה פרסא בחלא ולא אדרכיה: עד נוכח הגבעה · ממזרחה של גבעה: (מד) ויפלו מבנימן שמונה עשר

מצודת ציון

ביאור כי כבר אמר והמשאת: כליל · מל' כל כמו כליל תקטר (ויקרא ו') ור"ל עשן שריפת כל העיר: (מב) הדביקתהו · השיגה אותו והיתה דבוקה אליו: (מג) כתרו · מלשון כתר: הדריכוהו · מל' דריכה

מצודת דוד

אחריו וראה גם הוא אשר עשן העיר עולה השמים: (מא) ואיש ישראל · ר"ל גם ראה אשר איש ישראל נהפך אליו להלחם בו אחר שנס מתחלה ומזה השכיל לדעת שהם הבעירו את העיר באש ובערמה נסו מתחלה ולזה נבהל מאוד כי ראה אשר נגעה עליו הרעה וקרובה לבוא: (מב) אל דרך המדבר · כי לא יכלו לחזור אל הגבעה מפני האורב: והמלחמה · עדת המלחמה מישראל השיגוהו ברדפם אחריהם: ואשר מהערים · רצה לומר ומי אשר בא מערי בנימין אל דרך המדבר להציל את מי מהם היו ישראל משחיתים גם אותו בתוך אלו הנלחמים: (מג) כתרו · סבבו אותו ככתר הזה המסבב את הראש כמו אבירי בשן כתרוני (תהלים כ"ב): הרדיפוהו · קראו אלו לאלו רדפוהו: מנוחה הדריכוהו · במקום מנוחתו ונחלתו קראו אלו לאלו רמסוהו: עד נכח הגבעה · ר"ל רדפום ורמסום עד מול הגבעה ממזרחה: (מה) ויפנו · פנו מהדרך ונסו לתוך המדבר אל סלע הרמון

וַיָּנֻסוּ הַמִּדְבָּרָה אֶל־סֶלַע הָרִמּוֹן וַיְעֹלְלֻהוּ בַּמְסִלּוֹת
חֲמֵשֶׁת אֲלָפִים אִישׁ וַיַּדְבִּיקוּ אַחֲרָיו עַד־גִּדְעֹם וַיַּכּוּ מִמֶּנּוּ
אַלְפַּיִם אִישׁ׃ מו וַיְהִי כָל־הַנֹּפְלִים מִבִּנְיָמִן עֶשְׂרִים
וַחֲמִשָּׁה אֶלֶף אִישׁ שֹׁלֵף חֶרֶב בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־כָּל־אֵלֶּה
אַנְשֵׁי־חָיִל׃ מז וַיִּפְנוּ וַיָּנֻסוּ הַמִּדְבָּרָה אֶל־סֶלַע הָרִמּוֹן
שֵׁשׁ מֵאוֹת אִישׁ וַיֵּשְׁבוּ בְּסֶלַע רִמּוֹן אַרְבָּעָה חֳדָשִׁים׃
מח וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל שָׁבוּ אֶל־בְּנֵי בִנְיָמִן וַיַּכּוּם לְפִי־חֶרֶב
מֵעִיר מְתֹם עַד־בְּהֵמָה עַד כָּל־הַנִּמְצָא גַּם כָּל־הֶעָרִים

רש"י

אלף · בשדה בתוך המלחמה : (מה) ויעוללוהו · הריגה אחר הריגה כעוללות שאחר הבציר : חמשת אלפים איש · הרי עשרים ושלשה אלף : עד גדעם · שם מקום : ויכו ממנו אלפים איש · הרי עשרים וחמשה אלף שאמור למעלה · והמאה הכתובים למעלה לא פירש היכן נפלו : (אליהו גילה לבעל מגלה עמוקות אותן המאה הלכו וישבו במדינות רומי ואשכנז וע"כ נקרא אליהו מתושבי גלעד שלא נדו מארצם אלא ישבו במקומם) (מ"ע בגלי רזיא): (מח) שבו אל בני בנימין · בכל הערים : מעיר מתום · שהתמו כל יושבי הערים ועד בהמה ואנשיה בכלל מתום היו שמתום לשון כליה הוא ויש לתמוה על אלף היכן הם שהרי עשרים וששה אלף התפקדו מן הערים ומן הגבעה שבע מאות וכאן מנה בנופלים עשרים וחמשה אלף ומאה איש

מצודת דוד

הרמון : ויעוללוהו · בהמסלות הרגו מהנשארים כעוללות הנלקטים אחר הבציר : וידביקו · השיגוהו וקרבו אליו עד בואם לגדעם והכו עוד אלפים איש : (מו) עשרים וחמשה אלף · ולמעלה אמר עוד מאה איש ולא חש עתה להזכיר רק האלפים : ביום ההוא · כי בהמלחמות הראשונות עם שנגפו ישראל מ"מ גם מבני בנימין נפלו אז אלף איש וז"ש למטה שלא נשארו מהם רק שש מאות איש כי בני בנימין היו כ"ו אלף מלבד בני הגבעה שבעה מאות ובמלחמה האחרונה נפלו כ"ה אלף ומאה ובמלחמות הראשונות נפלו אלף הרי נשאר שש מאות : (מז) ויפנו · ר"ל הנשארים מהם אשר נמלטו אל סלע הרמון היו שש מאות והמותר הרגו ישראל בהדפם אחריהם במסלות ועד גדעום כמ"ש למעלה : (מח) שבו · חזרו והלכו לערי בנימין והכום לפי חרב : מעיר מתום ·

מצודת ציון

ורמיסה : (מה) ויעוללוהו · מלשון עוללות והם הנלקטים אחר הבציר כמו הלא טוב עוללות אפרים (לעיל ח') : (מח) מתם · הוא שם לאנושית וכולל

אבל

הַנִּמְצָאוֹת שִׁלְּחוּ בָאֵשׁ : כא א וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל נִשְׁבַּע
בַּמִּצְפָּה לֵאמֹר אִישׁ מִמֶּנּוּ לֹא־יִתֵּן בִּתּוֹ לְבִנְיָמִן לְאִשָּׁה :
ב וַיָּבֹא הָעָם בֵּית־אֵל וַיֵּשְׁבוּ שָׁם עַד־הָעֶרֶב לִפְנֵי הָאֱלֹהִים
וַיִּשְׂאוּ קוֹלָם וַיִּבְכּוּ בְּכִי גָדוֹל : ג וַיֹּאמְרוּ לָמָה יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל הָיְתָה־זֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל לְהִפָּקֵד הַיּוֹם מִיִּשְׂרָאֵל שֵׁבֶט
אֶחָד : ד וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיַּשְׁכִּימוּ הָעָם וַיִּבְנוּ־שָׁם מִזְבֵּחַ
וַיַּעֲלוּ עֹלוֹת וּשְׁלָמִים : ה וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִי אֲשֶׁר לֹא־
עָלָה בַקָּהָל מִכָּל־שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה כִּי הַשְּׁבוּעָה
הַגְּדוֹלָה הָיְתָה לַאֲשֶׁר לֹא־עָלָה אֶל־יְהוָה הַמִּצְפָּה לֵאמֹר
מוֹת יוּמָת : ו וַיִּנָּחֲמוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־בִּנְיָמִן אָחִיו וַיֹּאמְרוּ
נִגְדַּע הַיּוֹם שֵׁבֶט אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל : ז מַה־נַּעֲשֶׂה לָהֶם

רש"י

ושם מאות נמלטו אל סלע הרמון · והאלף ברחו אל הערים ונפלו למחרת כששבו בני ישראל אל ערי בנימין להחרים הנשים והטף : (ג) להפקד · להגרע : (ו) וינחמו · שבו לחשוב עליהם מחשבת פליטה :

מצודת ציון

אנשים ונשים כמו מתי מספר (בראשית ל"ד) : שלחו · ר"ל הבעירו ע"ש שהאש עושה השליחות שהולך ושורף : **כא** (ג) להפקד · להחסיר כמו ולא נפקד ממנו איש (במדבר ל"א): (ו) וינחמו · ענינו הפוך מחשבה : נגדע · ענין כריתה כמו ורמי הקומה

מצודת דוד

מכל עיר הכו האנשים עד בהמה כל הנמצא בה מן החיות ועופות : הנמצאות · אשר מצאו לאחר זה שלא הרסו מאז בבואם להכות בהם חזרו ושרפו בעת מצאם : **כא** (א) נשבע במצפה · מאז נקהלו אל מצפה עד לא נלחמו : לא יתן בתו · על כי החזיקו ידי עוברי עבירה: (ב) ויבוא העם · אחר כל המעשים האלה: בית אל · אל בית האלהים אשר בשילה: (ג) למה ה' וגו' · למה באה על ידינו תקלה כזאת להחסיר מישראל שבט אחד וכאילו שאלו להורותם מה לעשות להעמיד השבט:(ד) ויבנו שם מזבח · נוסף על המזבח שעמד במשכן: ויעלו עולות ושלמים · לרצות עצמן לה' ולעשות שלום בינם לאביהם שבשמים לתת בלבם עצה נכונה:(ה) בקהל וגו' · ר"ל מי הוא אשר לא עלה מכל שבטי ישראל באסיפת הקהל אל ה' כי השכינה שורה במקום אשר יאספו בני ישראל שמה : כי השבועה וגו' · ולזה שאלו לעשות ולקיים דבר השבועה:(ו) וינחמו · ר"ל בעבור שנחמו בני ישראל:(ז) מה נעשה להם · ותוצ

לַנּוֹתָרִים לְנָשִׁים וַאֲנַחְנוּ נִשְׁבַּעְנוּ בַיהוָה לְבִלְתִּי תֵּת־לָהֶם
מִבְּנוֹתֵינוּ לְנָשִׁים׃ ח וַיֹּאמְרוּ מִי אֶחָד מִשִּׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר לֹא־עָלָה אֶל־יְהוָה הַמִּצְפָּה וְהִנֵּה לֹא בָא־אִישׁ אֶל־
הַמַּחֲנֶה מִיָּבֵישׁ גִּלְעָד אֶל־הַקָּהָל׃ ט וַיִּתְפָּקֵד הָעָם וְהִנֵּה
אֵין־שָׁם אִישׁ מִיּוֹשְׁבֵי יָבֵשׁ גִּלְעָד׃ י וַיִּשְׁלְחוּ־שָׁם הָעֵדָה
שְׁנֵים־עָשָׂר אֶלֶף אִישׁ מִבְּנֵי הֶחָיִל וַיְצַוּוּ אוֹתָם לֵאמֹר
לְכוּ וְהִכִּיתֶם אֶת־יוֹשְׁבֵי יָבֵשׁ גִּלְעָד לְפִי־חֶרֶב וְהַנָּשִׁים
וְהַטָּף׃ יא וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ כָּל־זָכָר וְכָל־אִשָּׁה
יֹדַעַת מִשְׁכַּב־זָכָר תַּחֲרִימוּ׃ יב וַיִּמְצְאוּ מִיּוֹשְׁבֵי ׀ יָבֵישׁ
גִּלְעָד אַרְבַּע מֵאוֹת נַעֲרָה בְתוּלָה אֲשֶׁר לֹא־יָדְעָה אִישׁ
לְמִשְׁכַּב זָכָר וַיָּבִאוּ אוֹתָם אֶל־הַמַּחֲנֶה שִׁלֹה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ
כְּנָעַן׃ יג וַיִּשְׁלְחוּ כָּל־הָעֵדָה וַיְדַבְּרוּ אֶל־בְּנֵי בִנְיָמִן אֲשֶׁר
בְּסֶלַע רִמּוֹן וַיִּקְרְאוּ לָהֶם שָׁלוֹם׃ יד וַיָּשָׁב בִּנְיָמִן בָּעֵת

רש"י

(יב) ארבע מאות נערה בתולה · הושיבום על פי חבית של יין בעולה ריחה

מצודת דוד

ומפרש · לנותרים שלא נהרגו מהם נעשה להמציא להם נשים ואנחנו הלא נשבענו בה' וגו' ומאין ימצאו נשים : (ח) ויאמרו · ר"ל וזה היה הסבה שהתעוררו ואמרו מי אחד וגו' בכדי לקיים את השבועה להמיתם ולתת מבנותם לבני בנימין לנשים :

מצודת ציון

גדועים (ישעיה י') : (ז) תת · מלשון נתינה : (ט) ויתפקד · ענין ההשגחה על הדבר כמו פקדו נא וראו מי הלך (ש"א י"ד) : (יא) יודעת · היא כנוי לבעילה ולתוספת ביאור אמר משכב זכר : תחרימו · ענין כריתה

והנה לא בא איש · רצה לומר לא ראו מביאת איש וכו' : (ט) ויתפקד העם · חזרו להשגיח בדבר ולחפש אחר מי מהם ולא מצאו : (יא) וזה הדבר · ר"ל רק זה הדבר תעשו להחרים כל זכר וכל אשה וכו' אבל לא הבתולות : (יב) וימצאו וגו' בתולה · הושיבום ע"פ חבית של יין בעולה ריחה נודף ולא בתולה כן אמרו רז"ל : למשכב זכר · לשכב עמה משכב זכר · ואמר לתוספת ביאור : (יג) וידברו · מה שאמר בסוף המקרא שקראו להם שלום ולא יסרבו עוד מעשה : (יד) וישב בנימין · אז

הַהִיא וַיִּתְּנוּ לָהֶם הַנָּשִׁים אֲשֶׁר חִיּוּ מִנְּשֵׁי יָבֵשׁ גִּלְעָד
וְלֹא־מָצְאוּ לָהֶם כֵּן׃ טו וְהָעָם נִחָם לְבִנְיָמִן כִּי־עָשָׂה
יְהוָה פֶּרֶץ בְּשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃ טז וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי הָעֵדָה מַה־
נַּעֲשֶׂה לַנּוֹתָרִים לְנָשִׁים כִּי־נִשְׁמְדָה מִבִּנְיָמִן אִשָּׁה׃
יז וַיֹּאמְרוּ יְרֻשַּׁת פְּלֵיטָה לְבִנְיָמִן וְלֹא־יִמָּחֶה שֵׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל׃
יח וַאֲנַחְנוּ לֹא־נוּכַל לָתֶת־לָהֶם נָשִׁים מִבְּנוֹתֵינוּ כִּי־נִשְׁבְּעוּ
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אָרוּר נֹתֵן אִשָּׁה לְבִנְיָמִן׃ יט וַיֹּאמְרוּ
הִנֵּה חַג־יְהוָה בְּשִׁלוֹ מִיָּמִים ׀ יָמִימָה אֲשֶׁר מִצְּפוֹנָה לְבֵית־
אֵל מִזְרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ לִמְסִלָּה הָעֹלָה מִבֵּית־אֵל שְׁכֶמָה

רש"י

נודף בתולה אין ריחה נודף: (יד) ולא מצאו להם. לא ספקו להם: (יז) ירושת פליטה. נחלת השבט נשארה ריקנית הבו עצה שיולידו בנים ויחזיקו בנחלתם הפליטה הנשארת ולא ימחה שבט מישראל: (יט) מזרחה השמש למסלה. במזרחה של מסלה. שילה בצפונה של בית אל ובדרומה של לבונה

מצודת ציון

וכליון: (יד) חיו. החיו: מצאו. ענין ספוק כמו לא ימצא לנו ההר (יהושע י"ז): כן. רצה לומר כראוי וכצורך כמו ולא יכין לדבר כן (לעיל י"ב): (טו) פרץ. ענין שבירה: (טז) נשמדה. ענין כליון: (יז) פליטה. שארית: ימחה. ענין מחיקה כמו אמחנו מספרי (שמות ל"ב): (יט) חג.

מצודת דוד

העדה: האנשים אשר חיו. ר"ל הבתולות אשר החיו מבין הבעולות: לא מצאו. לא ספקו להם כפי הצורך כי הבתולות היו ארבע מאות ובני בנימין נשארו שש מאות: (טו) נחם לבנימין. נתחרטו על מה שעשו לבנימין: כי עשה ה'. על ידם עשה ה' פרץ בשבטי ישראל להיות כמעט חסרים שבט אחד: (טז) לנותרים. אלו שני המאות הנותרים משש המאות מה נעשה להמציא להם נשים: כי נשמדה. כי מבני בנימין נשמדה כל אשה ומהיכן ישאו נשים: (יז) ויאמרו. השיבו כל העדה ואמרו הלא ירושת הפליטה מיבש גלעד הם הבתולות שהחיו הלא לבנימין נתנום ולא יהיה א"כ עוד נמחה השבט כי הם יולידו בנים ובנות: (יח) ואנחנו. ר"ל ואם בעבור חמלת שני המאות אשר עמנו מה נעשה עוד הלא לא נוכל לתת להם מבנותינו כי כולנו נשבענו וכו': (יט) ויאמרו. חזרו זקני העדה ואמרו הנה חג ה' בשילו ובמקום ההוא ימצאו נשים וכאשר אמרו לבני בנימין: חג ה'. יום שמקריבים בו קרבנות לה': מימים ימימה. קבוע בכל שנה ושנה: אשר מצפונה וגו'.

וּמִנֶּגֶב לִלְבוֹנָה׃ כ וַיְצַו ויצוו קרי אֶת־בְּנֵי בִנְיָמִן לֵאמֹר
לְכוּ וַאֲרַבְתֶּם בַּכְּרָמִים׃ כא וּרְאִיתֶם וְהִנֵּה אִם־יֵצְאוּ
בְנוֹת־שִׁילוֹ לָחוּל בַּמְּחֹלוֹת וִיצָאתֶם מִן־הַכְּרָמִים וַחֲטַפְתֶּם
לָכֶם אִישׁ אִשְׁתּוֹ מִבְּנוֹת שִׁילוֹ וַהֲלַכְתֶּם אֶרֶץ בִּנְיָמִן׃
כב וְהָיָה כִּי־יָבֹאוּ אֲבוֹתָם אוֹ אֲחֵיהֶם לָרוֹב לריב קרי אֵלֵינוּ
וְאָמַרְנוּ אֲלֵיהֶם חָנּוּנוּ אוֹתָם כִּי לֹא לָקַחְנוּ אִישׁ אִשְׁתּוֹ
בַּמִּלְחָמָה כִּי לֹא אַתֶּם נְתַתֶּם לָהֶם כָּעֵת תֶּאְשָׁמוּ׃
כג וַיַּעֲשׂוּ־כֵן בְּנֵי בִנְיָמִן וַיִּשְׂאוּ נָשִׁים לְמִסְפָּרָם מִן־

רש"י

ובמזרחה של מסלה העולה מבית אל שכמה : (כב) לריב אלינו · ללכת אלינו במלחמה : ואמרנו אליהם חנונו אותם · רחמנו אליהם כי אינם יודעים

מצודת דוד

נתן סימן על המקום ואמר שהיא בצפונה של בית אל ובמזרחה של המסלה העולה מבית אל לשכם ובדרומה של לבונה : (כ) ויצוו · אל העם לא אמרו באיזה אופן ימצאו כי פן יודע לאנשי שילה ויהיו נשמרים אבל לבני בנימין אמרו האופן וצוום לארוב בכרמי שילה : (כא) וראיתם · ומן המארב תשקיפו מי היוצא וכאשר יצאו בנות שילו לחול במחולות כי כן היה דרכם ביום ההוא : ויצאתם · אז תצאו מן המארב וכל איש יחטוף אחת להיות אשתו ותלכו לדרככם : (כב) אבותם · של הנערות הנחטפות : לריב אלינו · לעשות עמנו מריבה לעזור להם להוציא הנשים מתחת ידכם במשפט : ואמרנו · ונאמר להם חננו והמלו למעננו את בני בנימין מלקחת מהם את הנשים : כי לא לקחנו וגו' במלחמה · רצה לומר כי במלחמות יבש גלעד לא לקחנו מהם כ"כ נערות עד שיהא בהן די ליתן לכל איש מבני בנימין את אשתו ומהיכן א"כ ימצאו נשים : כי לא אתם וגו' · רצה לומר ואם בעבור איסור השבועה הלא אין כאן חשש איסור שבועה כי לא אתם נתתם להם מרצונכם כדרך עת נשואין שיהיה עליכם אשם כי הלא בחזקה לקחו : (כג) למספרם · לפי מספרם אחת לכל איש : מן המחוללות · מן

מצודת ציון

הקרבן יקרא חג כמו אסרו חג בעבותים (תהלים קי"ח) : (כא) לחול במחולות · ענין רקידת השמחה וקרוי בל' מחול כי הדרך לזמר אז בחלילים · או ר"ל לזמר בכלי מחול כמו וירא את העגל ומחולות (שמות ל"ב) : וחטפתם · ענין מהירת הלקיחה כמו יחטוף עני (תהלים י') : (כב) חנונו · ענין רחמנות וחמלה וכן חנני ושמע תפלתי (שם ד') ר"ל חננו והמלו למעננו את בני בנימין ודוגמתו לאט לי לנער (ש"ב י"ח) ור"ל לאט למעני לנער : תאשמו · מל' אשם וחטא :

הַמְּחֹלְלוֹת אֲשֶׁר גָּזָלוּ וַיֵּלְכוּ וַיָּשׁוּבוּ אֶל־נַחֲלָתָם וַיִּבְנוּ
אֶת־הֶעָרִים וַיֵּשְׁבוּ בָּהֶם׃ כד וַיִּתְהַלְּכוּ מִשָּׁם בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
בָּעֵת הַהִיא אִישׁ לְשִׁבְטוֹ וּלְמִשְׁפַּחְתּוֹ וַיֵּצְאוּ מִשָּׁם אִישׁ
לְנַחֲלָתוֹ׃ כה בַּיָּמִים הָהֵם אֵין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל אִישׁ הַיָּשָׁר
בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה׃ **חזק**

רש"י

מה לעשות כי לא לקחנו לאיש אשתו במלחמה של יבש גלעד אלא לארבע מאות איש מהם ואם על השבועה אתם מקפידים לא עון לכם בדבר כי לא אתם נתתם להם את בנותיכם שתהא לכם אשמה בדבר ושלום לכם אל תיראו : **חזק**

מצודת ציון

(כג) **המחוללות** · המרקדות או המזמרות : **חזק**

מצודת דוד

הנשים המחוללות אשר לקחו בחזקה : ויבנו את הערים · כי בני ישראל הרסו ושרפו אותם : (כד) בעת ההיא · אחר שמלאו נשים לבני בנימין : איש לנחלתו · ולא החזיק מי מהם בנחלת בנימין כי שש מאות איש אשר נשארו ירשו כל נחלת בנימין : (כה) בימים ההם אין מלך · רצה לומר עם כי לא היה בימים ההם מלך בישראל וכל אחד עשה הישר בעיניו מ"מ לא שלחו יד בנחלת בנימין כי בעבור אשר נשארו מעט מהרבה מאד חמלו עליהם והניחו להנשארים את כל הנחלה : **חזק**

ספר יהושע

תולדות אהרן

א (א) ויהי וגו׳. קדושין ל״א. תמורה י״ז: (ז) רק חזק וגו׳. קדושין
שם. ברכות ל״ב. סנה׳ מ״ט. עקידה שער ע״ו: **ב** (ה) ויהי וגו׳. ברכות מ״ז. שבת כ׳: (יא) ונשמע וגו׳. עבדי וגו׳. קדושין שם:
ולא קמה וגו׳. זבחים ק״ע: (יב) אות וגו׳. סוטה שם:
וגו׳. עירובין ל״ב: (יח) את תקות וגו׳. זוהר ויחי: (טו) ותורידם
תענית י״ב. תענית כ״ה: (יא) הנה וגו׳. מגילה י״ד: **ג** (ז) אחל וגו׳.
(יג) והיה וגו׳. סוטה שם. זבחים קי״ט: (טז) תמו נכרתו. כוטה ל״ג. עקרים מ״ב פ׳ כ״ח:
(יז) ויעמדו וגו׳. ברכות כ״ד: **ד** (ג) שאו לכם. שבת ק״א:
וגו׳. שם ל״ו: (ה) והרימו לכם. סוטה ל״ד: והעברתם
שם: (ט) ושתים עשרה. שם ל״ד: (ו) למען תהיה: סוטה
בעלות. שם: (יט) והעם עלו. שם ל״ה: (יא) ויהי כאשר. שם: (יח) ויהי
שתים. סוטה ל״ה ל״ו: **ה** (א) ויהי כשמע. ר״ה י״ג. יבמות ע״א. קדושין ל״ח: (כ) ואת
(ב) בעת ההיא. יבמות ע״א: (ה) כי מלים. זבחים קט״ז: ולא היה. שם:
את. יבמות שם. זבחים קי״א: (יא) ויאכלו וגו׳. שם. כריתות כ״ט: (י) ויעשו
(יג) ויהי בהיות. עירובין פ״ג. מגילה ג׳. ר״ה י״ג: קדושין ל״ד:
מגילה ג׳: (יד) ויאמר לא. נדרים כ״ו. סנהדרין נ״ו: איש.
עקרים מ״ב פ׳ כ״ח: (טו) של נעלך. עירובין ס״ג. מגילה ג׳. סנהדרין מ״ד.
סוגרת. נדרים מ״ו. עקידה שער ל״ה: **ו** (א) ויריחו
(ה) במשך. ר״ה כ״ו: עקידה שער ע״ו: (ג) יריחו ואת. עקידה שם:
(כ) ויהי כשמע. ברכות נ״ד: (יז) והיתה העיר. מועד קטן ט״ז סנהדרין קי״ג:
סנהדרין קי״ג: (כז) ויהי ה׳ וגו׳. ותפל החומה. שם: (כו) וישבע וגו׳.
(ה) ויכו מהם. בתרא קכ״א סנהדרין מ״ד: **ז** (א) וימעלו וגו׳. מגילה ז׳: שם:
מ״ד: ולו הואלנו. שם: (ז) למה העברת. סנהדרין
י״א שם מ״ד: (יא) חטא ישראל. תענית י״ג מגילה כ״ב סנהדרין
סנהדרין מ״ד: וגם לקחו. שם מ״ג שער עקידה מ״ו: וגם עברו.
בני שים. שם מ״ג: (כ) ויען עכן. שם: (טו) וכי עשה. שם: (יט) עכן. שם:
סנהדרין שם: (כא) ואראה וגו׳. שם עקידה שער מ״ו: וכזאת וגו׳.
סנהדרין שם: (כד) ויקח יהושע וגו׳. שם מ״ד עקידה שם: (כג) וילקוס וגו׳.
וגו׳. שם מ״ג מ״ד: **ח** (ב) ועשית לעי. וכל ישראל. שם: (כה) ויאמר
עירובין מ״ו מגילה ד׳ סנהדרין מ״ד: (ל) אז יבנה. שם: (יג) וילך יהושע.
נ״ט: (לג) וכל ישראל. סוטה ל״ב: והחליו וגו׳. שבת כ״ו סנהדרין
רחוקה. גיטין מ״ז: (יח) ולא הכוס. שם ל״ו: **ט** (ט) מארץ
(כו) ויתנה וגו׳. יבמות ע״ט: **י** (יא) ויהי בנוסם. כתובות ע״ס גיטין שם:
כ״ח: (יב) אז ידבר. עקידה שער י״ג: ביום תת. ברכות כ״ד עבודת כוכבים
שם: (יג) וידם השמש. ברכות ט׳ תענית כ׳ עקרים מ״ד פרק כ״ג:
עד יקם. עבודת כוכבים כ״ה: ויעמד וגו׳. העניית כ״ה עבודת כוכבים
שער ג׳ ושער ע״ב: **יא** (ט) את סוסיהם. שם ע״א: (יד) ולא היה. שם עקידה
יבמות נ״ו סנהדרין מ״ד: (כ) כי מאת. עבודת כוכבים י״ג: (טו) כאשר צוה.
עקידה שער נ״ו: **יג** (כב) ואת
בלעם

בלעם . סנהדרין ק׳ : **יד** (ה) כאשר לוה . עקידה שער נ״ד : (ז) בן ארבעים . שם ס״ח זבחים קי״א ערכין י״ג : (י) ועתה הנה . סנהדרין שם זבחים שם ערכין שם : **טו** (ט) ותאר הגבול . זבחים נ״ז : (יג) ולכלב בן . תמורה ט״ו : (טז) עכסה . שם : (יז) וילכדה וגו׳ . שם : (כב) וקינה וגו׳ . גיטין ז׳ : (כד) זיף וטלם . סוטה מ״ח : (לא) וצקלג וגו׳ . גיטין שם : **יז** (יד) וידברו וגו׳ . סוטה ל״ו בתרא קי״ת : (טו) ויאמר וגו׳ . סוטה שם בתרא שם : **יח** (י) וישלך להם . זבחים קי״ד : (כ) והירדן וגו׳ . בכורות נ״ה : **יט** (לה) וערי מבצר . מגילה ה׳ מכות י׳ : (מז) ויקראו וגו׳ . בכורות שם : (נ) על פי וגו׳ . בתרא קכ״ב : (נא) אלה וגו׳ . יבמות פ״ה גיטין ל״ז : **כ** (א) וידבר ה׳ וגו׳ . מכות י״א : (ג) דבר אל . שם : (ט) ודבר באזני . שם כ״ב : **כב** (י) מזבח גדול . עקידה שער ו׳ : (יז) המעט וגו׳ . עקידה שער כ״ה : (כ) איש אחד . שם שער פ״ג : (לג) ולא אמרו . עקידה שער כ״ה : **כד** (ב) כה אמר . ספר הזוהר פרשת אמור : (ד) ויעקב ובניו . עקידה שער ל״ט : (יד) ועתה יראו . כל הפרשה עד כי את ה׳ נעבוד . עקידה שער פ״ט : (כו) ויכתב וגו׳ . מכות י״א : (כט) וימת יהושע . בתרא ט״ו : (ל) ויקברו וגו׳ . שבת ק״ה : בתמנת וגו׳ . מגילה י״ד : (לא) ויעבד וגו׳ . שבת ק״ה : (לב) ואת עצמות . סוטה י״ג : ויהיו לבני . שם : (לג) ואלעזר וגו׳ . בתרא ט״ו שם קי״א שם קי״ב שם קי״ג : פינחס בנו . שם קי״ג :

ספר שופטים

א (א) מי יעלה . עבודת כוכבים כ״ה : (ב) ויאמר ה׳ . שם : (ה) וימצאו את . קמא כ״ב : (יא) ושם דביר . עבודת כוכבים כ״ד : (יב) ולכדה וגו׳ . סוטה י״א : (טז) ובני קיני . שם סנהדרין ק״ד ודף ק״ז : (כ) ויתנו לכלב . בתרא קכ״ב מכות י׳ : (כד) ויראו וגו׳ . סוטה י״ז : (כה) ויראם וגו׳ . שם : (כו) וילך האיש . שם : (כז) ולא הוריש . חולין ז׳ : (ל) זבולון לא . מגילה ו׳ : **ב** (ט) בתמנת וגו׳ . בתרא קכ״ב : (כא) גם אני . עקידה שער ל״ז : **ג** (א) ואלה הגוים . עקידה שם : (ב) רק למען . עבודת כוכבים כ״ה : (כ) ואהוד בא . סנהדרין ס״ו : (כד) אך מסיך . יבמות ק״י : **ד** (ג) תשע מאות . פסחים קי״ח : (ד) ודבורה וגו׳ . מגילה י״ד : (ה) והיא יושבת . שם : (ו) ותשלח וגו׳ . שם : (ח) ויאמר אליה . קמא נ״ב הזוהר פ׳ ויקרא : (יא) וחבר הקני . הזוהר פ׳ נשא : (יט) ותפתח את . נדה נ״ה : **ה** (ב) בפרוע פרעות . שבת קי״ט הזוהר פ׳ לך לך : (ד) ה׳ בצאתך וגו׳ . הזוהר פ׳ אמור ופ׳ בלק : (ז) חדלו פרזון . פסחים ס״ו הזוהר פ׳ בראשית : (ט) לבי לחוקקי . הזוהר פ׳ ויקרא : (י) רוכבי אתונות . עירובין כ״ד : (יא) מקול וגו׳ . הזוהר פ׳ בראשית : צדקות פרזונו . פסחים פ״ו : (יב) עורי עורי דבורה . שם ס״ו : (יד) מני מכיר . יבמות כ״ד : (יח) זבלון עם . מגילה ו׳ : (כ) מן שמים . ברכות כ״ח פסחים קי״ח מועד קטן כ״ב סנהדרין צ׳ : נחל קישון . פסחים שם : (כג) אורו מרוז . מועד קטן שם שבועות ל״ו : אורו ארור . מועד קטן שם שבועות שם הזוהר פ׳ ואתחנן :

תבורך

(כד) תבורך מנשים. נזיר ס"ג סנהדרין ק' הוריות ו' : (כו) ידה ליתד. מנחות ל"ו : (כז) בין רגליה. יבמות ק"ג נזיר כ"נ סנהדרין ק"ה הוריות י' : (כח) בעד החלון. ר"ה ל"ג הזוהר פ' בלק : (כט) חכמות וגו'. עקידה מ"ד פ"ו מ"ג : (לא) כן יאבדו. יומא כ"ו : ו (ג) והיה וגו'. מליצה כ"ט : (ד) ויחנו וגו'. שם : (ו) וידל וגו'. שם : (יב) ה' עמך. ברכות כ"ד ס"ד מכות כ"ג : (יד) לך בכחך. עקידה שער ל"ד : (כד) ויקרא וגו'. שבת י' חגיגה י"ב סוטה י"א : (כה) ויהי וגו'. תמורה כ"ט : (לז) הנה אנכי. עקידה שער י"ג : ז (ד) ויאמר וגו'. עקידה שער ל"ד : (יט) ויבא וגו'. ברכות ג' : ח (כא) כי כאיש. מליצה פ"ה : (כז) ויזנו וגו'. ברכות י"ב : (לג) וישימו וגו'. שבת פ"ו : ט (ח) הלוך וגו'. כל הפרשה עקידה שער י"ב : (יא) ותאמר וגו'. ברכות ל"ה ערכין י"ח : (כה) ויגזלו וגו'. קמא ע"ט : י (טז) ותקצר וגו'. עקרים מ"ב כ"ד : יא (ג) ויתלקטו וגו'. קמא נ"ב : (לא) והיה היוצא. תענית ד' : יב (ח) אבצן. בתרא נ"א : (יד) ויהי לו. שם : יג (ה) ומורה לא וגו'. נזיר ס"ו : והוא יחל. סוטה ט' : (ז) כי נזיר וגו'. נזיר ד' : (טו) נעצרה וגו'. עקידה שער כ"ז : (טז) ואם תעשה. עקרים מ"ב פ' כ"ב : (יח) ויאמר לו. עקידה שער נ"ו : לשמי והוא. עקרים מ"ב פ' כ"ח : (יט) ויקח מנוח. זבחים קי"ח : ויעל על. עקידה שער כ"ו : (כד) ויגדל הנער. סוטה ז' : (כה) ותחל רוח. שם ט' : יד (א) וירד שמשון. שם ודף י' : (ג) ויאמר שמשון. ברכות י"ב : כי היא. נזיר כ"ג סוטה ט' הוריות י' : (ד) ואביו ואמו. מועד קטן י"ח סוטה שם : (ו) וישסעהו. זבחים ס"ה : (יד) מהאכל. ספר הזוהר פרשת ויחי : (יח) לולא וגו'. סנהדרין כ"א : (יט) ויך מהם. נזיר ד' : טו (ג) נקיתי וגו'. עקידה שער כ"ה : (ד) וילך שמשון. סוטה י' : (ה) ויבער תגדיש. ברכות ל"ה מליצה פ"ז : (טז) בלחי וגו'. נזיר ד' : (יט) ויבקע וגו'. סוטה ט' : טז (א) וילך שמשון. שם : (ד) ויהי אחרי. שם ט' עקידה שער ע"ו וכל ענין שמשון : (טז) ויהי כי. סוטה שם : (יז) נזיר אלהים. שם : אם גלחתי. ברכות כ"ו : (יח) ותרא דלילה. סוטה ט' : (יט) ויסר כחו. שם ודף י' : (כ) והוא לא. סוטה ט' : (כא) ויאחזוהו. שם : ויורידו אותו. שם : ויהי טוחן. סוטה י' : (כה) ויהי כי טוב. עבודת כוכבים י"ט : (כח) אדני ה'. סוטה י' : (ל) תמת נפשי. יבמות ק"כ סנהדרין ק"י עבודת כוכבים כ"ה : יז (ו) בימים וגו'. חולין כ"ז : איש הישר. סוטה מ"ו עבודת כוכבים כ"ה : (ז) ויהי נער. בתרא ק"ט : (יג) עתה ידעתי. שם : יח (ה) ויאמרו לו. בתרא ק"י : (ל) ויהונתן וגו'. שם ק"ט : (לא) כל ימי. שבועות ל"ה : יט (ב) ותזנה עליו. גיטין ו' : (כב) המה מטיבים. עקידה שער ב' יבאר ההבדל שבין אלו לאנשי סדום : כ (יח) ויאמרו בני ישראל. עקידה שער ב' : (כח) ופינחס וגו'. יומא ע"ד שבועות ל"ה עקידה שער ד' : האוסיף וגו'. שבועות שם : כא (ח) איש וגו'. שם שער ע"א : (יב) וימצאו וגו'. יבמות ס' : (יז) ויאמרו וגו'. בתרא קט"ז : (יט) ויאמרו הנה. גיטין ו' :

6. [illegible]

[illegible]

[illegible]